

ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
Національний університет цивільного захисту України
Навчально-науковий інститут цивільного захисту
Кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін

ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ

матеріали XXVI Міжнародної наукової конференції,
30 квітня 2026 року

ЧЕРКАСИ – 2026

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
Навчально-науковий інститут цивільного захисту
Кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін

ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ

матеріали XXVI Міжнародної наукової конференції

30 квітня 2026 року

Черкаси
2026

УДК 009

Рецензенти:

Валентин ЛАЗУРЕНКО, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, Черкаський державний технологічний університет;
Наталія ЗЕМЗЮЛІНА, доктор історичних наук, професор, Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького;
Ольга ПРОЦЕНКО, доктор філософських наук, професор, Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут».

Головний редактор:

Тетяна ЧУБІНА – доктор історичних наук, професор.

Відповідальний секретар:

Аліна КРИШТАЛЬ – кандидат педагогічних наук, доцент.

Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: матеріали XXVI Міжнародної наукової конференції, 30 квітня 2026 року. – Черкаси: НУЦЗ України, 2026. 724 с.

У збірнику представлено матеріали XXVI Міжнародної наукової конференції «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє». Зміст видання охоплює широке коло гуманітарних питань, серед яких особливу увагу приділено розвитку соціальних комунікацій та визначенню ролі соціально-гуманітарних дисциплін у підготовці фахівців служби цивільного захисту. Авторами досліджено особливості впровадження гендерного компонента у сектор безпеки, проаналізовано актуальні питання психології та педагогіки, а також обґрунтовано необхідність гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Важливе місце у збірнику посідають розвідки, присвячені комплексному впливу російської агресії на українське суспільство. У матеріалах ґрунтовно проаналізовано прямі та опосередковані наслідки війни, запропоновано дієві механізми підтримання життєдіяльності країни в кризових умовах, а також окреслено шляхи майбутнього відновлення, сталого зростання та всебічного розвитку держави. Видання розраховане на здобувачів вищої освіти, молодих науковців і всіх, хто прагне глибше зрозуміти гуманітарні виклики сьогодення.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету цивільного захисту України
(протокол № 9 від 27 березня 2026 року)*

*Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому доступі
комісією з питань роботи із службовою інформацією
у Національному університеті цивільного захисту України
(протокол № 4 від 14 квітня 2026 року)*

Міністерство освіти і науки України
Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Національний університет цивільного захисту України
Всеукраїнська екологічна ліга
Державний біотехнологічний університет
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
Дніпровський фаховий коледж радіоелектроніки
Донецький державний університет внутрішніх справ
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Інституту педагогіки НАПН України м. Київ, Україна
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього НАН України»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Київський університет культури
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Київський національний лінгвістичний університет
Конгрес літераторів України, м. Львів, Україна
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького
Львівський національний університет імені Івана Франка
Маріупольський державний університет, м. Київ, Україна
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Національна академія внутрішніх справ
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, м. Київ, Україна
Національний університет «Одеська політехніка»
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»
КЗ «Одеський педагогічний фаховий коледж»
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського
Поліський національний університет
КЗВО «Рівненська медична академія»
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова
Уманський національний університет
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Фаховий коледж електронних приладів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
Харківський національний університет внутрішніх справ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
Харківський національний університет Повітряних Сил
Херсонська державна морська академія
Хмельницький національний університет
Центр життєстійкості «Refectio», м. Черкаси
Черкаська гімназія №9 імені О. М. Луценка
Черкаський державний технологічний університет
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Комунальний заклад дошкільної освіти № 238 Дніпровської міської ради
Черкаська медична академія
Черкаська міська рада
Черкаська обласна організація Національної спілки краєзнавців України
Черкаське регіональне відділення Соціологічної Асоціації України
Берлінський технічний університет, Німеччина
Жилінський університет, Словачка Республіка
Західнопоморський технологічний університет у Щецині, Республіка Польща
Каліфорнійський коледж Сан-Дієго, Сполучені Штати Америки
Мюнхенський технічний університет, Німеччина
Національний інститут прикладних наук (Університет Руан-Нормандія), Франція
Нижньосілезький університет, м. Краків, Республіка Польща
Пожежна академія, м. Варшава, Республіка Польща
Потсдамський університет, Німеччина
Професійна вища школа імені Фрідріха Фішера, Швайнфурт, Німеччина
Страсбурзький університет, Франція
Ягеллонський університет у Кракові, Республіка Польща

Редакційна колегія:

Сергій БИЧЕНКО – кандидат історичних наук, доцент;
Людмила ВОРОНОВСЬКА – кандидат філософських наук, доцент;
Людмила ГОНТАРЕНКО – кандидат психологічних наук, доцент;
Леся ГОРЕНКО – кандидат історичних наук, доцент;
Марія ДМИТРЕНКО – доктор філософських наук, професор;
Ольга ДУЛГЕРОВА – кандидат історичних наук, доцент;
Наталія ЄРЕМЕЄВА – кандидат філологічних наук, доцент;
Василь КОБКО – кандидат історичних наук, професор;
Ірина КОВАЛЕНКО-ЧУКІНА – кандидат історичних наук, доцент;
Світлана КОСЯК – кандидат історичних наук, доцент;
Андрій ЛИТВИН – кандидат педагогічних наук, доцент;
Олеся МІНЕНКО – кандидат філологічних наук, доцент;
Ірина СТАДНИК – кандидат історичних наук, доцент;
Яніна ФЕДОРЕНКО – доктор історичних наук, професор;
Михайло ХАРЛАМОВ – доктор історичних наук, професор;
Любов ЮРЧЕНКО – доктор філософських наук, професор;
Barbara SZYKUŁA-PIEC – PhD (Республіка Польща);
Oksana TELAK – dr hab, prof (Республіка Польща);
Vadym VOZDVYZHENSKIY – Ph.D. (Угорщина).

Редакційна колегія зберігає за собою право на редагування матеріалів.
Опубліковані тексти відображають позицію автора, яка може не збігатися з думкою редакції.
За достовірність матеріалів відповідальність несе автор.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО РЕКТОРА

ШАНОВНІ КУРСАНТИ ТА СТУДЕНТИ, УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Щиро вітаю вас із проведенням XXVI Міжнародної наукової конференції «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє» – важливої події, яка об'єднує наукову спільноту навколо актуальних питань розвитку сучасного суспільства, осмислення історичних процесів і формування бачення майбутнього.

Сьогодні, в умовах складних викликів і глибоких трансформацій, гуманітарна наука відіграє особливу роль. Вона не лише допомагає аналізувати події, що відбуваються, а й формує ціннісні орієнтири, сприяє зміцненню національної свідомості, розвитку критичного мислення та відповідального ставлення до суспільних процесів. Гуманітарний дискурс дозволяє поєднати історичний досвід із сучасними реаліями та окреслити перспективи подальшого розвитку.

Особливої ваги набуває проведення цієї конференції в умовах війни. У час, коли українське суспільство щоденно стикається з випробуваннями, надзвичайно важливо не зупиняти розвиток науки, освіти й інтелектуального діалогу. Такі наукові заходи є свідченням стійкості нашої держави, її здатності не лише протистояти агресії, але й зберігати та розвивати свій науковий і освітній потенціал. Конференція стає простором, у якому осмислюється сучасний досвід, формуються нові підходи до розуміння безпеки, суспільних процесів та ролі людини в умовах кризи. Вона також виконує важливу об'єднавчу функцію, сприяючи консолідації наукової спільноти та зміцненню міжнародної підтримки України.

Надзвичайно обнадійливим є те, що активну участь у роботі конференції беруть курсанти і студенти – представники молоді науки, носії нових ідей, свіжих підходів та інноваційного бачення. Їхня наукова активність, допитливість і прагнення до пізнання є запорукою формування потужного інтелектуального потенціалу держави.

Наука сьогодні – це не лише етап становлення майбутніх дослідників, а повноцінний компонент сучасного наукового простору. Саме у студентських і курсантських дослідженнях часто народжуються нові підходи до вирішення складних проблем, формуються навички аналітичного мислення, наукової комунікації та відповідального ставлення до результатів своєї праці. Підтримка молодих науковців, створення умов для їх розвитку та залучення до наукової діяльності є одним із пріоритетів сучасної освіти.

Не менш важливо підкреслити, що конференція має міжнародний формат і об'єднує учасників з різних країн – зокрема зі Сполучених Штатів Америки, Франції, Угорщини, Німеччини, Словаччини та Польщі. Плідна співпраця сприяє розвитку міжкультурного діалогу, обміну досвідом та інтеграції української науки у світовий науковий простір. Участь іноземних колег надає можливість розширити горизонти наукових досліджень і сформувати спільне бачення глобальних проблем сучасності.

Тематика конференції охоплює широкий спектр питань – від історичного осмислення суспільних процесів до аналізу сучасних викликів і прогнозування

майбутнього. Такий підхід є надзвичайно важливим, адже дозволяє комплексно розглядати проблеми, враховуючи їхню багатовимірність і взаємозв'язок.

Для Національного університету цивільного захисту України проведення подібних науково-комунікативних заходів є важливим складником освітньої та наукової діяльності. Ми переконані, що формування висококваліфікованого фахівця неможливе без активного залучення до наукового пошуку, розвитку критичного мислення та здатності до аналізу складних суспільних процесів. Особливо це стосується майбутніх фахівців у сфері безпеки, для яких гуманітарні знання є невід'ємною частиною професійної підготовки.

Висловлюю щиру подяку організаторам конференції, науковим керівникам, викладачам і всім, хто долучився до її проведення. Ваша праця сприяє розвитку науки, підтримці молодих дослідників та формуванню сучасного наукового середовища.

Окремі слова вдячності – учасникам конференції. Ваша активність, наукова допитливість і прагнення до пошуку нових знань є свідченням того, що українська наука має потужне майбутнє.

Бажаю всім учасникам плідної роботи, цікавих дискусій, нових ідей, наукових відкриттів та професійного зростання. Нехай ця конференція стане важливим кроком на шляху до розвитку науки, зміцнення міжнародної співпраці та формування нових поколінь дослідників.

Миру, натхнення та нових звершень!

Слава Україні!

Разом до перемоги!

*Ректор
Національного університету цивільного захисту України,
кандидат педагогічних наук, доцент,
лауреат Державної премії України в галузі освіти,
заслужений працівник освіти України
Ігор ТОЛОК*

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ, НАУКОВЦІ, КУРСАНТИ, СТУДЕНТИ!

Щиро вітаю вас із проведенням XXVI Міжнародної наукової конференції **«Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє»** – події, яка вже багато років поспіль об'єднує наукову молодь, дослідників та освітян навколо актуальних питань розвитку гуманітарного знання.

Сьогодні ця конференція є не лише платформою для представлення результатів наукових пошуків, але й важливим простором для інтелектуального діалогу, обміну ідеями та формування нових підходів до осмислення складних процесів сучасності. Тематика конференції відображає прагнення глибоко зрозуміти суспільні трансформації, які охоплюють як історичний досвід, так і виклики сьогодення та перспективи майбутнього.

Особливо приємно відзначити, що активну участь у роботі конференції беруть курсанти та студенти – представники молоді науки. Саме молоде покоління дослідників є носієм нових ідей, нестандартного мислення та інноваційного підходу до вирішення наукових проблем. Їх участь свідчить про високий потенціал розвитку української науки та її здатність до оновлення і зростання. Важливо, що вже на ранніх етапах професійного становлення молоді науковці долучаються до наукового дискурсу, формують власну дослідницьку позицію та набувають досвіду наукової комунікації.

Окремо варто підкреслити міжнародний характер конференції. Участь студентів і курсантів з України, а також із США, Франції, Німеччини, Словаччини та Польщі засвідчує відкритість наукового простору, прагнення до міжкультурного діалогу та інтеграції у світову наукову спільноту. Така співпраця сприяє взаємозбагаченню наукових традицій, розширенню дослідницьких горизонтів і формуванню спільного бачення глобальних проблем.

Особливого значення набуває проведення цієї конференції в умовах війни. Сьогодні наукова діяльність в Україні здійснюється в надзвичайно складних обставинах, що потребують не лише професійної відданості, але й громадянської мужності. Саме в такі періоди гуманітарна наука відіграє виняткову роль, адже вона допомагає осмислити події, зберегти національну ідентичність, підтримати моральні орієнтири суспільства та сформувати ціннісні засади майбутнього розвитку. Проведення конференції є свідченням незламності наукової спільноти, її здатності продовжувати дослідження, навчання та обмін знаннями навіть у найскладніших умовах.

Матеріали, підготовлені учасниками конференції, відображають широту наукових інтересів молодих дослідників, їх зацікавленість актуальними проблемами сучасності та прагнення до глибокого аналізу суспільних явищ. Переконана, що представлені напрацювання стануть важливим внеском у розвиток гуманітарного знання, а також сприятимуть подальшому науковому зростанню їх авторів.

Слід також відзначити, що гуманітарні науки сьогодні відіграють особливу роль у формуванні світоглядних орієнтирів суспільства, сприяють зміцненню духовних цінностей, розвитку критичного мислення та відповідального громадянства. Саме гуманітарний дискурс дозволяє не лише

описувати реальність, але й впливати на неї, формуючи нові смисли, ідеї та підходи до вирішення суспільних проблем.

Не менш важливою є роль наукових заходів такого рівня у формуванні академічної культури та розвитку наукової комунікації. Участь у конференції сприяє обміну досвідом, розширенню професійних контактів, розвитку навичок публічного представлення результатів досліджень, що є необхідною складовою становлення сучасного науковця.

Варто підкреслити й значення міждисциплінарного підходу, який дедалі більше утверджується в гуманітарних дослідженнях. Складність сучасних викликів потребує поєднання знань із різних галузей, що дозволяє глибше осмислювати соціальні процеси та знаходити ефективні рішення. Саме такі підходи демонструють учасники конференції у своїх наукових напрацюваннях.

Висловлюю щиру подяку організаторам конференції, науковим керівникам, викладачам і всім учасникам за їх наполегливу працю, активну позицію та відданість науці. Бажаю вам плідної роботи, нових ідей, наукових відкриттів, професійного розвитку та мирного майбутнього нашої державі.

*З повагою
головний редактор
завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
навчально-наукового інституту цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України,
доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Тетяна Чубіна*

СЕКЦІЯ 1. СУСПІЛЬНІ НАУКИ НА ТЛІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ. ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ – СИМВОЛ ОПОРУ РАДЯНСЬКОМУ ТОТАЛІТАРИЗМУ ТА АРХІТЕКТОР УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

*Кирило АСТАШКІН, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-3 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

В'ячеслав Максимович Чорновіл народився 24 грудня 1937 року в селі Єрки у вчительській родині, що поєднувала давнє козацьке коріння та спорідненість із відомим родом Терещенків. Його дитинство у селі Вільхівець пройшло під знаком родинних випробувань: радянська влада репресувала його дядька, а батько перебував під постійним адміністративним тиском, що змушувало сім'ю до частих переїздів. Виняткова обдарованість дозволила В'ячеславу розпочати навчання одразу з другого класу, а у 1955 році закінчити школу із золотою медаллю. Вища освіта в Київському університеті, де він навчався спочатку на філологічному факультеті, а згодом на журналістиці, стала періодом гартування його незалежних поглядів. Через політичну позицію у 1958 році Чорновіл був змушений перервати навчання, працюючи на будівництві в Маріуполі, проте згодом з відзнакою захистив дипломну роботу, присвячену публіцистиці Бориса Грінченка [1].

Професійна діяльність В'ячеслава Чорновола розпочалась на Львівській студії телебачення та в редакціях Києва на початку 1960-х років. Майбутній дисидент виявив глибокий науковий інтерес до української літератури. Однак, попри успішне складання кандидатського мінімуму, політична неблагонадійність заблокувала йому шлях до аспірантури та захисту дисертації. Це остаточно спрямувало енергію Чорновола до плеяди шістдесятників, молоді, яка започаткувала суспільний рух, що став символом морального й культурного опору тоталітаризму.

Публічний протест В'ячеслава Чорновола й інших представників шістдесятництва проти арештів під час прем'єри фільму «Тіні забутих предків» у 1965 році став точкою неповернення, після якої почалася ера правозахисної діяльності, позначена звільненнями та арештами [2]. Його фундаментальні праці «Правосуддя чи рецидиви терору?» та збірка «Лихо з розуму» не лише викрили механізми радянського репресивного апарату на весь світ, а й стали причиною нових тюремних термінів. Навіть у таборах суворого режиму дисидент залишався лідером, організовуючи акції протесту та документуючи неволю у «Хроніці таборових буднів» [2].

У 1970 році Чорновіл започаткував підпільний часопис «Український вісник», який став головним рупором національного спротиву та джерелом правдивої інформації про порушення прав людини в УРСР. Згодом, у період «перебудови», він виступив головним ідеологом Народного Руху України, сформувавши програму, орієнтовану на повну державну незалежність, розвиток громадянських свобод та подолання наслідків русифікації. Масштабні акції, як-от «Живий ланцюг» 1990 року,

продемонстрували єдність нації та масову підтримку ідей Руху [1]. Посівши друге місце на президентських виборах 1991 року, В'ячеслав Чорновіл продовжував визначати політичний порядок денний країни, захищаючи українську ідентичність та демократичний вектор розвитку. Його трагічна загибель у 1999 році стала великою втратою для держави, проте споруджений на його честь пам'ятник із символікою сокола, хреста й калини нагадує і до цього часу про непохитні ідеали свободи.

Таким чином, можна підсумувати, що постать В'ячеслава Чорновола у вітчизняній історії є фундаментальною. Він виступає лідером, що зумів трансформувати моральний опір культурної еліти у дієвий політичний чинник здобуття державної незалежності. Його еволюція від талановитого журналіста-шістдесятника до беззаперечного лідера національно-визвольного руху продемонструвала нерозривний зв'язок між захистом прав людини та боротьбою за суверенітет нації. Заснування «Українського вісника», багаторічна правозахисна діяльність у таборах та ідеологічне керівництво Народним Рухом України стали тими ключовими етапами, що дозволили українському суспільству подолати пострадянський ідеологічний вакуум і консолідуватися навколо демократичних цінностей. Політична спадщина В'ячеслава Чорновола й сьогодні залишається моральним орієнтиром, підтверджуючи, що державність є результатом не лише політичних обставин, а й незламної волі та інтелектуальної боротьби за національну суб'єктність.

ЛІТЕРАТУРА

1. 1937 – народився В'ячеслав Чорновіл, державний діяч // Український інститут національної пам'яті : [вебсайт]. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/gruden/24/1937-narodyvsya-vyacheslav-chornovil-derzhavnyi-diyach>
2. Побережець Г. С., В. М. Чорновіл: життя, діяльність та творчість. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15386/1/1.pdf>

ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 28 ЧЕРВНЯ 1996 РОКУ

*Денис АТРОЩЕНКО, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ІЗПк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Ухвалення Конституції України 28 червня 1996 року постає однією з найбільш фундаментальних подій у новітній українській історії, що де-юре завершила тривалий період державотворчого самовизначення. Основний Закон не лише закріпив правові засади незалежної України, а й чітко детермінував державний лад, базові права і свободи громадян та системні механізми функціонування органів державної влади. Цей акт став вирішальним кроком у процесі інституціоналізації української державності, розпочатому після проголошення незалежності у 1991 році.

Передумови ухвалення Конституції характеризувалися складними суспільно-політичними трансформаціями. Країна перебувала в умовах глибокої економічної кризи та системної нестабільності, що посилювалися гострими суперечностями між законодавчою та виконавчою гілками влади щодо розподілу повноважень. Відсутність цілісного конституційного регулювання, яке на той час замінював застарілий радянський документ із численними правками та Конституційний договір 1995 року, суттєво гальмувала демократичні процеси. Це створювало інституційний вакуум, який

перешкоджав ефективному реформуванню державних структур та стабілізації правового поля [1].

Процес розробки Основного Закону був тривалим та багатоаспектним. Робота над різними концепціями та проектами Конституції тривала понад шість років, супроводжуючись гострими дискусіями у стінах Верховної Ради та в експертному середовищі. Ключові суперечки точилися навколо моделі державного устрою (президентська чи парламентська республіка), обсягу повноважень глави держави, офіційного статусу української мови, державної символіки та статусу Криму. Кульмінаційним моментом стало історичне засідання 27–28 червня 1996 року. Депутатський корпус, усвідомлюючи історичну відповідальність перед нацією, упродовж 23 годин безперервної праці узгодив усі суперечливі положення та остаточно затвердив текст документа [1].

Прийнятий документ закріпив непорушні принципи державності: народовладдя, державний суверенітет, територіальну цілісність та принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Конституція задекларувала верховенство права та визначила Україну як унітарну, суверенну, демократичну і правову державу. Особливе значення мало закріплення широкого переліку прав і свобод людини, що відповідало найвищим міжнародним стандартам. Це створило необхідні правові передумови для розвитку зрілого громадянського суспільства та поступової інтеграції України у європейський правовий і політичний простір.

Отже, Конституція 1996 року не лише заклала надійний фундамент для щоденного функціонування державного апарату, а й стала потужним символом національної єдності та політичного компромісу. Вона забезпечила довгоочікувану правову стабільність, легітимізувала українську державу в очах міжнародної спільноти та остаточно визначила стратегічний вектор розвитку України як повноправного суб'єкта глобальних геополітичних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Речицький В. В. Конституційний процес в Україні.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

УРОКИ ЧОРНОБИЛЯ ДЛЯ УКРАЇНИ: СОРОК РОКІВ ВИПРОБУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ

*Роман БАКУМ, ННІ цивільного захисту, ЦЗ-б 1-22 група
НК – Тетяна ЧУБІНА, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Наближення сорокових роковин аварії на Чорнобильській атомній електростанції змушує українське суспільство та державу знову звернутися до аналізу того як ця трагедія змінила генетичний та політичний код нації. Для України Чорнобиль ніколи не був просто техногенною катастрофою він став точкою невороття яка оголила нежиттєздатність радянської адміністративної системи та заклала підвалини для майбутньої незалежності. Сорок років поспіль ми проходимо шлях від шоку та замовчування до формування сучасної стратегії радіаційної безпеки яка сьогодні знову проходить випробування в умовах безпрецедентних воєнних загроз.

Головним уроком цих десятиліть стала усвідомлена необхідність повної прозорості та оперативності в інформуванні населення про будь-які ризики. Радянська

практика приховування правди в травні 1986 року коштувала життів та здоров'я тисячам українців що назавжди закарбувалося в колективній пам'яті як акт злочинної недбалості держави перед громадянином. Сьогодні Україна володіє однією з найбільш розгалужених систем радіаційного моніторингу в Європі яка дозволяє відстежувати стан довкілля в режимі реального часу не лише в зоні відчуження а й навколо всіх діючих АЕС. Це перетворення закритої зони на відкритий науковий майданчик продемонструвало готовність України бути відповідальним суб'єктом міжнародної ядерної безпеки.

Екологічна трансформація зони відчуження протягом сорока років дала нам ще один неочевидний але важливий урок щодо сили природи та її здатності до відновлення. Територія яка вважалася мертвою на тисячоліття стала унікальним природним заповідником де популяції рідкісних тварин процвітають за відсутності людського втручання. Це змусило українських науковців переосмислити концепцію зони відчуження перетворюючи її з території тягаря на територію можливостей для розвитку зеленої енергетики та проведення фундаментальних досліджень у галузі радіоекології. Створення Чорнобильського радіаційно екологічного біосферного заповідника стало логічним кроком у цьому напрямку закріпивши статус зони як унікальної екосистеми світового значення.

Медичні та соціальні уроки Чорнобиля для України є найбільш болючими оскільки ми продовжуємо спостерігати віддалені наслідки впливу радіації на здоров'я ліквідаторів та потерпілого населення. Державна система соціального захисту чорнобильців протягом сорока років зазнавала численних змін часто стаючи об'єктом політичних маніпуляцій проте головним висновком залишається необхідність якісної спеціалізованої медичної допомоги та постійного наукового супроводу постраждалих. Україна накопичила унікальний клінічний досвід лікування радіаційних уражень який сьогодні є затребуваним у всьому світі що підкреслює важливу роль Національного наукового центру радіаційної медицини як глобального експертного хаба.

Технологічний урок Чорнобиля втілюється в реалізацію проекту Нового безпечного конфайнмента який став символом міжнародної солідарності та інженерного генія. Зведення цієї гігантської споруди над зруйнованим четвертим енергоблоком дозволило ізолювати джерело небезпеки на наступні сто років і розпочати процес демонтажу нестабільних конструкцій. Цей досвід навчив Україну працювати з найбільшими міжнародними донорами та керувати проектами планетарного масштабу що значно підвищило управлінську спроможність нашої держави в енергетичній сфері. Сьогодні українські фахівці з ядерної безпеки вважаються одними з найкращих у світі саме завдяки досвіду подолання наслідків чорнобильської аварії.

Сучасний етап історії коли українські ядерні об'єкти стали цілями воєнної агресії та шантажу надав урокам Чорнобиля нового зловісного змісту. Окупація зони відчуження та Запорізької АЕС продемонструвала що навіть найнадійніші системи технічної безпеки є вразливими перед актами державного тероризму. Це змусило Україну та світ переглянути міжнародне право в галузі ядерної безпеки наполягаючи на створенні механізмів які б гарантували недоторканність цивільних ядерних об'єктів у будь-яких умовах. Досвід персоналу ЧАЕС який працював у повній ізоляції під час окупації в 2022 році став прикладом надзвичайної професійної відданості та героїзму що також є частиною чорнобильського спадку.

Психологічний урок Чорнобиля для української нації полягає в подоланні комплексу жертви та переході до усвідомлення себе як переможців над невидимим ворогом. Чорнобиль навчив нас не боятися складних викликів та гуртуватися в моменти найбільшої загрози. Сьогодні коли ми говоримо про майбутнє атомної енергетики в Україні ми спираємося на цей болючий але безцінний досвід розуміючи

що безпека є найвищим пріоритетом який не має ціни. Трагедія навчила нас критично ставитися до інформації довіряти фахівцям та розуміти глобальну взаємопов'язаність екологічних процесів.

Сорок років після Чорнобиля Україна продовжує нести цей важкий хрест проте тепер він став частиною нашої сили. Ми навчилися жити з цією раною перетворюючи її на джерело знань та стійкості для всього людства. Уроки Чорнобиля сьогодні є фундаментом на якому будується нова архітектура безпеки не лише в Україні а й в усій Європі. Цей шлях ще не завершено оскільки попереду десятиліття роботи з виведення станції з експлуатації та реабілітації територій проте ми вже маємо головне розуміння того що людина відповідальна за кожен іскру приборканого атома і ця відповідальність є священним обов'язком перед наступними поколіннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська Н. П. Чорнобильська катастрофа: події, факти, цифри. Київ: Наукова думка, 2016.
2. Ведмідь Л. І. Екологічні наслідки Чорнобиля для сільського господарства України. Житомир: Полісся, 2022.
3. Копчинський Г. О. Чорнобиль: досвід подолання і сучасні виклики ядерної безпеки. Київ: КНТ, 2023.
4. Лопушанський Я. Й. Радіоекологія та безпека життєдіяльності. Львів: Світ, 2021.
5. Пиріг О. А. Соціальна політика щодо чорнобильців: історія та сучасність. Харків: Право, 2020.
6. Плохій С. М. Чорнобиль: історія ядерної катастрофи. Харків: Фоліо, 2019.
7. Пристер Б. С. Радіоекологічні аспекти аварії на ЧАЕС: 40 років досліджень. Київ: Аграрна наука, 2024.
8. Сніжко С. І. Моніторинг довкілля та радіаційна безпека України. Київ: ВГЛ Обрії, 2019.

РУСЬКА ТРІЙЦЯ: ВИТОКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В ГАЛИЧИНІ

Данііл БЕЗКОРОВАЙНИЙ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-3 НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор Національний університет цивільного захисту України

«Руська трійця» (1833–1837 рр.) – це не просто літературне угруповання, а перша в Галичині організована сила, що розпочала свідому трансформацію української етнічної маси в політичну націю. Очолюване Маркіяном Шашкевичем, Яковом Головацьким та Іваном Вагилевичем, воно виникло в стінах Львівської духовної семінарії як реакція на загрозу повної асиміляції українців австрійською та польською культурами. Породжене в епоху романтизму, угруповання мало виразно слов'янофільський і будительсько-демократичний характер. Підкреслюючи свою відданість народному корінню, учасники використовували слов'янські псевдоніми: Руслан (Шашкевич), Далібор (Вагилевич) та Ярослав (Головацький), а їхнім девізом стали слова Шашкевича: «Світи, зоре, на все поле, поки місяць зійде», що символізували надію на кінець «ночі» національного свідомості.

Методологія діяльності «трійчан» базувалася на безпосередньому контакті з народом. Члени гуртка практикували так зване «ходіння в народ», яке на той час було

актом громадянської відваги. Під час цих експедицій вони записували народні пісні, легенди та приказки, досліджуючи живий побут селян. Яків Головацький здійснив масштабну подорож Галичиною та Буковиною, збираючи унікальний етнографічний матеріал. Іван Вагилевич досліджував Закарпаття, де не лише записував фольклор, а й проводив активну агітацію, закликаючи селян усвідомлювати свої права та людську гідність. За таку «небезпечну» діяльність він був заарештований австрійською поліцією, яка вбачала в просвітництві загрозу цілісності імперії. Навколо гуртка почала згуртуватися прогресивна молодь, яка поділяла переконання, що українці Галичини, Буковини й Закарпаття є невід'ємною частиною великого українського народу, що має власну тисячолітню історію, мову та високу культуру [1].

Інтелектуальним підґрунтям для гуртківців стала літературна спадщина Наддніпрянщини: вони захоплювалися «Енеїдою» І. Котляревського, працями М. Максимовича та І. Срезневського. У 1833 році вони уклали рукописну збірку «Син Русі», а вже у 1835 році підготували до друку альманах «Зоря». Це видання мало містити народні пісні, біографію Богдана Хмельницького та матеріали, що прославляли козацьку вольницю. Через виразний антиколоніальний пафос цензура не лише заборонила «Зорю», а й встановив пильний поліцейський нагляд за її упорядниками, маркуючи їх як «небезпечних радикалів» [1].

Попри репресії, у 1837 році в Будапешті (поза межами суворої львівської цензури) побачив світ альманах «Русалка Дністрова». Вступне слово М. Шашкевича до нього стало справжнім маніфестом національного відродження. Ідея слов'янської взаємності споріднювала цей твір із поемою Яна Коллара «Slavy dsera», яка значною мірою інспірувала діяльність гуртка. «Русалка Дністровая» вперше в історії Галичини ввела живу народну мову в літературний вжиток, відкинувши мертву книжну латину та «язичіє». Цісарський уряд миттєво заборонив книгу: із накладу в 1000 примірників лише 250 встигли розійтися серед друзів, решта була конфіскована як «політично шкідлива» [2].

Історичне значення «Руської трійці» неможливо переоцінити. Хоча гурток припинив свою діяльність у 1843 році після передчасної смерті Маркіяна Шашкевича, його ідеї стали фундаментом для всієї подальшої української політики в Галичині. Програмні засади «трійчан» були остаточно сформульовані Я. Головацьким у статті «Становище русинів у Галичині» (1846), яка стала ідеологічною базою для Головної руської ради під час революції 1848–1849 років.

Діяльність «Руської трійці» довела, що культурне відродження є обов'язковою передумовою політичної боротьби. Вони перетворили мову з простого засобу спілкування на потужний інструмент національного самовизначення, заклали традиції народовства, які згодом привели Україну до проголошення незалежності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Діяльність «Руської Трійці» та її значення для розгортання національно – визвольного руху. *Disted*. URL: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/2177>.

2. Стеблій Ф. Руська трійця // Resource. History: [вебсайт] URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Ruska_Trijsia

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: ШЛЯХ ВІД МИРНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОТЕСТУ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ

*Іван БІЛАН, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-2 навчальний взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

21 листопада 2013 року розпочалися мирні протести на території Революція Гідності 2013–2014 років стала однією з наймасштабніших і найдраматичніших подій у новітній історії України, заклавши фундамент для сучасного державотворення та європейського вектору розвитку. Події, що згодом отримали назву «Євромайдан», розпочалися як стихійне волевиявлення громадян, які прагнули підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, проте швидко трансформувалися у рішучу боротьбу проти проросійського курсу та авторитарних методів тодішньої влади. Усе розпочалося 21 листопада 2013 року, коли на головну площу Києва вийшло близько півтори тисячі активістів, переважну більшість яких складало студентство. Саме молодь, яка вбачала своє майбутнє в партнерстві з демократичною Європою, а не в союзі з Росією, першою висловила обурення вчинком президента Віктора Януковича. Його раптова відмова від підписання доленосного документа, до якого країна йшла роками, стала актом ігнорування волі мільйонів людей та свідчила про таємні домовленості з Кремлем [1].

Поворотним моментом у ході протестів стала ніч 30 листопада, коли влада, намагаючись залякати суспільство, застосувала силу для розгону мирного наметового містечка. Спецпідрозділи «Беркут» жорстоко побили студентів, дорослих та випадкових перехожих, що викликало хвилю загальнонаціонального гніву. Наступного дня на Майдан Незалежності вийшло понад пів мільйона людей, а мирний протест остаточно перетворився на тривалу та виснажливу боротьбу, що отримала назву «Революція Гідності». Протистояння загострилося у січні 2014 року, коли на 61-й день протесту силовиками було вбито перших активістів. Ескалація насильства та нездатність режиму до діалогу призвели до політичного краху системи. У ніч з 21 на 22 лютого 2014 року Віктор Янукович, усвідомлюючи неминучість відповідальності за скоєні злочини, втік чартерним рейсом до Росії [1].

Загалом під час кривавих подій у центрі Києва загинуло 107 осіб, серед яких було багато молодих студентів, котрі віддали свої життя за європейське майбутнє Батьківщини. Ці герої увійшли в українську історію як «Небесна Сотня», ставши символом самопожертви та незламності духу. Попри те, що з моменту тих подій минуло майже 12 років, українське суспільство продовжує вшановувати їхній неоціненний внесок у збереження незалежності. Усі учасники Революції Гідності заслуговують на безмежну повагу, адже саме завдяки їхній рішучості Україна змогла вирватися з орбіти російського впливу. Важко уявити, у якому стані перебувала б наша держава зараз, якби не той героїчний спротив зими 2013–2014 років, що виборів для нас право бути вільними та самостійними у своєму виборі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Революція Гідності: причини, перебіг та значення для України. URL: <https://ntsr.gov.ua/106-novyny-uhp/5048-revolyutsiya-gidnosti-prichini-perebig-ta-znachennya-dlya-ukrajini.html>

ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ НАУК НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*Микола БІЛАН, професійна освіта «Транспортна логістика», ТЛ-Іпм
НК – Інна ЛЕВЧЕНКО, доктор історичних наук, професор
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

У сучасних умовах розвитку суспільства особливого значення набуває дослідження впливу суспільних наук на формування та функціонування держави і громадянського суспільства. Суспільні науки, зокрема політологія, соціологія, економіка, правознавство та історія, відіграють важливу роль у вивченні закономірностей суспільного розвитку, аналізі політичних процесів, соціальних змін і механізмів взаємодії державних інституцій із громадянами. Їхні дослідження сприяють глибшому розумінню процесів державотворення, формуванню ефективної системи управління та розвитку демократичних інститутів.

Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що сучасні держави стикаються з численними викликами, серед яких глобалізаційні процеси, соціально-економічна нерівність, політична нестабільність, інформаційні загрози та трансформація суспільних цінностей. У таких умовах саме суспільні науки дозволяють досліджувати причини цих явищ, оцінювати їхні наслідки та розробляти науково обґрунтовані рекомендації щодо їх подолання. Завдяки науковому аналізу соціальних процесів стає можливим удосконалення державної політики, підвищення ефективності функціонування державних інституцій та забезпечення стабільного розвитку суспільства.

Важливість дослідження також пов'язана з роллю суспільних наук у становленні громадянського суспільства. Вони сприяють формуванню політичної культури, розвитку правової свідомості та підвищенню рівня громадянської активності населення. Через наукові дослідження, освітню діяльність і поширення знань суспільні науки допомагають громадянам краще розуміти свої права й обов'язки, усвідомлювати значення демократичних цінностей та брати участь у суспільно-політичному житті держави.

Для України ця проблема має особливу актуальність у зв'язку з процесами державотворення, реформування політичної системи та розвитком демократичних інститутів. У таких умовах суспільні науки виконують важливу функцію наукового осмислення суспільних трансформацій, сприяють формуванню ефективної державної політики та зміцненню взаємодії між державою і громадянським суспільством.

Отже, дослідження впливу суспільних наук на розвиток держави та громадянського суспільства є актуальним, оскільки воно дозволяє визначити роль наукових знань у процесах суспільного розвитку, формуванні демократичних інститутів і забезпеченні сталого функціонування держави.

Суспільні науки відіграють важливу роль у формуванні теоретичних засад державного управління, розвитку демократичних інститутів та становленні громадянського суспільства. Їхні дослідження сприяють виробленню ефективної державної політики, удосконаленню механізмів взаємодії між державою та громадянами, а також підвищенню рівня політичної культури населення [3, 93].

Особливої актуальності проблема впливу суспільних наук набуває для країн, які перебувають у стані соціально-політичних трансформацій. У таких умовах наукове осмислення суспільних процесів стає важливим чинником стабілізації державного розвитку та формування ефективних механізмів функціонування громадянського суспільства.

Суспільні науки виконують важливу функцію у формуванні теоретичних і практичних основ державного управління. Вони досліджують принципи організації політичної влади, механізми функціонування державних інституцій, а також взаємодію держави з різними соціальними групами.

Політологія, як одна з ключових суспільних наук, аналізує політичні системи, форми державного правління, політичні режими та механізми прийняття рішень. Завдяки політологічним дослідженням стає можливим оцінювати ефективність державної політики, прогнозувати розвиток політичних процесів і визначати оптимальні моделі управління [1, 273].

Економічна наука також має значний вплив на розвиток держави, оскільки вона досліджує механізми функціонування економічних систем, процеси розподілу ресурсів та формування економічної політики. Результати економічних досліджень використовуються для розробки стратегій соціально-економічного розвитку, реформування фінансових систем та забезпечення стабільності національної економіки.

Важливу роль у розвитку держави відіграє і правознавство, яке досліджує систему правових норм, принципи функціонування правової держави та механізми захисту прав і свобод громадян. Завдяки правовим дослідженням удосконалюється законодавство, розробляються нові правові механізми регулювання суспільних відносин і зміцнюється правова система держави.

Таким чином, суспільні науки створюють теоретичну основу для ефективного функціонування державних інституцій та сприяють формуванню науково обґрунтованої державної політики.

Однією з важливих сфер впливу суспільних наук є формування громадянського суспільства. Громадянське суспільство передбачає активну участь громадян у політичному та соціальному житті, розвиток демократичних інститутів і забезпечення захисту прав людини.

Соціологія відіграє важливу роль у дослідженні структури суспільства, соціальних процесів і взаємодії між різними соціальними групами. Соціологічні дослідження дозволяють виявляти проблеми соціального розвитку, аналізувати рівень громадянської активності та визначати фактори, що впливають на формування громадянської свідомості [4, 45].

Важливе значення мають також дослідження у сфері історії та культурології, які сприяють формуванню національної ідентичності та збереженню культурної спадщини. Історичний досвід дозволяє краще зрозуміти процеси становлення державності, а також визначити роль суспільних інститутів у розвитку країни.

Гуманітарні та суспільні науки також сприяють розвитку політичної культури та формуванню демократичних цінностей. Через освітню діяльність і наукові дослідження вони формують у громадян розуміння важливості участі у суспільному житті, поваги до прав людини та відповідальності за майбутнє держави.

Таким чином, суспільні науки відіграють важливу роль у формуванні активного та відповідального громадянського суспільства, яке є невід'ємною складовою демократичної держави.

Для України роль суспільних наук є надзвичайно важливою у зв'язку з процесами державотворення, реформування політичної системи та інтеграції до європейського співтовариства. У цих умовах наукові дослідження допомагають аналізувати соціально-політичні трансформації, визначати пріоритети державної політики та розробляти стратегії розвитку.

Суспільні науки сприяють формуванню демократичних інститутів, розвитку громадянського суспільства та зміцненню правової держави. Вони також відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності, розвитку політичної культури та консолідації українського суспільства.

У контексті сучасних викликів, пов'язаних із безпекою, інформаційною боротьбою та соціально-економічними трансформаціями, роль суспільних наук значно зростає. Саме наукові дослідження дозволяють виробляти ефективні підходи до подолання кризових явищ і забезпечення сталого розвитку держави [2, 183].

Отже, суспільні науки відіграють важливу роль у розвитку держави та формуванні громадянського суспільства. Вони забезпечують наукове осмислення соціальних процесів, сприяють формуванню ефективної державної політики та розвитку демократичних інститутів.

Завдяки дослідженням у сфері політології, економіки, соціології, права та інших суспільних дисциплін стає можливим глибше розуміння механізмів функціонування держави та взаємодії між державою і громадянами. Крім того, суспільні науки сприяють формуванню політичної культури, розвитку громадянської активності та зміцненню демократичних цінностей.

У сучасних умовах значення суспільних наук постійно зростає, оскільки вони допомагають аналізувати глобальні виклики та визначати ефективні шляхи їх подолання. Саме тому розвиток суспільних наук є важливим чинником забезпечення стабільності держави, зміцнення громадянського суспільства та досягнення сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освітологія: витоки наукового напрямку: монографія / [С.О. Сисоєва, Л.Л. Хоружа, І.В. Соколова та ін.]; за ред. В.О. Огнев'юка. Київ: «Едельвейс», 2012. 336 с.
2. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / [В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва та ін.]; за ред. В.О. Огнев'юка. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 624 с.
3. Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. 192 с.
4. Тарутіна З.Є. Нові успіхи природничих наук і перспективи їх використання у педагогіці вищої школи // Вища школа. 2014. №5-6 (119). С. 41-50.

БІЙ ПІД КРУТАМИ ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ ТА ЕТАП УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

*Анатолій БІЛЕНКО, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Бій під Крутами, що відбувся 29 січня 1918 року, став однією з найбільш знакових подій початкового етапу Української революції, символізуючи рішучість молодого суспільства захищати новонароджену державність від більшовицької агресії. Події розгорталися на тлі стрімкого наступу армії Михайла Муравйова на Київ, що мав на меті ліквідацію Центральної Ради та встановлення радянського ладу, через що оборона кожної залізничної станції набула стратегічного пріоритету [1]. На захист підступів до столиці були відправлені сформовані поспіхом підрозділи юнкерів, студентів та гімназистів, зокрема добровольці Студентського куреня київських університетів та учні Кирило-Мефодіївської гімназії, що демонструвало надзвичайно високий рівень громадянської свідомості тогочасної молоді. Загальна чисельність українських сил становила приблизно 300–400 осіб, із яких близько 120 складали

студенти, тоді як сили супротивника переважали в десятки разів: більшовицькі загони налічували від 4 до 5 тисяч солдатів, підтриманих артилерією та бронепотягами [2].

Українське військо зайняло позиції біля станції Крути, ефективно використовуючи особливості залізничного насипу для оборони. Попри брак досвіду та професійного вишколу, бійці стримували ворожий наступ протягом кількох годин, що суттєво уповільнило просування противника вглиб території України [1]. Бій мав характер успішної стримувальної операції: українські захисники виграли критично важливий час, який дозволив Центральній Раді укласти Берест-Литовський мирний договір – документ, що забезпечив міжнародне визнання УНР як суб'єкта світової політики. В умовах сутінків та складного відступу частина студентського взводу потрапила в полон, де 27 юнаків були по-звірячому страчені більшовиками, що стало одним із найтрагічніших епізодів цієї битви, закарбувавшись у національній пам'яті як акт найвищої самопожертви. Після звільнення Києва у березні 1918 року полеглих героїв урочисто перепоховали на Аскольдовій могилі, що перетворило їх на офіційний державний символ мужності.

Важливим аспектом подій під Крутами стала свідома участь інтелектуальної молоді, яка без вагань виступила проти значно сильнішого агресора, створивши зразок патріотизму для майбутніх поколінь. Водночас цей бій висвітлив системні проблеми військового будівництва молодій республіці: гостру нестачу зброї, відсутність єдиної командної вертикалі та слабку координацію між підрозділами, що вказало на нагальну потребу в модернізації армії. Протягом XX століття образ Крут трансформувався в центральний елемент національної міфології, отримавши назву «українські Фермопіли» як приклад жертвовного стримування переважаючого ворога.

У радянський період пам'ять про подію була фактично заборонена і зберігалася лише в діаспорі, а повноцінне переосмислення чину крутянців розпочалося лише після 1991 року. У XXI столітті подвиг під Крутами набув нової актуальності в контексті сучасної російсько-української війни, ставши моральним орієнтиром для нинішніх захисників суверенітету, а меморіал біля станції – ключовим місцем вшанування національних героїв [3]. Таким чином, бій під Крутами є не просто воєнним епізодом, а фундаментальною складовою формування української ідентичності та актуальним прикладом громадянської відданості Батьківщині.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що бій під Крутами 29 січня 1918 року є фундаментальною подією в історії українського державотворення, яка виходить далеко за межі звичайного мілітарного епізоду. Його головне значення полягає у виграному часі, який дозволив уряду УНР підписати Берест-Литовський мирний договір і отримати міжнародне визнання, що фактично врятувало молоду українську державність від негайної ліквідації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимова Г. *Студентський курінь Армії УНР: участь у подіях 1918 року.* // Український історичний журнал, №1, 2018. URL: <https://uijournal.com/articles/kroty-2018>
2. Ковальчук М. *Бій під Крутами: правда і міфи.* Київ: Генеза, 2008. URL: <https://elib.nlu.org.ua/kroty>
3. Лисенко О. *Україна у війнах та збройних конфліктах XX століття.* Київ: НАН України, 2010. URL: <https://www.history.org.ua/Lysenko>

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

*Олександр БОЙКО, доктор політичних наук
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

Актуальність дослідження проблеми формування національної ідентичності полягає в тому, що саме вона є стратегічним фактором консолідації країни та соціальної згуртованості, фундаментом обороноздатності та єдності народу, що гарантує безпеку, збереження суверенітету в умовах глобалізації та воєнних загроз. Крім того, чітке визначення та утвердження національної ідентичності сприяє процесу формування стійкої української нації, допомагає зберегти власну унікальність, захистити самостійний культурний простір та забезпечити сталий розвиток держави. Вивченням різних аспектів проблеми національної ідентичності займались зарубіжні дослідники, а саме: М. Барретт, М. Гібернау, Е. Гобсбаум, О. Гнатюк, Ж. Піаже, Е. Сміт, С. Хантінгтон та ін. Вагомий доробок в окресленій проблематиці залишили такі вітчизняні вчені, такі як Т. Бевз, М. Степико, О. Картунов, М. Козловець, В. Кремень, І. Кресіна, Л. Нагорна, О. Майборода, О. Рафальський, М. Розумний, Ю. Руденко, В. Ткаченко, Н. Хазратова та ін.

В умовах протидії повномасштабній зовнішній російській агресії, зростає необхідність різновекторного прискорення процесу європейської інтеграції, збільшується потреба швидкої модернізації та реформування країни відповідно до викликів часу, за цих обставин гостро постає проблема забезпечення стійкості та стабільності державного розвитку. Адекватна відповідь на всі ці виклики часу, потреби та проблеми практично неможлива без формування нової національної ідентичності громадян України, яка є своєрідним підґрунтям забезпечення єдності національних сил та консолідації українського суспільства.

Повномасштабна російська агресія, що розпочалася 2022 р. кардинально змінила процес формування нової національної ідентичності в Україні. Ключові зміни та зрушення у національній ідентичності зумовлені повномасштабним російським вторгненням:

Посилення суспільної консолідації та прискорення процесу формування політичної нації.

Зростання рівня більш чіткого усвідомлення власної етнічної ідентичності. Варто підкреслити, що основою етнічної ідентичності є закорінена в історичній пам'яті сукупність антропологічних та культурно-символічних ознак (спільність походження, мова, релігія, тер. проживання, традиції, звичаї тощо). І саме вона етнічна ідентичність «створює підґрунтя» для формування ідентичності національної. Отже, у суспільній свідомості громадян України під впливом російського повномасштабного вторгнення відбувся суттєвий зсув щодо власного не лише етнічного, а й національного самовизначення.

Нівелювання регіональних розбіжностей. Після російської агресії, за даними опитувань абсолютна більшість жителів Центру, Півдня, Заходу та Сходу вважали себе в першу чергу громадянами України.

Суттєві зміни в орієнтації на різні моделі культурних традицій: зростання у суспільстві частки тих, хто відносить себе до української та загальноєвропейської культурної традиції, зниження частки тих, хто відносить себе до російської та радянської. Характерно і показово, по-перше, що статистика засвідчує зростання числа тих, хто відносить себе до української культурної традиції, відбулося у всіх регіонах, але найбільшою мірою – у Південному і Східному. По-друге, що помітне зростання віднесення себе до української культурної традиції відбулося за рахунок російськомовного населення (тих, хто вдома переважно говорить російською мовою).

Форсована відмова від «радянського минулого», різкий спад ностальгії за СРСР. Підкреслене відмежування від Росії практично у всіх сферах суспільного життя.

Помітна активізація переходу на українську мову у повсякденному житті. Мова в умовах повномасштабного російського вторгнення фактично перетворилась на своєрідний маркер «свій-чужий», стала особистим актом спротиву, відповіддю на російську агресію.

Розмежування у церковній сфері, зменшення підтримки громадянами Української Православної Церкви Московського Патріархату в Україні, оскільки вона не вийшла з під впливу Російської церкви, яка виступає одним з інструментів зовнішньої політики країни-агресора, намагаючись насаджувати тут «православно-імперський імператив».

Поява нових героїв та символів, які консолідують суспільство і сприяють формуванню нової національної ідентичності (бійці ЗСУ, волонтери, медики, рятувальники, енергетики фактично стали новими символами ідентичності; образ жінки-захисниці став потужним фактором руйнування гендерних стереотипів). У ході війни в менталітеті українців дуже швидко відбулись радикальні зміни по лінії «жертва – борець – герой». У результаті українці більше не бачать себе жертвами – вони сприймають і відчувають себе бійцями, здатними до героїчних вчинків. Образи бійців-героїв стали частиною історичної пам'яті, а через неї – і колективної ідентичності.

Посилення горизонтальних суспільних зв'язків, які базуються на співробітництві та спільних цінностях (швидке розширення волонтерського руху; розвиток різного роду ініціатив допомоги для військових і цивільних; поширення різних зборів на допомогу ЗСУ, переселенцям; створення хабів та цифрових платформ з метою організації інформаційного простору (онлайн або офлайн), що об'єднує людей, ресурси та ідеї для соціальної згуртованості; встановлення нових горизонтальних зв'язків між внутрішньо переміщеними особами та місцевим населенням та ін.

Соціологи назвали цей феномен «народженням горизонтальної держави»: коли результати взаємодії і зв'язків між людьми виявляються ефективнішими за дії офіційних інституцій. Така модель суспільної організації передбачає децентралізацію, прозорість процесів прийняття рішень та високий рівень залучення громадян, активну участь громадянського суспільства та взаємодію органів влади без чіткої вертикалі підпорядкування.

Амбівалентний вплив колективних травм та стресових ситуацій на суспільну свідомість (загибель близьких, перебування на окупованій території, переживання бомбардувань, руйнувань осель, тривоги, втрат, евакуацій, розлук та інше.). Створення стресових ситуацій за розрахунком ворога націлене на деморалізацію суспільства, з іншого боку, спільне переживання населенням України стресів та колективних травм його консолідують, посилюють таку рису колективної ідентичності як незламність.

Зниження у суспільстві патерналістських очікувань: суттєво зменшився відсоток громадян, які вважали, що держава повинна нести повну відповідальність за забезпечення кожної людини усім необхідним .

Збереження та розвиток національної ідентичності діаспорою.

Посилення у суспільстві потягу до євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції.

Інтенсифікація настроїв чітко вираженого тяжіння до європейської ідентичності.

Зростання кількості прихильників незалежності і демократичного устрою України та готовність їх захищати зі зброєю в руках.

Отже, повномасштабне російське вторгнення 2022 р. зумовило суттєві/радикальні зміни та зрушення у світобаченні та національній ідентичності українців, стало початком важливого/визначального етапу у процесі формування нової національної ідентичності, яка має стати потужною основою консолідації та стійкості українського суспільства.

МОВНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

*Артем БОЙЦУН, ННІ цивільного захисту, група ПРс-23
НК – Олесь МІНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Соціальні мережі змінили спосіб комунікації, інформаційного обміну і взаємодії. Вони стали важливою частиною щоденного життя мільярдів людей по всьому світу, впливаючи на різні аспекти суспільного життя, від політики та економіки до особистих відносин.

Соціальні платформи, такі, як TikTok, Twitter та Instagram, надають можливість миттєвого доступу до інформації, створення та поширення контенту, а також формування онлайн-спільнот за інтересами. При цьому вони стали каналом для самовираження та споживання інформації, що суттєво впливає на те, як люди сприймають себе і світ навколо.

Сучасні платформи соціальних мереж пропонують безліч можливостей для комунікації та обміну інформацією, але їхній психологічний вплив не можна ігнорувати. Так, залежність від соціальних мереж може призводити до виникнення проблем, таких, як зниження самооцінки, почуття невпевненості та страху перед відсутністю онлайн-присутності. Це пов'язано з тим, що в соціальних мережах ми створюємо образ, який може відрізнятися від реального «я», надаючи можливість експериментувати з різними аспектами нашої ідентичності: від зовнішнього вигляду до манери спілкування [1].

Однак, ця можливість самовираження може легко стати пасткою. Віртуальне «я» може бути як інструментом самовираження, так і причиною внутрішніх конфліктів. Важливо знаходити баланс між онлайн-образом та реальним життям, щоб зберегти здорову самооцінку і відчуття власної ідентичності.

Останні десятиліття попит на користування соціальних мереж засвідчує той факт, що віртуальні спільноти так чи інакше стають опосередкованим інструментом впливу на користувачів. За висновками В. М. Сазонова, соціальна мережа – «безліч акторів (агентів), які можуть вступати у взаємодію один з одним, зв'язки між якими є соціальними, тобто дружба, спільна робота або обмін інформацією». Водночас вербальна маніпуляція є тим прихованим впливом за допомогою мови на свідомість людини, внаслідок якого адресат здійснює дії, вигідні ініціаторові впливу.

Для аналізу різновидів вербальної маніпуляції в соціальних мережах актуальним є поняття «мовна маніпуляція». На позначення цього явища використовують також суміжне, «мовна демагогія», розуміючи під нею прийоми непрямого впливу на слухача або читача, коли ідеї, які потрібно йому прищепити, не виказують прямо, а нав'язують поволі шляхом використання можливостей, які надають мовні механізми [2].

Соціальні мережі створюють сприятливий ґрунт для застосування різноманітних психологічних прийомів, які впливають на свідомість та поведінку користувачів. Одним із найпоширеніших механізмів такого впливу є емоційне зараження. Цей феномен полягає в тому, що люди, сприймаючи емоційний стан інших, починають несвідомо повторювати його.

Особливо це помітно в цифровому середовищі, де емоційно забарвлені повідомлення, відео та зображення швидко поширюються серед користувачів. Контент, що викликає сильні емоційні реакції, має значно вищі шанси стати вірусним. Це може використовуватися для формування необхідного емоційного настрою в суспільстві, маніпуляції ставленням до певних подій або осіб [1].

Негативні емоції, такі як страх чи гнів, здатні провокувати імпульсивні рішення, знижуючи рівень критичного мислення. Ще одним значущим механізмом впливу є ефект соціального доказу, що базується на природній схильності людини орієнтуватися на думку більшості. Велика кількість вподобань, репостів або коментарів може створити ілюзію загальної підтримки певної ідеї, навіть якщо вона є маніпулятивною або спотвореною. Люди схильні довіряти контенту, який отримав значну увагу в соціальних мережах, незалежно від його правдивості.

Один із найефективніших методів впливу на переконання людей – ефект повторення, також відомий як ілюзія правди [4].

Його сутність полягає в тому, що інформація, яка повторюється багаторазово, починає сприйматися як достовірна, навіть якщо спочатку викликала сумніви. Алгоритми соціальних платформ сприяють цьому ефекту, оскільки контент, який набирає популярності, часто повторно з'являється у стрічках новин користувачів.

Якщо одна й та сама теза озвучується різними джерелами або поширюється великою кількістю людей, вона закріплюється у свідомості як загальноприйнята істина. Це активно використовується у пропагандистських кампаніях, рекламних стратегіях та інших видах інформаційного впливу. Окрему небезпеку становить персоналізація контенту та мікротаргетинг, що базується на аналізі поведінки користувачів у соціальних мережах. Алгоритми платформи відстежують інтереси, вподобання та взаємодію людини з інформацією, створюючи для неї унікальну стрічку новин [2].

Внаслідок цього знижується здатність критично оцінювати альтернативні точки зору, а свідомість поступово піддається односторонньому впливу. Маніпулятори можуть цілеспрямовано впливати на певні групи користувачів, використовуючи дані про їхні інтереси та слабкі місця для підштовхування до прийняття потрібних рішень або формування бажаних поглядів.

Усі ці механізми психологічного впливу діють як окремо, так і в комплексі, створюючи потужний інструмент маніпуляції свідомістю. Соціальні мережі, завдяки своїй структурі та алгоритмам роботи, значно підсилюють ефективність цих прийомів, що робить користувачів більш вразливими до впливу. Усвідомлення цих методів є першим кроком до підвищення інформаційної безпеки та розробки ефективних стратегій захисту від маніпулятивного впливу [3].

Захист від психологічних маніпуляцій у соціальних мережах вимагає усвідомленого підходу до споживання інформації, розвитку аналітичного мислення та дотримання правил інформаційної безпеки. Критичне мислення є ключовим фактором, що дозволяє відрізнити достовірні відомості від маніпулятивних.

Важливо не сприймати інформацію беззастережно, а аналізувати її з різних точок зору, перевіряти першоджерела та усвідомлювати можливі мотиви автора. Контент, що викликає сильні емоції, часто використовується як інструмент впливу, тому корисно уникати імпульсивних реакцій та піддавати сумніву матеріали, які навмисно провокують негативні або надмірно позитивні почуття. Надійним способом уникнення інформаційних маніпуляцій є використання різних джерел [4].

Одним із засобів маніпулювання свідомістю є нагнітання паніки і виклик емоції страху. Інформація, в якій домінує посилення з негативним забарвленням, практично безперешкодно потрапляє в несвідоме, а через деякий час – у свідоме.

Засобом навіювання страху є безкінечна статистика: число тих, хто захворів, одужав, помер. По-перше, введення у стрічку новин «цифрової інформації» привертає увагу читача, внаслідок чого краще закарбовується в пам'яті; по-друге, статистика здатна створювати сенсацію, перебільшувати значення події і викликати потрібну емоційну реакцію. Наприклад: «В Україні зафіксовано 6125 випадків коронавірусної хвороби COVID-19. За даними ЦГЗ, станом на 9:00 21 квітня в Україні 6125

лабораторно підтверджених випадків COVID-19, з них 161 летальний, 367 пацієнтів одужали. За добу зафіксовано 415 нових випадків» [1].

Цифрова гігієна є ще одним ефективним способом мінімізації впливу маніпулятивних технологій. Важливо періодично переглядати підписки, видаляти акаунти, які поширюють сумнівну інформацію, перевіряти налаштування конфіденційності та обмежувати доступ до персональних даних.

Розумне налаштування персоналізованих рекомендацій дозволяє зменшити ризик перебування у замкнутому середовищі односторонньої інформації. Одним із дієвих способів протидії маніпуляціям є медіаграмотність. Освіта у сфері цифрової безпеки та навички аналізу інформаційного простору допомагають розпізнавати приховані механізми впливу. Розуміння принципів роботи алгоритмів соціальних мереж, усвідомлення технологій маніпуляції та здатність розпізнавати фейковий контент значно знижують ризик потрапляння під інформаційний тиск. Освітні ініціативи, тренінги, курси з медіаграмотності є корисними інструментами для підвищення інформаційної стійкості як окремих користувачів, так і суспільства загалом [3].

Тож, підводячи підсумок можна сказати, що соціальні мережі стали невід'ємною складовою сучасного інформаційного простору та важливим чинником формування суспільної свідомості. Платформи на кшталт TikTok, Twitter та Instagram не лише забезпечують швидкий обмін інформацією й можливості для самовираження, а й створюють сприятливі умови для застосування мовних і психологічних механізмів маніпулятивного впливу. Вербальна маніпуляція, мовна демагогія, емоційне зараження, ефект соціального доказу, ілюзія правди, персоналізація контенту та мікротаргетинг діють як окремо, так і комплексно, посилюючи вплив на переконання, емоції та поведінку користувачів. Особливу небезпеку становить використання страху, паніки та статистичних даних для формування потрібних реакцій і зниження рівня критичного мислення.

Водночас усвідомлення принципів функціонування соціальних мереж і механізмів інформаційного впливу є ключовою передумовою протидії маніпуляціям. Розвиток критичного мислення, перевірка джерел інформації, уникнення емоційно провокативного контенту, дотримання цифрової гігієни та підвищення рівня медіаграмотності сприяють зміцненню інформаційної безпеки особистості. Таким чином, формування свідомого й відповідального підходу до споживання контенту є необхідною умовою збереження психологічної стійкості та захисту від маніпулятивного впливу в сучасному цифровому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вплив соціальних мереж на психіку людини – наслідки та способи запобігання. Новини ФАКТ. URL: <https://fact-news.com.ua/vpliv-sotsialnixmerezkh-na-psixiku-lyudini-naslidki-ta-sposobizapobigannya/?form=MG0AV3> (Дата звернення 17.02.2026)
2. Горіна Ж.Д., Олійник О.В. Мовні засоби маніпулятивного впливу в дискурсі соціальних мереж. «Молодий вчений» № 9.1 (85.1) вересень, 2020 р. Ст. 22-25. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/9.1/5.pdf> (Дата звернення 17.02.2026)
3. Ільяшова А.С. Механізми психологічного впливу в соціальних мережах: маніпуляція свідомістю та способи захисту. Особистість, Суспільство, Закон. Харків, 2025. Ст. 88-90. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2dc132da-56d4-4c26-baa5-a9f0d55ea382/content> (Дата звернення 17.02.2026)
4. Петрик В.М., Присяжнюк М.М., Компанцева Л.Ф. та ін. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / за заг. ред. Є.Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ : ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с. URL: https://mil.univ.kiev.ua/files/29_965691167.pdf (Дата звернення 17.02.2026)

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНОЦИДУ

*Станіслав БОЙЧЕНКО, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Голодомор 1932–1933 років визначається як одна з найбільш масштабних національних трагедій в історії українського народу, що має ознаки навмисно спланованого злочину. Сучасна історична ретроспектива та наукові дослідження доводять, що цей масовий голод не був наслідком природних катаклізмів чи прорахунків економічного планування, а став результатом свідомої політики радянського керівництва. Метою цього терору було придушення українського національного опору, руйнування ідентичності та фізичне нищення значної частини селянства як носія національної традиції.

Генезис катастрофи безпосередньо пов'язаний із проголошенням курсу на форсовану колективізацію в 1929 році, що супроводжувалося насильницьким перетворенням приватних селянських господарств на державні структури (колгоспи). Традиційно сильний прошарок українських господарів чинив активний опір цим процесам, що викликало занепокоєння у вищого партійного керівництва СРСР. Як зазначає британський історик Роберт Конквест у праці «Жнива скорботи», українське селянство було «кістяком нації», становлячи найбільшу загрозу для стабільності тоталітарного режиму. Відтак, політика «ліквідації куркульства як класу» набула в Україні особливо радикальних форм, що виявлялися у масових депортаціях, конфіскації майна та висланні сотень тисяч сімей до віддалених районів Сибіру та Півночі [1]. Попри придушення відкритих повстань у 1930–1931 роках, прагнення до самостійності в українському селі залишалося високим, що зумовило впровадження безпрецедентних за жорстокістю хлібозаготівельних заходів.

У 1932 році центральна влада в Москві встановила для УСРР завідомо нереальні плани здачі зерна, які неможливо було виконати навіть за сприятливих кліматичних умов, тоді як 1932 рік характеризувався низькою врожайністю. Після вилучення основного врожаю державні органи почали вимагати додаткових поставок. Каральні загони та спеціальні комісії здійснювали тотальні обшуки, під час яких вилучали не лише зернові культури, а й будь-які запаси продовольства: овочі, бобові, борошно та навіть готові продукти харчування. Станіслав Кульчицький у своїх працях наголошує на системності та скоординованості цієї кампанії, що виключає версію про ексцеси виконавців на місцях [1].

Одним із найбільш репресивних інструментів став режим «чорних дощок». Населені пункти, занесені до таких списків, опинялися в умовах повної економічної та фізичної ізоляції, що передбачало заборону будь-якої торгівлі, припинення постачання товарів та примусове вилучення залишків їжі активістами. Це штучно створювало умови, несумісні з біологічним виживанням людини. Посилення терору відбулося на початку 1933 року з впровадженням паспортної системи та заборони на виїзд селян за межі УСРР і Кубані. Патрулі НКВС блокували транспортні вузли, знімали голодуючих із потягів та примусово повертали їх у райони масової смертності. Блокування шляхів до порятунку є одним із ключових доказів того, що голод використовувався як засіб масового винищення населення [2].

Паралельно з фізичним нищенням селянства радянська влада здійснювала системні репресії проти української інтелектуальної еліти. У цей період було ліквідовано Українську автокефальну православну церкву, знищено більшість

представників «розстріляного відродження», науковців та діячів культури. За різними оцінками, демографічні втрати склали від 3 до 4,5 мільйонів осіб, а в окремих регіонах смертність сягала 30%, що призвело до деформації демографічної структури народу на багато поколінь вперед [2].

Згідно з нормами Конвенції ООН 1948 року «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього», дії радянського режиму в 1932–1933 роках повністю відповідають критеріям геноциду [2]. Позбавлення життєвих ресурсів, створення умов для фізичного винищення групи та переслідування національної еліти свідчать про те, що Голодомор був інструментом політичного терору, спрямованого проти суб'єктності української нації.

Таким чином, системне використання голоду як зброї, що поєднувало тотальну конфіскацію їжі з фізичною блокадою селян, підтверджує штучну природу трагедії. Ці заходи були спрямовані на фізичне знищення українства як нації, щоб остаточно ліквідувати потенціал національного спротиву політиці радянської влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верстюк В., Тилішак В., Юхновський І. Голодомор. Геноцид українського народу 1932-1933. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2008. URL: <https://zakordonniukrainci.mfa.gov.ua/storage/app/sites/138/book05.pdf>
2. Збірник документів і матеріалів. Голодомор 1932-1933 років: геноцид українського народу. За редакцією професора В.М. Щербатюка, доцента Д.І. Кураса. Київ Видавництво «Фенікс» 2025 URL: <https://mvs.gov.ua/upload/2/1/3/5/4/1/ilovepdf-merged-removed.pdf>

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВЗАЄМИН У ПІДЛІТКОВОМУ ВІСІ

Богдана БОРОДАЧ, група Рп-ІІмз

НК – Ольга СТОЛЯРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»

Інформаційно-комунікаційні технології у наш час є невід'ємною складовою життя сучасного покоління підлітків: інтернет-застосунки, програми, ігрові платформи, соціальні мережі та перспективи розвитку за допомогою інтернет-ресурсів мають колосальний вплив на дітей та молодь сьогодення. Інтернет є глобальним засобом спілкування, навчання та розвитку, отримання задоволення від перегляду різноманітної інформації, однак він має і негативний вплив на свідомість людини, створюючи ризик формування інтернет-залежності.

Сучасне суспільство важко уявити без користування інтернетом, адже кожна людина організовує свою повсякденну діяльність за допомогою двох форм - об'єктивної (матеріальної) та віртуальної (технологічної). Внаслідок появи кіберпростору людина стала частиною нового соціокультурного середовища, де відбувається трансформація сталих життєвих принципів, норм та установок в різних сферах життєдіяльності.

У наш час велика кількість людей використовує інтернет для задоволення своїх соціальних потреб. Віртуальні платформи надають можливість спілкуватися, знаходити нові соціальні можливості і підтримувати зв'язки. Проте, якщо реальне спілкування є

обмеженим або незадовільним, користувачі можуть почати компенсувати ці потреби через онлайн-взаємодію. Це може призвести до залежності від схвалення, що є важливим джерелом самоповаги у вигляді лайків і коментарів у соціальних мережах, та соціальної ізоляції, що виявляється у зануренні в онлайн-світ, замість того, щоб шукати підтримку в реальному житті [2, 48].

Залежність від інтернету є глобальною проблемою, що впливає на всі сфери життя людей, і ставить під загрозу розвиток особистості в усіх видах діяльності, адже інтернет-залежність є такою ж небезпечною, як інші види вже відомих нам залежностей: надмірне вживання алкоголю, тютюнопаління, ігроманія та наркотична залежність.

Слід зазначити, що інтернет-залежність має свої унікальні характеристики, адже вона не є хімічною залежністю, що призводить до фізичного руйнування організму. У той час як традиційні залежності формуються протягом тривалого часу, інтернет-залежність може розвиватися значно швидше. Якщо наслідки залежності від алкоголю, тютюнопаління, токсикоманії добре досліджені, то для інтернет-адикції саме у підлітковому віці існує дефіцит даних про тривалі ефекти [5, 238].

Аналіз наукової літератури виявив, що процес самоствердження та самореалізації особистості починається саме з підліткового віку, а мережа «Інтернет» пропонує всі доступні ресурси для молодих людей, що прагнуть довести суспільству значимість своєї індивідуальності. Виходячи з цього, можна припустити, що існує високий ризик виникнення інтернет-адикції у дітей підліткового віку та молоді, що є активними користувачами мереж, ігрових платформ та інших веб-ресурсів [1, 250].

Сучасні дослідження вказують на те, що серед користувачів інтернету молодь є найбільш вразливою категорією до розвитку інтернет-залежності. Це явище особливо помітне серед підлітків, які перебувають у складному періоді формування особистості, що супроводжується кризами та фрустрацією. Це пов'язано з психологічними особливостями цього віку та прагненням компенсувати внутрішні проблеми через онлайн-взаємодію [3; 6].

Численні дослідження інтернет-залежності виявили низку індивідуально-психологічних чинників, які можуть впливати на формування інтернет-залежності.

Зарубіжними науковцями встановлено, що інтровертовані особистості, які відчують самотність, частіше вдаються до інтернету як способу соціальної взаємодії. Віртуальне середовище стає для них місцем, де вони можуть уникнути реальних соціальних контактів [7; 8].

Вітчизняний психологи приділяють велику увагу комунікативним особливостям особистостей, які мають схильність до інтернет-адикції, виявляючи специфічні риси, які можуть впливати на таку залежність [1; 2; 6].

Т. Карабін, у своєму дослідженні впливу особливостей спілкування в мережі «Internet» на процес соціалізації студентської молоді встановив ряд причин, що призводять до інтернет-залежності саме у підлітковому віці:

- Мережеве спілкування. Інтернет надає можливість для відкритого та анонімного спілкування, що може бути як позитивним, так і негативним аспектом. Підлітки часто експериментують з різними формами самовираження: від відкритої комунікації до маніпуляцій і обману, що часто призводить до проблем з самооцінкою, соціальними зв'язками та формуванням особистості.
- IT-сфера та кіберзлочинність. Підлітки, часто внаслідок бажання експериментувати і, водночас, недостатньої соціальної зрілості, можуть вдаватися до хакерства. Це можна охарактеризувати як спробу знайти своє місце у світі, отримати визнання або ж як просто зацікавленість. У підлітковому віці відсутність чітких моральних орієнтирів та соціальних навичок може призвести до небезпечних або протизаконних вчинків

- Геймерство. Комп'ютерні ігри стають важливим елементом життя багатьох підлітків. Однак, якщо це захоплення переходить межі здорового балансу, це призводить до ігрової залежності. Підлітки, які занурюються у віртуальний світ, ігнорують реальні проблеми, що негативно впливає на їхнє соціальне життя, навчання та загальний розвиток [4, 162].

О. Гузьман та Н. Ляшенко виявили, що інтернет-залежність у підлітків формується поступово в декілька стадій:

1. Легка стадія ентузіазму – характеризується пережитим досвідом отримання задоволення від використання мережі та намагання повторити його.

2. Стадія ентузіазму, на якій з'являється потреба більше часу проводити в Інтернеті, адже реальний світ стає байдужим користувачу.

3. Стадія адикції, що характеризується унеможливленням звичайного життя через негативні наслідки збоку фізіологічних та психологічних змін у користувача.

4. Стадія прихильності – прийняття факту залежності змушує залежну людину дистанціюватись від мережі на певний час, однак вона все одно повертається до адиктивної поведінки [3].

О. Городенська, досліджуючи психологічні особливості користувачів інтернет ресурсів залежно від типу використання виділяє такі основні типи інтернет-залежності: у сучасних підлітків:

1. Кіберсексуальне ваблення – це патологічне бажання регулярно відвідувати порнографічні сайти або брати активну участь в дискусіях на сексуальні теми на спеціалізованих форумах і чатах для дорослих.

2. Пристрасть до віртуального спілкування - характеризується значною кількістю інтернет-друзів і знайомих, широким листуванням і активною участю в дискусіях на форумах.

3. Фінансова залежність - проявляється через участь в азартних іграх в інтернеті, постійні покупки або участь в онлайн-аукціонах.

4. Інформаційне перевантаження - це нав'язливе бажання безперервно шукати та переглядати інформацію в інтернеті за допомогою баз даних і пошукових систем.

5. Комп'ютерна залежність – включає нав'язливу пристрасть до комп'ютерних ігор (включаючи такі жанри, як шутери, стратегії та місії), програмування чи інших форм діяльності в онлайн-середовищі [2, 48–49].

Психологи однак стверджують, що інтернет-залежність – складний психоемоційний розлад, що характеризується надмірним використанням інтернет-ресурсів, що негативно впливає на соціальну адаптацію, емоційний стан і загальне психічне здоров'я зростаючої особистості. Патологічне бажання користування мережею саме у підлітковому віці, новоутворенням якого є інтимно-особистісне спілкування, часто призводить до різноманітних негативних наслідків, таких як соціальна ізоляція, психічні розлади, проблеми зі здоров'ям, погіршення навчальної діяльності та ризик небезпечних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Н. А. Вплив комп'ютерних ігор на формування адиктивної поведінки підлітка. *Вісник Харківської державної академії культури*, 2010. № 31. С. 249-255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2010_31_29
2. Городенська О. І. Психологічні особливості користувачів інтернет ресурсів залежно від типу використання. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. Київ, 2019. Вип. 27. С. 45-53.
3. Гузьман О. А., Ляшенко Н. О. Комп'ютерна залежність підлітків. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/guzmano-alyashenko-n-o-komp-yuterna-zalezhnist-pidlitki>

4. Карабін Т. В. Вплив особливостей спілкування в мережі «Internet» на процес соціалізації студентської молоді : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.05 Івано-Франківськ, 2015. 261 с.

5. Столбов Д. Особливості Інтернет-діяльності сучасного підлітка. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*, 2014. № 3. С. 327-331.

6. Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності. *Соціальна психологія*, 2014. № 5 (7). С.149-154.

7. Becker B., Mark G. Social conventions in computer-mediated communication: a comparison of three online shared virtual environments. *The Social Life of Avatars: Presence and Interaction in Shared Virtual Environments*. London: Springer, 2002. P. 19-39. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4471-0277-9_2

8. Bozoglan, B., Demirer, V., Sahin, I. (2013). Loneliness, self-esteem, and life satisfaction as predictors of Internet addiction: A cross-sectional study among Turkish university students. *Scandinavian Journal of Psychology*, 54,313–319.

ФЕНОМЕН ДОВІРИ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ВИД УСТАНОВКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

*Артем БУЛАВА, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Довіра/недовіра може розглядатись в різних аспектах. Нічим не обґрунтована довіра, яка базується більше на стереотипах і міфах, може призвести до сліпої віри, створити сприятливі умови для існування демагогії, популізму, обману, хворобливого синдрому втрачених ілюзій. У свою чергу відсутність або втрата здатності довіряти є серйозною управлінською проблемою, яка унеможливорює конструктивну взаємодію, буття й інтеграцію спільних зусиль. Загальна взаємна недовіра призводить до необхідності розраховувати лише на самого себе, а це, своєю чергою, супроводжується значним зростанням рівнів психічної та соціальної напруги, підозрливості, невпевненості та невизначеності. Відчуття свідомої довіри до себе, до людей, до світу – наріжний камінь здоров'я суспільства.

Як соціально-психологічний феномен, довіра є специфічним видом установки ставлення до оточуючого світу та самого себе.

Звичайно, поява довіри або втрата довіри до конкретних інститутів конкретного суспільства має цілком конкретні причини.

Основною умовою виникнення довіри є ситуативна актуальна значущість об'єкта, з яким індивід або група індивідів має намір вступити у взаємодію, та оцінка її як безпечної, конструктивної, надійної. Особа в кожній конкретній ситуації адресує різним сторонам дійсності та самій собі різний рівень довіри.

Обґрунтовуючи засади взаємодії управлінця з підлеглими, слід враховувати, що в кожному акті конструктивної взаємодії завжди має бути присутнім певний рівень довіри, він виступає початковою умовою позитивних міжсуб'єктних відносин. Без достатнього рівня довіри взаємодія стає лише трансляцією змісту якої-небудь інформації або переростає в імперативні вимоги, захисні реакції та навіть у конфронтацію. Довіра – стрижневий елемент соціального і психологічного благополуччя індивіда й суспільства в цілому.

Довіра або недовіра до оточуючого світу перебуває у тісній взаємозалежності з довірою або недовірою особи чи певного соціального суб'єкта до самої себе.

Співвідношення міри довіри до себе й міри довіри до іншого у взаємодіючих суб'єктів породжує різні види довіри, які у свою чергу визначають характер міжособової взаємодії.

Довіру слід вважати першою і початковою умовою існування феномена партнерства.

Аналіз свідчить, що подвійність спрямованості психіки припускає, з одного боку, наявність довіри до оточуючого світу як умову взаємодії з ним, а з іншого боку – наявність довіри до себе як умову активності. Людина завжди прагне, щоб рівень довіри до світу відповідав рівню довіри до себе, що є гарантією відносної цілісності та стійкості особи й діяльності.

Можна стверджувати, що довіра у відносинах припускає не стільки пізнання іншого, скільки залучення іншого або один одного у власний внутрішній світ.

Важливо виділяти основні психологічні критерії довіри до іншого – взаємність, позитивне схвалення, здатність до децентрації, взаємну значущість інформації, якою обмінюються, близькість думок і оцінок, ставлення до іншого як до себе і деякі інші, які не призводять до «злиття», але дозволяють творчо вирішувати завдання, що стоять перед взаємодіючими суб'єктами.

На основі вищенаведеного можна узагальнити висновки:

1. Довіра як соціально-психологічне явище є самостійним видом установки ставлення, пов'язаною з демонстрацією упевненості в позитивних намірах партнера, присутнім у міжособових або міжгрупових відносинах, феномен довіри виявляється безпосередньо в ситуації взаємодії.

2. Абсолютизація самодостатності, впевненості лише в своїх силах або навпаки – сліпа віра лише в можливість іншого суб'єкта ведуть до деструктивних наслідків: у першому випадку людина втрачає зв'язок з оточуючим світом, а в другому – відчужується від самого себе, втрачаючи зв'язок зі своїми бажаннями, потребами, цінностями, покладаючись на іншого стає залежним від нього.

3. Довіра до іншого суб'єкта є умовою формування його позитивного образу та сприйняття його як авторитетного іншого.

4. Довіра до себе й довіра до інших суб'єктів не існують ізольовано одна від одної, а тому є феноменами, що мають лише відносно самостійний статус. Міра довіри до інших і міра довіри до себе перебувають у динамічному русі.

5. Вступаючи у взаємодію з іншими, кожен суб'єкт розраховує на відповідність власної міри довіри мірі довіри іншого, іншими словами – на взаємність. Невідповідність власної довіри і довіри іншого породжує спотворені види довіри (недовіру).

6. Вивчаючи і коректуючи систему довірчих відносин між підлеглим і керівником, можна направляти і корегувати виробничий процес, створювати сприятливі умови, в яких потенціал кожного суб'єкту взаємодії міг би бути повністю реалізований.

7. Без взаємної довіри суб'єктів не можлива їх взаємодія на партнерських засадах.

8. Для підвищення довіри в системі управління потрібно:

- дбати про створення дієвого механізму виконання управлінських рішень та дотримання законності;
- усунути внутрішні протиріччя та конфлікти між різними гілками управління, які підривають довіру до них;

- формувати позитивний ідейно-моральний клімат в організації, коли надмірне загострення питання, «перетягування каната» наштовхуватимуться на осуд як спробу дестабілізації та введення в оману;
- з одного боку, запобігати продукуванню й поширенню недостовірної, відверто перекрученої, брехливої й провокаційної інформації (схильність до маніпулювання як засобу суперництва), а з іншого – штучно не обмежувати й не препарувати інформацію;
- цілеспрямовано прагнути до створення позитивної колективної думки щодо іміджу управлінців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров О.В. Довіра як економічний актив бізнесу Private Banking [Електронний ресурс] / О.В. Александров // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2013. № 3. С. 135–140. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2013_3_29
2. Алімпієв Є. Інституційна довіра як чинник ефективності фінансовомонетарної трансмісії в післякризовій економіці [Електронний ресурс] / Є. Алімпієв // Галицький економічний вісник. 2012. № 4. С. 96–103. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2012_4_16
3. Артёмова Т.І. Економіка довіри як прообраз інституційної архітектури [Електронний ресурс] / Т.І. Артёмова // Економічна теорія. 2010. №3. С.60–68. Режим доступу: http://etet.org.ua/?page_id=189&mode=view&lang=uk&year=2010&issueno=3
4. Великий В.М. Соціальна педагогіка. Харків: «Харків юридичний», 2009. 340 с.
5. Головаха Є. Почніть з себе [Електронний ресурс] / Є. Головаха. Режим доступу: <http://www.alter-idea.org.ua/evgen-golovaha-pochnit-z-sebe/>
6. Кому більше довіряють українці: владі, громадськості, ЗМІ? [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/komu-bilshe-dovirjayut-ukrainci_vladi_gromadskosti_zmi_.htm
7. Якою мірою Ви довіряєте політичним партіям? [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1086

ВЗАЄМОДІЯ ДСНС З НАСЕЛЕННЯМ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

*Володимир ВОЙНИКОВ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Взаємодія Державної служби України з надзвичайних ситуацій із цивільним населенням сьогодні розглядається не просто як функціональний обов'язок державного органу, а як фундаментальний елемент національної стійкості. У сучасному безпековому ландшафті, де природні та техногенні катастрофи доповнюються викликами воєнного стану, роль ДСНС трансформувалася з суто рятувальної структури у стратегічного комунікатора та освітнього лідера. Ця взаємодія базується на комплексному поєднанні правових норм, високих технологій, психологічної підтримки та громадської ініціативи, що в сукупності створює дієвий механізм захисту людського життя.

В основі взаємодії лежить багаторівнева система швидкого інформування, яка останнім часом зазнала важливих змін завдяки цифровим технологіям. Впровадження

Cell Broadcast стало проривом, що дало змогу рятувальникам швидко передавати важливі дані мільйонам людей, навіть коли мобільні мережі перевантажені. На відміну від звичайних способів, ця система дає змогу точно визначати, кому саме надсилати повідомлення, передаючи чіткі інструкції жителям певних районів, які перебувають у небезпеці, чи то через артилерійський обстріл, хімічне забруднення, чи то через стихійне лихо. Такий метод зменшує час на обмірковування дій і значно знижує паніку, оскільки люди отримують порядок дій безпосередньо з офіційного джерела. Крім того, ДСНС підтримує порядок в інформаційному просторі через велику кількість офіційних чат-ботів, мобільних програм і перевірених каналів у месенджерах, які захищають від поширення неправдивої інформації.

Окрім швидкого реагування на надзвичайні ситуації, значну увагу приділяють запобіганню лихам. Це роблять, щоб в Україні покращити обізнаність населення з питань безпеки. Через те, що велика частина української території забруднена мінами, навчання людей правилам безпечної поведінки з вибухонебезпечними предметами є дуже важливим завданням. Для цього рятувальники використовують сучасні способи навчання. Створюються Класи безпеки та пересувні навчальні центри разом з міжнародними організаціями. У цих центрах діти та дорослі можуть легко вивчити, як поводитися з вибухонебезпечними об'єктами, використовуючи макети, VR-технології та ігри. Завдяки участі відомих персонажів, таких як пес Патрон, ДСНС вдало спілкується з дітьми, пояснюючи їм важливі правила захисту у простій та зрозумілій формі.

Важливою частиною співпраці є організація евакуації та робота об'єктів цивільного захисту. Під час великих криз ДСНС координує зусилля влади, волонтерів та населення. Пункти Незламності – це приклад соціальної взаємодії, де рятувальники дають тепло, зв'язок, електрику, стабільність та підтримку під час відключень світла. Там вони консультують, пояснюють правила пожежної безпеки при користуванні альтернативними джерелами живлення, надають першу медичну допомогу. Це змінює роль служби з контролюючої на структуру, що орієнтована на потреби людей, котрі їй довіряють.

Варто відзначити важливість психологічної підтримки. У ДСНС психологи залучені до всіх етапів рятувальних робіт, надаючи допомогу постраждалим на місці події. Вони не тільки надають першу психологічну підтримку тим, хто переживає гострий стрес, а й навчають людей методам самопомоги. Через засоби масової інформації служба поширює техніки емоційної стабілізації, що дуже важливо для збереження психічного здоров'я населення під час тривалого конфлікту, дозволяючи людям зберігати здатність приймати обдумані рішення в критичних ситуаціях, що спрощує роботу рятувальників і покращує результативність ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Отже, співпраця ДСНС з українцями переросла у важливе партнерство. Вона спирається на відкритість, сучасні технології та розуміння потреб людей. Застосування нових систем інформування, великі освітні програми, психологічна допомога та підтримка волонтерів дають змогу службі не тільки добре справлятися з наслідками лих, а й запобігати їм, створюючи обізнане та сильне суспільство. Цей досвід є особливим у світі цивільного захисту. Він показує, що найдієвіший спосіб убезпечити себе – це не тільки техніка, а насамперед обізнані, навчені та об'єднані люди, які тісно працюють разом із професійними рятувальниками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 ф 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 верес. 2017 р. № 733. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту

3. Застосунок «MineFree» (Безпека та мінна просвіта): офіційний ресурс ДСНС України. URL: <https://minefree.info>

4. Проект «Класи безпеки»: методичні рекомендації щодо організації освітнього простору / Міністерство освіти і науки України, ДСНС України. Київ, 2023. 42 с.

5. Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях: посібник для рятувальників та цивільного населення / за заг. ред. фахівців Психологічної служби ДСНС. Київ, 2024. 128 с.

6. Довідник «У разі надзвичайної ситуації або війни» / Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. URL: <https://dovidka.info>

DAS PROBLEM DER VERANTWORTUNG IN DER PHILOSOPHISCHEN TRADITION

*Jana GONTSCHAROWA, Studentin der elften Gruppe
Friedrich-Fischer FOS, Schweinfurt, Deutschland*

Das Problem der Verantwortung in seiner Vielschichtigkeit – der Verantwortung des Bürgers gegenüber dem Staat, der Verantwortung des Staates gegenüber dem Bürger sowie der persönlichen Verantwortung des Menschen für seine eigenen Handlungen – stand seit der Antike im Mittelpunkt der Aufmerksamkeit bedeutender Philosophen. Diese Problematik wurde in verschiedenen philosophischen Traditionen analysiert und entwickelte sich im Laufe der Geschichte zu einer der zentralen Kategorien der Ethik, der politischen Philosophie und der Sozialphilosophie.

Bereits in den Werken von Platon, insbesondere in seinen Dialogen „Der Staat“, „Die Gesetze“ und „Die Politik“, wird die Verantwortung als ein moralischer Pflichtbegriff verstanden. Platon betrachtete Verantwortung als eine innere moralische Verpflichtung des Menschen gegenüber dem Staat und der Gemeinschaft [1]. Nach seiner Auffassung entsteht diese Verpflichtung nicht allein durch äußeren Zwang, sondern vor allem durch ethische Erziehung und philosophische Reflexion. Die Verantwortung ist daher ein Zustand, der mit den inneren Überzeugungen eines Menschen, seinen moralischen Eigenschaften und seiner geistigen Entwicklung übereinstimmt.

Platon interpretierte diese Eigenschaften als Ausdruck einer dem Menschen innewohnenden Tugendhaftigkeit. Diese Tugend, so glaubte er, sei jedem Bürger von Natur aus gegeben und gehe auf eine ursprüngliche, vorweltliche Ordnung zurück. In dieser Perspektive wird Verantwortung nicht nur als soziale Pflicht verstanden, sondern auch als Ausdruck einer moralischen Harmonie zwischen Individuum und Staat [1].

Die Verantwortung vor dem Gesetz steht bei Platon in enger Verbindung mit der Verantwortung gegenüber dem Staat. Gleichzeitig ist auch der Staat verpflichtet, für das Wohl seiner Bürger zu sorgen. In diesem Sinne sah Platon die Grundlage der sozialen Verantwortung als ein gegenseitiges Verhältnis zwischen Individuum und politischer Gemeinschaft. In diesem Zusammenhang formulierte er den Gedanken, dass der Mensch dem Staat gegenüber verantwortlich ist, während der Staat wiederum eine Verantwortung gegenüber seinen Bürgern trägt. Der Staat wird dabei als eine Art kosmische Ordnung betrachtet, in der die höchste Tugend – die Gerechtigkeit – herrscht. Diese Gerechtigkeit kann nur dann bestehen, wenn in den Bürgern ein ausgeprägtes Verantwortungsbewusstsein durch Erziehung und moralische Bildung entwickelt wird.

Darüber hinaus betrachtete Platon das Gesetz als ein Instrument der gesellschaftlichen Ordnung und Stabilität. In den frühesten Zeiten, so seine Auffassung, diene das Gesetz zunächst der Stärkung der familiären Einheit. Später entwickelte es sich zu einem Mechanismus, der unterschiedliche Auffassungen über Gerechtigkeit, Nutzen, Schaden, Ehre und Schande ausgleichen konnte. Dadurch erfüllte das Gesetz eine wichtige Funktion der gesellschaftlichen Konsolidierung und trug zur Stabilität des Gemeinwesens bei.

In Platons Dialog „Protagoras“ finden sich auch Überlegungen zur individuellen Verantwortung des Menschen [1]. Diese Überlegungen basieren teilweise auf den Ideen der Sophisten, die die Bedeutung der freien Entscheidung und der Bildung hervorhoben. Nach Protagoras ist ein Verbrechen nicht einfach ein isolierter Akt, sondern vielmehr ein Hinweis auf das Fehlen moralischer Bildung und innerer Reife [2]. Moralische Eigenschaften müssen durch Lernen, Selbstreflexion und persönliche Anstrengung erworben werden.

Wenn ein Mensch keine Anstrengungen unternimmt, sich moralisch zu verbessern und seine Tugenden zu entwickeln, so ist dies letztlich eine bewusste Entscheidung. Folglich trägt er auch die volle Verantwortung für seine Handlungen. Verantwortung wird hier als Ergebnis der Freiheit des menschlichen Willens verstanden. Der Mensch ist nicht nur ein passiver Teilnehmer sozialer Prozesse, sondern ein aktives moralisches Subjekt, das für seine Entscheidungen einstehen muss.

Auch Sokrates widmete dem Problem der Verantwortung große Aufmerksamkeit. Seiner Ansicht nach befindet sich ein Mensch, der der Verantwortung entgeht, in einer noch schlechteren Lage als derjenige, der für seine Taten bestraft wird. Ein Mensch, der keine Verantwortung übernimmt, bleibt innerlich gefangen in Gewissensqualen und moralischem Leiden. Die Strafe hingegen kann als eine Art moralische Reinigung verstanden werden, die es dem Menschen ermöglicht, seine Fehler zu erkennen und sich zu bessern.

Sokrates betonte, dass das Gewissen eine wichtige Rolle bei der moralischen Entwicklung spielt. Es dient als innerer Mechanismus, der die Seele davon abhält, immer tiefer in das Böse zu fallen. Wenn eine schlechte Tat ungestraft bleibt, kann dies zu weiteren schlechten Handlungen führen. Auf diese Weise entsteht eine Kette von moralischen Verfehlungen, die sich immer weiter fortsetzt [1].

Im Mittelalter wurde das Konzept der Verantwortung vor allem im Rahmen des theozentrischen Weltbildes interpretiert. Die Verantwortung des Menschen wurde dabei in erster Linie als Verantwortung gegenüber Gott verstanden. Der Mensch galt als ein Geschöpf Gottes, dessen Handlungen nicht nur vor der Gesellschaft, sondern auch vor einer höheren göttlichen Instanz beurteilt werden. Moralische Verantwortung erhielt somit eine religiöse Dimension, in der Begriffe wie Schuld, Sünde und Buße eine zentrale Rolle spielten.

Nach dem französischen Wörterbuch von Paul Robert hat der Begriff „Verantwortung“ mehrere Bedeutungen. Erstens bezeichnet er die Pflicht von Ministern, ihr Amt niederzulegen, wenn sie durch ein gesetzgebendes Organ abgesetzt werden. Zweitens bedeutet Verantwortung die Verpflichtung, den Schaden zu ersetzen, der durch das eigene Verschulden oder in gesetzlich vorgesehenen Fällen entstanden ist. Drittens bezeichnet Verantwortung eine moralische oder intellektuelle Verpflichtung, Schuld zu sühnen, seine Pflicht zu erfüllen oder eine eingegangene Verpflichtung einzuhalten.

In der modernen westeuropäischen Philosophie wird der Begriff der Verantwortung meist in zwei grundlegenden Perspektiven betrachtet. Diese Zweiteilung ist linguistisch und historisch bedingt und ergibt sich aus der doppelten Bedeutung des Begriffs selbst. Einerseits bedeutet Verantwortung „etwas entsprechen“ oder „mit etwas übereinstimmen“. Andererseits bedeutet sie „für etwas verantwortlich sein“ oder „für etwas Rechenschaft ablegen“.

Der erste Aspekt interpretiert Verantwortung als eine moralische Eigenschaft der Persönlichkeit. In diesem Sinne wird soziale Verantwortung als eine individuelle moralische Qualität verstanden, die sich im Verhalten des Menschen äußert und den Erwartungen der

Gesellschaft entspricht. Diese Perspektive findet sich häufig in pädagogischen Forschungen, die sich mit der Entwicklung und Erziehung sozialer Verantwortung beschäftigen.

Historisch lässt sich diese Tradition bis zur anthropozentrischen Ethik von Sokrates zurückverfolgen. Später wurde sie in der soziologischen „Ethik der Verantwortung“ von Max Weber weiterentwickelt. In diesem Verständnis wird Verantwortung als ein integraler Bestandteil des sozialen Handelns betrachtet, bei dem der Mensch seine Entscheidungen unter Berücksichtigung möglicher gesellschaftlicher Folgen trifft.

Der zweite Aspekt betrachtet Verantwortung als die Verpflichtung, für bestimmte Handlungen oder deren Folgen einzustehen. Diese Interpretation ist besonders in der Rechtsphilosophie, der Soziologie und der Psychologie verbreitet. Obwohl sich diese Bedeutung teilweise von der ersten unterscheidet, bleibt eine enge Verbindung zwischen beiden Interpretationen bestehen.

In der Weltphilosophie wurde das Konzept der Verantwortung häufig auch im Kontext religiöser Vorstellungen interpretiert. Der christliche Philosoph Tertullian beispielsweise reflektierte in seiner Schrift „Apologie“ über Verantwortung als Folge der Missachtung eines absolut gerechten Naturgesetzes [3].

Somit zeigt die historische Entwicklung des Begriffs der Verantwortung, dass dieses Konzept eine zentrale Rolle in der philosophischen Reflexion über Moral, Gesellschaft und menschliches Handeln spielt. Verantwortung verbindet individuelle Freiheit mit moralischer Verpflichtung und bildet eine wichtige Grundlage für das Funktionieren einer gerechten und stabilen Gesellschaft.

LITERATURVERZEICHNIS

1. A. E. Taylor. Plato: the man and his work. Methuen&Co, 2001. 574 c.
2. Lee, Mi-Kyoung (2005). Epistemology after Protagoras: responses to relativism in Plato, Aristotle, and Democritus. Retrieved September 22, 2016.
3. Tertullien. Apologétique. Texte établi et traduit par J.P. Waltzing avec la collaboration de A. Severyns. LXXI, 223 p.

УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ВІД ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМ ДО ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ

*Оксана ГРИЦІВ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-3
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Перша світова війна стала глобальним викликом та водночас переломним етапом у розвитку українського національного руху. У межах світового конфлікту українське питання вперше за тривалий час вийшло на рівень міжнародної дипломатії, а боротьба за національні права еволюціонувала від культурно-просвітницьких ініціатив до організованого політичного та збройного спротиву. Саме цей період сформував важливі передумови для відновлення власної державності, перетворивши національну ідею на реальний політичний чинник європейської геополітики.

Фундаментальну роль у цьому процесі відіграв Союз визволення України (СВУ), створений у 1914 році у Львові українськими політичними діячами-емігрантами з Наддніпрянщини. СВУ став першою структурою, яка чітко артикулювала самостійницькі прагнення як єдиний шлях до національного порятунку в умовах глобального протистояння Російської та Австро-Угорської імперій [2]. Члени організації виходили з концепції, що стратегічна поразка Росії відкриє історичне вікно

можливостей для створення незалежної української держави. СБУ розгорнув безпрецедентну для того часу інформаційну, дипломатичну та видавничу діяльність у європейських столицях, формуючи суб'єктний образ України в очах політичних еліт Заходу [2].

Особливим і надзвичайно успішним вектором роботи СБУ стала масштабна просвітницька місія серед військовополонених українців у таборах Австро-Угорщини та Німеччини. Організація курсів ліквідації неписьменності, створення бібліотек, театральних гуртків та видання газет рідною мовою сприяли стрімкому зростанню національної самосвідомості серед тисяч солдатів. Це перетворило вчорашніх селян, мобілізованих до імперських армій, на свідомих громадян, які почали ідентифікувати себе як частину єдиної нації, готову захищати свої права.

Паралельно з дипломатичним і просвітницьким напрямками активно розвивався військовий складник визвольного руху, втілений у легіоні Українських січових стрільців (УСС). Це було перше з часів ліквідації козащини національне військове формування, яке, попри перебування у складі австро-угорської армії, мало чітко окреслену державницьку мету.

Легіон УСС став осередком формування теоретичних та практичних засад українського військового будівництва. У лавах підрозділу було виплекано генерацію національно свідомих військових кадрів, які поєднували високу професійну підготовку з глибоким інтелектуальним підґрунтям. Стрільці усвідомлювали свою місію як боротьбу за майбутнє власної нації, а не за інтереси монархії. Стрілецьке середовище сформувало унікальний культурний пласт: власну символіку, термінологію, однострій та пісенну спадщину, що зміцнювало внутрішню дисципліну та національний дух. Саме кадри із середовища Січових стрільців згодом виконали роль ядра командного складу регулярних українських армій у період визвольних змагань 1917–1921 років [2].

Перша світова війна стала каталізатором масового пробудження суспільства. Постійні переміщення величезних мас мобілізованих українців між різними регіонами сприяли руйнуванню штучних кордонів, нав'язаних імперіями. Українська мова дедалі впевненіше виходила в публічний простір, а самостійність із романтичної мрії вузького кола інтелігенції перетворилася на конкретне політичне завдання. Ключовий злам відбувся після Лютневої революції 1917 року, коли досвід політичної та військової самоорганізації, здобутий під час війни, дозволив українським лідерам у найкоротші терміни сформувати Українську Центральну Раду та проголосити Українську Народну Республіку.

Таким чином, можна зробити висновок, що український визвольний рух періоду Першої світової війни став міцним фундаментом для відновлення української державності. Діяльність Союзу визволення України заклала міжнародно-політичні основи суб'єктності нашої держави, а легіон Українських січових стрільців започаткував традицію модерного національного війська. Цей період перетворив українське питання з маргінальної внутрішньоімперської проблеми на центральний фактор політичного життя Східної Європи, зробивши ідею незалежності України невід'ємною частиною світового політичного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Замлинський Т. Український національно-визвольний рух у 1914 – 1916 pp. // Львівська політехніка. 2010. URL: <https://ena.lpnu.ua/bitstreams/b42f0b5a-69d1-42fd-a14b-72bdea94031a/download>
2. Супронюк О. Діяльність Союзу визволення України та його часопису «Вісник Союзу визволення України» як етап змагань за державність України // Світогляд, 2014, №4 (48). URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2014-09-4/svitoglyad-2014-4-11-supronyuk.pdf>

ІДЕОЛОГІЯ ПРОТИ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ: МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ МІЖ РОЗВИТКОМ І ЗНИЩЕННЯМ

*Наталія ГРОСУЛ, ННІ цивільного захисту, ЦЗс-24-4
НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Радянська епоха відкрила нову, складну сторінку в історії вивчення та збереження культурної спадщини. Після встановлення більшовицької влади підходи до пам'яток минулого були переосмислені відповідно до ідеологічних настанов. Мистецтво й історична спадщина дедалі частіше розглядалися не як автономна духовна цінність, а як засіб формування нової соціальної свідомості. Інтерпретація культурних явищ підпорядковувалася марксистській концепції «класової боротьби», що суттєво впливало на характер наукових оцінок і пріоритети пам'яткоохоронної політики.

Попри це, у 1920-х роках ще відчувався потужний імпульс, успадкований від попередньої наукової традиції. Дослідження української художньої спадщини продовжували розвиватися, спираючись на академічні інституції, музейну мережу та систему вищої освіти. У цей час поширився регіональний підхід до вивчення культури: пам'ятки розглядалися в контексті локальної історії, етнографії, археології. Наукові центри Києва, Харкова, Одеси, Полтави, Кам'янця-Подільського видавали фахові збірники та «записки», де аналізувалися особливості мистецьких процесів окремих регіонів.

Координаційна роль у сфері дослідження архітектурних і мистецьких пам'яток належала Всеукраїнській академії наук. У її структурі діяли спеціалізовані комісії, зокрема Софійська комісія та Всеукраїнський археологічний комітет, які опікувалися обстеженням, описом і науковим осмисленням пам'яток. До цієї роботи були залучені провідні фахівці – М. Біляшівський, Г. Павлуцький, М. Макаренко, Д. Щербаківський, Ф. Ернст та інші науковці, які поєднували мистецтвознавчі, археологічні й історичні підходи [1, 84].

Особливу увагу дослідники приділяли сакральній архітектурі – як мурованій, так і дерев'яній, – а також її монументальному та декоративному оздобленню. Давньоруські пам'ятки Києва й Чернігова стали предметом систематичних студій, у яких брали участь Ф. Шміт, О. Новицький, В. Зуммер, Д. Айналов. Паралельно розгорталося вивчення мистецької спадщини козацько-гетьманської доби XVII–XVIII ст., яку аналізували С. Таранушенко, П. Жолтовський та їхні колеги [2, 124].

Помітне місце у формуванні джерельної бази з історії мистецтва посідали допоміжні структури при Всеукраїнській академії наук – краєзнавчі, етнографічні та регіональні комісії, що діяли в межах історичної секції під керівництвом М. Грушевського. Їхня діяльність була спрямована на фіксацію та впорядкування матеріалів про дерев'яну сакральну архітектуру, народне мистецтво, локальні художні осередки. Завдяки цій роботі до наукового обігу було введено значний масив польових спостережень, описів і замальовок, що сьогодні мають подекуди унікальне значення.

Якщо період 20-их років став часом активного накопичення й осмислення матеріалів, то на західноукраїнських землях у міжвоєнний період основна увага дослідників зосереджувалася на пам'ятках іконопису, храмової архітектури та монументального малярства XIV–XVII ст. У працях І. Свенціцького, М. Голубця, М. Драгана, В. Залозецького було систематизовано великий фактичний матеріал, що стосувався передусім мистецтва Галичини та суміжних регіонів. Таким чином, наприкінці 1910-х – у 1920-х рр. українське мистецтвознавство суттєво розширило

джерельну базу, зафіксувавши численні пам'ятки, зокрема монументальні, які згодом зазнали втрат [3, 244].

Однак паралельно з науковими студіями в радянській Україні наростали руйнівні тенденції. Вже з середини 1920-х років посилювалося ідеологізоване, нігілістичне ставлення до культурної спадщини: пам'ятки почали оцінювати крізь призму «класової доцільності». У контексті масштабної антирелігійної кампанії наприкінці десятиліття розгорнулися процеси масового закриття храмів, вилучення їх із реєстрів та знищення художнього оздоблення [3, 245].

Серед втрат – ліквідація іконостасів Петропавлівської церкви в Межигір'ї та козацької церкви в Ізюмі (1929), знищення у 1930 р. іконостаса Успенського собору в Харкові, створеного за проєктом Бартоломео Растреллі. Разом із храмами руйнувалися унікальні ансамблі сакрального мистецтва в Києві: церква Успіння Богородиці (Пирогощі), Військово-Микільський собор, Богоявленська церква Братського монастиря з іконостасом роботи Андрія Меленського та інші пам'ятки. У середині 1930-х рр. було розібрано барокові іконостаси Софійський собор, знищено низку храмів Видубецького монастиря [4, 42].

Найтрагічнішим символом цієї політики стало руйнування у 1936 р. Михайлівського Золотоверхого собору, що передувало проєктуванню урядового центру в історичному серці Києва. Ще раніше з інтер'єру храму було вилучено іконостас, царські врата та інші мистецькі цінності. Загалом із понад дванадцяти тисяч культових споруд, що існували в Україні 1917 року, до середини 1930-х було закрито більше половини; значна частина з них згодом зруйнована. За оцінками дослідників, у період сталінізму втрачено до 90 % сакральних споруд у більшості регіонів країни [3, 245].

Точний масштаб знищення творів монументального живопису й скульптури досі не встановлений. Окремі переліки втрачених київських пам'яток подають Т. Геврик та О. Анісімов, а узагальнені відомості про руйнування архітектурної спадщини різних регіонів містяться у працях В. Вечерського [3, 246].

Отже, 1920-ті роки стали часом активного наукового освоєння української художньої спадщини, однак уже на межі десятиліть цей процес був перерваний масштабною кампанією нищення, що призвела до непоправних втрат у національній культурі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилюк, С., & Гаврилюк, О. (2022). Пам'яткоохоронні програми в Україні у 1991–2021 рр.: зміст та реалізація. *Літопис Волині*, (26), 84-89.
2. Акуленко В.І. Охорона пам'яток в Україні: 1917–1990. – К., 1991. – С. 124.
3. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.
4. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // *Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю).* – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
5. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Михайлівна Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.

ПАМ'ЯТКООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ІДЕОЛОГІЧНОГО ТИСКУ (1950–1980-ТІ РОКИ)

*Інна ГУЖВА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25
НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У середині 1950-х років, попри досягнення у реставрації та вивченні окремих пам'яток, в українській пам'яткоохоронній сфері почали проявлятися регресивні тенденції. Історична наука та мистецтвознавство зазнавали ідеологічного тиску, що відбилося на способах оцінки та обліку пам'яток. Архітектурні споруди і пам'ятки культового походження дедалі частіше розглядалися як непотрібні витрати, а збереження старовинних об'єктів культури відкладалося на другий план.

На початку 1960-х рр., особливо після виступу М. Хрущова на січневому пленумі ЦК КПРС у 1961 р., посилилась атеїстична пропаганда (яка продовжувалась до середини 1980-х рр.), розгорнулась чергова кампанія щодо «очищення» державних реєстрів від релігійних і взагалі «зайвих» пам'яток. В Україні на третину скоротили списки об'єктів, які на той час перебували під охороною держави, переважно за рахунок пам'яток дореволюційного періоду [1, 12]. На початок 1960-х рр. було закрито понад 10 тис. храмів, декілька монастирів. У 1961–1963 рр. знято з державного обліку понад 749 витворів старовинного мистецтва, переважно церков XVI–XVIII ст. [2, 146]. До числа об'єктів, що нібито не мають визначної історико-художньої цінності віднесли, зокрема, велику кількість споруд дерев'яного зодчества і серед них унікальні – козацьку церкву в Седневі на Чернігівщині і навіть церкву Святого Духа (1502 р.) в с. Потелич на Львівщині з рідкісними фресковими розписами [3, 75]. На стані збереження пам'яток мистецтва в цей період позначились, окрім політико-ідеологічного фактору, відсутність належної матеріальної бази, достатньої кількості кваліфікованих фахівців-реставраторів, необхідних асигнувань. [4, 124].

Відсутність фінансування, недостатня кількість кваліфікованих реставраторів та матеріально-технічні труднощі поглиблювали кризу. Ліквідація Академії будівництва і архітектури УРСР у 1962 році і підпорядкування її установ московському комітету значно ускладнили підготовку наукових кадрів та розвиток історико-архітектурної науки.

Поступові зміни почалися в другій половині 1960-х років. Створення Українського товариства охорони пам'яток у 1966 році та постанови Ради Міністрів УРСР 1967 року відновили систему охорони спадщини та започаткували нову реєстрацію об'єктів. Важливим кроком став 1972 рік, коли введено уніфіковану форму обліку пам'яток, що дозволила фіксувати не лише архітектуру, а й наявність у пам'ятках живопису, скульптури та декоративно-ужиткового мистецтва [5, 250].

Ухвалення в 1976 і 1978 роках відповідно загальносоюзного і республіканського законів про охорону й використання пам'яток історії та культури спричинило підвищення уваги державних органів і громадськості до збереження і вивчення культурної спадщини. Незважаючи на кризову ситуацію в історико-архітектурній науці, ознаки якої виявились ще у 1970-ті рр., в 1979 р. в Україні перелік пам'яток архітектури республіканського значення збільшився до 1979 одиниць. Докладні відомості про ці об'єкти та певну інформацію щодо наявності в їх інтер'єрах творів монументального мистецтва уміщено у 4-томному ілюстрованому каталозі-довіднику «Пам'ятки містобудівництва та архітектури УРСР», видання якого у 1983–1984 рр. стало важливою науковою подією. Водночас сотні цікавих архітектурних ансамблів та споруд було взято під охорону місцевими органами, що було насамперед обумовлено

розпочатою в 1982 р. підготовкою «Зводу пам'яток історії та культури України» [5. 250].

Таким чином, період з середини 1950-х до початку 1980-х років характеризувався протиріччями: ідеологічний тиск і брак ресурсів гальмували розвиток пам'яткоохоронної справи, але водночас відновлення державних структур, законодавчих основ і систематизація обліку сприяли поступовому збереженню та науковому осмисленню культурної спадщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія українського мистецтва в 6-ти томах. – К., 1966. – Т. 1. – С. 12.
2. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917-1941 рр.: джерелознавче дослідження. Вид. 2-е, випр., доп. – К.: Пенмен, 2017 – 768 с.
3. Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика. – К., 2007. – С. 75.
4. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
5. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Михайлівна Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.
6. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.

A POWERFUL ROLE OF WRITING IN LEARNING ENGLISH

*Інна ГУЖВА, ННІ цивільного захисту, ЕКПс-25 група
НК – Наталія ЄРЕМЕЄВА, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Learning to write in English includes daily practice (correspondence, descriptions), learning new vocabulary and grammar, reading English texts, watching films with subtitles, and using online resources, combining theory with practice in writing simple sentences and then more complex texts, focusing on spelling, punctuation, and sentence structure to develop coherence and expressiveness. At the present stage of learning a foreign language, writing plays one of the most important roles, presenting in general other types of speech activity: listening, speaking and reading, with which it is very closely related. Writing is a powerful factor in the accelerated development of humanity, therefore it has a significant role in creating and preserving spiritual, and through them material values [1, 8].

In the life of every person, writing plays a very important role. Writing is an outstanding achievement of humanity, a huge achievement of every nation and every person. It is used in various fields of human activity: in the organization of production, in science, culture, mass media and communications, in international, political relations, in educational work. Historians point out that writing is an immutable memory of generations, preserving messages about events and deeds of past centuries and millennia. Everything written is called a text. Individual texts or their collections take the form of manuscripts, books, magazines, newspapers, leaflets, posters, advertisements, letters, telegrams, etc. Written texts are composed by authors and used by millions of readers [1, 10].

Writing is a powerful factor in the accelerated development of mankind. It plays a significant role in the creation and preservation of spiritual, and through them material, values. Writing is international in nature. It continues and develops what was created by another people. This was so in ancient times, and the same is observed now. Cuneiform, which was invented in ancient Sumer, was used in the Babylonian kingdom, in Assyria, in ancient Persia. That is, cuneiform writing existed for many centuries in large territories among different nationalities. Many modern writing systems were created on the basis of the Latin alphabet, which was formed in ancient times on the basis of the Western variety of ancient Greek writing. Writing is not a natural, but a social phenomenon, a human invention that everyone has used and continues to use.

Writing is sometimes considered as a special graphic form of language and even as written thinking. The definition of writing can be given by comparing it not with language, but with speech. As it is known, speech is language in action. Writing seems to stop the speech flow, makes it possible to “listen, hear” (i.e. read) what is said (i.e. written) at any time. On this basis, writing is considered as a graphic fixation of speech, or rather, of the text of speech. Writing is the process of such fixation, the written text is its result. Writing can also be compared with language. Language is a system of means of communication and the rules for their use. Similarly, writing is a system of written means and the rules for their use [2, 35].

In modern methodological literature, a distinction is made between writing and written speech. Some researchers use only the term “writing”, emphasizing its narrow or broad meaning. This division is related to the peculiarities of the writing mechanism, which consists of two stages:

- composing words using letters;
- forming written messages, which include words, word combinations, etc.

Teaching writing (i.e. teaching writing and written speech) includes work on writing techniques (graphics, spelling, punctuation) and on the written expression of thoughts in the language being studied (the product of written speech).

Graphics are a set of basic descriptive means (letters, letter combinations) for depicting sounds and sound combinations of a given language in writing.

In any language, writing is a stable graphic system and is the least subject to change. Spelling is a system of rules for using written signs when writing words. Productive written speech is a complex use of graphic, spelling, lexical-grammatical and stylistic means for expressing thoughts and communicating. Graphic and lexical skills are developed at the level of a lexical unit. The objects of study of written speech are a sentence, a paragraph and a coherent text. Written speech is used as an independent form of communication, however, its mastery occurs on the basis of sound speech. A.M. Meshkovsky notes that written language cannot be a native language for any person in the world in the literal sense of the word, because there is always a second language that is layered on top of the oral one [1, 78].

From the point of view of psychology, the flow of written speech is difficult and diverse. In people who are literate, in addition to sound ones, graphic images of words are created. Visual-graphic images have hand-motor parallels, which are controlled by the motor mechanism of the writing hand. The psycholinguistic basis of writing is the creation of visual-graphic impressions of language signs and the development of the mechanism of the writing hand [2, 85].

To be able to write means to graphically correctly depict the letters of the alphabet, that is, to translate sounds and sound combinations into letters and letter combinations; to spell words, word combinations, and to place punctuation marks correctly; to operate with language structures, to be able to express one's thoughts in written form.

Learning to write consists of analytical work on a sound, letter, syllable, word, word combination, sentence, paragraph, and written message. Writing actions are performed, as a

rule, arbitrarily with constant activity of thought. Correct writing includes the following theoretical and practical steps:

1. Theoretical steps include such fundamental skills as:

- learning the alphabet and spelling: start with letter formation, letter combinations, and move on to writing words and short sentences. Practice typing on the English keyboard;
- expanding vocabulary: learn new words and phrases, and immediately try to use them in writing exercises;
- grammar and punctuation: master the rules of grammar, which will allow you to build correct and diverse sentences (simple and complex).

2. Practical methods are as follows:

- daily writing exercises: write short texts on various topics, keep a diary, compose letters to friends;
- reading: read English books, articles, news - this will improve your understanding of the structure of the language and vocabulary;
- viewing content: watch movies with English subtitles to see how words are written in context;
- paraphrasing: rewrite your own sentences using synonyms and other structures to avoid repetition;
- gradual complexity: start with small fragments and gradually move on to more complex tasks, planning and editing texts.

3. Resources and tips:

- use online resources: there are platforms that offer exercises to develop writing skills, as well as dictionaries;
- work on coherence of speech: try to write not just a set of sentences, but coherent text that conveys your thoughts;
- take your time: write carefully, without sacrificing accuracy for speed, especially in the initial stages.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методика викладання англійської мови : навч. посіб. / Холод І. В., Умань : Візаві, 2018. 165с.

2. Jeremy Harmer The practice of English Language Teaching. Fifth Edition. Pearson Education Ltd, 2024. 446с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Інна ГУЖВА, ННІ оперативно-рятувальний сил, ЕКПс-25 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасному світі, де успіх людини все більше залежить від уміння спілкуватися, розуміти себе та інших, зростає значення емоційного інтелекту. Це не просто здатність відчувати емоції, а вміння їх усвідомлювати, розуміти причини власних і чужих почуттів та керувати ними у різних життєвих ситуаціях. Емоційний інтелект розглядається як інтегративна особистісна властивість, що поєднує емоційні й інтелектуальні складники, забезпечуючи гармонійний розвиток людини, її соціальну адаптацію та здатність до саморегуляції. Для дітей молодшого шкільного віку

формування емоційного інтелекту має особливе значення, адже саме в цей період закладаються основи емоційної культури, емпатії, комунікативних умінь і вмінь взаємодіяти з оточенням.

Мета нашого дослідження – окреслити сутність і значення емоційного інтелекту, з'ясувати його роль у формуванні гармонійної, емоційно зрілої особистості та визначити шляхи розвитку цієї якості в навчальному і соціальному середовищі.

Одним із ключових чинників особистісного становлення молодшого школяра виступає «емоційний інтелект – це інтегративна особистісна властивість, що містить афективні та інтелектуальні складники, сприяє розумінню власних емоцій та емоцій інших людей, забезпечує адаптацію до соціуму, рефлексію (самопізнання) та регуляція власної поведінки та діяльності» [1].

Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів тісно пов'язані з віковими закономірностями їхнього емоційного становлення, провідними видами діяльності цього періоду, а також зі специфікою навчальної мотивації та особливостями спілкування з дорослими й однолітками. Вивчення цих аспектів є важливим напрямом наукових досліджень, оскільки воно дає змогу визначити психолого-педагогічні умови, які сприяють формуванню емоційної компетентності дитини, забезпечують її успішну адаптацію до шкільного середовища та гармонійний розвиток особистості.

Актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту досить чітко описана вченими Є. Носенко та Н. Ковригою в теоретичному, соціальному та педагогічному аспектах. Вони зазначають, що:

- у теоретичному контексті ця проблема недостатньо розроблена як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, що є наслідком недостатньої уваги до вивчення глибинних джерел, особливостей детермінації та форм вираження й перебігу емоційних виявів особистості;
- у соціальному контексті недостатня розробленість цієї проблеми загрожує тому, що людська цивілізація може розпочати саморуйнування, якщо емоції надалі протиставлятимуться розуму, вважатимуться неконтрольованими й нерегульованими;
- у педагогічному контексті досі не розроблено наукові підходи до цілеспрямованого формування у процесі навчання та виховання емоційної розумності суб'єктів навчання на основі експериментального вивчення особливостей перебігу емоційних процесів, станів та стійких властивостей особистості [2].

Необхідно зазначити, що проблема вивчення поняття «емоційний інтелект» стає більш популярною у науковому та педагогічному середовищах, хоча в науці ще не існує його чіткого й однозначного визначення. Різні аспекти його тлумачення мали місце в усі часи під час вивчення проблеми емоційної культури людини, суспільства [2].

У контексті нашого дослідження важливо відмітити, що «розвиток емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку – це складний і динамічний процес, який формує основу майбутнього емоційного та соціального розвитку. Для цього віку характерні такі психологічні особливості:

- Інтенсивність емоцій – діти яскраво та безпосередньо виявляють радість, смуток, злість чи захват.
- Змінність емоційних станів – емоції можуть швидко змінюватися без видимих причин.
- Поступовий розвиток саморегуляції – діти лише вчаться керувати своїми емоціями, що часто викликає труднощі з контролем реакцій.
- Усвідомлення соціальних норм – формується розуміння доречності вираження емоцій у певних ситуаціях.

- Розвиток соціальних відносин – активна взаємодія з однолітками та дорослими сприяє набуттю соціальних навичок.
- Формування емпатії – з'являється здатність розуміти почуття інших і виявляти співчуття.
- Почуття ідентичності – діти починають усвідомлювати власні емоції та особистість.
- Вплив сімейного середовища – емоційний клімат у сім'ї суттєво впливає на розвиток емоційної сфери дитини» [3].

У дослідженнях психологічних особливостей розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку значиться, що готовність дитини орієнтуватися на іншу людину і враховувати її емоційний стан у своїй діяльності та спілкуванні є найважливішим емоційним новоутворенням, яке відображає рівень розвитку і формування емоційного інтелекту старших дошкільників. До структури емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку входить три компоненти:

- спрямованість уваги дитини на світ людей і світ емоцій;
- емоційна орієнтація на іншого;
- готовність дитини враховувати емоційний стан іншого у своїй діяльності [4].

Ці показники є важливими, оскільки відображають здатність дитини розуміти власні та чужі емоції, орієнтуватися на емоційний стан інших і враховувати його у своїй поведінці, що сприяє розвитку емпатії, соціальної компетентності та формуванню емоційного інтелекту.

Окремі науковці пропонують розглядати структуру емоційного інтелекту за Х. Гарднером. Вченим виокремлено такі види інтелекту як: просторовий; внутрішньо-особистісний; міжособистісний; логіко-математичний; вербальний; моторний; музичний інтелект. Згідно з Д. Гоулманом структурними компонентами означеного нами феномену є: самосвідомість, самоконтроль, соціальне розуміння й управління взаємовідносинами. Науковець зазначає, що ці компоненти розкривають такі характеристики емоційного інтелекту, як: розуміння людиною власних емоцій; їх контроль; самомотивація та розуміння емоції інших; соціальні вміння [5].

Отже, можна зробити висновок, що розвиток емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку має велике значення для їхнього особистісного й соціального становлення. Саме завдяки емоційному інтелекту дитина вчиться розуміти себе та інших, краще спілкуватися, контролювати власні почуття й діяти відповідально в різних ситуаціях. Формування цієї якості сприяє створенню позитивного емоційного клімату в класі, полегшує адаптацію до шкільного життя та підвищує мотивацію до навчання. Тому вважаю, що педагогам і психологам важливо приділяти більше уваги розвитку емоційного інтелекту, застосовуючи сучасні методики, тренінги та ігрові технології, які допомагають дітям ставати більш емоційно зрілими й гармонійними особистостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник О. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. № 73, Т. 1. 2020. С. 128–133.
2. Савченко Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. Київ, 2014.
3. Комар Т., Шістка О. Психологічні особливості розвитку емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку. *Psychology Travelogs*. 2023. 8 с.
4. Шпак М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Вип. 4. 2016. С. 196–205.
5. Купчишина В. Теоретичні аспекти дослідження емоційного інтелекту в дітей шкільного віку. Київ, 2024. С. 60–71.

СУСПІЛЬНІ НАУКИ НА ТЛІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

*Артем ГУНЯ, ННІ цивільного захисту, група ЗМЦЗ-25-2
НК – Юлія НЕНЬКО, доктор педагогічних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасний етап розвитку людства характеризується глибокими трансформаційними процесами, які охоплюють усі сфери суспільного життя. Глобалізація, цифровізація, стрімкий розвиток інформаційних технологій, геополітичні конфлікти та соціально-економічні кризи формують принципово новий соціокультурний простір. У цих умовах особливого значення набуває роль суспільних наук, які забезпечують наукове осмислення складних соціальних процесів, аналіз закономірностей розвитку суспільства та формування ефективних моделей його подальшого функціонування. Суспільні науки виступають важливим інтелектуальним інструментом, що дозволяє системно інтерпретувати соціальні явища та прогнозувати можливі напрями суспільного розвитку.

В умовах сучасних глобальних викликів, зокрема воєнних конфліктів, інформаційних загроз та соціальної нестабільності, суспільні науки виконують комплексну аналітичну функцію. Їх дослідницький потенціал спрямований на вивчення соціальних процесів, механізмів функціонування суспільних інститутів та закономірностей соціальної взаємодії. Як зазначають дослідники, суспільні науки дозволяють глибше зрозуміти природу соціальних трансформацій і визначити ефективні шляхи подолання кризових явищ у суспільстві [1, 34]. Саме завдяки науковому аналізу соціальних процесів стає можливим формування стратегій стабільного розвитку суспільства.

Особливого значення у сучасних умовах набуває міждисциплінарний характер суспільних наук. Поєднання методологічних підходів соціології, політології, психології, економіки та філософії дозволяє досліджувати складні соціальні явища у їх багатовимірному вимірі. Такий підхід сприяє формуванню цілісного уявлення про соціальні процеси та забезпечує більш глибоке розуміння взаємозв'язків між різними сферами суспільного життя. Науковці підкреслюють, що саме міждисциплінарність є однією з ключових умов ефективного дослідження сучасних соціальних проблем [2, 58].

У контексті сучасних викликів важливим напрямом суспільних досліджень є аналіз процесів соціальної адаптації людини до умов нестабільності. Суспільні трансформації часто супроводжуються психологічними та соціальними труднощами, які потребують наукового осмислення та вироблення ефективних механізмів їх подолання. У цьому контексті суспільні науки досліджують механізми формування соціальної стійкості, розвиток громадянської активності та роль соціальних інститутів у підтриманні стабільності суспільства. Як зазначає І. Д. Бех, особистість у сучасному соціокультурному просторі формується під впливом складної системи соціальних взаємодій, що зумовлює необхідність комплексного аналізу процесів соціалізації та адаптації [2, 73].

Важливою сферою дослідження суспільних наук є аналіз інформаційного середовища сучасного суспільства. Стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво змінив характер соціальної комунікації та взаємодії між людьми. Інформаційні потоки стали значно інтенсивнішими, що, з одного боку, створює нові можливості для поширення знань, а з іншого – спричиняє ризики поширення дезінформації та маніпулятивних технологій. У зв'язку з цим суспільні науки відіграють важливу роль у формуванні критичного мислення та розвитку медіаграмотності, які дозволяють громадянам усвідомлено сприймати інформацію та протидіяти інформаційним впливам.

Окремої уваги потребує дослідження процесів цифровізації суспільства. Інформаційно-комунікаційні технології трансформують не лише економічну сферу, але й соціальні відносини, культурні практики та механізми комунікації. У сучасному цифровому середовищі формуються нові моделі соціальної взаємодії, які змінюють традиційні форми комунікації між людьми. Як зазначає А. С. Гальчинський, цифрова трансформація суспільства супроводжується появою нових соціальних практик та змінює характер соціальних відносин, що потребує глибокого наукового аналізу [3, 46].

Суспільні науки також відіграють важливу роль у дослідженні процесів глобалізації. Інтеграційні процеси сприяють інтенсивному обміну інформацією, культурними цінностями та соціальними практиками між різними країнами. Водночас глобалізація створює нові виклики, пов'язані зі збереженням національної ідентичності, культурної самобутності та соціальної стабільності. У цьому контексті наукові дослідження спрямовані на аналіз взаємодії глобальних та локальних соціальних процесів, що дозволяє визначити оптимальні стратегії розвитку сучасного суспільства.

Значну увагу суспільні науки приділяють дослідженню розвитку громадянського суспільства та демократичних інститутів. Формування активної громадянської позиції, розвиток правової культури та підвищення рівня соціальної відповідальності громадян є важливими умовами стабільного функціонування сучасного суспільства. Дослідження соціальних процесів дозволяє виявляти основні тенденції суспільного розвитку, аналізувати причини виникнення соціальних конфліктів та пропонувати шляхи їх конструктивного вирішення.

В умовах сучасних соціальних викликів особливого значення набуває гуманістична функція суспільних наук. Вони сприяють формуванню системи моральних і соціальних цінностей, що забезпечують гармонійний розвиток суспільства. У період кризових явищ суспільні науки допомагають зберігати соціальну солідарність, формувати культуру взаєморозуміння та підтримувати конструктивний діалог між різними соціальними групами.

Окремим аспектом сучасних суспільних досліджень є вивчення ролі освіти у формуванні соціально відповідальної особистості. Освітні інституції відіграють ключову роль у передачі соціального досвіду, формуванні світоглядних орієнтирів та розвитку критичного мислення. Як зазначає Ю. П. Ненько, гуманітарна підготовка фахівців сприяє формуванню високого рівня соціальної відповідальності та здатності до ефективної взаємодії в сучасному соціокультурному середовищі [4, 156].

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що суспільні науки відіграють ключову роль у дослідженні та осмисленні сучасних соціальних процесів. Їх міждисциплінарний характер забезпечує комплексний аналіз складних соціальних явищ та сприяє формуванню науково обґрунтованих підходів до вирішення актуальних соціальних проблем. У контексті сучасних глобальних викликів значення суспільних наук суттєво зростає, оскільки саме вони забезпечують інтелектуальні інструменти для формування критичного мислення, розвитку громадянської свідомості та зміцнення соціальної стабільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головаха Є. І., Паніна Н. В. Соціологія суспільства. Київ: Либідь, 2018. 320 с.
2. Бех І. Д. Особистість у сучасному соціокультурному просторі. Київ: Освіта, 2019. 256 с.
3. Гальчинський А. С. Глобальні трансформації сучасності. Київ: Основи, 2017. 312 с.
4. Ненько Ю. П. Гуманітарна підготовка фахівців цивільного захисту. *Вісник НУЦЗУ. Серія: Психологія*. 2022. Вип. 2. С. 154–162.

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДСНС

Альона ДЕРУНЕЦЬ, ННІ цивільного захисту, група ЗМЦЗ -25-2

НК – Юлія НЕНЬКО, доктор педагогічних наук, професор

Національний університет цивільного захисту України

Трансформація соціокультурного простору України в умовах воєнного стану висуває нові вимоги до гуманітарної підготовки фахівців системи ДСНС. У ситуаціях критичного ризику, що супроводжуються високим рівнем невизначеності, комунікативна компетентність рятувальника стає визначальним чинником мінімізації наслідків надзвичайної ситуації. Особливе місце у структурі професійного тезаурусу посідає невербальна компетентність, яка в умовах обмеженого часу, психологічного тиску та високого акустичного шуму стає домінуючим каналом передачі інформації [1, 78].

В умовах сучасних викликів, зумовлених воєнним станом, професійна ідентичність рятувальника трансформується у складний синтез технологічної майстерності та високої комунікативної культури. Як зазначає Ю. П. Ненько, гуманітарна підготовка фахівців цивільного захисту має інтегрувати цифрову грамотність із глибокими психологічними навичками [4, 156]. У цьому контексті невербальні коди стають ключовим інструментом стабілізації ситуації в зонах критичного ризику. Згідно з концепцією Едварда Холла щодо проксемики, просторова організація спілкування безпосередньо впливає на рівень довіри та психологічного комфорту суб'єктів взаємодії. Для рятувальника розуміння меж інтимної (до 0,45 м) та особистої (0,45–1,2 м) зон є критично важливим під час надання першої допомоги постраждалим. Несанкціоноване вторгнення у «безпековий простір» людини, яка перебуває у стані шоку, може спровокувати рефлекторний опір або агресію. Професійна майстерність полягає у вмінні фахівця виступати «архітектором простору», регулюючи дистанцію залежно від емоційного стану особи [2, 112].

Спираючись на фундаментальні праці Е. Холла про «прихований вимір» комунікації, ми стверджуємо, що володіння проксемічними зонами дозволяє офіцеру ДСНС уникати комунікативних розривів у моменти граничного напруження [2, 134]. В умовах акустичного хаосу, коли вербальні команди можуть бути спотворені, саме мікроміміка, жестикуляція та «дистанція безпеки» виступають маркерами професійного спокою.

Аналіз невербальних кодів (кінесики та такесики) у професійній діяльності ДСНС дозволяє виокремити специфічні патерни жестів, що дублюють вербальні команди. Наприклад, під час роботи в ЗІЗОД або при встановленні трьохколінної драбини Л-ЗК чітка жестикуляція командира розрахунку забезпечує синхронність дій. Окрему роль відіграє такесика – професійно виражений дотик (наприклад, рука на плечі постраждалого), що за умови правильного застосування виступає потужним інструментом заземлення та зниження рівня афекту. М. Дмитренко наголошує, що адекватна інтерпретація мімічних проявів дозволяє рятувальнику миттєво оцінити ступінь критичності стану особи ще до початку вербального контакту [3, 24]. У контексті нашого дослідження особливої уваги набуває формування навичок емоційної конгруентності – стану, коли невербальні сигнали рятувальника (впевнена постава, фіксований погляд) повністю відповідають змісту його професійних команд. В умовах ліквідації наслідків обстрілів, коли постраждалі перебувають у стані гострого стресу, вони підсвідомо зчитують рівень впевненості фахівця. На нашу думку, оволодіння алгоритмами встановлення довіри в перші секунди контакту дозволяє змінити акцент комунікації з суто директивного (наказ) на емпатичний (безпека). Це створює умови

для більш ефективної психологічної стабілізації населення безпосередньо в зоні надзвичайної ситуації».

Важливим складником невербального тезаурусу є паралінгвістичні характеристики мовлення. В екстремальних умовах не лише зміст слів, а й тембр, темп та інтонація голосу рятувальника виступають інструментом психологічного впливу. Низький, впевнений та спокійний голос офіцера ДСНС здатний знизити рівень паніки значно ефективніше, ніж багаторазове повторення інструкцій. Прямий візуальний контакт у зоні НС виступає «маркером стабільності», який зчитується постраждалими на підсвідомому рівні.

Крім того, розглядаючи цифровізацію через призму СЕД «ASKOD», ми виокремлюємо поняття «інформаційної гігієни офіцера». Автоматизація звітних процесів повинна не просто економити час, а створювати умови для психологічного розвантаження. Коли система бере на себе рутинну фіксацію даних, фахівець отримує можливість зосередитися на паралінгвістичних нюансах спілкування з особовим складом. Нами встановлено, що ритміка та тембр голосу командира під час радіообміну в умовах обмеженої видимості є потужнішим стабілізуючим фактором, ніж текстове повідомлення.

Синергія професійної інтуїції, невербальної майстерності та використання сучасних цифрових алгоритмів (СЕД «ASKOD») формує новий стандарт ефективності гуманітарної підготовки. Ю. П. Ненько слушно зауважує, що цифрова грамотність має інтегруватися з психологічними навичками, створюючи цілісну модель комунікативної поведінки офіцера ДСНС у діджиталізованому суспільстві [4, 158]. Етичний аспект такої комунікації полягає у дотриманні балансу між технологічною швидкістю та гуманістичною спрямованістю дій.

На нашу думку, психологічні аспекти комунікації, які досліджував М. А. Дмитренко, сьогодні мають доповнюватися навичками роботи в цифровому середовищі [3, 62]. Впровадження СЕД «ASKOD» формує новий стандарт ефективності, проте етичний аспект такої взаємодії полягає у дотриманні балансу між швидкістю алгоритмів та гуманістичною спрямованістю дій рятувальника. Це дозволяє нівелювати ефекти «техногенної дегуманізації», про які попереджав С. М. Миронець у своїх дослідженнях психології екстремальної діяльності [1, 84]. Також варто зацентрувати на етиці невербального контакту в умовах кроскультурної взаємодії. Оскільки ДСНС України дедалі частіше співпрацює з міжнародними місіями, знання про відмінності в проксемічних зонах (за Е. Холлом) у представників різних культур стає критично важливим. Це дозволяє уникати ненавмисних конфліктів та забезпечує високий рівень професіоналізму українських рятувальників на міжнародній арені.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє констатувати, що невербальна комунікація у діяльності фахівців ДСНС виступає складним багатофункціональним інструментом, який безпосередньо впливає на результативність оперативного реагування. Спираючись на концепцію проксеміки Е. Холла та психологічні розробки М. Дмитренка, можна зробити висновок про те, що правильна дистанція та інтерпретація невербальних сигналів є ключовим чинником зниження ризику агресії з боку постраждалих у стані шоку. Таким чином, невербальний тезаурус магістра цивільного захисту є не лише теоретичним конструктом, а практичним механізмом забезпечення безпеки як самого рятувальника, так і оточуючих у критичних умовах.

Підсумовуючи результати дослідження, слід зазначити, що ефективність гуманітарної підготовки фахівців корелює зі здатністю поєднувати традиційні методи комунікації з новими вимогами цифрового суспільства. Досвід використання СЕД «ASKOD» та аналіз наукових праць Ю. П. Ненько свідчать про формування цілісної моделі професійного спілкування, де невербальні коди (міміка, жести, інтонація) виконують роль фільтрів, що допомагають відсіювати паніку та транслювати

впевненість. Отже, розвиток комунікативної гнучкості магістра дозволяє досягти вищого рівня психологічної стійкості під час виконання завдань за призначенням у сучасному соціокультурному просторі України. Володіння невербальним тезаурусом дозволяє рятувальнику ефективно керувати ситуацією в умовах стресу, мінімізувати конфліктність та підвищувати рівень довіри населення до служби «101». Впровадження знань про проксеміку та мікроміміку у практику підготовки магістрів сприяє створенню цілісної моделі комунікативної поведінки офіцера в діджиталізованому суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Миронець С. М. Психологія екстремальної діяльності: підручник. Київ: Каравела, 2014. 192 с.
2. Холл Е. Прихований вимір / пер. з англ. Харків: Основа, 2010. 272 с.
3. Дмитренко М. А. Психологічні аспекти комунікації в ДСНС. Харків: НУЦЗУ, 2019.
4. Ненько Ю. П. Гуманітарна підготовка фахівців цивільного захисту. Вісник НУЦЗУ. Серія: Психологія. 2022. Вип. 2. С. 154-162.

ФІЛОСОФІЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

*Дарина ДЖЕВАГА, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

В контексті філософії управління як нової парадигми управління розвитком сучасного соціуму виділяється поняття «когнітивне управління», що використовується для посилення зворотних зв'язків суб'єкт-суб'єктного управління, оскільки необхідно постійно відслідковувати, як проектні зміни впливають на підвищення ефективності всього управлінського організму. Управління у цьому процесі виступає як інформаційний вплив, в контексті якого інформація несе в собі не тільки готове рішення, а детермінується всією внутрішньою структурою того виду діяльності, який виконує функцію управління. У професійній практиці управлінців розробляється достатньо велика кількість технологій технологічного рівня, але вони, не маючи під собою будь-яких категоріальних засад, дають лише мозаїчну картину і знаходяться на рівні дослідницьких технологій та індуктивних знань.

Слід виділити деякі групи технологій когнітивного управління:

- 1) рефлексивне управління, що включає рекламу, брендінг і формування культурних зразків переважно через візуальне сприйняття;
- 2) управління знанням, що об'єднує нові типи знань (тести, бази даних) і традиційні знання (факти, методики, моделі, проблеми, задачі);
- 3) управління через спільноти (партії, суспільні організації, молодіжні рухи, Інтернет-спільноти);
- 4) інфраструктурне управління, яке включає різні соціальні структури освіти, фізичної культури, мистецтва, форм дозвілля, корпорації, мережі;
- 5) нормативне управління, у тому числі законодавство, релігійні і моральні приписи, стандарти освіти, бізнесу, організаційні схеми і стратегії.

Філософія ноосферного публічного управління є новою галуззю філософського знання, яка сприяє підвищенню ефективності розвитку сучасного соціуму в усіх його сферах, детермінується визначальною роллю управління у житті суспільства й

окремого індивіда в контексті нових викликів глобалізації. Філософія ноосферного управління, будучи синтезом науки і мистецтва, знання і досвіду, філософії та етики є широким дослідницьким полем для вивчення сучасного соціуму, розуміння його природи у різних ситуаціях, постільки управління пронизує всю систему взаємовідносин у суспільстві. Специфікою філософії ноосферного публічного управління є його міждисциплінарний характер, наявність сучасних теоретичних концепцій із орієнтацією на вирішення гуманістичних задач соціуму. Філософія ноосферного управління занурюється в культуру, яка визначає розвиток самоуправлінських начал, аналізується у форматі аксіологічних, гносеологічних і методологічних принципів, що переломлюються через гуманістичні та аксіологічні чинники управління. Філософія ноосферного управління – особливий тип свідомої діяльності людини, вища форма управлінської діяльності, в центрі якої людина, як говорив В.Вернадський [1, 2]. В основі філософії ноосферного управління – суб'єкт-суб'єктне управління, пов'язане з формуванням суб'єкт-орієнтованого світу, детермінованого засадами гуманістичного менеджменту [3, 254].

В основі філософії ноосферного управління – якісні гуманістичні характеристики управлінського процесу, перехід на вищий щабель, що демонструє загальноцивілізаційний рівень, виражає універсальні зв'язки і явища, що демонструють якісний розвиток сучасного соціуму в усіх сферах життєдіяльності – економічній, політичній, соціальній, духовній. Тому вчені дотримуються того, що філософія ноосферного управління повинна базуватися на якості прийняття управлінських рішень, досягненні поставлених цілей («дерево цілей»). Філософія ноосферного управління розвивається у темпоральному вимірі, що враховує простір і час, детермінованих ментальністю, в основі якого «життєвий світ» народу, суспільства, нації, держави, людини. Як засвідчує аналіз, в умовах глобальної трансформації людства змінюються мотиви поведінки, ціннісні орієнтації, соціально-психологічні властивості людини та її відношення до людини, соціуму, природи, самого себе. Глобалізація впливає на розпад стійких соціальних зв'язків, в результаті чого посилюються імміграційні тенденції, неадаптованість сучасної людини до викликів сучасності, що приводить до зростаючої дестабілізації сучасного соціуму, падіння життєвих стандартів, соціально-психологічної дезадаптації сучасної людини, тому ноосферне управління направлене на подолання деструктивних явищ і процесів.

Філософія ноосферного управління базується на науковому менеджменті й когнітивному управлінні, оскільки кожного разу слід відслідковувати, як впливає ноосфера на природні та господарські процеси управлінські парадигми. Вчені розробили соціальні технології когнітивного управління, що знаходиться в основі філософії управління і включає:

- 1) рефлексивне управління;
- 2) управління знаннями;
- 3) управління через спільноти (мережеві товариства, Інтернет-спільноти);
- 4) управління через громадянське суспільство (партії і суспільні рухи);
- 5) інфраструктурне управління (соціальні структури освіти, науки, молоді і спорту);
- 6) нормативне управління (через законодавство);
- 7) управління змінами;
- 8) управління організаційним розвитком;
- 9) управління інформаційними системами.

Використання неадекватної інформації (теорії) приводить до неадекватної практики управління і неадекватного прийняття управлінських рішень в умовах інформаційного суспільства і глобалізації. Філософія ноосферного публічного адміністрування означає сукупність таких процесів, у яких поєднуються три види еволюції – природна, соціальна і діяльнісна, у центрі якої людина як «міра всіх речей»

(Протагор). Ноосферне мислення виходить з синергетичного і нелінійного бачення шляхів подолання загальноцивілізаційних проблем, у контексті яких можливий альтернативний перехід від техногенної моделі розвитку, у якій людина протиставляється природі – до коеволюційної моделі існування соціуму, яка акцентує увагу на формуванні ноосоціогенезу. Філософія ноосферної концепції управління означає, що політика, влада і управління визначаються сферою розуму (ноосферою), моралі і справедливості, базуються на науково-раціональній і морально-справедливій основі, ноосферних підходах до розвитку суспільства. В ноосферному управлінському організмі соціуму повинна сформуватися здоровою кожна клітинка організму, щоб бути стійкою до динаміки космічного життя, ментальних вихрів, силового впливу зі сторони інших цивілізацій.

Ноосферний погляд вселяє віру в те, що на вершині розвитку людина в змозі творити світ паралельно з природою, не руйнуючи світу, створеного ним, а сприяючи гармонійній взаємодії всіх життєвих факторів [4, 262].

Таким чином, слід відмітити, що ноосфера публічного управління є такою гуманістичною сферою, в якій управління реалізується морально-справедливим розумом і глобальним інтегральним інтелектом. Критерієм рівня розвитку і якості життя людини є гуманістичні цінності і знання людини, яка живе в гармонії з оточуючою природою і природним середовищем.

В контексті ноосферних функцій управління соціумом виділяються:

- 1) екологічні особливості, потенціал території населення, оцінку стану соціоприродних ресурсів країни в біосфері Землі (еко-);
- 2) екологічні обмеження (норми) в способах взаємодії з природою – екологічність території земельного, водного, лісного, містобудівного господарства (техно-);
- 3) врахування критеріїв безпеки території в оцінці стану середовища життя населення (паспорт території) і функцій інститутів суспільства, що регулюють взаємодію з природою (-поліс);
- 4) етико-моральне й справедливе управління.

Філософія управління як нова парадигма управління розвитком сучасного соціуму включає модель стратегії розвитку України, що формується на основі розвитку інноваційної моделі, безпосередньо пов'язаної з формуванням суспільства знань.

Теперішнє наростання негативних наслідків в економіці, гострота соціальних конфліктів і політичних реакцій у суспільстві є наслідком системних вад державного управління, штучного балансу структури державної влади в Україні та порушення основних конституційних прав і свобод людини, нехтування інституційними чинниками суспільного розвитку. Зазначені суперечності зумовили високий рівень соціальної напруженості в суспільстві та сформували критичний запит на трансформацію країни. Саме неможливість реалізувати його через наявні інструменти громадянського суспільства призвели до втрати соціальної легітимності соціальних інститутів влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. Т. 1 : Володимир Іванович Вернадський і Україна. Кн. 1 : Науково-організаційна діяльність (1918 – 1921) / НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України ; [уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, Н. М. Зубкова та ін. ; редкол.: А. Г. Загородній та ін.]. К. : [б. в.], 2011. 699 с.
2. Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. Т. 8 : Праці з історії, філософії та організації науки ; / голова ред. ради Б. Є. Патон, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України/ [голова редкол. Б. А. Маліцький ; уклад. А. С. Литвинко та ін., автори коментарів Г. А. Будзика, О. В. Букалов, В. І. Онопрієнко, та ін.]. К. : Фенікс, 2012. 658 с.

3. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально-антропологічні виміри): [Монографія] / В.Г. Воронкова. Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2008. 254 с.

4. Воронкова В.Г. Філософія розвитку сучасного суспільства: теоретико-методологічний контекст: [Монографія] / В.Г. Воронкова. Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2012 262 с.

ЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ І СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

*Дарина ДЖЕВАГА, ННІ цивільного захисту, ЦЗс-24-3 група
НК – Сергій СТАСЬ, кандидат технічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Забезпечення пожежної безпеки є важливою складовою системи захисту життя і здоров'я людей, матеріальних цінностей і довкілля. Ефективне вирішення завдань у цій сфері потребує підготовки фахівців, здатних комплексно аналізувати небезпеки, прогнозувати розвиток надзвичайних ситуацій та організовувати заходи щодо їх попередження і ліквідації.

Сучасна професійна підготовка у галузі пожежної безпеки передбачає використання знань із різних галузей науки. Поєднання природничих, технічних і соціально-гуманітарних дисциплін дозволяє сформувати цілісне уявлення про природу пожеж, механізми їх виникнення і поширення, а також про організаційні та соціальні аспекти забезпечення безпеки людей і суспільства.

Під час навчання досить часто може складатися враження, що соціально-гуманітарні та суспільні дисципліни мають другорядне значення порівняно з технічними й природничими предметами, які безпосередньо пов'язані з майбутньою професійною діяльністю. Через це їх важливість для подальшого професійного становлення інколи складно одразу усвідомити. Водночас саме ці дисципліни формують ширший світогляд, розвивають аналітичне мислення, сприяють розумінню суспільних процесів і взаємодії між людьми, що є необхідним для ефективного застосування спеціальних знань у практичній діяльності.

Підготовка фахівців у сфері пожежної безпеки ґрунтується на поєднанні знань із природничих, технічних і соціально-гуманітарних дисциплін. Майбутній спеціаліст повинен не лише розуміти фізичні та хімічні процеси, що лежать в основі виникнення і розвитку пожеж, а й орієнтуватися у соціальних, правових та організаційних аспектах забезпечення безпеки. Такий міждисциплінарний підхід дає змогу комплексно розглядати проблеми пожежної безпеки, враховуючи як природні закономірності, так і поведінку людей, діяльність організацій та особливості функціонування суспільства.

Природничі науки пояснюють процеси горіння, поширення пожежі та технічні засоби гасіння, а соціально-гуманітарні – як організувати людей і суспільство для запобігання та реагування на пожежі. Ефективна діяльність у сфері пожежної безпеки потребує гармонійного поєднання цих знань, що забезпечує комплексний підхід до попередження пожеж, захисту людей та організації дій у надзвичайних ситуаціях.

Пояснимо значення соціально-гуманітарних і суспільних дисциплін для підготовки фахівців з пожежної безпеки на конкретних прикладах їх практичного застосування. Саме в реальних умовах професійної діяльності стає очевидним, що ефективність реагування на надзвичайні ситуації залежить не лише від технічних знань, а й від уміння працювати з людьми, організовувати їхню діяльність та враховувати соціальні чинники.

Перший приклад (соціально-гуманітарна сфера: психологія, соціальна взаємодія, управління поведінкою людей) пов'язаний з організацією евакуації людей під час пожежі. Навіть за наявності сучасних систем протипожежного захисту та чітких інженерних розрахунків успіх евакуації значною мірою залежить від розуміння психології поведінки людини в умовах небезпеки. Паніка, дезорієнтація або неправильні дії людей можуть суттєво ускладнити проведення рятувальних заходів. Тому знання основ психології та соціальної взаємодії допомагають правильно організувати управління людьми під час надзвичайної ситуації.

Другий приклад (суспільні науки: правознавство, законодавче регулювання) стосується правового забезпечення пожежної безпеки. Фахівець у цій сфері повинен орієнтуватися в законодавчих і нормативних актах, що регулюють вимоги пожежної безпеки на підприємствах, у громадських будівлях та житловому секторі. Знання правових основ дозволяє правильно організовувати контроль за дотриманням вимог безпеки, визначати відповідальність за їх порушення та ефективно взаємодіяти з керівниками установ і організацій.

Третій приклад (соціально-гуманітарна сфера: педагогіка, комунікації, соціологія) пов'язаний з проведенням профілактичної роботи серед населення. Значна частина пожеж виникає через людський фактор – недотримання правил пожежної безпеки, необережне поводження з вогнем або недостатній рівень обізнаності. У таких випадках важливого значення набувають знання з педагогіки, комунікації та соціології, які допомагають організовувати інформаційно-роз'яснювальну роботу, навчання населення правилам безпечної поведінки та формування культури безпеки.

Комплексна підготовка фахівців з пожежної безпеки потребує поєднання знань із природничих, технічних та соціально-гуманітарних дисциплін. Соціально-гуманітарні та суспільні науки формують розуміння поведінки людей, організаційних процесів і правових аспектів, що забезпечує ефективне застосування спеціальних знань у практичній діяльності та підвищує результативність заходів із запобігання пожежам і реагування на надзвичайні ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чубіна Т.Д., Гвоздь В.М. Особливості навчання дітей та молоді правилам пожежної безпеки // Матеріали науково-практичної конференції з цивільного захисту та пожежної безпеки. – Черкаси: Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2017. – С. 104–106.
2. Петрова Н.В. Психологія поведінки людей у надзвичайних ситуаціях: навчальний посібник. – Харків: ХНУ, 2020. – 184 с.
3. Іваненко О.П. Правове забезпечення пожежної безпеки: монографія. – Київ: НАДУ, 2019. – 212 с.

ЗАПОРІЗЬКА СІЧ ЯК ФУНДАМЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

*Михайло ДЯКІВ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-2
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Козацька доба постає як один із найважливіших періодів вітчизняної історії, що став наріжним каменем у процесі формування української національної ідентичності. У

XVI–XVII століттях у районі Дніпрових порогів сформувалася Запорозька Січ – унікальне військово-політичне утворення, що за своєю суттю було християнською республікою, де засадничими принципами виступали особиста свобода, заперечення авторитаризму та самоврядування. Козацька спільнота самостійно визначала вектори власного розвитку, впроваджуючи виборність старшини та право кожного члена товариства на участь у прийнятті рішень, що заклало підвалини українського демократизму.

Історичний спадок Січі забезпечив збереження традицій народовладдя та незламної волі, які є невід’ємними частинами українського національного характеру. Побут козацтва базувався на принципах рівності та соціальної справедливості, що найяскравіше проявлялося в укладі курінного життя, де ресурси та відповідальність розподілялися порівну між усіма членами військового товариства [1, 150]. Суворі військова спрямованість Січі зумовила специфічну соціальну структуру та аскетичний спосіб життя, орієнтований на постійну бойову готовність і високу фізичну витривалість воїнів.

Морально-психологічний клімат у війську підтримувався через багату фольклорну традицію, що сприяло збереженню високого бойового духу. Особливе місце в козацькій ієрархії посідали характерники, чиї легендарні здібності сучасні дослідники пов’язують із глибокими знаннями в галузі психології, бойових мистецтв та народної медицини, що забезпечувало їм екстремальну ефективність у бою. Релігійний світогляд, зокрема культ Покрови Пресвятої Богородиці, був невід’ємною частиною козацької етики, поєднуючи віру з воїнською честю, що трансформувалося у сучасне державне свято Дня захисників і захисниць України. Сакральне значення мав і зовнішній вигляд козака, зокрема чуб-оселедець, який виступав символом відваги та маркером належності до випробуваних у боях воїнів [1, 170].

Система управління Січчю ґрунтувалася на військовій демократії, де вищим органом виступала Козацька Рада, а виборність Коша забезпечувала гнучкість та підзвітність адміністративного центру [2, 210]. Правове поле Січі регулювалося суворим звичаєвим правом, де пріоритет честі над формальними законами виражався у жорстких санкціях за зраду чи крадіжку всередині товариства.

Військова майстерність козаків, зокрема використання швидкісних маневрових «чайок», дозволяла ефективно протидіяти переважаючим силам ворога на морі [1, 160]. Наявність елітних підрозділів пластунів свідчить про існування розвиненої системи розвідки та маскування, що є історичним прототипом сучасних спецпідрозділів. Крім військової сили, козацтво активно застосовувало гумор як засіб психологічної стійкості та інструмент інформаційної боротьби, про що свідчить традиція написання іронічних дипломатичних послань та специфічні обряди ініціації.

Державотворчий характер Січі підтверджувався також наявністю клейнодів – сакральних оберегів влади, які згодом інтегрувалися в національну символіку України.

Таким чином, козацька спадщина зберігає свою актуальність через три основні аспекти: тяглість демократичних традицій, культ захисту Батьківщини та культурну стійкість, що продовжують формувати сучасне українське суспільство. Козацька доба є динамічною складовою національної душі, що забезпечує незламність духу та вірність ідеалам свободи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. У 3-х т. Київ: Наукова думка, 1990. Т. 1, С. 1-195.
2. Чухліб Т. В. Козацький устрій Правобережжя України... 1996. № 6. С. 1-89.

ПРИМУШЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ МАНІПУЛЮВАННЯ В СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Катерина ЖИЛА, ННІ цивільного захисту, група ПРС-22

*НК – Олесь МІНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасному соціальному просторі взаємодія між індивідами та суспільними групами дедалі частіше супроводжується прихованими формами впливу, спрямованими на зміну поведінки, поглядів і системи цінностей. Одним із базових засобів такого впливу виступає примушення, яке функціонує не лише як відкрите застосування сили або загрози, а і як тонкий психологічний механізм маніпулювання. У цьому контексті примус слід розглядати як системну форму контролю суспільства, що поєднує нормативний тиск, інформаційне спрямування та символічні засоби впливу.

Примушення у соціальному вимірі виявляється як процес обмеження свободи вибору суб'єкта через створення умов, за яких альтернативні моделі поведінки стають небажаними, ризикованими або неможливими. Його сутність полягає не лише у фізичному або адміністративному тиску, а передусім у формуванні внутрішньої потреби діяти відповідно до зовнішньо нав'язаних норм.

Під час маніпулювання особа, яка здійснює вплив, робить акцент на те, що б адресат (об'єкт впливу) вважав той чи інший навіюваний йому вчинок єдино правильним [2, 428]. Таким чином, маніпулятивний характер примушення проявляється у трансформації зовнішнього контролю у внутрішню прийняту мотивацію.

Соціальний простір виступає середовищем, у якому примушення набуває різноманітних форм. На інституційному рівні воно реалізується через систему правил, санкцій і нормативних очікувань, що регламентують поведінку індивіда.

На міжособистісному рівні примушення проявляється через психологічний тиск, соціальне схвалення або осуд, а також через механізми залежності й підпорядкування.

В інформаційному вимірі примушення здійснюється шляхом селекції змістів, наглядю за інтерпретаціями і формування провідних сенсів. Радіо, телебачення, газети, журнали нав'язують своє бачення життя. Звичайно, ці продукти сертифіковані, але небезпечним є не сам продукт, а реклама. Вона створює стереотип мислення. Ми купуємо не якийсь продукт, а шматочок «іншого життя». Реклама нелогічна, саме ця алогічність і створює маніпулятивний ефект, що загрожує нашому психологічному здоров'ю [1, 150].

Маніпулятивна ефективність примушення значною мірою зумовлена його латентністю. Чим менш очевидним є джерело впливу, тим вищою є ймовірність внутрішнього прийняття нав'язаних установок. У цьому випадку суб'єкт не помічає обмеження власної автономії, що забезпечує стабільність соціального порядку без необхідності прямого застосування сили. Відтак примушення функціонує як механізм нормалізації поведінки, у межах якого соціальні стандарти сприймаються як природні та безальтернативні.

Особливу роль у відтворенні примушення відіграють механізми соціалізації, через які людина поступово засвоює прийняті в суспільстві норми та очікування. У процесі взаємодії з соціальним середовищем індивід навчається діяти відповідно до встановлених правил і ролей, сприймаючи їх як природні та необхідні. У результаті формується внутрішня дисципліна, коли контроль за поведінкою здійснюється не зовнішнім тиском, а власними переконаннями людини. За таких умов вплив перестає відчуватися як примус і набуває вигляду самодисципліни.

Водночас примушення не є виключно негативним явищем. Воно може виконувати стабілізаційну функцію, забезпечуючи узгодженість соціальних дій і передбачуваність взаємодії.

Припинення інформаційного зв'язку може викликати різні психічні аномалії аж до психічних захворювань. На суб'єкт впливають не тільки постійний інформаційний контакт із навколишнім середовищем, але і його відсутність, кількість, обсяг, зміст і структура інформації, що надходить та перероблюється [4, 158]. Проте його маніпулятивний потенціал виникає тоді, коли обмеження свободи вибору маскується під добровільність, а нормативний порядок подається як природна необхідність.

Отже, примушення в соціальному просторі постає складним багаторівневим механізмом маніпулювання, що поєднує зовнішній тиск і внутрішню регуляцію поведінки. Його ефективність ґрунтується на здатності трансформувати соціальні вимоги у внутрішні переконання суб'єкта. Дослідження примушення як форми маніпуляції дозволяє глибше зрозуміти механізми соціального контролю, відтворення влади та формування нормативної реальності сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко С. С. Маніпуляція суспільною свідомістю у процесі спілкування. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології" № 41, 2018. С. 142–151. URL: <https://journals.urau.ua/index.php/2227-6246/article/view/156516/155928>
2. Волошина О., Малооголова О. Психологічний зміст маніпулятивного впливу в системі керівництва персоналом правоохоронних органів. Науковий часопис «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» Том 81 (III), 2018. С. 424–436. URL: <https://osvita.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/206/205>
3. Савченко, Л. О., Саф'ян, К. Ю., Чередник, Л. М. Організаційно-управлінський контекст використання технік маніпуляції у спілкуванні: механізми реалізації, цілі та соціальні наслідки. Електронний журнал «Педагогічна Академія: наукові записки» № 26, 2026. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1647/1503>
4. Голота Д., Варгата О. Особливості комунікативних маніпуляцій: теоретичний аспект. Журнал «Psychology Travelogs» №2, 2024. С. 152–160. URL: <https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/187/173>

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА: ТРАНСФОРМАЦІЯ ІСТОРИЧНОГО ПРОСТОРУ ТА СТРАТЕГІЇ ОПОРУ ТОТАЛІТАРИЗМУ

*Тарас ЗАГУМЕННИК, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-3 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Українське шістдесятництво – це унікальне соціокультурне явище, що виникло як етична та естетична альтернатива радянському тоталітаризму. У період «хрущовської відлиги» (друга половина 1950-х – початок 1960-х рр.) молода інтелігенція здійснила спробу деконструвати сталінську модель культури, повертаючи в центр мистецтва людську особистість, її гідність та національну ідентичність.

Провісниками змін стали дебютні збірки Д. Павличка («Любов і ненависть», 1953) та Л. Костенко («Проміння землі», 1957). Проте справжній інтелектуальний вибух стався на початку 1960-х із появою творів М. Вінграновського, І. Драча, В. Симоненка та В. Стуса. Осередками формування нової суб'єктності стали Клуби творчої молоді (КТМ) – київський «Сучасник» та львівський «Пролісок» [1]. Це були простори свободи, де через літературні читання, художні виставки та вечори пам'яті репресованих митців (наприклад, пам'яті Леся Курбаса) відбувалося відродження національної пам'яті.

Для шістдесятників використання української мови було не лише засобом комунікації, а формою «онтологічного опору». У часи, коли радянська система витісняла українську мову у сферу побуту або етнографічного декоративізму, творчість шістдесятників перетворила її на мову модерної інтелектуальної нації. Це був свідомий вибір митців, які розуміли: без власного мовного простору українська державність залишатиметься лише формальною декорацією.

Після 1964 року лібералізація змінилася брежнєвськими репресіями. Опинившись у «межовій ситуації» (за термінологією екзистенціалізму), шістдесятники розділилися за типом реакції на тиск системи [2].

Першим типом реакції стало Дисидентство (Шлях героїчного чину): Представники цієї стратегії (В. Стус, А. Горська, І. Світличний, В. Мороз) обрали відкрите інакодумство. Їхня творчість і правозахисна діяльність стали актом свідомої самопожертви. Вони свідомо йшли на тюремне ув'язнення, демонструючи неможливість компромісу з несвободою.

Другий тип характеризувався своєрідною «Внутрішнією еміграція» або як ще її називали – шляхом мовчазного спротиву). Зокрема, такі митці, як Ліна Костенко чи Валерій Шевчук, обрали стратегію «писання в шухляду». Відмова від публікацій за умови ідеологічних поступок дозволила їм зберегти бездоганну репутацію та творчу автономію, хоча й приречла на десятиліття забуття в офіційному полі.

Третій тип – це тек званий Конформізм або шлях адаптивного виживання): Деякі митці (І. Драч, Д. Павличко) пішли на ідеологічні компроміси, використовуючи «датські вірші» (про партію, Леніна) як «паровози» для просування справжньої поезії. Це дозволило зберегти українське слово в офіційному друку, але вимагало постійної гри за правилами системи.

Отже, значення шістдесятництва полягає у переході від естетичного протесту до формування політичної суб'єктності. Шістдесятники не просто писали вірші – вони трансформували історичний простір України, виводячи його з радянської «політики вічності» у площину реального історичного часу. Досвід їхньої стійкості став фундаментом, на якому у 1991 році було відновлено незалежність, а у 2022 році – остаточно утверджено змістовну державність у боротьбі проти того ж самого імперського тоталітаризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чедолума І. Новий погляд на феномен українського шістдесятництва. *Модерна доба: міжнародний інтелектуальний часопис*. 20 квітня 2021. URL: <https://uamoderna.com/event/novij-poglyad-na-fenomen-ukrainskogo-shistdesyatnicztva/>
2. «Шістдесятники» та їхній внесок у розвиток культури. Студентська бібліотека. URL: <https://studies.in.ua/shpora-culture/582-55-shstdesyatniki-ta-yihny-vnesok-u-rozvitok-kulturi.html>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОРГАНІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВІЙНИ: АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ТА ДОБРОЧЕСНИЙ ВИМІР

Каріна ЗАРІЦЬКА, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1

НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

Повномасштабна війна на території України стала критичним випробуванням для системи цивільного захисту. Можна припустити, що у таких умовах ефективність

роботи Державної служби України з надзвичайних ситуацій значною мірою залежить не лише від матеріально-технічного забезпечення чи оперативності реагування, а й від рівня доброчесності та прозорості в управлінні ресурсами. Без високого рівня професійної етики та належного антикорупційного контролю навіть найсучасніша техніка і найорганізованіші підрозділи можуть бути менш ефективними, а суспільна довіра до державних інституцій – підірвана [2].

Нормативно-правова база ДСНС України, закріплена Кодексом цивільного захисту, визначає функції та повноваження органів системи, а також регламентує їх взаємодію з місцевими органами влади та іншими службами [1]. Однак припущення про достатність лише законодавчого регулювання підтверджується лише частково: на практиці діяльність органів цивільного захисту стикається з низкою ризиків, серед яких корупційні прояви можуть негативно впливати на ефективність реагування та розподіл ресурсів [5].

Наукові дослідження підтверджують це. Так, Авер'янов В. Б. зазначає, що формування культури доброчесності в органах державної влади є ключовим чинником підвищення ефективності їхньої діяльності, особливо у кризових умовах, коли швидкість прийняття рішень і прозорість процедур визначають безпеку громадян [3]. У контексті повномасштабної війни це означає, що навіть невеликі прояви непрозорості чи порушення етичних норм можуть призводити до значних втрат як матеріальних, так і людських ресурсів.

Інше припущення полягає в тому, що посилення антикорупційних механізмів у системі цивільного захисту сприяє підвищенню дисципліни та довіри серед особового складу та населення. Це підтверджують спостереження практиків: впровадження внутрішніх аудиторських перевірок, системи обліку ресурсів, а також регулярних тренінгів щодо дотримання етичних стандартів зменшує ризики нецільового використання матеріально-технічних ресурсів та підвищує ефективність реагування на надзвичайні ситуації [4].

Можна також припустити, що у воєнних умовах формування антикорупційної культури серед фахівців ДСНС є не менш важливим, ніж технічна підготовка. Це підтверджується практикою підготовки кадрів у Національному університеті цивільного захисту України, де інтегровані навчальні програми поєднують освоєння сучасних технологій рятування та формування навичок етичної поведінки та доброчесності. Такий підхід дозволяє готувати фахівців, здатних ухвалювати рішення, керуючись принципами законності та професійної відповідальності навіть у складних умовах бойових дій [4].

Додатково, науковці підкреслюють, що міжнародне співробітництво є чинником, який позитивно впливає на розвиток доброчесної культури в системі цивільного захисту. В. П. Іваненко зазначає, що інтеграція України до європейських безпекових стандартів, участь у міжнародних навчаннях та обмін досвідом із закордонними колегами сприяє впровадженню сучасних практик управління ресурсами та формуванню прозорих процедур [5]. Це не лише підвищує ефективність реагування на надзвичайні ситуації, а й зміцнює довіру громадськості до державних органів.

Таким чином, аналіз практичних та наукових даних дозволяє зробити висновок, що трансформація органів цивільного захисту в умовах війни відбувається у двох взаємопов'язаних площинах: удосконалення організаційної та технічної структури, а також формування системи доброчесності та прозорості управлінських процесів. Ця інтеграція забезпечує підвищення ефективності використання ресурсів, дисципліни та готовності особового складу до оперативного реагування на надзвичайні ситуації.

Отже, у сучасних умовах повномасштабної війни успішність діяльності ДСНС України залежить не лише від оперативності реагування чи технічного оснащення, а й від рівня доброчесності та антикорупційної культури серед службовців. Формування

прозорих процедур управління, ефективних механізмів контролю за ресурсами та постійне підвищення правової культури персоналу стають невід'ємною складовою трансформації органів цивільного захисту. Впровадження антикорупційних стандартів сприяє зміцненню дисципліни, підвищенню ефективності реагування на надзвичайні ситуації та зміцненню довіри населення до державних структур, що у свою чергу забезпечує стійкість системи цивільного захисту в умовах сучасних викликів і загроз. Отримані висновки свідчать про те, що антикорупційний та доброчесний вимір є ключовим фактором, який визначає ефективність та стійкість органів цивільного захисту у воєнний час, а його системне впровадження потребує подальших наукових досліджень та практичних вдосконалень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
3. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс. – Київ: Юридична думка, 2011. URL: <https://www.library.kiev.ua>
4. Бойко О. М. Цивільний захист України: навчальний посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2019. URL: <https://uch-litr.com.ua/catalog/civil-protection>
5. Іваненко Л. П. Міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту. – Київ: Ліра-К, 2021. URL: <https://lira-k.com.ua/publications/>

МАНІПУЛЯТИВНИЙ ВПЛИВ: СПОСОБИ ВИЯВЛЕННЯ І ПРОФІЛАКТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Анастасія ЗАХАРЧЕНКО, ННІ ПтаТБ, ПБс-23-6 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Маніпулятивний вплив є одним із найпоширеніших різновидів соціально-психологічного впливу у міжособистісній та масовій комунікації. Він пронизує різні сфери суспільного життя – від приватних взаємин і професійної діяльності до політики, реклами та засобів масової інформації. Сутність маніпуляції полягає у прихованому впливі на свідомість, емоційну сферу та поведінку особистості з метою спонукання її до дій, що відповідають інтересам суб'єкта впливу. Важливо, що ключовою ознакою маніпулятивного процесу є неусвідомленість об'єктом зовнішнього контролю, внаслідок чого власні дії сприймаються як результат самостійного вибору. Особливої актуальності проблема маніпулятивного впливу набуває в умовах воєнного стану, коли інформаційний простір стає інструментом психологічного тиску та впливу на масову свідомість. У цей період маніпулятивні технології активно використовуються з метою дезорієнтації населення, формування викривлених уявлень про події, послаблення критичного мислення та підризу довіри до соціальних інститутів. Маніпуляція часто маскується під переконання, інформування або звичайну комунікацію, що значно ускладнює її розпізнавання.

Мета дослідження – охарактеризувати сутність маніпулятивного впливу і окреслити основні способи його виявлення і профілактики в умовах воєнного стану.

Психологи і соціологи вивчають маніпуляцію як форму прихованого впливу, що ґрунтується на прагненні контролювати поведінку інших, отримувати перевагу або уникати відкритого протистояння [1]. В умовах суспільної напруги, невизначеності та підвищеного рівня тривожності населення ризик потрапляння під дію маніпулятивних впливів суттєво зростає. У зв'язку з цим особливої значущості набуває проблема своєчасного виявлення маніпулятивних впливів та розроблення ефективних заходів їх профілактики, що й зумовлює актуальність даного наукового дослідження.

Маніпулятивний вплив часто закладено у формулюванні повідомлення, про що можуть свідчити слова-маркери, узагальнення («всім відомо», «ніхто не сумнівається»), приховані оцінки («порядна людина не може не погодитися») та риторичні запитання. Мовний аналіз допомагає зрозуміти, коли мова використовується не для передачі фактів, а для нав'язування певного ставлення чи поведінки.

Особи, які здійснюють маніпулятивний вплив, апелюють до емоцій – страху, почуття провини, жалощів чи гніву. Уміння керувати власними емоціями допомагає захистити особу від провокації. Важливо дотримуватися певних правил (робити паузу перед реакцією, не відповідати одразу на подразники, оцінювати ситуацію раціонально, зберігати спокій і впевненість), аби не потрапити під маніпулятивний вплив. У сучасному світі важливо вміти перевіряти інформацію: шукати першоджерело, аналізувати, виявляти автора і мету повідомлення тощо. Маніпуляції часто поширюються через соціальні мережі, тому корисно знати принципи фактчекінгу, розпізнавати фейки, діпфейки і повідомлення, створені ботами.

Високий рівень інформаційної грамотності особи не дозволяє собою керувати через неправдиві або викривлені повідомлення. Варто розрізняти зовнішні і внутрішні форми маніпулятивних впливів. До зовнішніх невербальних проявів маніпулятивних впливів зараховують уникання прямого погляду або, навпаки, занадто пильне споглядання; посмішка невідповідно до ситуації; надмірна жестикуляція або, навпаки, скованість жестів, рухів та поз; часті паузи, нервові рухи; зміна тону голосу – занадто лагідний або, навпаки, різкий, напружений.

Зовнішніми вербальними проявами маніпулятивних впливів є узагальнення («усі так думають», «ніхто не заперечує»); апеляція до авторитету («так каже керівництво», «фахівці впевнені»); прихований тиск («якщо ти мене поважаєш, то погодишся»); перекручування фактів або замовчування деталей; підміна понять; псевдо турбота («я ж про тебе дбаю, просто хочу як краще»). Виявлення маніпулятивних впливів полягає у здатності людини розпізнавати приховане значення повідомлення, спрямоване на зміну її думок, почуттів або поведінки без відкритого тиску. Такі висловлювання апелюють не до логіки, а до емоцій і бажання відповідати певним соціальним нормам. Додатковим сигналом можуть бути риторичні запитання, двозначні формулювання або приховані оцінки, які непомітно впливають на сприйняття.

До поведінкових ознак маніпулятивних впливів належать уникання прямих відповідей, часта зміна теми; провокування почуття провини або страху; вияв наполегливого прагнення сподобатися або заслужити довіру; спонукання до негайного прийняття рішення, виявлення тиску як наслідок створення штучного дефіциту часу; часте повторювання ключових фраз тощо.

Одним із найефективніших способів протидії маніпулятивним впливам є розвиток критичного мислення. Особи, які здійснюють маніпулятивний вплив, часто використовують емоційні аргументи, перебільшення чи напівправду, щоб вплинути на думку людини. Важливо вміти ставити уточнювальні запитання, перевіряти джерела інформації, розрізняти факти та оцінки. Критичне мислення допомагає не сприймати інформацію автоматично, а аналізувати її логіку, достовірність і мету. Важливо також прислухатися до власних відчуттів: якщо після розмови з'являється тривога, провинна

або відчуття, що вас «переконали» всупереч волі, – це може бути наслідком маніпулятивного впливу.

Реконструкція маніпуляції означає розкриття її прихованої структури. Для цього потрібно визначити, якої саме мети прагне маніпулятор – домогтися згоди, отримати вигоду чи викликати певну емоцію. Варто відновити «приховані ланки» його аргументації: що було замовчано, які твердження подані як самоочевидні. Корисно перевести маніпуляцію у відкриту форму – прямо озвучити її суть. Наприклад, можна сказати: «Здається, ти намагаєшся вплинути на мене через почуття провини». Таке формулювання часто знімає напруження і робить подальший вплив неефективним. Найважливішим елементом протидії маніпуляції є збереження внутрішньої позиції. Не варто приймати рішення під тиском, слід дозволити собі паузу для роздумів і спиратися на власні переконання. У спілкуванні допомагає використання «Я–повідомлень», які дають змогу висловити власні почуття без конфлікту, наприклад: «Я відчуваю тиск, коли ти так говориш». Отже, уважність, критичне мислення й емоційна рівноваженість допомагають вчасно виявляти та нейтралізувати будь-які спроби прихованого впливу.

Механізми маніпуляції ґрунтуються на знанні людської психології. Вона може апелювати до емоцій, стереотипів, авторитетів або потреб людини у схваленні. Найчастіше маніпулятори діють через емоційний тиск, створюючи у співрозмовника відчуття провини, страху або зобов'язання. Інколи використовується ілюзія вибору – коли людині пропонують два варіанти дій, але обидва вигідні маніпулятору. Також поширеним є вплив через лестощі, обіцянки або фальшиву турботу. Маніпулятор може бути різним – від м'якого «спокусника», який грає на симпатії, до «диктатора», який тисне на страх і авторитет. Часто маніпуляції здійснюються неусвідомлено: люди повторюють моделі поведінки, засвоєні в дитинстві чи соціальному оточенні. Проте наслідки таких дій можуть бути серйозними – зниження довіри між людьми, емоційне виснаження, порушення комунікації.

З соціально-психологічного погляду, маніпулятивний вплив небезпечний тим, що руйнує щирість і взаємоповагу у стосунках. Людина, якою маніпулюють, починає сумніватися у власних рішеннях, відчуває себе залежною й безсилою. З іншого боку, постійне використання маніпуляцій робить самого маніпулятора недовірливим і цинічним, бо він починає сприймати інших лише як засіб досягнення цілей. Однак маніпуляції не завжди мають лише негативний характер. У певних ситуаціях, наприклад у педагогіці чи психології, м'які форми впливу можуть використовуватися для мотивації або підтримки людини.

Точки впливу на свідомість для всіх людей є спільними, що проявляються переважно у вигляді стереотипів. Зазвичай стереотипи включають в себе емоційне ставлення людини до певних об'єктів і явищ. При виробленні стереотипів йдеться не тільки про інформацію і мислення, а й про складний соціально-психологічний процес. Стереотипи створюють необхідні умови для кращого сприйняття необхідних маніпуляторів інформації, установок, ідеологічних поглядів тощо. Ще однією точкою впливу слід вважати почуття. Доцільно наголосити на тому, що останні є дуже рухливими і податливими, а якщо їх вдається «розхитати», то і мислення виявляється більш вразливим до маніпуляції. Тому, як результат, у великій маніпуляції свідомістю гра на почуттях – обов'язковий етап. Чуттєвий ступінь відображення стоїть ближче до зовнішнього світу, ніж мислення, і реагує швидше, більш безпосередньо. Тому його легше «експлуатувати». Крім того, у сфері почуттів легше створити «ланцюгову реакцію» – зараження, епідемію почуттів. Особливо легко порушити ті почуття, які у повсякденному житті засуджуються: страх, заздрість, ненависть, самовдоволення. Наступна точка впливу – страхи. Оскільки страх є фундаментальним чинником, що

визначає поведінку людини, він завжди використовується як інструмент управління [1, 249].

Варто також відмітити, що соціальні мережі, окрім виконання своєї основної функції як засобу комунікації, є потужним інструментом впливу на свідомість та поведінку користувачів. Різноманітні маніпулятивні техніки, серед яких емоційне зараження, ефект соціального доказу, вибіркове подання інформації, повторюваність меседжів та алгоритмічна персоналізація контенту, формують інформаційне середовище, що здатне змінювати уявлення людей про реальність, нав'язувати певні погляди та стимулювати конкретні дії [2, 90].

Таким чином, можемо зробити висновок, що в умовах воєнного стану потрібно чітко розуміти сутність маніпулятивних впливів і потенційні загрози, що надходять від них. Головна відмінність будь-яких впливів полягає у їх намірах: якщо мета спрямована на благо іншого – це вже не маніпуляція, а виховний чи терапевтичний вплив. З метою профілактики і захисту від маніпулятивних впливів необхідно розвивати критичне мислення, уважно ставитися до своїх емоцій і не приймати рішень під їхнім впливом. Варто навчитися відмовляти, коли прохання чи вимоги здаються нав'язаними, а також чітко розуміти свої цінності й особисті межі. Усвідомлення власних почуттів і мотивів – найкращий захист від будь-яких психологічних і соціальних маніпуляцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щетініна Л.В., Рудакова С.Г., Труш О.А. Маніпулятивний вплив масмедіа: механізм, наслідки та рекомендації щодо протидії. *Бізнес Інформ*. 2019. № 5. С. 246–252. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-5-246-252>.

2. Ільяшова, А.С. Механізми психологічного впливу в соціальних мережах: маніпуляція свідомістю та способи захисту. *Особистість, суспільство, закон: тези доп. учасників Міжнар. психолог. форуму (м. Харків, Україна, 25 квіт. 2025 р.)*. Харків: ХНУВС, 2025. С. 88–91. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/23956>

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

*Анна КАЛІНІЧЕНКО, здобувачка магістерського рівня вищої освіти
Людмила КУЗНЕЦОВА, кандидат юридичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Ефективне функціонування освітнього менеджменту закладу вищої освіти неможливе без модернізації форм та методів освітнього процесу з максимальним наближенням до принципів академічної доброчесності. Запровадження в освітньому процесі академічної культури буде спрямовано на здобуття якісної освіти та забезпечення конкурентоспроможності та позитивного іміджу закладу вищої освіти. Усвідомлення академічного успіху як кінцевого результату освітнього процесу має стати ключовим в механізмі дотримання нульової толерантності щодо академічної недоброчесності [1, 109].

На зараз якість вищої освіти є показником конкурентоспроможності закладу вищої освіти та виступає своєрідним брендом на ринку освітніх послуг. Одним із ключових закладань в освітній сфері є формування стійкої академічної культури за допомогою принципів академічної доброчесності. Цінності академічної культури було

сформульовано в Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі, до яких віднесено академічну свободу, моральну та соціальну відповідальність, наукову та дослідницьку етику, прагнення наукових товариств до співпраці на світовому рівні. Академічну культуру вважають показником рівня автономії та академічних свобод в університеті, інтелектуально-етичною системою цінностей, мотивацій, переконань і сприйняття, які характеризують професійну діяльність в освіті та науці.

Закон України «Про освіту» в статті 42 дає легальне визначення академічній доброчесності як сукупності етичних принципів та визначених правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової та творчої діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання або наукових чи творчих досягнень. Та висуває вимоги по дотриманню академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками, а саме: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну чи науково-педагогічну та творчу діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання [2].

У відповідності до Закону України «Про академічну доброчесність» академічна доброчесність є сукупність цінностей, принципів і заснованих на них правил, якими мають керуватися суб'єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності [3].

Вдала академічна політика доброчесності закладу вищої освіти сприяє розвитку останнього та формує нові принципи корпоративної етики та інформаційної культури. Усвідомлення учасниками освітнього процесу відповідальності за порушення правил академічної етики та дотримання правил кібергігієни сприяє формуванню систему цінностей під час навчання в закладах освіти.

Сьогодні академічна доброчесність заохочується і впроваджується через розлогий перелік міжнародних, регіональних та національних ініціатив. Важливу роль також відіграють розроблені політики академічної доброчесності окремих освітніх, наукових та управлінських інституцій та їх практичні заходи щодо реалізації цих політик. Саме вони виступають вагомою складовою академічного успіху в цілому, який спрямований на формування високофахового, конкурентноспроможного середовища професіоналів, що будуть активно задіяні в процес економічного та ладу вищої освіти соціального зростання країни. Можливість порушення академічної доброчесності повинна протиставлятися можливості попередження та покарання. Тому дуже важливим є використання різноманітних комунікаційних та адміністративних стратегій впровадження та популяризації освітніх програм з академічної доброчесності та академічного письма, підписання при вивченні кожної дисципліни зобов'язання щодо дотримання академічної доброчесності. Інституційні політики академічної доброчесності повинні передбачати санкції за невиконання вимог, які наразі є найефективнішим методом для досягнення відповідної поведінки учасників освітньо-наукового процесу [4].

Представники Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого О.Вербовецька та О.Василенко пропонують наступні механізми удосконалення знань щодо академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти: створення центру з академічної доброчесності, який займається визначенням стандартів чесності та контролю за ним в університетах; введення системної перевірки наукових робіт; введення тренінгових програм та спеціальних навчальних модулів; запровадження іспитів на знання основ академічної доброчесності; дотримання виконання санкцій, застосованих до академічного шахраювання [5, с.27].

Сучасне стратегічне оновлення освітнього процесу закладів вищої освіти вимагає від науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти толерантності, корпоративної культури, комунікації, професійного капіталу, оптимізації внутрішніх процесів закладу. Головним критерієм таких вимог має бути чітке дотримання принципів академічної доброчесності, академічної культури, академічного письма.

Забезпечення академічної доброчесності потребує спільних зусиль від усіх учасників академічного процесу. Це означає, що здобувачі вищої освіти мають відмовитися від плагіату та неприпустимого копіювання, натомість розвивати власні дослідницькі навички та критичне мислення так, як порушення академічної доброчесності може мати серйозні наслідки. Це може призвести до втрати довіри до дослідників або здобувачів освіти, позбавлення можливості публікацій, викладання або отримання стипендій, а також негативно вплинути на репутацію закладу вищої освіти. Важливо, щоб всі учасники академічного середовища розуміли значення академічної доброчесності і дотримувалися її принципів [6, с. 23].

Таким чином, формування стійкої академічної культури серед учасників освітнього процесу є стратегічним завданням закладу вищої освіти по створенню безпечного академічного середовища шляхом мінімізації академічних загроз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецова Л.В. Щодо питання академічної доброчесності як складової адміністративно-управлінської діяльності ЗВО (теоретико-правове дослідження). *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. № 2. С. 104-111.
2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Про академічну доброчесність: Закону України від 18.12.2025р. № 4742-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text>
4. Ульянова Г.О., Бааджи Н.П. Академічна доброчесність як основа академічного успіху. URL: <https://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/4/18.pdf>
5. Вербицька А.В., О. В. Василенко О.В. Напрями підвищення академічної доброчесності як складової забезпечення якості вищої освіти. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2019. № 1 (13). С. 21-28.
6. Кирилюк А.В. Академічна доброчесність: проблеми реалізації. *Матеріали Всеукраїнського круглого столу «Академічна доброчесність: правові проблеми»* (м. Одеса, 26 травня 2023 р.). Одеса. 2023. 49 с.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАТИВНОЇ ІДЕОЛОГІЇ ЯК КОНСОЛІДУЮЧОГО ФАКТОРА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*Катерина КАЛЮЖНА, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Як відомо, ідеологія є однією із форм суспільної свідомості і є системою поглядів, ідей, теорій, принципів, що відображають суспільне буття крізь призму інтересів, ідеалів, мети соціальних груп, класів, націй, суспільства. Історична практика переконує, що вона є згубною для суспільної дійсності, коли підміняє собою всі інші форми суспільної свідомості, тотально домінує в усіх сферах людської діяльності.

Разом із тим, прагнення взагалі відмовитися від ідеології в суспільному житті, є також не менш згубним для його розвитку. Ідеологія слугує своєрідним механізмом приведення ідей в дію, активізації людей. Відсутність такого механізму перешкоджає нормальному функціонуванню суспільства, консолідації зусиль людей. Будь-які проекти суспільних перетворень можуть бути успішними лише тоді, коли вони відбивають інтереси соціальних суб'єктів, усвідомлюються більшістю громадян.

Нагальна необхідність модернізації сучасного українського суспільства актуалізує питання ідеології, на яке після розпаду Радянського Союзу було накладене своєрідне табу, особливо, коли йшлося про ідеологію суспільну чи то державну. Сама згадка про ідеологічну складову соціального буття, як відзначає провідний дослідник ідеологічних феноменів З.Ф. Самчук, часто викликала на рівні громадської думки посттоталітарного соціуму щось на кшталт ідіосинкразії – своєрідного почуття відрази, бажання відмежуватися та дистанціюватися [1, 844].

Подібна реакція набула ознак ледве не умовного рефлексу. З огляду на минулий гіркий досвід радянської моноідеології, у масовій свідомості українського населення, у тому числі й у деяких вітчизняних науковців, поняття ідеологічної різноманітності трактувалося як відсутність будь-якого впливу держави на ідеологічну буттєвість суспільства. Сьогодні поняття державної ідеології набуває певної значущості, як у теоретичному, так і практичному сенсах. Для більшості громадян стало зрозумілим, що реорганізація суспільства на національних теренах без відповідного ідеологічного забезпечення не матиме необхідного позитивного результату. Усвідомлення цього зумовило в останні роки активний пошук інтегративної, об'єднуючої ідеології.

Важливість ідеологічного забезпечення українських реформ переконливо довели у своїх наукових працях І. Мірчук, О. Михайловська, М. Михальченко, О. Новакова, І. Смагін, М. Ходаківський та ін. Усі вони солідаризуються довкола думки, що динамічно розвивається те суспільство, яке має ідеологічний стрижень, зрозумілий кожному його громадянину. До того ж, «в умовах стабільно діючої соціальної системи ідеологія є основою інтеграції й консенсусу, а в умовах суспільства, що трансформується, – однією з визначальних детермінант напрямку і характеру транзиту». При цьому, «якщо в стабільних суспільствах демократичної орієнтації вплив ідеології на суспільну свідомість слабшає, то в державах, які переживають процес модернізації або вибору шляхів подальшого розвитку, ці засоби духовної мобілізації відіграють зростаючу роль» [2, 6]. Професор О.В. Новакова навіть саму суспільно-політичну кризу, що нині переживає Україна, безпосередньо пов'язує з відсутністю в суспільстві чіткої інтегративної ідеології, яка б визначала основоположні принципи, довгострокові цілі та перспективи суспільних перетворень [2, 7].

Визнання українською спільнотою інтегративної ідеології як обов'язкового і дуже важливого чинника суспільного прогресу, зумовлює питання про причини її відсутності на прикладному функціональному рівні. Саме на з'ясування цих причин орієнтована дана наукова розвідка.

Аналіз наукового доробку ідеологічної проблематики свідчить, що цілісна концепта інтегративної, загальнонаціональної ідеології українського суспільства на сьогодні ще не розроблена. У дослідженнях В. Корнієнка, М. Кравчука, В. Кременя, М. Михальченка, М. Павловського, Б. Пархонського, Є. Риженка, згадуваних вище О. Михайловської, М. Михальченка, З. Самчука та інших вимальовуються лише її обриси. Діапазон пропонованих моделей досить широкий: від заяв про формування нейтральної в політикоідеологічному сенсі влади чи державного устрою, до пропозиції взяти на озброєння оптимізації становлення українського соціуму ідеологію загальнолюдських цінностей. Найбільш приваблими проектами ідеологічних засад українського державотворення є конструкти запропоновані М. Кравчуком, М. Михальченком, Є. Риженком, З. Самчуком.

В окресленнях М. Кравчука ідеологія Української демократичної республіки повинна бути консолідуючим чинником. Її завдання – об'єднання суспільства та визначення його самоідентичності. В основу самоідентифікації має лягти культура з ідеями її оригінальності та багатогранності. Інтегративна ідеологія повинна спрямовуватися на легітимацію існуючої системи влади та управління. Влада, в тому числі і правова, потребує довіри суб'єкта, а це можливо лише за умови встановлення принципу верховенства права, не лише на суто формальному, але й прикладному рівні. Довіра до влади дасть їй моральне право вимагати дотримання букви закону усіма громадянами, незалежно від їх майнового й соціального статусу. Тим самим забезпечуючи принцип відповідальності й рівності усіх перед законом.

Ідеологічна доктрина повинна орієнтувати і на вільний розвиток особистості. Саме цей фактор забезпечує країну від системних криз, оскільки дозволяє сформувати самостійного громадянина держави з власною позицією та світобаченням, які постійно підживлюють владу альтернативними ідеями. Відбиття в діяльності владних структур прагнень громадян, веде до усвідомлення кожною особистістю її значущості в суспільстві і плекання почуття безпосередньої відповідальності за долю країни [2, 7].

Оптимальну ідеологічну парадигму для сучасної України професор З. Самчук вбачає в прагматичному поєднанні корелятивно несуперечливих ідейно-світоглядних концепцій. У зв'язку з цим, він пропонує від лібералізму навчитися вмінню забезпечувати ефективне функціонування економіки, в консерватизму запозичити культурно-цивілізаційну тяглість, спадкоємність і стабільність, а соціал-демократизм може поділитися досвідом у будівництві соціальної правової держави, в якій пріоритетні зусилля скеровуються на безумовне задоволення основних життєвих потреб громадян, на суворе дотримання вимог соціальної справедливості. Ідеологічній доктрині України, за твердженням вченого, має бути також притаманна виразна українофільська акцентованість. Це виявиться не лише даниною історичній справедливості у вигляді компенсаційного урівноваження кількасотлітнього поступу українського культурно-цивілізаційного чинника, а й дооформить поки що аморфну народну масу в солідарний і динамічний національний організм [1, 788–789].

Погоджується з дослідницькою інтерпретацією загальнонаціональної ідеології З. Самчука й інший науковець – Є. Риженко. У своїй дисертаційній праці він розглядає її як систему концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, що склалася на основі гармонічного об'єднання цінностей, запозичених із різних ідеологій, у єдине ціле шляхом створення та поширення різних форм комунікації між ними. Ця система є специфічною формою раціоналізації світу і життя, за допомогою якої можна знайти «стійкі» точки орієнтації для своєї діяльності й виробити сукупність цілей і цінностей, до яких можуть апелювати індивіди.

Думки про те, що інтегративна ідеологія повинна ґрунтуватися на духовності народу й притаманних йому моральних цінностях, а також про те, що вона не може обмежуватися змістом тієї чи іншої доктрини, закріплювати перемогу певної ідеології, а зобов'язана забезпечувати умови їх існування та діалогу, розділяє й академік М. Михальченко. При цьому, ідеологічна парадигма українського державотворення, на переконання академіка, обов'язково повинна містити наступні ідеї: «єдності долі» всього українського народу; визнання права інших на «іншість»; загального економічного, політико-правового і духовно-культурного простору країни; поліетнічності та поліконфесійності України і сприйняття кожного етносу й кожної конфесії як «співтворця» Української держави; політичного прагматизму на міжнародній арені; нетерпимості до корупції та злочинності; утвердження загальнолюдських цінностей; терпимості й толерантного ставлення до опонентів [4].

Отже, проведений аналіз дослідницьких праць вітчизняних науковців, які мають своїм пріоритетом пізнання ідеологічних феноменів, дає підстави стверджувати, що

ідейно-теоретичне забезпечення генези українського суспільства концептуалізовано лише певною мірою. Цілісна парадигма інтегративної ідеології знаходиться ще на стадії розробки. У зв'язку з цим, відсутній і механізм її впровадження в суспільну практику. Як наслідок, залишаючись без системного ідеологічного забезпечення, суспільні перетворення на національних теренах не мають належного ефекту. Тому нині конче потрібно активізувати роботу науковців й громадскості щодо найшвидшого формування ідеологічної доктрини сучасної України, спроможної надихнути співвітчизників на розбудову процвітаючої демократичної держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самчук З.Ф. Світоглядні основи соціально-філософського дослідження ідеології: проблеми критеріїв та пріоритетів вибору; [моногр.]: у 2т // З.Ф. Самчук. Д.: АРТ-ПРЕС, 2009. Т. II. 904 с.
2. Новакова О.В. Ідеологічна ідентифікація політичних партій України // О.В. Новакова // Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку: збірник наукових праць / Ред. колегія: Г.П. Щедрова – голова, О.В. Новакова, Ф.В. Барановський та ін. Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2010. С. 6–11.
3. Кравчук М. Ідеологія в Україні. Якою вона буде завтра? // М. Кравчук // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gnosis.at.ua/publ/1-1-0-3>.
4. Інтегративна ідеологія [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://b-ko.com/book_80_glava_134.

ВІД УКРАЇНІЗАЦІЇ ДО МАРГІНАЛІЗАЦІЇ: МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО ПІД РАДЯНСЬКИМ КОНТРОЛЕМ (20-30-і рр. XX ст.)

*Катерина КАЛЮЖНА, ННІ цивільного захисту, ЦЗс-24-4
НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Ліквідація курсу українізації наприкінці 1920-х років стала поворотним моментом не лише в культурній політиці, а й у системному руйнуванні української гуманітарної науки. Це означало, що окрім зміни пріоритетів держави у сфері культури, відбувався поступовий демонтаж усіх інституцій, які формували національну історико-культурну традицію. Паралельно з посиленням ідеологічного контролю над церковним мистецтвом, масовим знищенням сакральних пам'яток і монументальних споруд розвалювалося й інтелектуальне середовище, у якому зароджувалися та розвивалися українські історична та мистецтвознавча школи. Відтак дослідження середньовічної спадщини, що ще кілька років тому активно здійснювалися українськими науковцями, фактично зупинилися. Напрацювання попередніх десятиліть почали трактуватися як ідеологічно небезпечні або «шкідливі», а концепції, вироблені в дореволюційний та радянський періоди, оголошувалися проявами «буржуазного націоналізму» і відсторонювалися від академічного обігу. Багато цінних наукових підходів і методик просто втрачалися, а дослідження історико-культурної спадщини України поступово маргіналізувалося.

Репресивна політика безпосередньо вдарила по провідних учених того часу. Серед тих, хто зазнав переслідувань, арештів або був усунутий від активної наукової діяльності, – М. Макаренко, Ф. Шміт, С. Таранушенко, В. Зуммер, Ф. Ернст, Д. Щербаківський, Ю. Сіцінський та інші дослідники, які активно працювали над українською історико-культурною проблематикою. Частина з них змушена була залишити країну ще раніше, рятуючись від переслідувань, серед них В. Щербаківський,

М. Кондаков, Д. Антонович. У 1934 році система Академії наук УРСР зазнала реорганізації: були ліквідовані профільні мистецтвознавчі підрозділи, що фактично обірвало інституційну тяглість розвитку українського мистецтвознавства і поставило під сумнів збереження наукових кадрів і традицій. Втрата цих центрів стала серйозним ударом по національній науці, адже саме через них здійснювалася підготовка молодих дослідників, проводилися систематичні архівні та польові дослідження, формувалася концептуальна база дисципліни [1, 247].

З другої половини 1930-х років радянська влада змінила сам вектор наукової діяльності. Основна увага була прикута до дослідження мистецтва XIX–XX ст. та до аналізу сучасного художнього процесу в межах офіційно затвердженої доктрини соціалістичного реалізму. Вивчення давньоруської, ренесансної чи барокової спадщини України або повністю ігнорувалося, або підпорядковувалося концепції «єдиного всесоюзного культурного простору», що уніфікувало історичні та мистецтвознавчі наративи. Наукові праці з історії середньовічного та раннього нового періоду стали практично недоступними для академічного обговорення. Внаслідок цього наука про нерухомі пам'ятки – архітектуру, монументальний живопис, ансамблеві комплекси – опинилася на периферії наукового інтересу, і дослідники змушені були шукати способи збереження знань у складних умовах ідеологічного тиску [2, 706].

У 1920–1930-х роках реставрації та наукові дослідження найдавніших київських пам'яток нерідко здійснювалися під керівництвом фахівців із Росії, які трактували спадщину Русі переважно як складову частину російської історії. Така оптика суттєво впливала на наукові висновки, спотворювала історичне сприйняття українського мистецтва і формувала у міжнародному академічному середовищі хибну уяву про його роль у європейській культурі. Відповідно, українські архітектурні пам'ятки, монументальні комплекси та сакральне мистецтво залишалися недооціненими, а їхній внесок у світову культурну спадщину спотворювався.

Монополія партійної ідеології глибоко деформувала гуманітарне знання. Мистецтвознавство, віднесене до категорії «ідеологічних дисциплін», втратило автономію та можливість критичного розвитку. В повоєнні десятиліття навіть обережне звернення до старої української культури часто сприймалося як потенційно небезпечне. Дослідники мусили працювати в рамках канонів марксистсько-ленінської естетики, що обмежувало свободу інтерпретацій, стандартизувало академічні тексти і практично уніфікувало науковий дискурс. У таких умовах розробка власних методологій і концепцій ставала ризикованою, а формування нових наукових шкіл – практично неможливим [3, 346].

Отже, кілька поколінь українських учених працювали в умовах суворо регламентованої методології та ідеологічного контролю. Навіть наприкінці XX ст. подолання вироблених у радянські часи стереотипів залишалося складним процесом, оскільки наукова традиція десятиліттями розвивалася в межах наперед заданих ідеологічних схем. Попри обмеження та репресії, деякі дослідники зберігали прагнення до збереження національної спадщини, проте системні інституційні й політичні перепони суттєво гальмували розвиток української історико-культурної науки і її інтеграцію у світову академічну спільноту. Цей період залишив глибокий слід у пам'яті науковців і визначив низку структурних проблем, які впливали на українську гуманітарну сферу ще протягом десятиліть після смерті Сталіна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» /Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.

2. Кот С.І. Охорона пам'яток історії та культури // Енциклопедія історії України. – К., 2010. – Т. 7. – С. 706.
3. Фурман Р. Збереження творів монументального мистецтва в культових спорудах: історія і сучасність // Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження. – К., 1998. – С. 346.
4. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
5. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Михайлівна Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.

ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ

*Антон КОБЕЦЬ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-2 група
НК – Марія ДМИТРЕНКО, доктор філософських наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими трансформаціями, спричиненими глобалізаційними процесами, інформаційною революцією та воєнними викликами. У цих умовах особливого значення набувають суспільні науки, які формують теоретичні засади аналізу соціальних процесів, сприяють осмисленню суспільних змін та забезпечують наукове обґрунтування управлінських рішень. Як зазначає український дослідник соціальних комунікацій Г. Почепцов, розвиток інформаційного суспільства значно підвищує роль комунікаційних процесів, оскільки саме через них здійснюється формування суспільної думки, поширення знань та організація соціальної взаємодії. Таким чином, суспільні науки виступають важливим інструментом дослідження сучасних соціальних трансформацій і забезпечують теоретичну основу для формування ефективної державної політики та професійної діяльності фахівців сектору безпеки і цивільного захисту [1].

У контексті сучасних викликів особливої актуальності набуває гуманітарна підготовка фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Професійна діяльність працівників ДСНС пов'язана з виконанням завдань у складних соціально-психологічних умовах, взаємодією з населенням під час надзвичайних ситуацій, а також із необхідністю прийняття відповідальних рішень у критичних обставинах. Саме тому гуманітарна підготовка, що включає знання з психології, соціології, етики, комунікації та філософії, відіграє важливу роль у формуванні професійної компетентності рятувальників. Дослідники наголошують, що гуманітарна освіта сприяє розвитку критичного мислення, моральної відповідальності та здатності до ефективної взаємодії з різними соціальними групами, що є необхідною умовою діяльності сучасного фахівця у сфері безпеки [2].

У науковій літературі значна увага приділяється дослідженню соціальних комунікацій як складної системи взаємодії між індивідами, соціальними інститутами та суспільством загалом. Український науковець В. Різун розглядає соціальні комунікації як багатовимірний соціальний процес, у межах якого здійснюється передача інформації, формування смислів і координація суспільної діяльності. За його словами, соціальні комунікації можуть розглядатися не лише як інформаційний обмін, а й як особлива форма соціального інжинірингу, що впливає на поведінку людей та розвиток суспільних інститутів [3]. Такий підхід дозволяє розглядати комунікаційні процеси як

ключовий фактор функціонування сучасного суспільства, особливо в умовах інформаційних конфліктів та гібридних загроз.

Дослідження сучасних комунікаційних процесів показують, що розвиток інформаційних технологій значно трансформував механізми взаємодії між державою та суспільством. У сучасному інформаційному просторі комунікація здійснюється не лише через традиційні засоби масової інформації, а й через цифрові платформи, соціальні мережі та інтерактивні інформаційні ресурси. Це зумовлює необхідність формування нових комунікативних компетентностей у представників державних структур, зокрема у фахівців сектору безпеки. Науковці підкреслюють, що ефективні соціальні комунікації забезпечують не лише інформування населення, а й формування довіри до державних інституцій та підвищення рівня суспільної безпеки [4].

Особливу роль соціальні комунікації відіграють у діяльності органів сектору безпеки і цивільного захисту, до яких належить ДСНС України. У ситуаціях надзвичайних подій комунікація між державними органами та населенням має стратегічне значення, оскільки від швидкості та достовірності інформації залежить ефективність реагування на кризові ситуації. Як зазначає Л. Пелепейченко, система підготовки фахівців силових структур повинна включати формування комунікативних компетентностей, що передбачають здатність до стратегічного інформування, роботи з громадськістю та протидії інформаційним впливам. На думку дослідниці, сучасні комунікаційні технології повинні інтегруватися у професійну підготовку курсантів і працівників сектору безпеки [5].

Крім того, сучасні дослідження у сфері соціальних комунікацій свідчать про зростання ролі комунікативної культури у функціонуванні інформаційного суспільства. У наукових працях українських дослідників наголошується, що комунікативна культура є важливим елементом професійної підготовки фахівців, оскільки вона визначає рівень ефективності взаємодії між людьми, формує етичні стандарти спілкування та сприяє конструктивному вирішенню конфліктних ситуацій. Особливо це актуально для працівників служб реагування, які щоденно взаємодіють з населенням у складних соціально-психологічних умовах [6].

Таким чином, сучасні суспільні науки відіграють важливу роль у формуванні теоретичних основ гуманітарної підготовки фахівців ДСНС України та розвитку соціальних комунікацій. Вони забезпечують наукове осмислення соціальних процесів, сприяють формуванню комунікативних компетентностей та допомагають адаптувати професійну діяльність рятувальників до нових викликів сучасності. Розвиток гуманітарної складової освіти, інтеграція знань із соціальних наук та впровадження сучасних комунікаційних технологій у систему професійної підготовки сприятимуть підвищенню ефективності діяльності органів цивільного захисту та зміцненню взаємодії між державою і суспільством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пелепейченко Л. М. Концептуальні засади стратегічних комунікацій в діяльності інститутів сектору безпеки і оборони України. – Київ : НА СБУ, 2018.
2. Почепцов Г. Г. Соціальні комунікації і нові комунікативні технології // Комунікація. – 2010. – №1. – С. 19–26.
3. Різун В. В. Соціальні комунікації як інженерне вчення // Комунікація. – 2012. – №2. – С. 8–18.
4. Соціальні комунікації: теорія і практика сучасної науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів–Торунь : Liha-Pres, 2022. – 88 с.
5. Соціальні комунікації: інструменти, технологія і практика : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024.
6. Холод О. М. Медіа й теорії соціальних комунікацій : монографія. – Київ : Інститут реклами, 2017. – 409 с.

ГІДНІСТЬ ЯК МЕЖА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Ірина КОВАЛЕНКО-ЧУКІНА, кандидат історичних наук, доцент
Уманський національний університет*

Запровадження воєнного стану неминуче передбачає розширення повноважень державної влади та тимчасове обмеження окремих прав і свобод людини. В умовах збройної агресії держава отримує додаткові інструменти реагування, спрямовані на забезпечення оборони, громадського порядку та національної безпеки. Однак навіть у кризових обставинах держава не може діяти поза межами конституційних принципів і фундаментальних цінностей. Центральною серед них виступає людська гідність як основа правового порядку.

Конституція України визначає людину, її життя і гідність найвищою соціальною цінністю. Це положення має імперативний характер і становить аксіологічне ядро конституційної системи. Воно не є декларативною нормою, а виконує функцію критерію оцінки законодавчих і виконавчих рішень. Під час воєнного стану ця норма не лише зберігає чинність, а й набуває особливої ваги, адже саме в умовах надзвичайних обставин зростає ризик звуження прав і свобод. Гідність у цьому контексті виступає межею допустимого втручання держави у сферу приватної автономії особи.

Стаття 64 Конституції України передбачає можливість обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану, проте встановлює, що такі обмеження мають визначатися законом і бути тимчасовими. Крім того, існує перелік прав, які не підлягають обмеженню навіть у період воєнного стану. Ця норма відображає баланс між необхідністю захисту держави та збереженням базових правових гарантій.

Воєнний стан може передбачати обмеження свободи пересування, свободи слова, права на приватність, права на мирні зібрання тощо. Проте такі обмеження повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Принцип пропорційності є ключовим механізмом захисту гідності, оскільки він вимагає, щоб втручання держави було спрямоване на легітимну мету, було необхідним для її досягнення та не перевищувало меж, об'єктивно виправданих ситуацією. Саме через пропорційність реалізується ідея поваги до людської гідності в правозастосовній практиці.

Особливу увагу слід приділити ризику інституційної деформації. Історичний досвід свідчить, що надзвичайні повноваження держави можуть перетворюватися на сталу модель управління, якщо відсутні чіткі правові обмеження та ефективний парламентський і судовий контроль. В умовах війни суспільство часто готове толерувати посилення державної влади в обмін на безпеку. Однак без нормативно визначених меж та прозорості процедур існує загроза трансформації тимчасових обмежень у довготривалі практики, що суперечать принципам демократичної держави.

Міжнародне право також виходить із того, що навіть у період надзвичайного стану держава не звільняється від зобов'язань щодо поваги до основоположних прав. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Європейська конвенція з прав людини передбачають можливість дерогації окремих зобов'язань, однак за умови суворого дотримання принципу необхідності та збереження невідчужуваних прав. Заборона катувань, право на життя, заборона дискримінації мають абсолютний характер. Ці положення відображають розуміння гідності як невідчужуваної основи правопорядку, що не може бути поставлена під сумнів навіть у стані війни.

В умовах воєнного стану гідність виконує щонайменше дві фундаментальні функції. По-перше, вона виступає юридичним обмежувачем державної влади, запобігаючи перетворенню боротьби за безпеку на виправдання свавілля. По-друге,

вона є моральною основою суспільної стійкості, адже повага до гідності громадян формує довіру до держави та забезпечує легітимність її рішень.

Таким чином, гідність є аксіологічною та юридичною межею державної влади в умовах воєнного стану. Її утвердження забезпечує баланс між безпекою та свободою, зберігає правову природу держави та запобігає ерозії демократичних інституцій. Збереження гідності як центральної цінності правової системи є не лише умовою функціонування держави під час війни, а й передумовою її поствоєнного відновлення, інтеграції до європейського правового простору та формування стабільної демократичної державності.

Водночас гідність не може залишатися виключно декларативною категорією. Вона повинна отримувати конкретне нормативне наповнення через судову практику, парламентський контроль, діяльність органів виконавчої влади та механізми громадянського нагляду. Саме інституційна реалізація принципу гідності визначає якість правового режиму воєнного стану та рівень довіри громадян до держави.

У стратегічній перспективі повага до людської гідності формує модель відповідальної державності, в якій навіть в умовах збройного конфлікту зберігається пріоритет прав людини. Такий підхід дозволяє уникнути перетворення надзвичайних повноважень на постійну практику та забезпечує повернення до повноцінного демократичного правопорядку після завершення війни.

Отже, гідність виступає не лише правовою межею державної влади, а й фундаментом майбутньої архітектури української державності. Саме через її утвердження можливе відновлення суспільної довіри, зміцнення правової культури та формування стійкої, європейсько орієнтованої правової системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «A and Others v. the United Kingdom» від 19.02.2009.
6. Козюбра М. І. Верховенство права: український вимір. Київ: Юридична думка, 2019.
7. Петришин О. В. Теорія держави і права: підручник. Харків: Право, 2015.
8. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Львів: Світ, 2016.
9. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті верховенства права. Київ: Реферат, 2011.

ЧОРНОБИЛЬСЬКА ТРАГЕДІЯ ЯК ПРИХОВАНИЙ ЗЛОЧИН РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ 40 РОКІВ

*Олександр КОЛОДОЧКА, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Аварія на Чорнобильській АЕС увійшла в історію як одна з найбільших та найтрагічніших техногенних катастроф, що спричинила серйозні й незворотні екологічні наслідки. Радіоактивна хмара, сформована внаслідок руйнування активної

зони реактора, охопила не лише територію України та сусідніх республік тогочасного СРСР, а й поширилася на більшість держав Європи. Історія об'єкта розпочалася у 1967 році, коли колегія Держплану УРСР рекомендувала збудувати атомну електростанцію на узбережжі річки Прип'ять, оскільки ця територія найбільш повно відповідала вимогам щодо технічного водопостачання, логістичних можливостей та створення необхідної санітарно-захисної зони [1]. У 1970 році розпочалося зведення міста Прип'ять і підготовка котловану для першого енергоблоку, а основні роботи з будівництва безпосередньо Чорнобильської АЕС стартували у 1976 році. Станція за проектом складалася з чотирьох енергоблоків із реакторами типу РБМК-1000, потужність кожного з яких становила 1000 МВт.

Безпосередньо руйнування четвертого енергоблоку сталося 26 квітня 1986 року під час проведення експериментального тестування систем безпеки. Програма випробувань передбачала роботу на зниженій потужності з подальшою зупинкою реактора для планового ремонту. Під час тесту фахівці мали довести, що кінетичної енергії турбін, які продовжують обертатися за інерцією, достатньо для живлення насосів охолодження до моменту запуску резервних дизельних генераторів [1]. Попри критичність ситуації, комуністичний режим приховав масштаб проблеми, уникаючи належного реагування та інформування інших держав. Міжнародне співтовариство залишалося в невідомості до моменту стрімкого поширення радіації за межі СРСР, що викликало хвилю запитань, багато з яких і досі не мають вичерпних відповідей. На відміну від радянської влади, європейські країни відреагували миттєво; першими тривогу забили співробітники шведської АЕС «Forsmark», розташованої на північ від Стокгольма. Система безпеки зафіксувала аномальний рівень радіації, і після виключення внутрішніх витоків та аналізу напрямку вітру шведські фахівці ідентифікували джерело забруднення – Чорнобильську АЕС [2].

Водночас служби безпеки Румунії та НДР, отримавши перші дані від радянських колег лише на третій день після вибуху, продовжували стверджувати, що ситуація перебуває «під контролем». Тим часом іноземні медіа вже активно інформували громадськість про катастрофу, тоді як партійне керівництво НДР жорстко обмежувало доступ до інформації та цензурувало повідомлення у ЗМІ, прагнучи приховати реальні масштаби трагедії задля уникнення економічних збитків [2].

Згодом світова спільнота усвідомила необхідність колективної участі у подоланні наслідків ядерного лиха. Системне міжнародне співробітництво розпочалося у вересні 1990 року з підписання угоди між урядом УРСР та МАГАТЕ. Того ж року, у відповідь на звернення урядів України, Білорусі та СРСР, ООН започаткувала масштабні дослідження наслідків аварії, а з 1991 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила низку резолюцій щодо зміцнення міжнародної кооперації у цій сфері [3].

Технічна допомога суттєво зросла після підписання у 1995 році Меморандуму про взаєморозуміння щодо закриття ЧАЕС між Україною та державами «Великої сімки». На сьогодні реалізується низка проєктів, спрямованих на перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему. Крім того, через побоювання повторення аварії на інших атомних станціях України, було впроваджено багато міжнародних програм із підвищення експлуатаційної безпеки діючих енергоблоків.

Також можна стверджувати, що Чорнобильська катастрофа докорінно змінила світову енергетичну політику. Зокрема, ретроспективний аналіз свідчить, що після аварії на АЕС «Трі-Майл-Айленд» (США) у 1979 році, в Швеції відбувся референдум, де громадяни вирішили обмежити використання атомної енергетики терміном до 2010 року [4]. Чорнобильська катастрофа спровокувала появу спільних декларацій шведських політичних партій про припинення розвитку галузі, проте реалії енергетичного ринку внесли свої корективи, і повної відмови не відбулося. Дискусії щодо доцільності атомної енергетики у Швеції активізувалися після аварій на ЧАЕС та

«Фукусімі», проте з часом вони трансформувалися у вирішення практичних питань поводження з радіоактивними матеріалами.

Отже, Чорнобильська трагедія наочно продемонструвала високий рівень ризиків атомної енергетики та довела, що ігнорування протоколів безпеки призводить до катастрофічних наслідків, тому надійність ядерних об'єктів має забезпечуватися технічними та організаційними заходами на найвищому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чорнобильська катастрофа – хронологія подій. URL: <https://chernobyl-visit.com/ua/chernobyl-diaries/chernobyl-disaster-chronologyevents/>
2. Міжнародна реакція на аварію в Чорнобилі // TRIPSTOCHERNOBYL. URL: <https://trips-to-chernobyl.com/uk/mizhnarodna-reakcziya-na-avariyu-v-chornobili/>
3. Чорнобильська проблема в міжнародному вимірі // Журнал Віче. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2497/>
4. Чорнобильська катастрофа очима експерта з Швеції. Погляд в минуле. URL: <https://www.uatom.org/2018/04/25/chornobilska-katastrofa-ochima-eksperta-z-shvetsiyi-poglyad-v-minule.html>

РЕСТАВРАЦІЙНІ ЗУСИЛЛЯ ТА НАУКОВЕ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У 1970–1980-Х РОКАХ

*Вікторія КРАВЧЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25
НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У 1970–1980-х роках в Україні було спрямовано значні ресурси на реставраційні роботи, що дозволило врятувати численні пам'ятки культури. Упродовж 1970–1980-х рр. в Україні було створено низку спеціалізованих державних установ по ремонту і реставрації пам'яток культури, завдяки чому на теренах всієї України, зокрема, в Львівській, Закарпатській, Чернігівській, Івано-Франківській, Тернопільській та низці інших областей, проведено значні реставраційні роботи, в результаті яких було збережено й оновлено чимало визначних пам'яток монументального живопису в інтер'єрах десятків церковних і монастирських споруд – мурованих і дерев'яних, датованих XI–XIX століттями. Масштабні реставраційні роботи дали поштовх для мистецтвознавчого вивчення і введення до наукового обігу чисельних нововиявлених художніх об'єктів [1, 333].

Упродовж 1960–1980-х рр. величезну роботу по врятуванню історико-мистецьких пам'яток з інтер'єрів церков, костелів, каплиць та інших архітектурних споруд, що руйнувались, здійснили науковці музейних установ України. Так, у Львові постійні експедиції з пошуку творів мистецтва, завдяки наполегливій збирацькій діяльності директора Львівської картинної галереї, мистецтвознавця Б. Возницького, стали найважливішою частиною музейної роботи. Внаслідок його регулярних пошукових поїздок по Галичині (в яких брали участь й інші мистецтвознавці, зокрема, В. Овсійчук, Л. Міляєва, Г. Логвин) були врятовані і збережені, зокрема, такі шедеври українського старовинного мистецтва, як скульптури середини XVIII ст. роботи І.-Г. Пінзеля, надгробки князів Сенявських з Бережан на Тернопільщині, О. Лагодовського з Унівського монастиря на Львівщині, відреставровано надгробок Адама Кисіля в Низкиничях на Волині тощо. Б.

Возницьким відроджений Олеський замок, для відновлення інтер'єру якого він збирав пам'ятки українського мистецтва з усієї України [2, 46].

Відомий мистецтвознавець П. Жолтовський, який працював в Харківському художньому музеї, а після війни – у Львівському музеї етнографії і художніх промислів Академії наук України, за своє життя здійснив понад 200 наукових експедицій, в тому числі упродовж 1970–1980-х рр. За його безпосередньою участю були сформовані цінні колекції сакрального мистецтва у Рівненському і Волинському обласних краєзнавчих музеях, Острозькому історико-культурному заповіднику. Протягом 1981–1982 років обстежено, серед іншого, практично всі існуючі на той час храми Волині – 170 діючих і 200 знятих з реєстрації. У церквах регіону поставлено на державний облік 685 пам'яток історії і культури [3, 253]. Це було перше повне й ретельне дослідження фахівцями пам'яток іконопису, дерев'яного різьблення та творів прикладного мистецтва, які зберігалися на той час у волинських храмах. За результатами експедицій у Волинському краєзнавчому музеї сформувалася збірка волинського іконопису і декоративної скульптури XVI–XVIII ст., на основі якої в Луцьку в 1993 р. було відкрито Музей волинської ікони [4, 145].

Слід з вдячністю пам'ятати імена вітчизняних вчених – подвижників, зокрема, вже згаданих мистецтвознавців Ю. Асєєва, Б. Возницького, П. Жолтовського, Г. Логвина, Л. Міляєвої, а також П. Білецького, В. Овсійчука, В. Свенціцької, Ф. Уманцева, В. Любченка та інших, що протягом десятиліть в складних умовах ідеологічного тиску, всіляких препонів і обмежень продовжували плідно студіювати історико-художню спадщину України. Їх зусиллями в другій половині XX ст. було виявлено, і збережено багато пам'яток доби середньовіччя і Нового часу, зібрано і зафіксовано великий джерельний матеріал, зроблено важливі наукові відкриття, що суттєво вплинули на розуміння історичної еволюції українського образотворчого мистецтва. Завдяки працям названих науковців чіткіше визначився внесок українських майстрів середньовіччя і нового часу у скарбницю світової культури [5, 166]. Спільними рисами кращих з цих досліджень було прагнення до глибокого, комплексного вивчення пам'яток, намагання розкрити їх художньо-естетичні якості, історико-культурну цінність, пов'язати мистецькі твори з сучасною їм історичною епохою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорофієнко І. П. Про значення робіт з реставрації монументального мистецтва в пам'ятках архітектури України, виконаних фахівцями корпорації «Укрреставрація»//. Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. – К., 2010. – Вип. 5. – С. 332–337.
2. Орленко М. І., Дорофієнко І. П. Зберегли для нащадків: Альбом / Корпорація Укрреставрація. – К.: Либідь, 2001. – 156 с.
3. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відп. редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.
4. Асєєв Ю. С. Джерела. Мистецтво Київської Русі. – К., 1980. – 213 с..
5. Жолтовський П.М. Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст. – К., 1983. – 180 с.
6. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
7. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.

КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ У ВОЄННИЙ ЧАС: ТРАНСФОРМАЦІЯ НАРАТИВІВ І СИМВОЛІВ

*Сергій КРУПСЬКИЙ, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ХТк-23-1
НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Воєнний стан докорінно змінює архітектуру культурної пам'яті суспільства, перетворюючи статичні символи минулого на живі інструменти стійкості. У цьому контексті культурна пам'ять виступає не лише як спосіб збереження ідентичності, а й як механізм адаптації до екстремальних умов, де ключовим наративом стає перехід від «трагедії та жертви» до «технологічного захисту та безпеки». Ця трансформація чітко простежується через переосмислення історичного досвіду цивільного захисту, модернізацію засобів порятунку та загальний стрімкий розвиток технологій.

Першим аспектом трансформації є зміна «мови символів». У воєнний час символіка цивільного захисту та стійкості переходить із суто утилітарної площини у сакральну. Об'єкти, які раніше мали лише функціональне значення – укриття, блокпости, елементи захисної екіпіровки – стають візуальними кодами безпеки та незламності. Культурний наратив зміщується від споглядального вшанування давнини до активного творення нових «місць пам'яті». Навіть руйнування архітектурних пам'яток породжує новий символ – образ «пораненої культури», яка потребує не просто реставрації, а захисту як живий організм. Другим важливим напрямком є трансформація наративу «героїчного». Якщо в мирний час пам'ять фокусується на подіях далекої історії, то під час війни відбувається «стиснення часу»: сучасники стають історичними постатями за лічені дні. Формується новий етос, де ключовим символом є не лише воїн, а й «тиловий герой» – волонтер, лікар, рятувальник. Культурна пам'ять адаптує ці образи, вплітаючи їх у тяглість багатовікової боротьби за незалежність. Це дозволяє суспільству відчувати зв'язок між минулими поколіннями та сучасністю, перетворюючи історію на джерело енергії для виживання. [1]

Отже, трансформація культурної пам'яті під час війни – це складний процес самоочищення та кристалізації нових сенсів. Вона демонструє, що символи є сильнішими за фізичні руйнування, якщо вони закорінені в істинні цінності народу. Нові наративи, що народжуються сьогодні, стануть фундаментом для майбутньої відбудови країни, де пам'ять про війну буде закарбована не лише в меморіалах, а й у новій якості суспільних відносин, технологічній стійкості та непохитній волі до збереження власної культурної унікальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої, половини XX – початку XXI ст. та українська дійсність Український історичний журнал DOI: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/uhj/article/view/8126> [1].

РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ДОСЯГНЕННІ ІНТЕГРАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ

*Михайло КУБРАК, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Формування майбутнього фахівця ДСНС України – це не просто передача знань, практичних умінь і навичок, а передусім формування світогляду, переконань,

моральних принципів. Вища освіта повинна сприяти поширенню та втіленню цінностей відкритого суспільства: свободи, рівності перед законом, особистої гідності.

Прогрес сучасної цивілізації багато в чому обмежив можливості всебічного розвитку особистості, висунувши на перший план фахові знання, проте від майбутнього фахівця ДСНС України вимагається необхідні чіткий самоконтроль, готовність допомогти людині, яка цього потребує, дотримання значної кількості правил поведінки в будь-який час доби, за будь-яких соціальних умов. Тому професійна підготовка майбутніх фахівців Служби порятунку не може обмежуватися комплексом знань, умінь, навичок, розвитком особистісних якостей, які відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності, вона передбачає і розвиток самої особистості, а це можливо лише при залученні її до системи гуманістичних, загальнолюдських цінностей.

У зв'язку з цим, однією з найактуальніших проблем діяльності закладів вищої освіти системи ДСНС України є гармонійне поєднання гуманістичної підготовки майбутніх фахівців із професійним становленням.

Проте, яке місце повинен займати процес гуманізації саме у професійній підготовці майбутніх фахівців ДСНС України, розкрито недостатньо.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх років, торкнулись усіх сфер життя суспільства. Величезна роль у розв'язанні найгостріших глобальних проблем людства належить освіті, тому ХХІ століття і називають століттям знань. Стає очевидним, що саме рівень розвитку освіти буде визначати майбутнє країни.

Підвищення якості освіти необхідне для реалізації основної мети професійної освіти – підготовки кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності [1].

У такій ситуації вирішальну роль відіграє інтегральна професійно важлива риса майбутнього фахівця ДСНС України – професійна суб'єктність, що ґрунтується на позитивному ставленні й самоставленні до самого себе як до працівника Служби порятунку, до професійної діяльності як до об'єкта впливу, до інших як до соціальних і професійних суб'єктів. Вона формується на етапі отримання професійної освіти, актуалізується та розвивається в процесі реалізації посадових компетенцій у службовій діяльності.

Саме тому курсантам і студентам потрібні відкриті можливості для інтеграції знань та навичок з різних дисциплін і критичного оцінювання того, як ці частини взаємодіють.

Поняття інтеграції в освіті достатньо багатогранне та може включати зміни, що відбуваються на різних рівнях. Проте спільним для будь-яких інтеграційних процесів у вищезгаданій сфері є формування єдностей між окремими елементами шляхом виявлення спільних ознак між ними. Серед ступенів інтеграції розрізняють предметну (між об'єктами дослідження чи складними проблемами), проблемну (між методами дослідження), горизонтальну (в природничих науках) і вертикальну (між групами наук) інтеграцію [2].

Останнім часом ця ідея набуває все більшої популярності. Оскільки було доведено, що міжпредметні зв'язки сприяють швидшому засвоєнню, поглибленню, систематизації та закріпленню знань, створюються інтегровані програми, які дозволяють органічно комбінувати різні дисципліни і сприяють всебічному розвитку курсантів і студентів.

Важливим принципом інтегрованого навчання є міжпредметні зв'язки. Вони впливають на відбір і структуру навчального матеріалу цілого ряду предметів. Ідея міжпредметних зв'язків відіграє свою організуючу роль: впливає на побудову програм, структуру навчального матеріалу, підручників, відбір методів і форм навчання. Систематичне їх застосування дає можливість широко користуватися дидактичними

матеріалами та засобами наочності (підручниками, таблицями, приладами, картами, презентаціями, відеороликами), які належать до одного навчального предмета, при вивченні інших дисциплін.

Важливим фактором використання інтеграції в освітньому процесі є формування таких компетенцій: ціннісно-сміслових (розуміння мети заняття, важливості вивчення теми); загальнокультурних (культура мовлення, почуття патріотизму, історичні дані про рідну місцевість); інформаційних (робота з комп'ютером, уміння самостійно підбирати необхідний матеріал); комунікативних (уміння працювати в групах, вислуховувати, спілкуватися).

Щодо вищої освіти, то її характерними ознаками, порівняно з іншими освітніми та науковими системами, є «єдність соціального, культурного, економічного та наукового середовища, яке на основі системності та взаємодії формує певний інтегральний модернізаційний результат, що виявляється у процесах удосконаленого відтворення суспільства»; «для вищої освіти показовим є системне відтворення на високому інтелектуальному і культурному рівнях одночасно всіх елементів процесу набуття, відновлення і продукування знань: джерела знань (науки), носія знань (викладача), об'єкта та суб'єкта знань (курсанта чи студента)» [3].

Гуманізацію освіти визначають як один із нових соціально-педагогічних принципів, що відображають спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки у суспільстві як загальнолюдську цінність.

Гуманізацію, тобто «олюднення» освіти в найбільш загальному плані, можна охарактеризувати як побудову стосунків учасників освітнього процесу на основі зміни стилю педагогічного спілкування – від авторитарного до демократичного, подолання жорстокого маніпулювання свідомістю курсантсько-студентської молоді, нав'язування їй непорушних стереотипів мислення, догм, що не підлягають критиці [4].

Рятувальна справа – одна з найбільш гуманних сфер людської діяльності, тому при підготовці, за умов змішаного навчання, майбутнього фахівця Служби порятунку духовний розвиток особистості, збагачення філософської культури та загальнолюдських цінностей є необхідною умовою для виконання ним професійних обов'язків. Ось чому в процесі професійної підготовки майбутніх рятувальників гуманізація освітнього процесу повинна бути важливою складовою поряд із фаховою підготовкою працівника ДСНС України.

Так, для прикладу, в закладі вищої освіти системи ДСНС викладання філософії сприяє формуванню світоглядно-методологічної культури майбутніх фахівців, а це означає на практиці виховувати в них свідоме ставлення до питань світогляду й аспектів взаємодії природи, суспільства за сучасних умов.

Науковець О. Вознюк зазначає, що поєднання дискретного професійно-компетентнісного і цілісного гуманістично-особистісного підходів сприятиме становленню освіти, яка орієнтується на підготовку особистостей, компетентних у професійній галузі й здатних до постійного самовдосконалення [5]. Тому важливо акцентувати увагу на гуманістичній спрямованості освіти, її орієнтації на самовдосконалення, формування моральних рис майбутніх фахівців.

Аналізуючи сучасний підхід до формування спеціаліста-рятувальника, професіонала своєї справи, інтелігента, патріота своєї держави, доцільно вдосконалювати українознавчі методи і методики, активно впливати на формування особистості майбутнього фахівця у світлі нових державотворчих, національно-культурних та морально-виховних перетворень.

Основою формування професії рятувальника, визначальною її рисою є моральність, гуманність. Гуманітарна освіта для курсанта чи студента є тим фактором, що визначає вектор його розвитку як фахівця та як особистості. Гуманітарна освіта –

той фундамент, на якому будується людська особистість. Індивідуальні риси цієї особистості залежать від фундаменту, яким є гуманітарна підготовка.

Можна виділити три основних причини, які обґрунтовують необхідність вивчення гуманітарних дисциплін та отримання гуманітарної підготовки: здатність мислити (завдяки розвідкам у галузі гуманітарних дисциплін ми вчимося мислити творчо і критично, роздумувати і ставити запитання, такі навички дають нам змогу одержувати нові відомості з усіх сфер життя: від поезії та малярства до бізнесу і політики); розуміння світу (дослідження людського досвіду накладається на наші знання про світ, крізь призму досліджень науковців-гуманітаріїв ми вивчаємо культурні цінності представників різних культур, вникаємо в суть зразків мистецтва, історичних процесів); можливість прогнозування суспільно-політичних та культурно-історичних процесів (сьогодні гуманітарні знання є підґрунтям для вивчення і розуміння досвіду людства, дослідження в галузі філософії ведуть до роздумів над питаннями етики, засвоєння історичного матеріалу сприяє кращому розумінню минулого, водночас створюючи ясну картину майбутнього) [1].

На основі всього вищезазначеного слід стверджувати, що викладання циклу гуманітарних і соціальних дисциплін у закладі вищої освіти системи ДСНС України має на меті виховання у курсантів та студентів здатності до самоаналізу, самосвідомості, рефлексії щодо себе та навколишньої дійсності. Щоб стати висококваліфікованим фахівцем, у курсанта чи студента повинні переважати творчий підхід, уява, здатність швидко орієнтуватися в мінливих обставинах.

Специфіка викладання гуманітарних дисциплін зобов'язує кожного викладача шукати паралелі наук, які допомагають здобути ґрунтовні комплексні знання через призму міжпредметних зв'язків. Тому в професійній підготовці майбутніх фахівців-рятувальників велику роль відводять гуманітарним знанням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цибенко Г. І. Гуманітарна освіта майбутнього – вектор розвитку фахівця та особистості / Г. І. Цибенко // Зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф., присвяч. Дню заснування навч. закл. (Черкаси, 15 жовт. 2017 р.). Черкаси, 2017. С. 68–71.
2. Іванчук М. Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі : навч.-метод. посіб. / М. Г. Іванчук. Чернівці : Рута, 2001. 98 с.
3. Андрущенко Т. В. Соціокультурний вимір освіти / Т. В. Андрущенко // Вища освіта України. 2004. № 4 (14). С. 47–48.
4. Гончаренко С. У. Гуманізація освіти / С. У. Гончаренко // Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 156–158.
5. Вознюк О. Інтегральний підхід до аналізу проблеми професійної освіти / О. Вознюк // Педагогіка і психологія проф. освіти. 2009. № 2. С. 11–20.

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ ЯК КУЛЬМІНАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІРИ

*Олександр КУГОТ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-3 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Здобуття незалежності 24 серпня 1991 року є найважливішою віхою в новітній історії України. Ця подія не була випадковим політичним збігом, а стала закономірним

результатом багатовікового прагнення українського народу до самовизначення, точкою подолання радянської окупаційної спадщини та фундаментом для розбудови сучасної європейської держави.

Шлях до 1991 року пролягав через низку ключових історичних періодів, що сформували фундамент національної ідентичності та політичної суб'єктності України. Початковою віхою став процес Хрещення Давньої Русі (988 р.), який заклав підвалини християнської цивілізаційної приналежності. Наступний ступінь державотворення пов'язаний із козацькою добою, зокрема Визвольною війною під проводом Б. Хмельницького (1648 р.) та розбудовою Гетьманщини. Важливою передумовою виступили визвольні змагання 1917–1921 рр., коли в ході Української революції було створено УНР та вперше у XX столітті проголошено незалежність. Четвертою складовою став тривалий спротив імперській експансії та радянському тоталітаризму: попри Голодомор 1932–1933 рр., сталінські репресії та трагедію Другої світової війни, національний дух залишився незламним. Фінальним акордом виявилось національне «Пробудження» кінця 1980-х – 1990-х рр., коли політика «перебудови», діяльність Народного Руху України, студентська «Революція на граніті» та перші демократичні вибори остаточно дегітимізували радянську владу, підготувавши підґрунтя для ухвалення Акту 24 серпня.

Каталізатором остаточного розриву з імперським центром став невдалий путч ДКНС (ГКЧП) у Москві 19–21 серпня. В умовах загрози реставрації тоталітаризму український парламент продемонстрував стратегічну далекоглядність. 24 серпня 1991 року о 18:00 Верховна Рада під головуванням Леоніда Кравчука 346-ма голосами ухвалила Акт проголошення незалежності України [1]. Документ базувався на праві на самовизначення (Статут ООН) та Декларації про державний суверенітет. Легітимність цього кроку була беззаперечно підтверджена на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року, де 90,32% громадян (понад 28 млн осіб), включаючи мешканців Криму та Сходу, зробили свій вибір на користь свободи.

Вихід України зі складу СРСР став стратегічним фактором остаточного розпаду радянської імперії, що отримало юридичне закріплення в Біловезькій угоді від 8 грудня 1991 року. Здобуття незалежності відкрило перед державою широкі горизонти міжнародного визнання, розпочатою лідерством Канади та Польщі, що згодом продовжилося вступом до ООН, Ради Європи та початком інтеграції в ЄС і НАТО. Одночасно відбувалася розбудова засадничих державних інституцій, зокрема формування Збройних Сил, утвердження національної символіки – Герба, Прапора й Гімну, конституційне закріплення статусу української мови та запровадження власної валюти. Економічна сфера зазнала складної трансформації від командно-адміністративної до ринкової моделі управління [2].

Проте незалежність України виявилася тривалим динамічним процесом, а не разовою політичною акцією. Спадщина радянського минулого у формі корупції та агентів впливу РФ провокувала внутрішні кризи, які суспільство долато під час Помаранчевої революції 2004 року та Революції Гідності 2013–2014 років. Події з 2014 року, і особливо повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року, стали точкою неповернення до пострадянської парадигми. Сучасна війна є прямим продовженням багатовікової боротьби за суверенітет, де Україна демонструє безпрецедентну стійкість та стратегічну далекоглядність. Сьогоднішня незламність доводить, що державність перетворилася з формальної на змістовну.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що державність України є результатом тривалого генезису, який не вдалося зруйнувати навіть у періоди найжорсткішого тоталітарного тиску. Акт 24 серпня 1991 року став юридичною точкою розриву з імперським минулим та символом національного тріумфу, що підсумував багатовікову боротьбу за право на самовизначення. Ця подія перетворила українську державність із

формальної на змістовну, заклавши фундамент для розвитку суверенної країни в межах світового співтовариства. Сьогодні дата 24 серпня слугує не просто історичною згадкою, а нагадуванням про те, що незалежність – це результат єдності нації та найвища цінність, яка визначає майбутній вектор розвитку України як невід’ємної частини цивілізованого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. 1991 – проголошення державної незалежності України // Український інститут національної пам’яті України. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/24/1991-progoloshennya-derzhavnoyi-nezalezhnosti-ukrayiny>

2. 33 роки незалежності: історія голосувань // Опора. 23 серпня 2024. URL: <https://opora.ua.org/vybory/33-roki-nezalezhnosti-istoriya-golosuvan-25344>

ДУХОВНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Ольга КУЗЬМЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКП-22-1 взвод

Анна ШЕТОХА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКП-22-1 взвод

НК – Неля БОБК, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

Проблема духовно-психологічної реабілітації ветеранів війни в сучасних умовах набуває особливої актуальності у зв’язку з тривалим перебуванням військовослужбовців у стані екстремального стресу, втрат, моральних дилем та необхідності повернення до мирного життя. Аналізуючи це явище, слід зазначити, що у вітчизняній психологічній науці духовно-психологічна реабілітація розглядається як комплексний процес відновлення цілісності особистості, її ціннісно-сміслової сфери, життєвої перспективи та соціальної включеності.

З позицій Олександр Кокун духовний компонент реабілітації пов’язаний із відновленням смисложиттєвих орієнтацій, внутрішніх ресурсів та суб’єктності особистості, що постраждала внаслідок бойового досвіду [1]. У своїх працях, зокрема у монографії «Психологічна допомога військовослужбовцям в умовах бойових дій», автор підкреслює, що механізм реагування на бойовий стрес проходить через етапи гострої стресової реакції, стабілізації та посттравматичної інтеграції досвіду, і саме на останньому етапі духовний вимір набуває ключового значення. Модель реагування, описана Кокуном, передбачає взаємодію когнітивних, емоційних і ціннісних структур особистості, де переосмислення травматичного досвіду виступає центральним механізмом відновлення.

Інший підхід представлений у працях Василь Москалець, який розглядає духовність як системоутворюючий фактор психіки та наголошує на ролі релігійних і екзистенційних смислів у подоланні травматичних переживань. У книзі «Психологія особистості» автор визначає духовність як інтегральну властивість особистості, що забезпечує її здатність до самотрансценденції та морального вибору [3]. Механізм реагування, за Москальцем, включає внутрішній конфлікт між травматичним досвідом і базовими переконаннями особистості, що може призводити до кризи віри, втрати довіри до світу, але водночас створює передумови для духовного зростання. У практичному вимірі це означає необхідність включення у реабілітаційні програми елементів духовної підтримки, роботи зі священнослужителями, груп смисложиттєвого обговорення, що сприяє відновленню внутрішньої цілісності ветерана.

Значний внесок у розуміння механізмів психологічної травми та її подолання здійснила Наталія Титаренко, яка у праці «Життєвий світ особистості у кризових умовах» аналізує процес переживання травми як трансформацію життєвого світу людини. Авторка підкреслює, що травматичний досвід руйнує звичну картину світу, систему цінностей та ідентичність, а отже реабілітація повинна бути спрямована не лише на зменшення симптомів ПТСР, а й на реконструкцію життєвого наративу [4]. Модель, запропонована Титаренко, передбачає поетапну роботу: стабілізацію емоційного стану, актуалізацію ресурсів, переосмислення травматичного досвіду та інтеграцію його у нову життєву історію. Механізм дії полягає у переході від позиції «жертви обставин» до позиції «автора власного життя», що має виражений духовний вимір, оскільки пов'язаний із прийняттям відповідальності, пошуком сенсу та формуванням нової системи цінностей.

Практичний алгоритм духовно-психологічної реабілітації ветеранів війни, узагальнюючи підходи зазначених науковців, може включати первинну психодіагностику рівня травматизації та духовної дезорієнтації, формування безпечного терапевтичного простору, психоедукацію щодо природи бойового стресу, індивідуальну та групову психотерапевтичну роботу, спрямовану на переосмислення травматичного досвіду, залучення духовних практик відповідно до світоглядних переконань особистості, а також підтримку соціальної реінтеграції [2]. Прикладом реалізації такого підходу є комплексні програми реабілітації, що поєднують психологічне консультування, арт-терапію, роботу з родиною та духовне наставництво. Таким чином, духовно-психологічна реабілітація постає як багатовимірний процес, у якому поєднуються науково обґрунтовані психологічні моделі, екзистенційно-смилова робота та соціальна підтримка, що забезпечує відновлення особистісної цілісності ветерана та його повернення до повноцінного життя в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кокун О. М. Психологічне забезпечення професійної діяльності фахівців екстремальних видів діяльності : монографія. – Київ : ІП НАПН України, 2013. – 240 с.
2. Тімченко О. В. Кризова психологія : навч. посіб. – Харків : НУЦЗУ, 2016. – 312 с.
3. Линник М. Ю. Психологія життєвого сенсу у ветеранів війни : монографія. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2019. – 168 с.
4. Толкачова І. П. Інтегративні підходи до психологічної реабілітації ветеранів : навч. посіб. – Київ : Видавничий дім, 2021. – 192 с.

ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ 2004 РОКУ ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТА ЇЇ ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

*Максим КУЧЕРУК, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк 25-1 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Події осені 2004 року посідають фундаментальне місце у новітній історії України, виступаючи етапом інтенсивної трансформації національної політичної свідомості та переходу до якісно нових форм взаємодії між державою та суспільством. Помаранчева революція стала масштабним суспільно-політичним рухом, що виник як закономірна реакція громадян на системні порушення демократичних стандартів та масові фальсифікації під час президентських виборів. Цей рух став кульмінацією тривалого

процесу накопичення суспільного невдоволення, зумовленого корупцією владної вертикалі, жорсткою цензурою в медіапросторі, непрозорістю функціонування державних інститутів та систематичним обмеженням базових політичних прав і свобод громадян [1].

Важливим елементом мобілізації протестного потенціалу стала продумана символіка, де візуальна ідентифікація через помаранчевий колір відіграла роль потужного інтегруючого чинника. Восени 2004 року цей колір набув статусу домінуючого символу в урбаністичному просторі столиці, маркуючи колективну приналежність до опозиційного руху. Використання помаранчевої атрибутики – стрічок, елементів гардероба, прапорів – набуло масового характеру, що свідчило про високий ступінь солідарності та готовність громадян до відкритої маніфестації своїх переконань [2]. Стратегічний вибір кольорової гами штабом Віктора Ющенка виявився не лише вдалим маркетинговим ходом, а й дієвим психологічним інструментом, що забезпечив опозиції візуальну перевагу на вулицях міст та сприяв формуванню ідентичності «помаранчевого народу». Водночас масовість та емоційна насиченість руху викликали гостро деструктивну реакцію з боку провладного кандидата Віктора Януковича. У політичний дискурс того часу були штучно інкорпоровані спроби дискредитації протестувальників через поширення абсурдних тез про «наколоті апельсини» та зовнішнє маніпулювання свідомістю мас. Така риторика не лише не досягла своєї мети, а й навпаки – підкреслила глибокий ціннісний розрив між тогочасною політичною елітою та активною частиною громадянського суспільства.

Хронологія та правова природа протесту були тісно пов'язані з результатами другого туру виборів 21 листопада 2004 року. Одразу після оприлюднення сумнівних даних ЦВК опозиція офіційно висунула звинувачення на адресу команди чинної влади у фальсифікації волевиявлення. Починаючи з 22 листопада, у Києві було розгорнуто безстрокову акцію протесту, стратегія якої базувалася на двох пріоритетних напрямках. По-перше, формування ґрунтовної доказової бази через максимальну фіксацію порушень у протоколах виборчих комісій для подальшого оскарження результатів у судовому порядку. По-друге, масштабна громадянська мобілізація як інструмент мирного тиску на владні інститути [2]. Ключовим верифікатором перемоги В. Ющенка стали дані незалежних екзитполів, проведених провідними соціологічними службами. Це забезпечило моральну та політичну легітимізацію вимог протестувальників в очах міжнародної спільноти та стало вирішальним аргументом під час розгляду скарги у Верховному Суді України, який згодом визнав неможливість встановлення результатів реального волевиявлення.

Епіцентром революційних подій став Майдан Незалежності в Києві, де було розгорнуто автономне наметове містечко. Протест характеризувався феноменальним рівнем самоорганізації: волонтерські мережі професійно забезпечували логістику, харчування, медичну допомогу та безпеку сотень тисяч учасників. Особлива роль у цих процесах належала студентству та молодіжним організаціям, чия мобілізація через страйки та креативні інформаційні кампанії надала руху динаміки та загальнонаціонального охоплення [2]. Політичні лідери демократичної опозиції зуміли спрямувати активність мас у конструктивне русло, послідовно наголошуючи на мирному характері протесту та необхідності дотримання принципів верховенства права, що дозволило уникнути силового сценарію та ескалації конфлікту.

Історичним результатом суспільного тиску та міжнародного посередництва стало ухвалення рішення про проведення повторного другого туру виборів. Легітимність цього процесу була підтверджена всіма учасниками політичного процесу та міжнародними спостерігачами. Перемога Віктора Ющенка за результатами «третього туру» ознаменувала зміну політичного вектору держави в бік європейської інтеграції та початок глибокої демократизації політичної системи. Хоча в подальшій ретроспективі багато сподівань на радикальні системні реформи були реалізовані лише частково через внутрішні конфлікти у владній команді, Помаранчева революція закріпила кілька фундаментальних прецедентів:

остаточне формування суб'єктного громадянського суспільства, доведення здатності громадян ефективно оскаржувати результати сфальсифікованого виборчого процесу та перехід до нової політичної культури, заснованої на принципах конкурентності, прозорості та публічної відповідальності влади.

Можемо зробити висновок, що Помаранчева революція є важливим етапом політичного та ціннісного дорослішання української нації. Вона стала інституційним та ментальним підґрунтям для наступних хвиль демократичного спротиву, зокрема Революції Гідності, та остаточно утвердила віру українського суспільства у спроможність впливати на стратегічні державні процеси через механізми мирної мобілізації та захисту демократичних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. "Це мав бути мед". Чому революція в Україні 20 років тому була помаранчевою. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c4g2l67gwkwo>

2. Помаранчева революція – «високий рівень самоорганізації і культури людей» <https://www.radiosvoboda.org/a/%d1%80%d0%be%d0%ba%d1%96%d0%b2-%d0%bf%d0%be%d0%bc%d0%b0%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%87%d0%b5%d0%b2%d0%b0-%d1%80%d0%b5%d0%b2%d0%be%d0%bb%d1%8e%d1%86%d1%96%d1%8f/33209844.html>

ДОНЕЧЧИНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

*Владислав КУЧМА, ННІ цивільного захисту, ЦЗк 25-2 навчальний взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Друга світова війна стала переломним етапом у новітній історії Донецького регіону, радикально змінивши його промисловий профіль, демографічну структуру та вектор культурного розвитку. У перші дні війни до лав армії було мобілізовано близько 236 тис. жителів Донеччини. Для охорони тилу та протидії диверсійним групам було створено 33 винищувальні батальйони (6570 осіб) і численні групи сприяння, до яких лише в липні вступило понад 8 тис. осіб. Також у регіоні було розгорнуто діяльність 180 партизанських загонів і груп загальною чисельністю понад 4,2 тис. бійців. Попри критичні умови, промислові підприємства області здійснили масштабну евакуацію обладнання та фахівців у східні регіони СРСР. З Новокраматорського заводу було вивезено унікальний прес потужністю 10 тис. тонн, а з Маріупольського заводу ім. Ілліча – найбільший у країні товстолистовий стан, який уже в жовтні 1941 року запрацював у Магнітогорську. До кінця жовтня з області було відправлено останні ешелони з технікою [1].

На початку листопада 1941 року німецькі війська захопили значну частину Донеччини, вийшовши на рубіж Сіверського Дінця та Міусу. За 22 місяці окупації було знищено 279 тис. мирних жителів, а понад 200 тис. осіб – примусово вивезено на роботи до Німеччини [2]. Практично два роки тривав кривавий окупаційний режим. За цей час на території області було знищено 30 тисяч євреїв.

Звільнення регіону розпочалося у січні-лютому 1943 року, коли було звільнено 40 населених пунктів. Фронт стабілізувався на річках Сіверський Донець і Міус. Улітку 1943 року противником було створено потужну оборону – «Міус-фронт», де зосереджено 26 дивізій. 13 серпня 1943 року війська Південно-Західного та Південного фронтів розпочали наступ, прорвали оборону та звільнили Горлівку, Макіївку, Сталіно

(Донецьк) та Амвросіївку. Особливо запеклі бої точилися за Савур-Могилу – ключовий вузол оборони, яким радянські частини оволоділи 30 серпня. У вересні було визволено Дебальцеве, Єнакієве, Микитівку, Слов'янськ, Костянтинівку, Краматорськ та Артемівськ. До 14 вересня 1943 року територію Донеччини було повністю звільнено [1].

Повоєнне відновлення Донецького басейну стало масштабним викликом, що вимагало не лише колосальних матеріальних ресурсів (із 1341 підприємства лише 61 залишилося придатним до експлуатації)[1], а й докорінної перебудови суспільних відносин. У радянській історіографії цей процес подавався як безпрецедентний трудовий подвиг, де акцент зміщувався на героїзацію робітничого класу та демонстрацію переваг соціалістичної системи. Проте тривалий час поза увагою дослідників залишалися реальні умови життя населення, психологічні травми окупаційного періоду та складні процеси адаптації інтелігенції до нових політичних реалій.

Сучасний погляд на події 1941–1945 років на Донеччині вимагає відмови від спрощених ідеологічних схем на користь міждисциплінарного аналізу. Дослідження останніх десятиліть, що базуються на раніше засекречених архівах та усних свідченнях, дозволили висвітлити замовчувані аспекти: від діяльності самвидаву та церковних громад у часи окупації до аналізу втрат культурної спадщини регіону. Вивчення цих процесів доводить, що війна була не лише зіткненням армій, а й глибоким соціокультурним зламом, який сформував специфічну регіональну ідентичність.

Отже, події Другої світової війни на Донеччині є надзвичайно важливою частиною нашої історії, яка сьогодні набуває нового значення. Героїчна оборона краю, стійкість мирних жителів під час окупації та важкий шлях до визволення показують незламність регіону та його невід'ємну єдність з усією Україною. Сьогодні, коли Україна знову вимушена боротися за свій суверенітет, досвід минулих поколінь допомагає нам краще розуміти сучасні виклики. Вивчення цього періоду – це не лише данина пам'яті загиблим, а й важливий урок мужності та витривалості. Саме історична пам'ять про те, як Донбас вистояв і відродився після страшної війни, дає нам віру в силу українського народу та наше спільне майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Друга світова війна. Донецька область // Донецька обласна державна адміністрація: офіційний вебсайт. URL: <https://dn.gov.ua/news/drugasvitova-vijna-donetska-oblast>.

2. Примаченко Я. Міста війни: яких збитків зазнала Україна під час Другої світової// Локальна історія:вебсайт.URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/vidbuduvati-ne-mozhna-vidnoviti-ukrayinski-mista-zruinovani-pid-chas-drugoyi-svitovoyi-viini/>

ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ НАУКИ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Олена ЛУЦАН

Фаховий коледж електронних приладів

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

У роки Другої світової війни культурні цінності України зазнали величезних руйнувань. Бойові дії та окупація призвели до руйнування численних пам'яток

архітектури: за приблизними оцінками близько тисячі об'єктів було ушкоджено, а 347 з них – втрачені назавжди. Паралельно з цим велика кількість творів декоративного мистецтва, стародавнього іконопису, музейних колекцій загинула під час бомбардувань, пожеж або була вивезена з країни [1, 706].

Вже під час війни та невдовзі після її завершення розпочалися перші спроби повернути пам'ятки до життя. Поряд із відбудовою виробничих і побутових об'єктів влада розгортала й заходи з порятунку культурних символів. У 1944–1947 роках у республіці було поновлено державну систему охорони пам'яток на центральному та місцевому рівнях, ухвалено нові законодавчі акти, що регламентували облік і захист об'єктів історико-культурної спадщини. Це сприяло відновленню наукових студій з архітектури й мистецтва періодів минулого [1, 706].

Велику роль у становленні повоєнної мистецтвознавчої науки відіграло створення спочатку у 1942 р., а потім вже в 1944 р. на базі Національної академії наук України Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії. У межах цього інституту сформувався відділ образотворчого мистецтва, який координував наукову роботу дослідників спадщини [2, 248].

Паралельно, в 1944 р. було засновано Український філіал Академії архітектури СРСР, згодом перетворений на Академію архітектури УРСР. Під керівництвом видатного архітектора В. Заболотного, а також за участі віцепрезидента П. Альошина були створені науково-дослідні підрозділи з історії та теорії архітектури, монументального живопису й скульптури, художньої промисловості. Ці центри стали фундаментом для відновлення фахового підходу до реставрації й збереження архітектурно-мистецьких пам'яток після війни.

Результатом цих зусиль стали масштабні інвентаризація й захист пам'яток: у 1956 р. постановою уряду України під охорону держави було поставлено понад 1500 історичних комплексів і споруд [2, 248].

У 1950-х роках стали розгортатися й активні реставраційні роботи. Було створено спеціальні республіканські майстерні та відповідні наукові секції, де працювали перші фахівці української школи реставрації монументального мистецтва. Завдяки цим зусиллям відновлено мистецьке оздоблення таких знакових храмів, як Софійський собор та Володимирський собор, а також Кирилівська церква. У 1952–1954 рр. були реставровані всі збережені мозаїки Софійського собору – майже 260 м², а протягом наступного десятиліття понад 2 000 м² давньоруських фресок. Ці дослідження не лише зберегли пам'ятки, але й розширили знання про їхнє первісне художнє вирішення та архітектурні особливості [3, 85].

У повоєнні роки українські вчені та практики – архітектори, мистецтвознавці, реставратори й історики – об'єднали зусилля в написанні фундаментальних праць з історії мистецтва. У 1957 і 1962 рр. побачили світ обидва томи «Нарисів історії архітектури Української РСР», а в 1966 р. – «Нариси з історії українського мистецтва». Найзначнішою роботою цього періоду стала шеститомна «Історія українського мистецтва» (1966–1970), перший відповідальний редактор якої – В. Заболотний. До створення цих узагальнювальних монографій долучалися науковці з Києва, Львова, інших міст, зокрема з Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії, науково-дослідних інститутів архітектури, археології та університетів, що мало фундаментальне значення для відновлення української мистецтвознавчої традиції [4, 101].

Отже, у післявоєнні роки були розгорнуті широкі історико-наукові дослідження культурно-художньої спадщини. Зусиллями співробітників Академії архітектури УРСР та ряду інших науковців України, які брали участь в роботі, серед яких – Ю. Асєєв, І. Врона, Г. Логвин, Я. Затенацький, П. Жолтовський, М. Гембарович, Ю. Нельговський, В. Свенціцька, Ф. Уманцев, П. Юрченко, Л. Калениченко, Є. Мамолат, П. Мусієнко – в результаті багатолітньої роботи по збиранню і розробці великого літературного,

архівного, фактичного матеріалу, були написані і видані не лише численні статті і окремі монографії, а й перші академічні узагальнюючі праці з історії української художньої культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кот С. І. Охорона пам'яток історії та культури // Енциклопедія історії України. – К., 2010. – Т. 7. – С. 706.
2. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.
3. Кот С. І. Охорона, використання та пропаганда пам'яток історії та культури в Українській РСР (Збірник методичних матеріалів в шести частинах). – К., 1989. – Ч. 3. – С. 85.
4. Студенець Н. Проект: Історія українського мистецтва (1950–1960-і роки) // Студії мистецтвознавчі. – К., 2007. – № 3(19). – С. 97–112.
5. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
6. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Михайлівна Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.

HUMANITIES AND CRITICAL THINKING: THE IMPACT OF EDUCATION IN THE USA ON THE PERCEPTION OF THE WAR IN UKRAINE

Evhenii MANDOLIN, California College of San Diego (CCSD), the USA

The current war in Ukraine is a global event that is not limited to the military dimension. It encompasses social, cultural, psychological, and informational aspects that become the subject of study and reflection for young Ukrainians studying abroad. Students studying in the USA are faced with a complex informational and social reality that requires the development of critical thinking and the ability to analyze events in a global context. In this process, the humanities play a key role, providing students with methodological and conceptual tools for analyzing complex social phenomena, including the war in Ukraine.

Humanities disciplines, such as history, philosophy, sociology, cultural studies, political science, and ethics, form the student's ability to evaluate events, compare different points of view, and understand the contexts and consequences of decisions. The American higher education system places special emphasis on active learning: discussions, debates, case studies, and project work. For Ukrainian students, this means the opportunity to explore war not only as a local conflict, but as a complex political, social, and humanitarian process with global implications [1, 45]. One of the key competencies developed in the learning process is critical thinking. This is the ability to analyze information, identify reliable sources, distinguish between facts and opinions, predict consequences, and form one's own position. For Ukrainian students studying in the United States, this competency has a direct impact on their perception of war. They learn to evaluate media reports about the conflict, correlate them with official data and international sources, and critically analyze statements by political

leaders and media campaigns. This allows students to form a more objective and in-depth view of the war and its humanitarian, political, and social consequences.

A feature of the American education system is the development of information literacy. Students learn to work with a large amount of data, analyze historical and contemporary sources, form reasoned conclusions, and write scientifically based texts. These skills are critically important for Ukrainian students, since modern warfare is accompanied by active information warfare, the spread of disinformation, and manipulative narratives. Humanities disciplines help students learn to separate facts from subjective assessments and form their own well-founded position on events in Ukraine [2, 88].

Studying in the United States also contributes to the development of intercultural competence. Students interact with fellow students from different countries, discuss cultural and social differences, and learn to defend their own position in a multicultural environment with arguments. For a Ukrainian student, this means the ability to explain the situation in Ukraine, overcome stereotypes, and ensure that events are understood by an international audience. The experience of participating in student debates, seminars, and public discussions contributes to the formation of skills to clearly and empathetically convey important information about the war and the humanitarian situation. An important aspect of humanities education is the development of civic identity and social responsibility. Students in the United States receive knowledge and skills that help them understand their role in the global context. Ukrainian students participate in volunteer organizations, international campaigns to support Ukraine, public lectures, and information initiatives. Humanities education provides them with critical tools for effective participation in these processes, as well as for conveying the truth about the war to American and international audiences.

An example of the practical application of knowledge is the activities of students in social networks and the media. They create information materials, analytical articles and public campaigns, explain the context of the war in Ukraine to international viewers, refute disinformation and popularize humanitarian values. In this process, critical thinking and humanitarian knowledge allow you to form the right balance between emotional involvement and objectivity, avoid manipulation and exaggeration.

Humanitarian education also contributes to the development of ethical thinking. The study of philosophy, ethics and social responsibility forms in students the ability to evaluate the moral aspects of any phenomenon, to take into account human rights and the humanitarian consequences of their own actions. For Ukrainian students, this is especially important in the context of war, because they become intermediaries between information and an international audience, and the formation of public opinion and support for Ukraine in the world depends on their communication [3, 72].

In addition, studying in the USA stimulates the development of interdisciplinary thinking, which allows students to combine knowledge from different fields: political science, history, sociology, cultural studies and media studies. This allows for a deeper analysis of the current war in Ukraine, assessing its consequences for society, the economy and international relations.

Thus, the humanities and critical thinking in the American higher education system form a set of competencies in students:

- analytical and information skills;
- intercultural and civic awareness;
- ethical responsibility;
- the ability to interdisciplinary analysis;
- an active social position and communication skills.

These competencies allow Ukrainian students to effectively perceive the war in Ukraine, objectively assess events and take an active part in international support for their country. Humanities are becoming a key factor in the formation of a conscious, socially

responsible and critically thinking citizen, capable of acting in a global context and influencing public opinion in crisis situations.

Thus, studying in the USA allows a Ukrainian student not only to gain knowledge in the humanities, but also to develop critical thinking, ethical and social competencies necessary for understanding and analyzing the war in Ukraine, as well as for active participation in the formation of international support and social solidarity.

REFERENCES

1. Kremen V. G. Philosophy of Humanity in Education. Kyiv: Pedagogical Thought, 2021.
2. Paul, R., Elder, L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. 3rd Edition. Pearson, 2019.
3. Nussbaum, M. Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities. Princeton University Press, 2016.
4. Altbach, P., Reisberg, L., Rumbley, L. Trends in Global Higher Education. Paris: UNESCO Publishing, 2019.
5. Goleman, D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books, 2020.
6. Sysoeva S. O. Higher Education Pedagogy: Modern Approaches. Kyiv: Center for Educational Literature, 2020.

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОХОРОНИ

*Діана НЕМНА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25
НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Принципи розуміння архітектури загалом і окремого архітектурного твору дозволяють поглянути на визначення пам'яток архітектури по-новому. Втім, наразі немає єдиної, системної теорії, яка б чітко визначала, що саме вважати пам'яткою архітектури. Більшість публікацій з цього питання є або короткими історичними нарисами з переліком існуючих пам'яток, або оглядами того, хто і коли писав про архітектуру. Такий підхід дає лише загальне уявлення, але не вирішує фундаментальних проблем.

Проте, під кутом розгляду співвідношення мас і просторів належить розглянути історію вітчизняного зодчества. Так, навіть поверховий аналіз архітектурної спадщини середньовічної України свідчить, що тут мали місце риси, започатковані в класичному мистецтві Сходу. Це принципи дематеріалізації архітектурної маси, монолітність об'ємів, абстрактність орнаментальних композицій, наявність в тих же масах органіки. Зовсім не розроблено просторовий компонент архітектурних творів, тобто формування кінцевого і нескінченного, статичного і динамічного, поздовжнього і поперечного, цілісного, аналітичного, диференційованого, конкретного й апріорного просторів [1, 295].

Зрозуміло, саме під кутом співвідношення простору і маси треба розглядати і пам'ятники архітектури. Щоб сформулювати ясне і чітке їх визначення, слід не заплутувати питання набором слів про роль об'єкта в культурі народу, наукову та іншу значущість – адже все це риси, притаманні пам'яткам взагалі, а необхідно виходити з двох основних рис, властивих саме архітектурним об'єктам.

Перше, це споруда має бути збудованою в минулу історичну епоху, адже лише належна хронологічна відстань дозволяє дати їй неупереджену оцінку, і, зрозуміло, враховувати, наскільки вона зберегла автентичні риси. Цих вимог дотримуються у більшості європейських країн [3, 320].

В Україні майже відсутні пам'ятки, які повністю зберегли свої маси і просторове рішення. Часто увага дослідників концентрується лише на зовнішніх формах будівлі – на її об'ємі, фасадах та декоративних елементах. Простір, який створює сама споруда, його автентичність і внутрішня організація – залишаються майже поза увагою. Наприклад, більшість пам'яток місцевого значення у містах – це прибуткові житлові будинки, де фактично зберігся лише головний фасад, а внутрішні приміщення повністю змінені. У XX столітті панські квартири часто перетворилися на комунальні, що призвело до втрати внутрішньої структури та первісного планування [2, 314].

При підготовці охоронної документації або публікацій у Зводі пам'яток часто виконуються плани поверхів будівель, хоча від їхніх оригінальних інтер'єрів практично нічого не залишилося. Використання таких даних з інвентарних бюро може дати хибне уявлення про об'єкт, а отже – витратити час і кошти даремно. Подібних прикладів багато, і вони демонструють необхідність більш обережного і науково обґрунтованого підходу до вивчення архітектурної спадщини [1, 296].

Вирішити ці питання можуть такі дисципліни, як історія архітектури, теорія архітектури та історія містобудування. Проте стан українського архітектурознавства сьогодні складний. Багато досягнень радянської науки перейшли у спадок незалежній Україні, але серйозного розвитку галузі довгий час не було. Ситуація почала покращуватися лише з часів горбачовської «перебудови» і після розпаду СРСР. Втім, рівень вітчизняної науки все ще залишається низьким. Фундаментальні дослідження часто не фінансуються державою, і замовляють лише ті проекти, які швидко приносять економічний ефект [1, 296].

Через це професійний аналіз архітектурної форми часто замінюють нейтральним або емоційним описом декоративних елементів. Це можна побачити у виданнях різних міст, у щорічниках «Архітектурна спадщина України», а також у дисертаційних роботах. Більшість авторів концентруються на історії будівництва або на пошуку нових фактів про біографію зданих, вважаючи це найважливішим. При цьому основні стильові особливості і загальні тенденції розвитку архітектури залишаються майже не визначеними [1, 297].

За таких умов не варто сподіватися на швидкі та обґрунтовані рішення у питаннях теорії архітектурної пам'ятки. Водночас важливо визначити кілька ключових проблем, які потребують нагальної уваги. Поцінування пам'ятки архітектури має бути максимально конкретним. Перш за все, треба чітко визначити, що саме є об'єктом охорони. Це може бути лише головний фасад будівлі, його частина (наприклад, балкон або окремих поверх), або окремих елемент інтер'єру, який зберіг первісне просторове вирішення – наприклад, великий зал у палаці або сходові клітина в особняку.

Визначення конкретних елементів охорони дозволяє переглянути практику збереження пам'яток, що особливо актуально зараз, коли багато будівель приватизують або передають в оренду. Кожна споруда має свою унікальну «ауру» і свій просторовий масштаб, тому охоронна зона навколо пам'ятки не може бути стандартною. Вона не може автоматично становити 20 метрів або будь-яку іншу фіксовану величину – усе залежить від масштабу будівлі, її архітектурного значення і впливу на навколишній простір [1, 297].

Новий сучасний підхід до дослідження пам'яток архітектури потребує багаторічної роботи і часто залучення декількох фахівців. Важливо вже зараз звернути увагу на ключові питання, переглянути застарілі методичні принципи і відкинути догматичні стереотипи. Це завдання назріло і вимагає свого вирішення, адже лише

системний підхід дозволить реально оцінювати архітектурну спадщину, зберігати її для майбутніх поколінь і формувати науково обґрунтовану практику охорони пам'яток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.
2. Тимофієнко В.І. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття. – К., 2002. – С. 313.
3. Пламєницька О. Ціннісна категоризація архітектурної спадщини у державному реєстрі пам'яток містобудування і архітектури України // Теорія та історія архітектури і містобудування. – К., 2005. – Вип. 6. – С. 313–328.
4. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
5. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.

КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЯК ЕТАП ПОЛІТИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ

*Євгенія НОВІК, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ІЗПк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Кирило-Мефодіївське товариство, засноване у грудні 1845 року в Києві, стало першою українською таємною політичною організацією, що заклала ідейний фундамент національно-визвольного руху. Його діяльність ознаменувала перехід від культурно-просвітницького етапу до чітко сформульованих політичних вимог, спрямованих на ліквідацію самодержавства та встановлення демократичної федерації слов'янських народів.

Після поразки декабристського повстання та офіційної заборони масонських лож на території Російської імперії розпочався період жорсткої політичної реакції, що асоціюється з правлінням Миколи І. Для України цей етап позначився системним наступом самодержавства на залишки автономних прав, нівелюванням регіональних особливостей та витісненням історичної пам'яті про державність. Як зазначає Г. Сергієнко, у цей час відбувалася цілеспрямована експансія імперської влади на «рештки української автономії».

У 40-х роках XIX ст. епіцентром українського національно-визвольного руху стає Київ. Студенти та молоді викладачі Університету св. Володимира сформували таємний гурток «Київська молода», ставлячи за мету духовне відродження нації та ліквідацію кріпосницької системи. У межах засідань гуртківці аналізували концепції французьких соціалістів-утопістів (Сен-Сімона, Фур'є) та вивчали досвід національного відродження слов'янських народів – поляків, чехів, хорватів, болгар. Ідейним орієнтиром молоді стала концепція слов'янської єдності, побудована на засадах рівності та «братньої любові». Зазначене об'єднання стало ідейною та організаційною основою для створення першої української політичної організації – Слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія [1].

Кирило-Мефодіївське братство, засноване у грудні 1845 р. у Києві, постало як яскравий прояв активізації національного руху в контексті загальноєвропейських передреволюційних процесів – «Весни народів». Фундаторами організації виступили професор-ад'юнкт Микола Костомаров, кандидат права Микола Гулак та випускник університету Василь Білозерський. До діяльності товариства долучилися провідні представники тогочасної інтелігенції: Пантелеймон Куліш, Тарас Шевченко, Георгій Андрузький, Олександр Навроцький, Опанас Маркевич та інші. Станом на осінь 1846 року організаційне ядро налічувало 12 дійсних членів [1].

Головною стратегічною метою товариства була перебудова суспільного ладу на принципах християнської моралі та створення демократичної федерації слов'янських народів. Програма передбачала:

- демократичну конфедерацію слов'янських республік із центром у Києві;
- ліквідацію самодержавства та скасування кріпосного права;
- встановлення громадянських прав і свобод;
- забезпечення рівних умов для розвитку національних мов, культур та систем освіти всіх слов'янських народів [2].

Засадничі ідеї були викладені у «Книзі буття українського народу», «Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія» (авторства М. Костомарова) та «Записці» В. Білозерського. Ці документи синтезували ідеали українського відродження з принципами панславізму [1].

Діяльність братства була припинена навесні 1847 р. внаслідок арештів. Більшість учасників отримали різні терміни заслання. Найсуворішого покарання зазнав Тарас Шевченко: через виявлені антиімперські твори його було заслано на 10 років рядовим солдатом до Оренбурзького корпусу з особистою заборобою імператора «писати й малювати» [3].

Отже, діяльність Кирило-Мефодіївського братства стала першою спробою української інтелігенції перейти до організованої політичної боротьби. Розроблена членами товариства комплексна програма національно-визвольного руху стала ідеологічним фундаментом для наступних поколінь діячів. Принципово важливо, що товариство функціонувало як самостійне політичне формування, яке ідеологічно не дублювало російські суспільні течії, що сприяло якісному зростанню української національної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирило-Мефодіївське братство. URL: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/7166>
2. Кирило-Мефодіївське братство представники (діячі). URL: <https://dovidka.biz.ua/kyrylo-mefodiivske-bratstvo-predstavnyky-diiachi/>
3. Кирило-Мефодіївське товариство та політичні погляди його учасників. URL: <http://litopys.org.ua/salto/salt06.htm>

ГЕРОЇЗМ ТА ПОВСЯКДЕННІСТЬ РЯТУВАЛЬНИКІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ І ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТИ

*Ірина ОНИЩЕНКО, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-2 група
НК – Валентина ПОДЛЕСНА
Національний університет цивільного захисту України*

Професія рятувальника в сучасному суспільстві є однією з найбільш шанованих та водночас складних. Вона поєднує в собі два полярні стани: виснажливу, подекуди

монотонну повсякденність та миттєвий, жертвний героїзм під час ліквідації надзвичайних ситуацій (НС). Для фахівця Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) ці поняття не є взаємовиключними; навпаки, якісна щоденна підготовка є єдиним можливим фундаментом для прояву професійного героїзму. Актуальність цієї теми значно зросла в умовах воєнного стану, коли межа між звичайною службою та подвигом фактично нівельована.

Повсякденна діяльність рятувальника – це чітко регламентований процес, спрямований на підтримання постійної бойової готовності. Вона охоплює теоретичне навчання, відпрацювання нормативів, догляд за пожежно-технічним спорядженням та психологічну саморегуляцію. Як зазначають дослідники, саме рутинна підготовка дозволяє перевести складні алгоритми порятунку в площину автоматизованих навичок [1, 14]. Це критично важливо, оскільки в умовах реальної загрози, коли час іде на секунди, у рятувальника немає можливості для тривалих роздумів – спрацьовує професійна пам'ять. Кожен день у пожежно-рятувальній частині – це цикл перевірок, тренувань та занять, які формують професійну ідентичність фахівця [1, 26].

Окремим аспектом повсякденності є несення служби в умовах очікування. Стан «оперативного спокою» насправді є періодом високої психологічної напруги, оскільки фахівець повинен бути готовий перейти від стану відносного спокою до максимальної концентрації сил протягом однієї хвилини. Це вимагає специфічного гартування нервової системи та здатності до швидкої мобілізації внутрішніх ресурсів. Важливу роль тут відіграє мікроклімат у колективі, адже повсякденна взаємодія в межах караулу формує ту саму «командну хімію», яка стає вирішальною під час роботи в зоні небезпеки [2, 32].

Героїзм у роботі рятувальника часто сприймається пересічним громадянином як одноразовий акт відваги. Проте з професійної точки зору героїзм – це свідомий вибір, заснований на глибокому розумінні ризиків та професійній відповідальності. В умовах повномасштабного вторгнення поняття героїзму набуло нових значень. Сучасні «титани безпеки» виконують завдання під загрозою повторних обстрілів, проводять деблокування людей з-під завалів багатоповерхівок та здійснюють розмінування територій, що потребує не лише сміливості, а й філігранної точності [3, 45].

Важливо розуміти, що професійний героїзм суттєво відрізняється від «необдуманого ризику». Справжній подвиг рятувальника завжди межує з холодним розрахунком. Під час прийняття рішення командир відділення керується пріоритетністю збереження життя: спочатку – постраждалих, потім – особового складу. Ефективність таких дій прямо залежить від злагодженості підрозділу, де довіра до колеги є абсолютним фактором безпеки. Кожна врятована дитина, кожна ліквідована пожежа на стратегічному об'єкті – це результат синергії індивідуальної відваги та колективної майстерності [4, 88].

Психологічна ціна щоденного героїзму є надзвичайно високою. Постійне зіткнення з людським горем, загибеллю та руйнуваннями призводить до ризику професійного вигорання та посттравматичних стресових розладів. Тому невід'ємною частиною повсякденності є робота психологів ДСНС, спрямована на декомпресію та відновлення ментального стану бійців після надскладних викликів. Тільки психологічно стійкий рятувальник здатний діяти ефективно в умовах хаосу, зберігаючи здатність до емпатії та допомоги [2, 56].

Морально-етичний аспект служби також відіграє ключову роль. Рятувальник – це людина, яка добровільно бере на себе відповідальність за безпеку інших, часто жертвуючи власним часом, здоров'ям та сімейним затишком [4].

Соціальне визнання та підтримка громади є тими факторами, що підживлюють мотивацію особового складу та допомагають перетворювати складну повсякденність на натхнення служіння народу. Героїзм тут виявляється не лише у вогні, а й у вмінні залишатися людиною у найбільш нелюдських обставинах.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що героїзм рятувальників – це не випадкове явище, а закономірний результат тисяч годин тренувань, суворої дисципліни та високої моральної свідомості. Суспільні науки відіграють визначальну роль під час підготовки фахівців ДСНС України до професійної діяльності. Повсякденна праця є тією невидимою частиною «айсберга», яка дозволяє у критичний момент здійснити неможливе. Сьогодні українські рятувальники є втіленням незламності, доводячи, що справжній героїзм – це щоденна вірність присязі та готовність прийти на допомогу за будь-яких обставин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Осадчий О. В. Професійна підготовка рятувальників: теорія та практика : монографія. Київ : Основа, 2021. 240 с.
2. Психологія екстремальних ситуацій : навч. посіб. / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Либідь, 2023. с.180
3. Служба порятунку: досвід та виклики сьогодення : зб. наук. праць. Львів : ЛДУБЖ, 2024. 215 с.
4. Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в ДСНС : Наказ МВС України від 10.08.2021 № 601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1137-21> (дата звернення: 27.02.2026).

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ РЯТУВАЛЬНИКА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

*Олександр ОРОВЕЦЬ, ННІ цивільного захисту, ЗМЦЗ-25-3
НК – Вікторія ГРОН, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

Секрети сучасної діяльності рятувальної служби в Україні є вкрай складними: воєнний стан, широкомасштабні руйнування, техногенні катастрофи та гуманітарні кризи створюють абсолютно нові вимоги до підготовки співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). Комунікаційна компетентність набуває особливого значення, оскільки є однією з основних складових підготовленості рятувальника – вміння ефективно передавати інформацію, координувати дії у команді та взаємодіяти з потерпілими в умовах екстремального стресу. У наукових джерелах комунікативна компетентність визначається як якісна інтегративна характеристика особистості, що охоплює знання мовних норм та комунікативних правил, уміння ефективно сприймати, обробляти та передавати інформацію, а також здатність організовувати взаємодію в різних соціальних ситуаціях [1]

У рамках зусиль рятувальних служб ця компетенція отримує певну ідентичність, оскільки присутні стреси, часовий тиск, шумові перешкоди та психологічний тиск для всіх учасників рятувальної операції. У подібних випадках незначна комунікаційна помилка може призвести до загибелі. Дослідження діяльності підрозділів ДСНС в Україні виявило, що брак комунікативної підготовки співробітників часто викликає збої в координації аварійно-рятувальних заходів, збільшення конфліктів у стосунках із потерпілими та свідками, а також зниження ефективності оперативних реакцій [2, 112]. У часи воєнного стану, коли рятувальники діють під безпосередніми загрозами для свого існування, взаємодія з різними структурами безпеки та міжнародними організаціями значно ускладнює цю ситуацію. Комунікативна здатність рятувальника

включає різні, проте взаємозалежні складові. Тут головною є вербальна складова; видача команд, передача інформації та уникнення двозначності або використання надмірно складних висловлювань, що не підходять для використання різноманітної термінології при описі оперативних аспектів. Невербально – управління рухами, мімікою, поставою і тілесною мовою під тиском є невербальним елементом.

Соціально-перцептивний фактор дозволяє рятувальнику точно оцінити емоційний стан потерпілих і колег, виявити ознаки психологічного стресу, а також розпізнати психологічний шок і вибрати відповідну стратегію спілкування. Інтерактивний аспект визначає узгодженість чи координацію серед учасників команди, розподіл обов'язків, ролей та зворотний зв'язок під час виконання рятувальних заходів [3, с. 78]. Гуманітарна підготовка для працівників ДСНС у вищих навчальних закладах повинна сприяти їхньому спільному розвитку. Практикуючи це, я виявив, що найефективнішими способами розвитку комунікативної компетентності є симуляція, рольові ігри та ситуаційні тренінги, які містять реалістичні надзвичайні сценарії; застосування стандартизованих комунікаційних протоколів; а також міждисциплінарні заняття з психологами, які допомагають засвоїти техніки подолання власного стресу та продуктивної взаємодії з людьми в стані паніки.

Необхідно здійснювати регулярні дослідження поширених комунікативних помилок, зроблених у реальних рятувальних операціях, а також аналізувати їх наслідки з погляду результату. Зокрема, можна відмітити, що в умовах воєнного стану комунікативна компетентність рятувальника отримує додатковий аспект – міжвідомчі та міжнародні комунікації – що стає важливим. Співпраця з ЗСУ, Національною поліцією, ДСНС та міжнародними гуманітарними організаціями вимагатиме не тільки мовної підготовки, а й засвоєння протоколів та форматів, що регулюють обмін інформацією. Отже, розвиток комунікативних навичок співробітників ДСНС є стратегічним завданням для сфери цивільного захисту держави в цілому. Зокрема, проблема психологічних бар'єрів у спілкуванні рятувальників потребує особливого акценту. Дослідження показали, що перебування в умовах надзвичайних ситуацій призводить до емоційного виснаження, яке суттєво погіршує якість комунікації: ясність мислення, вміння слухати одне одного та емоційну регуляцію [4, 63]. Отже, як комунікаційні навички, так і психологічна стійкість повинні бути включені в тренінги як важлива умова для підтримання зв'язку з ворожим оточенням. Рятувальник, здатний зберігати емоційну стабільність під час кризи, може забезпечити ефективну комунікацію з колегами та людьми, які постраждали. Ще одним важливим елементом є вплив цифрових комунікацій на роботу ДСНС.

Застосування новітніх комунікаційних технологій – захищених радіозв'язків і мобільних аплікацій для координації дій та геоінформаційних систем – потребує, щоб рятувальники не лише володіли технічними навичками, але й могли оперативно обробляти та передавати цифрові дані [5, 89] попри обмежений час і ресурси. У закладах вищої освіти ДСНС оформлення комунікативної підготовки передбачає застосування цифрових інструментів як складову різноманітного розвитку комунікативних навичок. Сучасний рятувальник, отже, діє в середовищі, де традиційні та цифрові системи пов'язані між собою. Увага до комунікативного аспекту також підкріплюється міжнародним досвідом підготовки рятувальників. У підрозділах цивільного захисту навчальні вимоги країн НАТО вимагають навчальних програм, таких як комунікація в кризових ситуаціях, активне слухання, психологічна підтримка жертв. Впровадження подібних методів у підготовці кадрів ДСНС України з урахуванням місцевих контекстуальних факторів та досвіду в умовах військових конфліктів є цікавою сферою, що потребує змін в галузевій освіті для реалізації цих перетворень.

У цьому аспекті комунікативна компетентність є складовою професійної підготовки рятувальника. Систематичне залучення до процесу гуманітарної підготовки сприяє покращенню ефективності місії допомоги, безпеки працівників та рівня добробуту населення. Методи і програми підготовки, орієнтовані на розвиток персоналу ДСНС в Україні, можуть бути досліджені з урахуванням досвіду, здобутого під час воєнного стану, а також адаптовані за міжнародними найкращими практиками до місцевих умов і можуть бути застосовані для навчання фахівців з цивільного захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
2. Тимченко О. В. Психологія кризових та екстремальних ситуацій: Підручник. Харків: НУЦЗУ, 2010. 392 с.
3. Євсюков О. П. Гуманітарна підготовка фахівців з цивільного захисту: Теорія та практика. Черкаси: НУЦЗУ, 2018. 210 с.
4. Лефтеров В. О. Психологічні технології особистісного та професійного розвитку рятувальників: Монографія. Донецьк: ДУІ МВС України, 2008. 487 с.
5. Садковий В. П. Управління силами цивільного захисту в надзвичайних ситуаціях: Підручник. Харків: НУЦЗУ, 2015. 324 с.

БАБИН ЯР ЯК СИМВОЛ ТРАГЕДІЇ ГОЛОКОСТУ ТА НАЦИСТСЬКОГО ТЕРОРУ В ОКУПОВАНОМУ КИЄВІ (1941–1943 рр.)

*Дмитро ПАХОМОВ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-2 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Трагедія Бабиного Яру в Києві постає однією з найжахливіших сторінок Другої світової війни, будучи місцем масових страт цивільного населення та військовополонених, здійснених нацистськими окупантами протягом 1941–1943 років. Соціальний та етнічний склад жертв урочища був надзвичайно строкатим: поміж них були євреї та роми, військовослужбовці радянської армії, діячі комуністичного підпілля, активісти Організації українських націоналістів, в'язні Сирецького концтабору, так звані «саботажники», порушники комендантської години та навіть пацієнти психіатричної лікарні імені Павлова.

Масове винищення єврейського населення Києва 29–30 вересня 1941 року стало не лише символом «Голокосту від куль», а й практичним втіленням нацистської доктрини тотального знищення людства. Страти в урочищі розпочалися фактично з перших днів вступу нацистів та їхніх союзників до Києва у вересні 1941 року і тривали у систематичному режимі майже щоденно аж до моменту завершення окупації міста. Попри складні історичні обставини та ідеологічні трансформації, пам'ять про трагедію Бабиного Яру завжди залишалася вагомим чинником суспільної свідомості.

Перші спроби наукової та мистецької фіксації подій з'явилися безпосередньо в роки війни: митець-етнограф Юрій Павлович здійснював щоденні натурні замальовки, а першими літературними рефлексіями стали поетичні доробки Ольги Анстей та Людмили Титової. У повоєнний період радянський тоталітарний режим вдався до політики замовчування або свідомого спотворення пам'яті про жертви, намагаючись

нівелювати етнічний аспект трагедії та фізично зруйнувати ландшафт яру разом із навколишніми некрополями. Однак ці спроби виявилися марними: Бабин Яр залишився світовим застереженням про небезпеку расизму, міжнаціональної ворожнечі та будь-яких форм переслідування за етнічними, політичними чи релігійними ознаками. У контексті сучасної воєнної агресії проти України спостерігається жахлива реінкарнація нацистської риторики, де агресор використовує термінологію «розв'язання українського питання», що прямо корелює з гітлерівським «розв'язанням єврейського питання». Російський псевдоантифашизм сьогодні становить пряму загрозу пам'яті про Голокост, що підтверджується обстрілами єврейських синагог та меморіального простору Бабиного Яру [1].

Безпосереднім початком масового знищення стали події 28 вересня 1941 року, коли в окупованому місті було розповсюджено понад дві тисячі відозв із наказом євреям з'явитися на Лук'янівську площу. Формальним приводом послужили вибухи на Хрещатику, організовані радянськими спецслужбами при відступі, які німецька адміністрація використала для легітимізації репресій. Трагічний маршрут тисяч людей пролягав вулицями Мельникова та Дорогожицькою безпосередньо до яру. Серед нечисленних свідків, яким вдалося вижити, була актриса лялькового театру Діна Пронічева. Її свідчення на Київському процесі 1946 року детально описують механіку вбивства: людей вишиковували на вузьких піщаних виступах над прірвою, і Діна Пронічева врятувалася, кинувшись униз за мить до пострілу, впавши на тіла вже страчених людей. Не менш трагічною є історія родини Олександра Берлянта. Його батько, Семен Берлянт, був захоплений Гестапо у жовтні 1941 року та відправлений до Сирецького концтабору. У 1943 році він став учасником примусової команди в'язнів, яких нацисти змушували розкопувати та спалювати тіла загиблих, намагаючись приховати сліди масових злочинів. Згідно з показами Семена Берлянта, в'язні будували тимчасові печі з гранітних надгробків єврейського кладовища та залізних рейок, де протягом тижнів відбувалася кремація тисяч останків [2].

Масові вбивства викликали глибоке приголомшення серед киян, які швидко усвідомили антилюдську сутність нацистського «нового порядку». У рапортах поліції безпеки та СД фіксувалися настрої населення, виражені в усвідомленні того, що терор проти єврейської громади є лише прелюдією до знищення українців. Наступні два роки окупації стали для мешканців Києва періодом постійної боротьби за виживання в умовах штучного голоду, облав, залякувань та публічних страт.

Отже, Бабин Яр залишається однією з найглибших ран у пам'яті людства, символізуючи катастрофічні наслідки політики геноциду, расизму та міжнаціональної ворожнечі. Трагедія 1941–1943 років продемонструвала межу антилюдяності тоталітарних режимів, де знищення цілих груп населення було зведене до рівня механічного процесу. Свідчення тих, хто вижив, та факти приховування злочинів нацистами підкреслюють важливість збереження правдивої історичної пам'яті, особливо в умовах сучасних викликів і воєнних конфліктів. Сьогодні Бабин Яр – це не лише місце скорботи, а й потужний застережний символ, який нагадує про необхідність захисту людської гідності та недопустимість повторення подібних жахів під будь-якими новими ідеологічними гаслами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформаційні матеріали до Дня пам'яті трагедії Бабиного Яру – 2022. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyi-materialy/zhurnalistam/informaciyi-materialy-do-dnya-pamyati-tragediyi-babynogo-yaru-2022>
2. Чотири місяці горіли люди. Як очевидці згадують трагедію у Бабиному Яру. URL: <https://suspilne.media/167494-cotiri-misaci-gorili-ludi-ak-ocevidci-zgaduut-tragediu-u-babinomu-aru/>

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК МОНУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Єлизавета ПЕРЕСАДА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25
НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

При складанні словників та каталогів об'єктів історико-мистецької спадщини особливу увагу необхідно приділяти пам'яткам синтезу мистецтв, зокрема старовинним церковним спорудам. Багато з них були зруйновані або сильно пошкоджені під час антирелігійних кампаній комуністичного режиму, а після 1991 року значна частина таких об'єктів повертається у власність релігійних громад. Однак передача церковних пам'яток без належного контролю та підготовки може призводити до спотворення чи руйнування унікальних творів монументального мистецтва. Нерідко громади, що отримують ці споруди, не мають ні достатніх знань, ні ресурсів для професійного проведення реставраційних робіт. Прикладами таких випадків є Покровська церква XIV–XVIII століть у селі Сутківці Ярмолинецького району з фрагментами фрескового живопису, Петропавлівська церква (1560 р.) у Кам'янці-Подільському з настінними розписами XVI століття та Спаський собор у Чернігові. Передача цих об'єктів релігійним громадам без участі фахівців уже призвела до втрати частини оригінального оздоблення та художніх деталей, що має незворотні наслідки для вивчення історії українського монументального мистецтва [1, 111].

Особливо уразливими залишаються дерев'яні церкви з розписами, іконами та різьбленими іконостасами, які часто збігаються за датою створення з побудовою храму та відображають певні етапи розвитку українського малярства. Під впливом часу, кліматичних умов, людської недбалості та недостатнього догляду ці об'єкти перебувають у критичному стані. За результатами обстежень 2001–2005 рр., проведених фахівцями «Укрзахідпроектреставрації», стінописи у багатьох дерев'яних храмах опинилися на межі руйнування, що створює загрозу повного зникнення цього культурного надбання. В Україні налічується понад 2500 таких споруд, а на прилеглих етнічних українських землях ще близько 500. Державному обліку підпадає лише 18,3 % з них, тобто 469 пам'яток, тоді як решта перебуває у вкрай незадовільному стані. Найцінніші зразки розписів XVII–XX століть збереглися лише у 18 храмах, що свідчить про низький рівень наукового дослідження цих об'єктів [2, 153-154].

Не менш важливою є проблема збереження житлових і громадських споруд кінця XIX – початку XX століття, виконаних у стилі модерн або сецесія. В архітектурі цих будівель відображалися як національні, так і регіональні особливості української культури. Проте довгий час їх не включали до державного обліку та майже не досліджували, вважаючи проявом «занепаду культури буржуазного суспільства». Перебудови, ремонтні роботи, пошкодження декоративного оздоблення екстер'єрів та інтер'єрів, а також пряме нищення елементів прикладного мистецтва відбуваються і досі, хоча останнім часом увага науковців до цих споруд значно зросла [3, 7].

Для формування повноцінних списків пам'яток, які мають увійти до Зводу історико-мистецьких об'єктів України, необхідно провести комплексне та тотальне обстеження всієї території країни. Це включає архітектурні споруди, цвинтарі, парки, сади та інші об'єкти культурного ландшафту. Важливо не лише виявити ще невідомі пам'ятки, а й перевірити стан вже поставлених на облік, зафіксувати їхню автентичність та обсяги збережених елементів. Такий підхід дозволить встановити реальну кількість пам'яток, взяти їх під державну охорону та, можливо, запобігти їхньому остаточному зникненню [4, 258].

Повна реєстрація об'єктів сприятиме не лише охороні пам'яток, а й накопиченню фактичного матеріалу для наукового опрацювання. Це створить підґрунтя для перегляду усталених уявлень про історичний розвиток українського мистецтва, підкреслить національну самобутність культурних надбань та їхні регіональні особливості. Пошук і облік пам'яток мають базуватися на широкому колі джерел – архівних, музейних, літературних, а також на безпосередньому натурному обстеженні об'єктів. До цього процесу обов'язково слід залучати фахівців – мистецтвознавців, реставраторів, архітекторів, істориків, щоб забезпечити комплексний і професійний підхід до вивчення та збереження культурної спадщини [4, 258].

Таке системне обстеження дозволить не лише зберегти об'єкти, а й покращити наукове розуміння їхніх художніх та архітектурних особливостей. Крім того, це дає можливість розробити методики реставрації для різних типів пам'яток, визначити пріоритети охорони та створити базу для планування реставраційних робіт на десятиліття вперед. В результаті можна буде не лише зберегти матеріальні цінності, а й підтримати національну культурну ідентичність, забезпечити передачу спадщини майбутнім поколінням та зміцнити позиції українського мистецтвознавства у світовому контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорофієнко І. Реставрація стародавніх малювань // Пам'ятки України: історія та культура – 1993. – № 1–6. – С. 111.
2. Бурковська Л. Актуальні проблеми збереження творів монументального малярства в культових спорудах // Культурологічна думка: Щорічник наукових праць. – К., 2009. – № 1. – С. 153–154.
3. 136 Сліпченко Н., Могитич І. Проблема збереження дерев'яних храмів в Україні // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – 2005. – Число 15. – С. 5–11.
4. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.
5. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
6. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Михайлівна Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.

КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКА НАСТУПАЛЬНА ОПЕРАЦІЯ: СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ У БОЙОВИХ ДІЯХ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

*Євген ПОКРИЩУК, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-25-1 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Корсунь-Шевченківська наступальна операція, що тривала з 24 січня по 17 лютого 1944 року, є однією з найбільш репрезентативних операцій радянського оперативного мистецтва на етапі визволення Правобережної України. Вона стала

логічним продовженням Дніпровсько-Карпатського стратегічного наступу, маючи на меті ліквідацію глибокого виступу німецької оборони, що утримувався військами групи армій «Південь». Стратегічна небезпека цього плацдарму полягала у його географічному положенні: він не лише розділяв суміжні фланги 1-го та 2-го Українських фронтів, а й дозволяв німецькому командуванню зберігати загрозу нанесення контрударів у фланг радянським угрупованням, що просувалися до державного кордону.

Планування операції базувалося на концепції «подвійного охоплення», що передбачала синхронні удари військ 1-го Українського фронту (під командуванням генерала армії М. Ватутіна) та 2-го Українського фронту (під командуванням генерала армії І. Конєва). Головною метою було з'єднання рухомих груп у районі міста Шпола та Звенигородка, що мало призвести до повного оточення німецьких дивізій у Корсунь-Шевченківському виступі. Важливим аспектом плану було використання значної кількості бронетанкових з'єднань – 5-ї гвардійської та 6-ї танкових армій, які забезпечили високу швидкість прориву, попри несприятливі погодні умови та початок ранньої відлиги [1].

Німецьке командування, недооцінивши здатність радянських військ до масштабного маневру в умовах бездоріжжя, розраховувало утримати виступ як основу для майбутнього контрнаступу на Київ. Проте вже на четверту добу операції кільце оточення було замкнено. У «котел» потрапило угруповання чисельністю близько 60 тисяч осіб, включаючи 11-й та 42-й армійські корпуси. Спроби деблокади, що здійснювалися силами 1-ї та 8-ї німецьких армій, виявилися недостатніми: запеклі бої в районі Лисянки продемонстрували виснаженість німецьких резервів. Особливістю битви стало активне застосування авіації для постачання оточених військ та подальший крах повітряного моста, що остаточно деморалізувало Вермахт [1].

Кульмінацією операції став нічний прорив оточених частин у ніч на 17 лютого. В умовах снігового бурану та інтенсивного артилерійського вогню значна частина німецького особового складу була знищена або полонена, а важке озброєння та техніка залишилися на полі бою. Попри те, що частині оточених вдалося прорватися до основних сил, німецьке угруповання втратило боєздатність як цілісна тактична одиниця. Цей успіх дозволив радянським фронтам отримати оперативний простір для подальшого просування до Умані та румунського кордону, що фактично призвело до розсікання німецького фронту на півдні [2].

Можна зробити висновок, що історичне значення Корсунь-Шевченківської операції, яку часто називають «Малим Сталінградом» на Дніпрі, виходить за межі суто військового успіху. Вона продемонструвала якісне зростання радянської військової школи, зокрема у сфері координації дій декількох фронтів та ефективного використання танкових армій як ешелону розвитку успіху. Для нацистської Німеччини поразка під Корсунем стала важким морально-психологічним ударом, що остаточно підірвав віру в можливість стабілізації Східного фронту. Битва прискорила визволення Правобережної України, створивши передумови для остаточного розгрому ворога на південному крилі радянсько-німецького фронту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Битва за Дніпро та визволення Правобережної України. Київ: Наукова думка, 2005. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/10589>
2. Сребрянський Р. В. Правобережна Україна в роки Другої світової війни. URL: https://library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php? doc_id=189273

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ: ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА ТА ВЗАЄМОДІЯ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ГРОМАДАМИ

*Олена ПОСТУПНА, доктор наук з державного управління, професор
Микола ПОЛЯНСЬКИЙ, ННІ цивільного захисту, Т-22
Національний університет цивільного захисту України*

Трансформація волонтерського туризму в сучасних реаліях свідчить про його поступовий та невідворотний перехід від спрощеного формату альтернативного дозвілля до статусу вагомого стратегічного інструменту комплексної ревіталізації туристичних дестинацій. У контексті глобальних соціокультурних та геополітичних змін цей вид діяльності перестає бути лише способом самореалізації окремих осіб, трансформуючись у системний механізм подолання наслідків кризових явищ та стимулювання сталого розвитку територій. Подібний вектор розвитку передбачає не лише першочергове фізичне відновлення пошкодженої інфраструктури чи природних ландшафтів, а й глибоку, багаторівневу підтримку постраждалих громад через впровадження складних механізмів психосоціальної взаємодії та гуманітарного супроводу.

Успішна реалізація таких ініціатив потребує всебічного та комплексного розуміння глибинних психологічних процесів, що неминуче виникають під час прямого, інтенсивного контакту між волонтерами-туристами та резидентами приймаючих територій, які часто мають травматичний досвід. Психосоціальний вимір даної сфери охоплює не лише індивідуальну емоційну стійкість усіх безпосередніх суб'єктів взаємодії, а й особливу етичну складність формування комунікаційних стратегій в умовах делікатного постконфліктного відновлення. Важливо враховувати, що волонтерський туризм сьогодні виступає потужним медіатором соціального діалогу, де через спільну діяльність відбувається нівелювання бар'єрів відчуження та формування нових ціннісних орієнтирів. Зазначене зумовлює необхідність наукового обґрунтування нових підходів до підготовки учасників волонтерських місій, де акцент зміщується з суто технічних навичок на розвиток емпатії, стресостійкості та здатності до міжкультурної комунікації в кризових умовах.

Фундаментальною передумовою ефективності волонтерських програм виступає якісна гуманітарна підготовка учасників. Належний рівень кваліфікації та обізнаності дозволяє мінімізувати ризики ретравматизації як самих мандрівників, так і представників місцевого населення, що є пріоритетним завданням для організаторів. Осмислення гуманітарної підготовки на теоретичному рівні вимагає детального вивчення принципів інклюзивності, культурної та соціальної чутливості. Дотримання етики невтручання у вразливі соціальні структури стає запорукою збереження автентичності та цілісності громад, які зазнали деструктивного впливу [3]. У цьому контексті вивчення соціокультурних особливостей дестинації дозволяє волонтерам адаптувати власну поведінку і методи роботи до потреб місцевого населення.

Яскравим прикладом міжнародної практики є діяльність організації «Global Volunteers», яка впроваджує довгострокові проєкти в громадах, що постраждали від стихійних лих або економічної депресії. Їхня методологія базується на «слуханні громади», де волонтери виконують лише ті завдання, які визначені самими мешканцями як пріоритетні. В українських реаліях аналогічний підхід демонструє рух «БЕРЕ» (БУР – Будемо Україну Разом). Проєкт трансформувалася класичне волонтерство у формат подорожей-експедицій, де молодь з усієї країни відновлює зруйновані війною будинки, одночасно інтегруючись у місцеві громади через культурні заходи та діалогові платформи.

Формування у волонтерів реалістичних очікувань щодо результатів їхньої діяльності є вагомим етапом підготовки, оскільки даний підхід дозволяє попередити розвиток психологічного вигорання та деструктивного синдрому «рятивника» [4]. Використання інтелектуальних систем та спеціалізованих цифрових платформ забезпечує можливість здійснення предиктивного аналізу психологічної сумісності волонтерських груп із запитами конкретних соціальних екосистем. Включення до навчальних програм знань з першої психологічної допомоги та основ конфліктології створює необхідну базу для стабілізації соціальної напруги в регіонах. Забезпечення волонтерів відповідним інструментарієм знань дозволяє перетворити їхню активність на фаховий гуманітарний внесок.

Наступним етапом розвитку волонтерської дестинації є розробка стратегій безпосередньої взаємодії, що ґрунтуються на паритетних засадах. Побудова стосунків між волонтерами та постраждалими громадами має базуватися на принципах довгострокового партнерства, а не ситуативної односторонньої допомоги. Такий формат взаємодії забезпечує сталий розвиток дестинації та сприяє відновленню внутрішньої суб'єктності місцевих жителів. Системна активізація контактів між мандрівниками та резидентами стимулює інтенсивний інформаційний обмін, що виступає основою для регенерації розірваних міжособистісних та соціальних зв'язків [2]. Безпосередній міжособистісний контакт суттєво сприяє дефрагментації суспільної свідомості, поступово нівелюючи відчуття соціальної ізоляції, у якому тривалий час могли перебувати деокуповані або постраждалі території.

Волонтерський туризм у цьому контексті функціонує як інструмент «м'якої» реінтеграції, де спільна діяльність із відновлення архітектурних чи природних об'єктів виконує роль гуманітарного містка між регіонами. Психологічний ефект від активної присутності волонтерів полягає у трансляції відчуття солідарності, що значно прискорює загальні процеси соціальної реабілітації та адаптації громад до мирного життя. Успіх партнерської моделі напряду залежить від прозорості та скоординованості дій усіх учасників. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють інноваційні технології, які структурують волонтерські зусилля.

Впровадження сучасних цифрових інструментів стає ключовим фактором у забезпеченні координації психосоціальної взаємодії та об'єктивного моніторингу її результатів. Технологічні рішення дозволяють оптимізувати розподіл ресурсів та підвищити рівень безпеки волонтерських місій. Інтеграція алгоритмів штучного інтелекту у мобільні додатки дозволяє проектувати персоналізовані траєкторії волонтерської діяльності, спираючись на фахові компетенції та поточний психологічний стан учасників. Створення єдиного інформаційного простору забезпечує можливість оперативного відстеження динаміки соціального клімату в громаді, що дозволяє вчасно коригувати гуманітарні стратегії [5]. Прикладом такої інтеграції є платформа «Travel2Change», яка використовує алгоритми для поєднання навичок туристів із потребами місцевих екологічних та соціальних громадських організацій.

Використання технологій цифрових двійників туристичних маршрутів надає волонтерам унікальну можливість заздалегідь, ще до моменту фізичного прибуття, детально вивчити складний історичний та соціокультурний ландшафт дестинації за допомогою інструментів віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності [1]. Подібна віртуалізація простору дозволяє учасникам програм сформулювати адекватне просторове уявлення про територію, ознайомитися з об'єктами культурної спадщини та зрозуміти масштаб інфраструктурних викликів, що значно скорочує період адаптації в польових умовах.

Водночас із цим, системне впровадження прозорих цифрових платформ звітності та механізмів зворотного зв'язку суттєво підвищує загальний рівень взаємної довіри між ключовими стейкхолдерами: державними інституціями, приватними бізнес-

структурами, волонтерськими спільнотами та, що є найголовнішим, безпосередньо місцевою громадою. Формування таких відкритих екосистем забезпечує публічність кожного етапу ревіталізації та дозволяє уникнути непорозумінь, пов'язаних із розподілом ресурсів чи оцінкою результатів діяльності.

Цифрові екосистеми сьогодні створюють надійний фундамент для масштабування волонтерських ініціатив, перетворюючи точкові проєкти на загальнонаціональну мережу підтримки дестинацій. Проте, важливо усвідомлювати, що завершення повного циклу ревіталізації територій вимагає не лише технічного виконання робіт, а й глибинного узагальнення отриманого практичного досвіду з його подальшою інтеграцією в актуальну державну політику та нормативно-правову базу. Психосоціальні аспекти волонтерської діяльності в цьому контексті виступають не просто додатковим чинником, а невід'ємною складовою цілісної стратегії сталого розвитку дестинацій, особливо в умовах інтенсивних глобальних та регіональних безпекових викликів.

Таким чином, гармонійне поєднання глибокої, фахової гуманітарної підготовки з високими етичними стандартами міжособистісної взаємодії дозволяє трансформувати волонтерство з емоційного пориву у потужний, науково обґрунтований драйвер соціально-економічного відродження територій. Державна політика у зазначеній сфері має бути стратегічно спрямована на комплексну інституціалізацію стандартів волонтерського туризму, де інноваційні цифрові рішення, такі як системи блокчейн для трекінгу допомоги чи алгоритми штучного інтелекту для координації, органічно поєднуються з фундаментальними принципами гуманізму та гарантіями безпеки.

Подальші наукові розвідки у даному напрямі доцільно зосередити на розробці та впровадженні складних методик довгострокової оцінки психосоціального впливу волонтерських ініціатив. Йдеться про вимірювання динаміки життєстійкості та накопичення соціального капіталу в українських громадах, що є маркером успішності будь-якої стратегії відновлення. Створення міцної науково обґрунтованої бази для розвитку волонтерського туризму дозволить не лише забезпечити стабільний розвиток внутрішніх дестинацій, а й сформуванню принципово новий, позитивний імідж України на міжнародній арені. Україна має потенціал стати світовим лідером та експортером унікальних знань про те, як ефективно використовувати людський потенціал та інтелектуальний волонтерський ресурс для подолання катастрофічних наслідків масштабних кризових явищ сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчук, Ю., Мальська, М. & Дмитрук, Р. (2025). Інформаційні технології в туризмі, рекреації та готельно-ресторанному бізнесі : навч. посіб. Київ: вид-во «Каравела». С. 114-118.
2. Довбиш, Н. (2025). Соціальний капітал територіальних громад: адаптація моделі Р. Патнема до українських реалій. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 28(2), 189-194. <https://doi.org/10.15421/172558>.
3. Іванов, А. М. (2025). Рекреація і туризм: стратегія сталого розвитку : монографія. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т. 496 с. <https://doi.org/10.31617/m.knute.2025-321>.
4. Новосьолова, С. (2022). Профілактика емоційного вигорання у волонтерів: досвід психолога. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*, 4(30), 6-7. <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/1fe9dcd8-dff2-4dec-9a3e-c4745772d8fe/content>.
5. Postupna, O., & Polianskyi, M. (2024). Mechanisms of interaction between public authorities, civil society, and international organizations during the Russian-Ukrainian war. *Journal of Public Policy and Institutional Change in the Middle of Conflict*, 1. <https://www.jcrs.unijena.de/jcrsmedia/5511/postupna-olena.pdf>.

ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ПОДОЛАННІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

*Максим ПРИЛЄПКО, Охорона праці, ОП-3
НК – Сергій ЛАУН, кандидат педагогічних наук
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

У сучасному світі людство стикається з численними викликами, що мають складний і багатовимірний характер. Політичні конфлікти, глобальні соціально-економічні трансформації, інформаційні війни, культурні протиріччя, міграційні процеси та зростання впливу цифрових технологій суттєво змінюють умови розвитку суспільства. У цих умовах особливого значення набувають гуманітарні науки, які досліджують людину, її цінності, культуру, мову, історичний досвід і соціальні взаємини. Саме вони допомагають глибше зрозуміти природу сучасних суспільних процесів та визначити ефективні шляхи подолання складних викликів сьогодення.

Актуальність дослідження ролі гуманітарних наук зумовлена тим, що вони сприяють формуванню світоглядних орієнтирів суспільства, розвитку критичного мислення та усвідомленню культурної й національної ідентичності. У періоди суспільних трансформацій і криз гуманітарні дисципліни відіграють важливу роль у збереженні духовних і культурних цінностей, сприяють міжкультурному діалогу та формуванню толерантності у багатонаціональному середовищі.

Крім того, гуманітарні науки допомагають осмислювати історичний досвід розвитку суспільств, аналізувати причини соціальних конфліктів і формувати підходи до їх мирного врегулювання. Вони також відіграють важливу роль у розвитку громадянського суспільства, підвищенні рівня політичної та правової культури, а також у формуванні активної громадянської позиції. У контексті поширення інформаційних технологій та глобалізації гуманітарні науки сприяють дослідженню інформаційних процесів, проблем комунікації та впливу медіа на суспільну свідомість.

Особливої актуальності ця тема набуває для сучасної України, яка перебуває в умовах соціально-політичних трансформацій та протистоїть численним зовнішнім і внутрішнім викликам. У таких умовах гуманітарні науки відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості, зміцненні культурної ідентичності, розвитку демократичних цінностей та консолідації суспільства.

Отже, дослідження значення гуманітарних наук у подоланні сучасних викликів є актуальним, оскільки вони сприяють глибшому розумінню соціальних процесів, формуванню ціннісних орієнтирів суспільства та пошуку ефективних шляхів розв'язання проблем сучасного світу.

Особливого значення набуває роль гуманітарних наук у формуванні громадянського суспільства та розвитку демократичних інститутів. Вони сприяють підвищенню рівня політичної культури, формуванню правової свідомості та розвитку критичного мислення серед громадян. Це, у свою чергу, сприяє більш активній участі населення у суспільному житті, зміцненню демократичних цінностей та утвердженню принципів верховенства права.

Для України актуальність цієї теми є особливо значною, оскільки країна перебуває у процесі глибоких соціально-політичних та економічних трансформацій, пов'язаних із модернізацією державного управління, інтеграцією до європейського та світового співтовариства, а також необхідністю подолання наслідків воєнних конфліктів та інших кризових явищ. У таких умовах суспільні науки виступають важливим інструментом наукового аналізу суспільних процесів і формування стратегій сталого розвитку держави.

Отже, дослідження значення суспільних наук у подоланні сучасних викликів є надзвичайно актуальним, оскільки саме ці науки сприяють глибшому розумінню складних соціальних процесів, формуванню ефективної державної політики та пошуку оптимальних шляхів розвитку суспільства в умовах глобальних змін.

Суспільні науки набувають особливого значення в умовах поточної російсько-української війни. На шляху до перемоги Україна шукає не лише ефективні технологічні та інноваційні рішення, але й відповіді на виклики, що стосуються суспільних потреб у визначенні стратегічних цілей держави, обґрунтуванні шляхів їх реалізації, окресленні напрямків повоєнного розвитку, а також підвищення рівня національної свідомості громадян. У цьому контексті соціогуманітарні науки мають вирішувати низку ключових завдань [3].

Серед основних завдань можна виділити такі:

- протидія маніпулятивному впливу агресора в умовах інформаційної війни, створення ефективної системи захисту від таких впливів і організація навчання населення методам протидії ворожій пропаганді;
- підвищення рівня обізнаності громадян про значення науки та інновацій для підтримки економіки у період воєнного стану;
- розробка заходів психологічного захисту населення та забезпечення оперативної психологічної допомоги військовим, тимчасово переміщеним особам і громадянам України, які постраждали через війну;
- формування високого рівня політичної культури населення, сприяння поглибленому вивченню української мови та поширенню знань з історії України;
- створення ефективних механізмів для розвитку наукової комунікації як усередині країни, так і за її межами;
- узагальнення наукових досліджень і розробок, виконаних у воєнний час, для консолідації знань та створення ресурсу, що буде використовуватися для популяризації науки у складний історичний період [4].

Завдяки таким ініціативам соціогуманітарні науки мають можливість стати вагомим інструментом у зміцненні національної стійкості та формуванні стратегії розвитку України під час і після війни.

Соціогуманітарні науки набувають все більшої значущості у процесі осмислення європейського цивілізаційного вибору України, сприяючи чіткому визначенню ключових понять, таких як цивілізація, глобалізація, європейський вибір. Ці терміни вже неодноразово ставали предметом детального дослідження українських учених. Знання гуманітарних дисциплін, переосмислене крізь призму технологічної парадигми постінформаційної цивілізації, має слугувати відповіддю на виклики сучасності та основою для вивчення людського досвіду [1].

Аргументи на користь гуманітарних наук зазвичай наголошують на їхній ролі у формуванні творчого і критичного мислення, розвитку навичок ефективного спілкування, командної роботи, а також сприянні розумінню власної особистості та ідентичності в контексті певної культури, народу та суспільства.

Практична значимість гуманітарних наук виявляється у їх здатності слугувати базисом соціальних практик. Це включає трансформацію різних сфер життєдіяльності через міждисциплінарні проєкти, комплексні науково-технологічні програми та інтеграційні стратегії. Наприклад, у США на перетині наук виникають нові дослідницькі напрями, такі як психолінгвістика, нейролінгвістика, нейроекономіка та поведінкова економіка. З'являються галузі, що поєднують гуманітарні й природничі дисципліни, зокрема біоетика та екософія [2].

Соціогуманітарне знання стає смисловим центром не лише для конкретних уявлень із сфери політики, економіки та освіти, але й закладає основу для осмислення

ролі науки в системі людських цінностей. Це знання сприяє покращенню якості життя та створенню сприятливого середовища для нинішніх і майбутніх поколінь.

Дослідники з гуманітарних наук виконують роль своєрідного "мозку" суспільства і держави. Хоча результати гуманітарних дисциплін можуть мати невидиму форму, вони часто стають тим імпульсом, який веде до дій. Невірно поставлені завдання або неправильно визначена мета можуть спричинити технічний розвиток із негативними наслідками для суспільства й держави загалом. Сучасний підхід до гуманітарних наук демонструє їх адаптивність до змін дослідницького середовища та реакцію на нові виклики. Вони розширюють межі досліджуваних об'єктів і явищ, посилюють взаємозв'язок між дослідженнями, практичними застосуваннями та суспільними дискусіями.

Загалом проблема ролі соціогуманітарних наук у суспільних і наукових процесах сьогодення не вичерпується розглянутими питаннями та має значний потенціал для подальшого дослідження з огляду на постійну модернізацію і вдосконалення людської цивілізації, яка потребуватиме осмислення досвіду, обґрунтування нових цілей, усвідомлення перспектив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко Я. Ю. Значення гуманітарних і раціональних наук у підготовці наукових кадрів. URL: <https://istznu.org/index.php/journal/article/download/1617/1505>
2. Ключковська Н. Р. Роль гуманітарних і суспільних наук у вищій освіті: зарубіжний досвід. cyberleninka.ru. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-gumanitarnih-i-suspilnih-nauk-u-vischii-osviti-zarubizhniy-dosvid/viewer>
3. Петрук Н. Стратегії розвитку гуманітарної освіти в добу технократизму та глобалізації. Філософія освіти. 2020. № 26 (1). С. 54–67. URL: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/download/613/557/1041>
4. Перший Г. Гуманітарна освіта в умовах війни та євроінтеграції України. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : матеріали XIX регіон. наук.-практ. конф. (16 черв. 2022 р., м. Дніпро). 2020. С. 137–139. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА СЛІДЧОГО ЯК СКЛАДОВА ГУМАНІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ ПРАВООХОРОНЦЯ

Еміль ПРИСЯЖНЮК, ННІ№1, ННІІ-24-201(ПР)

НК – Оксана ПЧЕЛІНА, доктор юридичних наук, професор

Харківський національний університет внутрішніх справ

Робота слідчого – це не лише сухе застосування статей Кримінального процесуального кодексу. На практиці це щоденне спілкування з людьми, які часто перебувають у стресі або кризовій ситуації. Тому лише юридичних знань тут замало. Базою для ефективної роботи стає професійна етика, яка формує гуманітарну культуру правоохоронця. Без поваги до людини та розуміння її стану просто неможливо якісно розслідувати справу і зберегти довіру суспільства. Але є ще одна проблема. Під час війни люди максимально гостро реагують на будь-яку несправедливість з боку держави. Так що етичні стандарти для слідчого – це вже не теорія, а сувора вимога реальності.

На міжнародному рівні стандарти професійної етики слідчого тривалий час формувалися в контексті встановлення вимог до діяльності поліції. Це зумовлено тим,

що в різних державах є різні системи досудового розслідування. Водночас у більшості країн саме поліція відіграє основну роль у здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень. При цьому здійснення досудового розслідування посідає важливе місце серед функцій поліцейських органів. З огляду на це, на міжнародному рівні значення стандартів професійної етики слідчого здебільшого відіграють саме міжнародні стандарти діяльності поліції. Можна вважати, що такий підхід склався історично, і він загалом прийнятний, хоч і не враховує кількох важливих аспектів: 1) відмінності досудового розслідування як кримінальної процесуальної діяльності від «адміністративної» діяльності поліції; 2) диференціації органів досудового розслідування в різних країнах (які можуть містити не тільки поліцію, а й, наприклад, органи безпеки, антикорупційні органи, органи економічної безпеки та ін.); 3) необхідності забезпечення спеціального статусу слідчого, порівняно зі «звичайними» поліцейськими, в аспекті гарантування незалежності, підвищених вимог до компетентності та ін.

Так, можна вважати, що положення міжнародних документів щодо діяльності поліції повною мірою поширюються не тільки на слідчих поліції, а й на слідчих інших правоохоронних органів, що мають спільні з поліцією завдання в частині запобігання та протидії злочинності, а також виявлення злочинів. Зважаючи на викладене, в Україні положення таких міжнародних документів поширюються на слідчих, дізнавачів та детективів усіх органів досудового розслідування, а саме: Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України.

У системі міжнародних стандартів етики слідчого можна виокремити глобальний (загальносвітовий) та регіональний (європейський) рівні [1, с. 209–210].

Ефективна діяльність поліції є запорукою злагодженого функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, необхідною умовою захисту законних прав й інтересів громадян. З огляду на що в Європейському кодексі поліцейської етики акцентовано на основоположних цілях поліцейської служби у демократичній державі: підтримання громадського спокою, законності та правопорядку у суспільстві; захист і повага до основоположних прав і свобод людини; попередження та протидія злочинності; виявлення злочинів; допомога та служба громадськості. Для забезпечення виконання цих завдань, операції з охорони правопорядку повинні відповідати базовим критеріям принципу верховенства права, тобто задовольняти національні й міжнародні стандарти, а відповідне національне законодавство має бути сформульованим достатньо чітко й зрозуміло та доступним для громадськості.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» завдання поліції полягає в наданні поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки й порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Щоб забезпечити виконання цих завдань, операції з охорони правопорядку повинні відповідати базовим критеріям принципу верховенства права – задовольняти національні й міжнародні стандарти, а відповідне національне законодавство має бути у вільному доступі для громадськості та сформульованим достатньо чітко й зрозуміло. У «Пояснювальному меморандумі» до «Європейського кодексу поліцейської етики» здійснено аналіз цінностей і норм, характерних для поліції у сучасному суспільстві. Так, зокрема зазначається, що: «у демократичних суспільствах, заснованих на верховенстві права, поліція виконує традиційні функції: запобігання, боротьба, виявлення злочинності, забезпечення публічного спокою, забезпечення права,

збереження публічного порядку й захист основоположних прав людини. До того ж, у цих суспільствах поліція надає різноманітні послуги соціального характеру, які супроводжують іншу її діяльність. Вона має власну дискрецію під час виконання цих функцій. Поліція в демократіях допомагає підтримувати цінності демократії й сама сповідує ці цілі. Загалом громадськість погоджується та насправді схвалює здійснення поліцією легітимної влади доти, доки помітно, що поліція виконує свої завдання в етично прийнятні способи та заради гідних демократичних цінностей. Тож, коли вона задовольняє ці вимоги, поліція має повне право розраховувати, що громадськість довірятиме їй виконувати її обов'язки та співпрацюватиме з нею в цьому».

Організаційна структура поліції повинна сприяти завоюванню та підтриманню громадянської довіри до поліції «як професійної правоохоронної структури, що знаходиться на службі громадськості». Необхідні організаційні заходи мають сприяти ствердженню довірливих відносин з громадськістю та налагодженню ефективного співробітництва з іншими органами, місцевими спільнотами, неурядовими організаціями й представниками громад, зокрема й з етнічними меншинами.

У демократичному суспільстві поліція наділена повноваженнями відповідно до закону. Громадськість довіряє поліції в тому, що вона (поліція) не зловживатиме своїми повноваженнями. Як тільки з'являються зловживання, це шкодить загальній вірі у справедливість, виникає загроза того, що цивільне населення буде використовувати власну систему відновлення справедливості [2, с. 33–34].

У контексті досліджуваного питання варто зазначити, що професійна етика – це система цінностей, принципів і правил поведінки певної професійної спільноти, які формують моральні стандарти професійної діяльності. Також під цим поняттям розуміють галузь етичної науки, яка вивчає названу систему. Норми професійної етики регулюють насамперед професійну взаємодію з владними інституціями та громадянським суспільством, а не лише відносини всередині колективу. Професійна етика формує патріотизм, відповідальне ставлення до органів державної влади, інших організацій, об'єднань та окремих громадян, забезпечує моральний характер взаємовідносин у професійній діяльності. Становлення цих принципів і норм відбувається під зовнішнім впливом суспільства, як запит, очікування і визначення меж професійної діяльності і професійної компетенції. При цьому етичні вимоги, що містяться в правових нормах, приймаються добровільно представниками професії, пов'язаної із взаємодією в системі «людина – людина», та є обов'язковими до виконання. Невиконання цих правил може мати юридичні наслідки (звільнення з посади, відсторонення від справи) [3, с. 76–77].

Отже, професійна етика слідчого – це не факультативний додаток до професії, а обов'язковий інструмент процесуальної діяльності. В умовах воєнного стану, коли суспільство має загострене почуття справедливості, саме етична поведінка правоохоронця стає маркером легітимності влади.

Аналіз показує, що міжнародні стандарти, хоч і орієнтовані переважно на поліцію, мають застосовуватися до всіх органів досудового розслідування (ДБР, НАБУ, БЕБ). Це дозволяє сформувати єдиний гуманітарний простір, де головною цінністю є людина, а метою – не лише покарання винного, а й збереження довіри громадськості до системи правосуддя. Порушення цих норм веде як до морального осуду, так і до конкретних юридичних наслідків, аж до втрати посади, що, своєю чергою, підтверджує нерозривний зв'язок етики та права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костючок Ю. Л. Міжнародні стандарти професійної етики слідчого. *New ukrainian law*. 2025. № 4. С. 208–213. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2025.4.25> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Petrova H. Basic values and principles of police professional ethics. *Filosofs'ki ta metodologični problemi prava*. 2020. Т. 19, № 1. С. 32–43. URL: <https://doi.org/10.33270/02201901.32> (дата звернення: 24.02.2026).

3. Svichkaryova Y. V. Professional ethics in law enforcement agencies. *Uzhhorod national university herald. series: law*. 2023. Т. 2, № 76. С. 75–78. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.12> (дата звернення: 24.02.2026).

ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ ЯК ЕТАП ФОРМУВАННЯ МОДЕРНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ

*Кирило ПШЕНИЧНИЙ, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ІЗПк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Період Української революції 1917–1921 рр. постає кульмінаційним етапом багатовікової еволюції української спільноти, що ознаменував трансформацію етнографічної маси в модерну політичну націю. В умовах Першої світової війни та дезінтеграції Російської й Австро-Угорської імперій цей історичний відрізок став каталізатором реалізації права народу на самовизначення та розбудови суверенної державності. Дослідження зазначеного феномену є засадничим для розуміння генези сучасної національної ідентичності, її демократичного змісту та соборницьких інтенцій. Якщо на початку ХХ ст. значна частина українства перебувала на стадії етнографічної самосвідомості, де ідентифікація ґрунтувалася на мовних, релігійних та локальних ознаках, а ідея незалежності була переважно інтелектуальним проектом еліти, то революційні процеси забезпечили стрімку політизацію широких верств населення. Інституціоналізація Української Центральної Ради та оприлюднення її Універсалів конвертували «українську ідею» у практичну державотворчу програму, залучивши до політичних процесів мільйони раніше аполітичних громадян. Така масова мобілізація сприяла формуванню почуття причетності до єдиної політичної спільноти, що нівелювало вузькорегіональні та соціальні інтереси. Проголошення автономії, а згодом і повної незалежності IV Універсалом, надало національній ідеї легітимного правового статусу та суб'єктності в системі міжнародних відносин [1].

Ключовим чинником консолідації нації стала розбудова державних інституцій та впровадження єдиної атрибутики. Попри дискретність політичних режимів (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія) та перманентні воєнні виклики, функціонування центральних органів влади (Ради Міністрів, Генерального Секретаріату) створило прецедент тривалої політичної суб'єктності та територіальної цілісності [1]. Засадничим актом, що зафіксував ідею єднання, став Акт Злуки 22 січня 1919 р., який проголосив об'єднання УНР та ЗУНР у єдину Соборну державу. Ця подія заклала фундамент ідеології соборності як невід'ємного складника територіальної ідентифікації модерної нації.

Паралельно відбувалася візуальна уніфікація національного простору через затвердження державних символів – Тризуба як Герба та синьо-жовтого прапора, що забезпечили швидку ідентифікацію українства в усіх регіонах. Процес державотворення також супроводжувався розбудовою власної фінансової, законодавчої та дипломатичної систем, що атестувало суверенність української спільноти.

Важливу роль у формуванні політичної нації відіграв мілітарний чинник. Регулярні військові формування, зокрема Армія УНР та Українська Галицька Армія, стали інструментом національної інтеграції [2]. Військова служба забезпечувала

взаємодію представників різних соціальних груп та регіонів (зокрема мешканців Центральної і Західної України), формуючи спільну етику громадянської відповідальності та відданості державним інтересам. Демократичний вектор революції, втілений у виборчому законодавстві, наданні прав жінкам та гарантуванні широкого національно-територіального самоврядування, свідчив про модернізаційний характер українського державотворення. Це маркувало розрив з автократичними традиціями імперій та утвердження республіканських цінностей, заснованих на принципах рівності та соціальної справедливості.

Крім внутрішньої консолідації, Українська революція актуалізувала «українське питання» на міжнародному рівні. Діяльність дипломатичних місій, участь у Берестейських переговорах та Паризькій мирній конференції сприяли визнанню українського народу суб'єктом міжнародного права [2]. Зовнішня легітимація посилювала авторитет держави всередині країни, зокрема серед національних меншин (євреїв, поляків, росіян), яким гарантувалися широкі права. Такий підхід свідчив про формування політичної нації на громадянських засадах, а не суто за етнічною ознакою.

Попри підсумкову військову поразку, Українська революція досягла фундаментального результату в царині національного самоусвідомлення. Спадщина 1917–1921 рр. – ідеал соборної незалежної республіки, власні інституції та символіка – стала основоположним досвідом, що живив подальші етапи визвольної боротьби аж до відновлення незалежності у 1991 р. Таким чином, цей період залишається центральним елементом у конструкції сучасної національної ідентичності та геополітичного позиціонування України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська Революція // Енциклопедія історії України: Україна-Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2019. 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_revoliutsiia_1917
2. Українська революція 1917-1921 років // Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/ukrayinska-revoluciya-1917-1921-rokiv>

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

*Данііл РИЛЄЄВ, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ХТк-23-1
НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Повномасштабна війна стала для українського суспільства не лише воєнним і політичним, а й глибоким морально-психологічним випробуванням. В умовах постійної загрози, втрат, вимушеного переміщення та інформаційного тиску особливого значення набуває здатність суспільства зберігати внутрішню стійкість, солідарність і віру в майбутнє. Важливу роль у цьому процесі відіграють громадянські інституції, які стали одним з ключових чинників підтримки морально-психологічного стану населення. Громадянські інституції – це сукупність громадських організацій, волонтерських рухів, ініціативних груп, благодійних фондів та неформальних об'єднань громадян, що діють поза межами державного управління, але в тісній взаємодії з ним. У воєнний період вони виконують не лише практичні функції допомоги, а й важливу психологічну та моральну місію. Через волонтерську діяльність, взаємну підтримку та самоорганізацію

громадян формуються відчуття причетності, спільної відповідальності та колективної сили [1].

Дослідження соціально-психологічного стану українського суспільства в умовах війни засвідчують, що активна участь громадян у волонтерських і громадських ініціативах знижує рівень тривожності, безпорадності та страху. Залученість до спільної справи допомагає людям відчувати контроль над ситуацією та усвідомити власну значущість для суспільства. Важливою функцією громадянських інституцій є формування та підтримка моральних цінностей – взаємодопомоги, солідарності, довіри, відповідальності й патріотизму. Саме через діяльність громадських організацій ці цінності переходять із декларативного рівня у практичну площину щоденних дій. Волонтерський рух, допомога військовим і цивільним, підтримка внутрішньо переміщених осіб стали потужними моральними орієнтирами для всього суспільства. Крім того, громадянські інституції відіграють роль комунікативного посередника між державою та суспільством, сприяючи зменшенню соціальної напруги та поширенню достовірної інформації [2].

Отже, громадянські інституції є одним із ключових чинників формування морально-психологічної стійкості українського суспільства в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слюсаревський М.М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді : науково-аналітична доповідь / М.М. Слюсаревський ; Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України. – Київ, 2022. – URL: <https://naps.gov.ua/uploads/files/press/2022/slyusareskiy040522.pdf>

2. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні : монографія / за ред. О.Резніка ; Ін-т соціології НАН України. – Київ, 2019. – 288 с. – URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/osp/sociological-dimensions-of-civil-society-in-ukraine.pdf>

УКРАЇНЬСЬКА СПАДЩИНА У СВІТІ: ПАМ'ЯТКИ, ДІАСПОРА ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Роман РИНДИЧ

Фаховий коледж електронних приладів

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

Українська історико-культурна спадщина не обмежується лише об'єктами, які знаходяться на території України. Багато важливих пам'яток розташовані за кордоном, в інших країнах, де українці залишили свій слід протягом століть. Це пов'язано з особливим геополітичним становищем України, яка завжди перебувала на перетині Сходу і Заходу. Через це розвивалися активні політичні, економічні та культурні зв'язки з іншими державами, а українська культура поширювалася далеко за межі метрополії. Україна виступала своєрідним центром для українських діаспор, які з'являлися в різний час і мали різні ступені зв'язку з батьківщиною.

Вивчення нерухомих пам'яток, пов'язаних із діаспорою, а також подій, що відбувалися навколо них, дозволяє глибше простежити історію життя конкретних

людей та розвиток цілих громад. Через ці об'єкти можна простежити, як взаємодіяли різні культури, які позитивні і негативні фактори впливали одна на одну, і як українці зберігали свої традиції та ідентичність у чужому середовищі.

Особливо важливою стала спроба систематичного вивчення закордонної спадщини після здобуття Україною незалежності. У 1995 році український історик, кандидат історичних наук С. Кот разом з австралійським дослідником П. Кардашем вперше порушили проблему так званих «білих плям» – маловивчених або взагалі невідомих українських пам'яток за кордоном. Їхня книга систематизувала інформацію за географічним принципом – по кожній країні Європи, Америки та Австралії, де протягом понад ста років оселялися українці. У виданні описані ключові періоди формування українських громад за кордоном, історичне минуле цих спільнот та їх сучасний стан [1, 3].

Книга містить численні ілюстрації пам'ятників, встановлених українськими громадами, опис культурних осередків, громадських об'єднань і товариств. Саме це видання стало визначальним для подальших досліджень закордонної української спадщини та надихнуло на підготовку окремого тому «Зводу пам'яток історії та культури України» за межами держави [2, 361].

Продовжуючи цю роботу, науковці Інституту історії України НАН України здійснили системне дослідження пам'яток і пам'ятних місць, пов'язаних із життям та діяльністю видатних українців. Результати цих досліджень були опубліковані 2011 року у колективній праці «Українська діаспора: історико-культурна спадщина». До книги увійшов каталог-довідник, у якому зібрано пам'ятки, пов'язані з життям і діяльністю багатьох відомих діячів української історії та культури. Ця робота була підготовлена кандидатом історичних наук Т. Катаргіною та мистецтвознавцем В. Герасимчуком і стала важливим кроком у систематизації закордонної спадщини [2, 362].

У зв'язку з підготовкою окремого тому Зводу пам'яток за кордоном постала необхідність визначити чіткі напрями дослідження та методи оцінки культурної спадщини. Важливо враховувати культурне розмаїття кожної країни і визначати пам'ятки, які є знаковими символами національної ідентичності українців. Це необхідно не лише з наукової точки зору, а й для розуміння того, як сучасне суспільство зберігає і шанує спадщину попередніх поколінь. Адже рівень цивілізованості нації визначається не тільки сучасними технологіями та промисловим розвитком, а й ставленням до історичної спадщини.

При проведенні структурного аналізу об'єктів української культурної спадщини за кордоном слід розділити її на сегменти. До означеного типу об'єктів належать пам'ятки, пов'язані з воєнними подіями, у яких брали участь українські козаки й українські військові загони у складі військових формуваннях західних держав XIX–XX ст. До них належать фортеці, поля битв, окремі фортифікаційні укріплення, які збереглися до нашого часу. Частина з них увічнені стелами, пам'ятниками, пам'ятними брилами з присвятними написами [2, 363].

Значну групу пам'яток складають історико-культурні об'єкти, пов'язані з періодом національно-визвольних змагань початку XX ст. Період існування УНР, Української Держави, ЗУНР залишили відбиток у пам'ятках не тільки України, а й цілого ряду держав Європи.

Вагома частина належить об'єктам, створеним українською громадою, яка опинилася в еміграції на різних континентах. При цьому друга хвиля еміграції ще мала надію на повернення до України, проводила політичну діяльність, представлена значною кількістю державних діячів в екзилі. Поступово сформувалась зарубіжна українська діаспора, представники якої зосередили свою увагу на розвитку освіти, науки, видавничої справи тощо.

Певну частку складають пам'ятки встановлені діаспорою на честь видатних українських культурних, політичних, освітніх, громадських діячів. Кожна з цих пам'яток має свою особливу історію спорудження.

Окрему частину українського надбання за кордоном представляють пам'ятки, встановлені українською республікою у складі СРСР для налагодження дружніх стосунків з певними колами діаспори за кордоном після Другої світової війни. Хоча тут прослідковується вплив політичного компоненту та пропагандистського фактору [3, 211].

Практичне значення таких досліджень полягає в тому, що вони можуть слугувати методологічною основою для програм із дослідження, охорони та оптимального використання культурної спадщини. Цінність цих пам'яток полягає в тому, що вони наочно демонструють історичні реалії. Завдяки об'єктам, що збереглися за кордоном, громадськість може ознайомитися з творчістю та життям видатних українців у різних сферах: політичній, науковій, культурній.

Особливо важливо вивчати пам'ятки закордонної української спадщини через те, що багато автентичних об'єктів всередині України було знищено протягом ХХ століття. Це призвело до втрати цінних матеріалів, що відображали життя та діяльність провідних діячів. Тому закордонні об'єкти стають унікальним джерелом для відтворення історії української культури і життя окремих видатних осіб.

Системне збереження таких об'єктів неможливе без реєстрації, класифікації та систематизації. Це необхідно для наукової обробки, охорони та ефективного використання пам'яток. Особливо перспективним є підхід, який розглядає історичні об'єкти як джерела інформації про політичний, економічний, матеріально-технічний та соціально-культурний розвиток суспільства в певні історичні періоди. Кожен пам'ятник, будівля чи меморіальне місце стає важливим свідком тогочасного життя, допомагає простежити взаємозв'язки культур, традицій і навіть окремих особистостей [2, 364].

Таким чином, дослідження української спадщини за кордоном дозволяє не лише зберегти культурну пам'ять, а й глибше зрозуміти історію українського народу, його взаємодію з іншими культурами, а також з'ясувати роль українців у формуванні культурного ландшафту різних країн. Це важливий крок для науки, освіти і виховання національної свідомості у майбутніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кот С. І., Кардаш П. Українці в світі: Книга-альбом. – Київ, Мельборн: Фортуна, 1995. – 423 с.
2. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.
3. Теоретичні та науково-практичні засади підготовки статей про пам'ятки історії до «Зводу пам'яток історії та культури України. К.: Інститут історії України, 2011. – 272 с.
4. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
5. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Михайлівна Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.

ЗАПОРІЗЬКА СІЧ – КОЗАЦЬКА РЕСПУБЛІКА

*Євген РОЗПУТНИЙ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-2 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Запорізька Січ постала в українській історії як унікальний феномен соціально-політичного устрою, що гармонійно поєднував у собі сувору військову організацію з розвиненими демократичними механізмами ухвалення стратегічних рішень та засадами суспільної рівності. На відміну від більшості держав ранньомодерної Східної Європи XVI–XVIII ст., де домінували абсолютистські монархічні моделі або жорсткі феодальні ієрархії, Запорізька Січ базувалася на засадах колективного управління. Це дозволяє характеризувати її як самобутню «козацьку республіку», політична культура якої кристалізувалася в екстремальних умовах прикордонного життя та перманентної військової загрози. Такі обставини вимагали від товариства не лише залізної дисципліни, а й високого рівня внутрішньої консолідації та безумовної довіри до обраних лідерів.

Фундаментом політичної системи була Військова (Загальна) рада – вищий орган влади, що представляв собою збори всього козацького товариства. Кожен повноправний член громади володів правом голосу, а процес ухвалення рішень вирізнявся публічністю та колегіальністю. Рада не лише обирала кошового отамана та військову старшину (суддю, писаря, осавула), а й визначала вектори внутрішньої і зовнішньої політики, здійснювала розподіл земельних угідь та планувала військові операції [1]. Принципова виборність усіх ланок управління була надійним інструментом запобігання авторитаризму: будь-який представник старшини міг бути достроково усунутий у разі втрати довіри або порушення звичаєвих норм, що свідчить про розвинену систему політичної відповідальності перед громадою.

Правова система Січі ґрунтувалася на звичаєвому праві, яке акумулювало багатовіковий досвід виживання в степу, християнські етичні цінності та народні уявлення про справедливість. Діяльність військових судів відзначалася швидкістю та відкритістю, що було критично важливим в умовах воєнного часу. Попри суворість тогочасних покарань, вони не носили ознак свавілля, а були спрямовані на підтримання правопорядку та боєздатності війська, де козацька громада виступала головним гарантом дотримання законності [1]. Запорізька Січ демонструвала всі атрибути повноцінної державності: вона володіла чітко окресленою територією (Вольності Війська Запорізького), мала власну адміністративну структуру, фінансову систему та розгалужені міжнародні зв'язки. Як автономний суб'єкт міжнародної політики, Січ підтримувала дипломатичні відносини з Річчю Посполитою, Кримським ханством, Османською імперією та Московським царством. Ведення активного дипломатичного листування та укладання міждержавних воєнно-політичних союзів підтверджують високий міжнародний авторитет козацької республіки.

Економічний устрій Січі спирався на принцип колективної власності Війська Запорізького на землю та природні ресурси. Земельні угіддя, промисли та водні об'єкти належали не окремим особам, а всій козацькій громаді, що суттєво обмежувало соціальну стратифікацію та запобігало утворенню великих приватних маєтків за феодальним зразком. Основними видами господарської діяльності були рибальство, мисливство, ремесла та активна внутрішня і зовнішня торгівля (чумацтво) [1]. Навіть з інтенсифікацією індивідуального землеробства у XVIII ст. (фермерство в межах зимівників), засадничий принцип соціальної справедливості залишався домінуючим.

Духовна і культурна місія Січі виявилася у формуванні особливого кодексу козацької честі, що акцентував на мужності, вірності побратимству, волелюбності та

жертвності в ім'я спільного блага [2]. Запорізькі традиції стали наріжним каменем формування сучасної української національної ідентичності. Навіть після насильницької ліквідації Січі російським царизмом у 1775 році, її республіканський дух та ідеали народовладдя продовжували жити національно-визвольні рухи XIX–XX століть.

Таким чином, Запорізька Січ була не просто військовим табором, а складною політичною організацією з виразними ознаками ранньої демократії та ефективного самоврядування, що заклала підвалини для безперервності української державотворчої традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013950>
2. Запорозьке козацтво: традиції, звичаї, право. URL: <http://194.44.187.2/eljournal/1/kozactvo.pdf>

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

*Станіслав РОМАНОВ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБ-25-3 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Тарас Григорович Шевченко є безперечним символом України, національним героєм та великим Кобзарем. Всебічно обдарований митець – пророк, поет, прозаїк, мислитель, живописець та громадський діяч – відіграв неоціненну роль у становленні української ідентичності. Своєю творчістю та складним життєвим шляхом він надихав покоління патріотів на боротьбу за істину, волю та самостійне майбутнє рідного краю.

Для української державотворчої традиції Шевченко виступає ключовим ідеологом незалежності та символічним «батьком» нації. Уособлюючи архетип мудрості, знання та авторитету, його постать стає точкою опори в періоди історичних викликів, коли суспільство потребує ціннісних орієнтирів та консолідації навколо національної ідеї [1].

Творчість Шевченка максимально повно відображає духовний світ українця, акумулюючи в собі ключові ментальні ознаки нації. Для іноземного читача його поезія слугує своєрідною «енциклопедією українського характеру», тоді як для самих українців вона є «дзеркалом», що дозволяє осмислити не лише велич перемог, а й глибинні причини історичних поразок

Важливою рисою феномену Шевченка є його здатність транслювати простір любові: до рідної землі, жінки, дитини, національних героїв та людської особистості загалом. У своїй поетичній спадщині він постає надзвичайно толерантною постаттю – у конфесійному, національному та моральному аспектах. Водночас ця толерантність має чітку межу: вона закінчується там, де починається шкода для України. Поет безкомпромісно засуджує як зовнішні загрози, так і внутрішні вади суспільства («потворне в нас самих»), що руйнують націю зсередини [2].

Шевченко з'явився на арені історії в період втрати Україною державності, коли її землі були анексовані Російською та Австрійською імперіями, а селянство – остаточно закріпачене. Попри тогочасну модель політичної кон'юнктури, де українська

ідентичність обмежувалася «провінційним походженням» при лояльності до імператора, Шевченко запропонував радикально нову парадигму[2]. Для нього імперська влада – це тиранія, що позбавила народ свободи. Вийшовши за межі локального патріотизму, поет перетворив пам'ять про минулу державність на чітку візію майбутньої незалежності.

Сьогодні ім'я Великого Кобзаря по праву посідає місце в пантеоні світової культури. У плеяді безсмертних класиків літератури він стоїть в одному ряду з такими титанами думки, як Гомер, Шекспір, Гете, Байрон та Міцкевич. Мистецька спадщина Шевченка, пройшовши крізь призму національного болю, стала неоціненним набутком усього людства

ЛІТЕРАТУРА

1. Позачасовий феномен Т.Г. Шевченка // Бібліотека Державного університету «Житомирська політехніка»: [вебсайт]. URL: <https://lib.ztu.edu.ua/?q=ua/pozachasovyyu-fenomen-tg-shevchenka>
2. Тарас Шевченко як символ нації // Український інтерес: [вебсайт]. URL: <https://uain.press/blogs/taras-shevchenko-yak-symvol-natsiyi-1191845>

SOCIAL COMMUNICATION AND PERSONNEL ENGAGEMENT AS A HUMANITARIAN RESOURCE FOR ORGANIZATIONAL RESILIENCE

*Ivan RIABOKON, PhD in economics, associate professor, associate professor
at the Department of Socioeconomics and Personnel Management,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

In the current conditions of global instability and existential challenges for Ukraine, traditional technocratic models of human resource management (HRM) are losing their effectiveness. There is an urgent need to shift the focus from administrative control to a socio-philosophical and economic understanding of the organization as a holistic social organism. The relevance of the topic is due to the fact that in times of crisis, it is the «human factor» that becomes the main factor for survival, and social communications are transformed from an auxiliary tool into the main mechanism for preserving human and social capital [1, 112].

The integration of auditing and analytics increases an organization's adaptability to a dynamic business environment, allowing it not only to record the current state of affairs, but also to make preventive forecasts regarding staff turnover and employee satisfaction [2, 88].

Rethinking the role of personnel within the humanitarian discourse requires a shift from the «employee as a resource» model to the «employee as a subject» model. In this context, social communications should create space for dialogue, where technology acts as flexible «bridges» that overcome isolation and physical distance. HR analytics allows subjective data on the state of personnel to be transformed into practical management decisions based on quantitative forecasts, rather than solely on management intuition [2, 91].

The priority of strategic management in wartime is not so much to increase efficiency as to preserve the functionality and viability of the organization as such [3, 92]. This requires a combination of empathetic communication and strict executive discipline. A human-centered approach does not abolish hierarchy, but becomes the psychological basis for unquestioning compliance with regulations and deadlines. Empathy in this context acts as a tool for reducing cognitive load, allowing employees to remain productive even under conditions of permanent stress [3, 94].

Information hygiene is also an important element of management. Communication within the organization should act as a filter that cuts out unnecessary information «noise» and provides employees with clear, reassuring guidelines. This allows them to stay focused on their professional activities, converting emotional stability into productivity.

An important function of people-centered management in wartime is the prevention of destructive work strategies, in particular «quiet quitting» and professional burnout. Empathetic attitude and transparent communication allow converting emotional support into high engagement, which is a determining factor in maintaining business productivity [4, 581].

The transformation of the motivational structure under martial law indicates the dominance of intangible factors: a sense of the importance of work, team cohesion, and corporate social responsibility [4, 582]. This allows companies to remain functional even when financial resources are scarce.

The effectiveness of management system transformation directly depends on the quality of HR analytics implementation, which allows not only to conduct an objective assessment of human capital, but also to make preventive forecasts regarding staff engagement. The use of intelligent data analysis becomes the basis for the transition from formal administration to the creation of an adaptive environment, where every management step is aimed at developing talent and strengthening business sustainability.

A comparison of the functional-administrative and human-centered models of personnel management is presented in Table 1.

Table 1 – Comparison of functional-administrative and human-centered models of personnel management in crisis conditions

<i>Comparison parameter</i>	<i>Traditional management (stable period)</i>	<i>Management in crisis situations (humanitarian approach)</i>
Communications role	Transfer of instructions and control over task completion.	Creating space for dialogue and psychological support.
Technology function	Automation tools (software, CRM, ERP).	«Bridges» to overcome isolation and digital empathy.
Connection vector	Vertical (hierarchy: manager – subordinate).	Horizontal (network interaction, volunteering).
HR manager priority	Process and KPI administration.	Facilitating engagement and information hygiene.
Engagement	Results of material incentives.	The result of shared values and emotional security.
Organizational outcome	Operational efficiency.	Organizational resilience and preservation of human and social capital.

Source: compiled by the author based on [2, 4].

Analysis of the models presented confirms that a change in the management paradigm transforms engagement from the result of external stimulation to the result of emotional security. This allows each individual to be identified as a subject of organizational stability formation, rather than merely an object of management.

To summarize, it should be emphasized that the transition to a human-centered management model in times of crisis is not purely a humanitarian initiative, but rather a critical economic strategy. The transformation of digital communication channels into a space for open dialogue allows emotional support and high levels of engagement to be converted into real organizational resilience. Thus, social communications become an intangible asset that ensures the reproduction of social capital even in the absence of other resources, turning

every technological interaction into a step towards strengthening the overall resilience of the enterprise.

Summarizing the above, the following conclusions can be drawn:

1. In the context of modern challenges, social communications are transforming from an auxiliary management function into a fundamental humanitarian resource. This requires a revision of the economic paradigm: from perceiving an employee as a «resource» (object) to recognizing them as a full-fledged subject of organizational life, whose psychological stability is the key to the stability of the entire system.

2. In the context of socio-philosophical understanding, technological tools (corporate messengers, platforms) are no longer just means of data transmission. They become anthropocentric «bridges» that fulfill the individual's need for belonging and security, transforming the digital space into an environment for shared crisis management.

3. Employee engagement based on shared meanings is the foundation for building social capital. This proves that the long-term economic viability of an organization depends not on strict control, but on the quality of humanitarian interaction and the ability of management to convert empathy into strategic resilience.

REFERENCES

1. Hryshnova, O. A. Labor Economics and Social-Labor Relations : textbook. Kyiv : Znannia, 2011. 390 p.
2. Kotsur, A., Ostroverkhov, V., Diakiv, O., Prokhorovska, S. Personnel audit and HR analytics as tools for effective personnel management of the organization. *Regional Aspects of Productive Forces Development of Ukraine*. 2024. Iss. 29. P. 87–94. DOI: <https://doi.org/10.35774/rarrpsu2024.29.087>.
3. Stroiko, T., Burkun, V., Medvedov, R. Strategic aspects of human resource management in the context of military operations: Ukrainian experience. *Three Seas Economic Journal*. 2024. Vol. 5, No. 1. P. 91–95. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2024-5-14>.
4. Stepanova, E. R. Personnel motivation and engagement as a factor of business resilience during the war. *Business Inform*. 2025. No. 4. P. 580–584. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-4-580-585>.

ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ЯК ПРІОРИТЕТНОЇ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ

Софія САВЧЕНКО, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України

Проблеми національної самоідентифікації є важливими для кожного народу, оскільки вони зачіпають смислотвірчі основи його існування. Для України ці проблеми є ще гострішими, бо здобуття незалежності поставило її перед вибором нової ідентичності, такої, яка найліпше сприяла б процесам формування постмодерної нації. Обрана молодіжною державою парадигма націо- і державотворення не була національно-етнічною і не закріпила за титульним – українським – етносом ніяких владних переваг. Проте закладений у національно-державницькій парадигмі об'єднуючий потенціал виявився слабким для того, щоб політична нація стала вагомим конструктом ідентифікаційного поля.

Необхідність чіткого окреслення ідентифікаційного простору в Україні диктується як пізнавальними, так і особливо практичними завданнями. Значення останніх зростає у зв'язку з тим, що процеси самоідентифікації відбуваються в Україні одночасно зі зміною механізмів соціально-економічного регулювання. Новітній етап соціокультурної трансформації у новоствореній державі пов'язаний із істотною модифікацією системи цінностей і моделей політичної поведінки. Нестабільність соціального середовища, ускладнена різнополюсністю зовнішніх орієнтацій, породжує розмитість ідентифікаційних систем та дифузію ідентитетів [3].

Під ідентичністю прийнято розуміти результат самовизначення людини чи групи у соціальному сенсі, створення «образу – Я» та «образу – Ми», тобто віднесення ними себе до тих чи інших спільнот за віковими, професійними, статевими, територіальними, етнічними, конфесійними чи іншими ознаками. Англійське слово «identity» вживається у значеннях тотожності, справжності й самотності. У соціогуманітарних науках пріоритет віддається третьому (самотності) – ідентичність тут розуміється як сукупність специфічних рис, які виділяють певну спільноту з-поміж інших, і є для окремої особи чи групи підставою для віднесення себе до цієї спільноти.

Як зазначав у свій час знаменитий австрійський психолог і філософ Зігмунд Фройд, ідентифікація є своєрідним захисним механізмом, який забезпечує усунення або зведення до мінімуму (мінімізацію) почуття невпевненості (тривоги, страху), що виникає в процесі самоусвідомлення себе як особливого «Я». У віці немовляти виникає первинна ідентифікація, яка є примітивною формою емоційної прихильності дитини до матері та неусвідомленим виразом потреби у безпеці. За нею слідує вторинна ідентифікація – неусвідомлене прагнення дитини бути подібною до того об'єкта, який породжує у неї тривогу, неспокій, є «загрозливим авторитетом». Ця форма ідентифікації, за З. Фройдом, є передісторією Едіпового комплексу, коли маленький хлопчик у всьому хоче зайняти місце батька і, боячись батьківського покарання, копіює деякі особливості його поведінки. Третя форма ідентифікації розпочинається із входженням людини в суспільне життя (дитячий дошкільний заклад, школа, виробничий колектив тощо). Вона розгортається як відповідь на потребу дитини (пізніше – підлітка, учня, студента тощо) бути подібною як до тієї групи особистостей, в якій протікає її особисте життя й, одночасно, як прагнення заявити про себе як унікальну, відмінну від інших, самототожну особистість.

Самоідентифікація розгортається як ототожнення себе з іншою особою (групою, стратою, класом) в цілому або включення в образ власного «Я» окремих їх якостей, як наслідування цієї особи та розвитку емоційних зв'язків з нею. У цьому процесі запозичуються не лише зовнішні форми поведінки особи-взірця для наслідування, а й виникають передумови для формування певних особистісних структур того, хто уподібнює себе до взірця, а саме: ідеалів, ціннісних орієнтацій, світоглядних уявлень інтересів тощо. Нерідко цей процес веде до повного злиття власного «Я» з образом іншої особи («Я – це він») або здійснюється за принципом бажаного доповнення своєї особистості певними якостями, що притаманні іншому («Я – як він»).

Як структурний компонент соціалізації особистості, найбільш інтенсивно самоідентифікація здійснюється в дитячому і юнацькому віці, але не завершується на них, а супроводжує людину і в так званий дорослий період її життя та діяльності. В принципі, самоідентифікація здійснюється протягом всього життя [2].

Основою для національної самоідентифікації ми вважаємо сукупність двох головних ідентичностей. Особиста ідентичність чи самоідентичність (Self-identity) – це єдність і спадкоємність життєдіяльності, цілей, мотивів і смисложиттєвих установок особистості, яка усвідомлює себе суб'єктом діяльності. Це не якась особлива риса чи сукупність рис, якими володіє індивід, а його самість, відрефлексована в термінах власної біографії. Вона виявляється не стільки в поведінці суб'єкта і реакціях на нього

інших людей, скільки в його здатності підтримувати і продовжувати якийсь наратив (оповідь), історію власного «Я», що зберігає свою цілісність, незважаючи на зміну окремих її компонентів.

Соціальна ідентичність – це переживання і усвідомлення своєї приналежності до тих чи інших соціальних груп і спільнот. Ідентифікація з певними соціальними спільнотами перетворює людину з біологічної особини в соціального індивіда й особистість, дозволяє йому оцінювати свої соціальні зв'язки і приналежності в термінах «Ми» і «Вони» [1].

В умовах пошуку національної ідентичності проблема того, на чому вона повинна базуватися, видається особливо важливою. Національна ідентичність – складне, багатоаспектне явище. Серед компонентів національної ідентичності найбільш часто виділяються такі, як мова, культура, цінності, традиції, звичаї, історичне минуле, етнічна (і навіть расова) приналежність, територія проживання, релігія, громадянство, захоплення, досягнення тощо. Для різних етнічних спільнот на різних етапах їх розвитку особливого значення набувають ті чи інші компоненти, що надає категорії національної ідентичності рухливого, динамічного характеру.

Звісно ж, в сучасних умовах важливості набуває також політичний компонент ідентичності. Очевидно, що в цілому національна і політична ідентичності є різноплановими феноменами: представники однієї і тієї ж нації, усвідомлюючи свою приналежність до неї, можуть співвідносити себе з різними областями політичного спектра. Однак у зв'язку з уже зазначеними процесами глобалізації та лібералізації національна ідентичність в ряді регіонів політизується і накладається на політичну ідентичність. Дане явище знаходить відображення в тому, що сили, які борються за права національних меншин, виявляють тенденцію до консолідації, що супроводжується зростанням популярності цих сил в середовищі представників даних національних меншин. В результаті багато представників національної меншини починають асоціювати життя своєї нації з певними політичними поглядами і виражають ці принципи партіями. В зв'язку з цим у ряді випадків складно відокремити національну ідентичність від політичної і державної.

Поняття національної ідентичності є багатогранним і міждисциплінарним поняттям, «універсальною константою сучасного гуманітарного знання», яке широко використовується такими науками як філософія, психологія особистості і соціальна психологія, соціологія, історія, етнологія, політологія, а також викликає зацікавлення в когнітивній лінгвістиці і лінгвокультурології.

Таким чином, можна відзначити, що поняття національної ідентичності включає в себе безліч концептуальних складових. Проте, найбільш значущими з них є спільне минуле, почуття колективної відповідальності за майбутнє, традиції і звичаї народу, міфи, стереотипи поведінки; також важливу роль відіграє онтологічна опозиція «Я» – «Інший». Крім того, більшість дослідників відзначають динамічний характер структури досліджуваного феномена. Іншими словами, рівень національної ідентичності може змінюватися залежно від умов соціального життя.

Як правило, значимість національної ідентичності для існування і розвитку держави не піддається сумніву. Навпаки, зниження рівня самоідентифікації індивідів зі своїм народом може привести до кризи національної ідентичності через що держава може припинити своє існування. Іншими наслідками кризи національної ідентичності можуть бути такі протилежні явища як, з одного боку, глобалізація та збільшення міграції, і фрагментація, і тенденції щодо сепаратизму, з іншого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ідентичність (психологія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/ідентичність_\(психологія\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/ідентичність_(психологія)).

2. Лісовий О. В. Ідентифікація та ад ситуативної ія особистості : підходи та концепції / О. В. Лісовий // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : збірник наукових праць. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 16. С. 46-56.

3. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі / Л. Нагорна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=16&c=119>.

ПРОФЕСІЙНИЙ ЖАРГОН ЯК МОВЛЕННЄВА СКЛАДОВА МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТА КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Дмитро СЛЮСАРЕНКО, ННІ цивільного захисту, група ЦЗк-25-2

НК – Валентина ПОДЛЕСНА

Національний університет цивільного захисту України

Мова професійного спілкування є важливою складовою діяльності будь-якої установи, зокрема й органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) та закладів вищої освіти цивільного захисту. Окрім офіційної термінології, нормативно-правових актів і спеціальних понять, у професійному середовищі функціонує неофіційна лексика – жаргонізми, які активно використовуються у повсякденному спілкуванні працівників і курсантів.

Жаргонізми є невід’ємною частиною мовної культури певної соціальної групи. Вони виникають у процесі професійної діяльності, відображають специфіку роботи, внутрішні традиції, особливості навчального процесу та службових відносин. У системі ДСНС жаргон часто формується під впливом складних умов служби, необхідності швидкої комунікації під час надзвичайних ситуацій, а також особливостей колективного життя. В університетах цивільного захисту жаргонізми додатково відображають курсантське середовище, елементи військової дисципліни та професійну підготовку майбутніх рятувальників [1].

Актуальність теми зумовлена необхідністю дослідження особливостей функціонування жаргонної лексики у професійному середовищі, її впливу на формування корпоративної культури, міжособистісного спілкування та мовної компетентності працівників і здобувачів освіти. Вивчення жаргонізмів дозволяє глибше зрозуміти соціально-психологічні процеси всередині колективів ДСНС та закладів цивільного захисту [1].

Метою розвідки є аналіз особливостей виникнення, функціонування та ролі жаргонізмів у Державній службі України з надзвичайних ситуацій і в університетах цивільного захисту. Для досягнення поставленої мети передбачається розглянути поняття жаргонізмів, визначити їхні основні функції, проаналізувати приклади вживання та охарактеризувати їхній вплив на професійне мовлення.

Таким чином, дослідження жаргонної лексики в системі ДСНС та освітніх установах цивільного захисту є важливим для розуміння мовних процесів у професійному середовищі та формування культури службового спілкування.

Професійні жаргонізми можна поділити за такими групами (ілюстративний матеріал подається за джерелами [2]; [3]):

працівники пожежної служби чи курсанти:

орки – оперативна робоча сила,
слон – першокурсник,
тушила – найбільш досвідчений й майстерний пожежник,
спасюк – рятувальник,
шлангіст – пожежник, який на пожежі не працює, уникає роботи,
начкар – начальник караулу,
нарукавник – молодий пожежник – новачок,
чохол – людина, що не може в чомусь розібратися;
шлангбати – пожежники,
замок – заступник командира взводу;

будівлі чи приміщення пожежної частини:

бурса – університет,
учебка – навчальний корпус,
шакал – офіцер, який залишається на відбій,
чіпок – курсантське кафе на території ЗВО,
цілувальня – кімната для відвідування на КПП,
каптьорка – приміщення для зберігання особистих речей курсантів та майна пожежної частини,
битовка – кімната для побутових справ (наприклад, ремонту спецодягу),
кібітка – кімната з шафами,
взльотка – центральний коридор в казармі,
тумбочка – місце несення служби днювального,
світлиця – місце для виконання домашнього завдання (сампо),
рукомойка – ванна кімната,
крим – місце для побутових відходів;

одиниці автопарку пожежної частини:

каністра, діжка – автоцистерна,
горинич – установка для розмінування за допомогою метального снаряда;

спеціальні приладдя та знаряддя пожежогасіння:

рак/краб – розгалуження,
Іван Іванович або *Яшка* – манекен постраждалого;

елементи спеціального одягу чи інших побутових речей:

апарат – засіб індивідуального захисту органів дихання,
бойовка – спеціальний одяг,
ползунки – штани зі спецодягу,
планшетка – сумка для зошитів, підручників, документів;

розпорядок дня пожежної частини та службові документи:

затяг – дуже довгий прийом нарядів, прискіпування начальства,
вечірка – вечірня перевірка,
хози – господарчі роботи,
кантовка – вирівнювання ліжок,
збір – тривога,
путівка – дорожній лист,
доки – документи,
увал – звільнення,
сутки – добове звільнення,
вертольот – отримати багато зауважень.

Наведені жаргонізми використовуються здебільшого для опису реалій життя працівників сфери цивільного захисту в образній, зниженій, гумористичній формах, часто через вплив історично-лінгвістичних процесів, а також суржилом.

У висновку важливо зазначити, що використання жаргонізмів у Державній службі України з надзвичайних ситуацій та університетах цивільного захисту має свою вагому роль у сприянні ефективній комунікації між фахівцями. Ці специфічні терміни допомагають адаптувати мовлення у бік спрощення виконанням службових обов'язків під час критичних ситуацій. Використання професійного жаргону у сфері цивільного захисту не лише забезпечує швидкість та чіткість передавання інформації між спеціалістами, але й сприяє формуванню єдиної мови спілкування, що важливо для координації заходів у випадку надзвичайних подій. Університети цивільного захисту як основні освітні інституції у цій галузі відіграють ключову роль у формуванні та удосконаленні цієї спеціалізованої лексики, сприяючи підвищенню комунікативної компетенції фахівців з надзвичайних ситуацій та цивільного захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Львівський державний університет імені Івана Франка. Наукова робота «Жаргон як соціолінгвістична характеристика мовленнєвої поведінки курсантів відомчих закладів вищої освіти ДСНС України. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/03/Kursants-kyy-zharhon.pdf>
2. Промська А. С., Богданова І. Є. Лексико-семантична класифікація, основні способи творення та особливості перекладу лексем професійного жаргону працівників сфери цивільного захисту України англійською мовою // Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. Харків : НУЦЗУ, 2019. С. 134. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/9119>.
3. Старова О. О. Професійний жаргон працівників сфери цивільного захисту в сучасній англійській мові: способи творення // Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. Харків : НУЦЗУ, 2017. С. 344. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/5856>.

УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, ФОРМИ СПРОТИВУ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ

*Андрій СМАГЛЮК, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-2 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Складна та глибоко суперечлива історія України протягом століть формувала унікальний культурно-цивілізаційний пласт, визначальними рисами якого стали високий рівень національної самосвідомості та фундаментальне, безкомпромісне прагнення до державної незалежності. Попри численні демографічні втрати, територіальні розчленування та системні випробування, український народ щоразу демонстрував виняткову здатність до відродження власної державності, що було зумовлено розвиненим почуттям соборності та колективної відповідальності за майбутнє країни.

Трагічним рубежем для українства став початок Другої світової війни 1 вересня 1939 року, спровокований нападом нацистської Німеччини на Польщу. У лавах Війська Польського тисячі етнічних українців першими прийняли на себе удар авіації Третього Рейху, захищаючи спільний європейський простір. Подальший розвиток подій відбувся в межах цинічних домовленостей, закріплених у таємних протоколах до пакту Молотова – Ріббентропа, що призвело до стрімкого відступу польських дивізій та радикальної трансформації геополітичної карти Центрально-Східної Європи [1].

У 1939 році Радянський Союз, згідно з розподілом сфер впливу, окупував Західну Україну, негайно встановивши тоталітарний режим, який супроводжувався насильницькою забороною діяльності національних партій, примусовою колективізацією сільського господарства, масовими депортаціями «неблагонадійних» верств населення та жорстокими репресіями проти інтелігенції. Подальше приєднання у 1940 році Північної Буковини та Бессарабії лише закріпило територіальні межі радянського контролю, проте вже 22 червня 1941 року, внаслідок нацистського вторгнення до СРСР, більшість українських земель опинилася під німецьким окупаційним управлінням. Український народ фактично опинився в «пещатах» між двома тоталітарними системами, кожна з яких розглядала територію України виключно як ресурсну базу та здійснювала масштабні акти геноциду, масові вбивства та нещадну експлуатацію трудових ресурсів. Таке становище не лише не зламало волю народу, а й суттєво посилювало прагнення до національної самостійності як єдиної гарантії збереження ідентичності в надскладних екзистенційних умовах [2].

Боротьба українців у цей період була складною, багатовекторною та розгорталася одночасно на кількох стратегічних рівнях. Активний збройний спротив реалізовувався через розгалужену мережу партизанських загонів та повстанських формувань, які проводили високоефективні диверсії на ворожих комунікаціях, здійснювали напади на окупаційні гарнізони та забезпечували захист місцевого населення.

Паралельно розвивався організований політичний опір у формі підпільних структур, що розробляли концепції власного державного будівництва та системно розповсюджували ідеї незалежності через друковану пропаганду та агітаційні заходи. Не менш важливою складовою став духовний та інтелектуальний спротив, що виявлявся у таємному викладанні національної історії, збереженні релігійних традицій та проведенні культурних акцій, які мали на меті запобігти моральній деградації та культурній асиміляції народу. Окрім того, фундаментальним виявом незламності стала щоденна взаємопідтримка цивільних громадян, яка дозволяла рятувати переслідуваних, ділитися обмеженими ресурсами та підтримувати поранених, що в сукупності створювало умови для збереження людяності під тиском терору. Українці виявляли героїзм у різних військових формаціях: від регулярних частин радянської армії та армій союзників до національно-визвольних рухів, таких як УПА, що підкреслює універсальний характер прагнення захистити рідну землю [2].

Отже, історичний досвід першої половини XX століття, позначений двома світовими війнами, штучним Голодомором та системним радянським терором, постає як критично важливий урок для сучасного суспільства. Він слугує суворим нагадуванням про те, що нація, яка неспроможна ефективно захистити власний суверенітет та територіальну цілісність, неминуче перетворюється на інструмент або жертву в межах реалізації чужих геополітичних амбіцій.

Історія героїчної боротьби 1914–1945 років безпосередньо формує фундамент сучасної громадянської позиції, вчить глибоко цінувати державну свободу та зміцнювати національну єдність. Виклики сьогодення лише підтверджують незмінність цих істин: мужність воїнів, стійкість тилу та безпрецедентна взаємопідтримка залишаються тими засадничими цінностями, які дозволяють Україні успішно протистояти зовнішній агресії, приймати виважені стратегічні рішення та впевнено рухатися шляхом утвердження незалежної, демократичної правової держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна в роки Другої світової війни URL: <https://www.historyua.com/2023/04/30/ukrayina-v-roky-drugoyi-svitovoyi-vijny-zno-z-istoriyi-ukrayiny/>
2. Народ-переможець, народ-окупант, або що не так з наративом про Другу світову війну URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2025/05/10/164965/>

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК ФАКТОР СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ

Олександра СТЕПАНЕНКО, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-23-2

НК – Світлана КОСЯК, кандидат історичних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

Соціальна згуртованість є одним із ключових чинників стабільності та стійкості сучасної держави. У періоди політичних, економічних або безпекових викликів саме рівень єдності суспільства, ступінь довіри між громадянами та державними інституціями, а також готовність різних соціальних груп до співпраці визначають здатність держави ефективно реагувати на кризові ситуації. У сучасних умовах, коли багато країн стикаються з факторами глобалізації, економічної нестабільності, інформаційних загроз та воєнних конфліктів, проблема соціальної згуртованості набуває особливої актуальності. Посилення соціальної поляризації, нерівності та інформаційного впливу може суттєво ускладнювати процеси консолідації суспільства, що вимагає системного наукового осмислення та розробки ефективних політик у сфері соціального розвитку.

У науковій літературі соціальна згуртованість розглядається як комплексне явище, що відображає ступінь інтегрованості суспільства та здатність його членів до взаємодії на основі спільних норм, цінностей та інтересів. Вона проявляється у наявності соціальної довіри, відчуття взаємної відповідальності, готовності до співпраці та участі громадян у суспільному житті. Йдеться не лише про формальну єдність населення в межах державних кордонів, але й про глибші соціальні зв'язки, що формують відчуття приналежності до спільноти та сприяють формуванню колективної ідентичності. Саме такі зв'язки створюють основу для стабільного функціонування політичної системи, ефективної взаємодії між різними соціальними групами та успішної реалізації державної політики [1, 93].

Особливе значення соціальна згуртованість набуває у кризових умовах, коли суспільство стикається з масштабними викликами, що потребують консолідованих дій. У періоди економічних криз, соціальних трансформацій або воєнних конфліктів зростає потреба у взаємній підтримці, солідарності та здатності громадян до мобілізації ресурсів. Високий рівень суспільної єдності дозволяє зменшувати соціальну напругу, забезпечувати функціонування ключових інституцій та підтримувати ефективність управлінських рішень навіть у складних умовах. Натомість фрагментація суспільства, зниження рівня довіри та посилення соціальних протиріч можуть істотно послаблювати державу та ускладнювати реалізацію антикризових заходів.

Одним із базових елементів соціальної згуртованості є рівень довіри у суспільстві. Довіра між громадянами, а також довіра до державних інституцій створює підґрунтя для ефективної взаємодії у межах політичної та соціальної системи. У суспільствах із високим рівнем довіри громадяни більш схильні дотримуватися законів, підтримувати державні ініціативи та брати участь у громадському житті. Натомість дефіцит довіри може призводити до зростання соціального невдоволення, політичної апатії або радикалізації окремих соціальних груп. Тому зміцнення інституційної довіри розглядається як важливий елемент забезпечення довгострокової стійкості держави.

Важливим фактором формування соціальної згуртованості є ефективність державної соціальної політики. Забезпечення рівного доступу до базових суспільних благ, таких як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та економічні можливості, сприяє зменшенню соціальної нерівності та формуванню більш інклюзивного суспільства. Коли громадяни мають відчуття справедливості та рівності можливостей, зростає їхня довіра до державних інституцій і готовність підтримувати суспільні правила та норми. Натомість значні соціально-економічні диспропорції можуть

посилювати соціальну напругу, створювати передумови для конфліктів та підірвати стабільність політичної системи [2, 61].

Значну роль у зміцненні соціальної згуртованості відіграє розвиток інститутів громадянського суспільства. Громадські організації, волонтерські рухи, професійні об'єднання та інші форми громадської активності сприяють формуванню горизонтальних соціальних зв'язків між людьми [2, 88]. Саме через такі мережі взаємодії громадяни отримують можливість брати участь у вирішенні суспільно важливих питань, висловлювати свої інтереси та впливати на процеси прийняття рішень. Розвинене громадянське суспільство також сприяє поширенню культури солідарності, відповідальності та взаємодопомоги, що є важливими елементами соціальної згуртованості.

Важливою компонентою соціальної консолідації виступає спільна система цінностей, культурних орієнтирів та національної ідентичності. Історична пам'ять, культурна спадщина, мова, традиції та символи формують колективне уявлення про спільну приналежність до певної політичної та культурної спільноти. Саме ці чинники можуть виступати важливим ресурсом суспільної мобілізації, особливо у періоди зовнішніх загроз або масштабних трансформацій. Формування спільного ціннісного простору сприяє зміцненню внутрішньої єдності суспільства та зменшенню ризиків соціальної фрагментації [3, 12].

Сучасні інформаційні процеси також суттєво впливають на рівень соціальної згуртованості. Розвиток цифрових технологій, інтернету та соціальних мереж створив нові можливості для комунікації, обміну інформацією та суспільної мобілізації. Водночас цифрове інформаційне середовище стало простором активної боротьби за вплив на громадську думку. Поширення дезінформації, маніпуляцій та пропаганди може сприяти посиленню соціальної поляризації, підризу довіри до інституцій та формуванню конфліктів між різними соціальними групами. У таких умовах важливим завданням держави та суспільства є розвиток медіаграмотності населення, забезпечення інформаційної безпеки та формування відповідальної комунікаційної культури [2, 100].

Стійкість держави значною мірою визначається здатністю суспільства зберігати внутрішню єдність навіть у складних обставинах. Соціальна згуртованість створює умови для ефективної мобілізації ресурсів, координації дій між державними інституціями та громадянами, а також підтримки стратегічних рішень у кризових ситуаціях. Саме тому у сучасних дослідженнях соціальна згуртованість дедалі частіше розглядається не лише як соціологічна категорія, але й як важливий елемент національної безпеки та державної стійкості.

Отже, соціальна згуртованість виступає фундаментальною передумовою стабільності, розвитку та безпеки держави. Високий рівень суспільної єдності сприяє зміцненню демократичних інститутів, підвищенню ефективності державної політики та формуванню стійкого суспільства, здатного протистояти сучасним викликам. Формування такої згуртованості потребує комплексної державної політики, розвитку громадянського суспільства, підтримки соціальної справедливості та зміцнення культури довіри й солідарності між громадянами. Лише за умови поєднання цих факторів можливо забезпечити довгострокову стійкість держави та її здатність ефективно реагувати на складні виклики сучасного світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вішталюк В., Савельчук І. Актуальність соціального менеджменту в Україні. Матеріали IV Всеукраїнської наукової конференції (17 листопада 2023 р.) «Розвиток сучасної науки : актуальні питання теорії та практики». Львів, 2023. С. 93–94. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/issue/view/ukr-17.11.2023>

2. Буяшенко В. Соціальне піклування в структурі життєдіяльності суспільства : монографія. Київ : Асканія, 2020. 351 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/308524575_SOCIALNE_PIKLUVANNA_SUTNIS_T_STRUKTURA_FUNKCII_SOCIALNO-FILOSOFSKIJ_ANALIZ_Social_care_the_nature_structure_functions_social_and_philosophical_analysis

3. Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 7. С. 11-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2009_7_4

УКРАЇНСЬКА ВИШИВКА ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ МАРКЕР

Дар'я СТОЛЯРЧУК, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-23-2
НК – Світлана КОСЯК, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України

Формування духовності, політичної культури та усвідомлення національної ідентичності здобувачів вищої освіти значною мірою забезпечується вивченням соціально-гуманітарних дисциплін. Саме ці освітні компоненти сприяють глибшому осмисленню історичних процесів, культурних традицій та ціннісних орієнтирів суспільства. Важливе місце серед них посідають курси з історії та культури України, невід'ємною складовою яких є етнографічні знання. Етнографія як галузь наукового пізнання відіграє важливу роль у формуванні національної самоідентифікації, оскільки сприяє збереженню культурної спадщини, мови, звичаїв і традицій українського народу. Вона дозволяє глибше зрозуміти процеси етногенезу українців, регіональне культурне різноманіття та сприяє становленню свідомої громадянської позиції.

У межах даного дослідження особливу увагу приділено одному з найяскравіших видів декоративно-ужиткового мистецтва – українській вишивці.

У багатогранній спадщині духовної культури українського народу вишивка посідає особливе місце, виступаючи важливим елементом традиційної культури та символічної системи народного світогляду. Українська вишивка є одним із найбільш поширених і водночас найбільш символічно насичених різновидів народної творчості. Вона відображає духовні цінності, історичну пам'ять і культурну ідентичність народу, виступаючи символом рідної землі, родинного затишку та безперервності поколінь. Про давність традиції вишивання свідчать численні пам'ятки образотворчого мистецтва, зокрема мозаїки та фрески храмів, а також зразки народного іконопису, де святі зображуються у вбранні, оздобленому вишивкою. Водночас для різних регіонів України характерні власні кольорові гами, орнаментальні мотиви та символічні інтерпретації елементів вишивки [1, 17].

Слід зазначити, що вишивка як елемент текстильного декору історично була вразливою до фізичного зношування, оскільки виконувалася переважно на тканині або шкірі. Унаслідок цього значна частина стародавніх зразків не збереглася. Проте орнаментальні композиції не зникали безслідно: вони передавалися від покоління до покоління, трансформувалися, доповнювалися новими елементами та варіаціями. Майстрині, наслідуючи орнаменти, створені матерями та бабусями, доповнювали їх новими мотивами, кольоровими акцентами й індивідуальними художніми рішеннями. У результаті формувалися складні орнаментальні композиції, у яких поєднувалися різночасові культурні нашарування, образи та символічні сюжети.

Особливий науковий інтерес становить еволюція художньо-виражальних засобів вишивального мистецтва та його естетично-художня природа. Саме у вишивці найповніше відображене орнаментальне багатство українського народного мистецтва. Вона демонструє високий рівень композиційної майстерності, художнього узагальнення та символічної образності, що нерідко перевершує аналогічні прояви в інших видах традиційного декоративно-ужиткового мистецтва.

Дослідники старожитностей зазначають, що символіка елементів української вишивки має глибоке семантичне наповнення. Геометричні орнаменти часто пов'язують із уявленнями про космічний порядок, стихії природи та родючість землі. Рослинні й квіткові мотиви традиційно символізують життєву силу, родинний добробут і гармонію, тоді як зооморфні зображення, зокрема птахів чи тварин, асоціювалися з добробутом, вірністю та довголіттям [2, 60].

Символічне значення у традиційній вишивці мають не лише орнаментальні форми, а й колористика та навіть матеріал полотна. У народній символіці білий колір традиційно асоціювався з чистотою та духовною досконалістю, червоний – із життєвою енергією, силою та захистом, зелений – із природою та гармонією, тоді як чорний міг символізувати скорботу або глибину життєвого досвіду. Найпоширенішими були білі вишиванки, що символізували життєрадісність і світлі почуття, тоді як темні варіанти могли використовуватися у періоди пошту або жалоби.

Традиція вишивання передавалася в українській культурі з покоління в покоління разом із технологічними знаннями та секретами ремесла. Для фарбування ниток використовували переважно природні барвники, які отримували з кори дерев, коріння, листя та квітів рослин. Для закріплення кольору нитки інколи запікали у житньому тісті, що забезпечувало тривалу стійкість фарби. За сучасними дослідженнями, українська традиційна вишивка налічує близько 250 різновидів швів, що базуються приблизно на двадцяти основних техніках виконання [2, 62].

Кожен історико-етнографічний регіон України виробив власні традиції вишивального мистецтва, що проявляються у техніках виконання, орнаментальних мотивах та колористичних рішеннях. Так, вишивка Полтавщини відзначається стриманістю кольорової гами та витонченістю технік. Найчастіше використовується вишивка «білим по білому», інколи доповнена відтінками блакитного, коричневого, сірого або червоного.

Для Київщини характерне домінування рослинних мотивів – виноградних грон, гілок із ягодами, квітів і шишок хмелю. Основним кольором традиційної вишивки цього регіону є червоний, тоді як чорний використовується для підкреслення контурів орнаменту. Серед поширених технік – хрестик, гладь, мережка та набирування [3, с. 51].

Вишивка Чернігівщини поєднує стриману колористику Полтавського регіону з більш насиченими орнаментами, характерними для центральних областей України. Тут поширена вишивка білим по білому з додаванням червоних і чорних елементів. Серед характерних технік – лічильна гладь, вирізування, виколювання та мережки. Особливою різновидністю є так зване «чернігівське розшивання», яке відрізняється використанням кольорових елементів у мережці.

Своєрідні особливості має й традиційна вишивка мого рідного краю – Донеччини, що вирізняється теплою кольоровою гамою та яскравими орнаментами. У композиціях переважають поєднання червоного й чорного кольорів на світлому тлі. Рослинні мотиви часто представлені пишними квітами, букетами або стилізованими деревами, а також зображеннями птахів. У контексті весільної обрядовості птахи символізували вірність, гармонію та щасливе подружнє життя [1, с. 116]. Для оздоблення одягу використовували різні техніки вишивання, за винятком – яворівки і низанки. Найчастіше декорували рукави сорочок, рідше – комір і поділ.

У сучасних умовах українська вишивка переживає новий етап популяризації та культурної актуалізації. Вишиванка стала не лише елементом традиційного одягу, а й важливим символом національної ідентичності та культурної дипломатії. Інтерес до українських етнічних мотивів простежується і в міжнародному середовищі, де провідні світові бренди активно використовують елементи традиційної української орнаментики у своїх колекціях. Це свідчить про універсальність естетичних принципів української вишивки та її здатність інтегруватися у глобальний культурний простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Китова С. А. Полотняний літопис України: Семантика орнаменту українського рушника. Черкаси : БРАМА, 2003. 224 с. URL: <https://lib.in.ua/162331-polotnianyj-litopys-ukrainy-semantyka-ornamentu-ukrainskogo-rushnyka/>
2. Мельничук Ю. О. Семантика українських вишитих рушників // Народне мистецтво. 2004. № 3-4. С. 59–62.
3. Чумарна М. Код української вишивки. Київ, 2021. 144 с. URL: <https://book.ua/book/na-polotni-vichnosti-kod-ukrainskoi-vyshyvky?srsId=AfmBOopvFGKW5z1J3iC0XhYnd9NqEXxjFJ2BdSYHSY69woEjn7vLZoSZ>

МОНУМЕНТАЛЬНЕ ТА ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО КИЄВА: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДОКУМЕНТАЦІЯ ПАМ'ЯТОК У ПЕРШОМУ ТОМІ ЗВОДУ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

*Діана ТАРАБАНЧУК, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25
НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

При підготовці матеріалів про пам'ятки художньої спадщини України авторські колективи можуть брати за взірці статті київських науковців, створені для перших трьох книг I-го тому Зводу «Київ». Перші дві книги були надруковані у 1999 та 2004 роках і стали важливим внеском у систематизацію знань про монументальне мистецтво столиці України. Третя книга, на жаль, поки що не побачила друку через брак фінансування, але її текст доступний на сайті Інституту історії України НАН України, що робить її доступною для науковців і широкого кола зацікавлених осіб.

У цих книгах представлено майже всі групи пам'яток монументального мистецтва Києва. Це і монументальна, і монументально-декоративна скульптура, і монументальний живопис, і садово-паркова скульптура, і меморіальна пластика, а також інші форми художнього оздоблення. Охоплено об'єкти, що збереглися з давньоруських часів і дотепер, але переважну більшість становлять твори кінця XIX – початку XX століття та другої половини XX – початку XXI століття. Такий широкий хронологічний діапазон дозволяє простежити розвиток мистецтва Києва протягом століть і наочно порівняти художні традиції різних епох.

Статті підготовлені провідними мистецтвознавцями, реставраторами та істориками України різного покоління. Серед них Г. Логвин, Л. Міляєва, Д. Степовик, І. Дорофійко, Н. Нікітенко, Г. Складенко, М. Протас, О. Овчаренко та інші. Ці науковці подають всебічну характеристику мистецького оздоблення церков, храмів і громадських споруд Києва. Крім опису художніх елементів, вони аналізують їх з точки зору сучасної науки, порівнюють із подібними пам'ятками інших міст, розкривають історичний контекст і значення для розвитку українського мистецтва.

Особлива увага у книгах приділена відомим і добре дослідженим пам'яткам. Серед них – Андріївська церква та Кирилівська церква, Михайлівський Золотоверхий собор, Софійський собор, Троїцька надбрамна церква Києво-Печерської лаври. Вивчення цих об'єктів має давню наукову традицію, але в Зводі представлені нові дані, отримані завдяки архівним дослідженням, результатам сучасних мистецтвознавчих і реставраційних робіт, а також детальним фотодокументам. Такі описи дозволяють не лише ознайомитися з художнім оформленням пам'яток, а й оцінити їх стан на момент дослідження, історію змін і реставраційних втручань [1, 155].

Водночас під час роботи над Зводом уперше зібрано багатий матеріал про менш відомі пам'ятки XVIII–XX століть. Це стосується стінописів і іконостасів Києво-Печерської лаври, включно з печерними церквами, Покровського жіночого монастиря, Покровської церкви на Пріорці та церкви Покрови Пресвятої Богородиці на Подолі. Також описано скульптурно-декоративне оздоблення будинку архітектора В. Городецького та декоративний живопис у громадських спорудах XX століття – зокрема, у будівлі річкового вокзалу та приміщеннях кількох інститутів Національної академії наук України. Ці дослідження дозволяють розширити знання про розвиток монументально-декоративного мистецтва у Києві та про взаємодію архітектури і живопису у просторі міста [2, 1312].

Особливе значення мають дослідження рідкісних пам'яток меморіального мистецтва. Завдяки підготовці Зводу вперше систематично описано надгробки XVIII–XIX століть на території та в інтер'єрах церков Києво-Печерської лаври. Це дозволяє відновити знання про художні традиції меморіальної пластики, які до цього залишалися малодослідженими. Крім того, у книгах висвітлено найкращі твори сучасної художньої культури Києва, що демонструє безперервність розвитку мистецтва в місті.

Багаторічна робота над «київським» томом також дозволила уточнити кількість пам'яток монументального мистецтва у місті. За підрахунками відповідального секретаря томів Зводу, доктора історичних наук Л. Федорової, у трьох частинах першої книги «Київ» містяться дані про 250 нерухомих пам'яток різних типів. Ще кілька сотень цінних надгробків на міських цвинтарях планується включити у другу книгу, рукопис якої готується. Для порівняння, у 2003 році на державному обліку перебувало лише 314 художніх пам'яток, а до жовтня 2008 року їх кількість зменшилась до 287 через демонтаж радянських пам'ятників, зокрема В. Леніну та іншим діячам, які були встановлені на територіях багатьох підприємств Києва [3, 237].

Серед пам'яток радянської доби, що більше не існують, – монументи В. Леніну на бульварі Т. Шевченка (1946 р.), С. Косіору на вул. Артема (1970 р.), Г. Петровському на вул. Грушевського (1970 р.), Д. Коротченку (1974 р.), комсомольцям 1920-х років у парку «Нивки» (1961 р.) та інші. Цей феномен сучасної «війни пам'ятників» показує, що художня цінність і політична оцінка творів монументального мистецтва часто перебувають у взаємозв'язку, і демонтаж одних пам'яток змінює сприйняття цілого історичного середовища міста [4, 266].

Разом із тим, хоча матеріали першого тому Зводу високо оцінюються, вони мають певні недоліки. Найсуттєвіший з них – неповне висвітлення комплексних пам'яток, де архітектура поєднується з монументально-декоративним мистецтвом. У деяких статтях недостатньо мистецтвознавчого аналізу – тексти обмежуються переліком наявних елементів декору, а заголовки не завжди вказують на художнє оформлення. Це стосується, передусім, житлових будинків і особняків кінця XIX – початку XX століття, деяких громадських будівель другої половини XX століття та станцій метрополітену. Водночас якісні фотографії, що супроводжують матеріали, дозволяють оцінити зовнішній вигляд і художнє оформлення цих споруд [4, 267].

Таким чином, перший том Зводу «Київ» став не лише систематичним каталогом пам'яток, а й важливим науковим дослідженням, яке закладає основу для подальшого

вивчення художньої спадщини столиці, розширює знання про її розвиток і дозволяє простежити взаємозв'язок історії, мистецтва та культурного середовища міста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білокінь С., Корнєєва В., Федорова Л., Фурман Р., Чулипа І. Андріївська церква, 1747–62 // Звід пам'яток історії та культури України: Київ. – Кн. І. – Ч. І. – К., 1999. – С. 155–159; Богдалова Н., Логвин Г. Кирилівська церква, 12–19 ст. // Там само. – С. 460–462.
2. Овчаренко О., Отченашко В., Рилкова Л., Трегубова Т. Трапезна палата з церк-вою в ім'я преподобних Антонія та Феодосія Печерських 1893–95, 1902–10 // Звід па-м'яток історії та культури України: Київ. – Кн. І. – Ч. III. – С. 1311–1317.
3. Федорова Л.Д. Пам'ятки монументального мистецтва // Проблеми збереження історико-культурної спадщини Києва. – К., 2009. – С. 237.
4. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.
5. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
6. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕВАКУАЦІЇ ПІД ЧАС ПОЖЕЖІ

*Богдан ТИЩЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПГПБк-24-1
НК – Сергій СТАСЬ, кандидат технічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Може видатися, що процес евакуації під час пожежі є суто технічним питанням, оскільки увага здебільшого приділяється оснащенню будівель сигналізаціями, протипожежними системами та правильному облаштуванню виходів і маршрутів. Проте важливим є не лише наявність технічних засобів, а й розуміння того, як люди реагують у стресових та небезпечних умовах, як формуються групові взаємодії, як паніка або неправильні дії окремих осіб можуть ускладнити евакуацію. Це підкреслює значення соціально-гуманітарних знань, зокрема психології, педагогіки та теорії соціальної взаємодії, які дозволяють прогнозувати поведінку людей, організовувати ефективну комунікацію та навчати населення правильним діям у надзвичайних ситуаціях.

Відповідно до статистичних даних, що є у відкритому доступі, у 2025 році в Україні було зафіксовано понад 21 000 пожеж, що на 34 % більше, ніж у аналогічний період попереднього року. Внаслідок цих пожеж більше 499 людей загинули (у тому числі 14 дітей), а кількість постраждалих зросла приблизно на 16 % порівняно з минулим роком. Приблизно 4 000 пожеж сталися в житловому секторі, що є одним із найнебезпечніших середовищ для людей. Це підкреслює, що більшість трагедій

відбувається там, де люди найбільш уразливі і де соціально-поведінкові чинники мають вирішальне значення.

Враховуючи такі масштаби пожеж і значну кількість загиблих та постраждалих, стає очевидним, що ефективна протипожежна діяльність потребує не лише технічного забезпечення, а й розуміння того, як люди поведуться в екстремальних ситуаціях. Смертність і травматизм під час пожеж часто зумовлені не тільки фактором вогню, а й неправильними діями людей, панікою або неорганізованою евакуацією. Саме тому аналіз соціально-поведінкових чинників і планування безпечної евакуації набувають ключового значення для збереження життя та мінімізації втрат.

Евакуація людей під час пожежі є надзвичайно складним процесом, який залежить не лише від технічного оснащення будівель, систем протипожежного захисту та інженерних розрахунків, а й від психологічних і соціальних чинників поведінки людей у надзвичайних ситуаціях. Навіть сучасні автоматизовані системи сигналізації та безпечні евакуаційні шляхи не гарантують успіху, якщо люди під час пожежі втрачають орієнтацію, панікують або діють хаотично. В таких умовах знання психології, соціальної взаємодії та основ управління поведінкою стають критично важливими для організації безпечної евакуації.

Дослідження психології поведінки людей у стресових і надзвичайних ситуаціях показують, що паніка та дезорієнтація виникають через поєднання страху, нестачі інформації та обмеженого простору. Людина, яка опинилася в небезпечних умовах, здатна приймати нерациональні рішення, що можуть зашкодити собі та оточуючим. Тому фахівець з пожежної безпеки повинен передбачати такі поведінкові реакції та розробляти заходи, які мінімізують ризики, наприклад, шляхом правильної організації потоків людей, сигналізації та інструктажів перед евакуацією.

Соціально-гуманітарні дисципліни, зокрема психологія, педагогіка та теорія соціальної взаємодії, дозволяють під час підготовки фахівців моделювати поведінку людей, прогнозувати їхні реакції та навчати персонал та населення правильним діям у надзвичайних ситуаціях. Знання цих дисциплін допомагає створювати інструкції та тренінги, що враховують психологічні особливості різних вікових та соціальних груп, а також передбачати групову динаміку, поведінку під час паніки та взаємодію між евакуйованими та рятувальними службами.

Важливо також зазначити, що управління евакуацією не обмежується безпосередньо рятувальними заходами. Воно включає організацію комунікацій, передавання інформації населенню, координацію дій між персоналом будівель та екстреними службами, а також врахування культурних і соціальних особливостей громади. Наприклад, спосіб донесення інструкцій, форма сигналізації або методи оповіщення можуть суттєво впливати на швидкість і ефективність евакуації. Тому підготовка фахівців повинна включати навчання ефективним комунікаційним стратегіям та практикам роботи з різними категоріями людей.

Таким чином, соціально-гуманітарні знання не є другорядними або допоміжними елементами підготовки фахівців з пожежної безпеки. Вони формують основу для передбачуваності та організації дій у складних умовах, забезпечують гармонійне поєднання технічних знань із розумінням поведінки людей і соціальних процесів. В умовах надзвичайної ситуації ефективно управління евакуацією, мінімізація жертв і збереження здоров'я людей можливі лише за умови інтегрованого застосування цих знань разом із природничими і технічними дисциплінами.

Наведемо приклад фрагменту протоколу евакуації зі школи. «У разі пожежі сигнал тривоги сповіщає всіх учнів та персонал про необхідність негайної евакуації. Учні під керівництвом вчителів покидають класи, рухаючись спокійно за визначеними маршрутами до безпечного збору на шкільному подвір'ї, де вчителі перевіряють наявність усіх учнів і повідомляють адміністрацію про відсутніх або постраждалих.

Особлива увага приділяється учням з обмеженими можливостями та підтриманню порядку і спокою, а повернення до будівлі дозволяється лише після офіційного повідомлення відповідальної особи».

У спрощеному протоколі евакуації соціально-гуманітарні та суспільні науки проявляються у кількох ключових аспектах. Психологія та соціальна взаємодія допомагають організувати рух учнів спокійно під керівництвом вчителів, передбачаючи можливу паніку або хаотичну поведінку в стресових умовах. Педагогіка забезпечує навчання учнів правильним діям під час евакуації, інструктажі та врахування вікових особливостей дітей. Соціологія та організаційні науки впливають на координацію дій між персоналом, планування маршрутів, визначення збору на шкільному подвір'ї та взаємодію з екстреними службами. Правознавство і знання суспільних дисциплін допомагають дотримуватися встановлених правил і процедур, забезпечувати безпеку та контроль за виконанням протоколу, включно з обмеженням доступу до небезпечної зони до дозволу відповідальної особи. Усі ці знання разом забезпечують ефективність і безпеку процесу евакуації.

Вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, таких як психологія, педагогіка та теорія соціальної взаємодії, є невід'ємною складовою підготовки фахівців із пожежної безпеки. Вони дозволяють прогнозувати поведінку людей у стресових і небезпечних ситуаціях, організовувати ефективну евакуацію, координувати взаємодію населення та рятувальних служб, а також мінімізувати ризики травм і загибелі. Комплексне поєднання цих знань із природничими та технічними дисциплінами забезпечує більш високий рівень безпеки та підвищує ефективність заходів протидії надзвичайним ситуаціям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чубіна Т.Д., Гвоздь В.М. Особливості навчання дітей та молоді правилам пожежної безпеки // Матеріали науково-практичної конференції з цивільного захисту та пожежної безпеки. – Черкаси: Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2017. – С. 104–106.
2. In 2025 the number of fires in Ukraine increased by 34 %, fatalities rose by 10 % – State Emergency Service [Електронний ресурс] / Media Center Ukraine. – Режим доступу: <https://mediacenter.org.ua/in-2025-the-number-of-fires-in-ukraine-increased-by-34-fatalities-rose-by-10-ses/> – Назва з екрана.
3. Vovk, N. P., Diachkova, O. M., Mokhnar, L. I. Psychological approaches of improvement of the efficiency of communication in the conditions of anti-crisis management // International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 2021. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7414.

СОЦІАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ПСИХОЛОГІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В РОБОТІ З ПОРАНЕНИМИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

*Анна ТОПЧИЛО, ад'юнкт докторантури-ад'юнктури
Національного університету цивільного захисту України*

У сучасних умовах воєнного стану та тривалого суспільного напруження діяльність психологів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі ДСНС) набуває особливого значення, зокрема у сфері супроводу поранених співробітників

сектору безпеки та оборони. Робота з людьми, які зазнали фізичної та психологічної травми, потребує не лише професійних знань із клінічної чи кризової психології, але й глибоко сформованих навичок соціальної комунікації, що мають філософське підґрунтя. У цьому контексті соціальна комунікація постає не просто як обмін інформацією, а як екзистенційна зустріч двох суб'єктів, у межах якої відбувається відновлення довіри до світу, до інших і до самого себе.

Філософський аспект комунікації передбачає розгляд людини як цінності, а не як об'єкта впливу чи носія симптомів. Поранений співробітник - це не лише пацієнт із певним діагнозом, а особистість із власною історією, світоглядом, переживаннями та внутрішніми смислами. Тому однією з ключових навичок психолога є здатність до діалогічності, що ґрунтується на визнанні іншого рівноправним суб'єктом взаємодії. Така позиція передбачає повагу до гідності людини, прийняття її емоційного стану без осуду та прагнення зрозуміти її внутрішній досвід, навіть якщо він сповнений болу, гніву чи розчарування. Психолог поважає будь-які почуття та відчуття людини і сприймає це цілісно, особистим прикладом проявляє довіру, щирість та бажання допомогти, але як рівному собі, людину яка має достатньо внутрішньої сили впоратися зі своїм психоемоційним станом.

Важливою складовою соціальної комунікації є емпатія як здатність не лише інтелектуально усвідомлювати стан іншого, а й емоційно співпереживати, зберігаючи при цьому професійні межі. У філософському вимірі емпатія пов'язана з категорією співбуття - спільного перебування у просторі досвіду. Для пораненого, який може відчувати втрату контролю, зміну соціальної ролі чи страх перед майбутнім, сама присутність уважного і чуйного психолога стає фактором стабілізації. Соціальна комунікація у цьому випадку виконує не лише інформаційну, а й терапевтичну функцію. Сприйняття без осуду допомагає людині побачити що світ не тільки жорстокий для нього чи до неї, а є і інші люди, які можуть дати надіє та підтримку у будь-якій ситуації. В своїй роботі психолог спирається на важливість базових цінностей людини, це родина як коло підтримки та надії та на віру людини у свої власні сили та допомогу фахівців [2].

Окремого значення набуває навичка активного слухання, що передбачає концентрацію уваги, вміння ставити відкриті запитання, віддзеркалювати почуття та уточнювати зміст висловлювань. З філософської точки зору слухання є актом визнання іншого, способом надання йому простору для самовираження. У ситуації травми людина часто переживає досвід фрагментації - розірваності між минулим і теперішнім, між тілом і психікою. Через якісну комунікацію психолог допомагає інтегрувати цей досвід, сприяє усвідомленню та поступовому осмисленню пережитого, допомагає прийняти та інтегрувати навіть дуже травматичний досвід і дати йому якийсь сенс та смисл, що пережитий біль може бути частиною власного досвіду.

Не менш важливою є навичка етичної рефлексії. Робота з пораненими співробітниками ДСНС та інших структур пов'язана з питаннями відповідальності, провини, втрати колег та складних моральних виборів. Психолог має бути готовим до обговорення екзистенційних тем - життя і смерті, справедливості, сенсу служби, страждання. Філософський аспект комунікації полягає у здатності не уникати цих тем, а створювати безпечний простір для їхнього осмислення. Це потребує внутрішньої зрілості, толерантності до невизначеності та вміння витримувати сильні емоційні реакції співрозмовника.

Прикладом такого методу можна вважати Пірамідулогічних рівнів Роберта Ділтса – це потужний інструмент для структурування досвіду та пошуку сенсів, який використовують психологи в парадигмі нейролінгвістичного програмування. У контексті спілкування психолога з пораненим (особливо якщо йдеться про бойову

травму або важке поранення), ця модель допомагає перейти від поверхневої фіксації на болю до глибинної філософської трансформації [1, 3, 4].

Ось як виглядає ця піраміда, адаптована до філософської комунікації в терапії:

1. Рівень: Оточення (Де? Коли? Хто поруч?)

Мета цього рівня створити відчуття безпеки.

Психолог допомагає пораненому усвідомити зміну фізичного світу. Перехід від "поля бою" до "простору відновлення".

Це відповіді на питання: "Хто ті люди, що підтримують тебе зараз?", "Які речі в цій кімнаті дають тобі спокій?".

2. Рівень: Поведінка (Що я роблю?)

Мета: Повернути відчуття контролю над власним тілом.

Тут ми говоримо про конкретні дії в нових умовах (реабілітація, відновлення, нові побутові навички). Дія як аскеза або шлях подолання. Кожен рух – це перемога духу над слабкістю тіла.

Питання: "Який твій перший крок сьогодні?", "Що ти можеш зробити вже зараз, щоб відчути свою силу?".

3. Рівень: Здібності та Можливості (Як я це роблю?)

Мета: Розширити горизонт планування.

Поранення часто сприймається як втрата можливостей. Психолог допомагає знайти нові стратегії. Філософський аспект на цьому рівні: адаптивність як вища чеснота. Пошук внутрішніх ресурсів, які не залежать від фізичного стану.

Питання: "Які твої внутрішні якості допомогли тобі вижити?", "Як ти можеш використовувати свій досвід, щоб навчитися жити інакше?".

4. Рівень: Переконавання та Цінності (Чому це важливо?)

Мета: Сформувати нові опори.

Це критичний рівень для поранених. Тут зазвичай криється криза ("Чому я?", "Навіщо все це було?"). Це екзистенціальний пошук. Переоцінка того, що є справді важливим (життя, побратимство, гідність).

Питання: "У що ти віриш тепер?", "Що для тебе стало безцінним після поранення?".

5. Рівень: Ідентичність (Хто я?)

Мета: Прийняття нового себе без втрати гідності.

Поранення розмиває колишнє "Я" (був воїном – став пацієнтом). Психолог допомагає зібрати цілісний образ. Це філософська концепція "Пораненого Цілителя" або "Героя, що повернувся". Людина – це не її травма.

Питання: "Хто ти, крім того, що ти поранений?", "Яка твоя внутрішня назва зараз?".

6. Рівень: Місія / Духовність (Заради чого? Для кого ще?)

Мета: Знайти сенс у подальшому житті.

Найвищий рівень, де особистий біль трансформується у служіння або вищий сенс. Філософський аспект цього рівня: Трансценденція. Людина бачить себе частиною чогось більшого (нації, історії, вічності).

Питання: "Який твій внесок у світ тепер?", "Яке послання ти несеш іншим через свій шлях?".

Наступним етапом в роботі психолога є використання соціальних комунікативних навичок як здатність до культурної та професійної чутливості. Співробітники сектору безпеки та оборони мають специфічну систему цінностей, норм і символів, пов'язаних зі службою, честю, відповідальністю та командною взаємодією. Психолог повинен розуміти цю специфіку, щоб його комунікація була автентичною та не сприймалася як формальна чи відсторонена. У філософському вимірі це означає визнання соціальної вкоріненості особистості та повагу до її професійної ідентичності.

Водночас важливою є навичка саморегуляції самого психолога. Ефективна соціальна комунікація неможлива без внутрішньої стабільності, здатності керувати власними емоціями та запобігати професійному вигоранню. Філософія практичної мудрості підкреслює значення усвідомлення власних меж, рефлексії досвіду та постійного саморозвитку. Психолог, який працює з пораненими, має бути прикладом зрілої, врівноваженої особистості, здатної підтримувати інших, не втрачаючи внутрішньої цілісності.

Отже, необхідні навички соціальної комунікації психологів ДСНС для роботи з пораненими виходять за межі технічних умінь і набувають глибокого філософського змісту. Вони передбачають повагу до гідності людини, діалогічність, емпатійність, етичну відповідальність, здатність до рефлексії та усвідомлення смислового виміру людського досвіду. Саме така комунікація стає основою не лише психологічної допомоги, а й відновлення цілісності особистості, її внутрішньої опори та здатності до подальшого життя й служіння навіть після пережитих травматичних подій.

ЛІТЕРАТУРИ

1. Barker P. Milton Erickson's Contribution to Psychiatry. British Journal of Psychiatry. 1986;148(4):471-475. doi:10.1192/bjp.148.4.471
2. Jawad A.M., AlNuaemy LM., Qasim N.H., Lyashenko O. Peculiarities of fusing neuro-linguistic programming for the rehabilitation of soldiers who were in armed conflicts: розвиток методів управління та господарювання на транспорті, No 3 (84), 2023
3. Norman KP, Govindjee A, Norman SR, Godoy M, Cerrone KL, Kieschnick DW, Kassler W. Natural Language Processing Tools for Assessing Progress and Outcome of Two Veteran Populations: Cohort Study From a Novel Online Intervention for Posttraumatic Growth JMIR Form Res 2020;4(9):e17424, doi: 10.2196/17424
4. Sandu, A. (2016). Using the Pyramid of Neurological Levels in the Human Resources Motivation Management. Revista Romana de Psihologie, 8(2), 31-44. Doi: <http://dx.doi.org/10.18662/rrem/2016.0802.03>

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА – ВІЙНА «ПРОЗОРОГО ПОЛЯ БОЮ»

Даніїл ТУРАНСЬКИЙ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-1 група

НК – Валентина ПОДЛЕСНА

Національний університет цивільного захисту України

Сьогодення України у 2026 році – це унікальний стан, у якому межа між поточною стрічкою новин та сторінкою підручника історії остаточно розмилася, перетворюючи кожен прожитий день на фундамент майбутнього світового порядку. На п'ятому році повномасштабного вторгнення війна перестала сприйматися як тимчасова надзвичайна подія, ставши тривалим станом існування суспільства, яке навчилося жити на наддовгій дистанції, спираючись на власний потужний оборонно-промисловий комплекс та адаптовану до постійних загроз економіку.

Ця епоха увійде в підручники як час «прозорого поля бою», де домінування безпілотних систем та штучного інтелекту зробило кожен крок видимим для ворога, а застосування новітніх типів озброєнь, як-от балістичних ракет нового покоління на початку 2026-го, створило нові прецеденти у світовій військовій науці. Поки на міжнародних майданчиках, зокрема в Абу-Дабі, тривають виснажливі переговори про архітектуру майбутнього миру, реальність всередині країни залишається загартованою

зимовими обстрілами енергетики та побутовим героїзмом людей, що тримають тил у мороз і темряву [1]; [4].

Найважчим історичним викликом цього періоду залишається демографічний розлом, спричинений міграцією та втратами, що на десятиліття вперед визначить соціальний портрет нації. Водночас ми є свідками першого в історії людства тотального архівування війни в режимі реального часу: від 4К-відео з дронів до приватних переписок, які вже сьогодні стають доказами для міжнародних трибуналів [2].

Для формування аналізу дослідники сьогодення спираються на оперативні звіти Institute for the Study of War (ISW) та аналітику RUSI щодо стратегій виснаження, прогнози The Wall Street Journal та CNN стосовно дипломатичних процесів початку 2026 року, економічні огляди RBC-Ukraine та дані проєктів документування, як-от Documenting Ukraine (Відень) та архіви ініціативи «24.02.22», що дозволяють фіксувати живу історію безпосередньо в момент її створення [2].

Соціальний ландшафт адаптується через нові закони про підтримку працівників критичної інфраструктури та цифровізацію послуг для біженців, тоді як на прифронтових територіях, від Херсона до Сумщини, розгортається мережа «малої протидронової ППО», що рятує життя в умовах постійного терору [2]; [3].

Нинішній період увійде в історію як час, коли Україна не просто тримала оборону, а створювала нові стандарти стійкості, де цифровізація державного управління та військова інноваційність стали єдиним шляхом до збереження суверенітету в умовах глобальної нестабільності

ЛІТЕРАТУРА

1. *Українська правда*. Бондарева Х., Романенко В. В Абу-Дабі обговорили можливість перемир'я і моніторинг зупинки бойових дій. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2026/02/05/8019623/>.

2. *Український інститут майбутнього* (звіти про застосування AI, Mission Control у DELTA та стратегію «малої ППО» для прикордоння). URL: <https://uifuture.org/dajdzhesty/viy-na-z-02-po-08-12-2025/>.

3. *Minfin, GMK Center* (прогнози ВВП на 2026 рік, дефіцит електроенергії), портал *ThePage.ua* (демографічна статистика). URL: https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/?gad_source=1&gad_campaignid=22399715949&gbraid=0aaaaacm-mc0n66igf7duztedzc0buo8hn&gclid=cjwkaiazz_nbhaeeiwamtqky6tfxibia3lrnk53mc6mhzwbqu_xmx0toemwxlobyfasvkbk6ibqgxocenmqavd_bwe.

4. *Misto.media* (дані про масовану атаку 12 лютого 2026 року та стан теплопостачання в містах). URL: https://mistosumy.com/news/ukraina_i_mir/97310-u-kijevi-vidnovili-teplo-u-2600-budinkax-pislia-ataki-12-liutogo.html.

HUMANITARIAN COMPONENT OF HIGHER EDUCATION AS A FACTOR IN FORMING THE PROFESSIONAL IDENTITY OF STUDENTS OF TECHNICAL INSTITUTIONS IN GERMANY

Roman FRANCO, Technical University of Munich, Germany

The modern system of higher education is characterized by the desire to combine professional training with the comprehensive development of the student's personality. This task is especially relevant for technical institutions of higher education, where engineering and natural sciences traditionally dominate. At the same time, in modern society, a specialist in a technical field is expected not only to have a high level of professional knowledge, but also to have a developed system of values, social responsibility, communicative culture, and

the ability to intercultural interaction. In this context, the humanitarian component of higher education, which is an important factor in the formation of students' professional identity, acquires special importance.

Professional identity is considered in modern science as a complex socio-psychological phenomenon that is formed in the process of learning, socialization and professional development of an individual. It includes the student's awareness of his future profession, the acceptance of its values, norms and social role, as well as the formation of a responsible attitude to professional activity. In this process, the educational environment of a higher education institution plays an important role, in particular the content of the curricula and the nature of interdisciplinary training.

Technical universities in Germany traditionally pay considerable attention to the combination of engineering and humanities education. In many universities, humanities disciplines are included in the mandatory part of the curricula or are offered as elective courses. Such disciplines include philosophy of science, ethics of engineering activity, sociology of technology, cultural studies, political studies, economics and communicative practices. Their study contributes to the formation of a broader understanding of the social context of professional activity among students.

It is known that technical solutions often have a significant impact on society, the economy and the environment. That is why a modern engineer must be aware of the social consequences of his activities and take a responsible attitude to making professional decisions. Humanities education helps students of technical specialties to understand the complexity of the interaction between technological development and social processes, which is an important component of the formation of professional identity.

The German model of higher education is largely focused on the formation of complex competencies of a future specialist. An important role in this is played by the concept of interdisciplinarity, which involves the integration of technical and humanitarian knowledge. Thanks to this, students of technical universities get the opportunity to analyze technical problems not only from an engineering, but also from a social, ethical and cultural perspective.

Humanities disciplines contribute to the development of critical thinking, which is an important component of the professional competence of a modern engineer. In the process of studying philosophy, sociology or ethics, students learn to analyze complex social phenomena, defend their own position with arguments and evaluate the consequences of technological solutions. This contributes to the formation of a more conscious attitude towards their future profession.

The ethical component of humanities education plays a special role in the formation of the professional identity of students of technical specialties. Modern technologies, in particular artificial intelligence, biotechnology or digital management systems, create new ethical challenges for society. Future engineers must be prepared not only to solve technical problems, but also to assess the moral consequences of their own activities. That is why many technical universities in Germany pay significant attention to teaching courses on the ethics of engineering activities.

The humanitarian component of education also contributes to the formation of students' communicative competence. Modern engineering activities involve working in interdisciplinary teams, collaborating with specialists from different fields, and interacting with international partners. In these conditions, the ability to communicate effectively, conduct professional dialogue, and intercultural communication becomes an important component of professional identity.

Scientific research confirms the importance of humanitarian education for the formation of students' personal and professional qualities. As noted by the German researcher W. Teichler, modern higher education should combine professional specialization with broad humanitarian training, since it is this model that contributes to the formation of a responsible and socially active specialist [1, 27]. In addition, humanitarian disciplines contribute to the formation of social responsibility of future engineers. Students of technical universities are

gradually realizing that the results of their professional activities can affect the development of society, economic processes, and the environmental situation. That is why it is important for future specialists to understand the social significance of their work and be guided by the principles of ethical responsibility.

An important aspect of humanitarian education is also the formation of intercultural competence of students. Germany is one of the leading countries in Europe in terms of international academic mobility, and a large number of foreign students study at technical universities. In such conditions, humanitarian disciplines contribute to the development of tolerance, openness to cultural diversity and the ability to intercultural dialogue.

As researcher M. Nussbaum emphasizes, humanitarian education plays a key role in the formation of civic consciousness and critical thinking, which are necessary conditions for the development of a democratic society [2, 72]. That is why the humanitarian component of education should be considered as an integral element of the training of a modern specialist, regardless of the chosen specialty.

Thus, the humanitarian component of higher education is an important factor in the formation of the professional identity of students of technical institutions of higher education in Germany. It promotes the development of critical thinking, communication skills, ethical responsibility and social awareness of future specialists.

Therefore, the modern model of technical education should provide for a harmonious combination of engineering and humanitarian knowledge. Only under such conditions is it possible to form highly qualified specialists who are able not only to create new technologies, but also to realize their social consequences and act in accordance with the principles of humanism and professional responsibility.

REFERENCES

1. Teichler U. Higher Education Systems: Conceptual Frameworks, Comparative Perspectives. Rotterdam: Sense Publishers, 2017.
2. Nussbaum M. Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities. Princeton: Princeton University Press, 2016.
3. Altbach P., Reisberg L., Rumbley L. Trends in Global Higher Education. Paris: UNESCO Publishing, 2019.
4. Kremen V. G. Philosophy of Human Centrism in Education. Kyiv: Pedagogical Thought, 2021.
5. Sysoeva S. O. Pedagogy of Higher Education. Kyiv: Center for Educational Literature, 2020.
6. Scott P. The Global Transformation of Higher Education. Oxford University Press, 2018.

УКРАЇНСЬКЕ ШІСТДЕСЯТНИЦТВО: ШЛЯХ ВІД КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ДО ІДЕЙНОГО СПРОТИВУ

*Поліна ЦИБУЛЯ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-2 навчальний взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Після смерті Йосипа Сталіна в Радянському Союзі розпочався період часткової лібералізації суспільно-політичного життя, що отримав назву «хрущовська відлига». На тлі цих змін відбулося поступове відновлення інтелектуальної та культурної активності, що раніше була придушена сталінським терором. Саме в цей час сформувалася нова генерація української творчої інтелігенції – шістдесятники. Молоді письменники, художники, науковці та громадські діячі прагнули трансформувати

радянське суспільство, повернувши українській культурі автентичність, гідність та суб'єктність. Виступаючи за демократизацію, свободу слова та розвиток національної мови, вони стали вагомою моральною і духовною опозицією тоталітарному режиму.

Українські шістдесятники обґрунтували ідею культурного оновлення через призму свободи, правди та гуманізму. Їхня творчість стала спробою виходу за межі канонів соціалістичного реалізму, який вимагав ідеалізованого зображення радянської дійсності. Натомість митці апелювали до щирості та глибини, піднімаючи гострі теми: репресії, русифікацію, стан національної культури та пам'ять про «Розстріляне відродження». Одним із ключових центрів руху став Київський клуб творчої молоді «Сучасник», заснований у 1962 році під керівництвом Леся Танюка [1]. Клуб став платформою для літературних вечорів, дискусій та експериментальних вистав, де вперше прозвучали твори Василя Симоненка, Івана Драча, Ліни Костенко, а також відбулися виставки Алли Горської та інших митців.

Важливе місце в русі посідав Василь Симоненко, чия поезія стала символом громадянської мужності. У своїх творах він викривав системну неправду, обстоюючи людську гідність та цінність свободи. Симоненко активно співпрацював із мережею самвидаву, поширюючи інформацію про порушення прав людини в СРСР. Значний внесок у розвиток руху зробила також художниця Алла Горська. Її активна позиція виявлялася в пошуках місць поховань жертв сталінських репресій (зокрема в Биківні), захисті заарештованих діячів культури та створенні самвидавних матеріалів [2]. Трагічна смерть Горської у 1970 році стала символом жорстокості репресивного апарату.

Інтелектуальною основою опору русифікації стала праця Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». У цьому тексті автор ґрунтовно проаналізував політику зросійщення в Україні, довівши, що радянська доктрина «дружби народів» фактично є інструментом придушення національних культур. Паралельно шістдесятники розвивали систему самвидаву – альтернативного каналу поширення заборонених творів та документів, що викривали злочини влади. Важливу роль у цьому процесі відіграв В'ячеслав Чорновіл, чия збірка «Лихо з розуму» зафіксувала факти переслідування української інтелігенції [1].

Незважаючи на відсутність офіційної політичної структури, діяльність шістдесятників стала серйозним викликом для режиму. У 1965 році розпочалася перша хвиля системних арештів, що призвела до ув'язнення Івана Світличного, В'ячеслава Чорновола, Василя Стуса, Євгена Сверстюка та багатьох інших. Репресії супроводжувалися забороною творів та обмеженням професійної діяльності митців [2]. Особливо трагічною виявилася доля Василя Стуса – видатного поета, чия непохитна позиція призвела до двох арештів і смерті в карцері у 1985 році. Його духовна спадщина стала наріжним каменем для формування національної свідомості наприкінці ХХ століття.

Попри переслідування, шістдесятництво не зникло, а трансформувалося в ідейну платформу для подальших хвиль дисидентського руху. У 1976 році на базі цих надбань було створено Українську Гельсінську групу, яка перевела боротьбу в правозахисну площину. Таким чином, шістдесятники стали поколінням, яке відродило національну культуру та сформувало цінності свободи й гідності, що є ключовими чинниками розвитку сучасної української державності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Підгорна А. Хто такі шістдесятники: нове покоління свободи. URL: <https://arbook.info/hto-taki-shistdesyatnyky-nove-pokolinnya-svobody/>
2. Як “Шістдесятники” стали рушієм культурного спротиву // Дім громадянського суспільства: вебсайт. URL: <https://home.ednannia.ua/online-studio/articles/istoriyi-gromadyanskogo-ruhu-shistdesyatnyky-yak-poety-ta-muzykanty-staly-rushiyem-kulturnogo>

РОЛЬ ГУМАНІТАРНОЇ СКЛАДОВОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ ДСНС УКРАЇНИ

Софія ЦИБУЛЯ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-2 група

НК – Валентина ПОДЛЕСНА

Національний університет цивільного захисту України

Суспільні науки в умовах глобальної нестабільності набувають особливої актуальності як інструмент осмислення кризових процесів і формування стійкості соціальних інституцій. Для України, що перебуває в умовах воєнного протистояння, техногенних загроз і масштабних гуманітарних викликів, гуманітарний вимір професійної підготовки фахівців сектору безпеки є стратегічним ресурсом держави. Особливого значення це набуває у діяльності працівників ДСНС України, які виконують завдання із захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій [1].

Гуманітарна парадигма підготовки передбачає інтеграцію філософських, соціологічних, психологічних і правових знань у професійну освіту. Її метою є формування особистості, здатної діяти ефективно, відповідально й гуманістично в екстремальних умовах. Суспільні науки забезпечують ціннісну основу професійної діяльності, формують громадянську позицію та правову культуру майбутніх рятувальників [2].

Світоглядний напрям спрямований на формування усвідомлення соціальної місії служби, пріоритетності людського життя та принципів гуманізму. В умовах надзвичайної ситуації працівник ДСНС повинен приймати рішення, керуючись не лише інструкціями, а й внутрішніми моральними орієнтирами [3].

Соціально-психологічний напрям передбачає розвиток стресостійкості, емпатії, здатності до командної взаємодії. Психологічна підготовка допомагає мінімізувати наслідки професійного стресу та запобігти емоційному вигоранню. Знання механізмів поведінки людини в кризових умовах дозволяє надавати первинну психологічну допомогу постраждалим [4].

Правовий напрям забезпечує розуміння нормативно-правових засад функціонування системи цивільного захисту та діяльності ДСНС України. Дотримання законодавства та прав людини є необхідною умовою легітимності професійної діяльності [1].

Особливе місце у сучасній гуманітарній підготовці посідають соціальні комунікації. Теоретичні аспекти комунікації розкривають закономірності інформаційного обміну, формування громадської думки, функціонування медіасередовища. Практичні аспекти охоплюють кризове інформування, взаємодію зі ЗМІ, ведення офіційних цифрових ресурсів, організацію публічних виступів [5].

В умовах інформаційної війни комунікативна компетентність стає складовою безпеки держави. Своєчасне та достовірне інформування населення сприяє зниженню панічних настроїв, підвищує довіру до державних інституцій і забезпечує координацію між службами. Формування медіаграмотності та критичного мислення є важливими складниками підготовки сучасного фахівця [5].

Відповідно до Закону України «Про освіту» освітній процес має сприяти розвитку компетентностей, необхідних для активної громадянської позиції. У системі підготовки працівників ДСНС це означає гармонійне поєднання технічної та гуманітарної складових освіти [2].

Таким чином, суспільні науки виконують інтегративну функцію в системі професійної підготовки працівників ДСНС України. Гуманітарна складова освіти забезпечує формування професійно зрілої, морально відповідальної та комунікативно

компетентної особистості. Подальший розвиток гуманітарної підготовки має враховувати сучасні виклики, потреби інформаційної безпеки та психологічної підтримки особового складу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану : Навчальний посібник за заг. ред. Ковалю М. Львів, 2023. 306 с. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/1/9/2/4/3/5/9/diyi-dsns-objednana-kniga-compressed.pdf>.
4. Психологічна підтримка в умовах війни: теорія та практика подолання криз : колект. монограф. ; за заг. ред. Л. М. Пріснякової. Дніпро : ЛІРА, 2025. 185 с. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/1992/1/Колективна%20монографія%20за%20заг.%20ред.%20Л.М.%20Пріснякової.pdf>.
5. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ: ВЦ «Київський університет», 1999. <https://www.twirpx.com/file/145164/>.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК У СУЧАСНОМУ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ

*Дмитро ЦИМБАЛАРЬ, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У процесі духовного та соціального розвитку особистості, формування її світогляду та активної соціальної позиції значну роль відіграє соціально-гуманітарне знання. Новий стиль мислення в сучасних соціально-гуманітарних науках включає зміну характеру пізнавальної діяльності: єдність процесів і методів наукового пізнання, гнучкість і багатогранність мислення, взаємозв'язок інтуїтивного, емоційно-чуттєвого, наочно-образного і логічного мислення.

З моменту формування соціально-гуманітарних наук їх метою проголошувалося не лише пізнання суспільства, а й участь у його регуляції та перетворенні. Методологічні проблеми соціального пізнання стали активно розроблятися в рамках системи «наук про культуру» з опорою на ті чи інші філософсько-методологічні уявлення. У сучасних умовах зростає значення фундаментальної підготовки фахівця. Це зумовлено динамізмом і масштабністю завдань, вирішувати які людство має в міру свого розвитку. Зростання цілісності світу, підвищення взаємозв'язку різних сторін життя передбачає введення у повсякденний оборот інформації про складні процеси глобального характеру. Щоб адекватно орієнтуватися, а тим більше усвідомлено брати участь у цих процесах, особистість має бути всебічно розвинена і добре освічена [1].

Сучасний професіонал повинен уміти творчо мислити, самостійно вирішувати складні проблеми у конкретному виді діяльності. Крім того, йому необхідно постійно адаптуватися до нових знань та технологій, удосконалювати свою кваліфікацію. Систематичне підвищення кваліфікації, професійне та особистісне вдосконалення стають обов'язковими умовами успішної роботи будь-якої людини, зайнятої професійною діяльністю.

Найважливішим проявом професіоналізму як вищого ступеня професіоналізації особистості є здатність до вільної творчої діяльності, практичної перебудови світу. Ця

здатність великою мірою обумовлена формуванням і розвитком інтелектуальної професійної культури особистості як здатності до професійного зростання, отримання нового знання, до вирішення складних професійних завдань в умовах соціуму, що динамічно розвивається. В основі професійного та соціального розвитку особистості лежить знання.

У знанні людина опановує об'єкт своєї творчої діяльності, ідеально перетворює його. Вже у 1971 р. Д. Белл стверджував: «Поняття «постіндустріальне суспільство» наголошує на центральній ролі теоретичного знання як осі, навколо якої вибудовується нова технологія, економічне зростання і нова стратифікація суспільства» [1]. Соціологічні дослідження незмінно показують взаємозв'язок рівня освіти та психологічних, а також соціальних і духовних характеристик особистості. Згідно з прогнозами експертів, у XXI ст. інтелектуалізація праці стане головним чинником глобальної конкуренції. На долю нових знань, що втілюються у технологіях, обладнанні, освіті кадрів, організації виробництва, у розвинених країнах припадає 70-85 % приросту ВВП [2].

Впровадження нових технологій, інформатизація та автоматизація виробництва вносять такі зміни до професійної праці, для здійснення яких необхідний розвиток багатосторонніх та універсальних здібностей. У межах постіндустріального суспільства на зміну «спеціалізму» приходить універсалізм та професіоналізм. Становлення та формування особистості професіонала, головним чином, відбувається в закладі вищої освіти, особлива роль якого полягає в тому, що він покликаний перетворити загальнолюдські цінності на систему духовних професійних якостей особистості [3].

Систематичний аналіз цієї проблеми свідчить, що вона вкоренилася в європейській культурі в епоху індустріального суспільства і була пов'язана зі становленням нового індустріального, вузькопрофесійного працівника. Промисловий і технологічний прогрес розвинених країн, їх досягнення в галузі матеріального благополуччя та освоєння світу були тісно пов'язані з концентрацією уваги на вивченні деталей, з накопиченням знань про конкретні процеси, з вузькою професійною спеціалізацією, що розуміється як наявність спеціальних навичок. Здобуття спеціальної освіти, професійне оволодіння будь-яким конкретним видом праці стає суспільно вигідним і соціально значимим. Спеціальна освіта в цих умовах перетворюється на пріоритетну цінність. Тим самим освіта не тільки підпорядковується потребам виробництва, але й певною мірою саме впливає на формування суспільних потреб і цінностей.

Спеціалізація освіти сама по собі не є загрозою всебічному розвитку особистості, навпаки, спеціальна освіта є необхідним і значущим компонентом первинної професіоналізації, найважливішим етапом перетворення людини на професіонала. Проблема у тому, що часом спеціальні знання виявляються найбільш соціально значимими і замінюють інші загальнолюдські цінності. Моральні, естетичні цінності стають другорядними і підпорядковуються спеціальним знанням, а соціально-гуманітарна освіта особистості оголошується зайвою.

Подібна ситуація властива індустріальній моделі цивілізації в цілому.

Редукція соціально-гуманітарного до природничого напрямків стала світоглядною установкою європейської культури під впливом природничих наук, особливо класичної механіки, потім фізики. Істотним недоліком освітніх систем індустріальних країн є недооцінка моральної складової виховання, вторинність морального значення стосовно таких цінностей, як розум, право, економіка. Розвиток промисловості, масове виробництво, що вимагало підготовки конкретних фахівців, призвели до деіндивідуалізації та дегуманізації професійної освіти, витіснення духовних компонентів на периферію особистості.

Тим часом, ще М. Шелер зазначав, що «освіта – це не «навчальна підготовка до чогось», до професії, спеціальності, до продуктивності, і вже тим більше освіта існує не заради такої навчальної підготовки» [4].

Гуманітарна складова соціально-гуманітарного знання представлена циклом світоглядних дисциплін, спрямованих на вивчення історії та теорії людини як особливої духовної істоти. Вивчення під час професійної підготовки в ЗВО поряд зі спеціальними дисциплінами: історією, культурологією, релігієзнавством, різноманітними філософськими науками – історією та теорією філософії, етикою, естетикою, антропологією, логікою тощо покликані сприяти інтелектуальному, моральному та естетичному розвитку особистості майбутнього професіонала. Філософські знання входять до структури методологічного забезпечення не тільки наукових досліджень, а й багатьох видів професійної діяльності, які необхідні для організації теоретичних та прикладних досліджень [4].

Сучасний професіонал повинен володіти якостями духовно багатой людини. В останні роки нарощуються демократичні традиції, удосконалюються умови для розвитку особистості на основі використання різноманіття культури, її загальнолюдського та національного багатства, що представлено в гуманітарному циклі всіх навчальних дисциплін, що перетворюють цінності загальносвітової культури з предмета вивчення на змістовну основу освіти та життєдіяльності людини. Гуманітаризація освітньо-культурного процесу в системі вищої освіти має на меті орієнтацію на підготовку фахівця як освіченої людини, професійна готовність якої є лише відбиттям її цілісного буття. Тут слід зазначити, що лише гармонійне поєднання в освітньому процесі спеціальних, природничо-наукових та соціально-гуманітарних дисциплін є запорукою успішної професіоналізації особистості. Сучасний, складний, динамічний світ є результатом взаємодії людини і природи, тому розуміння процесів, що відбуваються у світі, передбачає певну загальну культуру, що включає в себе не тільки соціально-гуманітарну складову, а й природничий аспект.

Основні риси нової (XXI ст.) парадигми соціально-гуманітарного знання можна визначити наступним чином. Відбувається зближення природознавства та соціально-гуманітарних наук на основі посилення аксіологічної складової наукової творчості. Посилюється і поглиблюється розробка та вдосконалення методів та принципів власне соціального пізнання, що безпосередньо відповідають своєму предмету, а також формуються нові методики, зокрема, засновані на синергетичному розумінні реальності [5]. Підвищується увага до суб'єктивних, особистісних аспектів предмета дослідження соціально-гуманітарних наук. Все частіше центр тяжіння пізнавального інтересу представників соціально-гуманітарного знання переноситься на суб'єкта діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bell D. The Post-Industrial Society: The Evolution of an Idea. The Coming of Post-Industrial Society. New York : Social Forecasting. 1993.
2. Новіков П. Н., Зуєв В. М. Випереджальна професійна освіта : наук.-практ. посіб. Київ, 2000. 435 с.
3. Уайтхед А. Н. Вибрані роботи з філософії. Київ, 2020. 278 с.
4. Шелер М. Видатні твори. Київ, 2014. 265 с.
5. Карлов Н. В. Синтез гуманітарного та природничого. Гуманітарна підготовка студентів негуманітарних закладів вищої освіти та фахівців гуманітарного профілю : мат. міжнар. конф. 2-3 квітня 2021. Вінниця, 2021. С. 34–48.

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ТА ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ 1917–1920 РР.

Юлія ЧЕРКОВСЬКА

Фаховий коледж електронних приладів

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

НК – Леся ГОРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

У період національно-визвольних змагань 1917–1920 рр., коли відбувалося відродження української державності, особливого значення набули питання збереження та наукового вивчення художніх і історичних пам'яток як складової національної культурної спадщини. Держава приділяла цій сфері помітну увагу. Вже в 1917–1918 рр., за часів Української Центральної Рада та Української Народної Республіки, було визначено програмні засади проведення загальної інвентаризації історико-культурних об'єктів і налагодження їх систематичного наукового дослідження. Підсумком цієї діяльності мало стати укладання повного каталогу пам'яток України [1, 85].

Одним із провідних напрямів роботи новостворених пам'яткоохоронних інституцій стало виявлення, облік та опис пам'яток, зокрема архітектурних і мистецьких, що розглядалося як необхідна передумова їх належної охорони. У 1917 р. розпочав діяльність Центральний Комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва, а також відділ музеїв і охорони пам'яток при генеральному секретарстві освітніх справ. До роботи були залучені відомі історики, археологи та мистецтвознавці – Микола Біляшівський, Вадим Модзалевський, Григорій Павлуцький, Микола Петров, брати Данило Щербаківський і Вадим Щербаківський, Федір Ернст, Володимир Зуммер та інші фахівці [2, 83].

На територіях, підконтрольних радянській владі, аналогічну роботу здійснював Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини, створений у 1919 р. в Харкові. У 1920 р. при Всеукраїнській академії наук почав діяти Комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва, який очолив Микола Біляшівський. У структурі академії функціонувала архітектурно-монументальна секція, покликана контролювати стан пам'яток архітектури та запобігати перебудовам, що могли зашкодити їхньому живописному чи скульптурному оздобленню [3, 243].

Попри амбітні плани, реалізація цих ініціатив була ускладнена браком фінансування, недостатньою кількістю кваліфікованих кадрів, а також нестабільною політичною та воєнною ситуацією. Унаслідок цього масштабні проєкти з повної інвентаризації та системного дослідження пам'яток не вдалося здійснити в повному обсязі.

До процесу осмислення й збереження культурних надбань України в період державотворчих зрушень активно долучалися не лише урядові інституції, а й громадські об'єднання. Зокрема, у вересні 1918 р. при Українське наукове товариство була створена Секція мистецтв, яка поставила перед собою завдання налагодити планомірне дослідження пам'яток національної художньої культури та забезпечити їх наукове оприлюднення.

Вагомий внесок у вивчення й популяризацію історико-мистецької спадщини зробили учасники Товариство студіювання мистецтв, заснованого в Києві у травні 1917 р. Їхня діяльність охоплювала як дослідницьку роботу, так і просвітницькі ініціативи, спрямовані на формування інтересу до українського мистецтва та його пам'яток [3, 244].

Суттєвим кроком у підготовці національних фахівців стало відкриття у 1917 р. Української державної академії мистецтв – першого вищого мистецького закладу

нового типу. Поряд із цим розпочав діяльність Київський археологічний інститут, який став першим спеціалізованим осередком підготовки кадрів у сфері пам'яткознавства. Спочатку в інституті функціонували відділи археології та археографії, а вже у 1918 р. було відкрито окремий підрозділ історії мистецтв. Лекції там читали відомі науковці – Дмитро Айналов, Федір Шміт та Данило Щербаківський [3, 244].

Напередодні революції 1917 р. у фахових історичних і краєзнавчих колах поступово утверджувалося нове понятійне поле. Поряд із усталеним терміном «старожитності» дедалі ширше застосовували формулу «пам'ятки старовини і мистецтва», що точніше відображала художню й культурну цінність об'єктів. Згодом саме ця назва закріпилася в офіційній лексиці перших пам'яткоохоронних структур як у добу Української Народної Республіки, так і в радянський період.

Важливий внесок у теоретичне осмислення цієї сфери зробив у 1919 р. Ігор Грабар – мистецтвознавець, художник і дослідник охорони культурної спадщини. Він одним із перших системно сформулював поняття нерухомих пам'яток і запропонував класифікацію творів мистецтва, що відповідала тодішньому рівню наукових знань. Учений поділив пам'ятки на дві великі групи: «монументальні пам'ятки культури» та «предмети мистецтва і побуту» [3, 245].

До першої категорії він зарахував архітектурні споруди, монументальний живопис, скульптуру, надгробки, міські пам'ятники, фонтани, а також великі за розмірами твори ужиткового мистецтва – дзвони, гармати тощо. До другої – станковий живопис, камерну скульптуру, зразки декоративно-ужиткового мистецтва та інші мобільні об'єкти. Принциповим стало його ототожнення монументального мистецтва з нерухомими цінностями – тобто такими, що або фізично пов'язані з конкретним місцем, або їх переміщення є вкрай складним.

Розвиваючи міркування Івана Сахарова, автора ряду праць про сутність та збереження старожитностей, Ігор Грабар обґрунтував позицію, що не всі мистецькі й історичні речі доцільно залучати до музейних фондів. Якщо твір становить органічну частину архітектурного середовища чи інтер'єру, його слід зберігати на первісному місці. Сукупність предметів у храмі або старовинній будівлі він розглядав як єдиний цілісний пам'ятник, цінність якого полягає саме в історично сформованій неподільності.

Отже, на початку XX ст. відбулося чітке відмежування поняття «пам'ятки мистецтва» від ширшої категорії старожитностей. Це стало наслідком глибшого розуміння специфіки художніх об'єктів, їхньої просторової прив'язаності та особливого статусу в системі історико-культурної спадщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилюк, С., & Гаврилюк, О. (2022). Пам'яткоохоронні програми в Україні у 1991–2021 рр.: зміст та реалізація. Літопис Волині, (26), 84-89.
2. Нестуля О. Визвольні змагання українського народу і охорона пам'яток культури (1917–1920 рр.) – Полтава, 1993. – С. 83.
3. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.
4. Горенко Л. М. Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. – С. 52–57.
5. Горенко Л. М. Доба модернізму та постмодернізму в світовій культурі / Леся Горенко. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. – 114 с.

КІРОВОГРАДЩИНА У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ, СПРОТИВ ТА ВИЗВОЛЕННЯ

*Ярослав ЧМІЛЕНКО, ННІ цивільного захисту, ЦЗ-25-1 навчальний взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Період Другої світової війни став надзвичайно трагічною віхою в історії України та Кіровоградщини зокрема. Територія сучасної області опинилася в епіцентрі масштабних воєнних подій, що спричинило встановлення жорсткої окупаційної політики нацистської Німеччини, розгортання руху опору та проведення масових репресій. З перших днів збройного конфлікту місцевим населенням було здійснено евакуацію стратегічних підприємств, проведено мобілізаційні заходи та організовано спроби протидії німецькому наступу. Однак уже восени 1941 року основну частину регіону було окуповано, що поклало початок тривалому періоду випробувань для мешканців краю.

Під час окупації нацистською адміністрацією було впроваджено репресивний режим управління. Територію області включено до складу генеральної округи «Миколаїв», у межах якої розгорнуто діяльність округових та районних комісаріатів. Зазначений режим передбачив тотальний контроль над цивільним населенням, нещадну експлуатацію місцевих ресурсів та залучення громадян до примусової праці. Найбільш масштабних втрат зазнали єврейська громада, військовополонені та особи, запідозрені у зв'язках із радянським підпіллям. У Кропивницькому (тоді – Кіровоград), Олександрії та Знам'янці каральними органами було проведено масові розстріли та антилюдські операції.

Попри суворі обмеження, на Кіровоградщині сформовано потужний рух опору. Партизанськими загонами та підпілними групами було знищено ворожі склади, дезорганізовано логістичні комунікації та забезпечено збір розвідувальних даних для регулярної армії. Особливу активність підпілля проявило в районах Кіровограда, Новомиргорода, Олександрії, а також на ключових залізничних вузлах, де акти саботажу суттєво ускладнили маневреність німецьких військ.

Вирішальним етапом стало визволення області у 1944 році. У результаті Кіровоградської наступальної операції силами 2-го Українського фронту під командуванням генерала Івана Конєва 8 січня 1944 року було звільнено обласний центр. Наступальні дії забезпечили подальше просування військ у напрямку Новоукраїнки та Добровеличківки, що дозволило остаточно очистити територію області від окупантів у березні 1944 року.

Наслідки воєнних дій для регіону виявилися катастрофічними: зруйновано сотні населених пунктів, знищено промисловий потенціал, а людські втрати перевищили 150 тисяч осіб. Проте саме в цей період проявилися незламність та сила духу жителів краю. Сьогодні пам'ять про ці події увічнено в численних меморіальних комплексах та архівних документах, що стало основою для збереження історичної спадщини та вшанування ціни здобутої свободи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матеріали про визволення Кіровоградщини (8 січня 1944 року). URL: <https://pervozvanivka.silrada.org>
2. Кіровоградщина в роки Другої світової війни. URL: <https://lib.kr.ua/ww2/>

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ІНСТРУМЕНТИ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОЇ ПРОМОЦІЇ ЗДОРОВ'Я

*Олександр ШЕМАЄВ, кандидат історичних наук, докторант
Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, м. Київ, Україна*

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується трансформацією моделей соціальних комунікацій. Зокрема відбуваються зміни у сфері здоров'я, пов'язані з промоцією. Це дослідниками громадського здоров'я відзначається, що формування загальної обізнаності щодо питань здоров'я традиційними засобами демонструють все більш обмежені результати у зміні реальної поведінки та набуття культури здоров'я населенням [1, 32–33; 2, 7]. При цьому, цифровізація суспільства, фрагментація медіасередовища, алгоритми соціальних медіа та визначення існуючих складнощів щодо масового інформування сприяли актуалізації персоналізованої стратегії промоції здоров'я. На даний час відбувається зміна вектору промоції здоров'я від кількісного охоплення аудиторії до якісної взаємодії, створення унікального індивідуального контенту. Персоналізація комунікаційних інструментів дозволяє враховувати специфічний соціокультурний та медичний контекст особи, що сприймає інформацію, перетворюючи пасивного отримувача інформації на активного учасника власної оздоровчої стратегії, сприяючи свідомим змінам життєвих практик.

Класична сегментація аудиторії у маркетингу здоров'я традиційно будувалась на демографічних показниках: вік, стать, географія, освіта, соціально-економічний статус. Утім, науковці підкреслюють, що цифрова трансформація відкрила якісно інший рівень сегментації – психографічний та поведінковий мікротаргетинг [3, 125–126].

Психографічна сегментація враховує цінності, установки, інтереси та стиль життя аудиторії. Поведінкова сегментація базується на аналізі реальних дій користувача в цифровому середовищі: які статті він читає, які продукти шукає, яким контентом ділиться, скільки часу проводить на сторінках, пов'язаних зі здоров'ям. Комбінування цих двох підходів дозволяє формувати надзвичайно точні портрети цільових аудиторій.

Мікротаргетинг, як метод сегментації та персоналізації, демонструє особливу ефективність у роботі з групами, які традиційно не відвідують медичні установи та не сприймають офіційних інформаційних повідомлень про здоров'я. Саме тут цифрові канали зі своїми точними алгоритмами таргетування відкривають принципово нові можливості для промоції здоров'я.

Слід відзначити, що концепція мікротаргетинг у сфері охорони здоров'я має як значний потенціал, так і суттєві етичні ризики. З одного боку, вона дозволяє досягати груп підвищеного ризику з максимальною точністю. З іншого – порушує питання конфіденційності даних, маніпулятивності та диференційованого доступу до важливої медичної інформації [3].

Соціальні мережі акумулюють безпрецедентні масиви даних про поведінку, інтереси та наміри своїх користувачів. Алгоритмічні системи цих платформ здатні з високою точністю передбачати, який контент буде цікавим та актуальним для конкретного користувача в конкретний момент часу, спираючись на аналіз сотень сигналів: від часу доби та типу пристрою до патернів взаємодії та лінгвістичного аналізу мови спілкування.

Для промоції здоров'я це відкриває можливість превентивного інформування: алгоритм може визначити, що користувач цікавиться темою схуднення, і запропонувати йому не лише дієтичний контент, а й інформацію про збалансоване харчування, можливі ризики дієт-голодування та рекомендації щодо звернення до дієтолога.

Варто підкреслити, що дослідники та практики обґрунтовують мобільне здоров'я (m-Health) як один із найдинамічніших сегментів сучасної цифрової медицини.

Зауважується, що у світових магазинах додатків налічуються сотні тисяч застосунків, пов'язаних зі здоров'ям. Ці застосунки охоплюють надзвичайно широкий спектр функцій: від трекінгу фізичної активності та моніторингу серцевого ритму до підтримки ментального здоров'я, управління хронічними захворюваннями та контролю прийому медикаментів [1]. Ключовою комунікаційною функцією m-Health є система пуш-сповіщень, що перетворює смартфон на персонального комунікаційного агента здоров'я, здатного взаємодіяти з користувачем у режимі 24/7.

Суттєві зміни у сфері охорони здоров'я: від статичного інформування до динамічного адаптивного діалогу пов'язані з впровадження штучного інтелекту (ШІ). Використання великих мовних моделей дозволяє чат-ботам підтримувати розмови про здоров'я, враховуючи попередню історію взаємодії, поточний емоційний стан користувача та його специфічні запитання. Прогностичні можливості ШІ дозволяють перейти до моделі предиктивної промоції, де комунікаційний вплив випереджає погіршення фізіологічних показників. Разом з тим, у наукових публікаціях відзначається, що критичними залишаються питання етики та безпеки: валідація алгоритмічних висновків, захист конфіденційності медичної інформації та недопущення поглиблення соціальної нерівності через обмежений доступ до високотехнологічних інструментів [3].

Крім того, в умовах цифровізації зростає увага до гейміфікації, що полягає в інтеграції ігрових механік у неігрові структури, перетворюючись на фундаментальний інструмент поведінкових комунікацій у галузі охорони здоров'я. Її дієвість ґрунтується на стимуляції внутрішньої мотивації суб'єкта, зокрема через реалізацію потреб у самоствердженні, соціальній апробації та автономії дій. На особливе значення соціального виміру гейміфікації (рейтинги, колективні змагання, публічні нагороди) вказують дослідники сучасного маркетингу. Вони відмічають активізацію процесів соціального порівняння та конструктивного групового тиску, що значно посилює комунікаційний вплив на формування корисних звичок [4, 55–56].

Еволюція лідерства думок у цифровій промоції здоров'я демонструє перехід від масового охоплення до якісної взаємодії. Сучасні дослідження підтверджують пріоритетність впливу осіб у соціальних мережах в певному сегменті (мікроінфлюенсерів) над медійними зірками завдяки механізму схильності людей довіряти тим, хто схожий на них за життєвим досвідом або проблемами [5, 1240]. На відміну від недосяжних знаменитостей, мікроінфлюенсери виступають у ролі експертних представників спільноти, що дозволяє трансформувати медичний наратив у персоналізовану пораду. Це створює ефект високої тематичної релевантності та емоційного резонансу, що є критично важливим для зміни поведінкових установок аудиторії.

Ще одним з найдавніших і водночас найефективніших механізмів людського спілкування є наративна комунікація – передача інформації у формі особистих історій. Тому сучасний простор соціальних комунікацій передбачає поступову зміну традиційного повідомлення про ризики для здоров'я на переконання через розповідь. Особиста історія у сфері промоції здоров'я виходить за межі приватного досвіду і стає дієвим засобом впливу тоді, коли набуває рис суспільно важливого наративу. На відміну від статистики, що апелює до раціонального мислення, особиста розповідь запускає механізм психологічного занурення: слухач або читач настільки ідентифікує себе з героєм, що його критичне мислення послаблюється, а здатність до співпереживання зростає. Варто підкреслити, що принципова відмінність між звичайним контентом (блогінгом) і соціально значущим наративом полягає у цілеспрямованості. У контексті промоції здоров'я особиста розповідь має обов'язково містити практичний орієнтир: чіткий алгоритм дій або перевірену медичну інформацію [6, 69–70].

Аналіз зазначених трансформацій соціальних комунікацій та промоції здоров'я, дозволяє зробити висновок про суттєво вищу ефективність персоналізованих комунікаційних інструментів порівняно з масовими підходами у низці ключових

показників: підвищення рівня залученості аудиторії, формування поведінкових намірів, а у частині випадків – реальні зміни поведінки у сфері здоров'я.

Таким чином, ефективність персоналізованих інструментів обумовлена наступними взаємопов'язаними факторами: якістю персоналізації (наскільки точно повідомлення відповідає індивідуальному профілю), доречністю контексту подачі (канал, час, формат) та рівнем довіри до джерела. Ігнорування будь-якого з цих факторів суттєво знижує загальну ефективність усієї комунікаційної стратегії.

Майбутнє соціальних комунікацій у сфері здоров'я може бути пов'язане з переходом до фізіологічно адаптивних систем, що працюють на основі біометрії з пристроїв самомоніторингу, де повідомлення генеруються у відповідь на реальні фізіологічні маркери організму. Проте впровадження таких моделей вимагає комплексного вирішення питань кібербезпеки, стандартизації обміну даними та дотримання етичного балансу між персоналізованою турботою цифрових систем і правом індивіда на автономність від алгоритмічного нагляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціально-психологічні інструменти промоції здорового способу життя [Електронний ресурс] : метод. рекомендації / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології ; за наук. ред. М. С. Дворник. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2024. 105 с. URL: <https://ispp.org.ua/2024/05/02/metodichni-rekomendacii-cocialno-psixologichni-instrumenti-promociii-zdorovogo-sposobu-zhittya/> (дата звернення: 09.03.2026).
2. Лінніков С. В., Миронюк І. С. До питання оцінки ефективності інформаційно-комунікаційних кампаній у системі громадського здоров'я. Україна. Здоров'я нації. 2022. № 3 (69). С. 5–11. URI: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45193> (дата звернення: 09.03.2026).
3. Сучасні дослідження інформаційних впливів у соціальних мережах / О. Ткаченко та ін. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2025. № 3 (27). С. 120–140. DOI: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2025.27.716>
4. Деділова Т. В., Юрченко О. В., Кононенко Я. В. Гейміфікація як соціальний феномен і тренд сучасного маркетингу. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва. 2023. № 31. С. 54–63. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2023.31.54>
5. Patient influencer: the impact of homophily on value co-creation behaviour in online health communities / M. S. Latif et al. Behaviour & Information Technology. 2025. Vol. 44, iss. 6. P. 1222–1242. DOI: <https://doi.org/10.1080/0144929X.2024.2349961>
6. Ключко С. Наратив як засіб перетворення травматичних досвідів. Теорія і практика управління соціальними системами. 2023. № 4. С. 65–75. DOI: <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2023.4.06>

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ – ПЕРШИЙ ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ У XX СТОЛІТТІ

*Євгеній ШКВАРА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-3 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Микола Іванович Міхновський (1873–1924) – це постать фундаментального значення в українському пантеоні, яка значно випередила свій час і стала першим ідеологом, що чітко, публічно та безкомпромісно сформулював вимогу повної державної незалежності України. Будучи нащадком старовинного козацького роду та

сином священика, який вів богослужіння українською мовою, Міхновський із юності був занурений у середовище глибокої національної свідомості та поваги до народних традицій. Під час навчання на юридичному факультеті Київського університету св. Володимира він став одним із фундаторів таємної організації «Братство тарасівців». Саме в межах цієї структури молодий правознавець окреслив стратегічну мету: створення нової української національної ідеології, спрямованої на визволення нації з-під імперського гніту та розбудову власної суверенної держави. Хоча «Братство» через репресії не змогло повною мірою реалізувати ці ідеї, цей досвід став вирішальним у формуванні радикальних державницьких поглядів Міхновського, які він плекав упродовж усього життя.

Справжнім інтелектуальним вибухом та поворотним моментом у політичній історії України стала публікація його програмної брошури «Самостійна Україна» (1900) [1]. Ця праця, оприлюднена у Львові, спочатку готувалася як платформа для Революційної української партії (РУП), проте швидко переросла межі партійного документа, ставши першим маніфестом українського самостійництва у ХХ столітті. У цьому тексті Міхновський сформулював епохальне гасло: «Україна повинна бути самостійною, неподільною національною державою», що кардинально контрастувало з панівним на той час серед української інтелігенції автономізмом та федералізмом. Автор аргументовано доводив колоніальний характер перебування України у складі Російської імперії, наголошуючи, що лише «держава одноплеменного національного змісту» здатна забезпечити нації умови для всебічного й необмеженого розвитку [2]. На відміну від народницьких концепцій, Міхновський вперше презентував історію української державності як безперервний тяглий процес, що має бути відновлений у сучасних умовах.

Після ідеологічного розриву з соціалістичною РУП Міхновський у 1902 році заснував Українську Народну Партію (УНП), яка стала першою політичною силою, що проголосила державну незалежність своєю основною метою. Його концептуальні ідеї знайшли втілення у відомих «Десяти заповідях УНП» (1903) [2], де було проголошено візію: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір карпатських аж по кавказькі». Радикалізм ідеолога у ті часи часто сприймався як екстремізм, особливо на тлі загальної інертності суспільства. Яскравим прикладом його рішучості стала організація підризу пам'ятника Пушкіну в Харкові у 1904 році – цей терористичний акт мав глибоке символічне значення як виклик імперському пануванню та заперечення російської культурної гегемонії.

У період революційного піднесення 1905 року Міхновський розробив і оприлюднив «Основний Закон Самостійної України – спілки народу українського» [3]. Це був перший реальний проєкт Конституції в новітній історії України, який вражав своєю юридичною зрілістю: він передбачав федеративний устрій для всіх етнічних українських земель від Сяну до Кубані, чіткий поділ влади на законодавчу (двопалатний парламент), виконавчу (Президент) та судову гілки, а також гарантував широкі громадянські свободи та право на рідну мову. Цей проєкт остаточно затвердив Міхновського як суб'єктного політика з державним мисленням. З початком Української революції 1917 року він став найпалкішим прихильником негайного створення національних збройних сил, заснувавши Український військовий клуб імені Павла Полуботка та ставши організатором 1-го Українського полку ім. Богдана Хмельницького [4].

Проте трагедія Міхновського полягала в тому, що його бачення міцної армії та швидкого проголошення незалежності не знайшла підтримки у соціалістичного керівництва Центральної Ради. Через недооцінку військового чинника тогочасними лідерами Міхновського було фактично витіснено з політичного поля та відправлено на фронт. Навіть за часів Гетьманату Павла Скоропадського він не зміг повноцінно реалізувати свій потенціал, відмовившись від пропонування другорядних посад. Фінал життя ідеолога був глибоко трагічним: після повернення до окупованого більшовиками

Києва у 1924 році він був заарештований ГПУ. Безмежне розчарування у діях «малоросів» та неможливість продовжувати боротьбу призвели до того, що 3 травня 1924 року Миколу Міхновського знайшли повішеним. Його передсмертна записка «Ніж вони мене, краще я сам себе» стала лаконічним свідченням незламності духу перед лицем ворога. Незважаючи на передчасну смерть, ідеї Міхновського заклали інтелектуальний фундамент українського націоналізму та надихнули всі наступні покоління борців за свободу.

Таким чином, можна сміливо стверджувати, що постать Миколи Міхновського займає фундаментальне місце в історії українського державотворення як першого ідеолога національного самостійництва у XX столітті. Аналіз його діяльності дає змогу констатувати, що він не лише теоретично обґрунтував необхідність повної державної незалежності в маніфесті «Самостійна Україна», а й запропонував практичні механізми її реалізації через створення першого проєкту Конституції та розбудову національних збройних сил. Його радикалізм і безкомпромісність були зумовлені чітким розумінням колоніального статусу України в складі Російської імперії та усвідомленням того, що лише власна держава може забезпечити нації повноцінний розвиток. Попри те, що ідеї Міхновського не знайшли належної підтримки серед тогочасного політичного політикуму, схильного до автономізму, саме його державницька концепція стала інтелектуальним підґрунтям для майбутніх визвольних змагань.

ЛІТЕРАТУРА

1. 1873 – народився Микола Міхновський, ідеолог самостійництва // Український інститут національної пам'яті: [вебсайт]. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/berezen/31/1873-narodyvsya-ideolog-samostiynstva-mykola-mihnovskyy> (дата звернення: 11.02.2026).
2. Микола Міхновський: чому його ідеї про самостійну Україну не були почуті 100 років тому // Радіо Свобода: [вебсайт]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mykola-mikhnovskyy-ideya-samostiynoyi-ukrayiny/32342147.html> (дата звернення: 11.02.2026).
3. Міхновський М. Самостійна Україна. Київ: Діокор, 2002. 80с.
4. Перший ідеолог самостійної України: 7 правил життя Миколи Міхновського // Local History: [вебсайт]. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/potreba-borotbi-viplivaie-z-faktu-nashogo-natsionalnogo-isnuvannia-7-pravil-zhittia-mikoli-mikhnovskogo/>

МОТИВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

*Дмитро ШУМЕЙКО, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

З точки зору психології мотивація – це потяг чи потреба, що спонукає людей діяти з певною метою; це внутрішній стан, який заряджає людину енергією, направляє і підтримує її поведінку. З позиції менеджменту мотивація – це сукупність спонукальних причин, людської поведінки, її теоретичної і практичної діяльності, трудового чи іншого акту; це спонукальна сила і бажання людини щось зробити; процес спонукання людини чи групи людей до діяльності, направленої на досягнення цілей організації. Мотивація трудової діяльності – сукупність мотивів і стимулів, що спонукають людину до корисної праці; зумовлюючих задоволення її потреб; дотримання інтересів і досягнення цілей; комплекс заходів у системі управління організацією, які

забезпечують створення умов для ефективної діяльності всього персоналу і розкриття трудового потенціалу кожного працівника.

Мотивація не обмежується матеріальними винагородами праці. Поряд з економічними інтересами, розмірами заробітної платні і доходів вона включає заохочення соціально-психологічного і морального плану, залежить від багатьох мотиваційних компонентів, в тому числі й від змісту роботи, відносин між колегами в контексті сумісної діяльності, зусиль, міри задоволеності результатами праці. Мотивація – дуже складний процес, її відсутність приводять до втрати продуктивності праці і багаточисельних втрачених можливостей. Мотивація – критично важлива рушійна сила, що визначає динаміку показників діяльності організації. При цьому поведінка людей визначається в кожний момент більше, чим одним мотивом. Мотивація потребує розуміння індивідуумів і лише на ранніх стадіях розвитку ринкової економіки означає лише грошовий фактор. Є чимало стимулів, які можуть спонукати індивідуумів до роботи: гроші, положення в колективі, внутрішній стан, підвищення, професійна гордість, командна робота. Таким чином, трудова мотивація – усвідомлене і цілеспрямоване спонукання працівника до праці шляхом стабільного впливу на його потреби, інтереси та цілі. В основі трудової діяльності людини є її потреби, головними з яких – матеріальні, але для створення тривалих мотивів людини до праці необхідно впливати на вторинні (духовні) потреби [1, 576].

Глибинний смисл мотиваційного процесу, його природа обумовлені соціальним буттям людини, системою наявних суспільних відносин. Адже особистість є як суб'єктом, так і об'єктом соціальних впливів. Суспільство здатне диктувати оптимальні способи й умови задоволення потреб особистості, обмежувати деякі з них. При соціально-філософському розгляді проблем мотивації головний акцент робиться на її взаємозв'язок із діяльністю. Зокрема, у центрі соціально-філософського аналізу опиняються такі питання: вивчення детермінант поведінки, першопричин діяльності, регулююча роль мотиву, можливості управління мотивацією тощо. Під діяльністю у філософії традиційно прийнято розуміти специфічну людську форму активного ставлення до навколишнього світу, зміст якої полягає в його доцільній зміні та перетворенні в інтересах людини. «Діяльність – одне з фундаментальних понять класичної філософської традиції, що фіксує у своєму змісті акт зіткнення цілепокладаючої вільної волі суб'єкта, з одного боку, і об'єктивних закономірностей буття, – з іншого. Відповідно до цього в структурі діяльності традиційно виділяються суб'єктна (цілепокладаючий суб'єкт) і об'єктна (предмет діяльності, знаряддя діяльності та її продукт) компоненти» [2, 200].

Соціально-філософське вивчення мотиваційного процесу неминує приводить до необхідності врахування проблеми цінностей. Основні тези, що характеризують природу й сутність цінності, полягають у тому, що, по-перше, цінність – це функціональне відношення предметів до людини. Насамперед, цікавить не сам предмет, а його функції, які він виконує для людини, тобто здатність задовольняти які-небудь потреби людини. По-друге, цінність то є не природна, а соціальна властивість об'єкта. Ця соціальна властивість з'являється, коли об'єкт береться у відношенні до практичної людської діяльності. Суб'єктом ціннісного відношення виступає не індивід, що пізнає, а людська практична діяльність. Сама ж цінність виступає як об'єктивна відповідність даного явища, процесу, вчинку, події, ідеї об'єктивним потребам та інтересам. По-третє, про ціннісне відображення в повному сенсі можна говорити тільки тоді, коли є присутнім живе переживання, що орієнтує людину й спонукає її до практичних дій. Таким чином, цінності присутні на всіх етапах мотиваційного процесу, починаючи з моменту виникнення спонукання до постановки цілей. Так, на етапі усвідомлення спонукання цінності можуть або полегшити цей процес, або, навпроти, загальмувати його, якщо дане спонукання суперечить цінностям даної особистості.

Надалі відбувається вибір засобів, за допомогою яких передбачається досягти мети й, якщо прийнятних засобів не знаходиться, то людина найчастіше відмовляється від реалізації поточної мети, або відкладає її здійснення до виникнення нових, сприятливих обставин. Успішно задоволена потреба, її образ переходять у розряд потенційних. Причому, у випадку переоцінки цінностей можлива відмова від повторення реалізації даної потреби тими ж засобами.

Як свідчить соціально-філософський аналіз, мотиваційний процес регулює, спрямовує дію на досягнення специфічних для даного мотиву цільових установок, а також підтримує цю спрямованість. Від мотивації залежить, як і в якому напрямку будуть використані різні функціональні здібності людини. Зміст самоорганізаційного управління поведінкою людини складається не в тому, щоб вона завжди перебувала в оперативному стані готовності до потрібних дій, заряджена енергією спонукання (нехай навіть у латентній формі, на зразок «тліючого вугілля»), а в тому, щоб у певний момент це потрібне проявилось, самоорганізувалось. Також дуже важливо не тільки знати спрямованість дій людини, але й уміти орієнтувати ці дії за певними цілями. У мотивацію дії вносять вклад утворення, різні за своїми властивостями і функціями. В останні роки, ця різниця функціональних і феноменологічних характеристик утворень, що беруть участь у спонуканні до дії, отримала відображення в тенденції до розрізнення стійких (стабільних) і ситуативних мотиваційних утворень. Звернувшись до аналізу мотиваційного аспекту діяльності, дослідники спочатку зосередили свою увагу на більш-менш стійких мотиваційних утвореннях (у літературі вони зазначались спочатку як інстинкти й потяги, пізніше – потреби, мотиви тощо), що давало можливість пояснити вибірковість поведінки людини й її стабільність при зміні ситуації. А також відповісти на запитання, чому в одній і тій же ситуації різні люди часто діють різним способом. Поряд із цим, виникла необхідність пояснити, яким чином стійкі мотиваційні тенденції справляються особливостями конкретної ситуації, що швидко змінюються. Адже вони обов'язково повинні відповідати цим особливостям. У протилежному випадку, дії людини втратили б усяку ефективність, тому що мотивація виявилася б відірваною від можливостей дії, що надаються поточною ситуацією [3, 602].

Таким чином, на підставі аналізу змісту мотиваційних процесів ми можемо стверджувати, що його провідними «параметрами порядку» є потреби й цінності. У стані, коли потреба утворюється вперше, немає конкретного точного опису предмета, що здатен її задовольнити. Він ще повинен бути виявлений. Тільки в результаті такого виявлення потреба здобуває свою предметність, а предмет – свою функцію спонукати й спрямовувати діяльність, тобто стає мотивом. Саме потреби лежать в основі мотивації і є її відправною точкою, визначають, які зусилля прикладе людина, для того, щоб мати благо, що задовольняє її потребу. Поряд із потребами, джерелом, спонукальною силою для здійснення всього мотиваційного процесу є цінності. Вони, виступаючи в ролі форм припустимого в даній соціальній спільноті вираження основних потреб людини, виконують нормативні функції управління діяльністю. Цінності є тим самим «стрижнем», що пронизують всі етапи мотиваційного процесу, починаючи з моменту виникнення спонукання до постановки цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронкова В.Г. Управління людськими ресурсами: філософські засади. Навчальний посібник. К.: Професіонал, 2006. 576 с.
2. Дорофієнко В.В. Управління персоналом [текст]: навч. вид. у 2-х кн. / В.В. Дорофієнко, Ю.М. Комар, Н.Л. Сапельнікова; за заг. ред. С.Ф. Поважного; ДонДУУ. Донецьк: СПД Купріянова В.С., 2010, Кн.1 [текст], 2010. 425с.
3. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Ажажа М.А. Інвестиції в людський розвиток в умовах глобальної трансформації: навчальний посібник / В.Г. Воронкова, М.А. Ажажа. Львів: «Магнолія 2006», 2011. 602с.

ЗАКОНИ ЧЕСТІ ТА ЧЕСНОСТІ – ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТВОРЧІСТЬ ЮЛІЇ КАШПУРЕНКО

*Марія ЯКУБОВСЬКА, кандидатка філологічних наук, доцентка
Конгрес літераторів України, м. Львів, Україна
Марія СТАХІВ, кандидатка педагогічних наук
Львівський національний університет ім. Івана Франка*

Проблема ідентичності тісно пов'язана із проблемою духовності, яка є визначальною у системі формування Я-концепції людської індивідуальності.

Проблему ідентичності розглядають вчені Р. Бернс, М. Боришевський, П. Гнатенко, І. Гоффман, Л. Гулак, У. Джеймс, Е. Еріксон, М. Жилін, О. Зазимко, Ч. Кулі, М. Кун, А. Лиманкіна, Т. Макпартленд, Д. Марсія, Дж.Мід, В. Москалець, М. Савчин, Г. Теджфел, Дж. Тернер, О. Шиловська, Т. Яблонська та ін. Філософською основою поняття «ідентичність» є взаємозалежність одиничного і загального, дискурс взаєморозуміння людини і світу.

Питання утвердження духовності, до якого постійно звертається Е. Гуссерль, ґрунтується на таких основних положеннях: предмет філософії – це феномен цілісної свідомості, феномени спочатку інтуїтивно переживаються на рівні рефлексії. Усвідомлення смислових зв'язків між феноменами, за трактуванням Е. Гуссерля, «спогляданням сутностей», складовими частинами яких є сприйняття, пам'ять, фантазія, сумнів, воля.

Літературні тексти стають відображенням національної ідентичності. На прикладі творчості молодшої лейтенантки, хірурга, координаторки волонтерського штабу «Свій до свого» Юлії Кашпуренко можемо дослідити візії формування ідентичності як основи феноменальної життєстійкості українського народу, здатності до перемоги шляхом активізації сили духовних цінностей.

Микола Жулинський, аналізуючи творчість Юлії Кашпуренко, наголошує: «В її поетичних інвективах – загроженість особистості, прагнення віри й любові: «Усе, що потай гнівається й плаче – Таке, чомусь наївне і дитяче... З цебром води. Із серцем на обніжку. З життям припнутим на короткі віжки. І бачить небо – сходяться вітри До віри, до любові, до гори». Дослідник виокремлює найголовніше: архетипні моделі духовних сенсів нашого буття, у яких закодовано феномен української ідентичності...» [7].

Дослідження моделі духовних сенсів у творчості Юлії Кашпуренко виокремлюється у працях Юрія Ковалів: «Поетка виявляє схильність до роздумів над екзистенціюванням в критичні злами людського буття, над його сутнісними характеристиками, що визначають медитативний плин її філософської лірики, котрий, очевидно, зумовлює відповідну віршоформу поетичного мовлення. Міцно збиті строфи з метричною вираженістю силабо-тоніки не тільки засвідчують високу культуру поетичного мовлення, що звучить невимушено й природньо, а й спосіб мислення, наближений до епічного, котрий сприяє наративному розгортанню ліричного сюжету, в основу якого часто покладена метафора» [4].

Поетичні візії Юлії Кашпуренко вирізняються емоційністю й драматизмом розвитку художньої дії, яка прориває конкретику буденного життя філософськими тонами, елегійною романсовістю, мотивами життєствердження у світовідчутті.

*Така особлива ніжність - у відстані, що між нами,
Така особлива радість – почути твій голос якось
Між світом таким незримим, коли я себе не тямлю,
І пеклом таким реальним, коли ти себе не тямиш [7].*

У поетичних візіях Юлії Кашпуренко – цілий світ – музичний, виразний, рельєфно переплетений, насичений зустрічами і прощаннями. Мелодія вітру, листопадові заметілі, переплетіння площ, батьківський дім із прадавньою, ледь вловимою мелодією серця. Мрія і реальність, минуле і майбутнє переплітаються у єдиному вимірі часо-просторової моделі: неможливо відділити реальний та ірреальний світи, пережите і передумано вимріяне, сконцентроване у силі високого супротиву духовного польоту.

*Час добу розбере і розділить на світло і тінь,
ти розколешиш навпіл – на рівні свої половини:
у одній будеш ти, яким був у часи потрясінь,
в другій – ти ще пташа, що шукає притулок в шипшині [7].*

На арені світового дійства – душа поетеси Юлії Кашпуренко, яка вирвалася у простір космогонічної спіралі і готова ще і ще раз пережити історію духовної візії людства, адже воно прямує до скрижалей високого духовного лету по клавішах небесного ритму знакових ударів пульсу планетарного часу.

*Необлітане небо нікуди не дінеться - ось,
ти помітиш, як сам непомітно ставав висотою,
над якою тяжкою лядобю тепер висне осінь,
що з останнім відпливом неминуче покличе з собою [7].*

Юлії Кашпуренко зробила силою свого Духа небачені відкриття – силою поетичного дійства вийшла за межі простору і часу у відкритий космос людського дійства, де усі події, які були і які будуть на єдиній площині буттєвого тривання. Любов до життя, вміння шукати закономірності законів людського буття у найменших деталях: дощовій краплині, помахові пташиних крил, усмішці сина.

*Буде місяць старий, буде місяць новий, буде вповні,
за звичаєм звичай запряже у залізну вузду
гонорових лошах, з яких виростуть віддані коні,
тричі вінчані коні за невпинну їх рівну ходу [7].*

Проблема національної ідентичності у творчості Юлії Кашпуренко трансформується через сентенцію «Я і світ», «Я і Україна». Національна ідентичність – нерозривна єдність двох субстанцій, де одна не мислиться без іншої. Традиційно прийнято такий рівень зображення (відображення): де одна площина посилює іншу. Це високий рівень духовного інтелекту, коли біль чужий болить як власний, коли своя доля є частиною долі України. На прикладі аналізу творчості Юлії Кашпуренко можемо стверджувати, що феномен кожної доби визначаються духовні ритми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонен, Арто (2021). Театр і його Двійник. К.: Видавництво Жупанського.
2. Бех, І.Д. (2012). Особистість у просторі духовного розвитку. К. Академвидав.
3. Квіт, С. (1996). Основи герменевтики. К.
4. Ковалів, Ю. (2023). «З тобою – правда, отже, і Господь»: лірика світла Юлії Кашпуренко на тлі війни. Слово Просвіти. 2023. №9 (20-26 липня). С. 7.
5. Ортега-і-Гасет Хосе (1994). Вибрані твори. К., Основи.
6. Микола Жулинський. (2025). Зброя і слово. Незалежність в полум'ї війни. Електронний ресурс: <https://svit.kpi.ua/2024/08/22>
7. Кашпуренко, Ю. (2025). Електронний ресурс: <https://www.facebook.com/ulia.kaspurenko>

СЕКЦІЯ 2. СЬОГОДЕННЯ, ОБПАЛЕНЕ ВІЙНОЮ: РЕАЛІЇ, ЩО СТАЮТЬ ІСТОРІЄЮ

WAR IN THE CONTEXT OF NATION-BUILDING

*Софія АРКУША, ННІ цивільного захисту, ЦЗс-25-3
НК – Вікторія ГРОН, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

In modern scientific circulation, there has not yet been a final consensus on the list of the main characteristics of a nation as a socio-cultural and political phenomenon. The opinions of scientists range widely: from exotic theories about the timeless, primordial essence of nations, through the definition of the nation as a phenomenon of the modern era (18th – 19th centuries), a product of the “printing press” [1], to ideas about the nation as a construct devoid of objective grounds [2].

The Encyclopedia of Modern Ukraine provides the following definition of the concept: “Nation – (*Latin natio – tribe, people*) – a community of people united, regardless of their ethnic origin, by political interests, awareness of their community in a certain territory (land) with a certain state organization (sovereignty), single citizenship, legal rights and obligations. This community is characterized by a number of specific, inherent features, and its members demonstrate a sense of solidarity among themselves” [3]. That is, despite the ambiguity of the term, the nation is strongly associated with perceived unity.

It should be noted that the transition of the world system to the post-industrial era, the globalization of economic life, the intensification of migration processes, spiritual and cultural integration and unification - all these signs of the present create conditions for the fragmentation rather than the consolidation of national communities. In some places, these transformations are perceived in expert circles as a degradation of national consciousness, since they are accompanied by the cosmopolitanization of large cities against the background of the strengthening of the authority of local enclaves. Therefore, the question of what a nation is, uniting separate individuals into a single national organism, is more acute than ever.

According to some researchers, one of the most effective ways to restore and preserve a sense of national unity in our time is to implement large projects aimed primarily at achieving spiritual rather than commercial goals. The Olympics, international championships, festivals and competitions, their holding and victory in them contribute to the rise of pride for one's people, a sense of involvement in a great cause.

Ukraine today is forced to move along an extremely unfavorable political course, while not avoiding the challenges of the post-industrial era. As is known, various parts of our state have been forced to exist under the pressure of different political systems and spiritual and cultural traditions for a long period of time, which in new historical conditions could push centrifugal processes. And so the war, despite the tragedy of the events and the irreversibility of the losses, became that “non-commercial project” that removed any doubts about the unity of the Ukrainian people. The moment of truth came, which showed the whole world our dignity and strength of spirit...

Although every Ukrainian would give a lot so that this misfortune never happened to us...

ЛІТЕРАТУРА

1. Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм. Карл Маркс проти Фрідріха Ліста. К.: Основи, 1998. 479 с. URL: <http://litopys.org.ua/sporl/sz.htm>
2. Harari Y.N. (2018), 21 Lessons for 21st Century, London. URL: <https://maurooliveira.blog/wp-content/uploads/2020/10/21-lessons-for-the-21st-century-1.pdf>
3. Нація. Енциклопедія сучасної країни. URL: <https://esu.com.ua/article-71029>

РОЛЬ ХАРКІВСЬКОЇ НАСТУПАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТРАТЕГІЧНОЇ ІНІЦІАТИВИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА СЛОБОЖАНСЬКОМУ НАПРЯМКУ

*Роман БАЛАБАН, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-2
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Визволення Харківської області у вересні 2022 році стало одним із ключових етапів у перебігу російсько-української війни. Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року значна частина Харківщини опинилася під окупацією російських військ. Загарбники прагнули встановити контроль над Ізюмським і Куп'янським напрямками, створити загрозу оточення міста Харкова та забезпечити собі логістичні маршрути для подальшого наступу на Донбас. Протягом перших місяців війни на території області точилися інтенсивні бої, що супроводжувалися значними руйнуваннями цивільної інфраструктури та важкими гуманітарними наслідками для місцевого населення.

Передумови визволення почали формуватися ще навесні й улітку 2022 року. Українські Сили оборони поступово знищували склади боєприпасів і логістичні вузли окупантів, що ослаблювало можливості російської армії утримувати розтягнуті позиції. Важливу роль відіграла стратегія введення противника в оману: командування України створювало враження, що основний контрнаступ буде спрямований на південь, що змусило російські війська перекидати туди резерви. У цей час на Харківщині відбувалося нарощування сил, підготовка техніки, створення умов для швидкого прориву оборони противника. На окупованих територіях ворог облаштовував командні пункти, укріплення, фортифікації. Міста й селища – серед них Балаклія, Ізюм, Куп'янськ, Вовчанськ – стали логістичними центрами російського наступу. Водночас у багатьох громадах окупаційна влада застосовувала практику «фільтрацій», обшуків, тиску на населення, що створювало атмосферу страху та невизначеності [1]. Харків, попри масовані обстріли, залишався непідконтрольним ворогу, завдяки чому українські війська змогли зберегти важливий плацдарм для майбутньої операції.

Масштабний контрнаступ на Харківщині розпочався 6 вересня 2022 року. Удар був завданий швидко, раптово та на ділянці фронту, яку ворог вважав другорядною. Уже в перші години українські сили прорвали оборону противника в районі Балаклії. Місто було звільнене, що стало першою великою перемогою у межах операції. Далі українські підрозділи, використовуючи швидкість руху, точність артилерії та підтримку бронетехніки, рушили в напрямку Ізюма й Куп'янська. За кілька днів було деокуповано десятки населених пунктів, а російські війська опинилися под загрозою оточення. 10 вересня Ізюм – одне з ключових міст, через яке проходила російська логістика – було звільнено [2]. Одночасно українські сили зайшли у Куп'янськ, фактично перекривши головний канал постачання російського угруповання на східному фланзі. Це спричинило масовий відхід російських підрозділів, які не мали підготовлених резервних ліній оборони.

Протягом приблизно тижня було звільнено понад 300 населених пунктів та понад 3800 квадратних кілометрів території Харківської області [2].

Важливим епізодом у контексті визволення області стало повернення контролю над Старим Салтовом – одним із значущих населених пунктів на схід від Харкова. Селище було окуповане російськими військами на початку війни. Воно відігравало тактичну роль як висотна та транспортна точка на берегах Печенізького водосховища. Окупаційні сили використовували територію для розміщення спостережних пунктів, укріплень та контролю за рухом у напрямку Чугуєва й Харкова. Під час боїв за Салтівку, Циркуни, Чкаловське та інші передмістя Харкова ворог намагався закріпити позиції у Старому Салтові, використовуючи його як елемент ланцюга оборонних рубежів. У травні 2022 року українські сили провели серію операцій на східному березі водосховища, що дозволило увійти до Старого Салтова та звільнити його від окупантів. Це стало важливою передумовою для подальшого контрнаступу, адже повернення контролю над селищем забезпечувало стабілізацію лінії оборони, скорочення ризику обходу Харкова зі сходу та покращення умов для маневру військ у наступі. Звільнення Старого Салтова мало як військове, так і гуманітарне значення, оскільки дозволило відновити часткові комунікації, повернути мешканцям можливість евакуації та отримувати допомогу, а також зменшило загрозу для Харківського району [2].

Після прориву в районі Куп'янська та Ізюма російські підрозділи були змушені залишити більшу частину Харківської області. Українська армія, просуваючись з високою швидкістю, звільняла одне поселення за іншим, а ворог відступав у напрямку державного кордону та Луганської області. На визволених територіях почали працювати служби відновлення, сапери, гуманітарні місії, фіксатори воєнних злочинів.

Звільнення Харківщини мало стратегічний вплив на хід війни: російські війська втратили важливі логістичні напрямки, були позбавлені можливості наступати на Харків і зазнали значних втрат у техніці та моральному стані. Контрнаступ на Харківщині став прикладом успішної операції, де поєдналися грамотне планування, точна розвідка, висока мобільність та ефективна координація між різними видами військ. Ця операція змінила баланс сил на фронті та стала вагомим фактором міжнародної підтримки України, оскільки продемонструвала здатність Збройних Сил вести складні наступальні дії та повертати контроль над окупованими територіями. Таким чином, визволення Харківської області у 2022 році є важливим історичним прикладом української стійкості та військової майстерності. Воно довело, що навіть проти чисельно більшого противника можливо вести успішну оборону й переходити до наступу за умови правильно обраної стратегії, рішучості та підтримки населення. Операція стала ключовою не лише у військовому, а й у політичному, гуманітарному та моральному вимірах, заклавши основу для подальшої боротьби за звільнення всієї України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Як Україні вдалось розгромити війська РФ на Харківщині» // BBC News Україна. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62883539>.
2. 2022 – початок Слобожанської наступальної операції Сил оборони України». URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/veresen/6/2022-pochatok-slobozhanskoyi-nastupalnoyi-operaciyi-syl-oborony-ukrayiny>.

ВОЄННІ РЕАЛІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ

*Андрій БАРАБАШ, факультет технологічної і математичної освіти, Тл-Інм
НК – Андрій ЛИТВИН, кандидат педагогічних наук, доцент
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема на функціонування транспортної системи та логістичних процесів. В умовах збройної агресії транспортна логістика набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує безперерйне постачання ресурсів, гуманітарних вантажів, організацію евакуаційних заходів та підтримку критичної інфраструктури. Такі реалії зумовлюють потребу у формуванні нових професійних компетентностей у майбутніх фахівців транспортної логістики.

Воєнні дії спричинили значні зміни в організації транспортних перевезень. Руйнування автомобільних доріг, мостів, залізничних вузлів, обмеження руху та підвищена небезпека пересування змушують логістів працювати в умовах постійної нестабільності. У зв'язку з цим традиційні підходи до логістичного планування виявляються недостатньо ефективними, а професійна діяльність вимагає нових знань, умінь і навичок.

Сучасний фахівець у сфері транспортної логістики має володіти не лише ґрунтовними професійними знаннями, але й бути готовим працювати в умовах криз та надзвичайних ситуацій. Однією з найважливіших компетенцій стає безпекова обізнаність, що включає здатність оцінювати ризики, пов'язані з воєнними загрозами, дотримуватись правил безпеки, вимог охорони праці та заходів цивільного захисту. Під час війни питання безпеки транспортних перевезень нерозривно пов'язані із захистом життя й здоров'я людей.

Кризова компетентність відіграє значну роль у сучасних умовах, оскільки включає здатність оперативно ухвалювати рішення в умовах невизначеності, розробляти альтернативні стратегії та забезпечувати безперерйне функціонування логістичних процесів. Реалії воєнного часу ставлять перед фахівцями завдання швидкої адаптації до змінної ситуації та ефективних дій у нестандартних обставинах.

Значної актуальності набуває також цифрова компетентність. У сучасних умовах цифрові технології є одним із ключових інструментів управління транспортними перевезеннями, особливо в ситуації нестабільності та підвищених ризиків, спричинених воєнними діями. Використання систем GPS-навігації та супутникового моніторингу дозволяє в режимі реального часу відстежувати рух транспортних засобів, оперативно змінювати маршрути та мінімізувати загрози, пов'язані з обстрілами або руйнуванням інфраструктури. Електронні системи обліку перевезень, цифрові платформи управління логістичними процесами та інформаційні сервіси сприяють підвищенню прозорості, оперативності та безпеки логістичних операцій. У воєнних реаліях здатність працювати з цифровими інструментами стає необхідною умовою професійної діяльності, оскільки вони забезпечують швидке прийняття рішень, координацію дій між учасниками логістичного процесу та ефективне реагування на зміну обстановки. Тому майбутні фахівці транспортної логістики повинні володіти навичками використання сучасних цифрових технологій і вміти застосовувати їх для забезпечення безпечних та ефективних перевезень у складних умовах.

Окремої уваги заслуговує комунікативна компетентність, що передбачає здатність до ефективної взаємодії з різними учасниками логістичного процесу. В

умовах війни транспортна логістика все частіше здійснюється у тісній співпраці з органами державної влади, службами цивільного захисту, волонтерськими та благодійними організаціями, а також міжнародними партнерами. За таких обставин зростає значення чіткої та своєчасної передачі інформації, узгодження дій між усіма учасниками логістичних операцій і дотримання єдиних правил взаємодії. Майбутні фахівці транспортної логістики повинні вміти працювати в команді, аргументовано висловлювати власну позицію, оперативно реагувати на зміну умов і забезпечувати координацію спільних дій. Розвинена комунікативна компетентність сприяє підвищенню ефективності логістичних процесів, зниженню ризику помилок та забезпеченню безпеки перевезень у складних умовах воєнного часу.

Воєнні умови значно впливають і на психологічний стан працівників транспортної галузі, тому важливою стає психологічна компетентність, яка включає стресостійкість, емоційну врівноваженість та здатність працювати в умовах підвищеного психологічного навантаження. Формування таких якостей є важливим завданням підготовки майбутніх фахівців.

Ефективному формуванню нових компетентностей сприяє застосування практикоорієнтованих методів навчання. Аналіз реальних ситуацій, пов'язаних з війною в Україні, імітаційне моделювання логістичних процесів, виконання практичних завдань дозволяють наблизити навчання до реальних умов професійної діяльності та підвищують рівень готовності студентів до роботи в складних ситуаціях.

Отже, воєнні реалії в Україні є потужним чинником формування нових компетентностей майбутніх фахівців транспортної логістики. Вони зумовлюють необхідність розвитку безпекової, кризової, цифрової, комунікативної та психологічної компетентностей, що виходять за межі традиційної професійної підготовки. Сучасний фахівець повинен бути здатним ефективно діяти в умовах невизначеності, швидко адаптуватися до змін і приймати відповідальні рішення.

Формування зазначених компетентностей є важливим завданням системи професійної освіти та відповідає актуальним потребам суспільства в умовах воєнного стану. Сьогодення, сформоване війною, не лише змінює вимоги до транспортної логістики, а й створює передумови для оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців, що в подальшому сприятиме відновленню та розвитку транспортної системи України.

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Андрій БАРАНОВ, ННІ цивільного захисту, ЗЦЗ-25 група

НК – Валентина ПОДЛЕСНА

Національний університет цивільного захисту України

Воєнний стан в Україні став серйозним випробуванням для всіх верств населення, зокрема для студентської молоді. Освітній процес здійснюється в умовах повітряних тривог, дистанційного та змішаного навчання, вимушених переміщень, інформаційного перевантаження та постійної психоемоційної напруги. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування та підтримання психологічної стійкості особистості.

Психологічна стійкість розглядається як інтегративна властивість особистості, що забезпечує здатність ефективно функціонувати в умовах стресу, зберігати емоційну

рівновагу, адаптуватися до змін і долати кризові ситуації. Вона охоплює такі компоненти, як емоційна рівноваженість, саморегуляція, оптимістична установка, розвинені копінг-стратегії та наявність соціальної підтримки [1].

Студентський вік є періодом активного особистісного та професійного становлення. Водночас молодь є особливо чутливою до впливу тривалих стресових чинників. Воєнні події можуть спричиняти підвищення рівня тривожності, порушення сну, зниження концентрації уваги, емоційне виснаження та зменшення навчальної мотивації. За результатами наукових досліджень, тривалий стрес негативно впливає на когнітивні процеси та академічну успішність студентів [2, 45].

Важливим чинником підтримання психологічної стійкості є соціальна підтримка з боку родини, одногрупників та викладачів. Значну роль відіграє організація безпечного освітнього середовища, що ґрунтується на принципах емпатії, толерантності та психологічної підтримки. В умовах воєнного стану заклади вищої освіти повинні впроваджувати програми психоемоційної допомоги, тренінги зі стресостійкості та формувати культуру ментального здоров'я [1].

Особливого значення набуває розвиток навичок саморегуляції: управління емоціями, застосування технік релаксації, раціональне планування часу, дотримання інформаційної гігієни. Формування конструктивних копінг-стратегій (пошук соціальної підтримки, проблемно-орієнтована поведінка, позитивна переоцінка ситуації) сприяє зменшенню негативного впливу стресових факторів [3, 78].

Отже, психологічна стійкість студентської молоді в умовах воєнного стану є важливою передумовою збереження психічного здоров'я та забезпечення ефективної професійної підготовки. Її формування повинно здійснюватися комплексно – через освітній процес, психологічну просвіту та створення підтримуючого соціального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коцюба Н. Я. Психологічні особливості розвитку стресостійкості у сучасних військовослужбовців. Тернопіль – 2024. 75 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/8af60f72-474a-4493-ba40-3b213f23b8a1/content>.
2. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. Київ : КММ, 2017. 296 с.
3. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості в умовах соціальних змін : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 248 с.
4. World Health Organization. Mental health and psychosocial considerations during emergencies. Geneva : WHO, 2020. 18 p.

РОЛЬ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВОЄННОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

*Денис БЕЛЯЄВ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-24-4
НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

З появою інформаційного суспільства наприкінці 20 ст. інформаційні загрози стали набувати актуальності. В умовах постіндустріального суспільства індивід потребує включення у вертикально організовану ієрархічну структуру із чітким підпорядкуванням вищим структурам, з вертикальною спрямованістю інформаційних потоків. Водночас інформаційна насиченість вищих щаблів ієрархічної структури

перевищує нижчі, тому низхідний інформаційних потік переважає [1]. В умовах нормального функціонування суспільства таке інформування спокійно сприймається соціумом. З іншого боку, індивіди зазнають впливу не лише регламентованих прав/обов'язків, але й дружніх, родинних та інших неформальних відносин, які приводять до формування неформальних горизонтальних інформаційних потоків, що може призвести до розриву ієрархічної структури та змінення суспільства. В умовах воєнного часу саме неформальні горизонтальні канали інформування призводять до руйнування чіткої ієрархії, тому активно використовуються для маніпуляції свідомістю. Маніпулятивні технології у воєнному інформаційному просторі – це комплекс методів впливу на свідомість супротивника та цивільних для досягнення стратегічних цілей, що включає створення фейкових новин, використання ботів, мікротаргетинг, штучні спільноти та соціальну інженерію. Вони спрямовані на дискредитацію, дезорієнтацію та зниження боєздатності, створюючи ілюзію реальності.

Основні маніпулятивні технології у воєнному інформаційному просторі:

- Фейкові новини: Свідомо неправдива або оманлива інформація, яка поширюється для маніпуляції думками, часто набуваючи вірусного характеру, наприклад, для дискредитації керівництва або армії.
- Боти та автоматизовані системи: Використання програм для створення ілюзії популярності певних ідей, масового поширення пропаганди, збільшення кількості лайків та коментарів.
- Мікротаргетинг: Аналіз даних користувачів для доставки персоналізованих маніпулятивних повідомлень, що впливають на конкретні групи населення.
- Штучні спільноти: Створення фейкових груп або акаунтів, що імітують підтримку певних поглядів, для формування хибної громадської думки.
- Соціальна інженерія: Маніпуляція людьми через психологічний вплив, щоб отримати доступ до секретної інформації або змусити їх діяти в інтересах ворога.
- Хакерські техніки: Зламування акаунтів та ресурсів для поширення дезінформації або викрадення даних.

Ці методи спрямовані на створення таких перешкод у процесі ухвалення рішень ворогом, що він не може діяти чи вести війну координовано та ефективно

Такий вплив здійснюється кількома етапами. На початковому етапі збільшується кількість інформаційних матеріалів і вкидань для створення відповідного емоційного тла (нагнітання ситуації) з метою привернення уваги аудиторії до проблемної чи конфліктної ситуації. Наступним етапом є завоювання аудиторії чи консолідування споживачів інформаційного контенту, присвяченого проблемі чи предмету конфлікту. На третьому етапі відбувається максимальне насичення інформаційного простору матеріалами для привернення визначеної верстви населення противника на свій бік. І нарешті, на заключному етапі викликається необхідна емоційна реакція аудиторії, яка спрямовується на підтримання домінування в інформаційному просторі. Таке домінування дозволяє одній стороні керувати реакцією аудиторії та ситуацією, сприяти або врегулюванню конфлікту або його ескалації.

Серед основних прийомів сучасних інформаційних війн зазначають повну дезінформацію, приховування суттєвої інформації, перебільшення чи применшення з метою дезінформації, зсунення понять, використання «позитивних кліше», посилення на неіснуючі підстави, апеляцію до авторитетної особи під час представлення лживої чи сумнівної тези як доведеної, використання аналогічних тез, використання інформаційних табу, пошук підстав для загострення ситуації, навішування ярликів, переведення політичної дискусії в моральну площину, апеляцію до вищих цінностей, апелювання до емоцій, висміювання, використання лексичних прийомів інформаційної

боротьби, використання інформаційного сміття (відволікання уваги), приховування реальних наслідків, цілей, використання інтернету для ведення інформаційної війни.

Заходи з дезінформації здійснюються за допомогою створених агресором телеграм-каналів з огляду на зростання популярності користування даним застосунком із боку користувачів. Переваги поширення дезінформації саме через телеграм-канали полягають в тому, що інформаційні вкидання робляться на основі «сітки», коли ініціатор операції публікує медійний контент, який за сутністю є цілковитою дезінформацією, і дублює його на інших телеграм-каналах, що належать до цієї «сітки».

Зазначимо, що здебільшого прийоми сучасних інформаційних війн використовуються комплексно, що дозволяє посилити ефект кожного з них. Розглянемо комплексне поєднання зсуву понять, посилення на неіснуючі підстави, апеляцію до авторитетної особи в разі представлення лживої чи сумнівної тези як доведеної, використання аналогічних тез, використання інформаційних табу, пошук підстав для загострення ситуації, навішування ярликів, переведення політичної дискусії в моральну площину, апеляцію до вищих цінностей, апелювання до емоцій і висміювання.

Узагальнимо вищенаведений матеріал і зазначимо, що у 21 ст. інформаційна війна виступає невід'ємним компонентом військових конфліктів, така війна або передуює конфлікту, або розгортається у процесі вторгнення. Загальними принципами інформаційної війни виступають такі: планування дій для досягнення визначеної мети (політичної, економічної, ідеологічної), комплексне використання методів маніпулятивного впливу, налаштування інформаційного впливу на різні соціальні групи відповідно до обраного алгоритму (з урахуванням особливості інформаційного суспільства) тощо. Протидія маніпулятивному впливу ворога під час інформаційної війни чи окремої психологічної операції вимагає розуміння механізмів і цілей противника. Уважаємо, що наступні дослідження використання технік маніпуляції й елементів психологічної війни в умовах сучасної гібридної війни мають базуватися на мультимодальному та міждисциплінарному підходах[2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Сотников А.В. Технології маніпуляції як елемент інформаційної війни. Нова філологія Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2023. Вип. No 88. С. 98-103. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-88-152>.
2. Кириченко Ю.В., Сергієнко Т.І., Сластін В.О. Інформаційні війни як інструмент гібридної агресії: український досвід. Вісник Національного технічного університету України. Київський політехнічний інститут. Політологія. Соціологія. Право. Київ, 2025. Вип. No 1(65). С. 89-95. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1\(65\).332563](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332563)

THE VOICE OF UKRAINIAN YOUTH IN EUROPE: THE EXPERIENCE OF STUDYING IN FRANCE AND THE MEANING OF WAR

Tymofii BILYK

*National Institute of Applied Sciences (Université de Rouen-Normandie),
Rouen Normandy, France*

The full-scale Russian war against Ukraine, which began in February 2022, was an event that radically changed the lives of millions of Ukrainians. These changes had a

particularly noticeable impact on the younger generation, for whom the war became not only a political or military reality, but also a deep personal experience. One of the manifestations of these transformations was the intensification of academic mobility of Ukrainian students, who were given the opportunity to continue their education at universities in European countries. France, thanks to its powerful educational system and support programs for international students, has become one of the important centers of academic integration of Ukrainian youth.

The experience of Ukrainian students studying in France during the war is a multidimensional phenomenon, combining educational, cultural, social and ideological dimensions. On the one hand, students gain access to modern educational programs, an international scientific environment and new opportunities for professional development. On the other hand, they are in constant emotional contact with events in their homeland, which significantly affects their views, life values and civic position.

After the outbreak of full-scale war, France became one of the important directions of educational mobility of Ukrainians. French universities, scientific institutions and state organizations launched a number of support programs for Ukrainian students and researchers. In particular, special scholarship programs were created in France for Ukrainian students, which allow them to continue their studies at French universities and at the same time contribute to the integration of Ukrainian youth into the European academic space. Support programs include financial assistance, language courses and consulting support for students continuing their studies in France.

An important component of this support was also the solidarity of the French academic community with Ukraine. Leading universities in France have joined international educational initiatives aimed at the development of Ukrainian studies and support for Ukrainian students and scholars. In particular, a number of French universities – including Sorbonne Université, Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, Université de Lorraine and others – have joined the international coalition for Ukrainian studies, which promotes the development of academic research on Ukrainian history, culture and contemporary social processes.

A Ukrainian student's stay in France during the war creates a special situation of life "between two realities". On the one hand, the student is in a stable and safe environment of a European state, where studies, scientific activity and cultural life take place in a familiar rhythm. On the other hand, his daily life is constantly connected with news about events in Ukraine, feelings for loved ones and awareness of his own responsibility to the country. It is this experience that contributes to the formation of new worldviews and value systems.

An important aspect of this process is the formation of a new civic identity. Ukrainian students in France increasingly act not only as participants in the educational process, but also as active representatives of Ukrainian society in the European academic environment. They participate in scientific conferences, student discussions, cultural events dedicated to Ukraine, and inform the European community about the real events of the war. Thus, Ukrainian youth actually become an important voice of Ukraine in the European public space.

Staying in French society also contributes to the formation of new value orientations. Students get the opportunity to directly observe the functioning of democratic institutions, the role of civil society and the principles of European educational culture. This allows them to more deeply understand the meaning of such values as freedom, democracy, human rights and academic freedom.

At the same time, the experience of studying abroad during the war contributes to the strengthening of the national identity of Ukrainian students. Being in an international environment, they begin to more deeply realize the importance of their own culture, language and history. Many Ukrainian students in France are actively involved in cultural initiatives,

organize presentations of Ukrainian culture, charity events in support of Ukraine and information campaigns aimed at disseminating truthful information about the war.

Scientific studies confirm that the international academic mobility of Ukrainian students and scholars has increased significantly after the start of the full-scale war. According to researcher M. Gladchenko, the war has become one of the key factors in the growth of the international mobility of Ukrainian scholars and students, which opens up new opportunities for the integration of Ukrainian science and education into the global academic space [1, 5].

At the same time, this process is complex and contradictory. On the one hand, academic mobility contributes to the acquisition of new knowledge, professional skills and international experience. On the other hand, the question arises about the possible risks of "brain drain" and the loss of Ukraine's intellectual potential. However, many researchers emphasize that the international experience of Ukrainian students can become an important resource for the future development of the state. As researcher O. Kovalchuk notes, the integration of Ukrainian students into the European educational environment contributes to the formation of new forms of academic cooperation and creates conditions for the development of joint educational and scientific projects [2, 4].

Intercultural dialogue plays a special role in this process. Studying at French universities, Ukrainian students interact with representatives of different cultures, which contributes to the formation of a global worldview and the development of international communication skills. These skills are extremely important for the modern world, which is characterized by a high level of interdependence between states and cultures.

In addition, the experience of studying in France contributes to a rethinking of the role of education in human life and society. For many Ukrainian students, education ceases to be just a tool for a personal career and becomes an important resource for the development of the state. Young Ukrainians are increasingly realizing that the knowledge and experience gained abroad can be used for the post-war reconstruction of Ukraine, the modernization of its economy, science and education system.

Thus, the experience of Ukrainian youth studying in France during the war is an important factor in the formation of a new generation of Ukrainians - educated, open to international cooperation and at the same time deeply devoted to their state. It is these young people who can play a key role in the future modernization of Ukrainian society and its integration into the European cultural and educational space.

Thus, the voice of Ukrainian youth in Europe today is not only a reflection of their personal experience of studying abroad, but also an important element of the international dialogue about the future of Ukraine. Through education, cultural activities and civic engagement, Ukrainian students are shaping a new image of Ukraine in the world - a state that strives for freedom, democracy and European development.

REFERENCES

1. Hladchenko M. Implications of Russia's full-scale invasion of Ukraine for the international mobility of Ukrainian scholars. 2026.
2. Kovalchuk O. Social adaptation of Ukrainian students in European countries in times of war. Kyiv, 2023.
3. Kremen V. Education of Ukraine in times of war and global challenges. Kyiv, 2023.
4. Wildemann S., Niederée C., Elejalde E. Migration Reframed? European attitudes during the Ukrainian crisis. 2023.
5. Campus France. Scholarship programme for Ukrainian students. 2023.
6. UNESCO. France's education response to the influx of Ukrainian students. 2023.

РЕАЛІЇ ВІЙНИ

*Олена ВЕРБИЦЬКА, ННІ цивільного захисту, курсант групи ЦЗк-24-2
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Сьогодення України, обпалене війною, – це щоденний героїзм українців, масштабні катастрофи, природні катаклізми спричинені через дії ворога та фундаментальні зміни, що формують нову історичну реальність. Волонтерський рух, стійкість цивільних, боротьба ЗСУ, ДСНС, які стоять на варті з 2022 року з початку повномасштабної війни по сьогодні та трансформація суспільства стають невід’ємною частиною колективної пам’яті, де руйнування і вбивства перетворюються на свідчення, а спротив і непокора – на основу майбутньої державності та непереможної нації. Це час де проявляється незламний дух, народжується нова незламна нація, яка заснована на єдності і спільним болем, пам’яті про жертви в безкомпромісній боротьбі за майбутнє, за волю та незалежність країни, що назавжди закарбовано в колективній свідомості та світовій історії.

Реалії війни впливають на всі сфери життя: соціальну, економічну, культурну та політичну [4].

Перш за все, війна призвела до величезних людських жертв і масштабної гуманітарної кризи. За даними міжнародних організацій, десятки тисяч людей загинули, залишилися інвалідами або були поранені, а мільйони українців змушені були покинути свої домівки та шукати прихисток в інших регіонах України або за кордоном. Війна спричинила масове переміщення населення і значні демографічні зміни [3].

Не менш серйозними є економічні наслідки війни. Зруйновано тисячі житлових будинків, підприємств, доріг та об’єктів інфраструктури. За оцінками міжнародних організацій, прямі збитки інфраструктурі становлять сотні мільярдів доларів, а загальна потреба у відбудові України перевищує 500 мільярдів доларів. Через це зменшилися обсяги виробництва, експорту та інвестицій. Проте навіть у складних умовах економіка України продовжує працювати, а держава разом із міжнародними партнерами планує майбутню відбудову [1]. Окрім фізичних руйнувань, війна призвела до скорочення виробництва, падіння експорту та складної економічної ситуації в державі.

Важливою особливістю сучасної війни є її вплив на повсякденне життя людей. Повітряні тривоги, відключення електроенергії, постійна небезпека обстрілів стали частиною щоденної реальності українців. Проте, незважаючи на ці труднощі, суспільство демонструє високий рівень стійкості, взаємодопомоги та солідарності один до одного.

Особливу роль у підтримці держави та армії відіграє волонтерський рух. Тисячі простих людей з великим серцем допомагають військовим, переселенцям та постраждалим від війни. Волонтери забезпечують армію необхідним обладнанням, зброєю, закликають небайдужих до донатів, збирають гуманітарну допомогу та підтримують цивільне населення. Така громадянська активність стала важливою рисою українського суспільства під час війни, вона неабияк єднає [2].

Війна також вплинула на освіту перш за все на її якість, науку та культуру. Багато навчальних закладів змушені працювати дистанційно або в умовах постійної небезпеки. Проблема подолання навчальних втрат учнів у закладах загальної середньої освіти, спричинених війною, є недостатньо вивченою й актуальною. Такий аспект спрямований на результатах навчання за умов війни можна пояснити тим, що саме цей аспект є найбільш помітним і його можна відносно легко виміряти. Однак якщо ми говоримо про освітні втрати, доречно говорити не лише про втрати у навчанні, а й

втрати у виховному та соціальному аспектах. Попри це, українські науковці, школярі та студенти продовжують навчання і дослідження, співпрацюють із міжнародними партнерами та розвивають наукову діяльність навіть у складних умовах війни [5].

Крім того, війна стала потужним фактором формування національної свідомості та єдності українського народу. Суспільство об'єдналося навколо ідеї захисту незалежності, свободи та територіальної цілісності держави. Зросла роль державної символіки, мови, прапора та Конституції як елементів ідентичності. Відбулося остаточне відмежування від кацапського культурного та інформаційного простору. Змінилася думка проте, яка різниця на якій мові розмовляти, тепер не байдуже, адже люди розуміють говорити мовою вбивці означатиме повну байдужість до його зlodіянъ. Героїзм військових, яким кожен день смерть дихає в спину та попри це не задумуючись ні на мить ризикують своїм життям, заради майбутнього українців, заради молодшого покоління аби їм не довелося продовжувати війну за незалежність і свободу, аби вони зростали в мирній, неповторній і на землі рідної Батьківщини. Медики, які під обстрілами, під повним блекаутом, рятують життя цивільних військових, люди з великою витримкою, незважаючи на втому по декілька годин оперують без нормальних умов, під вибухи, які знають свою справу, що вони потрібні тут в тилу рятують життя ризикуючи своїм власним. Героїзм Рятувальників, які під вибухи і обстрілами рятують і витягують людей з під завалів, гасять пожежі і все це їхня буденність, їхня праця – це велика витримка, приклад найвищої відповідальності та відданості своїй справі. Малі діти, які ще не встигли насолодитися своїм дитинством, дорослішають і їхні роздуми вже не можливо віднести до дитячих. Їхня ініціативність допомогти військовим, віддаючи кошти з донатів на ЗСУ цим самим показуючи, що діти також на своєму фронті. І звичайні громадяни також не залишаються осторонь. Їхній героїзм назавжди залишиться в історичній пам'яті.

Події, які відбуваються сьогодні, уже входять до історії та назавжди залишаться не тільки на сторінках підручників з історії, а й в пам'яті кожного українця. У майбутньому дослідники, історики та науковці будуть вивчати цей період як один із найважливіших етапів розвитку України. Свідчення очевидців, документи, фотографії та інші матеріали стануть джерелами для розуміння того, як український народ пережив ці складні роки та яку ціну готовий був відати кожен українець за свободу, недоторканність, незалежність та територіальну цілісність своєї батьківщини.

Отже, сьогодення, обпалене війною, є складним і болісним періодом для України та суспільства. Проте саме в ці часи проявляються найкращі риси суспільства – мужність, єдність, взаємна підтримка, та віра в світле майбутнє. Реалії війни поступово стають історією, яка формує нову національну пам'ять і визначає подальший шлях розвитку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антон Маліка. Вплив російсько-української війни на глобальні логістичні мережі та міжнародні економічні відносини. ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. С. 50-52.
2. Українська правда. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/oborona/vtrati-ukrajini-vid-viyni-dosyagli-170-mlrd-dolariv-zruynovani-ges-dorogi-zhitlo-803259/>
3. Financial club. URL: <https://www.finclub.net/news/zbytky-ukrainy-vid-viiny-zrosly-do-usd170-mlrd-kse.html>
4. Науковий журнал Політикус. https://politicus.od.ua/6_2022/5.pdf
5. Прес-служба Блог/Освітній процес в умовах війни: <https://intboard.ua/pres-sluzhba/blog/osvitniy-protses-v-umovakh-viyny-yak-my-zminylsya/>

КОМПРЕСІЙНА ПІНА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЖЕЖОГАСІННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД, ВИПРОБУВАНИЙ ВІЙНОЮ

*Вадим ВЕРЖАК, ад'юнкт докторантури-ад'юнктури
Національний університет цивільного захисту України*

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, кардинально змінило умови роботи підрозділів цивільного захисту. Руйнування інфраструктури, пошкодження систем водопостачання, обмежений доступ до осередків пожеж в зонах активних бойових дій – усе це поставило перед рятувальниками принципово нові виклики. В таких реаліях технологія компресійної піни (Compressed Air Foam System, CAFS) довела свою ефективність як один із найбільш адаптованих до бойових умов інструментів пожежогасіння [1].

Досвід застосування CAFS в зонах проведення бойових дій вже сьогодні стає частиною новітньої історії вітчизняної пожежно-рятувальної справи досвідом, здобутим під обстрілами, в умовах дефіциту ресурсів і часу [2].

Метою дослідження є аналіз ефективності застосування технології компресійної піни для гасіння пожеж в умовах збройного конфлікту на території України, визначення тактичних та технічних переваг методу в порівнянні з традиційними засобами пожежогасіння, а також систематизація практичного досвіду підрозділів ДСНС України.

Компресійна піна є сумішшю повітря, води та піноутворювача, яка генерується шляхом механічного змішування під тиском. Порівняно зі звичайним водяним струменем, CAFS забезпечує значно більшу площу охолодження завдяки дрібнодисперсній структурі бульбашок, зменшує витрату води у 3–5 разів та формує стійкий захисний шар на поверхні об'єкта [1].

В умовах воєнного часу, коли централізоване водопостачання в багатьох населених пунктах зруйноване або нестабільне, економія води стає критично важливим чинником. Аналіз задокументованих випадків застосування CAFS підрозділами ДСНС у 2022–2024 роках свідчить про те, що в ряді операцій вдалося локалізувати пожежу при об'ємі використаної води, вдесятеро меншому порівняно зі стандартними нормами для аналогічних об'єктів [2, 3].

Серед ключових тактичних переваг CAFS в умовах конфлікту слід виокремити: можливість автономної роботи від автоцистерни без підключення до водопровідної мережі; швидке розгортання та скорочення часу від прибуття до подачі засобу гасіння; ефективне гасіння пожеж у зруйнованих будівлях, де традиційний струмінь неефективний через рикошет та обвали; знижений радіаційний ризик для особового складу через можливість роботи на більшій відстані від осередку [4].

Окрему увагу в дослідженні приділено аналізу пожеж на об'єктах критичної інфраструктури – теплових і електричних підстанціях, складах пально-мастильних матеріалів, промислових підприємствах. Саме ці категорії об'єктів є пріоритетними цілями для ракетних ударів та дронів атак, і саме тут компресійна піна виявилася найбільш результативною з огляду на комбінований характер загорянь (одночасне горіння твердих матеріалів та рідин).

Разом із тим, дослідження виявило і обмеження технології: вища вартість обладнання та піноутворювача порівняно з традиційними засобами, необхідність додаткового навчання особового складу, а також підвищені вимоги до технічного обслуговування системи в польових умовах. Ці чинники потребують врахування при плануванні оснащення підрозділів цивільного захисту.

Кожен виїзд пожежно-рятувального підрозділу на знищений ракетним ударом завод чи житловий квартал – це не лише оперативна подія, а й сторінка живої воєнної

хроніки. Документування тактичних рішень, прийнятих у вогні та під тиском обставин, є обов'язком не лише перед майбутніми дослідниками, а й перед тими, хто ці рішення втілював ціною власного здоров'я і безпеки.

Вивчення застосування компресійної піни в умовах збройного конфлікту є частиною ширшого процесу формування нової доктрини цивільного захисту воюючої держави. Технічні рішення, народжені в екстремальних умовах, неминуче стануть основою для реформування нормативної бази, програм підготовки та стандартів оснащення ДСНС у повоєнний період.

Технологія компресійної піни довела свою придатність до застосування в екстремальних умовах збройного конфлікту, продемонструвавши переваги в економії водних ресурсів, тактичній гнучкості та ефективності гасіння комбінованих пожеж. Узагальнення бойового досвіду підрозділів ДСНС України є науковим і практичним пріоритетом, оскільки формує унікальну базу знань, яка не має аналогів у мирній пожежно-рятувальній практиці.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення тактичних настанов, оновлення програм підготовки особового складу та обґрунтування рішень щодо закупівлі спеціального обладнання для підрозділів цивільного захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компресійні пінні системи пожежогасіння (CAFS): принципи дії та застосування / за ред. В. М. Стрільця. Харків : НУЦЗУ, 2021. 148 с.
2. Михайленко В. П., Іваненко І. І. Ефективність застосування компресійної піни при гасінні пожеж на об'єктах критичної інфраструктури. Пожежна безпека: теорія і практика. 2023. № 2. С. 45–53.
3. NFPA 11A: Standard for Medium- and High-Expansion Foam Systems. Quincy: NFPA, 2021.
4. Rosales-Hernández L. et al. Compressed Air Foam Systems Effectiveness in Structural Firefighting Under Resource-Constrained Conditions. Fire Technology. 2022. Vol. 58. P. 1123–1141.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В МУЗЕЯХ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*Максим ГЕДІН, кандидат історичних наук, доцент
Київський національний лінгвістичний університет*

Воєнне сьогодення особливо загостило проблеми україноцентричного змісту, де збереження культурного надбання виступає вагомим складником сучасних світоглядних орієнтирів в українському суспільстві. Поки українська армія боронить Україну від російських окупантів, захист і збереження здобутків української культури є найголовнішим завданням закладів культури в Україні. У складних умовах воєнного часу директори і співробітники українських музеїв разом з усім українським народом здійснюють велику роботу з підтримки Збройних Сил України, проводять значну волонтерську діяльність, продовжують працювати на краєзнавчому фронті, опікуючись питаннями збереження історико-культурної спадщини, реєстрації зруйнованих та пошкоджених пам'яток української культури, безпеки музейних, бібліотечних збірок та колекцій, розширюють просвітницьку діяльність серед молоді.

Україна стоїть перед завданням усвідомлення власної культурної ідентичності, а також формування культурної політики, яка б відповідала зазначеним потребам і

відповідала основним принципам культурної політики ЄС в цілому та країн Європи. Україна повинна обрати модель національної культурної політики, враховуючи світовий досвід і свої традиції, стан економіки, культури в цілому та її галузей, а також міжнародні виклики, що стоять перед країною, особливо в умовах війни.

Сучасні музеї покликані вирішувати соціальні проблеми, виступаючи колекціонерами, зберігачами та популяризаторами культурної спадщини. Ця місія проявляє основні соціокультурні функції музею: науково-документальну, зберігаючу, дослідницьку та освітню. Ці функції найчастіше зустрічаються в музейній роботі, що дає підстави називати їх базовими функціями. Ці функції доповнюються цілим рядом інших: інформаційною, естетичною, комунікаційною, ідеологічною, пізнавальною, розвивальною, розважальною.

Слід зазначити, що сучасні музеї є гнучкими установами і завдяки широкому спектру цільових тем колекцій вони фактично стають центрами освіти, комунікації та культурної спадщини регіону і творчих інновацій. Поява і розвиток нових типів і форм музейної діяльності, зумовлених специфікою сучасного музейного світу: сьогодні недостатньо враховувати лише історичне і культурне значення музеїв. Важливо розглядати діяльність музею як життєво важливий ресурс для розвитку території. Незалежно від профільного напрямку, форми власності і системи підпорядкування, сучасні музеї є центрами культурного життя населеного пункту, громади, регіону, міста, області, країни. В Україні існують біля 470 краєзнавчих, історичних, літературних і художніх музеїв, фонди містять понад 16 млн. музейних експонатів [1].

Музейна адміністрація має забезпечувати проінформованість населення щодо наявності спадщини матеріальної і духовної культури, що містяться у фондах і експозиціях музею, що буде допомагати формуванню ідеологічного спротиву в умовах російсько-української війни. Позитивним сигналом свого часу стало проведення Міністерством культури України ознайомчої роботи на тему безпеки музеїв та колекцій, налагодження комунікації, організації роботи з фотокопіювання облікової документації, пріоритетів національної музейної політики у зв'язку зі збройним конфліктом для музейних установ зони, наближеної до території АТО влітку 2015 року у м. Краматорську (Донецька область) та м. Северодонецьку (Луганська область). Однак такі зібрання були поодинокими [2, 51].

Існують взірцеві приклади порятунку музейної спадщини в регіонах України. Так, головна зберігачка фондів художнього музею в Чернігові Марина Гриценко разом з колегами у перший день війни найцінніші предмети з виставкових залів сховали в надійному місці. В умовах можливих вуличних боїв і загрози мародерства про заклади культури фактично ніхто не думав, тому поки люди тікали з міста, Марина на третій день війни прийняла рішення жити в музеї. 6 березня 2022 року доводилось переміщувати експонати, оскільки від вибухової хвилі у приміщенні музею посипалось скло і порушився температурно-вологісний режим. У таких умовах Марина Гриценко прожила до визволення Чернігівщини, та не покидала музей, поки у місті не відновили зв'язок, електропостачання і полагодили сигналізацію

У справі збереження культурної спадщини Україні допомагають європейські партнери. Наприклад, польські спеціалісти часто навіть особисто приїжджають в області Західної України, допомагають своїми знаннями та досвідом, передають матеріал для захисту і транспортування пам'яток. Низка німецьких профільних організацій об'єдналися в Мережу захисту культурних цінностей України. З забезпеченням пакувальними матеріалами допомагає і Фінляндія, активну фінансову участь бере Швейцарія (750 000 франків на захист музейних пам'яток України).

Соціально-культурна діяльність приватних музеїв спрямована на пошук нових форм, поєднуючи освітні та рекреаційні функції. Після вивчення феномену приватних музеїв стає очевидним, що вони утворюють особливий сектор музеєзнавства, який

може мати дуже цікаву перспективу, враховуючи різноманітність і специфіку таких музеїв. Вони не конкурують з державними музеями, а доповнюють їхню культурну та освітню діяльність. У зв'язку з цим необхідно посилити взаємодію приватних і державних музеїв, включаючи організацію та проведення спільних виставок, експозицій, обмін колекціями з метою сприяння вивченню культурної спадщини. Однак феномен приватних музеїв, і функції та специфіка роботи недостатньо вивчені сучасною музеологією.

У контексті воєнних дій музеї активізували зусилля по забезпеченню безпеки своїх колекцій. Від початку введення воєнного стану 24 лютого 2022 року було прийнято рішення про евакуацію культурних цінностей. Однак, швидкий наступ російських військ та постійні обстріли ускладнили реалізацію цих планів у багатьох регіонах, особливо в зонах активних бойових дій. Лише 26 з 2000 музеїв та заповідників України підпорядковані безпосередньо Міністерству, решта належать до компетенції місцевих органів влади. Проте, деякі музеї встигли евакуювати свої найцінніші експонати ще до чи на початку війни, переважно в західні регіони країни. Наприклад, музеї в Одесі та Львові розпочали підготовчу роботу ще в кінці 2021 -на початку 2022 року, а деякі твори художника А. Куїнджі були вивезені з Маріупольського художнього музею перед активізацією бойових дій. Також Харківський літературний музей провів евакуацію своїх колекцій, подібні заходи здійснили музеї в Чернігові, Вінниці, Житомирі, Дніпрі, а також Національний музей історії в Києві. Деякі музеї Донецької та Луганської областей довелося евакуювати двічі -у 2014-2015 роках і знову в 2022 році [3, 188-189].

Ключовими напрямки збереження та захисту музейної спадщини України в умовах війни є застосування сучасних технологій для захисту культурних цінностей, оцифрування музейних колекцій, створення єдиного реєстру для електронного обліку музейних фондів, оцінка пошкоджень та проведення ремонтно-реставраційних робіт. Необхідно також розробити державні програми для захисту музейних колекцій під час війни, удосконалити законодавство в галузі музеєзнавства та сприяти міжнародній взаємодії та навчанню працівників культурних установ. Важливість міжнародної підтримки і фінансування залишається критичною для відновлення та компенсації збитків, а також для реституції культурних цінностей після закінчення війни

ЛІТЕРАТУРА

1. Музейний простір України: портал (2018). <http://prostir.museum>
2. Комова, О.С. Музейна спадщина в умовах війни: історія та сучасні українські реалії. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія.* 2022. № 27. С. 48-57. Київ: Вид. центр КНЛУ. <http://doi.org/10.32589/2412-9321.27.2022.276202>
3. Kuznetsova, L. Muzei Ukrainy v umovakh rosiiskoi zbroinoi ahresii [Museums of Ukraine under Russian armed aggression]. *Pytannia kulturnolohii.* 2023. № 42. С.182–194. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293774>

CONSTRUCTION INDUSTRY: NEW SAFETY AND SHELTER STANDARDS IN NEW BUILDINGS DURING RUSSIA'S FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE

*Valeriya GRUZDOVA
All-Ukrainian Ecological League*

Russia's full-scale invasion of Ukraine has radically changed approaches to construction and security. The war, accompanied by daily rocket attacks and drone strikes across the country, has turned the issue of reliable shelter from a secondary concern to the number one priority. The construction industry in Ukraine has been at the epicentre of these changes, responding to the challenges of the times with an unprecedented review of legislation, the introduction of new state building codes (DBN) and the integration of best international practices to create a safe environment for living and working. This text is devoted to analysing new safety standards and the specifics of equipping shelters in new buildings in the context of full-scale war.

The first months of the full-scale invasion revealed a critical shortage of existing protective structures, most of which dated back to the Cold War and were inadequate to meet modern threats. In response, in May 2022, the Verkhovna Rada registered and subsequently adopted the landmark bill No. 7398 [1]. In August 2022, the President of Ukraine signed a law requiring developers to include bomb shelters in the designs of all new buildings.

This law became the foundation for the formation of a new security philosophy in construction. It introduced the mandatory inclusion of civil protection engineering and technical measures in urban planning documentation at all levels, from regional to local. A key innovation was the requirement to equip civil protection facilities (shelters, refuges) when constructing facilities with consequence classes CC2 (medium) and CC3 (significant), where more than 50 people will be permanently present or more than 100 people will be present periodically. Without the relevant section, project documentation will no longer be approved, making it impossible to obtain the right to carry out construction work and commission the facility. The culmination of the regulatory work was the introduction in November 2023 of the new DBN V.2.2-5:2023 «Civil Protection Structures», which replaced the outdated 1997 standards [2]. This document significantly increased the requirements for strength and safety. It establishes strict criteria for the mechanical resistance and stability of structures, their safety from explosions, fires and electric shock. Design requirements are now based on the need to withstand significant dynamic loads caused by blast waves and possible debris impact.

The scientific community, in particular specialists from the Lviv Polytechnic National University, has been actively involved in the development of modern structural and technological solutions for such structures. Their research focuses on the use of steel fibre reinforced concrete and other materials capable of providing the necessary strength and resistance to impact loads. The priority is to create protective structures that guarantee the preservation of life for at least 48 hours, which is a critical time for rescue operations.

In accordance with new legislation and DBN, new buildings are equipped with various types of protective structures depending on their purpose and capacity [3]:

Shelters: Airtight structures designed to protect against all types of hazards, including weapons of mass destruction and conventional weapons. They provide autonomous accommodation for people for at least 48 hours.

Anti-radiation shelters: Non-airtight structures that protect against ionising radiation.

Dual-purpose structures: This is the most common and practical type for new buildings. The building design immediately assumes that the underground car park, basement or other premises can be quickly adapted to shelter people in case of danger. In peacetime,

they are used for their intended purpose (e.g. as a car park or warehouse), but their design (reinforced floors, separate ventilation systems) means they are ready to perform a protective function.

The simplest shelters: These are existing basements or ground floors that are brought into line with minimum safety requirements.

An important aspect of the new standards is ensuring unhindered access to shelters for all population groups, including those with limited mobility (people with disabilities, parents with prams, elderly people). The requirement for inclusiveness is a cross-cutting principle of reconstruction and is incorporated into all new construction projects.

Monitoring compliance with these standards has also undergone changes. The government has simplified the mechanism for conducting unscheduled inspections by the State Architectural and Construction Inspection. While oversight was temporarily relaxed at the start of the war, inspections can now be carried out without a separate decision by the relevant ministry in two key cases: to check compliance with accessibility requirements and at facilities financed from the state or local budgets. In addition, the law gives the right to refuse to issue a certificate of readiness for operation if the developer has not properly equipped the shelter.

The war has expanded the circle of entities responsible for the safety of citizens. In April 2024, amendments to the Civil Protection Code came into force, obliging all private employers to provide their employees with access to shelters [4]. Companies must either have their own shelters or enter into agreements with the owners of neighbouring protective structures.

In this context, Ukraine is actively studying and implementing international experience. A notable example is Finland, where Helsinki has more than 5,500 shelters capable of accommodating 900,000 people. In February 2026, Ukraine and Finland announced the creation of a Civil Protection Coalition, whose goal is to build a shelter system in Ukraine based on Finnish standards and experience.

Thus, Russia's full-scale invasion has radically transformed Ukraine's construction industry. In a short period of time, a fundamentally new legislative framework was created and state building standards were updated, making shelters an integral part of any new development. From now on, safety standards in construction are not just technical conditions, but a comprehensive approach that combines structural strength, inclusiveness, accessibility and responsibility at all levels – from the state to private business. The integration of advanced scientific developments and international experience, particularly from Finland, lays the foundation for the creation of one of the most modern and reliable civil protection systems in Europe, capable of protecting people's lives in the conditions of modern warfare.

LITERATURE

1. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Civil Protection Requirements in Land Use Planning and Development: Law of Ukraine No. 2254-IX of 12 May 2022. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. 2023. No. 1. Art. 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2486-20#Text>.

2. On approval of State Building Standards V.2.2-5:2023 «Civil Protection Structures»: Order of the Ministry of Community, Territory and Infrastructure Development of Ukraine dated 19 July 2023 No. 594. URL: <https://www.minregion.gov.ua/> (date of access: 28 February 2026).

3. Encyclopedia of Civil Protection of Ukraine: in 4 volumes / edited by V. V. Mohylnichenko. Kyiv: Institute of Public Administration and Scientific Research on Civil Protection, 2024. Vol. 2: Protective Structures and Shelters. 312 p.

4. On amendments to the Civil Protection Code of Ukraine regarding the improvement of the procedure for providing employees with collective and individual protection equipment: Law of Ukraine dated ... No. ... (The amendments regarding the obligations of employers will come into force in April 2024). URL: <https://akademperiodyka.org.ua/en/books/footnotes/#content>.

РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ, ЩО СТАЮТЬ ІСТОРІЄЮ

*Еліна ГУБАР, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-2 група
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Реалії та передумови нинішнього світоустрою виявилися надзвичайно нещадними і важкими, а в чомусь навіть фатальними для України й українців, які намагалися знайти у ньому своє місце. Наш історичний досвід і фахова уява підказуватимуть нам численні аналогії та приклади з ХХ ст. Однак щонайменше кілька спостережень є очевидними вже сьогодні.

Україна опинилася в епіцентрі одного, а можливого найбільшого й екстремального соціокультурного розлому сучасного глобального світу. Більшість точок неповернення чи червоних ліній уже перейдено, хоч і досі циркулюють наївні ілюзії й устремління низки європейських політиків, недавніх прибічників т.зв. Realpolitik втримати війну в українських межах, аби вона не стала європейською чи світовою катастрофою. Вони немовби наочно ілюструють парадоксальну гегелівську тезу про історію, котра вчить, що нічого не вчить. Кожен день Російсько-української війни невпинно наближає присмерк планетарного Армагеддону, оскільки путінська Росія продемонструвала, що опирається майже виключно на свою ядерну потугу та не гребує будь-якими засобами задля досягнення неоімперських цілей. Захоплення Чорнобильської АЕС, російський обстріл і пожежа на Запорізькій АЕС незаперечно свідчать, що для путінського режиму практично не існує червоних ліній. Навіть більше, балансування РФ на межі ядерного фолу на сцені міжнародної політики впритул наближає світ до чергової точки неповернення... [1].

Енергетика – сукупність галузей господарства, що вивчають і використовують енергетичні ресурси з метою вироблення, перетворення, передавання і розподілу енергії. Вона є стратегічно важливою галуззю економіки та невід’ємною складовою безпеки держави.

В Україні проблема енергетичної безпеки постала одразу після проголошення її незалежності. Проте українська енергетична система була побудована за часів Радянського Союзу і орієнтувалась на забезпечення потреб союзного центру, а не окремої республіки. Україна від’єдналась від енергомережі Росії і Білорусі та приєдналась до єдиної континентальної європейської енергетичної системи ENTSO-E лише 24 лютого 2022 року. Крім того, через недостатню забезпеченість власними запасами паливних ресурсів економіка України залежала від імпорту енергоносіїв, що здійснювався переважно з Російської Федерації. Але РФ виявилась не надійним партнером і використовувала своє монопольне становище імпортера як один з важелів впливу на політичне життя України.

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну енергетика зіткнулась з новими випробуваннями і стала одною з головних цілей ворога. Чисельні масовані ракетні удари російських військ по енергетичних об’єктах восени і взимку 2022 року пошкодили і зруйнували більш половини електроенергетичної інфраструктури України. Великих втрат зазнала «зелена» енергетика: переважна більшість вітрових і сонячних електростанцій розташована на півдні країни. Окремо необхідно згадати ядерний тероризм із захопленням Запорізької АЕС, а також знищення Каховської ГЕС, що спричинило масштабну гуманітарну та екологічну катастрофу на півдні України. Проте українська енергосистема вистояла, зокрема завдяки героїчним високопрофесійним діям енергетиків, а також допомозі західних партнерів. Нині українська енергосистема працює з мінімальним запасом міцності як енергомереж, так і генерації й потребує відновлення та модернізації. Реформування галузі, крім значних інвестицій, передбачає

також залучення широкого кола кваліфікованих фахівців та ретельного дослідження таких проблем енергетики як відбудова та подальший розвиток, диверсифікація енергоресурсів, децентралізація енергомережі, енергоефективність та розвиток відновлювальної енергетики, імплементація європейського законодавства в енергетичній галузі та інтеграція до енергетичного ринку ЄС. Вирішення цих проблем вкрай важливе для посилення власної енергетичної безпеки та енергонезалежності.[2]

12 лютого міністр закордонних справ України Андрій Сибіга заявив, що після російського удару 27 січня 2026 року транзит нафти нафтопроводом «Дружба» було припинено. Попри заяву українського міністра Словаччина і Угорщина звинувачували саме Київ у припиненні постачання російської нафти та частково реалізували заходи у відповідь. 18 лютого міністр закордонних справ Угорщини Петр Сійярто заявив, що Будапешт зупинив експорт дизельного палива в Україну і не планує його відновлювати, поки не буде відновлено подачу нафти через трубопровід «Дружба». Аналогічну за змістом заяву зробив і прем'єр Словаччини Роберт Фіцо. Зазначені заходи впливу на український ринок не мали.²³ Лютого прем'єр-міністр Словаччини Роберт Фіцо заявив, що його Братислава зупиняє екстрені поставки електроенергії Україні [3].

Зима воєнного часу перетворила енергетику України на повноцінний фронт. Масовані атаки на об'єкти генерації та мережі розподілу, ризики для критичної інфраструктури й соціальні наслідки відключень електроенергії напряму впливають на щоденне життя мільйонів громадян.

«Через ворожі атаки на енергетичну інфраструктуру – на ранок є знеструмлені споживачі у Харківській, Донецькій, Чернігівській та Херсонській областях. Скрізь, де це дозволяють безпекові умови, вже розпочаті аварійно-відновлювальні роботи. Енергетики роблять усе можливе, щоб якнайшвидше заживити усіх споживачів», - йдеться у повідомленні.

Через наслідки попередніх масованих атак на енергетику у частині областей застосовуються графіки обмеження потужності для промисловості та графіки погодинних відключень для інших категорій споживачів.

Споживання електроенергії станом на 9:30 п'ятниці на 3,6% перевищує рівень попереднього дня. Причиною цього є хмарна погода на більшій частині території України, що обумовлює низьку ефективність роботи побутових сонячних електростанцій[4].

Саме зараз енергетична стійкість є не лише технічним питанням, а й складовою захисту прав людини, економічної стабільності та європейського майбутнього країни.

Поточна ситуація: виклики зими. Українська енергосистема працює в умовах підвищеного навантаження та постійних загроз. Пошкодження генеруючих потужностей і підстанцій змушують операторів застосовувати графіки обмежень, щоб зберегти баланс системи. Для домогосподарств це означає адаптацію до перебоїв, для бізнесу – додаткові витрати, для громад – ризики зупинки соціальних сервісів.

Особливо вразливими залишаються лікарні, об'єкти водопостачання, транспорт і зв'язок. Питання енергетики тут напряму перетинається із захистом прав громадян – від доступу до медичної допомоги до забезпечення безпеки в громадах [5].

Саме тому, волонтерська діяльність, яка є формою громадянської участі, є невід'ємною частиною соціально-гуманітарного реагування на кризові ситуації під час збройних конфліктів. В умовах сьогодення в Україні волонтери відіграють вирішальну роль у наданні необхідної допомоги як військовим, так і цивільному населенню. Отже, перспективи розвитку волонтерської діяльності в Україні зумовлено необхідністю узгоджених зусиль влади, волонтерів і благодійників для забезпечення ефективної та справедливої гуманітарної допомоги в умовах воєнного конфлікту. Водночас, зазначені законодавчі зміни визначають новий рівень волонтерської діяльності в Україні в умовах воєнного стану. Їхня мета – забезпечити ефективність і справедливість

гуманітарної допомоги, а також уникнути недобросовісних схем і забезпечити контроль за цільовим використанням отриманих ресурсів [6].

Отже, можемо зробити висновок, що сучасна Україна стала епіцентром глобального соціокультурного зламу, де застарілі підходи світової дипломатії (Realpolitik) поступилися місцем жорсткої реальності війни. У цих умовах енергетична стійкість перетворилася з технічного завдання на ключовий чинник захисту прав людини та виживання нації.

Головним механізмом адаптації суспільства до цих екстремальних викликів став волонтерський рух. Синергія зусиль держави, волонтерів та міжнародних партнерів, підкріплена законодавчим регулюванням, є єдиним шляхом до збереження суб'єктності України та її інтеграції у безпечне європейське майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історик і війна. URL: <https://old.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=8855>
2. Енергетика України: сучасний стан і найближчі перспективи. Журнали з підсобного фонду залу періодичних видань. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/6211>
3. Україна не отримає аварійні кіловати від Словаччини: контракт з "Укренерго" розірвуть. URL: <https://www.unian.ua/economics/energetics/naftoprovid-druzhba-slovachchina-rozrivaye-kontrakt-na-avariyni-postachannya-elektroenergiji-v-ukrajinu-13304478.html>
4. У чотирьох областях є знеструмлення через атаки на енергетику URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4098629-u-cotiroh-oblastah-e-znestrumlenna-cerez-ataki-na-energetiku.html>
5. Енергетичний фронт України: як країна переживає зиму під обстрілами URL : <https://ndu.kr.ua/853-energetichnij-front-ukrajini-yak-krajina-perezhivae-zimu-pid-obstrilami>
6. Правове регулювання волонтерської діяльності в умовах воєнного стану в Україні URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/73f4ab21-1d1b-4cbc-87ec-4f4b889458a6>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД США ЩОДО АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Еліна ГУБАР, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-2

НК – Тетяна КРИШТАЛЬ, доктор економічних наук, професор

Національний університет цивільного захисту України

Проблематика адаптації ветеранів війни набуває особливої актуальності у зв'язку зі збільшенням кількості військовослужбовців, які повертаються до цивільного життя після участі у бойових діях. Перехід до цивільного життя супроводжується зміною соціальних ролей, умов діяльності та способу життя, що потребує підтримки з боку суспільства, держави та роботодавців. Особливого значення набуває створення сприятливих умов для професійної інтеграції ветеранів, їх адаптації у трудових колективах. З огляду на це, вивчення й запозичення зарубіжних практик щодо адаптації ветеранів на робочому місці є важливим напрямом удосконалення сучасної соціальної політики.

США мають одну з найбільш ефективних систем державної політики щодо ветеранів. Стимулами до становлення державних програм підтримки ветеранів були найбільші воєнні конфлікти в історії США, внаслідок яких виникла потреба в

забезпеченні умов для інтеграції великої кількості демобілізованих військовослужбовців у мирне життя [1].

Система державної підтримки ветеранів у США еволюціонувала від окремих заходів, спрямованих на розв'язання найнагальніших проблем у забезпеченні ветеранів (медична допомога, реабілітація, спеціалізовані виплати для ветеранів з інвалідністю, професійна реабілітація з подальшим працевлаштуванням), до централізованої та комплексної системи підтримки (страхування військовослужбовців, виплати компенсацій ветеранам, які отримали інвалідність унаслідок участі у бойових діях, освітні програми, запобігання безпритульності, спеціалізовані програми щодо інтеграції у мирне життя). Послідовно відбулося й розширення суб'єктів, які отримали доступ до окремих державних програм підтримки: члени сім'ї ветерана; колишні військовослужбовці, чия інвалідність не була пов'язана безпосередньо з участю в бойових діях [2].

У США розв'язанням соціально-економічних проблем ветеранів займаються міністерства, федеральні агенції та приблизно 17 тис. ветеранських громадських організацій. Міністерство у справах ветеранів США є ключовим органом у розв'язанні проблем колишніх військовослужбовців. Воно співпрацює із спеціалізованими федеральними агенціями [3].

Процес переходу від військової служби до цивільного життя – певний життєвий виклик, який передбачає трансформацію життєвих навичок, професійну перекваліфікацію, зміну соціальних життєвих установок тощо. І як наслідок у ветеранів виникають психологічні бар'єри – стигматизація та нерозуміння своїх власних потреб. І тому основними напрямками реінтеграції військових до цивільного життя у США є: соціальна адаптація; психологічний супровід; професійна перекваліфікація; підтримка з житлом [4].

Досвід США має розвинену систему програм, спрямованих на підтримку ветеранів у сфері освіти, професійної підготовки та працевлаштування. Такі програми допомагають військовослужбовцям підготуватися до переходу з військової служби до цивільного життя, отримати нові професійні компетентності та успішно інтегруватися у цивільне робоче середовище.

Однією з базових ініціатив є програма Transition Assistance Program, яку проходять усі без винятку військові, яка є основним етапом переходу військових у цивільне життя. За декілька місяців до звільнення з військової служби захисники отримують кар'єрні та навчальні консультації щодо подальшого професійного розвитку в цивільному житті [5].

Важливу роль у підтримці зайнятості ветеранів відіграє діяльність Veterans' Employment and Training Service. Основним завданням цієї служби є сприяння працевлаштуванню ветеранів та членів їхніх сімей, а також організація професійного навчання. У межах програми ветерани можуть проходити короткострокові курси підвищення кваліфікації, отримувати професійні сертифікати та брати участь у заходах, спрямованих на пошук роботи.

Суттєвим елементом підтримки освітнього розвитку ветеранів є Veterans Educational Assistance Program. Ця програма передбачає фінансову підтримку ветеранів, які прагнуть продовжити навчання у закладах вищої освіти, технічних школах або пройти професійні тренінги. Освітні можливості охоплюють як традиційні академічні програми, так і спеціалізовані курси з технічних та прикладних спеціальностей, що сприяє розширенню можливостей професійної самореалізації ветеранів у цивільному середовищі.

Важливе значення для інтеграції ветеранів у приватний сектор має ініціатива Hiring Our Heroes, започаткована U.S. Chamber of Commerce. Програма спрямована на підтримку ветеранів і членів їхніх сімей у процесі пошуку роботи та встановлення

професійних контактів із роботодавцями. У її структурі функціонує спеціалізована Corporate Fellowship Program, орієнтована на військовослужбовців середнього та вищого рівнів управління, які мають значний досвід лідерства. Перед початком стажування учасники проходять підготовчі сесії, під час яких визначаються їхні професійні інтереси та кар'єрні цілі. У межах програми ветерани отримують можливість розвивати навички, необхідні для роботи у цивільному бізнес-середовищі, зокрема у сферах корпоративної комунікації, бізнес-аналізу та управління проєктами. З

урахуванням професійних інтересів учасників організатори підбирають компанії різних галузей, у яких ветерани проходять стажування. Програма триває близько дванадцяти тижнів і передбачає роботу на оплачуваних позиціях у цивільних організаціях, що сприяє практичному набуттю досвіду та подальшому працевлаштуванню [5].

Таким чином, система підтримки ветеранів війни у США є комплексною, багаторівневою та інституційно розвиненою, поєднує державні програми, освітні ініціативи та партнерство з бізнесом, що забезпечує ефективну як соціальну, так і професійну інтеграцію ветеранів у цивільне життя. Адаптація окремих елементів цих програм в Україні може сприяти підвищенню рівня зайнятості ветеранів, їх успішній інтеграції у цивільне життя та зміцненню соціально-економічної стабільності суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базаєва М. Витоки новітньої структури та інституціоналізації державної політики щодо ветеранів у США. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. 2022. № 1 (33). С. 14-20.
2. Інформаційна довідка щодо зарубіжного досвіду державної підтримки демобілізованих (загиблих) ветеранів та членів їхніх сімей. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32227.pdf>
3. Мальований М. І., Улянич Ю. В. Зарубіжний досвід професійної та соціальної адаптації військових. Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2023. № 3-4 (86-87). С. 38–47.
4. Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. Вип. 1 (12), С. 11-18. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305055](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055)
5. Тарасенко Т. П. Міжнародний досвід працевлаштування ветеранів: США, Канада, Великобританія. URL: <https://www.tarastarassenko.com/mizhnarodnyj-dosvid-praczevlashtuvannya-veteraniv-ssha-kanada-velykobrytaniya/>

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВТРАТИ ІДЕНТИЧНОСТІ ВНАСЛІДОК ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

*Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, ННІ ОРС, ЕКПк-22-1 група
НК – Оксана ЛИТВИНЕНКО, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Вимушена міграція, спричинена війною в Україні, є однією з найгостріших проблем сучасності, що призводить до масових психологічних травм, зокрема втрати ідентичності. За даними ООН, з початку повномасштабного вторгнення росії в 2022 році понад 6 мільйонів українців стали біженцями, а ще 3,7 мільйона – внутрішньо переміщеними особами [9]. Втрата ідентичності, пов'язана з розривом соціальних,

культурних і особистих зв'язків, спричиняє серйозні психологічні наслідки, такі як депресія, тривожність і криза сенсу життя [4]. У контексті війни ці наслідки посилюються через хронічний стрес, невизначеність і втрату базового відчуття безпеки. Вивчення психологічних наслідків втрати ідентичності є критично важливим для розробки ефективних програм підтримки, особливо в Україні, де традиційні соціальні структури та культурні норми ускладнюють адаптацію мігрантів до нових умов [1]. Наприклад, традиційна роль жінок може ускладнювати їхню адаптацію через додатковий тиск піклування про сім'ю в нових умовах, тоді як чоловіки стикаються з втратою професійного статусу, що загострює кризу ідентичності [5]. Дослідження цієї теми дозволяє не лише зрозуміти механізми психологічної травми, а й запропонувати гендерно-чутливі та культурно адаптовані стратегії психологічної допомоги, що є актуальним у сучасних умовах кризи.

Ідентичність у психології визначається як комплексне поєднання особистих, соціальних і культурних ролей, які формують самосприйняття індивіда та його місце в суспільстві [2]. За теорією Еріксона, ідентичність включає відчуття безперервності "Я" через взаємодію з соціальним оточенням, культурними цінностями та особистими переконаннями. У контексті вимушеної міграції ключовими складовими ідентичності є зв'язок із місцем проживання, громадою, професійною діяльністю та сімейними ролями, які забезпечують стабільність і сенс життя [4]. Втрата цих компонентів, наприклад, через залишення дому чи розрив соціальних зв'язків, призводить до кризи ідентичності, що супроводжується дезорієнтацією та втратою [8]. В українському контексті війна посилює цю проблему, оскільки масова міграція руйнує не лише фізичний, а й символічний простір, пов'язаний із культурною та національною ідентичністю, що є особливо значущим для українців у період боротьби за збереження власної культури [1].

Вимушена міграція, спричинена війною, є потужним тригером кризи ідентичності, оскільки вона передбачає втрату ключових елементів, що формують самосприйняття: дому, соціального статусу, роботи, зв'язків із громадою та відчуття безпеки [6]. У психологічній літературі вимушена міграція розглядається як травматична подія, що порушує цілісність життєвого простору особистості та викликає стан горя, подібний до втрати близької людини [3]. В Україні, де з 2022 року мільйони людей були змушені покинути свої домівки через бойові дії, ця проблема набуває масового характеру. Наприклад, внутрішньо переміщені особи часто стикаються з втратою професійної ідентичності через неможливість продовжити роботу за фахом, а біженці за кордоном переживають культурну ізоляцію, що ускладнює адаптацію [9]. Крім того, війна в Україні створює додатковий тиск через втрату національного контексту, наприклад, доступу до рідної мови чи традицій, що поглиблює кризу ідентичності [5]. Такі втрати можуть призводити до психологічних розладів, зокрема депресії, тривожності чи посттравматичного стресового розладу, що вимагає спеціалізованих підходів до психологічної підтримки [7].

Втрата ідентичності внаслідок вимушеної міграції є складним психологічним феноменом, що має значні емоційні, когнітивні та соціальні наслідки, особливо в умовах війни в Україні. Дослідження показують, що втрата дому, соціальних зв'язків і культурного контексту призводить до депресії, тривожності, відчуття втрати сенсу життя та труднощів в інтеграції до нових громад, що є особливо вираженим серед внутрішньо переміщених осіб і біженців [4]. В українському контексті ці наслідки посилюються хронічним воєнним стресом, невизначеністю та обмеженим доступом до психологічної допомоги, що підкреслює актуальність проблеми [6]. Гендерні та вікові особливості, такі як підвищена емоційна вразливість жінок, які виконують роль «берегинь», чи втрата професійної ідентичності у чоловіків, вимагають диференційованих підходів до психологічної підтримки [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Кісь, О. Р. (2004). Жінка в українській селянській сім'ї другої половини XIX – початку XX століття: гендерні аспекти. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – 180 с.
2. Ланг, Д. (2020). Еріксон: 1960-ті роки. У: Parenting and Family Diversity Issues. Айова: Iowa State University Digital Press.
3. Лебедева, С. (2017). Психологічні особливості переживання раптової втрати близької людини. Проблеми екстремальної та кризової психології. – Вип. 1(2). – С. 1–10.
4. Лещук, О., Бут, А. (2022). Психологічні аспекти переживання втрат у кризових умовах. Вісник психології. – Вип. 3(15). – С. 22–30.
5. Немченко, О. (2025). Гендерна специфіка клініко-психопатологічної картини афективних розладів в сучасних умовах. Медицина сьогодні і завтра. – Вип. 94(1). – С. 45–56.
6. Путько, О. (2023). Вплив війни на психологічне здоров'я: гендерний вимір. Український психологічний журнал. – Вип. 1(20). – С. 45–53.
7. Рибик, Л. А. (2016). Групова психокорекція вдів як форма подолання синдрому втрати. Юридична психологія. – Вип. 1(18). – С. 108–115.
8. Зливков, В. (2021). Терапія горя. – Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 200 с.
9. UNHCR. (2025). Ukraine Refugee Situation. – URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

УРГЕНТНА ЗАЛЕЖНІСТЬ В СИСТЕМІ ДЕТЕРМІНАНТ ДИСБАЛАНСУ МІЖ ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ОСОБИСТІСНИМ ФУНКЦІОНУВАННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, ННІ ОРС, ЕКПк-22-1 група
НК – Микола ФОМИЧ, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

В умовах воєнного стану проблема збереження балансу між професійною діяльністю та особистісним функціонуванням набуває системного характеру. Для значної частини професійних груп характерними є підвищення інтенсивності діяльності, розширення спектра відповідальності та необхідність тривалого функціонування в ситуації невизначеності. За таких обставин істотно обмежуються можливості психологічного відновлення, ускладнюється реалізація механізмів саморегуляції, що створює передумови для формування стійкого професійно-особистісного дисбалансу.

У системі детермінант зазначеного дисбалансу особливе місце посідає феномен ургентної залежності. У сучасній психології вона розглядається як різновид поведінкової адикції, що характеризується стійкою потребою перебування в режимі терміновості, суб'єктивним переживанням дефіциту часу та тенденцією до постійного прискорення діяльності. Унаслідок цього професійна активність поступово набуває ознак домінантного способу життєорганізації, витісняючи інші сфери самореалізації та міжособистісної взаємодії.

У працях італійської дослідниці Н. Тассі, яка ввела відповідний термін у науковий обіг, ургентна адикція описується як феномен, що виявляється у жорсткому моніторингу часу, орієнтації на «високу швидкість» життя, некритичному прийнятті

професійних вимог, відмові від особистого часу та зниженні здатності повноцінно переживати теперішній момент [8]. У вітчизняній психології феномен ургентної адикції представлено у працях В.М. Мороза, який інтерпретує її як форму залежної поведінки, що проявляється у звичці функціонувати в умовах постійної нестачі часу та страху «не встигнути» [2; 3]. За його спостереженнями, у військовослужбовців перебування поза станом постійної зайнятості супроводжується внутрішнім дискомфортом, тривогою та відчуттям втрати контролю над життєвими процесами.

Узагальнення положень, викладених у працях О.М. Кокуна, В.М. Мороза та співавторів, дозволяє включити ургентну залежність до спектра професійно зумовлених поведінкових адикцій, які виступають чинниками деструкції професійно-особистісного балансу. Такий підхід узгоджується із загальнотеоретичним розумінням адикції. Зокрема, у дослідженнях Д.Ю. Сізова та М.В. Саврасова [5] підкреслюється здатність адиктивної поведінки трансформуватися із засобу регуляції психоемоційного стану в домінуючу життєву установку. У цьому випадку адиктивна активність починає поглинати часові, енергетичні та емоційні ресурси особистості, що об'єктивно порушує гармонійне співвідношення між професійною та особистісною сферами.

З клініко-психологічної позиції В.К. Чернова визначає залежність як багаторівневе явище, в основі якого лежить розрив між усвідомленими намірами та реальною поведінкою [6]. Первинно залежна активність може виконувати компенсаторну функцію, слугуючи способом відновлення емоційного гомеостазу, однак у процесі закріплення вона стає фактором поглиблення внутрішнього дисбалансу. Особливої небезпеки набувають соціально схвалювані форми залежності, зокрема надмірна професійна активність, яка зовні виглядає продуктивною, проте приховує особистісну дезінтеграцію.

У структурному вимірі ургентна залежність виявляє спільні риси з трудовоголізмом. Дослідження К. Войдило [9] засвідчують наявність когнітивного примусу до праці, надмірного перепрацювання та супровідних психосоматичних симптомів. Наукові результати К. Бальдуччі та співавторів [7] підтверджують зв'язок трудовоголізму зі зниженням психологічного благополуччя, зростанням емоційного виснаження та погіршенням міжособистісних відносин. У цьому контексті ургентну залежність доцільно розглядати як часово-динамічний різновид професійної адикції, у межах якого ключовим чинником виступає специфічний спосіб переживання часу як постійно дефіцитного ресурсу.

В умовах воєнного стану зазначений феномен набуває особливої актуальності. За даними В.М. Мороза [3], у військовослужбовців з ознаками ургентної адикції фіксуються порушення самооцінки, ослаблення соціальних зв'язків, комунікативна дисфункція, хронічна тривога щодо майбутнього та стійке відчуття «незавершеності». При цьому збільшення навантаження шляхом скорочення часу відпочинку не зменшує напруження, а сприяє розвитку емоційного вигорання. Таким чином, ургентна залежність виступає суттєвим психологічним чинником порушення балансу між професійною діяльністю та особистісним функціонуванням.

У профілактичному аспекті вагомого значення набуває організаційний рівень впливу. У працях О.М. Кокуна та співавторів [1] наголошується на необхідності формування культури балансу між службою та приватним життям, упровадження чітких меж робочого часу та регулювання права на відключення цифрових засобів зв'язку поза межами виконання службових обов'язків. Дані К. Бальдуччі [7] також підтверджують, що організаційна політика, спрямована на розмежування професійної та особистої сфер, знижує психологічні «витрати» професійної адиктивності.

Отже, ургентна залежність у системі детермінант дисбалансу між професійною діяльністю та особистісним функціонуванням в умовах воєнного стану постає як комплексний психологічний феномен, що формується на перетині індивідуальних особливостей та організаційного контексту. Трансформація адаптивної реакції на термінові

завдання у стійкий адиктивний патерн зумовлює порушення професійно-особистісної рівноваги, зниження якості життя та підвищення ризику емоційного вигорання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кокун О. М., Мороз В. М., Лозінська Н. С., Пішко І. О. Профілактика поведінкових адикцій військовослужбовців: методичний посібник. Ч. 2. Київ: ТОВ «7БЦ», 2025. 116 с.
2. Мороз В. М. Аналіз поглядів на проблему ургентної адикції та адиктивної поведінки в сучасній психології. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 5 (75). С. 78–86.
3. Мороз В. М. Особливості прояву та профілактики у військовослужбовців ургентної адикції. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. Т. 68, № 4. С. 98–106.
4. Серажим І. Адиктивна поведінка персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України як предмет кримінологічного аналізу. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 222–228.
5. Сізов Д. Ю., Саврасов М. В. Адикція як форма прояву поведінки сучасної молоді. *Габітус*. 2023. № 45. С. 166–171.
6. Чернова В. К. Клінічний підхід до діагностики та корекції адиктивних форм поведінки. *Наукові записки*. 2025. № 2. С. 159–164.
7. Balducci C., Avanzi L., Fraccaroli F. The individual «costs» of workaholism: An analysis based on multisource and prospective data. *Journal of Management*. 2018. Vol. 44. № 7. P. 2961–2986.
8. Tassi N. Urgency addiction. New York: A Signet Book, 1993. 197 p.
9. Wojdyło K. Pracoholizm. Perspektywa poznawcza. Warszawa: Difin, 2014. 144 s.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЮ ТРИВОГОЮ СМЕРТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКП-22-1 взвод
Анна ШЕТОХА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКП-22-1 взвод
НК – Неля ВОВК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України

У сучасних умовах тривалих соціально-політичних криз проблема психологічного благополуччя особистості набуває особливої актуальності. Повномасштабні воєнні події, що супроводжуються постійною загрозою життю, руйнуванням звичного способу життя, вимушеним переміщенням населення та численними втратами, значно підсилюють інтенсивність психологічних переживань людини. Одним із найглибших і водночас найменш усвідомлених переживань у таких умовах є екзистенційна тривога смерті, яка пов'язана з усвідомленням кінцівки людського існування та крихкості життя.

Екзистенційна тривога смерті є фундаментальним психічним переживанням, пов'язаним з усвідомленням кінцівки людського існування. У звичайних умовах вона часто залишається латентною або витісненою, однак у період воєнного стану набуває особливої актуальності. Екзистенційна тривога смерті розглядається в межах екзистенційно-гуманістичної психології як природна реакція на усвідомлення власної смертності. Дослідники підкреслюють, що сама по собі ця тривога не є патологічною, проте за умов тривалого стресу та постійної небезпеки вона може набувати дезадаптивних форм, проявляючись у підвищеній тривожності, порушеннях сну, гіпервигаданості, відчутті безпорадності, втраті сенсу життя та зниженні психологічної стійкості [3].

В умовах воєнного стану специфіка роботи з екзистенційною тривогою смерті визначається кількома чинниками. В першу чергу, тривога має реалістичний характер, оскільки загроза життю не є лише уявною, а має об'єктивні підстави. Це потребує від психолога відмови від стратегії повного зняття тривоги та зосередження на її усвідомленні, прийнятті й інтеграції в досвід особистості. По-друге, переживання смерті часто супроводжується досвідом втрати близьких або свідченням травматичних подій, що посилює інтенсивність екзистенційних переживань і потребує делікатної роботи з травматичним досвідом [3].

Важливим напрямом психологічної допомоги є актуалізація смислового виміру переживань. Усвідомлення кінцівки життя може сприяти переоцінці життєвих пріоритетів, формуванню відповідальності за власне життя та пошуку індивідуального сенсу. У цьому контексті ефективними є підходи екзистенційної та логотерапевтичної традиції, які спрямовані на підтримку здатності людини знаходити смисл навіть у складних життєвих обставинах [1].

Крім того, робота з екзистенційною тривогою смерті передбачає формування психологічної стійкості та відновлення відчуття суб'єктивного контролю. Це може включати розвиток навичок емоційної регуляції, усвідомлення власних ресурсів, підтримку соціальних зв'язків і зміцнення відчуття приналежності до спільноти. Значну роль відіграє також нормалізація переживань, коли фахівець допомагає людині усвідомити природність її реакцій на екстремальні умови [1, 2].

Опираючись на всі попередні твердження, можемо сказати, що робота з екзистенційною тривогою смерті в умовах воєнного стану має комплексний характер і поєднує елементи екзистенційної, травмофокусованої та підтримувальної психологічної допомоги. Основним завданням психологічного супроводу є не усунення самої тривоги, а створення умов для її усвідомлення, прийняття та трансформації у фактор особистісного зростання, що сприяє підвищенню психологічної стійкості та збереженню смислової цілісності особистості в умовах тривалої загрози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичко І. Екзистенціалізм // Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. С. 186–187.
2. Католик Г. В. Психологічна допомога дітям і сім'ям у кризових ситуаціях : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022.
3. Психологічна допомога дітям, які пережили травматичні події : навчально-методичний посібник / МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Федір ЗАЯКІН, ННІ цивільного захисту, ЗМЦЗ-25-2 група
НК – Юлія НЕНЬКО, доктор педагогічних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Пішов п'ятий рік повномасштабного вторгнення та тринадцятий рік війни росії проти України, роки болю, ненависті, втрат, жалю, страху, невизначеності, для кожного із нас.

Роки згуртованості, мужності, незламності Українського народу, який кожному мить виборює можливість існування. Існування в світі, де є ми, Українці, де є наша

мати, наш батько, наш брат, наша сестра, наші побратими та посестри, наші діти. Існування в світі, в якому немає російської навали, немає ворога.

Може це вже більше про виживати аніж жити? Це як про сприйняття, так і обставини, що виникають або не виникають.

Хто б міг подумати, що про нас з вами будуть писати книжки? Пам'ятаєте шкільні уроки всесвітньої історії, історії України? Ти немов поринаєш в казку, уявляючи себе героєм тієї чи іншої битви... Це все здається вигаданим, віддаленим, загадковим, але не зараз.

Зараз твориться історія. Без нашого дозволу герой, який сидить всередині кожного, не дізнається наскільки можна вийти за межі.

Часто мене питають: «А ти віриш у долю?», інколи додаючи, що ми самі її творимо. Я ж відповідаю, що все, що відбувається, погане, хороше, звичайне, будь-яке - це діло рук людини. Людині дана унікальна можливість вирішувати, чи зробити добре, або зробити навпаки.

Ми з вами живемо в реаліях, де росіяни вирішили вбивати наші родини, наші спогади, нас. Чому війна забирає найкращих з нас? Бо це доля? Чи може тому що півтораметровий якут вирішив скоротити собі строк у в'язниці і працюючи з ворожої ствольної артилерії випадково вистрілив куди не треба? Усе має свої наслідки, кожна дія або бездіяльність.

Я вірю, що при можливості врятувати – рятуй не вагаючись, людині дали другий чи вже п-ий шанс, може і ти колись будеш гідний повторного шансу.

Запалай серцем, в момент, що здається останнім, вийди за межі, ти вирішуєш до тих пір, поки дихаєш. Тут і зараз через мить «історія давніх часів», тож встигни погодувати власного героя, бо я б хотів нарешті прочитати наші пригоди.

*І маю я прожити свої роки
Щоб в школі хтось взяв книгу і сказав:
«Сенс існування є допоки,
Не даремно дядько цей одним життям стільки разів ризикував»*
Федір Заякін

*Звичайно сутність у цьому твоя
Навчись, не вагайся, і знову.
Постійно за межі. Ближчає земля?
Не зупинило тоді, не зупинить й потому.*
Федір Заякін

ЩО НАДАЄ СТІЙКОСТІ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Микита КАЩАВЦЕВ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Повномасштабна війна стала одним із найсерйозніших випробувань для українського населення. Бойові дії, постійні сигнали повітряної тривоги, руйнування міст і селищ, вимушене переселення мільйонів людей, фінансові труднощі та втрати близьких створюють значне психологічне навантаження на людей, бо війна створює дуже багато факторів стресу. У таких умовах особливо важливим є питання психологічної стійкості людей, тобто їхньої здатності адаптуватися до складних

обставин, зберігати емоційну рівновагу та продовжувати жити своїм звичним життям та працювати.

Психологічна стійкість формується під впливом різних факторів. Одним із важливих факторів є підтримка родини та близького оточення. Спілкування з рідними, друзями, однокурсниками та колегами допомагає людям розділити свої переживання, отримувати емоційну підтримку та відчувати, що вони не залишилися зі своїми труднощами та думками наодинці. Дослідження показують, що саме соціальна підтримка є одним з ефективних ресурсів подолання стресу.

Важливу роль у зміцненні стійкості українського суспільства відіграє взаємопідтримка громадян. Після початку повномасштабного вторгнення значно посилюється волонтерський рух, зростає взаємодопомога між людьми. Громадяни допомагають військовим, підтримують людей, які були вимушені покинути свою домівку через постійні обстріли міст або зруйнування власного житла, люди активно долучаються до благодійних зборів та гуманітарних ініціатив, допомагаючи тим, хто цього потребує. Така активність сприяє формуванню відчуття спільності та взаємодопомоги.

Ще одним важливим чинником є національна свідомість і відчуття, що люди є частиною своєї держави. Усвідомлення того, що українці захищають власну незалежність, культуру та право на вільне життя, допомагає багатьом людям знаходити внутрішні сили навіть у найскладніших умовах. Патріотизм, гідність, єдність і віра в перемогу стають важливими джерелами підтримки населення.

Разом із тим тривале перебування в умовах небезпеки може мати негативний вплив на психічне здоров'я людини. Постійний стрес, невизначеність, інформаційне перевантаження через постійний моніторинг соцмереж, переживання за життя своє та рідних можуть призводити до підвищеної тривожності, емоційного виснаження, порушення сну та концентрації уваги. У деяких випадках люди можуть переживати симптоми посттравматичного стресового розладу.

Саме тому важливим є розвиток системи психологічної допомоги населенню. В Україні активно працюють психологічні служби, громадські організації та волонтерські ініціативи, які надають підтримку людям, що постраждали від війни. Консультації психологів, участь у групах підтримки та різні методи психотерапії допомагають людям краще зрозуміти свої емоції та навчитися справлятися зі стресом навіть якщо це дуже складно.

Не менш важливими є індивідуальні способи подолання стресу. Психологи рекомендують намагатися зберігати звичний ритм життя, наскільки це можливо. Навчання, робота, повсякденні справи допомагають підтримувати відчуття стабільності та контролю над власним життям. Важливим також є дотримання інформаційної гігієни, тобто обмеження надмірного перегляду новин і перевірка достовірності інформації, бо це дуже впливає на емоційний стан людини.

Позитивний вплив на психологічний стан мають також фізична активність, прогулянки на свіжому повітрі, творчі заняття та спілкування з близькими людьми. Такі прості дії допомагають зменшити рівень напруження та відновлювати емоційні ресурси організму. Для багатьох людей підтримкою стають також культурні традиції, віра та духовні цінності. Окрему роль у подоланні стресу відіграє освіта та інформування населення про психічне здоров'я. Поширення знань про психологічну самопоміч допомагає людям краще розуміти власні емоції та знаходити ефективні способи подолання складних життєвих ситуацій. Наприклад, у моєму житті після важкого або напруженого дня мені допомагає прогулянка на свіжому повітрі та розмова з близькими людьми. Під час таких моментів є можливість заспокоїтися, відволіктися від проблем і відновити емоційний стан. Це показує, що навіть прості щоденні дії можуть позитивно впливати на психічне здоров'я.

Важливим фактором збереження психологічної стійкості населення є також роль освіти та засобів масової інформації. Освітні установи намагаються підтримувати

навчальний процес навіть у складних умовах війни, що допомагає молоді зберігати відчуття стабільності та перспективи на майбутнє. Викладачі, психологи та соціальні працівники проводять бесіди, тренінги та заняття, спрямовані на підтримку психічного здоров'я студентів і школярів. Такі заходи допомагають молодим людям навчитися краще розуміти свої емоції, долати тривогу та знаходити ефективні способи адаптації до нових життєвих умов. Ще одним важливим аспектом є розвиток культури взаємної підтримки та солідарності. Під час війни люди часто проявляють співчуття, допомагають незнайомим людям, організовують спільні ініціативи та благодійні заходи. Така активна громадянська позиція сприяє формуванню відчуття єдності та спільної відповідальності за майбутнє країни. Коли люди бачать, що вони не самі у своїй боротьбі, це зміцнює їхню віру у власні сили та допомагає легше переживати складні періоди.

Варто також зазначити, що важливим ресурсом психологічної стійкості є здатність людини знаходити сенс навіть у складних обставинах. Багато українців продовжують працювати, навчатися, допомагати іншим і будувати плани на майбутнє. Саме наявність мети, віра в перемогу та прагнення до відновлення країни допомагають людям зберігати внутрішню силу та надію.

Отже, стійкість населення України в умовах війни формується завдяки поєднанню соціальних, психологічних і культурних факторів. Підтримка родини та друзів, згуртованість суспільства, національна свідомість і розвиток психологічної допомоги дають можливість людям долати труднощі воєнного часу. Саме ці чинники сприяють збереженню моральної сили суспільства та створюють основу для майбутнього відновлення країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карамушка Л. М. Психологія організаційної стійкості в умовах соціальних криз. Київ : Логос, 2021. 256 с.
2. Кокун О. М. Психологічна допомога військовослужбовцям і цивільному населенню в умовах воєнного конфлікту. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 90 с.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 272 с.
4. World Health Organization. Mental health and psychosocial support in emergencies. Geneva : WHO, 2021.
5. Всесвітня організація охорони здоров'я. Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій. – Женева, 2022.
6. Міністерство охорони здоров'я України. Рекомендації щодо збереження психічного здоров'я під час війни. – Київ, 2023.
7. UNICEF. Психологічна підтримка дітей та дорослих у кризових ситуаціях. – Нью-Йорк, 2022.

КЛІНІЧНІ ПРОЯВИ РОЗЛАДІВ НЕВРОТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ У ПОСТТРАВМАТИЧНИХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

*Аліна КОЛОМОЄЦЬ,
Олександр ЧЕРНЕНКО, кандидат медичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Всі війни закінчуються. Герої, які мужньо захищають суверенітет України та її територіальну цілісність, демобілізуються, і держава зобов'язана створити належні умови для відновлення їх здоров'я, забезпечення медико-психологічної реабілітації та

повернення їх до повноцінного життя. Учасники бойових дій, крім фізичних ушкоджень, на війні отримують ще й психологічні травми. До 90% мобілізованих українців, які не є професійними військовими, ризикують отримати бойову психічну травму. Поряд з безпосередніми учасниками бойових дій є багато постраждалих серед мирного населення, свідків цих подій, внутрішньо переміщених осіб. В мирному житті, на жаль, також відбуваються надзвичайні події природного та техногенного походження. Психогенні розлади, поранення, захворювання під час бойових дій, соціальних заворушень, стихійних лих та масових катастроф різного походження займають особливе місце, оскільки можуть одночасно виникати у багатьох людей. Необхідно оперативно оцінювати стан потерпілих, прогнозувати розлади, які можуть виникнути, проводити всі можливі (в конкретних екстремальних умовах) корекційно-лікувальні та реабілітаційні заходи. Психологічна робота із військовослужбовцями не може обмежуватися лише лікуванням поранених у військових госпіталях.

В учасників бойових дій найчастішою категорією розладів психіки і поведінки є розлади адаптації (РА) і посттравматичні стресові розлади (ПТСР). За своєю клінічною суттю ПТСР – відстрочена реакція на травматичний стрес, здатна викликати психічний розлад у будь-кого (безпосередня загроза життю, фізична повноцінність людини або осіб з її оточення, включення особи або її близьких до катастрофічних ситуацій глобального чи місцевого характеру (війна або ДТП). Таким чином, ПТСР є психогенним за походженням захворюванням [1, 2].

У клінічній практиці ПТСР має однойменну – рубрифікацію (це систематизований поділ медичних знань, хвороб або літератури на тематичні розділи (рубрики) для впорядкування інформації. Це включає використання контрольованих словників (наприклад, MeSH) та класифікацій (як МКХ-10), що дозволяє структурувати діагнози та наукові статті за системами організму або галузями наук) і є синдромом, що виникає після дії екстремального за силою стресу. Хворий багато разів «знову проживає» психотравмуючу ситуацію, до нього знову і знову повертаються ті ж важкі, болісні переживання (так звані «ремінісценції»); часто виникають нав'язливі мимовільні спогади – надзвичайно яскраві і живі, зокрема ейдетичного характеру (наплив яскравих, жаклих сцен того, що відбувалося). Деякі хворі починають уникати обставин, що нагадують їм про перенесену психотравму (наприклад, жінка, яку згвалтували на автомобільній парковці, починає уникати інших будь-яких парковок), тобто відбувається формування вторинних нав'язливостей (обсесивного синдрому, нав'язливих спогадів) [1].

Семіотичні ознаки ПТСР виникають протягом одного – декількох місяців після впливу первинного стресорного чинника і зазвичай розвиваються разом із симптомами недиференційованої тривоги. Систематику основних психопатологічних феноменів можливо змалювати таким чином. Хворий неодноразово переживає психотравмуючі обставини у вигляді:

- нав'язливих спогадів (наприклад, короткочасне і яскраве повторне переживання перенесеного «flashback», нічні кошмари – «*favor nocturna*»);
- обтяжливих сновидінь;
- відчуттів і вчинків, які ніби вказують, що психотравмуюча ситуація поновлюється;
- вираженого психологічного дистресу в ситуаціях, які нагадують або асоціюються із психотравмуючою подією;
- перезбудження;
- емоційного виснаження.

До інших проявів цього розладу відносять наполегливе уникнення подразників, які можуть асоціюватися із психотравмуючою ситуацією і ознаки постійної готовності до надмірного реагування. Ці явища за об'єктивним анамнезом не властиві хворому до перенесеної психічної травми [2].

Вперше термін «посттравматичний стресовий синдром», яким позначався викликаний важким стресом специфічний симптомокомплекс психічних розладів, був застосований у 1980 році М. Horowitz і співавт.; цей термін був включений до американської класифікації психічних розладів (DSM-III). Раніше такі розлади відносилися до кола невротичних або близьких до них розладів. У подальшому ці критерії уточнено і доповнено у DSM-III-R і DSM-IV, так само, як і у МКХ-10.

ПТСР відносять до особистісно-реактивних станів (з клінічної точки зору), що розвиваються внаслідок травматичного стресу (зокрема надзвичайної ситуації), який носить патогенно-психогенний характер для конкретної людини (наприклад, ситуації представляють безпосередню загрозу для повноцінного існування людини, причетність її або рідних, близьких, друзів до катастрофічних ситуацій глобального або локального характеру – стихійні лиха, війни, техногенні катастрофи тощо).

Основні психопатологічні феномени ПТСР спостерігаються у вигляді облігатних симптомів:

- нав'язливі спогади (наприклад, короткочасне і яскраве повторне переживання перенесеного «flashback», нічні жахи «*pravor nocturna*»);
- обтяжливі сновидіння;
- недиференційована тривога;
- відчуття повторного переживання психотравмуючої ситуації, яке слід диференціювати з епіфеноменами «*deja vu*»;
- переживання гострого психологічного дискомфорту стресового рівня у ситуаціях, що нагадують або асоціюються з первинною психотравмуючою подією;
- психомоторне недиференційоване збудження;
- емоційне притуплення, навіть до ступеню «*anaesthesia dolorosa psychica*».

Одним з першочергових завдань Європейського плану дій в Україні після війни є розробка і впровадження комплексних, інтегрованих систем охорони психічного здоров'я, які об'єднують зміцнення здоров'я, профілактику, лікування і реабілітацію, догляд та відновлення здоров'я [2, 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Інновації у медико-психологічній реабілітації учасників бойових дій та постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій (клінічна настанова) / Під заг. ред. проф. Б.В. Михайлова. – Харків-Київ: «Укрпрофоздоровниця» 2019.–152 с.
2. Михайлов Б.В., Чугунов В.В., Курило В.О., Саржевський С.Н. Посттравматичні стресові розлади: Навчальний посібник. / Під заг.ред.проф.Б.В. Михайлова.- Вид. 2-е, перероблене та доповнене.- Х.:ХМАПО, 2014.-285 с
3. Охорона психічного здоров'я в умовах війни, / пер. з англ. Тетяна Семігіна, Ірина Павленко, Євгенія Овсяннікова [та ін.]. – К. : Наш формат, 2017. – 1068 с.

ТРАГЕДІЯ БУЧІ ТА МІСТ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПОЛІТИКА ГЕНОЦИДУ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

*Кирило КОНИК, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-3
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Події весни 2022 року на Київщині стали безпрецедентним проявом жорстокості в історії як Європи так і всього світу в ХХІ столітті. Попри плин часу, актуальність дослідження «Бучанської різанини» лише зростає, адже ці факти стали першим

неспростовним доказом того, що метою російського вторгнення є не просто територіальна експансія, а цілеспрямований геноцид української нації. Саме події в передмістях Києва для світової громадськості стала очевидною справжня ідеологічна сутність агресора, яка яскраво довела, що системні воєнні злочини окупантів є частиною державної стратегії РФ, спрямованої на ліквідацію української ідентичності [1].

Тридцять дев'ятий день повномасштабного вторгнення назавжди закарбувався в пам'яті світу як момент відкриття «концентрованого зла», за словами Президента України Володимира Зеленського [2]. Після деокупації Бучі, Ірпеня, Гостомеля та Мотижина світ побачив апокаліптичні картини: заміновані дитячі майданчики, житлові квартали, перетворені на руїни, та сотні тіл мирних мешканців, покинутих просто на дорогах. Характер пошкоджень та положення тіл – зокрема, зв'язані за спиною руки та вогнепальні поранення у потилицю – чітко вказували на систематичні позасудові страти цивільних осіб.

Масштаби звірств охоплювали всі можливі форми злочинів проти людяності. На вулиці Старояблонській у Бучі та вздовж траси Київ–Житомир були зафіксовані факти спалення цілих родин у власних автомобілях під час спроб евакуації. Особливу жорстокість окупанти виявили щодо жінок: поблизу траси було знайдено тіла молодих дівчат, яких намагалися спалити на автомобільних покривках для приховування слідів сексуального насильства [1]. Символом незламності та трагедії стала історія старости Мотижина Ольги Сухенко, яку разом із чоловіком та сином було закатовано та кинута до ями біля дороги. Ці акти терору не були випадковими – вони спрямовувалися на лідерів громад, волонтерів та людей із активною громадянською позицією [2].

Статистичні дані правоохоронних органів України вражають: у Бучанському районі було виявлено 1137 тіл загиблих, з яких 461 – безпосередньо в Бучі [2]. Важливим доказом спланованості вбивств стали супутникові знімки компанії Махаг Technologies, які підтвердили наявність масових поховань біля церкви Андрія Первозванного ще з 10 березня, тобто в розпал окупації. Це повністю спростувало російську пропаганду про «постановку» подій після відходу військ. За словами директора Ірпінського медичного центру Андрія Левківського, лише в одній братській могилі було ексгумовано 67 тіл, частина з яких залишилася неідентифікованою через значні ушкодження [3].

Наразі процес притягнення до відповідальності перебуває під пильним контролем міжнародної спільноти. Службою безпеки України вже встановлено особи майже 900 російських військовослужбовців, причетних до звірств. Прокурор Руслан Кравченко, який очолив Бучанську прокуратуру, наголошує, що причиною страти міг стати будь-який дріб'язок: проукраїнський коментар жертви у соціальних мережах або наявність мисливського квитка [4]. Це свідчить про те, що терор був тотальним і не мав військової доцільності.

Трагедія Бучі та міст Київської області стала глобальним символом страждань українського народу та водночас його незламності. Ці події відкрили очі світовій спільноті на справжню загрозу російського терору, ставши точкою неповернення в міжнародній політиці. Геноцидальний характер убивств на Київщині вимагає не лише засудження, а й створення спеціального міжнародного трибуналу для покарання винних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучанська різанина // ТСН: [вебсайт]. URL: <https://tsn.ua/keywords/zvirstva-armiyi-rosiyi-v-buchi-2620.html>
2. «Бучанська різанина». Ким є перші підозрювані і як їх знайшли // BBC News Україна: [вебсайт]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61349033>
3. Прищепа Я. Поблизу Бучі знайшли вже 1137 тіл загиблих українців – МВС // Суспільне Київ: [вебсайт]. URL: <https://suspilne.media/kyiv/247767-poblizu-buci-znajsli-vze-1137-til-zagiblih-ukrainciv-mvs/>.

4. Жорстокі масові вбивства мирних громадян у Бучі, інших містах і селах Київської області, зв'язчі розстріли українських дітей вимагають від країн «великої сімки», Європейського Союзу запровадження повного економічного ембарго проти Російської Федерації // Верховна Рада України: [вебсайт]. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221276.html>

ОКУПАЦІЯ ТА СПРОБА АНЕКСІЇ КРИМУ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ХРОНОЛОГІЯ АГРЕСІЇ

*Денис КОРСУН, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-2
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Дослідження теми окупації та анексії Криму зумовлене гострою потребою у відновленні територіальної цілісності України, що є базовою умовою національної безпеки та завершення збройного конфлікту. Правова кваліфікація дій агресора на півострові є критично важливою для притягнення Російської Федерації до відповідальності в міжнародних судах і створення дієвих механізмів виплати репарацій. Окрім того, аналіз цих подій дозволяє розробити ефективні стратегії майбутньої реінтеграції регіону, забезпечити захист прав людини та протидіяти системним демографічним змінам, які здійснює країна-окупант. У загальному геополітичному контексті деокупація Криму є запорукою стабільності всієї європейської системи безпеки та необхідним кроком для відновлення авторитету міжнародного права.

Окупація та анексія Криму являють собою акт насильницького зайняття збройними силами Російської Федерації під безпосереднім керівництвом політичної влади країни-агресора території Кримського півострова, включаючи Автономну Республіку Крим та місто Севастополь. Дані дії були здійснені з грубим порушенням українського та міжнародного права, супроводжуючись численними посяганнями на права і свободи людини.

У науково-правовому дискурсі слід чітко розмежовувати окупацію як фактичне встановлення контролю над територією та анексію як протиправне приєднання територій до складу РФ, що не визнається міжнародним співтовариством. Окупація передувала і стала підґрунтям для подальшої спроби анексії, при цьому застосування терміну «анексія» іманентно позначає протиправність приєднання і жодним чином не легітимізує агресивну діяльність Російської Федерації. Тимчасово окупована територія Криму залишається невід'ємною частиною України, у межах якої окупаційна адміністрація протиправно здійснює фактичний контроль над ресурсами та суспільними відносинами всупереч міжнародно визнаному суверенітету України [1].

Передумовами агресії стали події Революції Гідності, викликані відмовою Віктора Януковича від євроінтеграційного курсу та системною корупцією. Після втечі Януковича та розбалансування силових структур Росія під приводом заходів безпеки під час Олімпійських ігор у Сочі перекинула до прикордонних областей наступальні підрозділи, залишивши по завершенні навчань значне військове угруповання в повній бойовій готовності.

Перші ознаки спеціальної операції спостерігалися ще 20 січня 2014 року з появою на півострові військових без розпізнавальних знаків («зелених чоловічків») та формувань російських козаків під прикриттям «місцевої самооборони» [2]. Офіційним початком окупації вважається 19–20 лютого 2014 року, коли було зафіксовано перші факти застосування ресурсів ЗС РФ для захоплення територій, що 24 лютого переросло

у повномасштабне вторгнення. Російська влада заперечувала участь своїх військових, маскуючи дії через підконтрольні пропагандистські медіа. Агресія збіглася в часі з піком Революції Гідності та розстрілами на Майдані, що дозволило РФ скористатися політичною нестабільністю для «компенсації» геополітичних невдач [1].

23 лютого в Севастополі під час проросійського мітингу було нелегітимно проголошено «народним мером» О. Чалого, паралельно зі збільшенням російського військового контингенту під приводом «посилення охорони» Чорноморського флоту. 24 лютого росіяни заблокували в'їзди до Севастополя. Вирішальним моментом спротиву став проукраїнський мітинг 26 лютого, організований Меджлисом кримськотатарського народу, який зібрав тисячі громадян на захист територіальної цілісності України. Проте в ніч на 27 лютого спецпризначенці РФ захопили будівлі Верховної Ради та Ради Міністрів Криму, де за відсутності кворуму та під тиском озброєних осіб було призначено нелегітимний уряд С. Аксьонова. Наприкінці лютого російські війська встановили блокпости на перешийках, захопили аеропорт «Бельбек» та заблокували Керченську переправу, фактично оточивши українські частини.

Специфіка моменту полягала в особистих зв'язках та тривалому спільному базуванні військових обох країн, що ускладнювало організацію вогневої відсічі. 4 березня В. Путін публічно заперечив присутність військ РФ, проте вже 16 березня було проведено незаконний «референдум» під наглядом окупаційного контингенту. Захід відбувався без участі незалежних спостерігачів ОБСЄ, з масовими фальсифікаціями та за відсутності реального обліку виборців. Офіційним днем анексії стало 18 березня 2014 року [3].

Отже, окупація та спроба анексії Криму Російською Федерацією стали початком руйнації сучасної системи міжнародної безпеки та викликом для державного суверенітету України. Події 2014 року продемонстрували використання Росією інструментів гібридної війни, де збройна агресія поєднувалася з інформаційними маніпуляціями та політичним тиском. Незважаючи на тривалий період окупації, Крим залишається невід'ємною частиною України, а його деокупація є стратегічним пріоритетом, що вимагає консолідації міжнародних зусиль, посилення санкційного тиску та активної підготовки до повної реінтеграції півострова. Відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів є єдиним шляхом до встановлення стабільного миру та утвердження верховенства права в Європі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Окупація й анексія Криму URL: <https://esu.com.ua/article-74519>
2. Історія повзучої анексії Криму: лютий 2014 – 2023 роки URL: <https://cpd.gov.ua/articles/istoriya-povzuchoyi-aneksiyi-krymu-lyutyj-2014-2023-roky>
3. Анексія Криму. URL: <https://azov.one/blog/war-in-ukraine/annexation-of-crimea>

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

*Артем КРИНИЦЬКИЙ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-24-3
НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, кандидат історичних наук., доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Відповідно до визначення, запропонованого Міжнародним комітетом червоного хреста, збройний конфлікт – це збройне протистояння, що відбувається між державами,

або тривале збройне протистояння між урядовою владою та організованими збройними угрупованнями або ж лише між організованими збройними угрупованнями Своєю чергою, внутрішній (не міжнародний) збройний конфлікт - це збройний конфлікт, що відбувається на території однієї держави і в якому війська жодної іншої держави не беруть участі. Прикладом внутрішнього збройного конфлікту може бути застосування збройних сил держави проти дисидентських або повстанських угруповань або збройне протистояння двох або більше збройних угруповань, що відбувається на території однієї держави, але не обов'язково із залученням регулярних збройних сил [1].

Права людини під час збройного конфлікту закріплені у чотирьох Женевських конвенціях 1949 року, що набрали чинності для України з 1955 року:

- Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях;
- Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, з складу збройних сил на морі;
- Женевська конвенція про поведження з військовополоненими;
- Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни.

Перша Женевська конвенція – Конвенція про поліпшення долі ранених на полі бою 1864 р. була прийнята 22 серпня 1864 р. та відзначила виникнення міжнародного гуманітарного права. Послідовно були прийняті Женевські конвенції у 1906, 1929, 1949 рр.

Женевська конвенція про поліпшення долі поранених на полі бою зобов'язує її учасників підбирати поранених і хворих та надавати їм допомогу без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового стану чи будь-якими іншими аналогічними критеріями. Сторони конфлікту повинні якомога швидше реєструвати стосовно кожного пораненого, хворого або померлого супротивної сторони, які потрапили під їхню владу, будь-які подробиці, які можуть допомогти під час його ідентифікації. Медичні установи, санітарний персонал і транспорт для перевезення поранених, хворих і санітарного майна користуються захистом, і напад на них забороняється [2].

Правила поведження з хворими та пораненими під час морської війни, які відповідні правилам, що передбачені Конвенцією про поліпшення долі поранених і хворих в регулярних арміях закріплює друга Женевська конвенція – Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що постраждали в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі.

Третя Женевська конвенція - Конвенція про поведження з військовополоненими – встановлює правила, яких повинні дотримуватися сторони, що беруть участь у збройному конфлікті, при поводженні з військовополоненими, а саме:

- з військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно;
- поважати їхню особу та честь;
- держава не може обмежувати в здійсненні прав, які забезпечує правоздатність, за винятком обмежень, що вимагають умови полону;
- не дискримінувати їх, безоплатно утримувати та надавати медичну допомогу;
- різного роду тортури, примус не можуть застосовуватись до військовополонених для одержання від них будь-яких відомостей. У разі відмови відповідати, до військовополоненого не можуть застосовуватись погрози, образи, переслідування, обмеження прав;
- військовополонені мають право на гідні умови життя, належне харчування та житло, медичне забезпечення;
- військовополонені повинні мати укриття від повітряних бомбардувань та інших небезпек, як і місцеве цивільне населення;
- військовополонені мають право на релігійну, інтелектуальну та фізичну діяльність, право на працю та відпочинок, винагороду за працю, щомісячний

аванс грошового забезпечення, право на одержання посилок, зв'язок з сім'єю та інші права.

Конвенція про захист цивільного населення під час війни закріплює, що з населенням, яке перебуває на окупованій території, повинно здійснюватися гуманне поводження і захист його прав.

Женевські конвенції від 12 серпня 1949 р. діють разом із трьома Додатковими протоколами:

- Додатковим протоколом до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 р.;
- Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8 червня 1977 р.;
- Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми, від 8 грудня 2005 р.

Прогресивні, демократичні та правові держави активно виступають за затвердження і розвиток міжнародно-правових норм, які спрямовані на заборону ведення жорстких та антигуманних воєнних дій. Женевські конвенції про захист жертв війни є міжнародними багатосторонніми угодами у сфері законів і звичаїв війни, які спрямовані на захист жертв збройних конфліктів. Понад 190 держав, майже всі країни світу, 12 серпня 1949 року долучилося до їх підпису.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2014. - № 6. - С. 47-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_6_12 (дата звернення: 12.02.2023).

2. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 12.02.2023).

ЕТАПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ БОЙОВИХ ДІЙ ПІД ЧАС АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ (2014–2018 РР.)

*Максим КУЛІНСЬКИЙ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-2 навчальний взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Після завершення Революції Гідності Україна зіткнулася з прямою загрозою національній безпеці – збройною агресією Російської Федерації, що розпочалася з анексії Криму та перейшла у фазу гібридної війни на Сході. У квітні 2014 року проросійські збройні угруповання за прямої підтримки РФ розпочали захоплення адміністративних будівель у Донецькій та Луганській областях, що змусило українське керівництво 14 квітня 2014 року оголосити про початок Антитерористичної операції (АТО). На початковому етапі українська армія стикнулася з критичними труднощами, включаючи нестачу техніки, засобів зв'язку та підготовлених кадрів, проте зусиллями Збройних Сил, Національної гвардії та добровольчих батальйонів вдалося розпочати деокупацію населених пунктів.

Переломними стали бої за Слов'янськ, звільнення якого 5 липня 2014 року значно підвищило моральний дух війська та довіру суспільства до спроможності

держави контролювати ситуацію. Протягом літа 2014 року було відновлено контроль над Лисичанськом, Сєверодонецьком, Рубіжним та Маріуполем, однак активне просування українських сил було зупинене масштабним вторгненням регулярних російських військ. Це призвело до трагедії під Іловайськом, де під час виходу «зеленим коридором» українські підрозділи були обстріляні агресором, що стало символом підступності ворога та виявило потребу в негайних реформах сектору оборони [1].

Однією з найбільш героїчних сторінок цього періоду стала оборона Донецького міжнародного аеропорту, де «кіборги» протягом 242 днів утримували об'єкт під постійними штурмами, що стало уособленням незламності армії. На початку 2015 року запеклі бої розгорнулися за Дебальцеве – стратегічний залізничний вузол, звідки після виконання бойових завдань українські підрозділи здійснили організований вихід. Після укладання Мінських домовленостей активна фаза перейшла у формат позиційної війни з постійними обстрілами та локальними сутичками в районі Авдіївської промзони, Широкиного, Мар'їнки та Попасної [1].

У квітні 2018 року формат операції було змінено на Операцію об'єднаних сил (ООС), що передбачало перехід управління безпосередньо до Збройних Сил України та суттєву модернізацію оборонних рубежів і озброєння [2].

Загалом АТО стала першим масштабним етапом російсько-української війни, під час якого вдалося зупинити просування агресора, відновити контроль над значною частиною Донбасу, реформувати армію та згуртувати суспільство. Цей досвід виявився визначальним випробуванням, яке підтвердило здатність України захистити свою державність і заклало фундамент для подальшої боротьби за повну незалежність і територіальну цілісність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хронологія подій АТО (2014–2018) // РНБО України: офіційний вебсайт. URL: Київ, 2019.https://www.rnbo.gov.ua/ua/Documents/?utm_source=com
2. Біла книга 2014–2017 URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Ministerstvo_oborony_Ukrainy/Bila_knyha_2018_Zbrojni_Syly_Ukrainy.pdf

ОБОРОНА ДОНЕЦЬКОГО АЕРОПОРТУ ЯК СИМВОЛ НЕЗЛАМНОСТІ ТА ДОСВІД ДЛЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

*Станіслав ЛАГУТА, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-1 навчальний взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Оборона Донецького аеропорту (ДАП), яка тривала 242 дні (з 26 травня 2014 року по 22 січня 2015 року), стала однією з найбільш героїчних і водночас трагічних сторінок сучасної історії України. Вислів «Кіборги вистояли, не вистояв бетон» – це не просто метафора, а констатація факту, що має глибоке значення як для національної ідентичності, так і для розбудови системи цивільної безпеки.

Після подій, які Росія намагалася подати як «державний переворот» в Україні, російські військові та підконтрольні їм сепаратистські угруповання розгорнули активні бойові дії на Сході нашої держави. У 2014 році вони намагалися захопити низку населених пунктів, серед яких особливо трагічними стали події під Іловайськом та запеклі бої за Донецький аеропорт. У відповідь Україна розгорнула Антитерористичну операцію (АТО), спрямовану на захист територіальної цілісності та недопущення подальшої ескалації конфлікту [1]. Перші спроби встановлення контролю над

Донецьким аеропортом проросійські угруповання здійснили 17 квітня 2014 року, через 10 днів після проголошення так званої «Донецької народної республіки». До летовища тоді прибули від 70 до 200 озброєних активістів, серед яких були представники ветеранських організацій та цивільні під наглядом бойовиків. Незважаючи на вивішений прапор ДНР, стратегічний об'єкт залишався під контролем України.

Бої за Донецький міжнародний аеропорт тривали з вересня 2014 року до 23 січня 2015 року й стали одними з найзапекліших у війні на Сході України. У протистоянні брали участь українські Збройні Сили, підрозділи добровольчих батальйонів та спецпризначенці з одного боку, і проросійські збройні формування та регулярні підрозділи РФ – з іншого. Героїчна оборона об'єкта, що тривала 242 дні, зробила його символом незламності, а захисники отримали назву «кіборги».

Бої за Донецький аеропорт привернули увагу світових медіа та стали доказом прямої участі Росії у збройному конфлікті. У міжнародних звітах та дослідженнях (Human Rights Watch, ООН, ОБСЄ) вони розглядаються як приклад ескалації російської агресії. У 2025 році події ДАПу залишаються важливим аргументом у міжнародних дискусіях щодо відповідальності РФ за розпалювання війни, ведення терористичної діяльності та порушення міжнародного гуманітарного права. Події в ДАПі стали також поштовхом до реформування Збройних Сил України. Саме після боїв за аеропорт було розпочато активний перехід на стандарти НАТО, модернізовано систему командування та логістичного забезпечення, а висновки з оборони об'єкта стали основою багатьох військових аналітичних документів. Таким чином, оборона Донецького аеропорту 2014–2015 років залишається важливою не лише як подія минулого, але й як ключовий елемент формування сучасної української армії, системи цивільної безпеки і національної самосвідомості. Її уроки вивчають у 2025 році, вони впливають на підготовку фахівців та мотивують українських захисників у боротьбі, яка триває й сьогодні.

Після оголошення першого Мінського протоколу (вересень 2014), бойовики та російські війська почали масові штурми з метою захопити аеропорт до початку зими. Ці бої характеризувалися інтенсивними артилерійськими обстрілами та штурмами, спрямованими на захоплення як старого, так і нового терміналів. Втрата контролю над Старим терміналом у жовтні 2014 року змусила українських захисників зосередитися на обороні Нового терміналу, який став головним символом стійкості.

Новий термінал, попри руйнування, перетворився на головний осередок опору та символ «Кіборгів». Щоденні штурми та обстріли з танків, артилерії та важкої техніки. Українські захисники утримували позиції фактично в руїнах. Ключова подія: Навіть коли зовнішні стіни та дах були знищені, українські військові утримували перший поверх, підвал та диспетчерську вежу, забезпечуючи контроль вогнем над навколишньою територією. Бої за диспетчерську вежу (ключову для спостереження) були особливо запеклими, і вона була зруйнована у жовтні [2].

Критичний штурм та падіння Перекриття (січень 2015). Це кульмінаційний і найтрагічніший етап усієї оборони. 13–22 січня 2015 року – це був останній, вирішальний штурм. Ворог почав використовувати максимально руйнівні засоби, зокрема потужні вибухові пристрої. 19–20 січня: Бойовики підірвали несучі конструкції Нового терміналу, що призвело до обвалу бетонних перекриттів. Цей обвал призвів до загибелі великої кількості захисників, які перебували в середині. Після обвалу та відсутності можливості утримувати позиції під постійним вогнем та в повній руйнації, 23 січня 2015 року українські сили відступили з терміналу та прилеглих позицій, що ознаменувало формальне завершення битви. Це показує на скільки українці сильний народ, що навіть бетон не витримує те що витримують українські військові вони як сталі люди завжди в змозі захистити свій дім та людей які це потребують[2].

В умовах сучасної війни надзвичайно важливо, коли вся нація працює як єдиний організм: військові захищають, рятувальники ліквідовують наслідки атак, медики рятують життя, волонтери забезпечують необхідним, а цивільні допомагають тим, хто

поруч. Саме така взаємодія стала фундаментом стійкості України та підтвердила, що єдність – це реальна сила, яка здатна протистояти навіть наймасштабнішій агресії.

З погляду спеціальності «Цивільна безпека», досвід оборони Донецького аеропорту має велике практичне значення. Він демонструє важливість захисту стратегічної інфраструктури, організації оборони об'єктів, логістики, медичної евакуації та управління ризиками в зоні бойових дій. Для майбутніх фахівців у сфері безпеки це – унікальний навчальний приклад, який дає змогу аналізувати реальні обставини бойових руйнувань, дії рятувальних служб і взаємодію військових структур.

Таким чином, тема оборони ДАПу залишається надзвичайно актуальною. Для сучасної України вона символізує стійкість, мужність, професійність та готовність захищати свою державу навіть у надскладних умовах. Ці події продовжують формувати національну пам'ять і залишаються потужним моральним орієнтиром для суспільства, особливо для військовослужбовців, які сьогодні боронять Україну на східних напрямках. Героїзм «кіборгів» підтримує бойовий дух українських воїнів, мотивує їх до виконання бойових завдань і нагадує, що навіть у найважчих умовах можливо вистояти

ЛІТЕРАТУРА

1. День пам'яті захисників ДПАу. URL:<https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/20/20-sichnya-den-pamyati-zahysnykiv-da-pu>

2. Битва за Донецький аеропорт: хроніка подвигу, цифри, факти, значення та уроки. URL:<https://spravdi.org/bytva-za-doneczkyj-aeroport-hronika-podvygu-cyzyfry-fakty-znachennya-ta-uroky/>

ПЕРЕРВАНИЙ ПОЛІТ У ВІЧНІСТЬ: АН-225 «МРІЯ» ЯК СИМВОЛ НЕЗЛАМНОСТІ В КОМЕМОРАЦІЇ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

Артьом ЛИСЮК, ННІІ-24-203Пр

НК – Олена МАКАРОВА, кандидат психологічних наук, доцент

Харківський національний університет внутрішніх справ

Україна сьогодні переживає складний обпалений вогнем час повномасштабної війни, щохвилини перепплавляє живі події у застиглу форму історії. У цьому горнилі страждань та звитяги народжуються символи, які виходять за межі матеріального світу. Одним із найяскравіших таких образів став літак Ан-225 «Мрія» – технічний велетень, довжина якого 84 м, а вантажопідйомність понад 250 тон [1, 89]. Знаходилась «Мрія» у Гостомелі, як і інші літаки авіалінії «Антонова». На початку повномасштабного вторгнення РФ аеропорт одним із перших опинився під ударом росіян. Перша крилата ракета прилетіла туди о 6 год. 30 хв [2]. Знищення цього літака стало для українців не просто втратою унікального транспортного засобу, а глибокою національною травмою, що миттєво трансформувалася у міф про незламність. Цей літак, створений для підкорення неба та космосу, став жертвою земної агресії, але саме через свою загибель він здобув вічне життя в колективній пам'яті, ставши ключовим елементом комеморації сучасної російсько-української війни.

Історія «Мрії» завжди була історією про масштаб людського генія та амбіції, що не знають кордонів. Народжена в конструкторському бюро Антонова, вона була втіленням мрії про космічні подорожі, виступаючи частиною системи «Енергія-Буран». Вперше літак піднявся в повітря 21 грудня 1988 року. Створений на базі Ан-124 «Руслан», він став найбільшим і найпотужнішим вантажним літаком у світі. Після

розпаду Радянського союзу програма закрилась, а сама «Мрія» стояла в ангарі, поки на початку 2000-х Авіалінії Антонова не переобладнали її під транспортний літак [3, 199].

Проте справжнє визнання Ан-225 отримав уже в часи незалежної України, ставши візитною карткою держави на всіх континентах. Статус цивільного повітряного судна, що здатен літати без обмежень по міжнародним трасам, літак здобув 7 травня 2001 року, коли знову піднявся в повітря після модернізації. Менш ніж за три тижні він отримав Сертифікат типу, що підтверджує його відповідність міжнародним нормам [4]. Кожен політ був подією, за якою спостерігали тисячі людей по всьому світу. «Мрія» не просто перевозила надважкі вантажі; вона перевозила престиж нації, демонструючи, що Україна здатна створювати те, що не під силу нікому іншому. Вона служила живим доказом інтелектуального та технічного потенціалу, яка вистояла після розпаду імперії та знайшла своє місце в глобальному світі.

Початок повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року змінив оптику сприйняття цього літака назавжди. Бої за Гостомельський аеропорт стали однією з перших і найбільш драматичних сторінок оборони Києва. В епіцентрі цього вогняного пекла опинилася вона – тиха й нерухома у своєму ангарі. Коли перші новини про ймовірне знищення «Мрії» почали просочуватися в інформаційний простір, суспільство відмовлялося в це вірити. Це заперечення було природною реакцією на зазіхання ворога на щось святе.

Знищення літака ворогом, який був цивільним сприймалося не як військова необхідність, а як акт вандалізму, спрямований на деморалізацію нації, на спробу вбити саму можливість українців мріяти про велике майбутнє. Адже відповідно до статті 52 Протоколу I [5], цивільні об'єкти користуються захистом від нападу, тоді як військовою цінністю може бути визнаний лише об'єкт, який за своїм характером, розташуванням, призначенням або використанням робить ефективний внесок у військові дії, і повне або часткове знищення якого дає явну військову перевагу.

Проте ефект виявився прямо протилежним. Оприлюднені кадри понівеченого металу, обгорілого фюзеляжу та відірваного носа літака не викликали відчаю, а породили лють та рішучість. Саме в цей момент відбувся перехід від реальності до історії: «Мрія» перестала бути літаком і стала ідеєю. В українському соціумі миттєво викристалізувалася теза співачки Джеру Нейл: «Можна знищити літак, але неможливо знищити Мрію» [6]. Цей лозунг став маніфестом спротиву. У комеморативних практиках (процесах вшанування пам'яті) образ Ан-225 почав використовуватися як символ того, що ворог здатний зруйнувати форму, але безсилий перед суттю. Обпалені крила «Мрії» стали метафорою всієї країни, яка, попри важкі поранення, не втрачає своєї гідності та волі до польоту.

Сьогодні образ Ан-225 активно інтегрується у культурний простір: від поштових марок та стінописів до цифрового мистецтва та дитячих іграшок. Це свідчить про глибоку десакралізацію технічного об'єкта та його сакралізацію як національного символу. У музеях майбутнього експонати, пов'язані з «Мрією», посядуть центральне місце поруч із артефактами битви за Київ. Це не буде пам'ятник поразці чи втраті. Навпаки, це буде пам'ятник перерваному польоту, який обов'язково буде продовжений. Процес комеморації тут тісно переплетений із ідеєю реконструкції. Дискусії про будівництво нової «Мрії» з використанням деталей її загиблої «сестри» є формою національної терапії, способом подолання колективної травми через творення.

Важливо розуміти, що «Мрія» в контексті сучасної війни - це також символ солідарності. Весь світ, який колись захоплювався цим літаком, відчув біль від його втрати. Це зробило трагедію України зрозумілою для міжнародної спільноти через зрозумілий технічний та естетичний символ. Комеморація Ан-225 допомагає тримати фокус уваги на руйнівних наслідках російської агресії, нагадуючи, що війна нищить не

лише людей, а й загальнолюдські досягнення, які належали всьому світу. «Мрія» стала амбасадором українського горя і водночас української надії на глобальній арені.

Завершуючи осмислення цього феномену, можна стверджувати, що Ан-225 «Мрія» назавжди залишиться в історії як найбільший літак, що злетів над землею, і як найвищий символ, що піднявся над війною. Її обпалений силует у Гостомелі – це не фінал, а лише трагічна пауза в літописі української незламності. Дослідження цієї теми дозволяє нам зрозуміти, як нація опрацьовує свої втрати, перетворюючи біль на енергію будівництва. Сьогодення, обпалене війною, забирає у нас матеріальні цінності, але натомість дарує легенди, які гартують дух майбутніх поколінь. «Мрія» обов'язково злетить знову – якщо не в металі, то в кожному новому досягненні вільної України, яка довела, що її політ у вічність зупинити неможливо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коротка Т.Ю., Романська Є.А., Дробуш І.В. Розвиток авіації в Україні з другої половини ХХ століття і до сьогодення. Сучасні проблеми менеджменту: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ, 2021. С. 88-90. URL: https://mzedp.nau.edu.ua/storage/2023/06/ZBIRNYK-TEZ-Materialy-konferentsii-2021_SVV.pdf#page=88.

2. Зруйнована «Мрія». Чи вигідно Україні відбудовувати знищений літак. Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/234453-zrujnovana-mria-ci-vigidno-ukraini-vidbudovuvati-znisenij-litak/>

3. Татарчук В. В. Київський авіаційний серійний завод «Антонов»: уточнені аспекти початкового періоду історії (до 100-річчя від дня заснування). Двадцять п'ять всеукраїнська наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів за темою: «суспільне значення інтелектуальної діяльності»: мат. конф., 19 червня 2020 р., м. Київ. Київ, 2020. С. 199–202. URL: https://www.researchgate.net/profile/Kateryna-Gamaliia/publication/380375731_ZBIRNIK_ASP_KONF_2020_Kolii/links/663a04887091b94e93f67e9c/ZBIRNIK-ASP-KONF-2020-Kolii.pdf#page=200.

4. «Мрія»: від триумфу до трагедії - Авіамузей. Авіамузей. URL: <https://aviamuseum.com.ua/ua/news/news/museum-news/1162-mrya-vd-trumfu-do-traged#:~:text=«Мрія»%20стала%20найбільшим%20літаком%20світу,225%20встановлено%20240%20світових%20рекордів.>

5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року: протокол Організації Об'єднаних Націй від 08.06.1977 № 995_199. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_199.

6. Jerry Heil: «Можна розбити «Мрію», але вбити волю не вдасться». Суспільне культура. URL: <https://suspilne.media/culture/245854-jerry-heil-mozna-rozbiti-mriu-ale-vbiti-volu-ne-vdastsa/>.

РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ПОДОЛАННІ СОЦІАЛЬНОГО ВИКЛЮЧЕННЯ ТА УПЕРЕДЖЕНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

*Дар'я ЛИТВИН, ННІ міжнародної освіти та гуманітарних наук, Псих-23-3
НК – Олена ДОЛГОПОЛ, кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

В умовах сучасного українського суспільства проблема соціального виключення та упередженого ставлення до осіб з інвалідністю набуває особливої гостроти.

Зростання кількості людей з інвалідністю внаслідок воєнних дій, погіршення стану здоров'я населення, а також недостатня розвиненість інклюзивної інфраструктури актуалізують необхідність формування гуманістичного, недискримінаційного соціального середовища.

Особи з інвалідністю нерідко стикаються не лише з фізичними бар'єрами, а й з соціально-психологічними перешкодами: негативними стереотипами, заниженими очікуваннями, униканням, соціальною ізоляцією. Такі прояви упередженого ставлення знижують рівень самооцінки, формують почуття меншовартості, сприяють розвитку тривожних і депресивних станів, ускладнюють процеси соціальної інтеграції. У цьому контексті особлива роль належить психологу як фахівцю, здатному працювати як з особистістю, так і з соціальним середовищем.

Мета статті: теоретично обґрунтувати роль психолога у подоланні соціального виключення та упередженого ставлення до осіб з інвалідністю, окреслити основні напрями психологічної допомоги та просвітницької діяльності.

Уразливими до соціального виключення є різні категорії осіб з інвалідністю: діти з інвалідністю, які стикаються з бар'єрами в освіті та труднощами соціалізації [1, 34]; жінки з інвалідністю, які зазнають поєднання гендерних і соціальних упереджень; особи з психічними розладами, зокрема розладами аутистичного спектра, депресивними чи тривожними станами; люди з порушеннями мобільності (після травм, ампутацій, хронічних захворювань); особи з вродженими чи спадковими порушеннями розвитку; люди похилого віку з інвалідністю; особи, які проживають у сільських або віддалених регіонах з обмеженим доступом до послуг [4, с. 78-84].

Упереджене ставлення до цих груп проявляється у формі соціальної ізоляції, дискримінаційних практик, заниження професійних можливостей, обмеження доступу до освіти та медичної допомоги. Наслідком є формування вторинних психологічних труднощів, такі як зниження самооцінки, внутрішня стигматизація, підвищена тривожність, соціальна дезадаптація.

У системі подолання соціального виключення та упередженого ставлення до осіб з інвалідністю діяльність психолога має комплексний і багаторівневий характер. Передусім важливою є індивідуальна психологічна допомога, спрямована на підтримку особистості, яка зазнала негативного соціального досвіду. Психолог працює над формуванням позитивної Я-концепції, відновленням віри у власні можливості, подоланням внутрішніх бар'єрів та наслідків психотравмуючих ситуацій. У процесі консультування застосовуються методи когнітивно-поведінкової терапії, техніки емоційної саморегуляції, робота з автоматичними негативними переконаннями, що могли сформуватися під впливом тривалого упередженого ставлення з боку соціуму.

Не менш значущим напрямом є робота з родиною. Сім'я часто виступає ключовим середовищем соціалізації та психологічної підтримки особи з інвалідністю [2, 18]. Водночас саме в родині можуть виникати труднощі, пов'язані з надмірною опікою, почуттям провини, хронічним стресом або невизначеністю щодо майбутнього. Психологічне консультування допомагає членам родини прийняти ситуацію, вибудувати підтримувальну модель взаємодії, сприяти розвитку автономності та самостійності особи з інвалідністю.

Важливу роль відіграють групові форми роботи. Групи підтримки створюють безпечний простір для обміну досвідом, зниження почуття ізоляції та формування відчуття спільності. У змішаних групах, де взаємодіють люди з інвалідністю та без неї, відбувається руйнування стереотипів, розвиток емпатії та взаєморозуміння. Через групову динаміку учасники отримують новий соціальний досвід, який сприяє зміні установок і формуванню толерантного ставлення до різноманітності [4, с. 311-316].

Окремим напрямом є психологічна просвіта та формування інклюзивної культури в суспільстві. Психолог може організовувати тренінги, семінари, інтерактивні заняття у закладах освіти, на підприємствах і в громадах, спрямовані на подолання стереотипів та розвиток соціальної чутливості [3, с. 27]. Використання рольових ігор,

вправ на зміну перспективи, дискусійних форматів дозволяє учасникам глибше усвідомити наслідки упередженого ставлення та значення безбар'єрного середовища.

Крім того, діяльність психолога може виходити за межі безпосередньої терапевтичної практики й охоплювати консультивання організацій та установ щодо створення психологічно безпечного, доступного та інклюзивного простору. У такому випадку фахівець виступає експертом і провідником змін, сприяючи впровадженню принципів рівності, поваги до гідності та соціальної відповідальності.

Отже, професійна діяльність психолога у цьому напрямі поєднає індивідуальну допомогу, сімейну підтримку, групові інтервенції, просвітницьку роботу та експертну участь у формуванні інклюзивної соціальної політики, що забезпечує комплексний вплив як на особистість, так і на соціальне середовище.

Соціальне виключення та упереджене ставлення до осіб з інвалідністю залишаються значущою соціально-психологічною проблемою в Україні. Їх наслідки виходять за межі фізичних обмежень і суттєво впливають на психічне благополуччя, самооцінку та соціальну активність особистості.

Психолог відіграє ключову роль у подоланні цих явищ через індивідуальну терапевтичну роботу, сімейне консультивання, групові інтервенції, психоедукацію та просування інклюзивних цінностей у суспільстві. Комплексний підхід дозволяє не лише підтримати людину з інвалідністю, а й сприяти трансформації соціального середовища у напрямі більшої відкритості, рівності та поваги до людської гідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інклюзивна освіта : електронний підручник / уклад. І. В. Вдовиченко та ін. ; за заг. ред. І. В. Вдовиченко. – Київ: НАПН України, 2020. – 284 с. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747924>
2. Прохоренко Л. І. Психологія інклюзії: електрон. ресурс / Л. І. Прохоренко. – Київ: НАПН України, 2019. – 156 с. – Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743116>
3. Психологічна підтримка інклюзивної освіти : метод. матеріали / за ред. О. П. Ковальчук. – Київ : НАПН України, 2018. – 132 с. – Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709275>
4. Соціальна психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Орбан-Лембрик. – Київ: Академвидав, 2010. – 432 с. – Режим доступу: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u178/ps_sp_psihologiya_2025_publ.pdf

ГЕРОЇ СЕРЕД НАС: ЯК ЗВИЧАЙНІ ЛЮДИ ТВОРЯТЬ ІСТОРІЮ ВЕЛИКОЇ БОРОТЬБИ

*Юрій ЛІННІК, кандидат філософських наук, доцент
КЗВО «Рівненська медична академія»*

Сучасна російсько-українська війна стала подією, яка не просто змінила політичну картину Європи, а й перевизначила саме поняття героїзму. Війна, що триває в Україні, увійде до світової історії не лише масштабом руйнувань і жорстокістю агресора, а й безпрецедентною стійкістю звичайних людей, які виявилися здатними на вчинки, що перевершують межі людських можливостей. У цій боротьбі герої народжуються не лише на передовій; вони з'являються в містах, селах, лікарнях, рятувальних штабах, волонтерських центрах, підвалах окупованих територій і в окопах, де кожен день стає вибором між страхом і відповідальністю.

Україна пережила і продовжує переживати події, які колись здадуться неймовірними. Міста, стерті до фундаментів; життя, розділені на «до» і «після»; історії,

що раніше здавалися можливими лише у книгах чи фільмах, тепер стали повсякденною реальністю. Саме ця реальність породила новий пантеон народних героїв – людей різних професій, віку, освіти, соціального стану, які у критичний момент виявили твердість духу і здатність діяти там, де інші могли б зупинитися.

Війна, яка увірвалася в українську реальність у 2014 році і набула небаченого масштабу у 2022-му, створила унікальний соціальний феномен – поєднання військового опору, громадянської мобілізації, професійної самовідданості та моральної стійкості. У цій війні кожна людина стала гвинтиком великого механізму боротьби, де межа між героїзмом і буденністю зникла [1]. Герой – це не той, хто має особливий статус чи форму, а той, хто у вирішальний момент обирає відповідальність. Саме тому сучасну історію України творять не лише командири, снайпери чи пілоти, а й волонтери, вчителі, медики, цивільні під окупацією, рятувальники, енергетики, залізничники й тисячі непомітних людей, чия праця стала основою національної стійкості.

Героїчний вимір цієї війни розкривається передусім через особисті долі військових – тих, хто став першою лінією захисту України. Серед них – командир танкового підрозділу Дмитро Коцюбайло, більш відомий як «Да Вінчі». Він виріс у поколінні, чия юність співпала з початком російської агресії, і вісім років його життя були присвячені обороні України. Повернувшись на фронт у 2022 році, він очолив штурмові групи, які стримували ворога на найнебезпечніших ділянках. Його історія – приклад того, як людина стає символом для тисяч інших не тому, що прагне слави, а тому, що здатна жити за високими моральними принципами навіть у часи руйнування. Да Вінчі загинув, але його ім'я й досі викликає ту моральну енергію, яка надихає нові покоління бійців [2].

Поруч із ним – легендарні захисники «Азовсталі». Оборона Маріуполя стала однією з найвеличніших сторінок сучасної воєнної історії. Місто, що потрапило в повне оточення, з кожним днем втрачало зв'язок з країною, але не втрачало волю. Бійці полку «Азов», морські піхотинці, прикордонники, поліцейські та інші підрозділи, яких доля зібрала у цій бетонній фортеці, більше двох місяців стримували сили, які у багато разів переважали їх за чисельністю і технікою. Історія Константина Немічева, Родіона Кудряшова, Дениса Прокопенка «Редиса» та інших командирів стала уособленням того, як людина здатна вистояти там, де капітуляція виглядає єдиною логічною альтернативою [3]. Оборона «Азовсталі» перетворилася на моральний щит України. Світ був змушений побачити: українці не здаються навіть у повному оточенні, без води, без ліків, без підтримки з повітря, але з вірою в свою правоту.

Паралельно з воїнами, що тримають зброю, відбувається формування величезного пласту героїзму, який не пов'язаний із військовими діями безпосередньо. Його ядром стали волонтери – люди, що взяли на себе роль логістів, організаторів, стратегів, психологів і відповідальних за постачання. Волонтерський рух в Україні за два роки війни перетворився на унікальний соціальний інститут. Його яскравим прикладом є діяльність Сергія Притули та його фонду, який забезпечив армію тисячами одиниць техніки, дронами, оптикою, машинами швидкої допомоги, обладнанням для спецпідрозділів і навіть розвідувальним супутником. Подібна ініціатива не має аналогів у світовій історії: громадяни самостійно створили інструмент стратегічної розвідки для своєї держави [4].

Так само важливими є історії «малих» волонтерів, які не ведуть великих зборів, але кожного дня роблять те, що рятує життя. Пенсіонерки з Львівщини, які ліплять вареники для фронту; дитячі малюнки, що продаються на благодійних ярмарках; маленькі магазини, які віддають частину прибутку на ЗСУ; програмісти, які створюють безкоштовні системи обліку для волонтерських центрів; водії, які безкоштовно перевозять гуманітарну допомогу [5]. Це тисячі ниток великого полотна, яке тримає країну.

Не менш значущим є героїзм медиків, чия робота межує з фізичним і моральним виснаженням. Однією з найяскравіших постатей стала парамедицина Юлія «Тайра» Паєвська, яка під час оборони Маріуполя рятувала і військових, і цивільних, працюючи

в умовах, які де-факто виключають можливість функціонування нормальної медичної системи. Її відеозаписи, зроблені під час евакуації важкопоранених, стали одним із найважливіших свідчень гуманності українців у нелюдських умовах [6]. Її робота, а також діяльність багатьох інших медиків – мобільних груп хірургів, бригад тактичної медицини, евакуаційних підрозділів – є прикладом того, що життя для українців є абсолютною цінністю навіть у найважчих обставинах.

Поруч із медиками – рятувальники ДСНС, чия робота стала однією з найбільш небезпечних. Після кожного ракетного удару вони першими опиняються там, де інші ще бояться з'являтися. Історії харківських, дніпровських, київських, одеських рятувальників – це історії людей, які витягають постраждалих із завалів, гасять пожежі, усувають наслідки вибухів, працюють під повторними ударами. Рятувальник Андрій Білошицький з Харкова став одним із символів цієї служби, працюючи серед руїн під мінометним вогнем і дістаючи поранених із будинків, що могли обвалитися щосекунди [7]. Робота рятувальників – це етичний та моральний подвиг, бо їхня задача починається там, де людський страх досягає максимуму.

Також винятковим прикладом цивільного героїзму є діяльність українських енергетиків. Після масштабних російських ударів по енергосистемі у 2022–2023 роках країна могла опинитися в повному колапсі. Але тисячі енергетиків вийшли на роботу в умовах, коли кожна підстанція, кожен трансформатор могли стати мішенню. Вони ремонтували лінії під обстрілами, іноді по кілька разів на тиждень відновлювали ту саму ділянку, знаючи, що її знову можуть знищити. Їхня робота стала фундаментом виживання країни взимку, і фраза «енергетичний фронт» перестала бути метафорою.

Не менш вражаючою була і робота залізничників. «Укрзалізниця» стала артерією евакуації, рятує сотні тисяч людей з-під обстрілів. Машиністи, диспетчери, провідники працювали без графіку, без сну, часом у повній темряві, аби забрати з небезпечних регіонів максимальну кількість людей. Один із найвідоміших – машиніст Олексій Лютий, який провів поїзд з Ірпеня під час обстрілів, знаючи, що будь-яка хвилина зволікання може вартувати життя десяткам пасажирів. Залізничники – це приклад того, як звичайна професія у час війни набуває стратегічного значення [8].

Особливе місце займають цивільні під окупацією – ті, хто не залишив свої міста й села, але не погодився з окупаційним режимом. Херсон, Мелітополь, Бердянськ, Енергодар – усі ці міста мали людей, які організовували акції спротиву, передавали ЗСУ інформацію про рух окупантів, ховали українські книги, рятували прапори, вивішували жовто-сині стрічки, попри ризик арешту чи розстрілу. Цей тихий спротив став доказом того, що окупація не здатна перемогти ідентичність.

Важливою складовою війни є капелани та військові психологи. Їхня місія – зберегти психіку людей в умовах постійного смертельного ризику. Вони підтримують бійців, допомагають пережити втрату побратимів, працюють з родинами загиблих, відновлюють внутрішню рівновагу там, де хаос стає нормою. Капелани приносили світло й людяність навіть у найтемніші окопи, а психологи рятували від емоційного вигорання та посттравматичного стресу. Це ще один вимір героїзму – моральний і духовний [9].

Усі ці історії – військових, медиків, волонтерів, рятувальників, енергетиків, залізничників, цивільних під окупацією – створюють цілісну картину народного опору. Український героїзм не є вузьким чи одновимірним. Його сила – у багатошаровості, у взаємопов'язаності, у спільному зусиллі всього народу. Герої серед нас – це ті, хто творить історію великої боротьби не заради нагород чи визнання, а тому що це відповідає їхній природі, їхньому відчуттю обов'язку перед країною, їхньому розумінню того, що свобода – це цінність, яку можна зберегти спільними зусиллями.

Отже, герої сучасної України – це не абстрактні постаті, а реальні люди, чий історії формують нове уявлення про сміливість. У цій війні кожен знайшов свою роль: хтось зі зброєю, хтось із рюкзаком медика, хтось із ключем від підстанції, хтось із

пакунком гуманітарної допомоги, хтось із прапором, прихованим під одягом в окупації. Усі ці ролі – однаково важливі, бо всі вони спрямовані на те, щоб Україна вистояла.

Героїзм перестав бути винятком і став нормою українського життя. Він не ґрунтується на індивідуальному подвигу, а народжується із колективної відповідальності та солідарності. Війна перетворила українське суспільство на спільноту, яка здатна до самоорганізації, взаємодопомоги й моральної стійкості. Саме це робить українську боротьбу унікальною.

Історії героїв є не лише частиною воєнної хроніки – вони є фундаментом майбутньої колективної пам'яті. Вони визначатимуть, як наступні покоління українців розумітимуть свободу, відповідальність, гідність і ціну незалежності. І коли колись історики аналізуватимуть війну XXI століття, вони побачать: Україна перемогла не лише завдяки силі зброї, а передусім завдяки силі духу людей, які стали героями серед буднів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бриних, Ю. Люди війни: репортажі та історії незламних. Харків: Фоліо, 2023.
2. Герасименко, Т. С. Психологія травми та стійкості в умовах війни. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2022.
3. Гуменюк, О. Завтра буде краще: репортажі з передової та прифронтових міст. Львів: Видавництво Старого Лева, 2022.
4. Климчак, М. Ті, хто тримають небо: історії українських військових. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023.
5. Кузьменко, І. Повернення живими: медичні історії війни. Київ: Наш Формат, 2023.
6. Сергієнко, А. Герої не вмирають: свідчення учасників російсько-української війни. Львів: Піраміда, 2022.
7. Таран, С. Жінки війни: історії мужності та любові. Київ: Наш Формат, 2023.
8. Філіпчук, О. На передовій: щоденники і репортажі. Львів: ВСЛ, 2022.
9. Шевченко, М. Україна у вогні: сучасні виклики та уроки незламності. Київ: Либідь, 2023.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК КАТАЛІЗАТОР ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Андрій ЛУКАШЕВИЧ, ННІ цивільного захисту, група ЦЗк-25-2

НК – Валентина ПОДЛЕСНА

Національний університет цивільного захисту України

Сучасні глобальні проблеми у сфері цивільного захисту дедалі частіше зумовлюються не лише традиційними природними чи техногенними ризиками, а й серйозними наслідками повномасштабної війни, яка триває в Україні з 24 лютого 2022 року. Військова агресія стала визначальним чинником, що ускладнило функціонування системи цивільного захисту, створюючи нові загрози для безпеки життя людей.

Воєнні дії призвели до масових пошкоджень критичної інфраструктури, що надає базові потреби – електроенергію, тепло, воду. Згідно з аналітичними даними, кількість зруйнованих об'єктів критичної інфраструктури нараховує сотні – серед них енергетичні, медичні, транспортні та освітні заклади. Це провокує довготривалі перебої в електро- та теплопостачанні, а також суттєво обмежує доступ багатьох людей до води й медичних послуг [2].

Особливе занепокоєння викликає продовження інтенсивних атак на енергетичну інфраструктуру у 2025 році. Російські удари по електромережах і теплових станціях

призвели до масових відключень світла та тепла в багатьох регіонах України. Унаслідок таких нападів не лише загинули та постраждали мирні жителі, але й виникли серйозні проблеми із базовими життєвими потребами, особливо під час зимового періоду [2].

Крім руйнування інфраструктури, війна призвела до зростання кількості поранених і загиблих серед цивільного населення. За оцінками міжнародних організацій, у 2025 році кількість постраждалих від вибухової зброї значно зростає порівняно з попередніми роками, що свідчить про поглиблення гуманітарної кризи [3].

Економічні наслідки війни також є надзвичайно значними. Руйнування житлового фонду, підприємств, транспортних і енергетичних об'єктів спричинило економічні втрати України, які оцінюються у сотні мільярдів доларів. Відновлення цих об'єктів стане тривалим і складним процесом після завершення бойових дій [3].

Такі обставини формують новий контекст для діяльності органів цивільного захисту, які нині стикаються не лише з природними катаклізмами чи техногенними аваріями, а й із прямими наслідками війни. Це включає масові руйнування житлових районів, загибель і травмування людей, техногенні катастрофи, а також порушення функціонування основних систем забезпечення життєдіяльності [2].

У цих складних умовах роль цивільного захисту набуває надзвичайного значення. Рятувальні служби та співробітники працюють у режимі постійної мобілізації, виконуючи завдання з розбирання завалів, евакуації постраждалих громадян, відновлення пошкоджених інфраструктурних об'єктів і надання екстреної медичної допомоги [2].

Підсумовуючи, можна зробити висновок: російська агресія проти України є одним із найбільших викликів для системи цивільного захисту у XXI столітті. Війна спричинила масштабні руйнування критично важливих об'єктів і суттєвий ріст кількості надзвичайних ситуацій. Здатність успішно протистояти цим загрозам та забезпечити захист цивільного населення залежить від ефективної роботи рятувальних служб і чіткої координації дій на рівні держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI (зі змін. та допов.).
2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій : офіційний вебсайт. URL: <https://dsns.gov.ua> (дата звернення: 22.02.2026).
3. Інтерв'ю з рятувальником Олексієм Зуєм. URL: <https://suspilne.media/dnipro/815755-duze-vazko-koli-rozumies-so-e-ludi-pid-zavalami-intervu-z-ratuvalnikom-oleksiem-zuem/> (дата звернення: 22.02.2026).

МІСТА-ГЕРОЇ ТА ШРАМИ НА ЛАНДШАФТІ

*Богдан МАЙЧЕНКО, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-2 група
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням російської армії розпочався новий етап російсько-української війни. Це – народна війна за незалежність і суверенітет України, яка триває з 2014 року. Це також війна за цивілізаційний вибір: Україна відстоює свою приналежність до європейської цивілізації і водночас – ті засадничі цінності, права і свободи, що лежать в основі Західного світу. Саме в цей

переломний момент історії найвагоміший внесок у боротьбу за свободу зробили міста-герої, які стали непохитними форпостами духу, прийняли на себе основний удар ворога та ціною власних шрамів на ландшафті зупинили агресора, змінивши хід світової історії [1].

Маріуполь – «Місто-сталь». Із початком російської агресії Маріуполь став одним із ключових міст російсько-українського протистояння. Наразі орки перетворили Маріуполь на пекло. З 1 березня 2022 р. місто перебуває у блокаді російських окупаційних військ. Кількість загиблих мирних жителів міста становить понад 2,5 тис. осіб. Російські війська блокували доставку гуманітарної допомоги жителям міста та їх евакуацію, незаконно перевозили жителів у росію та ОРДЛО. Весь світ був вражений звірствами московитів, зокрема тим, що авіабомби цілеспрямовано скидали навіть на лікарні та пологовий будинок, на Драматичний театр, де ховалися від обстрілів сотні мирних мешканців міста. Одне з найкрасивіших і найкомфортніших міст України перетворено на руїни. Бійці 36-тої бригади морської піхоти імені контр-адмірала Михайла Білинського, не зрадивши присяги 2014 р., вийшли з Криму і продовжували гідно виконувати завдання щодо оборони України, утримуючи Маріуполь. Їх бомбили з літаків, обстрілювали з артилерії, танків та інших вогневих засобів. З початку війни наші герої у повному оточенні вже 47 діб захищають Маріуполь і стримують 10-тисячне угруповання ворога. 6 березня 2022 р. Указом Президента України Володимира Зеленського Маріуполю присвоєно почесну відзнаку «Місто-герой України». Таким чином відзначено подвиг, масовий героїзм та стійкість громадян, виявлені у захисті міста під час відсічі збройній агресії російської федерації проти України. Загиблих ми не повернемо, але Маріуполь відбудуємо! [2].

Цього року Харкову виповнилося 372 років. Наразі Харків знову змушений боротися з окупантами, але вже з російськими. Через війну сьогодні харків'яни не зможуть відзначити День міста як раніше. З першого дня російського вторгнення Харків атакують ракетами, знищують його інфраструктуру та культурні пам'ятки. Війська РФ планувала швидко захопити місто, але всі їхні спроби провалилися. О 5-й ранку 24 лютого 2022 року, харків'яни прокинулися від звуків вибухів. Цього ж дня окупанти прорвали державний кордон України та атакували Харків, але увійти до міста їм не вдалося. Впродовж кількох діб ЗСУ запобігли спробам прориву оборони та знищили групи диверсантів, які проникли в деякі міські райони. Українські захисники перейшли у контрнаступ під Харковом у середині березня та змогли відтіснити ворога. На початку травня Збройні сили повернули під контроль України низку населених пунктів у Харківській області. Це ускладнило атаки РФ, а місто зміцнило оборонні рубежі. Не маючи успіхів у наземній операції, окупанти розпочали ракетний терор. На початку боїв на Харків скидали авіабомби, обстрілювали з «Іскандерів», били ракетами «Калібр», РСЗВ та ствольною артилерією. Усі шість місяців війни війська агресору продовжують щоденні атаки. Численні руйнування є у всіх районах Харкова. Найбільше постраждала Північна Салтівка, де до війни мешкало близько 300 тисяч людей. Нині там понад 70% багатоповерхівок непридатні для життя. Ворог цинічно знищує знакові місця Харкова. У центрі Харкова розташована найбільша площа України – Площа Свободи. Вона двічі зазнала авіаударів 1 березня. Було пошкоджено багато будівель поруч. Так, від Харківської ОДА після атаки залишилися лише стіни. Загинуло 29 людей, 20 отримали поранення. Успенський собор, найдавніший православний храм у місті, який став укриттям для десятків людей, також постраждав від удару 4 березня. Палац праці - будівля 1916 року, яка займає цілий квартал біля центру міста, потрапила під обстріл на початку березня. Незважаючи на постійну загрозу ракетних атак, у місті працюють кафе, ресторани, торгові центри [3].

Чернігів пережив понад місяць російського оперативного оточення, авіаційних бомбардувань і артилерійських обстрілів – від перших днів повномасштабного нападу

до початку квітня. І перетворився на місто героїв, які витримали 38 днів атаки й не дали загарбнику прорвати оборону [4].

24 лютого Харків прокинувся від вибухів. Щодня російські окупанти намагаються зруйнувати місто, завдаючи потужних ударів по житлових будинках та пам'ятках архітектури. Росіяни завдали численних руйнувань в усіх районах міста. Найбільше постраждала Північна Салтівка – один із найбільших спальних районів України. Через дії окупантів біля 70% багатоповерхівок на Салтівці стали непридатними для життя. Через потужні обстріли в місті ввели затяжну комендантську годину. Протягом Дня Незалежності вона триватиме із 19:00 23 серпня до 07:00 25 серпня. Деякі заходи з нагоди Дня Харкова відбуватимуться в онлайн-режимі. Колись і це стане історією, в якій буде написано: «Україна перемогла!», а Харків назавжди залишиться містом-героєм [5].

Місто, що зазнало страшних руйнувань, кількість жертв котрих лякає своїми цифрами. Місто, що є свідком звірств російських загарбників. 24 лютого 2022 року Буча однією з перших опинилася у гарячій фазі наступу ворожих російських військ. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну, у рамках наступу на Київ, окупаційні війська рф намагалися контролювати Бучу, Ірпінь та Гостомель, щоб оточити українську столицю Київ із заходу. Російські військові на важкій техніці потрапили до Бучі зранку 27 лютого, того ж дня ракета потрапила у житловий будинок, а міський голова повідомив про перших загиблих. Російські танки прорвалися в центр Бучі, а російська артилерія бомбардувала місто, пошкодивши кілька будинків та іншу інфраструктуру. Мешканці повідомили, що через обстріли втратили доступ до води, газу та електрики. Станом на 21 квітня стало відомо про понад 1100 українців, зокрема 40 дітей, яких російські військові вбили під час перебування у Київській області. Українські війська застосували ракетні та артилерійські обстріли, а також авіаудари, щоб зупинити просування російських військ. Місто Буча перебувало в окупації росіян 33 дні, а 31 березня 2022 року ЗСУ відновили контроль над містом. За незламність та безперервний опір, 24 березня 2022 року Указом Президента України місту Буча присвоєно почесну відзнаку Місто-герой України [6].

24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення росії в Україну, це місто взяло на себе один із головних ударів оборони столиці від російських окупантів. Російські загарбники, щоб вийти на околиці Києва, намагалися стерти Ірпінь з лиця землі, але їхні плани зруйнували наші захисники. З 24 лютого 2022 року місто мужньо боролось проти російського ворога. 27 лютого російські війська просунулися в Бучу, а потім прорвалися з Бучі в бік Ірпеня, розпочавши битву за місто. У середмісті зав'язався танковий бій, а українська піхота вела бойові дії з російськими ВДВ. За словами мера, за час оборони міста російські окупанти зруйнували понад 70% інфраструктури. Загинуло до 300 мирних жителів. Станом на 28 березня Ірпінь було повністю звільнено від окупантів. За незламність та безперервний опір 24 березня 2022 року Указом Президента України місту Ірпінь присвоєно почесну відзнаку Місто-герой України [7].

24 лютого воно стало чи не першим великим населеним пунктом України, куди на танках та іншій бронетехніці зайшли російські окупанти. Їх зустріли військові й бійці територіальної оборони, дали бій і розбили значну частину ворожих колон. Обстріл військової частини, де загинули щонайменше 70 бійців, три вакуумні бомби, знищення теплоелектроцентралі, обстріл ракетами та авіацією, бомбардування та страшенні руйнування, стерті з лиця землі вулиці – саме так Охтирка взяла на себе удар російської армії та, завдяки титанічними зусиллями українських захисників, вистояла. Окупанти не взяли місто й не пройшли крізь нього далі. Через стратегічне значення цього напрямку бої за Охтирку є окремою сторінкою оборони у ході повномасштабного російського вторгнення в Україну. Не зумівши взяти Охтирку, росіяни перейшли до

тактики терору. Місто обстрілювати Градами, а 26 лютого з літаків скинули на нього три вакуумні бомби. Вони зруйнували будівлі на території військової частини, де загинули щонайменше 70 людей. І завдали великих руйнувань найбільшому міському житловому масиву Дачний. Кілька приватних будинків там розтрощені вщент, а в багатоповерхівках навколо епіцентру вибуху вилетіли вікна. 26 лютого у результаті авіаудару було пошкоджено теплопровідну мережу Охтирської теплоелектроцентралі, стався великий витік гарячої води, а 27 лютого на околицях Охтирки та прилеглих населених пунктів відбувалися бойові зіткнення між окупантами й захисниками України. 5 березня російська авіація знову бомбардувала місто. На вечір 5 березня стало відомо про захоплення російськими військовими в полон цивільних громадян, які рухались автівками за межами міст. Голова обласної державної адміністрації Дмитро Живицький повідомив, що безпечно виїхати з Охтирки, а також Сум, Тростянця та Лебедина наразі неможливо, бо «російські військові грабують і подекуди розстрілюють машини українських мирних людей». У подальші дні російські загарбники щодня обстрілювали Охтирку з реактивної артилерії та здійснювали авіанальоти. У ніч на 8 березня розбомбили центр міста. 16 березня в районі Охтирки точилися серйозні бої, відразу з декількох позицій російські окупанти відступили. За незламність та безперервний опір, 24 березня 2022 року Указом Президента України місту Охтирка присвоєно почесну відзнаку Місто-герой України [8].

24 лютого 2022 року на Київщині населений пункт Гостомель одним із перших взяв на себе удар російських військ під час повномасштабного вторгнення. Близько 7:00 ранку російська ракета розірвалася біля житлового будинку. Цього ж дня на Гостомельський аеродром ворог здійснив висадку повітряного десанту на гелікоптерах. Збройні сили України та Національна гвардія збили 3 гелікоптери із 34, з рештою десанту зав'язався бій. Згодом українськими військами було застосовано артилерію та авіацію, Гостомельський аеродром було зачищено, а злітну смугу – зруйновано для недопущення посадки ворожих транспортних літаків. Гостомель став однією з найгарячіших точок російсько-української війни. Бої там не припинялися ні на день. За цей період в Гостомелі пропали безвісти близько 400 осіб. Місто фактично зруйноване. Під час бойових дій було пошкоджено 459 об'єктів соціальної інфраструктури, житлових будинків, доріг і мостів. Ворожими військами РФ було зруйновано найбільший та найпотужніший у світі транспортний літак АН-225 Мрія. Саме завдяки спротиву та мужності місцевих жителів і Збройних Сил України ворог був зупинений на підступах до столиці України. 6 березня 2022 року Указом Президента України місту Гостомель присвоєно почесну відзнаку Місто-герой України. Місто-герой України – почесна відзнака, встановлена Президентом України 6 березня 2022 для відзначення подвигу, масового героїзму та стійкості громадян, виявлених у захисті своїх міст під час відсічі збройної агресії російської федерації проти України [9].

Мальовниче місто Херсон постраждало від загарбницької руки російського окупанта 24 лютого 2022 року. Тоді зі сторони Кримського півострова відбувся наступ російських військ на місто. Під час російсько-української війни, з 1-го березня 2022 року Херсон окупований російськими військами. Станом на вечір 2 березня, окупанти перебували у всіх районах міста. Протягом 1-2 березня в місті загинуло щонайменше 30 мирних мешканців. 6 березня мешканці Херсона вийшли на вулиці з українськими прапорами, щоб знову влаштувати масштабний мітинг проти російських окупантів. Вони викрикували гасла проти армії Путіна, а також співали гімн України. У ніч на 7 березня українські війська завдали контрудару по окупованому росіянами Чорнобаївському аеродрому та знищили до 30-ти гелікоптерів ворога. У червні стало відомо, що окупанти почали перевозити свої сім'ї та власні речі до міста. За незламність та безперервний опір, 6 березня 2022 року Указом Президента України місту Херсон присвоєно почесну відзнаку Місто-герой України. Місто-герой України – почесна

відзнака, встановлена Президентом України 6 березня 2022 для відзначення подвигу, масового героїзму та стійкості громадян, виявлених у захисті своїх міст під час відсічі збройної агресії російської федерації проти України [10].

Попри масштабні руйнування, людські втрати та тяжкі випробування, ці міста вистояли й показали всьому світу силу українського духу. Їхній героїзм довів, що прагнення до свободи, незалежності та гідності є сильнішим за будь-яку агресію.

Таким чином, міста-герої стали не лише важливими форпостами оборони України, а й символами боротьби за демократичні цінності та право українського народу самостійно визначати своє майбутнє. Їхня мужність назавжди залишиться в історії як приклад незламності та віри в перемогу України.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст URL:<https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst>
- 2.Маріуполь – місто-герой України URL:<https://www.dnu.dp.ua/news/4668>
- 3.Місто-герой під ракетним терором. Як сьогодні виглядає Харків URL:<https://www.rbc.ua/ukr/news/gorod-geroy-raketnym-terrorom-segodnya-vyglyadit-1661196168.html>
- 4.Місто Героїв: Чернігів до та після вторгнення росії. Фоторепортаж URL:https://vgolos.ua/news/misto-geroyiv-chernigiv-do-ta-pislya-vtorgnennya-rosiyi.-fotoreportazh_1419120.html
- 5.День Харкова: як живе місто-герой під постійними обстрілами URL:<https://apostrophe.ua/society/den-harkova-kak-jivet-gorod-geroy-pod-postoyannyimi-obstrelami.html>
- 6.Міста-герої України: Буча. URL:<https://www.armyfm.com.ua/ua/>
7. Міста-герої України: Ірпінь. URL:<https://www.armyfm.com.ua/ua/mista-geroi-ukraini-irpin/>
8. Міста-герої України: Охтирка. URL:<https://www.armyfm.com.ua/ua/mista-geroi-ukraini-ohirka/>
9. Міста-герої України: Гостомель. URL:<https://www.armyfm.com.ua/ua/>
10. Місто-герой України: Херсон. URL:<https://www.armyfm.com.ua/ua/>

ВОЄННИЙ СТАН ТА ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ОФТАЛЬМОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ

*Тетяна МАКАРОВА, факультет магістерської та бакалаврської підготовки №1, група Ммс2ден
НК – Інна МАРУШ, доктор філософії, доцент
Черкаська медична академія*

Професійне вигорання медичних працівників розглядається як складний багатовимірний психофізіологічний феномен, що проявляється емоційним виснаженням, деперсоналізацією та зниженням почуття професійної ефективності. Згідно з підходами, запропонованими С. Maslach та співавторами [2, 38–46], вигорання формується під впливом тривалих професійних стресорів і характеризує порушення адаптаційних механізмів організму під дією надмірного навантаження.

В умовах воєнного стану ризики розвитку професійного вигорання значно зростають, оскільки на медичний персонал, особливо офтальмологічного відділення, впливають додаткові критичні чинники такі як: загроза життю та безпеці, нестача ресурсів, збільшення кількості пацієнтів і зміна організаційних умов роботи [1]. Дані міжнародних спостережень свідчать, що у періоди збройних конфліктів медичні установи часто працюють у надекстремальних умовах: фіксуються випадки нападів, перебоїв електропостачання, ускладнення транспортування пацієнтів та персоналу, що істотно впливає на психоемоційний стан працівників [4, 1–13].

Для офтальмологічного відділення ці ризики набувають специфічної форми: зростає кількість пацієнтів із мінно-вибуховими та комбінованими травмами очей, підвищується вимога до швидкості та точності виконання мікрохірургічних втручань, тривалої зорової концентрації, частими емоційно інтенсивними контактами з пацієнтами, у тому числі з військовослужбовцями, які зазнали психотравмуючих подій. До цього додаються організаційні труднощі: зміни графіка роботи, евакуаційні заходи, перебої з електро- та водопостачанням, обмеження ресурсів, що поглиблюють психоемоційний стрес.

Усе це створює сприятливі умови для трансформації структури професійного вигорання серед медичних працівників офтальмологічного відділення, змінюючи не тільки динаміку емоційного виснаження а й прояви когнітивного перевантаження. Аналіз впливу воєнного стану на професійне здоров'я медичного персоналу є важливим як для розуміння механізмів формування вигорання, так і для розробки цільових стратегій профілактики в умовах надзвичайних ситуацій.

Аналіз особливостей професійного вигорання медичних працівників офтальмологічного відділення в умовах воєнного стану свідчить про суттєву трансформацію як інтенсивності, так і структурних характеристик цього феномену [3, 41–50]. В умовах збройного конфлікту офтальмологічні служби виконують значно ширший спектр клінічних завдань, зокрема надають допомогу постраждалим від вибухових, баротравматичних, проникаючих та комбінованих офтальмологічних ушкоджень. Це зумовлює різке зростання операційного навантаження, необхідність швидкого прийняття рішень і застосування високоточного хірургічного втручання в умовах дефіциту часу та обмежених ресурсів.

Психофізіологічний стан працівників у таких умовах зазнає значних змін. Емоційне виснаження [2, 38–46] посилюється через хронічну дію стресорів, які неусувні у контексті воєнного стану. Нестабільність робочого середовища, постійні сигнали тривоги, перебої енергопостачання, відсутність прогнозованості робочого графіка призводять до тривалої активації симпатно-адреналової системи, що спричиняє прискорене виснаження адаптаційних ресурсів. Усе це зумовлює посилення тенденції до дисоціації емоційних реакцій, що проявляється зростанням деперсоналізації, зниженням емпатійної чутливості та формуванням відчуття професійної відстороненості.

В умовах воєнного стану є вираженими механізми вторинної травматизації [3, 41–50; 5, 64–72] серед фахівців, що регулярно працюють із військовослужбовцями та цивільними, що зазнали психічної травми. Постійний контакт та необхідність надання медичної допомоги пацієнтам у стані гострого або хронічного дистресу, емоційна взаємодія з сім'ями поранених створюють умови для накопичення вторинного травматичного досвіду, що призводить до когнітивних порушень [5, 64–72], зокрема ускладнення концентрації, зниження швидкості прийняття рішень та появи відчуття професійної неефективності.

Додатковими чинниками зумовленими військовим станом є організаційні зміни: збільшення позапланових та надмірних чергувань, тимчасовий кадровий дефіцит, відсутність відновлювальних періодів та недостатній рівень соціальної підтримки

сприяють формуванню хронічного професійного стресу, а ухвалення рішень в умовах невизначеності впливає на психологічний клімат і ефективність командної роботи. Сукупність зазначених чинників формує модифікований профіль професійного вигорання. Якщо у мирний період переважає емоційне виснаження, зумовлене рутинним перевантаженням, то під час воєнного стану домінує комплекс емоційних, когнітивних і травматичних проявів. Медичні працівники одночасно зазнають тривалого стресу, гострих кризових ситуацій та інформаційного перенасичення. Ключовим прогностичним показником виступає рівень психологічної стійкості та доступність ресурсів підтримки: сформовані механізми саморегуляції істотно знижують ризик розвитку вигорання.

Воєнний стан суттєво підвищує ризики розвитку професійного вигорання серед медичних працівників офтальмологічного відділення, модифікуючи його структуру за рахунок посилення емоційних, когнітивних та травматичних компонентів. Ключовими детермінантами цього процесу виступають організаційна нестабільність, інтенсивність клінічних навантажень та тривала взаємодія з психотравмованими пацієнтами. Ефективна профілактика вигорання потребує інтеграції організаційних, психологічних та освітніх заходів, спрямованих на підвищення стресостійкості, покращення управлінських процесів та створення підтримувального професійного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іващенко Р.О, Григоров М.М. Роль нормативної бази у профілактиці професійного (емоційного) вигорання медичних працівників. *Соціальна медицина та охорона громадського здоров'я*. 2025;94(2):98–108.
2. Чмир Н.В, Дробінська Н.В, Федечко М.Й, Новосад А.Б, Базилевич А.Я. Емоційне вигорання медичних працівників як проблема медичної психології: сучасний стан та шляхи подолання. *Українські медичні вісті*. 2024;3–4(100–101):38–46.
3. Літовченко ОЛ, Капустник ВА, Завгородній ІВ, Меркулова ТВ, Лисак МС, Перова ІГ, Беккельманн І. Емоційне вигорання та професійний стрес серед працівників соціальних сфер під час кризових подій: пандемії та воєнного конфлікту. *Ukr J Occur Health*. 2023;19(3):41–50.
4. Русанов В. Професійне вигорання медичних працівників в умовах війни: історичний аналіз, сучасні дослідження та авторське визначення. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2024;9(3):1–13.
5. Smoliuk N, Shulhai AH. Peculiarities of professional burnout of nurses in war conditions. *Bulletin of Medical and Biological Research*. 2024;6(1):64–72.

ОБОРОНА МИКОЛАЄВА У 2022 РОЦІ: СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ

*Владислава МАЛОКОСТ, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, стало найбільш масштабним викликом для національної безпеки держави у новітній історії. Південний операційний напрямок визначався агресором як один із пріоритетних, оскільки стратегічна мета противника полягала у захопленні всього чорноморського узбережжя, повній блокаді морських портів та створенні сухопутного коридору до самопроголошеного Придністров'я. У контексті реалізації цих

геополітичних планів місто Миколаїв відіграло роль ключового оборонного рубежу, що зупинив експансію ворога на південному заході [1].

Оборона Миколаєва розпочалася фактично з перших годин вторгнення. Вже 26 лютого 2022 року передові загони російських військ, здійснивши стрімкий прорив оборонних ліній на Херсонщині, наблизилися до підступів міста. З метою організації ефективного супротиву до обласного центру прибув генерал-майор Дмитро Марченко, який взяв на себе координацію взаємодії підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії, Національної поліції та Сил територіальної оборони [2]. Завдяки налагодженню чіткої комунікації між військовим командуванням та очільником Миколаївської обласної військової адміністрації Віталієм Кімом, територію міста було оперативно диференційовано на сектори оборони, а логістику й тилове забезпечення – оптимізовано під актуальні потреби фронту.

Одним із вирішальних тактичних епізодів початкового етапу оборони стала боротьба за стратегічний об'єкт – аеродром «Кульбакине». 4 березня 2022 року російські окупаційні підрозділи здійснили спробу силового захоплення летовища, маючи на меті створення плацдарму для висадки десанту та подальшого нарощування наступального угруповання. Однак у результаті скоординованих контрнаступальних дій українських оборонців ворога було вибито з території об'єкта, що унеможливило використання аеродрому для логістичної підтримки наступу на місто [3].

Не маючи успіху під час фронтальних штурмів, російське командування змінило тактику, намагаючись реалізувати план оперативного оточення Миколаєва з північного напрямку. Ключовою подією цього етапу стала битва за місто Вознесенськ 2–3 березня 2022 року. Силами 80-ї окремої десантно-штурмової бригади ЗСУ у взаємодії з місцевими підрозділами територіальної оборони наступ переважаючих сил противника було зупинено. Знищення значної кількості бронетехніки та особового складу окупаційних військ під Вознесенськом дозволило ліквідувати безпосередню загрозу оточення обласного центру та убезпечило Південноукраїнську АЕС від можливого захоплення [2].

В умовах переходу до позиційної боротьби противник вдався до тактики терору проти цивільного населення та цілеспрямованого нищення об'єктів критичної інфраструктури. 29 березня 2022 року внаслідок цілеспрямованого ракетного удару було частково зруйновано будівлю Миколаївської обласної державної адміністрації, що спричинило значні людські втрати серед цивільного та управлінського персоналу. Крім того, у квітні внаслідок пошкодження магістрального водоводу «Дніпро-Миколаїв» місто опинилося перед загрозою гуманітарної катастрофи. Завдяки консолідації зусиль органів влади, волонтерських організацій та комунальних служб вдалося налагодити альтернативне водопостачання та стабілізувати життєдіяльність громади.

За винятковий героїзм, стійкість та масову мужність громадян, виявлені під час захисту міста, 24 березня 2022 року Указом Президента України Миколаєву було присвоєно почесну відзнаку «Місто-герой України» [4].

Таким чином, успішна оборонна операція виконала роль стратегічного «щита», який не лише завадив просуванню ворога на Одесу, а й заклав підґрунтя для подальшої успішної деокупації правобережжя Херсонщини та відновлення контролю над стратегічно важливими територіями півдня України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хронологія широкомасштабного вторгнення // Армія Inform. 2024. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/02/24/hronologiya-shyrokomasshtabno-go-vtorgnennya-armiyainform-pro-golovni-podiyi-za-dva-roky/>

2. Генерал Марченко розповів, як вдалося захистити Миколаїв: «Мені 8 разів давали команду висадити в повітря Варварівський міст» // Цензор. НЕТ. URL:

https://censor.net/ua/news/3343285/general_marchenko_rozpoviv_yak_vdalosya_zahystyty_mykolayiv_meni_8_raziv_davaly_komandu_vysadyty_v_povitrya

3. ЗСУ відбили військовий аеродром «Кульбакіне» в Миколаєві // LB. ua. URL: https://lb.ua/society/2022/03/04/508005_zsu_vidbili_viyskoviy_aerodrom.html

4. Про присвоєння почесної відзнаки «Місто-герой України»: Указ Президента України №164/2022 від 24 березня 2022р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1642022-41797>

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ВІННИЧЧИНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ТА ФОРМИ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ

*Костянтин МАРКЕВИЧ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Від початку повномасштабної агресії Росії проти України населення Вінницької області продемонструвало високий рівень громадянської активності та соціальної відповідальності. Регіоном сформовано стратегічну мережу гуманітарних центрів, що забезпечило оперативний прихисток для внутрішньо переміщених осіб та дало змогу налагодити системне постачання допомоги безпосередньо в зону бойових дій. Місцевими громадами реалізовано низку масштабних волонтерських проєктів: від збору фінансових ресурсів до розгортання виробничих ліній із виготовлення засобів захисту та продовольчого забезпечення фронту.

Окремим вагомим аспектом волонтерського руху стала активна залученість молоді до вирішення оборонних завдань. Зокрема, Софією Марківською було успішно реалізовано поєднання освітнього процесу з практичною допомогою фронту. Незважаючи на особисті випробування, пов'язані з перебуванням батька в полоні, нею організовано та здійснено систематичне виготовлення маскувальних засобів для підрозділів Збройних Сил України. Дана ініціатива стала прикладом високої морально-психологічної стійкості та забезпечила додатковий ресурс для захисту особового складу на передових позиціях.

У селах Басаличівка та Ярмолинці Гайсинського району волонтерськими групами налагоджено безперебійне виробництво домашньої випічки та страв тривалого зберігання для потреб ЗСУ [1]. Залучення наймолодших учасників руху до процесів пакування допомоги забезпечило формування стійкої культури волонтерства з раннього віку. Дана діяльність комплексно об'єднала фінансову підтримку армії з важливою морально-символічною складовою.

Вагомий внесок у зміцнення обороноздатності держави виконано ГО «Волонтерська сотня Тульчинщини». Організацією проведено збір коштів на складні медичні операції для захисників, забезпечено закупівлю форменого одягу та надано всебічну підтримку сім'ям загиблих героїв. Діяльність цієї команди стала взірцем консолідації громади районного центру, що ефективно реалізувала заходи із захисту життів у тилу. Паралельно з цим, колективом Тульчинського ліцею №2 під керівництвом директора впроваджено проєкт зі збору продовольства та засобів гігієни. Залучення вихованців до зазначених процесів виступило дієвим інструментом патріотичного виховання, а зусилля адміністрації закладу відзначено подякою Ради волонтерів при Вінницькій ОВА.

Ефективні приклади локальної самоорганізації зафіксовано і в інших районах області. У селі Володіївці Могилів-Подільського району трьома мешканками організовано виробництво теплих виробів, у результаті чого за короткий термін виготовлено 50 пар шкарпеток для оборонців [2]. У селі Яришів волонтерські ініціативи набули системного характеру в галузі медичної підтримки бійців. Представниками громади розроблено та впроваджено у виробництво натуральну багатофункціональну мазь («військову»), адаптовану до польових умов [3]. Зазначена практика окреслила нові підходи у сфері громадського здоров'я, оскільки засіб застосовано для профілактики ушкоджень шкіри та купірування больових синдромів. Кінцеву партію препарату структуровано для оптимізації логістики: сформовано 150 контейнерів по 50 грамів та 525 індивідуальних упаковок, що гарантувало мобільність використання в зоні бойових дій.

Таким чином, волонтерський рух Вінниччини має комплексний характер і охоплює різні соціальні групи населення. Він виконує не лише практичну функцію забезпечення Збройних Сил України, а й виступає потужним чинником суспільної згуртованості, підвищує рівень громадянської свідомості та зміцнює національну стійкість у період воєнних випробувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Камінська О. "Вони відчують цей тил наш": – як волонтери двох сіл на Вінниччині допомагають захисникам з 2022 року // Суспільне Вінниця 2026. URL: <https://suspilne.media/vinnytsia/1178888-voni-vidcuvaut-cej-til-nas-ak-volonter-i-dvoh-sil-na-vinnicini-dopomagaut-zahisnikam-z-2022/>

2. Бараболя Ю. "Теплі ноги – шлях до перемоги": волонтерки з Вінниччини в'яжуть шкарпетки для оборонців // Суспільне Вінниця 2026.-URL: <https://suspilne.media/vinnytsia/942229-tepli-nogi-slah-do-peremogi-volonterki-z-vinnicini-vazut-skarpetki-dla-oboronciv/>

3. Зеленюк В. Волонтери з Могилів-Подільського району виготовили 675 коробочок лікувальної мазі для військових // Вінниччина онлайн 2026.-URL: <https://vinnychyna.online/volontery-z-mohyliv-podilskoho-rayonu-vyhotovyly-675-korobochok-likuvalnoi-mazi-dlia-viyskovykh/>

UKRAINIAN AND EUROPEAN EXPERIENCE IN IMPLEMENTING SECURITY INITIATIVES

*Юлія МАРТИНЮК, ННІ цивільного захисту, ОПС-25 група
НК – Олеся МІНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

State security has always been and remains one of the most important areas for any country, because stability, development and even international image depend on it. Nowadays, when the world is facing new challenges – cyberattacks, terrorism, military conflicts, migration crises and even pandemics, the question of how to implement security initiatives becomes especially relevant. Ukraine, which is geographically and politically located between the East and the West, has been actively trying to integrate into European security systems in recent years. Moreover, this is done not just formally: we learn in practice, adapting European standards to our real conditions.

European experience in the field of security is interesting because it is built on a comprehensive approach. It takes into account not only the military aspect, but also the political, economic, social and even cyber component. It is very important that the EU

prioritizes the prevention of threats – not waiting for something to happen, but acting in advance. For this, international cooperation through NATO, the UN, the OSCE and other organizations is actively used. For example, the EU participates in peacekeeping missions in Mali or the Central African Republic, and this provides good experience for states that are just starting to build their own security system.

In addition, the European Union supports neighboring countries in reforming the security sector and fighting organized crime. Ukraine, for example, receives assistance in modernizing the police, the judicial system, and in training the military. The results are particularly noticeable in the field of cybersecurity. There are special bodies such as the European Cybersecurity Agency and the European Cyber Operations Center. They coordinate the actions of member states, help protect critical infrastructure and respond quickly to cyberattacks. The EU is also actively fighting terrorism through Europol, conducting joint investigations and trying to unify legislation on terrorist financing. All this helps to reduce risks for citizens and increase the level of collective security.

In Ukraine, after gaining independence, the security system inherited many Soviet approaches that had long been in need of updating. There were many problems: corruption in the security structures, lack of funding, lack of modern standards. This became especially acute after 2014, when the annexation of Crimea and the war in Donbas showed the real threats that the country faces every day. Then active reforms began: the Armed Forces and the National Guard were modernized, and NATO standards were introduced. It was important not only to obtain modern equipment, but also to train people to use it, organize troop management, logistics, and communications.

Anti-terrorist activities have also become one of the priorities. In Ukraine, an Anti-terrorist Center has been created at the SBU, which coordinates the work of all law enforcement agencies and cooperates with international partners. Cybersecurity is an important area. The Cyber Police and the Cyber Incident Response Center CERT-UA have been created here. In addition, Ukraine constantly participates in international exercises with NATO, such as Rapid Trident and Sea Breeze. This provides practical experience and allows us to compare our approaches with European standards. Another aspect is energy security. Ukraine is trying to reduce its dependence on external suppliers, as well as protect strategic objects from possible attacks. For example, control systems at power plants and main networks are being modernized, which is especially important during military conflicts.

If we look at everything as a whole, the experience of Ukraine and Europe shows that security is not just about creating laws or building fortifications, but a whole set of measures. It is necessary to constantly modernize structures, train personnel, introduce the latest technologies and exchange experience with partners. European practices provide Ukraine with guidelines, and Ukrainian experience in real conditions of war and hybrid threats can be useful for other states.

So, we can say that security is a process that never ends. It is necessary not only to implement reforms and modernize equipment, but also to actively cooperate at the international level. Ukrainian experience shows that even in difficult conditions it is possible to build an effective security system if new standards are consistently applied and learned in practice. European examples demonstrate that coordination, exchange of experience and preventive measures really increase the level of security and reduce risks for people and the state.

REFERENCES

1. Офіційний сайт Міністерства оборони України – <https://www.mil.gov.ua>
2. Європейський Союз, Спільна зовнішня та безпекова політика – <https://eeas.europa.eu>
3. NATO, Програми партнерства з Україною – <https://www.nato.int>
4. CERT-UA, Державний центр кіберзахисту – <https://cert.gov.ua>

5. Europol, Антитерористичні та кримінальні ініціативи – <https://www.europol.europa>.

6. Офіційний портал Верховної Ради України, законодавчі ініціативи у сфері безпеки – <https://zakon.rada.gov.ua>

БИТВА ЗА МАРІУПОЛЬ: ХРОНІКА СТАЛЕВОГО СПРОТИВУ ТА ГУМАНІТАРНОЇ КАТАСТРОФИ

*Олександр МАРУЄВ, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Маріупольська кампанія 2022 року стала безпрецедентним прикладом того, як героїчна оборона одного великого міста здатна докорінно змінити загальний стратегічний хід великої війни. Тримання позицій українськими військовими в умовах повного оточення фактично зірвало плани російського командування щодо блискавичного наступу на Запорізькому напрямку, не дозволивши агресору вивільнити значні сили для подальшого прориву вглиб країни.

Оборонці міста виявили не лише виняткову військову майстерність, а й вражаючий рівень організаційної самодостатності та адаптивності. У підземеллях та напівзруйнованих будівлях вони створювали імпровізовані медичні пункти для проведення складних операцій, ремонтні майстерні для відновлення пошкодженої техніки, надійні укриття та автономні пункти комунікації. Водночас місто опинилося на межі виживання: критична нестача питної води стала однією з головних причин масштабної гуманітарної катастрофи. За даними ООН, через знищення водогонів більшість цивільних були змушені добувати воду з уламків труб та систем опалення, що в умовах антисанітарії призвело до спалахів інфекційних хвороб. Численні свідчення очевидців підтверджують, що російські війська свідомо застосовували стратегію «тотального оточення», блокуючи не лише організований виїзд мешканців, а й доступ до районів, де розташовувалися вцілілі укриття чи останні гуманітарні склади з продовольством [1].

Ситуація на полі бою ускладнювалася руйнуванням усіх мостів, що поєднували центральну частину міста з Лівобережжям. Це сталося на ранніх етапах боїв, що значно обмежило маневрування українських підрозділів, спричинило розрив оборонних ліній та змусило захисників переходити до автономних дій у межах окремих кварталів. Інтенсивність атак була небаченою: російська авіація здійснювала до 50 бойових вильотів на добу, що стало одним із наймасовіших застосувань авіаційної сили за весь період сучасної війни. Особливим боєм і символом воєнних злочинів став авіаудар по Маріупольському драмтеатру – місцю, де під величезними написами «ДІТИ» ховалися сотні мирних жителів [2]. Міжнародні розслідувачі згодом підтвердили навмисність цього акту терору, наголосивши на відсутності будь-якої військової присутності в будівлі на момент атаки.

На фоні загального руйнування Сили оборони Маріуполя вперше в сучасній історії застосували унікальну комплексну систему оборони промислової зони. Металургійний гігант «Азовсталь» перетворився на багаторівневу фортецю з чіткою вертикаллю командування, системою підземних тунелів та автономним життєзабезпеченням. Проте цивільне населення, яке намагалося вирватися з цього пекла, стикалося з так званими «фільтраційними заходами». Людей піддавали

принизливим перевіркам, допитам, вилученню особистої техніки, а в окремих випадках – примусовій депортації на територію РФ [3]. Оборона міста вимагала не лише мужності, а й високої інженерної підготовки: захисники постійно створювали нові вогневі точки безпосередньо у зруйнованих будинках, пристосовуючи кожен руїну до тривалого стримування ворога. Супутникові моніторингові системи зафіксували, що російська армія систематично використовувала тактику «килимових» обстрілів артилерією тих районів, де взагалі не було українських військових позицій, що прямо свідчить про свідоме знищення житлового фонду та залякування населення.

Попри всі прогнози російських планувальників, оборона Маріуполя тривала понад 86 днів, що стало ключовим фактором зриву планів швидкого захоплення всієї Донецької області [1]. Психологічний стан захисників був критичним через повну інформаційну та фізичну ізоляцію: відсутність зв'язку із зовнішнім світом, невідомість щодо долі рідних та гостра нестача їжі виснажували людей. Однак моральний дух залишався високим завдяки безпрецедентній взаємодії між різними підрозділами. Маріуполь став унікальним місцем, де цивільні та військові тривалий час співіснували в одних укриттях, що створювало особливий рівень солідарності, хоча й робило їх спільною ціллю для агресора. Ця трагедія також висвітлила безпорадність міжнародних інституцій: попри масив доказів воєнних злочинів, світова спільнота не змогла оперативно створити безпечний «зелений коридор» для евакуації тисяч людей.

Більшість стратегічних рішень ухвалювалися в режимі інформаційного вакууму, адже російські війська знищили вузли зв'язку та електропостачання вже у перші тижні вторгнення. Одним із найгероїчніших епізодів стала операція з прориву із повного оточення, коли частина морських піхотинців змогла з'єднатися з полком «Азов» на «Азовсталі», попри вогневу перевагу ворога. Після того, як місто тимчасово опинилося під окупацією, загарбники почали масово зносити зруйновані будинки, що, на думку розслідувачів, робиться виключно для приховування слідів злочинів та знищення доказів масової загибелі людей під завалами [2]. Окрім фізичного фронту, Маріуполь став полем інтенсивної інформаційної війни, де РФ активно поширювала фейки про «втечу» командування, намагаючись зламати волю до спротиву.

Таким чином, оборона Маріуполя стала вирішальним чинником у зриві стратегічного наступу ворога на Півдні, вигравши понад 70 днів критичного часу для перегрупування українських сил. Місто перетворилося на світовий символ незламності та трагедії, продемонструвавши приклад безпрецедентного героїзму в умовах повної ізоляції та тотальної гуманітарної катастрофи.

ЛІТЕРАТУРА

1. 86 днів Маріуполя. Хроніка мужності, оборони і трагедії міста, де Росія вчинила найважчі злочини війни. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/oborona-mariupolya-trivala-86-dniv-do-20-travnya-hronika-po-dnyah-ta-gerojizm-zahisnikiv-50419007.html>
2. Воєнні злочини в Маріуполі: офіційні матеріали та свідчення Офіс Генерального прокурора України.(2022). URL: <https://www.gp.gov.ua>
3. Офіційні повідомлення та хронологія оборони Маріуполя (2022Полк «Азов».). URL: https://t.me/azov_mariupol

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ПЕРЕДУМОВИ, ПОЧАТОК АГРЕСІЇ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ (2014 Р.)

*Роман НОСИК, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ІЗПк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Російсько-українська війна, що розпочалася у лютому 2014 року, стала найбільш масштабним викликом для української державності з часів проголошення незалежності. Ця подія виступила не лише ключовим етапом новітньої історії України, а й фундаментальним переломним моментом у процесах формування сучасної національної ідентичності, архітектури колективної безпеки та зміцнення державних інститутів. Після перемоги Революції Гідності, яка засвідчила європейський вектор розвитку українського суспільства, Російська Федерація вдалася до прямої збройної агресії. Своїми діями Кремль грубо порушив основоположні принципи міжнародного права, Статут ООН та умови Будапештського меморандуму, підрвавши систему світової безпеки та територіальну цілісність суверенної держави.

Першим етапом збройної інтервенції стало сплановане захоплення Кримського півострова. Починаючи з 20-х чисел лютого 2014 року, регулярні російські війська без знаків розпізнавання, які отримали в медійному просторі назву «зелені чоловічки», розпочали блокування ключових українських військових частин, аеродромів, органів державної влади та стратегічних об'єктів інфраструктури [1]. Використовуючи фактор раптовості та політичну нестабільність у Києві, окупаційні сили організували проведення незаконного псевдореферендуму під дулами автоматів. На підставі його сфальсифікованих результатів Росія оголосила про анексію півострова, включивши його до свого складу. Цей акт агресії категорично не визнали ні Україна, ні переважна більшість країн міжнародної спільноти, що призвело до запровадження перших пакетів санкцій проти агресора.

Наступним логічним етапом російської стратегії дестабілізації став початок бойових дій на Сході України. У квітні 2014 року під безпосереднім керівництвом та за фінансової підтримки російських спецслужб у Донецькій та Луганській областях були створені, озброєні та підготовлені незаконні збройні формування. Ці угруповання проголосили створення терористичних псевдореспублік «ДНР» і «ЛНР», намагаючись легітимізувати відторгнення українських територій [2]. У відповідь на загрозу поширення сепаратизму та тероризму керівництво України оголосило про початок Антитерористичної операції (АТО). Головною метою операції було відновлення конституційного ладу, захист мирного населення та повернення контролю над державним кордоном.

Українські кадрово-військові підрозділи, новостворена Національна гвардія та численні добровольчі батальйони, сформовані з учасників Майдану, вступили у запеклі бої за стратегічно важливі міста Донбасу. Героїчними та водночас трагічними етапами протистояння 2014 року стали битви за Слов'янськ, Краматорськ, Маріуполь, а також кровопролитні зіткнення під Іловайськом та в районі Дебальцевого. Російська Федерація, офіційно заперечуючи свою участь, продовжувала масовано постачати бойовикам важку техніку, артилерію та сучасне озброєння. Коли українські сили були близькі до повного оточення терористів, Росія вводила регулярні батальйонно-тактичні групи, що значно ускладнювало ситуацію на фронті та унеможливлювало швидке завершення воєнного конфлікту дипломатичним шляхом.

Військова агресія 2014 року призвела до катастрофічних людських, економічних та матеріальних втрат. Тисячі українських захисників та мирних жителів віддали життя

за територіальну цілісність держави, а сотні тисяч людей перетворилися на внутрішньо переміщених осіб, втративши дім та засоби до існування [3]. Повна руйнація промислової інфраструктури Донбасу, затоплення шахт, знищення заводів та логістичних вузлів лягли важким тягарем на економіку країни. Проте, попри ці надважкі випробування, Україна продемонструвала вражаючу життєстійкість. Виникнення потужного волонтерського руху, який взяв на себе забезпечення армії в найкритичніші моменти, та стрімке піднесення громадянського суспільства стали ключовими чинниками збереження державності.

Російсько-українська війна 2014 року стала початком тривалого цивілізаційного розлому, який остаточно визначив стратегічний вибір України на користь демократії, європейської та євроатлантичної інтеграції. Цей період прискорив докорінне реформування Збройних Сил України, посилив увагу до національної безпеки та став поштовхом для деколонізації культури. Події 2014 року назавжди закарбувалися в національній пам'яті як символ незламної боротьби за свободу, людську гідність та невід'ємне право українського народу самостійно визначати своє майбутнє у власній незалежній державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Російсько-українська війна: витоки та перебіг подій. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/02/08/2023-MATRA-I-KVARTAL-2.pdf>
2. Палій О. Україна у 2014 році: виклики безпеці та державності // Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [Київ, 2016]. Київ: МП Леся, 2016. С. 9-11. URL: https://ndiu.knu.ua/images/elektr_bibl/ros_okup.pdf
3. Матеріали РНБО України (2014). URL: <https://military.com/uk/articles/povna-versiya-stenogramy-zasidannya-rnbo-vid-28-lyutogo-2014-roku/>

БАХМУТ – ЕПІЦЕНТР БОЙОВОГО СУПРОТИВУ

*Іван ПАЩЕНКО, ННІ пожежного та техногенної безпеки, ПБк-25-1 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Бахмут з давніх-давен закарбував своє ім'я в літописі України як місто з надпотужною та самобутньою промисловою історією, що протягом багатьох століть відігравало роль стратегічного центру солевидобутку. Сіль, що видобувалася з глибоких місцевих надр, стала не просто товаром, а міцним фундаментом економіки, який визначив вектори розвитку всього Донецького краю та заклав унікальну індустріальну специфіку міста. Історичне коріння цього промислу сягає ще XVII–XVIII століть, коли з часу заснування тут постійного поселення професійних солеварів Бахмут почав стрімко розвиватися як ключовий населений пункт. Видобуток «білого золота» в ті часи відігравав домінуючу роль у господарстві, формуванні міжнародних торговельних шляхів та розбудові регіональної інфраструктури. Згодом, у XIX та протягом усього XX століття, на базі багатих місцевих природних ресурсів – не лише солі, а й унікальних покладів гіпсу, вогнетривких глин та інших копалин – почали активно розвиватися суміжні галузі. Це призвело до появи хімічних гігантів, потужного металообробного виробництва, підприємств легкої промисловості та деревообробки [1].

До моменту початку повномасштабного вторгнення 2022 року Бахмут був не просто історичною пам'яткою, а повноцінним, живим індустріальним та

адміністративним центром. Місто мало десятки успішних підприємств, серед яких були заводи зі світовим ім'ям, а також розвинену мережу закладів культури, освіти (зокрема переміщених із раніше окупованих територій вишів) і сучасні медичні установи, що разом формували складну, багатогранну та стабільну соціально-економічну структуру громади [1].

Варто зауважити, що історично місто пройшло через багато складних випробувань, проте після початку збройного конфлікту на Донбасі у 2014 році Бахмут зміг вистояти і залишився під повним законним контролем України. Той стратегічний факт, що місто не було окуповане на початкових етапах війни, дозволив зберегти його як надзвичайно важливий тиловий, логістичний та адміністративний пункт для всієї Донецької області. Попри те, що у 2014–2015 роках активна фаза бойових дій суттєво вдарила по багатьох сусідніх містах, Бахмут зумів повністю зберегти свою адміністративну вертикаль та соціально-економічну цілісність довоєнного періоду. Це означало, що місто тривалий час успішно виконувало функції не лише ключового логістичного вузла, а й головного господарського та цивільного хабу для тисяч внутрішньо переміщених осіб, які шукали захисту від війни. Таким чином, можна констатувати, що до 2022 року Бахмут залишався одним із найбільш стабільних та перспективних міст Сходу України, гармонійно поєднуючи в собі величезний промисловий потенціал із сучасною інфраструктурою соціального та адміністративного значення.

Проте ситуація кардинально та трагічно змінилася з початком повномасштабного вторгнення російської армії у лютому 2022 року. Навколо Бахмута обстановка почала стрімко загострюватися: захоплення сусідніх територій та вимушений стратегічний відхід українських підрозділів із певних зруйнованих пунктів дозволили російським окупаційним силам максимально наблизитися до міських околиць. Це миттєво перетворило Бахмут на один із найбільш пріоритетних та запеклих напрямків ворожого наступу. Літо 2022 року стало переломним моментом, коли фокус боїв остаточно змістився безпосередньо до міста, ознаменувавши початок виснажливої та надзвичайно кривавої фази війни. За даними численних західних розвідок та воєнних аналітиків, саме цей напрямок вважався російським командуванням стратегічно найважливішим для прориву вглиб Донеччини. У жовтні 2022 року, згідно зі свідченнями та публічними заявами керівників так званих «приватних військових формувань» (ПВФ), зокрема Wagner Group, розпочався безпосередній та безжальний штурм міської забудови [2]. Це означало, що Бахмут як ключовий населений пункт та транспортна артерія став головною ціллю масштабних військових операцій агресора, що в разі підвищило його політичну та символічну роль для обох сторін протистояння.

Протягом багатомісячних боїв упродовж 2022–2023 років Бахмут зазнав безпрецедентних і масштабних руйнувань, які неможливо порівняти з жодним іншим періодом у його багатовіковій історії. Супутникові знімки жахають увесь світ: на них чітко видно, як цілі затишні міські квартали, сучасні житлові будинки, школи, дитячі садки та промислові гіганти були або повністю стерті з обличчя землі, або перетворені на обвуглені руїни. Абсолютна більшість об'єктів критичної інфраструктури – від енергетичних підстанцій до центральних лікарень – стали непридатними для життя [1]. За фаховими міжнародними оцінками після завершення основної фази боїв, місто фактично перетворилося на «кам'яний скелет»: житловий фонд у багатьох районах було знищено майже на сто відсотків. Теза про навмисне та методичне нищення цивільної інфраструктури та тотальне перетворення квітучого міста на зону попелу є повністю підтвердженою як документально, так і візуально.

Бої за Бахмут увійшли в світову військову історію як одні з найгарячіших та найвиснажливіших битв сучасності [2]. За свідченнями як західних партнерів, так і українських офіційних джерел, ця оборона стала «найкривавішою битвою на

виснаження» з моменту початку великого вторгнення. Російські окупаційні сили кинули колосальні людські та технічні ресурси, намагаючись будь-якою ціною оточити та взяти місто під контроль, щоб відрізати українську логістику та відкрити собі оперативний простір до Слов'янська та Краматорська. Ворожа артилерія та постійні штурми перетворювали житлові райони на непридатну для оборони пустку. Для українських захисників цей бій став справжнім уособленням надлюдської стійкості: вони місяцями героїчно утримували кожну вулицю, організовували надскладні оборонні рубежі, забезпечували евакуацію та до останнього надавали допомогу цивільним у підвалах. Сам факт безпрецедентно тривалої оборони Бахмута є загальноновизнаним подвигом. Ця битва наочно продемонструвала світові, що навіть за умови переваги ворога в кількості снарядів, непохитна воля до спротиву перетворює такі міста на нездоланні фортеці.

Наслідки цієї трагедії для регіону є приголомшливими: тотальна депопуляція, масштабна гуманітарна катастрофа та повне розірвання соціальної тканини громади. Якщо до початку великої війни в Бахмуті проживало приблизно 70–80 тисяч мешканців, то після інтенсивних боїв абсолютна більшість із них втратила все і була змушена рятуватися втечею [2]. За поточними оцінками, сьогодні в руїнах колишнього міста залишаються лише поодинокі люди – переважно літні мешканці, які просто не мають куди йти. Соціальна, освітня та медична мережі міста фізично зникли. Це означає не лише матеріальні втрати, а й глибоку психологічну травму від втрати поняття «рідний дім» для цілих поколінь. Процес майбутнього відновлення міста буде неймовірно складним та тривалим: відбудова кожного будинку, розмінування територій, відновлення комунікацій та повернення людей потребуватимуть безпрецедентних світових зусиль. Усе це підкреслює ту неймовірно високу та болючу ціну, яку платять українські міста-герої за право бути вільними.

Сьогодні Бахмут – це вже набагато більше, ніж просто географічна назва. Він назавжди став символом незламності та іконою українського спротиву, яка щодня нагадує світу про справжню ціну свободи. Бої за місто привернули увагу лідерів усіх провідних держав, ставши глобальним прикладом мужності у неможливих умовах. Зруйноване до фундаментів, але не зламане в душі місто слугує вічним нагадуванням про жахи сучасної війни.

Бахмутська історія – від величного промислового центру солевидобутку до обпаленої вогнем фортеці – наочно ілюструє, як війна безжально змінює долі людей, стирає архітектуру, але водночас загартовує націю та пише нову, героїчну сторінку світової історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шурхало Д. Історія Бахмуту: від фортеці, солі та шампанського – до фортеці у війні РФ проти України // Радіо свобода [офіційний вебсайт]. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-bakhmutu/32241923.html?utm_source=chatgpt.com
2. Бої за Бахмут – історія незламності українських захисників. URL: battles-for-bakhmut-the-story-of-the-invincibility-of-ukrainian-defenders.htm

ОБОРОННА ОПЕРАЦІЯ НА ХАРКІВСЬКОМУ НАПРЯМКУ (24 ЛЮТОГО – 14 ТРАВНЯ 2022 РОКУ): СТРАТЕГІЧНИЙ ТА ТАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

*Михайло ПОНОМАРЬОВ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-2 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Оборона Харкова у лютому–травні 2022 року стала однією з найважливіших операцій початкового етапу відсічі повномасштабній агресії росії. Стратегічне значення міста визначалося його статусом ключового логістичного, промислового та освітнього центру, захоплення якого відкривало ворогу шлях для оточення угруповання Об'єднаних сил на сході України. Аналіз цього етапу бойових дій дозволяє дослідити ефективність переходу від позиційної оборони до маневреного контрнаступу, що призвів до відкидання сил агресора від меж міста та стабілізації лінії фронту.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації на харківському напрямку характеризувалася залученням значного військового контингенту, що налічував близько 16 батальйонних тактичних груп, зосереджених безпосередньо поблизу державного кордону. Стратегічне планування противника передбачало стрімке захоплення Харкова силами 25-ї, 138-ї та 200-ї окремих мотострілецьких бригад (ОМСБр), а також елітних підрозділів 2-ї окремої бригади спеціального призначення ГРУ. Для ефективної протидії загарбникам було сформовано оперативне угруповання військ «Слобода», перші офіційні згадки про діяльність якого датовані 27 лютого. До структури ОУВ увійшли потужні з'єднання, зокрема дві окремі механізовані бригади (ОМБр), три бригади територіальної оборони, артилерійські та ракетно-артилерійські підрозділи, а також тактична група «Грім» [1].

Активна фаза бойових дій розпочалася о п'ятій годині ранку 24 лютого з масованих артилерійських обстрілів житлових масивів та штурму прикордонного села Циркуни. Особливістю ворожої тактики стало інтенсивне використання важкої реактивної артилерії, зокрема систем РСЗВ «Смерч», що призвело до значних руйнувань цивільної інфраструктури. Важливу роль у початковій організації оборони міста відіграв полковник Сергій Гузченко, начальник кафедри тактики ХНУПС, чий заслуги у захисті територіальної цілісності були відзначені присвоєнням звання почесного громадянина Харкова.

Перші спроби штурму північно-східних районів міста зустріли рішучий опір підрозділів під командуванням полковника Віталія Кирпенка, які діяли у взаємодії з 22-м окремим мотопіхотним батальйоном та 92-ю ОМБр. Оперативне посилення оборони трьома танками Харківського інституту танкових військ дозволило стабілізувати лінію фронту в критичний момент [2].

За свідченнями полковника Ігоря Будура, чергова спроба ворожого наступу 25 лютого завершилася для агресора значними втратами: у танкових боях було ліквідовано близько половини роти піхоти противника. Вже 26 лютого російська сторона задіяла вертолітну авіацію, проте використання українськими захисниками переносних зенітно-ракетних комплексів (ПЗРК) дозволило ефективно нівелювати загрозу з повітря [2].

Резонансною подією став прорив 27 лютого підрозділів російського спецназу на бронеавтомобілях «Тигр» до середньої школи №134. Ліквідація цього угруповання стала символом стійкості міста. Як зазначав начальник ГУНП Володимир Тимошко, цей рейд мав на меті захоплення об'єктів урядового кварталу (СБУ, ГУНП або

обладміністрації) для створення пропагандистської медіакартинки «захопленого» міста, що в результаті зазнало повної поразки.

Паралельно з фронтальними атаками противник здійснював спроби оточення Харкова. 25 лютого був тимчасово окупований Чугуїв – важливий пункт дислокації 92-ї ОМБр та 203-ї навчальної авіаційної бригади. Внаслідок масованих обстрілів було знищено наземні станції управління та кілька безпілотних літальних апаратів, що зафіксовано в матеріалах Єдиного державного реєстру судових рішень. Подальша окупація Куп'янська та наступ на Дергачі створювали серйозну загрозу логістичного блокування міста. Проте в період з початку березня до кінця квітня інтенсивність наступальних дій ворога знизилася, хоча артилерійський терор проти цивільного населення не припинявся. У ході боїв за Ізюм Росія була змушена залучити додаткові резерви морської піхоти Балтійського та Північного флотів. Перехоплення ініціативи силами ЗСУ призвело до визволення Чугуєва та Малої Рогані, де окупаційні війська втратили високопоставлених командирів 61-ї ОБрМП та 31-ї ОДШБр [2].

Кульмінацією оборонної операції став масштабний контрнаступ під керівництвом генерал-полковника Олександра Сирського, що тривав з 24 квітня по 14 травня. Об'єднані сили ОУВ «Слобода», 92-ї та 93-ї ОМБр, 4-ї танкової та 81-ї аеромобільної бригад у взаємодії з ДПСУ та ТрО змусили підрозділи 6-ї та 41-ї загальновійськових армій РФ відступити на лівий берег Сіверського Дінця. Відхід ворога супроводжувався підривом мостових переходів у районах Рубіжного та Старого Салтова для стримування українського просування. За результатами 80-денної оборони Харків було остаточно обезпечено від польової артилерії противника, що дозволило розпочати повернення цивільного населення. Попри значні жертви (близько 150 осіб) та масштабні руйнування у районах Північної Салтівки, П'ятихаток та Рогані, місто вистояло [3]. Стратегічна невдача Російської Федерації на харківському напрямку була зумовлена критичною недооцінкою боєздатності українських сил, суттєвими прогалинами у розвідувальних даних та управлінськими помилками вищого керівництва.

Отже, можемо зробити висновок, що утримання Харкова як ключового логістичного, промислового та освітнього центру стало визначальним фактором для стабілізації всього східного фронту, а втрата ворогом великої кількості сучасної військової техніки суттєво підірвала його подальший наступальний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харук А. Харківська оборонна операція (24 лютого – 14 травня 2022 р.). Російсько-українська війна: сучасні та історичні контексти, компаративні ретроспекції. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kharuk_Andrii/Kharkivska_oboronna_operatsiia_24_liutoho__14_travnia_2022_r.pdf
2. "Сидіти і дивитись, як роздирають твоє місто – не варіант". Як харківські тероборонівці розгромили елітний російський спецназ. Українська правда. 2022. 17 листоп. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/11/17/7376698>
3. Оборонна операція в районі Харкова у 2022 році: перебіг та стратегічне значення на північно-східному напрямку. Військова наука. 2022. URL: <https://themilitaryscience.com/index.php/journal/article/view/126>

РОЛЬ АВТОМОТОТУРИЗМУ У ВІДНОВЛЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІКИ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

*Олена ПОСТУПНА, доктор наук з державного управління, професор
Андрій КЛИМЕНКО, ННІ цивільного захисту, Т-22
Національний університет цивільного захисту України*

Відновлення деокупованих територій України вимагає пошуку та імплементації гнучких, адаптивних та високомобільних інструментів ревіталізації, серед яких автотуризм посідає особливе місце. Зазначений вид туристичної активності, що базується на використанні індивідуальних транспортних засобів, виступає потужним каталізатором соціокультурного та економічного відродження регіонів, які тривалий час перебували в умовах штучної ізоляції та деградації інфраструктури. Формування нових логістичних ланцюжків та розгалужених туристичних маршрутів дозволяє не лише повернути громади у загальнонаціональний правовий та ментальний простір, а й закласти підвалини для сталого розвитку локального підприємництва. Теоретичне осмислення даного процесу передбачає розгляд туризму як складного міжгалузевого комплексу, здатного стимулювати суміжні сектори економіки через мультиплікатор інвестицій та попиту.

Соціальна мобільність у контексті розвитку автотуризму розглядається як фундаментальна здатність населення та відвідувачів до вільного, безпечного пересування, що безпосередньо сприяє подоланню глибоких психологічних і фізичних наслідків окупаційного режиму. Розвиток практики індивідуальних подорожей дозволяє суттєво мінімізувати залежність громад від магістральних пасажирських перевезень, які у постконфліктних зонах часто є фрагментарними, пошкодженими або надмірно перевантаженими [3]. Системна активізація приватних поїздок сприяє дефрагментації суспільної свідомості, оскільки безпосередній контакт мандрівників із місцевими мешканцями стимулює інтенсивний обмін актуальною інформацією та відновлення розірваних міжособистісних зв'язків.

Публічне управління у зазначеній сфері має бути стратегічно спрямоване на чітке маркування безпечних шляхів та розбудову мережі інформаційних хабів, що інтегрують деокуповані громади у загальнодержавну карту туристичних можливостей. Таким чином, автотуризм трансформується в інструмент «м'якої» реінтеграції, де кожна поїздка виконує функцію гуманітарного містка між регіонами. Поступове наповнення деокупованих територій відвідувачами з інших областей України нівелює відчуття відчуженості та сприяє формуванню єдиного безпекового та культурного ландшафту. Подібний підхід дозволяє перетворити мобільність на засіб подолання стигматизації територій, повертаючи їм статус відкритих та динамічних суб'єктів національного розвитку [2].

Слід зазначити, що економічний ефект від системного впровадження автотуризму на звільнених територіях базується на інтенсивному стимулюванні малого та середнього бізнесу, який є найбільш адаптивним до кризових умов. На відміну від великих організованих груп, автотуристи характеризуються вищим ступенем автономності та вираженою схильністю до споживання локальних послуг у географічно розпорошених, нетипових локаціях. Комплексне задоволення потреб мандрівників у якісному паливі, збалансованому харчуванні, безпечному нічлігу та оперативному технічному сервісі стимулює швидке відновлення об'єктів придорожньої інфраструктури. Створення таких точок активності генерує нові робочі місця для місцевого населення, що є пріоритетним завданням для стабілізації соціальної ситуації.

Логіка економічного відродження передбачає проектування та будівництво мережі спеціалізованих кемпінгів, сучасних зон відпочинку та мотелів, що повною мірою відповідають жорстким міжнародним стандартам якості та екологічності. Впровадження інноваційних автоматизованих систем управління та цифрових агрегаторів для бронювання таких сервісів дозволяє зробити бізнес-процеси прозорими, зрозумілими та інвестиційно привабливими [1]. Мультиплікативна природа туризму проявляється у тому, що постійний попит на автентичні продукти харчування та унікальну сувенірну продукцію з боку мандрівників безпосередньо підтримує фермерські господарства та традиційні народні промисли. Останні складають економічний базис деокупованих сільських територій, забезпечуючи їх самодостатність та стійкість до зовнішніх шоків.

Відтак, реалізація потенціалу автомототуризму вимагає специфічного, інтегрованого підходу до управління безпековими ризиками, що є передумовою будь-якої активності у постконфліктних зонах. Державна політика у цій площині повинна гармонійно поєднувати капітальне відновлення дорожнього покриття з тотальним та ретельним гуманітарним розмінуванням прилеглих територій, лісосмуг та узбіч. Використання сучасних високотехнологічних засобів моніторингу, включаючи алгоритми штучного інтелекту для предиктивного аналізу безпечності маршрутів, дозволяє суттєво знизити рівень загрози для подорожуючих [5]. Цифрова трансформація управлінських процесів забезпечує оперативне інформування водіїв про стан доріг та наявність потенційних небезпек у режимі реального часу.

Світовий досвід переконливо підтверджує, що найбільш успішні кейси повоєнного відновлення часто включали концепцію створення «тематичних доріг» або «шляхів пам'яті», які залучали як внутрішніх, так і зовнішніх відвідувачів [4]. Для України стратегічно важливим завданням є повна синхронізація національних стандартів дорожнього сервісу та логістики з європейськими нормами. Подібна гармонізація забезпечить довгострокову інтеграцію української транспортної мережі у транскордонні туристичні коридори та міжнародні маршрути. Виважена координація дій між центральними органами виконавчої влади та місцевими громадами дозволяє перетворити постраждалі від бойових дій території на інноваційні зони розвитку, де поєднуються історична пам'ять та сучасні формати активного дозвілля.

Особливого значення у процесі розбудови автомототуризму набуває впровадження інтелектуальних систем управління, які базуються на аналізі великих даних та геоінформаційних технологіях. Створення цифрових двійників туристичних маршрутів дозволяє органам управління моделювати навантаження на інфраструктуру та оптимізувати розміщення об'єктів сервісу. Використання елементів віртуальної та доповненої реальності на маршрутах, що проходять через місця бойової слави чи зруйновані пам'ятки, створює додаткову цінність для туриста, дозволяючи глибше зануритися в історичний контекст без порушення безпекових периметрів.

Інтеграція засобів штучного інтелекту у мобільні додатки та сервісні платформи для мандрівників відкриває принципово нові можливості для побудови персоналізованих та динамічних маршрутів. Алгоритми машинного навчання здатні в режимі реального часу аналізувати масиви даних, що надходять із різних джерел, враховуючи наявність і режим роботи АЗС, пунктів медичної та технічної допомоги, а також верифікованих безпечних зон відпочинку. Використання інтелектуальних систем дозволяє прогнозувати потенційні ризики та пропонувати альтернативні шляхи пересування, що особливо актуально для територій із пошкодженою інфраструктурою. Системне застосування таких технологій суттєво мінімізує вплив людського фактора, нівелюючи помилки при плануванні поїздок, та значно підвищує загальний рівень довіри громадян до подорожей деокупованими регіонами.

Формування єдиного національного інформаційного простору, де стратегічно

важливі дані про стан дорожнього покриття, доступність сервісних послуг та актуальні заходи безпеки оновлюються в автоматичному режимі, постає необхідним етапом комплексної цифрової трансформації туристичної галузі. Подібна екосистема забезпечує безперервний моніторинг ситуації та дозволяє органам державного управління приймати обґрунтовані рішення на основі об'єктивної аналітики. Технологічна досконалість у цьому контексті виступає не лише як інструмент комфорту, а як гарант сталого розвитку територій та базової безпеки громадян. Створення відкритих API-інтерфейсів для розробників туристичного софту сприятиме появі конкурентного ринку застосунків, що пропонуватимуть унікальний користувацький досвід, інтегрований із державними системами безпеки.

Отже, розвиток автотуризму в сучасних реаліях постає фундаментальним фактором комплексного відновлення життєдіяльності та активізації економічних процесів на деокупованих територіях України. Глибокий синтез соціальної відкритості, що проявляється у відновленні гуманітарних зв'язків, та економічної доцільності розбудови локальної інфраструктури створює сприятливі умови для прискореної реабілітації регіонів. Повернення постраждалих областей до траєкторії сталого зростання стає можливим завдяки залученню широкого кола внутрішніх та зовнішніх мандрівників, які приносять у регіон необхідні ресурси та стимулюють попит на місцеві товари та сервіси.

Державна підтримка ініціатив у сфері індивідуального та групового автотуризму має бути підкріплена сучасними цифровими інструментами управління, методами предиктивного аналізу даних та гнучкими механізмами державно-приватного партнерства. Такий підхід дозволяє сформувати якісно нову модель просторового розвитку держави, де кожна громада, незалежно від її віддаленості, отримує можливість інтегруватися у глобальні туристичні маршрути. Впровадження імерсивних технологій та засобів інтелектуальної навігації перетворює логістику на захопливу освітню та культурну подорож, зміцнюючи національну ідентичність та соціальну згуртованість.

Вважаємо, що перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямі полягають у створенні галузевих стандартів для цифрових сервісів у сфері автотуризму та розробці методик оцінки соціального впливу таких проєктів на деокуповані громади. Інституціалізація доброчесних та прозорих відносин між державою, бізнесом та туристом стане запорукою того, що відновлення відбуватиметься на засадах інноваційності та безпеки, забезпечуючи довгострокове процвітання українських регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчук, Ю., Мальська, М. & Дмитрук, Р. (2025). Інформаційні технології в туризмі, рекреації та готельно-ресторанному бізнесі : навч. посіб. Київ: вид-во «Каравела». С. 207-211.
2. Корчак, Н., Рачинський, А., & Ларіна Н. (2023). Цифрова трансформація та електронне урядування: наукові підходи дослідження в сфері публічного управління та адміністрування. *Аспекти публічного управління*, 11(3), 43-49. <https://doi.org/10.15421/152334>.
3. Марценюк, Л., Коваленко-Марченкова, Є., & Бекіров, Е. (2024). Особливості використання автомобільного транспорту в туристичній галузі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 1, 144-160. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-1-144-160>.
4. Мельник, Н. В., & Мельник, Н. М. (2020). Ревіталізація туристичних об'єктів: світовий досвід. *Моделі міждисциплінарних та міжгалузевих освітніх та освітньо-наукових програм: виклики, можливості та варіанти впровадження* : зб. матер. міжнар. конф. (Одеса, 25-26 червня 2020 р.) / ОНУ ім. І. І. Мечникова. С. 86-88.

5. Поступна, О. В., & Семілетов, О. С. (2025). Електронне урядування на базі штучного інтелекту. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*, 2(23), 24-38. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2025-2-4>.

ЗАХИСТ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

*Соломія САВЧУК, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Воєнний стан суттєво впливає на всі сфери суспільного життя, зокрема на сферу праці. Він висуває нові виклики щодо забезпечення трудових прав працівників, які залишаються гарантованими як конституційні, але в той же час можуть тимчасово обмежуватися для забезпечення безпеки держави та її функціонування. У цих умовах держава змушена забезпечувати баланс між потребами оборони країни та гарантіями трудових прав працівників.

Право на працю є основним соціально-економічним правом людини, закріпленим в Конституції України (ст. 43). Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1].

Основним нормативно-правовим актом, який визначає особливості трудових відносин у цей період, є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Цей закон встановлює особливості укладення та припинення трудових договорів, організації робочого часу, надання відпусток, а також можливість призупинення дії трудового договору. Окрему увагу законодавство приділяє організації робочого часу та часу відпочинку. Згідно зі ст. 6 Закону №2136-IX Нормальна тривалість робочого часу у період дії воєнного стану може бути збільшена до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо) [2].

Водночас роботодавець зобов'язаний враховувати можливості працівників та забезпечувати їхню безпеку. Такі зміни обумовлені необхідністю підтримання роботи критичної інфраструктури та підприємств, які забезпечують життєдіяльність держави. Важливим аспектом захисту прав працівників є збереження трудових гарантій для осіб, які проходять військову службу. На час виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки можуть здійснюватись у робочий час, працівникам гарантується збереження місця роботи (посади) і середнього заробітку.

Працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених Кодексом цивільного захисту України, законами України "Про військовий обов'язок і військову службу" і "Про альтернативну (невійськову) службу", "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", надаються гарантії та пільги відповідно до цих законів [3]. Це дозволяє військовослужбовцям після завершення служби повернутися до трудової діяльності.

Також, законодавство передбачає можливість призупинення дії трудового договору. Відповідно до ст. 13 закону "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" Призупинення дії трудового договору - це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором. Призупинення дії трудового договору

може здійснюватися за ініціативи однієї із сторін сукупно на строк не більше ніж 90 календарних днів під час дії воєнного стану [4].

Отже, правове регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану характеризується поєднанням гнучкості управління трудовими процесами та збереження основних соціальних гарантій працівників. Запроваджені законодавчі зміни спрямовані на забезпечення стабільності економіки, підтримку роботодавців та захист трудових прав громадян. У подальшому важливим завданням держави є вдосконалення механізмів контролю за дотриманням трудового законодавства та забезпечення ефективного захисту прав працівників навіть у складних умовах воєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст.143 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про організацію відносин в умовах воєнного стану № 2352-IX від 01.07.2022 ст.6 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Tex>
3. Про Гарантії для працівників на час виконання державних або громадських обов'язків ст.119. URL: https://protocol.ua/ua/kodeks_zakoniv_pro_pratsyu_ukraini_stattya_119/
4. Про Призупинення дії трудового договору ст. 13. URL: https://protocol.ua/ua/pro_organizatsiyu_trudovih_vidnosin_v_umovah_voennogo_stanu_stattya_13/

ЕВАКУАЦІЯ ЛЮДЕЙ ІЗ БУДІВЕЛЬ ПІД ЧАС ПОЖЕЖІ З УРАХУВАННЯМ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

*Юлія ФЕДОРИШИНА, ад'юнкт докторантури-ад'юнктури
НК – Любов ЮРЧЕНКО, доктор філософських наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасних умовах війни а також майбутній післявоєнній відбудові інфраструктури України важливо забезпечити поєднання вимог пожежної безпеки та принципів універсального дизайну. Це відповідає стратегічним напрямкам розвитку державної політики у сфері безпеки, соціальної інтеграції та безбар'єрності.

Питання забезпечення пожежної безпеки в Україні регламентується комплексом нормативно-правових актів, серед яких ключове місце займають Кодекс цивільного захисту України та державні будівельні норми у сфері пожежної безпеки [1, 2]. У сучасних умовах особливої актуальності набуває проблема своєчасної та організованої евакуації людей з будівель під час пожежі.

Згідно з положеннями ДБН В.1.1-7:2016, безпечна евакуація повинна бути реалізована таким чином, щоб люди залишили небезпечну зону до настання критичних значень загроз пожежі [2]. Проте у практиці проектування часто використовуються узагальнені підходи, які не враховують повною мірою різноманіття людських можливостей.

Особливого значення у цьому контексті набуває врахування потреб маломобільних груп населення. Відповідно до ДБН В.2.2-40:2018, принцип інклюзивності передбачає створення безпечного та доступного середовища для всіх категорій громадян, незалежно від рівня їх фізичних можливостей [3].

У реальних умовах евакуація є складним соціально-технічним процесом. Вона поєднує просторові характеристики будівлі, організаційні заходи адміністрації об'єкта

та індивідуальні реакції людей. Такий багатофакторний характер процесу зумовлює необхідність удосконалення існуючих методів розрахунку часу евакуації.

Нормативна база визначає основні вимоги до ширини евакуаційних виходів, довжини шляхів евакуації та їхньої пропускної здатності. Проте у випадку перебування в будівлі осіб похилого віку, людей з інвалідністю або травмованих осіб фактична швидкість руху може суттєво відрізнятись від середніх показників.

З огляду на це доцільним є введення додаткових коефіцієнтів до розрахункових формул, які дозволяти б врахувати частку маломобільних осіб у загальній кількості відвідувачів або працівників будівлі. Такий підхід відповідає загальним принципам управління ризиками у сфері цивільного захисту.

Важливим аспектом безпечної евакуації є також психологічний чинник. Досвід надзвичайних ситуацій свідчить, що в умовах стресу поведінка людей може відрізнятись від прогнозованої, що впливає на загальний час евакуації. Тому розрахункові методи повинні мати певний запас надійності.

Удосконалення методики оцінювання часу евакуації дозволяє розглядати її не лише як інженерний розрахунок, а як інструмент стратегічного планування безпеки об'єкта. Такий підхід сприяє формуванню комплексної системи захисту населення відповідно до вимог чинного законодавства.

Таким чином, удосконалення розрахункового методу оцінювання часу евакуації з урахуванням маломобільних груп населення є важливою науковою та практичною задачею. Його реалізація дозволить підвищити рівень безпеки будівель і споруд, а також сприятиме збереженню життя людей в умовах надзвичайних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI.
2. ДБН В.1.1-7:2016. Пожежна безпека об'єктів будівництва. Київ: Мінрегіон України, 2017.
3. ДБН В.2.2-40:2018. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. Київ: Мінрегіон України, 2018.

СУЧАСНІСТЬ У ПОЛУМ'І ВІЙНИ: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ УКРАЇНИ

*Ростислав ХАЛАБУДА, НАСВ, Інститут піхоти, 11 курс, група 111
НК – Ольга НАДАЛА
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України розпочалася 24 лютого 2022 року. Вона стала переломним етапом сьогоденної історії нашої держави. Події, свідками яких є співучасники, проходять в режимі реального часу, але здобувають рис історичного факту, що вимагає наукового аналізу, фіксації та трактування. У ширшому історичному контексті сучасна війна продовжує тривалу боротьбу українського народу за державність та незалежність [1, с. 410].

Війна змінила всі сфери суспільного життя: політичну, соціальну, культурну, освітню та духовну. Знищення міст і сіл, вимушене переміщення громадян, зростання ролі національної ідентичності та громадянської відповідальності, переосмислення життєвих цінностей трансформувались в основні ознаки сучасного буття.

Першоджерелами майбутньої історії стають особисті переживання, художні тексти, щоденникові записи, фото- та відеоспостереження. Усі ці аспекти формують нову колективну пам'ять.

Історичні передумови сучасного протистояння мають глибоке коріння, що простежується у працях сучасних дослідників [2, 52].

Таким чином, події війни вже сьогодні стають історією спротиву, стійкості та боротьби за право на існування української держави. Реалії воєнного часу формують новий історичний наратив, який уже сьогодні потребує наукового осмислення [3, 18].

Водночас вони зумовлюють переоцінку суспільних цінностей, національної ідентичності та ролі України в сучасному геополітичному просторі.

Метою даної доповіді є аналіз ключових соціально-політичних перетворень воєнного часу та з'ясування їх ролі в утворенні історичної пам'яті сучасної України.

Завданнями її є проаналізувати роль культури та інформаційного простору у фіксації історичного досвіду, визначити вплив війни на державотворчі процеси, охарактеризувати значення сучасних подій для майбутніх історичних досліджень та окреслити вплив війни на державотворчі процеси.

Війна як чинник перетворення державності зумовлює глибинні інституційні зміни, трансформацію політичної системи та переосмислення національної стратегії розвитку.

Війна активізувала внутрішні процеси консолідації суспільства. Питання національної безпеки, державної мови, культурної спадщини та історичної пам'яті набули стратегічного значення [4, 12].

Відбулося суттєве посилення України як суб'єкта, визнаного з боку демократичних держав, які підтримують її, проводять санкційну політику проти агресора. Інтеграційні процеси з Європейським Союзом засвідчили зростання ролі України у світовій політиці [5, 41].

Соціальні перетворення та гуманітарний вимір війни охоплюють глибинні зміни у структурі суспільства, трансформацію системи цінностей, посилення ролі громадянського суспільства та переосмислення національної ідентичності. Воєнні події актуалізують питання колективної пам'яті, соціальної солідарності, культурної спадщини та формування нових гуманітарних стратегій відновлення держави. Вони спричинили масштабну внутрішню та зовнішню міграцію, величезні втрати серед цивільного населення, руйнування міст і сіл. Дані міжнародних організацій підтверджують значні гуманітарні наслідки війни [6, 14].

У період війни сформувався потужний волонтерський рух. Він став показником феноменальної громадянської свідомості. Подібні процеси є характерними для періодів національної мобілізації в історії України [1, 395].

Однією зі складових історичного процесу є психологічний стан людей. До нього входить формування нових моделей поведінки, що спричинено травматичним досвідом, постійною адаптацією до небезпеки.

Особливу роль відіграють щоденники, мемуари, усні свідчення, фотодокументи, які вже сьогодні формують основну базу для майбутніх досліджень [4, 18].

Війна пришвидшила процес культурного спротиву. Усі розділи літератури та мистецтва правдиво відтворюють воєнну реальність, показуючи її через художні образи. Історична складова війни визначається боротьбою за правдиві історичні факти. Протидія дезінформації та збереження фактологічної точності є запорукою формування об'єктивної історичної пам'яті [3, 37].

Події сьогодення поступово переходять із площини переживання в площину історичного осмислення. Таким чином, сучасність трансформується в історію, закладаючи підвалини майбутнього національного наративу [4, 29]. У цьому процесі особливої ваги набуває наукове осмислення подій, їх систематизація та збереження в

колективній пам'яті як складника державотворчої традиції. Саме від глибини й об'єктивності цього осмислення залежить формування історичної свідомості наступних поколінь та стійкість національної ідентичності.

Отже, сьогодення, обпалене війною, поступово перетворюється на історію людського досвіду, пам'яті та слова. Науковий погляд на цей процес є необхідною та обов'язковою умовою збереження та передавання майбутнім поколінням правди про війну та утворення колективної пам'яті українського суспільства. Реалії воєнного часу виходять за межі поточного моменту. Вони стають історією ще до завершення подій. Тому сучасність вимагає не тільки переживання, а й правдивого документування, аналітичного осмислення подій. Бо сьогоднішній біль є завтрашнім уроком, а нинішній спротив є основою майбутньої історичної пам'яті України та її народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.
2. Кіпіані В. Україна. Історія з грифом «Секретно». Київ : Віват, 2016. 320 с.
3. Інститут історії України НАН України. Російсько-українська війна: історичні передумови та сучасні виклики: аналіт. доп. Київ, 2022. 112 с.
4. Український інститут національної пам'яті. Методичні рекомендації щодо формування історичної пам'яті в умовах війни. Київ, 2023. 64 с.
5. National Institute for Strategic Studies. Україна у війні: аналітичні оцінки безпекових викликів : аналіт. записка. Київ, 2022. 78 с.
6. United Nations. Report on human rights situation in Ukraine. Geneva : UN, 2023. 45 p.

РОЛЬ РЯТУВАЛЬНИХ СЛУЖБ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*Поліна ЦИБУЛЯ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-2 група
НК – Валентина ПОДЛЕСНА
Національний університет цивільного захисту України*

В умовах воєнного стану забезпечення безпеки цивільного населення є одним із пріоритетних завдань держави. Воєнні дії супроводжуються масштабними руйнуваннями житлової та критичної інфраструктури, виникненням пожеж, техногенними аваріями, забрудненням територій вибухонебезпечними предметами. У таких умовах особливого значення набуває функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, складовою якої є рятувальні служби [1].

Правові засади діяльності рятувальних служб визначаються Кодексом цивільного захисту України, який встановлює організаційні та правові основи захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, зокрема воєнного характеру [1]. В умовах воєнного стану повноваження органів державної влади та підрозділів цивільного захисту розширюються відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Це створює нормативну базу для оперативного реагування на загрози та координації дій між військовими, правоохоронними органами й рятувальними підрозділами.

Основними завданнями рятувальних служб під час війни є проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, розбір завалів, евакуація

населення, надання домедичної допомоги постраждалим, а також участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [1]. Практика діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій засвідчує, що оперативність реагування та злагодженість дій підрозділів безпосередньо впливають на кількість врятованих осіб і масштаби мінімізованих збитків [3].

Особливої актуальності набуває реагування на наслідки ракетних та артилерійських обстрілів. Рятувальники здійснюють пошук людей під завалами зруйнованих будівель, застосовуючи спеціальне обладнання, кінологічні розрахунки та сучасні технічні засоби. Одночасно проводяться роботи з локалізації та ліквідації пожеж, що виникають унаслідок ураження об'єктів цивільної інфраструктури. Відповідно до наукових підходів у сфері рятувальної справи, ефективність таких дій забезпечується належною професійною підготовкою особового складу та сучасним матеріально-технічним оснащенням [4].

Важливим напрямом діяльності є організація та проведення евакуаційних заходів із районів активних бойових дій. Рятувальні служби спільно з органами місцевої влади та військовими адміністраціями забезпечують інформування населення, транспортування громадян до безпечних регіонів, функціонування пунктів тимчасового розміщення. Такі заходи спрямовані на збереження життя людей і зменшення ризиків для найбільш уразливих категорій населення – дітей, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю [1].

Окремим аспектом є діяльність піротехнічних підрозділів. Значні території, що зазнали бойових дій, залишаються забрудненими мінами та нерозірваними боєприпасами. Відповідно до визначених законодавством повноважень, рятувальні служби здійснюють обстеження місцевості, вилучення та знешкодження вибухонебезпечних предметів, а також проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення щодо правил мінної безпеки [1; 3]. Це є необхідною умовою відновлення нормальної життєдіяльності громад і повернення людей до своїх домівок.

Не менш важливою є інформаційно-профілактична функція рятувальних служб. В умовах постійної загрози обстрілів населенню надаються рекомендації щодо дій під час сигналу «Повітряна тривога», правил перебування в укриттях, алгоритмів поведінки у разі виявлення підозрілих предметів. Така діяльність сприяє формуванню культури безпеки та підвищенню рівня обізнаності громадян [3].

Діяльність рятувальників під час війни має і вагомий соціально-психологічний вимір. Оперативна допомога постраждалим, участь у ліквідації наслідків руйнувань, підтримка громадян у кризових ситуаціях формують довіру суспільства до державних інституцій та зміцнюють національну стійкість. Водночас рятувальні підрозділи функціонують в умовах постійної небезпеки, що потребує належної організації служби, психологічної підтримки персоналу та міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту [4].

Отже, рятувальні служби відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки цивільного населення під час війни. Вони реалізують комплекс заходів із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій воєнного характеру, здійснюють евакуацію та гуманітарну підтримку населення, забезпечують розмінування територій і формування культури безпечної поведінки. Подальше вдосконалення їхньої діяльності має ґрунтуватися на зміцненні нормативно-правової бази, модернізації матеріально-технічного забезпечення та розвитку професійної підготовки особового складу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України : від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>.

3. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Офіційний вебсайт. URL: <https://dsns.gov.ua> (дата звернення: 10.02.2026).

4. Основи рятувальної справи : навч. посіб. / за ред. І. В. Бригадира. Київ : Ліра-К, 2020. 256 с.

АНАЛІЗ ПРАВОВИХ, ДЕМОГРАФІЧНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ВИКЛИКІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ (2022–2025)

*Карина ЧАБАНЕНКО, ННІ цивільного захисту, ПРС-23 група
НК – Вікторія ЧУБАНЬ, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата у лютому 2014 року анексією Криму та ескалована повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року, перетворилася на найбільший конвенційний воєнний конфлікт на європейському континенті після завершення Другої світової війни [1]. Ця війна засвідчила глибинну кризу міжнародної безпекової архітектури та продемонструвала недієздатність механізмів, покликаних гарантувати територіальну цілісність суверенних держав. Імперський синдром сучасної Росії, що виявився у прагненні Кремля відновити домінування на пострадянському просторі, набув форми відкритої збройної агресії саме проти України як ключового елемента уявної неоімперської конструкції. Постколоніальна природа цього конфлікту виразно простежується в ідеологічних обґрунтуваннях війни, артикульованих російським керівництвом через концепти «денацифікації» та «демілітаризації», що мали легітимізувати знищення української державності та національної ідентичності як такої. Успішні українські контр наступальні операції восени 2022 року на Харківщині та правобережній Херсонщині кардинально змінили первісні плани Кремля, проте російський режим обрав стратегію довготривалої війни на виснаження, що супроводжується систематичним терором проти цивільного населення та руйнуванням критичної інфраструктури.

Документування воєнних злочинів, учинених російськими збройними формуваннями на території України, набуло безпрецедентних масштабів і залучило як національні правоохоронні органи, так і численні міжнародні інституції та неурядові організації [2]. За даними Офісу Генерального прокурора України, від 24 лютого 2022 року до листопада 2024 року було зареєстровано понад 140 тисяч кримінальних проваджень за фактами злочинів, учинених Російською Федерацією. Коаліція документування воєнних злочинів «Україна. П'ята ранку», що об'єднала 34 правозахисні організації, здійснює систематичний збір свідчень постраждалих та фіксацію доказової бази для майбутніх судових процесів. Українська Гельсінська спілка з прав людини станом на лютий 2024 року внесла до своєї бази даних понад 45 тисяч епізодів воєнних злочинів, з яких майже третина безпосередньо пов'язана з людськими втратами та порушеннями прав цивільного населення. Міжнародний кримінальний суд у березні 2023 року видав ордер на арешт президента Російської Федерації В. Путіна за підозрою у незаконній депортації українських дітей, а у червні 2024 року – ордери на арешт колишнього міністра оборони С. Шойгу та начальника генерального штабу В. Герасимова за ракетні удари по цивільній інфраструктурі. Створення у червні 2025 року Спеціального трибуналу для розгляду злочину агресії на

базі Ради Європи стало відповіддю на юрисдикційні обмеження МКС та забезпечило правовий механізм для переслідування вищого політичного та військового керівництва держави-агресора.

Гуманітарна катастрофа, спричинена російською агресією, набула глобального виміру через безпрецедентні масштаби примусового переміщення населення як усередині України, так і за її межами [3]. За даними Міжнародної організації з міграції, понад 3,7 мільйона осіб станом на 2024 рік перебувають у статусі внутрішньо переміщених осіб на території України, а близько 6 мільйонів українців знайшли притулок у країнах Європейського Союзу. Офіційна статистика Міністерства соціальної політики України фіксує 4 594 254 зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб станом на червень 2025 року, серед яких майже 60 відсотків становлять жінки та близько 906 тисяч – діти. Найбільше навантаження щодо прийому переселенців несуть Донецька, Харківська та Дніпропетровська області, що перебувають у безпосередній близькості до зони активних бойових дій. Соціологічні дослідження Агентства ООН у справах біженців засвідчують, що понад 65 відсотків біженців та 72 відсотки внутрішньо переміщених осіб висловлюють бажання повернутися додому, проте реалізація цих намірів залишається неможливою через триваючі бойові дії та руйнування інфраструктури. Демографічні втрати України від війни, що включають загиблих, поранених, депортованих та емігрованих, матимуть довготривалий вплив на соціально-економічний розвиток держави протягом наступних десятиліть.

Культурна спадщина України зазнала катастрофічних втрат унаслідок цілеспрямованих ударів російських військ по об'єктах, що мають історичну та мистецьку цінність [4]. За інформацією ЮНЕСКО, збитки, завдані українській культурній спадщині від 2014 року, перевищують 2,6 мільярда доларів США, а масштаби руйнувань та викрадень культурних цінностей набули безпрецедентного характеру з часів Другої світової війни. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України станом на травень 2025 року зафіксувало пошкодження або знищення 1 482 об'єктів культурної спадщини, серед яких 117 пам'яток національного значення. Окремим проявом культурного вандалізму стали незаконні археологічні розкопки на окупованих територіях, зокрема у Криму, де з 2015 по 2023 рік було здійснено понад 1 385 таких акцій та вивезено приблизно 5 мільйонів історичних артефактів. Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у липні 2024 року вперше офіційно засудив цілеспрямоване знищення культурної спадщини України та кваліфікував дії Росії як елемент ширшої стратегії знищення української національної ідентичності. Знищення музеїв, бібліотек, храмів та пам'яток архітектури слугує не лише інструментом залякування, а й свідомою політикою культурного геноциду, спрямованою на розрив історичної тяглості української нації.

Формування історичної пам'яті про триваючу війну відбувається в режимі реального часу, що створює унікальний методологічний виклик для дослідників та водночас накладає особливу відповідальність на сучасників [5]. Колективна пам'ять про конфлікт конструюється через множинність джерел: від офіційних документів державних інституцій до особистих свідчень постраждалих, від медійних наративів до творів мистецтва та меморіальних практик. Український інститут національної пам'яті у квітні 2025 року оприлюднив десять принципів меморіалізації війни, що мають стати основою для формування державної політики увічнення пам'яті про жертви та героїв. Дослідження українських науковців засвідчують, що війна функціонує як структурний чинник національної ідентичності, закладаючи в колективну свідомість цінності, ритуали та уявлення про належність до спільноти, без яких неможлива довготривала національна єдність. Документування втрат української наукової спільноти, здійснюване численними ініціативами, вписується у ширший контекст збереження тяглості інтелектуальної традиції та протидії спробам знищення української

присутності у глобальному науковому просторі. Російсько-українська війна 2014–2025 років вже увійшла до каналів історії як переломний момент у розвитку європейської безпекової архітектури, а досвід України у протистоянні імперській агресії формує новий тип колективної пам'яті, що поєднує травму втрат із досвідом спротиву, солідарності та незламності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Російсько-українська війна. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Російсько-українська_війна
2. Задokumentовані воєнні злочини у лютому 2024 року: огляд. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/zadokumentovani-voenni-zlochyny-u-liutomu-2024-roku-ohliad/>
3. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. *Міжнародна організація з міграції*. 2024. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf
4. ЮНЕСКО ухвалила поправку, яка посилить захист культурної спадщини під час війни. *Українська правда. Життя*. 2025. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/yunesco-uhvalila-popravku-yaka-posilit-zahist-kulturnoji-spadshchini-pid-chas-viyni-309137/>
5. Інформаційні матеріали до початку російсько-української війни та повномасштабного вторгнення РФ в Україну. *Український інститут національної пам'яті*. 2025. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-pochatku-rosiysko-ukrayinskoyi-viyni-ta-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-v-ukrayinu>

ЗВІЛЬНЕННЯ ХЕРСОНУ: ПЕРЕЛОМНИЙ МОМЕНТ У ВІДБИТТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ ТА СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЕОКУПАЦІЇ ПІВДНЯ

*Артем ЧЕРЕПАЩУК, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-2 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року південний напрямок став одним із найскладніших для оборони України. Через відсутність достатньої кількості військ та оперативну реакцію ворога місто Херсон – обласний центр, що має ключове географічне положення на правому березі Дніпра та вихід до Чорного моря – було окуповане вже на початку березня 2022 року. Окупація Херсону стала найбільшим військовим успіхом Росії з початку повномасштабної агресії і водночас – серйозним стратегічним викликом для України.

Контроль над Херсоном відкривав російським військам потенційний плацдарм для подальшого просування на захід, у напрямку Миколаєва та Одеси, що загрожувало б повним блокуванням морських шляхів і перетворенням України на сухопутну державу [1]. Протягом понад восьми місяців окупації місцеве населення чинило запеклий опір, який проявлявся як у відкритих протестах на площах міста, так і в прихованій партизанській діяльності, що стало важливою передумовою для подальшої деокупації.

Українське керівництво одразу визначило звільнення Херсону як пріоритетну мету, усвідомлюючи, що повернення контролю над цим містом матиме не лише військове, але й потужне морально-політичне значення. Деокупація не стала результатом одного стрімкого наступу, а була наслідком ретельно спланованої та методичної контрнаступальної операції Збройних Сил України (ЗСУ), яка тривала кілька місяців. [2]

Ця операція продемонструвала новий підхід української армії до ведення бойових дій, зосереджений на виснаженні та знищенні логістики ворога. Ключовим елементом операції стало систематичне застосування високоточної артилерії та ракетних систем (зокрема, HIMARS) для ураження шляхів постачання російського угруповання на правому березі Дніпра. Починаючи з липня 2022 року, ЗСУ зосередилися на виведенні з ладу критично важливих мостів та переправ: Антонівського мосту та Каховської ГЕС. Регулярні високоточні удари робили ці об'єкти непридатними для транспортування важкої військової техніки та боєприпасів. Спроби російських військ налагодити альтернативну логістику через понтонні та паромні переправи також швидко нейтралізовувалися українським вогнем. Створення так званого «вогневого голоду» призвело до того, що угруповання військ РФ на правобережжі опинилося в оперативному оточенні, не маючи змоги отримувати достатнє підкріплення, паливо та боєприпаси. Цей етап став взірцем асиметричної війни, де точність та інтелект переважали над чисельною перевагою. [3]

Наприкінці серпня 2022 року ЗСУ розпочали активні наступальні дії на кількох напрямках Херсонщини. Хоча просування було обережним і поступовим, це змусило російське командування перекинути значні резерви для утримання оборонних позицій на півдні. Успіхи контрнаступу ЗСУ на Харківщині у вересні 2022 року значною мірою сприяли результативності Херсонської операції. Росія була змушена розпорошити свої ресурси та увагу, що ще більше ускладнило становище її військ на правому березі Дніпра. Українські військові застосовували тактику поступового звільнення населених пунктів, оточуючи та витісняючи ворога, уникаючи при цьому необхідності вести важкі міські бої. Перед обличчям неминучої катастрофи 9 листопада 2022 року міністр оборони РФ Сергій Шойгу публічно оголосив про рішення «організувати оборону по лівому берегу річки Дніпро», назвавши це «маневром». Фактично це було визнання нездатності утримувати єдиний обласний центр, захоплений з початку повномасштабного вторгнення.

11 листопада 2022 року стало днем тріумфу: передові підрозділи ЗСУ увійшли до міста. Це викликало шалену радість серед місцевого населення, яке понад вісім місяців чинило спротив. За словами військових аналітиків: «Втрата Херсону стала найзначнішою військовою поразкою Росії з 24 лютого 2022 року, що підірвала її претензії на контроль над південним узбережжям України та зірвала плани щодо створення сухопутного коридору до Придністров'я». Звільнення Херсону мало епохальне значення для ходу війни. По-перше, геополітичне значення: рішення про відведення військ завдало серйозного удару по іміджу російського керівництва і показало нездатність РФ утримувати захоплені території. По-друге, безпека судноплавства: відновлення контролю над правим берегом Дніпра значно підвищило безпеку судноплавства у дельті річки. По-третє, переломний моральний фактор: деокупація стала потужним імпульсом для українського суспільства та армії, підтвердивши реалістичність мети повного звільнення всіх територій [4].

Однак після деокупації перед містом та країною постали нові виклики. Оскільки лінія фронту пролягла по Дніпру, звільнений Херсон опинився в зоні постійних артилерійських та мінометних обстрілів із лівого берега. Це призвело до гуманітарних проблем: постійні обстріли, а також подальший терористичний акт – підлив Каховської

ГЕС у червні 2023 року – спричинили необхідність надання масштабної допомоги, яку забезпечували як держава, так і міжнародні волонтери.

Таким чином, звільнення Херсону 11 листопада 2022 року стало стратегічною перемогою України, що закріпила успіхи на півдні та змінила баланс сил. Ця подія символізує не лише військову майстерність, але й незламну волю українського народу до свободи та відновлення територіальної цілісності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Визволення Херсона: дати, хід операції та наслідки. URL: <https://nsirogozy.city/articles/249377/herson-vid-24-lyutogo-do-11-listopada-2022-roku-istoriya-protistoyannya-okupacii-ta-zvylennya>

2. Річниця визволення Херсона: як люди відстоювали місто, жили в окупації та дочекалися приходу ЗСУ. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20231111-richnyczya-vyzvolennya-hersonu-yak-lyudy-vidstoyuvaly-misto-zhyly-v-okupaciyi-ta-dochekalysya-pryrodu-zsu/>

3. Як звільнення Херсона вплине на подальші події на фронті: пояснення експерта. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/jak-zvylennja-khersona-vpline-na-podalshi-podiji-na-fronti-pojsnennja-eksperta.html>

4. Херсон три роки після звільнення: як місто пережило окупацію і що змінилося після повернення. URL: <https://ukranews.com.ua/news/1115584-herson-try-roky-pislya-zvylennya-yak-misto-perezhylo-okupatsiyu-i-shho-zminylosya-pislya>

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

*Сергій ЧЕША, факультет гуманітарних технологій, група СЗ-2210
НК – Світлана АРХИПОВА, доктор педагогічних наук, професор
Черкаський державний технологічний університет*

Соціальна інтеграція ветеранів війни з інвалідністю в сучасне українське суспільство є одним із ключових завдань державної соціальної політики та системи соціальної роботи. Повномасштабна війна спричинила значне збільшення кількості ветеранів, серед яких значна частина отримала інвалідність унаслідок бойових дій. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання їхнього повернення до повноцінного цивільного життя, відновлення соціальних зв'язків та створення умов для реалізації їхнього потенціалу у суспільстві [1].

Соціальна інтеграція ветеранів війни з інвалідністю є складним і багатовимірним процесом, який включає відновлення соціальних ролей, адаптацію до нових життєвих умов, психологічну стабілізацію та забезпечення гідного рівня життя. Цей процес передбачає реалізацію комплексу соціальних, правових, економічних та психологічних заходів, спрямованих на формування умов для активної участі ветеранів у суспільному житті та їхньої успішної самореалізації [2].

Одним із основних механізмів соціальної інтеграції є забезпечення прав ветеранів на соціальний захист та медичну допомогу. Законодавство України гарантує ветеранам війни з інвалідністю першочергове медичне обслуговування, доступ до реабілітаційних програм, безоплатне забезпечення лікарськими засобами та можливість проходження санаторно-курортного лікування [1]. Водночас важливим аспектом

виступає нормативно-правова обізнаність самих ветеранів щодо своїх прав та механізмів їх реалізації.

Значну роль у процесі інтеграції відіграє медико-соціальна та психологічна реабілітація. Бойові травми часто супроводжуються тривалими фізичними та психологічними наслідками, зокрема посттравматичними стресовими розладами, емоційним виснаженням та соціальною ізоляцією. Саме тому комплексна реабілітація має включати не лише медичну допомогу, але й психологічну підтримку, соціальний супровід та відновлення соціальної активності ветеранів [3].

Важливим напрямом соціальної інтеграції є забезпечення доступу ветеранів до освіти та професійної підготовки. Програми перекваліфікації та підвищення кваліфікації дають можливість ветеранам опанувати нові професійні компетенції та адаптуватися до сучасних умов ринку праці. Освітні програми сприяють розвитку особистісних та соціальних навичок, підвищують рівень впевненості у власних силах та стимулюють активну громадянську позицію [2].

Економічна інтеграція ветеранів з інвалідністю є важливою передумовою їхньої самостійності та соціальної активності. Після отримання поранень або травм фінансове становище багатьох ветеранських родин може погіршуватися, що створює додатковий психологічний та соціальний тиск. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів державної політики має стати розвиток інклюзивного працевлаштування, створення адаптованих робочих місць, а також підтримка ветеранського підприємництва. Наявність стабільного доходу та можливість професійної реалізації сприяють формуванню відчуття соціальної значущості та підвищують рівень інтеграції ветеранів у суспільство [4].

Психосоціальний механізм інтеграції передбачає подолання соціальної стигматизації та формування сприятливого суспільного ставлення до ветеранів з інвалідністю. Важливу роль у цьому процесі відіграють ветеранські спільноти та громадські організації, діяльність яких базується на принципі взаємної підтримки. Такі об'єднання сприяють обміну досвідом, надають первинну психологічну допомогу та допомагають ветеранам поступово повернутися до активного суспільного життя.

Особливого значення набуває залучення сімей ветеранів до процесу соціальної реабілітації. Повернення до цивільного життя часто супроводжується зміною соціальних ролей у родині, що може призводити до психологічних труднощів та конфліктів. Підтримка сім'ї, участь у спільних реабілітаційних програмах та соціальних ініціативах сприяють більш ефективній адаптації ветеранів до нових умов життя.

Окремим аспектом є гендерний вимір соціальної інтеграції. Жінки-ветеранки з інвалідністю можуть стикатися з додатковими соціальними викликами, пов'язаними з поєднанням ролей військовослужбовиці, матері, працівниці та активної учасниці громадського життя. Це зумовлює необхідність розробки спеціалізованих соціальних програм та послуг, орієнтованих на їхні потреби.

Важливою умовою соціальної інтеграції є створення безбар'єрного середовища. Архітектурна недоступність міської інфраструктури, громадського транспорту та соціальних установ значно ускладнює повсякденне життя людей з інвалідністю та може призводити до їхньої соціальної ізоляції. Тому впровадження принципів універсального дизайну та розвиток безбар'єрного простору мають стати важливим напрямом державної політики [5].

Не менш важливим є юридичний супровід ветеранів, який передбачає підвищення їхньої правової обізнаності щодо механізмів захисту своїх прав. Знання процедур звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування, а також уміння використовувати правові інструменти дозволяють ветеранам активніше відстоювати власні інтереси та брати участь у громадському житті.

Значним компонентом соціальної інтеграції ветеранів з інвалідністю є розвиток системи соціальних послуг на рівні територіальних громад. Саме місцеві органи влади

та соціальні служби часто першими взаємодіють із ветеранами після їхнього повернення до цивільного життя. Наявність центрів соціальної підтримки, консультаційних служб, програм соціального супроводу та реабілітаційних центрів сприяє більш ефективній адаптації ветеранів до нових життєвих умов та допомагає вирішувати повсякденні соціальні проблеми.

Складовою процесу інтеграції є інформаційна підтримка ветеранів. Доступ до актуальної інформації щодо соціальних гарантій, реабілітаційних програм, освітніх можливостей та механізмів працевлаштування дозволяє ветеранам швидше орієнтуватися у системі соціальної допомоги. Розвиток електронних сервісів, інформаційних порталів та консультаційних платформ сприяє спрощенню взаємодії між ветеранами та державними установами.

Особливу роль у процесі соціальної інтеграції відіграє формування позитивного суспільного ставлення до ветеранів з інвалідністю. Подолання стереотипів та дискримінаційних установок сприяє створенню більш відкритого та інклюзивного соціального середовища. Інформаційні кампанії, освітні програми та громадські ініціативи можуть сприяти формуванню культури поваги до ветеранів та визнанню їхнього внеску у захист держави.

Важливим напрямом інтеграції є також розвиток громадянської активності ветеранів. Участь у громадських організаціях, волонтерських ініціативах та соціальних проєктах сприяє формуванню нових соціальних зв'язків та розширює можливості для самореалізації. Активна громадська позиція ветеранів дозволяє їм брати участь у процесах прийняття рішень на місцевому рівні та впливати на формування соціальної політики.

Суттєвим фактором успішної інтеграції є взаємодія між державними інституціями, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Спільні програми підтримки ветеранів дозволяють поєднувати фінансові, організаційні та експертні ресурси для реалізації комплексних соціальних ініціатив. Така міжсекторальна співпраця сприяє підвищенню ефективності соціальної політики та розширенню можливостей підтримки ветеранів.

Крім того, важливим напрямом державної політики є розвиток довгострокових програм соціальної реабілітації та підтримки ветеранів. Інтеграція у суспільство не є швидким процесом, тому необхідно забезпечити системну та тривалу підтримку, яка враховує зміну потреб ветеранів на різних етапах їхнього життя після завершення військової служби.

У контексті післявоєнного відновлення України питання соціальної інтеграції ветеранів набуває особливого значення. Забезпечення рівних можливостей, розвиток інклюзивної інфраструктури та створення умов для активної участі ветеранів у суспільному житті сприятимуть не лише їхній особистій самореалізації, але й зміцненню соціальної згуртованості українського суспільства.

Отже, соціальна інтеграція ветеранів війни з інвалідністю є складним процесом, який потребує комплексного підходу та координації зусиль державних органів, громадських організацій і місцевих громад. Ефективна реалізація механізмів інтеграції передбачає поєднання соціального захисту, медико-психологічної реабілітації, економічної підтримки, розвитку безбар'єрного середовища та формування позитивного суспільного ставлення до ветеранів. Реалізація цих пріоритетів сприятиме підвищенню якості життя ветеранів та формуванню інклюзивного суспільства, у якому кожна людина має можливість для повноцінної самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю. Методичний посібник. ПРООН, Київ, 2022. 78 с.
3. World Health Organization. Rehabilitation in health systems. Geneva : WHO Press, 2017. 239 p.
4. International Labour Organization. Inclusion of persons with disabilities in the labour market. Geneva : ILO, 2019. 112 p.
5. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності: аналітичні матеріали до розробки Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні. Київ: НІСД, 2024. 136 с.

БЕЗПЕКА ТРАНСПОРТНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: НОВІ ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ

*Максим ЧИЖ, факультет технологічної і математичної освіти, група
Тл-Іпмз*

*НК – Андрій ЛИТВИН, кандидат педагогічних наук, доцент
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується безпрецедентними викликами, спричиненими збройною агресією росії проти України. Війна суттєво вплинула на всі сфери життєдіяльності держави, зокрема на транспортну систему та логістичні процеси, які в умовах воєнного стану набули стратегічного значення. Забезпечення безпеки транспортних перевезень стало не лише економічним чи технічним завданням, а й важливим чинником національної безпеки та стійкості держави.

Ефективне логістичне забезпечення в ході підготовки та проведення бойових дій в Україні ґрунтується на кількох важливих факторах:

- планування та координація дій між різними логістичними підрозділами та військовими частинами;
- надійне забезпечення військових частин матеріальними, технічними, медичними та іншими ресурсами забезпечує їх готовність до виконання завдань;
- ефективна система транспортування;
- гнучкість та адаптивність до змінних умов бойових дій та оперативних обставин [1].

Транспортні перевезення в умовах збройної агресії здійснюються в ситуації постійної загрози: ракетні та артилерійські обстріли, повітряні тривоги, мінна небезпека, руйнування мостів, доріг, залізничних вузлів, портової інфраструктури, а також нестабільність енергозабезпечення. За таких умов традиційні підходи до організації логістичних процесів виявляються недостатніми, що зумовлює потребу у формуванні нової моделі безпеки транспортних перевезень, адаптованої до воєнних реалій.

Безпека транспортних перевезень у воєнний час є комплексним поняттям, яке включає технічну, організаційну, інформаційну, кадрову та психологічну складові. Особливої ваги набуває здатність логістичних систем швидко адаптуватися до змін оперативної обстановки, забезпечувати безперервність постачання та мінімізувати ризики для життя і здоров'я персоналу. У цьому контексті ключову роль відіграють фахівці з транспортної логістики, професійна підготовка яких повинна відповідати новим викликам.

Одним із ключових завдань транспортної логістики під час війни стає організація гуманітарних перевезень та евакуаційних операцій. Постачання харчових

продуктів, медикаментів і засобів першої необхідності до прифронтових або звільнених територій відбувається у складних умовах, які характеризуються браком часу, нестабільністю інфраструктури та високим рівнем ризику. За таких обставин спеціаліст з транспортної логістики повинен володіти навичками швидкого планування маршрутів, аналізу ризиків, координації супроводу вантажів та ефективної взаємодії з державними установами й волонтерськими організаціями.

Водночас безпека транспортних перевезень тісно пов'язана з питаннями охорони праці та безпеки життєдіяльності. Воєнні дії загострюють психологічне навантаження на водіїв, диспетчерів, логістів, що може призводити до помилок у прийнятті рішень та зростання аварійності. Тому підготовка фахівців повинна включати формування стресостійкості, навичок саморегуляції та психологічної підтримки персоналу в екстремальних умовах.

Майбутні фахівці мають отримувати не лише знання з класичної транспортної логістики, а й комплексну підготовку з питань безпеки в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру. Це передбачає інтеграцію в освітні програми таких навчальних компонентів, як логістика кризових ситуацій, управління ризиками, безпека транспортних систем, цивільний захист, цифрові технології моніторингу перевезень.

Особливої уваги заслуговує питання формування цифрових компетентностей майбутніх фахівців транспортної логістики. В умовах війни цифрові платформи, системи GPS-моніторингу, аналітичні інструменти та системи управління ланцюгами постачання відіграють вирішальну роль у забезпеченні безпеки перевезень. Здатність працювати з цифровими технологіями дозволяє оперативно відстежувати рух транспорту, коригувати маршрути, аналізувати ризики та реагувати на загрози в режимі реального часу.

Суттєвий елемент підготовки здобувачів освіти полягає у впровадженні практикоорієнтованих методів навчання. Використання імітаційного моделювання логістичних процесів у воєнних умовах, розгляд реальних кейсів, проведення рольових ігор та виконання ситуаційних завдань сприяють розвитку професійного мислення та здатності приймати рішення в умовах невизначеності. Застосування досвіду, набуто під час війни в Україні, дає змогу трансформувати сучасність, позначену війною, у цінне джерело навчальних матеріалів та збереження історичної пам'яті.

Не менш важливим є педагогічний аспект підготовки фахівців транспортної логістики, адже випускники ОПП «Професійна освіта (транспортна логістика)» Університету Григорія Сковороди в Переяславі у подальшому здійснюватимуть професійну підготовку робітничих кадрів. Тому вони повинні бути готовими не лише до виконання логістичних функцій, а й до формування в майбутніх працівників культури безпеки, відповідального ставлення до ризиків та дотримання вимог охорони праці в умовах воєнного часу.

Таким чином, безпека транспортних перевезень в умовах збройної агресії постає як багатовимірна проблема, що поєднує технічні, організаційні, освітні та соціально-психологічні аспекти. Війна в Україні стала каталізатором переосмислення ролі транспортної логістики та актуалізувала необхідність підготовки фахівців нового покоління, здатних ефективно діяти в умовах кризових і воєнних викликів. Модернізація освітнього процесу за ОПП «Професійна освіта (транспортна логістика)» Університету Григорія Сковороди в Переяславі з урахуванням реалій воєнного часу сприятиме підвищенню рівня безпеки транспортних перевезень, збереженню людського потенціалу та зміцненню логістичної стійкості держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тесніков, О., Фурсова, В. (2022). Фактори впливу на функціонування системи логістичного забезпечення збройних сил України в умовах війни. *Економіка та суспільство*, 42. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-17>.

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ: АНАЛІЗ ПІДХОДІВ

*Анна ШЕТОХА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПк-22-1 взвод
Катерина ЯРЕМЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПк-22-1 взвод
НК – Неля ВОВК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Воєнні події створюють тривалу психотравмуючу ситуацію, яка супроводжується високим рівнем невизначеності, загрозою життю, вимушеними змінами соціального середовища, втратою близьких людей, руйнуванням звичних життєвих умов та порушенням відчуття безпеки. У таких обставинах особливого значення набувають психологічні механізми адаптації, серед яких провідну роль відіграють копінг-стратегії – способи подолання стресу, що допомагають людині зберігати психічну рівновагу та пристосовуватися до складних життєвих обставин.

Наукове осмислення копіngu значною мірою пов'язане з транзакційною теорією стресу, розробленою Річард Лазарус та Сьюзен Фолкман. У межах цього підходу стрес розглядається як результат взаємодії між людиною та середовищем, у якій індивід оцінює ситуацію як таку, що перевищує його ресурси або становить загрозу для благополуччя. Копінг у цьому контексті визначається як сукупність когнітивних і поведінкових зусиль, спрямованих на управління внутрішніми або зовнішніми вимогами, що сприймаються як надмірні або загрозливі. Дослідники виокремили два основні типи копінг-стратегій: проблемно-орієнтований та емоційно-орієнтований копінг.

Проблемно-орієнтований копінг спрямований на зміну самої стресової ситуації або на пошук ефективних способів її вирішення. Він передбачає активні дії, спрямовані на подолання джерела стресу, зокрема планування, пошук інформації, прийняття рішень, мобілізацію ресурсів, організацію підтримки та контроль за перебігом подій. В умовах війни проявами проблемно-орієнтованого копіngu можуть бути підготовка до можливих небезпечних ситуацій, організація безпечного простору для себе та близьких, активна участь у волонтерській діяльності, планування евакуації або адаптація до нових соціально-економічних умов. Застосування таких стратегій сприяє підвищенню суб'єктивного відчуття контролю над ситуацією, зменшенню рівня безпорадності та посиленню відчуття власної ефективності.

Емоційно-орієнтований копінг, у свою чергу, спрямований на регуляцію емоційних переживань, що виникають у відповідь на стресову ситуацію. Його основною метою є зменшення інтенсивності негативних емоцій, таких як страх, тривога, гнів, безпорадність або відчай. До емоційно-орієнтованих стратегій належать пошук емоційної підтримки, вираження почуттів, використання психологічних технік саморегуляції, переоцінка ситуації, духовні або релігійні практики, а також різні форми психологічного захисту. У контексті воєнного стресу такі стратегії можуть проявлятися через спілкування з близькими людьми, участь у групах підтримки, ведення щоденників емоцій, використання технік релаксації, медитації або творчого самовираження.

Аналіз підходів до вивчення копінг-стратегій свідчить, що ефективність певної стратегії значною мірою залежить від характеру стресової ситуації та доступних ресурсів особистості. У ситуаціях, де існує можливість впливати на обставини, більш ефективними зазвичай є проблемно-орієнтовані стратегії, оскільки вони дозволяють безпосередньо змінювати умови, що спричиняють стрес. Натомість у ситуаціях, які не піддаються контролю або швидкому вирішенню, зокрема у випадку тривалих воєнних

дій, важливу роль відіграють емоційно-орієнтовані способи подолання, що допомагають підтримувати психологічну рівновагу та зменшувати інтенсивність емоційних переживань.

У сучасних дослідженнях наголошується, що найбільш адаптивною є гнучка копінг-поведінка, яка передбачає поєднання різних стратегій залежно від конкретної ситуації. Поєднання проблемно-орієнтованого та емоційно-орієнтованого копіngu дозволяє людині одночасно працювати з джерелом стресу та регулювати власний емоційний стан. Такий інтегративний підхід сприяє підвищенню психологічної стійкості, формуванню ефективних механізмів адаптації та запобіганню розвитку тривалих психічних розладів, зокрема тривожних станів, депресії або посттравматичного стресового розладу.

Особливу увагу дослідники приділяють ролі особистісних ресурсів у формуванні копінг-поведінки. До таких ресурсів належать рівень психологічної резильєнтності, соціальна підтримка, життєві цінності, наявність позитивного життєвого досвіду подолання труднощів, а також здатність до когнітивної переоцінки складних життєвих ситуацій. У контексті війни значну роль відіграє також колективний досвід спільного подолання кризових обставин, що сприяє формуванню відчуття єдності, солідарності та взаємної підтримки.

Копінг-стратегії подолання стресу в умовах війни є складною системою психологічних механізмів, спрямованих на адаптацію особистості до екстремальних життєвих обставин. Аналіз наукових підходів свідчить, що ефективне подолання воєнного стресу ґрунтується на поєднанні проблемно-орієнтованих та емоційно-орієнтованих стратегій, які дозволяють людині як активно впливати на життєві обставини, так і підтримувати внутрішню психологічну рівновагу. Саме така інтеграція різних способів подолання сприяє збереженню психічного здоров'я, підвищенню адаптивності та формуванню психологічної стійкості в умовах тривалих кризових ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кокун О.М. Психофізіологія. Навчальний посібник. – К: Центр навчальної літератури, 2006. – 184с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2017.
3. Мельничук, І. В., & Каргіна, Н. В. (2025). Основи психологічного здоров'я та психотерапія.
4. Cannon W. B. Bodily Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage. New York: Appleton, 1915.

АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ З ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ ДО ВИКЛИКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

*Денис ШОЯ, факультет технологічної і математичної освіти, група
Тл-Іпмз
НК – Сергій ЛАУН, кандидат педагогічних наук
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

Повномасштабна війна в Україні стала визначальним чинником трансформації всіх сфер суспільного життя, зокрема системи професійної освіти. Збройна агресія росії спричинила масштабні руйнування транспортної інфраструктури, порушення

логістичних ланцюгів, зміну умов функціонування підприємств транспортної галузі та підвищення вимог до безпеки перевезень. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема адаптації системи професійної освіти з транспортної логістики до нових соціально-економічних і безпекових викликів воєнного часу.

Транспортна логістика в умовах війни перетворюється на один із ключових елементів забезпечення життєдіяльності держави. Саме через логістичні канали здійснюється постачання продовольства, палива, медичних засобів, гуманітарної допомоги, евакуація населення, підтримка функціонування критичної інфраструктури. Це обумовлює потребу у фахівцях, здатних працювати в умовах нестабільності, підвищеного ризику та обмежених ресурсів, що, у свою чергу, вимагає суттєвого оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки.

Система професійної освіти з транспортної логістики традиційно орієнтувалася на підготовку фахівців для функціонування в умовах відносної стабільності. Проте воєнні реалії зумовили необхідність переосмислення цілей і результатів освітнього процесу. Сьогодні перед закладами освіти постає завдання не лише формування професійних компетентностей, а й розвитку здатності до адаптації, кризового мислення, відповідального прийняття рішень та дотримання принципів безпеки в екстремальних умовах.

Особливу роль у цьому процесі відіграє освітньо-професійна програма «Професійна освіта (транспортна логістика)», яка поєднує підготовку фахівця-логіста та педагога професійного навчання. Здобувачі освіти за цією програмою мають бути готовими не лише до виконання логістичних функцій, а й до підготовки робітничих кадрів з урахуванням реалій воєнного часу. Це вимагає інтеграції в освітній процес педагогічних, технологічних і безпекових компонентів.

Адаптація системи професійної освіти у сфері транспортної логістики вимагає передусім актуалізації змісту навчальних програм. Доцільно передбачити включення до освітніх компонентів тем, пов'язаних із логістикою в умовах воєнного стану, управлінням ризиками, забезпеченням безпеки транспортних перевезень, організацією гуманітарної логістики, питаннями цивільного захисту та охорони праці. Такий підхід сприятиме всебічному формуванню у здобувачів освіти компетентностей, необхідних для розуміння та вирішення сучасних викликів, що постають у професійній діяльності.

Не менш важливим є впровадження міждисциплінарного підходу, що поєднує знання з транспортної логістики, економіки, безпеки життєдіяльності, психології та педагогіки. В умовах війни фахівець з транспортної логістики повинен враховувати не лише технічні та економічні параметри перевезень, а й психологічний стан персоналу, інформаційні загрози, соціальні наслідки прийнятих рішень. Тому підготовка здобувачів освіти має бути спрямована на формування комплексного професійного мислення.

Однією з ключових складових адаптації професійної освіти стає впровадження цифрових технологій. Війна значно прискорила процеси цифровізації в освітній сфері та логістиці, перетворивши їх на обов'язкову умову для забезпечення безперервності навчального процесу та професійної діяльності. Системи дистанційного навчання, цифрові платформи для управління логістикою та інструменти моніторингу транспортних перевезень мають інтегруватися у процес підготовки майбутніх фахівців. Розвиток цифрової компетентності допомагає здобувачам освіти успішно працювати навіть за умов обмеженого доступу до матеріально-технічних ресурсів.

Практикоорієнтований характер підготовки здобувачів освіти набуває особливої значущості в умовах воєнного часу. Застосування імітаційного моделювання, аналізу кейсів, заснованих на реальних подіях війни в Україні, проблемно-орієнтованого та проєктного навчання сприяє формуванню навичок прийняття рішень у кризових

ситуаціях. Такі методи дозволяють поєднати теоретичні знання з практичним досвідом і підвищують рівень готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Окремої уваги потребує питання формування культури безпеки в системі професійної освіти. Війна актуалізувала необхідність дотримання правил охорони праці, безпеки руху, мінної безпеки та цивільного захисту. Майбутні фахівці транспортної логістики мають усвідомлювати відповідальність за життя і здоров'я працівників, а також бути готовими передавати ці цінності здобувачам професійної освіти в процесі педагогічної діяльності.

Значну увагу приділяють психологічному компоненту. В умовах стресу, загроз, втрати домівок або близьких, мотивація до навчання знижується. В закладах освіти, які здійснюють активну психологічну підтримку, впроваджено практику регулярних онлайн-консультацій, груп підтримки, тренінгів з емоційного розвантаження, що підтверджено дослідженнями НАПН України[3].

Психолого-педагогічний супровід здобувачів освіти також є важливим елементом адаптації системи професійної освіти. Воєнні дії створюють додаткове емоційне навантаження, що може негативно впливати на якість навчання та професійного становлення. Тому освітній процес має враховувати потребу у формуванні стресостійкості, емоційної регуляції та здатності до самопідтримки в умовах тривалої нестабільності.

Таким чином, адаптація системи професійної освіти з транспортної логістики до викликів війни в Україні є складним і багатовимірним процесом, що потребує комплексних змін у змісті, формах і методах підготовки фахівців. Освітньо-професійна програма «Професійна освіта (транспортна логістика)» має стати інструментом формування фахівців нового покоління, здатних не лише ефективно виконувати професійні функції, а й забезпечувати підготовку кадрів для відновлення та розвитку транспортної системи України в умовах воєнного та післявоєнного періодів. Сьогодення, обпалене війною, формує нові освітні орієнтири, що з часом стануть важливою складовою історичного досвіду української професійної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кремень В. Г. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. *Педагогічна думка*. Київ: НАПН України, 2016. 448 с

УКРАЇНА В КООРДИНАТАХ НОВОГО ІСТОРИЧНОГО ЧАСУ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ 2022 РОКУ

*Олексій ШУТЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-3 взвод
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало ключовою подією ХХІ століття, яка докорінно змінила політичну карту Європи та сформувала новий етап української державності. Цей день позначив перехід від локального конфлікту 2014 року до відкритої загарбницької війни, спрямованої на знищення української незалежності.

Росія розпочала напад одночасно з півночі, сходу та півдня, використавши ракетні удари й наземні війська. Головною метою ворога було блискавичне захоплення

Києва та повалення українського уряду, що мало забезпечити ліквідацію України як суверенної держави [1]. Український спротив уже в перші дні довів, що країна має сформовану політичну націю, здатну мобілізувати всі сили для захисту свободи. Захисники Києва, Чернігова, Харкова, Миколаєва й інших міст зірвали плани ворога та зупинили його наступ. Події весни 2022 року продемонстрували, що українська армія, яка трансформувалася після 2014 року, стала одним із найефективніших оборонних інститутів у Європі. Саме тому битва за Київ стала поворотним моментом війни – вона зруйнувала міф про «другу армію світу» та засвідчила, що Україна здатна протистояти значно сильнішому противнику [2].

Одночасно війна викрила справжню природу російського режиму. Воєнні злочини у Бучі, Ірпені, Маріуполі, Ізюмі стали доказами того, що агресія Росії має геноцидний характер. Руйнування цивільної інфраструктури, викрадення мирних жителів, депортації дітей підтвердили, що метою Кремля є не просто територіальна експансія, а ліквідація української ідентичності. Ці події змінили міжнародне ставлення до Росії й стали підставою для наймасштабніших санкцій з часів Холодної війни [3].

Важливим чинником оборони стала міжнародна підтримка. Країни Європейського Союзу, США, Велика Британія, Канада та десятки інших держав надали Україні зброю, фінансову допомогу, гуманітарну підтримку. Війна 2022 року перетворила Україну на центр глобальної демократичної коаліції, яка протистоять авторитаризму. Саме захист України став символом боротьби за свободу у світовому масштабі. Цей процес сформував нову міжнародну роль України – не як «буферної зони», а як активного суб'єкта європейської безпеки.[1]

Український контрнаступ у Харківській області, звільнення Київщини, Чернігівщини, Сумщини та Херсона довели ефективність взаємодії армії, суспільства та держави. Це стало свідченням того, що Україна є зрілою політичною нацією, яка здатна боротися за своє існування. Саме під час війни сформувався новий рівень громадянської єдності, що став важливою передумовою для майбутньої інтеграції до ЄС і НАТО.

Науковці та аналітики, зокрема Тімоті Снайдер, Сергій Плохій та Ярослав Грицак, підкреслюють, що 2022 рік став моментом остаточного розриву між українським та російським історичними просторами. Україна остаточно утвердилася як окрема європейська цивілізаційна спільнота з власним політичним шляхом. Таким чином, війна не лише руйнує, а й формує нові державно-політичні структури, зміцнює ідентичність та прискорює модернізацію.[4]

Отже, повномасштабне вторгнення 2022 року стало не просто черговою фазою російсько-української війни, а точкою неповернення до пострадянської парадигми існування. Україна продемонструвала безпрецедентну стійкість, здатність до самоорганізації та стратегічну далекоглядність. Ця боротьба трансформувала українську державність із формальної на змістовну, заклавши фундамент для її розвитку в XXI столітті. Саме тому події 2022 року є ключовими для розуміння ідентичності сучасної України та вектору її майбутнього

ЛІТЕРАТУРА

1. Плохій С. Брама Європи. Історія України. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011628>
2. Аналітичні матеріали Міністерства оборони України, 2022–2024 URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakazi-ministerstva-oboroni-ukraini-za-2024-rik>
3. Європейська рада. Пакети санкцій проти РФ, 2022–2023. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Санкції_проти_Росії_через_вторгнення_до_України_\(з_2022_року\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Санкції_проти_Росії_через_вторгнення_до_України_(з_2022_року))
4. Звіти ООН про воєнні злочини РФ в Україні, 2022–2023. URL: <https://zmina.info/news/deportacziyi-voyenni-zlochyny/>

АНАЛІЗ ОБОРОНИ ДОНЕЦЬКОГО ТА ЛУГАНСЬКОГО АЕРОПОРТІВ У ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

*Артур ЯКИМЕНКО, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-25-1
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Бої за Донецький та Луганський аеропорти стали одними з найбільш визначальних та символічних епізодів російсько-української війни у період 2014–2015 років. Обидва об'єкти мали критичне стратегічне значення, оскільки забезпечували контроль над ключовою логістичною інфраструктурою Донбасу та могли слугувати плацдармами для розгортання авіації чи масштабного десанту противника.

Українські підрозділи, що обороняли ці рубежі, продемонстрували безпрецедентний рівень стійкості, професійної підготовки та жертвовності, що докорінно змінило сприйняття боєздатності Збройних Сил України як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Оборона Донецького аеропорту ім. Сергія Прокоф'єва (ДАП) тривала 242 дні – з 26 травня 2014 року до 21 січня 2015 року [1]. Перший етап боїв ознаменувався блискавичною операцією українських спецпризначенців та десантників із вибиття бойовиків, що спробували захопити термінал. У наступні місяці захисники аеропорту, серед яких були бійці 3-го полку спецпризначення, 93-ї, 95-ї, 79-ї, 80-ї та 81-ї бригад, а також добровольці, витримували безперервні штурми, артилерійські нальоти та танкові обстріли.

Поступово будівлі аеропорту перетворилися на руїни, проте українські військові продовжували утримувати позиції навіть у напівзруйнованих залах. Виняткова витривалість оборонців породила термін «кіборги», що став символом незламності українського духу. Попри значну чисельну перевагу ворога та постійний вогневий тиск, об'єкт залишався під контролем ЗСУ до моменту, коли підриви опорних конструкцій терміналу зробили подальшу оборону фізично неможливою. Вислів «Кіборги витримали, не витримав бетон» став лаконічним підсумком цієї героїчної епопеї [2].

Паралельно з подіями у Донецьку тривала героїчна оборона Луганського аеропорту (ЛАП), що охопила період з квітня до кінця серпня 2014 року. Перебуваючи у фактичному оточенні, українські десантники 80-ї окремої десантно-штурмової бригади та інших підрозділів забезпечували контроль над летовищем, попри систематичну відсутність стабільного постачання та масовані обстріли з важкого озброєння. Трагічною сторінкою цієї оборони стало збиття літака Іл-76 у червні 2014 року, що забрало життя 49 військовослужбовців [3].

Переломним моментом стали останні дні серпня, коли після масштабного вторгнення регулярних підрозділів збройних сил РФ та застосування потужної артилерії українські сили були змушені залишити вщент зруйновану територію аеропорту. Події в ЛАП стали незаперечним доказом прямого військового втручання Російської Федерації у конфлікт.

Отже, оборона обох аеропортів мала колосальне стратегічне та морально-психологічне значення. На військовому рівні це дозволило сковувати значні сили противника, виснажувати його резерви та виграти час для проведення мобілізаційних заходів і зміцнення лінії фронту. На політичному рівні героїзм захисників привернув увагу світової спільноти до реальних масштабів російської агресії та сприяв посиленню міжнародної підтримки України.

Важливо підкреслити, що ці бої стали фундаментом для формування сучасної української військової ідентичності та національної єдності.

ЛІТЕРАТУРА

1. 10 років битви за Донецький аеропорт. Подвиг кіборгів, що змінив хід війни. URL: https://webportal.nrada.gov.ua/10-rokiv-bytvy-za-donetskyj-aeroport-podvyg-kiborgiv-shho-zminyv-hid-vijny/?utm_source=chatgpt.com
2. Бої за Донецький аеропорт. Найкращі лонгріди – серія статей на ТСН.ua з хронікою боїв. URL: https://tsn.ua/ukrayina/boyi-za-doneckiy-aeroport-naykraschi-longridi-tsn-ua-pro-istoriyu-napisanu-kiborgami-661795.html?utm_source=chatgpt.com
3. Луганський аеропорт. Оборона 2014 р. // Інститут історії України. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history>

СЕКЦІЯ 3. РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗВО

ЗНАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПЕРСОНАЛУ ДСНС УКРАЇНИ

*Дмитро АЛЪКАНОВ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЗПБ-25 група
НК – Ольга КРІЧКЕР, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності [1].

В умовах сучасного глобалізованого світу, де міжнародна співпраця у сфері ліквідації наслідків катастроф та надзвичайних ситуацій набуває все більшого значення, питання мовної компетентності, зокрема знання англійської мови, постає перед особовим складом ДСНС, як вкрай актуальне та стратегічно важливе.

Англійська мова сьогодні є, беззаперечно, мовою міжнародного спілкування у сфері цивільного захисту та управління надзвичайними ситуаціями. Переважна більшість міжнародних організацій, з якими взаємодіє ДСНС України, здійснює свою діяльність саме англійською мовою. Серед них – Управління ООН з координації гуманітарних справ (ОСНА), Міжнародна організація цивільної оборони (ICDO), Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих (UNDRR), Організація Північноатлантичного договору (НАТО) та її Євроатлантичний координаційний центр реагування на катастрофи (EADRCC). Без належного рівня знання англійської мови повноцінна участь у роботі цих структур є практично неможливою. Офіцери та фахівці, які представляють Україну на міжнародних форумах, конференціях, навчаннях та операціях, мають бути здатні не просто розуміти інформацію, але й вільно висловлювати позицію своєї країни, відстоювати інтереси служби, встановлювати ефективні ділові контакти та брати активну участь у прийнятті рішень.

Розглядаючи конкретні напрями, де знання англійської мови є критично необхідним для персоналу ДСНС, насамперед слід виділити участь у міжнародних рятувальних операціях. В умовах великомасштабних катастроф, землетрусів, повеней, техногенних аварій різні країни направляють свої рятувальні підрозділи для надання допомоги. Злагодженість дій між підрозділами різних держав вимагає єдиної мови координації. Саме англійська виконує цю функцію в переважній більшості випадків. Якщо рятувальники ДСНС не розуміють команд іноземних колег або не можуть своєчасно передати власні повідомлення, це створює ризик хаосу, дублювання зусиль або, що набагато гірше, загибелі людей. Практика міжнародних операцій свідчить, що навіть базові мовні непорозуміння здатні призвести до серйозних оперативних ускладнень. У зонах активних бойових дій або в районах великих катастроф ціна комунікативної помилки є надзвичайно високою [2].

Не менш важливою є роль англійської мови в процесі здобуття та обміну фаховими знаннями. Переважна більшість сучасної технічної документації, наукових публікацій, методичних рекомендацій та стандартів у сфері цивільного захисту і пожежної безпеки видається англійською мовою. Міжнародні стандарти серії ISO, технічні настанови НАТО, рекомендації Сендайської рамкової програми зі зменшення ризику лих – усе це написано англійською.

Фахівець, який не може самостійно опрацювати ці документи, змушений чекати на переклад або покладатися на вторинне тлумачення, що уповільнює впровадження передового досвіду та гальмує професійний розвиток. Навпаки, офіцер з достатнім рівнем мовної підготовки здатний самостійно відстежувати новітні розробки у своїй галузі, вивчати кращі практики провідних країн і застосовувати їх у роботі підрозділу ще до того, як вони з'являться в перекладі [2].

Програми підготовки та навчання, які пропонують провідні держави та міжнародні організації для фахівців ДСНС, також здебільшого проводяться англійською мовою. Курси Федерального агентства з управління надзвичайними ситуаціями США (FEMA), програми Шведського агентства цивільної готовності (MSB), навчання в рамках партнерства НАТО – усі вони вимагають від учасників достатнього рівня сприйняття англійської мови на слух та здатності до комунікації нею. Відправлення персоналу на ці програми без відповідної мовної підготовки є нераціональним використанням ресурсів, оскільки повноцінне засвоєння матеріалу стає неможливим. Таким чином, мовна підготовка є не самоціллю, а обов'язковою умовою ефективного використання можливостей міжнародного навчання.

Окремої уваги заслуговує питання участі України в Механізмі цивільного захисту Європейського Союзу.

Механізм цивільного захисту ЄС визнано найбільшою у світі системою координованої міжнародної допомоги під час надзвичайних ситуацій. До нього входять країни-члени ЄС і десять найближчих партнерів ЄС, включаючи Україну [3]. Україна може активно залучатися до спільних з ЄС заходів у сфері цивільного захисту. Цей Механізм передбачає можливість направлення рятувальних модулів та команд технічної допомоги до інших держав-учасниць у разі надзвичайних ситуацій. Робочою мовою координаційних структур ЄС у сфері цивільного захисту є англійська. Відповідно, для персоналу ДСНС, який залучається до роботи в рамках цього Механізму, знання мови є професійною вимогою.

У контексті повномасштабного вторгнення росії в Україну, яке розпочалося у лютому 2022 року, роль ДСНС та її міжнародних контактів набула принципово нового виміру. Іноземні рятувальні команди, медичні місії, технічні експерти та постачальники обладнання прибувають до України в значній кількості для надання підтримки. Взаємодія з ними потребує від українських фахівців не лише базового, а й досить впевненого рівня англійської мови.

Прийом гуманітарних вантажів, технічна документація на отримане обладнання, спільне планування евакуаційних операцій, а також координація з міжнародними моніторинговими місіями – усе це вимагає постійного використання англійської в умовах реального часу та під значним тиском відповідальності. Неправильна інтерпретація технічних вимог через мовний бар'єр може призвести до некоректного використання техніки, її передчасного виходу з ладу або навіть до аварійних ситуацій під час застосування. Це наочно демонструє, наскільки критичним є мовний чинник у кризових умовах, і суттєво підвищує усвідомлення в самій системі ДСНС необхідності системної англомовної підготовки.

Наявність у кожному підрозділі хоча б одного фахівця з достатнім рівнем технічної англійської є мінімальною вимогою для безпечного та ефективного використання іноземного обладнання.

Для повноцінного виконання своїх завдань персонал ДСНС потребує різних рівнів мовної компетентності залежно від функціонального профілю. Вищий командний склад, дипломатичний та адміністративний персонал, який безпосередньо веде переговори, підписує угоди та представляє службу на міжнародному рівні, повинен мати рівень не нижче B2-C1 за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти [4].

Оперативний персонал, задіяний у міжнародних місіях, потребує впевненого рівня B1-B2, що дозволяє ефективно спілкуватися в операційних умовах. Технічні спеціалісти, які опрацьовують іноземну документацію або взаємодіють з іноземними партнерами епізодично, мають знати мову на рівні не нижче A2-B1. Навіть персонал, що не передбачає прямих міжнародних контактів, отримує суттєві переваги від базового рівня A1-A2, який дозволяє орієнтуватися в технічних позначеннях, інструкціях до обладнання та міжнародній символіці.

Важливим аспектом є також специфіка фахової англійської мови в галузі надзвичайних ситуацій. Загальна мовна підготовка, хоча і є необхідною базою, не може замінити вивчення спеціалізованої термінології. Мова цивільного захисту, пожежогасіння, пошуково-рятувальних операцій має свій унікальний словниковий пласт: терміни ICS (Система управління інцидентами), стандарти USAR (Пошуково-рятувальні роботи в містах), протоколи CBRN (хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні загрози), авіаційна та морська пошукова термінологія, номенклатура засобів індивідуального захисту та рятувального обладнання. Фахівець має не лише знати ці терміни, але й правильно їх вживати в умовах стресу та дефіциту часу, коли будь-яке непорозуміння може мати трагічні наслідки. Тому навчальні програми з англійської мови для ДСНС повинні поєднувати загальномовну підготовку зі спеціалізованим курсом фахової лексики та мовленнєвих кліше, характерних для сфери управління надзвичайними ситуаціями.

Питання мовної підготовки нерозривно пов'язане також з формуванням корпоративної культури ДСНС, орієнтованої на відкритість, постійний розвиток та міжнародну інтеграцію. Організація, яка системно інвестує в мовну освіту свого персоналу, демонструє партнерам готовність до серйозної довгострокової співпраці. Вона виявляє здатність не просто отримувати допомогу, але й самостійно формувати порядок денний міжнародного співробітництва, пропонувати власні рішення та ініціативи, ділитися набутим досвідом. У міжнародному середовищі мовна компетентність є не просто технічним інструментом, але й символом рівноправного партнерства, показником зрілості організації та її готовності діяти на засадах взаємності, а не лише отримувати від партнерів [1].

А тому, в умовах активної євроатлантичної інтеграції України, роль англійської мови для персоналу ДСНС набуває значення стратегічного пріоритету. Це інвестиція, яка окупається через підвищення оперативної ефективності, розширення можливостей для залучення міжнародної підтримки та зміцнення позицій України як відповідального та ефективного члена міжнародного співтовариства у сфері управління надзвичайними ситуаціями. Системна, послідовна та належно фінансована англійська підготовка персоналу ДСНС, має стати невід'ємною складовою реформи цієї служби, відповідно до стандартів ЄС та НАТО, і має розглядатися як один з ключових елементів загальнодержавної стратегії цивільного захисту в умовах сучасних викликів безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#n8>

2. Іваненко Н.В., Борисенко О.А. Англійська мова в Україні: виклики та досягнення за даними ENGLISH PROFICIENCY INDEX. Закарпатські філологічні студії. Вип. 32, т.1. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/878537d2-89fb-4307-9a66-e5d3fd8243bc/content>

3. Україна ратифікувала Угоду щодо участі в Механізмі цивільного захисту Європейського Союзу. Представництво Європейського Союзу в Україні. Офіційний вебсайт ЄС. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/%D>

4. Про застосування англійської мови в Україні. Закон України. 4 червня 2024 р. № 3760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text>

HUMANITARIAN EDUCATION AS A MEANS OF FORMING EMOTIONAL AND PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS

Viktoriia BOIKO, University of Potsdam, Germany

The modern system of higher education is experiencing a period of profound transformations associated with social, political and cultural changes in the world. These processes have become especially relevant for Ukraine in the context of military challenges, when the need for training highly qualified specialists capable of working effectively in difficult social conditions is growing. In this context, humanitarian education acquires special importance, playing an important role in the formation of not only professional knowledge, but also emotional and psychological competence of future specialists.

In modern scientific discourse, more and more attention is paid to the problem of harmonious combination of professional and personal training of students. Traditionally, higher education focused mainly on the transfer of specialized knowledge and the formation of professional skills. However, modern social realities indicate the need to form a wide range of personal competencies in students, among which emotional maturity, psychological stability, the ability to communicate and cooperate are important.

Humanitarian disciplines – philosophy, sociology, cultural studies, ethics, psychology, political science and others – create an important intellectual environment within which a student has the opportunity to comprehend social processes, analyze human relationships and form his own system of values. It is through humanitarian education that critical thinking, moral responsibility and the ability to reflect develop.

One of the important aspects of humanitarian education is the formation of students' emotional competence. The concept of emotional competence includes a person's ability to be aware of their own emotions, manage them, understand the emotional states of other people and build effective interpersonal communication. For future specialists, regardless of the chosen profession, these qualities are extremely important, because modern professional activity is often associated with intensive interaction with people and the need to make responsible decisions in difficult situations.

Humanitarian education creates conditions for the development of empathy, tolerance and the ability to dialogue. In the process of studying humanitarian disciplines, students become acquainted with various cultural traditions, worldview concepts and moral systems, which contributes to the expansion of their worldview and the formation of respect for the diversity of thoughts and views. As noted by Ukrainian researcher V. Kremen, humanitarian education is an important factor in the formation of the spiritual culture of the individual and the development of its social responsibility [1, 18].

The problem of forming psychological competence of students becomes particularly relevant in the context of modern social challenges. War, economic instability, information

overload and rapid social changes create additional psychological burdens for young people. In these conditions, future specialists must have the skills of emotional self-regulation, psychological adaptation and stress resistance.

Humanitarian disciplines play an important role in the formation of these qualities. In particular, the study of philosophy contributes to the development of the ability to reflect and comprehend life values, sociology helps to understand the patterns of development of society and interaction between people, and psychology provides knowledge about the mechanisms of human behavior and emotional reactions.

An important aspect of humanitarian education is also the formation of students' communicative competence. In the modern world, professional activity in almost all areas is associated with the need for effective communication, teamwork and intercultural interaction. It is the humanitarian disciplines that form in students the skills of reasoning and expressing one's own position, conducting a constructive dialogue and respecting the opinions of others.

Researchers emphasize that humanities education contributes to the development of so-called "soft skills", which are among the most in demand in professional activity today. Such skills include emotional intelligence, the ability to cooperate, critical thinking, creativity and adaptability. According to the American psychologist D. Goleman, emotional intelligence plays a key role in a person's professional success and their ability to interact effectively with other people [2, 44].

In the context of professional training of future specialists, humanities education also performs an important educational function. It contributes to the formation of moral values, civic position and a responsible attitude to professional activity. A future specialist must not only possess professional knowledge, but also be aware of the social significance of his work and responsibility to society.

In addition, humanities education contributes to the formation of students' professional identity. In the process of learning, young people not only gain knowledge, but also gradually realize their own role in society, determine their life goals and professional orientations. It is the humanities that help students form a holistic view of man, society and their own place in the world.

Thus, humanities education plays an important role in the formation of the emotional and psychological competence of future specialists. It contributes to the development of personal qualities necessary for effective professional activity, forms the ability to critical thinking, communication and social responsibility.

Therefore, in the modern conditions of the development of higher education, humanities disciplines should be considered not as a secondary element of the educational program, but as an important component of the comprehensive training of future specialists. It is through humanities education that the personality of a specialist is formed, capable not only of performing professional functions, but also of actively interacting with society, making responsible decisions and acting in accordance with humanistic values.

REFERENCES

1. Kremen V. G. Philosophy of Human Centrism in Education. Kyiv: Pedagogical Thought, 2021.
2. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books, 2020.
3. Bekh I. D. Personality-Oriented Education in Higher Education. Kyiv: Lybid, 2019.
4. Sysoeva S. O. Pedagogy of Higher Education: Modern Approaches. Kyiv: Center for Educational Literature, 2020.
5. Nussbaum M. Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities. Princeton University Press, 2016.
6. Rogers C. On Becoming a Person. Boston: Houghton Mifflin, 2019.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РЕСПУБЛІЦІ СЛОВЕНІЯ

*Поліна БОЙЧЕНКО, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-23-1 взвод
НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Система словенської вищої освіти поділяється на вищу професійну освіту короткого циклу та академічну вищу освіту з трьома циклами. Тривалість навчання на професійних програмах – 2 роки. Навчаючись на них, студенти розвивають практичні навички в конкретній спеціалізації та по завершенню навчання отримують професійну кваліфікацію. Вища академічна освіта у Словенії поділяється на 3 цикли (рівні): Бакалаврські програми тривалістю 3 чи 4 роки; Магістерські програми тривалістю 1 чи 2 роки; Програми докторантури тривалістю 3 роки.

Система закладів вищої освіти Словенії включає різні типи закладів: Державні університети; Приватні університети; Академії мистецтв; Вищі професійні коледжі. Перші три типи закладів готують студентів за академічними програмами всіх циклів: бакалаврат, магістратура, докторантура. Вищі професійні коледжі навчають студентів лише за бакалаврськими програмами. На базі університетів Словенії не лише готують студентів за академічними програмами, а й працюють низка дослідних центрів, які займаються науковими дослідженнями [1].

Прийняття Болонської системи у Словенії сприяло розвитку системи вищої освіти та посиленню співпраці представників місцевих університетів з іноземними колегами. Значну увагу в словенських закладах вищої освіти приділяють розвитку програм мобільності студентів, посиленню співпраці з бізнесом, збільшенню кількості й різноманіття програм стажування, урізноманітненню форматів навчання. Зі збільшенням кількості іноземних студентів у Словенії також гостро постало питання розробки англomовних академічних програм та розвитку факультативів зі словенської та англійської мов.

Наразі місцева влада взяла курс на збільшення кількості іноземних студентів. Це планується зробити завдяки співпраці в межах міжнародних програм обміну Erasmus. З цією метою у Словенії збільшується кількість викладачів-носіїв англійської, які приїждять працювати до місцевих університетів здебільшого з Великобританії та Швейцарії. Це ще одна мотивація для іноземних студентів, адже навчання у Словенії в рази дешевше, ніж у Великобританії та Швейцарії. Але студенти зможуть переймати знання викладачів провідних фахівців Швейцарії та Великобританії, навчаючись в словенському університеті.

У навчальному процесі у словенських закладах вищої освіти використовують різноманітні методи навчання для покращення сприйняття матеріалу студентами: лекції, семінари, практичні заняття, колоквиуми, письмові завдання. Окрему увагу приділяють дослідній роботі, до якої намагаються залучати студентів різних академічних рівнів. Академічний рік у словенських університетах поділяється на 2 семестри: Зимовий семестр – починається з жовтня і триває до січня; літній семестр – починається в лютому і триває до середини липня [2].

Місцевим законом про вищу освіту передбачено, що 1 навчальний рік включає 30 тижнів навчання з 20-30 годинами лекцій, семінарів та практичних завдань на тиждень. Рік навчання за програмою, що включає стажування, триває 42 тижні з навантаженням до 40 годин занять й роботи на тиждень. Деякі академічні програми доступні у 2 варіантах: повна і часткова зайнятість. Систему вищої освіти в Словенії можна розділити на декілька ступенів. Перший веде до отримання диплома інженера (inzenir або diplomirani inzenir). Вчитися при цьому можна як на відповідних факультетах університетів, так і після 3-4 років занять у професійних коледжах. В

останньому випадку вони більш орієнтовані на практику. Другий ступінь передбачає отримання базової вищої освіти і відповідає бакалаврським програмам. Вимагає від чотирьох до шести років навчання і завершується захистом дипломної роботи. Після завершення програми навчання студенти отримують університетський диплом (*univerzitetna diploma*) і професійну кваліфікацію у досліджуваний області. Після цього випускники можуть працювати за фахом або продовжувати свою освіту. Третій ступінь дозволяє отримати підвищену кваліфікацію спеціаліста (*specialist*), магістра природничих/гуманітарних наук (*magister znanosti/umetnosti*) або доктора природничих/гуманітарних наук (*doktor znanosti/umetnosti*). Навчання завершується захистом дисертації, після чого кандидати отримують кваліфікацію спеціаліста (*specialist*) у певній галузі спеціалізації.

Маленька Словенія має всього три державних університети - Університет Любляни (*Univerza v Ljubljani*, заснований в 1919 році), Університет Марібор і Приморський університет. Їх доповнюють десять приватних вищих навчальних закладів (*samostojni visokosolski zavodi*) і ряд спеціалізованих зво (художні академії та ін.). Найстародавніший і найбільший серед зво - Університет Любляни, заснований в 1919 р. У ньому на 22 факультетах навчається близько 56 тис. чоловік. Він входить до числа 500 найкращих університетів світу, і 200 найкращих європейських університетів. На міжнародному рівні високо оцінюється підготовка фахівців інженерних та інформаційних технологій. Він займає приблизно 270-е місце в світі.

Традиції Університету в Маріборі та Університету на Приморській, який розташований в Копрі, - молодші, але, незважаючи на це, вони пропонують навчальні програми, які залучають іноземних студентів. Навчання в більшості випадків передбачає знання словенської мови. Проте, незнання словенської мови для вступу в університети Словенії, не завжди є перешкодою, тому що частина навчальної програми може проходити англійською мовою; програму також можна адаптувати. Ще в Словенії є Євро-Середземноморський університет, який розташований в Пірані, де лекції проводяться виключно англійською, французькою та арабською мовами. Словенія завжди була перехрестям цивілізацій і культур, пов'язуючи слов'янський світ з романським і німецьким, Середземномор'я з Центральною Європою.

У Словенії навчається трохи менше двох тисяч іноземних студентів, їх кількість за останні два роки зросла удвічі. Багато студентів приїжджає з країн колишньої Югославії, перш за все через історичні і культурні зв'язки та споріднену мову. Майже 10% студентів, які отримують докторський ступінь на післядипломній освіті, - іноземці. Вартість навчання на бакалаврських програмах для іноземних студентів становить, наприклад, в Університеті Любляни 1,5-3 тис. євро на рік, на магістерських та докторських - 2,25-3 тис. євро на рік, в залежності від університету і його розташування. Проживання в студентському гуртожитку обходиться в Любляні в 110-300 євро на місяць, в залежності від типу розташування [2].

Державні стипендії в Словенії розподіляє Центр з підтримки мобільності та європейських програм (СМЕРІУС - *Center za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja Slovenije*). Щорічно він видає стипендій на 8,5 млн євро, надаючи підтримку майже 1,5 тис. приїжджаючих за обміном студентам. Іншим джерелом фінансової підтримки студентів і вчених є Науково-освітній фонд (*Ad futura*). Стипендії СМЕРІУС виділяються щорічно студентам з країн, з якими підписані двосторонні угоди і реалізуються програми студентського обміну. Вони в основному призначені для студентів, які вже мають базову університетську освіту, і для вчених-дослідників. Фонд *Ad futura* працює в основному з громадянами Словенії, але також виділяє стипендії для трьох категорій іноземців: аспірантів та вчених - учасників спільних програм зі словенськими колегами на проведення досліджень в словенських вищих навчальних закладах.

Словенська бізнес-школа IEDC Bled (IEDC-Bled School of Management), яка в 2006 році відсвяткувала своє двадцятиріччя, є одним з провідних навчальних закладів такого типу в Європі. Це міжнародний експертний центр в галузі менеджменту та розвитку, місце зустрічі провідних професіоналів бізнесу і прекрасне академічне середовище для творчого мислення і засвоєння нових знань. Представники всіх країн світу відвідують курси IEDC, які читають лектори світового рівня з бізнес-шкіл Європи та Північної Америки. Стипендія поширюється тільки на витрати на навчання за річною або дворічною програмою EMBA. Вона покриває від 20% (що становить 4600 євро для річної і 5700 євро для дворічної програми) до 50% вартості навчання (11 500 і 14 250 євро відповідно). Величина стипендії залежить від конкурсу для конкретної країни або регіону і від рівня компетенції кандидата. Сума гранту віднімається від плати за навчання. Кандидат повинен мати як мінімум трирічний досвід роботи у відповідній сфері та значні професійні, академічні або/та особисті досягнення. Оскільки робочою мовою програм EMBA є англійська, передбачається, що кандидати повинні добре володіти англійською. Школа IEDC надасть стипендії кращим кандидатам, відбір буде проводитися з урахуванням академічної кваліфікації, професійних навичок і рівня мотивації, продемонстрованих кандидатами в ході співбесіди [3].

Студентський статус забезпечує і багато можливостей. Значна частина субвенції виділяється на харчування - студентам надається великий вибір ресторанів, вигідні ціни на проїзд в міському транспорті, великі знижки на відвідування різних курсів, культурно-розважальних заходів та інших можливостей активного проведення часу. Для вивчення словенської мови, звичайно, найкраще проживати в Словенії, тому час навчання можна використовувати і для її вивчення. У Словенії є ряд мовних шкіл, які пропонують курси словенської для іноземців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта в Словенії. URL: <https://mudra.ua/ua/higher-education-programs-catalog/filter/&countries=slovenya/> (дата звернення: 19.01.2026).
2. Словенія: освіта в краю гір та високих технологій. URL: <https://s-osvita.com.ua/ru/magazine/stati-iz-zhurnala/obuchenie-za-granitsej/815-sloveniia-osvita-v-krayu-gir-i-visokikh-tehnologij> (дата звернення: 19.01.2026).
3. Навчання в Словенії для українців. URL: <https://osvita.in.net/abroad/43> (дата звернення: 19.01.2026).

АУТОАГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

*Олександра БОРОВИК – ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-22-2 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, щорічно близько 800 тисяч людей у світі помирають внаслідок навмисних самоушкоджень. Однією з найбільш поширених причин смерті серед молоді віком 15–29 років є самогубство. Зазначене актуалізує дослідження психологічного і соціального аспектів аутоагресивної поведінки.

Аутоагресія, спрямована проти власного «Я», може мати різні ступені інтенсивності – від несуйцидальних самоушкоджень до завершених суїцидальних актів, і вимагає комплексного мультидисциплінарного підходу до діагностики, профілактики та корекції [1].

Аутоагресія – це форма саморуйнівної поведінки, яка характеризується свідомими або несвідомими діями, спрямованими на заподіяння шкоди власному організму чи особистості. За походженням розрізняють патологічну аутоагресію, пов'язану з психічними розладами (психотичними станами, важкою депресією, розладами особистості), та непатологічну аутоагресію як реакцію на стресові ситуації чи психологічні травми [2].

Відповідно до аналізу наукових джерел основні прояви аутоагресивної поведінки охоплюють: несуйцидальні самопошкодження (порізи, опіки, удари, дряпання шкіри), суїцидальні думки, суїцидальні наміри та спроби, непрямую аутоагресію (ризикована поведінка, зловживання психоактивними речовинами, відмова від лікування), психосоматичні прояви та самознищувальні поведінкові патерни [1–3].

Розвиток аутоагресії визначається складною взаємодією біологічних, психологічних та соціальних факторів. Генетична схильність до психічних розладів підвищує ризик аутоагресивної поведінки у 2–3 рази порівняно із загальною популяцією. Порушення нейрохімічного балансу в мозку, зокрема дефіцит серотоніну та дофаміну, пов'язані зі зниженням контролю над імпульсами та підвищенням агресивності [1].

Психологічні причини виникнення та розвитку аутоагресивної поведінки передбачають наявність депресивних ознак, що є одним з найпотужніших предикторів аутоагресивної поведінки, особливо суїцидальних спроб. Хронічна тривожність, що супроводжується постійним внутрішнім напруженням, може знаходити вихід через самопошкодження як спосіб емоційної розрядки.

Не менш важливими у формуванні аутоагресивної поведінки є соціальні детермінанти. Дисфункційні сімейні стосунки, що характеризуються емоційною холодністю, непередбачуваністю реакцій батьків, гіперопікою або, навпаки, емоційним занедбанням, формують нестабільну прихильність та порушують розвиток здорових механізмів саморегуляції [4].

Зауважимо, що підлітковий період є критичним етапом розвитку, що характеризується підвищеною вразливістю до аутоагресивної поведінки. За статистикою, пік несуйцидальних самопошкоджень припадає на вік 13–16 років, при цьому дівчата у 2–3 рази частіше вдаються до самоушкоджень, тоді як хлопці частіше здійснюють завершені суїциди.

Аутоагресія у підлітків часто коморбідна з іншими девіантними формами поведінки: антисоціальною та агресивною поведінкою (40–50% підлітків з аутоагресією демонструють також гетероагресивну поведінку), делінквентністю та порушенням закону, зловживанням алкоголем та наркотичними речовинами (у 60–70% випадків суїцидальних спроб виявляється інтоксикація), розладами харчової поведінки (анорексія, булімія часто супроводжуються самопошкодженнями) [1; 4].

Аутоагресія має широкий спектр наслідків, що впливають на всі аспекти життя людини, зокрема найбільш поширеними є фізичні наслідки. Тілесні травми різного ступеня тяжкості – від поверхневих порізів до глибоких ран, що потребують хірургічного втручання, підвищений ризик інфекцій через порушення цілісності шкіри, формування хронічних захворювань внаслідок повторюваних ушкоджень, стійкі фізичні ушкодження та шрами, що можуть стати джерелом додаткового психологічного дистресу.

Психологічні та психіатричні наслідки полягають у поглибленні депресивних станів через підкріплення негативних думок про себе, посиленні тривожності та розвитку панічних атак, прогресуванні від несуйцидальних самопошкоджень до суїцидальних думок та намірів (дослідження показують, що люди з історією самопошкоджень мають у 50–100 разів вищий ризик завершеного суїциду порівняно із загальною популяцією); розвитку додаткових психічних розладів, зокрема і розлади особистості, залежності та посттравматичний стресовий розлад [2].

Соціальна дезадаптація виявляється у порушенні міжособистісних стосунків через нерозуміння та страх оточуючих, втраті підтримки з боку родини та друзів, що можуть почуватися безпорадними або обтяженими ситуацією, соціальної ізоляції та стигматизації, труднощах у навчанні, професійній діяльності через зниження концентрації уваги та мотивації, проблемах з працевлаштуванням у випадках видимих шрамів або психіатричного анамнезу [1, 4].

Корекція аутоагресивної поведінки вимагає комплексного підходу, що поєднує психотерапевтичне втручання, за необхідності медикаментозну підтримку та соціальну реабілітацію:

1. Психотерапевтичне втручання. Когнітивно-поведінкова терапія допомагає ідентифікувати та змінити деструктивні думки і переконання, що лежать в основі аутоагресивної поведінки, розвинути адаптивні копінг-стратегії для подолання стресу [1]. Діалектично-поведінкова терапія, розроблена спеціально для роботи з самопошкодженням, навчає навичкам емоційної регуляції, толерантності до дистресу, міжособистісної ефективності та усвідомленості [2].
2. Медикаментозна підтримка. При наявності супутніх психічних розладів призначаються антидепресанти (селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну), анксиолітики для зниження тривожності, стабілізатори настрою при афективних розладах та імпульсивності. Лікування проводиться виключно під контролем психіатра з регулярним моніторингом ефективності та побічних ефектів.
3. Соціальна підтримка та реабілітація [1].

Таким чином, можемо зробити висновок, що аутоагресивна поведінка – це не просто девіація чи примха, а глибокий крик душі про допомогу. За кожним актом самопошкодження стоїть неймовірний емоційний біль, з яким людина не може впоратися самотійно. Розуміння складної етіології аутоагресії, що включає біологічні, психологічні та соціальні фактори, є фундаментальним для розробки ефективних стратегій профілактики та інтервенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Klonsky E.D. The functions of self-injury in young adults who cut themselves: Clarifying the evidence for affect-regulation. *Psychiatry Research*. 2009. P. 260–268.
2. Linehan M.M. Cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder. New York: Guilford Press, 2018. 558 p.
3. Nock M.K. Self-injury. *Annual Review of Clinical Psychology*. 2010. P. 339–363.
4. Kaess M. Adolescent non-suicidal self-injury: A developmental perspective. *The Lancet Child & Adolescent Health*. 2021. Vol. 5. P. 448–457.

ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ОСІБ З АМПУТАЦІЄЮ

*Олександра БОРОВИК – ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-22-2 група НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Ампутація є одним з найтяжчих втручань, що супроводжується не лише фізичними, а й глибокими емоційними і психологічними наслідками.

Мета дослідження – проаналізувати прояви девіантної поведінки у осіб з ампутацією.

Втрата частини тіла радикально змінює життя людини, створюючи виклики адаптації, які можуть проявлятися у різноманітних формах девіантної поведінки. За

статистикою, до 30–35% осіб після ампутації переживають клінічну депресію, що характеризується стійким зниженням настрою та втратою інтересу до життя [1]. Психологічний вплив ампутації часто недооцінюється, хоча саме психічні наслідки можуть бути найбільш руйнівними для якості життя пацієнта. Професійні військовослужбовці, які зазнали ампутації внаслідок бойових дій, становлять особливу групу ризику. Поєднання бойової травми з втратою кінцівки створює унікальний комплекс стресових факторів, що вимагає спеціалізованого підходу до реабілітації [2]. Втрата не лише частини тіла, а й професійної ідентичності, необхідність адаптації до цивільного життя значно ускладнюють процес психологічного відновлення.

Серед найпоширеніших психічних розладів, що розвиваються після ампутації, виокремлюють:

1) депресивні розлади – у осіб з ампутацією характеризується не лише зниженням настрою, а й відчуттям безперспективності, втратою сенсу життя та суїцидальними думками; дослідження свідчать, що ризик суїциду у людей з ампутацією у 2–3 рази вищий порівняно із загальною популяцією [3];

2) тривожні розлади – постійне відчуття тривоги, страх перед майбутнім, панічні атаки та соціальна фобія стають супутниками багатьох осіб з ампутацією; особливо виражений страх перед соціальними ситуаціями, де інвалідність стає помітною для оточуючих, що призводить до соціальної ізоляції [1];

3) посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – особливо характерний для випадків травматичної ампутації, коли людина переживає нав'язливі спогади про травму, нічні марення та підвищену реактивність нервової системи; у військовослужбовців ПТСР часто поєднується з бойовим стресовим розладом, що ускладнює діагностику та лікування [2];

4) синдром порушення цілісності сприйняття власного тіла (Body Integrity Identity Dysphoria) – рідкісний психічний розлад, який характеризується інтенсивним та стійким бажанням ампутації абсолютно здорової кінцівки. У 2022 році цей розлад був офіційно включений до Міжнародної класифікації хвороб 11-го перегляду, що стало важливим кроком до визнання цього стану медичною спільнотою [4]. Особи з цим розладом відчувають глибоку незгоду зі своїм тілом, переконані, що певна частина їхнього тіла «не належить» їм.

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити види девіантної поведінки у осіб з ампутацією, які можна класифікувати таким чином:

1. Самодеструктивна поведінка – випадки, коли хронічний біль та фантомні відчуття у ампутованій кінцівці стають настільки нестерпними, що пацієнти вдаються до повторних ампутацій або самоушкоджень, намагаючись позбутися болю [4].

2. Адиктивна поведінка – зловживання алкоголем та наркотичними речовинами як спосіб подолання болю та психологічного дискомфорту. За даними досліджень, до 40% осіб з ампутацією зловживають алкоголем, а 15–20% вдаються до вживання опіоїдних препаратів поза медичними показаннями [3].

3. Соціальна дезадаптація – уникнення соціальних контактів, відмова від участі у суспільному житті, конфліктність у міжособистісних стосунках. Соціальна ізоляція посилює депресивні прояви та створює замкнене коло психологічного неблагополуччя [1].

4. Агресивна поведінка – підвищена роздратованість, конфліктність, словесна та фізична агресія, спрямована як на оточуючих, так і на себе. Особливо характерна для військовослужбовців з ПТСР [2].

Розвиток девіантної поведінки у людей з ампутацією визначається складною взаємодією преморбідних особистісних характеристик, психологічних травм та поточного психічного стану:

1. Преморбідні особистісні характеристики – акцентуації характеру (виражені риси особистості, що знаходяться на межі норми), інфантилізм (незрілість емоційно-

вольової сфери та механізмів подолання), підвищена тривожність (схильність до переживання страху та занепокоєння).

2. Криза ідентичності.
3. Дитячі травми.
4. Хронічний стрес та дезадаптивні копінг-стратегії [2].

Соціальний контекст відіграє критичну роль у формуванні поведінкових патернів у осіб з ампутацією. У соціальній групі, де існує стигматизація та дискримінація окремих явищ, інвалідизація може сприйматися через призму стереотипів та упереджень. Стигматизація призводить до інтерналізації негативного образу себе, що посилює психологічні проблеми та провокує девіантну поведінку як форму протесту або самозахисту [1].

Недостатній рівень імплементації безбар'єрності та інклюзивності (від архітектурних рішень до гнучкості у трудовій діяльності) викликає труднощі у повсякденному і професійному житті, а також провокувати відчуття соціальної ексклюзії. Фрустрація від неможливості реалізувати свої потреби та прагнення може трансформуватися у девіантні форми поведінки [3].

Важливу роль у відіграє вплив медійних репрезентацій. Спосіб, яким медіа транслують імідж осіб з ампутацією, формує суспільні установки і може як сприяти інклюзії, так і посилювати стигматизацію. Нереалістичні образи героїзації осіб з інвалідністю або ж, навпаки, образ «жертв долі» не відображають складність реального досвіду та можуть створювати додатковий психологічний тиск [3].

Таким чином, можемо зробити висновок, що змінене сприйняття власного тіла у осіб, що зазнали ампутації, може негативно позначатися на відчутті власної особистості, а також може призвести до соціальної відчуженості та ізоляції, змінах у їхній поведінці, а також призводити до розвитку психічних розладів і суїцидальних думок. Перспективами подальшого дослідження вбачаємо дослідження ролі соціальної підтримки осіб з ампутацією у контексті профілактики девіантної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Horgan O. Psychosocial adjustment to lower-limb amputation: A review. *Disability and Rehabilitation*. 2004. Vol. 26 (14–15). P. 837–850.
2. Кокун О.М. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій: метод. посіб. Київ–Одеса: Фенікс, 2022. 128 с.
3. Saradjian A. The psychological adaptation to lower limb amputation. *Clinical Rehabilitation*. 2008. Vol. 22. P. 1029–1039.
4. Dumais-Lévesque P. Body Integrity Dysphoria: Self-harm behaviors and ethical challenges in clinical practice. *Journal of Medical Ethics*. Quebec, 2022. Vol. 48. P. 234–241.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З ОЗНАКАМИ ПТСР ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ

*Єлизавета БУГАЄНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПС-25 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасних умовах військових дій та соціальної нестабільності надзвичайно актуальним завданням є забезпечення психологічного здоров'я військовослужбовців, які повернулися із зони бойових дій.

Ветерани, що пережили бойові дії, часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), який проявляється тривожністю, депресією, агресивною поведінкою, труднощами соціальної адаптації та порушенням міжособистісних стосунків.

Метою дослідження є визначення особливостей психологічної реабілітації військовослужбовців з ознаками ПТСР.

Проблема полягає у наявності психічних розладів серед ветеранів, що значно ускладнює їхнє повернення до цивільного життя, взаємодію із суспільством і професійну діяльність [1; 2]. Часто ці психічні розлади поєднуються з соматичними симптомами, проблемами зі сном, хронічною тривожністю та порушенням концентрації уваги, що створює додаткові труднощі у процесі соціальної та професійної реабілітації [3; 5]. Відсутність належної системи психологічної підтримки призводить до зростання рівня соціальної ізоляції, залежностей та повторних травматичних реакцій, а також підвищує ризик розвитку хронічних форм дезадаптації [2].

Реабілітаційний процес передбачає комплексний підхід, що включає психотерапію, групові тренінги, фізичну активність, навчання методам саморегуляції, а також відновлення соціальних навичок. Важливим аспектом є індивідуалізація програм відповідно до рівня симптомів ПТСР і особистісних характеристик ветерана [3].

Комплексна реабілітація передбачає застосування таких методик: когнітивно-поведінкової терапії, технік релаксації, арттерапії та ерготерапії. Використання фізичної активності та спортивних програм допомагає нормалізувати психоемоційний стан, покращує сон, зменшує симптоми тривожності та депресії [4, 5].

Особливо ефективними є групові тренінги та психотерапевтичні програми, що дозволяють ветеранам обмінюватися досвідом, розвивати навички соціальної взаємодії та формувати стійкість до стресових ситуацій. Такі програми забезпечують можливість безпечного вираження емоцій, зменшення внутрішнього напруження та розвиток навичок соціальної адаптації [2; 4].

Не менш важливою є взаємодія з сім'єю та близьким соціальним оточенням ветерана. Підтримка родини та створення безпечного соціального середовища значно підвищують ефективність реабілітаційних програм і сприяють зниженню ризику рецидивів психічних розладів. Також активно використовуються онлайн ресурси психологічної підтримки, що забезпечують безперервність допомоги навіть у випадках фізичної віддаленості або обмеженого доступу до фахівців [6; 4].

У сучасних умовах соціальної нестабільності та триваючих військових конфліктів системна реабілітація ветеранів є важливою не лише для самих військовослужбовців, а й для стабільності та безпеки суспільства в цілому. Розробка індивідуальних програм реабілітації та впровадження комплексних методів психологічної допомоги дозволяє відновити соціальні зв'язки, зменшити прояви ПТСР та інтегрувати ветеранів у цивільне життя [3, 5, 6].

Таким чином, психологічна реабілітація військовослужбовців після повернення із зони бойових дій потребує системного, комплексного та індивідуалізованого підходу. Комплексна програма реабілітації дозволяє зменшити прояви ПТСР, відновити соціальні зв'язки, покращити якість життя та інтегрувати ветеранів у цивільне суспільство, забезпечуючи стабільність і безпеку як для самих військовослужбовців, так і для громади в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сміт Д. Вплив збройного конфлікту на психічне здоров'я дітей та військових. Журнал охорони здоров'я та прав людини. №7 (2), 2001. С. 132–140.

2. Крук І.М., Григус І.М. Сучасний погляд на психологічну реабілітацію військовослужбовців з ПТСР. 2023. URL: <https://rehabrec.org/index.php/rehabilitation/article/view/339>

3. Єжова О.О. Психологічне здоров'я та реабілітація ветеранів. Журнал психології здоров'я. 2021. №28(2). С. 45–52.

4. Балаж М.С. Ерготерапія військовослужбовців та ветеранів із ПТСР: огляд літератури. 2023. URL: <https://journals.medacad.rivne.ua/index.php/health-education/article/view/19>

5. Пучина О.В. Особливості комплексної реабілітації ветеранів війни. 2025. URL: <https://cp-medical.com/index.php/journal/article/view/559>

6. The social reintegration of veterans in Ukraine. IOM. 2024. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_eng.pdf

PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

*Єлизавета БУГАЄНКО, ННІ цивільного захисту, ЕКПС-25 група
НК – Олеся МІНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

In the current conditions of development of society and economy, the problem of high-quality professional training of specialists in higher education institutions is of particular relevance. Rapid social changes, technological development and increasing labor market requirements necessitate the training of specialists who possess not only theoretical knowledge, but also practical skills, and are able to adapt to new conditions of professional activity. That is why higher education plays an important role in the formation of the professional potential of young people and ensuring sustainable development of society [1, 2].

Higher education is the basis for the formation of professional knowledge, skills and abilities necessary for future work. In the process of studying, students not only master academic disciplines, but also learn to think critically, analyze information, work independently and in a team. The level of professional training of graduates significantly affects their competitiveness in the labor market, successful employment and further professional growth [1, 2].

According to the Law of Ukraine “On Higher Education”, professional training is defined as the process of obtaining qualifications in a relevant specialty or area of training [1]. The main task of higher education institutions is to train qualified specialists who possess the necessary theoretical knowledge and are able to apply them in practical activities. In the process of training, students acquire basic professional competencies, which are the basis for their further professional activities.

Professional training of specialists in higher education institutions is carried out at various levels of higher education, in particular at the bachelor's and master's levels [2]. The educational process includes lectures, practical and seminar classes, independent tasks, writing tests and term papers, as well as educational and industrial practice. Such an organization of training contributes to the gradual assimilation of knowledge and the formation of professional skills.

Practical training is an important stage of training, as it allows students to familiarize themselves with the real conditions of professional activity and apply the acquired knowledge

in practice. During the internship, students gain their first professional experience, learn to work with documentation, interact with colleagues and responsibly perform assigned tasks [3]. This contributes to a better understanding of the chosen profession and awareness of their own role in future work.

An important role in the professional training of specialists is played by scientific and pedagogical workers of higher education institutions. It is the teachers who ensure the transfer of knowledge, the formation of professional skills and contribute to the development of personal qualities of students. The quality of the assimilation of educational material and the level of training of future specialists depend on their professionalism, pedagogical experience and ability to interest students. Teachers also play the role of mentors, helping students better understand their chosen specialty and decide on their further professional path.

An important component of professional training is the formation of professional and general competencies. These include the ability to work in a team, responsibility, communication skills, the ability to self-development and lifelong learning. In modern conditions, information and communication technologies, electronic educational resources and elements of distance learning are actively introduced in higher education institutions, which contributes to improving the quality of the educational process and students' interest in learning [4].

An important element of professional training is the independent work of students, which involves studying educational literature, completing individual tasks and preparing for classes. Independent work contributes to the development of responsibility, organization and the ability to plan one's own time. In the process of independent learning, students learn to find and analyze information, which is a necessary skill for future professional activity and further learning throughout life [4].

Special attention should be paid to the cooperation of higher education institutions with employers and other social partners. Such interaction allows taking into account the modern requirements of the labor market, updating the content of educational programs and forming practical skills in students necessary for future professional activity [1, 5]. The participation of employers in the educational process contributes to the training of specialists who meet the needs of modern society.

Thus, professional training of specialists in higher education institutions is a complex and multifaceted process aimed at combining theoretical knowledge and practical skills. The successful implementation of this process depends on the coordinated work of teachers and students, effective organization of the educational process and motivation of education seekers for professional self-development. High-quality professional training contributes to the formation of competitive specialists capable of professional development and successful implementation in modern labor market conditions.

REFERENCES

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII (зі змінами).
2. Міністерство освіти і науки України. Рівні вищої освіти та кваліфікації в Україні.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи. Київ: Знання, 2020.
4. Сисоєва С.О. Інноваційні технології навчання у вищій освіті. Київ, 2019.
5. Освіта і ринок праці в Україні: аналітичні матеріали МОН України.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

*Богдана ВОЙЦУЦЬКА, факультет харчових технологій та управління
якістю продукції АПК, ХТ-220016,*

Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розширення міжнародного співробітництва, розвиток академічної мобільності та зростання ролі багатокультурного середовища у професійній комунікації зумовлюють необхідність формування у майбутніх фахівців міжкультурної компетентності. Важливе місце у її структурі посідає соціокультурний компонент, який забезпечує здатність особистості розуміти культурні особливості різних суспільств, адекватно інтерпретувати соціальні та комунікативні норми й ефективно взаємодіяти з представниками інших культур.

Соціокультурний компонент міжкультурної компетентності охоплює систему знань про культурні традиції, цінності, соціальні норми, історичний досвід та моделі поведінки, характерні для певних культурних спільнот. Він передбачає усвідомлення того, що мова, культура і соціальне середовище перебувають у тісному взаємозв'язку, а комунікативна поведінка людини значною мірою визначається культурними установками та соціальними очікуваннями. Соціокультурний чинник у міжкультурній взаємодії розглядають як вміння і готовність використовувати комплекссоціолінгвістичних, соціопсихологічних, країнознавчих та міжкультурних знань для того, щоб досягти порозуміння між людьми, які є представниками різних культурних середовищ. Ця компетентність сприяє розумінню спільного й відмінного між культурами, допомагає розпізнавати упередження та позбавлятися їх, бути толерантними, створювати умови для міжкультурних обмінів, вчить свідомо і відповідально діяти у своєму власному суспільстві [1-2]. Розуміння цих аспектів дозволяє майбутнім фахівцям краще орієнтуватися у міжкультурних ситуаціях та уникати комунікативних непорозумінь.

Важливою складовою соціокультурного компонента є знання про особливості мовленнєвого етикету, соціальні ролі, традиції спілкування та культурні символи, що функціонують у різних культурах. Опанування таких знань сприяє формуванню здатності адекватно використовувати мовні та немовні засоби комунікації у різних соціальних ситуаціях. Наприклад, норми ввічливості, правила ділового спілкування, моделі ведення переговорів або прояви невербальної комунікації можуть суттєво відрізнятися залежно від культурного контексту. Усвідомлення цих відмінностей допомагає уникати культурних бар'єрів та сприяє встановленню ефективної професійної взаємодії.

Соціокультурний компонент міжкультурної компетентності також пов'язаний із формуванням у майбутніх фахівців певних особистісних якостей, зокрема толерантності, відкритості до культурного різноманіття, поваги до інших культурних традицій та готовності до міжкультурного діалогу. Ці якості сприяють розвитку культурної чутливості та здатності до конструктивної взаємодії у багатокультурному середовищі. Водночас соціокультурна обізнаність допомагає майбутнім фахівцям усвідомити власну культурну ідентичність та її місце у системі глобальних культурних взаємозв'язків.

Формування соціокультурного компонента міжкультурної компетентності відбувається у процесі професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти. Важливу роль у цьому процесі відіграє інтеграція культурологічного та

лінгвокраїнознавчого матеріалу у зміст навчальних дисциплін, зокрема під час вивчення іноземних мов. Робота з автентичними текстами, аналіз культурних феноменів, міжкультурні порівняння, проєктна діяльність та участь у міжнародних освітніх ініціативах сприяють розвитку соціокультурної обізнаності студентів і формуванню практичних навичок міжкультурної комунікації.

Важливим методичним підходом у розвитку соціокультурного компонента є створення навчальних ситуацій, що моделюють реальні умови міжкультурної взаємодії. Такі підходи сприяють формуванню здатності застосовувати набуті знання у практичній діяльності, аналізувати комунікативні ситуації та обирати адекватні стратегії поведінки у міжкультурному середовищі. Завдяки цьому студенти отримують не лише теоретичні знання про культуру, а й практичний досвід міжкультурного спілкування.

Отже, соціокультурний компонент є важливою складовою структури міжкультурної компетентності майбутнього фахівця. Він забезпечує формування знань про культурні особливості різних суспільств, розвиток культурної чутливості та здатності до ефективної комунікації у багатокультурному середовищі. Інтеграція соціокультурного аспекту у професійну підготовку сприяє формуванню конкурентоспроможних фахівців, здатних до продуктивної професійної взаємодії у глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варянко Т., Іванченко Л. Формування соціокультурної компетентності у студентів на заняттях з іноземної мови. URL: https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/varianko_ivanchenko_formuvannia.pdf.
2. Формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. URL: <https://science.uepa.karazin.ua/wp-content/uploads/2021/04/Socio-cultural-competence-2.pdf>.

EDUCATION ABROAD DURING WAR: WORLD-VIEW CHANGES OF A UKRAINIAN STUDENT IN GERMANY

*Yan VORONOVSKIY, Faculty of Mechanical Engineering
Technische Universität Berlin, Deutschland*

The full-scale war unleashed by Russia against Ukraine in 2022 has become one of the most serious challenges for Ukrainian society in the 21st century. The war has significantly affected all spheres of the state's life – economy, politics, culture, social relations and the education system. One of the consequences of these events has been the intensification of international academic mobility of Ukrainian youth. A significant number of students have been able to continue their studies at foreign universities, in particular in Germany, which has become one of Ukraine's important educational and humanitarian partners.

For many Ukrainian students, studying abroad during the war has become not only an educational experience, but also a profound personal and worldview challenge. On the one hand, students gain access to new educational opportunities, modern teaching methods and scientific resources. On the other hand, they are constantly in a situation of emotional tension, because their country is going through a difficult period of struggle for independence and territorial integrity.

Germany became one of those states of the European Union that actively supported Ukrainian students after the start of a full-scale war. German universities opened special

academic mobility programs, scholarship programs and preparatory courses for Ukrainian youth. An important role in this process is played by the German Academic Exchange Service (DAAD), which provides support for Ukrainian students and young scientists at German universities. Such support contributes to the integration of Ukrainian youth into the European educational space and at the same time forms a new experience of intercultural communication.

Studying in Germany allows a Ukrainian student to directly experience the features of the European educational system, which is based on the principles of academic freedom, democracy, openness to different points of view and active participation of students in the scientific and social life of the university. That is why education abroad becomes not only a process of acquiring knowledge, but also an important factor in the formation of civic consciousness and a democratic worldview. As researcher I. Ivanyuk notes, educational programs for Ukrainians abroad during the war perform not only an educational but also a social function, contributing to the adaptation of young people to a new environment and the formation of new forms of cultural interaction [1, 5].

A feature of the experience of a Ukrainian student in Germany is life between two realities. On the one hand, the student is in a stable and safe European environment, where daily life takes place in a familiar rhythm – study, scientific work, participation in student events. On the other hand, his thoughts and emotions are often directed to Ukraine, where the war continues, where family, friends and loved ones have remained. That is why the experience of studying abroad during the war forms a special type of worldview, which combines personal responsibility for the future of one's state with openness to European values.

Being in an international educational environment also contributes to the formation of a new civic position. Ukrainian students in Germany often become active participants in public and cultural events dedicated to supporting Ukraine. They organize charity events, information campaigns, speak at public discussions and student forums, talking about the events in Ukraine and drawing the attention of European society to the problems of the war. Thus, a Ukrainian student abroad actually acts as an informal representative of his country in the international academic space.

An important component of the worldview changes of Ukrainian students in Germany is also a deepened awareness of the importance of democratic values. Observing the functioning of democratic institutions in European countries, students get the opportunity to compare different models of social development and understand the importance of such principles as the rule of law, freedom of speech, respect for human rights and the responsibility of citizens to society.

Scientific research confirms that the international academic mobility of Ukrainian students has increased significantly after the start of the full-scale war. Germany has become one of the key centers of educational integration of Ukrainian youth into the European scientific space [2, 7]. Such mobility opens up new opportunities for the professional development of students and at the same time contributes to the spread of Ukrainian cultural and intellectual potential in the world.

At the same time, the experience of studying abroad during the war contributes to a rethinking of the role of education in human life and society. Many Ukrainian students begin to perceive education not only as a means of professional growth, but also as a tool for the development of the state. The acquired knowledge, experience of international cooperation and modern scientific approaches can in the future be used to rebuild Ukraine, modernize its economy, science and education system.

In addition, being in German society contributes to the formation of new value orientations in students. Among them are respect for cultural diversity, tolerance, openness to intercultural dialogue and readiness to cooperate with representatives of different

nationalities. These traits become important components of the worldview transformation of the younger generation of Ukrainians.

An important aspect of worldview changes is also the strengthening of national identity. While abroad, Ukrainian students often become more deeply aware of the importance of their own culture, language and history. Participation in cultural events, presentations of Ukrainian culture, student forums and conferences contributes to the formation of a sense of pride for their country and the desire to represent it in the international environment.

Thus, the education of a Ukrainian student in Germany during the war is a complex and multidimensional process that combines educational, social, cultural and ideological dimensions. It not only provides access to high-quality European education, but also contributes to the formation of a new generation of Ukrainian youth - educated, responsible, open to international cooperation and at the same time deeply devoted to their state.

Thus, the experience of studying in Germany during the war for Ukrainian students can be considered an important factor in the formation of a new European-Ukrainian identity. It is this youth that in the future can become the driving force behind the restoration of Ukraine, the development of its science, education and democratic institutions. The experience, knowledge and values acquired abroad can play an important role in the post-war modernization of Ukrainian society and its integration into the European cultural and educational space.

REFERENCES

1. Ivanyuk I. V. Creating educational opportunities for Ukrainian children and youth abroad during the war: current status and challenges. Kyiv: Institute of Digitalization of Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2024.
2. Hladchenko M. Implications of Russia's full-scale invasion of Ukraine for the international mobility of Ukrainian scholars. 2024.
3. Stadny E. Ukrainian students abroad: trends in academic mobility. Kyiv: CEDOS, 2023.
4. Kremen V. G. Education and science of Ukraine in the conditions of war: challenges and development prospects. Kyiv, 2023.
5. Krawatzek F., Sasse G. Ukraine's young generation and the war: identity, resilience and European integration. London, 2023.
6. DAAD. Support Programmes for Ukrainian Students and Researchers. Bonn, 2024.

РОЛЬ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ

*Ельвіра ГАЛУШКО, факультет харчових технологій та управління
якістю продукції АПК, ХТ-220016*

Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Міжнародна співпраця, розвиток експортно-імпортних відносин, участь у міжнародних проєктах, наукових дослідженнях і програмах академічної мобільності зумовлюють необхідність підготовки фахівців, здатних ефективно взаємодіяти з представниками різних культур. У цьому контексті особливої ваги набуває міжкультурна комунікація як важливий компонент професійної підготовки майбутніх фахівців агропромислового сектору.

Міжкультурна комунікація розглядається як процес взаємодії представників різних культур, що передбачає обмін інформацією, цінностями, досвідом та професійними знаннями. Вона ґрунтується на розумінні культурних особливостей партнерів по комунікації, здатності враховувати національно-культурні відмінності та адаптувати власні комунікативні стратегії до специфіки іншого культурного середовища, засвоєнні методів аналізу національних особливостей професійної комунікації і діяльності на основі «параметрів культури [1–2]. Для фахівців агропромислового сектору це особливо важливо, оскільки їхня професійна діяльність часто пов'язана зі співпрацею з міжнародними компаніями, участю у міжнародних виставках, переговорах, спільних дослідницьких проєктах та обміні інноваційними технологіями.

Формування навичок міжкультурної комунікації у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі передбачає інтеграцію міжкультурного компонента у зміст освітніх програм. Значну роль у цьому відіграє вивчення іноземних мов професійного спрямування, що дає можливість студентам опановувати не лише фахову термінологію, а й культурні особливості професійної комунікації у міжнародному середовищі. Опанування іноземної мови сприяє розвитку здатності до міжкультурного діалогу, розширює можливості доступу до міжнародних наукових джерел, професійних мереж і сучасних аграрних технологій.

Важливим аспектом формування міжкультурної комунікативної компетентності є ознайомлення студентів із культурними нормами ділового спілкування, етикетом міжнародних переговорів, особливостями професійної взаємодії в різних країнах. Розуміння відмінностей у стилях комунікації, прийнятті рішень, організації роботи та веденні бізнесу дозволяє уникати комунікативних бар'єрів і сприяє налагодженню ефективної співпраці з іноземними партнерами.

Суттєву роль у розвитку міжкультурної комунікації відіграє використання інтерактивних форм навчання, таких як аналіз професійних кейсів, моделювання ситуацій міжнародного ділового спілкування, участь у міжнародних проєктах, вебінарах, студентських конференціях та програмах академічного обміну. Такі освітні практики сприяють формуванню практичних навичок комунікації у міжкультурному середовищі, розвитку критичного мислення та здатності до адаптації в умовах культурного різноманіття.

Окрім комунікативного аспекту, міжкультурна комунікація сприяє формуванню у майбутніх фахівців агропромислового сектору таких важливих особистісних якостей, як толерантність, відкритість до нових культурних досвідів, готовність до співпраці та повага до культурного різноманіття. Ці якості є важливими для успішної професійної діяльності у міжнародному середовищі, де ефективність співпраці значною мірою залежить від здатності до конструктивного діалогу та взаєморозуміння.

Отже, міжкультурна комунікація відіграє важливу роль у професійній підготовці фахівців агропромислового сектору. Її розвиток сприяє підвищенню конкурентоспроможності випускників на міжнародному ринку праці, розширює можливості професійної реалізації та забезпечує ефективну участь у глобальних процесах розвитку аграрної галузі. У зв'язку з цим актуальним завданням сучасної вищої освіти є створення умов для системного формування міжкультурної комунікативної компетентності студентів, що відповідає вимогам глобалізованого професійного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колбіна Т. Підготовка майбутніх фахівців до міжкультурної професійної комунікації засобами іноземних мов. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/bitst>.
2. Ляшина А. Г. Роль міжкультурної комунікації у фаховій підготовці перекладачів. URL: <https://www.academia.edu/116683006>.

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Єкатеріна ГИРИЧ, факультет харчових технологій та управління якістю продукції АПК, ХТ-220016

Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Інтенсивні процеси міжнародної комунікації, академічної мобільності та культурної взаємодії зумовлюють потребу у фахівцях, здатних ефективно взаємодіяти з представниками різних культур. У цьому контексті важливу роль відіграє мовна репрезентація культурних цінностей, оскільки саме мова виступає одним із ключових механізмів відображення, збереження та передачі культурного досвіду народу. Через мовні одиниці, дискурсивні практики, фразеологію та символічні образи виявляються культурні смисли, ціннісні орієнтири та світоглядні установки певної спільноти. Яскравими експонентами культурно маркованої інформації є усталені словесні комплекси як регулярні поєднання словесних знаків, які є стереотипними автономними лінгвістичними утвореннями із заданими за традицією значенням і формою [2].

Мова і культура перебувають у тісному взаємозв'язку: мова не лише слугує засобом комунікації, а й виступає інструментом концептуалізації світу. У ній закріплюються уявлення про соціальні норми, моральні принципи, традиції та моделі поведінки. Саме тому мовна картина світу відображає систему культурних цінностей певного народу. Аналіз лексичних, фразеологічних і дискурсивних засобів дозволяє виявити специфіку культурних концептів, що лежать в основі національної культури, таких як свобода, гідність, родина, праця, гостинність, толерантність тощо.

У процесі навчання іноземних мов мовна репрезентація культурних цінностей набуває особливого значення, оскільки сприяє глибшому розумінню культурних особливостей іншомовного середовища. Ознайомлення студентів із культурно маркованими мовними одиницями, автентичними текстами, ідіомами, прислів'ями та культурними концептами допомагає сформувати здатність інтерпретувати мовні явища у ширшому соціокультурному контексті. Отже, вивчення мови стає не лише процесом засвоєння граматичних структур і лексики, а й шляхом пізнання культурних цінностей та світоглядних установок носіїв мови. Мовні засоби передавання культурного досвіду класифікують на лексичні засоби – унікальний лексичний фонд, фраземи, тропи; граматичні засоби (формалізація зв'язків між мовними одиницями, пов'язана з логікою, особливостями мислення тих чи інших соціальних груп); прагматико-стилістичні засоби (вживання образності, тон, манера мовлення, додавання жестикуляції тощо) [1].

Важливою складовою цього процесу є розвиток у студентів навичок культурної інтерпретації мовних явищ. Це передбачає здатність розпізнавати культурні конотації мовних одиниць, розуміти прагматичні особливості комунікації, а також враховувати культурні відмінності у мовленнєвій поведінці. Наприклад, різні культури можуть по-різному репрезентувати такі цінності, як ввічливість, індивідуалізм чи колективізм, що знаходить відображення у мовних формулах етикету, комунікативних стратегіях та стилях спілкування.

Формування міжкультурної компетентності студентів на основі аналізу мовної репрезентації культурних цінностей передбачає використання різноманітних педагогічних підходів. Серед ефективних методів можна виокремити аналіз автентичних текстів, міжкультурні порівняння мовних явищ, дискусії щодо культурних відмінностей, проєктну діяльність, а також роботу з медіатекстами. Такі види

діяльності сприяють розвитку критичного мислення, формуванню культурної чутливості та усвідомленню різноманіття культурних моделей поведінки.

Особливе значення у цьому процесі має порівняльний аналіз мовної репрезентації культурних цінностей у рідній та іноземній мовах. Такий підхід дозволяє студентам не лише краще зрозуміти специфіку іншої культури, а й глибше усвідомити власну культурну ідентичність. Усвідомлення подібностей і відмінностей між культурними системами сприяє розвитку толерантності, відкритості до іншого культурного досвіду та готовності до конструктивного міжкультурного діалогу.

Отже, мовна репрезентація культурних цінностей виступає важливим чинником розвитку міжкультурної компетентності студентів. Вона сприяє формуванню здатності інтерпретувати мовні явища у культурному контексті, розуміти ціннісні орієнтири різних народів та ефективно взаємодіяти у багатокультурному середовищі. Інтеграція культурологічного компоненту у процес навчання мов дозволяє підготувати студентів до професійної діяльності в умовах глобалізованого світу, де міжкультурна комунікація стає невід'ємною складовою сучасного суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ушаков А. С. Мовна репрезентація образу людини культури. URL: <http://philmessenger.knlu.edu.ua/article/view/252114/264549>.
2. Шарманова Н. М. Коды культуры та їх репрезентація в усталених словесних комплексах. URL: https://www.researchgate.net/publication/327684522_Kodi_kulturi_ta_ih_reprezentacia_v_.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В БОЛГАРІЇ

*Максим ГУМЕНЮК, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ІЗПк-25
НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Болгарія – привабливий напрямок для отримання вищої та недорогої освіти. Населення країни має один із найвищих рівнів грамотності, оскільки держава щорічно виділяє значні суми на підтримку освітньої системи для залучення великої кількості іноземних школярів та студентів. У Болгарії великий набір ресурсів для навчання та проведення досліджень у різних галузях, а дипломи болгарських вишів визнаються роботодавцями по всьому світу. Поряд зі своїми природними та культурними пам'ятками Болгарія перетворюється на одну з цифрових та технологічних столиць Європи.

Болгарія займає 27 місце (з 63 держав) у рейтингу університетів з якості передачі знань студентам, згідно з даними щорічного звіту про міжнародну конкурентоспроможність Global Competitiveness Report 2024. Вищі навчальні заклади ведуть викладання за Болонською системою, яка є єдиною для Європейського Союзу. Уряд регулярно збільшує витрати на навчання, створює нові вищі навчальні заклади, а викладачам надаються додаткові можливості для підвищення кваліфікації. Освітній процес у республіці включає 3 рівні. 1. Дошкільне навчання (від 0 до 6-7 років). Догляд за дітьми віком від 0 до 3 років перебуває у веденні місцевої влади і не є сферою відповідальності загальнодержавних служб. Коли дитині виповнюється 3 роки, стає доступним навчання в муніципальних чи приватних дитячих садках. У Болгарії 2 роки дошкільної освіти обов'язкові згідно із законом. 2. Шкільна освіта (від 6-7 до 18-19 років). У Болгарії діє триетапна система шкільної освіти: початкова (з 1 до 4 класу). У

другому класі розпочинається вивчення англійської мови. Для переходу до 5-го класу потрібно успішно скласти іспит; середня (з 5 до 8 класу). Після закінчення 8-го класу складається іспит з болгарської мови, математики (або за бажанням з фізики), третього предмету на особистий вибір; Старша (з 9 до 12 класу). Після 8 класу, за умови складання державного іспиту, можна вступити до гімназії, вищої школи чи коледжу. Болгарська система навчання відповідає традиціям континентальної Європи, надаючи громадянам можливість вступати до професійних, загальноосвітніх, іноземних чи мовних шкіл на вибір. Поряд із державними навчальними закладами в республіці функціонують приватні [1].

Вища освіта в Болгарії отримується після 18 років. Вона представлена виключно коледжами та університетами, які є самоврядними та автономними установами, згідно із Законом «Про вищу освіту». У Болгарії налічується 52 ВНЗ, що пропонують ступені бакалавра та магістра. Більшість університетів розпочинають навчальний рік із жовтня. Академічний цикл поділено на весняний та осінній семестри загальною тривалістю до 30 тижнів. Дипломи про вищу освіту, здобуті у Болгарії, визнаються на території всіх країн Євросоюзу. Відповідно до Болонської системи у місцевих вищих навчальних закладах можна отримати один із чотирьох ступенів: спеціаліст - 3 роки (коледжі, вищі училища); бакалаврат - 4 роки навчання в університеті; магістратура - 5 років у ВНЗ або 1 рік після бакалаврату; докторантура - 3 роки після магістратури. Основна мова навчання - болгарська. Але в деяких закладах передбачено програму англійською [2].

Складання вступного іспиту не потрібно, якщо не вступаєш на бюджетне місце (тільки оплата вартості навчання). Рішення про прийом приймається на основі двох факторів: 1) середній бал атестата абітурієнта має бути не менше 62% максимально можливого, особливо з профільних предметів. На практиці керівництво конкретного університету має право і зобов'язане обирати своїх студентів з числа найкращих кандидатів; 2) рівень знання болгарської (потрібно пройти так званий тест STBFL) або англійської (підійдуть сертифікати IELTS, TOEFL, Cambridge).

Університети пропонують навчання на рівнях бакалаврату, магістратури та докторантури; Спеціалізовані Вищі Училища здійснюють науково-дослідну чи художньо-творчу діяльність та ведуть навчання в одній із чотирьох основних галузей: науки, мистецтва, фізичної культури та військової справи. Найменування СВУ відображає специфічну сферу навчання фахівців; Коледжі готують бакалаврів, однаково приділяючи увагу теорії та практиці. Національний центр інформації та документації (НАЦИД) веде реєстр усіх вищих навчальних закладів у Болгарії, доступний англійською та болгарською мовами. Більшість програм доступні болгарською та англійською мовами.

Згідно зі світовим рейтингом UniRank, є кілька найкращих університетів у Болгарії, чиї дипломи мають високе визнання серед роботодавців. До списку престижних вишів входять такі навчальні заклади. Софійський університет "Святого Климента Охридського". Заснований у 1878 році, цей ВНЗ на сьогоднішній день є найпрестижнішим навчальним закладом Болгарії, а також важливим академічним центром на Балканах. У кількох кампусах діє 16 факультетів: право, математика та інформатика, фізика, біологія, медицина, хімія та фармацевтика, економіка, журналістика тощо. New Bulgarian University (Софія). З вересня 1991 року NBU готує фахівців у різних галузях: гуманітарні/соціальні/природничі науки, нові технології, мистецтво. У викладацькому складі почесні доктори та професори. Університет є ексклюзивним представником Open University (Велика Британія). Факультети NBU співпрацюють із міжнародними організаціями IASS, NISPAcee, EAST, IETM, ELIA, CILECT[1].

Технічний університет Софії з 1945 випустив понад 100 000 дипломованих інженерів. ВНЗ має сучасні навчальні корпуси, обладнані лабораторії, гуртожитки,

спортивний комплекс. Навчання проводиться на 14 факультетах: автоматика, машинобудування, комп'ютерні системи та технології, прикладна математика та фізика, ін. П'ятьма мовами: болгарською, англійською, російською, німецькою, французькою. Є філії у Пловдиві та Слівені. Медичний університет Варни. Один із провідних медичних вищих навчальних закладів Європи. Навчання проводиться англійською. Є першим та єдиним ВНЗ у Болгарії, який впровадив модель EFQM® Business Excellence. Дипломи, що видаються університетом, визнаються у всіх європейських країнах. Американський університет у Благоевграді. Навчання ведеться англійською. В основу освітньої програми закладено принципи американської освітньої системи Liberal Arts. Випускники одержують ступінь "бакалавра". Їм видають американський диплом, а також болгарський із додатками європейського зразка. Вільний університет Варни "Чорнорізець Храбр". Найбільший приватний ВНЗ у Болгарії. Студенти навчаються на 60 програмах бакалаврату/магістратури, а також на понад 20 програмах аспірантури. Університет отримав сертифікат з акредитацією UKAS, а також відповідність стандартам ISO 9001:2015. Пловдивський університет "Паїсій Хілендарський". Університет має акредитацію на підготовку за всіма освітніми ступенями - Спеціаліст, Бакалавр, Магістр, Доктор. Студенти навчаються за понад 60 спеціальностями на 9 факультетах: біологічний, економічний, математика та інформатика, педагогічний, фізико-технічний, філологічний, філософсько-історичний, хімічний, юридичний [2].

Економічний університет Варни. Найстаріший економічний ВНЗ на Балканському півострові. Студентам пропонується пройти навчання за однією з 23 спеціальностей бакалаврату та 24 магістратури. За деякими можливо навчання англійською або російською мовою. Русенський університет "Ангел К'нчев". В університеті діє 8 факультетів: аграрно-промисловий, машинобудування, електротехніка, електроніка та автоматизація, транспорт, бізнес та менеджмент, природничі науки та освіта, юридична, охорона громадського здоров'я. Trakia University (Стара Загора). Акредитований з правом викладання бакалаврату та магістратури. До складу входять: Факультет сільського господарства з навчально-експериментальною базою, Факультет ветеринарії з клініками, Медичний факультет з університетською лікарнею, Педагогічний факультет, Економічний факультет, Інженерно-технологічний факультет, Медичний коледж [3].

В середньому, річне навчання в болгарському університеті коштує: від 1000 до 5000 євро для гуманітарних та соціальних наук; від 2000 до 6000 євро для економічних, технічних та природничих наук; від 5000 євро і вище для медичних спеціальностей. Але побутові витрати в Болгарії нижчі за європейськими мірками. Середня вартість проживання іноземного студента становить 300-400 євро на місяць. У Болгарії встановлено квоту із щорічною кількістю студентів із тимчасовим захистом, які можуть бути прийняті до вузів на умовах, що застосовуються до болгарських громадян. Це означає, що їм не доведеться платити більш високу оплату, як громадянам третіх країн. Це стосується лише навчання болгарською мовою у звичайній формі у державних вищих навчальних закладах. Не застосовується до приватних університетів. Протягом першого року навчання студенти, які мають тимчасовий захист, повинні пройти спеціалізовану мовну підготовку, що організується та проводиться вищими навчальними закладами. Після припинення тимчасового захисту студенти можуть продовжити навчання у відповідному вищому навчальному закладі на умовах та у порядку, встановлених для болгарських громадян [3]. Грантові програми для іноземців, які мають успіх у навчанні, мистецтві або наукових дослідженнях, надаються Новим Болгарським університетом та іншими приватними вишами. Також можна розраховувати на зниження оплати. Наприклад, Американський університет Болгарії надає знижки на курси 10-60 %, виходячи з результатів іспитів. Також існують державні програми, які дозволяють іноземцям проходити безкоштовне навчання

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта в державних вузах Болгарії. URL: https://osvita.ua/abroad/higher_school/20288/ (дата звернення: 20.01.2026).
2. Вища освіта та її специфіка в Болгарії. URL: <https://www.bulgariastreet.com.ua/vyshcha-osvita-ta-yiyi-spetsyfika-v-bolhariyi> (дата звернення: 20.01.2026).
3. Як здобути освіту в Болгарії. URL: <https://osvita.in.net/abroad/330> (дата звернення: 20.01.2026).

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТА МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДСНС ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

*Іван ДЕЙНЕГА, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-2 група
НК – Марія ДМИТРЕНКО, доктор філософських наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасний етап розвитку системи вищої освіти України характеризується посиленням уваги до формування не лише професійних компетентностей, а й морально-ціннісних орієнтирів майбутніх фахівців. Особливої актуальності це питання набуває у сфері підготовки фахівців служби цивільного захисту, діяльність яких безпосередньо пов'язана із захистом життя і здоров'я населення, ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій та прийняттям відповідальних рішень у складних умовах. У цьому контексті важливу роль відіграють соціально-гуманітарні дисципліни, які сприяють формуванню світоглядних орієнтирів, громадянської відповідальності та гуманістичних цінностей майбутніх рятувальників. Науковці наголошують, що сучасна гуманітарна освіта виступає важливим чинником розвитку особистості майбутнього фахівця та формування його професійної культури [1].

У науковій літературі проблема формування моральних і професійних цінностей у процесі професійної підготовки розглядається в межах педагогічних, філософських та психологічних досліджень. Зокрема, українські дослідники підкреслюють, що гуманітарна складова освіти забезпечує розвиток критичного мислення, комунікативних умінь, здатності до моральної рефлексії та соціальної відповідальності. На думку М. Ярмоленко, гуманітарна освіта сприяє формуванню ключових компетентностей майбутнього фахівця, зокрема здатності діяти відповідально, аналізувати соціальні процеси та усвідомлювати значення професійної діяльності для суспільства [2]. Саме тому соціально-гуманітарні дисципліни – філософія, історія України, соціологія, етика, психологія – створюють основу для формування цілісного світогляду та професійної ідентичності студентів.

Особливого значення соціально-гуманітарна підготовка набуває у системі підготовки курсантів та студентів закладів вищої освіти системи цивільного захисту. Як зазначають дослідники гуманітарного напрямку освіти ДСНС України, гуманітарні дисципліни сприяють формуванню духовних та культурних цінностей, розвитку творчого потенціалу особистості та здатності мислити в широкому соціальному контексті [3]. Вивчення історичного досвіду, культурних традицій і моральних норм допомагає майбутнім фахівцям усвідомити суспільну значущість професії

рятувальника, формує почуття патріотизму, гуманізму та відповідальності перед суспільством.

У педагогічних дослідженнях підкреслюється, що формування морально-ціннісних орієнтирів відбувається не лише через передачу теоретичних знань, але й через активну взаємодію студентів із соціальним середовищем, розвиток навичок комунікації та співпраці. На думку С. Соболевої, важливим аспектом професійної підготовки майбутніх фахівців силових структур є формування соціальної компетентності, яка передбачає здатність діяти відповідально, приймати етичні рішення та ефективно взаємодіяти з людьми в умовах кризових ситуацій [4]. У цьому контексті соціально-гуманітарні дисципліни виступають важливим засобом формування таких якостей, як толерантність, емпатія, соціальна відповідальність та громадянська позиція.

Окрему увагу дослідники приділяють ролі гуманітарних наук у формуванні світоглядних орієнтирів молоді. Учасники сучасних наукових конференцій з питань розвитку гуманітарних наук наголошують, що саме розвиток соціально-гуманітарної складової освіти забезпечує формування громадянської свідомості та духовних цінностей молодого покоління [5]. В умовах сучасних суспільних викликів, зокрема воєнного стану та зростання кількості надзвичайних ситуацій, це набуває особливої актуальності для підготовки фахівців цивільного захисту.

Проведений аналіз наукових джерел та педагогічних підходів до організації професійної підготовки у закладах вищої освіти дозволяє зробити висновок, що соціально-гуманітарні дисципліни відіграють важливу роль у формуванні професійних та морально-ціннісних орієнтирів майбутніх фахівців служби цивільного захисту. Дослідники гуманітарної освіти наголошують, що саме через вивчення філософії, історії, соціології, психології та етики відбувається формування світоглядних установок, громадянської позиції та усвідомлення соціальної відповідальності майбутнього фахівця перед суспільством. Зокрема, у працях І. Бега підкреслюється, що виховання особистості має базуватися на гуманістичних цінностях, які забезпечують гармонійний розвиток людини та її моральну зрілість у професійній діяльності [6].

Важливим є й те, що гуманітарна складова освіти сприяє розвитку критичного мислення, здатності до морального вибору та відповідального прийняття рішень у складних ситуаціях. В. Кремень зазначає, що сучасна освіта повинна бути спрямована не лише на передачу знань, а й на формування духовних і культурних цінностей особистості, що забезпечують її готовність діяти в умовах суспільних викликів та швидких змін [7]. Саме тому інтеграція гуманітарних знань у професійну підготовку майбутніх рятувальників є важливим фактором формування їхньої професійної культури та громадянської свідомості.

У працях українських педагогів також підкреслюється значення гуманітарної освіти у формуванні моральної відповідальності майбутніх фахівців. Так, О. Сухомлинська наголошує, що виховання ціннісних орієнтацій молоді є одним із ключових завдань сучасної освіти, оскільки саме моральні переконання визначають поведінку людини у професійній та соціальній діяльності [8]. У свою чергу І. Зязюн підкреслював, що гуманітарна підготовка сприяє формуванню духовної культури особистості та розвитку її здатності до гуманістичного мислення і відповідальної діяльності [9].

Отже, результати аналізу наукових підходів свідчать, що соціально-гуманітарні дисципліни є важливою складовою системи професійної підготовки майбутніх фахівців ДСНС. Вони забезпечують не лише засвоєння теоретичних знань, але й сприяють формуванню моральних цінностей, гуманістичного світогляду, соціальної відповідальності та професійної культури майбутніх рятувальників. Таким чином, розвиток гуманітарної складової освітнього процесу у закладах вищої освіти системи

цивільного захисту є необхідною умовою підготовки компетентних, морально зрілих і соціально відповідальних фахівців, здатних ефективно діяти в умовах надзвичайних ситуацій та служити суспільству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. – Київ: Академвидав, 2012.
2. Висоцький О. Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики розвитку вищої освіти // Матеріали наукових конференцій Дніпровського національного університету ім. О. Гончара. 2023.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії. – Київ: Чорнобильінтерінформ, 2008.
4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освіті. – Київ: Педагогічна думка, 2010.
5. Леонідова У., Вороновська Л. Роль соціально-гуманітарних наук у формуванні особистості курсанта закладу вищої освіти ДСНС України // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє». Черкаси, 2024.
6. Матеріали наукової конференції «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє». НУЦЗ України, 2024.
7. Соболева С. Основні аспекти формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України в умовах воєнного часу // Професійна освіта. 2024.
8. Сухомлинська О. В. Цінності освіти і виховання в сучасному суспільстві // Педагогіка і психологія. – 2017.
9. Ярмоленко М. Роль гуманітарної освіти у розвитку ключових компетентностей конкурентоспроможних фахівців // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2022.

КУРС «КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ ОФІЦЕРА» ЯК ІНТЕГРАТОР СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВВНЗ

Світлана ДЕМІХОВА

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

У системі сучасної вищої освіти роль соціально-гуманітарних дисциплін є фундаментальною, бо вони формують особистість та громадянина, тому не можуть розглядатися, як другорядні у співвідношенні із фаховими. У умовах глобальних викликів, гібридних загроз якість освіти стає стратегічним ресурсом гуманітарної безпеки держави, а не питанням академічного рейтингу.

Сучасна парадигма військової освіти в Україні, орієнтована на стандарти НАТО, переходимо від підготовки «виконавця» до формування «офіцера-лідера». У такому контексті ключовим елементом соціально-гуманітарного циклу є курс «Культура професійної комунікації та ораторська майстерність офіцера». Як зазначає В. М. Ткач, саме гуманітарна підготовка є фундаментом для формування ціннісних орієнтацій, що визначають поведінку воїна в бою [1, 46]. Дисципліна перетворює теоретичні знання у

реальні результати, тому є критично важливою складовою професійної підготовки майбутнього офіцера, бо слово військового лідера рівнозначне його тактичним рішенням; вчить офіцера інструментальним навичкам: чіткості віддання наказу та проведенню дебрифінгів, виховній функції: мова офіцера стає головним засобом трансляції ідеологічної стійкості [2, 12].

Курс «Культура професійної комунікації та ораторська майстерність офіцера» у міждисциплінарній системі виконує функцію поєднання теоретичних знань із практикою служби і ґрунтується на таких постулатах:

- етико-філософський: відображення професіоналізму та внутрішньої культури є мовленнєва культура. Якщо офіцер володіє мистецтвом, етикою спілкування і переконання, то спроможний впливати силою особистого прикладу. Реалізація категорій честі та гідності через мовленнєві акти, що відповідає положенням Кодексу етики професійного військового [3, 20].
- психологічний: на духовну атмосферу в підрозділі впливає культура комунікації. Використання знань про психотипи, стресостійкість для встановлення ефективної комунікації з підлеглими. Згідно з дослідженнями С. М. Каліщука, комунікативна компетентність є ключовим фактором виживання підрозділу в екстремальних умовах [4, 112].
- політологічний: формування навичок стратегічної комунікації в умовах гібридних загроз. Без опанування культури діалогу управління підрозділом є неможливим. О. В. Бойко наголошує, що сучасне військове лідерство базується на здатності командира переконувати, а не лише примушувати [5, 78].
- фасилітативний: згуртований і боєздатний колектив формує вміння офіцера вислухати підлеглого, надати підтримку, вирішити конфлікт. здатність офіцера виступати медіатором у вирішенні внутрішніх конфліктів. [6, 435].
- міжкультурної та зовнішньої взаємодії: під час спілкування із військовослужбовцями країн НАТО для забезпечення оперативної сумісності з партнерами офіцер має володіти культурою стратегічних комунікацій (StratCom). Згідно з Доктриною ВКП 10-00(01).01, комунікація є стратегічним інструментом досягнення військових цілей [7, 10]. Це передбачає не лише знання протоколу, а й розуміння крос-культурних особливостей спілкування в багатонаціональних штабах, що є вимогою Настанов НАТО [8, 26].
- цифрової та інформаційної гігієни: культура комунікації в умовах гібридних загроз є засобом захисту особового складу. Майбутній офіцер вивчає правила безпечного та етичного спілкування у цифровому просторі, щоб уникати витоку інформації та маніпуляцій, ефективно працювати з цивільним населенням, медіа, формуючи позитивний імідж ЗСУ. В. В. Ягупов зазначає, що грамотна внутрішня комунікація є найкращим антидотом проти ворожої пропаганди та чуток. [6, 342].

Курс «Культура професійної комунікації та ораторська майстерність офіцера» займає стратегічне місце у структурі соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі. Як і всі інші гуманітарні дисципліни не є «додатком» до технічних навичок, а інструментарієм для створення інтелектуального щита держави. Він є містком між теорією (соціальні науки) та практикою (керування підрозділом). Якщо філософія, історія чи політологія формують зміст світогляду офіцера, то культура комунікації забезпечує форму та методи реалізації цього світогляду в професійній діяльності. Дисципліна забезпечує перетворення теоретичних гуманітарних знань у професійну спроможність. Майбутній офіцер має бути не просто технічним виконавцем, а інтелектуальним лідером підрозділу, який спроможний перемагати не лише на полі бою, а й в інформаційному просторі. Саме якість вищої освіти є гарантом того, що майбутня еліта буде не лише професійною, а й національно свідомою та стійкою до зовнішніх викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткач В. М. Роль гуманітарної підготовки у формуванні ціннісних орієнтацій майбутніх офіцерів. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2021. Вип. 18. С. 45–52.
2. Культура професійного спілкування військовослужбовця : метод. рек. / уклад. Афанасьєва Л. М. та ін. Харків : ХНУПС, 2019. 84 с.
3. Кодекс етики професійного військового : навч. матеріали програми DEEP (Defence Education Enhancement Programme). НАТО–Україна, 2021.
4. Каліщук С. М. Психологія комунікативної компетентності офіцера в екстремальних умовах. Одеса : Пріоритет, 2018. 210 с.
5. Бойко О. В. Військове лідерство : навч. посіб. Київ : Національний університет оборони України, 2020. 156 с.
6. Ягупов В. В. Військова психологія: методологія, теорія та практика : підручник. Київ : Психобук, 2023. 515 с.
7. Доктрина зі стратегічних комунікацій у Збройних Силах України. ВКП 10-00(01).01 : затв. Головнокомандувачем ЗСУ. 2020.
8. NATO Public Diplomacy Strategy. Article 13. Strategic Communications. URL: <https://www.nato.int> (дата звернення: 01.03.2025).

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

*Валерія ДЕМЧЕНКО, факультет харчових технологій та управління
якістю продукції АПК, ХТ-220016*

Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

В епоху глобалізації і мультикультуралізму, де кордони між ринками, культурами та ідеями стають дедалі прозорішими, міжкультурна компетентність перестає бути просто додатковою навичкою («soft skill»). Вона перетворюється на фундаментальну складову професійної ідентичності фахівця, визначаючи його здатність ефективно функціонувати в полікультурному середовищі, слугує фундаментальною вимогою процесу пізнання [1]. Досить цікавою є думка В. Андрущенко, який наголошує на важливості міжкультурної комунікації як чинника сталого людського розвитку, основи організованого суспільства, що здатне до взаємодії з іншими культурами [2].

Традиційна модель фахівця, що базувалася виключно на «hard skills» (вузькопрофесійних знаннях), вичерпала себе. Сучасна професійна ідентичність інтегрує в себе здатність до декодування культурних кодів. Міжкультурна компетентність - це не лише знання іноземної мови, а й розуміння контекстів, невербальних сигналів та ціннісних орієнтирів партнерів. Без цього фахівець залишається «функціонально обмеженим», навіть маючи високу кваліфікацію в технічній сфері. Професійна ідентичність сучасного лідера чи експерта будується на відмові від етноцентризму – переконання, що власна культура є мірилом норми. Здатність подивитися на проблему очима представника іншої культури дозволяє знаходити нестандартні рішення. Справжній фахівець усвідомлює власні упередження та стереотипи, що робить його професійні судження більш об'єктивними та неупередженими.

Ефективна комунікація є «кровоносною системою» будь-якого бізнес-процесу. Міжкультурна компетентність дозволяє фахівцю адаптувати свій комунікативний стиль (від прямого в західних культурах до контекстуального у східних).

Це мінімізує ризики «культурних шоків» та конфліктів, які в професійному середовищі часто призводять до фінансових втрат або репутаційних криз. Отже, вміння будувати діалог стає інструментом управління ризиками.

Професійна ідентичність сьогодні передбачає роль «модератора різноманіття». Фахівець, володіючи міжкультурною компетентністю, здатний перетворити культурні відмінності команди з джерела напруження на джерело інновацій. Різні підходи до вирішення завдань, притаманні представникам різних культур, при грамотному управлінні створюють синергетичний ефект, недоступний монокультурним групам.

У структурі професійної ідентичності міжкультурна компетентність тісно пов'язана з етикою. Розуміння релігійних, соціальних та історичних особливостей регіону, де працює фахівець, є виявом поваги та професійної зрілості. Це формує позитивний імідж як самого спеціаліста, так і організації, яку він представляє.

Отже, міжкультурна компетентність - це не зовнішня «надбудова», а внутрішній стрижень професійної ідентичності людини XXI століття. Вона забезпечує адаптивність, конкурентоспроможність та здатність до безперервного розвитку в умовах глобальної інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольська В. А., Гоян М. І., Дойчик М. В. Міжкультурна комунікація як чинник формування міжкультурної толерантності. *Перспективи : соціально-політичний журнал*. 2024. № 2. С. 116-115.

2. Шевченко В. В. Ретроспективний аналіз категорії «Ідентичність» в психології. *Наукові перспективи. Серія: Психологія*. 2023. №10 (40). С. 868-877.

РОЛЬ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тетяна ДОНЕЦЬ

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Глобалізаційні виклики, які постають перед світовою цивілізацією у XXI ст., актуалізують роль і значення університетської освіти. Адже саме від підготовки високопрофесійних фахівців залежить міцність держави, її стійкість у глобальній системі розподілу праці. Однак адаптація до нових економічних і соціокультурних умов вимагає оновлення змісту й організації освітнього процесу в напрямку підвищення якості й конкурентоспроможності національної освіти. Інтеграція до європейського і світового освітнього простору передбачає реформування вищої школи, зміну освітньої парадигми, її модернізацію. Ці питання нині є вкрай актуальними і на сьогоднішній день, до них прикута увага держави, освітян, широкої громадськості. Державна політика України в галузі освіти спрямована на вирішення стратегічних завдань, що постали перед національною системою освіти загалом і вищою школою, зокрема, під впливом глобалізаційних, інтеграційних процесів та воєнного стану в Україні. Тому важливим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проєктування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає: – постійного

вдосконалення національної системи освіти; – пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг; – апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем; – реального забезпечення рівного доступу всіх громадян до якісної освіти, можливостей і свободи вибору в освіті; – модернізації змісту освіти та організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці; – забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя; – розвитку державно-громадської моделі управління [4, 57].

Знання історії допомагає людям жити. Завдяки історії ми знаємо про життя минулих поколінь, які пережили війни, боротьбу за незалежність. Ми повинні все це знати та пам'ятати. Адже неможливо виховати свідому людину, не навчивши її поважати предків, історію країни. Історія вчить нас не повторювати чужих помилок і вчасно робити правильні вибори та висновки. Приклад: знання історії допомагає зрозуміти причини сучасних подій і бути свідомим громадянином.

Історія – це сила, що відкриває нам правду про минуле, вчить діяти мудро сьогодні й допомагає будувати краще завтра. Роль історії у підготовці студентів в закладах вищої освіти виходить далеко за межі простого запам'ятовування дат та подій. Вона є фундаментом для формування свідомого громадянина, професіонала з критичним мисленням та особистості з національною ідентичністю. У контексті сучасних викликів, історична освіта забезпечує розуміння причинно-наслідкових зв'язків, що допомагає приймати відповідальні рішення.

Сучасна історична освіта базується на інноваційній моделі навчання, в якій змінюється роль викладача – з інформатора на керівника навчальною і науково-пошуковою діяльністю студента. Відповідно, відбувається переорієнтація із лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану форму та організацію самоосвіти студента. Відтак, у організації освітнього процесу зростає роль індивідуальної і самостійної роботи, яка здійснюється на історичному факультеті у різноманітних формах. Серед них: рецензування наукових статей, робота з джерелами, підготовка творчих завдань, спрямованих на розвиток аналітично-синтетичного мислення, написання есе, складання синхронних, порівняльних таблиць, презентацій, кросвордів, участь студентів у науково-дослідній роботі, студентській конференції та публікацією статей в Студентському науковому віснику. Важливою складовою фахової підготовки студентів-істориків є впровадження в освітній процес новітніх інформаційних технологій. Ефективне їх використання допомагає студентам опрацювати навчальний матеріал, застосувати у підготовці творчих завдань, науково-дослідній роботі [3, 20-21].

Інноваційні технології відіграють ключову роль у підготовці фахівців-істориків, перетворюючи історичну освіту з пасивного запам'ятовування фактів на активний дослідницький процес. Вони дозволяють поєднати традиційну джерелознавчу базу з цифровими методами, підвищуючи мотивацію студентів, розвиваючи критичне мислення та забезпечуючи набуття компетенцій, вміння працювати з джерелами та формують професійні компетентності майбутніх істориків, архівістів та вчителів необхідних у сучасному цифровому суспільстві.

Сучасні технології навчання – це систематизована сукупність інноваційних методів, цифрових інструментів та педагогічних підходів (інтерактивні, мультимедійні, дистанційні), спрямованих на підвищення ефективності навчання, персоналізацію освітньої траєкторії та розвиток компетентностей у цифровому середовищі. Вони забезпечують активну взаємодію, мотивацію та гнучкість навчання. Сучасні освітні технології – це цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до отримання результатів. Система ґрунтується на внутрішніх умовах навчання. Сучасні технології навчання-це інноваційні засоби та підходи, які використовуються для полегшення процесу навчання та підвищення ефективності освіти[9, 29].

Технології можуть допомогти науково-педагогічним працівникам підвищити зацікавленість студентів до освітнього процесу. Використання інтерактивних технологій, які дають можливість створювати різні віртуальні середовища для навчання, може підвищити інтерес до теми, розширити знання та допомогти студентам розвивати навички. Інформаційні технології відіграють ключову роль у розвитку сучасної освіти. Вони допомагають покращити якість навчання, забезпечують доступ до знань та сприяють адаптації навчального процесу до сучасних вимог.

До сучасних інноваційних технологій навчання відносяться:

Інтернет-технології: мультимедійні програмні засоби, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, електронні-мультимедійні посібники та підручники, віртуальні лабораторії.

Системи дистанційного навчання: платформи типу Moodle, Google Classroom, Teams для організації навчального процесу, обміну матеріалами та оцінювання,

Хмарні технології: використання сервісів (Google Drive, Dropbox) для спільної роботи над проєктами.

Інтерактивні та ігрові технології: гейміфікація (ігрові технології): використання ігрових елементів (бали, рівні, таблиці лідерів) для підвищення мотивації, наприклад, Kahoot!, Quizizz, Веб-квести; дослідницькі завдання, де інформація шукається в мережі Інтернет для виконання пригодницької гри; **інтерактивні дошки та панелі:** засоби для візуалізації та активної взаємодії під час занять.

Методи активного навчання: *перевернуте навчання* (Flipped Classroom): студенти вивчають теоретичний матеріал вдома (відео, лекції), а в аудиторії виконують практичні завдання, обговорюють та вирішують складні питання; *проєктне навчання* (Project-Based Learning – PBL): створення продукту, відео, проведення досліджень для вирішення реальних проблем; *кооперативне навчання* (робота в групах): робота в парах, «ротаційні трійки» де студенти навчаються взаємодіяти, STEM/STEAM-освіта; *інтегроване навчання*, що поєднує науку, технології, інженерію, мистецтво та математику (робототехніка, програмування).

Іммерсивні та індивідуалізовані технології: *VR/AR віртуальна та доповнена реальність:* створення занурювального середовища для віртуальних екскурсій або імітації складних процесів; *адаптивне навчання (AI-driven); використання штучного інтелекту* для персоналізації навчального контенту під потреби окремого учня (наприклад, Khan Academy); *мікронавчання (Microlearning):* подача матеріалу короткими, «порційними» модулями для кращого засвоєння [10, 5–7].

Основні аспекти ролі історії у підготовці студентів:

- Формування громадянської позиції та національної ідентичності: історія допомагає студентам усвідомити себе частиною нації, поважати предків та розуміти боротьбу за незалежність, що особливо важливо в умовах сучасних воєнних та післявоєнних викликів.
- Розвиток критичного мислення: сучасна історична освіта орієнтована на аналіз різних джерел, співвіднесення досвіду минулого з викликами сьогодення, а не на сліпе прийняття фактів.
- Гуманізація освітнього простору: історія формує свідому особистість, допомагаючи краще зрозуміти себе, своє місце у світі та взаємозв'язок між минулим і сучасним.
- Інтеграція в європейський та світовий контекст: вивчення історії України у взаємозв'язку із всесвітнім історичним процесом сприяє розумінню місця України у світі та євроінтеграційних змін.

- Розвиток soft skills: робота з джерелами, участь у дискусіях на семінарах, підготовка проєктів розвивають навички самостійної роботи, вміння відстоювати власну позицію та творчо підходити до розв'язання проблем. [6].

Ключові напрями впливу технологій

- Доступ до цифрових ресурсів та архівів: інновації забезпечують миттєвий доступ до оцифрованих історичних документів, онлайн-бібліотек та наукових баз даних. Це дозволяє студентам працювати з першоджерелами без фізичного відвідування закордонних архівів.
- Імерсивні технології (VR та AR): використання віртуальної та доповненої реальності дає змогу проводити віртуальні екскурсії музеями світу або здійснювати 3D-реконструкції зруйнованих пам'яток архітектури. Це сприяє кращій візуалізації історичних подій та контексту.
- Інтерактивні методи навчання: використання рольових ігор, проєктних робіт та театралізованих вистав за допомогою цифрових інструментів робить процес навчання динамічним. Студенти вчать мислити аналітично, вирішуючи проблемні ситуації минулого.
- Дистанційні та гібридні форми навчання: використання платформ для онлайн-взаємодії (месенджери, соціальні мережі, LMS) забезпечує безперервність освіти навіть в умовах криз.
- Розвиток критичного мислення: сучасні технології вчать фахівців верифікувати інформацію, розпізнавати фейки та аналізувати великі масиви даних (Big Data) в історичних дослідженнях [8, 112–122].

Переваги для майбутнього фахівця

- Індивідуалізація: створення персоналізованих навчальних траєкторій та можливість самостійної роботи з матеріалом.
- Професійна мобільність: оволодіння цифровими навичками (Digital History) робить випускників конкурентоспроможними в науковій, музейній та освітній сферах.
- Підвищення мотивації: використання мультимедіа та ігрових елементів підвищує зацікавленість молоді у вивченні складних історичних процесів.

Отже, інноваційні технології в підготовці майбутніх істориків кардинально змінюють підхід до вивчення минулого, перетворюючи студента з пасивного слухача на активного дослідника. Основна роль технологій полягає у цифровізації джерельної бази, створенні імерсивного досвіду та розвитку критичного мислення.

Таким чином, інноваційні технології роблять підготовку істориків більш динамічною, дослідницькою та відповідною до сучасних вимог професії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдановська Л. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках історії. *Рідна школа*. 2013. № 3. С. 62-65. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=rsh_2013_3_13
2. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 240 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Buinytska_Oksana/Informatsiini_tekhnolohii_ta_tekhnichni_zasoby_navchannia.pdf
3. Булдакова Л. Використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі на уроках історії. Методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2021. 66 с. URL: <https://www.calameo.com/read/00656525542d32b19e8ce>

4. Воронкін О. С. Інформаційно-комунікаційні технології у вищій освіті як об'єкт психологопедагогічних досліджень (друга половина XX – початок XXI століття). *Інформаційні технології в освіті*. 2015. Вип. 22. С. 57–79.
5. Гапчук Я.А., Сапогов М.В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Педагогічний потенціал інформатизації освітнього процесу у вищій школі URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part_1/39.pdf
6. Овдій С. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час вивчення предметів історичного циклу. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/5270/1/2021_rodzink%D0%B0-413-414.pdf
7. Паньків Б.І. Використання інформаційно – комп'ютерних технологій на уроках історії. URL: https://informatika.udpu.edu.ua/?page_id=6703
8. Паршукова Л.М., Паршуков С.В. Застосування інтернет-ресурсів в освітньому процесі. *Moderní aspekty vědy: XIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. Pp.112–122.*
9. Ребенок В., Торубара О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій майбутніми викладачами в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2023. № 1 (1). С. 29–35.
10. Спирін О. М. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в освіті. *Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб.* Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 426-427.
11. Сябро А. В Сучасний стан розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в країні. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Siabro_Anastasiia/Suchasnyi_stan_rozvytku_informatsiino-komunikatsiinykh_tekhnolohii_v_Ukraini.pdf
12. Калігаєва О.П. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в освіті. URL: <https://nenc.gov.ua/education/wp-content/uploads/2022/10/Kaligaeva.pdf>

PROFESSIONAL COMPETENCE: A KEY COMPONENT OF MARITIME EDUCATION AND TRAINING

*Olena DIAHYLEVA, PhD in Pedagogy
Alona YURZHENKO, PhD in Pedagogy
Valerii SVYRYDA
Kherson State Maritime Academy*

Nowadays maritime industry has increased the demands to maritime professionals. Maritime education and training (MET) has started focusing on cadets' learning outcomes (LOs) expressed in terms of competences [1]. MET institutions of Ukraine play important role in the training highly qualified mariners. That is why competence-based approach is a foundation of MET in Ukraine.

The competences needed to modern seafarers are described in the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW) [2]. We see professional competence of mariners as a complex of technical, communicative, intercultural and social competences. Communicative competence is studied while Maritime English lessons at maritime higher education institutions (HEIs) [3]. Seafarers often work in mixed crew on ships that's why English is one of key issues while studying. English is announced as international working language of marine industry. That's why seafarers,

navigators and ship engineers, use it as a practical tool on navigation bridge and engine room. Maritime English is a link between technical knowledge (e.g. special terms) and humanitarian education.

Real-life cases are also of high importance while studying. Maritime English learning uses big amount of real-life situations happened onboard ship. Teachers of Maritime English use real reports, links to authentic documents etc. The Standard Marine Communication Phrases (SMCP) have standardized communication onboard [4].

Kherson State Maritime Academy (KSMA) as a leading maritime HEI of Ukraine provide quality MET for future navigators, ship engineers and electro-technical officers. The lecturers of KSMA provide education in blended mode nowadays. E-learning has become possible due to the use of Learning Management System (LMS) MOODLE [5] and Zoom online lessons.

Cadets of KSMA have possibility to study synchronous and asynchronous which is convenient because of situation with blackouts and air alerts in Ukraine. Maritime English e-courses include all necessary materials to form communicative professional competence. Teachers of English Language Department for Marine Engineers and English Language Department for Deck Officers are authors of Student's Books (SBs). The modules in SB are changed annually due to demands of stakeholders (e.g. shipping and crewing companies). Cadets of KSMA take part in interviews to get shipping practice every year. They use Maritime English to show their technical skills. Testing system is also popular while studying. MOODLE activity Quiz is used to create tests and to get ready for real testing at crewing agencies (e.g. Crew Evaluation System). LMS MOODLE allows to create multiple variants of testing due to Questions Bank [6].

We conclude the professional competence as a complex issue has become a key component of MET providing alumni with LOs needed in future profession onboard ship. Not only technical disciplines but also social-humanitarian disciplines and Maritime English are highly important for future seafarers. The prospects of further research can be seen in the use of rather new tools (e.g. Virtual Reality, Augmented Reality, Artificial Intelligence) in the formation of professional competence of future mariners.

REFERENCE

1. Deepsea technologies: Revolutionising the maritime industry with artificial intelligence // SAGE Business Cases. – 2026. – SAGE Publications, Ltd. – DOI: 10.4135/9798348849740.
2. The Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW) Convention 1978 // The International Maritime Organisation. – 2024. – P. 194–213. – London : Routledge.
3. Diahyleva O. S., Yurzhenko A. Y., Kononova O. Y. Exploring the effectiveness of online learning tools and technologies while teaching Maritime English to future ship engineers // CTE Workshop Proceedings. – 2025. – Vol. 12. – P. 350–362.
4. Wrong use of SMCP in marine communication: a review study // Seatific Journal. – 2024. – Vol. 4, no. 2. – P. 88–99. – Available at: <https://izlik.org/JA58JE24GE>
5. Yurzhenko A. Y. An e-course based on the LMS MOODLE to teach Maritime English for professional purpose // Information Technologies and Learning Tools. – 2019. – Vol. 71, no. 3. – P. 92.
6. Diahyleva O., Gritsuk I., Kononova O., Yurzhenko A. Computerized adaptive testing in educational electronic environment of maritime higher education institutions // The 8th Workshop on Cloud Technologies in Education. – 2020. – P. 411–422. – Kryvyi Rih : Kryvyi Rih National University.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПІДХОДІВ ДО ПІДТРИМКИ ЗДОРОВ'Я В МАЙБУТНЬОМУ

*Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКП-22-1 взвод
НК – Неля ВОВК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У ХХІ столітті швидкий розвиток цифрових технологій, мобільних застосунків і сенсорних систем створив принципово нові можливості для підтримки ментального здоров'я. Традиційні підходи – психотерапія, фармакотерапія, соціально-психологічний супровід – залишаються базою, однак наукові дослідження свідчать, що інтеграція біофідбеку, нейрофідбеку, VR-інтервенцій та інших технологій може значно підсилити ефективність психологічної допомоги, зробити її доступнішою, персоналізованою та масштабованою. Поняття e-mental health та mHealth охоплює мобільні програми, телемедицину, цифрові протоколи психотерапії, а також системи моніторингу фізіологічних параметрів, які надають користувачам інформацію про їхній психофізіологічний стан і навчають навичкам саморегуляції.

Одним із ключових напрямів є біофідбек – метод, що забезпечує людині зворотний зв'язок про її фізіологічні показники (частоту серцевих скорочень, варіабельність серцевого ритму, дихання, електроміографію тощо), дозволяючи усвідомлено змінювати їх для зниження стресу, тривоги й відновлення психоемоційної рівноваги. Його різновидом є нейрофідбек, який використовує електроенцефалографічні дані для моделювання активності мозку в реальному часі. З позиції когнітивної нейронауки, тренування мозкових хвиль у певних діапазонах (наприклад, альфа-діапазону – для заспокоєння, бета-діапазону – для концентрації) може сприяти покращенню регуляції емоцій, уваги та стресостійкості. У багатьох країнах (США, Канада, країни ЄС) нейрофідбек вже інтегрують у протоколи лікування тривожних розладів, СДУГ, симптомів депресії, посттравматичного стресового розладу.

Наукові метааналізи демонструють ефективність цих методів. Зокрема, у великому систематичному огляді, що охоплює десятки досліджень, виявлено значне зниження симптомів тривожних розладів та депресії після проходження біофідбек-тренінгу, особливо HRV-біофідбеку – технології, яка навчає людину керувати варіабельністю серцевого ритму для покращення емоційної регуляції [1]. Дослідження, спрямовані на психічне здоров'я спортсменів, також демонструють, що біо- та нейрофідбек сприяють зниженню рівня тривоги, покращують концентрацію та когнітивний контроль, підвищують загальну готовність до стресових ситуацій [2].

Сучасні розробки поєднують біофідбек із віртуальною реальністю (VR). VR створює глибокий ефект занурення, дозволяє відсікати відволікаючі фактори, формує контрольоване середовище для терапевтичних втручань і підсилює мотивацію користувача. Систематичні огляди VR-біофідбеку демонструють зниження серцевого ритму, самовідчуття тривоги, покращення регуляції дихання й емоційного стану навіть у людей з клінічними симптомами [3]. Поєднання VR і біофідбеку може стати важливим інструментом у майбутньому для терапії панічних атак, генералізованої тривоги, стресових реакцій, реабілітації після травматичного досвіду.

Ще одна наукова тенденція – використання ЕЕГ-даних та машинного навчання для автоматичної діагностики та моніторингу депресії. Систематичні огляди останніх років показують, що алгоритми штучного інтелекту здатні розпізнавати патерни мозкової активності, які корелюють зі станами депресії, що відкриває перспективу створення портативних або навіть домашніх систем для ранньої діагностики та

цифрової терапевтичної підтримки [4]. У майбутньому штучний інтелект у поєднанні з біомаркерами може забезпечити більш точне, прогнозоване та персоналізоване лікування, засноване на об'єктивних фізіологічних показниках.

В Україні, попри те що дисертаційних робіт, присвячених особливостям використання біо/нейрофідбеку ще небагато, проте з'являється все більше досліджень, присвячених використанню технологічних підходів до підтримки психічного здоров'я. Особливу актуальність ці технології мають у контексті повномасштабного вторгнення у 2022 році та масштабної травматизації населення. У 2024 році опубліковано дослідження, у якому оцінено ефективність нейрофідбек-терапії у військовослужбовців із посттравматичним стресовим розладом. Результати досліджень, наведені у даній праці, свідчать про зниження збудливості нервової системи, зменшення інтенсивності симптомів ПТСР і покращення емоційної стабільності [5]. Це є одним із перших українських емпіричних свідчень того, що нейрофідбек може бути корисним інструментом у реабілітації військових, постраждалих осіб та ветеранів.

Використання технологій для підтримки ментального здоров'я має багато переваг: 1) масштабованість – тисячі людей можуть отримати доступ до допомоги через смартфон або переносний пристрій; 2) персоналізація – системи підлаштовуються під фізіологічний профіль конкретної людини; 3) профілактика – регулярні вправи, медитації та біофідбек-сесії допомагають зменшувати ймовірність розвитку хронічних розладів; 4) доступність – ці методи не замінюють психотерапію, але можуть істотно доповнювати її, особливо коли фахівців бракує.

Однак існують і виклики: необхідність стандартизації протоколів, підготовка спеціалістів, етичні питання збору фізіологічних даних, цифровий розрив між різними групами населення. Наукові огляди підкреслюють, що хоч ефекти біо- та нейрофідбеку позитивні, методи все ще потребують великої кількості тривалих, добре контрольованих досліджень у різних популяціях. Для України важливо створювати власні дослідницькі програми, зокрема для ветеранських спільнот, студентської молоді, медичних працівників, переселенців, тобто тих груп, які зазнали значного психоемоційного навантаження.

У майбутньому технологічні підходи можуть стати невід'ємною частиною системи охорони психічного здоров'я. Біофідбек-сенсори в смартфонах, VR-терапія для зниження стресу, нейрофідбек-сесії в реабілітаційних центрах, системи штучного інтелекту для моніторингу ментального стану – усе це може створити нову модель, в якій підтримка психічного здоров'я стає доступною кожному. Для України така модель може відіграти ключову роль у відновленні та розвитку суспільної стійкості після травматичних подій, війни та соціальних трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Goessl V. C., Curtiss J. E., Hofmann S. G. The effect of heart rate variability biofeedback training on stress and anxiety: a meta-analysis. *Psychological Medicine*, 2017.
2. Zhang X., та ін. The effects of biofeedback training on athletes' mental health and performance: a systematic review and Bayesian meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 2025.
3. Bhagat N., et al. Virtual reality biofeedback interventions for treating anxiety: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 2022.
4. A Systematic Review of EEG-based Machine Intelligence Algorithms for Depression Diagnosis and Monitoring. *arXiv preprint*, 2025.
5. Посттравматичний стресовий розлад і нейрофідбек: оцінка ефективності терапії серед військовослужбовців. *Український медичний журнал психіатрії*, 2024.

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ: МОДЕЛЬ ПОНЯТТЯ СЮЗАННИ КОБЕЙСИ

Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКП-22-1 взвод
Катерина ЯРЕМЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКП-22-1 взвод
НК – Неля ВОВК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України

Концепція психологічної стійкості (hardiness), запропонована американською психологинею Сюзанна Кобейса наприкінці 1970-х років, виникла в межах досліджень індивідуальних відмінностей у реагуванні на хронічний стрес. Кобейса відзначила феномен, за якого певна група осіб зберігає психічне та соматичне здоров'я навіть за умов високого рівня життєвих навантажень, тоді як інші демонструють зростання психосоматичних і психологічних порушень [5].

У результаті емпіричних досліджень було сформульовано поняття hardiness – інтегративної особистісної диспозиції, яка зменшує негативний вплив стресу та виступає ресурсом психічного захисту. Психологічна стійкість у трактуванні Кобейси не є пасивною витривалістю, а характеризується активною життєвою позицією, що визначає спосіб інтерпретації подій і характер взаємодії особистості зі складними життєвими обставинами. Hardiness розглядається як система переконань і настанов, що сприяють сприйманню стресових ситуацій не як загрози, а як потенційних можливостей для розвитку, забезпечуючи більш ефективні копінг-стратегії, підтримку відчуття контролю та зменшення фізіологічних наслідків стресу [6, 7].

Згідно з моделлю Кобейси, психологічна стійкість складається з трьох базових компонентів, які формують єдину структурну систему: залученість (commitment), контроль (control) та виклик (challenge).

1. Залученість (commitment) – відображає глибоку включеність особи у власне життя, діяльність і міжособистісні стосунки. Особи з високим рівнем залученості відчують сенс у подіях, зберігають інтерес до професійної та особистої сфер навіть у кризових умовах і не схильні до емоційного відчуження. Залученість забезпечує захист від апатії, деперсоналізації та екзистенційної порожнечі, які часто супроводжують тривалий стрес.
2. Контроль (control) – визначає переконаність у власній здатності впливати на перебіг подій та результати власних дій. Йдеться не про ілюзію всемогутності, а про внутрішній локус контролю, який підтримує активне проблемно-орієнтоване реагування. Люди з високим рівнем контролю беруть відповідальність за власні рішення, використовують доступні ресурси та шукають способи впливу навіть у ситуаціях обмеженої визначеності. У контексті стресу компонент контролю знижує почуття безпорадності та запобігає формуванню пасивних форм копіngu.
3. Виклик (challenge) – характеризує ставлення до змін як до природної й неминучої частини життя. Особи з високим рівнем виклику сприймають труднощі не як катастрофу, а як стимул для навчання та особистісного зростання. Компонент виклику формує гнучкість мислення, готовність до нових стратегій поведінки та відкритість до досвіду, трансформуючи стрес із деструктивного чинника у ресурс розвитку [5, 8]

Кобейса підкреслювала, що ефективність hardiness визначається інтеграцією трьох компонентів: саме поєднання залученості, контролю та виклику створює психологічний буфер, який пом'якшує вплив стресорів та сприяє збереженню психічного здоров'я.

Подальші дослідження (зокрема у співпраці з Сальваторе Мадді) підтвердили, що високий рівень психологічної стійкості асоціюється з нижчими показниками тривожності, депресії та психосоматичних симптомів, а також із більш адаптивними копінг-стратегіями [8]

Відповідно до результатів досліджень українських психологів можемо стверджувати, що стійкі люди швидше відновлюються після втрат; здатні приймати стратегічні рішення навіть у невизначеності; не ототожнюють тимчасову кризу із «зруйнованим життям»; зберігають мотивацію до розвитку. У дослідженнях Л. Сушко та В. Осьодло виокремлено такі дієві способи: розвиток навичок емоційної регуляції; техніки майндфулнес та дихальні практики; участь у спільнотах підтримки; планування навіть маленьких кроків; ведення щоденника смислів або подяки; зміцнення відчуття контролю через поставлені цілі [2].

У сучасному науковому дискурсі концепція *hardiness* застосовується в клінічній, військовій, екстремальній та кризовій психології. Особливе значення вона має для аналізу психологічної готовності фахівців допоміжних професій, зокрема персоналу ДСНС України, до роботи в умовах високого ризику, невизначеності та повторюваних психотравмуючих подій. У цьому контексті психологічна стійкість виступає ключовим ресурсом професійної витривалості, профілактики емоційного вигорання та підтримання ефективного функціонування в екстремальних ситуаціях [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Жогло, О. В., Руденко, І. М., Мохнар, Л. І., & Коломоєць, О. М. (2026). Фактори психологічної стійкості та ризики професійного вигорання рятувальників в умовах воєнних викликів.
2. Кондратюк, С. М. Психологічна стійкість як чинник збереження особистої ідентичності в умовах кризи. Особливості правових відносин в Україні під час воєнного стану, 30.
3. Назаров, О. О., & Москаленко, К. В. (2025). *Теоретичні аспекти вивчення особливостей особистісних ресурсів психологічної стійкості пожежних-рятувальників в умовах воєнного стану* (Doctoral dissertation, Milan, Italy. International Science Group).
4. Bartone, P. T. (2006). *Resilience under military operational stress: Can leaders influence hardiness?* *Military Psychology*, 18(S), S131–S148.
5. Kobasa, S. C. (1979). *Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 1–11. doi:10.1037/0022-3514.37.1.1
6. Kobasa, S. C., Maddi, S. R., & Puccetti, M. C. (1985). *Effectiveness of hardiness, exercise and social support as resources against illness*. *Journal of Psychosomatic Research*, 29(5), 525–533.
7. Kobasa, S. C., Sanders, G. S., & Suls, J. (1982). *The hardy personality*. У: J. M. Catalano (Ed.), *Social Psychology of Health and Illness* (стр. 215–252). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates .
8. Maddi, S. R., & Kobasa, S. C. (1984). *The hardy executive: Health under stress*. Homewood, IL: Dow Jones-Irwin .

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

*Вікторія ЗАГРАНИЧНА, факультет харчових технологій та управління
якістю продукції АПК, ХТ-220016*

Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Інтенсивний розвиток міжнародного співробітництва, мобільність фахівців, розширення транснаціональних проєктів і цифровізація комунікації зумовлюють необхідність формування нових професійних компетентностей, серед яких важливе місце посідає міжкультурна компетентність. Саме вона виступає важливим чинником ефективної професійної взаємодії, оскільки забезпечує здатність фахівця до продуктивної комунікації, співпраці та взаєморозуміння з представниками різних культур.

Міжкультурна компетентність розглядається як інтегративна характеристика особистості, що поєднує знання про культурні особливості різних народів, уміння та навички міжкультурної комунікації, а також систему ціннісних орієнтацій, спрямованих на толерантне сприйняття культурного різноманіття. Вона передбачає здатність розуміти відмінності у світогляді, соціальних нормах, комунікативних стилях та моделях поведінки, а також адаптувати власну комунікативну стратегію відповідно до культурного контексту. У професійному середовищі така здатність є необхідною умовою налагодження ефективної взаємодії між партнерами з різних країн, що дає змогу розуміти причини виникнення міжкультурних конфліктів; уміти запобігати найбільш типовим помилкам, пов'язаним з національними стереотипами поведінки [2].

Структура міжкультурної компетентності охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів. Когнітивний компонент включає знання про культурні традиції, цінності, соціальні норми та комунікативні особливості різних культур. Комунікативний компонент пов'язаний із умінням використовувати мовні та паралінгвістичні засоби спілкування у міжкультурному середовищі. Поведінковий компонент передбачає здатність до гнучкої адаптації комунікативної поведінки залежно від культурної ситуації. Аксіологічний компонент відображає систему цінностей, що ґрунтується на принципах толерантності, взаємоповаги, відкритості та готовності до міжкультурного діалогу.

У професійній сфері міжкультурна компетентність сприяє подоланню комунікативних бар'єрів, запобіганню міжкультурним непорозумінням і конфліктам, а також формуванню атмосфери довіри у процесі співпраці. Вона є важливою для ефективного ведення переговорів, реалізації міжнародних проєктів, роботи у мультикультурних командах та встановлення партнерських відносин на міжнародному рівні. Здатність розуміти культурні відмінності та враховувати їх у процесі комунікації підвищує ефективність професійної взаємодії та сприяє досягненню спільних результатів.

Формування міжкультурної компетентності є важливим завданням сучасної системи вищої освіти. Воно передбачає інтеграцію міжкультурного компонента у зміст освітніх програм, розвиток мовної та соціокультурної підготовки студентів, використання інтерактивних методів навчання, що моделюють реальні ситуації міжкультурної взаємодії. Значну роль у цьому процесі відіграють вивчення іноземних мов, аналіз автентичних текстів, міжкультурні проєкти, академічна мобільність, участь у міжнародних конференціях, освітніх програмах та професійних стажуваннях.

Важливим аспектом розвитку міжкультурної компетентності є також формування у майбутніх фахівців усвідомлення власної культурної ідентичності. Усвідомлення культурних особливостей своєї країни та їх співвіднесення з іншими культурними системами сприяє розвитку культурної рефлексії та здатності до конструктивного міжкультурного діалогу [1]. Такий підхід дозволяє формувати фахівців, які не лише володіють професійними знаннями, а й здатні ефективно діяти в умовах культурного різноманіття сучасного світу.

Отже, міжкультурна компетентність є важливим чинником ефективної професійної взаємодії у глобалізованому світі. Вона забезпечує здатність фахівців до успішної комунікації, співпраці та адаптації у багатокультурному професійному середовищі. У зв'язку з цим формування міжкультурної компетентності повинно стати одним із пріоритетних напрямів сучасної професійної підготовки, оскільки саме вона сприяє підвищенню конкурентоспроможності фахівців та їхній успішній інтеграції у глобальний професійний простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко С. Формування національно-культурної ідентичності українського суспільства: сучасні виклики і загрози. URL: <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/421/405>
2. Колбіна Т. Підготовка майбутніх фахівців до міжкультурної професійної комунікації засобами іноземних мов. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/bitst>.

РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПЕРСОНАЛУ ДСНС В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

*Іван ЗІНЧЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЗПБ-25 група
НК – Ольга Крічкер, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасна система національної безпеки в умовах збройних конфліктів охоплює не лише військовий, але й інформаційний виміри. Для фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій знання іноземних мов відіграє стратегічну роль. Вільне володіння англійською мовою є ефективним інструментом захисту вітчизняного професійного простору від деструктивного впливу російської пропаганди. Водночас це є обов'язковою передумовою для повноцінної інтеграції українських рятувальних підрозділів у європейську систему безпеки. Здатність рятувальників вільно комунікувати англійською мовою безпосередньо визначає рівень стійкості державних інституцій в умовах гібридної війни та масштабних гуманітарних криз.

Тривале використання російської мови у спеціалізованій літературі, нормативних документах та оперативній комунікації екстрених служб створювало серйозну вразливість для держави [1]. Використання мови агресора у професійному спілкуванні штучно утримувало українських фахівців у спільному з ворогом інформаційному полі, обмежуючи розвиток національної системи реагування на надзвичайні події. Натомість системне впровадження англійської мови надає рятувальникам прямий доступ до оригінальних джерел світової наукової думки та передових європейських методик управління ризиками. Це сприяє остаточній відмові від застарілих радянських підходів до цивільної оборони та формує нову організаційну культуру, побудовану на стандартах провідних країн світу [3, 115]. Зміна мови

професійної комунікації є не просто технічним кроком, а фундаментальним зрушенням у бік європейських цінностей.

Надзвичайні ситуації, спричинені бойовими діями, постійно супроводжуються залученням значної кількості іноземних фахівців, представників міжнародних місій та волонтерських організацій. Під час виконання аварійно-рятувальних робіт працівники системи цивільного захисту щодня стикаються з необхідністю миттєвої комунікації в багатомовному середовищі. Використання технологічних заміників для подолання мовного бар'єра демонструє свою абсолютну обмеженість в екстремальних умовах, що підтверджується результатами багатьох досліджень (Таблиця 1).

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика засобів комунікації в умовах НС

<i>Засіб комунікації</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки та ризики</i>
Безпосереднє володіння англійською мовою	Миттєва реакція, здатність до емпатії, глибоке розуміння ситуативного контексту	Потребує значних витрат часу на системну підготовку та адаптацію персоналу
Офлайн-додатки з фіксованими скриптами	Наявність базових алгоритмів опитування, можливість автономної роботи без мережі	Нездатність розпізнавати нетипові відповіді та нестандартні симптоми у постраждалих
Системи машинного перекладу	Широка доступність на смартфонах, підтримка значної кількості мовних пар	Ризик викривлення медичної інформації під час автоматизованого перекладу

Аналіз наведених у таблиці даних переконливо доводить, що різноманітні технологічні системи суттєво програють живому спілкуванню. Автоматизовані перекладачі не здатні враховувати емоційний стан постраждалої людини та адекватно працювати в умовах високого рівня шуму, паніки чи сильного стресу [2, 88]. Хибна інтерпретація специфічних симптомів чи анамнезу через недосконалість машинного алгоритму здатна призвести до помилок у медичному сортуванні постраждалих та втрати дорогоцінного часу. Тому безпосередня комунікація за допомогою англійської мови залишається єдиним надійним і безпечним стандартом для роботи рятувальних підрозділів.

В умовах воєнного стану ліквідація наслідків збройної агресії вимагає високого рівня координації між усіма складовими сектору безпеки і оборони України. Досвід Збройних Сил України щодо інтенсивного вивчення англійської мови для опанування західних технологій за стандартами НАТО є надзвичайно цінним орієнтиром для працівників екстрених служб [4, 42]. Адаптація цього військового досвіду в системі цивільного захисту сприятиме формуванню висококваліфікованого кадрового резерву. Такий резерв буде здатний оперативно реагувати на нові гібридні виклики та ефективно синхронізувати власні алгоритми дій з відповідними профільними структурами Європейського Союзу.

Важливим додатковим аспектом є також розвиток міжкультурної компетентності керівного складу рятувальних підрозділів. Здатність вести прямий діалог із представниками міжнародних благодійних фондів та спеціалізованих установ ООН без залучення перекладачів суттєво підвищує рівень інституційної довіри. Це напряду впливає на обсяги залучення життєво необхідної технічної, фінансової та гуманітарної допомоги для нашої держави [5, 24].

Отже, глибоке розуміння та використання англійської мови персоналом ДСНС є фундаментальною складовою захисту національних інтересів України. Перехід на

англомовні стандарти комунікації дозволяє повністю нівелювати інформаційний вплив противника та оптимізує взаємодію з міжнародними партнерами. Розвиток таких навичок забезпечує безпечне і максимально ефективне функціонування українських рятувальних підрозділів у глобалізованому просторі колективної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dickinson P. Ukraine officially embraces English as historic westward pivot continues. Atlantic Council. 2024. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-officially-embraces-english-as-historic-westward-pivot-continues/>
2. Evaluating the Usefulness of Translation Technologies for Emergency Response Communication: A Scenario-Based Study. PMC. 2019. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6369422/>
3. Malimon V. Selection of educational material for the course on Ukrainian business communication for professionals in the security sector. Public Administration and Local Government. 2023. URL: <https://kpu-journal.com.ua/index.php/journal/article/download/8/8>
4. Nesterenko N., et al. Development of professional communication in English (experience of Ukrainian military officers). Amazonia Investiga. 2023. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2524>
5. Unlocking global understanding: The power of multilingual education. UNESCO. 2024. URL: <https://www.unesco.org/sdg4education2030/en/articles/unlocking-global-understanding-power-multilingual-education>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Сергій ЗОРЕНКО, ОП-2 група

НК – Анна КАРПАНЬ, PhD

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Сучасна система вищої освіти орієнтується на підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних до творчої діяльності, саморозвитку та ефективної професійної взаємодії. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема формування творчих умінь майбутніх педагогів, оскільки саме творчість є важливою складовою педагогічної майстерності та професійної компетентності вчителя.

Професійна діяльність педагога передбачає не лише володіння теоретичними знаннями та практичними навичками, а й здатність до нестандартного мислення, пошуку нових підходів до організації освітнього процесу та використання інноваційних методів навчання. Саме тому формування творчих умінь майбутніх педагогів у процесі їхньої професійної підготовки є важливим завданням закладів вищої освіти.

Творчість розглядається як найвища форма мислення, що виходить за межі стандартних і відомих способів розв'язання завдань. Коли творчий компонент домінує у мисленні, він проявляється у формі уяви. На найвищому рівні творчість супроводжується натхненням і навіть осяянням. Для особистості це виявляється у внутрішній потребі діяльності, а для самої діяльності – у прагненні досягати нових, раніше не визначених цілей за допомогою нових, раніше не використаних засобів. Важливими умовами майстерності та ініціативності є поєднання мети і способів діяльності, при цьому простежується послідовність: інтерес – захоплення – натхнення – осяяння.

У генетичному аспекті творчість можна розглядати як створення нових корисних поєднань елементів різних систем. Порівняно зі стереотипною, виконавською діяльністю, вона виступає первинною та вважається найвищим рівнем людської діяльності. Як процес творчість завжди має оригінальний характер: обов'язково використовуються нові засоби, способи або програми діяльності хоча б на одному з її етапів. Творчість передбачає створення якісно нового – нових об'єктів, способів, технологій чи програм діяльності, спрямованих на задоволення потреб людини у створенні духовних і матеріальних цінностей [1, 180]

Творчий процес тісно пов'язаний з пізнанням і відображенням дійсності, а також із розумінням закономірностей її розвитку та функціонування. Він включає кілька етапів: підготовку, дозрівання ідеї, осяяння та перевірку результату. Центральним елементом є осяяння – інтуїтивне усвідомлення шуканого рішення. Дослідження показують, що інтуїтивне рішення виникає у межах предметної діяльності, яка вже певною мірою вивчена та доступна для об'єктивного аналізу, тобто інтуїція формується на основі попереднього досвіду та знань у певній галузі [1, 180]

Необхідною умовою педагогічної творчості є активна відкритість до наукових рекомендацій та досвіду новаторів.

Коли така відкритість відчувається й переживається як внутрішня потреба вчителя, вона сприяє формуванню власного інноваційного мислення, здатного до творчого застосування знань і досвіду у навчально-виховному процесі [2].

Підготовка майбутнього педагога є процесом морального та особистісного вдосконалення, який на початкових етапах відбувається через залучення до цінностей світової й української культури. У межах культурологічної підготовки важливо розвивати інтереси студентів, їхні духовні потреби, ідеали та життєві орієнтири, адже вчитель має бути не лише компетентним фахівцем, а й гармонійною, духовно зрілою особою. Головною метою такої підготовки є розкриття творчого потенціалу студентів і створення умов для їхньої самореалізації. Загальна культура педагога розглядається як результат його активної взаємодії з навколишнім світом.

Формування культури життєдіяльності студентів передбачає оволодіння культурою розумової та фізичної праці, розвиток умінь самоосвіти, саморозвитку й самоорганізації, а також формування культури побуту, спілкування та відпочинку. Важливими складовими є також екологічна, правова, політична та економічна культура. Опанування цих аспектів є необхідною умовою ефективного навчання студентів і їхньої підготовки до майбутньої педагогічної діяльності [3, 92].

Процес формування творчої особистості буде результативним за умови забезпечення співпраці та співтворчості у системі «викладач–студент». Навчально-виховний процес має стимулювати прояв творчої активності та ініціативності його учасників. Активність і спрямованість є ключовими характеристиками особистості: активність проявляється у творчих діях, вольових актах, спілкуванні та самостійному прийнятті рішень поза рамками рольових обмежень; спрямованість визначається як стабільна система мотивів – інтересів, ідеалів, переконань і смаків, через які проявляється світогляд людини [3, 92].

Важливою умовою формування творчого вчителя є також моделювання різноманітних комунікативних ситуацій і способів спілкування, адже саме у процесі комунікації розкривається творчий потенціал особистості та активізується творчий процес. Серед основних недоліків мовної підготовки абітурієнтів можна виокремити обмежений словниковий запас, використання діалектизмів, неправильну постановку наголосу, синтаксичні помилки, невиразність мовлення та недостатнє вміння застосовувати художні засоби спілкування. Тому формування культури мовлення майбутніх педагогів передбачає оволодіння як вербальними, так і невербальними засобами комунікації.

Студенти в процесі навчання та педагогічної практики – під час колективних обговорень, ділових ігор, конференцій і безпосередньої роботи з дітьми – повинні навчитися орієнтуватися в інформації, регулювати мовну поведінку залежно від ситуації та мети, враховувати особливості співрозмовника та підбирати відповідні слова й інтонацію для ефективного спілкування. Важливо також опанувати правила службового етикету та ділових розмов, усвідомлювати сильні й слабкі сторони своєї комунікації та формувати власний індивідуальний стиль спілкування.

Особливе значення для творчого розвитку має створення сприятливого морально-психологічного клімату, що включає довіру, доброзичливість, взаємодопомогу та відповідальність. Стосунки в колективі мають будуватися не на управлінні, а на принципах співтворчості, що сприяє розвитку ініціативності та самореалізації майбутніх педагогів [3, 95–96].

Формування творчих умінь майбутніх педагогів є важливою складовою професійної підготовки, оскільки творчість визначає ефективність педагогічної діяльності, рівень компетентності вчителя та здатність адаптуватися до сучасних освітніх викликів. Ефективне освоєння творчих навичок можливе за умови створення психолого-педагогічних умов, що стимулюють активність, самостійність і мотивацію студентів.

Творчість у педагогічній діяльності проявляється як здатність до нестандартного мислення, пошуку нових рішень і застосування інноваційних методів навчання. Вона тісно пов'язана з пізнанням, дослідженням і осяянням, що формує основу інноваційного мислення та підвищує якість освітнього процесу.

Важливу роль у розвитку творчого потенціалу майбутніх педагогів відіграє культурологічна підготовка, яка спрямована на формування ціннісного ставлення до світу, духовного розвитку та самореалізації студента. Освоєння культури життєдіяльності, комунікаційних навичок та етикету допомагає майбутньому вчителю ефективно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу та створювати позитивну атмосферу співтворчості.

Ключовим фактором розвитку творчої особистості є активна співпраця «викладач–студент», моделювання різних ситуацій та комунікаційних засобів, що сприяє формуванню індивідуального стилю педагогічного спілкування. Крім того, важливе значення має морально-психологічний клімат, який забезпечує довіру, відповідальність і підтримку в колективі, створюючи умови для прояву ініціативності та самореалізації.

Отже, підготовка майбутнього педагога вимагає комплексного підходу, що поєднує розвиток творчих умінь, професійних компетентностей, культурологічних цінностей і комунікативних навичок. Такий підхід забезпечує формування висококваліфікованого, творчого і духовно гармонійного фахівця, здатного до самостійної професійної діяльності, впровадження інновацій і ефективної взаємодії у сучасному освітньому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масич В. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих умінь майбутніх педагогів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2015. Вип. 45. С. 179–186.
2. Яланська С. Психологічні особливості розвитку педагогічної творчості. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць; Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Київ, 2013. Том 5. Вип. 13. С. 319–327.
3. Грибенко Г. Педагогічні умови формування творчої особистості майбутнього педагога. *Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць*. Спец. вип. : Художньо-педагогічна освіта XIX ст.: теорія, методи, технології. Кривий Ріг, 2005. Вип. 10. С. 89–98.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Марина ІВАЩЕНКО

Юліана РАТНАКАР

*Інститут цивільної Авіації Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба*

У сучасному освітньому просторі критичне мислення розглядається як одна з базових загальних компетентностей здобувачів вищої освіти. Воно забезпечує здатність особистості до самостійного аналізу інформації, аргументованого оцінювання фактів, формулювання виважених висновків та прийняття відповідальних рішень. В умовах цифровізації суспільства, інформаційної надмірності та складних соціально-політичних трансформацій перед закладами вищої освіти постає завдання підготовки фахівця, здатного до системного й аналітичного осмислення суспільних та професійних процесів. Особлива роль у цьому контексті належить соціально-гуманітарним дисциплінам, які формують світоглядні орієнтири та сприяють розвитку здатності до критичного осмислення реальності [4, 89–92].

Проблематика формування критичного мислення має міждисциплінарний характер і перебуває на перетині педагогіки, психології та методики викладання гуманітарних дисциплін. З позицій психології критичне мислення ґрунтується на розвитку таких пізнавальних операцій, як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та рефлексія [7, 174–175]. Воно передбачає здатність суб'єкта до усвідомленого сприйняття інформації, виявлення логічних суперечностей, розмежування фактів і суджень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків [7, 175].

У педагогічному вимірі критичне мислення розглядається як результат цілеспрямованої організації освітнього процесу. Його розвиток забезпечується впровадженням методів і форм навчання, що орієнтовані не на репродуктивне відтворення знань, а на їх осмислення, інтерпретацію та аргументоване застосування [5, 312–318].

Нормативно-правове підґрунтя формування критичного мислення закріплено у Законі України «Про освіту» (2017), де серед ключових компетентностей визначено здатність до критичного та системного мислення [1, ст. 12]. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014), освітній процес спрямовується на формування компетентностей, що забезпечують конкурентоспроможність випускника та його готовність до прийняття відповідальних рішень [2, ст. 1, 10]. Отже, розвиток критичного мислення є структурним елементом освітніх програм і не може розглядатися як другорядне завдання.

Серед психолого-педагогічних умов формування критичного мислення доцільно виокремити кілька ключових компонентів.

Першим є створення проблемно-орієнтованого освітнього середовища. Репродуктивна модель навчання не забезпечує належного рівня розвитку аналітичних здібностей. Натомість постановка проблемних питань, аналіз альтернативних позицій, розгляд дискусійних ситуацій стимулюють інтелектуальну активність здобувачів та сприяють формуванню здатності до аргументованого оцінювання [4, 93–95].

Другим компонентом є впровадження інтерактивних методів навчання, зокрема кейс-методу, академічних дискусій, дебатів, проєктної діяльності, аналізу конкретних ситуацій. Такі форми організації навчання забезпечують розвиток навичок аргументації, логічного обґрунтування власної позиції та толерантного ставлення до альтернативних поглядів [4, 95–97].

Третім важливим чинником виступає розвиток рефлексивних умінь. Рефлексія як психологічний механізм самоусвідомлення дозволяє здобувачеві аналізувати власні інтелектуальні дії, виявляти помилки та коригувати способи мислення. У практиці вищої школи це реалізується через підсумкові обговорення, аналітичні письмові роботи, процедури самооцінювання та взаємооцінювання [5, 320–325].

Особливого значення набуває використання аналізу нормативно-правових актів як інструменту розвитку критичного мислення. Робота з законодавчими текстами потребує системності, логічної послідовності та уважності до змістових деталей. Здобувачі повинні вміти визначати структуру нормативного акта, співвідносити його положення з іншими правовими джерелами, аналізувати юридичні дефініції та виявляти колізії. Така діяльність активізує пізнавальні процеси аналізу та синтезу, сприяє формуванню логічного мислення й підвищує рівень інтелектуальної автономії [7, 176–178].

Важливим чинником ефективності є педагогічна позиція викладача. Діалогічна модель взаємодії, заснована на партнерстві та академічній дискусії, створює умови для активізації пізнавальної діяльності та формування культури аргументованого спілкування [6, 214–219].

Не менш значущою є інтеграція міждисциплінарного підходу, що забезпечує цілісне бачення проблематики та запобігає фрагментарності знань. Відповідно до Стандартів вищої освіти України, формування загальних компетентностей передбачає розвиток здатності до аналізу та синтезу інформації, що прямо корелює з розвитком критичного мислення [3].

Отже, формування критичного мислення у здобувачів вищої освіти є комплексним психолого-педагогічним процесом, що передбачає поєднання проблемно-орієнтованого навчання, інтерактивних технологій, розвитку рефлексивних умінь та системної роботи з нормативно-правовими джерелами. Розвинене критичне мислення виступає необхідною передумовою професійної відповідальності, здатності до прийняття обґрунтованих рішень та ефективної діяльності в умовах сучасних суспільних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 21.02.2026).
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 21.02.2026).
3. Стандарти вищої освіти України : офіц. сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/standarti-vishoyi-osviti> (дата звернення: 21.02.2026).
4. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89–98. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715129> (дата звернення: 21.02.2026).
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2019. 504 с.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі : монографія. Київ : Знання України, 2010. 520 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

EFFECTIVE METHODS OF LEARNING ENGLISH

*Діана КАЛИТВ'ЯНСЬКА, ННІ цивільного захисту, ЕКПс -25 група
НК – Наталія ЄРЕМЕЄВА, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Many believe that it is impossible to learn English quickly. If only you are not a genius or a polyglot. You can put yourself in pretty tough conditions: go live in New York, watch every day broadcast in English, read in English every day, be sure to make American friends and constantly communicate with them. In this case, after about an hour, you will be able to speak fairly well and understand everything that is said to you [1].

For those who are not ready to move to America, there is a huge selection of English language courses. The courses themselves help to a rather limited extent. Some people think that it is enough for them to pay money for courses, they go there twice a week for six months - and they speak English like their native language. Yes, after the courses you will be able to read and understand simple speech, but even in order to understand you, you need constant practice. Accordingly, in order to learn English (relatively quickly), you need to organize yourself a constant practice. And for this, you must like learning a new language, especially English. Yes, that's right, English language can be liked. This is hard to believe after many years of studying English at school, and then at an institute or university, but nevertheless it is true. It is important to organize your learning in such a way that it brings pleasure (this, by the way, does not only apply to language learning). Here are some methods of learning the language [1, 67-68].

1. Reading. Even if you have just started to learn the language, immediately start reading a book in English. Let it be a simple book at first, for example, a children's fairy tale in an adapted version, "Pooh and Everything-Everything-Everything" or "Alice in Wonderland". At first it will be difficult, through the first 10-50 pages you will make your way through an obstacle course. But it will get easier later, I promise. The second book will be even easier to read and so on. Buy yourself a PDA, install an electronic dictionary there and read books in electronic form. This will significantly facilitate reading, as you will not need to search for unknown words in a paper dictionary for a long time. Just tap the screen and the electronic dictionary will show you the translation. Gradually stop reading books in Ukrainian completely, at least until your English reaches such a level that you can read without a dictionary [2; 3].

2. Movies. Start watching movies in English. First watch with subtitles. If something is unclear, pause and look in the dictionary. Watch the series in the original. There are many animated series that lose a lot when translated into their native language - The Simpsons or Futurama.

3. TV programs. Watch the news in English. Turn on a channel like the BBC on your TV and let it hum in the background. Your subconscious will gradually absorb English while you go about your business. Besides, it is always interesting to find out what people of other countries think about your country, and in general, about events in the world.

4. Internet. Read websites in English. Pick up some English-language blogs and read them regularly.

5. Courses. Do not rely heavily on courses. If you are thinking of taking courses, choose those with English-speaking teachers. This is a very important point. Our teachers can help at the very beginning of training. But even after completing the basic course, it is recommended to study with an English-speaking teacher [2; 3].

6. Communication. Be sure to find an opportunity to communicate with people for whom English is a native language. You can read as many books and watch movies in English as you like every day, but it won't help you start speaking fluently. If you go to courses, try to make

friends with the teacher. As a rule, English-speaking teachers come to Ukraine because they are interested in seeing how Ukrainians really live especially in war times. They are young and don't mind socializing outside the classroom. Use this opportunity to practice spoken language. If you play online games, be sure to communicate with the English-speaking population of your favourite games. Correspond by e-mail and so on. There are such simple recommendations for those who want to learn any foreign language, including English.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородіна Г.І. та ін. Англійська мова, Київ, 1994. 145с.
2. Куліш Л.Ю. та ін. Прискорений курс англійської мови, Київ, 1994. 235с.
3. Шпак В.К. та ін. Англійська мова для повсякденного спілкування: Підручник. – К.: Вища школа, 2000. 258с.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА САМООЦІНКУ ПІДЛІТКІВ

*Діана КАЛИТВ'ЯНСЬКА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПС-25 група НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасному суспільстві соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя підлітків, виконуючи роль не лише засобу комунікації, а й інструменту самовираження та соціалізації. Водночас науковці відзначають, що активне користування соціальними платформами може формувати у молоді недооцінене ставлення до власної особистості, тривожність і соціальну ізоляцію. Проблема полягає в тому, що підлітки часто порівнюють себе з іншими користувачами, що призводить до зниження самооцінки, формування нереалістичних стандартів краси та успіху, а також розвитку психологічного дискомфорту.

Мета дослідження – визначити вплив активного користування соціальними мережами на самооцінку підлітків.

Надмірна увага до кількості реакцій і коментарів під дописами і розповідями стимулює залежність від зовнішнього визнання та соціальної оцінки. Як зазначають дослідники, такий феномен «сприяє формуванню внутрішньої невпевненості та посиленню негативних емоцій» [1]. Особливо чутливими до цього впливу є дівчата, для яких соціальні мережі часто стають основним інструментом оцінки власної зовнішності та соціального статусу. У хлопців негативний вплив проявляється дещо слабше, проте все ж відчутно, особливо у сфері самоповаги та соціальної взаємодії [2]. Науковці підкреслюють, що «часте порівняння себе з іншими користувачами може призводити до зниження самооцінки та розвитку тривожності» [3]. Це підтверджують й інші дослідження, які зазначають, що надмірна увага до лайків і коментарів стимулює залежність від віртуального підтвердження значущості та зменшує внутрішню мотивацію до саморозвитку [4]. Підлітки з низькою самооцінкою більш схильні до негативного впливу соцмереж, що підвищує ризик розвитку психологічних розладів і соціальної дезадаптації. Крім того, формування нереалістичних стандартів краси та успіху в соцмережах «створює у підлітків почуття неповноцінності та тривоги, особливо у дівчат» [3].

Водночас активне та усвідомлене використання соціальних мереж може позитивно впливати на розвиток комунікативних навичок, навичок самоорганізації та почуття причетності до соціальної групи [3]. У цьому контексті важливо розуміти, що кількість реакцій і коментарів може не лише впливати на самооцінку, а й формувати

залежність від зовнішнього підтвердження власної значущості [4]. Зважаючи на зазначене, помірне і усвідомлене користування соцмережами здатне стати інструментом позитивної соціалізації та розвитку внутрішньої мотивації, особливо за наявності психокорекційної підтримки з боку педагогів та психологів.

Дослідники наголошують, що профілактика негативного впливу соцмереж повинна здійснюватися комплексно і включати психопрофілактику стресових ситуацій, розвиток критичного мислення щодо інформації в мережі та популяризацію здорового способу життя. Важливим є також надання психологічної підтримки підліткам, формування навичок соціально безпечної поведінки та активне залучення сім'ї, освітніх закладів і громадських організацій до створення сприятливого середовища для розвитку адекватної самооцінки [1, 4].

Таким чином, активне користування соціальними мережами має подвійний характер: воно може як позитивно впливати на розвиток комунікативних і соціальних навичок, так і провокувати зниження самооцінки, розвиток тривожності та соціальної дезадаптації. Для забезпечення психоемоційного благополуччя підлітків необхідні системні профілактичні та корекційні заходи, що поєднують психопрофілактику, розвиток критичного мислення, популяризацію здорових звичок та надання консультативної підтримки. Зокрема, до практичних заходів можна віднести: проведення тренінгів із медіаграмотності, психологічне консультування у школах, організацію груп підтримки та розвиток програм для батьків щодо контролю та підтримки цифрової поведінки дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романенкова О.Ю. Психологічні аспекти впливу соціальних мереж на формування самооцінки підлітків. *Молодий вчений*. 2025. № 3(14). С. 45–52.
2. Гречановська О.В., Мегем О. М., Потапюк Л. М. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. *Вчені записки ТНУ ім.В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2023. № 4. С. 33–40.
3. Марченко О.С. Вплив соціальних мереж на самооцінку підлітків: монографія. Харків: НТУ «ХПІ», 2021. 28 с.
4. Кушнерьова В.В., Джежик О. В. Вплив соціальних мереж на співвідношення самооцінки та рівня домагань сучасного підлітка. *Педагогічна та вікова психологія*. 2025. Т. 36 (75). № 2. С. 55–63.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

*Євгеній КАЛІНІН, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-2 група
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасні умови функціонування суспільства характеризуються зростанням кількості надзвичайних ситуацій природного, техногенного та соціального характеру, що зумовлює підвищені вимоги до професійної підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана з ризиком для життя та необхідністю прийняття оперативних рішень у складних обставинах. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема психолого-педагогічного забезпечення підготовки майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах. Система вищої освіти має забезпечувати не лише формування професійних знань і практичних умінь, а й розвиток психологічної готовності, стресостійкості та здатності до

ефективної діяльності в умовах невизначеності. Саме тому в сучасних наукових дослідженнях значна увага приділяється комплексному вивченню психолого-педагогічних аспектів підготовки майбутніх фахівців у галузі безпеки людини [1].

У науковій літературі висловлюється припущення, що результативність професійної діяльності фахівців, які працюють в умовах підвищеної небезпеки, значною мірою залежить від рівня сформованості їх психологічної готовності до дій у нестандартних і стресових ситуаціях. Зокрема, І. С. Коваль у своїх дослідженнях підкреслює, що діяльність рятувальників і фахівців служб цивільного захисту відбувається в умовах значного психоемоційного навантаження, невизначеності та високого рівня відповідальності. Науковець зазначає, що психологічна готовність до професійної діяльності формується поступово в процесі професійної підготовки та передбачає розвиток таких якостей особистості, як емоційна стійкість, здатність до самоконтролю, швидкість прийняття рішень та готовність діяти в екстремальних умовах. Саме тому підготовка майбутніх фахівців повинна включати системну психологічну підготовку поряд із засвоєнням професійних знань і навичок [2].

Комплексний підхід до розв'язання проблеми підготовки фахівців до діяльності в екстремальних умовах обґрунтовується у працях М. М. Козяра та І. С. Ковалю, які розглядають зазначену проблему крізь призму психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки. Науковці зазначають, що психопедагогіка як міждисциплінарний напрям поєднує педагогічні, психологічні та соціальні аспекти підготовки фахівців. На їхню думку, ефективна професійна підготовка має ґрунтуватися на інтеграції педагогічних методів навчання з психологічними технологіями розвитку особистості. Такий підхід дозволяє формувати у майбутніх фахівців не лише професійні компетентності, але й здатність до адаптації в умовах ризику, психологічну витривалість та готовність до діяльності в надзвичайних ситуаціях [3].

Важливим напрямом досліджень у цій сфері є також вивчення психологічних механізмів формування стійкості до стресу. У працях О. Дячкової підкреслюється, що психологічна підготовка фахівців до діяльності в особливих умовах повинна мати системний характер і включати декілька взаємопов'язаних компонентів. Зокрема, дослідниця виокремлює теоретичний компонент, спрямований на формування знань про психологічні особливості поведінки людини в екстремальних ситуаціях; практичний компонент, що передбачає формування навичок ефективного реагування на надзвичайні події; а також тренувальний компонент, який реалізується через моделювання професійних ситуацій та проведення спеціалізованих тренінгів. Використання методів моделювання екстремальних ситуацій сприяє формуванню у майбутніх фахівців навичок швидкого прийняття рішень і психологічної мобілізації [4].

Дослідники системи підготовки фахівців цивільного захисту також підкреслюють важливість формування психологічної готовності до колективної діяльності в екстремальних умовах. У наукових працях, присвячених підготовці курсантів закладів освіти системи ДСНС України, зазначається, що ефективність виконання службових завдань значною мірою залежить від рівня сформованості комунікативних навичок, здатності до взаємодії в колективі та розвитку лідерських якостей. У процесі підготовки майбутніх фахівців важливу роль відіграють психологічні тренінги, групові вправи, ситуаційне моделювання та інші педагогічні технології, спрямовані на формування командної взаємодії та підвищення рівня психологічної готовності до діяльності в умовах ризику [5].

Отже, результати аналізу наукових досліджень свідчать про те, що психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах мають комплексний і багатокомпонентний характер. Вони охоплюють формування професійних знань, розвиток психологічної стійкості, удосконалення навичок саморегуляції та формування здатності до ефективної взаємодії в колективі.

Інтеграція педагогічних та психологічних підходів у системі вищої освіти сприяє підвищенню рівня професійної готовності майбутніх фахівців до виконання службових завдань у складних і небезпечних умовах [3].

Отже, проведений аналіз наукових праць українських дослідників свідчить про те, що психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах є важливою складовою сучасної системи професійної освіти. Діяльність фахівців у сфері цивільного захисту, безпеки життєдіяльності та інших професій, пов'язаних із підвищеним ризиком, характеризується значним психоемоційним навантаженням, необхідністю оперативного прийняття рішень та відповідальністю за життя і здоров'я людей. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності в умовах невизначеності та небезпеки, що підтверджується дослідженнями І. С. Ковалю, який наголошує на важливості розвитку стресостійкості, самоконтролю та здатності до ефективного реагування в складних ситуаціях [2].

Таким чином, підготовка майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах повинна мати комплексний характер і здійснюватися на основі інтеграції психологічних і педагогічних підходів. Як зазначають М. М. Козяр та І. С. Коваль, ефективна система професійної підготовки має поєднувати формування професійних компетентностей із розвитком психологічної стійкості, адаптивності та здатності до саморегуляції, що забезпечує готовність фахівця діяти в умовах підвищеного ризику та невизначеності [3]. У цьому контексті важливого значення набуває використання сучасних психолого-педагогічних технологій навчання, спрямованих на розвиток особистісних якостей, необхідних для професійної діяльності в екстремальних умовах.

Крім того, результати наукових досліджень О. Дячкової підтверджують доцільність застосування у процесі підготовки майбутніх фахівців спеціалізованих тренінгів, психологічних вправ та моделювання професійних ситуацій, які дозволяють максимально наблизити освітній процес до реальних умов професійної діяльності. Застосування таких методів сприяє формуванню практичних навичок поведінки в умовах стресу, розвитку здатності до швидкого прийняття рішень та підвищенню рівня психологічної мобілізації майбутніх фахівців [4].

Отже, удосконалення психолого-педагогічної підготовки у закладах вищої освіти повинно передбачати системне впровадження сучасних освітніх технологій, спрямованих на формування професійної компетентності, психологічної стійкості та готовності до діяльності в екстремальних умовах. Реалізація таких підходів сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно виконувати професійні завдання в умовах надзвичайних ситуацій, забезпечувати безпеку населення та діяти відповідально й професійно в складних та небезпечних обставинах [1, 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дячкова О. Психологічна підготовка фахівців до професійної діяльності в особливих умовах // Збірник наукових праць Національної академії ДПСУ.
2. Коваль І. С. Теоретичні аспекти психологічної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах // Педагогіка і психологія професійної освіти. 2014.
3. Козяр М. М., Коваль І. С. Психопедагогіка у професійно-екстремальній підготовці фахівців галузі безпеки людини // Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2024.
4. Козяр М. М., Литвин А. В. Підготовка фахівців цивільного захисту до діяльності в надзвичайних ситуаціях // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
5. Професійно-психологічна підготовка майбутніх рятувальників ДСНС України: наукові дослідження ЛДУ БЖД.

ПРОЯВИ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ

*Діана КАРАБЕШКІНА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Актуальність дослідження проявів тривожності у підлітків зумовлена зростанням психологічного напруження в сучасному суспільстві та підвищеною вразливістю підліткового віку до стресових впливів. Підлітковий період є одним із найбільш складних етапів психічного розвитку особистості, що характеризується інтенсивними фізіологічними, емоційними та соціальними змінами, формуванням самосвідомості, самооцінки та системи міжособистісних стосунків. У цих умовах тривожність може виступати як природна реакція на нові життєві вимоги, однак за надмірного прояву вона набуває дезадаптивного характеру.

Мета дослідження – охарактеризувати прояви тривожності у підлітків (12–18 років).

Незважаючи на наявність наукових досліджень у галузі психології тривожності, питання проявів тривожності саме у підлітковому віці потребує подальшого вивчення з урахуванням сучасних соціокультурних умов. Це зумовлює необхідність поглибленого теоретичного та емпіричного аналізу даної проблеми з метою своєчасного виявлення тривожних проявів і розробки ефективних психопрофілактичних та корекційних заходів.

Тривога – це емоційний стан, що характеризується очікуванням несприятливого розвитку подій, наявністю поганих передчуттів, страху, напруги і хвилювання. Тривожність – індивідуальна психологічна особливість, що виявляється в схильності людини часто переживати сильну тривогу з незначних приводів. Її розглядають або як особистісне утворення, або як пов'язану зі слабкістю нервових процесів особливість темпераменту, або те й інше одночасно [1].

Тривожність у підлітковому віці є поширеним емоційним станом, який характеризується очікуванням небезпеки, напруженням і внутрішнім занепокоєнням. У дослідженні 'Time Trends and Disparities in Anxiety among Adolescents' зазначено, що у 2018 році майже половина підлітків у США – приблизно 44% – мали симптоми тривожності за результатами опитувань [5].

Для цього віку характерне загострене сприйняття соціального оточення, тому внутрішнє відчуття загрози стає ще більш вираженим. Тривога супроводжується «станом загрози внаслідок суб'єктивного передбачення небезпеки», що пояснює, чому навіть незначні події або завдання можуть викликати у підлітка сильну емоційну реакцію [1].

Тривожність включає не лише психологічні, а й численні фізичні прояви. Тривожність супроводжується такими ознаками як тремтіння, прискорене серцебиття, утруднене дихання, біль у тілі, «клубок у горлі», порушення пам'яті та проблеми зі шлунково-кишковим трактом. Ці симптоми особливо часто виникають перед контрольними роботами, відповідями у школі або в нових ситуаціях [1]. Тривожність може бути пов'язана з дисфункцією вегетативної нервової системи, проявляючись через пітливість, похолодання кінцівок, поверхнєве дихання, порушення сну та коливання серцевого ритму. У підлітків такі симптоми нерідко сприймаються як ознака хвороби, що ще більше посилює тривожність [2].

Поведінкові прояви тривожності також мають суттєве значення. Підлітки можуть уникати ситуацій, які викликають у них напругу – від виступів до соціальних контактів. Тривожність часто поєднується з «підвищеною збудливістю, дратівливістю та неспроможністю контролювати власні вчинки». Це може проявлятися у різких

реакціях, замкненості, небажанні спілкуватися або виконувати певні завдання. Важливо розуміти, що такі прояви не є свідомими, а пов'язані з внутрішньою перевантаженістю нервової системи [1].

Подолання тривожності можливе за допомогою різних доказових методів. Значущу роль відіграють дихальні вправи. Глибоке діафрагмальне дихання допомагає зменшити прискорене серцебиття, поверхнєве дихання й м'язову напругу – основні фізіологічні прояви тривоги. Вправи на «заспокійливе дихання» рекомендують регулярно виконувати навіть у спокою, щоб навчити тіло реагувати більш стабільно в стресових ситуаціях. Крім того, прогресивна м'язова релаксація, яка полягає у чергуванні напруги і розслаблення м'язів, «допомагає перервати цикл тривожних думок і заспокоїти тіло» [4].

Техніки усвідомленості також є дієвими. Рекомендують зосереджуватися на теперішньому моменті – звуках, запахах, відчуттях у тілі – щоб зменшити вплив тривожних думок. Підлітки часто схильні «прокручувати» в голові негативні сценарії, тому така методика допомагає переключити увагу й стабілізувати емоційний стан [4].

Не менш важливими є зміни у способі життя. Якісний сон є одним із ключових чинників зниження тривожності. Регулярний графік, обмеження гаджетів перед сном і достатня тривалість сну допомагають нервовій системі відновлюватися. Також рекомендуються ранкові практики – короткі медитації, легка йога – які сприяють нормалізації емоційного стану. Збалансоване харчування та зниження кількості цукру, за даними того ж джерела, покращують стабільність настрою [3].

Соціальна підтримка є ще одним важливим чинником. Радять спілкуватися з близькими, ділитися переживаннями й не замикатися в собі, адже контакт із людьми знижує рівень тривожності. Творчі практики (малювання, музика, ведення щоденника) також допомагають виразити емоції та зняти внутрішню напругу [3].

Загалом, прояви тривожності у підлітків охоплюють емоційні, фізіологічні та поведінкові аспекти. Методи подолання, представлені в джерелах, включають дихальні та релаксаційні техніки, нормалізацію режиму дня, фізичну активність, соціальну підтримку та творчі практики. Регулярне застосування цих рекомендацій допомагає значно зменшити рівень тривожності та поліпшити психоемоційний стан підлітка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасний погляд на тривогу. URL: <https://bsmu.edu.ua>
2. Тривожність: Симптоми, ознаки та методи лікування URL: <https://denis.ua/ua/trivoznist/>
3. Як боротися з тривожністю: дієві поради від психолога URL: <https://kyivskaruss.com.ua/news/iak-borotysia-z-tryvozhnistiu-porady-vid-psykholoha/>
4. Вправи на зняття тривожності – ефективна і доступна методика подолання неприємних симптомів URL: <https://mozok.ua/anxietydisorder/article/4025%E2%80%A6>
5. Time trends and disparities in anxiety among adolescents, 2012–2018. (Часові тенденції та відмінності в тривожності серед підлітків, 2012–2018 pp.) URL: <https://link.springer.com/>

МАЛЕНЬКІ КРОКИ ДО ВЕЛИКИХ ЗМІН: СИЛА МІКРОПРАКТИК (ЯК ПРОСТІ ДІЇ ПОСТУПОВО ЗМІНЮЮТЬ НАШЕ МИСЛЕННЯ, ЕМОЦІЇ ТА ЖИТТЯ)

*Юлія КЛИМЕНКО, практичний психолог
Комунальний заклад дошкільної освіти № 238
Дніпровської міської ради*

*Навчи мене мистецтву дрібненьких кроків.
Антуан де Сент-Екзюпері*

Ми часто асоціюємо зміни з чимось масштабним: переїздом, новою роботою, вирішальним рішенням чи поворотним моментом у житті. Дуже часто чекаємо моменту, коли зможемо почати все з нуля: з понеділка, нового року чи натхнення. І це створює ілюзію контролю: «Я не починаю, бо ще не готовий».

Так чому Я ще не готовий? Чому все таки легше мріяти про великі зміни, ніж робити маленькі кроки? Є декілька відповідей на це питання:

1. Мозок любить уяву більше ніж дію. Коли ми мріємо, у мозку активуються ті ж ділянки, що і під час реальних дій – зокрема, система винагороди. Ми отримуємо емоційне задоволення від уявлення результату. Тобто, мрія вже дає нам «порцію дофаміну», тому дія ніби стає менш необхідною.

2. Великі мрії знімають напругу, а маленькі кроки створюють відповідальність. Мрія – це простір можливостей, у ній немає помилок чи невдач. А от маленький конкретний крок вимагає зустрічі з реальністю: зусилля, ризик. Психіка часто обирає приємну фантазію замість реального дискомфорту від змін.

3. Ілюзія «великого початку». Ми віримо, що зміни повинні починатися з «великого моменту» – натхнення, нового тижня або року, ідеального плану. Це створює ілюзію контролю: «Я почну коли буду готовий».

4. Психологічний опір. Будь яка зміна означає вихід із зони звичайного. Мозок налаштований економити енергію, тому створює опір: «Я втомлений, не сьогодні...»

5. Когнітивний дисонанс. Мрії часто формують образ «ідеального Я» – розумного, успішного, спокійного. Коли ми не діємо, цей образ залишається чистим і бездоганим. А дії – навіть маленькі, показують, що ми іноді не такі, як мріємо. Щоб уникнути дисонансу («я хочу бути іншим, але не дію»), психіка обирає залишитися у мрії, де все можливо.

6. Велика мрія – символ надії. Мрія дає сенс і емоційну підтримку. Маленькі кроки – це праця. Психологічно легше жити в уявленні «я можу все», ніж у реальності «я зробив лише трохи». Але саме ці «трохи» поступово будують нове життя.

Чи помічали ви, що великі зміни часто не працюють? Ми боїмося не самих змін, а невизначеності, можливих помилок, втрати контролю. Мозок реагує на різку зміну як на загрозу – активується амігдала – з'являється уникання. Навіть якщо звичне життя незручне – воно передбачуване. Психіка завжди намагається повернутися в схему, що відома. Довгі, розмиті, дуже глобальні цілі викликають емоційне піднесення...але не дію. Мозку важко утримати фокус на великій, туманній перспективі. Немає швидкого зворотного зв'язку – мотивація падає.

Багато людей починають зміни з ентузіазмом. Але, психологічні дослідження показують, що різкі зміни часто стикаються з внутрішнім опором. Як вже було зазначено, мозок прагне стабільності. Це механізм безпеки: будь-яка нова поведінка сприймається як загроза звичному порядку. Тому, коли ми намагаємося радикально

змінити спосіб життя, психіка опирається: ми швидко виснажуємося, повертаємось до старих звичок і відчуваємо провину. Насправді, найстійкіші перетворення починаються не з революції, та й не з великих рішень – а з маленьких, майже непомітних дій. Адже, готовність приходить після першого кроку, а не до цього.

Тому поступовість – більш природний шлях для психіки. Повільні кроки створюють умови для стійкої адаптації – без відчуття примусу. Мікропрактики – спосіб «обійти» природний опір мозку та створити довготривалі зміни буквально кількома хвилинами на день [1].

Мікропрактики – це короткі, прості, повторювані дії, які сприяють психологічному добробуту, підвищують усвідомленість й емоційну рівновагу, формують здорові звички, змінюють спосіб мислення. Їхня сила – у регулярності, а не в масштабі. Вони займають кілька хвилин, не потребують спеціальних умов. Як це працює на психологічному рівні:

1. Нейропластичність. Мозок здатен змінювати свою структуру під впливом досвіду. Коли ми повторюємо певну дію, утворюються нові нейронні шляхи. Мікропрактики – це спосіб тренувати мозок до спокою, уваги та самопідтримки.

2. Теорія малих змін (Kaizen). Японський принцип Kaizen означає «постійне вдосконалення малими кроками». Маленькі завдання не викликають страху, тому ми їх виконуємо стабільно.

3. Відчуття компетентності. Згідно з теорією самодетермінації мотивація зростає, коли ми відчуваємо власну ефективність.

4. Ефект накопичення. Джеймс Клір у книзі *Atomic Habits* (2018) описує «ефект 1%»: якщо покращувати щось на 1% щодня, за рік результат зросте у 37 разів. Це не магія, а результат систематичного повторення.

Добірка простих, реальних і науково обґрунтованих мікропрактик для різних сфер життя, які займають від 10 секунд до 2-3 хвилин, допоможуть у підтримці психічного балансу:

1. Емоційна стабільність та ментальне здоров'я.

– 10-секундна пауза перед реакцією (зниження імпульсивності, повернення контролю);

– три глибоких вдихи щоразу, коли з'являється напруга;

– 1 хвилина глибокого дихання 4-6 (вдих 4 секунди, видих 6 – активація парасимпатичної системи);

– називати емоцію вголос: «Я злюся», «Я хвилююся» (коротка емоційна перевірка зменшує напруження та запобігає накопиченню стресу);

– записати 1 думку, що тебе турбує (перенесення з голови на папір знижує когнітивне перевантаження).

2. Стосунки та спілкування.

– Мікроподяка (щодня казати комусь одне речення вдячності);

– слухати без перебивань хоча б одну людину;

– писати коротке повідомлення підтримки близької людини;

– повернення уваги (відкласти телефон на 30 секунд під час активного діалогу);

– переформувати одну фразу м'якше (не «ти завжди», а «мені хотілося б»).

3. Самопідтримка та самооцінка.

– Вранці запитувати себе: «Що я можу зробити, щоб подбати про себе сьогодні?»;

– маленька дія турботи (чашка улюбленого чаю, коротка прогулянка, кілька розтягувань);

– 1 фраза самопідтримки («Я можу», «Я впораюсь»);

– 1 хвилина уважності до себе (покласти руку на груди та зробити 3 глибоких видихи);

– Саморефлексія «Що я зробив(ла) добре сьогодні»? (назвати одну річ перед сном).

4. Продуктивність.

– «Правило двох хвилин» (якщо справа займає менш 2 хв. – зробити одразу (метод Девіда Аллена)) [2];

– 1 хвилина планування дня (вибрати один пріоритет – цього достатньо, щоб знизити хаос);

– Вимкнути один «зайвий шум» (повідомлення, сповіщення, банер – 10 секунд, а ефект колосальний).

5. Стресостійкість.

– «Заземлення 5-4-3-2-1» (назвати навколо себе 5 предметів, 4 звуки, 3 текстури, 2 запахи, 1 смак);

– розслабити плечі (м'язи плечового поясу найперше реагують на стрес);

– 20-секундне правило турботи (хоча б 20 секунд робити щось приємне: випити води, вийти на повітря).

6. Нейропластичність та мислення.

– Одна нова думка на день (прочитати одне речення зі статті/книги – стимулює мозок);

– «А що це може бути правдою?» (коротка практика проти катастрофізації);

– Зміна маршруту на 1 хвилину (незвичний мінімальний стимул тренує гнучкість).

7. Тіло та здоров'я.

– Склянка води одразу після пробудження (гідратація впливає на запам'ятовування та настрій);

– 30 секунд розтягнення (один рух – шийний відділ, поперек чи грудний);

– 20 присідань або 1 хвилина ходьби (мікронавантаження підвищує енергію);

– Дихання «квадрат» 4-4-4-4 (стабілізує пульс і концентрацію);

– Тиша як терапія: 10 хвилин мовчання, що допомагають почути себе.

8. Батьківство та виховання.

– 15 секунд «емоційного віддзеркалення» («Ти зараз засмутився, я з тобою»);

– мікрообійми (20 секунд обіймів регулюють гормони стресу у дитини);

– одна проста рутина (перед сном повторювати одну маленьку дію: питання, жести, історію).

Мрії дають нам напрям, а дії – змінюють нас. Нам легше мріяти, бо це небезпечно для психіки, приємно для мозку і не вимагає зусиль. Але лише невеличкі кроки, повторювані щодня, створюють те, про що ми мріємо.

Отже, зміна – це не подія, а процес. Без щоденних маленьких дій ніщо не закріплюється у звичку! Великі зміни лякають, виснажують і активують опір, вони не природні для психіки. Маленькі кроки – навпаки, працюють: знижують тривогу, будують впевненість і непомітно перетворюються на нову норму. Бо вони співпадають з природною логікою мозку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панок В. Г., Чаплак Я. В., Андрєєва Я. Ф. Основи психологічної допомоги: теорія та практика психоконсультації. Навчальний посібник. За загальною редакцією В. Г. Панка, І. М. Зварича. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2019

2. Як упорядкувати справи. Мистецтво продуктивності без стресу / Девід Аллен; Пер. з англ. К. Козачук, Н. Кузьменко. – К.: Вид. група КМ-БУКС, 2018. – 392 с. URL: https://shepmedcol.km.ua/sites/shepmedcol.km.ua/files/2025-03/allen_devid_yak_uporyadkuvati_spravi_mistectvo_produktyvnosti_bez.pdf

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СТРАХУ У ЛЮДЕЙ ПІД ЧАС ПОВЕНІ

*Катерина КЛЮЧКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасному світі кількість природних катастроф, зокрема повеней, зростає у зв'язку зі змінами клімату, інтенсивною урбанізацією та іншими антропогенними чинниками. Такі явища не лише завдають матеріальної шкоди, а й істотно впливають на психічний стан людей. Проблема полягає в тому, що більшість населення не має достатньої підготовки для контролю емоцій у критичних умовах, що підвищує ризик небажаних наслідків стихійного лиха.

Метою роботи є визначення основних причин виникнення страху у людей під час повені та аналіз факторів, які впливають на його прояви, зокрема психологічних, фізіологічних та соціальних, щоб покращити розуміння механізмів психологічної реакції у надзвичайних ситуаціях та сприяти ефективній підготовці населення.

Страх у критичних ситуаціях є природною реакцією організму, яка допомагає швидко оцінити загрозу та реагувати на неї. Водночас, як зазначають дослідники, «надмірна тривога може призводити до панічних дій і хаотичної поведінки, ускладнюючи виживання та збереження здоров'я» [1]. Це особливо актуально для людей, які належать до вразливих груп – дітей, осіб похилого віку та людей із хронічними захворюваннями. Повені належать до одних із найбільш руйнівних природних катастроф, що становлять загрозу життю, здоров'ю та майну людей. «Страх у таких ситуаціях є захисною реакцією організму на потенційну небезпеку» [1]. Він активізує фізіологічні й психологічні механізми, які допомагають людині швидко реагувати на загрозу. Проте надмірний або тривалий страх може призводити до паніки та хаотичних дій, що ускладнює прийняття обдуманих рішень. Емоційна реакція у кризових умовах, таким чином, має дві сторони: вона є і сигналом небезпеки, і потенційною перешкодою для раціональної поведінки.

Однією з основних причин страху є загроза життю та здоров'ю. Люди, які опинилися в зоні затоплення, стають свідками швидкого підняття води, руйнування будинків та пошкодження інфраструктури, що формує відчуття безпорадності та втрати контролю над ситуацією. Особливо вразливими є діти, люди похилого віку та особи з хронічними захворюваннями. Дослідники зазначають, що «загроза життю активізує інстинктивні реакції страху, які підсилюються залежно від фізичного та психологічного стану людини» [2]. Ці фізіологічні та психологічні реакції є необхідними для швидкої оцінки небезпеки та адаптації до неї.

Нестача інформації та невизначеність ситуації є ще однією важливою причиною страху. Коли люди не знають рівня загрози, часу евакуації або безпечних маршрутів, вони відчувають сильне занепокоєння та безпорадність. «Недостатня обізнаність щодо дій у надзвичайних ситуаціях значно підвищує ймовірність панічної поведінки» [3]. У таких випадках своєчасна, достовірна та зрозуміла інформація стає вирішальним чинником психологічної стійкості та здатності приймати правильні рішення.

Психологічна травма попередніх катастроф також впливає на формування страху. Особи, які вже пережили стихійні лиха, мають більш чутливу психіку і швидше реагують страхом на небезпеку. Крім того, «страх посилюють чутки, соціальні мережі та новини, які іноді перебільшують масштаби загрози, що формує у людей панічні настрої» [4]. Поширення неперевіреної інформації у кризових умовах значно погіршує емоційний стан населення та може провокувати масову паніку.

Страхова реакція на втрату майна та житла також є важливим чинником. Під час повені люди ризикують втратити матеріальні цінності, засоби для існування, роботу та

соціальні зв'язки. «Усвідомлення такої втрати підвищує емоційне напруження та сприяє паніці» [1; 2]. Страх втрати стабільності має глибокий психологічний характер, адже він пов'язаний із відчуттям безпеки та соціальної належності.

Соціальні чинники істотно впливають на формування страху. Люди часто орієнтуються на поведінку оточення. «Якщо в групі спостерігається паніка, інші члени швидше піддаються страху та втрачають контроль над діями» [3]. У великих містах і селищах це може призводити до масового хаосу та перешкоджати ефективній евакуації, а також посилювати індивідуальні емоційні реакції.

Фізіологічні особливості організму є ще однією причиною страху. Під час сильного стресу активізується симпатична нервова система, що викликає прискорене серцебиття, підвищення артеріального тиску, напруження м'язів та інші реакції «бий або біжи» [2; 5]. Ці реакції спрямовані на швидку адаптацію до небезпечної ситуації, проте водночас вони підсилюють відчуття тривоги та страху.

Психологічні чинники включають невпевненість у власних діях та здатності вижити. «Люди, які не проходили тренінги з безпечної поведінки під час стихійних лих, часто не знають, як правильно евакуюватися або допомогти іншим, що підсилює безпорадність» [4]. Це підкреслює важливість підготовки населення та розвитку навичок саморегуляції, які дозволяють ефективніше протистояти страху.

Для подолання страху важливо проводити профілактичну та інформаційну роботу: навчати алгоритмам дій під час поведінки, проводити тренування з евакуації, створювати плани безпечної поведінки та розвивати навички контролю емоцій. Попередня підготовка та чітка інформація значно зменшують рівень страху і ризик паніки [5].

Підсумовуючи вищезазначене, причини виникнення страху у людей під час поведінки є багатофакторними: загроза життю та здоров'ю, нестача інформації, психотравмуючий досвід, страх втрати майна, вплив оточення, фізіологічні реакції організму та психологічні чинники. Розуміння цих причин є основою для розробки заходів профілактики та психологічної підтримки населення. Такі знання дозволяють психологам і рятувальникам ефективніше готувати людей до надзвичайних ситуацій, формувати навички саморегуляції та знижувати ризик панічних реакцій, що безпосередньо підвищує безпеку населення та ефективність рятувальних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук І. Психологічні аспекти поведінки населення під час стихійних лих. Український психологічний журнал. 2020. № 4. С. 45–52.
2. Петренко А. М., Сидоренко О. В. Психологічні наслідки природних катастроф та методи їх подолання. Журнал соціальної психології. 2019. № 2. С. 33–41.
3. Національна стратегія цивільного захисту України на 2021–2030 роки. Київ: Урядовий портал, 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
4. Лисенко Т. В., Бондаренко С. О. Психологічна підготовка рятувальників: методика та практика. Вісник Нац. ун-ту цивільного захисту. 2021. № 1. С. 88–95.
5. Український центр психічного здоров'я та стрес-менеджменту. Рекомендації щодо подолання паніки під час стихійних лих. Київ, 2020. 56 с.

THE IMPORTANCE OF ENGLISH SPEAKING SKILLS AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE FOR THE RESCUERS OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE IN EXTREME CONDITIONS

*Dmytro KOBYLKA, Oleksandr STUPARENKO, ESI Operational Rescue Forces
SS – Olha Lytvynenko, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine*

The professional activity of the rescuers of the State Emergency Service of Ukraine takes place in conditions of increased danger, uncertainty and high responsibility for human life. Emergency situations require specialists to make quick decisions, maintain concentration and act effectively in stressful circumstances.

Modern emergencies such as fires, technological accidents, natural disasters and consequences of military actions create strong psychological pressure on rescuers. Therefore, psychological resilience becomes one of the key factors that determine the effectiveness of rescue operations.

Psychological resilience includes emotional stability, stress resistance and the ability to control one's reactions in difficult situations [1]. Rescuers must manage fear, anxiety and fatigue while continuing to perform their professional duties efficiently.

Professional training plays an important role in developing psychological readiness. Training exercises and simulations of emergency situations help future specialists adapt to extreme environments and improve decision-making skills.

Team cooperation is another essential component of successful rescue operations. Trust, effective communication and mutual support within rescue teams increase operational efficiency and reduce psychological stress on each rescuer [2].

The modern activity of the State Emergency Service of Ukraine (SES of Ukraine) increasingly requires effective communication at the international level. One of the key tools for such communication is the English language, which has become the main language of international cooperation, emergency coordination, and professional training.

Today, specialists of the SES of Ukraine take part in international rescue missions, joint exercises, humanitarian operations, and training programs organized by foreign partners. In such conditions, knowledge of English is essential for understanding instructions, safety requirements, technical documentation, and operational protocols. English is also widely used in international standards, guidelines, and manuals related to civil protection, firefighting, and emergency response [3]. Another important aspect is cooperation with international organizations and foreign rescue services. During large-scale emergencies, natural disasters, or military-related incidents, international assistance is often provided. Effective interaction with foreign rescuers, paramedics, and coordinators is impossible without basic or advanced English language skills. Misunderstanding in emergency situations can lead to delays, mistakes, or threats to human life.

English is also necessary for professional development. Many modern training courses, scientific articles, conferences, and online educational platforms for emergency responders are only available in English [4]. Access to this information allows SES specialists to learn new technologies, modern rescue methods, and innovative approaches to emergency management.

Moreover, English language skills improve the professional image of Ukrainian rescuers on the international stage and increase trust from foreign partners. They also expand career opportunities for specialists who wish to participate in international projects or work in multinational teams.

In conclusion, English is not just an additional skill but an important professional competence for the personnel of the State Emergency Service of Ukraine. Its use increases the effectiveness, safety, and quality of emergency response and supports Ukraine's integration into the international security and civil protection system. Thus, the development of psychological resilience and stress resistance is an important task of professional education for specialists of the State Emergency Service of Ukraine. Proper psychological preparation helps rescuers successfully perform their duties and maintain mental health in extreme conditions.

REFERENCES

1. LeBlanc V. The Effects of Acute Stress on Performance. Academic Medicine, 2009.
2. Paton D., Violanti J. Working in High-Risk Environments: Developing Sustained Resilience. Springfield, 2006.
3. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Emergency Response Framework. URL: <https://www.ifrc.org/document/ifrc-emergency-response-framework>
4. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. International Guidelines for Emergency Management. URL: https://www.unisdr.org/files/601_engguidelinesnpdrr.pdf

THE COMMUNICATIVE ROLE OF LANGUAGE IN THE PROFESSIONAL SPHERE

*Victoriia KOZHEMIKINA, Faculty of Law and Humanities, group PR-31
SA – Svitlana KUPRIKOVA, PhD in Educational Sciences, associate professor
Rauf Ablyazov East European University, Cherkasy, Ukraine*

Language is a universal human phenomenon and the primary instrument through which individuals understand the world, interact with others, and organize their activities. In the professional sphere, language becomes not only a means of conveying information but also a strategic tool that shapes workplace culture, influences decision-making processes, and defines the quality of cooperation among specialists. The effectiveness of professional activity largely depends on how appropriately, clearly, and purposefully language is used. Thus, communication competence becomes an essential component of any specialist's qualifications.

Every professional field - medicine, education, engineering, business, law, technology, and others relies on communication to achieve its goals. Although the content of communication differs from one field to another, its underlying purpose remains consistent: to enable cooperation and mutual understanding.

In the context of professional interaction, language allows individuals to:

- articulate responsibilities, tasks, and objectives precisely;
- exchange knowledge and expertise within a team or industry;
- build constructive relationships between colleagues, clients, and stakeholders;
- facilitate problem-solving and collective decision-making.

Without clearly structured verbal and written communication, even highly qualified specialists may struggle to coordinate their work effectively. Therefore, professional communication is not limited to the transfer of information but also includes interpretation, negotiation, persuasion, and the ability to anticipate the needs of others.

Language performs a number of interrelated functions that support professional processes. In all professional areas, information must be communicated accurately and efficiently. Language serves to 1) transmit technical knowledge, methodologies, and procedures; 2) document work processes (reports, instructions, contracts); 3) ensure continuity in professional practice and organizational memory.

Precise terminology plays a particularly significant role, as misunderstanding a single term can lead to errors or professional risks. Language ensures regulation and management within an organization. Through language, managers issue orders, define strategies, set rules, and formulate expectations. Clear and unambiguous communication helps maintain discipline and align the actions of employees with organizational goals.

In a workplace, individuals or teams must often cooperate on shared tasks. Effective communication helps to distribute roles and responsibilities; synchronize efforts between departments; prevent duplication of tasks or confusion about procedures.

Miscommunication can cause delays, conflicts, or failures in team projects. Language is a key component of professional identity and public image. Specialists use language to present themselves, their qualifications, or the product/service they offer. Strong presentation skills, including clear speech, persuasive argumentation, and appropriate tone, create a positive impression and can influence professional success.

Language shapes professional etiquette and workplace culture. The ability to communicate respectfully, diplomatically, and empathetically contributes to maintaining a supportive working environment; reducing conflict; encouraging cooperation and mutual respect. Ethical communication requires sensitivity to cultural differences, open-mindedness, and awareness of one's professional responsibilities. A high level of language competence is increasingly recognized as a key indicator of professionalism. The ability to speak and write correctly influences:

- how experts are perceived by colleagues and clients;
- the credibility of their recommendations and decisions;
- the clarity of documentation, reports, and professional correspondence.

In modern workplaces, digital communication channels like emails, online meetings, technical documentation, shared platforms play a major role. Therefore, specialists must not only speak clearly but also write concisely, logically, and in a style appropriate for formal settings. Even minor language mistakes can lead to misunderstandings or compromise professional authority.

The global nature of today's labor market significantly increases the role of language. Many companies operate internationally, maintain foreign partnerships, or employ multicultural teams. In such environments, multilingual competence becomes a valuable asset.

Knowledge of foreign languages enhances a specialist's ability to:

- work with international documents and sources;
- participate in global conferences or negotiations;
- communicate with foreign colleagues and clients;
- expand professional opportunities and career prospects.

Additionally, cultural competence - understanding communication norms of different cultures has become a crucial complement to language skills [2, 72]. Modern professional environments rely heavily on digital tools: messaging platforms, video conferences, collaborative software, and social networks. This transformation creates new communicative requirements such as:

- concise and structured writing for emails and digital chats;
- clear articulation and visual support for online presentations;
- awareness of etiquette in virtual communication;

- ability to adapt tone and style depending on the platform.

Digitalization also increases the volume and speed of communication, requiring professionals to process information more efficiently and respond more promptly. Leaders rely on language to inspire, motivate, and guide teams [3]. Organizations with a strong communication culture tend to achieve higher levels of employee engagement, productivity, and innovation. Effective leadership communication includes the ability to convey vision and strategic goals; strong negotiation and conflict-resolution skills; the talent to provide constructive feedback.

Language plays a central role in the professional sphere as the primary means of communication, coordination, and representation. It supports the functioning of organizations, shapes interpersonal relations, and influences workplace dynamics. The communicative competence of a specialist - encompassing clarity, accuracy, expressiveness, and adaptability - determines not only individual success but also the efficiency of entire teams and institutions. In the rapidly changing global and digital environment, language skills are becoming increasingly important. Strong communicative abilities must therefore be developed throughout educational training and continuously refined during professional practice. Ultimately, mastery of language is not merely an additional skill but a fundamental element of professional excellence. As you see the communicative role of language in the professional sphere lies in ensuring effective interaction between people, facilitating information exchange, organizing work, and shaping a positive image of both the specialist and the organization. High language competence is a key factor of success in any profession. Therefore, the development of communicative and linguistic skills is an essential component of a modern specialist's professional growth.

REFERENCES

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Рада з питань співпраці в галузі культури, Комітет з освіти, Відділ сучасних мов, Страсбург. Київ: Ленвіт, 2007. 262 с.
2. Рощупкина О. А. Професійно орієнтований текст як засіб навчання іноземних студентів. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. 2014. Вип. 24. С. 70 -79.
3. Widodo, H. P., Fang, F., & Elyas, T. (2020). The construction of language teacher professional identity in the Global Englishes territory: 'we are legitimate language teachers'. *Asian Englishes*, 22(3), 309- 316.<https://doi.org/10.1080/13488678.2020.1732683>

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ПСИХОЛОГІВ ДСНС ПІСЛЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

*Єлизавета КОЛПАК, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасних умовах діяльність психологів ДСНС супроводжується значним психоемоційним навантаженням через постійний контакт із травматичними подіями, високий рівень відповідальності та інтенсивні стресові фактори. Тема є актуальною, оскільки психологи ДСНС щоденно стикаються з людським горем, травмами та смертю, що створює надмірне психоемоційне напруження. Відсутність належної саморегуляції призводить до професійного вигорання, зниження мотивації та

ефективності професійної діяльності, а також до порушень психічного та фізичного здоров'я.

Проблемою є високий рівень професійного вигорання після тривалого контакту з постраждалими, емоційне виснаження через повторювані стресові події, порушення сну, апатія, тривожність після чергувань і виїздів, складність відмежування роботи від особистого життя, а також зниження професійної мотивації. Науковці також зазначають, що тривалий вплив травматичних подій може призводити до розвитку ПТСР, депресії, дисоціативних проявів – деперсоналізації, соціальної ізоляції, зниження здатності до емпатії, а також поведінкових порушень, таких як агресія чи схильність до зловживання психоактивними речовинами [3].

Сутність поняття «саморегуляції» у контексті надання психологічної підтримки працівникам ДСНС полягає у здатності фахівця свідомо керувати власними емоційними станами, поведінкою та рівнем стресу з метою підтримання професійної працездатності. Саморегуляція охоплює систему внутрішніх психічних механізмів, що забезпечують відновлення емоційного балансу після контакту з травматичними подіями, збереження ясності мислення, стійкості, самоконтролю та здатності ефективно реагувати в екстремальних умовах. Для психологів ДСНС саморегуляція є важливим інструментом профілактики вторинної травматизації та професійного вигорання, оскільки допомагає контролювати власні емоційні реакції, знижує напруження, сприяє відновленню внутрішніх ресурсів та забезпечує стабільність у процесі надання допомоги постраждалим.

Науковці підкреслюють, що формування здорового способу життя та психоемоційної стійкості включає забезпечення високого рівня фізичної активності, раціонального харчування, психологічного й соціального благополуччя, а також розвиток навичок психогігієни, що зміцнюють внутрішні ресурси [1]. У цьому контексті особливо важливими є психопрофілактика факторів стресу та психотравмуючих ситуацій, а також регулярне залучення фахівців до тренінгів, супервізій і програм психологічної підтримки [1, 3].

Окремо дослідники наголошують, що професійне вигорання та емоційне виснаження можна зменшити завдяки активному застосуванню стратегій саморегуляції: дихальних вправ, релаксаційних технік, майндфулнес-практик, самоспостереження, а також організаційних заходів – раціонального розподілу навантаження, наявності перерв і доступу до системи супервізій [4]. Ці методи не лише підтримують психоемоційний стан фахівців, але й підвищують якість надання психологічної допомоги постраждалим.

Важливою складовою є соціальна взаємодія та підтримка серед колег. Командна співпраця, професійні обговорення, групові тренінги й участь у супервізійних зустрічах сприяють зниженню тривоги, формуванню відчуття безпеки та професійної єдності, що є важливим фактором ефективності роботи в умовах підвищеного ризику [4].

Таким чином, ефективна саморегуляція психологів ДСНС є комплексним процесом, який охоплює індивідуальні методи психоемоційного відновлення, організаційні заходи для зниження навантаження, соціальну підтримку та розвиток навичок здорового способу життя. Комплексний підхід дозволяє значно зменшити негативний вплив стресу, попередити професійне вигорання та підтримати оптимальний рівень психічного здоров'я фахівців, які працюють у надзвичайних умовах.

Розвинена система саморегуляції дає змогу психологам ДСНС залишатися стійкими до емоційних перевантажень, зберігати професійну ефективність та здатність надавати якісну допомогу іншим навіть у кризових ситуаціях. Вона сприяє відновленню особистісних ресурсів, формує вміння керувати власними реакціями та забезпечує довготривале професійне здоров'я. Застосування стратегій саморегуляції є

необхідною умовою психологічної безпеки фахівця та важливим елементом його професійної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М. Й. Психологічна стійкість у професіях підвищеного ризику. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2018.
2. Ткачук Т. О. Професійне вигорання та шляхи його подолання у фахівців екстрених служб. Психологічний журнал. 2021. №4. С. 112–120.
3. Гуменюк О. В. Стрес та копінг-стратегії у працівників ДСНС України. Науковий вісник ХНУВС. 2019. №2. С. 89–95.
4. Романишин В. Г. Психологічна допомога фахівцям, які працюють у зоні надзвичайних ситуацій. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2020. Вип. 29. С. 45–52.

STRATEGIES FOR OVERCOMING HEI STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE ANXIETY

*Alina KORZHUK, Faculty of International Relations and Law, Group SOA-24-1
SS – Oksana ROGULSKA, Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor
Khmelnitskyi National University*

Learning a foreign language can be both exciting and stressful for students in higher education institutions, because it often requires not only mastering new vocabulary and grammar but also overcoming personal fears and doubts. Many learners experience a special type of nervousness called foreign language anxiety, which can make speaking, listening, or even participating in class very difficult, and sometimes prevents them from showing what they really know [1, 234]. This problem is important because when students feel anxious, their motivation decreases, their performance drops, and they may even avoid language activities, which slows down their progress. Therefore, understanding how to reduce this anxiety and find effective ways to support students is necessary for successful language learning, and exploring different strategies can help teachers create a more comfortable and productive learning environment.

Foreign language anxiety is a type of specific nervousness that learners experience when they are required to use a language that is not their native one. It is more than ordinary nervousness because it can affect both the mind and the body, causing tension, rapid heartbeat, or difficulty concentrating [2, 3]. Students with this anxiety often feel worried about making mistakes, being judged by others, or not being able to express their ideas clearly. This fear can appear in different language skills, such as speaking in front of the class, participating in discussions, or even taking written tests. Researchers describe foreign language anxiety as a psychological barrier that can limit a student's ability to participate actively in class, interact confidently with others, and use the language in real-life situations [3, 705].

In addition to these effects, foreign language anxiety often shows itself through specific behavioural and emotional patterns. Students may avoid answering questions, remain silent during group activities, or procrastinate when faced with language assignments. They might also exhibit physical signs, such as sweating, shaking, or fidgeting, especially in speaking situations. Emotionally, learners can feel frustration, embarrassment, or a lack of confidence, which can make them more self-conscious and hesitant [4, 95]. These characteristics are important to recognize because they not only reveal the presence of anxiety but also help teachers and students identify situations that require support and targeted strategies.

There are several strategies that can help students manage and reduce foreign language anxiety, and these strategies can be applied both by learners themselves and by teachers in the classroom. By combining personal and classroom strategies, it is possible to create an environment in which students feel safer, more confident, and more willing to take risks in using a foreign language [5, 96].

One important strategy that teachers can use to reduce foreign language anxiety is creating a comfortable and productive classroom atmosphere. When students feel safe and respected, they are more willing to participate and try new language skills without fear of making mistakes, which helps them improve more quickly and enjoy the learning process. Teachers can achieve this by encouraging positive interactions among students, praising efforts rather than only correct answers, and avoiding harsh criticism. Organizing group work, pair activities, and cooperative tasks also helps students feel supported and less exposed when speaking [6, 54]. By establishing a friendly and motivating environment, teachers can make the classroom a place where learners feel confident, relaxed, and ready to engage with the language without fear.

Another effective teacher-related strategy is the use of role-plays and imaginary characters during classroom activities. By assigning students different roles or encouraging them to act as fictional characters, teachers create a playful and low-pressure environment where learners can practice speaking without feeling personally judged. This approach allows students to experiment with new vocabulary, sentence structures, and pronunciation in a safe setting, while also making lessons more engaging and interactive. Role-plays help reduce anxiety because students focus on the character or situation rather than on themselves, which increases confidence and encourages active participation in language tasks [6, 54].

Participating in real-life speaking situations can also help students overcome foreign language anxiety by giving them practical experience outside the traditional classroom setting. Activities such as interviews, conversations with classmates or native speakers, presentations, or language clubs allow learners to apply what they have studied in authentic contexts [6, 54]. These experiences help students become more confident because they see that making mistakes is a normal part of communication and that they can still express their ideas successfully. Regular exposure to real-life situations gradually reduces fear and hesitation, making students more comfortable and fluent when using the language in everyday interactions.

One of the most useful strategies that many students find helpful in managing foreign language anxiety is positive thinking. By focusing on their strengths and progress rather than their mistakes, learners can reduce feelings of fear and self-doubt. Positive thinking encourages students to view challenges as opportunities to learn instead of threats, which helps them approach language tasks with more confidence [7, 15]. Techniques such as reminding themselves of past successes, setting small achievable goals, and replacing negative thoughts with encouraging statements can make a significant difference in how students feel during speaking, writing, or participation activities.

Metacognitive strategies are also widely used by students as an effective way to manage foreign language anxiety [8, 643]. These strategies help learners plan, monitor, and reflect on their own learning, giving them more control over language tasks and reducing stress. For instance, before speaking or writing, students can organize their ideas and select suitable vocabulary. While performing a task, they can notice difficulties or mistakes and adjust their approach. Afterward, they can evaluate their performance and decide which strategies to use next time. Many students find this method helpful because it increases independence, confidence, and awareness of their own learning, making language activities feel less intimidating.

Relaxation techniques can play an important role in reducing foreign language anxiety for students. Practices such as deep breathing, stretching, or brief mindfulness exercises

before speaking, giving presentations, or taking exams help calm both the mind and the body [9, 71]. These methods lower physical tension, slow the heartbeat, and ease nervousness, allowing learners to think more clearly and communicate more confidently. Regular use of relaxation strategies helps students approach language tasks with less fear and a more positive, focused mindset.

In conclusion, foreign language anxiety is a common challenge for students in higher education, but it can be effectively managed through a combination of teacher-related and student-related strategies. Teachers can support students in overcoming foreign language anxiety by fostering a welcoming and productive classroom environment, incorporating role-plays and imaginary characters, and providing chances to practice the language in realistic, real-life situations. Meanwhile, students can adopt personal methods such as relaxation exercises, positive thinking, and metacognitive strategies to manage stress and boost self-confidence. When these approaches are combined, teachers and learners together create a setting where students feel secure, engaged, and more willing to use the language actively. In the end, applying these strategies can enhance learning experiences, increase participation, and help students overcome the challenges caused by foreign language anxiety.

REFERENCES

1. Ali B. J., Anwar G. Anxiety and Foreign Language Learning: Analysis of students' anxiety towards Foreign language learning. *International Journal of English Literature and Social Sciences*. 2021. Vol. 6, no. 3. P. 234–244. URL: <https://doi.org/10.22161/ijels.63.32> (date of access: 05.03.2026).
2. Nilsson M. Foreign language anxiety. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. 2019. Vol. 13, no. 2. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.17011/apples/urn.201902191584> (date of access: 05.03.2026).
3. Kovalenko I. Psychological Aspects of Learning Foreign Languages: Strategies for Overcoming Communication Barriers and Anxiety of Speaking Foreign Language. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. No. 8(26). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-8\(26\)-705-717](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-8(26)-705-717) (date of access: 05.03.2026).
4. Chicho K. Z. H. Exploring English as a Foreign Language Students' Perspectives on Foreign Language Speaking Anxiety. *Cihan University-Erbil Journal of Humanities and Social Sciences*. 2025. Vol. 9, no. 1. P. 94–101. URL: <https://doi.org/10.24086/cuejhss.v9n1y2025.pp94-101> (date of access: 05.03.2026).
5. Prasetyaningrum A., Fikni Z., Wati L. English Foreign Language Students' Strategies in Overcoming Speaking Problems. *VELES Voices of English Language Education Society*. 2020. Vol. 4, no. 1. P. 94–103. URL: <https://doi.org/10.29408/veles.v4i1.1914> (date of access: 05.03.2026).
6. Hromova N. Students' Foreign Language Anxiety Factors and Coping Strategies. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Psychology Series*. 2020. Vol. 1. P. 50–55. URL: <https://doi.org/10.25264/2415-7384-2020-11-50-55> (date of access: 05.03.2026).
7. Abdurahman N. H., Rizqi M. A. Indonesian Students' Strategies to Cope with Foreign Language Anxiety. *TEFLIN Journal – A publication on the teaching and learning of English*. 2020. Vol. 31, no. 1. P. 1. URL: <https://doi.org/10.15639/eflinjournal.v31i1/1-18> (date of access: 05.03.2026).
8. The Relationship between Foreign Language Anxiety and Language Learning Strategies among University Students / E. G. Mohammadi et al. *Theory and Practice in Language Studies*. 2013. Vol. 3, no. 4. URL: <https://doi.org/10.4304/tpls.3.4.637-646> (date of access: 05.03.2026).
9. Atmayanti L., Elviana D., Iksan M. Teacher Strategies in Overcoming Students' Anxiety During Tests. *Journal of Social Growth and Development Studies*. 2025. Vol. 1, no. 2. P. 68–73. URL: <https://doi.org/10.64021/jsgds.1.2.68-73.2025> (date of access: 05.03.2026).

РУХЛИВІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ООП В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ОБМЕЖЕНЬ

*Марина КОЦМАН, факультет фізичної культури, спорту та психології,
фк25М*

*НК – Тетяна ХРИСТОВА, доктор біологічних наук, професор
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

В умовах воєнного стану в Україні забезпечення неперервності освітнього процесу та фізичного розвитку молодших школярів з особливими освітніми потребами (ООП) постає як один із ключових викликів сучасної системи освіти. Дитина з особливими освітніми потребами розглядається як рівноправна особистість, яка потребує адаптованого освітнього середовища, індивідуалізованого підходу та спеціальної підтримки з метою компенсації порушень розвитку та максимального розкриття власного потенціалу. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» закріплює право кожної дитини на доступ до оптимального рівня здоров'я, наголошуючи на «визнанні фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя» [1].

Особливої актуальності набуває пошук інноваційних підходів до адаптації рухливих ігор, які відповідали б безпековим вимогам замкненого простору укриттів і водночас забезпечували реалізацію індивідуальних освітніх траєкторій дітей з ООП. У таких умовах ігрові технології розглядаються як ефективний інструмент підтримки психофізичного стану, зниження рівня тривожності та сприяння соціалізації учнів з особливими освітніми потребами під час перебування в укриттях.

Наукові дослідження засвідчують зростання інтересу до проблем інклюзивного навчання в умовах кризових і надзвичайних ситуацій, де фізичне виховання тісно інтегрується з психологічною підтримкою. Зокрема, Д. Правдов і О. Силаєва аналізували методичні особливості організації рухової діяльності дітей із розумовою відсталістю в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. Питання реабілітації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, а також їх залучення до навчання в закладах загальної середньої освіти розкрито у працях А. Колупасової, Т. Євтухової, А. Шевчук та інших учених [2]. Водночас специфіка трансформації традиційних рухливих ігор для використання в обмеженому просторі укриттів саме з урахуванням потреб дітей з ООП залишається недостатньо систематизованою та потребує подальшого практичного обґрунтування.

Для дітей з особливими освітніми потребами фізичне виховання має особливе значення як засіб компенсації порушених функцій, активізації рухової діяльності, формування позитивного емоційного фону та розвитку соціальних навичок. За твердженням М. Єфименка, фізичне виховання виступає не лише процесом формування рухових умінь і навичок, а й комплексним педагогічно-корекційним впливом, що сприяє зміцненню здоров'я, розвитку психофізичних можливостей і формуванню стійкої мотивації до рухової активності [2, 440]. У цьому контексті рухливі ігри в умовах укриттів часто стають одним із небагатьох доступних засобів підтримки психофізичного тону дітей з ООП під час тривалих повітряних тривог.

О. Дубогай обґрунтовує, що участь учнів із порушеннями опорно-рухового апарату у рухливих іграх, побудованих на поєднанні дидактичного матеріалу та спеціально підібраних фізичних вправ, виконують відразу кілька важливих функцій. Такі заняття забезпечують своєчасне усунення розумової та м'язової статичної втоми, активізують

діяльність вищих відділів нервової системи, сприяють поліпшенню м'язово-суглобової чутливості, засвоєнню просторової орієнтації тіла, розпізнаванню образів і символів, допомагають у визначенні типологічних і комбінованих характеристик предметного простору [3, 56]. Поряд із цим, у процесі рухливих дидактичних ігор реалізується оздоровчий вплив на організм дітей молодшого шкільного віку з ООП: відбувається корекція постави, покращується функціональний стан кардіореспіраторної системи, підвищується загальна працездатність організму [4, 709].

Добір ігрових технологій для дітей з особливими освітніми потребами не може мати універсального характеру, оскільки безпосередньо залежить від рівня підтримки, визначеного інклюзивно-ресурсним центром, та обсягу допомоги з боку асистента вчителя. М. Єфименко підкреслює, що зі зростанням складності порушень розвитку ігрова діяльність повинна набувати виразної корекційної спрямованості, орієнтованої на подолання первинних дефектів моторики, мовлення, координації, саморегуляції [2, 441].

У межах дослідження розглядається адаптація рухливих ігор для дітей третього рівня підтримки, для яких гра трансформується зі самостійної діяльності у форму спільної взаємодії, де дорослий виступає як зовнішній регулятор поведінки, рухів і темпу діяльності.

У прифронтових містах, зокрема у Кривому Розі, де повітряні тривоги часто є тривалими, обмеженість простору укриттів і підвищений рівень емоційного напруження потребують від педагога особливої гнучкості та варіативності. У таких умовах рухлива гра в укритті набуває функції не лише елементу фізичного виховання, а й ефективної «динамічної паузи», що запобігає сенсорній депривації, психоемоційному виснаженню та перевтомі дітей з особливими освітніми потребами..

Для дітей третього рівня підтримки додатковими стресогенними чинниками виступають підвищений рівень шуму, скупчення людей та обмеження особистого простору. У зв'язку з цим доцільним є дотримання таких педагогічних умов організації рухливих ігор в укриттях, що сприяють формуванню відчуття безпеки, прогнозованості та емоційної стабільності:

- виокремлення ігрового простору подалі від основних проходів із використанням карематів або кольорової стрічки на підлозі; такою зоною в укритті може слугувати ресурсна кімната, зокрема в Криворізькій гімназії № 70 Криворізької міської ради (рис. 1), що забезпечує чіткі візуальні межі безпеки для дитини;
- зниження сенсорного навантаження шляхом мінімізації шумових подразників; у разі підвищеного рівня шуму доцільним є використання шумогасильних навушників або добір ігор із мінімальним звуковим супроводом;
- урахування труднощів сприйняття вербальних інструкцій, притаманних дітям третього рівня підтримки, що зумовлює необхідність застосування візуального супроводу у вигляді карток (піктограм) із визначеною послідовністю ігрових дій.

Рисунок 1 – Ресурсна кімнат в укритті Криворізької гімназії № 70

З урахуванням реалій прифронтового міста добір рухливих ігор має бути максимально індивідуалізованим і відповідати корекційно-розвитковим завданням. У таблиці 1 наведено приклади адаптованих рухливих ігор для учнів 4 класу з особливими освітніми потребами третього рівня підтримки, які поєднують безпечне дозоване фізичне навантаження зі стабілізуючим психоемоційним ефектом. З огляду на особливості концентрації уваги таких дітей, тривалість однієї ігрової сесії не повинна перевищувати 5–7 хвилин. Під час тривалих повітряних тривог доцільним є проведення рухливих «динамічних пауз» кожні 30–40 хвилин з метою профілактики втоми та підтримки оптимального психофізичного стану учнів.

Отже, результати аналізу засвідчують, що в умовах прифронтового міста ігрові технології набувають значення ефективного педагогічного інструменту, здатного мінімізувати негативні наслідки стресових впливів, запобігати психоемоційному виснаженню дітей та підтримувати необхідний рівень рухової активності в умовах обмеженого простору укриттів.

Таблиця 1 – Практичні кейси адаптованих рухливих ігор для учнів 4 класу (3 рівень підтримки) в умовах укриття

Назва гри	Мета та завдання	Хід гри (адаптація для укриття)	Корекційний ефект (3 рівень підтримки)
«Спритні долоньки»	Розвиток міжпівкульної взаємодії та концентрації уваги.	Учень повторює за асистентом серію перехресних плескань (праве коліно - ліва рука). Виконується сидячи.	Стимуляція нейронних зв'язків; асистент допомагає дитині фізично, працюючи методом «рука в руці».
«Снайпер м'яких м'ячиків»	Корекція координації рухів «око-рука» та точності.	Метання текстильних м'ячиків у кошик з відстані 1 м. Проводиться в обмеженому секторі сховища.	Розвиток окоміру та регуляція сили кидка; відчуття успіху через спрощену дистанцію.
«Тиха пошта рухів»	Сенсорна стимуляція та розвиток тактильного сприйняття.	Асистент «малює» пальцем на долоні дитини фігуру, яку вона має впізнати та відтворити у повітрі.	Зниження тривожності через тактильний контакт; подолання сенсорної депривації в замкненому просторі.
«Дзеркало спокою»	Формування саморегуляції та вміння фокусувати увагу.	Учень має плавно повторювати за асистентом уповільнені рухи, що імітують розпускання квітки або політ птаха.	Гармонізація емоційного стану; зниження гіперактивності, спровокованої стресом від перебування в укритті.

Диференційований добір рухливих ігор з урахуванням індивідуальних освітніх потреб, рівня підтримки та психофізичних можливостей учнів з особливими освітніми потребами сприяє забезпеченню реалізації принципів інклюзивної освіти, збереженню психофізичного здоров'я та дотриманню права кожної дитини на доступ до якісного освітнього процесу навіть за умов кризових і надзвичайних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 р. № 3808-XII. Електронне джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12> (дата звернення 23.01.2026 р.)

2. Семотюк Г.Ю. Підтримання працездатності дітей молодшого шкільного віку з ООП у процесі дистанційного навчання засобами рухливих ігор та вправ як засіб формування їх здоров'язберезувальної компетентності. *Система освіти і виховання дітей з особливими освітніми потребами: досвід минулого – погляд у майбутнє*: до 85-річчя акад. В.І. Бондаря: зб. наук. пр. Харків, 2023. С. 439–444.

3. Дубогай О. Навчання в русі: здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі. Київ: Видавничий дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2005. 112 с.

4. Jariono G., Nurhidayat N., Sudarmanto E., Nugroho H., Umar F. The Impact of Adaptive Physical Education on the Physical and Cognitive Development of Children with Special Needs: A Literature Review. *Physical Education Theory and Methodology*. 2025. Vol. 25, № 3. P. 705–718.

THE ROLE OF NEOLOGISMS IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

*Вікторія КРАВЧЕНКО, ННІ цивільного захисту, ЕКПс-25 група
НК – Наталія ЄРЕМЕЄВА, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Over the past decades, a large number of new words have appeared in the English language, as in many others, which has led to the need to study and describe them. This, in turn, has led to the emergence of a completely new branch of linguistics - neology - the science of neologisms, the scope of which includes the identification of new words and meanings, the analysis of the factors of their appearance, the study of the means of their formation, the development of principles of attitude towards them (their acceptance or rejection by native speakers) and their lexicographic processing (fixation in dictionaries and approval of meanings).

At the present stage, a new impetus is being traced to a more careful and detailed study of neologisms, which occurs as a result of the rapid growth of their number, that is, the frequent emergence of new realities naturally requires an acceleration of the nomination process. Various dictionaries of new vocabulary are being compiled, their additions, appendices and explanations to them, lists of new words on the Internet [2, 45].

The replenishment of the vocabulary of the language is carried out by various means. There may be borrowings from other languages, expansion of the meanings of already existing words. All these means are quite productive, but the determining ones are the models of word formation and affixal formation of new words.

The process of enriching the language at the expense of previously unknown units is constant, refreshing and updating the language, bringing it into line with the needs of people and the changes that are constantly taking place in the world. One of the means of the emergence of new words is borrowing. The factors influencing the emergence of new units (and the entire word-formation system as a whole) usually include: extralinguistic factors - scientific, technical and social progress, the spread of information flow and the need to transmit it with the least expenditure of time and space, linguistic factors - the tendency to linguistic economy, the desire for analyticity [1, 25-26].

Language, like other adaptive systems, is better studied through feedback, using it for its own improvement. If the option justifies itself, it remains in the language. This process can be understood according to the results of studying new words or neologisms.

New concepts are constantly entering life, requiring new words for their name. Sometimes new names are used along with old ones, which continue to exist. The number of words in the language, therefore, is not constant, it usually grows. Neologisms are created to

name new things, without giving much importance to the scale of their significance. They can be important and socially significant (like a new form of the People's Republic or something opposite to the existence of humanity like nuclear war). Things can be not so significant (like fashion in dances, clothes, hairstyles, shoes). In any case, the meaning of old words changes, new ones are borrowed or created from existing language material according to schemes that are productive at a given stage of its development, or new systems are created [1, 35-37].

One of the unsolved problems of neology is the problem of the term "neologism". It is distinguished by special connections with time, which are fixed by the collective consciousness. New words are considered to be units that appear in the language after some time limit, taken as the initial one. Some researchers consider the end of World War II to be such a limit. Others associate the emergence of new words with the exploration of space, the launch of the first satellite - 1957 [3, 57-58]. Thus, the definition of the term "neologism" is rather conditional. Any word has the quality of a neologism as long as the collective linguistic consciousness reacts to it as something new. Surveys in England and the USA have shown that many words in Barnhart's dictionaries are not perceived by native speakers as new. They have lost the temporal connotation of novelty, since they have been used by native speakers for more than twenty years. However, this vocabulary still belongs to the new, since this period of time is very short in terms of historical linguistic development, and in epistemological terms this vocabulary has not yet lost its novelty. Thus, neologisms are new words or phrases, new meanings for existing words or borrowings from foreign languages. Modern language is the product of a long historical development, in the process of which language changes. Changes affect all sides (levels, tiers, aspects) of the language structure, but act in them differently [3, 64]. The historical development of each level depends on specific reasons and conditions that stimulate changes in the lexical composition of the language, in its phonological (phonetic) organization and in its grammatical structure. From the point of view of vocabulary, English should be classified as a language of international origin, or as one of the Romance languages (because French and Latin words predominate). But taking into account the relative frequency of word distribution, it is clear that the local element in English has a large number of frequently repeated words, such as articles, adverbs, conjunctions, auxiliary verbs, as well as words denoting objects of everyday life [2, 47].

Borrowings (loan words) play a large role in the development of the vocabulary of any language. Their role in different languages is different and depends on the specific historical conditions of the development of each language. In English, the percentage of borrowings is much higher than in many other languages, because under historical circumstances it is very penetrating. English, more than any other language, has had the opportunity to borrow foreign words in direct contact: first in the Middle Ages from successive invaders in the British Isles, and later in the context of trade expansion and colonial activity of the English themselves. It is estimated that the number of ancient words in the English dictionary is only 30%. But it cannot be assumed that the role of words in a language is determined by whether it is borrowed or ancient. Moreover, the most commonly used adverbs, prepositions, conjunctions, adverbs of time and place, all auxiliary and modal words, all strong verbs and pronouns, all numerals, including second, million, billion in modern English, are ancient words [2, 58].

One or another influence of one language on another is always explained by historical reasons: wars, conquests, travels, trade, etc. - led to close interaction of different languages. The intensity of the influx of new borrowed words in different periods varies. Depending on specific historical conditions, it sometimes increases, sometimes decreases. The degree of influence of one language on another depends mainly on the linguistic factor.

Neologisms-borrowings in the English vocabulary are that area of vocabulary that most and most directly reflects the history of England and its traditions, showing the influence of external non-linguistic reasons on the language. In modern English, there are numerous French borrowings: boutique, freese, fromage, unijombist, tranche, wsogist, which have

mostly retained their lexical meaning. Now many words are borrowed from German: untermensch, blitz angst; from Scottish: slogan, whisky, clan. French borrowings penetrate mainly not into the general vocabulary, but into certain levels of vocabulary. They are sometimes difficult to distinguish from Latin ones. For example, the word figure could have come directly from Latin - "figura" and from French - "figure". Borrowings from French are the most numerous and relate mainly to everyday vocabulary: boutique, freese, butte, buce, auteur, etc. Neologisms-borrowings from Chinese and Japanese mean the names of various methods of fighting: aiki-do, aiki-jutsu. All these words were borrowed both in oral and written form and did not change their meaning and composition [3, 62-65].

Thus, the study of the theoretical provisions of neologism allows us to draw conclusions that the lexical system of the English language is flexible and capable of adaptation in conditions of the constant emergence of new concepts and the need for their lexical fixation. In linguistics, there are various ways of classifying neologisms and defining the concept of "neologism" itself. One of the most important types of enrichment of the vocabulary of a language is foreign borrowings, and borrowings-neologisms include those words that were borrowed from other languages and adapted in the language. In addition, a large source of the formation of new words is lexical borrowings, the study of which makes it possible to trace the complexity of linguistic processes, the interweaving of internal and external phenomena in the language. Therefore, from the point of view of vocabulary, English should be classified as a language of international origin, or as one of the Romance languages, but in which the local element has a large number of frequently repeated words.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тиховець Н.М. Запозичення серед англійських неологізмів //Мовознавство. 1988. №6. С. 25-47.
2. Мойсієнко А.К., Бас-Кононенко О.В., Бондаренко В.В. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика : підручник. Київ : Знання, 2010. 256с.
3. Трофименко З.С. Словник нових слів і значень в англійській мові. – К.: Либідь. 2007. С.56-68.

СУТНІСТЬ ТЕМПЕРАМЕНТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ОСОБИСТІСТЬ

*Вікторія КРАВЧЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Кожна людина унікальна, як і її психіка. Розуміння сутності темпераменту, його типів та особливостей сприяє кращому саморозумінню і допомагає налагоджувати оптимальні взаємовідносини з оточенням. Ці знання формують навички прогнозування поведінки особистості у різних життєвих обставинах, виходячи з особливостей її темпераменту.

Мета дослідження – з'ясувати вплив типів темпераменту на формування особистості, її риси характеру, поведінку, емоційні реакції та способи взаємодії з оточенням.

У процесі вивчення індивідуальних особливостей людини важливе місце посідає поняття темпераменту, адже саме він визначає своєрідність поведінкових реакцій, емоційної стійкості та динаміки психічної діяльності. Кожна людина по-різному сприймає зовнішні подразники, реагує на життєві події, проявляє почуття та діє у

стресових ситуаціях. Тому розуміння природи темпераменту має велике значення для психології особистості. Як зазначається у визначенні:

Темперамент – це «індивідуальна особливість людини; це вроджена та стійка особливість людської психіки, яка впливає на її збудливість, емоційну вразливість, врівноваженість, швидкість, темп та інтенсивність проходження психічної діяльності. Адже реакція на дію подразника у кожної людини може бути достатньо різною. Одні реагують на цей вплив спокійно та повільно, а інші навпаки – жваво та активно. У деяких може розвиватись надлишкова афективність, тобто на будь-який подразник вони відповідають агресією чи спалахом гніву. Саме тому темперамент і називають індивідуальною особливістю. Виступаючи динамічною характеристикою психічної діяльності людини, темпераменту характерні певні властивості, які можуть позначатись на його прояв як позитивно, так і негативно» [1].

Поняття «особистість» належить до найбільш суперечливих і складних для визначення у сучасній психології. Єдиного, загальновизнаного визначення цього терміну немає до сьогодні. На питання, що таке особистість, психологи відповідають по-різному, і в різноманітті їх відповідей виявляється складність феномена особистості.

Поняття «особистість» у працях різних вчених трактується як:

- людський індивід, член суспільства, що узагальнює інтегровані в ньому соціально значимі риси;
- індивід, який визначив свою діяльну позицію до всього, що його оточує: до праці, до суспільного ладу, до боротьби мас, до завдань колективу, до долі іншої людини;
- людина як суспільний індивід, суб'єкт пізнання і об'єктивного перетворення світу, розумна істота, яка володіє мовою і здатна до трудової діяльності;
- людина як носій свідомості;
- людина, взята в системі таких психологічних характеристик, які соціально зумовлені, проявляються в суспільних за природою зв'язках і відносинах, є стійкими і визначають моральні вчинки людини, котрі мають істотне значення для неї самої і тих, хто її оточує [2].

Говорити про особистість без урахування її характеру неможливо, тому необхідно розглянути визначення та сутність характеру, оскільки він відображає стійкі риси поведінки та емоцій людини.

Характер – це «ступінь постійних індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, ставленні до колективу, інших людей, праці, навколишньої діяльності та до самої себе. Характер людини виявляється у відносинах з іншими людьми, діяльності, вчинках, поведінці» [3].

Вивчення природи темпераменту має важливе значення для розуміння індивідуальних відмінностей людини. Основними властивостями нервових процесів є сила, врівноваженість і рухливість. Їхня комбінація утворює чотири типи вищої нервової діяльності, яким відповідають чотири типи темпераменту (флегматик, сангвінік, холерик і меланхолік). Однак, як правило, люди мають змішані темпераменти при одному провідному. Темперамент не визначає рис характеру, але між темпераментом і властивостями характеру існує тісний взаємозв'язок. Темперамент впливає на розвиток рис характеру (одні властивості темпераменту сприяють формуванню певних рис, інші – протидіють). Існує й зворотня залежність темпераменту від характеру: завдяки певним рисам характеру людина може стримувати небажані прояви темпераменту [4].

Проблема взаємозв'язку темпераменту та характеру є однією з ключових у психології особистості. Хоча темперамент має біологічну природу й визначає динаміку психічних процесів, формування характеру відбувається під впливом виховання, соціального середовища та свідомої діяльності людини.

«Характер формується протягом життя людини на основі вродженого типу темпераменту. Проте це ще не означає повної детермінації характеру психофізіологічними особливостями. Моральний самоконтроль дає можливість людині гармонізувати вроджені психологічні задатки і знаходити доречні форми прояву своїх сильних рис. В цьому контексті, мова йде про знаходження адекватних умов для гармонійного розвитку особистості з певним типом темпераменту» [4].

Типологія темпераментів дозволяє пояснити різноманітність людських поведінкових реакцій, емоцій та стилів діяльності. Вона ґрунтується на індивідуальних особливостях нервової системи, зокрема її сили, врівноваженості та рухливості. Залежно від поєднання цих властивостей виділяють чотири основні типи темпераменту: холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік.

Холерик – сильна, рухлива, неврівноважена нервова система; імпульсивний, енергійний, схильний до емоційних зривів; екстраверт, активний у спілкуванні. Сангвінік – сильна, врівноважена, рухлива нервова система; товариський, адаптивний, енергійний, легко змінює настрій; екстраверт, легко пристосовується до нових умов. Флегматик – сильна, врівноважена, повільна нервова система; спокійний, витривалий, стабільний, інтроверт; повільно реагує на зміни, стійкий у поведінці. Меланхолік – слабка, неврівноважена, малорухлива нервова система; чутливий, замкнутий, інтроверт; стійкі емоції, але слабо зовнішньо проявлені, легко розгублюється у стресі» [5].

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що темперамент є однією з основних природних складових психіки людини, яка суттєво впливає на формування її характеру, поведінки, емоційних реакцій та особистісного розвитку. Вроджені властивості нервової системи зумовлюють індивідуальні особливості реагування людини на зовнішні подразники, швидкість її адаптації, стійкість до стресів та рівень активності.

Темперамент не визначає особистість повністю, але створює її біологічну основу, на якій у процесі виховання, навчання та соціалізації формується характер. Саме гармонійне поєднання природних особливостей темпераменту та набутих рис характеру забезпечує цілісність, стабільність і ефективність поведінки людини в суспільстві. Розуміння власного типу темпераменту допомагає людині краще пізнати себе, вдосконалити самоконтроль, вибудовувати ефективні міжособистісні стосунки й обирати діяльність, що відповідає її психофізіологічним особливостям. Це знання сприяє формуванню емоційної врівноваженості, розвитку самосвідомості та гармонійного співіснування з оточенням.

Отже, вивчення темпераменту є важливим чинником не лише для розуміння природи людини, а й для формування гармонійної, стабільної та соціально зрілої особистості, здатної усвідомлено керувати своїми емоціями, адаптуватися до різноманітних життєвих ситуацій і ефективно взаємодіяти з оточенням. Пізнання власного типу темпераменту допомагає людині розвивати самоконтроль, знаходити індивідуальний стиль діяльності, удосконалювати міжособистісні стосунки та досягати внутрішньої рівноваги. Розуміння ролі темпераменту має значення не лише для психологічної науки, а й для практики виховання, освіти, професійного становлення та саморозвитку. Воно сприяє формуванню свідомої, емоційно зрілої й відповідальної особистості, здатної гармонійно поєднувати природні задатки з моральними та соціальними цінностями, що є основою успішної самореалізації в сучасному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартиняк О., Стоцький Я. Дослідження темпераменту та його впливу на особистість: матеріали конф. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2019. 290 с.

2. Столяренко О. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 11 с.
3. Васянович Г. Основи психології : навч. посіб. Київ: Педагогічна думка, 2012. С. 36–37.
4. Павлик Н. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці: дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. 2017.
5. Варій М. Загальна психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид. Київ: Центр учбової літератури, 2009. – С. 243–250.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ

*Тамара КРИВОПИЩЕНКО, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

В умовах науково-технічного прогресу і проведення економічних і освітянських реформ в Україні, зростає роль суб'єктивного фактора в розбудові нашого суспільства. Проблема формування активної творчої особистості є однією з найактуальніших у педагогічній практиці ЗВО ДСНС України. Навчальний процес у виші повинен враховувати тенденції суспільного розвитку та психологію молоді, а форми і методи його реалізації – принципи демократії, академічних свобод, справедливості, конкуренції, контролю, дисципліни та відповідальності, спрямованих на досягнення кінцевого результату – «формування освіченої творчої особистості, становлення її фізичного та морального здоров'я» [1].

Функціонування сучасного ЗВО ДСНС України сьогодні неможливе без розробки стратегії подальшого, перспективного розвитку навчання, метою якого повинен бути розвиток особистості студента, його власні й професійні якості, демократизація та гуманізація відносин у системі «викладач-курсант». Сьогодні в закладах вищої освіти суттєво змінюється уявлення про характер взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу, затверджується стиль довіри, співпраці та співтворчості, відбувається зближення їх позицій. Тому необхідним є з'ясування та забезпечення сукупності умов для формування молодої людини, самореалізації її власних можливостей і здібностей кожного студента, орієнтуючи процес навчання на формування професійного «Я» майбутнього фахівця ДСНС України. Потрібним є також впровадження комплексу заходів та засобів, які б стимулювали духовне, моральне та інтелектуальне збагачення особистості курсанта. Особливо важлива роль серед цих засобів безумовно належить соціально-гуманітарним наукам, що формують неповторну і унікальну особистість, індивідуальність, яка обов'язково є в кожному курсанті.

В Уставі ЮНЕСКО на світовій конференції «Вища освіта в XXI столітті», яка відбувалась у Парижі 5-9 жовтня 1998 року, проголошено, що: «Наука, освіта та культура невіддільні одна від одної» [2, 6], що підкреслює актуальне значення взаємовпливу і взаємозв'язку освіти і науки з культурою і мистецтвом та сприяє формуванню сучасної, всебічно розвиненої особистості курсанта. Також, враховуючи досягнення світової науки і освіти та їх перспективний розвиток у майбутньому, в публікаціях ЮНЕСКО на цій конференції підкреслювалось, що: «Традиційна місія

збереження, розвитку і розповсюдження знань шляхом наукових досліджень та інтелектуальної творчості ... стосується насамперед ... гуманітарних і соціальних наук і передбачає облік потреб суспільства та його... соціального і культурного розвитку...» [2, 7].

Реформування української вищої освіти, зокрема в галузі викладання соціально-гуманітарних наук та їх сучасного впливу на студентську молодь, як у змістовному так і в управлінському аспектах, сьогодні повинно спиратись на нові ідеї та принципи, що забезпечують формування моральних та вольових якостей активної, незалежної і творчої особистості курсанта.

Саме така освіта, яка вважає центром своєї уваги людину, молоду особистість та її духовний розвиток і систему цінностей – є гуманістичною. Соціально-гуманітарні науки завжди пов'язані з поняттям «гуманізму» – прогресивного напрямку у суспільній думці, яке характеризується захистом гідності людини, її свободи та всебічного розвитку. Гуманістичний світогляд – це система поглядів, що історично змінюється, вона визнає благо людини основним критерієм суспільства, характеризується інтересом людини до самої себе, до свого внутрішнього світу і до інших людей, які її оточують, бережливим ставленням до природи і людини та переконанням у її високій цінності, поваги до людської гідності, та у праві кожного розвивати свої особисті здібності та задовольняти свої власні потреби.

Гуманізація навчально-виховного процесу у ЗВО ДСНС України допомагає курсантам оволодіти гуманістичними цінностями, загальнолюдською культурою, усвідомити значення людини у зміненні навколишнього світу і формувати високі моральні та етичні принципи, виступає важливим засобом розвитку сучасного світогляду молодої людини. Вона впливає на підготовку широкоосвічених спеціалістів, інтелігентних осіб, які зможуть у майбутньому під впливом своєї професійної діяльності вирішувати складні науково-технічні та соціально-політичні завдання.

Гуманізація суспільної свідомості є основною метою соціально-гуманітарної освіти яка впливає на формування особистості, здатної діяти, виходячи з основоположних моральних цінностей. Досягнення цієї основної мети визначає перед соціально-гуманітарними навчальними дисциплінами рішення наступних завдань:

- допомогти молодій особистості усвідомити найважливіші гуманістичні цінності та традиції нашого суспільства;
- сприяти розумінню природи суспільних та міжособистісних відносин, їх соціокультурних та інших аспектів;
- оволодіти початковими знаннями про людину і суспільство (за допомогою таких навчальних дисциплін, як історія України, філософія, політологія, соціологія курсант формує своє особисте уявлення про світ та місце у ньому людини);
- зорієнтувати курсантів на вивчення дисциплін, які формують у них розуміння себе як суб'єкта соціальних відносин, розкривають особливості взаємодії соціальних спільнот, сприяють самоідентифікації особистості, без якої неможливо досягнути успіхів в обраній професії і в житті в цілому;
- засвоїти певну суму знань, що лежать в основі формування особистої громадянської позиції, які допомагають виробити власну політичну позицію, активізують процеси залучення молоді до політичного життя країни, в умовах переоцінки цінностей перешкоджають падінню моралі та росту злочинності, формують морально стабільного та відповідального за свої вчинки громадянина;
- підготувати спеціаліста задля ефективної самостійної діяльності в сучасному економічно-правовому та соціокультурному середовищі;
- підготувати висококваліфікованого спеціаліста, компетентність якого буде сприяти процесам євроінтеграції України.

Соціально-гуманітарні науки завжди відіграють важливу роль у формуванні громадянського обліку особистості курсанта, незалежно від його професійної підготовки, майбутнього місця роботи та власних інтересів, оскільки вони:

- сприяють осмисленню особою значення своєї соціальної функції та виробничої діяльності;
- формують усвідомлення своєї суспільної ролі за межами виробництва, тобто характеру зв'язків із суспільством;
- необхідні для розуміння людиною моральних норм та їх свідомого здійснення.

Протягом багатьох попередніх років у ЗВО нашої країни, намагаючись дати студенту певну суму знань та навичок, не приділяли уваги розвитку його духовності та інтелекту, в результаті чого навчання перестало бути процесом одухотворення. Адже великий педагог Я.А. Коменський стверджував, що навчальний заклад повинен бути, перш за все, майстернею людяності.

Орієнтація ЗВО ДСНС України на суто фахову підготовку, нівелювання особистості та її вищих духовних цінностей, які повинні були створюватись під впливом історичного минулого нації та філософсько-естетичних надбань людства, були замінені тимчасовими цінностями певного політичного режиму, що безумовно не могло негативним чином не вплинути на роль і місце суспільних наук у формуванні курсанта.

Унікальна функція вищої освіти у збереженні та примноженні наукових та культурних багатств суспільства далеко не завжди усвідомлювалась у повному обсязі. Переважаючий в нашій країні ідеологізований підхід до розвитку освіти, довгі роки був орієнтований не стільки на духовне та громадянське становлення людини, скільки на підготовку вузькоспеціалізованих кадрів. Це породило суму проблем, які негативним чином вплинули на викладання суспільних наук у ЗВО ДСНС України та на їх сприйняття курсантами, а саме:

- у суспільстві не всі й не завжди адекватно оцінювали роль суспільних наук, їх виховну і просвітницьку, світоглядно-формуючу функції;
- нестача кваліфікованих вітчизняних спеціалістів у галузі соціології, особливо у перші роки незалежності України;
- недостатнє інформаційно-технічне забезпечення навчального процесу з цих наук.

Протягом 90-х років XX століття у викладанні суспільних наук у ЗВО ДСНС України відбулись значні перетворення. До практики вищої школи запроваджувалась нова концепція викладання цих наук, яка була розроблена на Всесоюзній нараді суспільствознавців у вересні 1990 року. Зміни, які торкнулись найбільш глибинних пластів суспільних наук, стали спробою незаідеологізованого аналізу всіх нових реалій, які тоді зароджувались у суспільстві. Насамперед викладачі суспільних наук мали очистити ці навчальні дисципліни від усього того, що затьмарювало свідомість курсантів, викривлюючи їх світосприйняття, звужуючи їх обрії, відсікаючи від навчально-пізнавального процесу найглибинні пласти вітчизняного та зарубіжного суспільствознавства і головне, від того, що заважало формуванню вільної та незалежної молоді особистості.

Соціально-гуманітарні знання завжди є важливою частиною людської історії та культури, вони впливають на розвиток у курсантів широти поглядів, спостережень, творчих здібностей. Знання, отримані ними у результаті пізнання цих наук, допомагають молодій особистості розвивати свій духовний потенціал, розширювати свій кругозір, збагачуватись різною науково-пізнавальною інформацією, вони сприяють знаходженню нових галузей дослідження, збільшуючи пізнавальні можливості курсантів. Відомий поет і педагог Михайло Козачинський з цього приводу казав

наступне: «...Сама мудрість ходить скрізь, вибраних шукає, Тих, хто в ній знаходить смак, тепло зустрічає» [3, 69].

Соціально-гуманітарні науки доводять, що кожна особа пізнаючи ці знання може розвивати свої здібності та повністю реалізовувати свій творчий і особистий потенціал, але за однієї умови, якщо сама цього забажає.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» / Україна ХХІ ст. К. : Райдуга, 1994.
2. Світова конференція з вищої освіти «Вища освіта в ХХІ столітті». Підходи та практичні дії. ЮНЕСКО – Париж. 5 – 9 жовтня 1998 р. Гл. II. «Відповідність вищої освіти вимогам сучасності».
3. Коваль Р. Українська афористика. К. : Просвіта, 2001. 320 с.

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

*Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Будь-яка війна є викликом для людини, нації, культури й духовності. Війна змінює саму структуру мислення людини, її ставлення до світу, до інших і до себе. Відповідальність, гідність, надія, сила спільноти – опорні стовпи, на яких тримається нація у найскрутніші часи [1]. Національна ідентичність допомагає віднаходити внутрішній ресурс, зберігати духовну цілісність, усвідомлювати цінність миру, людяності і справедливості.

Молодих людей у різні історичні періоди характеризували такими поняттями, як «прагнення до самоідентифікації», «пошук власного місця у суспільстві», «відкритість до нового», «юнацький максималізм», «гнучкість мислення», «соціальна активність», «готовність до змін» тощо. Зазначені риси зумовлюють стійкий науковий інтерес до студентства як особливої соціально-демографічної групи. З одного боку, студентська молодь вирізняється соціально-психологічною вразливістю та певною життєвою недосвідченістю, з іншого – їй притаманні прагнення до використання нових можливостей, ідейність, любов до Батьківщини, якісно інший світогляд.

Унікальний досвід консолідації українців, протидії зовнішнім загрозам на всіх рівнях, посилення мовної і культурної самоідентифікації, зміцнення громадянської позиції від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну відобразився на сучасних підходах до переосмислення змісту гуманітарної освіти. Особливої актуальності набуває дослідження ролі освіти у формуванні національної ідентичності здобувачів вищої освіти, оскільки саме освітнє середовище стає ключовим простором ціннісного становлення молоді.

В умовах війни освіта стає не лише інструментом передачі знань, а й простором формування світогляду, громадянської позиції та національної ідентичності. Попри зростаючу увагу науковців до феномену національної ідентичності, актуальною залишається потреба у вивченні передумов формування і шляхів розвитку української національної ідентичності у студентської молоді.

Суспільна дискусія актуальних проблем, викликаних війною, є рушійною силою трансформаційних процесів в українській національній ідентичності. Хоча такі кризи за своєю суттю є руйнівними, вони також можуть каталізувати можливості для переосмислення та перезавантаження національної ідентичності. У такі моменти

соціальна інженерія стає особливо ефективною завдяки підвищеній емоційній чутливості та колективній потребі в сенсі. Чітко визначені концепції забезпечують емоційний код для спільноти. Поняття «ми» та «вони» набувають чітких контурів. Тут працюють два основні механізми. По-перше, існують формальні механізми: громадянство, право голосу та участь у політичному житті. По-друге, коло «ми» визначається спільними цінностями та ідеями справедливості або «справедливого миру». Образ «ворога» може бути використаний для консолідації суспільства, визначення того, хто належить до спільноти, а хто ні. Культурні, політичні, медійні та міграційні наративи в Україні активно впливають на формування національної ідентичності, зміцнюють патріотизм і солідарність в умовах війни [2].

Порівняльний аналіз загальнонаціональних соціологічних даних та результатів авторського опитування молоді засвідчив, що процес консолідації української нації після 2014 року, а особливо у 2022–2025 роки, набув безпрецедентної інтенсивності. Загальнонаціональні опитування фіксують стаłe зростання громадянської ідентичності, патріотичних настроїв і мовно-культурний зсув на користь української мови та культури. Результати досліджень демонструють, що серед молоді ці тенденції виражені ще більшою мірою. Високі показники демонструють концепти «громадянин України» (близько 80 %), «патріот» (понад 90 %), «спілкуюся українською мовою» (понад 75 %). Молоде покоління не лише відображає загальносуспільні зміни, а й виступає їхнім авангардом, формуючи нове ціннісне ядро української нації. Війна прискорила відмову від радянських і російських ідентифікаційних моделей та сприяла утвердженню української мови, культури й історичної пам'яті як ключових маркерів національної ідентичності, що створює потужне підґрунтя для повоєнної відбудови та подальшого розвитку єдиної політичної нації [3, 57]. Водночас важливу роль у цих процесах відіграє формування суспільних наративів, які впливають на конструювання та зміцнення національної ідентичності в умовах війни.

М. Колінко і П. Федорченко, аналізуючи культурні, політичні, медійні та міграційні наративи в Україні, роблять висновок, що вони активно формують національну ідентичність, зміцнюючи патріотизм, солідарність та прозахідну орієнтацію в умовах війни. Українсько-орієнтовані наративи єдності та стійкості переважають над російськими, сприяючи інтеграції переміщених осіб та мобілізації діаспори, хоча фрагментація медіаконтенту, мовні проблеми та інші виклики певною мірою перешкоджають консолідації суспільства. Для посилення «ми-ідентичності» необхідно розробити гармонізовані наративи, адаптовані до сучасних реалій, шляхом підтримки україномовного контенту, медіаграмотності та інклюзивних практик, що об'єднують суспільство [1]. Розуміння чинників консолідації нації є запорукою ефективного формування національної ідентичності у молодого покоління.

Аналіз сучасних наукових джерел на предмет ефективних моделей формування національної ідентичності дозволив нам виокремити соціокогнітивну, психолого-педагогічну, теорію соціальної ідентичності і наративно-культурну моделі.

Науковий інтерес нашого дослідження становить психолого-педагогічна модель формування національної ідентичності студентської молоді. Ідейно-філософське підґрунтя такої моделі полягає в активізації когнітивних та афективних процесів і спрямовано на розвиток національної самосвідомості і формування позитивного ставлення до своєї нації як очікуваний результат реалізації програми. Механізмами розвитку національної ідентичності є знання, емоції та соціальні взаємодії.

Етапи реалізації зазначеної моделі:

- актуалізація знань про власну націю;
- формування емоційного ставлення до неї;
- розвиток здатності до міжкультурної взаємодії.

Формами реалізації психолого-педагогічної моделі є тематичні виховні заходи; національно-патріотичні квести, естафети, вікторини; літні табори для шкільної і студентської молоді національно-патріотичного спрямування; тренінги з самоусвідомлення.

Психолого-педагогічна модель формування національної ідентичності

Три кроки до формування ідентичності

Практичні інструменти та формати

© NotebookLM

Рисунок 1 – Психолого-педагогічна модель формування національної ідентичності
(зображення створено з використанням сервісу NotebookLM)

Підсумовуючи вищезазначене, українська молодь виступає авангардом суспільних трансформацій, демонструючи високий рівень громадянської ідентичності, патріотичних настроїв і мовно-культурної самоідентифікації, що підкріплює стійкість нації в умовах воєнного стану. Запропоновано психолого-педагогічну модель формування національної ідентичності студентської молоді, що передбачає активізацію когнітивних, емоційних і соціальних механізмів, реалізацію через освітні програми та виховні заходи, а також розвиток здатності до міжкультурної взаємодії. Поєднання освітніх, культурних і наративних практик є ключем до зміцнення національної ідентичності та життєстійкості студентської молоді, що, в свою чергу, створює підґрунтя для відбудови і розвитку країни у післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Холодний світанок війни: 24.02.2022. Колективна есеїстична монографія / Уклад.: Чубіна Т. Д., Дмитренко М. Й., Федоренко Я. А., Харламов М. І., Юрченко Л. І., Косяк С. М., Гонтаренко Л. О., Кришталь А. О., Дулгерова О. М., Вороновська Л. Г., Горенко Л. М. Черкаси: видавець Третяков О.М., 2026. 432 с.
2. Kolinko M., Fedorchenko P. (2025). Formation of national identity: cultural narratives. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=qAAZBfwAAAAJ&citation_for_view=qAAZBfwAAAAJ:d1gkVwhDpl0C
3. Янюк А. Формування національної ідентичності української молоді під впливом російсько-української війни. *Агора. Журнал соціальних наук*. 2025. Вип. 3, № 1. С. 48–60. URL: <https://doi.org/10.25264/2786-9202/3.1-48-60>

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВОЄННОЇ ЗАГРОЗИ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

*Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України
Ірина ВЛАСЕНКО
Центр життєстійкості «Refectio», м. Черкаси*

Постійна загроза для життя внаслідок ворожих ракетно-дронових атак території України, перебування в умовах блекаутів, несприятливі погодні умови (стихійне лихо в Одесі 30 вересня 2025 року внаслідок інтенсивних опадів, що спричинило загибель людей; аномально низькі температури у січні й лютому 2026 року тощо), деструктивні інформаційно-психологічні впливи, економічна нестабільність і тривалий стрес посилили увагу науковців до феномену життєстійкості. Актуальною є потреба у дослідженнях, спрямованих на поглиблення уявлень про психологічні механізми становлення та розвитку життєстійкості, а також на створення ефективних програм підвищення цього ресурсу у працівників ризиконебезпечних професій.

Мета дослідження – виконати структурно-функціональний аналіз концепту «життєстійкість» як психологічний ресурс особистості в умовах тривалої воєнної загрози.

Під поняттям «життєстійкість» у психологічних дослідженнях розуміють характеристику особистості, що відображає здатність ефективно протидіяти стресогенним впливам, зберігати внутрішню рівновагу і нівелювати деструктивні наслідки стресу для ментального здоров'я. Емпіричні дослідження свідчать, що високий рівень життєстійкості корелюється з меншим ризиком виникнення депресивних і тривожних станів, а також із вищими показниками суб'єктивного благополуччя.

К. Маннапова наголошує на ключовій ролі життєстійкості в структурі поняття життєздатності, тому що життєстійкість, з одного боку, впливає на оцінку ситуації – завдяки готовності активно діяти і впевненості в можливості впливати на ситуацію вона сприймається як менш травматична, з іншого боку, життєстійкість сприяє активному подолання труднощів за рахунок продукування нової конструктивної поведінки і перетворення компонентів життєздатності. Життєстійкість допомагає відтворювати баланс між факторами ризику та захисними факторами [1].

Структурними елементами життєстійкості є:

- включеність – здатність залишатись займати активну життєву позицію, відчувати сенс життя і його мету, розвивати соціальні зв'язки;
- контроль – сформоване переконання особистості у власній спроможності завдяки активним зусиллям впливати на життєві обставини, оточення та результати подій, що проявляється у вираженому внутрішньому локусі контролю, прагненні трансформувати несприятливі ситуації у можливості та задовольняє базову потребу людини у передбачуваності й керованості середовища;
- прийняття виклику – схильність особистості сприймати життєві зміни не як загрозу, а як природний і потенційно корисний процес, що відкриває можливості для розвитку та навчання на власному досвіді, знижує страх помилок і потребу в надмірній безпеці, водночас сприяючи гнучкості, адаптивності та ефективному подоланню стресових ситуацій [2, 14].

Характерно, що для особистості з високим рівнем життєстійкості «першочерговим є вирішення завдань спрямованих на досягнення психологічного благополуччя та комфорту. Натомість люди з низьким рівнем життєстійкості схильні ігнорувати важливість досягнення психологічного комфорту. Таке ігнорування власних потреб, на нашу думку, може негативно впливати на задоволеність власними досягненнями та життям взагалі. Отже, феномен життєстійкості пов'язаний з феноменом психологічного благополуччя, оскільки усі компоненти зазначеного феномену, являючись, по суті, різними аспектами позитивного функціонування особистості, можуть досягати різної міри вираженості, тим самим, визначаючи унікальну структуру та інтегральний показник психологічного благополуччя людини» [3, 451].

Варто також наголосити на важливості формування і розвитку життєстійкості у людей, чия професійна діяльність напряду пов'язана з ризиком для життя – військові, пожежники-рятувальники, медики, поліцейські та ін. Доречним буде тлумачення поняття «професійна життєстійкість», зроблене О. Кокуном, – системна особистісно-професійна властивість, що формується у фахівця впродовж професійного життя, виявляючись у певному рівні включеності в професійну діяльність, контролі за нею та прийнятті «професійних викликів», і забезпечує його здатність протистояти несприятливим обставинам в роботі, запобігаючи розвитку професійної дезадаптації, розладам здоров'я та забезпечуючи особистісно-професійне зростання [4].

Вважаємо за доцільне розмежувати поняття «життєстійкість» і «резильєнтність». У сучасних психологічних дослідженнях життєстійкість трактують як особистісна характеристика, що відображає спосіб ставлення особи до складних і стресових ситуацій. Резильєнтністю вважається здатність адаптуватися і відновлюватися після впливу несприятливих або травматичних подій. Ключова відмінність полягає в тому, що життєстійкість описує внутрішню особистісну установку щодо стресу, тоді як резильєнтність – це результат і процес адаптації після пережитих труднощів. Життєстійкість сприяє більш ефективному переживанню стресу, а резильєнтність – відновленню після нього.

На основі аналізу наукових джерел [1; 4; 5; 6] визначено принципи, якими необхідно керуватися у процесі розробки заходів із формування життєстійкості:

- 1) принцип системності – взаємозв'язок особистісних ресурсів, когнітивних установок і поведінкових стратегій, розвиток яких має здійснюватися комплексно;
- 2) принцип конфіденційності – створення атмосфери психологічної безпеки під час роботи в групі;
- 3) принцип індивідуального підходу – врахування психологічної і професійної своєрідності, унікального професійного досвіду кожного вихователя;
- 4) принцип цілісності розвитку фахівця – підсилює значення попереднього професійного досвіду, цілісність самосвідомості, можливість самопізнання та самопідтримки у професійній сфері;
- 5) принцип активності – залучення до виконання практичних завдань, обговорення актуальних проблем і висловлювання власної точки зору тощо;
- 6) принцип гуманного ставлення до особистості – повага до кожного, прийняття індивідуальності та різноманітності особистості;
- 7) принцип самоусвідомлення – сприяє можливості кращого пізнання себе та колег, налагодженню оптимальних стосунків на засадах взаємоповаги;
- 8) принцип цінності національної ідентичності – актуалізація зв'язку між вищими цінностями: державою, правом, свободою, добром, збереженням здоров'я та ідентичністю фахівця, його внутрішнім світом, поведінкою та сенсом життя.
- 9) принцип позитивності – створення психологічної доброзичливості, підтримки і співпраці; формування позитивного ставлення до життєвих змін;

10) принцип адаптивності та гнучкості – орієнтує на розвиток здатності особистості гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища, адаптуватися до нових умов та ефективно діяти у стресових ситуаціях.

Зауважимо, що розвиток емоційної життєстійкості особистості розпочинається у ранньому дитинстві і значною мірою визначається характером дитячо-батьківських відносин, що ґрунтуються на підтримці, повазі й задоволенні базових потреб дитини у безпеці, турботі та прийнятті, що, в свою чергу, сприяє формуванню позитивного ставлення до власної особистості. Сформована у процесі соціалізації життєстійкість стає основою життєвого стилю особистості, що передбачає усвідомлене осмислення та інтеграцію як позитивного, так і негативного досвіду через аналіз причинно-наслідкових зв'язків, їх оцінювання і подальше переосмислення. У складних або екстремальних ситуаціях активізуються адаптаційні механізми та механізми психологічного захисту, які виконують регулятивну функцію, знижують внутрішню напругу та сприяють поступовому переходу від неусвідомлених захисних реакцій до усвідомлення переживань і формування цілеспрямованих стратегій подолання труднощів [7, 114].

Таким чином, узагальнення наукових підходів до вивчення концепту життєстійкості дозволило визначити життєстійкість як інтегративну особистісну характеристику, що забезпечує здатність людини ефективно протистояти стресогенним впливам, зберігати психологічну рівновагу, адаптуватися до складних життєвих умов і підтримувати продуктивну життєдіяльність. Структурними компонентами життєстійкості є залученість, контроль і прийняття виклику, які відображають специфічні когнітивні установки та поведінкові стратегії особистості у взаємодії зі складними життєвими обставинами. В умовах тривалої воєнної загрози життєстійкість виконує низку важливих функцій, зокрема адаптаційну, регулятивну, захисну та ресурсну, які сприяють підтриманню психологічної стабільності, мобілізації внутрішніх ресурсів особистості та ефективному подоланню стресових ситуацій. Розвинена життєстійкість дозволяє людині знижувати деструктивний вплив тривалого стресу, зберігати відчуття контролю над власним життям і підтримувати готовність до активної взаємодії з навколишнім середовищем.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо вивчення передумов формування життєстійкості у представників різних соціальних і професійних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маннапова К. Р. Життєстійкість в системі поняття життєздатності. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b24e4c27-2d17-4375-8557-fc4e7e859d96/content>
2. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.
3. Чиханцова О. А. Внутрішні чинники життєстійкості особистості. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i12/45.pdf>
4. Кокун О. М. Професійна життєстійкість особистості: аналіз феномена. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2020. Том. V, Вип. 20, 68–81. <https://lib.iitta.gov.ua/721356>
5. Косова А. В., Краєва О. А. Психологічна підтримка життєстійкості вихователів під час війни: практичний посібник. Київ, 2025. 231 с.
6. Кокун О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика: монографія. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с.
7. Соляник М., Погоржельський І. Емоційна життєстійкість молоді в умовах сьогодення. *Освітологічний дискурс*. 2025. С. 109–117. URL: <https://doi.org/10.28925/2312-5829/2025.2.11>

СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В СЛОВАЧЧИНІ

*Сергій КРУПСЬКИЙ, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ХТк-23-1
НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Словаччина є однією з європейських країн, які у великих об'ємах приймають на навчання студентів з України. Насправді, незважаючи на невеликий розмір країни, кількість університетів тут досить висока. Все тому що Словаччина, як держава, зацікавлена в рівні освіченості не тільки своїх громадян, але й тимчасово проживаючих осіб. На жаль, це проблема державного рівня, адже через велику кількість низькооплачуваних, але стабільних вакансій (заводи, склади) молоде населення зацікавлене радше в заробітку грошей, ніж в якійсь освіті. Хоча, потрібно відмітити, що впродовж останніх років показник зацікавленості вищою освітою зростає. Пропозиція навчальних курсів майже нескінченна, від інформатики та біотехнологій до міжнародних економічних відносин або корпоративної психології, деякі навчальні програми також доступні англійською мовою.

Система навчання та оцінювання школи відповідає міжнародним стандартам. Перший (бакалавр) ступінь навчається три роки, в окремих випадках – чотири. Другий (магістерський або інженерний) ступінь часто триває два роки (у рідкісних випадках – 1 або 3). Проте є винятки – медицина чи стоматологія, які вивчаються шість років і розділити навчання не можна. Навчання в аспірантурі зазвичай триває 3-4 роки. Для оцінювання результатів навчання використовується міжнародна «Болонська» кредитна система, заснована на принципах міжнародно визнаної Європейської кредитно-трансферної та накопичувальної системи (ECTS) [1].

ЗВО Словаччини мають досить високі рейтинги серед європейських університетів, що підтверджують високий рівень освіти для їхніх студентів. Найбільш затребувані з них є наступні. 1. Словацький технічний університет (Братислава). Один з кращих технічних вузів в країні. Викладання може вестися як на словацькій, так і англійській або німецькою. Найпопулярніші програми навчання – біотехнології, енергетика, інформаційні технології. 2. Університет Коменського. Відомий ЗВО, де навчають юриспруденції, медицини, фармацевтики. 3. Жилінський університет. Один з кращих університетів Європи, де навчають фахівців в сфері транспорту. 4. Словацький медичний університет (Братислава). Тут навчають кваліфікований медичний персонал, затребуваний як в словацьких клініках, так і в медичних установах інших європейських країн. 5. Економічний університет (Братислава). Бізнес-школа з сильними навчальними програмами, відома за межами Словаччини. 6. Академія мистецтв в Банська-Бистриці. Тут можна отримати творчу спеціальність. ЗВО в Словаччині надають можливість отримати після навчання диплом, який котирується по всій Європі. Після закінчення університету є свобода вибору, де будувати кар'єру – в будь-якій європейській країні [2].

Університети Словаччини не висувають якихось особливих вимог для вступу. Головна вимога – це добре знання словацької, якщо ви плануєте вчитися безкоштовно в державному вищому навчальному закладі. І ця вимога цілком логічно, адже навчання проводиться на словацькій мові і студент повинен розуміти все, що говорить викладач. Якщо ж ви виберете іншу мову для навчання, наприклад, англійську, то вам доведеться платити за освіту. В країні існують спеціальні центри, де можна вивчити мову. Для зарахування до державних ЗВО Словаччини потрібно пред'явити сертифікат про проходження курсів, завірених місцевим Міністерством освіти (якщо ви хочете навчатися безкоштовно).

Вступати до університетів в Словаччині можна відразу після закінчення середньої школи. Для цього потрібно мати атестат про повну загальну середню освіту. Якщо ви закінчили бакалаврат в українському університеті – це не перешкода для вступу в словацький ЗВО на магістратуру. Більш того, в Словаччині, як і в інших європейських країнах, діє принцип перехресного надходження – вас не обмежують у виборі спеціальності відповідно до диплому бакалавра. Тобто ви можете вступити на магістратуру на іншу вподобану спеціальність. Після магістратури ви також можете вчитися за програмами PhD. Навчання в державних університетах Словаччини не буде вам коштувати ні копійки, якщо вибрати словацьку мову навчальних програм. У приватних ЗВО освіти здобувають платно. Ціна навчання на магістратурі – близько 5000 євро на рік, а й терміни навчання менше, ніж на бакалавраті (2 роки) [1].

Якісну вищу освіту пропонують не тільки університети Братислави. Хоча більшість провідних словацьких університетів розташовані в столиці, ви також можете отримати якісну освіту в інших містах, таких як Кошице, Банська Бистриця, Нітра, Трнава, Тренчин, Пряшів і Зволен. Більшість словацьких університетів приймають студентів на навчання після успішного проходження вступних співбесід (Університет Коменського в Братиславі, Університет економіки в Братиславі, Університет Матея Бела в Банській Бистриці). Але варто пам'ятати, що навіть у межах одного університету правила вступу можуть відрізнятися залежно від факультету чи спеціальності. Навчання в державних університетах – безкоштовне, в приватних – доступне. Відповідно до законів країни, іноземці мають право навчатися в університетах Словаччини на тих же умовах, що й громадяни Словаччини. Тому навчання в державних університетах є безкоштовним для всіх, незалежно від національності студента, за умови, що викладання ведеться словацькою мовою. Якщо студент повторює певний рік навчання, він платить за навчання, розмір навчання визначає університет. Вартість навчання в приватних університетах коливається від 1000 євро на рік до 10 000 євро на рік [3]. Іноземні студенти можуть претендувати на стипендію, яку присуджує Міністерство освіти, науки, досліджень і спорту Словацької Республіки – стипендію Уряду Словацької Республіки. Маючи дозвіл на тимчасове проживання в Словацькій Республіці з метою навчання, ви можете подорожувати країнами Європейського Союзу. Крім того, є багато можливостей для стажування або обміну студентами не лише на основі двосторонніх угод між університетами, а й у рамках загальноєвропейських програм, таких як Erasmus + або Erasmus Mundus.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта у Словаччині: можливості та напрямки. URL: <https://www.postupai.com/ua/news/vishha-osvita-u-slovaccini-mozlivosti-ta-napriamki>
2. Особливості системи освіти в Словаччині. URL: <https://slovakstudy.com/uk/ru-osobennosti-sistemy-obrazovanija-v-slovakii-uk-osoblivosti-sistemi-osviti-v-slovachchini/> (дата звернення: 20.01.2026).
3. Якість вищої освіти в Словаччині. URL: <https://slovakeducation.com/2024/03/07/yakist-vyshhoyi-osvity-v-slovachchyni/> (дата звернення: 20.01.2026).

РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ДОСЯГНЕННІ ІНТЕГРАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ

*Михайло КУБРАК, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Формування майбутнього фахівця ДСНС України – це не просто передача знань, практичних умінь і навичок, а передусім формування світогляду, переконань, моральних принципів. Вища освіта повинна сприяти поширенню та втіленню цінностей відкритого суспільства: свободи, рівності перед законом, особистої гідності.

Прогрес сучасної цивілізації багато в чому обмежив можливості всебічного розвитку особистості, висунувши на перший план фахові знання, проте від майбутнього фахівця ДСНС України вимагається необхідні чіткий самоконтроль, готовність допомогти людині, яка цього потребує, дотримання значної кількості правил поведінки в будь-який час доби, за будь-яких соціальних умов. Тому професійна підготовка майбутніх фахівців Служби порятунку не може обмежуватися комплексом знань, умінь, навичок, розвитком особистісних якостей, які відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності, вона передбачає і розвиток самої особистості, а це можливо лише при залученні її до системи гуманістичних, загальнолюдських цінностей.

У зв'язку з цим, однією з найактуальніших проблем діяльності закладів вищої освіти системи ДСНС України є гармонійне поєднання гуманістичної підготовки майбутніх фахівців із професійним становленням.

Проте, яке місце повинен займати процес гуманізації саме у професійній підготовці майбутніх фахівців ДСНС України, розкрито недостатньо.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх років, торкнулись усіх сфер життя суспільства. Величезна роль у розв'язанні найгостріших глобальних проблем людства належить освіті, тому ХХІ століття і називають століттям знань. Стає очевидним, що саме рівень розвитку освіти буде визначати майбутнє країни.

Підвищення якості освіти необхідне для реалізації основної мети професійної освіти – підготовки кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності [1].

У такій ситуації вирішальну роль відіграє інтегральна професійно важлива риса майбутнього фахівця ДСНС України – професійна суб'єктність, що ґрунтується на позитивному ставленні й самоставленні до самого себе як до працівника Служби порятунку, до професійної діяльності як до об'єкта впливу, до інших як до соціальних і професійних суб'єктів. Вона формується на етапі отримання професійної освіти, актуалізується та розвивається в процесі реалізації посадових компетенцій у сужбовій діяльності.

Саме тому курсантам і студентам потрібні відкриті можливості для інтеграції знань та навичок з різних дисциплін і критичного оцінювання того, як ці частини взаємодіють.

Поняття інтеграції в освіті достатньо багатогранне та може включати зміни, що відбуваються на різних рівнях. Проте спільним для будь-яких інтеграційних процесів у вищезгаданій сфері є формування єдностей між окремими елементами шляхом виявлення спільних ознак між ними. Серед ступенів інтеграції розрізняють предметну

(між об'єктами дослідження чи складними проблемами), проблемну (між методами дослідження), горизонтальну (в природничих науках) і вертикальну (між групами наук) інтеграцію [2].

Останнім часом ця ідея набуває все більшої популярності. Оскільки було доведено, що міжпредметні зв'язки сприяють швидшому засвоєнню, поглибленню, систематизації та закріпленню знань, створюються інтегровані програми, які дозволяють органічно комбінувати різні дисципліни і сприяють всебічному розвитку курсантів і студентів.

Важливим принципом інтегрованого навчання є міжпредметні зв'язки. Вони впливають на відбір і структуру навчального матеріалу цілого ряду предметів. Ідея міжпредметних зв'язків відіграє свою організуючу роль: впливає на побудову програм, структуру навчального матеріалу, підручників, відбір методів і форм навчання. Систематичне їх застосування дає можливість широко користуватися дидактичними матеріалами та засобами наочності (підручниками, таблицями, приладами, картами, презентаціями, відеороліками), які належать до одного навчального предмета, при вивченні інших дисциплін.

Важливим фактором використання інтеграції в освітньому процесі є формування таких компетенцій: ціннісно-сміслових (розуміння мети заняття, важливості вивчення теми); загальнокультурних (культура мовлення, почуття патріотизму, історичні дані про рідну місцевість); інформаційних (робота з комп'ютером, уміння самостійно підбирати необхідний матеріал); комунікативних (уміння працювати в групах, вислуховувати, спілкуватися).

Щодо вищої освіти, то її характерними ознаками, порівняно з іншими освітніми та науковими системами, є «єдність соціального, культурного, економічного та наукового середовища, яке на основі системності та взаємодії формує певний інтегральний модернізаційний результат, що виявляється у процесах удосконаленого відтворення суспільства»; «для вищої освіти показовим є системне відтворення на високому інтелектуальному і культурному рівнях одночасно всіх елементів процесу набуття, відновлення і продукування знань: джерела знань (науки), носія знань (викладача), об'єкта та суб'єкта знань (курсанта чи студента)» [3].

Гуманізацію освіти визначають як один із нових соціально-педагогічних принципів, що відображають спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки у суспільстві як загальнолюдську цінність.

Гуманізацію, тобто «олюднення» освіти в найбільш загальному плані, можна охарактеризувати як побудову стосунків учасників освітнього процесу на основі зміни стилю педагогічного спілкування – від авторитарного до демократичного, подолання жорстокого маніпулювання свідомістю курсантсько-студентської молоді, нав'язування їй непорушних стереотипів мислення, догм, що не підлягають критиці [4].

Рятувальна справа – одна з найбільш гуманних сфер людської діяльності, тому при підготовці, за умов змішаного навчання, майбутнього фахівця Служби порятунку духовний розвиток особистості, збагачення філософської культури та загальнолюдських цінностей є необхідною умовою для виконання ним професійних обов'язків. Ось чому в процесі професійної підготовки майбутніх рятувальників гуманізація освітнього процесу повинна бути важливою складовою поряд із фаховою підготовкою працівника ДСНС України.

Так, для прикладу, в закладі вищої освіти системи ДСНС викладання філософії сприяє формуванню світоглядно-методологічної культури майбутніх фахівців, а це означає на практиці виховувати в них свідоме ставлення до питань світогляду й аспектів взаємодії природи, суспільства за сучасних умов.

Науковець О. Вознюк зазначає, що поєднання дискретного професійно-компетентнісного і цілісного гуманістично-особистісного підходів сприятиме

становленню освіти, яка орієнтується на підготовку особистостей, компетентних у професійній галузі й здатних до постійного самовдосконалення [5]. Тому важливо акцентувати увагу на гуманістичній спрямованості освіти, її орієнтації на самовдосконалення, формування моральних рис майбутніх фахівців.

Аналізуючи сучасний підхід до формування спеціаліста-рятувальника, професіонала своєї справи, інтелігента, патріота своєї держави, доцільно вдосконалювати українознавчі методи і методики, активно впливати на формування особистості майбутнього фахівця у світлі нових державотворчих, національно-культурних та морально-виховних перетворень.

Основою формування професії рятувальника, визначальною її рисою є моральність, гуманність. Гуманітарна освіта для курсанта чи студента є тим фактором, що визначає вектор його розвитку як фахівця та як особистості. Гуманітарна освіта – той фундамент, на якому будується людська особистість. Індивідуальні риси цієї особистості залежать від фундаменту, яким є гуманітарна підготовка.

Можна виділити три основних причини, які обґрунтовують необхідність вивчення гуманітарних дисциплін та отримання гуманітарної підготовки: здатність мислити (завдяки розвідкам у галузі гуманітарних дисциплін ми вчимося мислити творчо і критично, роздумувати і ставити запитання, такі навички дають нам змогу одержувати нові відомості з усіх сфер життя: від поезії та малярства до бізнесу і політики); розуміння світу (дослідження людського досвіду накладається на наші знання про світ, крізь призму досліджень науковців-гуманітаріїв ми вивчаємо культурні цінності представників різних культур, вникаємо в суть зразків мистецтва, історичних процесів); можливість прогнозування суспільно-політичних та культурно-історичних процесів (сьогодні гуманітарні знання є підґрунтям для вивчення і розуміння досвіду людства, дослідження в галузі філософії ведуть до роздумів над питаннями етики, засвоєння історичного матеріалу сприяє кращому розумінню минулого, водночас створюючи ясну картину майбутнього) [1].

На основі всього вищезазначеного слід стверджувати, що викладання циклу гуманітарних і соціальних дисциплін у закладі вищої освіти системи ДСНС України має на меті виховання у курсантів та студентів здатності до самоаналізу, самосвідомості, рефлексії щодо себе та навколишньої дійсності. Щоб стати висококваліфікованим фахівцем, у курсанта чи студента повинні переважати творчий підхід, уява, здатність швидко орієнтуватися в мінливих обставинах.

Специфіка викладання гуманітарних дисциплін зобов'язує кожного викладача шукати паралелі наук, які допомагають здобути ґрунтовні комплексні знання через призму міжпредметних зв'язків. Тому в професійній підготовці майбутніх фахівців-рятувальників велику роль відводять гуманітарним знанням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цибенко Г. І. Гуманітарна освіта майбутнього – вектор розвитку фахівця та особистості / Г. І. Цибенко // Зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф., присвяч. Дню заснування навч. закл. (Черкаси, 15 жовт. 2017 р.). Черкаси, 2017. С. 68–71.
2. Іванчук М. Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі : навч.-метод. посіб. / М. Г. Іванчук. Чернівці : Рута, 2001. 98 с.
3. Андрущенко Т. В. Соціокультурний вимір освіти / Т. В. Андрущенко // Вища освіта України. 2004. № 4 (14). С. 47–48.
4. Гончаренко С. У. Гуманізація освіти / С. У. Гончаренко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 156–158.
5. Вознюк О. Інтегральний підхід до аналізу проблеми професійної освіти / О. Вознюк // Педагогіка і психологія проф. освіти. 2009. № 2. С. 11–20.

TRAINING OF FIREFIGHTERS AND RESCUERS AT THE NATIONAL UNIVERSITY OF CIVIL PROTECTION OF UKRAINE

*Oleksandr KUHOT, Nikita FENOTA, ESI of Operational Rescue Forces, ІІБк-25-3
SS – Olha Lytvynenko, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine*

Fire safety and emergency response are essential components of national security and public safety. In Ukraine, the training of professional firefighters and rescuers requires a combination of scientific knowledge, practical training, and strong physical preparation. The National University of Civil Protection of Ukraine, currently located in the city of Cherkasy, plays an important role in preparing specialists for the State Emergency Service of Ukraine.

The university provides modern educational programs that integrate theory with practical training. Students study fire dynamics, emergency management, rescue operations, and modern technologies used in firefighting. Particular attention is given to teamwork, leadership, and the ability to make decisions in dangerous and unpredictable situations. These competencies are essential for firefighters and rescuers who often work under extreme conditions.

The structure of the university includes several important institutes that prepare specialists in different areas of civil protection. One of them is the Institute of Operational and Rescue Forces, where cadets are trained to perform rescue operations, eliminate consequences of emergencies, and work directly in operational units of the State Emergency Service. This faculty focuses on practical rescue skills, emergency response coordination, and professional physical training.

Another important institute is Fire and Technogenic Safety, which prepares specialists responsible for fire prevention, fire risk analysis, and the development of modern fire protection systems. The institute of Civil Protection focuses on emergency management, population safety, and strategic planning for disaster response. In addition, the institute of Engineering and Special Training provides education in technical support, engineering solutions, and special equipment used during rescue operations.

Scientific research also plays an important role at the university. Cadets and academic staff conduct research aimed at improving firefighting technologies, emergency response strategies, and safety systems. Such research contributes to the modernization of civil protection and strengthens the capabilities of the State Emergency Service of Ukraine.

Modern challenges require continuous professional development, advanced training, and implementation of international safety standards. The use of modern rescue equipment, personal protective equipment (PPE), and innovative technologies enhances operational efficiency and safety. A rescuer must possess high physical fitness, psychological resilience, professional competence, and the ability to make rapid decisions in extreme conditions. The main tasks include firefighting, search and rescue operations, evacuation of victims, provision of first aid, and mitigation of emergency consequences. The effectiveness of rescue operations largely depends on response time and team coordination [1].

The profession of a rescuer is one of the most responsible and socially significant occupations within the civil protection system. The primary mission of rescue services is to protect human life and health, property, and the environment from emergencies of natural, technological, and military origin. In Ukraine, these functions are performed by the State Emergency Service of Ukraine [2].

In conclusion, it should be stated that the profession of a rescuer is not merely a job but a true vocation. It demands courage, discipline, responsibility, and readiness to act under extreme conditions. Rescuers are the first to respond in critical situations, fulfilling an

essential humanitarian and social mission. National University of Civil Protection of Ukraine is an important educational and scientific institution that prepares highly qualified firefighters and rescuers [2]. Through the work of its faculties and modern educational programs, the university significantly contributes to improving the effectiveness of emergency response and ensuring the safety of Ukrainian society.

REFERENCES

1. Code of Civil Protection of Ukraine. Kyiv, 2012. URL: https://disasterlaw.ifrc.org/sites/default/files/media/disaster_law/2022-02/Code%20of%20Civil%20Protection%20of%20Ukraine%20%28English%20Version%29.pdf
2. State Emergency Service of Ukraine. Official website. <https://dsns.gov.ua>

РОЛЬ ГРУПОВОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РЯТУВАЛЬНИКІВ

*Ольга КУЗЬМЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКП-22-1 взвод
НК – Неля ВОВК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

В умовах воєнного стану та великої ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, питання збереження психічного здоров'я і формування психологічної стійкості персоналу ДСНС набуває стратегічного значення.

Підвищення рівня тривоги, невизначеність майбутнього, постійний ризик для життя та контакт із травматичними подіями створюють додатковий тиск на психіку рятувальників і потребують розроблення ефективних психологічних стратегій адаптації.

Окрім того, формування психічної стійкості рятувальників зумовлена зростанням психологічного навантаження на працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій, які у професійній діяльності постійно стикаються з екстремальними факторами професійного середовища, а саме: необхідністю оперативного прийняття рішень, високою відповідальністю за життя інших, обмеженими часовими ресурсами та браком емоційної підтримки. У вказаних умовах стресостійкість і психологічна стійкість виступають не лише професійно значущими якостями, але й критеріями ефективності їхньої діяльності.

Як зазначає Т.М. Титаренко, стійкість особистості у складних життєвих обставинах визначається її здатністю зберігати внутрішню рівновагу, контролювати емоції та відновлювати психічні ресурси після стресу [9, 142]. Відтак психологічна стійкість рятувальників нами розглядається як інтегративна властивість особистості, що включає емоційну врівноваженість, самоконтроль, гнучкість мислення, відповідальність, віру у власні сили, довіру до команди та здатність знаходити сенс у своїй діяльності навіть у кризових ситуаціях.

Формування таких якостей потребує цілеспрямованого психологічного супроводу, де особливе місце посідає групова психокорекція. Даний вид групової психологічної корекції, спрямований на забезпечення безпечного простору для відновлення емоційного балансу, переосмислення травматичного досвіду й розвитку ресурсного ставлення до себе [5, 390].

Розглядаючи дане питання, ми виходимо з того, що групова психокорекція – це цілеспрямований психологічний вплив у форматі малої групи, який передбачає взаємодію між учасниками з метою гармонізації емоційної сфери, розвитку саморефлексії, комунікативних навичок і подолання внутрішніх конфліктів [5, 390].

За визначенням І.В. Петрової, групова психокорекція базується на принципах спільного досвіду, взаємопідтримки, ідентифікації та катарсису, що сприяє зміцненню внутрішніх психологічних ресурсів особистості [8, 57].

На думку О.В. Копець, саме групова психокорекція створює умови для розвитку емоційної врівноваженості та психологічної стійкості через колективне обговорення труднощів, відтворення травматичних подій у безпечному середовищі та формування навичок саморегуляції [4, 96]. Участь у такій терапевтичній роботі, дозволяє рятувальникам не лише зменшити рівень психоемоційного напруження, але й відновити почуття контролю над ситуацією.

Важливим чинником ефективності групової роботи є атмосфера довіри та прийняття, яка дозволяє рятувальникам відкрито говорити про свої переживання, страхи, втрати, не відчуваючи осуду.

За даними Н.Ю. Волошиної, результативність групових психокорекційних занять у професійних колективах значно підвищується, якщо у групі формується відчуття емоційної єдності та підтримки [2, 71]. Така взаємодія допомагає працівникам ДСНС розвивати емпатію, толерантність і навички конструктивного спілкування – критично важливі у стресових умовах служби.

Групова психокорекція також виконує профілактичну функцію, запобігаючи розвитку емоційного вигорання, яке часто виникає у представників екстремальних професій [1, 132]. Як підкреслює Л.М. Карамушка, колективні форми психокорекційної роботи сприяють нормалізації психоемоційного стану, активізації адаптаційних механізмів і формуванню позитивного ставлення до професійної діяльності [3, 124].

Серед найбільш ефективних методів групової психокорекції для рятувальників виділяють арттерапію, психодраму, тренінги розвитку стресостійкості, релаксаційні практики та вправи з командоутворення.

Наприклад, за свідченнями О.М. Пелех, застосування психодраматичних елементів, може бути дієвим у роботі з персоналом ДСНС, та дозволяє відтворити травматичний досвід у контрольованій формі, що знижує рівень тривоги та підвищує самоусвідомлення [7, 52].

Надважливу роль у забезпеченні результативності групових програм відіграють психологи ДСНС, які виступають фасилітаторами групового процесу. Вони організовують структуру заняття, підтримують динаміку групи, регулюють емоційне навантаження та сприяють інтеграції отриманого досвіду в особистісну структуру кожного учасника. Як зазначає І.В. Мушкевич, професійна компетентність психолога в умовах службової діяльності має включати знання про групову динаміку, кризову інтервенцію та методи саморегуляції [6, 87].

Таким чином, групова психокорекція виступає одним із ефективних засобів підтримки психологічної стійкості рятувальників, оскільки поєднує елементи взаємодопомоги, емоційного обміну, спільного пошуку рішень і розвитку внутрішніх ресурсів. Застосування даного методу дозволяє не лише зменшити прояви стресу та тривоги, а й підвищити рівень згуртованості колективу, що позитивно впливає в майбутньому на ефективність виконання службових завдань. Формування психологічної стійкості у процесі групової психокорекції сприятиме зміцненню професійного здоров'я, та буде профілактикою розвитку деструктивних станів і підвищуватиме загальну адаптивність особистості у складних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астремська І. В. Супервізія: профілактика та корекція емоційного вигорання працівників професій допомоги : монографія / І. В. Астремська. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. – 132 с.

2. Волошина Н. Ю. Психологічні засади групової психотерапії. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. 95 с.
3. Карамушка Л. М. Психологічні засади подолання емоційного вигорання в організаціях. К. : Педагогічна думка, 2015. 214 с.
4. Коpecь О. В. Психодрама як засіб самопізнання та саморозвитку особистості. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 162 с.
5. Мельничук О.Б. Основи психоконсультування та психокорекції. Каравела. 2023. 390 с.
6. Мушкевич І. В. Психологічна допомога працівникам ДСНС в умовах кризових ситуацій. Одеса : НУЦЗУ, 2021. 112 с.
7. Пелех О. М. Групова психокорекція в роботі з посттравматичними станами. Львів : Світ, 2019. 96 с.
8. Петрова І. В. Методи групової психокорекції. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2018. 134 с.
9. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості. К. : Либідь, 2003. 286 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ВТРАТИ РІЗНИМИ ВІКОВИМИ ГРУПАМИ

*Ольга КУЗЬМЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПк-22-1 група
НК – Микола ФОМИЧ, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Переживання втрати різними віковими групами обумовлена сучасними реаліями – війною, соціальними кризами, втратою близьких, зростанням кількості травматичних подій, що вимагають від психологів глибокого розуміння того, як люди різного віку реагують на втрати. Горе є природною реакцією на втрату, що включає емоційні, когнітивні, поведінкові та соматичні прояви [4, 312]. Проте специфіка цих проявів значною мірою залежить від вікових особливостей особистості. Як зазначає Lauren Alvis зі співавт. [1, 447-457], реакції на горе у дітей та молоді безпосередньо залежать від етапу розвитку: кожна вікова стадія має свої форми вираження втрати та механізми її подолання.

У дітей раннього віку (до 6 років) сприйняття смерті ще не є усвідомленим: вони часто вважають, що померлий може повернутися, сприймаючи смерть як тимчасовий стан. Прояви горя у цій віковій групі мають переважно поведінковий характер - спостерігаються порушення сну, регресія у навичках, відмова від спілкування або надмірна прив'язаність до дорослого. Важливим аспектом підтримки є стабільність середовища, прості чесні пояснення без евфемізмів, а також тілесний контакт, що повертає дитині відчуття безпеки. Українська дослідниця М. Войтович підкреслює, що дитяче горювання часто має латентний характер і може проявлятися через тривалий час після події у вигляді тривоги чи замкненості.

У дітей старшого віку та підлітків (6-18 років) поступово формується розуміння необоротності смерті. Вони починають ставити питання про сенс життя та справедливість, що може викликати внутрішні конфлікти. За даними Alvis [1, 452], дитяча втрата асоціюється з підвищеним ризиком депресії, тривожних розладів, ризикованої поведінки та зниженням шкільної мотивації. Водночас наявність емоційно стабільних батьків, які відкрито говорять із дитиною про втрату, сприяє формуванню резильєнтності та запобігає патологічному горю.

Для молодих дорослих (18–40 років) переживання втрати часто стає кризовим етапом, адже суперечить очікуванням життєвого циклу. Втрата батьків, партнера або дитини в цьому віці сприймається як «порушення життєвого порядку», що викликає сильний екзистенційний шок. Люди цього віку часто одночасно поєднують професійну діяльність, створення сім'ї та виховання дітей, тому горе може посилюватися через перевтому та відсутність підтримки. Collins-Pisano [3, 5–7] зазначає, що молоді дорослі мають подібний рівень потреби у програмах підтримки, як і літні люди, проте часто уникають звернення через стигматизацію або прагнення впоратися самотійно.

У період середнього віку (40–65 років) втрати частіше є очікуваними - смерть батьків, колег або друзів. Проте вони викликають переосмислення життєвих цілей, почуття відповідальності перед молодшим поколінням, переживання власної скінченності. Згідно з дослідженням Collins-Pisano [3, 8], люди цього віку активно шукають сенс і схильні до внутрішньої рефлексії, часто поєднуючи горювання з духовним або релігійним осмисленням втрати. Психологічна допомога для цієї групи має фокусуватися на балансі між професійними обов'язками, сімейними ролями та самозбереженням.

У літньому віці (65+ років) переживання втрат набуває кумулятивного характеру: літні люди стикаються не лише зі смертю близьких, а й із поступовою втратою здоров'я, незалежності, соціальних ролей. За даними Caroline Collins-Pisano [3, 10–12], 100% респондентів віком понад 65 років повідомили про втрату близької людини, проте лише близько 35% зверталися за спеціалізованою допомогою, попри те, що бар'єри до участі у програмах мінімальні. Katrin Boerner [2, 3–5] доводить, що між рівнем переживання горя та почуттям самотності у старших людей існує тісний зв'язок, який посилюється з часом. Це свідчить про необхідність розвитку програм підтримки, спрямованих не лише на психологічну допомогу, а й на соціальну інтеграцію людей похилого віку.

Специфіка переживання втрати різними віковими групами зумовлена як рівнем когнітивного розвитку, так і життєвим досвідом, соціальними зв'язками, життєвими ролями. Діти потребують простоти, стабільності й захисту; підлітки - визнання своїх почуттів і можливості говорити; молоді дорослі - підтримки у відновленні життєвих планів; середній вік - рефлексії та переоцінки цінностей; літні - відчуття значущості та соціальної включеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alvis, L., Zhang, R., Sandler, I., & Kaplow, J. (2023). Developmental considerations in understanding grief among youth. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 32(3), 447-457.
2. Boerner, K., & Jopp, D. (2024). Grief and loneliness in older adulthood: A longitudinal study. *Journal of Aging Studies*, 42, 3-5.
3. Collins-Pisano, C. (2023). Understanding age differences in grief support needs: Results from a community-wide survey. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 87(2), 5-12.
4. Lally, M., & Valentine-French, S. (2021). *Lifespan Development: A Psychological Perspective*. LibreTexts, c. 312–317.

FEATURES OF STUDYING AT THE UNIVERSITY OF ŽILINA IN SLOVAKIA

*Roman LEBEDYNSKYI, Faculty of operation and economics of transport and
communications
University of Žilina. Slovak Republic*

In the modern conditions of the development of the European educational space, academic mobility of students, integration of educational systems, and mutual study of the experience of universities in different countries are becoming increasingly important. One example of the successful implementation of the principles of European educational integration is the educational process at University of Žilina, located in the city of Žilina in Slovakia [1]. This higher education institution is one of the leading technical universities in Central Europe and plays an important role in training highly qualified specialists in the fields of transport, engineering, information technology, security, management, and other areas. The peculiarities of studying at the University of Žilina are shaped by the influence of general European educational standards defined by the principles of the Bologna Process, aimed at creating a unified European Higher Education Area. The educational process at this university is organized according to a three-cycle system: bachelor's, master's, and doctoral studies. This structure ensures consistency and logical continuity in student training, allows the combination of fundamental theoretical knowledge with practical skills, and creates conditions for further scientific research.

One of the characteristic features of studying at the University of Žilina is its focus on practical training of students. Considerable attention is paid to combining theoretical learning with practical classes, laboratory work, and participation in research projects. Many faculties of the university actively cooperate with industrial enterprises and research centers, which allows students to gain practical experience during their studies. Such an approach corresponds to the modern requirements of the European labor market and contributes to the formation of professional competencies of future specialists. An important element in the organization of the educational process is the use of a credit-modular assessment system based on the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS). Each academic discipline has a certain number of credits that reflect the volume of the student's academic workload. This ensures transparency of the educational process, facilitates academic mobility, and allows students to continue their studies or undertake internships at other European universities [2].

Another important feature of studying at the University of Žilina is the significant attention paid to international cooperation. The university actively participates in academic exchange programs, in particular the Erasmus+ program, which allows students and teachers to study or complete internships at universities in different European countries. Such international cooperation contributes to the exchange of experience, the development of intercultural communication, and the formation of a global academic environment.

The educational process at the University of Žilina is also characterized by a high level of technological support. The university has modern laboratories, research centers, computer classrooms, and specialized training facilities. The use of modern information technologies allows the introduction of innovative teaching methods, including distance learning courses, electronic educational platforms, and interactive learning modules. This approach increases the effectiveness of the educational process and helps to develop students' digital competencies. Special attention at the university is also paid to the development of students' research activities. Young researchers have the opportunity to participate in scientific conferences, seminars, research projects, and to publish the results of their studies in academic journals. This creates favorable conditions for the development of scientific thinking, analytical abilities, and the training of future researchers [3].

An important aspect of education is also the individualization of the learning process. Students have the opportunity to choose part of their academic disciplines according to their professional interests and research preferences. Such an approach allows the formation of an individual educational trajectory and contributes to the development of independence and responsibility for one's own learning.

The socio-cultural aspect of student life is also significant. University of Žilina offers students a wide range of opportunities to participate in cultural, sports, and social activities. Student organizations, clubs of interest, and sports sections operate at the university, which contributes to the development of social skills, communication abilities, and an active civic position. Another distinctive feature of studying at the University of Žilina is the high level of academic autonomy and responsibility of students. A significant part of the educational process involves independent work, project preparation, writing research papers, and completing research tasks. This approach contributes to the development of critical thinking, the ability to independently analyze information, and to make well-reasoned decisions [4].

For international students, the university creates favorable conditions for adaptation. Special orientation programs, language courses, consultations, and support from international departments are organized. This helps students integrate more quickly into the academic environment and successfully achieve their educational goals. Thus, the peculiarities of studying at the University of Žilina are determined by the combination of European educational standards, practical orientation of training, active research activities, and broad opportunities for international cooperation. The university creates favorable conditions for the comprehensive development of students, the formation of their professional competencies, and their integration into the global educational and scientific space. The experience of organizing the educational process at the University of Žilina can be useful for improving higher education systems in other countries, particularly in the context of developing academic mobility, internationalizing education, and improving the quality of specialist training in the modern world.

LITERATURE

1. University of Žilina. Official website [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.uniza.sk> (date of access: 10.03.2026).
2. University of Žilina. University profile and academic activities [Electronic resource]. – Mode of access: <https://pioneer.uniza.sk/members/university-of-zilina/> (date of access: 10.03.2026).
3. University of Žilina. Research activities and international cooperation [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.earpa.eu/organisations/university-of-zilina/> (date of access: 10.03.2026).
4. Žilinská univerzita v Žiline. General description of study programmes and faculties [Electronic resource]. – Mode of access: <https://evergreen.fri.uniza.sk/index.php/zilinska-univerzita-v-ziline-slovakia/> (date of access: 10.03.2026).

ENGLISH AS A FACTOR IN THE FORMATION OF POLITICAL CULTURE AMONG STUDENTS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Oleksandr LEMBERSKYI

Naval Institute of National university “Odesa maritime academy”, Odesa

The methodology for teaching foreign languages in educational institutions of the security and defense sector should be built taking into account the optimal ratio of reading,

speaking, writing and listening at different stages of training and their interconnection, professionally oriented training and individualization of training. This provides a certain algorithm for the gradual formation of language skills and abilities in the education system. During practical classes and independent extracurricular activities, cadets are immersed in co-creation activities and active communication, therefore, knowledge of a foreign language is required for studying in universities of the security and defense sector of Ukraine. Thanks to the study of foreign languages, the terminology and conceptual content of professionally important military branches are revealed, which contributes to better assimilation of professional materials and the development of professional intelligence of future specialists in the security and defense of Ukraine. One of the most important areas of training military specialists in foreign languages in military universities is the formation of skills and abilities of professionally oriented interactive communication. The latter is understood as such communication that can arise during direct contact with military personnel of other countries [1, 44].

The purpose of the discipline "Foreign Language" is to train specialists in the security and defense sector of Ukraine who are able to use a foreign language both within the country and in a foreign professional environment. The term "teaching English" refers to the concept of the content of teaching and the details of its organization, personally oriented learning, foreign language activity, motivation of language activity, and the formation of communication skills in educational institutions of the security and defense sector of Ukraine.

For the Armed Forces of modern Ukraine, the organization of partnership relations based on dialogue and strategic interaction with the Armed Forces of other countries is of paramount importance. To build relations and relationships between the armed forces of allies, it is necessary for the Armed Forces to be ready for professional communication with representatives of other cultures. Cadets may encounter a real situation of communication with foreign experts during joint exercises or in the framework of performing combat missions. The goal of foreign language teachers is to teach cadets to communicate in English both with professionals of their level and with specialists in other fields. The main goal of communicative methodology is to teach foreign languages as a means of communication, therefore, in classes there is a need to teach the generation of foreign language statements in an interactive and monolithic form. Both the language of dialogue and the language of monologue perform the function of communication, exchange of thoughts and feelings between people. However, interactive speech is intended for direct exchange of information between two or more participants in communication. It is designed to solve such tasks as posing questions, answering them, providing information and developing the ability to express a personal attitude to the generated message. Dialogue is a fairly effective means of developing foreign language communication skills in cadets, due to its broad potential, combined with minimal time costs and effective results. In practical classes, the following types of activities are used to support the formation and development of oral communication skills: role-playing games, discussions, explanations of phenomena, schemes, objects, translation, various exercises.

Let's consider some of the main components of the techniques used in interactive language learning. There are three approaches to understanding the role and place of dialogue in foreign language learning. First, dialogue is perceived as the acquisition of foreign languages (linguistic materials). Second, it is perceived as a means of organizing the entire educational process in learning a foreign language. Thirdly, it is one of the types of speech activity that must be mastered in the learning process. However, in educational institutions of the security and defense sector, it is more appropriate to consider dialogue as one of the types of speech activity that should be mastered in the process of learning a foreign language. Dialogue is a very effective means of forming and developing communicative skills in a foreign language among cadets due to its wide possibilities combined with small time costs

and objective results. Gonchar V. V. notes that interactive speech consists of short statements, the use of various non-verbal means of communication (facial expressions, gestures), the special role of intonation and simple sentences. The unit of learning dialogic speech is a microdialogue, in other words, a series of consecutive replicas in which form and content are related to each other [2, 91]. The following methods of teaching dialogic and monologic speech can be used in classes: at the first stage of learning spoken language, cadets are introduced to new vocabulary based on the text, then they are offered exercises for memorizing, creating and reproducing small dialogues. At this stage, when learning interactive speech, it is important that cadets record their lines and then reproduce them [3, 220].

The main goal of communicative methodology is to teach foreign languages as a means of communication, therefore, in classes there is a need to teach the generation of foreign language utterances in an interactive and monolithic form. Both dialogue language and monologue language perform the function of communication, exchange of thoughts and feelings between people. However, interactive speech is intended for direct exchange of information between two or more participants in communication. It is intended to solve such tasks as asking questions, answering them, providing information and developing the ability to express a personal attitude to the generated message. Dialogue is a fairly effective means of developing foreign language communication skills in cadets, due to its wide potential, combined with minimal time costs and effective results. In practical classes, the following types of activities are used to support the formation and development of oral speech skills: role-playing games, discussions, explanations of phenomena, schemes, objects, translation, various exercises. Let's consider some of the main components of the techniques used in interactive language learning [4, 171].

For example, an introduction to grammar, one of the mandatory stages of the lesson, is limited in time, but at the same time includes, on the one hand, the assimilation of theoretical knowledge about language phenomena, and on the other hand, the performance of grammatical exercises to control the learned theory.¹ In these types of activities, according to the plans established in traditional education, the teacher shows the greatest activity, and there is always enough time for the student to successfully master new educational materials. In this situation, it is necessary to maintain the linguistic direction only if the use of English is as close as possible to the real situation, that is, to translate didactic tasks into game tasks. In this case, the game task is solved using a grammar table or visual support of similar didactic materials, which include examples of use in a given language with translation. Thus, an introduction to grammar takes place in a foreign language, which does not violate the communicative environment of practical classes and allows you to avoid the wrong path "from grammar to language". Participants in the educational game adhere to 2 tactics of game behavior, mainly corresponding to the type of language exercises, according to the rules. First, language tasks are performed, organized in the form of games (or game situations), and then communicative tasks. The combination of this game and didactic elements also allows you to preserve the characteristic features of developmental games in classes. Joint creative work of teachers and cadets contributes to the strengthening of humanization. This is manifested in cooperation, when the cadet strives to achieve perfection at all costs, on the one hand, demonstrates the correct use of grammatical phenomena in communication situations, and at the same time unconsciously forms internal motives for creativity, features of speech acts. Student creativity means the willingness to use developmental games at any stage of the lesson, the ability to enrich original ideas and practical lesson plans, as a result allowing the cadet to realize his individuality in speech [5, 1052].

Summing up, I would like to note that the humanistic approach to teaching English in educational institutions of the security and defense sector of Ukraine is more relevant today than ever, and the educational game opens up opportunities for the socialization of cadets and

the development of necessary abilities, not limited to narrow specialties. The game, as an activity aimed at solving problems, acquires and forms the necessary language skills for organizing constructive dialogue and, according to the results of modern research, provides favorable conditions for the development of personal qualities of future specialists as objects of creativity and acquisition of new knowledge, as well as the creation of the necessary environment for acquiring interpersonal experience.

REFERENCES

1. Bhinder N. V., Mardarenko O. V., Mitkina E. M. Methods and techniques of teaching modern military vocabulary in English classes in military universities // Scientific innovations and advanced technologies. No. 8(10)2022. P. 31-44.
2. Gonchar V. V. Determining the essence of officers' readiness for language training in military units of the National Guard of Ukraine // Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Lviv. No. 1(3), Part I. 2021. P. 91-104.
3. Grishkova R. Methodology of teaching English to students of non-philological specialties in a professional direction: a textbook. Mykolaiv: Publishing House of Petro Mohyla ChDU, 2015. P. 220.
4. Zhukovych I. I. Problems of teaching English in higher military institutions of Ukraine in wartime conditions // Pedagogical Sciences: Theory and Practice. no.1(45), 2023.
5. Educational and scientific support for the activities of the components of the security and defense sector of Ukraine: theses of the II International Scientific and Practical Conference (Khmelnyskyi, November 25, 2021). Khmelnyskyi: Publishing House of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2021. P. 1052.

THE INFLUENCE OF SOCIAL AND HUMANITARIAN DISCIPLINES IN HIGHER SCHOOL ON FORMATION OF POLITICAL CULTURE OF STUDENTS

Oleksandr LEMBERSKYI

Naval Institute of National university "Odesa maritime academy", Odesa

The formation of political, economic and social structures of a democratic state is possible only on condition that a young specialist not only has knowledge that reveals the economic, legal and other aspects of modern alternative societies, but also transforms from an object into an active subject of political relations. If we are talking about modern students-the future intellectual potential of the nation, then the role of political theory in the formation of these orientations is undeniable. Theoretical political knowledge contributes to the formation of a certain political position of the student-an emotional attitude towards political phenomena and processes, beliefs about certain political phenomena, a system of political values, a tendency to political activity. Lecture material gives young people the opportunity to orient themselves in both theoretical and practical political problems, and seminar classes contribute to the formation of scientific analysis skills. It is important to clearly formulate educational goals before presenting each topic, because each topic carries information about political practice in a certain field [1, 76].

Figures, tables, and diagrams should be used to reveal the specifics of certain processes and phenomena. It is well known that material that is perceived with interest is more easily learned and remembered for a long time. Therefore, the main task of political education is to arouse interest in studying the political science course, to overcome a

superficial and sometimes negative attitude to the problems of politics. The teaching of political science itself should be aimed at forming respect for democracy among students, at cultivating political tolerance, readiness for compromise and partnership, and the desire for consensus. These are precisely the features that characterize the democratic political culture that we would like to see in students in the future. Political education should contribute to the fact that the individual is not a passive object in relation to the social environment, but shows activity and relative independence, is ready for social changes and the assimilation of new ideas [5, 11]. The importance of studying by students such disciplines as philosophy, political science, sociology, history of Ukraine and the basics of legal knowledge for political education and upbringing is obvious, although they require updating and modernization. Knowledge of the basics of personality psychology, which students receive in the process of studying general psychology, helps to understand the content of the needs, interests, motives of personality activity, to project them into the sphere of politics. But this projecting is carried out independently, because the content of the general psychology course actually lacks the problems of political psychology. Although today in developed countries a self-sowing scientific direction has developed that studies political and psychological issues and is called "political psychology". The understanding of political psychology as one of the most important political science disciplines that studies the "human dimension" of politics is increasingly recognized: features and stereotypes of perception of political events, assimilation of political values, character traits and psychological qualities of a political leader, etc.; Political psychology diagnoses and solves important problems of political life. Having become acquainted with the most important theoretical, methodological and applied aspects of political psychology, this will help students better understand the causes and motivations of the actions of actors in political life, political socialization and political culture [3, 260].

It is well known that material that is perceived with interest is more easily assimilated and is remembered for a long time. Therefore, the main task of political education is to arouse interest in studying the political science course, to overcome a superficial and sometimes negative attitude to the problems of politics. The teaching of political science itself should be aimed at forming in students respect for democracy, at cultivating political tolerance, readiness for compromise and partnership, and the desire for consensus. These features characterize the democratic political culture that we would like to see in students in the future. Political education should contribute to the fact that the individual is not a passive object in relation to the social environment, but shows activity and relative independence, is ready for social changes and the assimilation of new ideas [4].

Through the efforts of teachers and scientists, textbooks, manuals, reading lists, dictionaries are being created, and work on training highly qualified personnel is being intensified. At the same time, there are shortcomings and difficulties in the organization, in particular, of political education. These shortcomings negatively affect the quality of teaching and studying political science in universities, and the formation of the political culture of student youth. All this hinders the revival and development of the national education system, the formation of a creative personality, ensuring the priority of the person, the reproduction of culture and spirituality, and bringing Ukrainian education to the level of developed countries of the world

Having considered the influence of social and humanitarian disciplines in a higher educational institution, we have the opportunity to formulate the following conclusions. First, the main areas of reforming political education are the level of professional training of teachers, the quality of educational programs, teaching methods, educational literature, and technical means of teaching; teachers and lecturers have a great responsibility to teach young people to develop their own civic position, to respect the culture of other peoples, and the knowledge that young people have acquired in higher education has a significant impact on

the future views and political behavior of the individual, and therefore on the functioning of the political system of society as a whole. Secondly, despite the importance that higher education places on the socio-political education of students, social and humanitarian disciplines have a low status. The number of hours allocated for their teaching is usually very limited (one or two hours per week). Thirdly, experts claim that in our country the education system is poorly oriented towards the formation of democratic values in young people and the upbringing of a citizen of a democratic state. A serious obstacle to civic education and upbringing is the gap between theoretical knowledge and everyday social practice [2, 89]. Fourthly, in teaching socio-humanitarian disciplines in universities, emphasis should be placed on the development of critical thinking and values, rather than on the transfer of knowledge; the central role should be given to the student; the teacher should, first of all, apply active teaching methods that stimulate creativity, independent and critical thinking, initiative: discussions, debates, role-playing games, round tables, etc. Fifthly, the disciplines of the socio-humanitarian cycle should instill in students the freedom to express their own opinions, without which there can be no creative study of subjects.

REFERENCES

1. Internationalization of higher education: in search of prospects for improving the strategy of leading Ukrainian universities. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy. 2017. Issue 14, Part 2. Pp. 76–80. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/14_2_2017ua/24.pdf.
2. Uvarova T. Yu. Intensification of teaching and learning in English in higher education institutions of Ukraine: advantages, disadvantages and prospects. Innovative Pedagogy. 2024. Issue 69, vol. 2. Pp. 89–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.18>. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/69/part_2/20.pdf.
3. Cierpich-Kozieł A., Mańczak-Wohlfeld E. The Englishization of Polish higher education. The Englishization of Higher Education in Europe. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2023. P. 260–280. DOI: 10.5117/9789463727358_ch12. URL: https://www.researchgate.net/publication/356854052_12_The_Englishization_of_Polish_higher_education.
4. The internationalisation of Ukrainian universities: the English language dimension. British Council Ukraine. 2017. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/2017-10-04_ukraine_-_report_h5_ua.pdf.
5. Tereshchenko Y.I. Philosophy of education and the search for moral and ethical education Y.I. Tereshchenko// The Path of Education. – 2022.– No. 3. – P.11-15.

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

*Наталя ЛИСТОПАД, кандидат педагогічних наук
Комунальний заклад «Одеський педагогічний фаховий коледж»
Наталія ГУДАНИЧ, доктор філософії
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»*

Сучасні соціально-економічні трансформації та динамічні зміни на ринку праці зумовлюють підвищення вимог до якості професійної підготовки фахівців у закладах вищої та фахової передвищої освіти, отже пріоритетного значення набуває формування

у здобувачів освіти здатності до гнучкого мислення, інноваційної діяльності та творчого розв'язання професійних завдань [5]. Особливої актуальності набуває проблема розвитку креативності як інтегральної особистісної якості, що забезпечує адаптацію майбутнього фахівця до умов невизначеності, швидких змін і професійної мобільності. Креативність виступає важливим чинником не лише ефективної професійної діяльності, а й усвідомлення власної ролі в обраній професії [3]. У цьому контексті професійна ідентичність розглядається як ключова умова становлення конкурентоспроможного спеціаліста, здатного до самореалізації, безперервного професійного розвитку та відповідального прийняття рішень [6]. Відтак актуалізується необхідність наукового осмислення креативності як складової професійної ідентичності майбутнього фахівця.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях [1; 4] поняття креативності розглядається як інтегративна особистісна якість, що виявляється у здатності до нестандартного мислення, продукування оригінальних ідей, гнучкого розв'язання проблем та творчої самореалізації в діяльності. Креативність трактується не лише як сукупність інтелектуальних здібностей, а й як складне утворення, що поєднує мотиваційні, емоційно-вольові та ціннісні компоненти особистості (В. Моляко, С. Сисоєва). Професійна ідентичність у науковому дискурсі визначається як результат процесу особистісного й професійного самовизначення, що відображає усвідомлення індивідом своєї належності до певної професійної спільноти, прийняття професійних цінностей, норм і смислів діяльності. Вона формується в процесі фахової підготовки та безпосередньо пов'язана з активною позицією здобувача освіти, його здатністю до рефлексії та саморозвитку.

Науковці [1; 4] наголошують на тісному взаємозв'язку креативності з особистісним і професійним самовизначенням. Креативність виступає важливим чинником становлення професійної ідентичності, оскільки забезпечує готовність майбутнього фахівця до пошуку індивідуального стилю діяльності, прийняття відповідальних рішень і реалізації власного професійного потенціалу. У межах педагогічної творчості креативність розглядається як умова ефективного функціонування в сучасному освітньому середовищі та як показник зрілості професійної позиції [3]. Узагальнення позицій вітчизняних і зарубіжних дослідників дає підстави стверджувати, що розвиток креативності є необхідною умовою формування цілісної професійної ідентичності майбутнього фахівця. Саме креативність забезпечує інтеграцію знань, умінь і цінностей, сприяє професійній мобільності та готовності до інноваційної діяльності в умовах сучасних суспільних викликів.

Креативність у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях [1; 4] розглядається одночасно як стійка особистісна якість і як важлива професійна компетентність майбутнього фахівця. Як особистісна характеристика вона виявляється у здатності до оригінального мислення, відкритості до нового досвіду, гнучкості у прийнятті рішень та прагненні до самовираження. У професійному вимірі креативність забезпечує готовність здобувача освіти до інноваційної діяльності, пошуку нестандартних шляхів розв'язання фахових завдань і адаптації до змінних умов професійного середовища [5].

У структурі професійної ідентичності креативність відіграє системоутворювальну роль, впливаючи на формування її основних компонентів. У ціннісно-мотиваційному компоненті креативність зумовлює позитивне ставлення до обраної професії, внутрішню мотивацію до саморозвитку та прийняття професійних цінностей. У когнітивному компоненті вона сприяє глибшому осмисленню змісту професійної діяльності, інтеграції знань і розвитку здатності до рефлексії. У діяльнісному компоненті креативність виявляється у сформованості індивідуального

стилю професійної діяльності, ініціативності та готовності до творчого застосування набутих умінь і навичок.

Вплив креативності на професійну самореалізацію майбутнього фахівця полягає у здатності особистості усвідомлювати власний професійний потенціал і активно реалізовувати його в процесі освітньої та майбутньої професійної діяльності. Розвинена креативність сприяє підвищенню рівня професійної впевненості, автономності та відповідальності, що є важливими показниками сформованої професійної ідентичності та передумовами успішної самореалізації в сучасному соціально-професійному просторі. Ефективний розвиток креативності майбутніх фахівців у закладах вищої та фахової передвищої освіти значною мірою залежить від організації освітнього середовища, яке має створювати умови для вільного самовираження, ініціативності та творчого пошуку [2]. Освітнє середовище, зорієнтоване на особистісний розвиток здобувачів освіти, сприяє активізації їхнього творчого потенціалу, формуванню позитивної мотивації до навчання та готовності до інноваційної діяльності [2].

Важливою педагогічною умовою розвитку креативності є впровадження активних та інтерактивних методів навчання, що забезпечують залучення студентів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі. Проектна діяльність і проблемне навчання стимулюють самостійність, критичне та дивергентне мислення, сприяють формуванню вміння застосовувати знання у нових ситуаціях. Рефлексивні методи навчання, своєю чергою, забезпечують усвідомлення власних досягнень, аналіз професійного досвіду та розвиток здатності до самокорекції [7]. Особлива роль у підтримці та розвитку творчої ініціативи студентів належить викладачеві, який виступає не лише джерелом знань, а й фасилітатором освітнього процесу. Педагогічна позиція викладача, орієнтована на співпрацю, довіру та заохочення нестандартних ідей, створює психологічно безпечне середовище для творчого самовираження здобувачів освіти. Саме така взаємодія сприяє формуванню креативності як важливої складової професійної ідентичності майбутнього фахівця.

Узагальнено, що в умовах сучасних викликів професійної підготовки фахівців у закладах вищої та фахової передвищої освіти особливої актуальності набуває проблема розвитку креативності здобувачів освіти. Креативність розглянуто як інтегративну особистісну якість і професійну компетентність, що забезпечує здатність майбутнього фахівця до гнучкого мислення, інноваційної діяльності та ефективної адаптації до змінних умов професійного середовища. Обґрунтовано, що креативність є важливою складовою професійної ідентичності майбутнього фахівця, оскільки вона впливає на формування його ціннісно-мотиваційного, когнітивного та діяльнісного компонентів, сприяє усвідомленню власної професійної ролі та створює передумови для успішної професійної самореалізації. Розвиток креативності в освітньому процесі закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої освіти постає необхідною умовою підготовки конкурентоспроможного фахівця, здатного до безперервного професійного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред.: В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
2. Листопад О. А. Творче розвиваюче освітнє середовище вищого педагогічного навчального закладу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць* / Ред. кол.: Н. В. Гузій (відп. ред.). Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип 22 (32). С. 74–80.
3. Листопад О. А. Феномен творчості: мотивація творчої діяльності та особистісні риси творців. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / [гол. ред.. Мартинюк М. Т.]. Умань: ПП Жовтий, 2011. Ч.3. С. 136–146.

4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.

5. Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми: колективна монографія / авт. кол.: В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, Є. Р. Борінштейн, М. С. Гальченко, М. В. Ліпін, Д. В. Погрібна, Н. В. Савчук, О. А. Федорчук. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. 320 с.

6. Lystopad O., Mardarova I., Lystopad N., & Hudanych N. Innovative Activity as a Factor in the Professional Development of Preservice Teachers. *Modern vectors of science and education development in China and Ukraine (中国与乌克兰科学及教育前沿研究)*: International annual journal. Odesa: South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Harbin: Harbin Engineering University, 2025. Issue 11. P. 209–222. DOI: 10.24195/2414-4746-2025-11-19

7. Semeniyko Y., Mardarova I., Lystopad O., Rybak O., Samoilenko V. & Hrechanyovska O. Strengthening students' proficiency in digital technologies and the SMART society. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 2024. 16 (1), 608–622. DOI: <https://doi.org/10.18662/rem/16.1/840>

COMMUNICATIVE CULTURE OF A PR SPECIALIST AS A FACTOR OF EFFECTIVE INTERACTION WITH THE SOCIETY DURING WAR

*Mariia LITVYNENKO, National Institute of PR, Journalism and Cybersecurity
Kyiv University of Culture
SA – Liudmyla VORONOVSKA, Candidate of Philosophical Sciences, Associate
Professor
National University of Civil Defense of Ukraine*

Modern wars are not only military conflicts, but also complex social, informational and psychological phenomena. For the state and society, effective communication becomes a key factor in survival in crisis conditions. Public relations (PR) specialists play an extremely important role in this process, as they are intermediaries between state bodies, the media and the population. In wartime, the communicative culture of a PR specialist becomes a critical factor in building trust, consolidating society, and ensuring effective information interaction.

Communicative culture is defined as a set of knowledge, skills, values, and ethical norms that ensure effective interpersonal, group, and mass communication. It includes the ability to formulate messages in a way that is understandable to different audiences, correctly assess social and cultural contexts, effectively respond to criticism and manipulation, and maintain psychological stability in difficult situations. For Ukrainian PR specialists, the war became an extraordinary test of professional and psychological competence.

During the full-scale Russian invasion, Ukrainian PR specialists actively worked on the formation of a unified information policy aimed at supporting citizens and international mobilization of support for Ukraine. For example, specialists from the Ministry of Defense of Ukraine and volunteer organizations created information channels on social networks that promptly reported on the situation at the front, safe evacuation routes, humanitarian aid and psychological support for citizens. This process required a high level of communication culture, the ability to quickly respond to crises and ensure the accuracy of information.

Communicative culture also includes the psychological competence of a PR specialist. In crisis conditions, a specialist often works with people who are under stress or in traumatic states. The ability to empathize, emotional self-regulation and maintain psychological balance becomes an important component of professional effectiveness. Without these skills,

communication can become a source of additional stress for the audience or create a risk of spreading panic.

One of the key aspects is the ethical component of communicative culture. In wartime, manipulation, disinformation or the use of fear to control the behavior of citizens are unacceptable. A PR specialist must adhere to the principles of transparency, honesty, and social responsibility. In the Ukrainian context, an example of effective adherence to these principles is the work of volunteer media and information headquarters, which promptly disseminate truthful information about the humanitarian situation, while avoiding exaggeration or sensationalism.

The special role of communicative culture is manifested in working with an international audience. During the war, Ukrainian PR specialists actively communicate with world media, governments, and international organizations. They shape the image of Ukraine as a state that protects democracy and human rights, refute disinformation, and generate global support. The effectiveness of this work largely depends on the ability of the PR specialist to build communication taking into account the cultural characteristics of the international audience, to conduct reasoned discussions, and to understand the psychology of message perception in different countries.

Communicative culture also includes crisis management and strategic communications planning skills. A PR specialist must predict the audience's reaction to various messages, plan communication campaigns, and coordinate the work of various information channels. In wartime, these skills ensure effective coordination of the actions of state, public, and media structures, and also contribute to maintaining social stability.

Scientific studies confirm that a high level of communicative culture of a PR specialist contributes to the formation of trust, strengthening social cohesion, and effective delivery of critically important information. As noted by Ukrainian researcher O. Kovalchuk, a competent PR specialist in crisis conditions is able not only to inform society, but also to form psychological comfort, moral support, and social solidarity [1, 12].

War experience has shown that communicative culture includes not only professional knowledge and skills, but also the ability to flexibly adapt to new conditions, intercultural interaction, and ethical responsibility. Ukrainian PR specialists constantly work in a fast-paced media space, responding to the challenges of information warfare and ensuring the correct delivery of messages to various target audiences.

A high level of communicative culture also ensures effective work with the media and social networks. A specialist must not only form content, but also assess its psychological impact, predict possible reactions and prevent the spread of panic. During the war period, Ukrainian PR specialists actively use social networks to shape the country's image in the international arena, conduct information campaigns and coordinate humanitarian actions.

Thus, the communicative culture of a PR specialist is a fundamental factor in effective interaction with society during war. It combines knowledge, professional skills, psychological resilience and ethical principles that ensure the appropriate level of trust, consolidation of citizens and successful information both at the national and international levels.

Therefore, the training of modern PR specialists should include the comprehensive development of a communicative culture capable of ensuring effective, ethical and psychologically sound interaction with society in any crisis conditions. The development of these competencies is the key to professional efficiency, social responsibility and strengthening citizens' trust in information during war.

REFERENCES

1. Kovalchuk O. Social adaptation and communicative competence of PR specialists in crisis situations. Kyiv, 2023.
2. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. New York: Anchor Books.

3. Grunig J. E., Hunt T. Managing Public Relations. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1984.
4. Kremen V. G. Philosophy of humanism in education. Kyiv, 2021.
5. Kotler P., Keller K. Marketing Management. 15th Edition. Pearson, 2016.
6. Heath R.L., Johansen W. Public Relations and Crisis Management. Routledge, 2020.

ЦИФРОВІ РЕСУРСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

*Марія ЛІСНЕВСЬКА, факультет харчових технологій та управління
якістю продукції АПК, ХТ-220016
Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

У сучасному світі цифровізація стала одним із ключових чинників трансформації навчального процесу. Широке використання цифрових технологій, онлайн-платформ і мультимедійних ресурсів відкриває нові можливості для організації навчання, розширює доступ до інформації та сприяє формуванню важливих компетентностей сучасного фахівця. В. Биков визначає цифрову компетентність педагога як «знання, уміння та навички у галузі інформаційно-омунікаційних технологій та здатність застосовувати їх у професійній діяльності» [1]. У цьому контексті особливої актуальності набуває використання цифрових ресурсів як інструменту формування міжкультурної компетентності студентів, оскільки вони забезпечують доступ до різноманітних культурних середовищ і створюють умови для безпосередньої міжкультурної взаємодії.

Міжкультурна компетентність розглядається як інтегративна характеристика особистості, що передбачає знання про культурні особливості різних народів, уміння ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, а також сформованість ціннісних орієнтацій, спрямованих на толерантність, відкритість і готовність до міжкультурного діалогу. У процесі її формування важливу роль відіграє можливість ознайомлення студентів із автентичними культурними практиками, мовними моделями та комунікативними традиціями різних країн. Саме цифрові ресурси значною мірою розширюють такі можливості, забезпечуючи інтерактивний і доступний формат взаємодії з іншомовним та іншокультурним середовищем [2].

Цифрові платформи, онлайн-курси, освітні відеоресурси, подкасти, міжнародні освітні спільноти та соціальні мережі створюють умови для безпосереднього контакту студентів із носіями інших культур. Використання таких ресурсів дозволяє організовувати віртуальні міжкультурні обміни, спільні міжнародні проекти, онлайн-дискусії та вебіари, що сприяє розвитку комунікативних навичок і формуванню здатності до взаєморозуміння у багатокультурному середовищі. Важливою перевагою цифрових технологій є також можливість працювати з автентичними матеріалами, такими як відео, медіатексти, блоги, новинні ресурси та інші цифрові джерела, які відображають реальні культурні практики та комунікативні моделі.

Особливу роль у формуванні міжкультурної компетентності відіграють інтерактивні освітні ресурси, що стимулюють активну участь студентів у навчальному процесі. Онлайн-платформи для спільної роботи, цифрові навчальні середовища, відеоконференції та інструменти колективного проектування сприяють розвитку навичок міжкультурної комунікації, співпраці та критичного мислення. Такі формати

навчання дозволяють моделювати реальні ситуації міжкультурної взаємодії, у яких студенти можуть застосовувати мовні та соціокультурні знання на практиці.

Використання цифрових ресурсів також сприяє розвитку культурної рефлексії та усвідомленню студентами власної культурної ідентичності. Порівняльний аналіз культурних явищ, представлений у цифровому середовищі, допомагає студентам краще зрозуміти як особливості інших культур, так і специфіку власної культурної традиції. Це формує здатність до критичного осмислення культурних відмінностей, розвитку толерантності та готовності до конструктивного міжкультурного діалогу.

Водночас ефективне використання цифрових ресурсів у формуванні міжкультурної компетентності потребує відповідної методичної організації навчального процесу. Викладачі повинні добирати цифрові інструменти з урахуванням освітніх цілей, рівня підготовки студентів і специфіки навчальної дисципліни. Важливим є поєднання цифрових технологій із інтерактивними методами навчання, такими як проєктна діяльність, міжкультурні дискусії, аналіз медіатекстів і виконання творчих завдань.

Отже, цифрові ресурси є ефективним інструментом формування міжкультурної компетентності студентів у сучасному освітньому середовищі. Вони забезпечують доступ до різноманітних культурних практик, сприяють розвитку комунікативних навичок, формують культурну чутливість і відкритість до міжкультурної взаємодії. Інтеграція цифрових технологій у навчальний процес дозволяє створити інноваційне освітнє середовище, що відповідає вимогам глобалізованого світу та сприяє підготовці фахівців, здатних ефективно діяти у багатокультурному професійному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В.Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v8/i10/7.pdf>.
2. Тепла О. М., Дубровіна І. В., Силенко Ю. В. Цифрова компетентність педагога в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти у світлі сучасних викликів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 3 (53). С. 100-106.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОХАНOSTI У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

*Каріна МАМАЄВА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Стан закоханості у підлітків нерідко викликає емоційну нестабільність, різкі коливання настрою та внутрішню напругу, що часто створює проблеми, адже невизначеність у власних почуттях і залежність від взаємності можуть як підвищувати, так і знижувати самооцінку. Перебуваючи у стані закоханості підлітки часто відчують зміни у ставленні до навчання, скаржаться на погіршення здатності до концентрації, мають помітні зміни у поведінці та спілкуванні з однолітками й батьками. Недостатній життєвий досвід і нерозуміння природи власних емоцій призводять до непорозумінь, конфліктів та труднощів у міжособистісних стосунках. Зазначені проблеми актуалізують наукові розвідки, присвячені дослідженню психологічних особливостей закоханості у підлітковому віці.

Мета дослідження – охарактеризувати психологічні особливості прояву закоханості у підлітковому віці, визначити вплив закоханості на емоційний стан, поведінку і міжособистісні стосунки підлітків.

Інтенсивне формування емоційної сфери особистості, визначення самоцінності і розвиток здатності до побудови глибоких взаємин відбувається у підлітковому віці. Міжособистісні стосунки виступають базовою умовою формування особистості, оскільки забезпечують соціальне середовище, у якому відбувається становлення ідентичності, розвиток комунікативних навичок та емоційна зрілість. Розуміння впливу закоханості на поведінку й соціальні стосунки дає можливість батькам, педагогам і психологам своєчасно підтримувати молодь, запобігати емоційним труднощам і сприяти формуванню здорових моделей взаємодії.

Привабливість як соціально-психологічний феномен є одним із провідних факторів формування стійких і глибоких стосунків, оскільки впливає на вибір партнера, інтенсивність взаємодії та рівень симпатії. Водночас привабливість включає не лише фізичні, а й поведінкові та емоційні характеристики.

Різноманіття типів стосунків – приятельські, товариські, дружні, любовні, подружні та родинні – визначається різним рівнем емоційної залученості, взаємної відповідальності, стабільності та інтенсивності контактів [1].

Критерії диференціації стосунків (тривалість, дистанція, частота контактів, очікування та рівень саморозкриття) дозволяють описувати їх структуру в термінах сучасної соціальної психології та теорії прив'язаності.

Найбільша глибина саморозкриття характерна для дружби, кохання і подружжя, оскільки саме ці форми взаємин забезпечують високий рівень довіри, емпатії та психологічної безпеки. Дружба й любов є провідними цінностями особистості, що впливають на формування життєвих орієнтацій та моральних установок, а також сприяють духовному та емоційному розвитку.

Важливим компонентом психологічного благополуччя підлітків є емоційна стійкість. Підлітковий вік є сенситивним періодом для розвитку самосприйняття, оскільки відбувається перебудова самооцінки, формування власного «Я» та пошук соціальної ролі. Позитивне самосприйняття виступає умовою ефективної соціалізації, адже підлітки з адекватною самооцінкою демонструють кращу академічну мотивацію, вищий рівень емоційного благополуччя та стабільніші стосунки з оточенням. Емоційна підтримка з боку батьків, братів, сестер і значущих дорослих підсилює відчуття безпеки, знижує тривожність, допомагає формувати впевненість у власних можливостях та сприяє стресостійкості. Підлітки, які відчувають сімейну підтримку, демонструють кращу адаптацію, рідше переживають депресивні епізоди та мають вищий рівень задоволеності життям, що підтверджується сучасними психологічними дослідженнями. Атмосфера довіри в родині формує модель здорових соціальних взаємин, сприяє відкритості у спілкуванні та закладає основу емоційної компетентності, необхідної в дорослому житті.

Підліткова закоханість є природним етапом психосексуального та емоційного розвитку, який відіграє важливу роль у формуванні здатності до близькості, довіри та майбутніх романтичних стосунків. Емоційна нестабільність підлітків у стані закоханості пов'язана з незрілістю емоційної регуляції та інтенсивністю нових переживань, що зумовлює коливання настрою, підвищену чутливість і вразливість. Перше романтичне почуття має важливе психологічне значення, оскільки допомагає формувати уявлення про себе, власну цінність, роль у стосунках і межі емоційної взаємодії. Реакція батьків на закоханість підлітка визначає модель його майбутніх стосунків: підтримка сприяє формуванню довірливих, здорових взаємин, а насмішки чи ігнорування спричиняють замкненість, тривожність і недовіру. Неприйняття та критика з боку дорослих можуть створювати у підлітків негативний досвід, що згодом

проявляється у складнощах побудови близьких стосунків, страху відторгнення чи надмірній залежності від партнера. Повага до переживань підлітка, відкритий діалог і підтримка сприяють розвитку емоційної зрілості, здатності до емпатії та формуванню здорової самооцінки [2, 12].

Таким чином, проблематика підліткової закоханості є надзвичайно актуальною, оскільки саме в цей віковий період інтенсивно розвивається емоційна сфера та формується здатність до глибоких і усвідомлених почуттів. Романтичні переживання підлітків істотно впливають на їхню самооцінку, поведінкові реакції та взаємини з оточенням, що робить це явище важливим об'єктом психологічного вивчення. Розуміння механізмів і наслідків підліткової закоханості є необхідним для батьків, учителів і психологів, адже це дозволяє своєчасно підтримати дитину, допомогти їй упоратися зі складними емоціями та сформувати здорові моделі міжособистісних стосунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балаж С. Підліткове кохання: Психологія та емоції на шляху до дорослості. *Менталзон*. 2024. URL: <https://mentalzon.com/uk/post/1612/>
2. Радченко Б. Особливості підліткового кохання. *Сімейні цінності*: навчально-методичний посібник до навчальної програми «Сімейні цінності». Івано-Франківськ: НАІР, 2013. 196 с. URL: <https://studfile.net/preview/11869210/page:12/>

TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN THE REALITIES OF WAR: THE POTENTIAL OF AI AS A TOOL FOR EDUCATIONAL RESILIENCE

*Olha MAHDIUK, PhD in Pedagogy, Associate Professor
Khmelnytskyi National University*

The current stage of development of Ukrainian society is marked by profound transformations caused by a full-scale war. The educational space operates in conditions of constant danger, psychological stress, disruption of the stability of the educational process and forced digitalization. The sphere of teaching foreign languages, which traditionally involves communicative interaction, emotional involvement and intercultural dialogue, is particularly vulnerable to these challenges. In these conditions, the search for tools that can ensure the continuity of learning, support student motivation and form educational resilience is becoming more urgent. One of such tools is artificial intelligence (AI).

The purpose of the theses is to analyze the potential of artificial intelligence in teaching foreign languages during wartime as a means of ensuring educational resilience and adapting to crisis conditions.

Educational resilience is considered as the ability of the education system, teacher and student to maintain the effectiveness of learning under conditions of uncertainty, stress and social upheaval. In this context, AI can perform compensatory, supportive and innovative functions.

The use of artificial intelligence technologies in teaching foreign languages opens up new opportunities for personalizing learning. Intelligent platforms are able to adapt educational material to the student's level of preparation, pace of work and individual educational needs. This is especially important in wartime, when students are in different psycho-emotional states and have unequal access to educational resources.

From a practical point of view, the use of artificial intelligence technologies in teaching foreign languages opens up wide opportunities for personalizing the learning

process. Intelligent educational platforms and language applications allow you to automatically diagnose the level of language preparation of students, identify gaps in knowledge and form individual learning trajectories. For example, AI-based systems can offer different types of tasks - from lexical and grammatical exercises to interactive dialogues - in accordance with the pace of work and learning needs of each student.

In real wartime conditions, personalization of learning becomes especially important, since students are in different psycho-emotional states, have different levels of concentration of attention and unequal access to stable Internet connection and educational materials. Artificial intelligence tools allow you to organize asynchronous learning, during which the student can perform tasks at a convenient time for him, receiving instant feedback without the constant presence of a teacher. This helps reduce learning stress and maintains motivation to learn a foreign language even in crisis conditions.

In addition, AI can be used to create adaptive educational materials: simplified texts for students with a lower level of language preparation, audio and video content with adjustable speech speed, as well as exercises for developing oral speech in the form of simulated dialogues. Practice shows that such tools are especially effective for students who are temporarily abroad or studying remotely, as they provide a constant language environment and individual support.

Thus, the practical implementation of artificial intelligence technologies in teaching foreign languages in military realities allows compensating for educational losses, ensuring flexibility of the educational process and implementing the principle of human-centeredness, focused on the needs and capabilities of each student.

AI also contributes to the development of learning autonomy. Chatbots, language simulators, automated systems for checking written and oral tasks provide the opportunity for independent language practice at any time and in any safe environment. Thus, dependence on the physical presence of the teacher and the stability of the schedule is reduced, which is critically important in wartime.

The psychological and pedagogical aspect of the use of AI deserves special attention. Interactive digital tools create a relatively safe space for language practice, in which the student is not afraid of mistakes and negative evaluation. This helps reduce anxiety and build self-confidence. In addition, the use of AI can serve as emotional support through individualized feedback and communication stability.

The use of artificial intelligence in teaching foreign languages also has a humanitarian dimension. A foreign language in wartime becomes a tool for international communication, reporting the truth about events in the country, and participating in global dialogue. AI helps to master the language tools for this communication more quickly, which strengthens the role of education as a factor in the cultural and informational stability of society.

At the same time, the integration of artificial intelligence into the educational process requires a balanced and methodically justified pedagogical approach. Unsystematic or excessive use of AI tools can lead to formalization of learning, a decrease in the level of independent cognitive activity of students and the loss of educational and value components of education. An important task for the teacher remains the selection of such digital tools that meet the didactic goals of the course, the age and psychological characteristics of education seekers, as well as the specifics of the formation of linguistic and intercultural competences.

Special attention should be paid to the ethical aspects of the use of artificial intelligence, in particular the issues of academic integrity, personal data protection and responsible use of automated assessment systems. AI cannot replace pedagogical interaction, empathy and live linguistic communication, which are key components of foreign language teaching. Therefore, the optimal model is a combination of traditional teaching methods with innovative digital technologies, in which artificial intelligence performs an auxiliary function - a tool for support, individualization and expansion of educational opportunities. Thus, the

effectiveness of implementing AI in the educational process is determined not so much by the level of technological development as by pedagogical expediency, the professional competence of the teacher, and the conscious choice of methods and forms of learning.

Therefore, artificial intelligence in teaching foreign languages in the realities of war appears as an important tool for educational sustainability. It ensures continuity of learning, promotes the development of student autonomy, supports motivation and adapts the educational process to new socio-cultural challenges. Prospects for further research lie in the development of methodological models for integrating AI into humanitarian education and studying its impact on the formation of educational, communicative and intercultural competencies of students.

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

*Валерія МЕЛЬНИК, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-2 група
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасний етап розвитку системи вищої освіти України характеризується підвищеною увагою до формування не лише професійних компетентностей, а й світоглядних орієнтирів, моральних цінностей та здатності до критичного аналізу інформації. У цьому контексті особливого значення набувають соціально-гуманітарні дисципліни, які відіграють важливу роль у формуванні професійної культури та розвитку критичного мислення майбутніх фахівців. Їх значення зростає в умовах сучасного інформаційного суспільства, де майбутні спеціалісти повинні не лише володіти фаховими знаннями, але й уміти аналізувати соціальні процеси, оцінювати інформацію, розпізнавати маніпуляції та формувати власну аргументовану позицію щодо актуальних суспільних явищ [2].

Метою сучасного підходу до розвитку системи вищої освіти є формування всебічно розвиненої особистості фахівця, здатного до самостійного мислення, відповідального прийняття рішень та критичного осмислення інформації. У цьому процесі соціально-гуманітарні дисципліни виконують важливу освітню та виховну функцію, оскільки саме вони забезпечують розвиток інтелектуальних, моральних та світоглядних якостей майбутніх фахівців. Сучасний освітній процес орієнтується на формування здатності студентів аналізувати складні суспільні процеси, розуміти взаємозв'язок між соціальними, політичними та культурними явищами, а також оцінювати інформацію з позицій наукової обґрунтованості та логічної аргументації. Саме соціально-гуманітарні науки сприяють формуванню навичок критичного мислення, адже їх зміст передбачає аналіз суспільних явищ, дискусії, осмислення різних точок зору та вироблення власної позиції на основі наукових знань [1].

Виходячи з сучасних наукових підходів, можна припустити, що соціально-гуманітарні дисципліни виступають важливим інструментом формування критичного мислення студентів. Їх зміст спрямований не лише на засвоєння певного обсягу знань, але й на розвиток здатності аналізувати суспільні процеси, оцінювати інформацію, аргументовано висловлювати власну позицію та приймати обґрунтовані рішення. Вивчення таких дисциплін, як філософія, соціологія, етика, культурологія, історія та

політологія, дозволяє студентам розширити світогляд, усвідомити складність соціальних процесів і навчитися критично оцінювати різні джерела інформації [1].

Проблема розвитку критичного мислення у вищій освіті активно досліджується українськими науковцями. Так, дослідниця Світлана Холодинська у своїй науковій праці підкреслює, що філософія та інші гуманітарні дисципліни відіграють ключову роль у формуванні здатності студентів до рефлексії, логічного аналізу та критичної оцінки інформації. Авторка зазначає, що сучасне інформаційне середовище характеризується надмірністю даних, поширенням маніпулятивних комунікацій та дезінформації, що зумовлює необхідність формування у здобувачів освіти навичок критичного мислення як важливого інструменту інтелектуальної автономії особистості. У таких умовах студенти повинні навчитися не лише сприймати інформацію, а й аналізувати її джерела, перевіряти достовірність та оцінювати можливі наслідки використання цієї інформації у професійній діяльності [4].

Подібну позицію підтримують і інші українські дослідники у сфері педагогіки та освітології. У сучасних наукових дискусіях підкреслюється, що гуманітарні дисципліни сприяють формуванню світоглядної культури студентів, розвивають здатність до аналізу соціальних явищ та забезпечують інтеграцію професійних знань із суспільними цінностями. Науковці наголошують, що у процесі викладання соціально-гуманітарних дисциплін формується здатність майбутніх фахівців до самостійного мислення, аргументованого висловлення позиції та відповідального ставлення до результатів своєї діяльності. Крім того, гуманітарні науки сприяють розвитку комунікативних навичок, уміння вести дискусію, аналізувати різні точки зору та знаходити оптимальні шляхи вирішення соціальних проблем [3].

Важливою складовою професійної культури є академічна доброчесність, яка виступає фундаментальною цінністю сучасної університетської освіти. У наукових дослідженнях підкреслюється, що академічна доброчесність ґрунтується на принципах чесності, довіри, відповідальності та поваги до інтелектуальної власності. Дотримання цих принципів сприяє формуванню відповідального ставлення до навчальної та наукової діяльності, а також забезпечує розвиток культури наукового мислення. Формування академічної доброчесності особливо важливе в умовах цифровізації освіти, коли студенти мають широкий доступ до інформаційних ресурсів і повинні вміти правильно використовувати наукові джерела, дотримуючись етичних норм наукової діяльності [2].

У наукових працях Валентини Кубко наголошується, що академічна доброчесність і гуманістичні принципи освіти формують моральну основу професійної діяльності та сприяють розвитку відповідального наукового мислення, особливо в умовах цифровізації освіти та активного використання новітніх технологій. Дослідниця підкреслює, що формування академічної культури повинно здійснюватися системно, у процесі вивчення різних дисциплін, зокрема соціально-гуманітарних, які формують етичні орієнтири та розвивають відповідальне ставлення до результатів інтелектуальної діяльності [5]. Подібну думку висловлює й Ю. Александрова, яка підкреслює, що розвиток критичного мислення та етичної культури студентів є необхідною умовою підготовки фахівців, здатних ефективно діяти в умовах швидких соціальних і технологічних змін [4].

Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє стверджувати, що соціально-гуманітарні дисципліни виконують комплексну функцію у системі вищої освіти. Вони сприяють формуванню світоглядних орієнтирів, розвитку критичного мислення, становленню академічної культури та підвищенню рівня професійної відповідальності майбутніх фахівців. Завдяки цим дисциплінам студенти отримують можливість не лише засвоїти певний обсяг знань, але й сформувати ціннісні орієнтири, необхідні для професійної та громадянської діяльності. Крім того, соціально-гуманітарні науки

сприяють розвитку аналітичних здібностей, формують здатність до прогнозування соціальних процесів та допомагають майбутнім фахівцям адаптуватися до складних умов сучасного суспільства [5].

Таким чином, аналіз сучасних наукових праць українських дослідників дає підстави стверджувати, що соціально-гуманітарні дисципліни відіграють важливу роль у системі професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Вони забезпечують не лише передачу знань про суспільство, культуру та моральні цінності, а й сприяють формуванню здатності студентів до аналітичного та критичного осмислення інформації. Завдяки вивченню гуманітарних дисциплін студенти розвивають навички аналізу соціальних процесів, уміння оцінювати різні джерела інформації та формувати власну аргументовану позицію щодо актуальних суспільних проблем.

Важливо підкреслити, що в умовах сучасного інформаційного суспільства критичне мислення стає однією з ключових компетентностей майбутнього фахівця. Надмірний обсяг інформації, швидке поширення новин та розвиток цифрових технологій створюють нові виклики для освітньої системи. Саме тому формування здатності до критичного аналізу інформації, перевірки її достовірності та усвідомлення можливих маніпуляцій є важливою складовою професійної підготовки студентів. У цьому процесі соціально-гуманітарні дисципліни відіграють особливу роль, оскільки вони навчають студентів мислити логічно, аналізувати різні точки зору та робити обґрунтовані висновки.

Крім того, соціально-гуманітарні науки сприяють формуванню академічної культури та розвитку принципів академічної доброчесності, які є невід'ємною частиною сучасної університетської освіти. Дотримання етичних норм наукової діяльності, повага до інтелектуальної власності та відповідальне ставлення до результатів власної роботи формують основу професійної етики майбутніх фахівців. У цьому контексті гуманітарні дисципліни виступають не лише джерелом знань, а й важливим інструментом виховання моральних та етичних цінностей.

Отже, соціально-гуманітарні дисципліни є важливим чинником розвитку критичного мислення, формування академічної доброчесності та становлення професійної культури майбутніх фахівців. Вони забезпечують інтеграцію професійних знань із гуманістичними цінностями, сприяють розвитку аналітичних здібностей, формують відповідальне ставлення до професійної діяльності та підготовку фахівців, здатних ефективно діяти в умовах сучасних соціальних викликів та інформаційних трансформацій [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова Ю. Етичні проблеми наукової освіти в Україні // Humanities Studies. – 2023. URL:<https://humstudies.com.ua/article/view/285082>
2. Алексеева С. Методологія наукових досліджень та академічна доброчесність: виклики в умовах цифровізації // Витоки педагогічної майстерності. – 2024. URL:<https://sources.pnp.edu.ua/article/view/317624>
3. Кубко В. П. Ціннісний вимір академічної доброчесності в епоху штучного інтелекту // Культурологічний альманах. – 2025. URL:<https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/681>
4. Холодинська С. Роль філософії у формуванні критичного мислення здобувачів вищої освіти в умовах інформаційного суспільства // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування. – 2025. URL:https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/345704
5. Шестакова С., Сухомлинова О., Задоріна О. Академічна доброчесність: практика дотримання у зарубіжних країнах // Молодь і ринок. – 2023. URL:<https://mir.dspu.edu.ua/article/view/287676>

РОЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Маргарита МИХАЛЕНКО

ННІ «Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Професійна ідентичність сучасного фахівця визначає його здатність усвідомлювати власну роль у професійній діяльності, реалізовувати ціннісні орієнтації та підтримувати високий рівень відповідальності за результати своєї роботи. Формування професійної ідентичності є складним і тривалим процесом, що відбувається під впливом різних чинників: особистісних, соціальних, освітніх та професійних [1; 2]. У цьому контексті психолого-педагогічна підготовка студентів закладів вищої освіти відіграє ключову роль, забезпечуючи розвиток знань, умінь та цінностей, які визначають професійну самосвідомість [3].

Психолого-педагогічна підготовка охоплює вивчення основ психології, педагогіки, методології навчання та виховання, а також сучасних підходів до організації освітнього процесу. Така підготовка сприяє розвитку емоційного інтелекту, критичного мислення, комунікативних навичок та умінь саморегуляції, що є важливими компонентами професійної ідентичності [4]. Вона формує здатність студента усвідомлювати свої професійні компетентності, визначати особистісні та професійні цілі, оцінювати власну ефективність і відповідальність за прийняті рішення [5].

Соціально-психологічні аспекти психолого-педагогічної підготовки забезпечують формування у студентів здатності до адаптації у професійному середовищі, навичок командної взаємодії, толерантного ставлення до колег та клієнтів, а також уміння ефективно розв'язувати конфліктні ситуації [6]. Дослідження показують, що високий рівень професійної ідентичності сприяє внутрішній мотивації до навчання та професійного самовдосконалення, що безпосередньо впливає на майбутню кар'єрну реалізацію [7].

Психолого-педагогічна підготовка також формує ціннісні орієнтації майбутніх фахівців, допомагаючи усвідомити значення професійної діяльності для особистісного розвитку та суспільства в цілому. Зокрема, заняття з педагогіки та психології розвивають емпатію, професійну етику, відповідальність та самодисципліну, що сприяє формуванню цілісної професійної особистості [8; 9].

Важливим компонентом процесу є використання активних та інтерактивних методів навчання: рольові ігри, кейс-метод, групові дискусії, проєктна діяльність. Вони стимулюють рефлексію студентів, дозволяють моделювати професійні ситуації та приймати рішення в умовах наближених до реальної практики [10]. Такий підхід сприяє закріпленню знань і формуванню у студентів навичок, необхідних для самостійної та відповідальної професійної поведінки.

Викладачі психолого-педагогічних дисциплін виступають фасилітаторами та наставниками, створюючи сприятливий психологічний клімат у навчальному середовищі, підтримуючи мотивацію студентів та стимулюючи їх до саморозвитку. Партнерська взаємодія між викладачем і студентами сприяє розвитку автономності, критичного мислення та професійної самосвідомості [11].

Отже, психолого-педагогічна підготовка є основним чинником формування професійної ідентичності майбутніх фахівців. Вона забезпечує розвиток ціннісних орієнтацій, професійної самосвідомості, соціально-комунікативних та емоційних компетентностей, що визначають ефективність майбутньої професійної діяльності.

Посилення ролі психолого-педагогічних дисциплін у освітньому процесі ЗВО сприяє підготовці компетентних, соціально відповідальних і професійно мобільних фахівців [12].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Психологія професійної діяльності. Київ : Либідь, 2019. 384 с.
2. Ващенко М. М. Психолого-педагогічні основи професійної підготовки студентів. Київ : Академвидав, 2018. 320 с.
3. Луговий В. І. Компетентнісний підхід у вищій освіті. Київ : ІВО НАПН України, 2020. 312 с.
4. Максименко С. Д. Психологія особистості та професійна самосвідомість. Київ: КММ, 2020. 296 с.
5. Пометун О. І. Формування професійної ідентичності у студентів. Київ : А.С.К., 2019. 192 с.
6. Савченко О. Я. Гуманізація сучасної освіти. Київ : Освіта, 2017. 256 с.
7. Карамушка Л. М. Психологія професійного становлення особистості. Київ : Либідь, 2018. 384 с.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія та професійна комунікація. Львів : Магнолія, 2020. 448 с.
9. Журавльова Л. П. Соціальна компетентність особистості у професійній підготовці. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 210 с.
10. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання у вищій школі. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 184 с.
11. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології для розвитку професійної ідентичності. Київ : Академвидав, 2020. 352 с.
12. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ НА РОЗВИТОК SOFT SKILLS СТУДЕНТІВ ЗВО

Олексій МИХАЛЕНКО

ННІ «Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується суттєвими трансформаціями, зумовленими глобалізаційними процесами, цифровізацією та змінами вимог ринку праці до професійної підготовки фахівців [1; 2]. За цих умов провідним завданням закладів вищої освіти стає підготовка не лише висококваліфікованого спеціаліста, а й соціально зрілої особистості, здатної до ефективної комунікації, критичного мислення, командної взаємодії та безперервного саморозвитку [3].

У наукових дослідженнях soft skills розглядаються як сукупність універсальних надпрофесійних умінь і навичок, що забезпечують успішну соціальну та професійну діяльність особистості [4]. До них відносять комунікативні здібності, емоційний інтелект, лідерські якості, адаптивність, креативність та здатність до саморегуляції. Формування таких навичок є складним і тривалим процесом, який значною мірою відбувається саме в межах соціально-гуманітарної підготовки [5].

Соціально-гуманітарні дисципліни у системі вищої освіти спрямовані на формування світогляду студентів, розвиток їхніх ціннісних орієнтацій, громадянської свідомості та соціальної відповідальності [6]. Вивчення філософії, соціології, психології, педагогіки, етики та культурології створює умови для осмислення соціальних процесів, міжособистісних відносин і закономірностей розвитку особистості, що є основою розвитку soft skills [7].

Одним із ключових результатів соціально-гуманітарної підготовки є розвиток комунікативних навичок студентів. У процесі участі в дискусіях, обговореннях проблемних питань, групових формах роботи формується здатність аргументовано висловлювати власну думку, слухати співрозмовника та досягати порозуміння [8]. Такі вміння є необхідними для майбутньої професійної діяльності незалежно від галузі підготовки.

Значну роль соціально-гуманітарні дисципліни відіграють у формуванні критичного мислення студентів. Аналіз соціальних явищ і філософських концепцій сприяє розвитку здатності оцінювати інформацію, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та ухвалювати обґрунтовані рішення [9]. Критичне мислення є важливою складовою професійної компетентності сучасного фахівця.

Вивчення психологічних і педагогічних дисциплін сприяє розвитку емоційного інтелекту студентів, формуванню емпатії, толерантності та стресостійкості [10]. Розвинений емоційний інтелект забезпечує ефективну міжособистісну взаємодію, здатність до командної роботи та конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій [11].

Соціально-гуманітарна підготовка також сприяє формуванню соціальної компетентності, що проявляється у здатності студентів адаптуватися до соціальних змін, усвідомлювати власну роль у суспільстві та відповідально ставитися до професійної діяльності [12]. Особливої актуальності це набуває в умовах інтеграції України у європейський освітній простір.

Ефективність розвитку soft skills значною мірою залежить від застосування активних та інтерактивних методів навчання, зокрема дискусій, кейс-методу, рольових ігор та проєктної діяльності [13]. Такі методи сприяють формуванню навичок співпраці, самоорганізації та відповідальності за результати навчальної діяльності.

Важливу роль у формуванні soft skills відіграє викладач, який виступає фасилітатором освітнього процесу та створює сприятливий психологічний клімат у навчальному середовищі [14]. Партнерська взаємодія між викладачем і студентами стимулює розвиток самостійності, рефлексії та мотивації до саморозвитку.

Отже, соціально-гуманітарна підготовка є важливою складовою системи вищої освіти та має комплексний вплив на розвиток soft skills студентів закладів вищої освіти. Посилення її ролі сприятиме підготовці конкурентоспроможних, соціально відповідальних і професійно мобільних фахівців [15].

ЛІТЕРАТУРА

1. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. Київ : Знання України, 2019. 360 с.
2. Андрущенко В. П. Вища освіта України в умовах глобалізації. Київ : Педагогічна думка, 2018. 240 с.
3. Луговий В. І. Компетентнісний підхід у вищій освіті. Київ : ІВО НАПН України, 2020. 312 с.
4. Пометун О. І. Формування ключових компетентностей учнів і студентів. Київ: А.С.К., 2019. 192 с.
5. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання. Київ : Либідь, 2018. 400 с.
6. Савченко О. Я. Гуманізація сучасної освіти. Київ : Освіта, 2017. 256 с.
7. Максименко С. Д. Психологія особистості. Київ : КММ, 2020. 296 с.

8. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання у вищій школі. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 184 с.
9. Пасічник І. Д. Критичне мислення як освітній результат. Київ : Академвидав, 2019. 176 с.
10. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. Львів : Магнолія 2006, 2020. 448 с.
11. Карамушка Л. М. Психологія управління. Київ : Либідь, 2017. 384 с.
12. Журавльова Л. П. Соціальна компетентність особистості. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 210 с.
13. Морзе Н. В. Сучасні педагогічні технології у вищій освіті. Київ : Університет «Україна», 2021. 220 с.
14. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2020. 352 с.
15. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004.

HUMANITARIAN RESILIENCE. PROVIDING EDUCATIONAL AND CULTURAL SERVICES IN COMMUNITIES IN CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION

*Денис МИХНО, ННІ цивільного захисту, ОПс-25 група
НК – Олесь МІНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

The full-scale military aggression against Ukraine has become a systemic challenge for the functioning of territorial communities, significantly affecting the social infrastructure, the level of security and the quality of life of the population. In conditions of a prolonged military threat, mass destruction, forced displacement of citizens and an increase in the psychological burden on society, humanitarian resilience becomes of particular importance as a key condition for preserving the viability of communities.

The concept of humanitarian resilience encompasses the ability of communities to adapt to crisis conditions, ensure the continuity of educational, cultural and social processes, as well as maintain human potential and social cohesion. Education and culture in this context act as strategic resources that contribute not only to the transfer of knowledge and cultural values, but also to the formation of internal resilience of the individual and the community as a whole. The provision of educational services in communities under martial law takes place under fundamentally new circumstances. Educational institutions operate taking into account security risks, limited access to material and technical resources, unstable energy supply and personnel challenges. The response to these conditions was the introduction of distance and blended learning, the use of digital educational platforms and alternative forms of organizing the educational process at the community level.

Ensuring access to education for internally displaced persons, children from frontline and temporarily occupied territories is of particular relevance. Educational services should combine an educational component with psychosocial support aimed at overcoming the effects of stress, building emotional resilience, and restoring a sense of stability and security. Cultural services in conditions of military aggression play an important role in ensuring the humanitarian resilience of communities. Cultural institutions are transformed into spaces of social interaction, support and informal education. Cultural and artistic events, preservation of historical memory, support of language and traditions contribute to strengthening national

identity and social cohesion. An important factor of humanitarian resilience is the intersectoral interaction of local governments, educational and cultural institutions, public organizations and international partners. Such cooperation ensures the attraction of resources, the implementation of innovative approaches and the provision of targeted support to the most vulnerable groups of the population.

Therefore, the humanitarian resilience of communities in conditions of military aggression is formed through adaptive educational and cultural practices focused on human needs, the preservation of social ties and the development of human capital. Ensuring access to quality educational and cultural services is a necessary condition for the functioning of communities in a crisis period and their subsequent post-war recovery.

REFERENCES

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами). Верховна Рада України.
2. Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 № 2778-VI (зі змінами). Верховна Рада України.
3. Міністерство освіти і науки України. Офіційні роз'яснення щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. Офіційний сайт МОН України.
4. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. Діяльність закладів культури в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Міністерства.
5. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Education in emergencies and resilience. Офіційні аналітичні матеріали ЮНЕСКО.
6. United Nations Development Programme (UNDP). Community resilience and recovery in conflict settings. Аналітичні звіти ПРООН.
7. Децентралізація в Україні. Освітні та культурні послуги в територіальних громадах. Офіційний портал реформи децентралізації.

ВПЛИВ ТРИВАЛОГО СТРЕСУ НА ЕМОЦІЙНУ САМОРЕГУЛЯЦІЮ СТУДЕНТІВ

Діана НЕМНА, студентка ЕКПс-25 групи

НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

Тривалий стрес є одним із найпоширеніших психоемоційних станів, з яким стикаються студенти сучасних закладів освіти. Постійне навантаження, високі академічні вимоги, інформаційний тиск, зміни соціального середовища, а в українських реаліях також умови війни створюють комплекс факторів, що провокують систематичне емоційне напруження. В таких умовах особливого значення набуває емоційна саморегуляція, адже саме вона визначає здатність молодої людини керувати власним внутрішнім станом, адаптуватися до складних обставин і зберігати психологічну рівновагу.

Мета дослідження – визначити вплив тривалого стресу на емоційну саморегуляцію студентів та визначити фактори, що можуть посилювати або зменшувати цей вплив.

Наукові дослідження українських і зарубіжних психологів, серед яких О. Кулешова, І. Захарченко, М. Димченко, О. Прокопенко, М. Тесленко, І. Тесленко, В. Крупа, К. Мальцева та ін, свідчать, що тривалий стрес поступово виснажує емоційну

сферу студента, порушує природні механізми саморегуляції та призводить до зниження здатності контролювати власні переживання. Згідно з дослідженнями українських науковців, тривалий стрес може призводити до емоційного виснаження, зниження здатності до саморегуляції та погіршення навчальної мотивації. Студенти, які перебувають у стані хронічного стресу, часто відчують втому, апатію та емоційне виснаження, що негативно впливає на їхні навчальні результати та загальний психічний стан.

О. Кулешова та І. Захарченко зазначають, що «емоційна саморегуляція є важливою умовою збереження психічного здоров'я майбутніх фахівців, адже саме вона визначає рівень адаптації до стресових ситуацій» [1, 45]. Дослідниці підкреслюють, що формування навичок емоційної саморегуляції у студентів сприяє розвитку стресостійкості та підвищує ефективність професійної діяльності.

За результатами опитування студентів, проведеного М. Димченко, понад 60 % респондентів відзначають, що постійне відчуття тривоги, брак відпочинку та висока конкуренція негативно впливають на їхню здатність контролювати емоції. Авторка робить висновок, що «нестача внутрішніх ресурсів емоційного відновлення стає однією з ключових причин зниження академічної успішності» [2, 72].

О. Прокопенко у своєму дослідженні звертає увагу на зростання кількості випадків емоційного вигорання серед студентів під час війни. Вона пише, що «в умовах постійного інформаційного тиску, нестабільності та страху за майбутнє у студентів формується стан хронічного емоційного напруження, який перешкоджає ефективній саморегуляції» [3, 18]. Такий стан стресу призводить до зниження концентрації уваги, когнітивної активності та здатності адекватно реагувати на складні життєві ситуації.

Водночас розвиток емоційного інтелекту є одним із найефективніших засобів профілактики негативних наслідків тривалого стресу. За даними дослідження

На думку М. Тесленко та І. Тесленко, «високий рівень емоційного інтелекту дозволяє студентам усвідомлювати власні переживання, контролювати імпульсивні реакції та підтримувати психологічну рівновагу навіть у складних життєвих ситуаціях» [4, 54]. Таким чином, формування навичок емоційної саморегуляції та розвитку емоційного інтелекту є ключовими для збереження психічного здоров'я студентів.

Важливим чинником збереження емоційного здоров'я студентів є підтримка навчального середовища. Як зазначають В. Крупа та К. Мальцева, «соціальна підтримка групи та викладачів знижує ризик формування негативних емоційних патернів і сприяє розвитку внутрішньої мотивації» [5, 39]. Відповідне психологічне середовище допомагає студентам ефективніше справлятися зі стресом, підтримує адаптацію до навчального навантаження та запобігає розвитку емоційного вигорання. Спершу стрес проявляється у вигляді невеликої тривожності, підвищеної чутливості чи дратівливості, але за умови його тривалої дії відбувається емоційне виснаження, з'являється апатія, роздратування, зниження мотивації та труднощі з концентрацією уваги.

Порушення емоційної саморегуляції має прямий вплив на якість навчальної діяльності. Хронічний стрес знижує здатність мозку ефективно переробляти інформацію, погіршує пам'ять, мислення та швидкість виконання завдань. Студент, який перебуває у стані стійкого напруження, не може повністю зосередитися, часто відчуває втому навіть після відпочинку, а виконання навчальних завдань потребує значно більше зусиль, ніж зазвичай. Через це з'являється відчуття некомпетентності, провини та самокритики, що тільки поглиблює стресовий стан і створює замкнене коло емоційного виснаження.

Особливе навантаження на психіку студентів чинять зовнішні соціальні та інформаційні фактори. В умовах воєнного стану молодь перебуває в постійному режимі емоційної настороженості, що впливає на базові механізми саморегуляції.

Невизначеність, страх за життя близьких, часті новини про небезпеку, зміни планів і адаптація до нових умов навчання створюють хронічне тло тривоги, яке супроводжує студентів щоденно. О. Прокопенко підкреслює, що такий тип тривоги є особливо виснажливим, оскільки організм не отримує можливості повернутися у стан «спокою», а нервова система поступово втрачає гнучкість у реагуванні.

У той же час важливим фактором збереження емоційної стійкості виступає рівень розвитку емоційного інтелекту. Дослідження М. Тесленко та І. Тесленко показують, що здатність усвідомлювати власні емоції, розпізнавати їх, приймати та керувати ними дозволяє студентам адаптуватися до стресу без руйнівних наслідків. Молодь із високим рівнем емоційного інтелекту рідше стикається з емоційним вигоранням, легше долає складні періоди й демонструє більшу психологічну гнучкість.

Важливу роль у збереженні емоційної стійкості відіграє підтримка освітнього середовища. На думку В. Крупи та К. Мальцевої, соціальна підтримка з боку одногрупників і викладачів знижує ризик формування негативних емоційних патернів і сприяє посиленню внутрішньої мотивації студентів. Водночас відсутність підтримки, конфлікти або ізоляція поглиблюють негативний вплив тривалого стресу, знижують здатність до саморегуляції та підвищують ризик емоційного вигорання.

Загалом тривалий стрес має комплексний і багаторівневий вплив на емоційну сферу студентів. Він порушує внутрішню рівновагу, знижує здатність контролювати переживання, впливає на успішність, поведінку та загальний стан психічного здоров'я. У таких умовах надзвичайно важливо розвивати навички емоційної саморегуляції, формувати емоційний інтелект, забезпечувати психологічну підтримку та створювати безпечне освітнє середовище, у якому студент зможе не лише здобувати знання, а й зберігати власну психічну стабільність. Саме ці фактори визначають, наскільки ефективно молода людина зможе долати стресові впливи та зберігати внутрішню стійкість у сучасному динамічному світі.

Таким чином, вплив тривалого стресу на емоційну саморегуляцію студентів є комплексним і багатограним. Він зачіпає не лише психологічну сферу, а й когнітивні та соціальні аспекти життя молодої людини, формує схильність до емоційного вигорання, апатії та зниження навчальної мотивації. Усвідомлення цього впливу дозволяє визначити ключові напрями підтримки студентів, серед яких розвиток навичок саморегуляції, формування емоційного інтелекту, створення психологічно безпечного навчального середовища та надання соціальної підтримки. Комплексна реалізація цих заходів сприяє збереженню психічного здоров'я, підвищенню ефективності навчальної діяльності та формуванню стресостійких, адаптивних фахівців, здатних успішно реалізовувати себе у професійному та соціальному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кулешова О., Захарченко І. Емоційна саморегуляція як умова психічного здоров'я майбутніх психологів // Психологічний часопис Хмельницького нац. ун-ту. 2025. № 2. С. 43–47.
2. Прокопенко О.А. Емоційне виснаження студентів та втома під час війни // Психологія: теорія і практика. 2025. № 7. С. 15–21.
3. Димченко М. Особливості емоційної саморегуляції студентської молоді в стресових ситуаціях. Київ: НУБіП, 2024. 78 с.
4. Тесленко М., Тесленко І. Емоційний інтелект у структурі саморегуляції студентів-психологів // Науковий вісник ЦУ СУ. 2024. № 4. С. 52–56.
5. Крупа В., Мальцева К. Соціальний стрес та превалюючі стресори серед студентів бакалаврату НаУКМА // Наукові записки НаУКМА. Психологія і педагогіка. 2023. № 6. С. 36–41.

PSYCHOLOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS OF FUTURE SPECIALISTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

*Діана НЕМНА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Олеся МІНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

In modern conditions, dynamic socio-economic changes and increasing labor market requirements, professional training of future specialists cannot be limited only to the formation of professional competencies (hard skills). Soft skills are becoming increasingly important - universal socio-psychological skills that provide emotional stability, effective communication, harmonious teamwork, self-development and adaptability to any circumstances in life. Such skills determine the success and competitiveness of a specialist in his professional activity. Employers are looking for candidates who possess these skills in addition to technical knowledge.

Soft skills are a set of personal qualities, social attitudes that help us interact with others in the workplace or in society. These skills are important in our lives to build healthy relationships, communicate effectively, and solve problems calmly. They are intangible, subjective, and cannot be measured or evaluated like hard skills. They include: effective communication, a positive attitude, attention to detail, enthusiasm, initiative, organizational skills, strategic thinking, teamwork, active listening, problem or conflict resolution, cultural competence, mentoring and coaching, decision-making, time management, critical thinking, leadership, adaptability, flexibility, creativity, emotional intelligence, empathy, patience, and resilience.

The development of soft skills requires the creation of a single system of internal and external conditions that encompass the components of the cognitive, personal and activity content of the structure of the psyche. According to the results of the study by G. Horska and I. Melnychuk (2023), one of the leading psychological conditions for the development of soft skills is the actualization of the student's reflective position. This involves not only mastering communication techniques, but also a deep awareness of one's own psychological resources, personal internal position, attitude to the goal, content, tasks and methods of solving them in the process of professional definition. An important condition is the presence of a motivational environment that will facilitate the transition from passive assimilation of knowledge to active internal interest of a young specialist in personal growth and development. The authors emphasize that the transformation of an external stimulus (grades, program requirements, points) into an internal need for self-actualization is achieved through the awareness of the connection between "soft skills" and future competitiveness. The activation of the reflective position of a young specialist is an important link for the development of soft skills, therefore the psychological condition here will be the creation of such situations where the future specialist evaluates his own emotional reactions, problem-solving strategy, effective communication, the ability to work harmoniously in a team and demonstrate leadership qualities. Interactive learning will help in creating such situations, which includes: trainings, business games, role-playing situations, certain group projects and discussions. The use of training technologies allows you to simulate professional conflicts and stressful situations in a safe learning space. It is such methods that will help not only to identify and analyze your own skills, but also contribute to the development of emotional regulation, communication and cooperation, and of course help correct weaknesses in accordance with professional requirements.

One of the fundamental conditions is to teach students self-regulation and empathy skills. Special attention in the context of psychological conditions should be paid to the development of emotional intelligence, which the author (Furman V. V) considers as a basic platform for the formation of soft skills. In the process of professional training, this development should occur in the following areas:

- Emotional self-awareness: Teaching students to identify their own emotional states in situations of high cognitive load. This allows the future specialist to avoid “emotional burnout” even at the training stage.
- Empathy development: The psychological condition for successful teamwork is the ability to understand the emotional context of the interlocutor. Articles often note that the use of the method of active listening and decentering (the ability to look at the problem through the eyes of another) is key for future leaders and managers.
- Emotional regulation (stress tolerance): The conditions for the development of this skill are the mastery of psychological self-regulation techniques. It is important that the educational process contains elements of “controlled stress” (for example, public speaking or project defense in a short time) with subsequent debriefing – a discussion of how the student coped with anxiety. This becomes the basis for skills such as teamwork and conflict management.

And of course, a necessary condition is the psychological safety of the educational space, which implies support, respect, lack of fear of mistakes and the possibility of open self-expression. The teacher plays a very important role, because he acts not only as a carrier of knowledge, but also as a mentor for the personal development of students and future specialists. Psychological comfort and trust in the interaction between the teacher and the student provide an opportunity to experiment with new social roles. Therefore, professional competence, sensitivity, ability to empathy, understanding and support from the teacher will create favorable conditions for the development of soft skills.

Therefore, the development of soft skills of future specialists in the process of professional training is a complex and multi-component process that requires the creation of appropriate psychological conditions. The formation of a motivational and safe educational environment, the use of interactive teaching methods, the development of reflection and support from the teacher contribute to the harmonious combination of professional and personal qualities of future specialists. The implementation of these conditions increases the quality of professional training and the readiness of students for successful professional activity.

REFERENCES

1. Горська, Г. О., & Мельничук, І. Я. (2023). Психологічні умови розвитку soft skills майбутніх спеціалістів у процесі професійної підготовки. Наукові записки. Серія: Психологія, (2), 15–22.
2. Варгата О., Комар Т., Афанасенко В. та ін. Soft skills як важлива умова самотворення особистості фахівців соціономічних професій: теорія і практика : монографія. Primedia eLaunch LLC. 2023.
3. Фурман В. В. Розвиток емоційного інтелекту у професійному становленні студентів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2018. Вип. 4. С. 155–160
4. Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування soft skills студентів непедагогічних спеціальностей у процесі вивчення курсу «Педагогіка». Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2021. Вип. 1(48). С. 267–271.
5. <https://joinhandshake.com/blog/students/soft-skills-examples/> Soft skills 101: definition + 50 examples, by Ben Nemeroff
6. Englishcenter-12 Essential Business English Soft Skills for Effective Communication

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ РЯТУВАЛЬНИКА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Олександр ОРОВЕЦЬ, ННІ цивільного захисту, ЗМЦЗ-25-3

НК – Вікторія ГРОН, кандидат історичних наук

Національний університет цивільного захисту України

Сучасні умови несення служби рятувальниками в Україні характеризуються надзвичайною складністю: воєнний стан, масові руйнування, техногенні катастрофи та гуманітарні кризи висувають принципово нові вимоги до підготовки особового складу Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). Серед ключових складових професійної готовності рятувальника особливого значення набуває комунікативна компетентність – здатність ефективно передавати інформацію, координувати дії в команді та взаємодіяти з постраждалими в умовах екстремального стресу.

Комунікативна компетентність у науковій літературі визначається як інтегративна характеристика особистості, що охоплює знання мовних норм і правил спілкування, уміння адекватно сприймати, обробляти та передавати інформацію, а також здатність будувати ефективну взаємодію в різних соціальних контекстах [1, с. 45]. У контексті діяльності рятувальника ця компетентність набуває специфічного змісту, оскільки надзвичайні ситуації супроводжуються стресом, дефіцитом часу, шумовими перешкодами та значним психологічним тиском на всіх учасників операції. За таких умов навіть незначні комунікативні помилки можуть призвести до трагічних наслідків.

Аналіз практики діяльності підрозділів ДСНС України свідчить, що недостатній рівень комунікативної підготовки персоналу нерідко призводить до порушення координації під час аварійно-рятувальних робіт, виникнення конфліктних ситуацій у взаємодії з потерпілими та свідками, а також до зниження загальної ефективності ліквідації надзвичайних ситуацій [2, с. 112]. Особливо гостро ця проблема постає в умовах воєнного стану, коли рятувальники діють в умовах безпосередньої загрози для власного життя, необхідності взаємодії з різними силовими структурами та міжнародними організаціями.

Структура комунікативної компетентності рятувальника включає кілька взаємопов'язаних складових. Вербальна складова передбачає здатність чітко та лаконічно формулювати накази й повідомлення, уникати двозначностей і використовувати стандартизовану термінологію при передачі оперативної інформації. Невербальна складова охоплює контроль жестів, міміки та постави в стресових умовах. Соціально-перцептивна складова забезпечує здатність рятувальника точно зчитувати емоційний стан постраждалих і колег, розпізнавати ознаки психологічного шоку та обирати адекватну тактику комунікативної поведінки. Інтерактивна складова визначає вміння узгоджувати дії в команді, розподіляти ролі та підтримувати зворотний зв'язок під час виконання рятувальної операції [3, с. 78].

Гуманітарна підготовка у закладах вищої освіти системи ДСНС має забезпечувати інтегративний розвиток усіх зазначених складових. Практика свідчить, що найбільш ефективними методами формування комунікативної компетентності є рольові та ситуативні тренінги, що моделюють реальні умови надзвичайних ситуацій; вправи з відпрацювання стандартизованих комунікативних протоколів; міждисциплінарні заняття з психологами, що дозволяють опанувати техніки управління власним стресом і ефективної взаємодії з людьми у стані паніки. Важливим є також

системне вивчення типових комунікативних помилок, що траплялися під час реальних рятувальних операцій, та аналіз їх наслідків.

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану комунікативна компетентність рятувальника набуває додаткового виміру – міжвідомчої та міжнародної взаємодії. Координація з підрозділами Збройних сил України, Національної поліції, ДСНС та міжнародними гуманітарними організаціями вимагає не лише мовної підготовки, але й знання відповідних протоколів і форматів обміну інформацією. Відтак, розвиток комунікативної компетентності персоналу ДСНС є завданням стратегічного значення для системи цивільного захисту держави в цілому.

Окремої уваги заслуговує проблема психологічних бар'єрів у комунікації рятувальників. Дослідження показують, що тривале перебування в зоні надзвичайних ситуацій спричиняє емоційне виснаження, яке суттєво знижує якість комунікації: погіршується здатність чітко формулювати думки, слухати співрозмовника, контролювати власні емоційні реакції [4, с. 63]. Тому програми підготовки мають включати не лише відпрацювання комунікативних навичок, але й формування психологічної стійкості як необхідної умови їх збереження в екстремальних обставинах. Лише рятувальник, здатний зберігати емоційну рівновагу під час кризи, може забезпечити якісну комунікацію з колегами та постраждалими.

Важливим аспектом є також питання цифрових комунікацій у діяльності ДСНС. Використання сучасних засобів зв'язку – захищених радіоканалів, мобільних додатків для координації дій, геоінформаційних систем – вимагає від рятувальників не лише технічної грамотності, але й умінь оперативно обробляти та передавати цифрову інформацію в умовах обмеженого часу й ресурсів [5, с. 89]. Комунікативна підготовка у ЗВО системи ДСНС повинна інтегрувати роботу з цифровими інструментами в загальний контекст розвитку комунікативної компетентності, адже сучасний рятувальник діє в середовищі, де традиційні та цифрові канали комунікації нерозривно поєднані.

Зарубіжний досвід підготовки рятувальників також підтверджує пріоритетність комунікативної складової. Зокрема, у країнах НАТО стандарти підготовки підрозділів цивільного захисту передбачають обов'язкові курси з кризової комунікації, активного слухання та психологічної підтримки постраждалих. Впровадження таких підходів в українську систему підготовки кадрів ДСНС, з урахуванням вітчизняної специфіки та накопиченого досвіду роботи в умовах збройного конфлікту, є перспективним напрямом реформування галузевої освіти.

Отже, комунікативна компетентність є невід'ємним елементом професійної готовності рятувальника. Її цілеспрямоване формування в процесі гуманітарної підготовки сприяє підвищенню ефективності рятувальних операцій, забезпеченню безпеки особового складу та якості допомоги постраждалому населенню. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення конкретних методик і тренінгових програм для розвитку комунікативних навичок персоналу ДСНС України з урахуванням досвіду, накопиченого в умовах воєнного стану, а також адаптація кращих міжнародних практик до вітчизняних умов підготовки фахівців цивільного захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Тімченко О. В. Психологія кризових та екстремальних ситуацій : навч. посіб. Харків : НУЦЗУ, 2010. 392 с.
3. Євсюков О. П. Гуманітарна підготовка фахівців цивільного захисту: теорія і практика. Черкаси : НУЦЗУ, 2018. 210 с.

4. Лефтеров В. О. Психологічні технології особистісно-професійного розвитку рятувальників : монографія. Донецьк : ДЮІ МВС України, 2008. 487 с.

5. Садковий В. П. Управління силами цивільного захисту в надзвичайних ситуаціях : навч. посіб. Харків : НУЦЗУ, 2015. 324 с.

СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В ШВЕЦІЇ

*Павло ПАСІЧНИК, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-23-1 взвод
НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Система вищої освіти Швеції вельми нагадує системи вищої освіти інших європейських держав, ЗВО цієї скандинавської країни пропонують навчання, що відповідає європейським стандартам, оскільки Швеція прийняла Болонську систему, так само, як і інші країни Європи. Відповідно кваліфікація, яку студент отримує у шведському вузі, буде зрозуміла в усій Європі і світі. Університети Швеції пропонують три цикли програм для навчання: бакалаврат, магістратуру і докторантура / доктор філософії. Перший цикл (бакалаврська програма) – це програма навчання після закінчення середньої школи, тривалість якої зазвичай становить три роки. Магістерська програма являє собою наступний (після бакалаврату) цикл підготовки у вищому навчальному закладі, що триває один або два роки. Докторантура або програма підготовки доктора філософії (PhD) – це дослідницька робота, пов'язана з отриманням наукового ступеня, що є третім циклом системи вищої освіти Швеції. Тривалість роботи над такою програмою різна – все залежить від профілю наукової діяльності здобувача, університету тощо [1].

Навчальний рік у ЗВО Швеції складається з двох семестрів – осіннього (розпочинається в останніх числах серпня і триває до середини січня, з невеликими канікулами на різдвяні свята) і весняного (починається з середини січня і триває до середини червня). Швеція – невелика держава, тому кількість закладів вищої освіти тут невелика. Зокрема, в країні налічується близько 50 вищих навчальних закладів. Однак рівень викладання тут, а також матеріальна база не поступаються іншим європейським вищим навчальним закладам. Крім того, державна політика країни спрямована на те, щоб Швеція стала країною, де зосереджений найвищий науковий дослідний потенціал. У Швеції існує два типи вузів: власне університети (university) і університетські коледжі (högskola). Основна їхня відмінність полягає в тому, що університети можуть присуджувати ступінь доктора філософії, а університетські коледжі – ні. Хоча це правило має винятки. Що ж стосується диплома бакалавра або магістра, які пропонують університети та університетські коледжі, то вони нічим не відрізняються. Більш того, назви деяких högskola переводяться в англійському просто як «університет». Іноземні студенти, навчаючись за програмами бакалаврату та магістратури в цих двох типах навчальних закладів, ніякої різниці в навчанні не відчують [2].

Швеція – це країна, яка поєднує високу якість життя з передовими інноваціями та міцною освітньою системою. Вона є гарним місцем для здобуття вищої освіти завдяки своєму міжнародному підходу, акценту на сталому розвитку та новаторським методам викладання. Студенти з усього світу обирають Швецію не тільки через її престижні університети, але й через можливість здобути практичний досвід у провідних глобальних компаніях. Особливо привабливо для іноземних студентів є те,

що багато університетів пропонують англomовні бакалаврські програми, які відповідають сучасним вимогам ринку праці.

1. Університет Лунд (Lund University). Розташування: Лунд, південь Швеції, близько до Мальме та Копенгагена. Один із найстаріших і найвідоміших університетів Швеції, заснований у 1666 році. Університет Лунд входить до топ 100 найкращих університетів світу згідно з QS World University Rankings. Він відомий своїми науково-дослідними центрами та міжнародними програмами обміну. Великий акцент зроблено на інноваціях, сталому розвитку та практичному навчанні. Більшість викладачів мають тісні зв'язки з міжнародними компаніями та дослідницькими інститутами. Бакалаврські програми англійською мовою: International Business – готує студентів до роботи у міжнародних компаніях, зосереджуючи увагу на бізнес-стратегії, управлінні, маркетингу та фінансах; Development Studies – міждисциплінарна програма, яка вивчає проблеми глобального розвитку, включаючи соціальні, економічні та екологічні питання; European Studies – надає глибокі знання про європейську інтеграцію, політику, економіку та міжнародні відносини; Physical Geography and Ecosystem Science – для студентів, які хочуть досліджувати питання клімату, природних ресурсів [1].

2. Університет Уппсали (Uppsala University). Розташування: Уппсала, приблизно 70 км на північ від Стокгольма. Заснований у 1477 році, це найстаріший університет Швеції. Університет Уппсали відомий своєю потужною академічною репутацією і науковими досягненнями, особливо у сфері природничих наук і медицини. Особливості даного університету: Великий акцент на дослідженнях у природничих науках, медицині, соціальних науках та інженерії; Тісна співпраця з промисловими компаніями та науковими установами; Університет забезпечує міжнародний рівень освіти та пропонує багато стипендій для іноземних студентів. Бакалаврські програми англійською мовою: Game Design and Graphics – для студентів, які прагнуть працювати в індустрії відеоігор, охоплює графічний дизайн і програмування; Energy Transition - Sustainability and Leadership – міждисциплінарна програма, що фокусується на сталому розвитку та інноваційних рішеннях у галузі енергетики; Political Science – пропонує глибоке вивчення політики, урядування, міжнародних відносин та глобальних проблем.

3. Стокгольмський університет (Stockholm University). Розташування: Стокгольм, столиця Швеції. Це один з найбільших університетів Швеції, відомий своїми дослідженнями у сфері соціальних і природничих наук. Має тісні зв'язки з міжнародними організаціями та компаніями. Особливості даного університету: Близьке розташування до центру Стокгольма надає студентам доступ до багатой культури та можливостей стажування в міжнародних організаціях; Програми університету акцентують увагу на сталому розвитку, інноваціях і критичному мисленні. Бакалаврські програми англійською мовою: Earth Science, Climate, and Environment – програма, що досліджує питання зміни клімату, екологічних систем та їх взаємодії; Business Administration – готує фахівців для роботи у глобальних корпораціях, з акцентом на підприємництво, менеджмент і фінанси; Mathematics – для студентів, зацікавлених у дослідженні теоретичної та прикладної математики в сучасних галузях науки.

4. Технічний університет Чалмерс (Chalmers University of Technology) Розташування: Гетеборг, друге за величиною місто Швеції. Один із найкращих технічних університетів Європи, Чалмерс відомий своїм інноваційним підходом до технічної освіти та досліджень. Має міцні зв'язки з індустрією, особливо у сферах інженерії, інформаційних технологій та екологічних технологій. Особливості: Спеціалізується на технічних науках і інженерії. Студенти беруть активну участь у проектах, що стосуються екологічної стійкості та інновацій. Великий акцент на практичному застосуванні знань та співпраці з технологічними компаніями. Бакалаврські програми англійською мовою: Software Engineering – програма для студентів, які хочуть працювати в галузі розробки програмного забезпечення та

інформаційних технологій; Mechanical Engineering – підготовка інженерів для роботи в автомобільній, авіаційній та енергетичній індустріях; Sustainable Energy Systems – охоплює питання виробництва енергії з відновлюваних джерел, енергоефективності та інноваційних рішень у сфері енергетики [3]. Шведські університети пропонують широкий вибір бакалаврських програм англійською мовою для українських студентів, які бажають здобути високоякісну європейську освіту. Кожен університет має свої унікальні особливості та програми, які відповідають сучасним вимогам ринку праці. Швеція залишається привабливим напрямком для тих, хто прагне отримати міжнародну освіту з фокусом на інноваціях, сталому розвитку та практичному навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта та навчання в Швеції. URL: <https://cac-edu.com.ua/ua/sweden> (дата звернення: 22.01.2026).
2. Освіта у Швеції. URL: <https://interstudyconsulting.com/ua/country/sweden/> (дата звернення: 22.01.2026).
3. Університети в Швеції. URL: <https://osvita.in.net/abroad/313> (дата звернення: 22.01.2026).

ДЕОНТОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

*Артем ПЕТЮК, ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій»,
ПМ-23п група
НК – Ганна РЕДЬКІНА, кандидат політичних наук, доцент
Дніпровський державний технічний університет*

У сучасному суспільстві все більшої ваги набуває професіоналізм і моральна відповідальність людини за свої вчинки. Професійна діяльність людини повинна базуватися на спеціальних знаннях і навичках, на етичних нормах, моральних цінностях, дотриманні принципів гуманізму і поваги до інших. Цим аспектам присвячена деонтологія, як особлива галузь знань, що вивчає норми поведінки спеціаліста в межах його професії. Деонтологія є філософським і етичним вченням про професійний обов'язок, моральні засади і правила поведінки фахівця, є невіддільною частиною професійної культури і відіграє важливу роль у формуванні етичної відповідальності за свої вчинки перед роботодавцем й суспільством. Деонтологія особливо актуальна у професіях, де людина має справу з іншими людьми, їхнім здоров'ям, життям, правами, освітою, особистими даними. В таких сферах деонтологічна свідомість, високі моральні стандарти і внутрішня етична дисципліна мають надзвичайно велике значення. Особливої актуальності тема деонтології набуває у зв'язку з частими прикладами етичних порушень, професійного вигорання, байдужості, корупційних зловживань у різних сферах. Зростає попит на висококваліфікованих спеціалістів, які здатні якісно виконувати обов'язки, й діяти відповідально, чесно, відкрито. Втім, зараз етичні норми піддаються тиску комерційних інтересів, конкуренції, адміністративного тиску, правової невизначеності. У таких умовах деонтологія може бути тим етичним компасом, що допоможе фахівцю знайти правильне рішення у складних ситуаціях, не втрачаючи гідності та професійної честі.

Термін «деонтологія» для позначення вчення про належну поведінку, вчинки, образ дій був введений у XVIII ст. англійським філософом Й.Бентамом, який спочатку вкладав у поняття вузький релігійно-моральний зміст, маючи на увазі обов'язок і повинність віруючого перед Богом, релігією, релігійною громадою, а потім вжив його для позначення теорії моральності. Незабаром поняття деонтології стало використовуватися дещо в іншому змісті – як термін, що позначає належну поведінку, вчинки і дії окремої особистості чи фахівця, а не тільки віруючого, стосовно його релігійних обов'язків, а вчення – деонтологія – стала відрізнятися від аксіології – вчення про моральні цінності. З формуванням деонтології етика з моралі доброчесної поведінки перетворилася на мораль норми, оскільки норма фіксує належне, необхідне у визначених максимах, правилах. Так в історії етики був зроблений ще один крок від моралі окремих моральних якостей до моралі, що спирається на закон [1, 32; 2, 4; 3, 11]. Ця еволюція терміну від загальнорелігійного до професійно-орієнтованого є ключовою для розуміння сучасної деонтології, й підкреслює перехід від абстрактних моральних принципів до конкретних, імперативних вимог, які регулюють дії спеціаліста в певній сфері. Професійна деонтологія формує систему моральних зобов'язань, що впливають зі специфіки конкретного виду діяльності та відповідальності, покладеної на фахівця перед суспільством. Ці зобов'язання не обмежуються формальними правовими нормами, виходять за їхні межі, охоплюючи широкий спектр етичних дилем і морального вибору, з якими стикається професіонал. Деонтологія професійної діяльності є динамічною системою, яка розвивається під впливом суспільних змін, науково-технічного прогресу та трансформації професій, відображає прагнення суспільства до забезпечення високих стандартів професійної поведінки, захисту прав та інтересів споживачів послуг, підтримки довіри до професії в цілому.

Основні принципи професійної деонтології є фундаментальними нормами і правилами, що визначають належну поведінку і обов'язки фахівця у професійній діяльності, слугують етичним каркасом, що забезпечує високий рівень довіри до професії та захист інтересів суспільства. Ці принципи є універсальними, але їхнє застосування має специфічні особливості залежно від конкретної сфери діяльності:

1. Принцип відповідальності – один із найважливіших принципів. Фахівець несе відповідальність за всі свої дії та бездіяльність перед клієнтами, пацієнтами, здобувачами освіти, колегами, організацією та суспільством загалом. Цей принцип вимагає усвідомлення наслідків своїх рішень і готовності за них відповідати. Наприклад, у медицині це відповідальність лікаря за життя та здоров'я пацієнта, а в юриспруденції – відповідальність адвоката за якість захисту клієнта.

2. Принцип компетентності. Професіонал повинен мати необхідні знання, навички і досвід для ефективного виконання своїх обов'язків. Принцип передбачає постійне підвищення кваліфікації, самоосвіту, дотримання сучасних стандартів у галузі. Некомпетентність може призвести до негативних наслідків і є прямим порушенням професійного обов'язку.

3. Принцип конфіденційності. Вимагає зберігати в таємниці будь-яку інформацію, отриману під час виконання професійних обов'язків. Це стосується особистих даних клієнтів, діагнозів пацієнтів, комерційних таємниць та ін. Порушення конфіденційності підриває довіру і має юридичні наслідки. Наприклад, для соціального працівника це є нерозголошення інформації про людину, з якою він працює.

4. Принцип доброзичливості та неупередженості. Фахівець має ставитися до всіх клієнтів, пацієнтів чи інших осіб із повагою, без будь-яких упереджень або дискримінації (за расою, статтю, релігією, соціальним статусом та ін.). Усі дії повинні бути спрямовані на благо того, кому надається послуга, з дотриманням принципів справедливості та рівності.

5. Принцип поваги до особистості та її гідності. Кожна людина, з якою взаємодіє фахівець, має право на повагу до своєї гідності, автономії та самовизначення. Це включає отримання інформованої згоди на певні дії чи процедури, повагу до вибору та цінностей особистості.

6. Принцип професійної честі та гідності. Фахівець зобов'язаний підтримувати високий авторитет своєї професії, уникати будь-яких дій, що можуть скомпрометувати його особисто або професійну спільноту. Це також стосується дотримання етичних норм у стосунках з колегами та в публічній діяльності.

7. Принцип об'єктивності та правдивості. Цей принцип особливо важливий для таких професій, як журналістика, наука, судочинство, вимагає неупередженого збору та аналізу інформації, надання правдивих даних і уникнення будь-яких маніпуляцій.

Ці принципи взаємопов'язані й формують цілісну систему етичних орієнтирів, які допомагають фахівцям приймати правильні рішення в складних ситуаціях і гідно виконувати професійний обов'язок, є основою для розробки кодексів професійної етики, які деталізують загальні положення для конкретних професійних спільнот. Дотримання деонтологічних принципів сприяє особистісному і професійному зростанню спеціаліста, зміцненню довіри суспільства до відповідної професії й підвищенню її соціальної значимості.

Медицина деонтологія безпосередньо стосується найвищої цінності – життя і здоров'я людини. Її витоки сягають клятви Гіппократа, в якій закладено фундаментальні етичні принципи лікарської діяльності, такі як «не нашкодь» і збереження лікарської таємниці. Серед ключових деонтологічних принципів у медицині виділяють «не нашкодь», що є головним імперативом і вимагає максимально виваженого підходу до кожного етапу лікування; доброзичливість, яка зобов'язує медика діяти виключно на благо пацієнта, прагнучи покращити його стан; автономія пацієнта – гарантує його право на отримання повної інформації про свій стан та методи лікування, на вільний вибір і відмову від медичного втручання (принцип інформованої згоди). Конфіденційність інформації про пацієнта є непорушною, й формує фундамент довіри у відносинах «лікар-пацієнт». Відповідальність медичних працівників охоплює діагностування і лікування, дотримання високих стандартів гігієни, етики спілкування і постійного професійного розвитку. Етичні взаємини в колективі між лікарями різних спеціальностей та іншим персоналом будуються на взаємній повазі та співпраці, адже спільна мета – добробут пацієнта. У сучасному світі медична деонтологія постійно стикається з новими біоетичними дилемами, пов'язаними з розвитком технологій (питання еутаназії, трансплантології, репродуктивних технологій та ін.), що вимагає її безперервної адаптації й осмислення нових моральних викликів [3, 13].

Юридична деонтологія – це галузь юридичної науки про належну поведінку, обов'язки юриста, про кодекс його професійної поведінки, наука про застосування загальних норм права, моралі у діяльності юриста. Юристи, незалежно від їхньої спеціалізації (судді, прокурори, адвокати, слідчі, нотаріуси, юрисконсультанти), мають безпосередній вплив на долі людей, їхні права та свободи. Це зумовлює підвищені вимоги до їхньої моральної стійкості, неупередженості та професійної сумлінності. Юридична деонтологія формує моральний компас для юриста, допомагаючи орієнтуватися у складних ситуаціях, де правові норми можуть бути неоднозначними або коли виникає конфлікт між особистими переконаннями і професійним обов'язком, є запорукою ефективної та справедливої правової системи, що є фундаментальним для функціонування будь-якого демократичного суспільства [1, 8; 4, 4].

Деонтологія педагога є системою моральних обов'язків і етичних норм, які визначають належну поведінку вчителя у професійній діяльності, зосереджується на відповідальності перед учнями, їхніми батьками й суспільством, бо педагоги формують майбутнє покоління. Ключові принципи включають повагу до особистості дитини, її

гідності та прав, об'єктивність в оцінюванні, конфіденційність інформації про учнів та їхні родини, постійне самовдосконалення для забезпечення якісної освіти. Дотримання цих норм є фундаментом довіри до вчителя, сприяє створенню сприятливого освітнього середовища та ефективному виконанню місії виховання [5, 6-101].

У сучасному, динамічному світі, де професіоналізм нерозривно пов'язаний з моральною відповідальністю, деонтологія професійної діяльності є не просто філософським вченням про обов'язок, а життєво важливим етичним компасом для будь-якого фахівця. Деонтологія є невід'ємною частиною професійної культури, забезпечуючи високі стандарти діяльності та зміцнюючи довіру суспільства до всіх професійних спільнот.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ярошенко В.М., Єльчієва О.Р. Деонтологія соціальної роботи : навч. посіб. Миколаїв : Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського, 2020. 258 с.
2. Основи деонтології: навчальний посібник [Електронний ресурс] : навч. посібн. для студ. спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія», спеціалізації «Фізична терапія»/ укл. Ю.В.Копочинська, С.Б.Латенко; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані (558 КБ). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 87 с.
3. Попович Я.М. Особливості медичної етики та деонтології. *Медсестринство*. 2018. № 3. С.11-14.
4. Арабаджи Н.Б. Юридична деонтологія : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» Міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2023. 72 с.
5. Шевченко Ю.М. Педагогічна деонтологія : навч.-метод. посіб. [для студ. спеціальності «Початкова освіта»]. Мелітополь : Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. 130 с.

ERASMUS+: STRATEGICZNE HORYZONTY MOBILNOŚCI AKADEMICKIEJ I SOLIDARNOŚCI

*Maksym PONOMAR, student mundurowy
Akademia Pożarnicza w Warszawie
ON – Tetyana CHUBINA, dr hab., profesor
Narodowy Uniwersytet Obrony Cywilnej Ukrainy*

Erasmus+ to program współpracy międzynarodowej Unii Europejskiej z innymi krajami świata w dziedzinie edukacji, młodzieży i sportu. Program został nazwany na cześć holenderskiego myśliciela Erazma z Rotterdamu, który już w epoce Odrodzenia zrozumiał wagę wymiany doświadczeń. Dziś jest on kluczowym narzędziem budowy Europejskiego Obszaru Edukacji, wspierającym rozwój zawodowy obywateli na rzecz innowacji i spójności społecznej.

Etap programu 2021–2027 stał się znacznie potężniejszy: budżet przekraczający 28 miliardów euro pozwolił uczynić go bardziej inkluzywnym, cyfrowym i ekologicznym. Ukraina uczestniczy w konkursach jako kraj niestowarzyszony z programem (kraj partnerski), należąc do regionu krajów Partnerstwa Wschodniego.

Program jest otwarty dla osób w każdym wieku i o różnym pochodzeniu, oferując możliwości w obszarach edukacji formalnej i pozaformalnej. Komisja Europejska

współfinansuje projekty poprzez granty dla organizacji w wysokości od 35 000 do 4 mln euro.

Osoby fizyczne mogą ubiegać się o:

- Mobilność kredytową: staże lub studia (grant około 900 euro miesięcznie).
- Mobilność stopnia: studia magisterskie (około 1000 euro miesięcznie plus pokrycie kosztów podróży).
- Rozwój zawodowy: podnoszenie kwalifikacji, nauczanie oraz udział w wydarzeniach młodzieżowych.

Budżet projektów pokrywa koszty rozwoju infrastruktury, opracowania innowacyjnych programów nauczania, wymiany dobrych praktyk oraz szkolenia trenerów.

Ukraina jest liderem w regionie Partnerstwa Wschodniego pod względem liczby realizowanych inicjatyw. W latach 2021–2024 program sfinansował ponad 8 tysięcy projektów międzynarodowej mobilności akademickiej dla studentów i pracowników uniwersytetów oraz około tysiąca wymian młodzieżowych.

Ważnymi osiągnięciami stały się:

- 256 projektów Jean Monnet dotyczących studiów europejskich.
- 47 projektów budowania potencjału w szkolnictwie wyższym oraz 10 w kształceniu zawodowym.
- Dołączenie 40 instytucji szkolnictwa wyższego do Sojuszy Uniwersytetów Europejskich.
- Przyznanie 138 stypendiów na studia magisterskie dla Ukraińców za granicą.

Ponadto ponad 1400 placówek edukacyjnych uzyskało dostęp do Europejskiej Platformy Edukacji Szkolnej, a nauczyciele aktywnie korzystają z zasobów eTwinning do współpracy międzynarodowej.

Erasmus+ jako odpowiedź na wyzwania wojny. Od 2022 roku Komisja Europejska wprowadziła specjalne środki wsparcia dla Ukrainy. Wyasygnowano 200 milionów euro dla ukraińskich studentów i wykładowców. Budżety, które wcześniej były przeznaczone dla rosyj i białorusi, zostały przekierowane na finansowanie projektów ukraińskich.

Program wykazał prawdziwą solidarność poprzez konkretne kroki:

- Wsparcie dla uczelni przeniesionych: zakup dodatkowego sprzętu i dostosowanie działań do warunków stanu wojennego.
- Cyfryzacja: przeznaczenie 5 mln euro na stworzenie cyfrowego ekosystemu uniwersytetów na Ukrainie.
- Działalność wydawnicza: sfinansowanie druku 1,5 mln podręczników szkolnych z języka ukraińskiego, informatyki i sztuki.
- Partnerstwa współpracy: wyasygnowanie 100 mln euro na projekty mające na celu przezwyciężenie skutków rosyjskiej inwazji oraz utrzymanie więzi z Ukraińcami przebywającymi za granicą.

Krajowe Biuro Erasmus+ na Ukrainie aktywnie pracuje nad reformą legislacji w sferze szkolnictwa wyższego zgodnie ze standardami Procesu Bolońskiego, sprzyjając zbliżeniu Ukrainy do europejskich standardów edukacyjnych.

Czerkaski Instytut Bezpieczeństwa Pożarowego imienia Bohaterów Czarnobyla (obecnie Narodowego Uniwersytetu Obrony Cywilnej Ukrainy) dołączył do programu w 2016 roku. Strategiczne partnerstwo nawiązano ze Szkołą Główną Służby Pożarniczej w Warszawie (obecnie Akademia Pożarnicza). Przez lata współpracy zrealizowano liczne mobilności kadetów, studentów i wykładowców. Dziś uniwersytet kontynuuje skuteczną realizację trzech projektów mobilności studenckiej, co pozwala przyszłym ratownikom na poznawanie nowoczesnych europejskich doświadczeń w dziedzinie ochrony ludności i bezpieczeństwa pożarowego.

Rezultatem wpływu programu stało się uformowanie pokolenia Erasmusa (ErasmusGeneration) - agentów zmian i eurointegratorów, którzy staną się podstawą potencjału intelektualnego i zawodowego Ukrainy po zwycięstwie.

LITERATURA

1. Komisja Europejska. Przewodnik po programie Erasmus+ 2021–2027. Bruksela, 2023. 450 s.
2. Raport o udziale Ukrainy w programie Erasmus+ (2014–2023). Krajowe Biuro Erasmus+ na Ukrainie. Kijów, 2024. 88 s.
3. Internacjonalizacja szkolnictwa wyższego w warunkach stanu wojennego: zbiór rekomendacji metodycznych / pod red. S. O. Kałasznikowej. Kijów: Instytut Szkolnictwa Wyższego NAES Ukrainy, 2022. 156 s.
4. Materiały corocznej konferencji Erasmus+: Budowanie potencjału i inkluzja. Czerkasy: NUOCU, 2023. 120 s.
5. Podręcznik dla uczestników projektów mobilności: Mobilność kredytowa i stopnia w Erasmus+. Kijów: Wydawca Poligraf, 2021. 64 s.
6. Rola mobilności akademickiej w kształceniu specjalistów ochrony ludności: wydanie naukowo-praktyczne / pod red. O. M. Tyszczenki. Czerkasy: CZIB im. Bohaterów Czarnobyla, 2019. 210 s.
7. Tendencje rozwoju europejskiego obszaru edukacji: podręcznik akademicki / pod red. L. W. Krawczenko. Kijów: Akademia, 2020. 320 s.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ІРЛАНДІЇ

*Михайло ПОНОМАРЬОВ, ННІ цивільного захисту, ПБк-25-2 взвод
НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Ірландія відома у світі не тільки своїм кельтським корінням, пабами і Днем Святого Патрика, а й якісними ЗВО, що становлять гідну конкуренцію університетам Британії, США, Німеччини. Щороку сюди приїжджають тисячі абітурієнтів для здобуття якісної освіти, подібної до якої не отримують ніде. Освітою в Ірландії керує Департамент освіти та науки, регулюючи напрямки освітньої діяльності, встановлюючи стандарти навчання, контролюючи процес навчання та виконання програм.

Система освіти включає початкову, середню та вищу ланку. Початковий рівень. До першого класу йдуть 6-річні малюки, які навчаються 6 років у державних (релігійних, нерелігійних, багатоконфесійних з викладанням ірландською мовою), спеціальних чи приватних школах. Етап початкової школи освіти в Ірландії завершується переходом до середньої, після закінчення якої складається іспит для отримання сертифіката про її закінчення. Потім - навчання у повній школі та відповідні іспити на сертифікат 3-х ступенів складності. Отримання сертифіката найвищого ступеня, третього, відкриває шлях до університету. Середня освіта в Ірландії включає загальноосвітні школи з академічними програмами для вступу до університету та професійні школи, які готують студентів коледжів із наступним виходом на ринок праці. Окрім державних чи національних шкіл з безкоштовною освітою, учнів приймають приватні денні та школи-пансіони. Для мігрантів реальне навчання є у будь-якій школі, але краще школи-пансіони з повним забезпеченням. При цьому батьки повинні знати, що, згідно з ірландським законодавством, діти до 16 років, які

перебувають у країні понад 3 місяці, повинні мати опікуна, який є громадянином Ірландії [1].

Вартість шкільного навчання включає кошти на придбання підручників, посібників, шкільної форми та інші побутові витрати. Середній рівень - це професійна освіта в Ірландії з системою розвинених технічних коледжів з різноманітними програмами навчання та вечірніми відділеннями. Від призначення коледжу залежить характер освітніх програм та перелік предметів і дисциплін, що вивчаються. Вища освіта в Ірландії представлена: Університетами; Технологічними інститутами - до 4-х років навчання з отриманням сертифікату, диплому, наукового ступеня; Педагогічними коледжами - підготовка кадрів для системи шкільної освіти; Приватними спеціальними коледжами, які готують фахівців у галузі охорони здоров'я, права тощо. Щоб стати бакалавром, необхідно навчатися близько 4 років, магістром - написати дослідницьку роботу за 2-3 роки навчання. А ступінь доктора потребує серйозних наукових досліджень та захисту дисертації (мінімум 2 роки).

Ірландія приваблива для іноземців, включаючи студентів з України, можливістю отримати гідну освіту. Адже ірландські виші - альма-матер багатьох знаменитостей, серед яких Оскар Уайльд, Джонатан Свіфт, Джеймс Джойс, представники правлячої еліти країни. Також сюди манить і незвичайна краса кельтських пейзажів, загадкові дольмени, безкраї долини і пагорби Коннемари, захоплюючі подих кільця Керрі, півтисячі замків та інші дива країни ельфів. На студентів чекають не лише освітні послуги високого рівня, а й країна з самобутнім способом життя та доброзичливою нацією. Адже це ірландці вигадали відому приказку: «Усі незнайомці - це друзі, з якими ти ще не знайомий». Усього ЗВО Ірландії налічують 7 університетів, 14 технологічних інститутів та 7 коледжів. Найбільш популярними є: Trinity College Dublin; National University of Ireland, Galway; Royal College of Surgeons in Ireland; University College Dublin; University College Cork; Dublin City University; Maynooth University; University of Limerick; Dublin Institute of Technology [3].

Здобути освіту можна за різними напрямками: мистецтво та гуманітарні науки, бізнес та фінанси, інженерія та медицина, і навіть можна здобути музичну освіту в Ірландії. Доступні програми навчання. Так як викладання ведеться англійською, то доступні всі програми та спеціальності. А якщо говорити про те, що найоптимальніше вивчати в цій країні, то лідерами є: програмування, інформатика, веб-дизайн; біотехнологія, генна інженерія; медицина, стоматологія, фармацевтика; бізнес-навчання; фізика, математика, хімія; інженерія, будівництво; легке та важке машинобудування; юриспруденція, історія; англійська філологія; інтернет-технології, управління базами даних; харчова та легка промисловість.

Вступними вимогами для іноземних студентів є еквівалентний ірландському атестат та високий рівень володіння англійською мовою. У більшості випадків абітурієнти з українським атестатом не можуть вступити безпосередньо на 1-й курс університету Ірландії - їм необхідний додатковий рік навчання. Це може бути навчання на 1 курсі українського університету або спеціалізована підготовча програма Foundation при обраному університеті Ірландії. Для вступу на програму Foundation абітурієнт повинен володіти англійською мовою на рівні не нижче IELTS 5.0 і мати атестат з високим середнім балом (зазвичай це 8 за 12-бальною системою оцінок). Деякі університети також вимагають високий бал із профільного предмета (найчастіше це математика). Приватні вузи приймають наших випускників на перший курс після 11 класу [2].

Вікових обмежень щодо прийому іноземних студентів офіційно не висувається, але мається на увазі, що вік абітурієнта 18+.

Критеріями відбору є: знання англійської мови від IELTS академік 6.0; високий середній бал атестата (мінімум 4.3); відмінні шкільні оцінки з англійської, математики

та профільних предметів; подання заявки до 1 лютого, у деяких випадках - до 15 грудня. Вступними вимогами для вступу іноземних студентів на програми магістратури є диплом бакалавра з обраної спеціальності та високий рівень володіння англійською мовою на рівні IELTS 6.5.

Стандартна тривалість навчання на програмах магістратури - 1 рік. Навчання в Ірландії для українців платне, але у деяких навчальних закладах є стипендії. Гранти для бакалаврату, які покривають повну вартість навчання, на жаль, не передбачені. Стипендії в Ірландії видаються усім студентам, що проявили себе в навчанні або науковій діяльності. Найлегше взяти участь в стипендіальній програмі після 2-го курсу бакалаврату або в магістратурі. Грантів на дослідження значно більше, тому більше 80% магістрантів, аспірантів користуються матеріальною допомогою від ВНЗ, уряду, приватних фондів і компаній. Стипендія покриває до 70% витрат, грант - від 50% до 100% і вище. У зв'язку з тим, що плата за навчання буде різною, все залежить від типу та складності курсу [1].

Бакалавр: від 4,500 до 24,800 євро на рік; Медичні програми будуть завжди дорожчими: 45,000 - 54,000 євро на рік. Магістратура: від 4,135 до 31,535 євро на рік. Ціни на проживання варіюватимуться від регіону, типу житла, і звичайно ж від способу життя студента. У середньому студенти витрачають 7,000 - 12,000 євро на рік, на видатки та проживання. Також уряд дозволяє студентам підробляти 20 годин на тиждень протягом навчального року і не більше 40 годин під час канікул. Для того, щоб недорого жити в Ірландії, варто уважно вивчити інформацію про те, якими способами можна заощадити витрати, це можуть бути спеціальні студентські проїзні, знижки в закладах та багато іншого. Випускники університетів мають право легально залишатися в Ірландії для стажування та працевлаштування протягом 24 місяців після закінчення навчання. Привабливість Ірландії як перспективного місця для навчання, зокрема, зростає завдяки тому, що країна стала ІТ-хабом Європи. Найбільші американські ІТ-компанії відкрили офіси в Дубліні, утворивши так званий район Silicon Docks. Серед компаній Microsoft, Google, Amazon, PayPal, Yahoo!, Facebook, LinkedIn, Airbnb [2]. У компаній Intel і Hewlett Packard є великі заводи в графстві Кілдер, за 15 км на захід від Дубліна. Стартапи та зовнішні інвестиції підтримуються на державному рівні, завдяки чому Ірландія є привабливою для відкриття нових бізнесів. Це середовище вимагає дедалі більше кваліфікованих співробітників, тому випускники університетів Ірландії мають усі можливості для перспективного працевлаштування у сферах економіки, що розвиваються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта в Ірландії. URL: <https://atlasedu.com.ua/ua/programmy/vysshee-obrazovanie/vysshee-obrazovanie-irlandiya/> (дата звернення: 24.01.2026).
2. Навчання в Ірландії. URL: https://study.ua/uk/country/vyshcha-osvita-v-irlandii/?utm_source=Google&utm_medium=Organic&utm_campaign=Site (дата звернення: 24.01.2026).
3. Освіта в Ірландії для українців. URL: <https://osvita.in.net/abroad/217> (дата звернення: 24.01.2026).

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

*Ніколь ПОПКО, факультет харчових технологій та управління якістю
продукції АПК, ХТ-220016,*

Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Академічна мобільність студентів є важливим інструментом міжнародної співпраці, обміну знаннями та інтеграції національних систем освіти у світовий освітній простір. Участь студентів у міжнародних освітніх програмах, стажуваннях, спільних наукових проєктах та програмах обміну сприяє не лише підвищенню рівня професійної підготовки, а й формуванню міжкультурної компетентності. Саме вона забезпечує здатність студентів ефективно адаптуватися до нового культурного середовища, встановлювати комунікацію з представниками інших культур та продуктивно взаємодіяти у міжнародному академічному просторі. Міжкультурна комунікація взаємопов'язана з такими поняттями, як принципи комунікації; основні функції культури; вплив культури на сприйняття і комунікацію в її різних сферах і видах; параметри для опису впливу культури на людську діяльність [2].

Міжкультурна компетентність у контексті академічної мобільності розглядається як інтегративна характеристика особистості, що охоплює знання про культурні особливості різних народів, сформованість комунікативних навичок міжкультурної взаємодії, а також наявність ціннісних установок, спрямованих на відкритість, толерантність і повагу до культурного різноманіття. Під час навчання або стажування в іншій країні студенти безпосередньо стикаються з новими культурними нормами, освітніми традиціями, моделями комунікації та соціальної поведінки. Саме в таких умовах міжкультурна компетентність набуває практичного значення, оскільки дозволяє ефективно орієнтуватися у новому соціокультурному середовищі. Зважаючи на викладене вище, одним із пріоритетних завдань системи підготовки фахівців у закладах вищої освіти є не лише професійна підготовка фахівців, а й формування загальнолюдських, гуманістичних цінностей, готовність до сприйняття культури, релігії, традицій інших народів, рівень підготовки яких, відповідає сучасному рівню розвитку суспільства, здатних до комунікації в глобальному соціокультурному просторі [1].

Важливим аспектом міжкультурної компетентності у процесі академічної мобільності є здатність студентів до культурної адаптації. Це передбачає розуміння культурних відмінностей, готовність до сприйняття нових цінностей і традицій, а також уміння долати можливі комунікативні бар'єри. Знання особливостей міжкультурної комунікації допомагає студентам уникати непорозуміння у спілкуванні, будувати ефективні академічні та соціальні контакти й активно інтегруватися у студентське середовище університету, що приймає студентів..

Окрім адаптаційного аспекту, академічна мобільність сприяє розвитку у студентів культурної рефлексії та усвідомлення власної культурної ідентичності. Перебування в іншому культурному середовищі стимулює переосмислення власних культурних установок, традицій і цінностей. Порівняння різних освітніх практик, комунікативних стилів і соціальних норм сприяє розвитку критичного мислення, формує здатність до міжкультурного аналізу та розширює світогляд студентів.

Важливу роль у формуванні міжкультурної компетентності у контексті академічної мобільності відіграє мовна підготовка студентів. Володіння іноземною мовою дозволяє ефективно брати участь у навчальному процесі, взаємодіяти з

викладачами та студентами інших країн, а також отримувати доступ до міжнародних наукових ресурсів. Разом із тим вивчення мови сприяє глибшому розумінню культурних особливостей іншомовного середовища, оскільки мова виступає носієм культурних цінностей і комунікативних традицій.

Сучасні університети приділяють значну увагу створенню умов для розвитку міжкультурної компетентності студентів у межах програм академічної мобільності. Це передбачає організацію підготовчих курсів з міжкультурної комунікації, культурно-орієнтаційних програм, міжнародних студентських проєктів, а також використання інтерактивних форм навчання, що сприяють розвитку міжкультурних комунікативних навичок.

Отже, міжкультурна компетентність є важливою складовою успішної реалізації академічної мобільності студентів. Вона забезпечує ефективну адаптацію до нового культурного середовища, сприяє налагодженню продуктивної комунікації у міжнародному академічному просторі та розширює можливості професійного й особистісного розвитку студентів. У зв'язку з цим формування міжкультурної компетентності повинно розглядатися як один із пріоритетних напрямів сучасної вищої освіти, що відповідає вимогам глобалізованого суспільства та сприяє підготовці фахівців, здатних до успішної діяльності у міжнародному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костів А. В., Костів М. В., Ракита Н. С. Педагогічні умови розвитку міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у середовищі медичного закладу вищої освіти. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/citationstylelanguage/get/acm-sig-proceedings?submissionId=1863>.

2. Тепла О. М. Формування міжкультурної комунікації у процесі навчання іноземних студентів української мови. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2010. Вип. 12. С. 179-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2010_12_33.

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗВО ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

*Артем ПОТАПЕНКО, ННІ «УІПА», ЗПт-25мгІН група
НК – Сергій КУЧЕРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Сучасні умови функціонування українського суспільства, зокрема пов'язані з воєнними подіями, підвищують актуальність підготовки фахівців екстремального профілю діяльності. До таких професій належать рятувальники, військовослужбовці, поліцейські, медики екстреної допомоги та інші спеціалісти, які виконують службові обов'язки у складних, небезпечних і психологічно напружених умовах. Ефективність їхньої професійної діяльності значною мірою залежить не лише від рівня спеціальних знань і навичок, а й від здатності підтримувати психологічну стійкість, адаптуватися до стресових ситуацій та здійснювати своєчасне психологічне відновлення.

У процесі професійної підготовки у закладах вищої освіти (ЗВО) майбутні фахівці екстремального профілю діяльності стикаються з підвищеним рівнем психоемоційного навантаження. Навчальні програми передбачають моделювання екстремальних умов, інтенсивні фізичні та психологічні тренування, що може

призводити до емоційного виснаження, підвищеної тривожності та зниження мотивації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема організації ефективного психологічного відновлення у процесі професійної підготовки.

Проблема психологічної стійкості та відновлення особистості у складних умовах діяльності є предметом дослідження багатьох науковців. Питання стресу та адаптації людини до екстремальних умов розглядалися у працях Г. Сельє, який заклав основи теорії стресу та визначив механізми адаптаційних реакцій організму [7]. Подальші дослідження присвячені психологічній готовності до діяльності у складних умовах, розвитку резильєнтності, профілактиці професійного вигорання та формуванню психологічної стійкості.

Українські науковці також приділяють значну увагу проблемам професійної підготовки фахівців екстремального профілю. У їхніх дослідженнях розглядаються питання психологічного забезпечення діяльності, розвитку стресостійкості, формування готовності до дій у надзвичайних ситуаціях. Водночас проблема психологічного відновлення під час професійної підготовки у ЗВО потребує подальшого вивчення, зокрема в контексті сучасних викликів та підвищеного рівня психоемоційного навантаження [2; 4; 5].

Метою дослідження є аналіз проблеми психологічного відновлення під час професійної підготовки фахівців екстремального профілю діяльності у закладах вищої освіти та визначення основних напрямів її вирішення.

Професійна діяльність фахівців екстремального профілю характеризується постійною дією стресогенних факторів. До них належать небезпека для життя і здоров'я, необхідність швидкого прийняття відповідальних рішень, висока інтенсивність роботи та психологічний тиск. Такі умови можуть спричиняти значні психічні навантаження, що потребують ефективних механізмів відновлення.

Психологічне відновлення можна визначити як комплекс заходів, спрямованих на відновлення психічних ресурсів особистості, зниження негативного впливу стресових факторів та підтримання оптимального рівня психічного функціонування. У процесі професійної підготовки воно має забезпечувати формування у майбутніх фахівців навичок саморегуляції, емоційної стабільності та здатності ефективно долати наслідки стресових ситуацій.

Однією з основних проблем є недостатня інтеграція психологічних технологій відновлення у систему професійної підготовки. У багатьох випадках основна увага приділяється формуванню професійних компетентностей, тоді як питання психологічної підтримки та відновлення залишаються другорядними. Це може призводити до зниження ефективності навчального процесу та підвищення ризику розвитку психоемоційного виснаження [1,3].

Ефективна система психологічного відновлення під час професійної підготовки має включати кілька взаємопов'язаних компонентів. По-перше, важливим є формування у здобувачів освіти знань про механізми стресу та способи його подолання. По-друге, необхідно розвивати практичні навички саморегуляції, зокрема техніки релаксації, дихальні вправи, методи когнітивної саморегуляції та психологічного розвантаження.

Крім того, важливу роль відіграє організація психологічного супроводу навчального процесу. Це передбачає роботу практичних психологів, проведення тренінгів зі стресостійкості, індивідуальні консультації та групові заняття, спрямовані на розвиток психологічної стійкості. Такі заходи сприяють формуванню навичок ефективного подолання труднощів та підтримують психічне здоров'я здобувачів [4; 6].

Особливу увагу слід приділяти розвитку резильєнтності – здатності особистості адаптуватися до складних життєвих обставин і швидко відновлюватися після стресових подій. Формування резильєнтності передбачає розвиток позитивного мислення, впевненості у власних силах, навичок емоційної регуляції та ефективної комунікації.

Важливим напрямом є також впровадження психопрофілактичних програм, спрямованих на попередження професійного вигорання та підтримання психологічного благополуччя. Такі програми можуть включати психологічні тренінги, освітні лекції, групи підтримки та інші форми роботи.

Отже, проблема психологічного відновлення під час професійної підготовки фахівців екстремального профілю діяльності у ЗВО є надзвичайно актуальною. Високий рівень психоемоційного навантаження, характерний для навчання майбутніх фахівців цієї сфери, потребує системного підходу до організації психологічної підтримки та відновлення.

Ефективне вирішення цієї проблеми передбачає інтеграцію психологічних технологій відновлення у навчальний процес, розвиток навичок саморегуляції та резильєнтності, а також забезпечення постійного психологічного супроводу здобувачів освіти. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню рівня психологічної готовності майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах та збереженню їхнього психічного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блінов О. А. Психологічне забезпечення професійної діяльності військовослужбовців в умовах бойових дій. / О.А.Блінов - Київ:Талком, 2019.-312 с.
2. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2012. 200 с.
3. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2013. 580 с.
4. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. / С. Д Максименко. - Київ : КММ, 2006. 240 с.
5. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: навч. посіб. / Л. Б. Наугольник– Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 224 с
6. Тімченко О. В. Кризова психологія : навч. посіб. / О. В. Тімченко - Харків: НУЦЗУ, 2013. 377 с.
7. Selye H. The Stress of Life. New York : McGraw-Hill, 1956. 324 p.

АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ ДСНС

*Віталій ПРИЩЕПКО, ННІ цивільного захисту, ЗЦЗ-25 група
НК – Ольга КРІЧКЕР, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

Останні трансформації у сфері безпеки та запровадження режиму воєнного стану зумовили повну перебудову системи професійного навчання персоналу, задіяного на об'єктах життєво важливої інфраструктури. У цьому контексті володіння іноземними мовами набуло статусу нагального стратегічного імперативу національної безпеки.

Для суб'єктів сектору безпеки й оборони, а саме для фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій, знання англійської мови віднині є не просто бажаною, а обов'язковою професійною компетенцією, фундаментальною умовою відповідності стандартам.

Ця потреба у посиленні англійської підготовки особового складу прямо корелює з курсом на євроатлантичну інтеграцію, включаючи активну участь нашої держави у

програмі НАТО «Партнерство Розширених Можливостей» та поглиблення взаємодії з інституціями Європи у сфері цивільного захисту. Отже, першочерговим завданням постає забезпечення мовної сумісності (інтероперабельності) підрозділів ДСНС із міжнародними партнерами. Це є вирішальним елементом для успішного проведення спільних рятувальних місій, участі у багатосторонніх тренуваннях та оперативного двостороннього обміну даними. Таким чином, досягнення рятувальниками високого рівня володіння англійською мовою розцінюється як прямий механізм посилення дієвості реагування на виклики надзвичайних ситуацій у динаміці міжнародної співпраці.

Представники галузевої експертизи сходяться на думці, що в умовах війни володіння англійською набуває критичного значення для України, особливо у військовому та бізнес-секторах, які нині нерозривно пов'язані із завданнями цивільного захисту. Як влучно зауважив Ростислав Романюк, очільник школи корпоративної англійської Empire English School, «англійська мова є ключовим елементом для налагодження ефективної взаємодії нашої держави з міжнародними союзниками» [1]. Це стосується як військової справи, так і операцій з розмінування та ліквідації наслідків надзвичайних подій, де коректне розуміння та використання західного озброєння та техніки вимагає ґрунтовних лінгвістичних знань. Таким чином, питання оволодіння мовою переміщується з площини гуманітарної освіти у сферу професійної безпеки. Окрім технічного аспекту застосування закордонного обладнання чи озброєнь, Р. Романюк також наголосив, що англійська стає необхідною для прямого контакту з численними іноземними інструкторами та партнерами, які прибувають в Україну [1].

Однак огляд актуального стану справ у сфері цивільного захисту вказує на суттєві розбіжності. Передусім, помітний розрив між об'єктивно зростаючою потребою у висококваліфікованих фахівцях ДСНС, які відмінно володіють професійною іноземною мовою, та все ще недостатнім рівнем їхньої освіти у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. Методичні матеріали, розроблені кафедрами іноземних мов у профільних закладах, зазвичай доповнюють основний навчальний план і часто орієнтовані на самостійне опрацювання, оскільки специфіка службових обов'язків не завжди дозволяє виділити достатньо годин для аудиторних занять. Завдання таких навчальних програм – вдосконалити у слухачів здатність до читання та розуміння текстів, насичених спеціалізованою лексикою, і розширити їх словниковий запас за фахом [2].

Для підтримання зацікавленості слухачів у процесі добору навчальних матеріалів застосовуються особливі педагогічні критерії, головним з яких є фокус на професійній діяльності. Добірка текстів та діалогів здійснюється з урахуванням вузької спеціалізації у сфері безпеки життєдіяльності: чи то обов'язки рятувальника, пожежника, фахівця з метеорології чи парамедика. Важливими є актуальність та суворота відповідність часу інформації, адже навчання на застарілих даних може спричинити втрату інтересу. Таким чином, завдяки навчанню на матеріалах, орієнтованих на фах, англійська мова перестає бути лише навчальним предметом, а стає одним із інструментів інтелектуального, соціального та професійного зростання слухача як висококваліфікованого спеціаліста міжнародного рівня [2].

Запровадження сучасних освітніх технологій поряд із застосуванням реальних прикладів (кейсів) дає змогу здобувачам вищої освіти засвоювати більшу кількість матеріалу за скорочений часовий період. Демонстрація під час навчання яскравих прикладів міжнародної підтримки та співпраці у ліквідації подібних лих сприяє формуванню взаєморозуміння між студентами, прищеплює їм відчуття причетності до єдиної світової системи безпеки та посилює мотивацію до вивчення англійської мови як інструменту порятунку [3, с. 61–63].

Підсумовуючи, можна констатувати, що потреба у вивченні англійської мови фахівцями ДСНС України перейшла з категорії бажаних умінь у розряд вирішальних умов фахової придатності. В умовах війни та вектору на євроатлантичну інтеграцію

англійська мова стає основою сумісності з союзниками з НАТО, гарантією дієвого застосування новітнього озброєння та обладнання, а також засобом доступу до міжнародної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Interfax-Ukraine. Англійська мова є життєво необхідною для України під час війни – Empire English School. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/press-conference/1018339.html>
2. Іванишин Н. Л. Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців цивільного захисту в країнах європейського союзу як педагогічна проблема. Інноваційна педагогіка, 2023. № 65, т. 1. С. 178-181.
3. К.І. Шихненко, С.В. Шестопалова, Д.В. Костенко. English Reading Practice for SESU Learners. Практичний посібник з розвитку навичок читання за професійним спрямуванням (цивільний захист) для самостійної роботи слухачів курсів англійської мови. Київ: ІДУНДЦЗ, 2024. 100 с.

СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ

*Данііл РИЛЄЄВ, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ХТк-23-І взвод
НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

У Німеччині існують різні варіанти навчання у закладі вищої освіти. При виборі вишу чи його типу постає, поміж іншого, питання бажаного ступеня. німецькі виші пропонують велику кількість навчальних програм і ступенів – бакалавр, магістр, державний іспит або науковий ступінь. Бакалавр – це перший університетський ступінь. На бакалаврській програмі вивчаються основи фаху, вона вважається повноцінною вищою освітою. Після цього можна одразу починати професійний шлях. Найбільш поширеними видами бакалаврського ступеня є бакалавр мистецтв (BA), бакалавр наук (бакалавр) та бакалавр інженерії (B.Eng.) [1].

Особливості даних програм: Стандартний термін навчання: зазвичай шість семестрів; Одна спеціальність (стандарт) або дві спеціальності (дві головні або одна головна та одна другорядна); Переваги: короткий термін навчання, гнучкість у подальшій спеціалізації; Той, хто хоче продовжити навчання після отримання ступеня бакалавра, може отримати ступінь магістра як другий університетський ступінь. Особливості магістерських програм у Німеччині: передумова: закінчений ступінь бакалавра (або еквівалентний ступінь); стандартний період навчання від двох до чотирьох семестрів; служить, наприклад, для поглиблення, розширення фахових знань, отриманих на бакалавріаті, або для спеціалізації; готує до наукової роботи у виші; можливий наступний захист дисертації; є обов'язковою умовою в деяких професійних сферах. Деякі навчальні програми закінчуються державним іспитом. Це означає, що випускний іспит студентів організовується та приймається державною комісією. Для роботи в Німеччині в галузі медицини, юриспруденції, фармакології чи на посаді вчителя потрібен державний іспит. Особливості державного іспиту в Німеччині є: Завершення теоретичного навчання з першим державним іспитом; Подальший етап практичної підготовки, який завершується другим державним іспитом.

Під час навчання в аспірантурі проводиться підготовка комплексної науково-дослідної роботи з певної спеціальності – дисертації. Тривалість залежить від обраної теми дослідження. Наприкінці присуджується докторський ступінь. Особливостями

підготовки в аспірантурі Німеччини є: традиційна модель: вільна, самостійна робота над дисертацією, під керівництвом професора факультету, тривалість: від двох до п'яти років; структурована аспірантська програма: часто обмежується трьома роками, фіксовані періоди роботи, кілька керівників; приклади: аспірантські школи Graduiertenkollegs, Graduate Schools, міжнародні аспірантські програми [2].

У Німеччині майбутні студенти можуть вибирати між різними типами університетів: у багатьох німецьких містах є університети, університети прикладних наук (HAW або FH), приватні університети та професійні академії. Який саме університет вам підходить, залежить поміж іншого також від того, що ви хочете вивчати. Якість викладання схожа в усіх університетах, але кожен тип університету має своє спрямування. Університети передусім передають теоретичні знання і надають особливого значення дослідженням. Зазвичай вони пропонують багато різних спеціальностей. Деякі з них мають спеціалізації і називаються технічними університетами (TU) або педагогічними університетами (PH). В університеті можна отримати науковий ступінь (захистити дисертацію); це неможливо в більшості університетів прикладних наук. Університети прикладних наук («Fachhochschulen» / «Universities of Applied Sciences») мають науковий підхід, орієнтований на практику. Коло предметів включає в себе певні предметні галузі, такі як технології, економіку, соціальні науки або медії. На практичних етапах, студенти проходять стажування, тривалі фази проекту або цілі практичні семестри, часто на підприємствах [2].

Художні та музичні виші готують молодих митців, наприклад музикантів, архітекторів, художників та дизайнерів. Передумовою для навчання є особливий талант, який абітурієнтам необхідно довести на вступному іспиті. Особливо обдаровані студенти інколи можуть приступати до навчання і без документу, що підтверджує право на отримання вищої освіти (Hochschulzugangsberechtigung). Дуальне навчання/професійна академія (Berufsakademie). Дуальне навчання поєднує курс навчання з професійною підготовкою або з практичними етапами на підприємстві. Це може бути цікавою перспективою для тих, хто любить навчання на практиці та хоче швидко розпочати професійне життя.

Німеччина славиться багатьма речами, від пива та кренделів до старовинних замків і фортець, автомобільної промисловості та ефективної залізничної системи. Однак не варто забувати про одну з найкращих якостей Німеччини - її дивовижну систему вищої освіти! Німецька система вищої освіти складається з поєднання державних і приватних університетів, причому приватні університети, як правило, пропонують деякі спеціалізовані програми, за які стягується певна плата. Хоча існує великий вибір приватних університетів, приблизно 240 державних університетів домінують у німецькій системі вищої освіти. Пропоновані навчальні програми – 90% державними університетами, 10% приватними університетами. Зарахування студентів – 90% у державних університетах, 10% у приватних університетах [3].

Зважаючи на ці цифри, здається, що в державних університетах Німеччини є програма для кожного. Звісно, не дивно, що на цих програмах навчається така велика кількість студентів, адже державні університети в Німеччині є безкоштовними. Навчання в державному університеті в Німеччині означає, що ви не платите за навчання. Є кілька винятків для спеціалізованих програм. Приблизно 40 університетів мають найвищі міжнародні рейтинги, але не варто недооцінювати ті університети, які не входять до цього списку. У Німеччині немає суттєвої різниці між державними та приватними університетами, а також між університетами з високими рейтингами, ніж в інших країнах. Існують також деякі програми, які не потрапляють до цих міжнародних рейтингових систем через їхню спеціалізовану спрямованість. Наприклад, програми Університетів прикладних наук не оцінюються на міжнародному рівні через те, що вони зосереджені на застосуванні та викладанні, а не на методології та дослідженнях.

Міжнародна система ранжування в основному бере до уваги результати досліджень, залишаючи багато чудових програм у престижних університетах поза рейтингом. Незважаючи на це, багато німецьких університетів з найвищими рейтингами також займають перші місця в міжнародних рейтингах [1].

У Німеччині освіта вважається і розглядається як суспільне благо. Щось, що має бути доступним для всіх громадян і мешканців так само, як їжа є суспільним благом. Однак, коли приватні університети за кордоном стали відомими в усьому світі (наприклад, університети Ліги Плюща в США), приватні університети з'явилися і в інших країнах, в тому числі і в Німеччині. Приватні університети існують у Німеччині лише з 1980-х років. Насправді вони досить нові, і з цієї причини університети з найвищими рейтингами в Німеччині - це старі державні університети, які мають давню репутацію. Це не означає, що в Німеччині немає виняткових приватних університетів, а скоріше, щоб відкинути ідею про те, що університет з високим рейтингом повинен бути приватним і дорогим, щоб бути вартим уваги. У Німеччині державні університети є безкоштовними і мають найкращі програми, доступні для всіх, хто хоче їх вивчати, навіть для студентів з країн, що не входять до ЄС. У Німеччині існують деякі професійні або управлінські навчальні програми, за навчання на яких може стягуватися незначна плата, навіть якщо вони пропонуються державними університетами, наприклад, LLM (магістр права), MBA (магістр ділового адміністрування) або MPA (магістр державного управління). Однак вони складають лише близько 15-20% всіх навчальних програм, тому ви можете зітхнути спокійно. Спеціалізовані програми: Спеціалізовані навчальні програми - це ті, які мають дуже особливі компоненти, партнерства або спільні програми, за які іноді може стягуватися плата за навчання. Наприклад, багато німецьких університетів співпрацюють з університетами за кордоном, пропонуючи студентам можливість навчатися в іншому місці протягом семестру або року під час навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта в Німеччині. URL: <https://atlasedu.com.ua/ua/programmy/vysshee-obrazovanie/vysshee-obrazovanie-germaniya/> (дата звернення: 25.01.2026).
2. Державні університети Німеччини. URL: <https://www.mygermanuniversity.com/uk/articles/public-universities-in-germany> (дата звернення: 25.01.2026).
3. Система вищої освіти Німеччини. URL: <https://www.daad-ukraine.org/uk/navchannya-u-nimechchini/sistema-vishhoyi-osviti-nimechchini/> (дата звернення: 25.01.2026).

СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В РУМУНІЇ

*Микола РОЖКОВ, ННІ цивільного захисту, група ЦЗк-25-2
НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Вища освіта, здобута в Румунії, в основному відповідає європейським критеріям якості, а місцевий диплом надає право на отримання високооплачуваної роботи, відкриває широкі перспективи кар'єрного зростання в будь-якій з країн ЄС або за межами об'єднання. Румунські виші приймають іноземних студентів, яким надається можливість вільного вибору навчальної спеціалізації; в деяких університетах навчання здійснюється іноземними мовами. При цьому вартість навчання в Румунії значно нижча, ніж в інших європейських країнах [1]. Усі зазначені переваги разом із простими умовами вступу роблять румунську освіту привабливою – щороку кількість

абітурієнтів зростає. Освітній процес у Румунії поділяється на три етапи. Дошкільна освіта. Цей етап ділиться на два рівні. Перший проходять діти у віці від 3 місяців до 3 років. Другий рівень триває з 3 до 6 років і поділяється на три групи – молодшу, середню та старшу. Дошкільна освіта не є обов'язковою. Діти можуть відвідувати дитячі садки 5 або 10 годин на день. Шкільна освіта. У віці 6 років діти вступають до підготовчого класу, а потім навчаються 4 роки в початковій школі. Далі діти переходять до гімназії, де навчаються з 5-го по 8-й клас. Завершальний етап шкільної освіти – здобуття повної середньої освіти, з 9-го по 12–13-й класи. В цей період дитина може навчатися в школі за теоретичним, професійним або технологічним напрямом, або в училищі, технікумі, коледжі, де водночас отримує спеціальність. Вища освіта. Після завершення середньої освіти можна вступити до інституту, університету або академії. Для зарахування у виш потрібно скласти вступний іспит, організований навчальним закладом. Також при відборі кандидатів враховуються бали випускного шкільного іспиту. Сама ж структура вищої освіти побудована за Болонською системою.

Вища освіта. Початковий рівень вищої освіти – бакалаврат. Тривалість навчання становить від 3 до 6 років залежно від обраної спеціальності. Далі студент може вступити до магістратури, яка триває 1 або 2 роки. Третій рівень – докторантура, середній термін навчання в якій – 3 роки. Також за бажанням можна здобути післядипломну освіту. Провідними румунськими університетами є: університет імені Бабеша–Бойяї; Бухарестський університет; Ясський університет імені Александру Іоана Кузи; університет імені Лучіана Блага. Станом на 2025 рік, у Румунії діє 52 державних інститути: 45 з них мають цивільний напрямок, 7 установ належать до категорії військових. Окрім державних, в Румунії функціонує 34 приватних виша, а також 3 вищі навчальні заклади з тимчасовою акредитацією [2].

Рейтинг вишів QS World University Rankings 2024 ґрунтується на кількох критеріях, включаючи показники стійкості, кількість працевлаштованих випускників та ін. Також враховується думка викладачів та роботодавців, аналізуються наукові статті. Згідно з цим рейтингом, до переліку найкращих румунських вишів входять: Університет імені Бабеша–Бойяї. Цей виш було засновано в 1959 році, він знаходиться в місті Клуж-Напока. Має 23 факультети, зокрема з фізичного виховання та спорту, бізнесу, права, театру та кіно. Доступні програми навчання румунською, англійською, німецькою, французькою, угорською мовами. Університет має високу академічну репутацію, а також високу оцінку від роботодавців, які приймають на роботу його випускників. Вартість навчання для студентів з третіх країн – від 1980 EUR на місяць залежно від обраної спеціалізації та освітнього рівня. Передбачено соціальні стипендії та гранти, а також бонуси за високу успішність, наукову або культурну діяльність. Університет є учасником програми Erasmus+, а також підтримує інші міжнародні програми обміну студентами. Бухарестський університет. Це некомерційний державний навчальний заклад, який було засновано в 1864 році. Тут навчається понад 34 000 студентів, працює близько 1300 професорів та 600 дослідників. Університет Бухареста пропонує вступникам вступ на 19 факультетів, 95 програм бакалаврату і 223 магістерських. На базі вишу діють 50 центрів та 9 дослідницьких станцій. Заклад підтримує партнерство зі 152 вишами світу та бере участь у програмі Erasmus+. Вартість навчання для іноземців – 220–334 EUR на місяць або 1980–3000 EUR на рік. Діє система надання стипендій за різні досягнення, соціальні гранти та підтримка студентів із сільської місцевості [1].

Ясський університет Александру Іоана Куза. Найстаріший університет Румунії, заснований у 1860 році. До його складу входять 15 факультетів, зокрема біологічний, хімічний, психології та педагогіки, філософії, фізики. Тут навчається понад 24 500 студентів, близько 2000 – іноземці. Виш входить до складу багатьох університетських асоціацій, включаючи Коїмбрську групу та Утрехтську мережу, бере участь у програмі

Erasmus+. Річна вартість навчання для іноземців складає від 2700 EUR. Успішні студенти можуть розраховувати на отримання стипендій та різні соціальні виплати. Університет Лучіана Блага в Сібіу. Основною метою цього вишу є підготовка фахівців з високими творчими навичками. Університет має 9 факультетів і спеціалізується на підготовці юристів, інженерів, економістів. Також доступна медична освіта для іноземних студентів, а також соціальні стипендії за високі наукові, академічні та мистецькі досягнення. Вартість навчання залежить від обраного факультету та освітнього рівня. Мінімальна ціна за програмами на бакалавраті – 220 EUR на місяць [3].

Отримання безоплатної вищої освіти в Румунії для громадян третіх країн не передбачено. Однак вартість навчання тут значно нижче, ніж у більшості інших країн ЄС. Міністерство освіти Румунії надає іноземцям, які вступають на перший курс, стипендії для навчання. Пріоритет мають ті, хто планує навчатися румунською мовою. Щорічно Міністерство закордонних справ також виділяє виплати вихідцям з третіх країн з високими академічними результатами. В Румунії навчання іноземців можливе іншими мовами. Якщо студент не володіє румунською, він може пройти спеціальний річний підготовчий курс в університеті або вибрати програму, яка викладається іноземною мовою. Отримати якісну освіту в Румунії можна відносно недорого, якщо порівнювати з вартістю в інших європейських країнах. Іноземні студенти можуть претендувати на стипендії, які дозволяють частково компенсувати витрати. Так, програма Міністерства закордонних справ покриває повну оплату навчання та проживання в гуртожитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Найкращі університети в Румунії. URL: <https://ua.educations.com/countries/%D1%80%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD/institutions> (дата звернення: 23.01.2026).
2. Освіта в Румунії. URL: <http://ggeducation.com.ua/ua/education/romania> (дата звернення: 23.01.2026).
3. Як здобути вищу освіту в Румунії. URL: <https://rumunia.com.ua/ua/post/yak-zdobuti-osvitu-v-rumuni.html#close> (дата звернення: 22.01.2026).

DEVELOPING ACADEMIC DISCOURSE COMPETENCE THROUGH LINGUISTIC AND SOCIAL-HUMANITIES EDUCATION: A DISCOURSE-PRAGMATIC PERSPECTIVE

Alina RUBEL, Group EG-2226

*SA – Anna POGORILA, candidate of pedagogical sciences, Associate Professor
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine*

In the contemporary context of higher education, the formation of academic discourse competence is recognized as a core objective of linguistic and social-humanities education. Academic discourse competence involves not only mastery of grammatical structures and vocabulary but also an understanding of genre conventions, pragmatic norms, and the ability to manage complex semiotic environments that integrate verbal, visual, and interactive resources. As Hyland emphasizes, academic discourse is distinguished by its functional patterns and rhetorical organization, which are shaped by disciplinary norms and purposes [2].

The multimodal character of contemporary communication, particularly in educational settings, has attracted scholarly attention. Multimodality theorists argue that meaning in educational discourse emerges from the interaction of linguistic and extralinguistic resources,

including imagery, layout, and paralinguistic cues. For instance, in their study on English-language comics used for scientific communication, Dolgusheva et al. demonstrate that verbal text and visual components jointly contribute to readers' comprehension and engagement with complex scientific content, illustrating the principles of multimodal discourse analysis [1].

Understanding the structural features and social functions of academic genres is central to discourse competence. Genre theory posits that academic texts are socially constructed artifacts reflecting the communicative purposes of specific communities. Hyland notes that genres such as research articles, abstracts, and conference papers entail recurrent rhetorical moves and linguistic choices that signal disciplinary expectations and evaluative stance [2]. Mastery of these genre-specific conventions enables students to produce texts that align with scholarly norms and communicative goals.

Pragmatic competence – the ability to use language appropriately and effectively in context – is also fundamental to academic communication. Pragmatics examines how language functions beyond literal meaning to perform actions, negotiate stance, and manage interpersonal relations. Searle's theory of speech acts highlights that communicative acts (e.g., asserting, questioning, requesting) are governed by conventionalized rules that vary across contexts; in academic settings, such acts are integral to argumentation, critique, and scholarly dialogue [4].

In foreign language education, the development of pragmatic-discursive competence involves integrating grammatical knowledge with contextual and interactional language use. Research indicates that learners with heightened pragmatic awareness are better equipped to interpret illocutionary force, manage hedging, and adopt appropriate politeness strategies in academic discourse, thereby enhancing their participation in academic communities [3].

The development of academic discourse and pragmatic competence also supports students' professional readiness by fostering critical thinking, self-expression, and intercultural communication skills. Engagement with authentic academic genres encourages learners to analyze rhetorical strategies, evaluate evidence, and articulate disciplinary perspectives with clarity and coherence. Genre-based pedagogical approaches, which foreground the analysis and production of academic texts, have been shown to improve learners' ability to navigate disciplinary discourse practices effectively [5].

Furthermore, the integration of linguistic and social-humanities disciplines contributes to students' ability to interpret and respond to diverse communicative situations. Discursive and pragmatic training helps learners recognize how context, audience, and purpose influence language choices, a competence that is essential for participation in multinational academic environments characterized by linguistic and cultural diversity.

Thus, linguistic and social-humanities disciplines provide a pedagogical foundation for the systematic development of academic discourse and pragmatic competence in higher education. By integrating linguistic analysis, discourse theory, and communicative practice, these disciplines equip students with the analytical and communicative tools necessary for successful scholarly engagement, professional communication, and lifelong learning in an increasingly complex and multimodal academic environment.

REFERENCES

1. Dolgusheva O., Pozharytska O., Yefymenko T., Prosiannikova Y., Pohorila A. *Effectiveness of linguistic and extralinguistic tools across English language comics during the perception of scientific information*. Khazar Journal of Humanities and Social Sciences. 2023. Vol. 26, No. 1, pp. 7–20. DOI: <https://doi.org/10.5782/kjhss.2023.7.20>.
2. Hyland K. *Disciplinary Discourses: Social Interactions in Academic Writing*. London : Continuum, 2005. 192 p.
3. Ivanovska B., Xhaferri G. Pragmatic-discursive competence in foreign language teaching – theoretical overview and critical reflection. *Knowledge – International Journal*. 2025. Vol. 73, No. 5, pp. 120–134.

4. Searle J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 1969. 206 p.

5. Swales J. M., Feak C. B. *Academic Writing for Graduate Students: Essential Tasks and Skills*. Ann Arbor : University of Michigan Press, 2004. 264 p.

СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Максим САГАЙ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1

НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

В умовах сьогодення розвиток українського суспільства, що характеризуються збільшенням кількості НС техногенного, природного та військового характеру, особливого попиту набуває питання підготовки фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Поряд із професійною та спеціальною підготовкою важливе місце займає гуманітарна складова освіти, яка сприяє формуванню світоглядних орієнтирів, морально-етичних принципів та комунікативних навичок рятувальників. У нестандартних умовах важливою складовою підготовки стає застосування сучасних підходів до соціальних комунікацій, що сприяють удосконаленню гуманітарної підготовки особового складу. Соціальні комунікації розуміються як процес передавання та обміну інформацією, знаннями, ідеями і почуттями між людьми чи соціальними групами, який здійснюється за допомогою різноманітних знакових систем і каналів зв'язку. У системі підготовки фахівців цивільного захисту соціальні комунікації виконують важливу функцію, забезпечуючи ефективну взаємодію між підрозділами служби, органами влади та громадянами. В умовах сучасного інформаційного суспільства результативність реагування на НС великою мірою залежить від швидкості передавання інформації, узгодженості дій різних служб і рівня довіри населення до державних структур. Саме тому формування комунікативних умінь і навичок у рятувальників є важливою складовою їх професійної підготовки.

У умовах сьогодення потрібного значення отримують стратегічні комунікації, які розглядаються як цілеспрямований і системний процес планування та використання інформаційних ресурсів для досягнення поставлених цілей підприємства або держави. Вони передбачають узгоджене використання різних засобів поширення інформації, направлення інформаційної діяльності державних структур та створення цілісного інформаційного середовища. Для системи ДСНС України використання стратегій соціальних комунікацій у гуманітарній підготовці кадрів може реалізовуватися за кількома напрямками.

Першим напрямом є інтеграція комунікативних технологій у навчальний процес. Йдеться про застосування сучасних інтерактивних форм навчання, зокрема тренінгових занять, аналізу практичних ситуацій, рольових вправ, моделювання надзвичайних подій та колективних обговорень. Такі методи сприяють формуванню навичок результативної комунікації, розвитку аналітичного мислення та вмінню працювати в команді під час ухвалення рішень.

Другим напрямом є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Цифрові платформи, соціальні мережі та електронні освітні ресурси дозволяють швидко поширювати інформацію, сприяють обміну досвідом між підрозділами та відкривають можливості для організації навчання на дистанціях. У

діяльності ДСНС це також дає змогу швидко доводити важливу інформацію до населення про потенційні небезпеки, узгоджувати роботу служб та підвищувати рівень обізнаності громадян щодо дій у надзвичайних ситуаціях.

Третім напрямом є розвиток міжвідомчої комунікації та партнерської взаємодії з громадськістю. Щоб швидко та успішно долати наслідки будь-яких катастроф, критично важливо об'єднати зусилля всіх сторін. Ефективне реагування можливе лише тоді, коли центральна та місцева влада, волонтерські рухи й закордонні партнери діють як єдиний злагоджений механізм. Розвиток комунікативних механізмів у цьому напрямі сприяє підвищенню оперативності реагування та ефективності управління кризовими процесами.

Таким чином, соціальні комунікації виступають важливим засобом удосконалення системи гуманітарної підготовки кадрів ДСНС України. Застосування таких технологій під час навчання рятувальників дозволяє виробити саме ті навички, які критично важливі для ефективної роботи в сучасних цифрових реаліях та під час безпосередньої ліквідації криз.

Отже, в умовах збільшення кількості надзвичайних ситуацій та активного розвитку інформаційного простору стратегічні соціальні комунікації відіграють переважну роль у підвищенні якості підготовки кадрів ДСНС України. Використання сучасних комунікативних технологій, новітніх методів навчання, цифрових платформ та сприяє формуванню у рятувальників необхідних професійних і соціальних навичок. Запровадження стратегічних комунікацій у систему підготовки фахівців дозволяє покращити координацію між підрозділами служби, підвищити якість інформування населення та зміцнити рівень суспільної довіри до структури цивільного захисту. Подальший розвиток комунікаційних підходів у професійній освіті ДСНС сприятиме підготовці навчених фахівців, які зможуть ефективно реагувати на сучасні надзвичайні ситуації та забезпечувати безпеку населення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ МНС України “Про затвердження Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту” від 06.03.2008 №177. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0177666-08>
2. Кодекс цивільного захисту України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17>
3. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 №444. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-п>

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМПАТІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ФАХУ ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

*Тетяна САПЄЛЬНИКОВА, кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

В теперішній час рівень вимог до особистості практичного психолога невпинно зростає, що зумовлює зміну вимог і до процесу його професіоналізації, бо саме у ньому відбувається як розвиток особистісних структур, так і інтеграція особистісних якостей, формування особистості як цілісної системи. Однією з якостей практичного психолога, яка є важливою для ефективної реалізації професійної діяльності, є емпатія, тобто його здатність розуміти думки, почуття, потреби інших людей, емоційно відгукуватися на їхні переживання, чутливо заглиблюватись у суть події, явища тощо. Однією з

найважливіших професійних якостей майбутніх психологів – це вміння співпереживати близьким і чужим, здатність дивитися на оточуючий світ з точки зору іншої людини, щире бажання відчувати і зрозуміти її.

Дослідження феномену емпатії наприкінці минулого століття були проаналізовані та висвітлені в роботах Ю. Б. Гіппенрейтер, Т. Д. Карягіної, О. М. Козлової, В. І. Кротенко. У сучасній вітчизняній психології емпатія розглядається за такими напрямками: визначення якісної природи емпатії (Т. П. Гаврилова, М. М. Муканов Р. Б. Карамуратова, А. Б. Орлов, Н. І. Сарджвеладзе та ін); вивчення зв'язку структурних характеристик емпатії з різними психічними процесами і психологічними особливостями особистості (О. О. Бодальов, Л. П. Виговська, О. В. Дашкевич, С. А. Єршов, Г. Ф. Михальченко, В. А. Мікаелян, А. А. Рояк, Л. П. Стрелкова, О. П. Саннікова, І. М. Юсупов та ін); дослідження процесуального характеру емпатії (В. С. Агєєв, С. Б. Борисенко, А. Г. Ковальов, М. І. Пашукова) та ін.

У загальному значенні прийнято визначати, що стать – це анатомічна та біологічна різниця між жінками та чоловіками, а гендер свідчить про психологічні, соціальні, культурні та інші відмінності, запроваджені традиціями і залежними від біологічних причин. К. Міллер і К. Свіфт зазначали: «фізикоючи занадто спростити пояснення, можна сказати, що стать – це біологічні дані, а гендер – соціальне придбання». [2]. Гендер знаходиться між постійним впливом соціальної інформації, яка навіює людям, наскільки значна різниця між жінками та чоловіками, і культурних норм, які визначають, що мають робити чоловіки, а що – жінки. Диференціальна соціалізація процес, під час якого ми вивчаємо, що є речі, які властиві одним і не притаманні іншим, в залежності від статі.

Є ствердження науковців, що не дивлячись на відсутність різниці між чоловіками і жінками за загальним рівнем коефіцієнта емоційності (EQ), жінки показують високий рівень за міжособистісним показником емоційного інтелекту (соціальна відповідальність, емоційність, міжособистісні стосунки). Чоловіки мають перевагу здібності до управління стресом (контроль імпульсивності, стресостійкості), внутрішньо особистісні дані (здатність відстоювати свої права, самоствердження) та адаптованість (вирішення проблем, визначення правдоподібності). Тобто, жінки на відміну від чоловіків, є більш обізнаними про емоції, проявляють більшу емоційність, у них формуються значно сприятливі міжособистісні стосунки, та вони діють з більшою соціальною відповідальністю. Чоловіки ж, навпаки, проявляють більшу самоповагу, ліпше справляються зі стресом, значно незалежні, краще вирішують проблеми, більш оптимістично налаштовані [1].

Однією з пояснень відмінностей у прояві емпатії може бути те що, що жінки зазвичай краще інтерпретують емоції оточуючих. Проаналізувавши результати досліджень сприйнятливості невербальних команд, Джудіт Голл виявила таке: загалом жінки перевершують чоловіків у декодуванні повідомлень, закладених емоціях оточуючих. Жінки більш вправні в невербальному вираженні емоцій. Т. П. Гаврилова виділяє два види емпатійних переживань (співпереживання і співчуття) і стверджує, що у разі співпереживання проявляються егоїстичні тенденції, а в разі співчуття – альтруїстичні.

Ведучи мову про розбіжностях між чоловіками, й жінками, ми часто вважаємо, що краще висловлюють емоції, і більш сприйнятливі до почуттів оточуючих - жінки, ніж чоловіки. До. Хорні пише, що, згідно з поділом соціальних ролей сформувався певний погляд на жінок як у інфантильні створення, живуть емоціями [3]. У багатьох дослідженнях виявлено чіткі розбіжності у емоційній сфері осіб чоловічого й основною жіночого статі. Л. У. Куликов зазначає, що з жінок емоційна сфераскладніше, ніж чоловіків.

Жінки більше схильні засмучуватися і реагувати сльозами на нещастя інших. Одне з пояснень більшої схильності жінок до емпатії полягає в тому, що вони краще, ніж чоловіки, уміють «прочитувати» відчуття оточуючих їх осіб.

З метою визначення рівня розвитку емпатії у наших респондентів ми використовували тестування за методиками «Діагностика рівня емпатії» І. Д. Юсупова, методика дослідження емпатії В.В. Бойко. Досліджувані в кількості 30 осіб, з них 15 дівчат та 15 хлопців, студентів-психологів УПА, віком від 18 до 26 років.

Встановлено, що більшість дівчат орієнтовані на емоційний канал емпатійних здібностей, а більшість хлопці – на інтуїтивний канал. Отже, у дівчат фіксується високі показники до здатності емпануючого входити в емоційний резонанс із тим, хто його оточує – співпереживати. Висока балова оцінка у хлопців свідчить про здатність респондента бачити поведінку партнерів, діяти в умовах дефіциту початкової інформації про них, спираючись на досвід, що зберігається у підсвідомості. На рівні інтуїції замикаються й узагальнюються різні відомості про партнерів.

Результати дослідження за методикою «Діагностика рівня емпатії» І. М. Юсупова виявили, що 83% студентів-психологів (хлопців та дівчат) мають середній рівень емпатії, а 17% - високий рівень. За методикою «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. В. Бойко виявлено, що 7% студентів-психологів мають дуже низький рівень емпатійних здібностей, 50% - занижений рівень, 36% - середній рівень та 7% - високий рівень емпатійних здібностей.

Якщо дивитись на гендерний баланс, то дослідження показало, що 67% дівчат-психологів мають середній рівень емпатії, а 33% - високий рівень. Щодо хлопців-психологів, то майже 98% хлопчаків майбутніх психологів мають середній рівень емпатії.

За результатами методики «Дослідження рівня емпатійних здібностей» В. В. Бойко було виявлено, що більшість дівчат орієнтовані на емоційний канал розвитку емпатійних здібностей, а більшість хлопці – на інтуїтивний канал.

Говорячи про гендерні відмінності між чоловіками і жінками, можна припустити, що жінки краще виражають емоції і більш сприйнятливі до почуттів оточуючих, ніж чоловіки. Жінки, як правило, більш дбайливі, демонструють більше емпатії та емоцій, оцінюють себе з точки зору відносин між людьми. Чоловіки не бажають, щоб оточуючі бачили їх емпатійними, тому що це не відповідає їх гендерній ролі. За результатами досліджень жінки і чоловіки володіють різною емоційністю, та проявляють свої емоції з різною мірою інтенсивності. Емоційна жорстокість, визнана однією з найважливіших ознак «справжнього чоловіка». Дорослі жінки більше проявляють почуття направлені на оточуючих (прояв інтересу до їхніх почуттів, їх потребам, бажанням). Для чоловіків навпаки більш характерні егоцентричні почуття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генегі А. І. Аналіз проблеми вивчення емпатії у психологічній літературі та її роль у професійному становленні психолога-практика / А. І. Генегі // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. - 2012. - Вип. 36. –280 с.
2. Гаврилова, Т. П. Поняття емпатії в зарубіжній психології [Текст] / Т.П. Гаврилова // Питання психології. - 1975. - № 2.
3. Кон, І. С. Психологія статевих відмінностей [Текст] / І.С. Кон // Питання психології. - 1981. - № 2.
4. Крейдлен, Г. Е. Чоловіки і жінки в невербальній комунікації. Емоційний аспект [Текст] / Г.Є. Крейдлен // Емоції в мові та мовленні: збірник наукових статей, 2005.
5. Феніна О.Я. Структура, функції, форми та види емпатії. Їх роль у міжособистісних стосунках // Психологія: 36.наук.праць. – К, 2001. – Вип. 14. – С.109-117.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИГОРАННЯ У РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС

*Анастасія СЕМІЗ, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Професійне вигорання серед рятувальників стає дедалі актуальнішим через постійне емоційне та фізичне навантаження, пов'язане з наданням допомоги в екстремальних умовах та високою відповідальністю за життя інших людей. За умов воєнного та кризового часу, коли рятувальники часто беруть участь у надзвичайних ситуаціях, їхня психоемоційна стійкість піддається постійному випробуванню, що підвищує ризик вигорання. Це явище може призводити до зниження ефективності службової діяльності, погіршення психічного здоров'я та соціальної дезадаптації. Таким чином, дослідження причин психологічного вигорання у рятувальників є важливим для збереження їхнього професійного ресурсу та здоров'я.

Метою дослідження є дослідити причини виникнення психологічного вигорання у рятувальників.

Феномен професійного вигорання пов'язаний зі стресом і приводить до виснаження особистісних й емоційно-енергетичних ресурсів живого організму. Причина накопичених негативних емоцій, які витісняються, не знаходять виходу і, відповідно, не дозволяють фахівцю продуктивно працювати й відчувати себе емоційно та фізично комфортно. Симптоми емоційного виснаження виникають у видах професій, представники яких найбільше схильні до прояву тих чи інших симптомів професійного вигорання, серед яких і професійна діяльність фахівців ДСНС, особливо в умовах воєнного стану на території України [1, 73].

Вигорання – це завжди деформація психологічної організації внутрішнього світу фахівця, яка унеможлиблює не лише продуктивну діяльність, але й самореалізацію, задоволеність життям та формування психічного здоров'я [1, 73].

Професійне вигорання – це специфічна для професії форма дезадаптації, яка може призвести до зниження якості роботи, зниження інтересу до роботи й навіть до зміни виду професії або діяльності [1, 73].

Величезне значення має взаємовідношення з колегами в колективі і те, чи створюється ситуація «руху рука об руку», активного спільного рішення професійних задач. Крім того, умови роботи можуть не сприяти успішному здійсненню професійних задач [2, 2].

Ще в 1982 р. були виділені ключові ознаки емоційного вигорання, це:

1. Внутрішній психологічний досвід, що включає почуття, установки, мотиви, чекання.

2. Негативний індивідуальний досвід, у якому сконцентровані проблеми, дистрес, дискомфорт, дисфункції і їхні негативні наслідки [2, 1].

Психологічне вигорання (ПВ) є динамічним процесом, який має чітко визначену структуру і "характеризується трьома основними елементами: емоційним виснаженням, деперсоналізацією та зниженням почуття особистого досягнення" [3, 19].

Емоційне виснаження "характеризується повсюдним відчуттям браку сил, емоційної порожнечі та відсутності інтересу до оточення чи взаємодії з ним" [3, 19]. Дослідженнями встановлено, що у рятувальників воно виникає як "прямий наслідок гіпертрофованої емоційної залученості до чужого болю та страждань".

Деперсоналізація проявляється, коли рятувальник "стає емоційно відстороненим, цинічним, прагне мінімізувати свої соціальні контакти. Цей період

характеризується виснаженням емоційних ресурсів та зниженням задоволеності роботою" [3, 12], це захисний механізм, спрямований на відмежування від психотравмуючих факторів.

Зниження почуття особистого досягнення відображається у «відчутті вимотаності та непродуктивності у роботі, зневірі у власних силах та компетенції» [3, 1].

Емоційне вигорання є формою професійної деформації особистості. Даний стереотип емоційного сприйняття дійсності складається під впливом ряду факторів передумов – зовнішніх і внутрішніх [2, 2].

Зовнішні фактори, що провокують «вигорання»:

- хронічна напружена психоемоційна діяльність – така діяльність пов'язана з інтенсивним спілкуванням, точніше, з цілеспрямованим сприйняттям партнерів і впливом на них. Професіоналу, що працює з людьми, приходится постійно підкріплювати емоціями різні аспекти спілкування: активно ставити і вирішувати проблеми, уважно сприймати, посилено запам'ятовувати і швидко інтерпретувати візуальну, звукову і письмову інформацію, швидко зважувати альтернативи і приймати рішення
- дестабілізуюча організація діяльності – основні її ознаки загальновідомі: нечітка організація і планування праці, недолік устаткування, погано структурована і розпливчата інформація, наявність у ній «бюрократичного шуму» – дрібних подробиць, протиріч, завищені норми контингенту, з яким зв'язана професійна діяльність. При цьому варто враховувати, що дестабілізуюча обстановка викликає багаторазовий негативний ефект: вона позначається на самому професіоналі і на суб'єкті спілкування – клієнті, співробітниках та ін., а потім на взаємини обох сторін;
- підвищена відповідальність за функції, що виконуються – представники масових професій звичайно працюють у режимі зовнішнього і внутрішнього контролю. Насамперед, це стосується професій, які включені в систему людина-людина (пожежних, рятувальників, психологів та ін.). Процесуальний зміст їхньої діяльності полягає в тому, що постійно треба входити і знаходитися в стані суб'єкта, з яким здійснюється спільна діяльність. Треба вдивлятися, прислухатися, співчувати, передбачати його слова, настрою, учинки. А головне, постійно приходится приймати на себе енергетичні розряди партнерів;
- неблагополучна психологічна атмосфера професійної діяльності – така визначається двома основними обставинами: конфліктністю по вертикалі, у системі «керівник-підлеглий», і по горизонталі, у системі «колега-колега». Нервозна обстановка спонукає одних розтрачувати емоції, а інших – шукати способи економії своїх психічних ресурсів;
- психологічно важкий, контингент, з яким має справу професіонал у сфері спілкування. У пожежних, рятувальників це постраждалі, або рідні, знайомі потерпілих. У керівника чи командира – підлеглі з акцентованими характерами, порушники дисципліни, безвідповідальні працівники, працівники, що зловживають спиртними напоями, схильні до немотивованих вчинків тощо [2].

Внутрішніми факторами, що обумовлюють синдром емоційного вигорання, є схильність до емоційної ригідності та інтенсивне сприйняття і переживання обставин професійної діяльності. Природно, емоційне вигорання як засіб психологічного захисту виникає швидше в тих, хто менш реактивний і сприйнятливий, більш емоційно стриманий. Навпроти, формування симптомів «вигорання» буде проходити повільніше в людей імпульсивних, що володіють рухливими нервовими процесами. Підвищена вразливість і чутливість можуть цілком блокувати розглянутий механізм психологічного захисту і не дозволяє йому розвиватися. Інтенсивне сприйняття і

переживання обставин професійної діяльності виникає у людей з підвищеною відповідальністю за доручену справу [2, 3–4].

М. Буріш та В. Бойко, досліджуючи феномен емоційного вигорання, пропонують різні, але доповнюючі один одного, інтерпретації. М. Буріш акцентує увагу на патогенетичному аспекті, розглядаючи вигорання як наслідок хронічного професійного стресу, що призводить до виснаження адаптаційних ресурсів організму. В. Бойко, зі свого боку, надає психоаналітичну інтерпретацію, визначаючи вигорання як захисний механізм, який розвивається в умовах тривалої психотравматизації на робочому місці. Обидва автори сходяться на думці про центральну роль професійних стресорів у розвитку цього синдрому, однак відрізняються у трактуванні його механізмів [4, 11].

Як висновок, можемо сказати, що професійне вигорання рятувальників є серйозною психологічною проблемою, що формується під впливом тривалого стресу, надмірних емоційних і фізичних навантажень, високої відповідальності та постійного контакту з екстремальними ситуаціями. Зовнішні та внутрішні чинники – інтенсивна психоемоційна діяльність, несприятлива організація праці, складний контингент спілкування, а також індивідуальні особливості особистості – сприяють розвитку емоційного виснаження, деперсоналізації та зниження почуття професійної ефективності. Наслідком цього є погіршення якості роботи, зниження мотивації та ризик психологічної дезадаптації.

Отже, вивчення причин і механізмів виникнення професійного вигорання серед рятувальників є необхідним для розробки ефективних заходів профілактики та підтримання їхнього психічного здоров'я і професійної стійкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Токарук Л., Данілевська О. Соціально-педагогічна робота з попередження професійного вигорання фахівців державних служб із надзвичайних ситуацій в умовах війни. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка. 2024. URL: <https://pedvisnyk.knu.ua/index.php/pedagogy/article/download/417/565/1122>
2. Емоційне вигорання та шляхи його подолання: методична розробка. Київ. URL: <https://share.google/ACfUXrBv8OSgIaHLL>
3. Юшименко В.Ю. Психологічні особливості професійного вигорання працівників ДСНС. Міністерство освіти і науки України Запорізький національний університет. 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/25167/1/Юшименко%20В.Ю.pdf>
4. Юхименко В. Ю. Психологічні особливості професійного вигорання працівників ДСНС під час війни. Запоріжжя, 2024. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/25167/1/%D0%AE%D1%88%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%AE..pdf>

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПОЛЬЩІ

*Андрій СМАГЛЮК, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-25-2 взвод
НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Система вищої освіти в Польщі динамічно розвивається. Протягом останнього десятиліття створено більше двохсот нових вищих учбових закладів, а чисельність студентів зросла з 350 тисяч до більш, ніж 1,5 млн. Такі міста, як Варшава, Краків,

Познань, Вроцлав, Гданьськ, Щецін, Лодзь є традиційними студентськими центрами в Польщі. Останні десять років система освіти Польщі розвивається швидкими темпами у порівнянні з іншими європейськими країнами. Кількість вищих навчальних закладів і кількість студентів стрімко зростає. Польські традиції освіти беруть початок у 14 сторіччі. У Польщі знаходиться багато найстаріших університетів Європи, серед яких і Ягелонський університет (1364 рік). Варшавський університет займає перше місце у рейтингу серед міжнародних ІТ (Top Coder). Усі провідні університети Польщі пропонують програми навчання на англійській мові, включаючи медицину, технічні і гуманітарні науки, бізнес і фінанси. Польща є активним учасником Болонського процесу.

У Польщі нараховується 310 приватних університетів і коледжів і 138 державних вищих навчальних закладів. Вартість навчання у вищому навчальному закладі Польщі суттєво нижча ніж в інших європейських країнах. Система вищої освіти Польщі включає державні і приватні вищі навчальні заклади. Для вступу до ВНЗ абітурієнту необхідно мати Атестат про середню освіту. Правила вступу визначаються кожним вузом окремо. У вищих навчальних закладах Польщі трьохступінчата система, яка включає ступінь Бакалавра (Licencjat, Inzyneir), Магістра (Magister) і Доктора наук (Doctor). Відповідно до Постанови про Вищу освіту 2005 року, програми з усіх напрямків навчання окрім права, фармацевтики, психології, ветеринарної медицини, медицини і стоматології мають два етапи. Третій етап, який відповідає ступеню доктора наук, відкритий для тих, у кого є наукова ступінь магістра або ідентична ступінь [1]. Навчання для отримання ступеню доктора наук триває чотири роки і може бути скорочено або продовжено. Випускники університетів і коледжів Польщі можуть отримати такі ступені: Бакалавр (BA, Licencjat) – присвоюється після закінчення 3 – 3,5 років навчання у професійному або технічному коледжі; Бакалавр (BSc, Inzyneir) – присвоюється після закінчення 3,5 – 4 років навчання у технічному, сільськогосподарському або економічному коледжі; Магістр (MA, MSc, Magister) та ідентичні ступені: магістр мистецтв, магістр інженерної справи, магістр архітектури, компетентний лікар, зубний хірург або ветеринар присвоюється після закінчення 5 - 6 років навчання в університеті. Ступінь MSc можна отримати також через 2 - 2,5 роки додаткового навчання на здобуття ступеню магістра; Доктор наук (PhD, Doctor) – присвоюється тим, хто склав іспит на отримання ступеню доктора наук і успішно захистив дисертацію. Щоб почати навчання на здобуття докторського ступеню, необхідно мати ступінь магістра або ідентичну ступінь [3].

Навчання у польських державних вищих закладах є безкоштовним для громадян Польщі. Також воно є безкоштовним для іноземних студентів, які починають навчання на тих же умовах, що і громадяни Польщі. Всі інші іноземні студенти за навчання сплачують близько 2000 євро на рік - для отримання вищої професійної освіти, курсу магістерської або післядипломної магістерської освіти; 3000 євро на рік - за отримання докторської, післядипломної освіти або ступеню спеціаліста, а також за наукове, підготовче стажування і стажування спеціалістів

У деяких випадках ректор вузу може за проханням студента зменшити плату або тимчасово її відстрочити. Навчальний рік складається з 30 тижнів навчального курсу. Кожний тиждень студент має близько 30 годин занять. Навчальний рік поділений на два семестри: осінній і весняний. Осінній семестр починається на початку жовтня і включає зимову сесію. Весняний семестр починається у лютому і триває до середини червня, включаючи літню сесію. Навчання складається з лекцій, уроків, семінарів, лабораторних робіт і диспутів. Для того, щоб успішно закінчити семестр, необхідно отримати прохідний бал на всіх іспитах, які складаються з усних або письмових іспитів з предметів. Кожний ВНЗ визначає систему оцінювання у своєму Навчальному Статуті. Щоб вступити до навчального закладу, усі іноземні студенти повинні відповідати

вимогам для вступу до ВНЗ своєї країни, мати свідоцтво про вступ до навчального закладу або інший ідентичний документ, знати англійську мову. Деякі факультети мистецтв, фізичної підготовки, підготовки майбутніх викладачів організують додаткові тести відповідних здібностей [1].

Державний нагляд за вищою освітою здійснюється Міністерством національної освіти і спорту, що несе пряму відповідальність за велику частину вузів і розділяє її з іншими галузевими міністерствами, коли мова йде про частині спеціалізованих вузів. Останні здійснюють також фінансування підлеглих ним вузів. Особливим статусом володіють вузи клерикалізму, число яких після 1989 року зросло. Закон про вищу школу до таких не відносить вузи, підлеглі католицької церкви. У частині оцінки якості і контролю, а також стандартизації випускних іспитів у вузі Міністерство освіти має в своєму розпорядженні лише деякі елементарні повноваження, як: встановлення видів дипломів і переліку спеціальностей, що отримуються у вузах. Учебні плани і програми визначаються самими вузами, а міністерство обмежується контролем якості випускних іспитів. Міністерство освіти відповідно до закону повинна розробити каталог основних вимог до навчання у вузі. Відповідальність міністерства розповсюджується також і на недержавні вузи. Вона обмежується виданням обов'язкового Положення і наглядом за юридичною стороною діяльності недержавного вузівського сектора.

Неформальні політичні інтереси вузів представлені в Конференції ректорів польських університетів, а також Конференції ректорів спеціальних вузів. Крім того, є ряд дослідницьких установ в університетах, що займаються розробкою політики вищої освіти, науки, досліджень, а також фінансуванням, експертизою, прогнозами, стратегією. У Польщі разом з державними існують і недержавні вищі школи, які почали активно утворюватися після 1990 року. Недержавні вищі учебні заклади створюються по дозволу міністра народної освіти і отримують юридичні права після занесення їх в реєстр недержавних вузів, який ведеться Міністерством народної освіти і спорту. У державну систему вищої освіти входять класичні університети і спеціалізовані вузи. Між цими двома типами вищих шкіл є відмінності, коли мова йде про знов створених або невеликих вузах, що не володіють правом привласнення докторських ступенів. Особливе місце займає Католицький університет в Любліні, який і раніше визнавався, фінансувався і підтримувався державою. Як і в інших країнах Європи, престижнішими серед вузів є університети. Найбільша кількість вузів знаходиться у Варшаві, Кракові, Бреслау і Познані. Ядро недержавних вузів складають економічні вищі школи, відкриті об'єднаннями, міжнародними фондами і приватними особами, як, наприклад, приватний вуз бізнесу і управління у Варшаві, французько-польський вуз по нових інформаційних технологіях в Познані або вуз менеджменту в Ченстохове. Всі державні вузи вважаються за установи освіти на рівні університету і, як правило, зберігають магістерську структуру навчання [2].

Вступати до вузу можуть тільки особи, що отримали атестат зрілості (склавши так звані матуральні іспити). Правила надходження на 1-й курс визначаються автономно кожною вищою школою. Деякі організують вступні іспити, інші приймають студентів на основі конкурсу оцінок атестата зрілості, треті – тільки на основі заяви. Система вищої освіти на 90% фінансується з держбюджету. Останні 10% прямують з інших джерел, оскільки Закон про вищу школу (1990 р.) відкриває окремим вузам можливість додаткового самостійного добування фінансових коштів. В зв'язку з цим може бути підвищена плата за навчання студентів-заочників, студентів, що перевищили звичайну тривалість навчання у вузі, визначена плата для студентів з інших країн. Крім того, вузи можуть самі заробляти засоби через дослідження, діагностичні роботи, рецензії, послуги в економіці, стягування плати за вечірнє і заочне навчання, роботи по підрядах або здачу в оренду приміщень, що істотно стимулює дослідження при державних витратах, що знижуються за останні роки, на освіту. До

вузів, які не розглядаються як ринково орієнтовані, відносять головним чином університети, оскільки в них домінують відділення соціальних і гуманітарних наук. Фінансування здійснюється: для вузівського навчання, підготовки студентів і молодих дослідників, а також у вигляді інвестицій в будівництво вузів з держбюджету; для всіх видів досліджень через Комітет з наукових досліджень [1].

Міністерство освіти інвестує близько 70% поточних витрат на зміст вузів із засобів державного бюджету (з орієнтацією на витрати попереднього року). Що залишилися 30% доводяться на забезпечення наукової діяльності і досліджень. Із засобів, що відпускаються для навчання у вузі, 70% прямують на оплату професорсько-викладацького складу. Розподіл засобів Комітетом з наукових досліджень здійснюється по типах вузів і галузевому принципі, наприклад, для сільськогосподарських академій, технічних, економічних і педагогічних вузів, університетів. При фінансуванні досліджень як стимул встановлені коефіцієнти відповідно до вчених ступенів і звань. Приблизно 50% всіх фінансових коштів комітету використовується на дослідницьку діяльність вузів. Засоби, що залишилися, прямують на гранти індивідуальним дослідницьким групам. Це складає 30% грошових коштів комітету або 7% бюджету на вищі учбові заклади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освітня система Польщі. URL: <https://univerpl.com.ua/blog/osvitnya-sistema-polshhi-ta-yiyi-perevagi/> (дата звернення: 23.01.2026).
2. Система вищої освіти Польщі. URL: <https://studfile.net/preview/10984342/> (дата звернення: 23.01.2026).
3. Система вищої освіти в Польщі. URL: <https://poland.navchannya-v-yevropi.studies-in-europe.eu/s/4018/76790-Sistema-visoi-osviti-v-Polsi.htm>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ТРИВОЖНОСТІ ТА САМООЦІНКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Наталія СОЛЯРИК, ННІ «Українська інженерно-педагогічна академія»,
ДМП-Пс22-2+Пс23пр група*

*НК – Тетяна САПЄЛЬНИКОВА, кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

В умовах воєнного стану, що триває на території України з 2022 року, суттєво зростає рівень психоемоційного напруження населення, зокрема студентської молоді. Постійна загроза безпеці, невизначеність майбутнього, інформаційне перевантаження та соціальні трансформації зумовлюють підвищення рівня тривожності та впливають на формування самооцінки особистості. Особливої уваги потребують студенти-психологи, оскільки специфіка їх професійної підготовки передбачає підвищену емоційну залученість, рефлексивність та здатність до емпатії, що може посилювати вразливість до стресових чинників.

Метою роботи є теоретичний аналіз взаємозв'язку між рівнем тривожності та самооцінкою особистості, а також виявлення психологічних чинників, що впливають на цей взаємозв'язок. З огляду на це, дослідження взаємозв'язку між самооцінкою та рівнем тривожності дозволяє краще зрозуміти особливості функціонування особистості та надає можливість своєчасного психопрофілактичного впливу.

Самооцінка – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Вона тісно пов'язана з рівнем домагань людини – ступенем складності цілей, які вона ставить перед собою. Розбіжність між домаганнями і реальними можливостями призводить до того, що людина починає неправильно себе оцінювати, в результаті її поведінка стає неадекватною – виникають емоційні зриви, підвищена тривожність тощо [1, 446].

Самооцінка виконує важливі функції, такі як:

- регулятивну – впливає на рівень домагань;
- мотиваційну – визначає активність людини в досягненні цілей;
- захисну – забезпечує психологічну стійкість особистості.

Вона може бути адекватною або неадекватною (заниженою чи завищеною). Адекватна самооцінка є умовою гармонійного особистісного розвитку, тоді як занижена призводить до невпевненості, а завищена – до розчарувань та фрустрацій.

Тривожність – стан доцільного підготовчого підвищення сенсорної уваги і моторного напруження в ситуації можливої небезпеки, що зумовлює відповідну реакцію на страх [1, 551]. Тривожність може бути тимчасовою, ситуаційною реакцією на загрозу (реактивна тривожність), або стійкою рисою особистості (особистісна тривожність).

Для тривоги характерним є те, що вона може включати невпевненість у собі, у своїх силах, переживання безпомічності, безсилля перед зовнішніми викликами, а також перебільшувати їхню загрозу та силу. Однак є випадки, коли тривога не несе негатив, тобто може проявлятися позитивне емоційне переживання, а саме: радісне хвилювання та очікування. [2, 233]

Зв'язок між самооцінкою та тривожністю є тісним і взаємозалежним. Занижена самооцінка, як правило, супроводжується підвищеним рівнем тривожності. Люди з таким типом самооцінки мають схильність до самозвинувачення, бояться осуду, очікують поразки, що й спричиняє постійне внутрішнє напруження. Навпаки, адекватна самооцінка сприяє емоційній стійкості та знижує ризик виникнення тривожності, оскільки особа реалістично оцінює свої сили й приймає себе.

Дослідники, зокрема К. Роджерс, А. Бандура, Р. Бернс, зазначають, що надмірно висока самооцінка також може маскувати приховану тривожність – зовні здається, що людина впевнена в собі, а насправді людина внутрішньо переживає страх не відповідати очікуванням чи втратити позитивний образ «Я» [3, 173].

Проблема взаємозв'язку тривожності та самооцінки також ставала предметом наукових досліджень. Зокрема, у роботі А. Гуменюк було проаналізовано взаємозв'язок рівня самооцінки та особистісної тривожності у студентів-психологів, що підтвердило наявність значущих кореляцій між цими показниками. Дослідження співвідношення зазначених психічних явищ здійснювали також В. В. Білоконь та А. Кулик.

Крім того, В. Кухарчук і І. С. Загурська вивчали взаємозв'язок самооцінки, тривожності та самоставлення в осіб юнацького віку, що є особливо релевантним для дослідження студентської молоді. Попри наявність окремих наукових розвідок, питання взаємозв'язку тривожності та самооцінки студентів-психологів саме в умовах воєнного стану залишається недостатньо вивченим.

Таким чином, рівень тривожності особистості значною мірою залежить від сформованості її самооцінки. Чим більш стабільною, адекватною та позитивною є самооцінка, тим нижчим є ризик розвитку тривожних проявів. Розуміння цього взаємозв'язку має важливе значення для психологічного супроводу, зокрема в роботі з молоддю, яка тільки формує уявлення про себе та своє місце у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник : близько 2500 термінів. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

2. Берегова, Н., Шермет, А., & Солодовник, Г. (2024). Теоретичний аналіз впливу тривожності на самооцінку в студентській молоді. *Psychology Travelogs*, (1).

3. Красіна Г., Сероштан А. Взаємозв'язок тривожності та самооцінки в контексті сучасних психологічних теорій особистості // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнародної наукової конференції (20–21 листопада 2025 р.) : у 2 ч. Ч. 1. Харків : ХДАК, 2025. С. 172–174.*

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ: ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МЕХАНІК ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

*Валентина СПИВАЧУК, кандидат філологічних наук, доцент
Хмельницький національний університет*

Сучасний освітній простір характеризується активним упровадженням цифрових технологій та інноваційних методик навчання, що зумовлює переосмислення традиційних підходів до організації освітнього процесу. Використання цифрових ресурсів, інтерактивних платформ та інноваційних педагогічних стратегій дозволяє підвищити ефективність навчання, зробити його більш динамічним і адаптивним до індивідуальних потреб студентів. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема підвищення мотивації здобувачів освіти до вивчення іноземних мов, адже успішне оволодіння англійською мовою відкриває широкі можливості для академічної мобільності, участі у міжнародних програмах обміну та підвищення професійної конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

Для студентів філологічних спеціальностей англійська мова виступає не лише об'єктом теоретичного вивчення, а й інструментом майбутньої перекладацької, викладацької та науково-дослідницької діяльності. Здатність ефективно використовувати мову у професійному контексті безпосередньо впливає на якість підготовки спеціаліста, формує його академічну впевненість та сприяє розвитку професійної компетентності. Водночас традиційні методи навчання, які акцентують увагу переважно на пасивному засвоєнні граматики та лексики, не завжди забезпечують достатній рівень зацікавленості, активності та залученості студентів. Це створює необхідність впровадження інноваційних підходів, що поєднують навчальний зміст із високим рівнем мотиваційного та емоційного залучення.

Аналізуючи сучасні дослідження з теми гейміфікації у викладанні іноземних мов, можна виділити кілька ключових напрямів. Так, роботи Воцевської О. В., Степаненко О. І. та Кузнецової А. В. (2023) та Бровко К. А. (2021) акцентують увагу на теоретичних основах інтеграції ігрових механік у навчальний процес філологічних дисциплін і показують їхню ефективність у підвищенні пізнавальної активності студентів. Тимошук Н. (2020) підкреслює роль квестових завдань та рольових сценаріїв у професійно орієнтованому навчанні, що сприяє розвитку мовних та комунікативних навичок у реалістичних ситуаціях. Інші дослідження зосереджуються на інструментальних та методичних аспектах гейміфікації. Шабуніна В. В., Лабенко О. В., Горбаченко А. Л. (2020), а також Шелудченко С. Б. і Корень А. М. (2024) аналізують конкретні методики впровадження ігрових механік у навчальні курси англійської мови, відзначаючи значення системи балів, рівнів і бейджів для підвищення академічної мотивації та формування саморегуляції студентів. У сукупності ці джерела підтверджують актуальність і доцільність використання гейміфікації у сучасній вищій освіті, демонструючи як теоретичну обґрунтованість, так і практичну ефективність її застосування.

У зв'язку з цим виникає потреба в пошуку нових форм організації навчальної діяльності, які б поєднували змістову глибину з високим рівнем залученості студентів. Одним із таких інноваційних підходів виступає гейміфікація, що дозволяє інтегрувати елементи гри у навчальний процес і водночас зберігати академічну цінність матеріалу. Використання ігрових механік створює середовище, де студенти відчують мотивацію до активного навчання, що особливо важливо для філологічних дисциплін, де практичне застосування знань є ключовим.

Гейміфікація передбачає впровадження системи балів, рівнів, рейтингів, досягнень і змагань у структуру навчального процесу. У педагогічному контексті вона розглядається як ефективний інструмент формування позитивної мотивації, розвитку саморегуляції та активізації пізнавальної діяльності студентів, забезпечуючи при цьому інтерактивність та залученість у навчальний процес. Таким чином, поєднання теоретичних основ і практичних механік гейміфікації створює передумови для більш ефективного оволодіння іноземною мовою та професійно орієнтованими компетентностями.

Ефективність гейміфікації зумовлюється взаємодією трьох ключових компонентів: ігрових механік, ігрової динаміки та ігрового дизайну. Їх системне поєднання дозволяє трансформувати традиційне навчання у більш інтерактивний, структурований і результативний процес.

Передусім ігрові механіки виконують організаційну функцію, структуруючи навчальну діяльність і забезпечуючи візуалізацію прогресу. Бали, рівні, бейджі та рейтинги створюють чіткі орієнтири досягнення результатів, що є особливо важливим у процесі формування професійно орієнтованих мовних компетентностей.

Разом із тим ігрова динаміка наповнює навчальний процес емоційним змістом. Елементи змагання стимулюють прагнення до самовдосконалення, співпраця розвиває командну взаємодію, а відчуття виклику активізує когнітивні ресурси студентів. У результаті навчання набуває характеру досягнення значущої мети.

Не менш важливу роль відіграє ігровий дизайн, який забезпечує змістове занурення через використання сюжетів, ролей і сценаріїв. Моделювання професійних ситуацій, таких як перекладацька практика, участь у конференції чи редакторська діяльність, сприяє інтеграції мовних знань із майбутньою професійною діяльністю.

З огляду на це мотивація виступає ключовим чинником успішного оволодіння іноземною мовою. Для студентів-філологів важливо підтримувати інтерес не лише до загальномовних аспектів, а й до перекладу, аналізу текстів, академічного письма та наукової комунікації. Саме гейміфікація створює умови для підсилення внутрішньої мотивації через формування ситуації успіху та позитивного підкріплення. Відчуття прогресу й визнання досягнень сприяють розвитку впевненості у власних можливостях і стимулюють подальшу активність. Практична реалізація цього підходу може здійснюватися через систему балів і рівнів, що передбачає нарахування балів за переклад текстів, підготовку презентацій, участь у дискусіях і написання наукових робіт. Такий механізм забезпечує прозорість оцінювання та послідовність професійного зростання.

Накопичення балів відкриває можливість переходу на нові рівні майстерності, умовно позначені як «Junior Translator», «Language Analyst» чи «Academic Writer», що створює ефект поступового професійного розвитку та підсилює мотиваційний компонент навчання. Додатковим стимулом виступають бейджі та досягнення, які виконують функцію символічного визнання індивідуальних успіхів. За умови чітких і прозорих критеріїв оцінювання вони сприяють формуванню позитивної академічної самооцінки та відчуття компетентності.

Поглибленню професійної спрямованості навчання сприяють квести та рольові сценарії, що інтегрують мовний матеріал у змодельовані професійні ситуації. Послідовне виконання взаємопов'язаних завдань розвиває навички аудіювання, письма,

перекладу й аргументації. Водночас рейтингові таблиці можуть відображати індивідуальні й групові досягнення, однак їх застосування потребує обережності. Важливо зберігати баланс, щоб конкуренція залишалася конструктивною та сприяла співпраці, а не знижувала внутрішню мотивацію.

Системність впровадження гейміфікації забезпечується поетапною моделлю, що передбачає діагностику рівня підготовки й мотивації студентів, проектування структури курсу, реалізацію ігрових механік та подальше оцінювання результатів. Особливу увагу слід приділяти збереженню балансу між навчальною метою та ігровими елементами. Гейміфікація має підсилювати зміст освіти, а не підміняти його зовнішніми атрибутами чи формальними показниками.

Серед переваг гейміфікації варто виокремити підвищення мотивації, активізацію комунікативної діяльності, розвиток співпраці та створення позитивного емоційного середовища, що сприяє формуванню відповідальності та ініціативності студентів. Разом із тим упровадження цього підходу пов'язане з певними труднощами, зокрема потребою у додатковому часі для підготовки матеріалів, ризиком формалізації ігрових елементів та необхідністю належного рівня цифрової компетентності викладача. Подолання зазначених викликів можливе за умови системного методичного підходу та професійного розвитку педагогів, що забезпечить якісну інтеграцію гейміфікації у структуру навчального процесу.

Ефективність гейміфікації у викладанні професійної англійської мови проявляється насамперед у підвищенні академічної успішності студентів. Використання системи балів, рівнів, бейджів і рейтингів дозволяє наочно відслідковувати прогрес, що сприяє більш усвідомленому підходу до навчання та стимулює регулярну активну участь у навчальному процесі.

Крім того, гейміфікація активізує комунікативну діяльність і розвиток професійних компетентностей. Змагання, рольові сценарії та колективні квести сприяють розвитку командної взаємодії, критичного мислення та уміння аргументувати власну позицію. Студенти отримують можливість застосовувати мовні знання у змодельованих професійних ситуаціях, що наближає навчання до реальних умов їхньої майбутньої діяльності.

Не менш важливим є вплив гейміфікації на мотиваційний аспект навчання. Відчуття успіху, отримання відзнак і підвищення рівнів формують позитивну академічну самооцінку та внутрішню мотивацію студентів. Вони вчаться долати труднощі, експериментувати з мовними конструкціями та активно залучатися до процесу, що допомагає знизити страх помилки та мовний бар'єр.

Таким чином, гейміфікація професійної англійської мови не лише підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу, а й сприяє комплексному розвитку особистості майбутніх фахівців-філологів. Вона формує професійно орієнтовану комунікативну компетентність, підтримує стійку мотивацію та забезпечує підготовку конкурентоспроможних спеціалістів, готових до викликів сучасного освітнього та професійного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вощевська О. В., Степаненко О. І., Кузнецова А. В. Сучасні концепції впровадження гейміфікації при викладанні філологічних дисциплін // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – Вип. 89. – 2023.
2. Бровко К. А. Гейміфікація як засіб активізації пізнавального інтересу студентів до вивчення іноземної мови // Інноваційна педагогіка. – Вип. 42. – 2021.
3. Тимошук Н. Гейміфіковані елементи на заняттях з іноземної мови професійного спрямування // Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 28, Том 4, 2020. – С. 147-151.

4. Шабуніна В. В., Лабенко О. В., Горбаченко А. Л. Гейміфікація у викладанні англійської мови як засіб підвищення мотивації в академічному середовищі // Закарпатські філологічні студії. Випуск 41. Том 2. – С. 147-154.

5. Шелудченко, С. Б., Корень А. М. Інструменти гейміфікації як мотиватор при навчанні англійської мови // Академічні студії. Серія «Педагогіка», (2), 2024 – С. 44–50.

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ У ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Марія СТРЕМЕДЛОВСЬКА, факультет харчових технологій

та управління якістю продукції АПК, ХТ-220016

Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У сучасному глобалізованому світі міжкультурна комунікація стає невід'ємною складовою професійної, освітньої та соціальної взаємодії. Активні процеси міжнародної співпраці, мобільність населення, розвиток інформаційних технологій і глобальних комунікативних мереж сприяють постійному контакту представників різних культур. Поняття міжкультурна комунікація охоплює дві складові – культуру й комунікацію. Термін набув популярності, коли почали застосовувати в науці порівняльні дослідження різних культур і їх складових [2]. У цих умовах особливого значення набуває розвиток міжкультурної чутливості, яка є важливим компонентом міжкультурної компетентності та забезпечує здатність особистості адекватно сприймати культурні відмінності, розуміти специфіку інших культур і будувати ефективну комунікацію у багатокультурному середовищі.

Міжкультурна чутливість розглядається як здатність людини усвідомлювати, розпізнавати та приймати культурні відмінності у процесі комунікації. Саме ця якість забезпечує здатність до продуктивного діалогу в умовах культурного різноманіття [1]. Вона передбачає відкритість до іншого культурного досвіду, готовність до переосмислення власних культурних установок і формування поваги до культурного різноманіття. Розвинена міжкультурна чутливість дозволяє уникати стереотипного сприйняття інших культур, сприяє розвитку емпатії та формує здатність до конструктивного міжкультурного діалогу.

Процес розвитку міжкультурної чутливості тісно пов'язаний із безпосереднім досвідом міжкультурної комунікації. У ході взаємодії з представниками інших культур людина поступово усвідомлює різноманітність культурних норм, цінностей і моделей поведінки. Такий досвід сприяє формуванню навичок культурної інтерпретації, здатності розуміти контекст комунікативної ситуації та адаптувати власну комунікативну поведінку відповідно до культурних особливостей співрозмовника.

Важливу роль у розвитку міжкультурної чутливості відіграє усвідомлення культурної зумовленості мовної поведінки. Мова відображає систему цінностей і світоглядних установок певної спільноти, тому розуміння мовних особливостей, комунікативних стратегій і норм мовленнєвого етикету різних культур сприяє більш глибокому усвідомленню міжкультурних відмінностей. У процесі міжкультурної комунікації особливого значення набуває здатність інтерпретувати не лише вербальні, а й невербальні засоби спілкування, оскільки жести, міміка, дистанція спілкування та інші елементи поведінки можуть мати різне культурне значення.

Розвиток міжкультурної чутливості є важливим завданням сучасної освіти, особливо у процесі підготовки майбутніх фахівців, які працюватимуть у багатокультурному середовищі. Ефективними засобами формування цієї якості є використання інтерактивних методів навчання, що передбачають активну участь студентів у міжкультурному діалозі. До таких методів належать аналіз міжкультурних комунікативних ситуацій, дискусії, рольові ігри, робота з автентичними текстами, участь у міжнародних освітніх проєктах та програмах академічної мобільності. Подібні форми діяльності сприяють розвитку критичного мислення, формують здатність аналізувати культурні явища та розвивають навички міжкультурної взаємодії.

Крім того, розвиток міжкультурної чутливості пов'язаний із формуванням культурної рефлексії, що передбачає усвідомлення власної культурної ідентичності та її співвіднесення з іншими культурними системами. Такий підхід допомагає краще зрозуміти як специфіку власної культури, так і особливості культур інших народів. У результаті формується здатність до конструктивного діалогу культур, що є основою ефективної міжкультурної комунікації.

Отже, розвиток міжкультурної чутливості у процесі міжкультурної комунікації є важливою умовою формування міжкультурної компетентності сучасної особистості. Він сприяє подоланню культурних бар'єрів, формує здатність до толерантного сприйняття культурного різноманіття та забезпечує ефективну взаємодію у багатокультурному середовищі. У зв'язку з цим розвиток міжкультурної чутливості має розглядатися як один із ключових напрямів підготовки фахівців, здатних успішно діяти у глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пак А. Когнітивний, емоційний та поведінковий виміри міжкультурної чутливості майбутніх викладачів корейської мови. URL: https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/att_13.pdf#page=15.
2. Сенченкова Т. Комунікація як чинник діалогу культур. Держава і суспільство. URL: <http://www.scribd.com/doc/53461757/%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D1%83%D0>

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR YOUTH IN CRISIS SITUATIONS

*Diana TARABANCHUK, NNI of Operational Rescue Forces, EKPs-25 group
SA – Alina KRYSHAL, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine*

Modern society is experiencing wars, economic difficulties, pandemics and social instability, which affect the mental health of children and adolescents. In these conditions, psychological support for students is especially important, aimed at stabilizing emotions, developing stress resistance and adaptation. It is also necessary to train teachers to work in stressful conditions, create a safe educational environment and close cooperation between psychologists, teachers and parents.

The relevance of the study is determined by the need to develop and implement systematic approaches to psychological support for schoolchildren in crisis situations, which will contribute to the formation of resilience, self-confidence and reduce the level of anxiety among children.

The purpose of the study is to analyze the needs, problems and effective approaches to providing psychological support to students in crisis situations; to develop recommendations

for educational institutions and teachers on the formation of a system of psychological support for children during crises.

The modern approach to psychological support in education involves its transition from episodic crisis interventions to systemic preventive activities. Psychological support should be a permanent element of the educational process, focused on creating a safe environment, developing emotional literacy and forming a culture, caring for mental health among students, teachers and parents. The war created new challenges for the education system, as a result of which the issues of preserving and supporting children's mental health have become paramount. In these conditions, the formation of an atmosphere of trust in school, where the child has the opportunity to openly express his emotions without fear of judgment, is of particular importance. Such an approach contributes to emotional stabilization, the development of self-regulation skills and strengthening the sense of security among students [1].

Effective psychological support for schoolchildren in crisis situations involves not only providing assistance, but also timely detection of changes in their emotional state. According to G. Bezv [1], it is important to create conditions in which the child can safely express his or her own feelings, which is the basis for further recovery.

Effective psychological support for a child in crisis is based on timely identification of his or her emotional state, understanding the causes of internal tension, and creating a safe space where the child can openly express his or her feelings without fear of judgment. It is important that adults – teachers, psychologists, parents – not only notice signs of emotional difficulties, but also contribute to the development of self-regulation skills, trust in the world, and a sense of support in the child [4].

According to the World Health Organization (WHO, 2022), more than 70% of children who have experienced crisis events do not receive adequate psychological support, which, in turn, increases the risk of developing long-term emotional disorders [2].

According to international research (WHO, 2022; UNICEF, 2023), successful psychological support for children in crisis situations is possible only if key social institutions – family, school and community – work together. Such an integrated approach ensures the maintenance of a sense of security, the formation of trust and the restoration of a basic sense of stability in children who have experienced traumatic events [3].

Group support as a resource for overcoming childhood trauma in the school environment.

As UNICEF notes (UNICEF, 2023), ‘creating a safe educational space reduces the risk of anxiety and builds a sense of belonging’, which is one of the key conditions for the psychological well-being of children in crisis situations. Most countries lack comprehensive national policies in the field of mental health of children and adolescents, which results in limited access of this age group to professional psychological help [4].

The approach of Lazarus and Folkman allows for a deeper understanding of the mechanisms of psychological support for students in crisis situations, because the child's subsequent ability to adapt and recover depends on how he perceives and interprets a stressful event [5].

Examples of practical forms and areas of psychological support for students in crisis situations:

- Psychological First Aid (PFA) – after the evacuation of the school due to military operations, the psychologist conducts short individual or group conversations, helps children name their emotions, restore a sense of security, and regain control over the situation [2];
- Group classes on developing stress resistance – training programs such as ‘Skills for Life’ or ‘Learning to Breathe’, adapted to school conditions;
- Creating a ‘safe space’ at school – arranging an emotional recovery room (‘quiet corner’) where children can relax, draw, and listen to calm music [3];

- Working with parents and families – parent meetings or online consultations, during which specialists explain how to respond to a child's fear, isolation or aggression after a crisis [3];
- Integration of elements of art therapy and fairy tale therapy – students create drawings or stories about their own feelings, which helps to indirectly process traumatic experiences [6].

Therefore, psychological support for students in crisis situations is an important component of maintaining their mental health and developing adaptive skills. Its effectiveness is ensured through a systematic approach, interaction between school, family and community, as well as the creation of a safe and trusting educational environment. Timely identification of emotional difficulties, development of self-regulation and formation of resilience allow to reduce the level of anxiety and contribute to the restoration of the psycho-emotional state of children during crises.

REFERENCES

1. Bevz G.M. Psychological support for children during crises: modern approaches. Kyiv: Education, 2021.
2. World Health Organization. Mental health and psychosocial well-being of children during crisis. Geneva: WHO, 2022/
3. *Mental health and psychosocial well-being of children in crisis situations: Global report* 2022. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
4. UNICEF. Education in Emergencies: Supporting Mental Health and Psychosocial Well-being of Children in Crisis. New York: United Nations Children's Fund. 2023.
5. Lazarus and Folkman's Psychological Stress and Coping Theory. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781118993811.ch21>
6. Korolchuk M.S. Psychological safety of the educational environment: theory and practice. Kyiv: Naukova Dumka, 2020.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент
Мирослава БАТЕЧКО, факультет харчових технологій та управління
якістю продукції АПК, ХТ-220016
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

У сучасному глобалізованому світі процеси економічної, політичної та культурної інтеграції зумовлюють активізацію міжкультурних контактів у різних сферах суспільного життя. Професійна діяльність фахівців дедалі частіше відбувається в умовах міжнародної співпраці, міжкультурної взаємодії та багатомовного комунікативного середовища. У цьому контексті особливої актуальності набуває формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців як важливої складової їхньої професійної підготовки. Вона забезпечує ефективну комунікацію з представниками різних культур, сприяє подоланню культурних бар'єрів та формує здатність до продуктивної взаємодії у полікультурному середовищі.

Міжкультурна компетентність розглядається як інтегративна характеристика особистості, що поєднує знання про культурні особливості різних народів, уміння та навички ефективної міжкультурної комунікації, а також систему цінностей і установок,

спрямованих на толерантне сприйняття культурного різноманіття. Вона передбачає здатність особистості усвідомлювати власну культурну ідентичність, розуміти відмінності між культурами, адекватно інтерпретувати поведінку представників інших культур і будувати комунікативну взаємодію на засадах взаємоповаги та діалогу культур, є містком, що сприяє спілкуванню та взаєморозумінню між представниками різних культурних середовищ [2]. Компетентність міжкультурної взаємодії спрямована на розвиток абстрактного мислення, формування готовності до самонавчання та саморозвитку, вмінь проведення наукового дослідження, пошуку інформації для вирішення практичних завдань [1].

У структурі міжкультурної компетентності дослідники зазвичай виокремлюють кілька взаємопов'язаних компонентів: когнітивний, комунікативний, соціокультурний та аксіологічний. Когнітивний компонент охоплює знання про культурні норми, традиції, соціальні моделі поведінки, мовні особливості та цінності різних культурних спільнот. Комунікативний компонент передбачає сформованість умінь ефективно використовувати мовні та паралінгвістичні засоби спілкування в міжкультурному контексті. Соціокультурний компонент пов'язаний зі здатністю орієнтуватися в культурних кодах, символах і комунікативних стратегіях різних народів. Аксіологічний компонент відображає сформованість толерантності, відкритості, емпатії та готовності до міжкультурного діалогу.

Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців є складним і багатовимірним процесом, що потребує системного підходу в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Важливу роль у цьому процесі відіграє інтеграція міжкультурного компонента у зміст професійної підготовки, зокрема через вивчення іноземних мов, дисциплін лінгвокраїнознавчого та культурологічного спрямування, а також через використання інтерактивних форм навчання. Ефективними засобами розвитку міжкультурної компетентності є проєктна діяльність, аналіз автентичних матеріалів, міжкультурні тренінги, академічна мобільність, участь студентів у міжнародних освітніх програмах і міжкультурних комунікативних практиках.

Особливого значення набуває формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців гуманітарного профілю, зокрема філологів, перекладачів, педагогів та спеціалістів у сфері міжнародних відносин. Для них володіння міжкультурними комунікативними стратегіями є не лише важливим елементом професійної підготовки, а й необхідною умовою успішної професійної діяльності. Водночас міжкультурна компетентність дедалі більше стає універсальною навичкою, яка є актуальною для представників різних галузей, оскільки сучасний ринок праці характеризується високим рівнем міжнародної взаємодії.

Отже, формування міжкультурної компетентності майбутнього фахівця є важливою складовою професійної підготовки в умовах глобалізації. Воно сприяє розвитку здатності до ефективної комунікації в полікультурному середовищі, формує готовність до співпраці з представниками різних культур та забезпечує конкурентоспроможність випускників на міжнародному ринку праці. У зв'язку з цим актуальним завданням сучасної вищої освіти є створення освітнього середовища, яке сприятиме розвитку міжкультурної свідомості, комунікативної гнучкості та культурної відкритості майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соколовська С. Ф. Формування міжкультурної компетентності у студентів-філологів. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/42200/1/1.pdf>.
2. Щербина Т. В., Замора О. М., Серпенінова Ю. С., Винниченко Н. В. Міжкультурна компетентність як частина професійних навичок та компетенцій студентів-випускників орієнтованих на працевлаштування. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.7>.

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Світлана ТИТАРЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент

Юлія МОСКАЛЬ, Марія ПУГАЧОВА

Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка

Сучасна система вищої освіти України орієнтується на підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних до професійної діяльності в умовах соціальних змін, гуманізації освіти та інтеграції в європейський освітній простір. Особливо актуальним це питання є для підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, адже саме вони забезпечують всебічний розвиток дитини, формують її соціальні, моральні та культурні орієнтири. У цьому контексті важливу роль відіграє соціально-гуманітарна підготовка студентів, яка сприяє формуванню професійної культури майбутнього педагога.

Професійна культура вихователя закладу дошкільної освіти охоплює систему цінностей, знань, умінь і особистісних якостей, що забезпечують ефективну педагогічну діяльність, гуманістичну взаємодію з дітьми та розвиток їхньої особистості. Соціально-гуманітарні дисципліни сприяють формуванню світогляду, моральних орієнтацій, комунікативної культури та соціальної відповідальності майбутніх педагогів.

Проблема професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти є предметом дослідження багатьох науковців. У працях українських учених значна увага приділяється формуванню професійної компетентності майбутніх вихователів, розвитку їхніх соціокультурних і морально-етичних якостей (Г. Беленька, А. Богуш, Л. Врочинська, Н. Гавриш, Л. Зданевич, О. Кононко, Л. Мельничук, Т. Піроженко, О. Рейпольська та ін.).

Методологічною основою гуманізації освіти виступає філософський принцип гуманізму. Відповідно до нього гуманізм розглядається як система поглядів, що змінюється разом із розвитком суспільства та визнає людину найвищою цінністю. Цей принцип утверджує право кожної особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і реалізацію власних здібностей, а благо людини визначає головним критерієм оцінки діяльності соціальних інститутів. Водночас принципи рівності, справедливості та людяності виступають основою взаємин між людьми. Гуманізм також ґрунтується на переконанні у значному потенціалі людини, її здатності до самовдосконалення, а також утверджує важливість поваги до гідності іншого, проявів любові та гуманного ставлення.

О. Вознюк підкреслює, що поєднання дискретного професійно-компетентнісного та цілісного гуманістично-особистісного підходів сприяє формуванню такої моделі освіти, яка орієнтується на підготовку фахівців, здатних не лише якісно виконувати професійні обов'язки, а й постійно працювати над власним розвитком і самовдосконаленням [1, 11].

І. Зязюн вважає, що впорядкування та інтеграція гуманітарних і спеціальних знань є дієвим шляхом подолання суперечностей між потребою духовного розвитку особистості майбутнього фахівця та традиційними підходами до навчання. На його думку, відмінність між традиційною та гуманістичною освітою полягає в тому, що традиційна система часто розглядає внутрішній світ студента як такий, що не відповідає освітнім вимогам, тоді як гуманістична освіта сприймає його як важливий

контекст навчання, у якому заохочуються інтуїція, творча уява та вільне вираження почуттів [4, 19].

Дослідники підкреслюють, що професійна підготовка майбутніх вихователів є цілісним освітнім процесом, спрямованим на формування готовності до виконання педагогічної діяльності та реалізації виховних функцій у закладах дошкільної освіти [2; 5].

Окремі дослідження присвячені проблемі підготовки майбутніх педагогів до творчого розвитку дітей, що також є важливим компонентом їхньої професійної культури. Зокрема, підкреслюється необхідність формування педагогічної майстерності та здатності організовувати освітній процес на засадах гуманістичної педагогіки [3].

Таким чином, сучасні дослідження підтверджують важливість комплексної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, у структурі якої значне місце посідають соціально-гуманітарні дисципліни.

Соціально-гуманітарна підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти охоплює вивчення дисциплін, що формують світоглядні та культурні засади професійної діяльності. До них належать філософія, соціологія, психологія, педагогіка, культурологія, етика, історія та інші навчальні дисципліни.

Вивчення цих дисциплін сприяє:

- формуванню гуманістичних цінностей і моральних орієнтирів майбутнього педагога;
- розвитку критичного мислення та здатності до аналізу соціальних процесів;
- формуванню професійної етики та педагогічної культури;
- розвитку комунікативних умінь і навичок педагогічної взаємодії;
- усвідомленню соціальної значущості педагогічної професії.

Соціально-гуманітарна підготовка допомагає студентам сформувати цілісне бачення людини як соціальної та духовної істоти. Саме ці знання дозволяють майбутнім вихователям краще розуміти потреби дітей, особливості їхнього розвитку та специфіку педагогічної взаємодії.

Професійна культура майбутнього фахівця дошкільної освіти формується у процесі навчання у закладі вищої освіти та охоплює кілька взаємопов'язаних складників:

1. Ціннісно-світоглядний – система моральних і духовних цінностей, що визначають професійну позицію педагога.
2. Когнітивний – професійні знання у сфері педагогіки, психології та методик дошкільної освіти.
3. Комунікативний – здатність до ефективної взаємодії з дітьми, батьками та колегами.
4. Діяльнісний – практичні вміння організовувати освітній процес і виховну діяльність.

Варто зауважити, що соціально-гуманітарні дисципліни сприяють формуванню всіх зазначених компонентів. Зокрема, вони формують гуманістичний світогляд педагога, розвивають його соціальну відповідальність та здатність до морального вибору.

Одним із важливих результатів соціально-гуманітарної підготовки є формування соціокультурної компетентності майбутніх вихователів. Вона включає знання культурних традицій, національних цінностей, норм соціальної поведінки та принципів міжкультурної взаємодії. Соціокультурна компетентність допомагає педагогам організовувати освітній процес з урахуванням культурних особливостей суспільства, сприяє формуванню у дітей патріотичних почуттів, поваги до культурної спадщини та толерантного ставлення до інших людей. Крім того, соціально-гуманітарна підготовка сприяє розвитку педагогічної етики та культури професійного спілкування, що є важливим чинником ефективної взаємодії з дітьми та їхніми батьками.

Отже, соціально-гуманітарна підготовка відіграє важливу роль у формуванні професійної культури майбутніх фахівців дошкільної освіти. Вона забезпечує формування світоглядних, моральних та культурних основ професійної діяльності педагога, сприяє розвитку його комунікативних умінь, соціальної відповідальності та педагогічної майстерності. Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить, що ефективна професійна підготовка майбутніх вихователів повинна поєднувати фахові педагогічні знання з соціально-гуманітарною освітою. Саме така інтеграція дозволяє сформувати високий рівень професійної культури педагога, здатного забезпечувати гармонійний розвиток дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк О. Інтегральний підхід до аналізу проблем професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. № 2. С. 11-20.
2. Врочинська Л. І. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО у процесі вивчення дошкільної педагогіки. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць* / Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 82-84.
3. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник. 2-ге вид. Суми : Університетська книга, 2017. 319 с.
4. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2000. №1. С. 10-24.
5. Зданевич Л.В. Модель професійної підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до роботи з дезадаптованими дошкільниками. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання* : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. С. 136-154.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В НІДЕРЛАНДАХ

*Катерина ТРИПОЛЬСЬКА, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-23-1 НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Система освіти в Нідерландах вважається однією з найпрогресивніших у Європі. Вона поєднує академічні традиції з інноваційними методиками, роблячи акцент на критичне мислення, самостійні дослідження та практику. Для іноземних студентів, включно з українцями, навчання в цій країні – це можливість отримати престижний диплом, визнаний у всьому світі.

Система освіти в Нідерландах включає кілька ключових етапів, кожен з яких спрямований на розвиток різних навичок і підготовку до наступного щабля. Дошкільна та початкова освіта (з 4 до 12 років) – базовий етап, де діти опановують читання, письмо, арифметику, основи нідерландської мови. Спочатку навчання зосереджене на елементарних навичках, а в старших класах додаються математика, історія, географія, природознавство та англійська мова. Середня школа (з 12 до 18 років) має три траєкторії: MAVO – 4-річна програма, орієнтована на підготовку до практичних професій і середніх спеціальних закладів; HAVO – 5-річний курс із прикладною спрямованістю, що відкриває шлях до університетів прикладних наук (HBO); VWO – 6-річна програма, спрямована на академічну підготовку та вступ до дослідницьких університетів (WO); Вища освіта – кінцевий етап, куди прагне більшість іноземних

студентів. Тут програми побудовані так, щоб поєднувати фундаментальну теорію з практикою: лекції доповнюються семінарами, груповими проєктами й дослідженнями [1].

Подібна система створена для того, щоб кожен учень міг розкрити власний потенціал: від прикладного навчання і практичних навичок до академічної науки та міжнародних досліджень. Вища освіта в Нідерландах поділяється на два типи: дослідницькі університети (WO) – акцент на академічну науку та фундаментальні дослідження. Тут готують науковців, інженерів, економістів. Тривалість навчання – 3 роки (бакалаврат) і 1–2 роки (магістратура) та університети прикладних наук (HBO) – практична спрямованість, стажування, робота в реальних компаніях. Навчання триває 4 роки. Найбільш популярними освітніми програмами є: IT, інженерія, медицина, бізнес, соціальні науки, енергетика. Багато університетів пропонують англomовні курси, що робить навчання доступним для іноземців [2].

Для українців освіта в Нідерландах відкриває широкий спектр академічних і кар'єрних можливостей. Більшість університетів країни пропонують англomовні програми бакалаврату та магістратури, що робить навчання доступним навіть без знання нідерландської мови. Основні умови вступу включають: атестат або диплом із додатком, що підтверджує попередню освіту; сертифікат англійської мови (IELTS від 6.0, TOEFL iBT чи еквівалент), для деяких програм вимагається рівень вище – 6.5–7.0; мотиваційний лист і резюме (CV), де абітурієнт пояснює вибір програми та демонструє свій досвід; рекомендації від викладачів чи роботодавців (частіше потрібні при вступі на магістратуру чи дослідницькі програми). Для іноземних студентів, включно з українцями, передбачені стипендії та гранти: Holland Scholarship, міжнародні програми Erasmus+, а також внутрішні університетські гранти на основі академічних досягнень чи фінансових потреб. Після 2022 року багато нідерландських університетів спростили процес вступу для українців: зменшили кількість бюрократичних вимог, розширили квоти на англomовні програми та запропонували додаткові стипендії. Це зробило навчання більш гнучким і доступним в умовах міграційної кризи.

Система оцінювання в Нідерландах відрізняється від звичної української 12-бальної та європейської ECTS. Тут застосовується 10-бальна шкала: 10 – видатний результат, найвища оцінка, практично недосяжна у звичайних умовах; 9 – відмінно, високий рівень знань і оригінальний підхід; 8 – дуже добре, глибоке розуміння предмета; 7 – добре, упевнене володіння матеріалом; 6 – задовільно, мінімальний прохідний бал; нижче 6 – незадовільно, курс не зараховується. Особливість системи освіти в Нідерландах у тому, що оцінки 9–10 ставляться вкрай рідко. Навіть сильні роботи й іспити частіше отримують 7 або 8 балів. Таким чином, студенти мотивовані не просто «здати предмет», а прагнути до системного засвоєння знань і самостійного аналізу. Крім того, підсумкова успішність формується не лише за результатами іспиту, а й на основі проєктів, есе, презентацій і командної роботи. Це робить систему оцінювання в Нідерландах більш об'єктивною й комплексною порівняно з традиційними екзаменаційними моделями [1].

У Нідерландах є багато престижних університетів, серед яких виділяються дослідницькі, як-от Університет Амстердама, Делфтський Технологічний Університет (TU Delft), Лейденський Університет, Утрехтський Університет, Гронінгенський Університет та Erasmus University Rotterdam, відомі своїми високими міжнародними рейтингами та широким вибором англomовних програм, особливо в технічних, економічних та гуманітарних сферах. Топ дослідницьких університетів: University of Amsterdam (UvA): Один із найстаріших, пропонує багато англomовних програм, сильний у гуманітарних, соціальних науках, мистецтві; Delft University of Technology (TU Delft): Провідний технічний університет, лідер у інженерії, архітектурі та IT; Leiden University: Найстаріший університет Нідерландів, сильний у гуманітарних, соціальних науках та праві, з багатьма нобелівськими лауреатами; Utrecht University: Універсальний дослідницький університет,

завжди в топ-рейтингах, з багатьма англomовними програмами; University of Groningen: Один із найстаріших і найбільших, сильний у багатьох галузях; Erasmus University Rotterdam: Провідний у сфері економіки, менеджменту та бізнесу. Університети прикладних наук (University of Applied Sciences). Ці заклади фокусуються на практичній підготовці та включають такі як Amsterdam University of Applied Sciences (AUAS) (AUAS), Fontys University of Applied Sciences, Hanze University of Applied Sciences, Saxion University of Applied Sciences [3].

Здобувши вищу освіту в Нідерландах, студенти мають реальні можливості для міжнародної кар'єри. Основні перспективи: можливість залишитися в країні до 1 року за програмою Orientation Year для пошуку роботи; високий попит на фахівців у сферах IT, інженерії, медицини й бізнесу; участь у європейських дослідницьких проєктах і програмах обміну; диплом, який визнається університетами та роботодавцями у всьому світі. Для українських студентів це шанс не лише навчатися в Європі, а й будувати кар'єру в глобальних компаніях. Система освіти в Нідерландах поєднує практику, інновації та міжнародне визнання, забезпечуючи випускникам міцну основу для майбутнього. Абітурієнтам важливо заздалегідь вивчити вимоги до вступу, підготувати мовні сертифікати й необхідні документи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Переваги навчання в Нідерландах. URL: <https://mudra.ua/ua/articles/perevagi-nderlandv-yak-krani-dlya-navchannya/> (дата звернення: 24.01.2026)
2. Система вищої освіти в Нідерландах. URL: <https://karandash.ua/ua/articles/sistema-vishchoyi-osviti-v-niderlandah/> (дата звернення: 24.01.2026).
3. Система освіти в Нідерландах. URL: <https://dyvys.org/stati/systema-osvity-v-niderlandah-osoblyvosti-ta-perspektyvy-dlya-studentiv/> (дата звернення: 24.01.2026).

ЩОДО ВАЖЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

*Євген ТРУБЧАНІН, ННІ цивільного захисту, ЗЦЗ-25 група
НК – Ольга КРІЧКЕР, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасних умовах глобалізації та інтенсивної міждержавної інтеграції володіння професійною англійською мовою трансформувалося з додаткової переваги на критично необхідну компетенцію фахівця будь-якої високотехнологічної галузі. Динамічний розвиток науки, техніки та бізнес-процесів зумовлює формування єдиного інформаційного простору, де англійська мова виконує функцію Lingua franca, забезпечуючи безперешкодний обмін досвідом та доступ до актуальних результатів світових досліджень. Варто підкреслити, що вивчення англійської мови саме в професійному аспекті дозволяє фахівцю не лише опанувати специфічну термінологічну систему, а й інтегруватися у міжнародне професійне середовище, що є фундаментальною умовою конкурентоспроможності на ринку праці.

Більше того, глибоке розуміння фахової лексики та стандартів ділової комунікації мінімізує ризики когнітивних викривлень при інтерпретації технічної документації та сприяє ефективній реалізації спільних міжнародних проєктів. Системне засвоєння професійно орієнтованої англійської мови виступає не просто інструментом комунікації, а стратегічним ресурсом для безперервного професійного самовдосконалення та інтелектуального капіталу сучасної особистості.

Дослідження сучасної лінгвістичної мапи світу підтверджує абсолютно домінуюче, монопольне становище англійської мови у міжнародному професійному просторі та доводять, що сучасна ділова англійська фактично перетворилася на транснаціональний інструмент обміну інформацією, який належить усім учасникам глобального ринку незалежно від їхнього етнічного походження.

Адекватною відповіддю на зазначені глобальні комунікативні виклики у сучасному науково-педагогічному дискурсі стало формування та стрімкий розвиток окремого лінгводидактичного напрямку English for Specific Purposes (ESP), що визначається як англійська мова для спеціальних (професійних) цілей. Таку методологію обґрунтовано слід розглядати як найбільш релевантну та ефективну в умовах сьогодення, оскільки її фундаментальною ознакою є абсолютне підпорядкування змістового наповнення курсу, навчальних матеріалів та педагогічних прийомів виключно специфічним професійним завданням і запитам здобувача освіти [1].

Концепція ESP вирізняється безпрецедентно високим ступенем прагматичності порівняно з традиційними лінгвістичними методиками. Синтез сучасних наукових поглядів на цю проблематику дає обґрунтовані підстави виокремити три фундаментальні аспекти, на яких базується професійна іншомовна підготовка. По-перше, це абсолютний прагматизм: мова остаточно втрачає статус абстрактного об'єкта академічного вивчення і трансформується у суто прикладний інструмент, необхідний для виконання чітко регламентованих робочих завдань та досягнення конкретних бізнес-цілей. По-друге, яскраво виражена орієнтація на дорослу аудиторію. Процес опанування фахової англійської здебільшого відбувається цілеспрямовано і свідомо: на рівні вищої школи, післядипломної освіти або інтенсивних корпоративних тренінгів, коли здобувач чітко усвідомлює власні кар'єрні мотиви та вимоги посади. По-третє, невід'ємною характеристикою є контекстуальність. Навчальний процес не існує у вакуумі; він нерозривно сплетений з базовими принципами, операційними процедурами, етичними нормами та корпоративною культурою саме тієї галузі, обслуговування якої забезпечує ця мова [1].

Оцінюючи вплив глобалізаційних процесів, варто наголосити, що сучасний науково-технічний прогрес та спричинений ним неконтрольований інформаційний вибух формують абсолютно нову модель професійної поведінки. У нинішніх конкурентних реаліях наявність виключно вузькофахових знань (hard skills) вже не може слугувати єдиною або достатньою запорукою кар'єрного успіху. Критично важливою, а подекуди й визначальною, стає здатність спеціаліста до автономного ведення міжнародних комунікацій без залучення перекладачів чи посередників. Саме з огляду на це, органічна інтеграція іноземної мови у фахову підготовку закладів вищої освіти виступає тією безальтернативною умовою, яка дозволяє майбутньому випускнику гнучко адаптуватися до турбулентних вимог сучасного ринку праці [2]. Найбільш вагомим та промовистим аргументом на користь цієї тези є структура сучасного наукового простору: близько 90% провідних світових науково-технічних періодичних видань, патентних баз та інноваційних звітів сьогодні публікуються саме англійською мовою [3]. Відповідно, фахівець, позбавлений цього комунікативного інструменту, автоматично опиняється на узбіччі світового інформаційного потоку, втрачаючи здатність до професійної актуалізації, критичного аналізу закордонного досвіду та генерування передових рішень.

Відтак формування комунікативної спроможності перетворилося з бажаної опції на критичну необхідність. Це вимагає докорінного перегляду звичних академічних підходів. Сучасна вища школа повинна пропонувати таку модель мовної освіти, яка б не просто давала лексико-граматичну базу, а формувала професіонала, здатного до міжкультурної взаємодії, розуміння іноземної ментальності та постійної адаптації. У межах концепції ESP процес розробки навчального курсу має диктуватися виключно потребами студента та актуальними запитами ринку [4]. Для успішної науково-

технічної співпраці сучасний спеціаліст мусить бути готовим до безпосереднього ініціювання та підтримки міжнародних професійних контактів без послуг перекладачів, застосування сучасних інформаційних систем для оперативного обміну фаховими даними, ефективної роботи в умовах глобального «інформаційного вибуху».

Підсумовуючи, можна стверджувати, що статус фахової англійської мови сьогодні зазнав кардинальної трансформації: вона остаточно перестала бути просто однією з нормативних академічних дисциплін і перетворилася на критично необхідну технологію кар'єрного виживання та професійної мобільності. У сучасному глобалізованому світі, де англійська безапеляційно закріпилася як абсолютна «спільна мова» передової науки, інновацій та транснаціонального бізнесу, відсутність належної іншомовної компетенції стає нездоланим бар'єром. Такий дефіцит навичок штучно ізолює фахівця від світових інформаційних потоків, позбавляючи його доступу до найсвіжіших досліджень, технологічних рішень та професійних дискусій. З огляду на це, справжній професійний талант і фаховий потенціал можуть розкритися повною мірою лише за тієї умови, коли спеціаліст володіє інструментарієм для оперативного пошуку, критичної оцінки та безперешкодної інтеграції передового глобального досвіду у вітчизняні робочі реалії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Усик Л., Чорна В., Петухова О. Формування професійної компетентності студентів у процесі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням. *Ukrainian educational journal*. 2021. № 3. С. 51–57. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-3-51-57>
2. Empower your company to learn English for business growth. Preply.com. URL: <https://preply.com/en/blog/b2b-english-language-of-business>
3. 70 fascinating English language statistics. EC English. URL: <https://ecenglish.com/en/blog/news/70-statistics-about-the-english-language/>
4. The development and the challenges. *Jell (Journal of English Language and Literature)*. STIBA IEC Jakarta. URL: <https://journal.stibaiec-jakarta.ac.id/ojs/index.php/jell/article/view/178/158>

СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В НОРВЕГІЇ

Данііл ТУРАНСЬКИЙ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-1 взвод
НК – Михайло ХАРЛАМОВ, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України

У світовому вимірі система вищої освіти постійно зазнає трансформацій під впливом глобалізації, цифровізації та зміни ринку праці. Особливої уваги заслуговує норвезька модель вищої освіти, яка вирізняється високим рівнем соціальної доступності, сильними академічними традиціями та активним включенням до європейського освітнього простору. Аналіз цієї моделі дозволяє окреслити критичні чинники успіху сучасних систем та окреслити потенційні сфери покращення.

Вища освіта в Норвегії має глибоке історичне коріння, що сягає заснування університету Осло в початку XIX ст. (1811 р.). Початково була орієнтована на підготовку державних службовців і науковців, система з часом розширилась включно з технічними школами та педагогічними інститутами. У XX столітті освітні реформи сприяли демократизації доступу до освіти, уніфікації стандартів та розвитку дослідницьких університетів. Ключовою подією в історичному розвитку стало

приєднання Норвегії до Болонського процесу з початку 2000-х років, що відкрило шлях до гармонізації ступенів освіти у межах Європейського простору вищої освіти. Система вищої освіти Норвегії побудована відповідно до трьох циклів Болонської моделі (бакалаврат – магістратура – докторантура). Академічні ступені визначені на національному рівні за єдиними стандартами: 1. Бакалавр (Bachelor) – 180 ECTS; три роки навчання; 2. Магістр (Master) – 120 ECTS; два роки після бакалаврату; Доктор філософії (PhD) – мінімум три роки дослідницької підготовки, що базується на докторській дисертації та курсах. Також функціонують короткі професійні програми та аспірантура для практичної підготовки у специфічних галузях (наприклад, право, медицина, педагогіка), які мають визнані професійні кваліфікації.

Однією з головних особливостей норвезької моделі є безкоштовність вищої освіти для громадян країни та студентів із країн ЄС/ЄЕЗ. Це включає оплату навчання у державних університетах та коледжах. Система фінансується за рахунок державного бюджету, що дозволяє зняти економічні бар'єри для здобуття освіти та сприяє соціальній рівності. Фінансування також передбачає стипендії та гранти, націлені на підтримку студентів із низьким рівнем доходу, а також програми мобільності студентів для міжнародної академічної співпраці. Норвезькі заклади вищої освіти характеризуються високими стандартами академічної свободи та автономії. Університети мають право самостійно визначати навчальні плани, методи оцінювання та наукові пріоритети. При цьому держава встановлює загальні критерії якості та проводить регулярну акредитацію освітніх програм через незалежні агентства, що забезпечує відповідність міжнародним стандартам.

Навчання у норвезьких університетах має орієнтацію на самостійне мислення, критичний аналіз та наукові компетенції. Викладацькі методи включають лекції, семінари, практичні роботи, дослідницькі проєкти, а також активне залучення студентів у наукову діяльність. Студентський досвід також підтримується розвиненою системою академічних спільнот, клубів за інтересами, волонтерських рухів та можливостей для практики у партнерських підприємствах. Норвегія активно інтегрується у міжнародні освітні програми, зокрема: Erasmus+ та інші програми обміну, що дозволяють студентам здобувати частину освіти в закордонних університетах; спільні навчальні програми та дослідницькі проєкти з університетами Європи, Північної Америки та Азії. Це сприяє підвищенню якості освіти, розвитку міжкультурних компетенцій студентів та інтеграції у глобальний ринок праці.

Особлива увага у Норвегії приділяється інклюзивності вищої освіти. Система передбачає: підтримку студентів з особливими потребами; соціальні стипендії для малозабезпечених; мовні курси для іноземних студентів. Такий підхід сприяє реалізації принципу рівних можливостей для всіх верств населення. Порівняно з іншими європейськими країнами, норвезька модель вирізняється: відсутністю плати за навчання (у багатьох країнах ЄС існують студентські внески); високим рівнем державного фінансування та соціальної підтримки; сильним акцентом на академічну свободу та автономію університетів. Водночас масштаби наукових досліджень можуть бути меншими, ніж в університетах великих академічних центрів Європи або США, через відносно невелику чисельність населення. Незважаючи на значні досягнення, система вищої освіти Норвегії стикається з кількома складнощами:

1. Глобальна конкуренція за таланти – питання залучення кращих студентів і дослідників.
2. Мовний бар'єр – хоча багато програм доступні англійською, частина викладання все ще ведеться норвезькою.
3. Фінансові обмеження – збільшення потреб у фінансуванні досліджень та інфраструктури.

Проте завдяки активній інтеграції до Європейського освітнього простору та інвестиціям у цифрові технології система має добрі перспективи для подальшого розвитку. Норвезька система вищої освіти є прикладом соціально орієнтованої, доступної та якісної моделі, що активно інтегрується у міжнародний освітній простір. Вона поєднує академічну свободу, сильну державну підтримку та високі стандарти якості. Ці характеристики роблять її привабливою як для національних студентів, так і для іноземців.

До найкращі закладів вищої освіти Норвегії відносять: 1. University of Oslo (Університет у Осло). Університет Осло – найстаріший і найвідоміший університет у країні. Він регулярно очолює національні рейтинги та входить до топ-200 світових університетів за різними міжнародними рейтингами, зокрема QS і Times Higher; 2. Norwegian University of Science and Technology (NTNU, Норвезький університет науки і техніки). NTNU – провідний технічний університет Норвегії, відомий сильними інженерними, технічними та архітектурними програмами; 3. University of Bergen (Університет Бергена). Цей університет відзначається сильними дослідженнями, особливо в морських і кліматичних науках, а також у галузі глобального здоров'я; 4. UiT The Arctic University of Norway (Арктичний університет Норвегії). Розташований у Тромсє, цей університет є найпівнічнішим у світі. Він особливо відомий своїми дослідженнями Арктики, екології та космічної науки; 5. BI Norwegian Business School. Приватна бізнес-школа, найбільша в Норвегії, відома програмами з менеджменту та бізнес-адміністрування. Її часто визнають провідною бізнес-школою країни за рейтингами Європейського бізнес-освітнього рейтингу; 6. Norwegian School of Economics (NHH). Визнаний національний центр освіти в галузі економіки та бізнес-адміністрування, розташований у Бергені. Програми NHH – серед найпопулярніших у Норвегії, з жорстким відбором абітурієнтів; 7. Western Norway University of Applied Sciences. Це великий університет прикладних наук з кількома кампусами, що пропонує програми у сфері науки, техніки, навчання, охорони здоров'я та мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта в Норвегії. URL: <https://cac-edu.com.ua/ua/norway> (дата звернення: 24.01.2026).
2. Освіта в Норвегії для Українців. URL: <https://verimm.com.ua/uk/osvita-za-kordonom/norvegiya/> (дата звернення: 24.01.2026).
3. Що потрібно знати про вищу освіту в Норвегії. URL: <https://educat.ua/ua/shho-potr%D1%96bno-znati-pro-vishhu-osv%D1%96tu-v-norveg%D1%96%D1%97/> (дата звернення: 24.01.2026).

FEATURES OF STUDYING AT THE UNIVERSITY OF STRASBOURG IN FRANCE

*Ilias USTUNIER, Faculty of languages
University of Strasbourg. France*

The development of the European Higher Education Area has significantly intensified academic mobility, international cooperation, and the exchange of educational practices among universities. In this context, studying at the University of Strasbourg represents a valuable experience for international students, combining long-standing academic traditions with innovative educational approaches. Located in the historic city of Strasbourg in France, the university is one of the leading higher education institutions in Europe and an important center for scientific research, intercultural dialogue, and international academic collaboration.

The University of Strasbourg has a long and complex history that reflects the broader intellectual and political transformations of Europe. Its origins date back to 1538, when a humanist gymnasium was founded in Strasbourg and later developed into a full-fledged university. Over the centuries, the institution has undergone numerous structural and administrative changes influenced by the geopolitical shifts between France and Germany in the Alsace region. In 2009, three separate universities – Louis Pasteur University, Marc Bloch University, and Robert Schuman University – were merged to form the modern University of Strasbourg. This unification significantly strengthened the institution's research potential and international reputation, making it one of the largest universities in France [1].

Today, the University of Strasbourg is recognized as a multidisciplinary research university offering a wide range of academic programs in humanities, social sciences, natural sciences, medicine, engineering, law, and economics. The university includes numerous faculties, institutes, and research laboratories that provide students with opportunities to engage in both theoretical and applied scientific work. The educational process is organized according to the principles of the European Higher Education Area and follows the framework established by the Bologna Process, which promotes compatibility of degrees, academic mobility, and quality assurance in higher education across Europe. One of the defining features of studying at the University of Strasbourg is the student-centered educational model [1]. Teaching methods emphasize independent learning, analytical thinking, and active participation in academic discussions. Lectures are usually complemented by seminars, workshops, and laboratory sessions that encourage students to critically analyze academic materials and develop research skills. Professors and instructors play not only the role of lecturers but also mentors who guide students through research projects and individual academic development.

Another important characteristic of the university is its strong integration of education and research. Many academic programs involve students directly in scientific activities conducted within university laboratories and research centers. The institution cooperates with prominent research organizations such as the Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS), which allows students to participate in cutting-edge scientific projects and gain practical research experience. Such integration significantly contributes to the formation of a highly qualified academic environment where students can develop both professional and scientific competencies. Internationalization is a central element of the educational strategy of the University of Strasbourg. The university hosts thousands of international students from various countries, creating a multicultural academic community. Numerous programs are offered in English, particularly at the master's and doctoral levels, which facilitates the inclusion of students who do not speak French fluently. At the same time, the university provides extensive opportunities for learning the French language through specialized courses and language centers, thereby supporting the cultural integration of international students into French society [2].

Academic mobility programs constitute another significant aspect of studying at the university. The institution actively participates in the Erasmus+ program and maintains partnerships with hundreds of universities worldwide. Through exchange programs, students have the opportunity to study for a semester or an academic year in partner institutions across Europe and beyond. Such experiences broaden students' academic horizons, promote intercultural understanding, and enhance their professional prospects in an increasingly globalized labor market. The geographical and political location of Strasbourg also contributes to the unique academic environment of the university. The city is widely recognized as one of the key political centers of Europe because it hosts important international institutions such as the European Parliament and the Council of Europe. This proximity provides students, particularly those studying law, political science, international

relations, and European studies, with exceptional opportunities to engage with European institutions through internships, conferences, and public lectures.

An additional distinctive feature of studying at the University of Strasbourg is the advanced academic infrastructure available to students. The university possesses extensive libraries, modern laboratories, digital learning platforms, and research facilities that support high-quality education and scientific work. The university library system includes numerous specialized libraries that provide access to vast collections of academic literature, electronic databases, and research materials. Digital technologies are actively integrated into the learning process, enabling students to access course materials, participate in online seminars, and collaborate on research projects. Student life at the University of Strasbourg is characterized by diversity and active engagement in cultural, scientific, and social initiatives. The university supports numerous student associations, clubs, and organizations that promote academic cooperation, volunteering, cultural exchange, and professional development. International students are particularly supported through orientation programs, mentoring initiatives, and administrative assistance designed to facilitate their adaptation to a new academic and cultural environment [3].

Another important dimension of studying in France is the emphasis on academic freedom and critical thinking. The French university tradition encourages open debate, intellectual independence, and interdisciplinary dialogue. Students are expected to actively participate in discussions, defend their academic arguments, and contribute to scholarly debates. This educational culture plays a crucial role in shaping responsible, critically thinking professionals capable of addressing complex social and scientific challenges. From a broader perspective, studying at the University of Strasbourg contributes not only to professional training but also to the formation of a global academic worldview. Interaction with students and scholars from different cultural and intellectual traditions fosters intercultural competence, tolerance, and openness to diverse perspectives. Such qualities are particularly important in contemporary society, where international cooperation and cross-cultural communication have become essential components of professional and social life.

In conclusion, the experience of studying at the University of Strasbourg demonstrates the successful combination of historical academic traditions with modern educational innovations [4]. The university offers a high-quality multidisciplinary education, extensive research opportunities, and a vibrant international academic environment. Its integration into the European educational system, active participation in international mobility programs, and close connections with European institutions make it one of the most attractive destinations for students seeking a comprehensive and globally oriented higher education. Consequently, studying at the University of Strasbourg represents not only an academic endeavor but also a significant stage in the intellectual, cultural, and professional development of students in the context of contemporary European higher education.

LITERATURE

1. University of Strasbourg // Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/University-of-Strasbourg> (date of application: 12.03.2026).
2. University of Strasbourg // Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Strasbourg (date of application: 12.03.2026).
3. A brief history // University of Strasbourg. URL: <https://en.unistra.fr/about-us/our-history-and-heritage/a-brief-history> (date of application: 12.03.2026).
4. Près de cinq siècles d'histoire // University of Strasbourg. URL: <https://www.unistra.fr/universite/notre-histoire/pres-de-cinq-siecles-dhistoire> (date of application: 12.03.2026).

ПРОЯВИ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ТА КОПІНГ СТРАТЕГІЙ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*Олена ХАРЦІЙ, кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Дослідження теми розвитку лідерських якостей та їх впливу на копінг-стратегії у воєнний період серед студентів є вкрай актуальним.

Наразі, ми живемо в світі, де «війна» це не тільки віддалене поняття, але й суворе дійсність, яку супроводжують занепокоєння та конфлікти, тому розвиток лідерських якостей серед молоді та ефективні стратегії копінг поведінки можуть мати значний вплив на забезпечення стабільності людської психіки та скорішому поверненню миру.

Дослідження можуть виявити прояви лідерських якостей та ефективні копінги, такі як стратегії зниження стресу та позитивного мислення, які можуть допомогти молоді адаптуватися до воєнних умов та знизити рівень агресивності, як дезадаптивної копінг стратегії.

Розвиток лідерських якостей, таких як комунікація, прийняття рішень, мобільність та здатність до співпраці, може допомогти молоді стати більш ефективними лідерами та сприяти кращому керуванню та спільній роботі у воєнний період.

Копінг стратегії - це способи, якими люди реагують на стрес і негативні ситуації.

Аналізування цієї теми може мати важливе значення для розуміння факторів, які визначають успіх та ефективність у воєнному періоді серед молоді, а також допомогти розробити програми та ініціативи для покращення лідерських навичок та стратегій копіngu.

Предмет нашого дослідження – прояви лідерських якостей та їх взаємозв'язок з копінг стратегіями у воєнний період серед студентської молоді.

Мета – вивчення розвитку лідерських якостей та їх взаємозв'язку з копінг стратегіями у воєнний період серед молоді.

Результати дослідження можуть мати практичне значення для розробки програм та навчальних матеріалів, спрямованих на розвиток лідерських якостей за допомогою копінг-стратегій серед студентів у воєнний період.

Копінг-стратегії – це сталі моделі мислення та поведінки, спрямовані на подолання життєвих криз та перешкод. Мета копіngu - створити рівновагу між вимогами світу та життєвими ресурсами, зберігаючи при цьому ментальне та фізичне здоров'я.

Усвідомлення своїх копінг-стратегій допомагає ставати більш організованим та стресостійким. Як зазначають дослідники, які є прихильниками психоаналізу, копінг – являє собою механізм психологічного захисту, що використовується особистістю для подолання психічного напруження. З такої позиції копінг визначається як рефлексорна реакція на подію, без використання емоційної та когнітивної складової психіки.

Експериментальне дослідження розвитку лідерських якостей та стилів копіngu здійснювалося у Харківському національному університеті.

Дослідження включало в себе кілька стадій. На першому етапі роботи було здійснено пошук проблеми дослідження ролі розвитку якостей лідера до адаптивних форм поведінки, було конкретизовано первісне проблемне питання дослідження, а також визначено його тему.

Для роботи було обрано три методики: Багатофакторний Опитувальник Лідерства (БОЛ) (Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1990). Методика спрямована на

визначення стилю лідерства, який використовує особа. Методика «Види агресивності» створена на основі опитувальника Басса-Дарки та дає змогу класифікувати такі типи агресивного поведіння, як вербальна, фізична, предметна, емоційна агресія, а також самоагресія.

Опитувальник Способи копінг-поведінки (Ways of Coping Questionnaire, WCQ). Опитувальник вважають першою стандартною методикою в галузі вимірювання копіngu.

Під час роботи було отримано результати.

Високі показники якостей лідера за шкалами «Вплив» (7,3), «Управління» (7,4), «Мотивація» (7,3), тобто ці прояви лідерства є найбільш поширеними у використанні серед досліджуваної групи. Щодо використання копінг стратегій, то найбільш поширеними є копіngи «Втечі-уникнення» (61,5) та «Дистанціювання» (58,1), найнижчий показник має «Пошук соціальної підтримки» (47,8). Це свідчить про те, що досліджувана група віддає перевагу дезадаптивним формам поведінки. Агресивність має високі показники по шкалах вербальної агресії (3,8) та самоагресії (4,4), в той час як загальний рівень агресивності є високим у 10%, низьким у 15% та середнім у 75% респондентів.

Кореляційний аналіз показав, що між лідерськими якостями та копінг стратегіями особистості є зв'язок за наступними шкалами. Конфронтація має значущу кореляцію з лідерською стратегією мотивувати оточуючих ($r=0,423$, при $p<0,05$) і суттєвий зв'язок з вмінням надихати ($r=0,350$, при $p<0,05$) та індивідуальним підходом до організації взаємодії з іншими ($r=0,361$, при $p<0,05$). Пошук соціальної підтримки має кореляційний зв'язок з вмінням управляти ($r=0,374$, при $p<0,05$) та наданням самостійності ($r=0,408$, при $p<0,05$). Прийняття відповідальності корелює з мотивацією ($r=0,325$, при $p<0,05$) та вмінням надихати ($r=0,366$, при $p<0,05$). Позитивна переоцінка має значущий зв'язок з мотивацією ($r=0,541$, при $p<0,05$) та індивідуальним підходом ($r=0,512$, при $p<0,05$) та суттєву кореляцію з вмінням впливати ($r=0,347$, при $p<0,05$) та вмінням надихати ($r=0,316$, при $p<0,05$).

Планування рішення суттєво корелює з мотивацією ($r=0,367$, при $p<0,05$), індивідуальним підходом ($r=0,363$, при $p<0,05$) та інтелектуальними стимуляціями ($r=0,324$, при $p<0,05$), а також має значущий зв'язок з вмінням впливати на оточення ($r=0,417$, при $p<0,05$) та наданням самостійності ($r=0,419$, при $p<0,05$). Тому можна зазначити, що така копінг стратегія є найбільш сприятливою для розвитку лідерських якостей, бо вона задіює майже всі складові лідерської поведінки і вимагає від особистості активації внутрішніх ресурсів.

Окремо можна зауважити, що відсутня кореляція між лідерськими якостями та дезадаптивними формами копінг стратегій, такими як дистанціювання та втеча-уникнення, а також самоконтроль.

Копінг-ресурси здорової особистості – це внутрішні і зовнішні ресурси, які допомагають здоровій людині успішно справлятися зі стресом і долати труднощі життя.

Ось деякі складові моделі копінг-ресурсів здорової особистості:

1. Соціальна підтримка: Маючи сильні соціальні зв'язки та здатність звертатися до інших людей для допомоги і підтримки.

2. Внутрішня міцність: Маючи позитивне самосприйняття, впевненість у власних силах і позитивний внутрішній налаштунок.

3. Проблемне мислення: Здатність розглядати проблеми як виклик і шукати ефективні рішення, замість падати духом.

4. Емоційна інтелігенція: Здатність розуміти і керувати своїми емоціями, а також розуміти емоції інших людей.

5. Здоровий спосіб життя: Надання пріоритету фізичному здоров'ю, достатньому сну, збалансованому харчуванню і регулярній фізичній активності.

6. Позитивний спосіб мислення: Зосередження на позитивних аспектах життя і уміння знаходити щастя і задоволення в невеликих радощах.

7. Адаптаційна флексибільність: Здатність змінювати свої погляди і звички відповідно до нових ситуацій та викликів. Це лише кілька складових моделі копінг-ресурсів здорової особистості. Ці ресурси можуть варіюватися в залежності від конкретної особи.

Висновки. Проведено теоретичний аналіз проблеми лідерства та аналіз лідерських якостей серед студентської молоді.

Визначено, що лідерські якості постають особливим аспектом, оскільки є пріоритетом певної частини соціуму. Можна говорити про те, що індивід, який володіє даними якостями, має змогу більшою мірою актуалізуватися в суспільстві, обіймати лідерські позиції, очолювати і організовувати групу людей, що дозволить йому розвиватися як особистість, його діяльність буде позитивно позначатися на вирішенні проблем суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фальова О.Є. Система соціально-психологічних тренінгів : Навчально-практичний посібник для студентів та слухачів ІПО. – Харків, 2017. – 122 с.

2. Щокін Г.В. Практична психологія менеджменту: Науково-практичний посібник. – К.: Україна, 2014. – 399 с.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІР

*Дмитро ХРИСТОВОЙ, факультет інформатики, математики та економіки
НК – Ернест МУРТАЗІЄВ, кандидат педагогічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

У турбулентні часи цифрової трансформації суспільства система вищої освіти зазнає значних змін, що пов'язані з активним упровадженням інформаційних технологій у освітній процес [1, 245]. Одним із найперспективніших напрямів оновлення освітнього середовища є застосування технологій штучного інтелекту (ШІ), які відкривають нові можливості для організації навчальної діяльності, підвищення якості освіти, формування професійних компетентностей майбутніх фахівців [2, 18]. Технології штучного інтелекту проникають у різні сфери суспільного життя, зокрема й у галузь освіти [3, 11]. У закладах вищої освіти вони використовуються для автоматизації окремих освітніх процесів, підтримки навчальної діяльності студентів, аналізу результатів навчання та формування адаптивних освітніх середовищ. Використання інтелектуальних систем забезпечує можливості персоналізації навчання, раціонального використання освітніх ресурсів та підвищення ефективності взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу [4, 8].

Імплементация технологій штучного інтелекту у діяльність закладів вищої освіти має важливий психолого-педагогічний вимір. Це пов'язано з трансформацією ролі викладача та студента у процесі навчання. Викладач дедалі частіше виступає не лише джерелом інформації, а й фасилітатором освітнього процесу, організатором пізнавальної діяльності та наставником у формуванні критичного мислення здобувачів

освіти [2, 54]. Студенти отримують можливість брати активну участь у власному освітньому розвитку, використовуючи цифрові інструменти для пошуку, аналізу, опрацювання інформації.

З психолого-педагогічної точки зору використання технологій штучного інтелекту сприяє формуванню індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти. Сучасні інтелектуальні платформи здатні аналізувати рівень знань студентів, їхні навчальні потреби та індивідуальні особливості, що дозволяє адаптувати навчальний матеріал до рівня підготовки кожного здобувача освіти [3, 21]. Такий підхід сприяє зростанню навчальної мотивації, формуванню самостійності та відповідального ставлення до результатів власної освітньої діяльності.

Водночас інтеграція технологій штучного інтелекту в освітній процес пов'язана з низкою психологічних і педагогічних викликів. Одним із них є необхідність формування цифрової та інформаційної грамотності як у студентів, так і у викладачів [1, 246]. Ефективне використання інтелектуальних систем передбачає наявність відповідних компетентностей, пов'язаних із критичним оцінюванням інформації, етичним використанням цифрових ресурсів, відповідальним ставленням до результатів діяльності штучного інтелекту. Важливим аспектом є також збереження балансу між використанням технологій та розвитком особистісної взаємодії в освітньому процесі. Надмірне впровадження автоматизованих методів у процес навчання може негативно вплинути на рівень міжособистісної взаємодії, яка відіграє ключову роль у розвитку соціальних та комунікативних навичок у студентів. Тому використання ШІ має доповнювати традиційні педагогічні підходи, а не повністю їх замінювати [4, 22].

Серед основних напрямів застосування технологій штучного інтелекту у діяльності закладів вищої освіти можна виділити автоматизовані системи оцінювання знань, інтелектуальні освітні платформи, системи аналізу навчальних даних, чат-боти для підтримки студентів та інструменти генерації навчального контенту (табл. 1). Застосування подібних технологічних рішень сприяє покращенню організації освітнього процесу, забезпечує швидкий зворотний зв'язок між викладачем і студентом, створює умови для ефективнішого засвоєння навчального матеріалу, підвищує адаптивність освітнього середовища та підтримує індивідуальний підхід до навчальної діяльності студентів.

Таблиця 1 – Психолого-педагогічні можливості використання технологій штучного інтелекту у закладах вищої освіти

Напрямок використання	Педагогічні можливості	Психологічний вплив
Адаптивні освітні платформи	Індивідуалізація навчання, адаптація змісту до рівня підготовки студентів	Підвищення мотивації до навчання, розвиток самостійності
Автоматизовані системи оцінювання	Об'єктивність оцінювання, швидкий зворотний зв'язок	Зменшення стресу, формування відповідальності за результати навчання
Інтелектуальні помічники та чат-боти	Консультаційна підтримка студентів, доступ до навчальних ресурсів	Підвищення впевненості у навчанні, зниження тривожності
Аналітичні системи навчальних даних	Моніторинг успішності та освітніх результатів	Сприяння усвідомленню власного прогресу

Адаптивні освітні платформи, що функціонують на основі алгоритмів штучного інтелекту, забезпечують можливість індивідуалізації навчання шляхом аналізу рівня підготовки, навчальних потреб та пізнавальних особливостей здобувачів освіти. Такі

системи здатні автоматично коригувати складність навчального матеріалу, пропонувати додаткові завдання, формувати індивідуальну освітню траєкторію для кожного студента. З психолого-педагогічної точки зору це сприяє підвищенню навчальної мотивації, розвитку самостійності у процесі пізнавальної діяльності та формуванню відповідального ставлення до результатів власного навчання.

Важливим напрямом використання ІІІ є автоматизовані системи оцінювання знань, які забезпечують об'єктивність і прозорість контролю навчальних досягнень. Такі системи дозволяють оперативно перевіряти тестові завдання, аналізувати відповіді студентів, формувати детальний зворотний зв'язок щодо допущених помилок. Автоматизовані інструменти оцінювання можуть здійснювати аналіз динаміки навчальних результатів, що дозволяє викладачеві своєчасно коригувати освітній процес. У психологічному аспекті використання таких систем сприяє зниженню рівня стресу, забезпеченню об'єктивності результатів та швидкості отримання оцінки.

Окреме значення мають інтелектуальні помічники та чат-боти, які виконують функцію інформаційної та консультаційної підтримки студентів. Завдяки використанню технологій обробки природної мови такі системи можуть відповідати на запитання здобувачів освіти, надавати рекомендації щодо виконання навчальних завдань, допомагати у пошуку навчальних матеріалів або орієнтації у структурі освітніх курсів. Наявність таких інструментів значно підвищує доступність освітніх ресурсів, а також сприяє формуванню відчуття підтримки у процесі навчання, що позитивно впливає на психологічний комфорт студентів.

Застосування аналітичних систем навчальних даних дозволяє здійснювати моніторинг освітніх результатів, аналізувати навчальну активність студентів та прогнозувати їхню успішність. Такі системи використовують алгоритми машинного навчання для обробки великих обсягів освітньої інформації, що дозволяє виявляти закономірності у навчальній діяльності та своєчасно реагувати на можливі труднощі у навчанні. Педагогічна цінність таких інструментів полягає у можливості більш ефективного управління освітнім процесом та забезпеченні індивідуального підходу до кожного студента.

Значного поширення набувають інструменти генерації навчального контенту, які використовуються для створення навчальних матеріалів, тестових завдань, презентацій або методичних рекомендацій. Такі технології дозволяють викладачам швидше розробляти навчальний контент, адаптувати його до потреб студентів та оновлювати відповідно до сучасних освітніх вимог. Водночас використання генеративних систем потребує дотримання принципів академічної доброчесності та критичного оцінювання отриманої інформації.

Дані, представлені у табл. 1, відображають основні напрями використання технологій штучного інтелекту в освітній діяльності закладів вищої освіти та їхній психолого-педагогічний потенціал. Кожен із зазначених напрямів сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, розвитку навчальної мотивації студентів, формуванню навичок самостійної пізнавальної діяльності та створенню більш гнучкого й адаптивного освітнього середовища. Саме комплексне використання таких технологій забезпечує умови для модернізації системи вищої освіти та підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Використання технологій штучного інтелекту сприяє формуванню нового типу освітнього середовища, яке характеризується високим рівнем інтерактивності, адаптивності та доступності інформаційних ресурсів. Інтелектуальні системи можуть виступати ефективним інструментом підтримки навчальної діяльності, допомагаючи студентам швидше засвоювати навчальний матеріал та розвивати навички аналітичного мислення. Водночас важливим завданням закладів вищої освіти є забезпечення педагогічно доцільного використання таких технологій. Це передбачає розроблення

відповідних методичних підходів, підготовку викладачів до роботи з інтелектуальними системами та формування у студентів відповідальних практик використання цифрових ресурсів. Особливу увагу слід приділяти етичним аспектам використання штучного інтелекту, зокрема питанням академічної доброчесності, захисту персональних даних та достовірності інформації.

Таким чином, імплементація технологій штучного інтелекту у діяльність закладів вищої освіти є важливим напрямом модернізації сучасної освітньої системи. Їх використання створює нові можливості для підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, розвитку їхніх інтелектуальних та дослідницьких здібностей, а також формування навичок ефективної діяльності в умовах цифрового суспільства. Психолого-педагогічний підхід до впровадження таких технологій дозволяє забезпечити гармонійне поєднання інноваційних цифрових інструментів із традиційними педагогічними методами, що сприяє створенню ефективного та гуманістично орієнтованого освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Христовой Д.Ю. Трансформація освітнього простору в контексті інформаційно-комунікативних технологій. Євроінтеграційні орієнтири інноваційного наукового пошуку молоді України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених (Запоріжжя – Мелітополь, 26–27 червня 2025 р.). Запоріжжя: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2025. С. 244-248.
2. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019. 228.
3. Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L.B. Intelligence Unleashed: An argument for AI in Education. London: Pearson Education, 2016. 47 p.
4. Zawacki-Richter O., Marín V.I., Bond M., Gouverneur F. Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2019. Vol. 16. Art. 39. P. 1-27.

ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВКУ СПОРТСМЕНІВ-РЯТУВАЛЬНИКІВ

*Володимир ЦИФРА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБК-24-4
НК – Олександр ІВАНЕНКО, доктор філософії з педагогічних наук
Національний університет цивільного захисту України*

Підготовка спортсменів-рятувальників у закладах вищої освіти часто асоціюється передусім із розвитком фізичних якостей і набуттям спеціальних технічних умінь, оскільки значна частина навчально-тренувального процесу спрямована на вдосконалення сили, витривалості, швидко-силових характеристик, а також на засвоєння практичних дій із пожежно-рятувальним обладнанням. Разом із тим результативність діяльності спортсмена-рятувальника визначається не лише рівнем фізичної підготовленості, а й здатністю діяти в умовах підвищеного психоемоційного навантаження, оперативно приймати раціональні рішення, забезпечувати ефективну командну взаємодію та підтримувати комунікацію з постраждалими. У цьому контексті важливе значення набуває соціально-гуманітарна складова підготовки, яка сприяє розвитку психологічної стійкості, формуванню комунікативних компетентностей і усвідомленню соціальної відповідальності майбутніх фахівців рятувальної сфери.

Освітній процес підготовки спортсменів-рятувальників у закладах вищої освіти передбачає поєднання кількох взаємопов'язаних складових: фізичної підготовки, професійно-спеціалізованого навчання та соціально-гуманітарної освіти. Такий інтегрований підхід спрямований на формування фахівця, здатного ефективно діяти в умовах надзвичайних ситуацій, демонструвати високий рівень спортивної майстерності та водночас виконувати практичні завдання рятувальної діяльності. У цьому аспекті спортивна підготовка розглядається не лише як засіб фізичного вдосконалення, але і як важливий чинник розвитку професійно значущих якостей особистості, зокрема дисциплінованості, відповідальності, наполегливості та здатності до колективної діяльності.

У процесі навчання майбутні спортсмени-рятувальники проходять різні види спеціалізованої підготовки, що моделюють умови реальної професійної діяльності рятувальника. До таких видів належать вправи з подолання спеціальних перешкод, транспортування постраждалих, виконання дій із пожежно-рятувальним обладнанням, а також швидкісно-силові та командні тренування. Застосування подібних тренувальних елементів дозволяє не лише підвищувати рівень фізичної витривалості, а й формувати здатність до узгоджених дій у складі підрозділу, що має вирішальне значення для результативності рятувальних операцій.

Соціально-гуманітарні дисципліни відіграють суттєву роль у структурі підготовки спортсменів-рятувальників, оскільки забезпечують розуміння психологічних особливостей поведінки людей у кризових та небезпечних ситуаціях. Під час ліквідації наслідків надзвичайних подій рятувальники взаємодіють із людьми, які можуть перебувати у стані страху, стресу або паніки. У таких умовах від фахівця вимагається не лише виконання професійних дій, але й здатність до надання психологічної підтримки, ефективної комунікації та організації поведінки постраждалих.

Важливою складовою професійного становлення спортсменів-рятувальників є також формування навичок командної взаємодії. Значна частина вправ у спортивно-рятувальних дисциплінах виконується у складі команди, що передбачає чіткий розподіл функцій і координацію спільних дій. У цьому контексті знання із соціальної психології та теорії групової взаємодії сприяють розумінню механізмів лідерства, колективної відповідальності, взаємної підтримки та ефективного розподілу ролей у команді.

Окрім цього, соціально-гуманітарна підготовка сприяє формуванню професійно-етичних засад діяльності спортсмена-рятувальника. Представляючи не лише спортивну команду, а й рятувальну службу, такий фахівець має дотримуватися високих моральних стандартів, демонструвати відповідальне ставлення до виконання службових обов'язків та керуватися гуманістичними цінностями. Засвоєння основ етики, соціології та інших суспільних дисциплін сприяє формуванню поваги до людського життя, толерантного ставлення до різних соціальних груп і розуміння суспільної значущості рятувальної діяльності.

Підготовка спортсменів-рятувальників у закладах вищої освіти має комплексний характер і передбачає інтеграцію фізичної, професійної та соціально-гуманітарної складових. Саме поєднання цих компонентів забезпечує формування фахівця, який здатний демонструвати високі результати у спортивно-прикладній діяльності, ефективно взаємодіяти в складі рятувальних підрозділів та виконувати ключове завдання професії – забезпечення безпеки, збереження життя і здоров'я людей у надзвичайних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль, І. С. Професійно-психологічна підготовка майбутніх рятувальників ДСНС України / І. С. Коваль // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна

психологія : зб. наук. праць. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. - Вип. 29. - С. 178-183.

2. Чубіна Т. Д., Косяк С. М., Спіркіна О. О. Історичний шлях Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля до європейського освітнього простору (1973–2019 рр.) // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць. – 2019. – Вип. 1/43. – С. 239–255.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Крістіна ЧУМАК, ННІ «Українська інженерно-педагогічна академія»,
ДМП-Пс22-2+Пс23пр група
НК – Тетяна САПЄЛЬНИКОВА, кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

В реаліях нестабільного сьогодення кожного дня ми стикаємося з великою кількістю викликів, які просто неможливо ігнорувати. Повномасштабне вторгнення наклало значущий відбиток на психічні стани кожного з нас, у меншій чи більшій мірі. Для студентів-психологів це означає абсолютну зміну формату навчання або руйнування очікувань щодо нього. Студентська молодь стикнулася з різкими змінами буденного ритму життя в різних сферах. У загальному це перебування в стані постійного стресу та елементарного страху за своє життя і життя своїх близьких. Але перед студентами також постає ряд академічних перешкод. Зокрема, це обмежена мобільність, відсутність живої комунікації з викладачами та загальне обмеження соціальної активності через безпекові перешкоди.

На фоні вищеперерахованих проблем сучасної молоді можна виокремити психічні стани які виникають в результаті описаних подій, а саме: підвищена тривожність та стресові розлади. Підвищена тривожність, емоційний стрес, зміни у форматі навчального процесу, інформаційний тиск – усе перераховане впливає на емоційну сферу особистості студентів-психологів, зокрема на саморегуляцію. Війна кардинально змінює звичні умови життя, і в цих умовах важливим є наукове дослідження того, як саме студенти регулюють власні емоції та як психологічні особливості впливають на якість саморегуляції, зміцнюють її або ж, навпаки, послаблюють.

Тривожність – це стан доцільного підготовчого підвищення сенсорної уваги і моторного напруження. Вона розглядається як схильність індивіда до переживання тривоги, що характеризується низьким порогом її виникнення. [1, 551] У контексті воєнного стану студенти-психологи з підвищеною особистісною тривожністю демонструють більш виражену реактивність до стресових подій. Мають схильність до посилення станів тривоги, страху та когнітивної дисфункції, що проявляється у труднощах концентрації, прийняття рішень та збереженні достатнього рівня продуктивності під час навчального процесу. Хронічна активація тривожних механізмів може спричиняти емоційне вигорання, соціальну ізоляцію та порушення сну, що, у результаті, негативно впливає на адаптаційні ресурси особистості та здатність до ефективного навчання в умовах нестабільного соціально-політичного середовища.

Поряд із тривожністю важливим психологічним чинником, що впливає на емоційний стан особистості, є стрес. Під стресом розуміють особливий стан психіки та організму в цілому, який характеризується мобілізацією функціональних резервів

людини для подолання складних або екстремальних впливів. Особливим різновидом є хронічний стрес – це тривалий стан психологічної або фізичної напруги, який призводить до постійної активізації стресової відповіді організму. [2, 174]

Увага до дослідження хронічного стресу зумовлена зростанням поширеності стресових станів серед різних соціальних груп населення, зокрема студентів, що пов'язано з тривалими кризовими процесами, війсьними подіями, соціально-економічною напруженістю. На відміну від гострого стресу, який може виконувати мобілізаційну функцію, хронічний стрес має кумулятивний характер і супроводжується поступовим погіршенням як психічного, так і фізичного стану людини.

Задля розуміння поняття «саморегуляція» звернемося до аналізу поглядів зарубіжних науковців. Так, канадський психолог, А. Бандура розглядає саморегуляцію у контексті теорії соціального навчання та соціальнокогнітивної теорії. На думку вченого, поведінка визначається не тільки факторами середовища, але і самим індивідом: «Люди здатні контролювати свою поведінку за допомогою процесу, відомого як саморегулювання» [3, 248]

Саморегуляція студентів-психологів в умовах воєнного стану виступає важливим психологічним механізмом адаптації у відповідь на підвищення стресових навантажень та нестабільності зовнішнього середовища. Вона проявляється у здатності особистості усвідомлено керувати власними емоційними станами, поведінкою та пізнавальними процесами з метою підтримання внутрішньої рівноваги та ефективної навчальної діяльності. У ситуації тривалої загрози та невизначеності саморегуляція допомагає студентам знижувати рівень тривожності, контролювати емоційні реакції, зберігати мотивацію до навчання та знаходити конструктивні способи подолання стресу. Розвинені навички саморегуляції сприяють підвищенню психологічної стійкості, кращій адаптації до умов воєнного стану та підтриманню продуктивності у навчальній діяльності.

Отже, в умовах воєнного стану психоемоційний стан студентів-психологів зазнає значного впливу через підвищення рівня стресових факторів, невизначеність та постійне відчуття загрози. Підвищена особистісна тривожність посилює сприйняття цих факторів і сприяє формуванню хронічного стресу, що негативно позначається на когнітивних процесах, емоційному стані та навчальній діяльності студентів. Водночас важливу роль у збереженні психологічної рівноваги відіграє саморегуляція, яка виступає ефективним механізмом подолання стресових впливів, контролю емоцій та підтримання адаптаційних ресурсів особистості. Таким чином, розвиток навичок саморегуляції є важливим чинником психологічної стійкості студентів та їх успішної адаптації до навчання і життєдіяльності в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник : близько 2500 термінів. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
2. McEwen B. S. (2008) Central effects of stress hormones in health and disease // European Journal of Pharmacology. Vol. 583(2-3). P. 174-185.
3. Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50(2), 248-287

АНГЛІЙСЬКА МОВА У СИСТЕМІ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДСНС

*Олексій ШЕРГІН, ННІ цивільного захисту, ЗЦЗ-25 група
НК – Ольга КРІЧКЕР, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

Глобалізаційні процеси, розвиток технологій, посилення міжнародної співпраці та інтеграція України до європейського простору роблять знання англійської мови ключовим фактором успіху в багатьох сферах життя. Англійська мова сьогодні є мовою міжнародного спілкування і у сфері цивільного захисту та управління надзвичайними ситуаціями. А тому володіння англійською мовою працівниками Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є питанням, що набуває дедалі більшого значення в умовах сучасних реалій, зокрема в контексті євроатлантичної інтеграції України, участі країни у міжнародних рятувальних операціях та необхідності ефективної взаємодії з іноземними партнерами.

Відповідно, інвестиція в мовну підготовку особового складу є водночас інвестицією у здатність служби засвоювати нові знання і технології на рівні кращих світових стандартів. У зв'язку з цим набуває актуальності англійська професійна компетентність студентів, як майбутніх фахівців ДСНС, в умовах закладів вищої освіти [1; 2].

Англійська мова, для майбутніх рятувальників, виступає потужним інструментом формування професійної комунікативної компетентності, що охоплює широкий спектр навичок, необхідних для майбутньої успішної професійної діяльності. До таких навичок належать не лише усне та письмове професійне мовлення, але й уміння аналізувати іншомовні джерела, вирішувати конфліктні ситуації, налагоджувати міжособистісну взаємодію та вести переговори.

Окрім мовленнєвих навичок, професійна англійська підготовка сприяє розвитку так званих «soft skills» (гнучких навичок), які є невід'ємною частиною професійної компетентності сучасного фахівця. У процесі навчання студенти набувають умінь ефективної міжособистісної комунікації, управління конфліктними ситуаціями, командної роботи та адаптації до нових професійних викликів [3].

Крім того, іноземна мова виступає потужним каталізатором самостійного навчання та безперервного професійного зростання. Доступ до міжнародних баз даних, онлайн-курсів, галузевих конференцій, навчальних відеоканалів на YouTube, онлайн-підручників та онлайн-книг дозволяє оновлювати професійні знання у режимі «lifelong learning» (неперервне навчання) та швидко реагувати на зміни. Робота в такому багатомовному середовищі стимулює, формує і розвиває спеціальні професійні компетентності.

Необхідність англійської підготовки фахівців ДСНС та підтримки їх рівня володіння англійською мовою також зумовлена приєднанням України до Програми НАТО «Партнерство розширених можливостей», поглибленням співпраці ДСНС з відповідними структурами цивільного захисту європейських країн, країн-членів і партнерів НАТО [4, с. 4].

Механізми цивільного захисту ЄС, до якого Україна інтегрується, передбачає чіткі стандарти комунікації, документування та звітності, які здійснюються виключно англійською мовою. Коли українські рятувальники виїжджають на ліквідацію наслідків стихійних лих в інші країни або коли іноземні спеціалісти прибувають на допомогу до України, відсутність спільної мовної бази унеможливує ефективну координацію дій. Це в умовах надзвичайних ситуацій, де кожна секунда є критичною, може призводити

до трагічних наслідків, зокрема до загибелі людей, невинуватених матеріальних втрат та зниження загальної ефективності рятувальних операцій. Тому знання англійської мови є не просто бажаною навичкою, а практичною необхідністю для кожного офіцера і рядового працівника служби, який може бути залучений до міжнародної взаємодії.

Окрім участі в операціях, важливим аспектом є доступ до фахової літератури, технічних стандартів та навчальних матеріалів. Переважна більшість сучасних досліджень у сфері цивільного захисту, протипожежної безпеки, управління надзвичайними ситуаціями та реагування на катастрофи публікується англійською мовою. Провідні міжнародні організації, зокрема Федеральне агентство з управління надзвичайними ситуаціями США (FEMA), Міжнародна організація цивільної оборони (ICDO), Міжнародна асоціація пожежних і рятувальників (CTIF) та інші структури, розробляють і публікують методичні рекомендації, технічні регламенти та навчальні програми, які є відкритими й доступними, але виключно для тих, хто розуміє англійську мову. Фахівець, який не опанував цієї мови, змушений чекати на переклади, які не завжди з'являються своєчасно і бувають повними та точними.

В умовах стрімкого розвитку технологій і постійного оновлення методик порятунку така затримка у доступі до актуальних знань є серйозним гальмом для професійного зростання. Натомість той, хто вільно читає англійською, може самостійно аналізувати кращий міжнародний досвід і впроваджувати його у своїй роботі без будь-яких посередників.

Важливою є роль англійської мови у контексті технічного обслуговування та експлуатації сучасного обладнання. ДСНС України активно отримує допомогу від країн-партнерів у вигляді пожежно-рятувального обладнання, транспортних засобів, систем зв'язку та іншої техніки. Вся технічна документація до цього обладнання, включаючи інструкції з експлуатації, технічного обслуговування, діагностики несправностей та безпечного поводження, надається переважно англійською мовою. Якщо особовий склад не розуміє цих інструкцій, ризик неправильної експлуатації або пошкодження обладнання різко зростає, що не лише знижує ефективність роботи, але й може призводити до нещасних випадків. Ситуація ускладнюється ще й тим, що далеко не всі технічні терміни мають точні відповідники в українських перекладах, і нерідко лише оригінальне англійське формулювання дозволяє однозначно зрозуміти, які саме дії необхідно виконати з тим чи іншим вузлом або системою. Тому наявність у підрозділах фахівців з достатнім рівнем технічної англійської мови є питанням не лише якості роботи, але й безпеки особового складу.

Варто звернути увагу і на психологічний та мотиваційний вимір цієї проблеми. Для рядових працівників ДСНС оволодіння англійською мовою відкриває нові горизонти кар'єрного зростання, оскільки знання мови є однією з ключових умов для просування на керівні посади, особливо в тих підрозділах, які залучені до міжнародних проектів або до взаємодії з іноземними партнерами. Перспектива участі у закордонних навчаннях, стажуваннях або навіть спільних операціях є потужним стимулом для підвищення загального рівня освіченості та самовдосконалення особового складу. Таким чином, розвиток мовних компетенцій позитивно впливає на загальну культуру навчання в службі і сприяє формуванню більш мотивованого, орієнтованого на розвиток персоналу, що в довгостроковій перспективі безпосередньо позначається на якості роботи всієї організації.

Слід також розглянути ситуацію в контексті воєнного часу та пост конфліктного відновлення. Зважаючи на повномасштабне вторгнення росії та масштабні руйнування інфраструктури, ДСНС опинилася в центрі надзвичайно складних та безпрецедентних за масштабом завдань. Міжнародна допомога, яка надходить у вигляді техніки, фінансування та людських ресурсів від партнерів з усього світу, здійснюється переважно через англійськомовні комунікаційні канали. Координація між ДСНС та

іноземними та урядовими структурами країн-донорів, вимагає постійного обміну інформацією, який відбувається англійською. Відсутність мовних компетенцій в цих умовах безпосередньо знижує здатність служби ефективно залучати та використовувати міжнародну допомогу, що в умовах дефіциту ресурсів є критично важливим фактором.

Не менш важливою є роль англійської мови у сфері міжнародного навчання та підвищення кваліфікації. НАТО регулярно проводить курси, семінари та навчальні тренування для партнерських країн, у тому числі для представників служб цивільного захисту. Участь у цих заходах є надзвичайно цінною з точки зору обміну досвідом, засвоєння нових підходів до кризового менеджменту та налагодження особистих контактів з колегами з різних держав. Однак усі ці заходи проводяться англійською мовою, і без достатнього її знання представник ДСНС не зможе ні повноцінно засвоїти матеріал, ні бути активним учасником дискусій, ні налагодити ефективну комунікацію з іноземними колегами.

З огляду на все вищезазначене, стає очевидним, що вивчення англійської мови у закладах вищої освіти системи ДСНС та підготовка діючих працівників служби є комплексним завданням, яке потребує системного підходу на рівні організації. Це передбачає включення англійської підготовки до офіційних програм підвищення кваліфікації, розробку спеціалізованих курсів технічної та ситуативної англійської мови, орієнтованих саме на сферу рятувальних операцій і цивільного захисту, а також створення стимулів для самостійного навчання. Важливо, щоб ця підготовка не розглядалася як другорядна дисципліна, а інтегрувалась у загальну систему підготовки особового складу нарівні з фізичною підготовкою, тактикою та технічними дисциплінами. Тільки в такому разі можна говорити про формування справді сучасного, конкурентоспроможного на міжнародному рівні корпусу фахівців з надзвичайних ситуацій, здатного ефективно діяти в умовах глобалізованого світу та відповідати найвищим стандартам, встановленим міжнародним співтовариством у сфері цивільного захисту та гуманітарного реагування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#n8>
2. Про застосування англійської мови в Україні. Закон України. 4 червня 2024 р. № 3760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text>
3. Тимків І.В., Нич О.Б., Серман Л.І. Іноземна мова як інструмент професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Педагогіка». № 6(46) (2025): DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6\(46\)-1270-1286](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6(46)-1270-1286)
4. Ellederová E., Denysenko V. Students' and teachers' attitudes towards CLIL in the interdisciplinary study programme "English in Electrical Engineering and Informatics". *TESLEJ*. 2025. Vol. 28, № 4.
5. Шихненко К.І., Шестопалова С.В., Костенко Д.В. English Reading Practice for SESU Learners. Практичний посібник з розвитку навичок читання за професійним спрямуванням (цивільний захист) для самостійної роботи слухачів курсів англійської мови. Київ, ІДУНДЦЗ, 2024. 100 с.

АНГЛОМОВНА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ

*Олексій ШЕРГІН, ННІ цивільного захисту, ЗЦЗ-25 група
НК – Ольга КРІЧКЕР, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

Англійська мова посідає провідне місце серед мов міжнародного спілкування. Дослідницькі дані свідчать, що понад півтора мільярда осіб по всьому світу послуговуються англійською у тій чи іншій формі, хоча рідною вона є тільки для приблизно 380 мільйонів людей. Отже, переважна більшість тих, хто використовує цю мову, опанували її додатково, що перетворює англійську на справді планетарний інструмент професійної взаємодії.

Нинішній період світового розвитку відзначається поглибленням транснаціональних зв'язків у всіх сферах діяльності людства, зокрема у галузі захисту населення від надзвичайних подій та організації рятувальних операцій. Процеси глобалізації, входження нашої країни до європейської системи безпеки, залучення до міжнародних гуманітарних акцій та переймання передового досвіду провідних рятувальних служб – усе це робить англومовну комунікацію не просто корисною, але життєво необхідною навичкою сучасного українського рятувника.

Наша держава стрімко наближається до євроатлантичних оборонних і безпекових інституцій, що означає спільні тренування, реальні операції та програми професійного обміну з державами-членами Альянсу та ЄС. Збільшення кількості й розмаху техногенних та природних катастроф диктує потребу в об'єднанні зусиль світової спільноти, де англійська виконує функцію головної мови спілкування. Нарешті, новітні засоби реагування на екстрені події, спеціалізоване обладнання та сучасні методики здебільшого створені в англومовних державах, тож українським спеціалістам необхідно опрацьовувати англومовну технічну документацію, інструкції та навчальні посібники. Огляд вітчизняних наукових праць показує зростання уваги дослідників до питань іншомовної фахової освіти спеціалістів екстремального профілю [1, 50].

Результативна підготовка працівників ДСНС до роботи в міжнародному контексті вимагає впровадження світових стандартів та найкращих практик у освітній процес. Особливого значення набуває використання Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR), які встановлюють єдині критерії оцінювання рівня володіння іноземною мовою. Згідно з CEFR, працівники ДСНС, які планують працювати в міжнародному контексті, мають досягти принаймні рівня B2 (незалежний користувач), а для керівних посад бажаним є рівень C1 (досвідчений користувач). Це означає спроможність вільно комунікувати на професійні теми, розуміти складні технічні тексти, формулювати чіткі та детальні повідомлення з широкого кола питань, пов'язаних з професійною діяльністю.

У царині цивільного захисту англійська виконує декілька критично значущих ролей. Передусім, це мова міжнародних інституцій, котрі координують роботу національних рятувальних відомств. ООН, Міжнародна федерація Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, Механізм цивільного захисту ЄС, Північноатлантичний альянс – усі ці структури застосовують англійську як базову робочу мову. Залучення українських працівників ДСНС до діяльності згаданих організацій, міжнародних навчань та гуманітарних місій неможливе без впевненого володіння фаховою англійською. Також англійська є мовою міжнародних норм і процедур у сфері екстрених ситуацій. Система реагування на надзвичайні ситуації, стандарти протидії

хімічним, біологічним, радіаційним та ядерним загрозам, протоколи міжнародної гуманітарної допомоги – всі ці документи розроблені англійською. Працівники ДСНС, котрі прагнуть діяти згідно з найкращими світовими практиками, мають можливість вивчати такі матеріали в оригіналі, уникаючи втрат смислу, неминучих під час перекладу. Особливо гостро постає питання англійської комунікації під час міжнародних операцій з ліквідації великомасштабних лих. Коли на місце події прибувають рятувальні бригади з багатьох країн, ефективна координація їхніх дій можлива виключно за наявності спільної мови. Практика показує, що саме англійська дозволяє фахівцям різних держав налагодити взаємодію, обмінятися життєво важливими відомостями про стан потерпілих, небезпечні зони, наявні ресурси та інше [2, 35].

Фахова англійська для співробітників цивільного захисту суттєво відрізняється як від повсякденної розмовної англійської, так і від академічної мови. Ця відмінність полягає у вживанні вузькоспеціалізованих термінів в особливих комунікативних сценаріях, притаманних роботі рятувальних служб, а саме назви різноманітних типів надзвичайних подій (природні катастрофи, техногенні аварії, технологічні інциденти), найменування обладнання та техніки (засоби індивідуального захисту, апарати для дихання, інструменти порятунку), процедур та протоколів (евакуаційні заходи, протоколи сортування, управління інцидентом). Важливо усвідомлювати, що часто міжнародні поняття використовуються в оригінальному англійському написанні навіть у вітчизняних документах. Крім того, опанування особливих мовленнєвих функцій та стратегій спілкування включає вміння оперативно й чітко передавати критичну інформацію в екстремальних умовах, координувати роботу інтернаціональних груп, готувати звіти про виконані операції, представляти власний досвід на міжнародних заходах.

Наша Державна служба з надзвичайних ситуацій активно розбудовує міжнародне партнерство у різних площинах. Україна входить до Європейського механізму цивільного захисту, що дає змогу отримувати й надавати допомогу під час великих катастроф. Участь у цьому механізмі вимагає від вітчизняних фахівців спроможності результативно спілкуватися з представниками рятувальних служб інших європейських держав, розуміти уніфіковані процедури та протоколи, викладені англійською [3, 117]. Крім того, ДСНС України бере участь у численних міжнародних тренуваннях та навчаннях, організованих під егідою НАТО, Євросоюзу, ОБСЄ. Такі події є безцінним джерелом обміну практичним досвідом, засвоєння передових методик та налагодження професійних зв'язків. Проте повноцінна участь можлива лише за умови вільного володіння англійською, адже саме вона є робочою мовою переважної більшості подібних заходів.

Особливого значення англійська комунікація набуває у контексті партнерства з міжнародними донорськими інституціями та організаціями розвитку. Численні проекти з модернізації ДСНС, придбання сучасного спорядження, підвищення кваліфікації персоналу реалізуються за підтримки міжнародних партнерів. Підготовка проектних заявок, звітів про виконання, спілкування з експертами – все це вимагає високого рівня професійної англійської від працівників служби. Нарешті, залучення українських фахівців до міжнародних гуманітарних місій та операцій з надання допомоги іншим країнам також потребує англійської. Україна неодноразово направляла рятувальників для допомоги у ліквідації наслідків землетрусів, повеней, лісових пожеж в інших державах. Такі місії не лише демонструють професіоналізм українських спеціалістів, але й сприяють зростанню міжнародного авторитету держави. Успішна реалізація подібних місій неможлива без ефективної мовної взаємодії.

Важливим є також запровадження міжнародних стандартів фахової термінології. Організації на кшталт Міжнародної федерації Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Управління ООН з координації

гуманітарних питань розробили стандартизовані глосарії термінів у царині надзвичайних ситуацій та гуманітарної допомоги. Використання цих уніфікованих термінів у навчальному процесі забезпечує те, що українські фахівці послуговуються тією самою професійною мовою, що й їхні міжнародні колеги. Крім того, доцільним є вивчення міжнародних протоколів та процедур безпосередньо англійською мовою. Наприклад, система керування інцидентами, котра широко застосовується у багатьох державах світу, має чітко визначену термінологію та процедури. Вивчення цієї системи англійською дозволяє не просто зрозуміти її принципи, але й бути готовим до безпосереднього застосування в міжнародному контексті.

Отже, професійна англійська мова є не просто однією з навчальних дисциплін, а ключовою компетентністю сучасного працівника Державної служби з надзвичайних ситуацій. У контексті глобалізації, європейської інтеграції та зростання ролі міжнародного партнерства у сфері цивільного захисту володіння англійською стає критично важливим для ефективного виконання службових обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина О. С., Гончарова Н. А. Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців у галузі цивільної безпеки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 2 (11). С. 45–54.
2. Мацьків П. В., Семенюк А. А. ESP у системі підготовки фахівців сфери безпеки: теоретичні засади. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 4 (113). С. 67–76.
3. Ляшенко О. І. Міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту: виклики та можливості для України. Теорія та практика державного управління. 2020. № 3 (70). С. 112–119.
4. Про схвалення Стратегії реформування системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 січня 2017 р. № 61-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2017-%D1%80>

LEARNING ENGLISH THROUGH FILMS AND DISASTER NEWS: A GUIDE FOR SES CADETS

*Yevhenii SHKVARA, Oleksii SHUTENKO, ESI Operational Rescue Forces,
ПБк-25-3*

*SS – Olha Lytvynenko, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine*

In modern conditions, cadets of the State Emergency Service must possess a high level of English proficiency to participate in international cooperation, joint rescue operations, training exercises, and professional communication. English serves as a global language for emergency management, disaster response coordination, and information exchange. Therefore, innovative and practical approaches to language learning are essential for future specialists.

One effective method of improving English skills is learning through films related to disasters, rescue missions, and emergency situations. Watching authentic films enhances listening comprehension, pronunciation, and vocabulary acquisition [1]. It allows cadets to observe real-life communication models, professional terminology, and situational dialogues. Terms such as emergency response, evacuation, incident command, hazardous materials, fire

suppression, and search and rescue become easier to understand when presented in context. Subtitles may be used at the initial stage to support comprehension, while repeated viewing strengthens retention and confidence.

Another valuable resource is disaster news reports from international media. News materials provide up-to-date information about natural and man-made disasters, including floods, wildfires, earthquakes, industrial accidents, and humanitarian crises. Such reports are characterized by formal vocabulary, clear structure, and concise presentation of facts. Working with news develops critical thinking, the ability to identify key information quickly, and skills in summarizing and interpreting data in English [2].

To achieve effective results, a structured learning approach should be applied. It includes pre-teaching key vocabulary, watching or listening to the material, completing comprehension tasks, discussing the topic, and practicing professional speaking. Maintaining a personal glossary of specialized terms is also recommended. Regular practice through discussions and presentations improves communicative competence and professional confidence [3].

An effective educational tool, for example, is the film “Contagion” (2011), which presents a realistic scenario of a global pandemic outbreak. The film illustrates the coordinated work of medical services, emergency responders, and government agencies during a large-scale biological crisis. It provides authentic professional vocabulary related to quarantine procedures, infection control, crisis communication, epidemiological investigation, and public safety measures.

Through film analysis, cadets can develop listening skills, expand specialized vocabulary, and improve professional speaking competence. Dialogues demonstrate how officials communicate during high-pressure situations, how press briefings are conducted, and how emergency decisions are explained to the public. Watching selected scenes followed by structured discussion encourages analytical thinking and practical language use [4]. In addition to films, analyzing real pandemic case studies strengthens language competence. Reviewing official WHO reports, international briefings, and crisis communication examples helps cadets understand formal professional discourse. Students can practice summarizing information, preparing situation reports, and conducting simulated emergency briefings in English [5].

A structured methodology is recommended: introduction of key terminology; viewing selected scenes; vocabulary exercises; group discussion and role-play; preparation of short professional presentations. Maintaining a thematic glossary and practicing situational dialogues increases both linguistic confidence and professional readiness.

In conclusion, integrating films and disaster news into English learning significantly enhances the professional language competence of SES cadets. Authentic audiovisual materials create realistic learning conditions and prepare future rescuers for international cooperation and effective communication in emergency situations.

REFERENCES

1. Harmer J. How to Teach English. Harlow: Pearson Education, 2015.
2. Scrivener J. Learning Teaching. Oxford: Macmillan Education, 2011.
3. BBC Learning English. URL: <https://www.bbc.co.uk/learningenglish>
4. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge, 2013.
5. World Health Organization (WHO). Emergency Risk Communication Guidelines. Geneva: WHO, 2017.

МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС ГОСТРОЇ СТРЕСОВОЇ РЕАКЦІЇ ПІСЛЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

*Вероніка ШУМСЬКА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасних умовах надзвичайних ситуацій, воєнних дій та катастроф гостро постає проблема психологічної підтримки постраждалого населення. Особи, які пережили аварії, катастрофи або бойові дії, часто стикаються з гострою стресовою реакцією, що проявляється тривогою, дезорієнтацією, емоційною напругою, порушенням уваги та сну, а також соціальною ізоляцією та складнощами у відновленні щоденної діяльності.

Проблема полягає у недостатній своєчасній та ефективній психологічній допомозі людям у перші години після психотравмівної події, особливо в умовах обмеженого доступу до ресурсів, прифронтових регіонах або під час масових переміщень населення. Відсутність належної підтримки підвищує ризик розвитку посттравматичного стресового розладу, панічних реакцій та тривалих порушень психоемоційного стану.

Метою дослідження є аналіз сучасних методів психологічної підтримки осіб, які пережили гостру стресову реакцію після аварій, катастроф та воєнних дій.

Психологічна підтримка у кризових умовах базується на принципах першої психологічної допомоги (ППД), що включає емоційну присутність, активне слухання та практичну допомогу для задоволення базових потреб, таких як безпека, вода, укриття та засоби зв'язку [1]. Ефективна допомога у гострому стресі реалізується через принципи «Бачити, Слухати та Направляти»: фахівець спостерігає за проявами стресової реакції, вислуховує людину без тиску і надає орієнтацію щодо доступних ресурсів підтримки – медичних, психологічних або соціальних [2].

Основними завданнями ППД є стабілізація стану людини, зниження тривожності, встановлення безпечного контакту та надання інформації про стратегії подолання стресу. Мета – відновлення контролю над ситуацією та формування відчуття психологічної безпеки [3]. Гостра стресова реакція виникає одразу після психотравмівної події і за умови своєчасного втручання є короткочасною; без підтримки вона може призвести до посилення симптомів і розвитку посттравматичного стресового розладу [4].

Особливо важливою є участь освітян, соціальних працівників та волонтерів у наданні ППД, що дозволяє охопити більше постраждалих та забезпечити базову психологічну підтримку навіть в умовах обмеженого доступу до фахівців [5].

Таким чином, ефективна психологічна підтримка під час гострої стресової реакції передбачає комплексний підхід: поєднання психологічної та соціальної допомоги, своєчасне втручання, адаптацію методів під різні групи населення та використання цифрових ресурсів. Своєчасна та кваліфікована допомога сприяє відновленню психоемоційного стану, підвищенню психологічної стійкості та запобіганню довготривалим наслідкам стресу після аварій, катастроф та воєнних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перша психологічна допомога: посібник для працівників на місцях. Київ, 2022. URL: <https://ukrainet.eu/wp-content/uploads/2022/03/Psychological-first-aid>
2. Psychological First Aid (PFA). Перша психологічна допомога: модуль українською. IFRC Reference Centre for Psychosocial Support. Copenhagen, 2022.

3. Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації: Уніфікований клінічний протокол. Київ, 2023. URL: <https://zp.cdc.gov.ua/news/persha-psyhologichna-dopomoga-u-zoni-lyha>

4. Гостра реакція на стрес: алгоритм дій психолога: методичні матеріали. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2023. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/743548/1/MP_2_\(ЕБ\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/743548/1/MP_2_(ЕБ).pdf)

5. Актуальні напрями психологічної допомоги в умовах війни. Психологічний журнал. Херсон, 2023. URL: <https://pj.journal.kspu.edu>

PROBLEMS OF PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL SUPPORT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS OF THE SES OF UKRAINE

*Вероніка ШУМСЬКА, ННІ цивільного захисту, ЕКПС-25 група
НК – Олеся МІНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

The current conditions of the functioning of the civil protection system of Ukraine determine increased requirements for the professional training of specialists of the State Emergency Service of Ukraine. Their activities take place in conditions of risk, uncertainty and significant psycho-emotional stress, which requires not only a high level of professional knowledge and skills, but also psychological stability and readiness to act in crisis situations. In this regard, the problem of psychological and pedagogical support for the professional training of future specialists of the State Emergency Service of Ukraine becomes particularly relevant.

The professional activities of specialists of the State Emergency Service of Ukraine (SES) are carried out in conditions of increased risk, extreme loads, time shortage and high responsibility for the life and health of people. In this regard, the system of professional training of future rescuers should be aimed not only at the formation of special knowledge, skills and abilities, but also at the development of psychological resilience, readiness for action in crisis situations, the ability to self-regulation and team interaction [1]. That is why psychological and pedagogical support is a necessary component of the educational process in higher education institutions with specific training conditions of the SES system of Ukraine.

The purpose of the study is to analyze the main problems of psychological and pedagogical support of professional training of future specialists of the State Emergency Service of Ukraine and to substantiate ways of its improvement in order to increase the level of professional readiness, psychological stability and effectiveness of training of future rescuers.

According to the Law of Ukraine "On Education", education should ensure the comprehensive development of the individual, the formation of his values, competencies and readiness for professional activity. In this context, psychological and pedagogical support is considered as a holistic system of measures aimed at creating favorable conditions for the professional and personal development of education seekers [1].

In scientific and regulatory sources, psychological and pedagogical support is interpreted as a continuous process of purposeful interaction between teachers, psychologists and students, aimed at ensuring successful adaptation, training, upbringing and professional development of the individual. For future specialists of the State Emergency Service of Ukraine, such support should take into account the specifics of professional activity

associated with extreme conditions, psycho-emotional overload and a high level of responsibility. According to the Concept of the Development of Psychological Support in the System of the Security and Defense Sector of Ukraine, psychological training of personnel should be aimed at the formation of stress resistance, psychological readiness to perform official tasks and maintaining mental health [2]. This provision fully applies to the system of professional training of future specialists of the State Emergency Service of Ukraine.

One of the key problems is the insufficient integration of the psychological component into the educational process. In many cases, psychological support is fragmented and is reduced to individual consultations or trainings, which does not provide a systemic impact on the personal and professional development of students. Another problem is the limited resource provision of psychological services in departmental educational institutions.

An important challenge remains the adaptation of cadets to specific training conditions, which combine intensive theoretical training, physical exertion and elements of official activity. The adaptation period is often accompanied by an increased level of anxiety, emotional stress and a decrease in learning motivation, which requires targeted psychological support. A separate group of problems is the consequences of the influence of stressful and traumatic factors associated with practical training and internship. In modern conditions of martial law, these factors are amplified, which actualizes the need for the implementation of programs for the prevention of professional burnout and post-traumatic stress disorders [3].

Psychological and pedagogical support is impossible without a proper pedagogical component. According to state standards of higher education, the educational process should be based on the principles of student-centered learning, partnership between the teacher and the student, as well as taking into account individual personality characteristics. For future specialists of the State Emergency Service, this means the need to combine traditional forms of learning with active and training methods that simulate real professional situations. The problem remains the insufficient preparation of pedagogical workers to work in conditions of increased psycho-emotional stress of cadets. This necessitates the need to improve the psychological and pedagogical competence of teachers, develop pedagogical support skills and effective communication.

Among the priority areas for improving psychological and pedagogical support for the professional training of future specialists of the State Emergency Service of Ukraine, it is advisable to single out [4, 5]:

- implementation of a systematic approach to psychological support at all stages of training;
- expansion of the staff and advanced training of practical psychologists in departmental educational institutions;
- integration of psychological training with professionally oriented disciplines;
- development of psychological training programs for actions in extreme conditions and prevention of professional burnout;
- improvement of psychological and pedagogical training of teachers.

Thus, psychological and pedagogical support of professional training of future specialists of the State Emergency Service of Ukraine is an important factor in ensuring their professional readiness, psychological stability and preservation of mental health. Existing problems necessitate further scientific understanding and practical improvement of the support system taking into account modern challenges and regulatory requirements. Implementation of a comprehensive psychological and pedagogical approach will contribute to the training of highly qualified specialists capable of acting effectively in emergency situations.

REFERENCES

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами).

2. Концепція розвитку психологічного забезпечення в системі сектору безпеки і оборони України : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України.

3. Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах воєнного стану : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, 2024.

4. Коваль І. С. Психологічний супровід професійної підготовки майбутніх рятувальників ДСНС України : дис. ... канд. психол. наук. – Львів, 2020.

5. Психолого-педагогічний супровід майбутніх фахівців галузі безпеки людини : монографія. – Львів : ЛДУБЖД, 2019.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Христина ЯГОДИНА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Аліна Кришталь, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Проблема підвищеної тривожності у підлітків в умовах воєнного стану є однією з найактуальніших у сучасній психології. Війна зруйнувала відчуття безпеки, стабільності та передбачуваності, що безпосередньо вплинуло на психічне здоров'я дітей та молоді. Війна зруйнувала психологічну безпеку і стала загрозою психічному здоров'ю із ризиками виникнення розладів у психічному розвитку, а також розвитку тривалих форм фізичної, психологічної та соціальної дезадаптації.

Крім того, тривала дія стресорів у підлітковому віці може мати віддалені наслідки: зниження навчальної мотивації, труднощі у встановленні соціальних контактів, розвиток унікальної поведінки та хронічної емоційної напруги. Саме тому застосування комплексних психокорекційних методів, підтримка дорослих та створення стабільного середовища набувають особливої важливості. Робота з тривожністю в цей період спрямована не лише на подолання поточних переживань, а й на формування психологічної стійкості, що допоможе підліткам адаптуватися до умов невизначеності та відновити внутрішнє відчуття безпеки.

Мета дослідження – визначити особливості методів психокорекційної програми для зниження тривожності.

У підлітковому віці, коли формуються базові емоційні та соціальні навички, тривожність може проявлятися у вигляді страху, агресії, безсоння, зниження самооцінки та апатії. Результати сучасних досліджень вказують на те, що в умовах сьогодення тривожність є одним із щоденних супутників дітей та молоді в Україні, що викликає страх, паніку і різноманітні психічні розлади.

Дослідники підкреслюють, що «під час війни рівень тривожності серед підлітків різко зростає через втрату почуття безпеки та контрольованості ситуації. Психологічна підтримка має бути спрямована на стабілізацію емоційного стану» [1]. Також автори підкреслюють, що загальні показники соціальної та особистісної тривожності знаходяться на високому (44 % та 67 % відповідно), що свідчить про сприйняття дітьми ситуації навколо них як дуже загрозливої [1].

Вирішення проблеми неможливе без комплексної участі дорослих, адже «вирішення поставлених завдань неможливе без активної участі значущих дорослих – батьків та вчителів» [1]. Сімейна підтримка та безпечне освітнє середовище виступають основою для психокорекції емоційних станів. «Розвиток навичок саморегуляції,

підтримка сім'ї та створення безпечного освітнього простору – ключові чинники психокорекційної роботи з підлітками під час війни» [2].

У сучасних працях з психології зазначається, що «серед ефективних методів психокорекції в умовах війни виділяють когнітивно-поведінкові техніки, арттерапію та групові форми роботи, спрямовані на зниження рівня тривожності» [3]. Такі методи допомагають підліткам усвідомити свої емоції, навчитися контролювати реакції на стрес і формувати позитивне мислення. Особливо корисними виявляються арттерапія, ігротерапія, логотерапія, музикотерапія, адже вони «дозволяють у безпечному місці в супроводі дорослого відіграти кризові ситуації, відчувати підтримку» [4].

Крім того, важливо залучати доступні онлайн-ресурси, адже «онлайн-ресурси психологічної допомоги мають важливе значення у період воєнного стану, оскільки забезпечують безперервність підтримки навіть у зонах підвищеної небезпеки» [2].

Таким чином, особливостями психокорекції тривожності у підлітків в умовах війни є створення безпечного простору, розвиток навичок саморегуляції і використання комплексних методів психологічної допомоги. Саме психологічна підтримка в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою, оскільки вона допомагає зменшити відчуття страху, незахищеності, інших негативних емоційних реакцій у підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рибалко Л.С., Овсяк Д.Р. Психологічна підтримка школярів у період військового стану в Україні. Харківський національний медичний університет. 2022.
2. Яцина О.Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. Освіта та розвиток обдарованої особистості, №7. 2022.
3. Булатевич Н., Крит О. The Impact of Coping Strategies on the Resilience and Psycho-Emotional State of Adolescents. Academic Papers of Social Issues Journal. 2025.
4. Ласкова-Ярмоленко Г., Торбенко О. Доступні онлайн-сервіси психологічної допомоги дітям в умовах війни. 2023.

ІНТЕГРАТИВНІ МОДЕЛІ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

*Катерина ЯРЕМЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКП-22-І взвод
НК – Неля ВОВК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Психосоматичні розлади традиційно визначаються як фізіологічні симптоми або захворювання, які суттєво пов'язані або модулюються психологічними факторами. Хоча історично цей феномен описували окремі школи – від психоаналізу до психофізіології – сучасна наука прагне розуміти психосоматику через інтеграцію мультидисциплінарних даних. Інтегративні моделі психосоматичних розладів поєднують біологічні, психологічні та соціальні чинники у єдину концептуальну схему, визнаючи, що жоден із цих компонентів сам по собі не здатний пояснити різноманіття психосоматичних проявів.

На біологічному рівні важливу роль відіграють нейроендокринні та імунні механізми. Стрессова відповідь, зокрема активація гіпоталамо-гіпофізарно-адреналінової осі, призводить до вивільнення кортизолу та катехоламінів, що впливають на метаболічні, імунні та запальні процеси. Хронічна активація ГГА осі асоціюється зі стійким підвищенням рівня системного запалення, зміненою чутливістю

рецепторів глюкокортикоїдів та порушеною регуляцією симпатико-адреналової системи. Це створює біологічний ґрунт для соматичних симптомів, як-от болю, порушень серцевого ритму чи вегетативної дисфункції. Окрім того, зростає увага до ролі імунної системи: цитокіни, що продукуються у відповідь на психосоціальний стрес, можуть впливати на функціонування центральної нервової системи через механізми «передачі сигналів із периферії», спричиняючи симптоми, які суб'єктивно сприймаються як фізичні захворювання.

На рівні нейрофізіології інтегративні моделі підкреслюють важливість взаємодії між корою головного мозку, лімбічними структурами та вегетативною нервовою системою. Наприклад, порушення в регуляції амігдали та передньої поясної кори може призводити до посиленої реактивності на емоційно-значущі стимули та надмірної фізіологічної активації. Ці зміни не обмежуються виключно «емоційними» зонами мозку, вони впливають на динаміку вегетативних центрів у стовбурі мозку, що модулює серцево-судинні, гастроінтестинальні та імунні процеси [1].

Психологічні чинники у інтегративних моделях охоплюють когнітивні, емоційні та поведінкові процеси. Концепції когнітивної психології підкреслюють роль переключень уваги, інтерпретаційних схем та катастрофізації у формуванні та підтримці симптомів. Особистісні характеристики, такі як високий рівень тривожності, нейротизм або низька толерантність до невизначеності, посилюють емоційну реакцію на соматичні відчуття. Важливим є також поняття соматичного самосприйняття - здатності індивіда виявляти та інтерпретувати фізіологічні сигнали, що може бути підсилено в умовах тривоги чи депресії.

Роль емоційних процесів, зокрема регуляції афекту, також підкреслюється в інтегративних підходах. Спосіб, у який індивід обробляє і виражає емоції (емоційна усвідомленість, прийняття, придушення), має прямий вплив на фізіологічні реакції стресу. Депривація емоційної підтримки чи невміння ефективно регулювати афект можуть призвести до хронічної фізіологічної активації та, як наслідок, виникнення соматичних симптомів.

Не менш важливим компонентом є соціальний контекст. Соціальні стресори – міжособистісні конфлікти, низький соціальний статус, економічна нестабільність – впливають на психічне та фізичне здоров'я через системи соціальної підтримки, доступ до ресурсів, почуття контролю та значущості. Соціальна ізоляція, наприклад, асоціюється з підвищеним ризиком хронічних захворювань та посиленими соматичними симптомами.

Інтегративні моделі, такі як біопсихосоціальна модель Дж. Енгеля та моделі нейробіологічної регуляції, намагаються синтезувати ці рівні в єдину динамічну систему. Вони підкреслюють, що психосоматичні розлади виникають у результаті складної взаємодії множинних чинників: генетичних передумов (наприклад, поліморфізми генів, що кодують рецептори стрес-гормонів), ранніх життєвих досвідів, стилів прив'язаності, когнітивно-афективних схем, соціальних умов та поточних стресових подій. Ці чинники не просто сумуються, вони взаємодіють нелінійно, створюючи патологічні петлі зворотного зв'язку, у яких психологічні стани підтримують фізіологічну дисфункцію, а хронічні фізичні симптоми - посилюють тривожність, депресію та соціальне відчуження.

Один із сучасних підходів – модель всесвітньої регуляторної системи, яка визначає «навантаження алостазу» як кумулятивний фізіологічний тягар, що виникає внаслідок постійної адаптації до стресових чинників. Хронічно високий алостатичний тягар пов'язаний з дисрегуляцією серцево-судинної, ендокринної та імунної систем, що створює біологічне підґрунтя для соматичних розладів. Ця модель дозволяє кількісно оцінювати ризики і переносить проблему з категорії «міждисциплінарних абстракцій» у сферу операціональних, вимірюваних параметрів [4].

Отже, інтегративні моделі психосоматичних розладів розглядають хворобу як єдність душі та тіла, де симптоми є спробою організму адаптуватися до хронічного стресу, пригнічених емоцій (гнів, тривога, депресія) або невиражених почуттів. Феноменологічний підхід фокусується на унікальному досвіді пацієнта, інтерпретуючи соматичний симптом як «мову тіла», що виражає психологічний конфлікт, який не може бути усвідомлений чи висловлений вербально [3].

Інтегративні моделі психосоматичних розладів на сьогодні є найбільш адекватним теоретичним підходом для розуміння цього складного феномену. Вони відкидають дуалістичні уявлення про «тіло» і «розум» як незалежні сутності та натомість описують динамічну систему, у якій біологічні, психологічні та соціальні чинники взаємодіють у часі та просторі, формуючи специфічні паттерни адаптації або патології [2].

З клінічної точки зору інтегративний підхід має важливі наслідки для оцінки та лікування. Традиційні медичні обстеження мають доповнюватися психологічною діагностикою, а інтервенції повинні бути мультикомпонентними: когнітивно-поведенкова терапія для модифікації дисфункціональних думок та поведінок, техніки релаксації для зниження фізіологічної активації, інтерперсональна терапія для вирішення соціальних конфліктів та психофармакотерапія за потреби для корекції нейрохімічних дисбалансів. Доказова база таких підходів підтверджує їх ефективність у зниженні симптомів та покращенні якості життя, особливо коли лікування адресує як соматичні, так і психологічні аспекти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кокун О.М. Психофізіологія. Навчальний посібник. – К: Центр навчальної літератури, 2006. – 184с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ, 2017.
3. Мельничук, І. В., & Каргіна, Н. В. (2025). Основи психологічного здоров'я та психотерапія.
4. Cannon W. B. Bodily Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage. New York, 1915.

СЕКЦІЯ 4. ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ. ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Світлана АЛЕКСЄЄВА, доктор педагогічних наук

Денис ПРОХОРЕНКО

Інститут педагогіки НАПН України м. Київ, Україна

Сучасна епоха характеризується перманентною нестабільністю, що проявляється у військових конфліктах, міграційних процесах, цифрових трансформаціях, економічній турбулентності та кризі довіри до інституцій. Традиційні уявлення про якість освіти як відповідність стандартам або результатам тестування виявляються недостатніми. Освіта дедалі більше розглядається як інструмент соціальної стійкості та розвитку людського капіталу. Виникає потреба у новій логіці її оцінювання, що враховує соціальні, культурні та етичні виміри.

Глобальні кризи змінюють функції освіти. Вона має не лише передавати знання, а й формувати критичне мислення, громадянську компетентність, здатність до адаптації. У цьому контексті якість освіти набуває таких характеристик стійкості (resilience); соціальна відповідальність; ціннісна орієнтованість; інституційна прозорість; адаптивність до змін.

Сучасні освітні системи опинилися під впливом глобальних трансформацій: соціокультурних змін, економічної нестабільності, технологічного прогресу та пандемічних викликів. Ці процеси змінюють традиційні підходи до оцінювання якості освіти та формують нові вимоги до міжнародних моніторингових досліджень. Традиційна модель якості базувалася на нормативності та контролі. Нова логіка передбачає перехід від контролю до партнерства, інтеграцію внутрішніх і зовнішніх механізмів забезпечення якості, поєднання кількісних і якісних показників, врахування локального контексту в глобальному вимірі. Якість освіти стає не лише технічною категорією, а соціокультурним конструктом. В умовах воєнного стану питання якості освіти набуває особливої ваги. Освіта виконує функцію збереження соціальної цілісності, підтримки національної ідентичності та психологічної стабільності суспільства.

Для реалізації нової логіки якості в практиці освітніх систем використовуються: *моніторингові системи* (порівняльні дослідження та національні оцінювання); *акредитаційні механізми* (незалежні агентства та міжнародні акредитаційні мережі); *цифрові платформи* (для збору, обробки та аналізу даних про освітні результати); *партнерські моделі управління* (співпраця закладів освіти, органів державного управління та громадянського суспільства); *інноваційні освітні практики*. (впровадження міждисциплінарних програм) [1].

Глобальні виклики сучасності включають: цифровізацію навчальних процесів та поширення онлайн-освіти; соціокультурні зміни, що впливають на компетентності

майбутніх фахівців; економічні та політичні фактори, що формують нові пріоритети у навчанні; технологічні інновації, зокрема штучний інтелект та великі дані (Big Data), що дозволяють модернізувати оцінювання. Усі ці чинники зумовлюють необхідність трансформації міжнародних систем оцінювання від статичних, паперових процедур до динамічних, цифрово-орієнтованих моделей.

Сучасні міжнародні моніторинги якості освіти дедалі активніше впроваджують цифрові формати оцінювання, що значно розширює аналітичні можливості та точність вимірювань. Основні тенденції включають:

- Комп'ютерне тестування – забезпечує автоматизовану перевірку знань та скорочує час оброблення результатів, підвищуючи оперативність аналізу.
- Інтерактивні завдання та симуляції – дозволяють оцінювати компетентності у реалістичних контекстах, моделюючи ситуації, близькі до професійної або життєвої практики.
- Адаптивне тестування – підбирає завдання відповідно до індивідуального рівня здобувача освіти, що підвищує точність вимірювань та валідність результатів.
- Процесні (log) дані – фіксують послідовність дій учасника, час реагування, траєкторії виконання завдань, що дозволяє отримати багатовимірну картину навчальної діяльності та розширює аналітичний потенціал оцінювання [2].

Цифрові дані стають основою data-driven управління освітою. Використання learning analytics та алгоритмів штучного інтелекту забезпечує: оперативне виявлення навчальних труднощів у режимі реального часу; прогнозування академічних ризиків; персоналізацію освітніх траєкторій здобувачів; підтримку управлінських рішень на рівні навчальних закладів та держави.

Застосування таких технологій підвищує валідність оцінювання та створює умови для комплексної інтерпретації результатів, забезпечуючи доказово орієнтоване управління освітніми процесами.

У цифрову епоху результати міжнародних моніторингів розглядаються не лише як підсумкові показники досягнень, а як комплексні індикатори функціонування освітніх систем. Використання аналітичних панелей, дашбордів та теплових карт забезпечує: прозорість результатів для різних стейкхолдерів; можливість адаптації освітніх політик відповідно до отриманих даних; перехід від одновимірних показників успішності до багатовимірних профілів компетентностей, що дає змогу глибше оцінювати розвиток ключових знань, умінь і навичок. Таким чином, цифрові формати оцінювання та аналітичні технології формують основу сучасних міжнародних моніторингів якості освіти, створюючи умови для адаптивної, персоналізованої та доказово обґрунтованої системи оцінювання [3].

Глобальні виклики сучасності визначають напрямки модернізації міжнародних систем оцінювання якості освіти. Цифрова трансформація створює передумови для: впровадження комп'ютерно-орієнтованого тестування та інтерактивних завдань; накопичення процесних даних і застосування аналітики; переходу до data-driven моделі управління освітою; формування персоналізованих і адаптивних освітніх траєкторій [4].

Таким чином, сучасні міжнародні моніторинги стають інструментом доказово орієнтованого управління освітою, здатним адекватно реагувати на глобальні виклики і зміни у соціокультурному та технологічному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева С. (2024) Штучний інтелект в освіті: основні можливості трансформації навчання. Штучний інтелект у науці та освіті (AISE 2024). Artificial intelligence in science and education: збірник матеріалів міжнародної наукової

конференції (Київ, 1-2 березня 2024 р.) [Електронний ресурс]. Київ: УкрІНТЕІ, 2024. С. 17-20. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745075>

2. Науменко С. Модель міжнародних порівняльних моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : КПНУ, 2016. Вип. 21 (2-2016). Ч. 1. С. 250–258

3. Ляшенко О. Якість освіти: проблеми оцінювання, моніторингу та управління. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002 : збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. Ч. 1. Харків : ОВС, 2002. С. 243–250.

4. Алексеева С. (2025) Еволюція освітніх парадигм у контексті розвитку технологій штучного інтелекту. Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії : зб. Матеріалів VII Всеукр. відкр. наук.-практ. онлайн-форуму, Київ, 25–28 лист. 2025. Київ, 2025. С. 21-24. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747484>

ГУМАНІТАРНА ДИПЛОМАТІЯ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ

*Микита БАБАКОВ, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-23-2
НК – Світлана КОСЯК, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасних умовах глобалізації та посилення взаємозалежності між державами гуманітарний вимір міжнародних відносин набуває дедалі більшого значення. Зростання кількості збройних конфліктів, природних катастроф, міграційних криз, а також гуманітарних катастроф вимагає від міжнародної спільноти формування ефективних механізмів співпраці, спрямованих на захист прав людини, надання допомоги постраждалим та запобігання кризам. У цьому контексті гуманітарна дипломатія виступає важливим інструментом координації міжнародних зусиль у сфері допомоги та розвитку.

Гуманітарна дипломатія передбачає використання дипломатичних механізмів для забезпечення доступу до постраждалих регіонів, організації міжнародної допомоги, координації діяльності різних учасників гуманітарної сфери та формування сприятливих умов для реалізації гуманітарних програм. Вона є важливим елементом сучасної системи міжнародної співпраці та сприяє зміцненню міжнародної солідарності у вирішенні глобальних проблем [1, 32].

Проблематика гуманітарної дипломатії активно досліджується у працях зарубіжних та вітчизняних науковців у галузі міжнародних відносин, політичних наук та гуманітарних студій. У наукових дослідженнях розглядаються питання функціонування міжнародних гуманітарних організацій, механізмів міжнародної допомоги, а також ролі держав у вирішенні гуманітарних криз.

Водночас динаміка сучасних міжнародних процесів, зокрема зростання кількості регіональних конфліктів та гуманітарних катастроф, потребує подальшого дослідження ролі гуманітарної дипломатії у системі міжнародної співпраці та визначення її ефективності у вирішенні сучасних викликів.

Гуманітарна дипломатія є важливою складовою сучасної системи міжнародних відносин та одним із ключових інструментів реалізації міжнародної співпраці у сфері подолання криз. Вона передбачає застосування дипломатичних механізмів, політичних інструментів та міжнародно-правових норм з метою забезпечення надання допомоги, захисту прав людини та мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій гуманітарного

характеру. У широкому розумінні гуманітарна дипломатія спрямована на координацію діяльності держав, міжнародних організацій, неурядових структур та інших акторів міжнародної політики задля забезпечення своєчасної та ефективної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок збройних конфліктів, природних катастроф або інших кризових явищ [1, 48].

Однією з визначальних характеристик гуманітарної дипломатії є її орієнтація на фундаментальні гуманітарні принципи, серед яких ключове місце посідають принципи гуманності, нейтральності, неупередженості та незалежності. Саме ці принципи становлять основу діяльності міжнародних гуманітарних організацій та забезпечують можливість надання допомоги постраждалому населенню незалежно від політичної кон'юнктури, етнічної належності, релігійних переконань чи інших соціальних факторів. Дотримання зазначених принципів сприяє підвищенню ефективності гуманітарних місій, а також зміцненню довіри між різними учасниками міжнародної діяльності.

Важливу роль у реалізації гуманітарної дипломатії відіграють міжнародні організації, які здійснюють координацію зусиль міжнародної спільноти у випадках виникнення гуманітарних криз. Особливе місце у цій системі посідають структури, діяльність яких спрямована на захист цивільного населення, забезпечення продовольчої безпеки, надання медичної допомоги, а також підтримку біженців і внутрішньо переміщених осіб. Функціонування таких організацій дозволяє оперативно реагувати на гуманітарні виклики, мобілізувати необхідні ресурси та забезпечувати ефективну взаємодію між різними суб'єктами міжнародної гуманітарної політики [2, 44].

У контексті сучасних міжнародних конфліктів гуманітарна дипломатія набуває особливої актуальності. Збройні протистояння, які відбуваються у різних регіонах світу, часто супроводжуються масштабними гуманітарними кризами, що проявляються у значних людських втратах, руйнуванні соціальної та економічної інфраструктури, масових переміщеннях населення та погіршенні умов життєдіяльності цивільного населення. У таких умовах гуманітарна дипломатія спрямована на забезпечення безперешкодного доступу світових організацій до постраждалих територій, організацію міжнародної допомоги та координацію діяльності різних учасників гуманітарної діяльності.

Важливим аспектом гуманітарної дипломатії є ефективна взаємодія між державами та міжнародними організаціями у процесі надання гуманітарної допомоги. Результативність міжнародних гуманітарних програм значною мірою залежить від рівня координації між учасниками міжнародної співпраці, узгодженості їхніх дій та здатності оперативно реагувати на кризові ситуації. Саме тому розвиток ефективних механізмів взаємодії між різними акторами міжнародної системи є одним із ключових факторів підвищення ефективності гуманітарної дипломатії.

Крім безпосереднього реагування на гуманітарні кризи, гуманітарна дипломатія також відіграє важливу роль у формуванні міжнародного іміджу держав та розвитку інструментів так званої «м'якої сили» [2, 45]. Надання гуманітарної допомоги іншим державам сприяє зміцненню міжнародного авторитету країни, формуванню атмосфери довіри та розвитку партнерських відносин між державами. У цьому контексті гуманітарна дипломатія стає важливим елементом зовнішньополітичної стратегії багатьох країн світу.

Особливої актуальності гуманітарна дипломатія набула у зв'язку з появою нових глобальних викликів, серед яких значне місце посідають пандемії, природні катастрофи, екологічні проблеми та масштабні збройні конфлікти. У таких умовах міжнародна співпраця стає ключовим чинником ефективного реагування на гуманітарні виклики та забезпечення стабільності у міжнародній системі.

Важливою складовою гуманітарної дипломатії є також діяльність неурядових організацій, які нерідко виступають безпосередніми виконавцями гуманітарних програм. Саме вони здійснюють практичну реалізацію гуманітарних проєктів, спрямованих на надання медичної допомоги, забезпечення продовольством, організацію тимчасового житла, надання психологічної підтримки та реалізацію інших соціально важливих програм для населення, що постраждало внаслідок кризових ситуацій.

У сучасних умовах гуманітарна дипломатія дедалі більше інтегрується у загальну систему міжнародної політики та перетворюється на важливий інструмент забезпечення глобальної безпеки. Її розвиток сприяє зниженню рівня напруженості у міжнародних відносинах, розширенню можливостей для діалогу між державами та формуванню спільних підходів до вирішення гуманітарних проблем сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин *Український історичний журнал*. 2006. № 5. С. 188. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2006_5_186
2. Окладна М. Г., Первалова Л. В., Генкул Ю. В. Гуманітарна дипломатія: історія становлення та сучасність. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 2 (17). С. 43-49. URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Okladnaya_Perevalova_Genkul17.pdf.

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

*Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук, доцент
Національний університет «Одеська політехніка»*

Сучасний світ відзначається високою динамікою міжнародних відносин та значним посиленням глобалізаційних процесів, які охоплюють економічну, політичну, соціальну та екологічну сфери. Зростаюча взаємозалежність країн та регіонів робить їхні системи міжнародних відносин більш інтегрованими, водночас підвищуючи вразливість перед глобальними викликами. Глобалізація сприяє не лише економічному розвитку та поширенню технологій, але й формує нові ризики: геополітичну нестабільність, екологічні катастрофи, економічні кризи, соціальні нерівності та міграційні процеси. У цьому контексті трансформація регіональних систем міжнародних відносин стає одним із ключових напрямів сучасної політологічної та міжнародно-правової науки, оскільки від її ефективності залежить стабільність та розвиток регіонів у глобальному масштабі.

Трансформація регіональних систем відбувається під впливом комплексного поєднання економічних, політичних, безпекових та екологічних чинників. Економічні виклики включають глобальні ринки, фінансові кризи, нерівномірність розвитку держав та інтеграційні процеси у межах регіонів. Політичні зміни проявляються у переосмисленні регіональної безпеки, посиленні ролі міжнародних організацій та формуванні нових механізмів співпраці. Екологічні проблеми, такі як зміни клімату, забруднення довкілля та нестача ресурсів, ставлять під сумнів сталий розвиток регіонів і вимагають інтегрованого підходу до їх вирішення. Безпекові загрози, у свою чергу, включають не лише класичні військові конфлікти, а й гібридні ризики, кіберзагрози,

тероризм та транснаціональну злочинність, що також впливають на функціонування регіональних систем.

Актуальність теми обумовлена необхідністю глибокого розуміння механізмів впливу глобальних проблем на регіональні інтеграційні процеси та безпекову стабільність. Важливо аналізувати, як різні регіони адаптуються до сучасних викликів, визначають власні пріоритети та взаємодіють із зовнішнім світом. У цьому контексті особливе значення набуває порівняльний аналіз трансформацій у ключових регіонах світу: у Європейському Союзі, який є прикладом високого рівня інтеграції та інституціоналізованої співпраці; у Східній Європі, де геополітична напруженість та економічні проблеми впливають на регіональну стабільність; та в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, що характеризується стрімким економічним зростанням і складними питаннями безпеки та екології. Дослідження трансформацій регіональних систем у глобалізованому світі дозволяє не лише зрозуміти сучасні інтеграційні тенденції, а й розробити науково обґрунтовані рекомендації для підвищення ефективності регіональної співпраці та подолання глобальних викликів сучасності.

Європейський Союз є класичним прикладом інтегрованої регіональної системи міжнародних відносин, що характеризується високим рівнем економічної, політичної та соціальної взаємодії між країнами-членами. Економічна інтеграція у межах ЄС проявляється через спільний ринок із понад 447 мільйонами споживачів та єдиною валютою – євро, яку використовують 20 із 27 держав-членів. Попри це, ЄС стикається з низкою глобальних економічних викликів, серед яких постпандемічне відновлення економік, енергетична криза та зростання інфляції. Наприклад, за даними Євростату, у 2023 році інфляція у євросоні становила близько 6,9%, що значно перевищує середній рівень попередніх років, а питання енергетичної безпеки, зумовлене скороченням постачання природного газу з Росії, стало одним із ключових стимулів для спільних регіональних рішень у сфері енергетики та переходу на відновлювані джерела.

У сфері екології ЄС активно впроваджує стратегії «зеленої економіки», орієнтовані на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Це включає розвиток відновлюваних джерел енергії, електрифікацію транспорту, модернізацію промислових процесів та впровадження стандартів сталого будівництва. Наприклад, програма European Green Deal передбачає інвестиції понад 500 мільярдів євро для підтримки енергетичної та кліматичної трансформації. Ці ініціативи демонструють, як глобальні екологічні виклики стимулюють нові форми регіональної інтеграції та координації політик.

Щодо безпеки, ЄС стикається з комплексними геополітичними загрозами, що включають наростання напруженості на Східному кордоні, конфлікти у сусідніх регіонах та нові форми гібридних загроз, включаючи кібернапади та дезінформацію. Наприклад, російська агресія проти України у 2022 році підкреслила необхідність зміцнення оборонних механізмів та поглиблення співпраці через Європейський фонд оборони та спільні військові навчання. Крім того, ЄС активно співпрацює з НАТО, що дозволяє координувати регіональну безпеку та протидіяти новим загрозам у колективному форматі.

Трансформація регіональної системи ЄС відбувається під впливом економічних, екологічних та безпекових глобальних викликів, що стимулює розвиток нових інтеграційних стратегій, зміцнення регіональної співпраці та пошук ефективних рішень для забезпечення сталого розвитку і стабільності в межах Союзу. ЄС демонструє, як регіональні системи можуть адаптуватися до глобалізаційних процесів та ефективно реагувати на складні виклики сучасності.

Східна Європа є регіоном зі складною історичною, політичною та економічною динамікою, що визначає особливості трансформації регіональної системи міжнародних відносин. Геополітична нестабільність у цьому регіоні обумовлена поєднанням

історичних суперечок, сучасних конфліктів та активного впливу глобальних гравців. Основні виклики регіону включають економічну залежність від енергетичних ресурсів, військову та політичну напруженість, а також проблеми сталого розвитку.

Економічний контекст Східної Європи є надзвичайно неоднорідним. Деякі країни, такі як Польща та Чехія, демонструють стабільне економічне зростання (ВВП Польщі зріс на 5,1% у 2023 році), тоді як інші держави регіону стикаються із затримками у структурній модернізації та залежністю від імпорту енергоресурсів. Енергетична безпека залишається критичною проблемою: війна в Україні та обмеження постачання газу з Росії у 2022–2023 роках спровокували значне підвищення цін та змушують країни шукати альтернативні джерела, включно із відновлюваними та локальними енергетичними проєктами. Економічні виклики регіону тісно пов'язані з глобальними процесами, зокрема інтеграцією в міжнародні ринки, фінансовими кризами та інвестиційними потоками.

У сфері безпеки Східна Європа знаходиться під прямим впливом геополітичних ризиків. Тривала військова агресія Росії проти України стала ключовим фактором для переосмислення безпекових стратегій країн регіону. Держави активно працюють над зміцненням оборонних спроможностей, розбудовою військових союзів та участю у колективних системах безпеки, таких як НАТО. Поряд із класичними військовими загрозами, регіон стикається з гібридними викликами, зокрема кібератаками, дезінформаційними кампаніями та загрозами тероризму. Ці чинники стимулюють розвиток механізмів регіональної координації та спільного реагування на кризові ситуації.

Екологічні проблеми також мають значний вплив на регіональні процеси. Східна Європа стикається зі значним рівнем забруднення повітря, дефіцитом чистої води та наслідками змін клімату, включно з посухами та повеннями. Наприклад, за даними Європейського агентства з навколишнього середовища, рівень забруднення повітря у деяких містах України та Польщі перевищує рекомендовані ВООЗ стандарти у 3–4 рази. Ці екологічні виклики тісно пов'язані з економічними та соціальними процесами, підкреслюючи необхідність регіональної співпраці у сфері сталого розвитку та кліматичної адаптації.

Отже, Східна Європа демонструє унікальне поєднання глобальних та локальних проблем, що стимулюють трансформацію регіональної системи міжнародних відносин. Взаємозв'язок економічних, безпекових та екологічних викликів створює потребу у розвитку інтеграційних процесів, формуванні спільних стратегій та підвищенні здатності країн реагувати на сучасні глобальні виклики. Аналіз регіональних тенденцій у Східній Європі дозволяє оцінити механізми адаптації системи міжнародних відносин та визначити перспективи її подальшого розвитку в умовах глобальної нестабільності.

Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) є одним із найбільш динамічних і швидкозростаючих у світі як у економічному, так і в геополітичному сенсі. Економічне зростання країн регіону демонструє високий потенціал інтеграційних процесів та створює нові виклики для регіональної системи міжнародних відносин. Наприклад, Китай, Японія, Південна Корея та країни АСЕАН забезпечують близько 36% світового ВВП, при цьому середній темп економічного зростання країн АСЕАН у 2023 році перевищив 4,5%. Одночасно регіон стикається із глобальними економічними викликами, включно із суперництвом за технологічні інновації, нестабільністю світових ринків та наслідками пандемії COVID-19, що вимагає координації регіональних економічних стратегій.

У сфері безпеки АТР характеризується високим рівнем геополітичної складності. Ключовими проблемами є територіальні суперечки у Південно-Китайському морі, напружені відносини на Корейському півострові, а також суперництво між США та Китаєм за регіональний вплив. Ці фактори сприяють

розвитку різних форматів співпраці та інтеграції, включно з АСЕАН, АСЕАН+3 та іншими регіональними платформами. Додатково, регіон стикається з новими формами загроз: кібербезпекою, транскордонним тероризмом та загрозами у сфері морської безпеки, що стимулює формування колективних механізмів реагування та стратегій регіональної стабільності.

Екологічні проблеми в АТР також мають глобальний масштаб і суттєво впливають на регіональні процеси. Регіон є одним із найбільш вразливих до наслідків зміни клімату, включно з підвищенням рівня моря, частими тайфунами та посухами. Наприклад, Філіппіни та В'єтнам щороку стикаються з руйнівними тайфунами, що завдають економічних збитків у розмірі мільярдів доларів. Зростання промислового виробництва, транспортної активності та урбанізація підвищують рівень забруднення повітря та водних ресурсів, що створює додаткові виклики для регіонального управління екологією. У відповідь на ці загрози країни регіону активно впроваджують програми з відновлюваної енергетики, управління водними ресурсами та інтегрованого реагування на стихійні лиха, що демонструє взаємозв'язок глобальних проблем та регіональної інтеграції.

Підсумовуючи можна сказати, що Азійсько-Тихоокеанський регіон демонструє унікальну комбінацію економічної динаміки, безпекових викликів та екологічних проблем, що стимулюють трансформацію регіональної системи міжнародних відносин. Стратегічна взаємодія між країнами та розвиток інтеграційних механізмів дозволяють регіону ефективно реагувати на глобальні виклики та формувати нові стандарти регіональної співпраці, які можуть мати значний вплив на міжнародну систему в цілому.

Аналіз трансформацій регіональних систем міжнародних відносин у Європейському Союзі, Східній Європі та Азійсько-Тихоокеанському регіоні демонструє, що глобальні економічні, екологічні та безпекові виклики є універсальними чинниками, які формують сучасні інтеграційні процеси. Незважаючи на різну історичну, політичну та економічну специфіку, усі регіони стикаються із загрозами, що потребують колективної координації, адаптації та створення нових механізмів співпраці.

У Європейському Союзі трансформація регіональної системи проявляється через посилення економічної інтеграції, реалізацію масштабних кліматичних та екологічних програм, таких як European Green Deal, а також зміцнення безпекових структур у відповідь на геополітичні ризики. Ці заходи демонструють, що ефективна регіональна координація дозволяє протидіяти глобальним викликам і сприяти сталому розвитку.

Східна Європа є прикладом регіону, де інтеграційні процеси відбуваються водночас із високою геополітичною напруженістю та економічними ризиками. Тут трансформація регіональної системи міжнародних відносин зосереджена на посиленні енергетичної та економічної безпеки, адаптації до глобальних кризових явищ та вирішенні екологічних проблем, таких як забруднення довкілля та наслідки зміни клімату. Спільні дії та інтеграційні ініціативи дозволяють країнам підвищувати стійкість та взаємодіяти з глобальними інституціями.

Азійсько-Тихоокеанський регіон демонструє високу економічну динаміку та складні інтеграційні процеси, що визначають стратегічну взаємодію між країнами. Економічне суперництво, територіальні конфлікти, зміни клімату та природні катастрофи стимулюють розвиток регіональних механізмів координації, таких як АСЕАН та АСЕАН+3. Регіон підтверджує, що глобальні проблеми одночасно є каталізаторами інтеграції та стимулом для формування інноваційних стратегій співпраці.

Таким чином, сучасні регіональні системи міжнародних відносин перебувають у стані постійної трансформації під впливом глобалізаційних процесів та загроз. Спільною рисою для всіх регіонів є прагнення до підвищення економічної, екологічної та безпекової стійкості, розбудови механізмів координації та інтеграційних платформ, що дозволяють ефективно реагувати на складні глобальні виклики. Дослідження досвіду різних регіонів показує, що трансформація регіональних систем є ключовою умовою забезпечення стабільності, розвитку та співробітництва в міжнародній системі XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Arfani, R. N. Political Economy of Regional Integration: Europe, East/Southeast Asia, Latin America Compared. Journal of World Trade Studies, 2010. URL: <https://jurnal.ugm.ac.id/v3/JWTS/article/view/780>
2. Brennan, L., Murray, P. (eds.). Drivers of Integration and Regionalism in Europe and Asia: Comparative Perspectives. London : Routledge, 2018.
3. Laursen, F. Comparative Regional Integration: Europe and Beyond. Abingdon : Routledge, 2012.
4. Suska, M. Regional Economic Integration in East Asia: Institutions, Agreements and the European Experience. London : Routledge, 2023.
5. Voogsgeerd, H., Akita, S. (eds.). Regional Integration and Institutional Change in East Asia and the European Union. Singapore : Springer, 2021.
6. Wunderlich, J.-U. Regionalism, Globalisation and International Order: Europe and Southeast Asia. London : Routledge, 2013.

SICHERHEIT DER NANOTECHNOLOGIEN IM LICHT DER ETHIK

*Oleksandr BAIEV, Studiengang Informatik, grupa 111B,
Westpommersche Technologische Universität, Stadt Stettin, Poland*

Die rasante Entwicklung der modernen Wissenschaft und Technik hat der Menschheit neue Möglichkeiten eröffnet. Besonders deutlich zeigt sich dies im Bereich der Nanotechnologien, die als eine der vielversprechendsten wissenschaftlichen Richtungen des 21. Jahrhunderts gelten. Gleichzeitig bringt dieser Fortschritt jedoch auch zahlreiche Fragen und Herausforderungen mit sich, insbesondere im Hinblick auf ökologische Verantwortung und ethische Bewertung wissenschaftlicher Tätigkeit.

Eine enorme Zahl von Wissenschaftlern und Ingenieuren arbeitet heute an der Entwicklung von Technologien, die darauf ausgerichtet sind, neue Ressourcen zu erschließen, Produktionsprozesse zu beschleunigen oder die technischen Möglichkeiten der Menschheit zu erweitern. Gleichzeitig ist jedoch nur ein relativ kleiner Teil dieser wissenschaftlichen Gemeinschaft mit Aufgaben beschäftigt, die unmittelbar dem Schutz der Umwelt und der Erhaltung der natürlichen Lebensgrundlagen dienen. Wenn man analysiert, wie viele wissenschaftliche Institute und Forschungszentren darauf ausgerichtet sind, der Natur ihre Ressourcen zu entziehen, und wie viele sich mit der Frage beschäftigen, welche Grenzen des menschlichen Eingriffs in natürliche Prozesse zulässig sind, wird schnell deutlich, dass dieses Verhältnis keineswegs zugunsten des Umweltschutzes ausfällt.

Gerade deshalb werden in der modernen Gesellschaft immer häufiger Forderungen nach einer ethisch-sozialen Regulierung wissenschaftlich-technischer Aktivitäten laut. Wissenschaftliche Erkenntnisse und technische Innovationen können nicht mehr ausschließlich unter dem Gesichtspunkt ihrer Effizienz oder wirtschaftlichen Rentabilität

betrachtet werden. Sie müssen zugleich im Kontext ihrer möglichen langfristigen Folgen für Natur, Gesellschaft und Menschheit bewertet werden.

Die Frage nach den ökologischen Konsequenzen der Entwicklung von Nanotechnologien ist besonders komplex. Einerseits beruhen viele dieser technologischen Projekte auf guten Absichten: der Verbesserung der medizinischen Diagnostik, der Entwicklung neuer Materialien, der effizienteren Nutzung von Energie oder der Reinigung von Umweltverschmutzungen. Andererseits zeigt die Geschichte der technischen Entwicklung, dass Innovationen, die ursprünglich als Fortschritt gedacht waren, in vielen Fällen zu neuen ökologischen Problemen geführt haben. Technologien, die auf den Errungenschaften der Wissenschaft beruhen, können somit sowohl zum Wohl der Menschheit beitragen als auch neue Risiken schaffen.

Häufig wird argumentiert, dass nicht die Wissenschaftler selbst für mögliche negative Folgen verantwortlich seien, sondern diejenigen, die ihre Entdeckungen praktisch anwenden. Eine solche Sichtweise kann einzelne Forscher teilweise entlasten, sie kann jedoch nicht die Wissenschaft als Ganzes von ihrer Verantwortung befreien. Schließlich kann in der Praxis nur das genutzt werden, was zuvor wissenschaftlich entwickelt und geschaffen wurde. Deshalb hängt die gesellschaftliche Bedeutung eines Wissenschaftlers nicht nur von seinem intellektuellen Talent oder seinen Forschungsergebnissen ab, sondern auch von seinem Verantwortungsbewusstsein, seiner zivilgesellschaftlichen Reife und seinem Verständnis für ökologische Ethik.

Hieraus ergibt sich die grundlegende Notwendigkeit einer Synthese von wissenschaftlichem Wissen und ethischen Werten. Der Mensch hat durch seine wissenschaftlichen und technologischen Fähigkeiten ein Niveau erreicht, auf dem er selbst zu einem mächtigen ökologischen Faktor geworden ist. In vielen Bereichen übersteigt sein Einfluss auf natürliche Prozesse bereits die Wirkung natürlicher Kräfte. Unter solchen Bedingungen kann wissenschaftliches Wissen nicht länger als wertneutral betrachtet werden. Wissen, das ohne moralische Reflexion angewendet wird, kann im Extremfall sogar zu einer Bedrohung für die Existenz der Menschheit werden.

Der moralische Aspekt wissenschaftlicher Tätigkeit gewinnt daher immer größere Bedeutung. Unabhängig davon, ob diese moralische Dimension aus nationalen, religiösen, philosophischen oder kulturellen Traditionen hervorgeht, wird sie zu einem fundamentalen Bestandteil wissenschaftlicher Verantwortung. Wissenschaft bedeutet nicht nur Erkenntnisgewinn, sondern auch Verantwortung gegenüber der Gesellschaft und der natürlichen Umwelt.

Der bekannte ethische Imperativ „Nicht schaden!“ besitzt in diesem Zusammenhang eine besondere Aktualität. Ursprünglich stammt dieses Prinzip aus der medizinischen Ethik, doch sein Sinn reicht weit über den Bereich der Medizin hinaus. Es enthält eine tiefgreifende moralische Bedeutung, die für jede Form menschlicher Tätigkeit gilt. Wenn dieser Grundsatz im wissenschaftlich-technischen oder praktischen Handeln verloren geht, kann dies nicht nur das sogenannte natürliche Umfeld gefährden, sondern auch die Existenz des Menschen selbst.

Die Zerstörung der Natur bedeutet letztlich auch die Selbstzerstörung der Menschheit. Der Mensch ist untrennbar mit der natürlichen Umwelt verbunden, aus der er hervorgegangen ist und von der sein Leben abhängt. Daher ist jede verantwortungslose Handlung gegenüber der Natur zugleich eine Handlung gegen die Grundlagen menschlichen Lebens. Während der physische Tod lediglich das Ende eines individuellen Lebens darstellt, kann der moralische Verfall der Gesellschaft zu einer zerstörerischen Kraft werden, die das Leben selbst bedroht.

In der wissenschaftlichen und gesellschaftlichen Diskussion über ökologische Probleme existiert außerdem eine weit verbreitete, jedoch problematische Annahme: Man glaubt häufig, dass jede wissenschaftliche Untersuchung ökologischer Fragen automatisch zu besseren Entscheidungen im Bereich des Umweltschutzes führt. Nach dieser Vorstellung hilft

wissenschaftliche Forschung dabei, Unsicherheiten zu beseitigen, Risiken zu minimieren und optimale Lösungen für neue technologische Projekte zu finden.

In der Realität ist die Situation jedoch wesentlich komplizierter. Solche Erwartungen werden oft sowohl von Industriekreisen unterstützt, die eine Art „ökologische Legitimation“ für ihre technologischen Innovationen erhalten möchten, als auch von Umweltexperten, die die praktische Bedeutung ihrer Arbeit hervorheben wollen. Dennoch bleibt die Genauigkeit ökologischer Prognosen bislang begrenzt.

Die Interessen von Wissenschaftlern sind häufig relativ eng gefasst und orientieren sich an der Spezialisierung ihrer jeweiligen Fachgebiete. Aus diesem Grund besteht keine Garantie dafür, dass im Verlauf einer wissenschaftlichen Untersuchung alle relevanten Prozesse und Veränderungen berücksichtigt werden. Ebenso wenig ist sichergestellt, dass die notwendigen Daten in den erforderlichen räumlichen und zeitlichen Dimensionen gesammelt werden, um fundierte Entscheidungen im Bereich des Umweltmanagements treffen zu können.

Darüber hinaus kommt es häufig vor, dass Faktoren, die in der Vergangenheit innerhalb bestehender Ökosysteme keine entscheidende Rolle gespielt haben, unter den Bedingungen intensiver menschlicher Eingriffe plötzlich eine zentrale Bedeutung erlangen. Die Veränderung der natürlichen Umwelt durch industrielle Tätigkeit, Urbanisierung oder neue Technologien kann komplexe Wechselwirkungen hervorrufen, die nur schwer vorhersehbar sind.

Beobachtungen, die auf begrenzten Territorien, in einzelnen Gewässern oder innerhalb kurzer Zeiträume durchgeführt werden, können daher nur mit großer Vorsicht auf ganze Ökosysteme übertragen werden. Ebenso können Expertenbefragungen oder lokale Untersuchungen nicht immer ein vollständiges Bild der langfristigen ökologischen Entwicklungen liefern.

Deshalb ist es von entscheidender Bedeutung, dass die Entwicklung von Nanotechnologien von einer verantwortungsvollen ethischen Reflexion begleitet wird. Wissenschaftlicher Fortschritt sollte nicht nur nach dem Maßstab seiner technischen Effizienz bewertet werden, sondern auch nach seinem Beitrag zur nachhaltigen Entwicklung der Menschheit. Nur wenn wissenschaftliches Wissen mit moralischer Verantwortung verbunden wird, kann die technologische Entwicklung zu einer Quelle des Fortschritts werden, ohne gleichzeitig neue Gefahren für die Natur und die Zukunft der Menschheit zu schaffen.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК КЛЮЧОВИЙ КРИТЕРІЙ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС

*Анастасія БАРДАШЕВСЬКА, ННІ міжнародних відносин, аспірантка
НК – Микола КАПІТОНЕНКО, кандидат політичних наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Європейська інтеграція України є одним із центральних зовнішньополітичних пріоритетів держави, що набула особливого значення в умовах повномасштабної російсько-української війни. Отримання Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу у червні 2022 року актуалізувало питання відповідності Копенгагенським критеріям членства, що включають, зокрема, верховенство права. Саме дотримання цього принципу розглядається Європейським Союзом як визначальна передумова для початку та успішного завершення переговорного процесу щодо членства країни в об'єднанні.

Відповідно до статті 2 Договору про ЄС, верховенство права є фундаментальною цінністю Європейського Союзу, що лежить в основі незалежності судової системи, ефективної боротьби з корупцією та захисту основоположних прав людини [1, 17]. Відтак, для держав-кандидатів відповідність стандартам у сфері верховенства права є не лише формальною вимогою, а й ключовим показником спроможності забезпечити сталість реформ, необхідних для вступу до Європейського Союзу.

Україна отримала статус держави-кандидата на членство в ЄС рішенням Європейської Ради 23 червня 2022 року [2]. Згодом, у відповідь на позитивну динаміку впровадження реформ, продемонстровану Україною, Європейський Союз підтвердив готовність перейти до наступного етапу євроінтеграції – відкриття перемовин про членство. Відповідне рішення було ухвалене Європейською Радою 14 грудня 2023 року [3] та ґрунтувалося на звітах Європейської Комісії, опублікованих 8 листопада 2023 року в межах Пакета розширення ЄС [4].

З правової точки зору, відкриття переговорів ознаменоване ухваленням відповідного рішення Європейською Радою. Водночас на практиці, переговори вважаються відкритими, коли Рада ЄС затвердить підготовлену Європейською Комісією Переговорну рамку на першій міжурядовій конференції між державами-членами та країною-кандидатом. Тож фактично перемовини про вступ України до ЄС були відкриті 25 червня 2024 року під час першої міжурядової конференції в Люксембурзі [5].

Згідно з Переговорною рамкою для України, умовами відкриття переговорів (opening benchmarks) за кластером 1 «Основи» (Fundamentals) є розробка двох стратегічних документів – Дорожньої карти з питань верховенства права та Дорожньої карти з питань реформи державного управління [6, 21]. У цьому контексті слід наголосити на визначальній ролі кластера 1 «Основи», що охоплює фундаментальні питання вступу країни-кандидата до ЄС, серед яких верховенство права, захист основоположних прав людини, функціонування демократичних інституцій, реформа державного управління та економічні критерії членства. Значущість цього кластера підкреслює ще один принциповий аспект переговорного процесу: перемовини за кластером «Основи» відкриваються першими та закриваються останніми [7, 2]. А отже, темп усього переговорного процесу визначається оцінкою прогресу держави-кандидата саме за кластером «Основи», що насамперед потребує активної імплементації реформ у сфері верховенства права.

На виконання Переговорної рамки для України, 14 травня 2025 року Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження № 475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС», яким було затверджено Дорожні карти з питань верховенства права та реформи державного управління [8]. Ці стратегічні документи були розроблені органами державної влади України спільно з Європейською Комісією, а також із залученням народних депутатів та організацій громадянського суспільства, що свідчить про відкритість і транспарентність процесу. Відповідно, затвердивши згадані Дорожні карти, Україна виконала умови для відкриття кластера 1.

Порівнюючи ці документи, варто відзначити що попри важливість проведення реформи державного управління, що покликана забезпечити спроможність українських інституцій виконувати зобов'язання, пов'язані з майбутнім членством, Дорожня карта з питань верховенства права має більш комплексний характер. Адже документ охоплює переговорні розділи 23 «Судова влада та основоположні права» та 24 «Юстиція, свобода та безпека» та містить 124 стратегічні результати і 529 заходів [8].

Структурно Дорожня карта з верховенства права поділена на чотири тематичні блоки: 1) Правосуддя; 2) Боротьба з корупцією; 3) Основоположні права; 4) Юстиція,

свобода та безпека. Цей документ включає комплекс заходів, спрямованих на реформування судової системи та органів прокуратури, запровадження дієвих антикорупційних механізмів, забезпечення захисту основоположних прав і свобод людини, а також зміцнення інституційної спроможності, доброчесності та ефективності правоохоронних органів, що фактично слугують дороговказом ключових внутрішньополітичних трансформацій.

Переговори щодо членства в ЄС є двостороннім процесом, котрий потребує як послідовних зусиль держави-кандидата, так і активної залученості та підтримки з боку Європейського Союзу. Україна вже розпочала імплементацію Дорожньої карти з питань верховенства права, тоді як Європейська Комісія здійснює системний моніторинг виконання передбачених у ній заходів. Процес відбувається у тісній взаємодії сторін: українські інституції забезпечують реалізацію Дорожньої карти та здійснюють щоквартальне звітування Урядовому офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції, який після цього передає відповідні звіти до Комісії для отримання оцінки прогресу та коментарів щодо виконання заходів [9].

Особливістю реалізації реформ, передбачених Дорожньою картою з верховенства права, є те, що вони здійснюються в умовах воєнного стану, що створює додаткові виклики для правової системи. У цьому контексті експертна підтримка з боку Європейського Союзу є критично важливою для впровадження якісних структурних змін, попри численні складнощі, спричинені російсько-українською війною [10]. Водночас успішна імплементація цього документу впливає не лише на подальший поступ України на шляху до членства в ЄС, а й має значно ширший суспільний вимір. Заходи, що містяться в Дорожній карті, сприяють зміцненню довіри громадян до судової влади, формуванню культури нетерпимості до корупції та утвердженню принципу гуманоцентричності у суспільстві. У довгостроковій перспективі це створює передумови для сталого демократичного розвитку України та її повноцінної інтеграції до європейського політико-правового простору.

Отже, реалізація Дорожньої карти з питань верховенства права є ключовим критерієм вступу України до Європейського Союзу та важливим фактором внутрішньої трансформації держави. Вона поєднує в собі політичний, правовий, та інституційний виміри, що робить її центральним елементом сучасного євроінтеграційного дискурсу України. Разом із тим, ефективність виконання цього стратегічного документа має пряму кореляцію з темпами прогресу всього переговорного процесу щодо членства в ЄС. А це, у свою чергу, потребує злагодженої координації органів державної влади, парламенту, проєктів матеріально-технічної допомоги та організацій громадянського суспільства з Європейським Союзом. Проте саме залучення широкого кола стейкхолдерів підкреслює демократичність і транспарентність процесу впровадження реформ у сфері верховенства права. Тож Україна має позитивні тенденції щодо відповідності Копенгагенським критеріям членства за умови збереження сталості цих реформ та їх послідовної імплементації відповідно до зобов'язань у межах переговорів щодо членства в Європейському Союзі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями від 30.03.2010 [Електронний ресурс] – Офіційний вісник Європейського Союзу – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 04.02.2026).
2. European Council. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022 [Електронний ресурс]. – Brussels, 2022. – Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova->

and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/ (дата звернення: 04.02.2026).

3. European Council. European Council conclusions on Ukraine, enlargement and reforms [Електронний ресурс]. – Brussels, 2023. – Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/14/european-council-conclusions-on-ukraine-enlargement-and-reforms/> (дата звернення: 04.02.2026).

4. European Commission. Ukraine 2023 Report : Commission Staff Working Document SWD(2023) 699 final [Електронний ресурс]. – Brussels, 2023. – Режим доступу: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (дата звернення: 04.02.2026).

5. Council of the European Union. EU opens accession negotiations with Ukraine [Електронний ресурс]. – Brussels, 2024. – Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/eu-opens-accession-negotiations-with-ukraine/> (дата звернення: 04.02.2026).

6. Council of the European Union. Ministerial meeting opening the Intergovernmental Conference on the Accession of Ukraine to the European Union (Luxembourg, 25 June 2024): Accession Document AD 9/24, CONF-UA 2 [Електронний ресурс]. – Brussels, 2024. – Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/media/hzmfw1ji/public-ad00009en24.pdf> (дата звернення: 04.02.2026).

7. European Commission. EU accession process step by step [Електронний ресурс]. – Brussels, 2022. – Режим доступу: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/eu_accession_process_clusters%20%28oct%202022%29.pdf (дата звернення: 04.02.2026).

8. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 14 травня 2025 р. № 475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 “Основи процесу вступу до ЄС”» [Електронний ресурс]. – Київ, 2025. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80> (дата звернення: 04.02.2026).

9. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. Україна передала Єврокомісії Звіт про виконання заходів для відкриття переговорного Кластера 1 [Електронний ресурс]. – 16.09.2025. – Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-peredala-yevrokomisiyi-zvit-pro-vykonannya-zahodiv-dlya-vidkryttya-peregovornogo-klastera-1/> (дата звернення: 04.02.2026).

10. Філіппов, А. Що заважатиме Україні успішно закрити головний кластер переговорів з ЄС [Електронний ресурс]. – Європейська правда, Київ, 2025. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/04/2/7208587/> (дата звернення: 04.02.2026).

МІЖНАРОДНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Вікторія БИРКО, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1

НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

У сучасному світі трансформація соціальних систем, освіти, науки й культури відбувається з неймовірно високою динамікою, і це підтверджують численні наукові праці та конференції, присвячені інтеграції знань у глобальному просторі. Частина досліджень розглядає інтеграцію наукових і інформаційних комунікацій як ключовий механізм розвитку науки й практики, що дозволяє обмінюватися ресурсами й

формувати спільні підходи в управлінні знанням. Так, О. Василенко і Л. Дем'янюк аналізують процес включення українських бібліотечних установ до міжнародного інформаційного простору, підкреслюючи роль цифрових сервісів, електронних каталогів та спільних комунікаційних платформ у трансформації наукового середовища [1]. Таке припущення підтверджує й розвиток міжнародних академічних обмінів, конференцій та спільних науково-практичних заходів, що об'єднують освітні та дослідницькі спільноти. У матеріалах конференцій «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики» наголошується, що саме через узгодження методологій, обмін емпіричними даними та вироблення нових аналітичних інструментів формується сучасна модель співпраці між науковими установами. Інтеграція в цьому контексті постає як механізм підвищення якості досліджень і розширення їх практичного значення [3].

Водночас у сучасних дослідженнях акцентується увага на тому, що інтеграція наукових комунікацій неможлива без розвитку інституційної спроможності бібліотечно-інформаційних установ. У статті О. Василенко 2023 року підкреслюється, що трансформація бібліотечно-інформаційного комплексу пов'язана із впровадженням електронних ресурсів, розвитком цифрових колекцій та адаптацією до стандартів міжнародного наукового обміну [2]. Авторка наголошує, що саме модернізація технологічної бази та удосконалення організаційних механізмів забезпечують сталість інтеграційних процесів.

З вище викладеного виникає питання про місце наукового забезпечення в інтеграційних процесах. На перший погляд може здаватися, що воно обмежується збиранням і систематизацією інформації. Проте в працях, опублікованих у «Наукових працях НБУВ» (Національній бібліотеці України ім. Вернадського), підкреслюється, що бібліотечно-інформаційний комплекс у сучасних умовах виконує аналітичну та координаційну функції, формуючи середовище для обміну знаннями, підтримки наукової комунікації та розвитку відкритої науки [2]. Таким чином, наука стає не лише джерелом фактів, а й механізмом формування управлінських рішень у гуманітарній сфері.

Особливого значення набуває питання відкритого доступу до наукової інформації. У публікаціях Національній бібліотеці України ім. Вернадського зазначається, що розвиток електронних архівів і цифрових бібліотек відповідає світовим тенденціям відкритої науки, а також сприяє підвищенню прозорості дослідницьких процесів [1]. Це дозволяє українським науковцям інтегруватися у міжнародні інформаційні мережі, забезпечувати доступ до результатів власних досліджень та брати участь у глобальних проектах.

Водночас сучасна інтеграція передбачає інтердисциплінарну взаємодію, де поєднуються освітні, культурні, соціальні та інформаційні підходи. «Києво-Могилянська академія» звертається увага на те, що цифровізація наукових ресурсів, створення електронних архівів та розвиток відкритих репозитаріїв сприяють не лише збереженню знань, а й їх інтеграції у міжнародний науковий простір [4]. Саме через такі інструменти гуманітарне управління набуває системності та гнучкості.

Розвиток цифрової інфраструктури науки – електронних каталогів, інтегрованих баз даних, сервісів віддаленого доступу – посилює міжнародну взаємодію українських науковців. У дослідженнях наголошується, що відкритий доступ до інформаційних ресурсів підвищує видимість українських досліджень та сприяє їх включенню до світових наукометричних систем [2]. Це безпосередньо впливає на якість гуманітарного управління, адже рішення дедалі більше спираються на порівняльний аналіз і міжнародний досвід.

Продовжуючи цю думку, можна припустити, що інтеграція без належної координації може спричинити розпорошення інформації. Однак практика

функціонування наукових бібліотек і дослідницьких центрів доводить протилежне: запровадження спільних стандартів бібліографічного опису, електронних форматів обміну даними та уніфікованих цифрових платформ забезпечує цілісність інформаційного простору й узгодженість наукової комунікації [4]. Таким чином, інтеграція виступає механізмом структуризації знань, а не їх фрагментації.

Важливо також враховувати, що інтеграційні процеси мають нормативно-організаційний вимір. У матеріалах конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики» підкреслюється необхідність гармонізації стандартів підготовки наукових кадрів, удосконалення системи оцінювання результатів досліджень та розвитку партнерства між університетами й науковими установами [3]. Такий підхід дозволяє забезпечити якість наукової продукції та її відповідність міжнародним критеріям.

Ще одним важливим аспектом є взаємне посилення інтеграції та наукового забезпечення. Якщо інтеграційні процеси відкривають нові канали співпраці, то наукові дослідження надають цим процесам концептуальні рамки, методи аналізу та доказову базу. У матеріалах конференцій та публікаціях українських наукових журналів підкреслюється, що саме системність і аналітичність забезпечують ефективність гуманітарного управління в умовах глобальних трансформацій [4].

Отже, міжнародна інтеграція та наукове забезпечення гуманітарного управління є взаємопов'язаними складовими сучасного розвитку гуманітарної сфери, де цифрова інфраструктура, відкритість знань, інтердисциплінарність і наукова аналітика формують основу для адаптації до глобальних змін та вироблення ефективних управлінських рішень [1]. Водночас інтеграційні процеси передбачають узгодження наукових стандартів, розвиток партнерських зв'язків між дослідницькими установами та впровадження сучасних механізмів організації наукової діяльності. Спільні дослідницькі проекти, міжнародні конференції та академічні обміни формують нові моделі наукової співпраці, які ґрунтуються на міждисциплінарності, координації інформаційних ресурсів та використанні сучасних аналітичних інструментів [4].

Таким чином, міжнародна інтеграція та наукове забезпечення гуманітарного управління є взаємопов'язаними процесами, що визначають розвиток сучасного наукового середовища. Поєднання цифрових технологій, відкритого доступу до знань, міжінституційної співпраці та наукової аналітики створює основу для підвищення ефективності управлінських рішень у гуманітарній сфері та сприяє адаптації наукових інституцій до глобальних трансформацій [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко О., Дем'янюк Л. – Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір / Бібліотечний вісник. – 2024. URL: nbuv.gov.ua
2. Василенко О. – Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій / Наукові праці НБУВ – 2023. URL: nbuv.gov.ua
3. Матеріали конференцій «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики», збірка тез – Київ, 2024. URL: journ.knu.ua
4. Публікації з наукових журналів НБУВ та Національного університету «Києво-Могилянська академія» про інтеграцію науки та інформаційних систем у гуманітарній сфері. URL: nbuv.gov.ua

ДИХОТОМІЯ ПРАВА НА ПОЗОВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: МАТЕРІАЛЬНИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

*Вікторія БЛЮС, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Відповідно до статті 55 Конституції України від 28 червня 1996 року права і свободи людини і громадянина захищаються судом [3].

Право на позов гарантує невід’ємне право особи на справедливий суд, яке закріплене не лише у національному законодавстві, але й у міжнародному праві, зокрема у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Позов є єдиним поняттям, що має пов’язані між собою дві сторони – матеріальну та процесуальну, без кожної з яких не може бути позову. Матеріально-правова сторона позову (вимога позивача до відповідача) хоча й виникає ще до порушення провадження у справі, але тільки з порушенням провадження у справі в господарському суді набуває господарсько-процесуального характеру як складова частина позову. Процесуально-правова сторона позову – це звернення до господарського суду з проханням щодо вирішення господарського спору по суті і захисту порушеного або такого, що оспорується правом чи охоронюваного законом, інтересу [6, 73].

Розглядаючи матеріально-правові умови реалізації права на судовий захист у господарських відносинах доцільно виходити з положень моністичної теорії щодо розуміння комплексної правової природи позову – поєднання матеріальної та процесуальної сторони, якої притримується більшість процесуалістів. Так, В.І. Тертишніков визначає позов як звернену через суд до відповідача матеріально-правову вимогу про поновлення порушеного чи оспореного права. О.А. Логінов та О.О. Штефан розглядають позов як звернену через суд матеріально-правову вимогу позивача до відповідача щодо захисту порушеного, оспорюваного чи невизнаного права або охоронюваного законом інтересу, яка розглядається у визначеному законом процесуальному порядку. Матеріальні та процесуальні умови забезпечують дію механізму реалізації права на судовий захист у господарських відносинах і є комплексом взаємопов’язаних правових інструментів (засобів) [1, 181].

Право на звернення до суду за захистом прав, свобод та законних інтересів безумовно реалізується внаслідок подання документа відповідної процесуальної форми, яка відповідає вимогам законодавства, у нашому випадку, вимогам Господарського процесуального кодексу України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII (далі – ГПК України).

Саме ГПК України регламентує порядок реалізації даного права. Стаття 4 ГПК України зазначає, що право на звернення до господарського суду в установленому цим Кодексом порядку гарантується. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у господарському суді, до юрисдикції якого вона віднесена законом [2].

Юридичні особи та фізичні особи – підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. До господарського суду у справах, віднесених законом до його юрисдикції, мають право звертатися також особи, яким законом

надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Відмова від права на звернення до господарського суду є недійсною [2].

Право на позов об'єднує в собі *дві правомочності: право на пред'явлення позову і право на задоволення позову*, які повинні виступати в єдності, так як без права на пред'явлення позову не може бути права на задоволення позову. Разом з тим, право на пред'явлення позову не буде для позивача засобом захисту порушеного або оспорюваного права, якщо у нього не буде права на задоволення позову. Разом із тим, право на пред'явлення позову і право на задоволення позову несуть самостійний характер. Особі може належати право на задоволення позову за відсутності у нього права на пред'явлення позову, якщо особою не виконані формальні вимоги його подачі. І навпаки, наявність в особи права на пред'явлення позову не завжди означає наявність у нього права на задоволення позову, так як суд може встановити, що вимоги не засновані на законі, і відмовити в їх задоволенні [4, 205].

Таким чином право на позов у господарському процесі слід розглядати як комплексну категорію, якій властива дихотомія матеріально-правового та процесуального аспектів. Якщо право на задоволення позову, яке розглядається виключно у матеріальному аспекті й полягає у можливості винесення рішення на користь позивача для захисту його порушеного права, то право на пред'явлення позову є правом на процес, який реалізується внаслідок подання позовної заяви, основною метою якої є відкриття провадження у справі.

Передумови права на пред'явлення позову – це обставини, з наявністю або відсутністю яких закон пов'язує виникнення суб'єктивного права певної особи на пред'явлення позову з конкретної справи [5, 76].

Передумови права на звернення до суду поділяють на суб'єктивні і об'єктивні, пов'язані з характером предмета, який підлягає розгляду судом, на позитивні і негативні – залежно від зв'язку права на звернення до суду з наявністю або відсутністю обставин.

Суб'єктивною передумовою права на пред'явлення позову є правосуб'єктність особи, що звертається до суду зі заявою. За загальним правилом звертатися до суду можна лише для захисту права чи законного інтересу, які, на думку заявника, належать йому.

Об'єктивні позитивні передумови – це передбачені в господарському процесуальному законі обставини, які мають бути у цьому випадку при пред'явленні позову.

Наслідки відсутності права на позов і права на пред'явлення позову неоднакові. Відсутність права на позов у матеріальному сенсі означає відсутність самого права вимагати певної поведінки від боржника. Встановити наявність або відсутність права на позов можна лише завдяки розгляду справи по суті. Наслідком відсутності цього права є рішення суду про відмову в позові. Право на пред'явлення позову не залежить від наявності або відсутності права на позов у матеріальному сенсі. Для пред'явлення позову досить припущення про наявність права на позов. Право на пред'явлення позову існує і за відсутності права на позов у матеріальному сенсі. Наявність або відсутність необхідних передумов права на пред'явлення позову перевіряється судом під час прийняття позовної заяви. Якщо відсутність хоча б однієї з них виявляється при подачі позовної заяви, то суддя відмовляє в його прийнятті. Якщо ж відсутність передумови встановлюється після порушення справи або під час судового розгляду, то провадження у справі припиняється на будь-якій стадії [4, 206–207].

Отже, проаналізувавши вищезазначене можна дійти до висновку, що у господарському процесуальному праві поняття «право на позов» розглядається як комплексна категорія, якій властива дихотомія матеріально-правового та процесуального аспектів. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що дихотомія права на позов у

господарському судочинстві є фундаментальною категорією, яка забезпечує баланс між публічно-правовим обов'язком держави щодо здійснення правосуддя та приватноправовим інтересом суб'єктів господарювання. Право на пред'явлення позову є передумовою доступу до правосуддя, тоді як право на задоволення позову виступає результатом реалізації матеріального права в межах господарської юрисдикції. Розмежування матеріально-правового та процесуального аспектів дозволяє суду чітко диференціювати стадії судового розгляду. В умовах сучасного реформування процесуального законодавства, право на пред'явлення позову повинно розглядатися як динамічний елемент права на справедливий суд. Таким чином, єдність цих двох аспектів є гарантією ефективності господарського судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беломестнов О. Механізм реалізації права на судовий захист у господарських відносинах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. № 77. С. 177–183.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII: станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 19.02.2026).
3. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 19.02.2026).
4. Мелех Л. В. Господарський процес України: Підручник. Львів: Підручник, Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.
5. Очеретян К., Карпенко Р. Форма та зміст позовної заяви. *Право і суспільство*. 2018. Т. 1 ч. 2. С. 75–79.
6. Петренко Н. О. Позов та позовна заява в господарському судочинстві. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2018. Т. 23, № 2. С. 71–75.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

*Аліна БОГДАНЕЦЬ, кандидат юридичних наук, доцент
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

Адаптація законодавства України до норм права Європейського Союзу (далі – ЄС) є однією з ключових передумов для поглиблення співпраці нашої держави з ЄС та його державами-членами. Цей процес спрямований на створення необхідних умов для переходу до наступних етапів європейської інтеграції, зокрема до набуття Україною повноправного членства в ЄС. Укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також прийняття інших документів, що визначають правові засади їхньої співпраці, сформували необхідну основу для приведення українського законодавства у відповідність до норм права ЄС.

Угода про асоціацію визначає основні сфери, в яких гармонізація здійснюється шляхом приєднання до міжнародних зобов'язань у певній галузі. В тому числі і у сфері зобов'язального права [4, 71–72]. Зобов'язальне право на сучасному етапі розвитку розглядається як одна з ключових і фундаментальних підгалузей цивільного права. Варто наголосити на важливому значенні норм, що регулюють зобов'язання, у сфері впорядкування майнових відносин, а також на їхній ціннісній і системоутворюючій ролі для всієї системи цивільного права.

Проблематика інституту забезпечення зобов'язань традиційно привертає увагу вчених-цивілістів. Забезпечення виконання зобов'язань є усталеним інститутом цивільного права. Саме по собі існування зобов'язання не гарантує належного виконання боржником передбачених дій на користь кредитора. Навіть у разі застосування кредитором заходів відповідальності до недобросовісного боржника може виникнути ситуація, за якої в останнього відсутнє майно, достатнє для задоволення вимог кредитора.

У науковій літературі існує багато підходів до визначення поняття способу забезпечення виконання договірних зобов'язань, однак особливу увагу доцільно звернути на позицію окремих науковців. Зокрема, О. С. Кізлової, яка вважає, що спосіб забезпечення виконання договірних зобов'язань – це сукупність передбачених законом чи договором спеціальних заходів, за допомогою яких здійснюється додаткове стимулювання боржника до належного виконання свого обов'язку, а у випадку його невиконання обумовлять настання негативних наслідків майнового характеру для боржника, незалежно від того, чи понесе кредитор збитки фактично [2, 14].

Під засобами забезпечення виконання зобов'язань розуміються спеціальні заходи, визначені законом або домовленістю сторін, які гарантують виконання основного зобов'язання і стимулюють боржника до належної поведінки [5, 259].

Таким чином способи забезпечення виконання зобов'язань можна охарактеризувати як допоміжні забезпечувальні заходи, що мають додатковий (акцесорний) характер. Їх застосування спрямоване на гарантування виконання зобов'язання незалежно від того, чи завдано кредитором збитків, а також від наявності у боржника майна, на яке може бути звернене стягнення за виконавчими документами.

Системи способів, спрямованих на забезпечення інтересів кредиторів у разі невиконання або неналежного виконання боржником своїх зобов'язань, закріплені в правових системах більшості країн світу. У різних державах такі способи можуть суттєво відрізнятися – від класичних, відомих ще з часів римського права, до сучасних правових механізмів. Водночас їхнє головне призначення полягає у стимулюванні боржника до належного виконання своїх обов'язків та наданні кредитору певних гарантій у разі неплатоспроможності боржника.

У більшості країн до основних способів забезпечення виконання зобов'язань належать завдаток, неустойка, порука, гарантія, застава та притримання. Водночас правова доктрина окремих держав відносить до таких способів також страхування комерційних ризиків, акредитив, вексель, чек, попередню оплату товару, факторинг, право довірчої власності та інші механізми.

Одним із найпоширеніших способів забезпечення виконання зобов'язань у країнах континентальної правової системи є неустойка. У загальному розумінні неустойкою вважається грошова сума або інша майнова цінність, визначена договором, яку боржник зобов'язується сплатити чи передати кредитором у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання. У більшості зарубіжних цивільно-правових систем неустойка має альтернативний характер у випадку, коли такий спосіб забезпечення виконання зобов'язання встановлюється на випадок невиконання основного зобов'язання. Це означає, що кредитор має право обирати між вимогою про виконання зобов'язання в натурі або вимогою про сплату неустойки. Водночас неустойка може мати і штрафний характер, якщо вона передбачена на випадок неналежного виконання боржником своїх обов'язків. У такому разі кредитор вправі вимагати як сплати неустойки, так і належного виконання зобов'язання.

Залежно від співвідношення зі збитками в праві зарубіжних країн також розрізняють залікову та виключну неустойку. Слід також зазначити, що в різних країнах по-різному вирішується питання співвідношення неустойки та збитків у випадках, коли збитки, завдані невиконанням зобов'язання, перевищують розмір неустойки.

Наприклад, для французького цивільного права характерною є виключна неустойка, яка розглядається як заздалегідь визначена сума збитків. У такому випадку стягнення додаткових збитків не допускається. За цивільним правом Німеччини кредитор може вимагати відшкодування збитків у частині, що не покривається неустойкою, тобто застосовується залікова неустойка. Крім того, кредитор має право обрати між вимогою про сплату неустойки та вимогою про виконання зобов'язання, що свідчить про альтернативний характер такого способу забезпечення.

Англо-американське право в положеннях про неустойку суттєво відрізняється від континентального насамперед тим, що не містить єдиного терміна, ідентичного поняттю неустойки. Вона не виконує тут забезпечувальної функції та не отримала такого поширення, як у романо-германському праві. В англо-американській цивільно-правовій системі існує поняття штрафу (penalty), однак угоди про його стягнення не визнаються дійсними, оскільки цивільно-правова відповідальність має суто компенсаційний характер. Сама неустойка в праві Англії та США йменується як «узгоджені й обчислені збитки» (agreed and liquidated damages). Під час тлумачення умов договору про неустойку англійський або американський суд визначає чи є неустойка штрафною, чи становить заздалегідь обчислені збитки, виходячи з характеру відносин між боржником і кредитором, обґрунтованості конкретної суми очікуваних збитків, визначених в угоді [1, 149].

Щодо поруки як одного із способів забезпечення виконання зобов'язань, за загальним правилом у зарубіжних правових системах вона визначається як договір, за яким одна особа (поручитель) бере на себе відповідальність перед кредитором за повне або часткове виконання боржником його зобов'язання. Законодавство окремих держав встановлює особливості таких договорів та передбачає їхні різновиди. Зокрема, німецьке право детально регулює питання поруки, розрізняючи звичайну поруку та її різновиди.

Слід також звернути увагу на те, що у зарубіжних країнах одним із найефективніших способів забезпечення виконання зобов'язань є гарантія. Здебільшого вона розглядається як письмове зобов'язання гаранта сплатити бенефіціарію (кредитору) певну грошову суму за принципала (боржника) у визначений строк.

У всіх зарубіжних цивільно-правових системах основною формою забезпечення зобов'язання, що має речово-правовий характер, розглядається застава. За загальним визначенням застава є договором, відповідно до якого боржник передає кредитору будь-яке майно для забезпечення свого боргу. Заставадавцем може бути як сам боржник, так і третя особа.

Законодавство всіх держав, переважно, регулює два види застави: 1) застава рухомого майна – заклад (pledge, gage, Pfandrecht); 2) застава нерухомості – іпотека (Mortgage, hypothèque, hypothek). За законодавством деяких країн допускається можливість передачі рухомого майна у володіння заставадержателя (ст. 2085–2090 Французький ЦК) [1, 152–155, 231–235].

Застава нерухомості в різних країнах має певні особливості. Так, Німецький ЦК розрізняє два види іпотеки: оборотну, яка передбачає фактичну передачу кредиторіві іпотечного свідоцтва або погодження сторонами умови про те, що кредитор набуває права одержати таке свідоцтво від органа, який веде поземельні книги; забезпечувальну, яка вимагає відповідної реєстрації в поземельній книзі; видача іпотечного свідоцтва виключається [3, 584–598].

Цивільне законодавство більшості зарубіжних країн розрізняє загальну (обтяжує все нерухоме майно боржника, включно з майном, яке буде придбане після встановлення іпотеки, та може виникати на підставі судового рішення або відповідно до закону) та спеціальну (поширюється лише на конкретні, індивідуально визначені речі, а не на все майно боржника) іпотеку.

В англійському праві відносини іпотеки регулюються прецедентним правом і законодавчими актами, що визначають інститут іпотечної застави. Така застава може стосуватися будь-якого інтересу в рухомому або нерухомому майні чи бути оформлена через угоду про створення обтяження для забезпечення грошових або інших зобов'язань, що підлягають оцінці в грошовому еквіваленті.

За англо-саксонською правовою системою, зокрема за правом Англії, іпотечну заставу поділяють на два види: 1) заснована на нормах загального права; 2) заснована на нормах права справедливості. Слід також звернути увагу на регулювання іпотечних відносин у США, де відносини іпотеки регулюються законодавством окремих штатів та низкою федеральних законів. Визначальною ознакою іпотеки у США є те, що майно, яким забезпечується зобов'язання, залишається у володінні боржника, незалежно від його виду (рухоме чи нерухоме), на відміну від цивільного законодавства інших країн.

Варто зауважити, що в деяких штатах США діють норми, аналогічні положенням англійського загального права, за якими право власності на майно, що є предметом іпотеки, переходить до кредитора. Кредитор може вступати у володіння таким майном і залишається його власником до моменту виконання боржником основного зобов'язання. В іншій групі штатів титул на майно, передане під іпотеку, не переходить до кредитора.

Слід зазначити, що у законодавстві ряду європейських країн, зокрема Франції та Німеччини, відомий інститут резервування права власності, який застосовується для забезпечення оплати за поставлений товар. Його суть полягає в тому, що при продажу товару в кредит у договір включається положення про збереження за продавцем права власності на проданий товар до моменту повної оплати.

Щодо завдатку як окремого способу забезпечення виконання зобов'язань, то за загальним правилом, він у цивільному праві зарубіжних країн визначається як грошова сума, яку одна сторона передає іншій у рахунок майбутніх платежів за договором для підтвердження факту його укладення та забезпечення виконання зобов'язань. У праві Франції завдаток передбачає, що у разі невиконання умов основного договору сторона, яка порушила зобов'язання, втрачає завдаток. Більше того, така сторона зобов'язана повернути завдаток у подвійному розмірі іншій стороні. Крім того, французьке цивільне законодавство надає завдатку додаткову функцію відступного. На відміну від Франції, цивільне законодавство ряду інших європейських країн, зокрема Німеччини, не передбачає для завдатку функції відступного. У таких системах завдаток не звільняє від обов'язку відшкодувати збитки, що не покриті ним.

У англо-американській правовій системі незалежно від причин невиконання договору сторона, яка отримала завдаток, зобов'язана повернути його у повному розмірі, а збитки, завдані одній зі сторін у результаті порушення договору, підлягають відшкодуванню. Такий спосіб забезпечення виконання зобов'язань здебільшого застосовується у договорах між фізичними особами або за їхньої участі.

Отже, аналіз інституту способів забезпечення виконання зобов'язань у зарубіжних країнах показує, що цивільно-правовий договір у цих державах розглядається як один із ключових механізмів регулювання суспільних відносин. Відповідно, значна увага приділяється належному виконанню договорів та захисту сторін від недобросовісного виконання їхніх умов шляхом застосування спеціальних способів забезпечення зобов'язань. Застосування таких інститутів гарантує досягнення виконання зобов'язань незалежно від того, чи завдано кредитором збитків, а також незалежно від наявності у боржника майна, на яке можна звернути стягнення за виконавчими документами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатих, Е. А. Цивільне і торгове право: навч. посіб. / Е. А. Богатих. 3-є видання., доповнено., Юрист, 2004. 367 с.

2. Кізлова О.С. Питання загальних положень забезпечення зобов'язань. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 16. С. 14–18.

3. Основні інститути цивільного права зарубіжних країн: порівняльно-правове дослідження / В. В. Залеський та інші. Норма, 2009. 1183 с.

4. Реформування зобов'язального права в умовах глобалізаційних викликів: моногр. / кол. авт. [Резворович К. Р., Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.] – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2021. 248 с.

5. Цивільне право (загальна частина): навч. посібник / О.В. Кіріяк, Ю.П. Пацурківський, М.М. Гудима-Підвербецька. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Богдана БУТЕНКО, ННІ цивільного захисту, ПРС-22 група
НК – Вікторія ЧУБАНЬ, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Податкове право є однією з ключових галузей державного права, що регулює встановлення, нарахування та стягнення податків і зборів, забезпечуючи фінансову основу функціонування держави. У мирний час податкове законодавство спрямоване на збалансоване поєднання інтересів держави та платників податків, забезпечення стабільних надходжень до бюджету та підтримку економічного розвитку. Однак введення воєнного стану кардинально змінює умови економічної діяльності, ставлячи перед державою нові виклики щодо фінансування життєво важливих потреб і підтримки бізнесу та громадян. У цих умовах податкове право стає важливим інструментом адаптації економічної системи до надзвичайних обставин. Воно поєднує забезпечення бюджетних надходжень з наданням тимчасових пільг, відтермінуванням податкових платежів та спрощенням процедур контролю, що дозволяє зменшити адміністративний тиск на платників податків.

Однією з визначальних рис стало розширення можливостей спрощеної системи оподаткування. Платники отримали право переходити на спрощений режим з мінімальними формальностями, а певні категорії малого та середнього бізнесу тимчасово були звільнені від окремих податків або отримали знижені ставки. Такі кроки сприяли збереженню економічної активності навіть у складних умовах, коли повноцінне ведення обліку та виконання вимог загальної системи було неможливим [1].

До основних змін та нововведень в ПКУ можна віднести наступне:

- фізичні особи, які служать у Збройних Силах України, Національній Гвардії чи інших військових формуваннях, звільнені від сплати податку на доходи фізичних осіб;
- для підприємств, що продовжують працювати на територіях, де ведуться бойові дії, передбачені податкові канікули та ряд пільг;
- знижені ставки ПДВ, податку на прибуток та єдиного соціального внеску;
- запроваджено нульову ставку ввізного мита на важливі для економіки та оборони товари;
- посилено боротьбу з контрабандою та незаконним переміщенням товарів через митний кордон та інші [4].

Внаслідок змін до Перехідних положень Податкового кодексу України, прийнятих на період дії воєнного чи надзвичайного стану, держава запровадила низку важливих послаблень для платників податків. Зокрема, Державна податкова служба

тимчасово не застосовує штрафні санкції за несвоєчасну сплату податків, порушення строків подання звітності чи реєстрації податкових та акцизних накладних, а також за несвоєчасне декларування залишків пального, спирту та інших підакцизних товарів. Всі ці порушення, якщо вони припали на період від 24 лютого 2022 року до завершення воєнних дій, не тягнуть за собою фінансової відповідальності [1].

Фактично така податкова «амнісія» стала вимушеним і водночас необхідним кроком, адже під час повномасштабної війни багатьом підприємствам і фізичним особам було надзвичайно складно вчасно виконувати всі податкові процедури. Головним завданням держави стало збереження можливості безперебійної роботи бізнесу, який продовжував функціонувати навіть у зонах активних бойових дій. Тож звільнення від штрафів суттєво зменшило адміністративний тиск на підприємців [2]. Водночас держава закликає платників податків, які мають таку можливість, продовжувати сплачувати податки та збори для стабільного наповнення бюджету і фінансування оборонних та соціальних потреб держави у воєнний період. Податкові надходження залишаються критично важливим джерелом для функціонування держави під час війни, але пільги не звільняють від фінансової відповідальності тих платників, які фактично можуть виконувати податкові обов'язки і не зазнали руйнувань чи значних перешкод у діяльності.

Окрім цього, на період воєнного стану було відкрито цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Виняток становлять декларації військовослужбовців ЗСУ, Держприкордонслужби, ДССЗІР, УДО, розвідувальних органів, поліції спеціального призначення та інших військових формувань, що беруть участь у бойових діях, перебувають у полоні або на тимчасово окупованих територіях [3].

Отже, у період дії воєнного стану система оподаткування України зазнала суттєвих змін, спрямованих на зменшення податкового навантаження та підтримку платників податків в умовах обмежених можливостей ведення господарської діяльності. Тимчасове звільнення від штрафних санкцій, спрощення процедур подання звітності, відтермінування податкових зобов'язань і пільги для фізичних осіб-підприємців дали змогу бізнесу адаптуватися до нових обставин та зберегти економічну активність. Запроваджені заходи продемонстрували гнучкість податкової системи й одночасно забезпечили баланс між підтримкою платників та стабільністю бюджету. Таким чином, особливості оподаткування у період воєнного стану відіграють важливу роль у збереженні економічної стійкості країни, підтримці підприємництва та забезпеченні виконання критично важливих функцій держави під час війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основні тези Верховного Суду від 18.07.2022 року. «Оподаткування в умовах воєнного стану». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/BZ0139>
2. Особливості спрощеної системи оподаткування в умовах війни. URL: <https://appjournal.in.ua/wpcontent/uploads/2023/04/56>.
3. Модифікація податкової системи в умовах воєнного стану, В. Я. Греца – Науковий вісник Ужгородського національного університету. URL: <https://visnykpravo.uzhnu.edu.ua/article/view/285895>.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану. Закон України від 12.05.2022 № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2260-20>.

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Артем ВАСЕЧКО, ННІ цивільного захисту, курсант групи ЦЗк-24-2
НК – Марія ДМИТРЕНКО, доктор філософських наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасний розвиток держави та суспільства потребує системного наукового осмислення процесів управління, що відбуваються в публічному секторі. Наукові дослідження у сфері державного управління формують теоретичну основу для прийняття управлінських рішень, розроблення державної політики та удосконалення механізмів функціонування органів влади. Саме тому питання методології досліджень у галузі державного управління набуває особливого значення. Вітчизняні науковці підкреслюють, що ефективність наукових досліджень значною мірою залежить від обґрунтованості методологічної бази, яка визначає принципи, методи та логіку наукового пізнання управлінських процесів [1].

Методологія державного управління розглядається як система принципів, підходів та методів наукового дослідження, що забезпечує комплексне вивчення управлінських явищ і процесів. Відомі українські дослідники В. Бакуменко, В. Князев та В. Луговий визначають методологію державного управління як сукупність наукових підходів і способів дослідження, спрямованих на пізнання закономірностей функціонування системи публічної влади та її інститутів [2]. На їхню думку, особливістю цієї галузі є міждисциплінарний характер досліджень, оскільки державне управління поєднує елементи політичної науки, права, економіки, соціології та менеджменту. Саме міждисциплінарність дозволяє більш повно досліджувати складні соціально-політичні процеси та формувати ефективні управлінські рішення.

У науковій літературі значна увага приділяється визначенню методологічних рівнів дослідження державного управління. Так, С. Корнієвський зазначає, що методологія досліджень у цій сфері охоплює загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціально-наукові методи. До них належать системний, інституційний, історичний, структурно-функціональний, соціологічний, статистичний та порівняльний підходи [3]. Застосування таких методів дозволяє досліджувати управлінські процеси як складні соціальні системи, що перебувають у постійному розвитку та взаємодії з іншими суспільними інститутами.

Водночас сучасні наукові дослідження демонструють наявність певних методологічних проблем у галузі державного управління. Однією з ключових проблем є недостатня узгодженість між теоретичними моделями управління та практикою функціонування державних інститутів. На думку Т. Лозинської, трансформація системи публічного управління в Україні потребує оновлення теоретичних і методологічних підходів до дослідження управлінських процесів, оскільки традиційні моделі часто не враховують сучасні соціально-політичні виклики та динаміку суспільних змін [4]. Зокрема, реформування системи державної влади, децентралізація та інтеграція України до європейського простору управління потребують нових підходів до наукового аналізу управлінських процесів.

Іншою важливою проблемою є необхідність розвитку міждисциплінарних досліджень. Сучасні дослідники наголошують, що державне управління не може розглядатися виключно з позицій однієї науки. Навпаки, ефективне дослідження управлінських процесів передбачає поєднання методів різних наукових галузей. У цьому контексті важливого значення набувають системний та інституційний підходи, які дозволяють аналізувати взаємодію державних інститутів, суспільства та економіки як єдиної складної системи [3].

Суттєву роль у розвитку методології досліджень державного управління відіграють також праці українських учених, зокрема В. Авер'янова, Ю. Ковбасюка, В. Корженка, Н. Нижник, Ю. Сурміна та інших. Їхні дослідження заклали основи сучасного розуміння механізмів державного управління, принципів прийняття управлінських рішень та методів аналізу державної політики [5]. Зокрема, Ю. Сурмін підкреслював необхідність розвитку аналітичних методів дослідження державної політики, що дозволяють оцінювати ефективність управлінських рішень та прогнозувати їх наслідки.

Важливим напрямом розвитку методології досліджень є застосування сучасних наукових підходів, зокрема системного, когнітивного та синергетичного. Дослідники зазначають, що державне управління слід розглядати як складну динамічну систему, яка функціонує в умовах постійних соціальних, економічних та політичних змін. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває використання системного аналізу, моделювання та прогнозування управлінських процесів [6].

Крім того, сучасні наукові дослідження у сфері державного управління активно використовують методи аналізу державної політики та оцінювання ефективності управлінських програм. У цьому контексті значний внесок зробили дослідники політичної аналітики, які розробили методи експертного оцінювання, аналізу політичних рішень та прогнозування соціально-економічних наслідків управлінських реформ [5]. Такі підходи дозволяють підвищити обґрунтованість державних рішень та забезпечити більш ефективне функціонування органів влади.

Проведений аналіз наукових підходів до дослідження державного управління дозволяє зробити висновок, що методологія цієї галузі науки перебуває у стані постійного розвитку та вдосконалення. Наукові дослідження у сфері державного управління відіграють важливу роль у формуванні ефективної системи публічної влади, оскільки саме наукові підходи дозволяють глибше зрозуміти закономірності функціонування державних інститутів, процеси формування та реалізації державної політики, а також механізми взаємодії держави та суспільства. Як зазначає В. Бакуменко, методологія державного управління є необхідною основою для формування цілісної системи знань про управлінські процеси, що забезпечує наукове обґрунтування управлінських рішень та сприяє підвищенню ефективності діяльності органів державної влади [2].

Важливим результатом дослідження є усвідомлення того, що сучасна наука державного управління має міждисциплінарний характер. У своїх працях Ю. Сурмін наголошує, що ефективне дослідження управлінських процесів можливе лише за умови поєднання різних наукових підходів, зокрема політичного, соціологічного, правового та економічного. Саме інтеграція різних методологічних підходів дозволяє комплексно досліджувати управлінські явища, враховуючи їх багатовимірність та взаємозв'язок із соціальними процесами [5]. У цьому контексті особливого значення набувають системний та інституційний підходи, які дають змогу розглядати державне управління як складну систему, що функціонує у взаємодії з іншими суспільними інститутами.

Разом з тим, сучасні дослідження свідчать про наявність низки методологічних проблем, що ускладнюють розвиток науки державного управління. Зокрема, Т. Лозинська підкреслює, що трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні, потребують оновлення наукових підходів до аналізу управлінських процесів. Традиційні моделі державного управління не завжди відповідають сучасним умовам розвитку суспільства, що вимагає перегляду існуючих теоретичних концепцій та формування нових методологічних підходів до дослідження публічного управління [4]. Особливо актуальним це питання є в умовах реформування системи державної влади, розвитку децентралізації та європейської інтеграції України.

Суттєве значення для подальшого розвитку науки державного управління має також використання сучасних методів дослідження, зокрема методів аналізу державної політики, прогнозування, моделювання та експертного оцінювання. У працях

українських науковців наголошується, що застосування таких методів дозволяє не лише досліджувати управлінські процеси, але й оцінювати ефективність управлінських рішень, визначати їх можливі наслідки та розробляти практичні рекомендації щодо удосконалення системи публічного управління [3]. Саме тому розвиток методологічного інструментарію досліджень є одним із ключових напрямів удосконалення науки державного управління.

Крім того, важливим напрямом розвитку наукових досліджень є розширення емпіричної бази досліджень. Як зазначає В. Звонар, сучасні дослідження у сфері публічного управління повинні поєднувати теоретичний аналіз із практичними дослідженнями, що дозволяє перевіряти ефективність теоретичних моделей на практиці та забезпечує більш обґрунтоване формування державної політики [1]. У цьому контексті важливу роль відіграють соціологічні дослідження, статистичний аналіз та використання сучасних інформаційних технологій для обробки управлінської інформації.

Отже, розвиток наукових досліджень у сфері державного управління є необхідною умовою формування ефективної системи публічної влади та забезпечення сталого розвитку держави. Удосконалення методології досліджень, розвиток міждисциплінарних підходів, застосування сучасних методів аналізу та розширення емпіричної бази досліджень сприятимуть підвищенню якості наукових досліджень та їх практичної значущості для державного управління. Таким чином, подальший розвиток методологічних засад науки державного управління є важливим завданням сучасної наукової спільноти, оскільки саме наукові дослідження забезпечують формування ефективних механізмів управління, сприяють розвитку демократичних інститутів та підвищенню результативності державної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакуменко В. Д., Князев В. М., Луговий В. І. Методологія державного управління: словник-довідник. Київ : НАДУ, 2004.
2. Звонар В. П. Методологія наукових досліджень у публічному управлінні. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021.
3. Кальниш Ю. Г., Телешун С. О., Рейтерович І. В., Титаренко О. Р. Політична аналітика в державному управлінні. Київ : НАДУ, 2012.
4. Корнієвський С. В. Використання методології державного управління у дослідженні процесів регіонального розвитку // Аспекти публічного управління. 2021.
5. Лозинська Т. М. Дослідження публічного управління в Україні: трансформація теорії та методології // Вісник Полтавського державного аграрного університету. 2024.
6. Методологічні підходи до розбудови публічного управління в Україні у повоєнний період. Наукові дослідження. 2023.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

*Анна БУША, ННІ цивільного захисту, ПРС-23 група
НК – Вікторія ЧУБАНЬ доцент, кандидат економічних наук
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується зростанням кількості комплексних викликів, пов'язаних із воєнними загрозами, техногенними катастрофами, надзвичайними ситуаціями природного та соціального характеру. У цих

умовах суттєво зростає роль суспільних наук, які забезпечують осмислення соціальних процесів, формування ціннісних орієнтирів і розвиток ефективних моделей взаємодії між державними інституціями та громадянами. Державна служба України з надзвичайних ситуацій виконує не лише технічні й оперативні функції, а й важливу соціальну місію. Саме тому гуманітарна підготовка працівників ДСНС України набуває стратегічного значення, оскільки сприяє формуванню професійної культури, комунікативної компетентності та стійкості до психологічних навантажень.

Суспільні науки відіграють ключову роль у формуванні цілісного бачення сучасних трансформацій. Філософія, соціологія, психологія, політологія та комунікативістика дозволяють аналізувати поведінку людей у кризових ситуаціях, механізми соціальної мобілізації та рівень довіри до державних інституцій. Для працівників ДСНС особливе значення мають знання з соціальної психології та етики, оскільки їх професійна діяльність передбачає безпосередній контакт із населенням у стресових умовах. Уміння розуміти соціальні настрої, запобігати паніці та вибудовувати ефективну комунікацію стає не менш важливим, ніж технічна підготовка.

Гуманітарна підготовка є складовою системи професійної освіти працівників ДСНС України. Вона спрямована на формування світоглядних орієнтацій, громадянської відповідальності та правової культури. У сучасних умовах така підготовка повинна враховувати реалії гібридних загроз, інформаційного тиску та зростання ролі публічної комунікації. Особливу увагу слід приділяти розвитку критичного мислення, здатності до самоаналізу та моральної стійкості. Гуманітарні дисципліни сприяють формуванню емпатії, толерантності та поваги до прав людини, що є необхідними якостями для фахівців, діяльність яких безпосередньо пов'язана з порядком життя [1].

Соціальні комунікації розглядаються як процес обміну інформацією між суб'єктами суспільних відносин з метою досягнення взаєморозуміння. У теоретичному вимірі вони охоплюють моделі комунікації, канали передавання інформації та механізми зворотного зв'язку. У практичній діяльності ДСНС соціальні комунікації набувають прикладного значення. Йдеться про інформування населення щодо правил безпеки, поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, а також про взаємодію зі ЗМІ та органами місцевого самоврядування. Ефективна комунікація сприяє зниженню соціальної напруги та підвищенню рівня довіри до служби. В умовах цифровізації особливої актуальності набуває використання соціальних мереж та онлайн-платформ як каналів оперативного інформування. Це вимагає від працівників ДСНС не лише технічних навичок, а й розуміння етики публічної комунікації та інформаційної безпеки.

Суспільні науки відіграють важливу роль у підготовці працівників ДСНС України до виконання професійних обов'язків у складних соціальних умовах. Гуманітарна підготовка та розвиток соціальних комунікацій сприяють формуванню всебічно підготовленого фахівця, здатного ефективно діяти в кризових ситуаціях. Поєднання теоретичних знань і практичних навичок у сфері соціальних комунікацій є необхідною умовою підвищення ефективності діяльності ДСНС та зміцнення взаємодії між державою і суспільством.

У результаті проведеного аналізу можна зробити наступні висновки щодо значення гуманітарного вектора у діяльності ДСНС:

1. Зміна парадигми підготовки. В умовах повномасштабної війни роль працівника ДСНС трансформувалася з суто технічного фахівця у суб'єкта соціальної стабілізації. Суспільні науки (психологія, соціологія, етика) стають фундаментом для формування «м'яких навичок» (soft skills), які дозволяють рятувальникам ефективно діяти в епіцентрі соціальної напруги та паніки.

2. Гуманітарна підготовка як інструмент стійкості. Вивчення гуманітарних дисциплін є не просто академічним додатком, а стратегічним елементом психологічної

підготовки. Воно забезпечує розвиток критичного мислення та емоційного інтелекту, що критично важливо для збереження ментального здоров'я самих співробітників та надання першої психологічної допомоги постраждалим.

3. Стратегічне значення комунікацій. Соціальні комунікації сьогодні є інструментом управління безпекою. Ефективна взаємодія зі ЗМІ, активність у соціальних мережах та прозоре інформування населення безпосередньо впливають на рівень суспільної довіри до державних інституцій. У період воєнного стану цифрова грамотність та етика публічного спілкування стають запобіжником проти ворожих інформаційно-психологічних операцій.

4. Перспективи розвитку. Для підвищення ефективності діяльності ДСНС необхідно продовжувати інтеграцію прикладних аспектів суспільних наук у навчальні плани. Пріоритетом має стати розвиток міжвідомчих комунікаційних платформ та навчання рятувальників методам кризової комунікації, що дозволить зміцнити зв'язок між державою та громадянами у найбільш критичні моменти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко О. М. Гуманітарна складова професійної підготовки фахівців сектору безпеки // Наукові записки. – 2020. – № 3. – С. 45–49.

МОНОПОЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ГЛОБАЛЬНИМИ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ГІГАНТАМИ: АНАЛІЗ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗАКОНУ ДОМІНУВАННЯ ЕЛА РАЙСА

*Андрій ВЕЛИКИЙ, ННІ інженерної та спеціальної підготовки, ОПс-23(22)
НК – Олена ПОСТУПНА, доктор наук з державного управління, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Еволюція глобального інформаційного суспільства зумовила концентрацію колосальних обсягів даних та комунікаційних важелів у руках обмеженого кола технологічних корпорацій, таких як Alphabet Inc. (Google), Meta Platforms, Amazon та Apple. У сучасних реаліях функціонування цифрового ринку спостерігається стала тенденція до встановлення фактичного контролю над доступом користувачів до інформації, що актуалізує питання монополізації віртуального простору.

Найвиразніше зазначені процеси проявляються на ринку пошукових систем. Станом на січень 2026 року, за даними StatCounter Global Stats, частка Google у світі становить 89,82 %, а за оцінками Statista (грудень 2025 року) – 90,82 % [5; 9]. В Україні цей показник є ще вищим і коливається в межах 88-93 %, тоді як інші гравці (Bing, DuckDuckGo, Yahoo!) залишаються маргінальними [8], що свідчить про перетворення Google на фактичний стандарт галузі.

Вивчення зазначених тенденцій крізь призму класичних маркетингових концепцій дозволяє простежити механізми закріплення лідерських позицій брендів-гігантів у свідомості споживача. Відповідно до таких концепцій, ринкова першість часто переростає у стратегічну перевагу, де назва компанії стає синонімом цілої категорії послуг. Однак стрімкий розвиток екосистем та інтеграція штучного інтелекту створюють нові виклики для стабільності таких ієрархічних структур.

Невідповідність між традиційними моделями ринкового домінування та новітніми інструментами пошуку й обробки даних зумовлює необхідність переосмислення ролі технологічних лідерів. Потреба у дослідженні ризиків, пов'язаних

із надмірною централізацією інформаційних потоків, та пошук шляхів адаптації маркетингових стратегій до умов динамічного цифрового середовища визначають особливу значущість обраного напрямку наукового пошуку. Такий аналіз дає змогу виявити глибинні закономірності утримання впливу в глобальному масштабі та оцінити перспективи збереження конкурентного середовища в майбутньому.

Фундамент для розуміння зазначених процесів закладено у працях Ела Райса [7], які стверджували, що маркетингова війна розгортається не в крамницях, а в розумі споживача. Сучасні дослідники, зокрема Елі Парайзер [6] із концепцією «бульбашок фільтрів», доповнюють визначені теорії даними про гіпертрофовану модель домінування в цифровому середовищі. Персоналізоване ранжування, що є ключовою особливістю сучасних пошукових систем, активно сприяє утворенню таких «інформаційних бульбашок» та «ехо-камер». У цій системі користувач отримує переважно контент, який відповідає його попереднім уподобанням, тоді як альтернативні точки зору опиняються поза зоною видимості.

Емпіричні дослідження підтверджують, що однакові пошукові запити можуть видавати суттєво різні результати залежно від історії переглядів, геолокації та політичних симпатій користувача. В умовах кризових подій (війна, вибори, пандемії) такий ефект посилює поляризацію суспільства, сприяє поширенню дезінформації та ускладнює конструктивний діалог. Зокрема, в Україні після початку повномасштабного вторгнення російських військ 2022 року алгоритмічний вплив на сприйняття подій різними соціальними групами став особливо вираженим.

У межах пошукових систем стратегія Google демонструє абсолютне дотримання закону домінування, що визначає здатність бренду посісти перше місце у свідомості споживача. Така ринкова позиція ґрунтується на принципі, згідно з яким бренд, що першим захоплює категорію, здобуває перевагу через схильність людського розуму класифікувати інформацію ієрархічно. Google не просто став лідером – він сформував саму категорію «пошук в інтернеті», витіснивши ранніх конкурентів (BackRub, Altavista) завдяки лаконічній назві та ефективним алгоритмам.

Подібна концентрація впливу виходить за межі звичайної економічної конкуренції та безпосередньо корегує суспільну свідомість. Алгоритми ранжування фактично визначають контент, який отримує переважна більшість користувачів, а незначні зміни в коді можуть суттєво змінити видимість окремих ресурсів, ідей чи наративів. Підтвердженням цього є тривалі антимонопольні розслідування в ЄС та США, зокрема справи Google Shopping, Android, AdTech та позови Міністерства юстиції США 2024–2025 років.

У контексті вітчизняного правового поля зазначена ситуація актуалізує питання про ефективність норм Закону України «Про захист економічної конкуренції» [2], зокрема ст. 13 щодо зловживання домінуючим становищем. Варто зауважити, що традиційне антимонопольне регулювання орієнтоване переважно на класичні критерії товарних ринків: частка понад 35–50 %, наявність бар'єрів входу та можливість зловживання ринковою владою. Проте домінування однієї компанії на рівні близько 90 % ринку пошукових систем є не лише економічним, а й складним соціально-політичним феноменом.

Наразі ЄС намагається вирішувати ці проблеми за допомогою Регламенту (ЄС) 2022/1925 «Про цифрові ринки» (DMA) [3] та Регламенту (ЄС) 2022/2065 «Про цифрові послуги» (DSA) [4], які встановлюють для платформ особливий статус «контролера доступу» (воратар) та відповідні зобов'язання. В Україні Антимонопольний комітет України поки що обмежується переважно штрафами за ненадання інформації (наприклад, справа проти Google 2021 року з накладенням штрафу в 1 млн грн) [1]. Спеціалізованого законодавства для цифрових ринків у вітчизняному правовому просторі наразі не існує, що створює ефект «єдиних воріт», де доступ до знань

залежить виключно від алгоритмів однієї компанії. Залежність трафіку від налаштувань пошуковика є надзвичайно вагомою: падіння органічного охоплення може сягати 70–80 %, що неодноразово фіксувалося на практиці.

Особливим інструментом утримання лідерства, окрім технічних чинників, виступає лінгвістична трансформація власної назви. Процес перетворення іменника «Google» на дієслово «загуглити» маркує найвищий ступінь психологічного домінування. Згідно із законом назви Е. Райса, успішне ім'я бренду має бути коротким та унікальним; назва «Google» (похідне від математичного терміна «googol») ідеально відповідає цим критеріям. Створення міцного «бренд-рефлексу» формує нездоланний бар'єр для входу нових гравців. Оскільки пошук інформації ототожнюється виключно з інструментарієм однієї корпорації, конкуренти змушені боротися не лише з технологією, а й зі сталими когнітивними звичками мільярдів людей. Відтак, монополія виникає не лише в економічній площині, а й у когнітивній сфері, де альтернативні джерела інформації ігноруються на рівні підсвідомості.

Важливим аспектом зміцнення позицій є також використання стратегії візуального мінімалізму. Порожній білий простір головної сторінки пошуковика виступає візуальним підтвердженням впевненості у власному лідерстві, а чотири фірмові кольори стали настільки впізнаваними, що дозволяють ідентифікувати екосистему продуктів навіть без текстового супроводу. Паралельно з психологічним впливом здійснюється контроль технічних точок доступу до інформації. Володіння браузером Chrome та операційною системою Android дозволяє корпорації Alphabet Inc. вибудовувати закриту екосистему. Таке поєднання софтверного контролю та маркетингового домінування створює феномен «закритого саду», де доступ до зовнішньої інформації суворо фільтрується алгоритмічними рішеннями.

Попри стабільність існуючої ієрархії, поява технологій на основі штучного інтелекту формує нові умови функціонування ринку до 2036 року. Answer-двигуни (ChatGPT, Perplexity) радикально змінюють модель споживання контенту: традиційна видача списку посилань поступається місцем прямому наданню відповідей генеративними моделями. Згідно із Законом розширення лінійки Е. Райса, постійні спроби корпорацій заходити в усі можливі ніші (хмарні сервіси, автономні авто) можуть призвести до розмиття фокусу бренду. Головна загроза для Google у наступному десятилітті полягає у необхідності адаптувати бізнес-модель до ШІ-пошуку, не втративши при цьому основні рекламні доходи.

Проведений аналіз підтверджує, що сучасна монополізація інформаційного простору базується на синергії технологічної переваги та глибокого вкорінення бренду в повсякденні мовленнєві практики. Без перегляду підходів до поняття домінуючого становища в цифрову епоху ефективне регулювання залишається ускладненим. Вбачається за необхідне запровадити хоча б базову прозорість алгоритмів, визнати вплив на суспільну думку як ознаку зловживання та розробити спеціальне законодавство для цифрових платформ за зразком європейського DMA. Якщо ситуація залишатиметься незмінною, поляризація суспільства, поширення дезінформації та ерозія демократичного діалогу стануть ще більш вираженими. Це вже не гіпотетичний ризик – це реальний процес, що вимагає негайної реакції. Боротьба за інформаційне лідерство у майбутньому переміститься у площу конкуренції алгоритмів штучного інтелекту. Проте, з огляду на сформований «бренд-рефлекс», існуючі гіганти мають значний інерційний запас міцності, що дозволяє їм залишатися ключовими архітекторами глобального гуманітарного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/>.

2. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
3. Регламент (ЄС) 2022/1925 Європейського Парламенту та Ради від 14 вересня 2022 року про цифрові ринки (DMA). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R1925>.
4. Регламент (ЄС) 2022/2065 Європейського Парламенту та Ради від 19 жовтня 2022 року про цифрові послуги (DSA). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R2065>.
5. Global market share of leading search engines 2015–2025 : December 2025 / Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1381664/worldwide-all-devices-market-share-of-search-engines>.
6. Pariser E. The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You. Penguin UK, 2011. 304 p.
7. Ries L., Ries A. The 22 Immutable Laws of Branding: How to Build a Product or Service Into a World-Class Brand. Hardcover, 1998. 192 p.
8. Search Engine Market Share Ukraine : January 2026 / StatCounter Global Stats. URL: <https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share/all/ukraine>.
9. Search Engine Market Share Worldwide: January 2026 / StatCounter Global Stats. URL: <https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share>.

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

*Олена ВЕРБИЦЬКА, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-2
НК – Тетяна КРИШТАЛЬ, доктор економічних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Корпоративна культура формує основу функціонування сучасних організацій, впливаючи на різні аспекти їхньої діяльності, зокрема, продуктивність праці, мотивацію працівників та конкурентоспроможність організації. Завдяки корпоративній культурі формуються спільні цілі діяльності, зміцнюється внутрішня комунікація та підвищується рівень залученості персоналу до досягнення стратегічних цілей.

Корпоративна культура – це ефективний інструмент стратегічного управління як для невеликого національного підприємства, так і для потужних транснаціональних корпорацій. Сформована корпоративна культура, яка продовжує динамічно розвиватись, значно підвищує конкурентоздатність організації та позитивно впливає на всі сфери її функціонування [1].

Корпоративна культура – це комплекс спільних цінностей, норм, принципів і традицій, які впливають на поведінку співробітників та їхню взаємодію в межах організації [2].

Корпоративна культура – це сукупність моделей поведінки, які обрані організацією в процесі адаптації до зовнішнього середовища і внутрішньої інтеграції, показали свою ефективність і розділяються більшістю членів організації [3].

Зауважимо, що корпоративна культура тісно пов'язана з організаційною культурою. У науковій літературі ці категорії нерідко розглядаються як схожі за своїм значенням і змістом, тому в окремих дослідженнях вони використовуються як синоніми.

Сучасна організаційна культура ґрунтується на повазі та довірі до працівників і громадськості, визнанні їхнього внеску, інвестуванні в їхній розвиток та активному залученні до процесів ухвалення рішення. Така культура допомагає підтримувати діалог різних зацікавлених сторін і розвивати різні форми взаємодії (команд, партнерств і мереж) [4].

Основними елементами корпоративної культури є місія, цінності, принципи, символи, ритуали та традиції, організаційний клімат, що разом формують унікальну ідентичність та поведінкові стандарти організації.

Місія – це головна причина існування організації, її роль у суспільстві. Місією організації визначають чітко сформульовані ідеї, цілі та завдання, на основі яких формується політика організації.

Фундаментом корпоративної культури є організаційні цінності, які відображають спільні етичні переконання працівників і визначають правила та принципи взаємодії між ними на рівні всієї організації. Принципи, у свою чергу, визначають основні правила взаємодії між працівниками, упорядковують управлінські процеси та допомагають формувати позитивну й ефективну робочу атмосферу.

Ритуали та традиції включають регулярні події, церемонії та звичаї, що є невід'ємною частиною життя організації, оскільки створюють сприятливу атмосферу, сприяють зміцненню командного духу та підтримують емоційний зв'язок між співробітниками. Ритуали та традиції допомагають передавати культурні норми та цінності новим співробітникам, забезпечуючи їх інтеграцію в колектив [2].

Організаційний клімат описує те, як працівники сприймають соціально-психологічні умови праці, склад групи та взаємодію її членів, як самі взаємодіють із колегами та організацією, як відчують ризики, стреси, тривоги тощо [4].

Отже, елементи корпоративної культури формують норми поведінки та особливості взаємодії в колективі, сприяють створенню спільного культурного середовища, яке допомагає реалізовувати стратегічні цілі організації та забезпечує її сталий розвиток.

Корпоративна культура виконує низку взаємопов'язаних функцій, які сприяють ефективному управлінню та розвитку організації. До основних функцій належать [5-6]:

- мотиваційна є стимулюючим чинником до покращення діяльності персоналу, сприяє прояву власної ініціативи і активної діяльності;
- дослідна – передбачає комплексне дослідження елементів організації, прогнозування ймовірних наслідків її діяльності та аналіз зовнішніх факторів впливу на організацію;
- адаптаційна функція забезпечує комфортну та швидку адаптацію працівника на новому робочому місті та дозволяє інтегруватися в колектив;
- регулююча – передбачає вплив на поведінку працівників через систему норм і цінностей, що сприяє спрямуванню їхнього потенціалу та професійної діяльності на досягнення стратегічних цілей організації;
- виховна – забезпечує формування спільної системи цінностей, норм і переконань серед працівників організації;
- соціальна – передбачає соціалізацію працівників організації, покращення їх ефективної взаємодії та підвищення продуктивності праці;
- інтегративна функція забезпечує об'єднання всього колективу організації у єдину команду навколо спільних цілей, інтересів і прагнень;
- захисна – забезпечує стійкість організації у взаємодії із зовнішнім середовищем завдяки її конкурентоспроможності;
- комунікативна функція забезпечує соціальну інтеграцію членів організації, підтримуючи обмін інформацією та координацію дій через загальні цінності та принципи;

- системоутворювальна функція спрямована на створення адаптивних, сучасних і гнучких структур, що оптимізують управлінські процеси та сприяють ефективному прийняттю рішень.

Реалізація вищезазначених функцій корпоративної культури забезпечує цілісне та ефективне функціонування організації, а також її сталий розвиток.

Таким чином, корпоративна культура включає сукупність цінностей, норм, традицій і моделей поведінки, які поділяють працівники та які визначають особливості їхньої взаємодії в межах організації. Вона виступає комплексним управлінським механізмом, який забезпечує стабільність, згуртованість та розвиток організації, сприяючи досягненню її стратегічних цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвиненко Н. Корпоративна культура як елемент глобального тренду соціально-економічного розвитку. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка. Випуск 16(32), 2023. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/601/509>
2. Перезовова І. В., Вітовський О. І., Хомик А. В., Ривак О. І. Корпоративна культура як інструмент управління лояльністю персоналу підприємств. Академічні візії. 2023. Вип. 23. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1165/1037>
3. Золатарьова О. В., Клементьєва О. Ю. Зарубіжний досвід формування корпоративної культури та можливості його адаптації вітчизняним бізнесом. Ефективна економіка. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5969>
4. Посібник з формування організаційної культури на публічній службі. НАДС. 2021. 172 с. URL: <https://nads.gov.ua/diyalnist/upravlinnya-personalom-na-derzhavnij-sluzhbi/organizacijna-kultura-na-publichnij-sluzhbi/posibnik-z-formuvannya-organizacijnoyi-kulturi-na-publichnij-sluzhbi>
5. Спіцина А. Є. Корпоративна культура як інструмент управління персоналом підприємств транспортної галузі в підвищенні їх конкурентоспроможності. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2025. №1. С.209-219. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2025/1/EV20251_209-219.pdf
6. Граціотова Г.О., Степанова А.В. Методи формування та удосконалення корпоративної культури на державних підприємствах. Economic journal Odessa polytechnic university 2021. №2(16). С. 25-33.

ПОЗАСУДОВІ МЕХАНІЗМИ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ: ВІД ГК УКРАЇНИ ДО ЦК УКРАЇНИ

*Володимир ВЕРГУН, ННІ права та правоохоронної діяльності
Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

У сучасних соціально-економічних умовах України ефективний захист прав учасників господарських правовідносин є однією з ключових передумов стабільного здійснення та розвитку підприємницької діяльності. Рівень правової визначеності безпосередньо впливає на досягнення суб'єктами господарювання економічних цілей і мінімізацію ризиків у процесі виконання договірних зобов'язань.

Запровадження воєнного стану, трансформація економічних процесів, міграція працездатного населення та динамічні зміни законодавства суттєво ускладнили

реалізацію господарських прав і свобод, що зумовлює необхідність не лише поновлення порушених прав, а й формування ефективних превентивних механізмів їх захисту. В умовах правової та економічної нестабільності особливого значення набувають інструменти, здатні забезпечити оперативне реагування на порушення господарських зобов'язань без надмірних часових і фінансових витрат.

Аналіз наявних процедур захисту прав суб'єктів господарювання свідчить про обмежену ефективність судових механізмів з огляду на їх тривалість, що актуалізує застосування позасудових способів впливу. Тривалий час важливу роль серед таких способів відігравали оперативно-господарські санкції, які дозволяли сторонам господарських правовідносин самостійно та оперативно реагувати на порушення договірних зобов'язань.

28 серпня 2025 року Господарський кодекс України (далі – ГК України) втратив чинність відповідно до Закону України № 4196-IX, унаслідок чого регулювання договірних відносин між суб'єктами господарювання здійснюється на підставі Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV (далі – ЦК України) та спеціального законодавства. Ця реформа засвідчила перехід до цивільно-правової моделі регулювання бізнес-відносин, заснованої на принципах свободи договору та автономії волі сторін, і водночас призвела до вилучення з правового поля інституту оперативно-господарських санкцій [1].

За таких умов особливої актуальності набуває переосмислення інструментів відповідальності у господарських правовідносинах та аналіз можливостей застосування механізмів, що раніше відносилися до оперативно-господарських санкцій, у межах чинної цивільно-правової нормативної бази України.

Для формування цілісного уявлення про правову природу та функціональне призначення оперативно-господарських санкцій доцільно звернутися до аналізу їх нормативного закріплення у ГК України, який втратив чинність. У межах зазначеного кодифікованого акта оперативно-господарські санкції розглядалися як ефективний інструмент оперативного впливу на порушника договірних зобов'язань, що надавав сторонам господарських правовідносин можливість реагувати на порушення без звернення до суду з метою припинення неправомірної поведінки або запобігання її повторенню.

Застосування оперативно-господарських санкцій ґрунтувалося на низці характерних передумов, які визначали їх особливе місце у системі господарсько-правової відповідальності. Зокрема, можливість їх застосування мала бути прямо передбачена умовами договору; санкції застосовувалися в односторонньому порядку управненою стороною; їх реалізація допускалася незалежно від наявності вини сторони, яка порушила зобов'язання; а також здійснювалася у позасудовому порядку без обов'язкового попереднього пред'явлення претензії [1].

У науковій доктрині також сформовано підходи до визначення правової природи оперативно-господарських санкцій. Зокрема, М. С. Карпов визначає оперативно-господарські санкції як передбачені законом або угодою сторін заходи юридичного впливу на несправного боржника у договірному зобов'язанні, застосування яких полягає у вчиненні управненою особою односторонніх дій, спрямованих на зміну або припинення договірного зобов'язання у зв'язку з порушенням обов'язків з боку контрагента [2, с. 90].

На професійну думку Ярослави Пацкан, радниці адвокатського об'єднання «AZONES», скасування ГК України докорінно змінило підхід до регулювання господарських відносин. На зміну надмірному нормативному регулюванню прийшли принципи дерегуляції та пріоритету волі сторін. Якщо раніше правовий режим господарської діяльності поєднував у собі публічно-правові й адміністративно-

господарські елементи, то нині домінує приватно-правова модель, заснована на рівності учасників, свободі договору та мінімальному втручанні держави у сферу бізнесу.

У межах такого підходу договір виступає основним джерелом прав та обов'язків сторін, визначаючи порядок їх взаємодії, способи забезпечення виконання зобов'язань і правові наслідки їх порушення. Розширення автономії волі учасників ринку водночас зумовлює зростання їх відповідальності за зміст, структуру та якість укладених договорів [3].

Заходи відповідальності, які раніше об'єднувалися поняттям «оперативно-господарські санкції», у сучасних умовах застосовуються на підставі норм ЦК України та відповідних умов договору за умови, що сторони передбачили порядок їх реалізації. При цьому скасування відповідного терміна не означає втрати самих правових механізмів: вони збереглися у договірній практиці, однак функціонують в іншій формі та на іншій нормативній основі [4].

Після скасування ГК України основним механізмом забезпечення належного виконання договірних зобов'язань є інститут забезпечення виконання зобов'язань, урегульований гл. 49 ЦК України. До нього належать неустойка, застава, порука, гарантія, завдаток і притримання, які спрямовані на створення майнових гарантій та економічних стимулів для належного виконання договору [4].

Разом із тим зазначені правові засоби за своєю природою відрізняються від оперативно-господарських санкцій, які раніше застосовувалися як позасудові заходи негайного впливу на сторону-порушника. Оперативно-господарські санкції дозволяли управленій стороні без звернення до суду односторонньо реагувати на порушення зобов'язання, зокрема шляхом відмови від виконання договору, припинення відвантаження чи зупинення розрахунків [4].

Положення ст. 236 ГК України містила невичерпний перелік оперативно-господарських санкцій, які застосовувалися як позасудові заходи впливу на сторону, що порушила договірні зобов'язання. Після скасування ГК України окремі з цих санкцій не зникли з правового поля, а були трансформовані та реалізуються через відповідні механізми, передбачені ЦК України.

Так, передбачена ГК України можливість односторонньої відмови від виконання або оплати неналежно виконаного зобов'язання фактично замінюється положеннями ч. 3 ст. 538 ЦК України, яка дозволяє стороні зупинити або відмовитися від виконання свого обов'язку у разі невиконання зустрічного зобов'язання контрагентом, а також ч. 2 ст. 678 ЦК України, що надає покупцю право відмовитися від договору у разі істотного порушення вимог щодо якості товару.

Санкція у вигляді відмови від прийняття подальшого виконання або повернення виконаного знаходить своє функціональне продовження у нормах ЦК України, які регулюють наслідки порушення зобов'язань. Зокрема, ч. 1 ст. 615 ЦК України допускає односторонню відмову від зобов'язання у разі його порушення, а ч. 3 ст. 612 ЦК України дозволяє кредитору відмовитися від прийняття виконання, якщо внаслідок прострочення боржника виконання втратило для нього інтерес. Такі положення за своєю правовою природою виконують ту саму оперативну функцію, що й відповідні санкції, передбачені статтею 236 ГК України.

Водночас окремі оперативно-господарські санкції, зокрема встановлення додаткових гарантій виконання зобов'язань (у тому числі передоплати) та відмова від подальших господарських відносин, не мають прямого нормативного аналога у Цивільному кодексі України. Однак можливість їх застосування забезпечується загальними засадами цивільного законодавства.

Так, ст. 3, 6 і 627 ЦК України закріплюють принципи свободи договору та автономії волі сторін, що дозволяє учасникам договірних відносин самостійно визначати у договорі порядок реагування на порушення зобов'язань. У межах такої

договірної свободи сторони можуть передбачати як санкції, які за своїм змістом відповідають колишнім оперативно-господарським санкціям, передбаченим ст. 236 ГК України, так і нові види заходів впливу, сформульовані безпосередньо волею сторін.

На відміну від ГК України, який допускав застосування оперативно-господарських санкцій незалежно від наявності вини порушника, цивільно-правове регулювання ґрунтується на принципі вини як загальній умові відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 614 ЦК України, особа несе відповідальність за порушення зобов'язання лише за наявності вини у формі умислу або необережності, якщо інше прямо не встановлено законом або договором. Такий підхід істотно звужує можливості автоматичного застосування санкцій та підвищує значення договірного врегулювання умов відповідальності.

Отож, підводячи підсумки, варто зазначити, що трансформація системи господарсько-правового регулювання, спричинена ГК України, докорінно змінила спосіб закріплення та застосування механізмів оперативного впливу у договірних відносинах. Натомість відбулася концептуальна переорієнтація підходу до їх правового регулювання: від законодавчо визначеного переліку санкцій до моделі, заснованої на договірній автономії та пріоритеті волі сторін. У сучасних умовах саме договір стає ключовим інструментом захисту інтересів суб'єктів господарювання, визначаючи зміст, межі та порядок застосування заходів впливу у разі порушення зобов'язань. Такий підхід, з одного боку, розширює свободу учасників господарських відносин, а з іншого – покладає на них підвищену відповідальність за якість договірного регулювання та правові наслідки прийнятих рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1608>. (Втрата чинності від 28.08.2025, підстава - 4196-IX).
2. Кологойда О.В. Оперативно-господарські санкції у фондових договірних правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. № 39 (1). С. 89–92.
3. Пацкан Я. Оперативно-господарські санкції після скасування Господарського кодексу: що змінилося? *Корпоративне право/M&A*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/240378_operativno-gospodarsk-sankts-pslya-skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu-shcho-zmnilosya.
4. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3118>.

ДОБРОЧЕСНІСТЬ І АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

*Марія ВІНІЧУК, кандидат економічних наук, доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

В умовах посилення євроінтеграційних процесів та трансформаційних змін у системі публічного управління питання забезпечення доброчесності та ефективного функціонування антикорупційних механізмів набувають стратегічного значення для

національної безпеки держави. У даному контексті особливої актуальності набуває проблема утвердження доброчесності та впровадження ефективних антикорупційних механізмів як системоутворюючих чинників стійкого розвитку держави та захисту її національних інтересів. Корупція в Україні в цілому та у сфері публічного управління зокрема залишається однією з ключових загроз інституційній стійкості, економічній безпеці та довірі громадян до органів державної влади, що особливо актуалізується в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів, спричинених євроінтеграційним курсом України, оскільки вона підриває інституційну спроможність органів влади, знижує ефективність використання публічних ресурсів, послаблює обороноздатність держави та негативно впливає на рівень довіри громадян до владних інститутів. В умовах євроінтеграційних викликів корупційні ризики набувають транснаціонального характеру, що потребує комплексного та системного підходу до їх мінімізації відповідно до міжнародних стандартів належного врядування.

Доброчесність у публічному управлінні доцільно розглядати як інтегральну характеристику діяльності суб'єктів владних повноважень, що поєднує етичні норми поведінки, професійну відповідальність, прозорість управлінських процесів, підзвітність та орієнтацію на публічний інтерес, а також нетерпимість до корупційних практик. Саме доброчесність формує ціннісну основу публічної служби та є передумовою ефективної реалізації антикорупційної політики держави. Формування культури доброчесності є не лише морально-етичним завданням, а й важливим інструментом запобігання корупції, який сприяє підвищенню якості управлінських рішень та зміцненню соціальної довіри.

Антикорупційні механізми публічного управління охоплюють сукупність правових, інституційних, організаційних та цифрових інструментів, спрямованих на запобігання корупційним проявам, їх своєчасне виявлення та невідворотність відповідальності. До ключових складових таких механізмів належать: функціонування спеціалізованих антикорупційних органів, системи фінансового контролю та електронного декларування, регулювання конфлікту інтересів, запровадження антикорупційних програм у публічних інституціях, а також розвиток механізмів громадського та парламентського контролю й імплементація міжнародних антикорупційних стандартів і практик Європейського Союзу [1].

Особливу роль у посиленні антикорупційних механізмів відіграє цифровізація публічного управління. Використання електронних сервісів, відкритих даних, автоматизованих процедур прийняття управлінських рішень зменшує вплив людського фактора, підвищує прозорість діяльності органів влади та знижує рівень корупційних ризиків. У даному контексті цифрова трансформація розглядається як важливий інструмент забезпечення доброчесності та як складова сучасної архітектури національної безпеки. У контексті національної безпеки корупція виступає системним дестабілізуючим фактором, який послаблює обороноздатність держави, знижує ефективність управління публічними ресурсами та створює загрози економічній і соціальній стабільності [2, с. 39]. Відтак формування дієвої системи доброчесності та антикорупційних механізмів є не лише управлінським чи правовим завданням, а й складовою забезпечення національних інтересів і стратегічної стійкості держави.

Євроінтеграційний вектор розвитку України передбачає гармонізацію національної антикорупційної політики з європейськими стандартами, зокрема принципами верховенства права, належного врядування, відкритості та підзвітності публічної влади. Виконання зобов'язань у межах співпраці з Європейським Союзом стимулює інституційні зміни, спрямовані на підвищення ефективності антикорупційних механізмів і формування стійкої системи доброчесності в публічному секторі.

Таким чином, доброчесність і антикорупційні механізми публічного управління виступають фундаментальною основою забезпечення національної безпеки держави в

умовах євроінтеграційних викликів. Їх системний розвиток сприяє зміцненню інституційної стійкості, підвищенню ефективності публічного управління, захисту національних інтересів та інтеграції України до європейського політико-правового простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копитко М.І., Вінічук М.В. Проблеми статистичного оцінювання рівня корупції в Україні. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 7. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14758425>.

2. Вінічук М.В. Виклики і загрози національній безпеці України в контексті посилення дестабілізуючого впливу чинників війни. *Національна безпека: загрози та виклики : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 квітня–12 травня 2024 року*. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. 256 с. С. 38–39.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ СУЧАСНОСТІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИМІР

*Соломія ГАНУЩИН, доктор наук з державного управління, доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

Сучасні суспільства функціонують у середовищі накладання криз і ризиків, де управлінські рішення дедалі частіше оцінюються не лише за параметрами формальної законності чи процедурної коректності, а й за гуманітарними наслідками: впливом на гідність людини, довіру, згуртованість та відчуття безпеки. У цьому контексті публічне управління варто розглядати як складний соціогуманітарний феномен, що формує смисли й правила взаємодії держави та суспільства.

Зміщення акцентів особливо помітне під час масштабних потрясінь. Так, аналіз практик публічного сектору у період COVID-19 підкреслює, що стрес-тест для адміністрацій полягав не тільки у швидкому реагуванні, а й у спроможності забезпечити безперервність надання послуг і підтримання критичних функцій [1, 8]. Отже, «ефективність» у кризі перестає бути суто технічною категорією: вона має гуманітарну природу, бо на пряму стосується доступу людей до життєво необхідних сервісів, справедливого розподілу підтримки й запобігання соціальній фрагментації.

Поняття стійкості (resilience) у цьому зв'язку набуває методологічного значення. У визначенні, використаному в проєкті OECD, стійкість трактується як здатність системи поглинути порушення, відновитися після збоїв та адаптуватися до змін, зберігаючи базову функцію [1, с. 15]. Це важливо для публічного управління, оскільки переводить увагу з «разового антикризового рішення» на логіку циклу: підготовка – поглинання удару – відновлення – адаптація. Для України в умовах воєнної та соціальної турбулентності така логіка є не факультативною, а визначальною: стабільність держави залежить від здатності інститутів підтримувати функції та довіру, не руйнуючи демократичну основу.

Гуманітарний дискурс сучасності загострює проблему поляризації та «колективного глухого кута» (gridlock), коли спільні виклики перевищують можливості інститутів діяти узгоджено. У передмові до Human Development Report 2023/2024 наголошується на глобальному «gridlock», посиленому зростанням поляризації, а також на відчутті безсилля: лише половина людей у світі відчуває так, ніби контролює власне життя, і лише третина вважає, що її голос почутий у політичній системі [2, 5].

Для публічного управління це означає, що дефіцит включеності та почуття агентності підточує легітимність рішень навіть тоді, коли вони формально правильні. Тому сучасна управлінська спроможність має вимірюватися також здатністю інститутів зменшувати відчуження, пояснювати рішення та вбудовувати громадян у процеси прийняття рішень та провадження публічної політики.

Звідси випливає необхідність міждисциплінарного підходу. Проблема «якісного урядування» не зводиться до одного показника – це насамперед концептуальна проблема визначення, що саме оцінюється, і які виміри вважаються ключовими. У роботі Ф. Фукуяма підкреслюється, що значна частина труднощів вимірювання якості урядування має саме концептуальну природу, а також пропонується набір підходів (зокрема процедурні та пов'язані зі спроможністю) [4, 1]. Це дає підстави для висновку, що гуманітарні параметри (довіра, сприйняття справедливості, відчуття «почутого голосу») не є «додатком» до управління, а його структурною складовою.

Особливо показовою є категорія легітимності як соціально-гуманітарного ресурсу. У підходах до соціальної стійкості, представлених у матеріалах Світового банку, до ключових компонентів віднесено соціальну згуртованість, інклюзію, resilience та процесну легітимність, яка пояснюється як ступінь прийняття спільнотою авторитету і, відповідно, правил та політик, що впроваджуються [3, с. 39]. Отже, управлінське рішення є не лише актом влади, а й актом соціального «визнання/прийняття»: без цього навіть ресурсно забезпечені політики можуть мати низьку результативність у довгостроковій перспективі.

Комунікація та участь громадян у цьому контексті не є декоративними інструментами – вони безпосередньо впливають на згуртованість і довіру. На емпіричному прикладі (аналіз місцевих виборів у Непалі) Світовий банк фіксує позитивний ефект на соціальну згуртованість і політичну довіру, зокрема через нові можливості участі та підвищення чутливості/відповідальності влади (responsiveness) [3, 88]. Це підкріплює тезу, що демократичні механізми участі у кризових та перехідних умовах можуть виступати інструментом зниження насильства і зміцнення соціального контракту, якщо вони забезпечують реальну залученість і відповідальність інститутів.

Таким чином, публічне управління в системі гуманітарного дискурсу сучасності доцільно осмислювати як міждисциплінарний феномен, де ефективність невіддільна від стійкості, а стійкість – від легітимності, довіри, соціальної згуртованості та відчуття агентності. Сучасні виклики переводять у центр уваги не тільки інструменти державної політики, а й гуманітарні умови їх прийняття суспільством, адже саме вони визначають спроможність держави підтримувати порядок, солідарність і розвиток у тривалих кризових циклах [1, с. 15; 2, с. 5; 3, с. 39].

ЛІТЕРАТУРА

1. OECD. More Resilient Public Administrations after COVID-19: Lessons from Using the Common Assessment Framework (CAF) 2020 (2023). PDF: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/04/more-resilient-public-administrations-after-covid-19_4d50e035/8d10bb06-en.pdf.
2. UNDP. Human Development Report 2023/2024: Breaking the Gridlock—Reimagining cooperation in a polarized world (2024). PDF: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>.
3. World Bank. Handle with Care: Resilience to Fragility, Conflict, and Violence (FCV Resilience) (2026). PDF: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099012126131028748/pdf/P180128-7cd79517-1724-4db4-9088-25aec0dc8e98.pdf>.
4. Fukuyama, F. What Is Governance? CGD Working Paper 314 (2013). PDF: https://www.cgdev.org/sites/default/files/1426906_file_Fukuyama_What_Is_Governance.pdf.

СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК СКЛАДОВОЇ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*Володимир ГРІНЕР, здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
поза аспірантурою*

*НК – Соломія ГАНУЩИН, доктор наук з державного управління, доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

Безпека, захист і розвиток людини є ключовими пріоритетами державної політики. Відповідно до статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

В умовах глобальних трансформацій, військових загроз, демографічних викликів та соціальної нестабільності гуманітарна безпека держави стає ключовим фактором виживання і майбутнього відновлення. Адже це запорука збереження людського потенціалу, здоров'я нації, соціальної згуртованості та національної ідентичності. У цьому контексті фізична культура і спорт виступають важливим елементом гуманітарної політики держави.

Гуманітарна безпека спрямована на фізичне та психічне здоров'я населення, соціальну інтеграцію, формування громадянської ідентичності, профілактику негативної девіантної поведінки серед молоді, реабілітацію та соціалізацію ветеранів.

Рухова активність є основою здоров'я нації, соціального та економічного розвитку, а також запорукою довгострокової стійкості суспільства. Рівень громадського здоров'я напряму залежить від фізичної активності громадян. Таким чином, фізична культура і спорт мають розглядатися не лише як соціальна сфера, а як інструмент забезпечення гуманітарної безпеки.

Крім того, фізична культура виконує профілактичну, інтеграційну та виховну функції, а спорт високих досягнень – репрезентаційну та іміджеву функції держави на міжнародній арені.

У національному законодавстві фізичну культуру і спорт визначено одним із пріоритетних напрямів гуманітарної політики держави. Відповідно до статті 4 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» до засад, на яких ґрунтується державна політика у сфері фізичної культури і спорту належить, зокрема, визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави, важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя, та досягнення фізичної і духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян, та позитивного міжнародного іміджу держави [2].

Реалії сьогодення потребують переосмислення ролі спорту як інструменту зміцнення суспільної стійкості та людського капіталу. Серед ключових викликів: зниження рівня фізичної активності населення, нерівний доступ до спортивної інфраструктури, недостатня інтеграція спортивної політики в систему національної безпеки, обмежені фінансові ресурси та фрагментарність управління. Разом з тим, в умовах воєнного стану особливого значення набувають ще й питання адаптивного спорту, реабілітації військовослужбовців та розвитку ветеранського спорту як елементу соціальної стабільності.

Постановою Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 № 1089 затверджено Стратегію розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року [3], в якій визначено ряд проблем та причини їх виникнення за напрямками державної політики у сфері фізичної культури і спорту, які передбачається розв'язувати в межах цієї Стратегії. Метою реалізації Стратегії є формування у населення культури здорового способу життя, створення умов

для розвитку сучасної і доступної спортивно-оздоровчої інфраструктури, збільшення кількості населення, яке регулярно займається руховою активністю, забезпечення підготовки, участі національної збірної команди в іміджевих змаганнях, сприяння входженню України до числа кращих спортивних держав світу.

Цей документ за своєю суттю є декларативним. В самій Стратегії визначено, що для її реалізації передбачається розроблення планів заходів, що затверджуються Кабінетом Міністрів України. На сьогодні ще в більшій мірі є актуальним формування комплексного підходу до розгляду фізичної культури і спорту як елементу гуманітарної безпеки держави. Водночас потребує подальшого розвитку концептуалізація цієї сфери саме в безпековому вимірі.

Формування довгострокової державної політики у сфері фізичної культури і спорту сприятиме зміцненню людського потенціалу, соціальної згуртованості та міжнародної репутації держави. Стратегічне управління цією сферою потребує інтегрованого, міжсекторального та людиноцентричного підходів. Політика у сфері фізичної культури і спорту повинна мати на меті створення сприятливих умов для масового залучення громадян до фізичної активності, розвитку професійного спорту та формування здорового способу життя. Важливим аспектом є реалізація молодим поколінням своїх амбіцій, саморозвиток і самореалізація у фізкультурно-оздоровчій діяльності. Саме молодь виступає провідним чинником її збереження, розвитку та відтворення, а також вироблення нових підходів до фізкультурно-оздоровчої діяльності [4, 14]. Спорт став дієвим інструментом соціальної стабілізації та психологічної підтримки населення, зокрема військовослужбовців і ветеранів.

Розвиток фізичної культури і спорту є стратегічним ресурсом зміцнення гуманітарної безпеки держави. Інтеграція цієї сфери до системи стратегічного планування національної безпеки сприятиме формуванню стійкого, здорового та соціально згуртованого суспільства. Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту має ґрунтуватися на інтеграції безпекових, соціальних та євроінтеграційних орієнтирів державної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.03.26)
2. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 07.03.26)
3. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-п#Text> (дата звернення: 07.03.26)
4. І.О.Бейгул, О.М.Бейгул (Шишкіна). Вирішення проблеми покращення здоров'я молоді в Україні. Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини : матеріали VII інтернет-конференції. Одеса. 17-18 жовтня 2023 р. 192 с.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Олена ГУЦОЛ, ІГН

НК – Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук, доцент

Національний університет «Одеська політехніка»

Принцип верховенства права є фундаментальною засадою демократичної держави та одним із ключових стандартів європейського правового простору. Він

передбачає пріоритет права над політичною доцільністю, рівність усіх перед законом, ефективний судовий захист прав людини та обмеження державної влади нормами права. У контексті європейської інтеграції України забезпечення верховенства права набуває особливої актуальності, оскільки цей принцип є базовою умовою функціонування демократичних інститутів і гарантією дотримання прав і свобод людини.

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України у 2022 році зумовила запровадження правового режиму воєнного стану, що істотно вплинуло на функціонування державних інститутів та реалізацію правових норм. Воєнний стан передбачає надання органам державної влади та військовому командуванню додаткових повноважень, а також можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод громадян. Водночас навіть в умовах війни держава повинна дотримуватися принципу верховенства права та забезпечувати баланс між потребами національної безпеки та захистом прав людини. Як зазначають українські дослідники, верховенство права в умовах воєнного стану проявляється передусім у забезпеченні законності діяльності органів влади та недопущенні свавільного застосування надзвичайних повноважень [1].

Європейські стандарти верховенства права передбачають дотримання низки ключових принципів: законності, правової визначеності, заборони зловживання владою, доступу до правосуддя та ефективного судового контролю. Ці стандарти закріплені у практиці європейських інституцій та є важливими орієнтирами для реформування національних правових систем. У процесі європейської інтеграції Україна поступово адаптує своє законодавство та правозастосовну практику до цих принципів, що проявляється у реформуванні судової системи, удосконаленні механізмів конституційного контролю та підвищенні стандартів захисту прав людини.

В умовах воєнного стану реалізація принципу верховенства права стикається з низкою викликів. Зокрема, особливий правовий режим передбачає розширення повноважень органів виконавчої влади, військових адміністрацій та силових структур. Це може створювати ризики для дотримання принципу поділу влади та демократичного контролю за діяльністю державних інституцій. Дослідники наголошують, що ефективне функціонування органів державної влади під час війни повинно базуватися на чітких правових нормах та процедурних гарантіях, які запобігають надмірній концентрації влади та забезпечують прозорість управлінських рішень [2].

Окрему увагу слід приділити проблемі обмеження прав і свобод громадян у період воєнного стану. Конституція України допускає тимчасове обмеження певних прав, однак такі обмеження мають відповідати принципам пропорційності, необхідності та законності. Це означає, що будь-які обмеження повинні бути чітко визначені законом, мати обґрунтовану мету та застосовуватися лише в межах, необхідних для забезпечення національної безпеки. У наукових дослідженнях підкреслюється, що дотримання цих критеріїв є ключовою умовою збереження демократичного характеру державного управління навіть у період війни [3].

Важливу роль у формуванні та поширенні стандартів верховенства права в Європі відіграє Council of Europe, діяльність якої спрямована на забезпечення демократичного розвитку держав, захист прав людини та зміцнення правових інститутів. Саме в рамках цієї організації було розроблено ключові міжнародно-правові документи, які визначають базові принципи функціонування демократичних правових систем. Участь України в цій організації сприяє гармонізації національного законодавства з європейськими правовими стандартами та забезпечує інституційні механізми контролю за дотриманням прав людини.

Одним із ключових інструментів забезпечення верховенства права у європейському правовому просторі є діяльність European Court of Human Rights.

Судова практика цієї інституції відіграє важливу роль у формуванні стандартів захисту прав людини та визначенні критеріїв допустимості обмеження прав і свобод у надзвичайних ситуаціях. Рішення цього суду мають значний вплив на розвиток національних правових систем держав-учасниць та сприяють утвердженню єдиних правових підходів у сфері захисту прав людини.

У контексті воєнного стану особливого значення набувають положення European Convention on Human Rights, які передбачають можливість тимчасового відступу від окремих зобов'язань держави у випадку надзвичайних обставин. Водночас навіть за таких умов держава зобов'язана забезпечувати дотримання базових прав людини та гарантувати, що запроваджені обмеження є пропорційними та необхідними. Аналіз практики європейських інституцій свідчить, що навіть у період надзвичайних ситуацій держава повинна діяти виключно в межах правових процедур і підлягати міжнародному контролю.

Важливим напрямом взаємодії України з європейськими інституціями є також імплементація рекомендацій дорадчих органів Venice Commission, яка спеціалізується на питаннях конституційного права та демократичного врядування. Експертні висновки цієї інституції сприяють вдосконаленню національного законодавства та забезпеченню відповідності українських правових реформ європейським стандартам верховенства права.

Таким чином, принцип верховенства права є ключовим елементом функціонування демократичної держави та одним із основних критеріїв інтеграції України до європейського правового простору. Умови воєнного стану створюють складні виклики для реалізації цього принципу, оскільки держава змушена поєднувати потреби національної безпеки із забезпеченням прав і свобод громадян.

Водночас аналіз сучасних досліджень та практики європейських інституцій свідчить, що навіть у період війни принцип верховенства права не може бути призупинений, а лише адаптований до умов надзвичайної ситуації. Дотримання критеріїв законності, пропорційності та правової визначеності залишається необхідною умовою ефективного функціонування державної влади.

Важливу роль у забезпеченні цих стандартів відіграє співпраця України з європейськими інституціями, зокрема з Council of Europe та European Court of Human Rights, які формують нормативні та інституційні механізми контролю за дотриманням прав людини. Їхня діяльність сприяє гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами та зміцненню правових інститутів держави.

Отже, імплементація європейських стандартів верховенства права в Україні в умовах воєнного стану має стратегічне значення для подальшого демократичного розвитку держави та її інтеграції до європейського правового простору. Ефективне поєднання вимог безпеки з дотриманням правових принципів сприятиме зміцненню інституційної стійкості держави та підвищенню довіри суспільства до правової системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ірха Ю. Б. Дотримання верховенства права та прав і свобод людини в умовах війни в Україні: проблеми теорії та практики // Інформація і право. 2023. № 2. С. 45–53.
2. Пузирний В. Ф. Особливості функціонування та правового регулювання діяльності органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану // Нове українське право. 2025. № 1. С. 112–118.
3. Церковник С. І. Теоретико-правовий аналіз дії права під час воєнного стану в Україні // Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 3. С. 87–93.

STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE I PROCESY INTEGRACYJNE

Anastasia DULHEROVA

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Rzeczpospolita Polska

Współczesny świat charakteryzuje się intensywnymi procesami globalizacji oraz dynamicznymi zmianami w systemie stosunków międzynarodowych [2]. W takich warunkach szczególnego znaczenia nabierają procesy integracyjne, które wpływają na rozwój państw oraz ich pozycję na arenie międzynarodowej [5].

Jednym z istotnych przykładów takich procesów jest integracja europejska Ukrainy, która w ostatnich latach stała się jednym z najważniejszych kierunków polityki zagranicznej tego państwa [6].

Integracja z Unią Europejską jest dla Ukrainy nie tylko celem politycznym, ale również ważnym elementem modernizacji państwa [4].

Proces ten obejmuje reformy w wielu obszarach życia społecznego, gospodarczego i politycznego, w tym w systemie zarządzania publicznego, praworządności oraz funkcjonowania instytucji państwowych [6].

Dążenie do integracji europejskiej sprzyja także wprowadzaniu standardów demokratycznych oraz wzmacnianiu społeczeństwa obywatelskiego [1].

Istotnym czynnikiem wpływającym na proces integracji Ukrainy z Unią Europejską jest sytuacja geopolityczna w regionie [3].

Wydarzenia ostatnich lat, w tym konflikt zbrojny oraz zmiany w układzie sił na arenie międzynarodowej, przyczyniły się do zwiększenia znaczenia współpracy Ukrainy z państwami europejskimi [6].

Współpraca ta obejmuje zarówno kwestie polityczne, gospodarcze, jak i bezpieczeństwo międzynarodowe [5].

Proces integracji europejskiej Ukrainy wiąże się także z licznymi wyzwaniami.

Do najważniejszych z nich należą konieczność przeprowadzenia reform instytucjonalnych, walka z korupcją oraz dostosowanie systemu prawnego do standardów europejskich [6].

Wymaga to nie tylko działań ze strony władz państwowych, ale także aktywnego udziału społeczeństwa oraz wsparcia ze strony partnerów międzynarodowych [1].

Z perspektywy nauk o stosunkach międzynarodowych integracja Ukrainy z Unią Europejską stanowi ważny przykład procesu transformacji państwa w warunkach współczesnych wyzwań globalnych [5].

Analiza tego procesu pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy funkcjonowania integracji regionalnej oraz jej wpływ na rozwój państw i system stosunków międzynarodowych [3].

ŹRÓDŁA

1. Zielonka J., Europa jako imperium, Warszawa 2007.
2. Anthony Giddens, Socjologia, Warszawa: PWN, 2012.
3. Andrew Heywood, Global Politics, London: Palgrave Macmillan, 2011.
4. European Union, EU–Ukraine Association Agreement, 2014.
5. Roman Kuźniar, Stosunki międzynarodowe. Teoria i praktyka, Warszawa: Scholar, 2010.
6. European Commission, Ukraine Report, Brussels 2023.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

*Катерина ЖИЛА, ННІ цивільного захисту, ПРС-22 група
НК – Вікторія ЧУБАНЬ, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану відповідно до вимог національного законодавства зумовило суттєві зміни в системі державного управління та організації діяльності суб'єктів забезпечення цивільного захисту. Збройна агресія проти України, масовані ракетні та дроніві удари, диверсійні загрози, руйнування транспортних, енергетичних і комунальних систем істотно ускладнюють управлінські процеси у сфері цивільного захисту та висувають підвищені вимоги до узгодженості дій усіх суб'єктів реагування. В умовах воєнного стану координація діяльності оперативно-рятувальних підрозділів органами державної влади набуває критичного значення, оскільки від її ефективності безпосередньо залежать рівень захисту населення, стійкість функціонування об'єктів інфраструктури та оперативність реагування на надзвичайні ситуації воєнного й техногенного характеру.

Аналіз сучасної практики функціонування системи реагування свідчить, що однією з ключових проблем координації оперативно-рятувальних підрозділів є фрагментарність нормативно-правового регулювання, яка проявляється у неузгодженості окремих положень законів та підзаконних актів, що визначають повноваження органів державної влади у сфері цивільного захисту в умовах воєнного стану. Так, відповідно до статей 8 та 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» органи державної влади, військове командування та органи місцевого самоврядування наділяються розширеними повноваженнями щодо забезпечення оборони, громадської безпеки та захисту населення, однак механізми координації їх діяльності з оперативно-рятувальними підрозділами під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій воєнного характеру прямо не деталізуються.

Водночас Закон України «Про національну безпеку України» (статті 1, 4, 12) визначає органи та сили цивільного захисту складовими сектору безпеки і оборони держави, але регламентує їх взаємодію переважно на стратегічному рівні, не встановлюючи чітких процедур оперативного управління та обміну інформацією в кризових ситуаціях.

Додатково, статті 13 та 16 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», а також статті 27 і 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплюють повноваження місцевих органів влади у сфері цивільного захисту та реагування на надзвичайні ситуації, однак не забезпечують належної нормативної узгодженості з повноваженнями центральних органів виконавчої влади та оперативно-рятувальних підрозділів у період воєнного стану.

В умовах швидкозмінної оперативної обстановки особливо гострою є проблема обмеженого обміну оперативною інформацією між різними рівнями управління, відсутності єдиного інформаційного простору та недостатньої інтеграції систем управління, що негативно позначається на узгодженості дій сил і засобів реагування.

Управління неможливе без обміну інформацією. Цілі комунікацій:

- забезпечення ефективного обміну інформацією між об'єктами і суб'єктами управління;
- створення інформаційних каналів для обміну інформацією між окремими співробітниками і групами, координації їх завдань і дій;

– координування і раціоналізація інформаційних потоків [1].

Додатковими чинниками, які суттєво впливають на ефективність координації оперативно-рятувальних підрозділів, є дефіцит матеріально-технічних і фінансових ресурсів, підвищене кадрове навантаження, а також значна психологічна напруга особового складу.

Шляхи вдосконалення координації діяльності оперативно-рятувальних підрозділів у період воєнного стану доцільно пов'язувати з формуванням цілісного міжвідомчого механізму управління, заснованого на поєднанні централізованого стратегічного планування та децентралізованого оперативного виконання завдань. Важливого значення набуває подальша цифровізація управлінських процесів, упровадження сучасних інформаційно-аналітичних платформ, автоматизованих систем підтримки прийняття рішень та уніфікованих протоколів обміну даними між органами державної влади й силами реагування. Це дозволить підвищити оперативність управління, забезпечити прозорість координаційних процесів і зменшити ризики втрати або викривлення інформації [2].

Окремої уваги потребує вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації керівного складу органів державної влади й оперативно-рятувальних підрозділів з урахуванням специфіки функціонування в умовах воєнного стану. Отже, реалізація зазначених заходів у комплексі забезпечить підвищення узгодженості функціонування оперативно-рятувальних підрозділів, зміцнення інституційної спроможності держави у сфері цивільного захисту та формування належного рівня безпеки населення в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барило О. Г. Проблемні питання інформаційного забезпечення цивільного захисту України. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» №8, 2017. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1112>
2. Потеряйко С. П., Терент'єва А. В., Твердохліб О. С., Белікова К. Г. Кризові комунікації в умовах надзвичайних ситуацій : колективна монографія, 2023. С. 208. URL: <https://indcz.dsns.gov.ua/upload/2/4/9/7/1/0/5/monografiia-komunikaciyi-ns-112023.pdf>

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПОДОЛАННІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

*Михайло ЖИЛА, факультет інженерії та транспортних технологій,
гр. БЕ251*

*НК – Наталія МАЙБОРОДІНА, кандидат фізико-математичних наук, доцент
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

Початок ХХІ століття характеризується значним загостренням глобальних проблем. Основними проблемами людства є зміна клімату, енергетична та продовольча кризи, демографічні нестабільність, соціальна нерівність, інформаційні загрози. Усі ці виклики впливають на розвиток суспільства та потребують нових підходів до їх вирішення. Водночас стрімкий розвиток цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, відкриває нові можливості для подолання зазначених проблем.

Штучний інтелект можна визначити як сукупність методів і технологій, які дозволяють комп'ютерним системам виконувати завдання, що зазвичай потребують

людського інтелекту: аналіз даних, прогнозування, розпізнавання образів, прийняття рішень тощо [1]. Сьогодні активно розвиваються алгоритми машинного навчання, великі мовні моделі, аналітичні платформи, які поступово змінюють економіку, науку, медицину та сферу управління.

Однією з найгостріших глобальних проблем є зміна клімату та погіршення стану довкілля. У цьому напрямі штучний інтелект вже активно застосовується. За допомогою спеціальних алгоритмів можна прогнозувати кліматичні зміни, моделювати викиди парникових газів, аналізувати екологічні ризики. Також штучний інтелект використовується для моніторингу лісових пожеж, контролю рівня забруднення повітря та води. Аналіз великих обсягів метеорологічних і супутникових даних дозволяє підвищити точність прогнозів та приймати більш обґрунтовані управлінські рішення [2].

У сфері енергетики штучний інтелект допомагає оптимізувати роботу електромереж, прогнозувати навантаження, зменшувати втрати електроенергії. Це особливо важливо в умовах енергетичної нестабільності та зростання цін на ресурси. Використання інтелектуальних алгоритмів дозволяє підвищити надійність енергосистем і оперативно реагувати на аварійні ситуації. Крім того, штучний інтелект сприяє ефективній інтеграції відновлюваних джерел енергії в енергомережі. У результаті забезпечується більш раціональне використання ресурсів і підвищується енергетична безпека держави [3].

Суттєві зміни відбуваються і в соціально-економічній сфері. Автоматизація виробництва та впровадження роботизованих систем поступово змінюють ринок праці. З одного боку, зменшується потреба в низькокваліфікованій праці, з іншого – зростає попит на фахівців у галузі інформаційних технологій, аналітики та програмування. Штучний інтелект сприяє підвищенню продуктивності підприємств та оптимізації логістики [4].

У медицині штучний інтелект використовується для діагностики захворювань, аналізу медичних зображень, розробки персоналізованих методів лікування. Також штучний інтелект застосовується для прогнозування перебігу хвороб і оцінювання ризиків розвитку ускладнень. Крім того, інтелектуальні системи допомагають лікарям швидше обробляти великі обсяги медичних даних та приймати більш обґрунтовані клінічні рішення.

Штучний інтелект активно впроваджується в освітній процес і суттєво змінює підходи до навчання та оцінювання знань. Його використання сприяє персоналізації освітніх траєкторій, дозволяючи враховувати індивідуальні особливості, темп і рівень підготовки студентів. Інтелектуальні системи забезпечують оперативний зворотний зв'язок і допомагають автоматизувати рутинні завдання викладача. Водночас широке застосування ШІ вимагає розвитку критичного мислення та вміння аналізувати отриману інформацію. Студенти і викладачі повинні навчитися відповідально використовувати цифрові інструменти та дотримуватися принципів академічної доброчесності. Важливим аспектом є також розуміння етичних і правових наслідків використання штучного інтелекту. Саме тому інтеграція штучного інтелекту в освіту має супроводжуватися формуванням цифрових, аналітичних і етичних компетентностей здобувачів освіти [5, 6].

Таким чином, штучний інтелект може стати важливим інструментом досягнення глобальних цілей. Він сприяє ефективнішому управлінню ресурсами, розвитку систем охорони здоров'я, впровадженню концепції «розумних міст», удосконаленню освітніх платформ. Водночас надмірна залежність від цифрових технологій може призвести до зниження рівня критичного мислення та поступового витіснення людини з процесу прийняття рішень.

Проте поряд із позитивними результатами виникають і нові проблеми. Серед них – кіберзагрози, поширення дезінформації та порушення конфіденційності персональних даних [7, 8]. Тому питання етичного та правового регулювання штучного

інтелекту є надзвичайно актуальним. Необхідно розробляти міжнародні стандарти та механізми контролю за використанням таких технологій. Лише поєднання технологічного прогресу з гуманістичними цінностями дозволить забезпечити сталий розвиток суспільства та мінімізувати можливі ризики цифрової трансформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року. <https://mcsc.gov.ua/news/strategiya-ministerstva-kultury-ta-informacziynoyi-polityky-ukrayiny-z-rozvytku-mediagramotnosti-na-period-do-2026-roku/>
2. Майбородіна Н. В., Герасименко В. П. Використання штучного інтелекту в підготовці майбутніх агрономів. Всеукраїнська науково-практична конференція «Міжгалузеві наукові дослідження: можливості та варіанти впровадження» 11 грудня 2025. С. 13–16.
3. Герасименко В. П., Майбородіна Н. В. Інтелектуальна система контролю величини струму витoku електрообладнання в теплиці. Міжнародна міжгалужева конференція «Стратегія розвитку агроноволтаїки: стан виклики та кроки впровадження в Україні 8 квітня 2025 року м. Київ С.317–321.
4. K. Pan, L. Wang, L. Zhang. A Study on Enhancing the Information Security of Urban Traffic Control Systems Using Evolutionary Game Theory. Electron. 2023, (12), № 23, DOI: 10.3390/electronics12234856.
5. Буйницька, О., Василенко, С. Корпоративний стандарт цифрової компетентності викладача університету. Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету», 2022, 12, 1–20. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2022.121>
6. Полякова Є. Використання штучного інтелекту в освіті. *Актуальні питання інформаційної діяльності: теорії та інновації* : зб. матеріалів Х Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 20 бер. 2025 р. Одеса, 2025. С. 381–386.
7. Bhosale, S. Roychowdhury. A Survey of Cybersecurity Challenges and Mitigation Techniques for Connected and Autonomous Vehicles. IEEE Transactions on Intelligent Vehicles. 2024, (18). DOI 10.1109/TIV.2024.3493938
8. Майбородіна Н. В., Грищенко В. С., Коваленко К. С. Медіаграмотність та інформаційна безпека України. Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Нові горизонти розвитку бізнесу в умовах сучасних викликів. євроінтеграційні механізми безпечного функціонування і розвитку агроєкосистем» 7 листопада 2025 року Харків С. 437– 440.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ЯК СИМПТОМИ КРИЗИ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Ольга ЖОГЛО

Олександр ЧЕРНЕНКО, кандидат медичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України

Глобальним проявом сучасної антропологічної кризи є відносини між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються. Багато дослідників вважають, що в цей час ця проблема не менш значуща, ніж екологічна. У розвинених країнах живе приблизно чверть населення Землі, яке споживає три чверті загальносвітової продукції, а в країнах, що розвиваються, – три чверті населення планети, на частку яких припадає лише одна чверть світового суспільного продукту [1].

Ця глобальна проблема загострюється ще й тому, що феноменальний науково-технічний прогрес людства в XX столітті надзвичайно гостро поставив проблему ресурсів і джерел енергії. У широкому сенсі під ресурсами розуміють весь навколишній світ. Практично поняття ресурси включає в себе ті речовини і сили природи, які на цьому етапі розвитку можуть бути використані суспільством. Розміри планети мають кінцевий обсяг, життя зірок, в тому числі Сонця, не вічне, відповідно до сучасних поглядів кінцевий і наш Всесвіт, тому всі ресурси можуть бути вичерпані [2].

Таким чином, глобальні проблеми сучасності, ставлячи питання щодо виживання людства, ставлять під сумнів і тип прогресу, реалізований в попередньому техногенному розвитку. За наявними прогнозами, в разі збереження існуючих тенденцій розумне життя може зникнути з лиця Землі вже у XXI столітті. Причому раніше за всіх наближення глобальної катастрофи відчує населення країн, що розвиваються, а призводить до цієї катастрофи техногенний шлях розвитку [1, 2].

З розвитком техногенної цивілізації з величезною швидкістю почав зростати темп соціальних змін. Машинні технології багаторазово підвищили продуктивність праці, змінили виробництво та умови життя мільярдів людей. Однак найголовніша зміна пов'язане із зміною системи цінностей. Для техногенної цивілізації система цінностей і життєвих змістів включала особливий погляд на людину та її роль у світі. До таких цінностей відносяться уявлення про людину як діяльну істоту, яка протистоїть природі, і призначення якої полягає в перетворенні природи; розуміння природи як неорганічного світу, що представляє особливе закономірно впорядковане поле об'єктів, які виступають матеріалами і ресурсами для людської діяльності; пріоритет ідеалу вільної індивідуальності, автономної особистості; інновації і прогрес; науку, яка дає знання про закони зміни об'єктів (наукову раціональність, науково-технічний погляд на світ); особливе розуміння влади і сили, влада не лише над людиною, а, насамперед, над об'єктами [3].

Як і будь-яка інша, техногенна цивілізація у відповідності із своїми цінностями визначає основні напрями змін, що відбуваються в розвитку людства, прискорюючи або сповільнюючи їх. «Людина в техногенній цивілізації й хотіла б не рватися до соціально нових об'єктивацій, та визначення її соціальної значущості вимагає цього. Живучи в суспільстві, особистість визначає свою значущість за правилами цього суспільства. І якщо в техногенному суспільстві значущість особистості визначається соціальною новизною її об'єктивації, то бажаючи бути значущою у цьому суспільстві, особистість прагнучим до об'єктивної новизни». Разом з тим, кожна культурна підсистема зберігає свої внутрішні особливості.

Отже, незважаючи на свої особливості, техногенна цивілізація має певні ознаки, загальними для всіх цивілізацій: вона будується на певних цінностях, які реалізуються протягом усього періоду її існування; у своєму розвитку вона проходить певні етапи: генезис, розвиток, розквіт, занепад і загибель; усередині техногенної цивілізації існують сторонні групи з власною культурою, що не цілком збігається з культурою основної цивілізації [3].

Технічний розвиток призводить до збільшення масштабів технологічних процесів і включених до них елементів природного середовища, що в свою чергу призводить до розростання центрів техногенного середовища і (через обмеженість розмірів поверхні Землі та її ресурсів), витіснення ними природних ландшафтів і зміни природних процесів. Компонентами техногенного середовища постають «технічні об'єкти і технологічні процеси, система об'єктів забезпечення індустріального та аграрного виробництва (виробнича інфраструктура); поселення – центри штучного оточуючого середовища та комунікації, що їх поєднують (інфраструктура життєдіяльності людей); технічні вироби; вироблені промисловістю хімічні речовини і

відходи виробництва, які потребують утилізації; біологічні комплекси, що вийшли з-під впливу біосферних закономірностей та керуються технічними засобами».

Зазначимо, що тільки на рівні трансформацій природних систем, обумовлених відходами техногенної діяльності, можна помітити глобальний характер техногенного середовища. До того ж варто відзначити, що існують глобальні соціокультурні впливи технологій (особливо інформаційних): наявність світового ринку, система глобальної інформації, формування в технологічному світі загальних (технологічно забезпечуваних) інтересів і потреб.

Отже, приходимо до наступних висновків.

1. Техногенна цивілізація заснована на постійній зміні природи і суспільства за рахунок генерації та впровадження нових наукових знань. Основні цінності цивілізації включають перетворюючу діяльність людини, панування над природою і соціальними обставинами, а також орієнтацію на прогрес і майбутнє. Техногенна цивілізація має високий рівень розвитку і динамічності, але вона також приносить агресивний вплив на традиційні суспільства та викликає глобальні проблеми.

2. Глобальні проблеми сучасності включають загрозу зброї масового ураження, екологічну кризу та антропологічну кризу. Збройна гонка, світові війни, забруднення навколишнього середовища, зміна клімату, відчуження людини від своєї діяльності та інші проблеми загрожують як сучасному, так і майбутнім поколінням.

3. Цінності техногенної цивілізації включають підкреслення переваги людської діяльності над природою, важливість наукових знань, інновацій і прогресу, а також владу над об'єктами. Цикл розвитку цивілізації включає генезис, розвиток, розквіт, занепад і загибель.

4. Постіндустріальне суспільство відрізняється пріоритетом теоретичних знань, інформаційною технологією та грою між людьми. Основна його стратегія - розвиток нових технологій, економічне та соціальне зростання.

5. Техногенна цивілізація має проблеми, які ставлять під сумнів її життєздатність. Потрібно шукати нові шляхи розвитку, що враховуватимуть екологічні, соціальні та етичні аспекти [2, 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобальні проблеми сучасності: підручник / [кол. авт.]; за ред. В. С. Бакірова, А. П. Голікова, О. А. Довгаль, В. А. Пересадько, В. І. Сідорова. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 632 с.
2. Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 21-27.
3. Цивілізаційні трансформації сучасності: навч. посібник / Уклад. К. В. Ніколенко. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 106 с.

FEATURES OF MODERN INTERNATIONAL LAW

Mariia ZHUGAN, NNI operational rescue forces, PBk-24-3

*NC – Olha DULGEROVA, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
National University of Civil Defense of Ukraine*

International law at the beginning of the 21st century has reached a high level of development. Having absorbed the spirit of centuries, it has established in its basic principles

the highest standards of goodness and justice. However, despite the high degree it has reached, there are still a number of problems that slow down its progressive development.

Modern international law declares the prohibition of aggressive, aggressive wars, violent methods of resolving interstate disputes [1].

Modern international law can be characterized by a number of positive features. Firstly, international law aims to limit the right of a state to wage war and transform the coordination of actions of sovereign states into systems of cooperation and achievement of mutual benefit. Secondly, there has been a transition from the coexistence of states to cooperation between them - with the aim not only of achieving international peace and security, but also of promoting the implementation of social and political ideas, which is expressed in the spread of international global and regional organizations. Thirdly, the legal status of an individual in international law has been enhanced, which is manifested in the creation of an international legal mechanism for the protection of human rights. Fourthly, the mechanism for implementing the norms of international law has been improved both at the international and national levels, obligations have emerged, in the observance of which all states have the right to participate. Fifthly, the principle of democracy has been approved in international law, according to which only a state that meets generally accepted standards of democracy can be a full member of the international community.

It is impossible not to notice that modern international law is full of many contradictions, complex nuances and problematic issues [2].

1. The principle of sovereign equality of states, large and small, enshrined in the UN Charter, was violated by the same Charter, since five major powers were granted rights that no other UN member states had. These are permanent members of the Security Council, which have the right of veto and are thus entitled to significantly influence the development of world events. Other UN member states do not have such rights. If at the time of the creation of the UN this was explained by the contribution of major powers to the defeat of fascism, then later this factor lost its relevance

2. For modern international law, the basic principles remain unchanged, including the principle of inviolability of borders, inviolability of state territory, non-interference in internal affairs, etc. These principles are considered the basis of international law. They are considered. But with the tacit consent or even approval of the world community, they are increasingly ignored. This is manifested in both small and large actions. An example is Russia's full-scale invasion of Ukraine on February 24, 2022, thereby violating state borders and territorial integrity.

Other similar examples can be cited. The conclusion suggests itself that the last decade shows that the norms and principles of international law are being replaced by completely different principles oriented towards the modern idea of morality and justice.

3. It is appropriate to recall that at the XV session of the UN General Assembly, the "Declaration on the Granting of Independence to Colonial and Dependent Peoples" was adopted, which proclaimed the need to immediately and unconditionally put an end to colonialism in all its forms and manifestations. In the domestic literature of those years, it was noted that "colonialism is incompatible with international law." It turns out that it is compatible.

In 1982, an armed conflict broke out between Great Britain and Argentina over the Malvinas (Falkland) Islands. The conflict was in the nature of a dispute over the preservation by Great Britain of the right to possess the colony, which the said islands had been since 1833. At one time, the islands were included in the list of colonial territories to which the UN Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples applies. Great Britain's actions contradicted the Declaration, but this did not stop it. Another colony of Great Britain is Gibraltar, captured in 1704. Spain's long-standing negotiations with Great Britain on the return of Gibraltar have encountered a stubborn reluctance to part with the

colony. According to the 1975 treaty, confirmed in 1979, the Chinese territory of Macau (Macau until 1999) is under the administration of Portugal. East Timor has been a province of Indonesia since 1976, following an armed occupation in 1975. Iran, without sufficient justification, occupies the islands of Big and Small Tombs in the Persian Gulf, as well as Abu Musa, which belong to the United Arab Emirates. When in 2002 Morocco tried to return the tiny island of Peregil, located off the Moroccan coast, held by Spain, Spain used armed forces, and although the European Union showed some restraint in this conflict, its representative declared that the territory of Spain, including the island of Peregil, was the territory of the European Union. Thus, the Spanish claims were supported by all the authority of the European Union.

Of course, the current colonialism is not similar to the African colonialism of the 60s, but the conflicts that arise from time to time indicate the need to regulate international relations in accordance with international law.

4. The law of war in international law has been formed since ancient times and is now one of the most developed branches of law. But, perhaps, war in the old, traditional sense - as an armed confrontation between two or more states - is a thing of the past. The main current evil and the cause of armed conflicts - international terrorism is not confined within the framework of the state, state borders. This evil has become international, or perhaps, more precisely - extra-state.

5. Finally, we must mention armed intervention in the affairs of other states. Of course, the activities of peacekeeping forces, which are introduced at the request of the states themselves concerned or on the basis of Security Council decisions to maintain peace or to enforce peace, do not raise objections. The activities of armed forces, for example, to restore the statehood and sovereignty of Kuwait, do not raise objections. But the barbaric bombing of peaceful objects in Yugoslavia, which was sanctioned by NATO, caused condemnation by a significant part of the world community [3].

International relations in the 21st century will develop and change, responding to new challenges of the time. And international law will develop with them and stand guard over these values, ensuring their effective protection. To do this, it must fulfill certain tasks that have arisen before it in the 21st century. For example, it must ensure peace and security throughout the world and promote nuclear disarmament. In the 21st century, when the planet has accumulated more nuclear potential than is necessary for its complete destruction, the issue of peace and security is particularly acute. Therefore, there will be a tendency to create a more influential, centralized and strong body. And the international law of the 21st century, as the law of peace, will grant more and more powers to the UN Security Council, which will serve as the guardian of peace throughout the world.

REFERENCES

1. Formation and characteristics of modern international law. [Electronic resource] // State Tax University. – 502. – Resource access mode: <https://studfile.net/preview/5013453/page:3/>.
2. Bloshchanevych a. V. Problems and prospects of the development of international law in the 21st century / Bloshchanevych a. V. – Kyiv, 2012
3. Problems of modern international law [Electronic resource] // Handbook for business students. – 2008. – Resource access mode: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7485.html>.

ЗНАЧЕННЯ ВЕЛИКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ СВІТОВИХ ТРАНСПОРТНИХ МЕРЕЖ

Сергій ЗАІКІН, ТЛ-1 група

НК – Анна КАРПАНЬ, PhD

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Епоха Великих географічних відкриттів стала важливим етапом у розвитку світової цивілізації та суттєво вплинула на формування міжнародних економічних і транспортних зв'язків. Відкриття нових земель, морських шляхів та торговельних маршрутів сприяло розширенню географічних знань, активізації міжнародної торгівлі та розвитку мореплавства. Саме в цей період були закладені основи формування глобальної транспортної системи, яка забезпечувала зв'язок між різними континентами та сприяла обміну товарами, культурою і технологіями.

Великі географічні відкриття стимулювали розвиток морського транспорту, удосконалення навігаційних засобів і будівництво нових типів суден. Це, у свою чергу, сприяло формуванню нових транспортних маршрутів, що поєднали Європу, Азію, Африку та Америку. Таким чином, дослідження значення Великих географічних відкриттів для розвитку світових транспортних мереж є важливим для розуміння процесів становлення сучасної глобальної транспортної системи.

Удосконалення навігаційних засобів, поява точніших морських карт і розвиток мореплавства стали важливими передумовами Великих географічних відкриттів. Значну роль відіграло і зростання економічних потреб європейських держав, які прагнули розширити торговельні зв'язки та знайти нові шляхи до країн Сходу. Географічні відкриття XV–XVII ст. були тісно пов'язані з процесом первинного накопичення капіталу, що сприяв переходу європейського суспільства від феодального до капіталістичного способу виробництва. Освоєння нових територій, встановлення торговельних маршрутів і використання природних ресурсів нововідкритих земель стали важливими чинниками формування світового ринку та колоніальної системи.

Найвизначніші морські експедиції, здійснені європейськими мореплавцями у XV–XVII ст., отримали назву Великих географічних відкриттів, оскільки вони мали значний вплив на подальший розвиток світової економіки, науки та транспорту. Серед основних причин цих подорожей були зростання товарного виробництва, пошук нових ринків збуту, дефіцит дорогоцінних металів у Європі та прагнення знайти прямий морський шлях до Індії і країн Східної Азії, уникаючи посередництва східних торговців.

Важливу роль у започаткуванні океанських експедицій відіграли держави Піренейського півострова – Португалія та Іспанія. Саме португальські мореплавці у XV ст. розпочали активне дослідження узбережжя Африки. Значний внесок у розвиток цих подорожей зробив принц Енріке Мореплавець, який організовував експедиції та сприяв розвитку мореплавства. У першій половині XV ст. португальці відкрили Мадейру, Азорські острови, Канарський архіпелаг та просунулися вздовж західного узбережжя Африки. У 1488 р. мореплавець Бартоломео Діаш обігнув південну частину Африки та відкрив мис Доброї Надії, що стало важливим кроком до відкриття морського шляху в Індію [1, с. 61-62].

Згодом португальські експедиції продовжили освоєння нових територій. Під час подорожі Педру Кабрала у 1500 р. було відкрито узбережжя Бразилії, а також створено систему торговельних пунктів у різних частинах світу, зокрема в Мозамбіку, Гоа, Малакці та на Молуккських островах [3].

Однією з найвідоміших постатей епохи Великих географічних відкриттів був Христофор Колумб. Прагнучи знайти коротший морський шлях до Індії, він запропонував здійснити подорож на захід. Після тривалих пошуків підтримки його експедицію профінансували іспанські монархи. У 1492 р. Колумб вирушив у плавання і досяг островів Карибського моря, відкривши для європейців нові землі. Хоча сам він був переконаний, що прибув до Індії, ці подорожі стали початком відкриття нового континенту – Америки. Пізніше, після досліджень Амеріго Веспуччі, стало зрозуміло, що мова йде про нову частину світу, яка згодом отримала назву Америка.

Значний внесок у розвиток океанських маршрутів зробив і португальський мореплавець Васко да Гама. У 1497–1498 рр. його експедиція здійснила плавання з Європи до Індії, обігнувши Африку. Це відкриття сприяло встановленню постійного морського торговельного шляху між Європою та країнами Азії і стало важливим етапом розвитку міжнародної торгівлі [1, с. 62-63].

Важливу роль у здійсненні далеких морських подорожей відіграли технічні нововведення. Зокрема, широке застосування каравел – швидких і маневрених суден – значно розширило можливості морського транспорту. Використання компаса, астролябії та вдосконалених морських карт дозволяло точніше визначати координати суден і впевненіше орієнтуватися в океані [3]. Завдяки цим досягненням європейські мореплавці змогли здійснювати тривалі океанські подорожі.

Важливим етапом дослідження світового океану стала перша навколосвітня подорож, здійснена експедицією Фернана Магеллана у 1519–1522 рр. Під час цієї експедиції було відкрито протоку, яка нині носить його ім'я, а також здійснено перехід через Тихий океан. Хоча сам Магеллан загинув під час подорожі, його експедиція довела можливість кругосвітнього плавання та підтвердила уявлення про кулясту форму Землі [1, с. 64].

Пізніше розвиток океанських маршрутів продовжив англійський мореплавець Френсіс Дрейк, який у 1577–1580 рр. здійснив другу навколосвітню подорож. Його експедиція продемонструвала стратегічне значення океанських шляхів і посилила боротьбу європейських держав за контроль над морськими транспортними маршрутами [4].

Таким чином, Великі географічні відкриття суттєво змінили уявлення про світ і сприяли формуванню глобальної системи морських шляхів. Вони стали важливим чинником розвитку міжнародної торгівлі, транспорту та економічних зв'язків між континентами, а також заклали основи формування світового ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайличенко О. Історія науки і техніки: Навчальний посібник. Суми: СумДПУ, 2013. 346 с.
2. Валах М. Історія географії : навч. посібник . Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 338 с.
3. Мальська М., Паньків Н., Ховало А. Історія розвитку туризму: навч. посібник. Львів, 2020. 117 с.
4. Хто здійснив другу навколосвітню подорож? URL: <https://dovidka.biz.ua/hto-zdiysniv-drugu-navkolosvitnyu-podorozh/> (дата звернення 6.03.2026)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

Олег ЗИНЧУК, ННІПФПКП, ПД-21 група

Андрій ПОЛЯК, ННІПФПКП, ПД-21 група

НК – Лідія СУКМАНОВСЬКА, кандидат юридичних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Одним із провідних напрямів діяльності держави, спрямованих на підтримання правопорядку в суспільстві, є правоохоронна діяльність. Вона являє собою особливу форму реалізації повноважень державних органів і посадових осіб, що охоплює запобігання правопорушенням, їх припинення, а також застосування заходів державного примусу чи громадського впливу до осіб, які порушують вимоги закону. Початок повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та запровадження Указом Президента України 24 лютого 2022 року правового режиму воєнного стану поставили державу перед необхідністю виконання низки нових завдань, нехарактерних для умов мирного часу. Водночас навіть за надзвичайних обставин ці завдання мають реалізовуватися з максимальною ефективністю. Запровадження воєнного стану спрямоване на досягнення кількох ключових стратегічних цілей, зокрема нейтралізацію загроз національній безпеці, забезпечення захисту суверенітету й територіальної цілісності держави, організацію відсічі збройній агресії а також у гарантуванні безпеки громадян і забезпеченні їх захисту від будь-яких посягань на права та свободи [1, 21]. За сучасних умов цей правовий режим істотно впливає на всі сфери державного управління, у тому числі й на здійснення правоохоронної діяльності.

З огляду на зазначене, проблема забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану є особливо актуальною. Воєнні дії, зміни у суспільному житті та розширення повноважень органів державної влади потребують ефективного правового реагування та належної організації роботи правоохоронних органів. Саме тому ця тема привертає увагу багатьох науковців, які досліджують різні аспекти забезпечення правопорядку, зокрема діяльність правоохоронних органів і дотримання прав громадян.

На підставі аналізу існуючих наукових підходів до тлумачення понять «правоохоронна діяльність» та «правовий режим воєнного стану» Н. Бобро пропонує таке визначення категорії «правоохоронна діяльність в умовах правового режиму воєнного стану»: у широкому значенні вона охоплює діяльність усіх органів державної влади та недержавних інституцій, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, дотримання законності та підтримання правопорядку з урахуванням особливостей, встановлених правовим режимом воєнного стану; у вузькому розумінні правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану полягає у функціонуванні спеціально уповноважених органів, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод громадян та забезпечення законності в межах наданих повноважень і визначених законодавством процедур [2, 488].

Компетенцію правоохоронних органів України в умовах дії правового режиму воєнного стану аналізує, зокрема, Т. Лисько. У своїй статті вона звертає увагу на те, що запровадження воєнного стану зумовило оновлення, а в окремих аспектах і розширення повноважень правоохоронних органів, що є об'єктивною необхідністю для забезпечення належного рівня правопорядку та внутрішньої безпеки держави. Особливий правовий режим воєнного стану передбачає суттєве посилення ролі правоохоронних органів у сфері охорони громадського порядку, розширення форм і напрямів їх взаємодії з військовим командуванням та військовими адміністраціями, а також використання додаткових сил, засобів і спеціальних режимів несення служби.

Водночас авторка наголошує, що навіть за умов збройної агресії реалізація розширених повноважень не може виходити за межі законодавчо визначеної компетенції, оскільки це створює ризики порушення прав і свобод людини. У зв'язку з цим дослідниця робить висновок, що чітке нормативне визначення компетенції правоохоронних органів в умовах воєнного стану виступає важливою гарантією законності їх діяльності та ефективного забезпечення правопорядку і є одним із ключових викликів для правоохоронної системи України в період збройної агресії [3, 121].

На думку Н. Пархоменко, одним із ефективних засобів підтримки правопорядку під час воєнного стану є упорядкування законодавства. Вчена вважає, що неналежна якість правового забезпечення регулювання суспільних відносин може призвести до уповільнення процесів державотворення, порушення принципу законності та дестабілізації правопорядку в державі. Як наслідок, це може зумовити неспроможність держави відновити територіальну цілісність і суверенітет, а також належним чином гарантувати й захистити права людини та її законні інтереси. У зв'язку з цим одним із важливих завдань суб'єктів правотворчої діяльності, поряд із поточною роботою з розроблення та ухвалення нормативно-правових актів, є систематизація й упорядкування чинного законодавства [4, 9].

Н. Котенко досліджує обмеження прав і свобод громадян у воєнний час, використовуючи міжнародний трискладовий тест, який складається з трьох питань. Якщо на всі відповіді дається позитивна відповідь, запроваджене обмеження вважається допустимим. Як приклад вона розглядає обмеження права на вільне пересування. Воно є законним, оскільки відповідає статті 64 Конституції України; необхідним для забезпечення ефективності мобілізаційних заходів та захисту від збройної агресії; пропорційним, адже обмеження відповідає меті захисту територіальної цілісності держави. І доходить висновку, що конституційні обмеження прав і свобод – це встановлене законом звуження прав, що здійснюється для захисту інтересів суспільства і держави на підставі Конституції України та інших нормативно-правових актів [5, 56-57].

О. Салманов серед ключових викликів, що постають перед Україною в умовах дії правового режиму воєнного стану, виокремлює такі:

- потреба в швидкому та ефективному реагуванні на збройну агресію із одночасним забезпеченням громадського порядку;
- необхідність гарантування дотримання прав і свобод людини навіть за умов запровадження додаткових обмежень;
- забезпечення населення своєчасною, зрозумілою та доступною інформацією щодо змін у правовому режимі та їх впливу на повсякденне життя громадян.

Вдосконалення правового режиму воєнного стану в Україні науковець вбачає у впровадженні ефективної системи комунікації між органами державної влади та суспільством, що сприятиме зниженню рівня соціальної напруги та зміцненню довіри до рішень і дій держави. Водночас наголошує на необхідності дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, які допускають певні обмеження в умовах воєнного стану, але встановлюють чіткі межі їх застосування [6, 488].

Таким чином, забезпечення правопорядку в умовах дії правового режиму воєнного стану є одним із пріоритетних завдань держави, що зумовлює трансформацію правоохоронної діяльності та механізмів державного управління. Воєнний стан поставив перед правоохоронними органами нові завдання, спрямовані на протидію збройній агресії, захист суверенітету й територіальної цілісності України та гарантування безпеки громадян.

Правоохоронна діяльність у цей період охоплює як діяльність органів державної влади й інших інституцій у сфері забезпечення законності та правопорядку, так і функціонування спеціально уповноважених правоохоронних органів у межах

визначеної законодавством компетенції. Вирішальне значення має чітке нормативне визначення та реалізація повноважень правоохоронних органів, оновлення яких є об'єктивно необхідним, проте можливим виключно за умови дотримання принципу законності.

Ефективність забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану значною мірою залежить від належного рівня правового регулювання та впорядкування законодавства, недоліки якого можуть призводити до порушення законності й дестабілізації правопорядку. Водночас обмеження прав і свобод людини допускаються лише за умови їх законності, необхідності та пропорційності відповідно до Конституції України та міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Серед основних викликів забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану є потреба в оперативному реагуванні на безпекові загрози, ефективній взаємодії правоохоронних органів із військовим командуванням і військовими адміністраціями, а також налагодженні дієвої комунікації між державою та суспільством. Отже, забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, поєднання безпекових заходів із дотриманням принципу законності та прав людини, що є необхідною передумовою зміцнення внутрішньої безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусаров, С. М. Щодо проблеми забезпечення прав громадян у діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., м. Вінниця, 7 груд. 2022 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця, 2022. С. 21–23. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/15612>
2. Бобро Н. В. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в контексті дії воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ* : зб. наук. праць. 2025. № 4 (111). Харків, 2026. С. 484–491. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.4.39>
3. Лисько Т. Д., Левченко А. С. Компетенція правоохоронних органів під час дії правового режиму воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023, Вип. 2. С. 121–125. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.20>
4. Пархоменко Н. М. Упорядкування законодавства як засіб забезпечення правопорядку. *Забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану та мировідбудови* : зб. наук. ст. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф., м. Житомир, 21 квіт. 2023 р.) / Мін-во освіти і науки України, Поліський нац. ун-т. Житомир, 2023. С. 8–11. URL: <https://surl.lu/ltcwxtm>
5. Котенко Н. М. Аналіз встановлених обмежень прав та свобод у зв'язку із воєнним станом. *Забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану та мировідбудови* : зб. наук. ст. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф., м. Житомир, 21 квіт. 2023 р.) / Мін-во освіти і науки України, Поліський нац. ун-т. Житомир, 2023. С. 55–57. URL: <https://surl.lu/ltcwxtm>
6. Салманов О. В. Забезпечення правопорядку в умовах правового режиму воєнного стану: досвід України та міжнародні практики. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 30-річчю Харк. нац. ун-ту внутр. справ у статусі університету, м. Вінниця, 22 листоп. 2024 р. Вінниця : ХНУВС, 2024. – С. 103-105. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/23212>

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ВИМІР МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

*Єлизавета ІВАНОВА, факультет харчових технологій та управління
якістю продукції АПК, ХТ-220016*

Оксана ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Агропромисловий сектор дедалі активніше інтегрується у світовий економічний простір. Міжнародна співпраця, розвиток експортно-імпортних відносин, участь у міжнародних проєктах, наукових дослідженнях і програмах академічної мобільності зумовлюють необхідність підготовки фахівців, здатних ефективно взаємодіяти з представниками різних культур. У цьому контексті особливої ваги набуває міжкультурна компетентність як важливий компонент професійної підготовки майбутніх фахівців агропромислового сектору, що передбачає усвідомлення належності до рідної культури, розуміння її унікальності, визнання цінності інших культур, яке формується на основі міжкультурного зіставлення [2].

Міжкультурна комунікація розглядається як процес взаємодії представників різних культур, що передбачає обмін інформацією, цінностями, досвідом та професійними знаннями. Вона ґрунтується на розумінні культурних особливостей партнерів по комунікації, здатності враховувати національно-культурні відмінності та адаптувати власні комунікативні стратегії до специфіки іншого культурного середовища. Для фахівців агропромислового сектору це особливо важливо, оскільки їхня професійна діяльність часто пов'язана зі співпрацею з міжнародними компаніями, участю у міжнародних виставках, переговорах, спільних дослідницьких проєктах та обміні інноваційними технологіями.

Міжкультурні відносини у ХХІ столітті науковці розглядають крізь призму глобалізаційних чинників. Дослідники наголошують, що попри позитивний вплив глобалізації, (збагачення культур, розширення можливостей, спрощення спілкування між культурами, виникнення нового типу мислення), інноваційні засоби масової комунікації водночас спричиняють низку духовних та психологічних проблем, передусім адаптування до них людини [1].

Формування навичок міжкультурної комунікації у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі передбачає інтеграцію міжкультурного компонента у зміст освітніх програм. Значну роль у цьому відіграє вивчення іноземних мов професійного спрямування, що дає можливість студентам опановувати не лише фахову термінологію, а й культурні особливості професійної комунікації у міжнародному середовищі. Опанування іноземної мови сприяє розвитку здатності до міжкультурного діалогу, розширює можливості доступу до міжнародних наукових джерел, професійних мереж і сучасних аграрних технологій.

Важливим аспектом формування міжкультурної комунікативної компетентності є ознайомлення студентів із культурними нормами ділового спілкування, етикетом міжнародних переговорів, особливостями професійної взаємодії в різних країнах. Розуміння відмінностей у стилях комунікації, прийнятті рішень, організації роботи та веденні бізнесу дозволяє уникати комунікативних бар'єрів і сприяє налагодженню ефективної співпраці з іноземними партнерами.

Суттєву роль у розвитку міжкультурної комунікації відіграє використання інтерактивних форм навчання, таких як аналіз професійних кейсів, моделювання ситуацій міжнародного ділового спілкування, участь у міжнародних проєктах,

вебінарах, студентських конференціях та програмах академічного обміну. Такі освітні практики сприяють формуванню практичних навичок комунікації у міжкультурному середовищі, розвитку критичного мислення та здатності до адаптації в умовах культурного різноманіття.

Окрім комунікативного аспекту, міжкультурна комунікація сприяє формуванню у майбутніх фахівців агропромислового сектору таких важливих особистісних якостей, як толерантність, відкритість до нових культурних досвідів, готовність до співпраці та повага до культурного різноманіття. Ці якості є важливими для успішної професійної діяльності у міжнародному середовищі, де ефективність співпраці значною мірою залежить від здатності до конструктивного діалогу та взаєморозуміння.

Отже, міжкультурна комунікація відіграє важливу роль у професійній підготовці фахівців агропромислового сектору. Її розвиток сприяє підвищенню конкурентоспроможності випускників на міжнародному ринку праці, розширює можливості професійної реалізації та забезпечує ефективну участь у глобальних процесах розвитку аграрної галузі. У зв'язку з цим актуальним завданням сучасної вищої освіти є створення умов для системного формування міжкультурної комунікативної компетентності студентів, що відповідає вимогам глобалізованого професійного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарлицька Т. Формування міжкультурної компетентності як одна з умов запровадження європейських стандартів мовної світи URL : <https://www.semanticscholar.org/paper>.
2. Demianenko O., Moroz T. Formation of Intercultural Competence in the Process of Implementing the Multilingual Education Model. URL : <https://www.researchgate.net/publication/376583551>.

ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ БЛАГОДІЙНОГО ФАНДРЕЙЗИНГУ: ЦИФРОВА КОНВЕРГЕНЦІЯ ТРАДИЦІЙНОГО МЕЦЕНАТСТВА ТА КРАУДФАНДИНГУ

*Олексій КАЛЮЖНИЙ, факультет гуманітарних технологій, група СЗ 2210ск
НК – Світлана АРХИПОВА, доктор педагогічних наук, професор
Черкаський державний технологічний університет*

У сучасних умовах глобальної цифровізації та загострення соціогуманітарних викликів, благодійний фандрейзинг трансформується з простого механізму збору коштів у складну систему соціально-технологічних комунікацій. Актуальність дослідження інструментарію фандрейзингу зумовлена необхідністю пошуку нових стійких моделей фінансування соціальних проєктів в умовах економічної нестабільності. Традиційні форми благодійності, які десятиліттями базувалися на меценатстві та філантропії великого капіталу, сьогодні проходять етап конвергенції з цифровими технологіями, що породжує принципово нові інструменти залучення ресурсів, такі як краудфандинг, соціальні інвестиції та криптофілантропія [1, 18].

Історично благодійність в Україні завжди мала глибоке коріння, втілене у традиційному меценатстві, яке слугувало фундаментом для розвитку національної ідентичності. Яскравим прикладом є діяльність родини Терещенків, чиї фінансові ресурси спрямовувалися на будівництво лікарень, притулків та освітніх закладів, що фактично заклало основи соціальної інфраструктури тогочасного суспільства. Їхній

підхід базувався на принципі «співчуття до ближнього», де меценатство виступало не як одноразова акція, а як стратегічна програма підтримки незахищених верств населення. [2, 42]. Не менш вагомим був внесок родини Ханенків, які зосередили свої зусилля на культурному фандрейзинзі. Створення унікальних мистецьких колекцій та відкриття публічних музеїв стало актом інтелектуального меценатства, спрямованого на збереження національної пам'яті. Для Богдана та Варвари Ханенків благодійність була актом особистої відповідальності перед майбутніми поколіннями, що є класичним прикладом ціннісно-орієнтованого фандрейзингу. Окреме місце в історії українського доброчинства посідає родина Симиренків, які демонстрували модель меценатства через підтримку науки та літератури. Фінансування видання «Кобзаря» Тараса Шевченка та підтримка наукових розробок у галузі агрокультури свідчать про те, що меценатство родини Симиренків було спрямоване на розвиток інтелектуального капіталу нації. Ці приклади підтверджують, що традиційне меценатство як вид фандрейзингу характеризується не лише довгостроковістю та стратегічністю, а й глибоким патріотизмом, де індивідуальна воля заможного донора ставала рушійною силою суспільного прогресу [2, 45].

Трансформація вітчизняного меценатства у XXI столітті зумовила появу нових масштабних моделей благодійності, які реалізуються через персоналізовані фонди великого бізнесу. Сучасний етап розвитку філантропії в Україні пов'язаний із діяльністю таких інституцій, як Фонд Віктора Пінчука та Фонд Ріната Ахметова, які демонструють перехід від разової допомоги до реалізації системних загальнонаціональних проєктів.

Діяльність Фонду Віктора Пінчука є прикладом інтелектуального меценатства сучасності, де основний акцент робиться на підтримці талановитої молоді (програма «Завтра.UA»), розвитку сучасної культури та міжнародній адвокації інтересів України. Це модель «м'якої сили» у фандрейзингу, де ресурси спрямовуються на формування майбутнього людського капіталу та інтеграцію українського суспільства у глобальний контекст.

У свою чергу, Фонд Ріната Ахметова представляє модель масштабної гуманітарної логістики та адресної допомоги. Його діяльність, особливо в кризові періоди, демонструє можливості приватного капіталу в оперативному розв'язанні гострих соціальних проблем – від медичної допомоги до підтримки сирітства (програма «Сирітству – ні!»). Це підтверджує, що сучасний великий бізнес в Україні стає повноцінним суб'єктом соціальної політики, використовуючи професійні фандрейзингові інструменти для управління благодійними ресурсами.

Така еволюція – від меценатства окремих родин минулого до потужних благодійних фондів сучасності – свідчить про професіоналізацію сектору. Якщо Терещенки та Симиренки діяли переважно на основі особистої волі, то сучасні фонди використовують стратегічне планування, аудит та міжнародні стандарти звітності, що зближує їх із моделлю соціальних інвестицій [2, 60].

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій став каталізатором появи цифрового фандрейзингу. Ключовою відмінністю інноваційних моделей є демократизація процесу благодійності: тепер суб'єктом допомоги стає не лише великий меценат, а й пересічний громадянин (мікродонор). Краудфандинг – колективне фінансування проєктів через спеціалізовані платформи – став фундаментом для сучасної благодійності. Він дозволяє акумулювати значні ресурси за рахунок невеликих внесків великої кількості людей, забезпечуючи при цьому високий рівень прозорості та підзвітності. Як зазначають дослідники, цифрові платформи дозволяють значно знизити адміністративні витрати на залучення донорів, що робить цей інструмент привабливим для молодих громадських організацій. Окремо варто виділити моделі краудфандингу: від класичних пожертв (donation-based) до моделей із винагородами (reward-based), які активно використовуються для підтримки творчих та соціальних стартапів [3, 112].

Одним із найбільш динамічних інструментів цифрового фандрейзингу є соціальні мережі (Social Media Fundraising). Використання механізмів «peer-to-peer» (рівний-рівному), благодійних зборів у Facebook та Instagram, а також інтеграція платіжних систем безпосередньо в інтерфейси застосунків змінили швидкість реакції суспільства на гуманітарні запити. Важливу роль почав відігравати стрімінговий фандрейзинг, де залучення коштів відбувається під час онлайн-трансляцій у реальному часі. Це дозволяє створювати ефект безпосередньої співпричетності та забезпечує миттєвий зворотний зв'язок. Фахівці наголошують, що успіх у цифровому просторі залежить від здатності фонду генерувати віральний контент, який спонукає користувачів до миттєвої дії, перетворюючи пасивного глядача на активного учасника соціальних змін [3, 145].

Особливої уваги заслуговує поява криптоблагодійності та використання технології блокчейн. Це інструмент нового покоління, який покликаний вирішити фундаментальну проблему благодійності – дефіцит довіри. Блокчейн дозволяє кожному донору в реальному часі відстежити шлях своєї пожертви, що практично виключає можливість нецільового використання коштів. Використання NFT-технологій як цифрових активів для благодійних аукціонів відкриває доступ до нової аудиторії. Західні науковці підкреслюють, що інтеграція криптоактивів у фандрейзингові стратегії стає ознакою інноваційної зрілості некомерційного сектору, дозволяючи залучати ресурси поза межами традиційної банківської системи [4, 70].

Незважаючи на технологічну трансформацію, традиційні інструменти фандрейзингу не зникають, а зазнають суттєвої модифікації. Класичні благодійні заходи – аукціони, бали, ярмарки – сьогодні успішно поєднуються з QR-кодами та безконтактними платіжними терміналами. Конвергенція традицій та інновацій призвела до появи гібридних моделей, де емоційна складова особистого спілкування підкріплюється швидкістю та прозорістю цифрових звітів. Синергія офлайн та онлайн інструментів дозволяє охопити різні покоління донорів – від консервативних меценатів, які цінують персоналізований підхід, до прогресивних міленіалів, які обирають миттєві цифрові транзакції [1, 88].

Ефективність сучасного фандрейзингу також залежить від впровадження «емпатійного маркетингу». Донор сьогодні прагне бачити не статистичні звіти, а реальну історію змін. Використання технологій віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності дозволяє візуалізувати результати допомоги, створюючи глибокий емоційний зв'язок між донором та бенефіціаром. У науковій літературі такий підхід розглядається як частина стратегії вимірювання та демонстрації соціального впливу (social impact), що є критичним фактором для утримання довгострокових партнерів та формування лояльної спільноти навколо благодійної організації [4, 89].

Важливою складовою сучасного процесу є корпоративна соціальна відповідальність (КСВ). Великий бізнес переходить від епізодичних пожертв до стратегічного партнерства з фондами, використовуючи інструменти причинно-орієнтованого маркетингу (cause-related marketing). Це дозволяє акумулювати ресурси для реалізації масштабних загальнонаціональних проєктів, які потребують значних інвестицій та професійної експертизи. Окремим інструментом виступає «matching gift» (співфінансування), коли компанія подвоює внески своїх співробітників, стимулюючи корпоративне волонтерство та культуру благодійності всередині колективу.

Окремим інноваційним інструментом, що набуває популярності, є гейміфікація фандрейзингу. Це включення ігрових механік у процес збору коштів, що дозволяє залучати аудиторію через інтерактивні челенджі, квести та віртуальні нагороди. Наприклад, благодійні забіги або кіберспортивні турніри, де кожен глядач може задонатити під час гри, створюють нову екосистему залучення ресурсів, де розвага конвертується у соціальну користь.

Важливим аспектом сучасного фандрейзингу є дослідження психології «цифрового донора». На відміну від класичного мецената, сучасний благодійник

потребує негайного візуального підтвердження результату (instant feedback). Тому інструменти фандрейзингу сьогодні включають автоматизовані звіти-інфографіки, персоналізовані відеоподяки та системи статусів для постійних жертводавців. Це дозволяє трансформувати разовий донат у довгострокову лояльність, що є критично важливим для сталості соціальних проєктів.

Крім того, сучасний фандрейзинг все частіше використовує інструменти великих даних (Big Data) та штучного інтелекту (AI) для предиктивного аналізу поведінки донорів. Це дозволяє персоналізувати звернення, прогнозувати готовність до повторної пожертви та оптимізувати маркетингові витрати благодійних фондів. Автоматизація розсилок, використання чат-ботів для супроводу донорів та алгоритмічна обробка запитів на допомогу значно підвищують операційну ефективність некомерційного сектору.

Отже, еволюція благодійного фандрейзингу від меценатства до цифрового краудфандингу є свідченням глибинної трансформації соціальної сфери. Головним вектором розвитку стає перехід від «збору грошей» до «інвестування у соціальні зміни». Цифровізація забезпечує прозорість, швидкість та масовість, тоді як традиційні цінності філантропії зберігають етичний фундамент діяльності. Майбутнє галузі пов'язане з подальшою інтеграцією технологій для персоналізації комунікацій та розвитком глобальних цифрових екосистем благодійності. Саме гармонійне поєднання історичного досвіду українського меценатства з інноваційними технологіями дозволить забезпечити сталість гуманітарних ініціатив та ефективно відповідати на виклики сучасності, формуючи нову культуру свідомої благодійності в українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрушенко Ю.М., Дудкін О.В. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проєктів соціально-економічного розвитку. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2014. № 1. С. 172–182. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2014_1_19.
2. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз: монографія. Київ: МАУП, 2005. 440с.
3. Sargeant A., Shang J. Fundraising Principles and Practice. John Wiley & Sons, 2017. 528 p.
4. Arvidson M., Lyon F. Social Impact Measurement and Non-profit Organizations. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2016. Vol. 7. P. 67–91.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Алевтина КАПАЦИНА, ІГН

НК – Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук, доцент

Національний університет «Одеська політехніка»

Стрімкий розвиток цифрових технологій та зростання ролі штучного інтелекту істотно трансформують сучасну систему міжнародних відносин, формуючи нові підходи до забезпечення глобальної та регіональної безпеки. Використання алгоритмів штучного інтелекту у військовій сфері поступово стає важливим елементом стратегічного потенціалу держав, що зумовлює необхідність формування ефективних міжнародно-правових механізмів регулювання таких технологій.

У сучасних умовах цифрової трансформації міжнародних відносин штучний інтелект (ШІ) перетворюється на один із ключових факторів розвитку глобальної системи безпеки. Його застосування у військовій сфері охоплює широкий спектр напрямів – від аналізу розвідувальної інформації до використання автономних систем озброєння та безпілотних технологій. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання формування ефективного міжнародно-правового регулювання використання штучного інтелекту у сфері оборони та безпеки [3].

Сучасний етап розвитку технологій характеризується швидким впровадженням алгоритмів машинного навчання у військові системи управління, розвідки та прийняття рішень. Штучний інтелект дозволяє обробляти значні масиви даних, прогнозувати сценарії розвитку бойових дій, а також підвищувати ефективність функціонування оборонних систем. Водночас така технологічна трансформація створює нові правові та етичні виклики, пов'язані з питаннями відповідальності, контролю над автономними системами та забезпеченням дотримання норм міжнародного гуманітарного права [1].

Одним із ключових напрямів міжнародно-правових дискусій є регулювання так званих автономних систем озброєння, здатних самостійно здійснювати вибір і ураження цілей. Дослідники підкреслюють, що використання таких технологій має відповідати основоположним принципам міжнародного гуманітарного права, зокрема принципам розрізнення, пропорційності та військової необхідності. Відповідно до статті 36 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій держави зобов'язані здійснювати правову експертизу нових видів озброєння перед їх використанням у збройних конфліктах [1; 6].

На міжнародному рівні формується комплексний підхід до регулювання штучного інтелекту, який передбачає поєднання правових, етичних та технічних механізмів контролю. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи та Європейський Союз. Важливим кроком у формуванні глобальної нормативної бази стало прийняття регуляторних ініціатив щодо штучного інтелекту, зокрема концепції ризик-орієнтованого підходу до регулювання технологій ШІ [5].

Особливе значення міжнародно-правове регулювання використання штучного інтелекту набуває в умовах сучасних збройних конфліктів, зокрема російсько-української війни. У цьому контексті технології ШІ активно застосовуються у сфері кібербезпеки, аналізу інформаційних потоків та протидії інформаційним операціям. Водночас поширення таких технологій потребує вироблення узгоджених міжнародних норм, які б забезпечували баланс між технологічним розвитком і дотриманням міжнародного права [4].

Національні уряди також активно інтегрують штучний інтелект у систему оборони та безпеки. В Україні розвиток технологій штучного інтелекту визначено одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері інновацій та національної безпеки. Зокрема, державні стратегічні документи передбачають використання технологій ШІ у кібербезпеці, оборонному секторі та системах аналізу даних для підвищення ефективності управління [5].

Разом із тим формування ефективної системи міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту у сфері безпеки потребує подальшого розвитку нормативної бази та міжнародної координації. Серед основних напрямів такого розвитку можна виокремити:

- розроблення міжнародних стандартів використання автономних систем озброєння;
- створення механізмів міжнародного контролю та прозорості у сфері військового застосування ШІ;

- забезпечення відповідності технологій штучного інтелекту нормам міжнародного гуманітарного права;
- формування етичних принципів використання ШІ у військовій сфері [1; 3].

Важливим напрямом міжнародних дискусій є також питання відповідальності за використання систем штучного інтелекту у військовій сфері. Науковці наголошують, що у випадку застосування автономних систем озброєння виникає складна проблема визначення суб'єкта відповідальності за можливі порушення міжнародного гуманітарного права. Йдеться про необхідність чіткого розмежування відповідальності між державою, розробниками програмного забезпечення, виробниками технологій та військовими операторами, які використовують такі системи. У цьому контексті все частіше порушується питання про необхідність створення спеціальних міжнародно-правових механізмів контролю за використанням військового штучного інтелекту та забезпечення його відповідності існуючим нормам міжнародного права.

Крім того, використання штучного інтелекту у сфері безпеки та оборони пов'язане із ризиками зростання технологічної асиметрії між державами. Країни, які володіють більш розвинутими технологіями штучного інтелекту, отримують значні переваги у сфері військового планування, кібербезпеки та інформаційного впливу. Це може призвести до формування нових форм стратегічного суперництва на міжнародній арені та стимулювати держави до нарощування технологічного потенціалу у сфері оборони. У зв'язку з цим міжнародна спільнота все активніше обговорює необхідність вироблення спільних принципів відповідального використання штучного інтелекту у військовій сфері, що сприятиме підтриманню глобальної стабільності та зниженню ризиків ескалації конфліктів [2].

Не менш важливим аспектом є розвиток міжнародного співробітництва у сфері досліджень та регулювання технологій штучного інтелекту. Провідні міжнародні організації, наукові центри та державні інституції активно працюють над формуванням рекомендацій щодо етичного та безпечного використання таких технологій. Зокрема, у рамках міжнародних форумів та експертних груп обговорюються питання стандартизації алгоритмів, забезпечення прозорості їх функціонування та запровадження механізмів людського контролю над автономними системами. Реалізація таких ініціатив має сприяти створенню ефективної міжнародної нормативної бази, яка б враховувала як технологічні інновації, так і вимоги міжнародної безпеки та гуманітарного права.

Отже, міжнародно-правове регулювання використання штучного інтелекту у сфері безпеки та оборони є одним із ключових викликів сучасної системи міжнародних відносин. Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту суттєво трансформує характер сучасних конфліктів, впливає на військову стратегію держав та змінює підходи до забезпечення міжнародної безпеки. У цих умовах особливої важливості набуває формування ефективної міжнародно-правової системи регулювання таких технологій, яка забезпечить їх відповідальне використання, контроль над автономними системами та дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Подальший розвиток міжнародної нормативної бази у цій сфері має бути спрямований на забезпечення балансу між інноваційним розвитком військових технологій, захистом прав людини та підтриманням стабільності у міжнародній системі безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганенко І. С., Корнієнко О. О., Шут В. О. Правове регулювання застосування новітніх військових технологій (ШІ, автономні системи) у контексті міжнародного гуманітарного права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/347388>.

2. Гаркуша А. О. Міжнародно-правові тенденції регулювання штучного інтелекту: комплексний аналіз та практика застосування. *Полтавський правовий часопис*. 2024. URL: <https://plr.nlu.edu.ua/article/view/319580>.

3. Деркач О. О., Забара І. М. Технології військового штучного інтелекту: сучасні міжнародно-правові напрямки наукових досліджень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/321386>.

4. Ільченко Ю. О. Застосування технологій штучного інтелекту в інформаційній війні РФ проти України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/343359>.

5. Піліпенко Н., Акопов А. Міжнародне регулювання правових та етичних аспектів використання штучного інтелекту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2024. URL: <https://intern.bulletin.knu.ua/article/view/3075>.

6. Татаренко Г. В., Карпенко М. В. Міжнародно-правове регулювання технологій штучного інтелекту в бойових діях. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/728>.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

*Артем КЛИМЕНКО, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-23-2
НК – Світлана КОСЯК, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасних умовах трансформації системи публічного управління питання використання наукових досліджень у процесі формування державної політики набуває стратегічного значення. Державні рішення дедалі частіше мають прийматися на основі доказів (evidence-based policy), що передбачає системне використання результатів досліджень при розробці нормативно-правових актів, програм і стратегій.

Водночас постає проблема: як оцінити ефективність наукових досліджень саме з точки зору їх впливу на державну політику? Традиційні наукометричні показники (кількість публікацій, індекс цитування, участь у конференціях) не відображають реальної управлінської цінності досліджень. Таким чином, виникає необхідність розробки комплексного підходу до оцінювання політичного та інституційного впливу наукових результатів.

У міжнародній практиці питання впливу науки на політику активно досліджується в межах концепції knowledge-to-policy transfer та evidence-informed governance [1, 27]. Важливу роль у популяризації підходу evidence-based policy відіграють такі організації, як Organisation for Economic Co-operation and Development та World Bank, які розробляють методології оцінювання регуляторного впливу та якості державних рішень [2, 68]. У країнах ЄС значна увага приділяється процедурі Impact Assessment – системній оцінці наслідків політичних рішень до їх прийняття. В Україні ж проблема полягає не лише у відсутності належних механізмів оцінки впливу досліджень, а й у слабкій інституційній взаємодії між науковими установами та органами державної влади.

Оцінка ефективності наукових досліджень у формуванні державної політики потребує застосування багаторівневої системи критеріїв, яка дозволяє простежити шлях

від продукування наукового знання до його практичної імплементації в управлінські рішення. Насамперед ідеться про інституційний вимір впливу. Ефективність дослідження проявляється тоді, коли його результати інтегруються до стратегічних документів держави, враховуються під час розробки концепцій реформ, програм соціально-економічного розвитку або галузевих стратегій. Важливим індикатором є використання аналітичних матеріалів у процесі підготовки законопроектів, а також залучення науковців до діяльності робочих груп, експертних рад та консультативних органів при органах державної влади. У цьому випадку наука виступає не зовнішнім спостерігачем, а безпосереднім учасником формування політики.

Не менш значущим є нормативний вплив досліджень. Він проявляється у наявності прямих або опосередкованих посилянь на наукові напрацювання в пояснювальних записках до законопроектів, у текстах державних програм, стратегій та підзаконних нормативно-правових актів. Якщо рекомендації дослідників трансформуються у конкретні правові норми чи управлінські процедури, можна говорити про високий рівень ефективності дослідження [3, 90]. Участь експертів у підготовці регуляторних актів засвідчує перехід від теоретичного аналізу до практичної нормотворчості.

Водночас оцінка не може обмежуватися лише формальним фактом використання результатів досліджень. Необхідно враховувати їхній соціально-економічний ефект. Йдеться про покращення показників реалізації відповідної політики, підвищення якості надання публічних послуг, оптимізацію бюджетних витрат та зниження управлінських ризиків. Якщо впровадження науково обґрунтованих рішень сприяє підвищенню ефективності державного управління та створює додану суспільну вартість, це свідчить про реальний вплив науки на розвиток держави [4, 7].

Окремий вимір становить комунікаційний вплив. Ефективне дослідження має бути не лише підготовлене, а й донесене до цільових аудиторій – державних службовців, представників місцевого самоврядування, бізнесу, громадянського суспільства. Публічні консультації, експертні обговорення, аналітичні презентації, цитування результатів у медіа та фахових звітах сприяють поширенню знань і формуванню доказової культури прийняття рішень [2, 137]. Без належної комунікації навіть якісні наукові напрацювання можуть залишитися поза межами політичного процесу.

Попри очевидну необхідність оцінювання впливу досліджень на державну політику, на практиці існує низка системних перешкод. Однією з ключових проблем є формалізація науки, коли результативність наукової діяльності вимірюється переважно кількісними показниками – кількістю публікацій, індексами цитування, участю у міжнародних конференціях. Такий підхід стимулює академічну продуктивність, але не гарантує практичної значущості результатів для публічного управління.

Суттєвою проблемою залишається розрив між наукою та владою. Багато органів державної влади не мають розвинених аналітичних підрозділів або сталої практики використання доказів у процесі прийняття рішень. У результаті управлінські рішення можуть ухвалюватися на основі політичної доцільності чи короткострокових міркувань, а не науково обґрунтованих даних.

Вагомим чинником виступає політичний фактор. Навіть якісні та професійно підготовлені рекомендації можуть бути проігноровані, якщо вони не узгоджуються з політичними інтересами чи стратегічними пріоритетами суб'єктів владних повноважень. У таких умовах наукова аргументація не завжди стає визначальною при формуванні політики. Окрім того, в Україні практично відсутня системна модель моніторингу подальшої долі наукових рекомендацій після їх оприлюднення. Не ведеться облік того, які саме пропозиції були враховані, які – відхилені та з яких причин. Це ускладнює об'єктивну оцінку реального впливу науки на державне управління [4, 11].

Удосконалення системи оцінювання потребує переходу до запровадження показників *policy impact* під час оцінювання наукових проєктів. Важливо, щоб поряд із академічними критеріями враховувалися показники практичного впливу: участь у підготовці нормативних актів, експертне супроводження реформ, інтеграція рекомендацій у державні програми.

Необхідною умовою є інституціоналізація аналітичних підрозділів у міністерствах та органах місцевого самоврядування, які забезпечуватимуть системну взаємодію з науковими установами. Розвиток партнерств між університетами та органами влади через меморандуми, спільні дослідницькі програми та прикладні проєкти сприятиме скороченню дистанції між теорією і практикою. Важливим інструментом може стати обов'язкова процедура оцінки регуляторного впливу із залученням незалежних науковців, що дозволить забезпечити доказовість управлінських рішень. Одночасно необхідно розвивати культуру відкритих даних, адже доступ до якісної емпіричної бази є передумовою проведення ґрунтовних досліджень та їх подальшого застосування у сфері державної політики.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що оцінка ефективності наукових досліджень у формуванні державної політики є складним, багатовимірним і водночас принципово важливим завданням для модернізації системи публічного управління. У сучасних умовах трансформацій, реформ та зовнішніх викликів наука повинна виступати не лише джерелом теоретичних узагальнень, а повноцінним інструментом стратегічного планування та прийняття управлінських рішень.

Ефективність наукових досліджень не може обмежуватися академічними показниками результативності. Її визначальним критерієм має стати реальний інституційний, нормативний, соціально-економічний та комунікаційний вплив на процес формування й реалізації державної політики. Лише за умови інтеграції наукових рекомендацій у стратегічні документи, нормативно-правові акти та управлінські практики можна говорити про повноцінне функціонування моделі доказового врядування.

Водночас існуючі проблеми – формалізація науки, інституційний розрив між дослідницьким середовищем і органами влади, домінування політичної доцільності над науковою аргументацією та відсутність системного моніторингу впровадження рекомендацій – істотно обмежують потенціал наукових досліджень у сфері державного управління. Подолання цих бар'єрів потребує комплексних інституційних змін, перегляду підходів до оцінювання наукової діяльності та формування сталої культури використання доказів у процесі прийняття рішень.

Запровадження показників *policy impact*, інституціоналізація аналітичної підтримки в органах влади, розвиток партнерств між університетами та державними інституціями, а також посилення процедур оцінки регуляторного впливу створюють підґрунтя для формування ефективної системи взаємодії науки й політики. У стратегічній перспективі це сприятиме підвищенню якості державних рішень, зміцненню довіри до публічних інституцій та забезпеченню сталого розвитку держави на основі науково обґрунтованих підходів.

Формування дієвої моделі оцінювання впливу наукових досліджень є не лише академічним завданням, а й ключовим елементом інституційного розвитку сучасної держави, орієнтованої на ефективність, прозорість та відповідальність у прийнятті публічних рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янчук О. Державна політика і державне управління: політологічні аспекти: монографія / О. Дем'янчук; Нац. ун-т «Києво-Могилян. Академія», факультет соціальних наук і соціальних технологій, кафедра політології. Київ: Факт, 2008. 272 с. URL: <https://opac.library.cv.ua/bib/57335>

2. Сороко В. М. Результативність та ефективність державного управління і місцевого самоврядування : навч. посіб. / В.М. Сороко. Київ : НАДУ, 2012. 260 с.

3. Кравчук І. В. Оцінювання як складова аналізу державної політики. Механізми державного антикризового управління : зб. наук. пр. Донецького державного університету управління. Донецьк : ДонДУ, 2011. Т. XII. 240 с. Серія «Державне управління»; Вип. 206. С. 89–94.

4. Шабліста Л. М. Вибір пріоритетів наукових досліджень в контексті формування державної наукової політики. *Освітня аналітика України*. 2020. № 4 (11) С. 1-20. URL:https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/1_Shablysta_411_2020_5_20-1.pdf

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ

Катерина КОВБАШИН, ННІ права та правоохоронної діяльності

НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Актуальність теми є сучасний розвиток ринку праці в Україні характеризується істотними змінами у сфері зайнятості населення. Прогресивне зростання самозайнятості, сучасні форми праці та гнучкі механізми взаємодії між роботодавцями та працівниками формують соціально-економічні проблеми, що потребують ефективного правового забезпечення. В умовах існування численних нормативно-правових актів у сфері трудового законодавства, регулювання трудових відносин самозайнятих осіб залишається неповним і не відповідає сучасним умовам. Відсутність чітких правових норм ускладнює реалізацію трудових прав самозайнятих осіб, обмежує їх соціальні гарантії та ускладнює державний контроль у сфері охорони праці.

Зростання кількості самозайнятих осіб, їх суттєвий внесок у загальний рівень зайнятості населення та вплив на соціально-економічний розвиток держави. Визначають особливу актуальність проблеми правового регулювання трудових відносин цієї категорії. Вирішення проблем правового регулювання трудової діяльності самозайнятих осіб забезпечить підвищення ефективності зайнятості та встановлення мінімальних норм праці, забезпечення соціального захисту та дотримання норм охорони праці.

Особливості трудової діяльності самозайнятих осіб в Україні. Охоплює розвиток самозайнятих осіб та огляд сучасного правового регулювання їх діяльності в Україні.

Самозайнятість є однією з найдавніших форм трудової діяльності, яка виникла разом із розвитком індивідуальної праці людини для забезпечення себе та своєї спільноти. Потреба працювати та самостійно забезпечувати своє життя була завжди актуальною, хоча форми і способи праці зазнавали змін у різні історичні періоди.

Можна виділити три етапи розвитку самозайнятості:

1. Ранній етап (від появи цивілізації до XVII ст.) – виникнення самостійної праці, обмежена рівень самостійності через рабовласницькі та феодальні режими, перші прояви підприємницької діяльності.

2. Становлення та розвиток (XVII – кінець XX ст.) – формування громадянського суспільства, розвиток демократії та ринкових відносин, розвиток підприємницької діяльності та професійних послуг.

3. Сучасний етап (кінець XX ст. – сьогодення) – свобода самостійного вибору професійної діяльності, прийняття міжнародних стандартів, поява нових форм самозайнятості на законодавчому рівні в Україні закріплено поняття самозайнятої особи та основні гарантії її трудової діяльності.

Особливості трудової діяльності самозайнятих осіб в Україні вказано, що в сучасних умовах держава намагається розширити механізми реалізації права кожного на вільний вибір місця, виду діяльності та роду занять, яке забезпечується державою шляхом створення правових, організаційних та економічних умов для реалізації трудової діяльності. Одним із перспективних напрямків у цьому контексті є залучення працездатного населення до самостійного забезпечення своєї зайнятості.

Самозайнятість – це форма трудової діяльності, коли фізична особа самостійно забезпечує себе всіма необхідними умовами праці та отримання доходу. Доведено, що самозайняті особи це фізичні особи, які реалізують право на вільне обрання місця застосування праці та виду діяльності шляхом здійснення незалежної трудової діяльності з її реєстрацією у порядку, встановленому чинним законодавством України, в межах якої вони набувають відповідного правового статусу фізичної особи-підприємця або особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність[1].

Трудова діяльність самозайнятих осіб в Україні регулюється Конституцією, Кодексами та спеціальними законами[2,3,4], що визначають порядок ведення підприємницької та професійної діяльності. Вона базується на конституційних правах і свободах, включає різні види професійної та творчої діяльності, і потребує реєстрації у встановленому законодавством порядку. Принципи такої діяльності передбачають свободу вибору професійної діяльності, пріоритет самозайнятої праці, рівність усіх осіб та відповідальність держави за реалізацію політики зайнятості. Це створює правові гарантії для розвитку та захисту трудових прав самозайнятих осіб.

Зарубіжний досвід свідчить, що важливо встановлювати чіткі критерії самозайнятості та контролювати випадки “удаваної самозайнятості”, коли роботодавці ухиляються від трудових зобов’язань. У країнах ЄС встановлюють чіткі критерії для розмежування самозайнятих осіб і працівників за трудовими договорами та порядок перевірок.

У деяких країнах, як Ірландія та Іспанія, запроваджують механізми захисту трудових прав самозайнятих та регулювання їх взаємодії з роботодавцями. Такий досвід може бути корисним для вдосконалення законодавства України.

Самозайняті особи в Україні користуються правом на вільний вибір місця та виду діяльності, поєднуючи підприємницьку та професійну форми праці. Їхня діяльність характеризується самостійністю, матеріально-технічним забезпеченням, ризикованим характером та необхідністю дотримання законодавчих вимог і отримання дозволів. Сучасне правове регулювання забезпечує базові соціально-економічні права, проте містить колізії та потребує уточнення понять, а принципи самозайнятості відображають сутність явища та сприяють захисту трудових прав. Застосування зарубіжного досвіду, зокрема з ЄС, може допомогти вдосконалити механізми правового регулювання та забезпечити баланс між свободою діяльності та захистом прав працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Трудове право України / За ред. О. М. Ковальчука. – Київ : Юридична думка, 2020. 320 с.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Київ, 1996.
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. – Київ, 1971.
4. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. – Київ, 2010.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ГІБРИДНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ

Тетяна КОНИШЕВА, ФУПСтаП, УМ-401з група

НК – Олена ДАНИЛЕНКО, кандидат економічних наук, доцент

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Цифровізація істотно трансформує процеси внутрішніх комунікацій, змінюючи способи взаємодії як між працівниками, так і між підрозділами та керівництвом організації. У сучасних умовах цифрові технології сприяють автоматизації передачі інформації, оптимізації робочих процесів та підвищенню оперативності прийняття рішень. Такі зміни значною мірою зумовлені потребами гібридної та дистанційної зайнятості, які стали поширеними у світовій практиці після пандемії COVID-19 [1].

У процесі цифровізації відбувається трансформація комунікаційних процесів: традиційні способи обміну інформацією доповнюються або замінюються цифровими платформами та інструментами. Зокрема, корпоративні портали, внутрішні соціальні мережі, інструменти для відеоконференцій і месенджери стають базовою інфраструктурою для забезпечення безперервності та доступності інформаційних потоків [2]. Ці платформи дозволяють відображати стратегічні цілі організації в режимі реального часу, сприяють оперативному обміну повідомленнями між співробітниками та створюють умови для колективного вирішення завдань.

Роль цифрових платформ полягає не лише в технічному забезпеченні обміну інформацією, а й у формуванні цифрового робочого середовища, де працівники можуть долучатися до корпоративного життя незалежно від місця виконання своїх обов'язків [3]. Такий підхід сприяє підвищенню залученості працівників і зменшенню бар'єрів у взаємодії.

Зміна характеру взаємодії персоналу за цифрових умов проявляється у посиленні ролі асинхронної комунікації, коли працівники мають змогу отримувати й обробляти інформацію у власному темпі, а не тільки в режимі реального часу під час живих зустрічей. Це дає гнучкість, але водночас створює ризики інформаційних шумів, коли надмірний потік повідомлень у цифровому середовищі може призводити до втрати фокусу, спотворення сенсу повідомлень чи перевантаження працівників [4].

Ще одним викликом цифрового середовища є зниження особистої взаємодії, що може негативно впливати на формування корпоративної культури та соціальних зв'язків у команді. Так, гібридні моделі роботи можуть спричиняти розпад єдиного корпоративного простору, коли частина працівників працює дистанційно, а інша – в офісі, що потребує додаткових комунікаційних стратегій для підтримки єдності організації [5].

Цифровізація внутрішніх комунікацій підвищує доступність інформації та швидкість прийняття рішень, але створює ризики інформаційного перевантаження та зниження живого спілкування. У гібридних і дистанційних організаціях це вимагає нових моделей взаємодії, що забезпечують ефективний обмін інформацією, підтримку корпоративної культури та залученість працівників (табл.).

Аналіз сучасних моделей внутрішніх комунікацій демонструє, що для гібридних і дистанційних організацій найбільш ефективними є комбіновані підходи, які поєднують цифрові платформи, інтерактивні практики та орієнтацію на потреби працівників. Такий підхід забезпечує високу адаптивність комунікаційної системи, підтримку корпоративної культури, мотивацію персоналу та оперативне реагування на зміни в середовищі. В українських умовах важливо враховувати обмежений доступ до

цифрових ресурсів у певних регіонах, гібридні форми роботи та потребу в персоналізованих комунікаційних практиках, що забезпечує гнучкість і стійкість організаційної системи.

Таблиця – Основні моделі внутрішніх комунікацій у гібридних та дистанційних організаціях*

<i>Модель</i>	<i>Основний принцип</i>	<i>Основні переваги</i>	<i>Ризики</i>	<i>Адаптація до українських реалій</i>
Інтегровані комунікації	Узгодження всіх каналів та повідомлень	Єдине інформаційне поле, зменшення ризику розривів	Вимагає централізованого контролю	Ефективні для великих компаній з чіткою структурою
Agile-підхід	Часті короткі цикли обміну інформацією	Гнучкість, швидка адаптація, залученість	Потребує дисципліни та активної участі команди	Підходить для проектних команд, стартапів
Модель, орієнтована на працівників	Орієнтація на потреби співробітників	Мотивація, відкритий діалог, довіра	Вимагає постійного збору зворотного зв'язку	Ефективна для гібридних команд, малих і середніх підприємств
Комунікація на основі мережі	Горизонтальна та мережна взаємодія	Обмін знаннями, розвиток соціального капіталу	Може призводити до хаотичності інформаційних потоків	Важлива для децентралізованих компаній, інноваційних структур

* побудовано автором за даними [6; 7]

На нашу думку, методика дослідження внутрішніх комунікацій ґрунтується на комплексному поєднанні кількісних та якісних методів, що дозволяють всебічно оцінити їхню ефективність, якість та вплив на діяльність організації. Такий підхід забезпечує системне розуміння стану комунікацій та дозволяє визначити пріоритетні напрями для вдосконалення [узагальнено за 1–7].

Ключовим методом є анкетування, що дозволяє зібрати структуровані дані від великої кількості працівників щодо їхнього сприйняття внутрішніх комунікацій. Анкети містять питання про якість повідомлень, доступність інформації, частоту комунікацій та рівень задоволеності каналами. Цей метод дає можливість кількісно оцінити ефективність комунікацій, виявити структурні проблеми та простежити закономірності у взаємодії персоналу.

Експертні оцінки залучають фахівців з управління персоналом, комунікацій та ІТ для аналізу якості системи внутрішніх комунікацій за галузевими критеріями. Експерти оцінюють відповідність практик комунікації корпоративним цілям, їхню адаптивність до цифрового середовища та гібридної роботи, а також виявляють потенційні прогалини у взаємодії між рівнями управління та відділами.

Аналіз внутрішніх документів включає вивчення корпоративних політик, регламентів, процедур, правил використання каналів комунікацій, звітів та планів діяльності. Цей метод дозволяє оцінити формалізацію та узгодженість комунікаційної системи зі стратегією компанії, визначити наявність офіційних стандартів та процедур, а також їхню практичну реалізацію.

SWOT-аналіз використовується для стратегічного оцінювання комунікаційної системи. Він дозволяє виявити сильні та слабкі сторони внутрішніх комунікацій, а також можливості та загрози, що виникають у зовнішньому та внутрішньому середовищі організації. Показниками ефективності, що аналізуються за допомогою цього методу, є рівень залученості персоналу, швидкість передачі інформації, частота зворотного зв'язку та рівень задоволеності працівників.

Комбіноване використання цих методів дає змогу отримати багатовимірну картину стану внутрішніх комунікацій. Кількісні дані анкетування підтверджують тенденції, які виявляються експертними оцінками, а SWOT-аналіз визначає пріоритетні напрями для стратегічних змін. Такий підхід дозволяє враховувати як цифрові ризики та обмеження гібридної роботи, так і культурні особливості організації, формуючи практичні рекомендації щодо підвищення ефективності внутрішніх комунікацій та розвитку корпоративної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дибач І. Трансформація сутності бізнес-комунікацій в умовах прогресуючої диджиталізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-104>.
2. Jaouane B. Internal Communication: Definition, Strategies and Tools. *eXo Platform*. URL: <https://www.exoplatform.com/blog/internal-communication-definition/?utm>.
3. Internal Corporate Communications in the Digital Environment/ L. V. Shchetinina et al. *Business Inform.* 2023. Vol. 2, no. 541. P. 229–235. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-2-229-235>.
4. Shuklina V., Savchenko V. Specificity of digitalisation of hr functions at enterprises under crisis conditions. *Proceedings of Scientific Works of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences*. 2025. Vol. 26, no. 75(2). P. 44–53. URL: [https://doi.org/10.24025/2306-4420.75\(2\).2025.334417](https://doi.org/10.24025/2306-4420.75(2).2025.334417).
5. Sundari P., Khasanah A. S. A. N., Nugroho G. S. Social Interaction and Corporate Culture in the Hybrid Work Era: A Qualitative Perspective. *Journal of Social Science and Business Studies*. 2024. Vol. 2, no. 4. P. 303–309. URL: <https://doi.org/10.61487/jssbs.v2i4.107>.
6. Internal Communication: Types, Best Practices, and How to Foster Collaboration. *Creately*. URL: <https://creately.com/guides/internal-communication/>.
7. Using a Digital Internal Communication Strategy for Digital Capability Development / L. Wuersch et al. *International Journal of Strategic Communication*. 2024. P. 1–22. URL: <https://doi.org/10.1080/1553118x.2024.2330405>.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ ДІЯМ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В УКРАЇНІ

Віталій КОСТЕНКО, Олександр ЗЕМЛЯНСЬКИЙ
Національний університет цивільного захисту України

Актуальність та необхідність проведення навчання населення діям у НС є критично важливою як у мирний час, так і, особливо, в умовах воєнного стану в Україні. Це ключовий елемент системи цивільного захисту (ЦЗ), спрямований на збереження життя, здоров'я людей та мінімізацію наслідків різноманітних загроз. В умовах, коли допомога рятувальників не може прибути миттєво, вміння правильно діяти в перші хвилини та години після інциденту стає запорукою виживання. Адже

навчене населення більш стійке до кризових ситуацій, що дозволяє швидше відновлювати нормальну життєдіяльність громад та мінімізувати соціально-економічні збитки.

Навчання усіх категорій населення діям у НС є вкрай необхідним, оскільки від рівня підготовки залежить життя людей та збереження майна під час надзвичайних подій. Це зменшує паніку, дозволяє діяти виважено та правильно, а також допомагає отримати необхідні знання для самостійної дії та взаємодопомоги до прибуття екстрених служб. Завдяки тренуванням люди вміють правильно використовувати захисні споруди, евакуюватися, надавати першу допомогу та захищатися від небезпечних факторів. Навчання допомагає людям знати, як діяти, щоб мінімізувати ризики для себе та інших, особливо під час таких небезпечних подій, як пожежі, обвали або обстріли. Навчання надає людям критично важливу інформацію щодо конкретних дій при різних видах небезпек (наприклад, що робити під час повітряної тривоги, хімічної атаки чи виявленні вибухонебезпечних предметів).

Законодавча та нормативно-правова база щодо навчання населення діям у НС в Україні включає Кодекс цивільного захисту України від 02 жовтня 2012 року № 5403 (зокрема, статті 39-42) [1] та низку підзаконних нормативно-правових актів, зокрема: Постанову Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 444 «Про затвердження порядку здійснення навчання населення діям у НС» [2]; Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 443 «Про затвердження порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту» [3]; Постанова Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2013 року № 819 «Про затвердження порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту» [4]; Державний стандарт України ДСТУ 5058:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Основні положення» [5]; накази ДСНС України: від 06.06.2014 № 310 (у редакції Наказу ДСНС України від 08.08.2014 № 458) «Програма загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях» [6]; від 28.11.2024 № 1268 «Про затвердження організаційно-методичних вказівок з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях на 2025–2026 роки» [7]; Наказ МОН України від 21 листопада 2016 р. № 1400 (zareestrovaniy в Мінюсті 10 січня 2017 р. за № 46/29976) [8].

Питання захисту населення від негативних наслідків НС є невід'ємною частиною державної політики, однією з найважливіших функцій центральних органів виконавчої влади, місцевих держадміністрацій, керівників суб'єктів господарювання і навчальних закладів. Документи з питань ЦЗ проголошують, що навчання населення діям у НС є одним з головних завдань ЦЗ.

Кодекс цивільного захисту України – визначає основні засади організації навчання, категорії населення, які підлягають навчанню (працююче населення, діти дошкільного віку, учні, студенти, непрацююче населення), та загальні вимоги до його проведення.

Постанова КМУ від 26.06.2013 № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» – це головний документ, який деталізує процедуру, механізм організації та проведення навчання, як це передбачено статтею 39 Кодексу, форми та методи навчання для різних груп населення. Цей Порядок визначає механізм організації навчання населення діям у НС, його структуру, види та форми.

Постановою Кабміну від 26 червня 2013 року № 443 затверджено Порядок підготовки до дій за призначенням органів управління та сил ЦЗ, що визначає механізм підготовки до дій, спрямованих на запобігання і реагування на НС, органів управління та сил ЦЗ.

Державний стандарт України ДСТУ 5058:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Основні положення» – встановлює основні вимоги до змісту та організації процесу навчання. Окрім того, цей стандарт також визначає для кожної окремої групи населення: призначеність і основні завдання навчання; форми та методи проведення навчання; комплекс навчально-матеріальної бази та системи планування й обліку навчання.

Постанова КМУ № 819 від 23.10.2013 (навчання керівного складу та фахівців з ЦЗ) - затверджує порядок проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань ЦЗ, що визначає механізм проведення навчання вказаної категорії осіб.

На виконання Кодексу ЦЗ та постанови № 819 та з метою вдосконалення навчального процесу з функціонального навчання (підвищення кваліфікації цільового призначення) керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань ЦЗ в навчально-методичних центрах сфери ЦЗ МВС видало наказ № 1112 від 21.10.2014, яким затвердило Положення про організацію навчального процесу з функціонального навчання. Дане Положення визначає єдині вимоги до організації навчального процесу з функціонального навчання.

Наказ ДСНС України від 06.06.2014 № 310 (у редакції Наказу ДСНС України від 08.08.2014 № 458) затверджено Програму загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у НС.

Наказом ДСНС від 28.11.2024 № 1268 затверджено Організаційно-методичні вказівки з підготовки населення до дій у НС на 2025-2026 роки, в яких з метою подальшої реалізації вимог статті 39 Кодексу цивільного захисту України та створення умов для вдосконалення механізму організації навчання населення діям у НС визначені пріоритетні напрями на вказаний період.

Наказ МОН України від 21 листопада 2016 р. № 1400 (zareestrovaniy в Міністерстві юстиції 10 січня 2017 р. за № 46/29976) – регулює питання організації навчання з ЦЗ в закладах освіти. Даним наказом затверджено Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у НС (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи ЦЗ.

Це Положення визначає мету, завдання, організацію управління, склад сил і засобів, порядок їх взаємодії і діяльності функціональної підсистеми навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у НС (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи ЦЗ.

Отже, систематичне та якісне навчання населення діям у НС є фундаментальною передумовою ефективного ЦЗ і національної безпеки. Зазначена проблематика потребує подальших досліджень, зважаючи на воєнні дії та пов'язані з ними загрозами для життя та здоров'я населення України в умовах збройної агресії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35, ст.458). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

2. Про затвердження порядку здійснення навчання населення діям у НС. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 444 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#Text>.

3. Про затвердження порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 443. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2013-%D0%BF#Text>.

4. Про затвердження порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2013 року № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2013-%D0%BF#Text>.

5. ДСТУ 5058:2008 Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Основні положення. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=72842.

6. Програма загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях. Наказ ДСНС України від 06.06.2014 № 310 (у редакції Наказу ДСНС України від 08.08.2014 № 458) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0310388-14#Text>.

7. Про затвердження організаційно-методичних вказівок з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях на 2025–2026 роки. Наказ ДСНС України від 28.11.2024 № 1268. URL: <https://nmc.dsns.gov.ua/upload/5/4/0/7/9/ns-1268-orgvkaz.pdf>.

8. Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту. Наказ МОН України від 21 листопада 2016 р. № 1400 (zareestrovaniy в Міністерстві юстиції 10 січня 2017 р. за № 46/29976). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1623-16#Text>.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

*Віталій КОСТЕНКО, Олександр ІВАНЕНКО, Володимир АРХИПЕНКО
Національний університет цивільного захисту України*

Питання облаштування місць захисту в умовах війни є фундаментальним для безпеки громадян. Це практичні рішення, які здатні зберегти тисячі життів. Україна вже четвертий рік живе під постійним ракетним і дронним терором: лише цього року росія здійснила понад 82 тисячі атак по житлових будинках, школах, лікарнях, енергетичних та інших об'єктах критичної інфраструктури. В цих умовах укриття фактично є межею між життям і смертю, тому модернізація системи ЦЗ стала нашим пріоритетом.

Втрати серед мирного населення та руйнування цивільної інфраструктури набули значного масштабу. В умовах таких викликів пріоритетом стає посилення зусиль, спрямованих на мінімізацію ризиків для життя людей, а також їх захист від обстрілів – це завдання актуальне як для теперішнього часу, так і для майбутнього. Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини разом із гарантіями їх реалізації визначають зміст і напрями діяльності держави. Відповідно до Кодексу ЦЗ, кожен громадянин має право на забезпечення колективними засобами захисту та їх використання. У зв'язку з цим особливу важливість набуває питання забезпечення населення за місцем проживання, а також на об'єктах основних сфер суспільного життя засобами колективного захисту. Це передбачає суттєве збільшення кількості об'єктів фонду захисних споруд ЦЗ. Такий підхід дає зрозуміти, що наявні на цей час засоби колективного захисту в ситуації воєнного стану є недостатніми для задоволення нагальних потреб цивільного населення.

Під час повномасштабної війни ворог здійснив майже 400 тисяч обстрілів цивільної інфраструктури, що призвело до руйнування або пошкодження понад 200

тисяч житлових будинків, більше ніж 4 тисяч закладів освіти та близько 1 800 медичних установ. 4 березня 2025 року Уряд схвалив Стратегію розвитку фонду захисних споруд ЦЗ на період до 2034 року, яку спільно розробили МВС України, розвитку громад та територій, закордонних справ, економіки, освіти і науки, охорони здоров'я, ДСНС України [1]. Основна її мета полягає у забезпеченні укриттів у закладах освіти, медичних установах та будівлях загального користування. Серед ключових завдань – створення міжнародної коаліції для розвитку системи укриттів, забезпечення захисними спорудами всіх верств населення, започаткування українського виробництва обладнання для захисних споруд і мобільних укриттів, а також формування навичок і культури безпеки серед громадян.

Ця стратегія створена з урахуванням рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року про результати оперативних обстежень об'єктів фонду захисних споруд ЦЗ та вирішення актуальних питань, пов'язаних із забезпеченням укриття населення. Це рішення було впроваджене в дію Указом Президента України від 26 червня 2023 року № 353 [2]. В ньому зокрема зазначалось, що за результатами оперативних обстежень об'єктів фонду захисних споруд ЦЗ було визнано незадовільною роботу із забезпечення готовності об'єктів фонду захисних споруд ЦЗ до їх використання за призначенням у Запорізькій, Сумській областях, Житомирському районі Житомирської області, Білоцерківському районі Київської області, Конотопському районі Сумської області, містах Києві, Запоріжжі, Херсоні, Чернігові, Харкові, Миколаєві, Одесі, Сумах, Дніпрі, Конотопі, Білій Церкві.

Основу Стратегії складають Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, а також закони України, зокрема "Про національну безпеку України", "Про оборону України", "Про правовий режим воєнного стану". Додатково враховується Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" [3].

28 травня 2025 року Україна та Фінляндія запустили Коаліцію укриттів ЦЗ України, яка заснована на Стратегії розвитку фонду захисних споруд ЦЗ України на період до 2034 року, і яка очолюється МВС та ДСНС України. До її складу входять партнери з ініціативи Team Europe - Фінляндія (Співголова), ЄС, Литва, Бельгія, Ірландія, Швеція, а також міжнародні фінансові установи, такі як Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Світовий банк. 27 листопада 2025 року у МВС відбулася Інавгураційна зустріч «Коаліція укриттів для України: міжнародне партнерство задля безпеки населення».

Уряд України та партнери з ініціативи Team Europe - Фінляндія, ЄС, Литва, Бельгія, Ірландія, Швеція, а також міжнародні фінансові установи - Європейський інвестиційний банк та Світовий банк - провели інавгурацію Коаліції укриттів ЦЗ для України - нову ініціативу, спрямовану на допомогу Україні в захисті цивільного населення від постійних ракетних і безпілотних атак росії.

На даному заході керівництво країни звернуло увагу на особливу важливість підтримки громад, які страждають від постійних обстрілів, та роль Коаліції укриттів у цьому процесі: "Прифронтові регіони України зараз є безпековим поясом Європи. Там проживає понад 6,5 мільйона українців. Ці регіони найбільше страждають від російських обстрілів, тому підтримка цих громад є одним з пріоритетів Уряду. Водночас ми прагнемо розширити наші зусилля, щоб забезпечити належні умови для дітей, охорони здоров'я та соціальних послуг по всій країні, навіть за умов постійних російських атак. Україна вдячна всім партнерам, які приєдналися до Коаліції укриттів ЦЗ, щоб допомогти нам разом створити безпечні умови для нормального життя наших людей в ці складні часи".

Протягом наступного десятиліття Україна планує побудувати тисячі нових укриттів ЦЗ та модернізувати існуючі. Стратегія передбачає державні субвенції для

будівництва укриттів у сферах освіти та медицини, залучення міжнародної допомоги та коштів місцевих бюджетів, а також дооблаштування підземних просторів, які можна використовувати для укриття.

Зокрема першим кроком передбачено будівництво до 2027 року 2300 нових укриттів, встановити мобільні укриття у громадських місцях, а також оновити законодавство, щоб укриття були обов'язковими у новому житлі, об'єктах соціальної сфери та критичній інфраструктурі. Після виконання першого етапу буде захищено 74% населення.

Під час наступних етапів, виконання яких передбачено до 2034 року, має відбутися будівництво ще 11 тисяч захисних споруд. Стратегія передбачає різні етапи: перші роки – старт проєкту, закладання бази. Далі масштабне розгортання мережі і завершальний етап до 2034 року, коли система укриттів повинна покривати значну частину населення України, а саме 91%.

Наразі створено Єдину інформаційну систему обліку укриттів, інтегровану в Дію, а з початку 2025 року фонд укриттів збільшено на 2 685 об'єктів. На будівництво майже 150 укриттів в закладах освіти виділено 6,2 мільярдів гривень субвенції. Також місцеві бюджети виділили ще 2,5 мільярдів гривень на будівництво та реконструкцію майже 400 об'єктів.

Надійний захист цивільних у воєнний час – завдання не на місяць і не на рік. Тим паче, що сусідство з агресором завжди означатиме небезпеку. Ми потребуємо партнерської підтримки. Саме тому разом з урядом Фінляндії ми ініціювали створення Коаліції укриттів ЦЗ для України.

Нагадаємо, Коаліція укриттів – це ініціатива Team Europe, зумовлена потребами України. Щоб започаткувати Коаліцію свої сили об'єднали Україна, Фінляндія, ЄС, Литва, Бельгія та Ірландія, згодом також долучилась Швеція. Коаліція відкрита для приєднання інших держав-членів ЄС, міжнародних партнерів та фінансових установ, які бажають підтримати систему укриттів в Україні.

Вона передбачає будівництво понад 10 тисяч нових укриттів до 2034 року. Водночас масштаби викликів потребують посиленої міжнародної солідарності та технологічної підтримки. Саме тому створення Коаліції укриттів ЦЗ стало стратегічно важливим кроком, який переводить цю ініціативу з політичного рівня у практичну площину. Робота Коаліції дозволить Україні перейти від точкових рішень до масштабної модернізації всієї інфраструктури укриттів.

Водночас Міністр зовнішньої торгівлі та розвитку Фінляндії наголосив на важливості міжнародного партнерства для розвитку системи укриттів в Україні. Ми об'єдналися для того, щоб зробити значний внесок у побудову цих об'єктів - відповідно до завдань, які ставить перед собою Україна у створенні загальнонаціональної системи укриттів. Коаліція забезпечує платформу для обміну досвідом та координації спільних дій. Ця координація - це обопільне партнерство. Україна зараз платить найвищу ціну за ті уроки, які ми всі отримуємо. Водночас міністр закликав всіх партнерів долучитися до цієї коаліції - як зараз, так і у майбутньому.

Зібране фінансування для запуску роботи Коаліції наразі становить понад 22 мільйони євро. Зокрема, Фінляндія надала 11 мільйонів євро, Швеція – 7 мільйонів євро, Литва та Бельгія по 2 мільйони євро, Ірландія - 500 тисяч євро.

Для українців слово «укриття» має набагато ширше значення, ніж для інших країн, адже це - місце, до якого ви заберете своїх дітей і будете чекати, поки не пролунає сигнал про закінчення тривоги. У рамках цієї Коаліції ЄС і Держави-члени, відповідно до підходу ініціативи «Team Europe», спрямовують інвестиції на дуже важливі речі: безпечні приміщення під школами, захищені зони в лікарнях, гідні укриття у підві'ях житлових будинків. Ми перетворюємо власну стратегію України та підтримку ЄС у рамках Інструменту фінансової підтримки ЄС для України «Ukraine

Facility» на справжній захист для людей вже сьогодні - і на сучасну систему цивільного захисту для майбутньої держави-члена ЄС».

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації. Розпорядження КМУ від 4 березня 2025 року № 183 - р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2025-%D1%80#Text>.

2. Щодо результатів оперативних обстежень об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту та вирішення проблемних питань щодо укриття населення. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 р, уведеного в дію Указом Президента України від 26 червня 2023 р. № 353.

3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ОЕСД ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ

Микола КОРНІЛЕНКО, ІГН

НК – Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук, доцент

Національний університет «Одеська політехніка»

У сучасних умовах трансформації міжнародної економічної системи особливого значення для держав набуває участь у діяльності провідних міжнародних економічних організацій. Однією з таких інституцій є Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), яка об'єднує розвинені країни світу та відіграє важливу роль у формуванні глобальної економічної політики, стандартів управління та економічного розвитку [4]. Для України інтеграція до цієї організації розглядається як стратегічний напрям зовнішньоекономічної політики та важливий чинник економічної модернізації держави.

OECD є міжнародною організацією, діяльність якої спрямована на забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення рівня добробуту населення, підтримку ефективного державного управління та розвиток міжнародної торгівлі. Участь держав у роботі цієї організації передбачає дотримання високих стандартів економічної політики, прозорості державного управління, боротьби з корупцією, а також розвитку конкурентного середовища. Саме тому інтеграція до OECD є важливим інструментом стимулювання внутрішніх реформ у країнах, що прагнуть до економічної модернізації [3].

Для України питання співпраці з OECD набуло особливої актуальності після початку масштабних економічних реформ та активізації євроінтеграційного курсу держави. Участь України у програмах та ініціативах організації сприяє адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів, удосконаленню економічної політики та розвитку інституційної спроможності державних органів. Крім того, співпраця з OECD дозволяє отримувати аналітичну підтримку, рекомендації щодо проведення реформ та доступ до міжнародного досвіду ефективного економічного управління.

Одним із ключових аспектів інтеграції України до OECD є впровадження сучасних стандартів економічного регулювання. Організація розробляє рекомендації

щодо формування конкурентної політики, управління державними підприємствами, податкового адміністрування, антикорупційної політики та інвестиційного клімату. Впровадження таких стандартів сприяє підвищенню ефективності функціонування економіки, покращенню інвестиційної привабливості держави та зміцненню довіри міжнародних партнерів до економічної політики України [1].

Важливим чинником економічної модернізації є також розвиток інноваційної економіки та впровадження сучасних технологій. OECD активно досліджує питання цифрової трансформації, розвитку інновацій, підтримки наукових досліджень та підвищення конкурентоспроможності національних економік. Участь України у відповідних програмах організації може сприяти формуванню ефективної державної політики у сфері інновацій, розвитку цифрової економіки та підтримки технологічного підприємництва.

Крім того, інтеграція до OECD має важливе значення для вдосконалення системи державного управління. Організація приділяє значну увагу питанням прозорості діяльності органів влади, підвищення якості публічних послуг та ефективності державної політики. Запровадження відповідних стандартів сприятиме формуванню більш ефективної системи публічного управління в Україні, що є необхідною умовою для стабільного економічного розвитку [2].

Варто також зазначити, що інтеграція до OECD може позитивно вплинути на інвестиційний клімат держави. Дотримання міжнародних стандартів економічної політики підвищує рівень довіри з боку іноземних інвесторів, сприяє залученню капіталу та розвитку міжнародного економічного співробітництва. Для України, яка перебуває у процесі післявоєнного відновлення економіки, це має особливе значення, оскільки потребує значних фінансових ресурсів та активної участі міжнародних партнерів.

Разом з тим процес інтеграції до OECD потребує проведення комплексних реформ у різних сферах економічної політики. Зокрема, важливими є подальше вдосконалення антикорупційного законодавства, реформування системи корпоративного управління державних підприємств, підвищення ефективності податкової системи та забезпечення прозорості бюджетної політики. Реалізація таких реформ дозволить наблизити економічну систему України до стандартів розвинених країн та створити передумови для повноцінної участі держави у діяльності організації [3].

У контексті сучасних глобальних економічних трансформацій інтеграція України до OECD може стати важливим інструментом формування якісно нової економічної моделі розвитку. Особливу роль у цьому процесі відіграє не лише формальне приєднання до організації, але й реальне впровадження стандартів належного економічного управління, які напрацьовані державами-членами OECD. Це дозволить посилити інституційну спроможність держави, підвищити ефективність економічної політики та сприяти формуванню стабільного і передбачуваного економічного середовища.

Крім того, важливим аспектом є те, що співпраця з OECD може стимулювати подальший розвиток реформ у сфері державного управління, антикорупційної політики та регулювання економічної діяльності. У сучасних умовах для України особливо важливо забезпечити прозорість економічних процесів та підвищити довіру з боку міжнародних партнерів і інвесторів. Саме імплементація стандартів OECD може сприяти формуванню більш ефективної системи економічного управління та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Водночас слід зазначити, що інтеграція до OECD повинна розглядатися як довгостроковий процес, який передбачає послідовне впровадження структурних реформ та гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами. У цьому контексті важливо забезпечити системний підхід до реалізації економічних

реформ, що дозволить не лише наблизити Україну до стандартів розвинених країн, але й створити передумови для сталого економічного зростання та ефективної інтеграції держави у світову економіку.

Інтеграція України до Організації економічного співробітництва та розвитку є важливим напрямом сучасної економічної політики держави та одним із ключових чинників її економічної модернізації. Співпраця з OECD сприяє впровадженню міжнародних стандартів економічного управління, підвищенню прозорості державної політики та вдосконаленню інституційної системи управління економікою. Крім того, імплементація рекомендацій організації може позитивно вплинути на інвестиційний клімат та підвищити рівень довіри з боку міжнародних партнерів. Важливим аспектом є також розвиток інноваційної економіки, цифрової трансформації та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Разом з тим ефективність інтеграції до OECD значною мірою залежить від послідовності проведення структурних реформ та адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів. У довгостроковій перспективі це може стати важливим фактором забезпечення сталого економічного розвитку України та її повноцінної інтеграції до світової економічної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравчук В. М. Перспективи приєднання України до Організації економічного співробітництва та розвитку. *Економіка України*. 2023. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.05.003>
2. Мазаракі А. А., Мельник Т. М. Інтеграція України до міжнародних економічних організацій як фактор модернізації економіки. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2022. URL: <https://journals.knute.edu.ua>
3. Organisation for Economic Co-operation and Development. *OECD Accession Process and Integration of Ukraine*. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/ukraine>
4. Шнирков О. І. Роль Організації економічного співробітництва та розвитку у формуванні сучасної міжнародної економічної політики. *Міжнародні відносини*. 2021. URL: <http://journals.iir.kiev.ua>

СУЧАСНЕ ТРАКТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРИПИНЕННЯ ГОРІННЯ ВОГНЕГАСНИМИ ПОРОШКАМИ

*Діана КОТЛЯР, ад'юнкт докторантури-ад'юнктури
НК – Любов ЮРЧЕНКО, доктор філософських наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Вогнегасні порошки на сучасному етапі розвитку протипожежних технологій залишаються одними з найбільш універсальних та високоефективних засобів ліквідації пожеж різних класів: А (тверді горючі матеріали), В (легкозаймисті рідини та розплавлені речовини), С (газоподібні горючі речовини), D (металеві горючі матеріали) та Е (електроприлади під напругою). У межах сучасної наукової парадигми пожежогасіння вони розглядаються не як пасивний інертний матеріал для механічного пригнічення полум'я, а як багатокомпонентна хімічно активна система, здатна безпосередньо впливати на перебіг елементарних стадій радикально-ланцюгових реакцій у зоні горіння. Висока ефективність сучасних порошкових складів зумовлена

синергетичною дією комплексу фізичних і хімічних чинників, серед яких визначальну роль відіграє механізм хімічного інгібування процесів окиснення у полум'ї [1].

Основою сучасного трактування є теорія ланцюгового горіння. Процес горіння підтримується за рахунок активних центрів - вільних радикалів (атомів водню - H^* , гідроксилу - OH^* , кисню - O^*). Основна роль вогнегасного порошку полягає у забезпеченні поверхні для гетерогенного обриву цих ланцюгів. Тверді мікрочастинки порошку виступають як «пастки». При зіткненні активного радикалу з поверхнею частинки він адсорбується та рекомбінує, втрачаючи свою енергію. Доведено, що гетерогенна рекомбінація на поверхні порошку є значно швидшою та енергетично вигіднішою за гомогенну реакцію в газовій фазі. Ефективність цього процесу прямо залежить від сумарної питомої поверхні порошку, що визначається його дисперсністю.

При потраплянні в зону високих температур частинки порошку на основі фосфатів або бікарбонатів піддаються швидкому термічному розкладу. Цей процес має двояку дію. По-перше, це ендотермічна реакція, яка поглинає значну кількість тепла безпосередньо з активної зони горіння. По-друге, продукти розкладу (наприклад, аміак NH_3 , вуглекислий газ CO_2 , водяна пара та пари метафосфорної кислоти) вступають у гомогенні реакції з радикалами в газовій фазі [2]. Це створює додатковий хімічний бар'єр, замінюючи високоактивні радикали на малоактивні або стабільні сполуки, що призводить до загасання факела полум'я.

Для пожеж класу А критично важливим є механізм утворення захисного шару. Сучасні вогнегасні склади на основі фосфатів амонію при температурі понад 190-200°C плавляться, утворюючи на поверхні матеріалу в'язку, склоподібну плівку поліфосфорних кислот. Ця плівка виконує три функції: перекриває доступ кисню до зони піролізу, блокує вихід горючих газів із товщі матеріалу та створює теплоізоляційний шар, що запобігає повторному самозайманню після ліквідації відкритого полум'я [3].

Сучасна наука приділяє особливу увагу гранулометричному складу порошків. Оптимальний діаметр частинок становить 20–50 мкм. Дрібніші частинки мають колосальну сумарну поверхню, що критично для хімічного інгібування, проте вони занадто легкі, щоб подолати потужні конвекційні потоки повітря, які підіймаються від пожежі. Більш крупні частинки мають необхідну кінетичну енергію, щоб досягти кореня полум'я. Тому сучасні високоефективні порошки мають бімодальний або полімодальний розподіл частинок за розмірами, що дозволяє поєднувати високу хімічну активність із гарною проникаючою здатністю [1].

Хмара порошку, що створюється під час гасіння, створює потужний екран для теплового випромінювання. Це знижує швидкість прогріву ще не охоплених вогнем поверхонь та зменшує інтенсивність випаровування горючих рідин. Одночасно з цим, виділення негорючих газів при розкладі порошку знижує концентрацію кисню в зоні реакції нижче межі поширення полум'я, що в сукупності з іншими факторами призводить до швидкої локалізації та ліквідації осередку пожежі.

Сучасне трактування розглядає дію вогнегасних порошків як складний синергетичний процес, що поєднує фізичне охолодження осередку пожежі та інтенсивне хімічне пригнічення реакцій окиснення. Визначальним чинником ефективності виступає гетерогенне інгібування, за якого поверхня мікрочастинок стає активним центром для обриву радикально-ланцюгових перетворень безпосередньо у фронті полум'я.

Додаткова вогнегасна здатність забезпечується здатністю сучасних складів до ендотермічного розкладу та утворення ізолюючих склоподібних плівок, що надійно запобігають повторному самозайманню матеріалів. Оптимізація гранулометричного складу шляхом створення полімодальних сумішей дозволяє поєднати колосальну

реакційну площу дрібних часток із кінетичною енергією більших фракцій для проникнення в корінь пожежі.

Таким чином, перехід від розуміння порошку як інертної маси до його сприйняття як динамічної хімічно активної системи відкриває перспективи для розробки високоефективних складів нового покоління з керованими властивостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельников С.А., Руденко І.Є. Вогнегасні порошки: теорія та практика застосування. Львів: ЛДУБЖД, 2021. 256 с.
2. Откідач М.Я. Використання нетрадиційних джерел азоту для флегматизування пожежонебезпечних об'єктів. Сб. наук. праць. Вип. 4. Харків, ХІПБ, 1998. С. 154-157.
3. Зайцев В.П., Кац М.Б. Пожежна безпека та гідродинаміка горіння. Київ: Наукова думка, 2019. 384 с.

МОЛОДЬ НА РИНКУ ПРАЦІ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Аліна КОХАН, факультет менеджменту, бізнесу та публічного адміністрування

НК – Богдан МЕЛЕХ, кандидат наук з державного управління, доцент, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

Молодь – це стратегічний ресурс для розвитку будь-якої країни. У нашій державі, в умовах демографічних змін, військової агресії, економічної нестабільності, саме молоді люди можуть стати рушійною силою інновацій, підвищення продуктивності, відновлення. Однак саме молодь серед перших відчуває наслідки криз, змін на ринку праці, має менший досвід, слабкішу адаптацію. Наприклад: серед осіб віком 15-24 роки рівень економічної активності в Україні був лише близько 33,7 %. Отже, тема є вкрай важливою для державної політики, бізнесу, молодіжних ініціатив.

Основні проблеми молоді на ринку праці це - низька економічна активність та безробіття. Як уже згадано, молодь має значно нижчу активність на ринку праці: для віку 15-24 роки показник у 2018 році складав 33,7 %.

Безробіття серед молоді зростає в кризові періоди; молоді випускники стикаються із труднощами працевлаштування. Невідповідність освіти та навичок вимогам ринку. Молодь часто має освіту, але не має практичного досвіду, навичок адаптації, соціальних навичок, що заважає успішному входженню на ринок праці. Існує проблема «першої роботи»: не завжди вона дає можливість розвивати навички, часто молодь може залишитись у позиції з мінімальним розвитком.

Неформальна зайнятість, нестабільні умови. Молодь частіше потрапляє в нестабільні форми зайнятості, неформальні контракти, що знижують рівень правового захисту. Правові виклики. У правовому полі є гарантії, але на практиці вони не завжди дотримуються. Наприклад, Кодекс законів про працю України гарантує, що молодь має трудові права як і дорослі (стаття 187) – «Молодь має ті самі трудові права, що й дорослі».

Але також існують обмеження і регулювання для неповнолітніх: заборона залучати до важкої або небезпечної праці, спеціальні умови праці молодих. Вплив війни та кризи. Повномасштабне вторгнення спричинило додаткові виклики: мобілізація, евакуація, економічна нестабільність, зменшення робочих місць, що значно

вплинуло на молодь. У таких умовах молодь має ризик витіснення з ринку праці або переходу в менш захищену зайнятість.

Правове регулювання та гарантії. Конституція України[1] гарантує право на працю, вільний вибір професії. Крім того, трудове законодавство передбачає окремі гарантії для молоді. Законодавство передбачає обмеження залучення неповнолітніх до роботи: вони не можуть бути залучені до важких чи небезпечних робіт, мають скорочений робочий час, більше гарантій. Також молодіжна політика України передбачає заходи щодо зайнятості та підприємництва молоді. Наприклад, в 2025 році ухвалено закон «Про базові засади молодіжної політики», який передбачає механізми підтримки молодіжної зайнятості. Міжнародні ініціативи: Міжнародна організація праці (ILO) спільно з Україною запускає програми щодо молодіжної зайнятості[2].

Виклики та прогалини в правовому полі. Хоча законодавство існує, його реалізація часто слабка: молодь має менше можливостей реалізувати свої права, забезпечити стабільну роботу, отримати справедливую оплату. Відсутність достатньої кількості «перших» робочих місць із гідними умовами для молоді, що ускладнює її адаптацію. Mismatch між освітою і ринком праці: освітні програми не завжди орієнтовані на потреби роботодавців, що створює ризик неефективного входження молоді на ринок. Війна і зміни економіки висвітлюють нові форми зайнятості (дистанційна праця, фріланс, неформальні контракти), на які не завжди пристосоване законодавство чи інституції. Молодь, особливо в умовах мобілізації чи переміщення, має підвищені ризики втрати роботи чи можливостей.

Шляхи вирішення та рекомендації. Розвиток програм, які дозволяють молоді поєднувати освіту і роботу: стажування, дуальна освіта, практичні модулі. – Сприяння створенню «перших робочих місць» для молоді з гідними умовами: гарантії мінімуму прав, супровід, наставництво. Підвищення рівня навичок молоді відповідно до потреб роботодавців: цифрові навички, гнучкість, адаптація. Активізація молодіжної політики: ефективне фінансування молодіжних проєктів, підприємництва, ініціатив молоді. Посилення контролю за дотриманням трудових прав молодих працівників: державний нагляд, легкі механізми скарг, інформаційні кампанії. Здатність адаптувати законодавство до нових форм зайнятості: врахувати дистанційну працю, гібридні моделі, фріланс. Підтримка молоді в умовах війни: перекваліфікація, підтримка тимчасово переміщених осіб, створення безпечних умов праці[3].

Молодь на ринку праці займає особливе місце: це той ресурс, який може забезпечити відновлення та розвиток країни. Проте вона стикається з багатьма правовими та фактичними перешкодами – від низької активності, нестачі досвіду й навичок, до нестабільності зайнятості й недосконалого правового захисту. Ефективне поєднання державної політики, бізнес-ініціатив, правового регулювання та активності самої молоді дозволить змінити ситуацію на краще.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Молодь на ринку праці України: сучасні тенденції та виклики // Центр Разумкова, 2024 р. – URL:<https://razumkov.org.ua>
3. Сучасні аспекти зайнятості молоді на ринку праці України // Українська асоціація економістів. URL:<https://ujae.org.ua>

РОЛЬ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ НОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

*Станіслав КРАВЧЕНКО, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-23-2
НК – Світлана КОСЯК, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасна система міжнародних відносин перебуває у стані глибокої трансформації, що зумовлена зміною геополітичних балансів, посиленням регіональних конфліктів та появою нових безпекових викликів. Одним із ключових факторів, що вплинув на переосмислення механізмів забезпечення стабільності в Європі, стала повномасштабна агресія російської федерації проти України. Ці події призвели до суттєвих змін у підходах до формування системи колективної безпеки та актуалізували питання створення нової архітектури європейської безпеки.

У даному контексті Україна перестає бути лише об'єктом безпекової політики міжнародної спільноти і поступово стає важливим суб'єктом формування нових механізмів безпеки на європейському континенті. Саме тому дослідження ролі України у трансформації системи європейської безпеки є надзвичайно актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору [1, 57].

Проблематика європейської безпеки та трансформації міжнародних механізмів досліджується у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Значну увагу питанням безпеки приділяють дослідники міжнародних відносин, геополітики та стратегічних студій. У наукових роботах розглядаються питання функціонування міжнародних безпекових інститутів, трансформації системи колективної безпеки, а також впливу сучасних конфліктів на формування нових моделей міжнародної взаємодії [1, 59]. Водночас сучасні геополітичні процеси потребують подальшого осмислення ролі України як активного учасника формування нової архітектури європейської безпеки.

Архітектура європейської безпеки, сформована після завершення холодної війни, базувалася на принципах багатосторонньої співпраці, розвитку міжнародних інституцій та підтримання стратегічного балансу між провідними державами світу. Її формування відбувалося в умовах трансформації міжнародної системи, коли завершення біполярного протистояння між Заходом і радянським союзом, що створило передумови для формування нової моделі безпеки, заснованої на принципах взаємної довіри, міжнародного права та колективної відповідальності за підтримання стабільності на європейському континенті [2, 50].

Ключовими елементами цієї системи стали міжнародні організації та безпекові інститути, покликані забезпечувати політичний діалог, запобігати конфліктам та сприяти їх мирному врегулюванню. Важливу роль у цьому процесі відігравали такі структури, як Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Північноатлантичний альянс та інші міжнародні інституції. Значна увага приділялася механізмам дипломатичного врегулювання конфліктів, розвитку партнерських відносин між державами, а також розширенню системи колективної безпеки. Водночас розширення європейських та євроатлантичних інтеграційних структур стало одним із ключових факторів стабілізації політичної ситуації у Центральній та Східній Європі.

Однак події останніх десятиліть, а особливо початок повномасштабної війни російської федерації проти України у 2022 році, продемонстрували суттєві обмеження та вразливість існуючої системи безпеки. Російська агресія стала найбільшим збройним конфліктом у Європі з часу завершення Другої світової війни та поставила під сумнів

ефективність міжнародних механізмів стримування агресії і гарантування територіальної цілісності держав. Порушення базових принципів міжнародного права, зокрема принципів суверенітету, невтручання у внутрішні справи держав та непорушності кордонів, засвідчило глибоку кризу існуючої системи міжнародної безпеки.

Повномасштабна війна росії проти України стала потужним каталізатором переосмислення архітектури європейської безпеки. Вона змусила європейські держави та міжнародні організації переглянути підходи до оборонної політики, зміцнення колективних механізмів безпеки та підвищення обороноздатності. Багато країн Європи суттєво збільшили оборонні бюджети, активізували військово-технічну співпрацю та розширили участь у спільних оборонних програмах. Крім того, відбулися значні зміни у структурі безпекових альянсів, зокрема розширення Північноатлантичного альянсу та посилення його ролі у забезпеченні стабільності на європейському континенті.

У цьому контексті Україна відіграє ключову роль у трансформації системи європейської безпеки. Насамперед це пов'язано з тим, що українська держава фактично стала одним із центральних елементів стримування експансіоністської політики російської федерації. Українські Збройні сили, отримавши значний бойовий досвід у ході сучасної війни, стали одним із найважливіших факторів забезпечення стабільності на східному фланзі Європи. Спротив українського суспільства та ефективність української армії значною мірою стримують подальше поширення військової агресії та сприяють збереженню стратегічного балансу в регіоні.

Водночас війна в Україні продемонструвала необхідність переосмислення концепції безпеки в Європі. Сучасні конфлікти дедалі більше характеризуються комплексним характером і включають не лише традиційні військові загрози, але й гібридні форми протистояння, такі як інформаційні операції, кібератаки, енергетичний тиск, економічний шантаж та інші інструменти впливу. У цих умовах Україна стала своєрідною лабораторією протидії сучасним формам гібридної агресії, накопичуючи унікальний досвід боротьби з новими загрозами, який має важливе значення для всієї європейської системи безпеки [3, 36].

Окрім військового виміру, значну роль відіграє дипломатична діяльність України на міжнародній арені. Українська дипломатія активно працює над формуванням нових форматів міжнародної співпраці, спрямованих на зміцнення безпеки та консолідацію міжнародної підтримки. Важливими елементами цієї діяльності є створення нових коаліцій підтримки України, розвиток міжнародних безпекових ініціатив, а також активна участь у міжнародних політичних і безпекових форумах. Україна послідовно просуває ідею створення ефективних механізмів гарантування безпеки, які могли б запобігати виникненню подібних конфліктів у майбутньому.

Ще одним важливим напрямом участі України у формуванні нової архітектури європейської безпеки є її інтеграція до європейських та євроатлантичних інституцій. Європейська інтеграція України набуває дедалі більшого значення не лише у політичному та економічному вимірах, але й у сфері безпеки та оборони. Поглиблення співпраці з європейськими партнерами сприяє модернізації оборонного сектору, впровадженню сучасних стандартів управління у сфері безпеки та зміцненню оборонного потенціалу держави.

Зазначимо, що важливу роль відіграє міжнародна підтримка України, яка реалізується у формі військової, фінансової, економічної та гуманітарної допомоги з боку держав-партнерів. Така підтримка сприяє не лише зміцненню обороноздатності України, але й формуванню нових форматів міжнародної безпекової співпраці. Зокрема, координація міжнародної допомоги, спільні оборонні програми, обмін технологіями та досвідом створюють передумови для формування більш ефективної системи колективної безпеки у Європі.

Не менш важливим аспектом є розвиток регіональних безпекових ініціатив. Україна активно розвиває співпрацю з державами Центральної та Східної Європи, які також усвідомлюють необхідність зміцнення регіональної стабільності та протидії сучасним загрозам. Поглиблення співпраці у військовій, політичній та економічній сферах сприяє формуванню нових механізмів регіональної безпеки та посиленню ролі регіональних альянсів у забезпеченні стабільності на європейському континенті [3, 61].

Таким чином, сучасна війна в Україні стала не лише серйозним викликом для існуючої системи європейської безпеки, але й важливим фактором її трансформації. Україна поступово перетворюється на один із ключових елементів формування нової архітектури безпеки в Європі, що базуватиметься на принципах ефективної колективної оборони, міжнародної солідарності та спільної відповідальності за забезпечення миру і стабільності на континенті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Требін М. П. Європейська безпека перед новими викликами. Політична система України за умов глобальних викликів і локальних проблем : зб. матеріалів XXXIV Харківських політологічних читань (м. Харків, 21 квітня 2021 р.). Харків : Право, 2021. С. 56–61. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5569&download_id=1984&srsId=AfmBOoryhYIMODI54K7k8UXlv_bqfntRdEJ319sLI1mEVxwWXDSu5i-3
2. Нікітін А. А. Міжнародна безпека як чинник національної безпеки держави. *Морська безпека та оборона* № 1 2024., С. 50–55. URL: https://www.researchgate.net/publication/381361100_MIZNARODNA_BEZPEKA_AK_CINNIK_NACIONALNOI_BEZPEKI_DERZAVI
3. Бочарніков В. П., Свешніков С. В., Сиротенко А. М., Коваль М. В., Затинайко О. І., Дергільова О. В., Ковальчук П. А. Безпекове середовище 2033: Монографія. Київ: НУОУ імені Івана Черняхівського, 2022. 117 с.

СУЧАСНА ЗНАЧУЩІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У СФЕРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

*Данііл КРАВЧУНОВСЬКИЙ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-23-2
НК – Юрій ГОРБАЧЕНКО, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Актуальність інтеграції цивільного захисту в систему національної безпеки істотно зросла в умовах збройної агресії РФ та дії правового режиму воєнного стану, коли безпекові ризики мають багатовимірний характер і поєднують воєнні, техногенні, природні та соціальні чинники. За таких умов захист населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій набуває стратегічного значення, а цивільний захист перетворюється на один із ключових інструментів забезпечення стабільності держави та безперервності життєдіяльності суспільства, що безпосередньо відповідає цілям і завданням національної безпеки України [1; 3].

Цивільний захист у сучасних умовах розвитку України розглядається не лише як окрема галузь державної діяльності, а як функціонально важлива складова системи національної безпеки, що забезпечує захист населення, територій, навколишнього природного середовища та об'єктів інфраструктури від широкого спектра загроз. Такий підхід ґрунтується на розумінні національної безпеки як комплексної системи заходів і

механізмів, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, а не лише на забезпечення воєнної оборони [1].

Нормативно-правове закріплення цивільного захисту як елементу системи національної безпеки здійснюється через сукупність актів різної юридичної сили, які формують правову основу відповідної діяльності та визначають її цілі, завдання і механізми реалізації. Ключове місце серед них посідає Кодекс цивільного захисту України, який визначає цивільний захист як функцію держави, спрямовану на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій шляхом реалізації комплексу превентивних, реагувальних та відновлювальних заходів [2].

Зазначене законодавче визначення свідчить про комплексний характер цивільного захисту, який охоплює всі основні етапи управління ризиками – від запобігання виникненню небезпек до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і відновлення життєдіяльності постраждалих територій. Такий підхід узгоджується із сучасним розумінням національної безпеки як системи заходів, спрямованих на зниження рівня вразливості держави і суспільства до кризових впливів [1]. Відтак цивільний захист за своїм функціональним призначенням виходить за межі суто реагувальної діяльності та об'єктивно наближається до механізмів забезпечення національної безпеки, орієнтованих на превенцію загроз.

У системному вимірі цивільний захист тісно пов'язаний із реалізацією державної політики у сфері національної безпеки. Закон України «Про національну безпеку України» визначає загальні принципи та структуру безпекового сектору, у межах якого забезпечується захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави [1]. Хоча цивільний захист прямо не виокремлюється як самостійний елемент сектору безпеки і оборони, його функціональне призначення повністю відповідає ключовим цілям національної безпеки, зокрема у частині захисту населення, територій та об'єктів інфраструктури від загроз різного характеру.

Крім того, стратегічні документи у сфері національної безпеки передбачають необхідність забезпечення стійкості держави, безперервності функціонування органів влади та захисту населення в умовах кризових ситуацій [3]. У цьому контексті цивільний захист фактично виконує роль одного з інструментів реалізації державної політики національної безпеки, доповнюючи воєнні та правоохоронні механізми гуманітарним і соціальним вимірами безпеки. Відсутність прямої фіксації цивільного захисту у структурі сектору безпеки і оборони свідчить не про другорядність цієї сфери, а про її міжгалузевий характер та інтегрованість у загальнодержавний безпековий механізм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 31;
2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 34–35;
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 // Офіційний вісник Президента України. – 2020. – № 19.. Горбаченко Ю.М. Особливості застосування інтерактивних методів навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту / Ю.М. Горбаченко, Ю.В. Панімаш, Т.М. Кришталь / Науковий журнал Іноваційна педагогіка, 2020 - Випуск 22 . Том 2. С87-91;
4. Горбаченко Ю.М. Державне регулювання діяльності у сфері цивільного захисту. Навчальний посібник. / Кришталь Т. М., Білека А. А., Горбаченко Ю. М., Пасинчук К. М. За ред. д. е. н., доц. Т. М. Кришталь. – Черкаси: ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2018.

РЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРИКЛАДІ МІСТА ЧЕРКАСИ

Анна КРИШТАЛЬ

Черкаська гімназія № 9 імені О. М. Луценка

Вибір майбутньої професії, потреба в соціальних контактах, прагнення до самореалізації, що супроводжуються хронічною тривожністю, невизначеністю майбутнього і постійними загрозами, пов'язаними з війною, визначає молодь як одну з найбільш уразливих категорій населення. Зважаючи на зазначене, усвідомлений підхід до реалізації молодіжної політики, залучення молоді до суспільного життя, створення і підтримка осередків для розвитку і комунікації є особливо актуальним.

Мета – проаналізувати особливості реалізації молодіжної політики міста Черкаси в умовах воєнного стану.

Місто Черкаси є відкритою платформою для розвитку активної молоді. Питання зайнятості молоді підпадають під юрисдикцію Департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради. Згідно з п. 1.8 Положення про Департамент освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради Департамент забезпечує реалізацію повноважень, покладених на орган місцевого самоврядування у сфері: освіти, культури, молоді, фізичної культури і спорту тощо; підтримує розвиток молодіжних організацій та ініціатив, що об'єднують молодь у напрямках науки, мистецтва, волонтерської діяльності, патріотичного виховання тощо [1].

Особливої актуальності набуває формування самостійності та відповідальності молоді, розвитку лідерських якостей, навичок роботи у команді та soft skills. Першочергово акцент здійснюється на особистісному зростанні молоді. Учнівські самоврядування шкіл, молодіжна ініціативна група «Учнівська міжпарламентська асамблея» є об'єднаннями шкільної молоді, в яких прогресивні ідеї підтримуються однолітками і реалізуються в учнівському колі з мінімальною допомогою дорослих, чия функція в таких формуваннях полягає в адміністративній підтримці і забезпечення безпечного середовища.

Роль *учнівського самоврядування* (УС) школи полягає у створенні належних умов для розвитку цілісної особистості учнів. Структура УС в кожній школі різниться. Розглянемо структуру УС Черкаської гімназії № 9. Узгодженням організаційних питань та комунікацією між адміністрацією гімназії і учнями займається педагог-організатор/ка. Лідером серед учнів є президент школи, роль якого полягає у підтримці ідей та слухних пропозицій учнів; безпосередня ініціатива організації шкільного процесу та позашкільної діяльності (організація свят, благодійних ярмарків, неформальних гуртків, покращення якості навчального процесу тощо), координація роботи міністрів. Президент школи, як правило, – це активний, відповідальний учень/учениця 8–10 класів. Кандидатури учнів 11 класу не приймаються на пост президента школи у зв'язку з необхідністю спрямування зусиль і часу на підготовку до випускних іспитів (НМТ), проте вони можуть бути міністрами або активно долучатися до життя гімназії. Міністерства (у деяких закладах – департаменти) займаються реалізацією важливих ідей у певних напрямках, проведенням тематичних днів чи заходів. УС Черкаської гімназії № 9 має такі міністерства: міністерство освіти і науки, міністерство охорони здоров'я та спорту, міністерство культури, міністерство праці та екології, міністерство національних справ, міністерство інформації та зв'язку.

У 2025–2026 навчальному році учнівським самоврядуванням Черкаської гімназії № 9 було реалізовано такі учнівських пропозицій:

- благодійні ярмарки;

- театральні постановки, створення театального гуртка для учнів середньої школи;
- створення соцмереж школи, які ведуть учні (окремо від офіційних) та висвітлюють інформацію про різноманітні заходи, знімають тематичні інформаційно-роз'яснювальні відео, проводять опитування, розповідають про неформальне життя учнів і формують позитивний імідж гімназії в цілому;
- еко-дні, Велесова ніч, конкурс костюмів, ігри «Таємний Санта» і «Нота-Єнота» тощо.

Учнівська молодь – це майбутнє міста та України, саме тому Черкаси відповідально ставляться до соціалізації молоді, її обізнаності в політиці та роботі департаментів міста. Традиційно проводиться **стажування в органах місцевого самоврядування міста Черкаси** [2]. Стажування, що відбувається в одному з департаментів Черкаської міської ради (на вибір учня), дає можливість ознайомитися з його структурою та повноваженнями, протягом двох тижнів спостерігати за роботою управлінців. Про власну мотивацію, отриманий досвід і пропозиції щодо розвитку міста учні міркують у підсумковій частині I етапу – написання есе. «У 2026 році сертифікати учасників отримали 312 черкаських учнів, 16 учнів стали фіналістами стажування» [4]. Другим етапом серед фіналістів є презентація самостійно розроблених проєктів на розвиток міста і визначення п'ятірки переможців, які відвідують органи місцевого самоврядування за кордоном (у 2026 році – місто-побратим Штайнфурт, Німеччина).

У місті активно працює раніше згадана молодіжна ініціативна група **«Учнівська міжпарламентська асамблея»**, коротко УМА, – об'єднання активних учнів з усіх шкіл міста Черкаси (включно з трьома ліцеями). До УМА можуть входити учні 8–11 класів, по 2 офіційних представника від закладу, але з необмеженою кількістю вільних слухачів. Правління асамблеї складається з 4 лідерів: спікера, двох віцеспікерів та секретаря, а також СММ-команди.

Одним з наймасштабніших заходів асамблеї є **Модель Ради Європи (МРЕ)** – дипломатична імітаційна гра, що покроково відображає роботу Ради Європи. Кожна школа шляхом жеребкування отримує країну, яку представлятиме. Кожен делегат від школи бере участь в одному з 7 комітетів, окреме місце займає преса: Комітет з юридичних питань та прав людини, Комітет з соціальних питань, охорони здоров'я та сім'ї, Комітет з питань культури, науки та освіти, Комітет з економічних питань і розвитку, Комітет політичних питань, Комітет з питань довкілля, Комітет міністрів. МРЕ традиційно проходить у 3 етапи:

1) засідання Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) – робота преси і 6 комітетів, захист доповідей та резолюцій, дискусії, затвердження найкращих резолюцій та найкращих делегатів;

2) благодійний дипломатичний бал – класичний танцювальний захід, що має на меті благодійну місію, під час якого відбувається нагородження шкіл, найкращих делегатів та Секретаріату (голів та співголів комітетів). У 2026 зібрані під час заходу кошти передані партнерам із Херсона для підтримки дітей і молоді міста [5];

3) засідання Комітету міністрів Ради Європи КМРЕ – делегати до цього комітету об'єднуються в коаліції і працюють над ефективною реалізацією обраних на ПАРЄ резолюцій.

Модель Ради Європи–2026 відбулася за темою «Етичне регулювання та інтелектуальна стійкість в епоху ШІ: як забезпечити технологічний прогрес, зберігаючи фундаментальні права людини та культуру критичного мислення в Європі?». Таким чином, МРЕ – це справжній крок до дипломатії для учнів, практика публічних виступів, захисту позицій країни та цінностей комітету.

Одним з напрямів діяльності Учнівської міжпарламентської асамблеї є волонтерство. Допмагаючи ЗСУ, дитячим будинкам, притулком для тварин, молодь проявляє свідому громадянську позицію. Наприклад, на постійній основі проводяться

благодійні літні проекти: перформанс «На крок ближче до перемоги», культурний захід «Велесова ніч», фестиваль «Шляхами української спадщини» та мистецький перформанс «З попелу в барви».

До авторських молодіжних ініціатив належить **проект «КульТур – фестиваль відомих та маловідомих діячів України»** – просвітницький молодіжний проект, метою якого є залучення молоді до вивчення історії і культури України у цікавому та інтерактивному форматі. У межах проекту «КульТур» вже відбулося три тематичні заходи: «КульТур: мистецтво», «КульТур: театр» і «КульТур: Параджанов». Учасники мали змогу відвідати авторські лекторії від організатора проекту і запрошених спікерів; дізнатися про діячів мистецтва, театру і кінематографа, подискутувати щодо актуальних проблем галузі і зав'язати корисні контакти. У рамках кожного із заходів також проводився творчий блок, де всі відвідувачі мали нагоду взяти участь у майстерці «Панно у стилі Соні Делоне», тренінгу з акторської майстерності, майстерки з колажування у стилі Сергія Параджанова.

Варто зазначити, що всі заходи проводилися безкоштовно, на волонтерських засадах. Місцем проведення заходів було обрано простори Черкаського інституту міста і Молодіжний ресурсний центр (МРЦ), які активно підтримують молодіжні ініціативи. Зокрема, перегляду фільму «Колір граната» Сергія Параджанова («КульТур: Параджанов») проводився спільно з проектом «КіноВоля» Унівської міжпарламентської асамблеї (УМА) в одному із закладів харчування міста Черкаси, яке надало приміщення на безоплатній основі, а апаратуру для кінопоказів проекту «КіноВоля» надав департамент освіти та гуманітарної політики також на безоплатній основі.

Тенденція до волонтерства у місті Черкаси стає дедалі популярнішою. Обізнаність про волонтерство серед молоді відчутно зростає, зокрема місто пропонує безліч варіантів волонтерства: можливість отримати посвідчення волонтера у Черкаському молодіжному ресурсному центрі (МРЦ), допомагати в організації культурних подій від МРЦ, долучатися до організації міських подій – спортивні івенти, благодійний розпродаж «Garage Sale», книжковий фестиваль «Змістовно», благодійні акції від ГО «Культура», плетіння маскувальних сіток в Центрі допомоги армії тощо.

Варто також зазначити, що місто Черкаси має широкий вибір просторів для проведення молодіжних закладів. Черкаський інститут міста (ЧІМ) – це простір, на базі якого проводяться навчання: Цикл «Підготовка цивільних в умовах воєнного часу», Школа FPV інженерії, Школа FPV пілотування, партнерство з ГО «Культура» (культурна громада), «ПСОЛОГІЯ» [6]. Простір містить велике світле приміщення, необхідну техніку, столи й стільці. ЧІМ залюбки стає платформою для проведення нових молодіжних проектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про Департамент освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради затверджений рішенням Черкаської міської ради від 18.12.2025 №91-54. URL: <https://dogp.gov.ua/departament-14-55-08-27-02-2020/>
2. Рішення про стажування учнівської молоді у виконавчих органах Черкаської міської ради, на підприємствах, установах та організаціях комунальної форми власності м. Черкаси протягом жовтня 2025 – березня 2026 рр. виконавчого комітету Черкаської міської ради від 08.10.25 №1274.
3. Черкаське регіональне суспільно-політичне інтернет-видання «ПРОЧЕРК» 06 листопада 2025, 08:45.
4. Черкаська міська рада, Facebook, 21 січня 2026.
5. Дипломатичний бал «Моделі Ради Європи – 2026»: вишуканість заради благодійної місії» 23.03.2026. URL: <https://cherkasy-rada.gov.ua/novyny/dyplomatychnyj-bal-modeli-rady-yevropy-2026-vyshukanist-zarady-blagodijnoyi-misiyi/>
6. Напрями роботи ЧІМ. URL: <https://www.cherkasyurban.institute/>

ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

*Соломія КУЛИК, факультет менеджменту, бізнесу та публічного
адміністрування*

*НК – Богдан МЕЛЕХ, кандидат наук з державного управління, доцент,
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

Суб'єкти господарювання є основою економічного розвитку держави, оскільки саме вони формують валовий внутрішній продукт, створюють робочі місця, забезпечують надходження до бюджету та сприяють соціально-економічній стабільності. У сучасних умовах, що характеризуються економічною нестабільністю, трансформаційними процесами в національній економіці, а також зростанням ролі приватної ініціативи, особливої актуальності набуває питання ефективного захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.

Захист прав суб'єктів господарювання є важливою складовою правової держави та необхідною умовою формування сприятливого бізнес-клімату. Він забезпечує стабільність господарських відносин, підвищує рівень довіри до державних інституцій та сприяє залученню інвестицій. Водночас на практиці суб'єкти господарювання часто стикаються з порушенням своїх прав, зокрема з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, контрагентів або внаслідок недосконалості чинного законодавства.

Правове регулювання захисту прав суб'єктів господарювання в Україні здійснюється на основі норм Конституції України, Цивільного кодексу України, законів України та підзаконних нормативно-правових актів. Відповідно до статті 55 Конституції України кожному гарантується право на судовий захист своїх прав і свобод, що поширюється і на суб'єктів господарської діяльності [1].

Особливе місце у системі захисту прав суб'єктів господарювання займає судовий захист, який реалізується через господарські суди України. Саме вони розглядають спори, що виникають між суб'єктами господарювання, а також спори за участю органів державної влади у сфері господарської діяльності. Судовий захист забезпечує не лише відновлення порушених прав, але й формує єдину практику застосування норм господарського законодавства.

Поряд із судовим захистом важливе значення мають також досудові та позасудові способи захисту прав, зокрема: претензійно-позовна робота, медіація, діяльність бізнес-омбудсмена, звернення до контролюючих і наглядових органів. Використання альтернативних способів вирішення спорів дозволяє зменшити навантаження на судову систему та сприяє швидшому і менш витратному врегулюванню конфліктів [2].

Суттєвим елементом системи захисту прав суб'єктів господарювання є ефективне функціонування правового механізму,

Який забезпечує реальну можливість відновлення порушених прав та законних інтересів підприємців. У сучасних умовах

Розвитку ринкової економіки особливого значення набуває не лише формальне закріплення прав у законодавстві, а й

Попри наявність законодавчих механізмів, існують проблеми, що ускладнюють захист прав суб'єктів господарювання. Серед них – затягування судових процесів, корупційні ризики, неоднозначність деяких норм законодавства та складність застосування окремих положень на практиці. Удосконалення правової бази,

підвищення прозорості та спрощення процедур дозволить зробити захист прав бізнесу більш ефективним [3].

Важливим аспектом є також правова культура самих підприємців, їх обізнаність про свої права та механізми їх захисту. Освітні програми, консультаційні центри та доступ до юридичної допомоги сприяють того, щоб суб'єкти господарювання могли своєчасно реагувати на порушення та ефективно захищати свої інтереси.

Таким чином, правові аспекти та механізми реалізації захисту прав суб'єктів господарювання в Україні є комплексними і включають нормативне регулювання, судовий та позасудовий захист, участь державних органів та підвищення правової обізнаності підприємців. Ефективність цих механізмів безпосередньо впливає на рівень економічної стабільності та розвиток підприємництва.

Отже, захист прав суб'єктів господарювання є багатогранним правовим інститутом, що поєднує в собі норми матеріального та процесуального права, а також різноманітні механізми реалізації. Його ефективне функціонування є необхідною умовою стабільного розвитку економіки, підвищення рівня правової культури учасників господарських відносин та утвердження принципів верховенства права в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Шевчук С. В. Судовий захист прав суб'єктів господарювання в Україні. – Київ: Юрінком Інтер, 2020. 256 с.
3. Кузнєцова Н. С., Луць В. В. Цивільне та господарське право України : проблеми співвідношення. – Київ : Юридична думка, 2018. 304 с.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПРАЦІВНИКІВ І РОБОТОДАВЦІВ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Тетяна КУРИК, ФГРЗ

*НК – Богдан МЕЛЕХ, кандидат наук з державного управління, доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

Трудове право України є однією з основних галузей національного права, яка регулює суспільні відносини між працівником і роботодавцем, що виникають у процесі праці. Воно покликане забезпечити баланс між інтересами сторін трудового договору, сприяти реалізації права людини на працю та гарантувати справедливі й безпечні умови праці. Згідно зі статтею 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1]. Це право конкретизується у нормах Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), який визначає основні принципи організації праці, права, обов'язки та відповідальність сторін трудових правовідносин [2].

Права працівників закріплені у статтях 2, 43, 44, 153 та інших КЗпП. Працівник має право на належні, безпечні й здорові умови праці, на оплату праці не нижчу від визначеної законом, на відпочинок, соціальні гарантії, участь у профспілках і на захист своїх трудових прав у законному порядку [2]. Одним із найважливіших аспектів є право на рівну оплату за працю однакової цінності, що відповідає принципу недискримінації,

передбаченому Конвенцією Міжнародної організації праці № 111 «Про дискримінацію в галузі праці та занять» [3]. Працівники також мають право на звернення до суду у випадку порушення трудових прав, зокрема при незаконному звільненні чи затримці заробітної плати. Законодавство гарантує можливість оскарження будь-яких дій роботодавця, які суперечать нормам трудового права [4].

Водночас закон покладає на працівників певні обов'язки. Основним серед них є сумлінне виконання трудових обов'язків, дотримання трудової дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку та вимог охорони праці. Працівник повинен дбайливо ставитися до майна підприємства, установи чи організації та не розголошувати комерційну або службову таємницю. Недотримання цих вимог може стати підставою для дисциплінарної відповідальності, аж до звільнення з роботи [2]. Такий підхід сприяє формуванню відповідального ставлення до праці й забезпеченню стабільності трудових відносин.

З іншого боку, роботодавець має не лише право вимагати від працівника виконання трудових обов'язків, а й обов'язок створювати умови для належного виконання роботи. Відповідно до статті 141 КЗпП, роботодавець зобов'язаний забезпечити працівникам робочі місця, що відповідають нормам охорони праці, техніки безпеки та санітарним вимогам [2]. Крім того, він повинен своєчасно й у повному обсязі виплачувати заробітну плату, забезпечувати рівність прав і можливостей, не допускати дискримінації, а також сприяти професійному розвитку працівників. У сучасних умовах важливого значення набуває й обов'язок роботодавця дотримуватися законодавства про захист персональних даних працівників, адже цифровізація сфери праці створює нові ризики для приватності [5].

Взаємна відповідальність сторін трудового договору є запорукою стабільності трудових відносин. Порушення прав працівників чи роботодавців підриває довіру та призводить до конфліктів. Важливо, щоб обидві сторони мали належний рівень правової культури й усвідомлювали свої права та обов'язки. Законодавство України, орієнтоване на міжнародні стандарти, зокрема на норми Міжнародної організації праці та Європейського Союзу, продовжує вдосконалюватися. У контексті євроінтеграційних процесів відбувається оновлення трудового законодавства з метою підвищення рівня захисту працівників і формування гнучких механізмів регулювання праці.

Таким чином, трудове право України визначає права та обов'язки як працівників, так і роботодавців на засадах справедливості, рівності та взаємної відповідальності. Реалізація цих положень у практичній площині сприяє формуванню стабільних і цивілізованих трудових відносин, що є необхідною умовою сталого розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Конвенція МОП № 111 «Про дискримінацію в галузі праці та занять» (ратифікована Україною 04.08.1961 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161
4. Закон України «Про судовий захист прав працівників» від 15.12.2006 р. № 533-V. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-16>
5. Романенко О. М. Правове регулювання трудових відносин у цифрову епоху // *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 45–52. URL:<https://lawjournal.ua>

ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

*Іван КУЧЕР, відділення електронних систем, ЕА-25-2/9-89 група
НК – Віталій АНДРСЄВ, доктор філософії
Дніпровський фаховий коледж радіоелектроніки*

Енергетика відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку будь-якої країни. Без стабільного постачання енергії неможливе нормальне функціонування промисловості, транспорту, підприємств, а також повсякденне життя населення. Саме тому енергетична безпека є одним із ключових чинників економічної та політичної стабільності держави. Для України питання енергетичної залежності тривалий час залишалося особливо актуальним. Країна має потужний промисловий потенціал, який потребує значних обсягів енергоресурсів. Водночас значна частина цих ресурсів тривалий час імпортувалася з інших держав. Така ситуація створювала економічні ризики та робила національну економіку вразливою до зовнішніх чинників. У складних геополітичних умовах енергетична система країни неодноразово зазнавала значних викликів і загроз. У цих умовах стало очевидно, що забезпечення енергетичної незалежності є не лише економічним завданням, а й важливим елементом національної безпеки.

Проблематику щодо енергетичної безпеки розглядало багато вітчизняних дослідників, зокрема: Ю. Коваленко, Д. Лазаренко, М. Любімов, О. Марченко, К. Роман, О. Солосіч, М. Сінайко, Н. Тимошенко, С. Тульчинська, В. Фідря та інші. Проте, незважаючи на наявні публікації, актуальним залишається значення впливу енергетичної залежності на економічну та політичну стабільність національної економіки України.

Енергетична залежність має значний вплив на економічну ситуацію в країні. Коли держава змушена імпортувати великі обсяги енергоресурсів, це потребує значних фінансових витрат. Часто такі витрати здійснюються в іноземній валюті, що створює додатковий тиск на національну валюту, негативно впливає на платіжний баланс і може спричиняти зростання інфляції.

На думку Роман К. Ю. і Любімова М. С., проблема забезпечення української економіки та соціальної сфери достатньою кількістю та якістю енергетичних ресурсів є однією з найважливіших для країни. За період незалежності ця проблема постійно виникала на першому плані для кожного уряду та політичних лідерів України. Це питання виходить за межі простого економічного вирішення і має великий вплив на різні аспекти життя. Три ключові аспекти, які впливають на цю ситуацію, включають критичну залежність від імпорту енергоресурсів, наявність надлишкових транзитних потужностей та енергоефективність валового внутрішнього продукту [1, 80].

Ще однією серйозною проблемою є висока енергоемність української економіки. Багато галузей промисловості, таких як металургія, хімічна промисловість, машинобудування та виробництво будівельних матеріалів, споживають значні обсяги енергії. У разі зростання цін на газ, нафту або електроенергію підприємства змушені підвищувати ціни на продукцію, що безпосередньо знижує її конкурентоспроможність на світових ринках і може обмежувати експортний потенціал країни.

Крім того, підвищення цін на енергоносії часто призводить до загального зростання цін у країні. Зростають витрати на транспорт, виробництво товарів, комунальні послуги та інші сфери економіки. Це безпосередньо відображається на повсякденному житті населення, оскільки витрати на оплату газу, електроенергії та опалення можуть становити значну частину сімейного бюджету. Варто також зазначити, що залежність від імпортової енергії робить економіку країни вразливою до зовнішніх ризиків, зокрема коливань світових цін на енергоресурси та політичних чинників, які можуть обмежувати постачання. Тому розвиток власних енергетичних

ресурсів, підвищення енергоефективності та диверсифікація джерел енергії є критично важливими завданнями для забезпечення економічної стабільності.

Енергетика може використовуватися не лише як економічний ресурс, а й як потужний інструмент політичного впливу. Залежність країни від імпортних енергоресурсів створює ризики, пов'язані з можливістю використання постачання енергії для тиску або шантажу. Наприклад, тимчасові обмеження постачання газу показували, що країна, яка залежить від одного основного постачальника, стає вразливою до зовнішніх політичних впливів і змушена пристосовуватися до умов, які можуть бути невигідними.

Крім того, енергетичний сектор тривалий час залишався однією з проблемних сфер економіки з погляду прозорості та ефективного управління. Непрозорі схеми постачання енергоносіїв, участь численних посередників і недостатній контроль держави створювали умови для корупційних зловживань і незаконного збагачення окремих осіб. Це не лише негативно впливало на національну економіку, а й підривало довіру громадян до державних інституцій, посилюючи соціальну напруженість.

В умовах такої залежності енергетична стратегія держави повинна враховувати не лише економічні аспекти, а й політичні ризики. Розвиток власних енергоресурсів, диверсифікація джерел енергії, підвищення енергоефективності та створення прозорих механізмів управління енергетичним сектором стають ключовими кроками для зміцнення національної безпеки і зменшення вразливості країни до зовнішніх впливів.

Ще одним важливим чинником у формуванні енергетичної політики України є її роль як транзитної країни для постачання енергоресурсів до інших держав. Через українську газотранспортну систему проходила значна частина газу, що постачався до європейських країн, що надавало Україні не лише економічні вигоди, а й стратегічне значення на міжнародній арені. Транзитні потоки забезпечували державі значні доходи від тарифів за транспортування газу, а також створювали можливості для політичного впливу у взаємовідносинах з іншими країнами.

Разом із тим роль транзитної держави має й певні ризики. Зменшення обсягів транзиту, зумовлене зміною маршрутів постачання та появою альтернативних газопроводів, призводить до фінансових втрат для держави та зниження її стратегічного впливу. Це підкреслює необхідність диверсифікації енергетичних маршрутів і розвитку власної інфраструктури, що дозволяє не лише зберігати економічні переваги, а й підвищувати енергетичну безпеку країни.

Крім того, транзитна роль країни стимулює розвиток енергетичної інфраструктури та інноваційних технологій у сфері транспортування і зберігання енергоносіїв. Водночас вона зобов'язує державу підтримувати стабільність і надійність енергетичної системи, оскільки будь-які перебої можуть вплинути на міжнародні зобов'язання та підірвати довіру партнерів. Тому ефективне управління транзитною функцією є одним із ключових елементів забезпечення економічної та політичної стабільності країни. В умовах воєнного стану енергетична інфраструктура України зазнала значних руйнувань. Атаки були спрямовані на ключові об'єкти енергосистеми – електростанції, підстанції та лінії передачі, що призводило до тимчасових відключень електроенергії в різних регіонах і створювало серйозні труднощі для промисловості, транспорту та населення.

Незважаючи на ці складнощі, українська енергетична система проявила високий рівень адаптивності та стійкості. Одним із важливих кроків стало інтегрування енергосистеми до європейської мережі, що дозволило отримувати технічну та логістичну підтримку від міжнародних партнерів і значно стабілізувати роботу системи. Водночас спостерігається активний розвиток альтернативних джерел енергії та локальних електростанцій. Використання сонячних, вітрових і малих гідроелектростанцій підвищує гнучкість та автономність системи, дозволяє швидко реагувати на пошкодження основних мереж і зменшує залежність від централізованих постачань.

С. Тульчинська, О. Солосіч і М. Сінайко зазначають, що вирішення проблем забезпечення енергетичної безпеки електросистеми в Україні лежить у площині реалізації комплексних заходів державної енергетичної політики, націлених на модернізацію, обмеження впливу військових загроз, розосередження та децентралізацію енергогенерації з метою сприяння створенню додаткових потужностей та забезпечення енергетичної безпеки держави [2, 66-67].

Особливу роль у забезпеченні енергетичної безпеки відіграють інноваційні технології управління енергосистемою та цифрові платформи, що дозволяють відстежувати стан мереж у режимі реального часу та оперативно розподіляти ресурси. Такий підхід не лише забезпечує безперервне постачання електроенергії, але й зміцнює економічну та політичну стійкість країни в умовах зовнішніх загроз.

Для зміцнення економічної та політичної стабільності Україна повинна поступово зменшувати свою енергетичну залежність. Одним із ключових кроків є збільшення власного видобутку газу, нафти та інших енергоресурсів, що дозволяє зменшити потребу в імпорті та забезпечити більш стабільне постачання для промисловості та населення.

Не менш важливим є підвищення енергоефективності на всіх рівнях. Це передбачає впровадження сучасних технологій у виробництво, модернізацію підприємств, оптимізацію споживання енергії та зменшення втрат під час транспортування. Значну роль відіграє утеплення будівель, модернізація опалювальних систем, а також впровадження розумних систем управління енергоспоживанням, що дозволяє економити ресурси та знижувати витрати для споживачів.

Великий потенціал для зменшення залежності мають відновлювані джерела енергії, такі як сонячна, вітрова, біомасова та гідроенергетика. Розвиток альтернативних джерел дозволяє не лише скоротити імпорт енергоносіїв, а й зробити енергетичну систему більш екологічною та стійкою до зовнішніх ризиків. Окрім цього, стратегічним напрямом є інтеграція енергосистеми України до європейського енергетичного ринку та розвиток інфраструктури для диверсифікації постачань. Це підвищує надійність енергопостачання, забезпечує технічну підтримку від міжнародних партнерів та зміцнює позиції країни на світовій арені.

Отже, енергетична залежність протягом багатьох років залишалася однією з ключових проблем України. Вона впливала не лише на національну економіку, але й на політичну стабільність та міжнародні відносини. Залежність від імпортних енергоресурсів робила державу вразливою до зовнішнього тиску, створювала додаткові економічні труднощі та загрози національній безпеці. Події останніх років продемонстрували стратегічне значення енергетичної безпеки.

Атаки на інфраструктуру показали, наскільки важливою є стійка, диверсифікована та незалежна енергетична система. У відповідь на ці виклики Україна активно розвиває власні ресурси, інтегрується в європейські енергетичні мережі, стимулює розвиток відновлюваних джерел енергії та підвищує енергоефективність у всіх секторах економіки. Зменшення енергетичної залежності є ключовою умовою для забезпечення економічного розвитку, політичної стабільності та зміцнення державної незалежності України, а також для підвищення її стратегічного значення на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Роман К. Ю., Любімов М. С. Енергетична безпека України в умовах викликів і загроз. ; наук. кер. А. Д. Глушко. Економічна безпека : держава, регіон, підприємство : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 16 трав. 2024 р. Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2024. С. 80–83.
2. Тульчинська С. О., Солосіч О. С., Сінайко М. Д. Забезпечення енергетичної безпеки України в умовах воєнного стану. Агросвіт. 2025. № 8. С. 62–68.

ПРАВО ПРАЦІВНИКІВ НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Андрій ЛЕБІГА, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Еволюція сучасного трудового права характеризується поступовим відходом від класичної дихотомії «власник – виконавець» на користь моделі соціального партнерства. Право працівників на участь в управлінні організацією сьогодні розглядається не просто як соціальна гарантія, а як стратегічний інструмент корпоративної стійкості. Станом на 2026 рік, для України, що перебуває на шляху активної імплементації європейських стандартів, реформа партисипативних механізмів є критично важливою для забезпечення економічної конкурентоспроможності та соціальної справедливості [1].

Міжнародно-правовий фундамент партисипації Міжнародні стандарти визначають участь персоналу в управлінні як невід'ємну складову демократичного суспільства. Ключовим документом тут виступає Європейська соціальна хартія (переглянута), яка в статтях 21 та 22 закріплює право працівників на своєчасне інформування та консультування щодо фінансово-економічного стану підприємства. Ці норми деталізуються у Директиві 2002/14/ЄС, яка встановлює обов'язкові рамки для залучення представників персоналу до обговорення рішень, що можуть суттєво вплинути на зайнятість або організацію праці. Таким чином, міжнародна доктрина переводить партисипацію з площини доброї волі власника в площину юридичного обов'язку.

Законодавство у сфері залучення працівників до управління наразі перебуває у стані трансформації. Фундаментальні норми закріплені у Кодексі законів про працю України (КЗпП). Зокрема, стаття 245 визначає право працівників брати участь в управлінні через загальні збори та виборні органи. Проте наукова спільнота вказує на певну декларативність цих положень через відсутність чітких процедурних санкцій за їх ігнорування. Важливу роль відіграє Закон України «Про колективні договори і угоди», який у 2025–2026 роках став основним майданчиком для реального впровадження партисипативних практик: від участі у розподілі прибутку до створення спільних комітетів з інновацій [2].

Найбільш релевантним є досвід Німеччини, де система Mitbestimmung (співвизначення) довела свою економічну ефективність. Згідно із Законом про співвизначення 1976 року, працівники великих компаній мають паритетне представництво у наглядових радах. Це забезпечує баланс інтересів капіталу та праці, що особливо важливо під час реструктуризації або кризових періодів. Статистика OECD підтверджує, що така модель дозволяє підприємствам на 15–20% швидше адаптуватися до технологічних змін та знижує рівень соціальної напруги [3].

Аналіз сучасної практики управління показує, що залучення персоналу до прийняття рішень має прямий позитивний вплив на капіталізацію бізнесу. Компанії з розвиненою партисипацією демонструють на 30% нижчий рівень плинності кадрів та значно вищий індекс інноваційної активності. Перспективи розвитку права на участь в управлінні у 2026 році тісно пов'язані з двома напрямками:

Цифровізація (E-participation): Впровадження онлайн-платформ для корпоративного голосування та оперативного консультування, що актуально для дистанційних та гіг-працівників. Фінансова участь: Розвиток програм володіння акціями для персоналу (ESOP), що трансформує найманого працівника у співвласника з відповідними управлінськими правами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що розвиток права на участь в управлінні в Україні вимагає переходу від формальних радянських традицій до реальних європейських

процедур. Повна імплементація Директиви 2002/14/ЄС та розширення повноважень представницьких органів працівників у новому Трудовому кодексі є необхідними кроками. Це забезпечить не лише соціальну стабільність, а й створить умови для сталого розвитку вітчизняних підприємств у європейському економічному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Про колективні договори і угоди : Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-XII URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>
3. Directive 2002/14/EC of the European Parliament and of the Council establishing a general framework for informing and consulting employees. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32002L0014>

«ЗЕЛЕНИЙ» ПЕРЕХІД У СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛЬВІВСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

*Ірина ЛЕЩУХ, кандидат економічних наук, старший дослідник
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. Долінського НАН України»*

Європейський зелений курс трансформує саму логіку економічного розвитку територій, зміщуючи акценти з екстенсивного зростання на кліматичну нейтральність, ресурсну ефективність і циркулярність. Для агломерацій, як функціональних економічних ареалів, ці вимоги набувають особливої ваги, оскільки саме вони концентрують найбільшу частку населення, економічної активності, транспортних потоків і споживання ресурсів.

У цьому контексті показовим є кейс Львівської агломерації, інституційно оформленої через Асоціацію органів місцевого самоврядування «Львівська агломерація», стратегічний розвиток якої визначено Стратегією розвитку Львівської агломерації до 2027 року. Формально «зелений» порядок денний інтегровано у стратегічну ціль «Якість життя», однак фактично йдеться про ширшу трансформацію економічної моделі агломерації – від фрагментарної інфраструктурної модернізації до системної перебудови просторової, транспортної та ресурсної взаємодії громад.

Ключова теза полягає в тому, що у межах Львівської агломерації «зелений» перехід виступає не екологічною надбудовою до чинної моделі розвитку, а структуроутворюючим чинником модернізації економіки, який визначає напрями трансформації інфраструктури, ринку праці, інвестиційної політики та просторової організації господарської діяльності. Йдеться про інтеграцію кліматичних і ресурсних орієнтирів у саму логіку функціонування агломераційної системи.

Специфіка агломерації як функціонального економічного ареалу полягає в тому, що базові потоки – маятникова мобільність населення, водні басейни, енергетичні системи, потоки відходів – не збігаються з адміністративними межами територіальних громад. Унаслідок цього транспортна система потребує інтегрованого управління на міжмуніципальному рівні; водні ресурси функціонують у межах спільного екологічного режиму; система поводження з відходами забезпечує економію масштабу лише за умов координації; природний каркас формує єдину екологічну стійкість території, незалежно від адміністративного поділу [1].

За таких умов «зелений» перехід у межах агломерації неможливий без міжмуніципальної координації інвестицій, тарифної політики, інфраструктурного

планування та системного екологічного моніторингу. Це означає, що екологічні пріоритети перестають бути галузевою складовою політики та переходять у площину економічної інтеграції, інституційної консолідації та спільного стратегічного управління розвитком агломераційної економіки.

У структурі оперативних цілей Стратегії «зелений» перехід найбільш чітко артикульований у чотирьох секторах, які мають безпосередній вплив на трансформацію економічної моделі агломерації [2]:

1. Стала мобільність як каркас просторової економіки. Оперативна ціль 2.1 («Інтегрована система транспортної мобільності») трансформує транспорт із допоміжного елементу інфраструктури у системоутворюючий чинник структурної перебудови агломераційної економіки. Йдеться про перехід від фрагментарного вирішення транспортних проблем до формування інтегрованої моделі просторової взаємодії громад, у межах якої мобільність стає інструментом підвищення продуктивності та конкурентоспроможності території. Реалізація цієї цілі передбачає розроблення планів сталої мобільності, координацію маршрутної мережі між громадами, розвиток електротранспорту, формування велосипедної та пішохідної інфраструктури, управління попитом на автомобільний рух, а також запровадження цифрових інструментів управління транспортними потоками. Економічний ефект проявляється у скороченні логістичних витрат бізнесу, підвищенні мобільності робочої сили, інтеграції локальних ринків праці, зниженні енергоємності економіки та зростанні продуктивності економічної діяльності. Таким чином, інтегрована мобільність формує нову модель просторової організації економіки агломерації, підсилюючи агломераційні ефекти концентрації.

2. Водна інфраструктура як чинник ресурсної безпеки. Оперативна ціль 2.2 («Спільний розвиток інфраструктури водопостачання та водовідведення») формує стратегічний вектор «чиста вода – чисті річки – безпечне середовище», що має як екологічний, так і виразний економічний вимір. Передбачена модернізація систем централізованого водопостачання, зменшення втрат води в мережах, оновлення очисних споруд та посилення моніторингу забруднення водних ресурсів спрямовані на підвищення ефективності використання природного капіталу. Економічний зміст цієї трансформації полягає у зниженні втрат ресурсів, стабілізації умов ведення господарської діяльності, мінімізації екологічних ризиків для бізнесу та підвищенні інвестиційної привабливості території. У довгостроковій перспективі водна інфраструктура розглядається як базовий елемент ресурсної безпеки та виробничої стабільності агломераційної економіки.

3. Поводження з відходами та циркулярна економіка. Оперативна ціль 2.3 («Комплексна система поведження з відходами») передбачає розроблення рамкового плану управління відходами для мікрорегіону та означає перехід від реактивної моделі захоронення до принципів циркулярної економіки. Стратегічна новизна полягає у формуванні ланцюгів доданої вартості на основі вторинних ресурсів та інтегрованого управління потоками відходів у межах агломерації. Ключовими механізмами виступають створення спільної інфраструктури сортування і переробки, міжмуніципальна кооперація, залучення приватного сектору до розвитку переробних потужностей та модернізація відповідної інженерної інфраструктури. Економічні наслідки реалізації цієї цілі пов'язані з формуванням нових секторів «зеленої» економіки, створенням робочих місць, зменшенням залежності від первинної сировини та досягненням мультиплікативного ефекту інвестицій. У контексті повоєнного відновлення це створює передумови для структурної диверсифікації економіки агломерації.

4. Природний каркас і «зелені» та «блакитні» простори. Оперативна ціль 2.4 («Збереження природного середовища та розвиток мережі “зелених” і “блакитних” просторів») спрямована на формування екологічного каркасу агломерації як основи її

просторової стійкості. Йдеться про зниження ефекту теплових островів, управління паводковими ризиками, збереження біорізноманіття та розвиток рекреаційної інфраструктури. Природний капітал у цьому випадку інтегрується у модель економічної конкурентоспроможності території. Економічний ефект проявляється у зростанні вартості нерухомості, підвищенні якості міського середовища, посиленні привабливості агломерації для людського капіталу, а також у розвитку туристичної та рекреаційної функції. Відтак екологічний каркас виступає не допоміжним компонентом, а стратегічним чинником довгострокової адаптивності та резильєнтності агломераційної економіки.

Пріоритети Європейського зеленого курсу охоплюють комплекс взаємопов'язаних напрямів, серед яких ключовими є кліматична нейтральність і скорочення викидів парникових газів, підвищення енергоефективності, розвиток інтегрованої мобільності, перехід до циркулярної економіки, запобігання забрудненню та раціональне використання ресурсів, збереження природного капіталу, забезпечення справедливого та інклюзивного переходу, а також мобілізація «зеленого» фінансування. У стратегічних документах Львівської агломерації ці принципи загалом відображені та концептуально інтегровані у систему цілей розвитку. Водночас ключовий виклик полягає у переході від рівня стратегічної декларативності до інституційної та інвестиційної консолідації, що передбачає реальне вбудовування кліматичних і ресурсних пріоритетів у бюджетну, інфраструктурну та просторову політику агломерації.

Перетворення «зеленого» переходу на системний драйвер економічної трансформації Львівської агломерації потребує узгоджених дій на міськомуніципальному рівні. Йдеться про синхронізацію стратегій територіальних громад з урахуванням кліматичних та екологічних орієнтирів, формування спільного агломераційного інвестиційного портфеля екологічної модернізації, запровадження інтегрованої системи моніторингу викидів і ресурсних потоків, встановлення узгоджених кліматичних цільових показників, а також інтеграцію екологічної компоненти у модель конкурентоспроможності та післявоєнного відновлення економіки. Не менш важливою умовою є консолідована взаємодія з міжнародними фінансовими інституціями та донорами, що дозволяє масштабувати інфраструктурні проєкти, забезпечити доступ до кліматичного фінансування та посилити мультиплікативний ефект інвестицій у модернізацію агломераційної економіки [3].

У підсумку, кейс Львівської агломерації демонструє, що Європейський зелений курс може виступати не зовнішнім нормативним імперативом, а внутрішнім механізмом модернізації агломераційної економіки, формуючи нову модель післявоєнного відновлення, засновану на ресурсній ефективності, просторовій інтеграції та довгостроковій резильєнтності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перспективи розвитку Львівської агломерації: соціально-економічний аналіз. Аналітичний звіт. 2023. 154 с.
2. Стратегія розвитку Львівської агломерації. URL: https://media.loda.gov.ua/docs/womnzs0r/lviv-agglomeration-dstrategy_f-1.pdf.
3. Лещух І. В., Патицька Х. О., Башинська Ю. І., Нестор О. Ю., Сороковий Д. О. *Виклики та пріоритети управління економікою територіальних громад Західного макрорегіону України на засадах «зеленого» переходу*: електрон. науково-аналітична доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2025. 84 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20250036.pdf>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ МІЖНАРОДНИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ

Вікторія ЛОМАЗУК, ІГН, група ІМ-221

НК – Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук, доцент

Одеська політехніка

У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та зростання взаємозалежності держав стратегічні міжнародні комунікації стають одним із ключових інструментів реалізації зовнішньої політики. Динаміка міжнародного середовища, поява нових центрів сили, гібридні загрози, інформаційні війни та транснаціональні виклики зумовлюють необхідність формування цілісних концептуальних підходів до управління стратегічними міжнародними комунікаціями [1]. Від їх ефективності залежить міжнародний імідж держави, рівень довіри до її політики, спроможність формувати сприятливе зовнішнє середовище та забезпечувати національні інтереси.

Першим концептуальним підходом є інституціонально-управлінський підхід, який розглядає стратегічні міжнародні комунікації як складову системи державного управління. У межах цього підходу комунікації інтегруються у процеси вироблення та реалізації зовнішньополітичних рішень, а їх координація здійснюється на міжвідомчому рівні. Йдеться про формування єдиного стратегічного наративу, узгодження меседжів між органами влади, дипломатичними представництвами, урядовими структурами та спеціалізованими агентствами. Такий підхід передбачає централізацію стратегічного планування, визначення довгострокових цілей, моніторинг інформаційного середовища та оцінювання результативності комунікаційної діяльності.

Другим важливим напрямом є нормативно-ціннісний підхід, що ґрунтується на концепції «м'якої сили», сформульованій Джозефом Наєм [3]. Відповідно до цієї концепції, держава досягає своїх цілей не лише через примус або економічний вплив, а й завдяки привабливості власних цінностей, культури, політичної моделі та зовнішньополітичної поведінки. Стратегічні міжнародні комунікації у цьому контексті виступають механізмом трансляції ціннісних орієнтирів, формування позитивного образу країни та зміцнення її репутаційного капіталу [4].

Окрему роль відіграє репутаційно-іміджевий підхід, який фокусується на формуванні бренду держави. У цьому контексті значного поширення набула концепція nation branding, розроблена Simon Anholt [5]. Вона передбачає системне позиціонування країни у міжнародному просторі через узгоджене використання дипломатичних, культурних, економічних та інформаційних інструментів. Управління стратегічними міжнародними комунікаціями розглядається як процес довготривалого формування довіри до держави, підвищення її інвестиційної та туристичної привабливості, а також зміцнення міжнародного авторитету [5].

Наступним є безпековий (сек'юритизаційний) підхід, що розглядає стратегічні комунікації як елемент національної безпеки. У сучасному середовищі інформація стає інструментом впливу та протистояння, а міжнародні комунікації – складовою стратегічного стримування [2]. Значний внесок у розвиток концепції стратегічних комунікацій у безпековому вимірі здійснила НАТО, яка розглядає Strategic Communications як інтегроване використання публічної дипломатії, військових зв'язків із громадськістю, інформаційних операцій та психологічних заходів. У цьому контексті управління комунікаціями спрямоване на протидію дезінформації, формування стійкості суспільства до інформаційних атак та підтримання довіри до державних інституцій.

Важливим сучасним підходом є мережевий та багаторівневий підхід, що враховує трансформацію міжнародної системи у напрямі поліцентричності. Держава вже не є єдиним суб'єктом міжнародних комунікацій; до процесу активно залучаються міжнародні організації, транснаціональні корпорації, громадянське суспільство, медіа та цифрові платформи [7]. Управління стратегічними міжнародними комунікаціями вимагає координації між державними й недержавними акторами, розвитку партнерств і публічно-приватної взаємодії.

Цифрова трансформація міжнародного середовища зумовлює формування цифрового підходу до стратегічних комунікацій. Соціальні мережі, цифрові медіа, онлайн-платформи створюють нові можливості для прямої взаємодії держави з іноземною аудиторією [8]. Водночас зростає ризик інформаційних маніпуляцій, фейкових кампаній та кібервтручань. Управління стратегічними міжнародними комунікаціями в цифрову епоху передбачає використання аналітики великих даних, моніторинг інформаційного поля, оперативну реакцію на кризові ситуації та формування адаптивних комунікаційних стратегій [8].

Суттєвим є також кризово-комунікаційний підхід, що орієнтований на забезпечення ефективного реагування держави в умовах надзвичайних ситуацій, міжнародних конфліктів або репутаційних загроз. У кризових умовах швидкість, послідовність та прозорість комунікацій набувають вирішального значення [9]. Стратегічні комунікації у кризовий період не лише інформують, але й формують рамку інтерпретації подій міжнародною спільнотою.

Таким чином, управління стратегічними міжнародними комунікаціями є багатовимірним процесом, що поєднує інституційні, ціннісні, безпекові, мережеві та цифрові аспекти. Ефективність цього управління залежить від здатності держави формувати цілісний стратегічний наратив, адаптуватися до змін міжнародного середовища, протидіяти інформаційним загрозам та забезпечувати довгострокову репутаційну стабільність [1]. Комплексне застосування концептуальних підходів створює підґрунтя для формування сучасної та результативної системи міжнародної комунікаційної політики держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hallahan K., Holtzhausen D., van Ruler B., Verčič D., Sriramesh K. Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2007.
2. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. *Strategic Communications and National Strategy*. London: Royal United Services Institute, 2011.
3. Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs, 2004.
4. Nye J. S. *The Future of Power*. New York: PublicAffairs, 2011.
5. Anholt S. *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
6. Dinnie K. *Nation Branding: Concepts, Issues, Practice*. London: Routledge, 2016.
7. Castells M. *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
8. Bjola C., Holmes M. (eds.). *Digital Diplomacy: Theory and Practice*. London: Routledge, 2015.
9. Coombs W. T. *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding*. Thousand Oaks: Sage, 2018.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

*Данило МАРИНИЧ, здобувач магістерського рівня вищої освіти
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Людмила КУЗНЕЦОВА, кандидат юридичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Захист прав та інтересів військовослужбовців є важливим завданням як на міжнародному, так і на національному рівнях. Існуючі міжнародні стандарти та національні закони та політики спрямовані на безпеку, здоров'я та благополуччя військовослужбовців, а також на запобігання порушенням їх прав під час збройних конфліктів. Проблема захисту та дотримання прав військовополонених є актуальним питанням, особливо в умовах воєнних конфліктів та воєн. Відповідно до міжнародного гуманітарного права, військовополонені повинні бути захищені від будь-яких форм насильства, жорстокості, примусу, приниження та дискримінації. Однак, на практиці дотримання цих прав може бути порушено у різних країнах.

Військовополонені - особи, які мають право на цей статус відповідно до статті 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. та статті 44 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. [1].

Статус військовополоненого також визнається членами інших збройних формувань і добровольчих загонів, включаючи організовані рухи опору, які належать до учасників конфлікту й діють на своїй території або поза нею, навіть якщо ця територія окупована, а вони виконують чотири умови (раніше зазначені в Гаазькій конвенції): а) ними командує особа, відповідальна за своїх підлеглих; б) вони носять фіксовану помітну емблему, що розпізнається на відстані; в) вони відкрито носять зброю; г) вони проводять свої операції відповідно до законів і звичаїв війни [2].

Режим військового полону, який охоплює процедури поводження з військовополоненими, регламентується комплексом міжнародно-правових документів. Серед них IV Гаазька конвенція 1907 року «Про закони і звичаї війни на суходолі», III Женевська конвенція 1949 року «Про поводження з військовополоненими», а також Додаткові протоколи I та II до Женевських конвенцій 1949 року, ратифіковані 08 червня 1977 року.

У рамках ООН також є низка резолюцій, спрямованих на захист прав військовополонених. Деякі з них: 1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1979 року «Захист прав осіб, які перебувають у полоні». 2. Резолюція Ради Безпеки ООН № 1265 від 17 вересня 1999 «Про захист цивільного населення в умовах збройних конфліктів». 3. Резолюція Ради Безпеки ООН № 1674 від 28 квітня 2006 р. «Про захист цивільного населення під час збройних конфліктів». 4. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 62/147 від 18 грудня 2007 року «Статус міжнародного комітету Червоного Хреста як спостерігач у роботі Генеральної Асамблеї ООН». 5. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 62/63 від 6 грудня 2007 року «Захист та допомога жертвам насильства та експлуатації збройних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій» [3, с.682].

Правова сутність режиму військового полону як військової ворожої армії, захоплених під час збройного конфлікту на полі бою зі зброєю в руках, зумовлює їхній правовий статус, який ґрунтується на трьох основних вихідних положеннях, згідно з якими ці особи: 1) вороги, які зберігають своє громадянство чи підданство; 2) є військовими; 3) не є злочинцями [4, с.139].

Особи вважаються військовополоненими з моменту коли вони підпадають під владу супротивника, до їхнього остаточного звільнення та репатріації. У тих випадках, коли з'являється сумнів, чи належать особи, які брали участь у воєнних діях і потрапили в полон, до військовополонених, то такі особи користуються захистом II Женевської Конвенції доти, доки їх правовий статус не буде визначений компетентним трибуналом. Військовополонені перебувають в руках ворожої держави, а не окремих осіб чи військових частин, які взяли їх у полон. Саме держава, що тримає в полоні, несе міжнародно-правову відповідальність за порушення стандартів (гарантій) поводження з військовополоненими. А у разі передачі на утримання військовополонених іншій державі, відповідальність за дотримання положень Конвенції буде нести держава, що прийняла полонених [5].

Основним критерієм поводження з військовополоненими, наскільки це дозволяє воєнний час, є принципи гуманності. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, що була ратифікована 03.07.1954 року Указом ПВР УРСР [6] гарантує гуманне поводження з військовослужбовцями, які перебувають у полоні. Так, будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, який перебуває під її охороною, забороняються та буде розглядатися як серйозне порушення цієї Конвенції. І саме з моменту захоплення в полон відповідальність за військовополонених несе держава, що їх захопила. Військовополонений не злочинець, а солдат, що виконував свій обов'язок, так говорить в Женевській конвенції 1949 року.

Військовополонені мають користуватись гуманним ставленням за будь-яких обставин. МГП регулює мінімальні стандарти утримання військовополонених, такі як харчування, житло, медична допомога, гігієна та одяг. До військовополонених за будь-яких обставин ставляться з повагою до їх особи та честі. З жінками поводяться з усією повагою, зумовленою їх статтю, так само прихильно, як і з чоловіками. До офіцерів та військовополонених, які прирівняні до них, ставляться з повагою, належною їх званню та віку. Військовополонені в повному обсязі зберігають свою цивільну правоздатність, якою вони користувалися до полону. Пораненим та хворим з числа військовополонених надається своєчасна медична допомога. Військовополонені можуть передаватися державі, яка є учасницею Женевської конвенції, за умови, що така держава має намір та змогу застосовувати положення Женевської конвенції. У такому разі відповідальність за застосування положень Женевської конвенції несе держава, до якої передають військовополонених. Держава відповідає за поводження з військовополоненими. Військовополонені перебувають під владою держави, а не окремих осіб чи військових частин.

Таким чином, захист прав та гідності військовополонених є важливим аспектом діяльності держави, що регулюється безліччю стандартів та договорів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Порядку тримання військовополонених. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF.1>. Кравченко І.М. Правовий статус «військовополонений» і «цивільний заручник» у контексті норм міжнародного гуманітарного права та проведення операції об'єднаних сил (АТО) на Сході України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С.137-149.
2. Годжек Я.С. Правовий статус військовополонених у сучасному міжнародному праві. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2021/1.pdf.
3. Таран О.В. Правовий статус військовополоненого. Відповідальність військовополоненого. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 681–683.

4. Годжек Я.С. Правовий статус військовополонених у сучасному міжнародному праві. Право та державне управління. 2021. № 4. С. 6-12.

5. Серватюк Л.В. Міжнародні стандарти, що визначають правовий статус військовополонених. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream>.

6. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. Міжнародний документ від 12.08.1949р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК НОВА СОЦІАЛЬНА НОРМА: ДОСВІД ЄВРОСОЮЗУ

*Олег МАСЛЮК, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-24-2
НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

За останні роки стрімко зросло використання терміна «стійкість» у різних сферах і значеннях. Зважаючи на ускладнення глобального безпекового середовища та невтішні прогнози щодо його розвитку у найближчі роки й десятиліття, нині особливий інтерес представляє дослідження концепту стійкості у сфері забезпечення як національної безпеки, так і світової.

Виходячи з аналізу наукових досліджень, а також тематичних глосаріїв з питань стійкості, розроблених низкою дослідницьких центрів, зокрема Стокгольмського центру стійкості [4], Альянсу стійкості [3], Міжнародного інституту з питань відновлення після катастроф (DRI) [2], а також праць інших авторів, можна зробити висновок про те, що в узагальненому вигляді поняття «стійкість» характеризує реакцію об'єкта на певні зовнішні подразники, його здатність адаптуватися до їх впливів без значної втрати функціональності.

Стійкість як категорія безпеки почала розглядатися дещо пізніше, ніж в інших сферах. Це зумовлено тим, що напрям наукових досліджень у галузі національної безпеки сформувався лише в другій половині XX ст. А поєднання та взаємозбагачення досліджень у галузях національної безпеки і стійкості сталося вже на початку XXI ст.

Термін «національна безпека» набув широкого вжитку на початку XX ст. як результат осмислення ролі держави в системі суспільних відносин, способів реалізації владних повноважень, захисту національних інтересів.

Загалом на початку 1990-х років з'явилося чимало досліджень, у яких визначалася роль інших, крім держави, суб'єктів забезпечення безпеки: громадян, суспільства, етносів, релігійних організацій та ін. У науково-експертному середовищі почало порушуватися питання про «емансипацію безпеки» як звільнення від обмежень [1]. Як можна спостерегти, запропоновані дослідниками у зазначений період зміни в трактуванні концепту національної безпеки були спрямовані на те, щоб система національної безпеки ставала більш гнучкою. Крім того, питання безпеки почало активніше розглядатися не лише на національному, а й на інших рівнях – регіональному, глобальному. З появою концепту глобалізації загострилися дискусії щодо ролі національних держав в умовах посилення взаємозв'язків і взаємовпливів між ними, виходу на міжнародну арену нових гравців і формування глобальних мереж. Зміни, що відбулись у світі під впливом глобалізації, не зробили його безпечнішим.

Світ, у якому ми живемо, стрімко змінюється. Війна рф проти України, кризи енергетики, клімату та демократії – усе це змушує сьогодні держави шукати нові

моделі стійкості. Стійкість перестає бути екстремним заходом і стає повсякденною компетенцією.

Європейський Союз у своєму Стратегічному звіті з передбачення на 2025 рік (Strategic Foresight Report 2025: Resilience 2.0) запропонував нове бачення – Resilience 2.0, або «стійкість нового покоління». Це про здатність вистояти і про вміння передбачати, адаптуватися й розвиватися навіть під час потрясінь.

Для України, яка прагне членства в ЄС і водночас живе у стані війни, це бачення має особливе значення. Через постійні виклики з якими стикається українське суспільство, ми доводимо, що стійкість – не абстрактна категорія, а умова виживання держави, громад і кожного громадянина.

Основою звіту став баланс між безпекою, демократією та інноваціями, де Європейська Комісія визначила чотири ключові виклики для ЄС, які мають стати орієнтирами до 2040 року:

1. Поєднання конкурентоспроможності та стратегічної автономії.

ЄС має зменшити залежність від зовнішніх ресурсів і технологій, зокрема у сфері енергетики та цифрових послуг, де 70 % інфраструктури контролюють американські компанії. Водночас – зберегти відкритість і глобальну інноваційність.

2. Інновації з людським обличчям.

Нові технології – штучний інтелект, біотехнології, квантові обчислення – потребують етичних і безпекових запобіжників. Інакше розвиток технологій може поставити під загрозу права людини й демократію.

3. Добробут і демографічні зміни.

Старіння населення та вплив кліматичних змін вимагають нових моделей зайнятості, охорони здоров'я та міграційної політики. Комісія наголошує: «Регулярна міграція – шлях до заповнення дефіциту кадрів».

4. Демократія в цифрову епоху.

Алгоритми та соціальні мережі формують нову реальність, де політичні рішення все частіше залежать від приватних платформ. ЄС говорить про потребу демократичної стійкості – від медіаграмотності до протидії маніпуляціям і втручанням у вибори.²

Звіт визначає вісім сфер, у яких Європейський Союз має посилювати свою стійкість:

1. Глобальне бачення і реформа багатосторонності. ЄС прагне брати участь у реформуванні міжнародних інституцій, зокрема Світової організації торгівлі.

2. Безпека як наскрізна політика. Від кіберзахисту до енергетики – безпека стає центральним елементом кожної сфери.

3. Технології та дослідження. Пропонується розвивати автономію в критичних сферах, включно з штучним інтелектом.

4. Економічна стійкість. Йдеться про промислову трансформацію, розвиток циркулярної економіки, інвестиції в декарбонізацію.

5. Сталий і справедливий добробут. ЄС прагне зсунути податковий акцент із праці на негативні екологічні впливи.

6. Освіта майбутнього. Людей треба готувати не до конкретної професії, а до множинних життєвих переходів.

7. Зміцнення демократії. Через медіаграмотність і протидію дезінформації.

8. Міжпоколінна справедливість [4].

Європейський парламент поки не має власної структури для стратегічного передбачення. У звіті пропонується перейняти досвід Фінляндії, Литви та Ісландії, які створили «комітети майбутнього» – міжпартійні платформи, що дозволяють парламентам мислити на десятиліття вперед.

Такі підходи могли б стати прикладом і для України – особливо під час розробки політик відновлення, кліматичної трансформації та оборонної стратегії.

Україна вже сьогодні реалізує принципи Resilience 2.0 – формує енергетичну незалежність, реформує екологічну політику, інтегрує європейські стандарти у сфері цифрової безпеки.

Але нам варто зробити ще один крок – інституціоналізувати передбачення, тобто створити механізм аналізу майбутніх ризиків і можливостей на рівні парламенту. Це дозволить не лише реагувати на кризи, а й випереджати їх.

Для України цей підхід може стати інтелектуальним фундаментом післявоєнного відновлення – поєднання безпеки, інновацій і демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Booth K. Security and Emancipation. Review of International Studies. 1991. Vol. 17. Issue 4. Pp. 313–326.
2. Disaster Recovery Institute. International Glossary for Resilience. URL: <https://drii.org/resources/viewglossary>.
3. Glossary. Resilience Alliance. URL: <https://www.resalliance.org/glossary>.
4. Stockholm Resilience Centre. Resilience dictionary. URL: www.stockholmresilience.org/research/resilience-dictionary.html
5. Strategic foresight report 2025: Resilience 2.0. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/774690/EPRS_BRI\(2025\)774690_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/774690/EPRS_BRI(2025)774690_EN.pdf)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Діана МАХНІЦЬКА, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Вступ воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року радикально змінив умови функціонування багатьох державних інститутів, зокрема Національної поліції. Поліцейські, як ключові суб'єкти забезпечення громадської безпеки, опинилися в епіцентрі викликів: від посиленого патрулювання до участі в оборонних заходах. Однак правове регулювання їхньої праці в цих умовах виявляє низку прогалин, що призводить до перевантаження, порушення прав на відпочинок і соціальний захист.

Актуальність теми зумовлена необхідністю балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та дотриманням трудових прав самих поліцейських, адже їхня ефективність безпосередньо впливає на стабільність суспільства в умовах війни. Статус поліцейських як державних службовців регулюється Законом України “Про Національну поліцію” від 02.07.2015 № 580-VIII. Згідно зі статтею 17, поліцейський – це громадянин України, який склав Присягу та проходить службу з присвоєнням спеціального звання. Обов'язки включають повагу до прав людини, надання допомоги постраждалим та інформування керівництва про обставини, що унеможливають службу (стаття 18) [1].

У звичайних умовах робочий час визначається розпорядком дня з п'ятиденним тижнем і компенсацією за роботу у вихідні (стаття 91). Відпустки надаються щорічно на 30 днів з можливістю додаткових днів за стаж (стаття 93). Однак у воєнний стан ці норми суттєво модифікуються. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 № 389-VIII передбачає обмеження прав громадян, включаючи трудові.

Згідно зі статтею 8, поліцейські можуть залучатися до суспільно корисних робіт оборонного характеру з збереженням посади. Призначення на посади відбувається без конкурсу (стаття 10), а перевірки (корупційні, люстраційні) не проводяться в зонах бойових дій[2].

Це полегшує мобілізацію, але створює ризики зловживань, наприклад, необґрунтованих переміщень чи звільнень. Під час воєнного стану громадський контроль за поліцією призупиняється (стаття 90-1 Закону про Національну поліцію), що посилює вразливість прав поліцейських.

Однією з ключових проблем є регулювання робочого часу та відпочинку. Кодекс законів про працю України (КЗпП) [3] у редакції з урахуванням Закону № 2136-IX від 15.03.2022 виключає святкові дні з розрахунку відпусток (стаття 5 КЗпП) і дозволяє необмежену відпустку без збереження зарплати під час загрози агресії (стаття 26 Закону про відпустки) [4].

Для поліцейських це означає потенційне перевищення нормальної тривалості робочого дня без компенсації, адже стаття 42 Закону про Національну поліцію дозволяє застосування примусу без обмежень щодо агресорів, а атестування призупиняється (стаття 57).

Практика показує, що поліцейські часто працюють понад 12 годин на добу, без належного відпочинку, що призводить до вигорання та зниження ефективності. Наприклад, у прифронтових регіонах поліцейські залучаються до евакуації цивільних, що не завжди враховується як наднормова робота. Інша проблема – соціальний захист. Стаття 99 Закону про Національну поліцію гарантує одноразову допомогу при загибелі (до 750 прожиткових мінімумів) чи інвалідності, а стаття 95 – медичне забезпечення. Однак у воєнний стан, коли поліцейські особливого призначення беруть участь у бойових діях (стаття 24), відповідальність за військові правопорушення настає за правилами ЗСУ (стаття 19).

Це створює колізію: поліцейські не завжди отримують статус учасника бойових дій, що позбавляє їх пільг, передбачених Законом “Про статус ветеранів війни”. Крім того, житлове забезпечення (стаття 96) затримується через бюрократію, а компенсація за поранення часто оскаржується в судах. Ще однією прогалиною є відсутність чітких механізмів психологічної підтримки. Поліцейські стикаються з травматичними ситуаціями, але нормативні акти не передбачають обов’язкової реабілітації, на відміну від військовослужбовців. Це порушує принцип поваги до прав людини, закріплений у статті 7 Закону про Національну поліцію, де забороняється жорстоке поводження.

Для розв’язання цих проблем необхідне вдосконалення законодавства: запровадження фіксованих лімітів робочого часу (не більше 60 годин на тиждень), автоматичне надання статусу учасника бойових дій для поліцейських у зонах АТО/ООС та посилення судового контролю за трудовими спорами. Це не лише захистить права поліцейських, але й підвищить ефективність системи правопорядку в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про Національну поліцію” від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
2. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII (зі змінами) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.
4. Закон України “Про відпустки” від 15.11.1996 № 504/96-ВР (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.

ГЛОБАЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: РОЛЬ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

*Вікторія МАЦУКА, кандидат економічних наук, доцент
Маріупольський державний університет, м. Київ, Україна*

У сучасному світі глобалізація та економічна взаємозалежність держав створюють нові виклики для забезпечення економічної безпеки. Глобальний менеджмент, який включає стратегічне управління транснаціональними корпораціями, міжнародними проєктами та державними економічними ініціативами, відіграє ключову роль у підтримці стабільності та конкурентоспроможності національної та світової економіки.

Економічна безпека визначається як здатність держави або корпорації ефективно захищати свої економічні інтереси, забезпечувати стійке функціонування економіки та знижувати ризики, пов'язані з зовнішніми та внутрішніми загрозами. У цьому контексті управлінські рішення на глобальному рівні стають критично важливими, оскільки вони впливають не лише на конкретні компанії, але й на міжнародні економічні відносини в цілому [1].

Глобальний менеджмент включає управління міжнародними операціями компаній, координацію діяльності на різних ринках та адаптацію стратегій до локальних і глобальних економічних умов. Основними функціями глобального менеджменту є стратегічне планування, фінансове управління, управління ланцюгами постачання та управління людськими ресурсами. Стратегічне планування визначає довгострокові цілі та вибір ринків для експансії, фінансове управління забезпечує контроль ризиків валютних коливань та міжнародного фінансування, управління ланцюгами постачання оптимізує виробничі та логістичні процеси, а управління людськими ресурсами забезпечує ефективну комунікацію та мотивацію співробітників у різних країнах [7].

Наприклад, компанія Apple успішно реалізує глобальний менеджмент через контроль над ланцюгами постачання та виробництва в різних країнах. Прийняття стратегічних управлінських рішень дозволило компанії мінімізувати ризики, пов'язані з політичними і економічними кризами у країнах-виробниках, зберігаючи конкурентоспроможність на світовому ринку. Глобальний менеджмент безпосередньо впливає на міжнародні економічні відносини, адже рішення корпорацій про інвестиції, виробництво чи вихід на нові ринки змінюють баланс попиту та пропозиції на світовому рівні, впливають на валютні курси, рівень зайнятості та економічну стабільність регіонів.

Економічна безпека є комплексним поняттям і включає фінансову стабільність, ресурсну безпеку, торговельну безпеку та технологічну безпеку. Фінансова стабільність передбачає захист від валютних криз, дефолтів та коливань фондових ринків. Ресурсна безпека забезпечує доступ до стратегічних ресурсів, таких як енергія, сировина чи технології. Торговельна безпека стосується стабільності експорту та імпорту та захисту від торговельних санкцій і бар'єрів. Технологічна безпека передбачає захист інновацій та стратегічних технологій від витоку або крадіжки [4].

Під час глобальної енергетичної кризи 2021-2022 років управлінські рішення компаній та держав щодо закупівлі газу та нафти безпосередньо впливали на економічну безпеку країн Європи. Компанії, які мали гнучкі ланцюги постачання та ефективний глобальний менеджмент, змогли швидко переорієнтуватися на альтернативні джерела енергії, мінімізуючи економічні збитки.

Менеджмент визначає ефективність використання ресурсів та здатність реагувати на зовнішні загрози. Управлінські рішення допомагають у прийнятті антикризових заходів, диверсифікації ринків та інвестицій, міжнародній координації та

партнерстві, а також розвитку інноваційних стратегій, що підвищують стійкість до зовнішніх загроз. Під час пандемії COVID-19 компанії, які мали продумані стратегії диверсифікації ланцюгів постачання та сильне управління ризиками, такі як Unilever і Procter & Gamble, змогли зберегти виробництво і постачання товарів на глобальному ринку. Це не лише підтримало їхні фінансові показники, а й стабілізувало міжнародні економічні відносини у сфері споживчих товарів.

Рішення глобального менеджменту компаній часто переплітаються з політичними та економічними рішеннями держав, формуючи новий рівень взаємозалежності. Інвестиційна політика держав визначає, куди компанії можуть виводити капітал, регуляторні норми впливають на структуру управлінських рішень, а міжнародні санкції та торговельні бар'єри змушують компанії адаптувати стратегії глобального менеджменту для збереження економічної безпеки[2;3].

У 2018 році компанія Huawei зіткнулася з обмеженнями на використання американських технологій. Її управлінські рішення щодо створення власних технологій та налагодження альтернативних ланцюгів постачання дозволили компанії зберегти присутність на міжнародних ринках і забезпечити економічну безпеку бізнесу.

Актуальним прикладом впливу глобального менеджменту на економічну безпеку є ситуація 2023 року, коли провідні технологічні компанії почали активно інвестувати у диверсифікацію виробництва напівпровідників. Зокрема, компанії Intel та TSMC розпочали масштабні проєкти будівництва нових заводів у США та країнах Європи [5]. Це рішення було спрямоване на зменшення залежності світової економіки від виробництва мікрочипів у Східній Азії та підвищення технологічної безпеки.

Важливим прикладом впливу глобального менеджменту на економічну безпеку є ситуація, що склалася в Європі після початку повномасштабної агресії Russia проти Ukraine під час Russian invasion of Ukraine. У 2024-2026 роках країни European Union активно впроваджують політику диверсифікації енергетичних джерел, щоб зменшити залежність від російського газу та нафти. Важливу роль у цьому процесі відіграють енергетичні компанії, такі як Shell та TotalEnergies, які інвестують у LNG-термінали та альтернативні джерела енергії. Одночасно санкції проти Росії змінили структуру світової торгівлі енергоресурсами і змусили компанії адаптувати свої глобальні стратегії.

У 2025-2026 роках значну роль у забезпеченні економічної безпеки почали відігравати управлінські рішення у сфері штучного інтелекту та цифрових технологій. Провідні технологічні компанії, зокрема Microsoft, Google та OpenAI, інвестують значні ресурси у розвиток генеративного штучного інтелекту, хмарних сервісів та цифрової інфраструктури. Такі інвестиції сприяють цифровій трансформації економік різних країн та підвищують технологічну конкурентоспроможність держав [6].

Глобальний менеджмент є критично важливим фактором забезпечення економічної безпеки у сучасних міжнародних відносинах. Управлінські рішення визначають здатність компаній та держав ефективно реагувати на зовнішні загрози, оптимізувати використання ресурсів і підтримувати стабільність економіки. Приклади діяльності транснаціональних корпорацій та сучасні глобальні виклики демонструють, що стратегічне планування, диверсифікація та інновації дозволяють не лише зберегти конкурентоспроможність, а й підвищити стійкість економіки до глобальних криз.

Інтеграція ефективних управлінських стратегій у державну економічну політику та міжнародні економічні відносини стає ключовим фактором стабільності та безпеки світової економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабаниць А.В., Мацука В.М. Сучасна парадигма механізму управління фінансово-економічною безпекою держави. Економіка та суспільство. 2022. № 39. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1412> (дата звернення: 03.03.2026).

2. European Commission. EU Energy Security and Energy Transition Report. Brussels. 2025.

3. International Monetary Fund. World Economic Outlook 2025. Washington. DC. 2025. URL: <https://www.imf.org/en/publications/weo/issues/2025/10/14/world-economic-outlook-october-2025> (дата звернення: 03.03.2026).

4. Management of financial and economic security of the state and ways to prevent external and internal threats/ A.V. Balabanyts, O.I. Haponiuk, M.O. Horbashevska, L.A. Kyslova, V.M. Matsuka, V. Ya Omelchenko, K.V. Osypenko, F.L. Perepadia, L.V. Semkova. Mariupol: MDU. 2020. 223 с. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1746/1/upravlinnia_finansovo-ekonomichnoi.pdf (дата звернення: 03.03.2026).

5. Organisation for Economic Cooperation and Development. Global Supply Chains and Economic Security. Paris. 2023.

6. Theoretical and Methodological Foundations for the Use of Digital Technologies in Ukraine through the Implementation of EU Experience: collective monograph / edited by A. V. Cherep, I. M. Dashko, Yu. O. Ohrenych, O. H. Cherep. Zaporizhzhia: publisher of FOP Mokshanov V.V., 2024. 246 p. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/24080> (дата звернення: 03.03.2026).

7. World Bank. Global Economic Prospects 2025. Washington. DC. 2025. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/8bf0b62ec6bcb886d97295ad930059e9-0050012025/original/GEP-June-2025.pdf> (дата звернення: 03.03.2026).

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Катерина МЄШКОВА, ННІОРС, група ЕКП-21-1

НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, кандидат історичних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

Конституціоналізм є фундаментальним принципом організації сучасної демократичної держави, який визначає межі функціонування публічної влади, характер взаємодії держави і суспільства, а також механізми гарантування прав і свобод людини. У науковій літературі він розглядається як публічно-правова система конституційної організації суспільства, що ґрунтується на принципах демократії, верховенства права та утвердження правової свободи особи. Змістом цієї системи виступають Конституція, конституційне законодавство, конституційні правовідносини, конституційна правосвідомість і конституційний правопорядок, функціонування яких спрямоване на обмеження державної влади на користь громадянського суспільства та забезпечення прав людини (1, 25–26).

У зазначеному контексті конституціоналізм у сучасній правовій науці розглядається як складне багатовимірне політико-правове явище, що поєднує нормативні, інституційні та ідеологічні елементи функціонування держави, а його сутність полягає у формуванні такого механізму здійснення державної влади, за якого вона реалізується відповідно до Конституції, перебуває під постійним правовим контролем та обмежується системою гарантій прав і свобод людини (2, 101). Тобто, виходячи з зазначеного, конституціоналізм виступає не лише теоретичною правовою

доктриною, а й реальною практикою організації державної влади із забезпечення балансу між інтересами держави, суспільства та особи.

Ключовою ідеєю конституціоналізму є обмеження державної влади правом, оскільки саме через запровадження конституційних механізмів контролю за діяльністю органів публічної влади забезпечується недопущення свавільного втручання держави у сферу прав і свобод людини. У цьому розумінні конституціоналізм постає як система принципів, інститутів та правових механізмів, спрямованих на запобігання надмірній концентрації влади і забезпечення демократичного характеру державного управління (2, 98).

Важливо відмітити, що основною метою конституціоналізму є гарантування свободи людини шляхом встановлення чітких правових меж діяльності державної влади, що забезпечується через систему фундаментальних принципів, які формують основу конституційного ладу держави. До таких принципів належать, зокрема, верховенство права, народний суверенітет, поділ влади, пріоритет прав і свобод людини, конституційний контроль, а також відповідальність державної влади перед суспільством (3, 158).

Продовжуючи розгляд зазначеної проблематики, слід підкреслити, що особливого значення принципи конституціоналізму набувають в умовах воєнного стану, коли держава змушена реагувати на загрози національній безпеці та забезпечувати оборону країни. За таких обставин функціонування конституційного механізму державної влади зазнає певних трансформацій, зумовлених необхідністю оперативного прийняття управлінських рішень, мобілізації ресурсів держави та забезпечення ефективної координації діяльності органів публічної влади задля захисту державного суверенітету і територіальної цілісності.

У цьому контексті, як відмічається у науковій літературі, в умовах воєнного стану допускається тимчасове обмеження окремих прав і свобод людини. Зокрема, йдеться передусім про певні політичні права, такі як право обирати і бути обраним, право на мирні зібрання та свободу об'єднання у політичні партії. Водночас навіть у період воєнного стану непорушними залишаються фундаментальні права людини, пов'язані з її свободою та гідністю, а також право на судовий захист, гарантоване Конституцією України. Як зазначає В. Ковальчук, легітимність державної влади в умовах війни може забезпечуватися лише за умови збереження ефективних механізмів контролю за її діяльністю з боку незалежних судових інституцій та інститутів громадянського суспільства (4, 125). Тобто, у період воєнного стану конституціоналізм не втрачає свого значення як базового принципу організації державної влади, а навпаки, набуває особливого значення, оскільки саме він визначає межі допустимих обмежень прав і свобод людини та встановлює правові рамки функціонування держави.

Поряд із цим в умовах війни трансформацій зазнає також інституційний механізм реалізації принципів конституціоналізму. Зокрема, відбувається зміна функціональної спрямованості діяльності органів публічної влади, розширюються повноваження органів виконавчої влади та військового командування, а також створюються військові адміністрації як спеціальні органи управління на територіях, де запроваджено правовий режим воєнного стану. Одночасно спостерігається поєднання централізованих і децентралізованих форм управління, що спрямовано на забезпечення ефективної координації діяльності державних інституцій у сфері оборони та безпеки (3, 160).

Разом із тим навіть в умовах воєнного стану Конституція України залишається основою функціонування державної влади та визначальним елементом стабільності конституційного ладу. Саме її положення гарантують збереження фундаментальних принципів демократичної держави, зокрема верховенства права, народного суверенітету та пріоритету прав і свобод людини.

Важливу роль у функціонуванні конституціоналізму в умовах війни відіграє також розвиток громадянського суспільства та формування конституційної правосвідомості, оскільки активна участь громадян у захисті держави, розвиток волонтерського руху та високий рівень суспільної солідарності сприяють зміцненню демократичних інститутів і формуванню нової моделі взаємодії держави та суспільства, заснованої на принципах взаємної відповідальності та підтримки.

Отже, конституціоналізм виступає визначальним принципом організації державної влади як у мирний час, так і в умовах воєнного стану. Його значення полягає у встановленні правових меж діяльності держави, забезпеченні балансу між потребами національної безпеки та захистом прав людини, а також у формуванні демократичної системи управління, здатної ефективно функціонувати навіть в умовах збройного конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крусян А. Р. Науково-практична парадигма сучасного українського конституціоналізму: вплив реалій правового режиму воєнного стану та викликів повоєнного розвитку України. За матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 7 лютого 2024 року. *Вісник НАН України*. 2024. № 4. С. 25–34.
2. Martseliak O., Martseliak S., Martseliak M. The concept of constitutionalism and its transformation in the conditions of war. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University*. 2023. № 35. С. 97–111.
3. Кузнєцова З. В. Сучасний український конституціоналізм: загальні засади та виклики сьогодення. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 3(17). С. 154–164.
4. Ковальчук В. Конституціоналізм в умовах війни: питання цінностей, прав та ідентичності. *Право України*. 2023. № 7. С. 115–127.

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Дар'я МИРОШНІЧЕНКО, ІГН

НК – Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук, доцент

Національний університет «Одеська політехніка»

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України стала безпрецедентним викликом для системи міжнародної безпеки та міжнародного кримінального правосуддя. Відповідно до норм сучасного міжнародного права агресія визнається одним із найтяжчих міжнародних злочинів, оскільки вона породжує масштабні порушення прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності. У зв'язку з цим питання притягнення до відповідальності осіб, які приймали рішення про розв'язання агресивної війни, стало одним із ключових напрямів міжнародно-правової реакції на російсько-українську війну.

Юридичне визначення злочину агресії закріплене у Rome Statute of the International Criminal Court, однак механізм його практичного переслідування залишається обмеженим. Це пов'язано з тим, що юрисдикція International Criminal Court щодо злочину агресії поширюється лише на держави, які ратифікували відповідні поправки до Римського статуту, або на випадки, передані до суду Радою Безпеки United Nations. Оскільки Російська Федерація не є учасником Римського статуту та має право

вето в Раді Безпеки ООН, використання цього механізму для переслідування злочину агресії проти України є фактично заблокованим. Саме тому у науковій літературі та міжнародній політичній практиці активно обговорюється необхідність створення спеціального міжнародного трибуналу [1].

У сучасній міжнародно-правовій доктрині розглядається декілька моделей створення такого трибуналу. Найбільш поширеними є: повністю міжнародний трибунал, створений на основі багатостороннього договору; гібридний судовий механізм, що поєднує міжнародні та національні елементи; або трибунал, створений на основі угоди між Україною та міжнародною організацією. Кожна з цих моделей має власні переваги та недоліки, однак усі вони спрямовані на забезпечення кримінального переслідування політичного та військового керівництва держави-агресора [2].

Важливим кроком у формуванні доказової бази для майбутнього міжнародного судового процесу стало створення у 2023 році Міжнародного центру з переслідування злочину агресії проти України (ІСРА) у Гаазі. Цей центр функціонує на базі агентства Європейського Союзу з питань кримінального правосуддя та об'єднує прокурорів і слідчих із різних держав, які беруть участь у розслідуванні злочину агресії. Основною метою діяльності центру є збір, аналіз та систематизація доказів, які можуть бути використані у майбутніх судових процесах щодо відповідальності за агресію проти України.

Діяльність Гаазького центру має стратегічне значення для формування міжнародної доказової бази щодо злочину агресії. У межах його роботи здійснюється координація діяльності національних прокуратур, обмін доказовими матеріалами та формування спільної стратегії розслідування. Фактично цей центр виступає інституційною платформою, яка готує підґрунтя для подальшого створення спеціального міжнародного трибуналу. Крім того, на базі міжнародних структур створено спеціальні електронні бази даних для збереження доказів міжнародних злочинів, що дозволяє забезпечити їхню доступність для майбутніх судових процедур.

Важливу роль у процесі формування майбутнього механізму міжнародного правосуддя відіграє також міжнародна коаліція держав, які підтримують ідею створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії. До цієї коаліції входять держави Європейського Союзу, країни «Групи семи», а також низка інших демократичних держав. Їхня участь забезпечує політичну та правову підтримку ініціативи створення трибуналу, а також сприяє координації міжнародних зусиль щодо документування злочинів агресії.

Суттєву роль у просуванні цієї ініціативи відіграють європейські інституції, зокрема Council of Europe та European Union. Ці організації підтримують процес створення механізмів міжнародної відповідальності, сприяють документуванню воєнних злочинів та забезпечують політичну підтримку ідеї створення спеціального трибуналу. Така міжнародна співпраця формує новий підхід до боротьби з безкарністю за найтяжчі міжнародні злочини.

У наукових дослідженнях наголошується, що створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії може мати важливі наслідки для розвитку міжнародного кримінального права. По-перше, це дозволить усунути існуючі прогалини у системі міжнародної кримінальної юрисдикції. По-друге, такий трибунал може стати прецедентом для майбутнього притягнення до відповідальності державних лідерів за розв'язання агресивних війн. По-третє, його діяльність сприятиме зміцненню принципу невідворотності покарання за найтяжчі міжнародні злочини [3].

Важливу роль у формуванні міжнародно-правової оцінки агресії Російської Федерації проти України відіграють рішення United Nations General Assembly. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році Генеральна Асамблея провела надзвичайну спеціальну сесію, під час якої було ухвалено низку резолюцій, що

засуджують дії Російської Федерації та підтверджують принципи міжнародного права. Зокрема, резолюція A/RES/ES-11/1 «*Aggression against Ukraine*», ухвалена 2 березня 2022 року, чітко визначила дії Російської Федерації як акт агресії та вимагала негайного припинення застосування сили і виведення військ з території України. Документ був підтриманий 141 державою-членом ООН, що свідчить про широку міжнародну підтримку принципів територіальної цілісності та суверенітету України.

Подальший розвиток міжнародно-правової позиції щодо відповідальності держави-агресора відображений у наступних резолюціях Генеральної Асамблеї. Зокрема, резолюція ES-11/2 «*Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine*» підтвердила порушення норм міжнародного гуманітарного права та засудила атаки на цивільне населення та інфраструктуру. У 2022 році Генеральна Асамблея також ухвалила резолюцію ES-11/5, яка передбачає створення міжнародного механізму відшкодування збитків, завданих агресією Російської Федерації, та закликає держави сприяти формуванню реєстру збитків для майбутніх репарацій.

Ці рішення мають важливе значення для формування правових підстав створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії. Хоча резолюції Генеральної Асамблеї не мають прямої обов'язкової сили для держав, вони формують політико-правовий консенсус міжнародної спільноти та підтверджують факт порушення основоположних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН. Таким чином, вони можуть слугувати нормативною та політичною основою для подальшого створення міжнародних механізмів притягнення до відповідальності за злочин агресії.

У контексті історичного розвитку міжнародного кримінального правосуддя створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України часто порівнюють із досвідом Nuremberg Trials після Другої світової війни. Нюрнберзький трибунал став першим міжнародним судовим органом, який притягнув до відповідальності керівництво держави за «злочини проти миру», що фактично відповідають сучасному поняттю злочину агресії. Подібно до ситуації після Другої світової війни, міжнародна спільнота сьогодні стикається з необхідністю створення ефективного механізму відповідальності за розв'язання агресивної війни. Водночас сучасний контекст відрізняється тим, що новий трибунал може спиратися на розвинену систему міжнародного кримінального права, включаючи норми Римського статуту та практику міжнародних судових інституцій.

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН та історичний досвід Нюрнберзького трибуналу формують важливу політико-правову основу для розвитку сучасних механізмів міжнародної відповідальності. Їх поєднання демонструє еволюцію міжнародного права від післявоєнного правосуддя до сучасної системи глобальної боротьби з безкарністю за найтяжчі міжнародні злочини.

Отже, створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України є одним із найбільш перспективних механізмів забезпечення міжнародно-правової відповідальності держави-агресора. Обмеженість юрисдикції існуючих міжнародних судових інституцій, насамперед International Criminal Court, зумовлює необхідність формування нового міжнародно-правового механізму, здатного забезпечити ефективне переслідування політичного та військового керівництва держави, відповідального за розв'язання війни.

Важливу роль у підготовці до створення такого трибуналу відіграє Міжнародний центр з переслідування злочину агресії проти України у Гаазі, діяльність якого спрямована на систематизацію доказів та координацію міжнародних розслідувань. Його функціонування фактично створює інституційне підґрунтя для майбутніх судових процесів.

Водночас ефективність такого трибуналу значною мірою залежатиме від підтримки міжнародної коаліції держав та активної участі міжнародних організацій, зокрема Council of Europe і European Union. Саме міжнародна солідарність і політична воля держав можуть забезпечити створення ефективного механізму притягнення до відповідальності за злочин агресії.

Формування спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України може стати важливим етапом у розвитку міжнародного кримінального правосуддя та підтвердженням фундаментального принципу сучасного міжнародного правопорядку – невідворотності покарання за агресивну війну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войціховський А. В., Бакумов О. С. Спеціальний міжнародний трибунал із розслідування злочину агресії Росії проти України: правовий аналіз, міжнародна юрисдикція та виклики // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2023. № 3 (102), ч. 1. С. 203–217. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.19>.

2. Міщук І. В., Киричук Б. С. Агресія Російської Федерації проти України: актуальні питання щодо створення спеціального міжнародного трибуналу та розробки дієвого механізму компенсації // Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 2. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.70>.

3. Газдайка-Василишин І. Суб'єкт злочину агресії за міжнародним та українським кримінальним правом // Соціально-правові студії. 2024. Т. 7, № 2.

STRATEGIA BEZPIECZEŃSTWA I ARCHITEKTURA OCHRONY LUDNOŚCI RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dmytro MOROZ, student mundurowy

Akademia Pożarnicza w Warszawie

ON – Tetyana CHUBINA, dr hab., profesor

Narodowy Uniwersytet Obrony Cywilnej Ukrainy

Współczesny system ochrony ludności Rzeczypospolitej Polskiej stanowi złożony, wielopoziomowy mechanizm, znajdujący się w stanie ciągłej transformacji w odpowiedzi na nowe wyzwania geopolityczne oraz zagrożenia technologiczne dwudziestego pierwszego wieku. U podstaw tej struktury leży zasada decentralizacji oraz wysokiej gotowości wyspecjalizowanych służb, gdzie kluczową rolę odgrywa Państwowa Straż Pożarna, będąca faktycznym kręgosłupem całego systemu ratownictwa i ochrony ludności. Polski model istotnie różni się od systemów wielu sąsiednich krajów tym, że integruje jednostki zawodowe z potężnym ruchem wolontariackim, tworząc unikalny efekt synergii.

Fundamentem systemu jest Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy, który obejmuje nie tylko walkę z ogniem, ale także likwidację skutków awarii chemicznych, ekologicznych, radiacyjnych oraz technicznych. Ważne jest zrozumienie, że w polskiej terminologii pojęcia ochrony ludności i obrony cywilnej są często rozpatrywane w kontekście ogólnego bezpieczeństwa narodowego, gdzie obrona cywilna tradycyjnie wiąże się z warunkami czasu wojny, a ochrona ludności zorientowana jest na codzienne bezpieczeństwo i sytuacje nadzwyczajne czasu pokoju. Niemniej jednak ostatnie inicjatywy ustawodawcze zmierzają do stworzenia jednolitego pola prawnego, które pozwoliłoby na płynne przechodzenie z trybu pokojowego funkcjonowania do zarządzania kryzysowego.

Pion zarządzania systemem zbudowany jest według zasady terytorialnej, co odpowiada podziałowi administracyjnemu kraju na województwa, powiaty i gminy. Na najwyższym szczeblu ogólne kierownictwo sprawuje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, natomiast zarządzanie operacyjne powierzono Komendantowi Głównemu Państwowej Straży Pożarnej, który jednocześnie pełni funkcję Szefa Obrony Cywilnej Kraju. Na poziomie województwa odpowiedzialność ponosi wojewoda, który poprzez odpowiednie centra zarządzania kryzysowego koordynuje działania wszystkich służb, inspekcji i struktur ochronnych. Gmina, jako najmniejsza jednostka administracyjna, jest krytycznie ważnym ogniwem, ponieważ to właśnie burmistrz lub wójt jako pierwsi stykają się ze skutkami lokalnych zdarzeń nadzwyczajnych i muszą zapewnić natychmiastową pomoc mieszkańcom.

Jedną z najbardziej uderzających cech polskiego systemu jest rola Ochotniczych Straży Pożarnych. Organizacje te mają głębokie korzenie historyczne i cieszą się ogromnym zaufaniem społecznym. Nie tylko pomagają profesjonalistom, ale często są pierwszymi, którzy przybywają na miejsce zdarzenia w rejonach oddalonych. Państwo aktywnie inwestuje w ich wyposażenie i szkolenie, rozumiejąc, że bez zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego zapewnienie całkowitego bezpieczeństwa jest niemożliwe. Tworzy to kulturę wspólnej odpowiedzialności za bezpieczeństwo, w której każdy obywatel potencjalnie może stać się częścią systemu ochrony.

Szczególną uwagę w polskim modelu poświęca się monitorowaniu i wczesnemu ostrzeganiu. Funkcjonowanie centrów zarządzania kryzysowego pozwala w czasie rzeczywistym analizować dane meteorologiczne, poziomy rzek, aktywność sejsmiczną oraz inne potencjalnie niebezpieczne czynniki. System powiadamiania obejmuje nie tylko tradycyjne syreny, ale także nowoczesne narzędzia cyfrowe, takie jak alerty SMS wysyłane przez Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, co pozwala na błyskawiczne informowanie ludności o zagrożeniach bezpośrednio w strefie ich wystąpienia.

Logistyczny aspekt systemu obejmuje rozbudowaną sieć magazynów ochrony ludności, w których przechowywane są środki ochrony indywidualnej, sprzęt do uzdatniania wody, autonomiczne źródła zasilania oraz tymczasowe moduły mieszkalne. Po 2022 roku Polska istotnie zweryfikowała swoje podejście do kontroli stanu schronów i budowli ochronnych, przeprowadzając na szeroką skalę inwentaryzację wszystkich pomieszczeń, które mogą służyć jako ochrona dla ludności cywilnej. Wykazało to konieczność nie tylko remontu istniejących obiektów, ale także wdrożenia nowych standardów budownictwa mieszkalnego i użyteczności publicznej, które przewidywałyby istnienie bezpiecznych stref.

Edukacja ludności jest kolejnym priorytetowym kierunkiem. W polskich szkołach i uczelniach wprowadzono programy bezpieczeństwa, które uczą podstaw pierwszej pomocy przedmedycznej, zachowania podczas ostrzałów czy katastrof naturalnych. Regularne ćwiczenia prowadzone z udziałem różnych rodzajów wojsk, policji i służb medycznych pozwalają na wypracowanie współdziałania w warunkach maksymalnie zbliżonych do rzeczywistych. Jest to zintegrowane podejście, w którym bezpieczeństwo nie jest izolowaną funkcją jednej służby, lecz wynikiem skoordynowanej pracy całej maszyny państwowej i społeczeństwa.

Finansowanie systemu odbywa się z różnych źródeł, w tym z budżetu państwa, środków organów samorządu terytorialnego oraz funduszy Unii Europejskiej. Dzięki europejskim grantom Polska zdołała znacznie zmodernizować flotę sprzętu ratowniczego i wdrożyć zaawansowane technologicznie systemy łączności, kompatybilne ze standardami NATO i UE. Pozwala to polskim ratownikom skutecznie uczestniczyć w misjach międzynarodowych, niosąc pomoc przy likwidacji skutków trzęsień ziemi czy pożarów lasów w innych krajach, co z kolei podnosi prestiż państwa i wzmacnia jego pozycję w systemie bezpieczeństwa zbiorowego.

Przyszłość systemu ochrony ludności Polski wiąże się z dalszą cyfryzacją oraz wykorzystaniem sztucznej inteligencji do prognozowania sytuacji kryzysowych. Rozwój

концепції опірності народу заклада не tylko gotowość techniczną, ale także odporność psychologiczną ludności, zdolność do samoorganizacji oraz krytyczne podejście do dezinformacji, która w obecnych warunkach stanowi odrębny rodzaj zagrożenia. Polskie doświadczenie pokazuje, że skuteczny system ochrony ludności to nie tylko dostępność wozów strażackich i schronów, ale przede wszystkim zaufanie między obywatelem a państwem, budowane na profesjonalizmie, przejrzystości i wspólnych wartościach bezpieczeństwa.

LITERATURA

1. Abramowicz W. Systemy wspomagania decyzji w zarządzaniu kryzysowym. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, 2021.
2. Binias J. Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej w obliczu współczesnych zagrożeń. Warszawa: Difin, 2022.
3. Gromek P. Zarządzanie kryzysowe w ujęciu systemowym. Warszawa: Szkoła Główna Służby Pożarniczej, 2019.
4. Kitler W. Organizacja systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej, 2018.
5. Nowak R. Ochrona ludności i obrona cywilna w Polsce. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2020.
6. Skoczylas J. Prawo ratownicze. Warszawa: LexisNexis, 2023.
7. Wiśniewski B. Zarządzanie bezpieczeństwem. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2021.
8. Wolanin J. Zarys teorii bezpieczeństwa obywatelskiego. Warszawa: Fundacja Edukacja i Technika Ratownictwa, 2017.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ: УКРАЇНСЬКА СУДОВА ПРАКТИКА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Ангеліна НЕЧАЙ, ФГРЗ

*НК – Богдан МЕЛЕХ, кандидат наук з державного управління, доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

В Україні екологічні катастрофи та масштабні аварії, спричинені підприємствами, стають предметом розгляду не лише з боку контролюючих органів, але й судів. Судова практика засвідчує, що найчастіше притягнення до відповідальності відбувається у сфері забруднення вод, повітря та ґрунтів.

Україна належить до країн із високим рівнем екологічних ризиків: велика кількість об'єктів хімічної та гірничо-металургійної промисловості, підприємства енергетичного сектору та старі інфраструктурні комплекси створюють потенційні передумови для аварій. З початком повномасштабної війни у 2022 році екологічна ситуація ускладнилася: лише за перший рік бойових дій було зафіксовано понад 2000 випадків еко-злочинів, серед яких підриг Каховської ГЕС у червні 2023 року – катастрофа з наслідками світового масштабу.

Правове регулювання в Україні

Відповідальність підприємств визначається:

Конституцією України (ст. 16, 50 – право на безпечне довкілля, обов'язок держави його охороняти) [1];

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 68–69 – відшкодування шкоди та відповідальність за порушення) [2];

Кримінальним кодексом України (ст. 236 – порушення правил екологічної безпеки; ст. 241 – забруднення атмосферного повітря; ст. 242 – забруднення вод; ст. 243 – забруднення морського середовища; ст. 236–254 – комплекс екологічних злочинів) [3];

Цивільним кодексом України (ст. 1166 – відшкодування майнової та моральної шкоди) [4].

Приклади з української судової практики

1. Справа № 904/3936/20 (Господарський суд Дніпропетровської області, 2021 р.) – підприємство зобов'язано відшкодувати понад 4 млн грн збитків за забруднення атмосферного повітря. Це стало одним із найбільших стягнень на користь держави у сфері екології.

2. Аварія на ПрАТ «Стирол» (2013 р., м. Горлівка) – витік аміаку призвів до загибелі працівників і масового отруєння людей. Було відкрите кримінальне провадження за ст. 241 КК України («Забруднення атмосферного повітря»).

3. Розливи нафтопродуктів у Чорному морі (2020–2021 рр.) – Держекоінспекція подала низку позовів проти судноплавних компаній, які допустили витіки палива. Відшкодування збитків склало мільйони гривень.

4. Нещодавні справи щодо незаконних скидів у річки Сіверський Донець і Західний Буг – суди визнали підприємства винними у порушенні правил водокористування й зобов'язали компенсувати збитки, завдані водним ресурсам[5,6,7].

Міжнародні приклади

BP «Deepwater Horizon» (2010 р., США) – найбільша в історії аварія на нафтовій платформі, яка спричинила масштабне забруднення Мексиканської затоки. Компанія BP виплатила понад 65 млрд доларів компенсацій.

Bhopal Disaster (1984 р., Індія) – витік із заводу Union Carbide призвів до загибелі понад 15 000 осіб та отруєння сотень тисяч. Це один із найстрашніших прикладів недбалості корпорацій у світі.

Case of Öneriyildiz v. Turkey (2004, ЄСПЛ) – Європейський суд з прав людини визнав відповідальність держави за неналежний контроль над полігоном відходів, що вибухнув і спричинив людські жертви[8].

Шляхи вдосконалення

1. Гармонізація українського законодавства з нормами ЄС, зокрема Директивою 2004/35/ЄС про відповідальність за шкоду довкіллю.

2. Введення екологічного страхування підприємств підвищеної небезпеки.

3. Розробка методики незалежної оцінки екологічної шкоди із залученням міжнародних експертів.

4. Посилення кримінальної відповідальності та створення екологічних палат у судах.

5. Розвиток громадського екологічного контролю та механізмів колективних позовів.

Отже, відповідальність підприємств за екологічні катастрофи є не лише юридичною нормою, а й важливим елементом захисту національної безпеки. Українська практика показує, що механізми притягнення підприємств до відповідальності існують, проте їх ефективність обмежена. Міжнародний досвід доводить, що поєднання суворих санкцій, прозорих компенсаційних механізмів та активної ролі громадськості дає змогу зменшити кількість екологічних катастроф і забезпечити реальне відшкодування шкоди.

Системний підхід, що включає законодавчі зміни, вдосконалення судової практики та розвиток екологічної свідомості, має стати ключем до зниження екологічних ризиків і гарантією права громадян на безпечне довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://share.google/0g36mbniNVYiZki0c>
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://share.google/WiOZ0TxYUa8KOKELq>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://share.google/vUm0GLmhLTtwzUVnd>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://share.google/Poxin3AcXw6g8hCU2>
5. Постанова Господарського суду Дніпропетровської області від 07.07.2021 у справі № 904/3936/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
6. Кримінальне провадження щодо аварії на ПрАТ «Стирол», м. Горлівка, 2013. URL: <https://sudovyi-reestr.gov.ua/>
7. Державна екологічна інспекція України. Звіт про екологічні порушення, 2022–2023 рр. URL: <https://dei.gov.ua/>
8. United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), Rio de Janeiro, 1992. URL: <https://www.epa.gov/>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

*Уляна НОЧВАЙ, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Упровадження воєнного стану в Україні стало небувалим викликом для системи трудових відносин, що зумовило суттєву трансформацію правового регулювання трудової дисципліни. Якщо у мирний час вона виступає методом підтримання стабільності виробничого процесу, то в умовах війни отримує стратегічного значення як фактор безпеки, суспільною сталістю та ефективності економічної діяльності.

Водночас вживання спеціальних правових режимів супроводжується небезпекою зменшення трудових гарантій, що породжує колізії між нормами Кодексу законів про працю України та Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1]. У сучасних публікаціях започатковано ряд досліджень, спрямованих на розкриття особливостей функціонування трудових правовідносин під час війни. Авторські видання підсумовують зміни в інститутах трудового права та створюють базу для аналізу дисциплінарних механізмів. Збірники наукових праць на дану тематику класифікують тематику строкових угодів, переведення без згоди працівника, спрощених методів звільнення. Окремі вивчені публікації з'ясовують практичні аспекти забезпечення трудової дисципліни у дистанційній роботі та у сферах критичної інфраструктури. Водночас питання дисциплінарної відповідальності в умовах воєнного стану залишаються вибірково розглянутими, що зумовлює потребу в комплексному дослідженні [3]

Воєнний стан, введений в Україні у відповідь на повномасштабну агресію РФ, радикально змінив роботу всієї нашої держави, зокрема й систему трудових відносин. У мирний час трудові договори та права працівників упорядковуються КЗпП України, який гарантує права на працю, захист від незаконного звільнення та інші гарантії. Однак війна сформувала ситуацію, коли ці норми не завжди могли своєчасно відповідати на реальні виклики та ризики для життя й безпеки людей.

Саме тому 15 березня 2022 року Верховна Рада затвердила Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX, який функціонує саме у період військового часу і регулює особливості роботи трудових договорів у цих умовах. Цей Закон має велику роль, оскільки встановлює, як саме можуть змінюватися умови праці, як гарантується гнучкість для роботодавців і разом з тим – які гарантії лишаються в робітників під час війни.

Закон дає нагоду роботодавцю переводити працівника на іншу роботу без його дозволу заради безпеки чи ліквідації наслідків бойових дій – але з умовою збереження середньої заробітної плати. Також деякі норми мирного трудового законодавства тимчасово не застосовуються, якщо вони суперечать потребам воєнного часу [3] .

Притому, у стадію воєнного стану можуть перетворюватись строки повідомлення про зміни умов праці, обмежуватись деякі види відпусток або трудові гарантії, щоб гарантувати послідовність важливих сфер роботи підприємств та захист економіки.

Актуальність цієї теми важко переоцінити, адже в умовах війни кожен працівник і роботодавець має розуміти, як закон захищає їхні права, а де закон дає додаткові повноваження для забезпечення стабільності та безпеки. Науковці вже досліджували багато аспектів цього Закону – зокрема, як він звужує деякі трудові гарантії, але разом з тим дозволяє швидко пристосуватися до викликів воєнного часу [3] .

Разом з тим, на мою думку, ще недостатньо досліджено питання, як саме військовий час позначається на дисциплінарну відповідальність працівників, можливості дистанційної роботи і поновлення прав працівників після закінчення воєнного стану. Саме тому важливо не тільки аналізувати законодавчі норми, але й розглядати реальні практики їх використання у підприємствах та організаціях, що працюють під обстрілами, у режимі часткової евакуації чи дистанційної зайнятості.

Підсумовуючи, воєнний стан в Україні утворив нові правила гри для трудових відносин, які мають надати баланс між правами працівників, потребами роботодавців та безпекою всієї держави. Аналіз цих змін є надзвичайно важливим для подальшого розвитку трудового права в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бортник С. М.. Сучасний стан правового регулювання трудових відносин в Україні, Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ: 2022:Том 98 № 3.С. 34-45.
2. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15 березня 2022 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
3. S. M. Bortnyk, To the question on the peculiarities of the legal regulation of labor relations in the martial law conditions.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПРАЦІВНИКА І РОБОТОДАВЦЯ ЗА КОДЕКСОМ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ

Вікторія ОЗИМОК, ФГРЗ

*НК – Богдан МЕЛЕХ, кандидат наук з державного управління, доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

Трудові правовідносини є одними з найважливіших у системі суспільних відносин, оскільки вони безпосередньо пов'язані з реалізацією права людини на працю, закріпленого в Конституції України. Відповідно до статті 43 Основного Закону, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1]. Це положення знаходить конкретизацію у нормах Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), який визначає права, обов'язки та гарантії сторін трудового договору. Права працівника в системі трудових відносин спрямовані на забезпечення справедливих і безпечних умов праці, належної оплати та соціального захисту.

Згідно зі статтею 2¹ КЗпП, працівники мають право на працю, на своєчасне й у повному обсязі отримання заробітної плати, на відпочинок, на безпечні та здорові умови праці, на об'єднання у професійні спілки та на участь в управлінні підприємством [2]. Крім того, закон гарантує рівність трудових прав незалежно від статі, раси, політичних чи релігійних переконань, що відповідає принципам міжнародного трудового права.

Водночас працівник має і певні обов'язки перед роботодавцем. Відповідно до статті 139 КЗпП, основними обов'язками працівників є сумлінне виконання своїх трудових функцій, дотримання трудової дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку, вимог охорони праці, а також бережливе ставлення до майна підприємства [2].

Порушення цих вимог може тягнути за собою дисциплінарну чи матеріальну відповідальність, визначену відповідними нормами КЗпП. Роботодавець, у свою чергу, також наділений низкою прав та обов'язків. Він має право вимагати від працівників виконання трудових функцій, дотримання дисципліни, а також застосовувати заохочення або стягнення в межах законодавства.

Серед ключових обов'язків роботодавця варто виділити забезпечення безпечних умов праці, своєчасну виплату заробітної плати, дотримання норм робочого часу і відпочинку, а також створення умов для підвищення кваліфікації працівників [3]. Виконання цих обов'язків є не лише юридичним, але й соціально-етичним зобов'язанням, що формує довіру між сторонами трудового процесу.

Важливу роль у захисті прав працівників і роботодавців відіграють колективні договори, що укладаються на підприємствах, в установах і організаціях. Вони конкретизують норми трудового законодавства та встановлюють додаткові соціально-трудові гарантії [4].

Колективні переговори, як інструмент соціального діалогу, дозволяють збалансувати інтереси обох сторін і запобігти трудовим конфліктам. Значення чіткого визначення прав і обов'язків сторін полягає в тому, що це забезпечує стабільність трудових відносин і сприяє ефективній діяльності підприємства. У сучасних умовах реформування трудового законодавства України, спрямованого на адаптацію до європейських стандартів, питання дотримання трудових прав набуває особливої актуальності [5]. Зокрема, розробка нового Трудового кодексу покликана підвищити рівень захисту працівників, водночас забезпечивши гнучкість у регулюванні праці.

Отже, права та обов'язки працівника і роботодавця є взаємопов'язаними елементами єдиної системи трудових відносин. Їх дотримання створює умови для справедливого і безпечного трудового процесу, що відповідає принципам соціальної держави. Кодекс законів про працю України, попри свою тривалу історію, залишається основним гарантом трудових прав громадян, а його вдосконалення – запорукою сталого розвитку трудового права України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50. – Ст. 375.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Іванов В. В. Правове регулювання трудових відносин в Україні: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 256 с.
4. Костюк В. Л. Колективні договори як форма реалізації трудових прав працівників. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 72–76.
5. Петришин О. В. Сучасні тенденції розвитку трудового законодавства України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. № 2. С. 33–41.
<https://visnyk-nanu.org.ua>

ГНУЧКІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ: ДИСТАНЦІЙНА ТА НАДОМНА ПРАЦЯ

Денис ОЛІЙНИК, ФГРЗ

*НК – Богдан МЕЛЕХ, кандидат наук з державного управління, доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

Сучасний ринок праці переживає суттєві трансформації, зумовлені цифровізацією, розвитком ІТ-технологій і новими соціально-економічними викликами. Одним із найпомітніших трендів є поширення гнучких форм зайнятості, що дозволяють працівникам виконувати трудові обов'язки поза межами робочого місця [1]. Дистанційна та надомна праця, закріплені у Кодексі законів про працю України (КЗпП), стали особливо актуальними під час пандемії COVID-19 та воєнного стану, коли безпечна організація праці набула стратегічного значення [1].

Поняття дистанційної та надомної роботи вперше були системно врегульовані Законом України № 1213-ІХ від 04.02.2021 р., який вніс зміни до статей 60, 60¹ і 60² КЗпП [1]. Відповідно до закону: дистанційна робота – це виконання трудових обов'язків поза робочими приміщеннями роботодавця з використанням ІТ-засобів; надомна робота – виконання працівником роботи вдома або в іншому місці, визначеному ним самостійно, без застосування інформаційних технологій.

Згідно зі статтею 60² КЗпП України, працівник, який працює дистанційно, має право самостійно розподіляти свій робочий час, якщо інше не встановлено договором. Крім того, законодавством запроваджено поняття «права на відключення» – часу, коли працівник не зобов'язаний бути на зв'язку з роботодавцем [1]. Роботодавець зобов'язаний забезпечити працівника необхідними технічними засобами або компенсувати використання власних пристроїв. Як зазначає Міністерство економіки України, дистанційна робота сприяє розвитку інклюзивної зайнятості, адже надає

можливість працювати людям із інвалідністю, батькам малолітніх дітей чи жителям віддалених регіонів.

Надомна праця є традиційнішою формою гнучкої зайнятості, притаманною виробничим або ремісничим процесам (виготовлення, пакування, пошиття, ручна збірка тощо) [1]. Відповідно до статті 60¹ КЗпП України, роботодавець може доручати надомну роботу лише тим працівникам, які мають належні побутові умови й технічні можливості для її виконання. Оплата здійснюється на загальних підставах, пропорційно обсягу виконаної роботи. Науковець В. І. Щербина відзначає, що надомна праця сприяє соціальній адаптації осіб із обмеженою мобільністю, але водночас потребує контролю якості виконаних робіт і дотримання вимог охорони праці в домашніх умовах [2].

Окрім дистанційної та надомної праці, трудове законодавство передбачає ще одну форму – гнучкий режим робочого часу, визначений статтею 60 КЗпП України [1]. Це режим, за якого працівник може самостійно встановлювати початок і закінчення робочого дня в межах установленної норми. Гнучкий графік дозволяє поєднувати трудову діяльність із сімейними обов'язками та знижує рівень емоційного вигорання працівників.

Основними перевагами гнучких форм зайнятості є підвищення продуктивності праці; економія часу та транспортних витрат; розширення можливостей працевлаштування для вразливих груп; зменшення навантаження на інфраструктуру міст. Разом із тим, експерти наголошують на наявності проблем: ризики порушення трудової дисципліни; складність контролю робочого часу; можливі порушення гарантій права на відпочинок [2]. У зв'язку з цим важливою тенденцією є розроблення чітких положень у колективних договорах, які врегульовують механізми звітності, комунікації та безпеки працівників під час дистанційної зайнятості.

Гнучкі форми зайнятості – це сучасна тенденція, яка забезпечує адаптацію трудового права до нових соціально-економічних умов. Вони сприяють підвищенню конкурентоспроможності працівників і роботодавців, розвитку людського капіталу, розширенню інклюзивності ринку праці. Водночас дистанційна та надомна праця потребують подальшого нормативного уточнення і контролю за дотриманням трудових гарантій, що дозволить забезпечити баланс між гнучкістю та соціальним захистом найманих працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Щербина В. І. Трудове право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2021. 328 с.

АНГЛІЙСЬКА МОВА В УКРАЇНІ: МІЖ СОЦІОКУЛЬТУРНИМИ ЗМІНАМИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ІНТЕГРАЦІЄЮ

*Владислав ОНІПКО, ННІ цивільного захисту, ЗЦЗ-25 група
НК – Ольга КРІЧКЕР, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

У сучасних глобалізаційних процесів мовний краєвид будь-якої європейської держави перестає бути закритою системою, перетворюючись на рухливе поле контакту національної ідентичності та кодів світового спілкування. Для України, яка переживає етап глибоких геополітичних зсувів та цивілізаційного вибору, з'ясування статусу й значення англійської мови виходить значно далі освітніх планів, отримуючи риси життєво важливого питання державної ваги та культурної дипломатії. Розглядаючи

англійську не лише як навчальний предмет, а як засіб міжкультурного контакту, слід звернути увагу на основну ідею Ноама Чомскі: «Освіта – інституція примусового неучтва. Вона спроможна хіба що створити простір для інтересу учня» [1]. Ця думка якнайкраще відображає кризу офіційного підходу до мовної політики, що простежується на тлі прийняття урядом Положення Державної цільової національно-культурної програми підтримки опанування та використання англійської мови в Україні на 2026–2030 роки. Цей акт вказує на намір переходу від недіяльного вивчення мови до її жвавого втілення у суспільний устрій.

Об'єктивну картину місця України у світовому мовному рейтингу дають дані Education First (EF English Proficiency Index) за 2024 рік, які розмістили нашу державу на 40-му місці серед 113 країн світу. Сусідство у рейтингу з Грузією, Вірменією та Молдовою та загальна оцінка «середній рівень» свідчать про те, що Україна все ще перебуває у перехідному стані пострадянського культурного простору [1]. Хоча ці дані базувалися на результатах стандартизованих онлайн-тестів, складених у 2023 році, вони виявляють глибинну соціокультурну невідповідність. За сухими цифрами ховається прірва між культурними осередками та периферією: найбільші здобутки продемонстрували мешканці Львова та Києва, де скупчення міжкультурних контактів є найвищим. Якби тестування охопило усе населення, включно з жителями невеликих містечок та сіл, де доступ до глобального інформаційного поля обмежений, картина була б помітно песимістичнішою. Це підтверджує тезу про те, що володіння мовою міжнародного спілкування в Україні досі лишається привілеєм міських еліт, а не загальнонаціональним надбанням [2].

Навіть більш виразними є відомості Київського міжнародного інституту соціології, на які посилаються автори урядової Концепції. Факт, що лише 51% громадян володіють мовою на базовому рівні, а вільно читати, писати та порозумітися на буденному й фаховому рівнях можуть лише 23%, свідчить про значну проблему в засобах передачі культурних знаків [1]. Така статистика збігається з доводами, які наводять автори Концепції: обмежений доступ до мовного простору в областях, кадрові труднощі та брак інфраструктури. Проте, аналізуючи цю проблему крізь фокус взаємодії культур, можна стверджувати, що головною причиною є застаріла модель розуміння чужої мови, успадкована від доби «залізної завіси». У тій системі координат чужа мова опановувалася як «нежива латина» – через переклад, граматику та читання, без наміру реального спілкування з носієм іншої культури [3].

Сучасний підхід до мовної політики, який намагається запровадити держава, передбачає зміну статусу англійської мови. Законопроект №9432 про використання англійської мови в Україні має на меті закріпити її роль у сферах, суттєвих для функціонування держави: від державної служби та екстреної допомоги до культури та транспорту [4]. Це спроба легітимізувати англійську як другу мову офіційної комунікації, що є безпрецедентним кроком для української мовної політики. Плани витратити на реалізацію програми 437,8 млн грн свідчать про серйозність прагнень. Очікується, що завдяки цьому кінотеатри демонструватимуть англomовні фільми 120 разів за рік (що сприятиме культурній іммерсії), буде створено масив навчального контенту, а частка громадян, які володіють мовою на певному рівні, зросте на 9% (до 60%). Проте, аналізуючи ці перспективи, виникають запитання щодо якості міжкультурної компетентності тих, хто має впроваджувати ці зміни [5].

Взаємодія державної та англійської мов в Україні має сприйматися не як суперництво, а як синергія. Англійська мова слугує рушієм поступу та інновацій, відчиняючи доступ до світового ринку ідей та вкладень. Спостерігається чітка взаємозв'язок: високий ступінь володіння англійською притаманний державам зі стійкою демократією, де розвинена повага до інших та відсутні перешкоди для мандрівок і волонтерства. Технологізація суспільства, поширення месенджерів та

соціальних мереж творять природне середовище для опанування мови, яке часто є дієвішим за формальну освіту. Особливу надію дає молодь віком 26–30 років, яка демонструє найвищі показники знання мови, фактично стаючи чинниками змін та носіями нових культурних надбань. Водночас старше покоління та мешканці менших містечок ризикують потрапити у стан культурної відірваності, якщо державна політика не забезпечить їм інклюзивного доступу до навчання [6].

Підбиваючи підсумки, слушно буде зазначити, що вага англійської мови в межах України сягає значно далі простого володіння нею. Вона слугує визначником цивілізаційної орієнтації та засобом деколонізації, надаючи українцям можливість прямої комунікації зі світом, оминаючи посередництво культур сусідніх держав.

Ефективність державної Концепції та законопроекту № 9432 визначатиметься не так обсягом фінансування, як готовністю суспільства трансформувати своє сприйняття мови: припинити бачити в ній лише набір норм для зазубрювання й почати застосовувати як динамічний інструмент для навігації між культурами.

Тільки коли англійська мова перестане сприйматися як «чужа» у значенні «не наша», а перетвориться на спосіб артикуляції українських ідей у світовому просторі, ми зможемо говорити про реальну інтеграцію, а не просто про формальне піднесення рейтингів у міжнародних списках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англійська в Україні: чому концепції замало й що справді працює у вивченні мови. Сучасна платформа про освіту в Україні та за кордоном. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/7027-anhliiska-v-ukraini-chomu-kontseptsii-zamalo-i-shcho-spravdi-pratsiuie-u-vyvchenni-movy>.
2. Де у світі найкраще говорять англійською і на якому місці Україна: рейтинг. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/stylar/de-sviti-naykrashche-govoryat-angliyskoyu-1732195914.html>
3. Динаміка володіння англійською мовою в Україні за 7 останніх років. Англійська мова у Києві. URL: <https://enguide.ua/magazine/dinamika-vladeniya-angliyskim-yazykom-v-ukraine-za-7-let>
4. Про застосування англійської мови в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text>
5. Яке місце посідає Україна у глобальному рейтингу зі знання англійської мови. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/education/angliyska-mova-ukrayini-yake-mistse-posidaye-ukrayina-globalnomu_n2351157
6. Зубков В. Чи може Україна заговорити англійською?. Дзеркало тижня | Mirror Weekly. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/chi-mozhe-ukrajina-zahovoriti-anhlijskoju.html>

РОЛЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Дмитро ОРЕЛ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-23-2

НК – Юрій ГОРБАЧЕНКО, кандидат історичних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

З позицій державно-управлінського підходу цивільний захист виступає важливим інструментом реалізації державної політики у сфері безпеки населення і територій, а його ефективність безпосередньо залежить від якості управлінських рішень, рівня міжвідомчої взаємодії та узгодженості нормативно-правового регулювання. У цьому контексті цивільний захист розглядається як складова

загального механізму державного управління у сфері національної безпеки, що забезпечує практичну реалізацію її цілей на регіональному та місцевому рівнях [4].

У наукових дослідженнях значного поширення набув державно-управлінський підхід до визначення місця цивільного захисту в системі національної безпеки. У межах цього підходу цивільний захист розглядається передусім як функція органів публічної влади, спрямована на організацію та координацію діяльності щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, реагування на них і мінімізації їх негативних наслідків. Основна увага при цьому зосереджується на питаннях управлінської вертикалі, розподілу повноважень між суб'єктами цивільного захисту, плануванні заходів та ресурсному забезпеченні відповідної діяльності [4].

Водночас у межах зазначеного підходу національна безпека часто сприймається як ширший контекст функціонування цивільного захисту, а не як система, у якій він має самостійне безпекове значення. Це зумовлює певне звуження безпекового потенціалу цивільного захисту, оскільки акцент робиться переважно на управлінських процедурах і реагувальних механізмах, тоді як превентивна складова та гуманітарний вимір безпеки можуть залишатися недостатньо розкритими.

Поряд із державно-управлінським підходом у науковій літературі сформувався безпеково-правовий підхід до визначення місця цивільного захисту в системі національної безпеки. У межах цього підходу цивільний захист розглядається як елемент безпекової політики держави, що має самостійне функціональне призначення і спрямований на захист людини, суспільства та територій від загроз різного походження. На відміну від управлінської моделі, акцент робиться не стільки на організаційних процедурах, скільки на безпековій сутності цивільного захисту як інструмента зниження вразливості держави та суспільства до кризових впливів [4].

З позицій безпеково-правового підходу цивільний захист органічно вписується у систему національної безпеки, оскільки забезпечує реалізацію її гуманітарного та соціального вимірів. У наукових дослідженнях підкреслюється, що сучасні загрози мають комплексний характер і не обмежуються виключно воєнною сферою, а тому потребують відповідних механізмів захисту населення і територій, здатних діяти як у мирний час, так і в умовах воєнного стану [4]. У цьому контексті цивільний захист розглядається як складова загальнодержавного безпекового механізму, що доповнює воєнні та правоохоронні інструменти.

Важливою рисою безпеково-правового підходу є розуміння цивільного захисту як системи, орієнтованої не лише на реагування на надзвичайні ситуації, а й на запобігання загрозам та мінімізацію їх негативних наслідків. Саме превентивна спрямованість цивільного захисту, закріплена у законодавстві, дозволяє розглядати його як ефективний інструмент забезпечення національної безпеки, спрямований на підтримання стійкості держави і безперервності життєдіяльності суспільства [2]. Такий підхід є особливо актуальним в умовах воєнного стану, коли зростає значення не лише силових, а й цивільних механізмів безпеки.

Водночас у межах безпеково-правового підходу звертається увага на необхідність чіткого нормативного позиціонування цивільного захисту в системі національної безпеки. Відсутність однозначного закріплення його місця у стратегічних документах зумовлює потребу у вдосконаленні правового регулювання та гармонізації галузевого законодавства у сфері цивільного захисту з актами, що визначають засади національної безпеки держави [1; 3]. Це створює передумови для подальшого розвитку превентивних механізмів цивільного захисту як важливої складової системи національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 31;

2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 34–35;

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 // Офіційний вісник Президента України. – 2020. – № 19.. Горбаченко Ю.М. Особливості застосування інтерактивних методів навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту / Ю.М. Горбаченко, Ю.В. Панімаш, Т.М. Кришталь /, Науковий журнал Іноваційна педагогіка, 2020 - Випуск 22 . Том 2. С87-91;

4. Горбаченко Ю.М. Державне регулювання діяльності у сфері цивільного захисту. Навчальний посібник. / Кришталь Т. М., Білека А. А., Горбаченко Ю. М., Пасинчук К. М. За ред. д. е. н., доц. Т. М. Кришталь. – Черкаси: ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2018.

ФОРМИ УЧАСТІ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

*Юрій ПЕДОС, ад'юнкт відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури
Аліна ПІДДУБНА, кандидат юридичних наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ*

Участь експерта у кримінальному процесі та використання спеціальних знань, яким він володіє, залежать від обставин кримінального провадження, що необхідно встановити під час розслідування. І саме такі обставини створюють необхідність участі експерта у кримінальному провадженні в різних формах.

На сьогодні не існує єдності поглядів науковців щодо форм такої участі. Серед практиків та науковців постійно ведуться дискусії щодо визначення та закріплення в положеннях кримінального процесуального законодавства окремих аспектів участі експерта у кримінальному провадженні. Зокрема, В.М. Ревако (2006) [1], О.В. Бишевец (2015) [2], А.С. Амеліна (2018) [3], А.Г. Вуйма (2020) [4], О. М. Шрамко (2021) [5], Г.І. Глобенко (2022) [6] визначають участь експерта у кримінальному провадженні через класифікацію форм використання спеціальних знань обізнаних осіб у кримінальному провадженні в залежності від різних критеріїв.

А.В. Дудич пропонує систему таких форм участі експерта в рамках міжнародного співробітництва, а також відносить до них проведення експертизи, висновки та показання експерта, участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, консультування та діяльність експерта зі встановлення детермінантів кримінального правопорушення, визначення профілактичних заходів щодо усунення причин та умов їх вчинення [7, с. 6, 13, 14]. Разом з цим, на нашу думку, віднесення висновку та показань експерта до форм участі є не системним аспектом, у зв'язку з тим, що висновок та показання є результатом діяльності експерта під час такої участі. Вважаємо, що досліджуючи форми участі експерта в якості учасника кримінального провадження потрібно звернути увагу на форми використання спеціальних знань, якими він володіє та порядок його залучення до кримінального провадження, адже в цьому і полягає процесуальна сутність участі експерта у кримінальному провадженні. Крім того, необхідним є врахування деяких правових аспектів участі у кримінальному процесі саме експерта, а саме:

- по-перше, експертом у кримінальному провадженні може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, має право, за дорученням, відповідно до

ст.ст. 7, 10 та 11 Закону України «Про судову експертизу» [8] на проведення дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини кримінального правопорушення. За результатом проведеного експертного дослідження експерт складає та надає висновок з питань кримінального провадження, що стосуються сфери його знань (ст. 69 КПК України)[9].

- по-друге, до кримінального провадження можуть залучатися судові експерти державних спеціалізованих установ, які «мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності», а також судові експерти, які не є працівниками цих установ, однак «мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у встановленому порядку» (ч. 2 та ч. 3 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу») [8];
- по-третє, законодавець встановлює порядок залучення експерта за дорученням (клопотанням) сторін кримінального провадження, слідчого судді та суду (ст. 243 КПК України) для проведення експертизи (ст. 242 – 244 КПК України), шляхом виклику для допиту в суді (ст. 356 КПК України) та участі у проведенні слідчих (розшукових) дій (ст. 238, ч. 2 ст. 241 КПК України) [9].

Вивчення наукових позицій та правових положень щодо форм участі експерта в якості учасника кримінального провадження вказали на необхідність здійснення такого аналізу через призму форм використання спеціальних знань та особливостей його залучення до кримінального провадження. Наше дослідження призвело до висновку, що формами участі експерта у кримінальному процесі є: проведення експертизи (залучення експерта як учасника кримінального процесу, який наділений відповідним обсягом прав і обов'язків), допит експерта в суді (забезпечення наукової обґрунтованості та достовірності судових рішень), а також участь експерта в інших процесуальних діях (забезпечення можливості збирання, перевірки та належної оцінки доказової інформації).

Аналіз кожної форми участі експерта у кримінальному провадженні вкаже на наявність певних недоліків, пропозиції щодо вирішення яких нами буде розроблено та надано в подальшому. Отже, підняті питання не є остаточними та підлягають подальшому дослідженню та обговоренню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ревака В.М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: автореф. дис. канд. юр. наук. Харків. 2006. С. 9.
2. Бишевец О.В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. Вісник кримінального судочинства. № 2. 2015. С. 187–193. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Bushevec.pdf
3. Амеліна А.С. Форми використання спеціальних знань у процесі збирання доказів по податкових злочинах. Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики. Харків. 2018. С. 21-23. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/6.pdf
4. Вуйма А.Г. Поняття, сутність та форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування вбивств. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. № 1 (89). С. 54–62. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.89.54-62>.
5. Шрамко О.М. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень: дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ. 2021. 269 с.

6. Глобенко Г.І. До питань використання спеціальних знань у кримінальному процесі України. Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики: тези доп. учас. 2022. С. 46 – 47. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_202220930/article/download/hlobenko/pdf/1112

7. Дудич А.В. Експерт як учасник кримінального провадження. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. 2017. Одеса. 23 с.

8. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ. (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 28. ст.232) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

ПСИХОЛОГІЧНА ВТОМА СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ: ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ

*Яна ПЕТРУК, ННІ управління та безпеки населення, ЕКПс-23-3 група
НК – Марія ДМИТРЕНКО, доктор філософських наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Психологічна втома суспільства є однією з найбільш актуальних проблем сучасної України, що виникає на тлі тривалої військової агресії з боку росії. Тривале перебування у стані війни, постійний стрес та невизначеність формують у громадян комплекс емоційного та когнітивного виснаження, який впливає на соціальні, політичні та економічні процеси в державі. Психологічна втома суспільства проявляється через підвищену тривожність, апатію, зниження довіри до державних інститутів та соціальної активності, що безпосередньо впливає на політичну стабільність і процеси управління. Актуальність зумовлена багаторівневим впливом війни на психологічний стан громадян та політичні процеси в Україні. Психологічна втома не є лише індивідуальною проблемою, вона має масовий характер і проявляється у зниженні довіри до державних структур, втраті суспільної згуртованості, зростанні політичної апатії та радикалізації окремих груп населення.

Метою даного дослідження є аналіз впливу психологічної втоми суспільства на політичну стабільність України в умовах тривалої війни, а також визначення механізмів формування цього явища та його наслідків.

Психологічна втома суспільства – це комплексний соціально-психологічний феномен, що проявляється у хронічному емоційному, когнітивному та поведінковому виснаженні населення [6, 45]. Як зазначає Олег Чабан подібно до суїцидальної поведінки, де критичним чинником є психічний стрес та неможливість знайти вихід із складної ситуації психологічна втома суспільства виникає через постійне перебування у стані загрози, невизначеності та соціальної дезорганізації.

До основних проявів психологічної втоми суспільства включають:

- Емоційне виснаження (зниження здатності до співпереживання, апатія, підвищена тривожність);
- Когнітивне виснаження (зниження концентрації, складнощі в ухваленні рішень, інертність у сприйнятті інформації);

- Поведінкові прояви (зниження соціальної активності, уникання громадських ініціатив, зростання пасивності або радикальної поведінки);
- Соціальні наслідки (втрата довіри до інститутів влади, зростання конфліктності, поляризація суспільства) [6, 88].

У політичному аналізі Олексія Гараня наголошується на тому, що психологічна втома в умовах тривалих соціальних криз і воєнного стану набуває системного характеру та виходить за межі індивідуального переживання, трансформуючись у чинник, що безпосередньо впливає на суспільно-політичні процеси. Дослідник підкреслює, що накопичене емоційне виснаження, хронічний стрес і когнітивне перевантаження знижують рівень громадянської активності, послаблюють довіру до державних інституцій та сприяють зростанню соціальної напруги. На його думку, психологічна втома поступово формує стан колективної демобілізації, що відображається на політичній стабільності держави [1, 68].

Віктор Небожко [3, 57], виокремлює низку чинників, що психологічна втома впливає на політичну стабільність через декілька соціально-психологічних механізмів:

- Зниження політичної участі (громадяни з емоційним та когнітивним виснаженням менш активно беруть участь у виборах, громадських ініціативах, волонтерських програмах, що зменшує легітимність політичних рішень).
- Падіння довіри до інститутів влади (постійний стрес та інформаційна перевантаженість формують у населення недовіру до парламенту, уряду та місцевих органів влади, що порушує баланс між виконавчою та представницькою владою).
- Соціальна поляризація (психологічна втома може призводити до розподілу суспільства на активних та пасивних групи, а також на політично радикалізовані та апатичні маси, що підвищує ризик конфліктів та дестабілізації).
- Радикалізація та протестні настрої (в умовах війни виснажені громадяни більш схильні підтримувати радикальні політичні течії або проявляти агресію до державних рішень, що потенційно загрожує безпеці та стабільності).

До основних факторів, що посилюють психологічну втому суспільства, належать:

Тривалість військового конфлікту та постійний вплив бойових дій; Інформаційне перевантаження та маніпуляції у медіа, зокрема у соціальних мережах; Економічні труднощі, дефіцит ресурсів та нестабільність ринку праці; Соціальна ізоляція та дезорганізація громади [3,30].

У дослідженнях Євгена Магди акцентується увага на факторах, що зменшують негативний вплив: сильне громадянське суспільство (волонтерські ініціативи, патріотичні рухи); підтримка сім'ї та соціальних мереж; психологічна допомога та програми адаптації; позитивні медіа-наративи, що формують відчуття контролю та безпеки [2, 58].

За спостереженнями Володимира Фесенка психологічна втома суспільства має як прямий, так і опосередкований вплив на політичну стабільність держави. Передусім вона зумовлює зниження ефективності державного управління, оскільки падіння довіри населення до політичних рішень, скорочення рівня громадянської участі та ослаблення соціальної активності негативно позначаються на реалізації управлінських функцій і легітимності влади [5, 122].

Як зазначає Микола Сунгуровський, важливим наслідком є зростання ризиків дестабілізації, що може виражатися у збільшенні протестних рухів, загостренні соціально-політичних конфліктів і зниженні мобілізаційного потенціалу суспільства щодо відновлення та підтримки державних функцій. Окрім цього, психологічна втома впливає на трансформацію політичної культури, адже виснажене суспільство дедалі частіше демонструє прагнення до швидких і спрощених рішень, що створює сприятливі

умови для поширення популістських тенденцій і може гальмувати розвиток стійких демократичних інститутів [4, 36].

Для зменшення негативного впливу психологічної втоми на політичну стабільність держави пропонуються наступні заходи:

- Розвиток психологічної підтримки населення, включно з кризовими центрами та онлайн-консультуванням;
- Інформаційна стабілізація (створення незалежних, достовірних медіа та комунікаційних каналів);
- Активізація громадянського суспільства (волонтерські програми, підтримка місцевих ініціатив);
- Економічна стабілізація (соціальна підтримка вразливих груп, стимулювання зайнятості).

Отже, психологічна втома суспільства є складним багаторівневим явищем, що виникає на тлі тривалої війни та постійного стресу. Вона проявляється емоційним, когнітивним і поведінковим виснаженням громадян і має безпосередній вплив на політичну стабільність держави. Наслідки цього явища включають падіння довіри до інститутів влади, поляризацію суспільства, зниження політичної участі та підвищення ризиків дестабілізації. Подолання негативних наслідків психологічної втоми можливе через комплексні заходи: розвиток психологічної підтримки, стабілізацію інформаційного простору, активізацію громадянського суспільства, економічну підтримку населення та реформи державних інститутів. Врахування цих аспектів сприятиме зміцненню політичної стабільності України навіть в умовах тривалої війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарань О. Політична стабільність в умовах криз та воєнного стану: монографія / О. Гарань. Київ: КМІС, 2022. 256 с.
2. Магда Є. Громадянське суспільство та соціальна активність в Україні / Є. Магда. Київ: Ін-т політичних досліджень, 2023. 200 с.
3. Небожко В. Суспільна психологія та політична участь: навч. посіб. / В. Небожко. Харків: Право, 2023. 144 с.
4. Сунгуровський М. Соціально-психологічні механізми політичної дестабілізації / М. Сунгуровський. Харків: Право, 2024. 180 с.
5. Фесенко В. Вплив психологічних чинників на політичну стабільність / В. Фесенко. Політологічний вісник. 2023. № 6. С. 120–135.
6. Чабан О. Психологічна втома суспільства: соціально-психологічний аспект / О. Чабан. Київ: Наук. думка, 2022. 120 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

*Христина ПИТЧАК, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Актуальність обраної теми в сучасних умовах зумовлюється низкою чинників. По-перше, докази традиційно були й залишаються ключовим правовим інститутом господарського процесу, тому в період його реформування особливої ваги набуває дослідження проблем доказів і доказування з метою удосконалення їх нормативного врегулювання. По-друге, зміна орієнтирів українського господарського процесу на підвищення ролі та ініціативності сторін на всіх етапах розгляду справи, а також

посилення принципу змагальності зумовлюють необхідність переоцінки багатьох положень теорії доказування.

Прийняття змін до господарського процесуального законодавства у 2001 році стало важливим етапом судово-правової реформи в Україні. Відповідні трансформації торкнулися й інституту доказового права. Попри його зовнішню стабільність, підвищений інтерес науковців-процесуалістів до цієї сфери пояснюється тим, що саме докази та процес доказування є основними засобами встановлення фактичних обставин справи, яку розглядає суд. Доказове право виступає універсальною юридичною конструкцією, що відіграє провідну роль у процесі застосування норм права.

Доказами визнаються будь-які відомості, на підставі яких суд з'ясовує наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи, а також інших обставин, які мають значення для її вирішення. Докази, що застосовуються в судовому доказуванні в межах господарського судочинства, характеризуються змістом (відомостями, інформацією про факти) та процесуальною формою, встановленою законом (засобами доказування тощо).

Такі дані встановлюються за допомогою:

- 1) письмових, речових і електронних доказів;
- 2) висновків експертів;
- 3) показань свідків [1].

Згідно з господарським процесуальним законодавством кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог чи заперечень. Якщо надані сторонами та іншими учасниками процесу докази є недостатніми, господарський суд за їхнім клопотанням або з власної ініціативи вправі витребувати під час підготовки справи до розгляду необхідні письмові й речові докази та інші матеріали не лише від учасників процесу, а й від інших підприємств, установ, організацій чи державних органів. У разі неможливості самотійно подати необхідні для розгляду справи докази сторона, прокурор або третя особа має право звернутися до господарського суду, зокрема й до суду апеляційної інстанції, з клопотанням про витребування доказів, при цьому обґрунтування неможливості їх подання покладається на особу, яка заявляє відповідне клопотання [3, 95].

Доказ у господарському процесі (як і в інших видах судочинства) становить сукупність трьох взаємопов'язаних елементів:

- 1) змістовного – інформації, що має значення для правильного вирішення справи;
- 2) матеріального – реального фізичного носія відповідної інформації; процесуального – вимог, установлених процесуальним законом.

Письмові докази подаються в оригіналі або у належним чином засвідченій копії. Якщо документи, що мають значення для правильного вирішення спору, а також підписи на них створені стороною із застосуванням будь-яких технічних засобів, такі документи підлягають прийняттю господарським судом як письмові докази, досліджуються та оцінюються відповідно до загальних положень ГПК. У разі невідповідності наданих суду копій документів зазначеним вимогам вони не визнаються належними та допустимими доказами і не враховуються судом під час вирішення спору. Копії документів, подані сторонами та виготовлені з використанням технічних засобів (фотокопії тощо), засвідчуються підписом особи, яка їх виготовила або перевірила їх відповідність оригіналам, із зазначенням її прізвища, ініціалів і посади (якщо це посадова особа) та з проставленням печатки (за наявності) [2, 147].

За приписами ст. 93 ГПК речовими доказами вважаються предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дозволяють встановити обставини, що мають значення для справи. Речові докази до набрання рішенням законної сили зберігаються в

матеріалах справи або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду (ст. 94 ГПК). Речові докази, що не можуть бути доставлені до суду, зберігаються за їх місцезнаходженням. Речові докази повинні бути докладно описані у протоколі огляду і, за необхідності та можливості, їх суттєві особливості сфотографовані або зафіксовані у відеозапису, або в інший аналогічний спосіб, після чого вони підлягають опечатуванню. Протоколи огляду та зображення речового доказу додаються до матеріалів справи. Суд вживає заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані [3, 11–12].

Показання свідка – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини, або які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб (ч. 1 ст. 87). На підставі показань свідків не можуть встановлюватися обставини (факти), які відповідно до законодавства або звичаїв ділового обороту відображаються (обліковуються) у відповідних документах. Законом можуть бути визначені інші обставини, які не можуть встановлюватися на підставі показань свідків. Сторони, треті особи та їх представники за їхньою згодою, в тому числі за власною ініціативою, якщо інше не встановлено ГПК, можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи. Показання свідка, що ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, не беруться судом до уваги [2, 105].

Частина перша статті 96 ГПК визначає електронними доказами інформацію в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі [1]. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених в порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом. Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу [2, 111].

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права. Висновок експерта може бути наданий на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи. Висновок експерта викладається у письмовій формі і приєднується до справи. Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку [3, 15].

Підсумовуючи вище сказане можна зробити висновок, що поняття доказів у господарському процесі не є статичним. Воно охоплює не лише матеріальні чи цифрові об'єкти, а й складну систему правовідносин щодо їх збирання, подання та оцінки. Згідно з чинною редакцією Господарського процесуального кодексу України, доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Це визначення акцентує увагу на інформаційній суті доказу: для суду важливий не сам документ чи предмет, а той зміст, який він несе. Доктрина господарського процесу розглядає докази як єдність трьох

елементів: фактичних даних (змісту), засобів доказування (процесуальної форми) та джерел доказів (осіб або предметів). Така триєдина структура забезпечує верифікованість інформації, що надходить до суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>(дата звернення: 26.02.2026).
2. Мелех Л. В. Господарський процес України : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.
3. Докази і доказування в господарському судочинстві: основні поняття інституту доказів, види доказів в господарському процесі, особливості засобів доказування, порівняння з іншими видами судочинства, актуальна судова практика / Під заг. ред. Петкова В. П. Київ. ВД «Професіонал», 2024. 550 с.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛІКВІДАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ЗА РАХУНОК ВИКОРИСТАННЯ РУКАВІВ ВИСОКОГО ТИСКУ

*Валерій ПІВТОРАЦЬКИЙ, докторантура-ад'юнктура, група ДФЦБ-25
Національний університет цивільного захисту України*

Основними завданнями оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС України (ОРС ЦЗ) є організація і проведення заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення і територій від них, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж [1].

Серед важливих чинників, що забезпечують ефективність виконання основних завдань ОРС ЦЗ, чільне місце займає не тільки якісне оснащення сучасними технічними засобами, але й надійність та безвідмовність штатних зразків пожежно-технічного оснащення. Пожежно-технічне оснащення є матеріальною основою забезпечення оперативно-тактичних дій підрозділів ОРС ЦЗ з ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, в тому числі гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт. Від його технічного стану, уміння особового складу правильно експлуатувати оснащення, що знаходиться в його розпорядженні, залежить оперативність та тактичні можливості підрозділів ОРС ЦЗ [2].

На сьогоднішній день дії з ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, в тому числі гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт, де доступ до води обмежений, а оперативна обстановка вимагає швидкого та мобільного реагування, особливо під час ведення бойових дій або постійної загрози обстрілів, традиційні методи та способи стають неефективними та часто неможливими. Зокрема, при пожежогасінні виникає критична потреба у технологіях, які максимізують поглинання тепла для прискорення процесу ліквідації пожежі, мінімізують використання води та підвищують оперативну мобільність пожежно-рятувального підрозділу для уникнення небезпек пов'язаних з повторними обстрілами. Один із можливих шляхів вдосконалення підрозділів ОРС ЦЗ, враховуючи перелічені виклики воєнного сьогодення, є застосування технологій пожежогасіння високого тиску (ТПВТ). Надзвичайна ефективність ТПВТ полягає як у суті пожежогасіння за рахунок створення мілкодисперсних крапель води, які швидше відводять теплову енергію від вогню та перетворюються на пару, що, в свою чергу, є

надзвичайно енергоємним процесом, так і у використанні пожежних рукавів високого тиску (ПРВТ) [3], які забезпечують подачу вогнегасної рідини під необхідним високим тиском та необхідну швидкість і маневреність оперативного розгортання, що досягається завдяки напівжорсткій конструкції рукава, яка дозволяє подавати воду незалежно від ступеню розмотування рукавної котушки.

Запропоновані засоби вдосконалення пожежогасіння за рахунок використання ПРВТ, як невід'ємної частини ТПВТ, зумовлені як конструкцією самого рукава, так і принципами його експлуатації, закладеними в європейських стандартах [4, 5, 6].

Слід відмітити, що під час проведення оперативного розгортання на ПРВТ впливають різні чинники так як: деформація матеріалу внаслідок розмотування та намотування на рукавну котушку; стирання зовнішнього шару внаслідок контакту з абразивними поверхнями; вплив високої температури та агресивного хімічного середовища.

Існує ряд досліджень спрямованих на протидію та недопущення пошкоджень ПРВТ, внаслідок вищезазначених чинників, але, при цьому, не береться до уваги вплив на матеріал ПРВТ ефекту старіння та постійно напружено-деформованого стану матеріалу рукава як під час транспортування на пожежно-рятувальному автомобілі, так і під час роботи рукавної лінії з неповним розмотуванням рукава, що може знизити показники стійкості до руйнуючих чинників та вплинути на періодичність та параметри випробування, а також на загальний термін безперебійної та безпечної експлуатації. Враховуючи ці причини виходу з ладу, можна розробляти більш ефективні стратегії попередження пошкодження та вдосконалення ПРВТ для забезпечення їх належного стану і безвідмовної роботи при ліквідації надзвичайних подій та ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту: Наказ МВС України від 03.07.2014 № 631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-14#n13> (дата звернення: 03.03.2026).
2. Присяжнюк В., Семичаєвський С., Якіменко М., Осадчук М. Аналіз європейських підходів щодо технічних вимог та методів випробувань пожежних плоскоскладаних рукавів для пожежно-рятувальних автомобілів. Науковий вісник: Цивільний захист та пожежна безпека. 2020. № 1 (9). С. 76-83.
3. Тітарев В. А., Назаренко С. Ю. Що до використання рукавів високого тиску в органах та підрозділах державній службі України з надзвичайних ситуацій. Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 2021 р.). Харків : НУЦЗУ, 2021. С. 123.
4. ДСТУ EN 853:2022 Гумові шланги та шланги в збірці. Гідравлічний тип із дротяною опліткою. Специфікація (EN 853:2015, IDT).
5. ДСТУ EN 854:2022. Гумові шланги та шланги в збірці. Текстильний армований гідравлічний тип. Специфікація (EN 854:2015, IDT). – Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2022. – 11 с.
6. ДСТУ EN 857:2022 (EN 857:2015, IDT) Гумові шланги та шланги в збірці. Компактний тип армованої дротяною опліткою для гідравлічних застосувань. Специфікація.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ

Аліна ПІДДУБНА, кандидат юридичних наук, доцент

Данило ТЕСЛЯ, ННІ № 1-22-401Пр

Харківський національний університет внутрішніх справ

Права, свободи та законні інтереси кожного учасника кримінального провадження гарантуються наявністю матеріальних і процесуальних норм в законодавстві, що спрямовані на охорону, захист та їх реалізацію. Аналіз низки наукових праць, міжнародного досвіду та практики застосування положень національного кримінального процесуального законодавства в частині гарантування процесуальних прав учасників кримінального провадження спонукав до виокремлення проблемних напрямів забезпечення процесуальних прав затриманих осіб згідно положень ст. 208 та 298-2 КПК України [1], зокрема:

- порівнюючи міжнародний досвід застосування «Правила Міранди» з практикою застосування національного законодавства, необхідно зауважити, що вимоги щодо дій (роз'яснення, повідомлення, інформування, забезпечення та ін.), які повинні бути здійснені уповноваженою службовою особою до затриманого без ухвали слідчого судді є подібними, однак відмінність полягає в юридичних наслідках їх невиконання чи виконання не в повному обсязі, що пов'язано з їх недостатньою конкретизацією [2, 148];
- аналіз судової практики розгляду скарг щодо незаконного затримання без ухвали слідчого судді за останні п'ять років свідчить про відсутність ефективної можливості оскарження такого затримання та дієвого механізму відшкодування шкоди за незаконне затримання [3];
- вивчення проблемних аспектів участі захисника під час затримання особи уповноваженою службовою особою, зокрема, порушення права на захист, проведення процесуальних дій з затриманою особою без захисника; недосконалість правового регулювання участі захисника під час затримання в умовах воєнного стану [4, 599], тощо, спонукає до необхідності впровадження відео фіксації такого затримання;
- дослідження самого моменту затримання особи, призвело до розробки пропозиції щодо необхідності розмежування фізичного затримання та комплексу заходів, що застосовуються від моменту затримання до складання протоколу, адже, затримання без ухвали слідчого судді можуть здійснювати всі працівники поліції та інші працівники правоохоронних органів, а процесуально оформлювати таке затримання, тобто, складати протокол, можуть лише слідчий, дізнавач, прокурор. Тому, на нашу думку, необхідним є закріплення цього факту в положеннях КПК України. Крім того, враховуючи підстави затримання уповноваженою службовою особою, що закріплені положеннями ч. 1 ст. 208 та ч. 1 ст. 298-2 КПК України [1], необхідним є унормування такого затримання до внесення відомостей до ЄРДР, адже в протоколі затримання вноситься саме час фактичного затримання особи, а не час реєстрації відомостей у ЄРДР. Аналогічна ситуація полягає у проведенні особистого обшуку затриманої особи;
- вивчення позитивних результатів впровадження в підрозділах поліції діяльності інспекторів дотримання прав людини, використовуючи систему Custody Records, потребують віднесення таких службових осіб до учасників кримінального процесу, визначення та законодавчого закріплення їх процесуального статусу.

Отже, підняті проблемні питання не є остаточними та підлягають подальшому дослідженню, тому, пропоную учасникам заходу взяти участь в обговоренні зазначених напрямів та наданих пропозицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Піддубна А. В. Деякі аспекти міжнародно-правового регулювання процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження. XIII Міжнародна науково-практична конференція «Information activity as a component of science development», 04-07 квітня 2023 р., Едмонтон, Канада. The 13th International scientific and practical conference “Information activity as a component of science development” (April 04 – 07, 2023) Edmonton, Canada. International Science Group. 2023. 580 p. С. 146 - 149. ISBN – 979-8-88955-324-3 DOI – 10.46299/ISG.2023.1.13. URL: <https://isg-konf.com/uk/information-activity-as-a-component-of-science-development/>

3. Ничипорук М., Лавріченко Л. Незаконне затримання без ухвали суду: аналіз статті 208 КПК України та практика ЄСПЛ. Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета». URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/nezakonne-zatrimannya-bez-uhvali-sudu-analiz-statti-208-kpk-ukrayini-ta-praktika-espl.html>

4. Волобуєва О. О. Окремі аспекти участі адвоката під час затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Юридичний науковий електронний журнал. № 1. 2023. С. 596 – 599. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/139.pdf

УДОСКОНАЛЕННЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

*Аліна ПЛОХОТИШИНА, факультет права, публічного управління
та національної безпеки, ПУАз-25-2М група
НК – Валентина ДОВЖЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
Поліський національний університет*

Удосконалення механізмів надання адміністративних послуг є важливим напрямом реформування системи публічного управління України, особливо в умовах війни та швидких глобальних змін. Ефективна система адміністративних послуг підсилює довіру до держави, забезпечує прозорість взаємодії влади та громадян і є необхідною умовою формування сучасної сервісної моделі державного управління. Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» адміністративна послуга визначається як результат здійснення владних повноважень за зверненням фізичної або юридичної особи [1], що підкреслює важливість її доступності та якості.

Необхідність оновлення механізмів надання адміністративних послуг зумовлена низкою викликів. Зокрема, аналітичні звіти програми «U-LEAD з Європою» засвідчують нерівномірний розвиток мережі центрів надання адміністративних послуг, різний рівень їх цифрової готовності, кадрові проблеми та потребу в стандартизації процедур [3]. Такі чинники ускладнюють можливість оперативного отримання сервісів, особливо у громадах, що постраждали від військових дій або мають обмежені ресурси.

Значну роль у підвищенні ефективності адміністративних послуг відіграє цифровізація. Впровадження електронних сервісів на платформі «Дія» дозволило скоротити час надання послуг, мінімізувати контакт із чиновником та забезпечити їх доступність у режимі 24/7 [4]. Програма цифрової трансформації України визначає цифровізацію одним із ключових напрямів розвитку публічного сектору, спрямованим на забезпечення прозорості та відкритості державного управління [2].

Однак цифрова модернізація не може бути ефективною без належної організації роботи та безперервного розвитку персоналу. Наукові дослідження свідчать, що рівень сервісності публічної установи прямо залежить від компетентності її працівників, їх здатності адаптуватися до нових технологій та застосовувати стандарти якісної комунікації [5]. У сучасних умовах державні службовці повинні володіти не лише нормативними знаннями, а й цифровими навичками, умінням працювати з реєстрами, електронними документами та інформаційними системами.

Важливою проблемою залишається забезпечення рівного доступу до адміністративних послуг для різних груп населення. Досвід роботи мобільних та віддалених пунктів надання послуг показує, що подібні формати допомагають забезпечити сервісами жителів малих громад, ВПО та громадян, що проживають у зонах бойових дій [6]. Такий підхід зменшує адміністративне навантаження на громадян і гарантує реалізацію їхніх прав у складних умовах.

Окремої уваги потребує питання безпеки й захисту персональних даних. Зростання цифрових сервісів підвищує ризики кібератак, тому держава повинна забезпечити надійні технічні й організаційні механізми захисту інформації. Міністерство цифрової трансформації регулярно оновлює рекомендації щодо кіберстійкості державних сервісів, що є необхідним у воєнний період [2; 4]. Забезпечення кібербезпеки є ключовим фактором довіри громадян до електронних послуг.

Ще одним важливим напрямом удосконалення механізмів адміністративних послуг є міжвідомча взаємодія. Ефективність сервісів значною мірою залежить від того, наскільки швидко та автоматизовано органи влади можуть обмінюватися інформацією. Досвід інтеграції державних реєстрів показує, що автоматичний обмін даними скорочує тривалість процедур і зменшує кількість документів, які громадяни мають подавати особисто [2]. Такий підхід формує новий стандарт роботи держави – «менше паперів, більше сервісу».

Таким чином, удосконалення механізмів надання адміністративних послуг має ґрунтуватися на поєднанні цифрових інновацій, інституційної модернізації, міжвідомчої взаємодії, кадрового розвитку та орієнтації на потреби громадян. Умови сучасних викликів демонструють, що якісні адміністративні послуги є не лише технічним компонентом роботи держави, а й важливим інструментом забезпечення стійкості, ефективного управління та довіри громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>
2. Міністерство цифрової трансформації України. Цифрова трансформація публічного сектору: офіційні документи та рекомендації. URL: <https://thedigital.gov.ua>
3. U-LEAD з Європою. Аналітичні звіти щодо розвитку та функціонування мережі ЦНАПів в Україні. URL: <https://u-lead.org.ua>
4. Портал Дія. Електронні сервіси та цифрові продукти держави. URL: <https://diia.gov.ua>
5. Публічне управління та адміністрування: наукові дослідження. Збірник наукових праць. Київ: НАДУ, різні випуски.
6. U-LEAD з Європою. Досвід організації мобільних ЦНАПів та забезпечення доступності адмінпослуг у громадах. URL: <https://u-lead.org.ua/news/51>

ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ЗБЕРЕЖЕННІ ЗРУЙНОВАНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ДЕРЖАВНО- УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА

*Олена ПОСТУПНА, доктор наук з державного управління, професор
Костянтин ЄВДОШЕНКО, ННІ цивільного захисту, Т-23(22)
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасний етап розвитку глобального суспільства характеризується безпрецедентним зростанням загроз для об'єктів культурної спадщини. Подібна тенденція зумовлена як масштабними збройними конфліктами, так і незворотними техногенними чинниками та кліматичними змінами. У межах державного управління галуззю культури постає нагальна потреба впровадження інноваційних методів фіксації, консервації та подальшої реставрації пам'яток. Використання технологій віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності стає не просто технічним доповненням, а стратегічним пріоритетом публічної політики. Зазначене дозволяє забезпечити збереження культурного коду нації навіть за умов фізичної втрати чи суттєвого пошкодження автентичних об'єктів. Перехід до цифрових методів консервації потребує комплексного наукового обґрунтування управлінських механізмів, оскільки технологічна складова має бути підкріплена інституційною спроможністю та аналізом кращих світових практик для їх успішної адаптації в національному просторі.

Варто зауважити, що ефективність збереження пам'яток архітектури та історії безпосередньо залежить від сформованості нормативно-правового поля, яке регулює процеси масштабної цифровізації. Державно-управлінський аспект у цій царині передбачає перехід від фрагментарних проєктів до створення розгалуженої системи національних цифрових реєстрів [3]. Такі платформи мають стати базою для накопичення високоточних 3D-моделей об'єктів, що володіють юридичним статусом «цифрового оригіналу».

Розробка та затвердження на державному рівні єдиних стандартів лазерного сканування, фотограмметрії та хмарного зберігання даних є обов'язковою умовою для подальшої інтеграції національних надбань у загальноєвропейський та світовий культурний простір. Органи публічної влади мають змінити рольову модель: з пасивних контролерів вони повинні трансформуватися в активних замовників та модераторів створення «цифрових двійників» об'єктів національного значення. Подібний підхід гарантує можливість максимально точного відтворення втрачених елементів декору, складних інженерних конструкцій чи інтер'єрів, мінімізуючи суб'єктивізм, історичні викривлення та технологічні похибки під час майбутніх відновлювальних робіт.

Разом із нормативним регулюванням на центральному рівні, фундаментального значення набуває розвиток цифрової інфраструктури в межах муніципального управління. Органи місцевого самоврядування, на балансі яких перебуває лівова частка пам'яток місцевого значення, потребують комплексної методичної та фінансової підтримки. Впровадження AR-технологій безпосередньо на туристичних маршрутах дозволяє вдихнути життя у зруйновані або занедбані локації без негайного проведення дороговартісних будівельних робіт.

Створення інтерактивних комунікаційних платформ дозволяє реалізувати модель прозорого та партисипативного управління культурними активами. За умови, коли стан кожного об'єкта зафіксовано у віртуальному просторі та відкрито для фахівців і громадськості, виникає система колективної відповідальності та контролю. Такий підхід суттєво зміцнює інституційну спроможність держави у сфері моніторингу,

створюючи умови для миттєвого реагування на будь-які деструктивні зміни, чи то акти вандалізму, чи природне руйнування. Більше того, віртуалізація об'єктів усуває географічні бар'єри, дозволяючи залучати експертну допомогу з будь-якої точки світу в режимі реального часу [5].

Глобальний досвід реалізації проєктів із віртуального відновлення пам'яток переконливо свідчить про високу ефективність іммерсивних технологій у межах кризового менеджменту. Міжнародні інституції, зокрема ЮНЕСКО та ICOMOS, активно просувають цифровізацію як єдиний надійний метод документування об'єктів, що знаходяться у зонах конфліктів або під загрозою повного зникнення [1]. Практика віртуальної реконструкції зруйнованих храмів Пальміри, культурних об'єктів у Мосулі або постраждалих від пожежі інтер'єрів собору Нотр-Дам у Парижі, демонструє унікальний потенціал VR у збереженні візуальної, конструктивної та навіть акустичної інформації.

Для України стратегічна інтеграція у ці глобальні процеси забезпечує доступ до передових методик оцифрування (наприклад, HBIM – Heritage Building Information Modeling). Це відкриває двері для залучення міжнародних грантів та технологічного партнерства з провідними лабораторіями світу. Державне управління в цьому контексті має бути спрямоване на синхронізацію національних стандартів із протоколами міжнародних організацій, що дозволить використовувати цифрові копії як доказову базу в міжнародних судах щодо навмисного руйнування культурної спадщини.

Використання доповненої реальності на місцях зруйнованих об'єктів архітектури стає вагомим та неочевидним інструментом сучасної публічної дипломатії. Завдяки спеціалізованим мобільним додаткам іноземні туристи, представники дипломатичних корпусів та міжнародних моніторингових місій мають змогу побачити первісний вигляд пам'ятки безпосередньо на фоні існуючих руїн. Такий візуальний та сенсорний досвід формує глибоке емоційне розуміння масштабу втрат, що значно ефективніше стимулює міжнародну фінансову підтримку фондів відновлення, ніж традиційні звіти чи фотоматеріали.

Отже, технологічна привабливість культурних об'єктів стає фактором їх економічного захисту. Віртуальний простір перетворюється на майданчик для боротьби за збереження національної ідентичності та культурного суверенітету. Впровадження VR/AR-технологій безпосередньо впливає на трансформацію туристичного продукту, роблячи його більш доступним та інклюзивним для осіб з обмеженою мобільністю. Створення віртуальних турів дозволяє залучити аудиторію, яка перебуває за тисячі кілометрів, конвертуючи їхній інтерес у цифровий фандрейзинг або майбутні візити.

У межах державного управління туризмом це слід розглядати як інструмент децентралізації. Розвиток регіональних культурних кластерів через створення VR-центрів дозволяє залучити відвідувачів до невеликих міст, де пам'ятки фізично не збереглися, але можуть бути «відвідані» віртуально. Інтерактивні маршрути, де історичні постаті та події оживають у доповненій реальності, кардинально підвищують рівень залученості молоді, перетворюючи пасивне накопичення фактів на активний пізнавальний та ігровий процес [2].

Цифрові інновації в культурній сфері стають потужним драйвером соціально-економічного розвитку територій. Вони створюють попит на нові професії у креативних індустріях, стимулюють розвиток локального ІТ-сектору та супутньої туристичної інфраструктури. Державна політика має підтримувати державно-приватне партнерство у цій сфері, надаючи преференції проєктам, що поєднують збереження спадщини з високими технологіями [4].

Важливо розуміти, що цифрова копія пам'ятки – це не лише файл для перегляду, а складний масив геопросторових та інженерних даних. Зазначені дані можуть використовуватися для навчання архітекторів, проведення віртуальних краш-тестів

конструкцій перед реставрацією або моделювання впливу міського середовища на пам'ятку. Таким чином, інвестиції у VR/AR мають мультиплікативний ефект, збагачуючи наукову, освітню та управлінську сфери одночасно.

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що технології віртуальної реальності є незамінним інструментом сучасного публічного управління у сфері культури та національної стійкості. Синтез технічних можливостей 3D-моделювання та стратегічного управлінського планування дозволяє сформувати адаптивну систему охорони пам'яток, яка готова до найскладніших викликів сучасності. Пріоритетним завданням для державних інституцій залишається розбудова захищеної цифрової екосистеми, де кожен об'єкт культурної спадщини матиме надійну віртуальну копію, захищену від кібератак та несанкціонованих змін.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі лежать у площині розробки методології оцінки реального економічного та соціального ефекту від впровадження VR-сервісів. Також потребують вдосконалення механізми інтелектуальної власності на цифрові копії об'єктів національної спадщини. Лише через гармонійне поєднання технологічної досконалості, вираженої державної політики та широкого суспільного залучення можна гарантувати не лише збереження, а й активну передачу культурних надбань наступним поколінням у зрозумілій та привабливій для них формі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірзова, О. (2023). Історико-культурна спадщина України: цифрові технології збереження та популяризація в умовах воєнних дій. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 26(5), 90-94. <https://doi.org/10.15421/1723106>.
2. Бондар, Г., & Житеньова, Н. (2023). Застосування доповненої реальності стилізації пам'ятників архітектури Харківщини. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*, 28, 463-468. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.09.06.2023.78>.
3. Корчак, Н., Рачинський, А., & Ларіна Н. (2023). Цифрова трансформація та електронне урядування: наукові підходи дослідження в сфері публічного управління та адміністрування. *Аспекти публічного управління*, 11(3), 43-49. <https://doi.org/10.15421/152334>.
4. Поступна, О. В., & Семілетов, О. С. (2025). Електронне урядування на базі штучного інтелекту. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*, 2(23), 24-38. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2025-2-4>.
5. Снігур, В. (2024). Імерсивне збереження: використання віртуальної реальності для захисту культурної спадщини. *Український мистецтвознавчий дискурс*, (5), 128-132. <https://doi.org/10.32782/uad.2024.5.14>.

АНГЛІЙСЬКА ЯК МОВА СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ З НАТО ТА ЄС

Віталій ПРИЩЕПКО, ННІ цивільного захисту, ЗЦЗ-25 група
НК – Ольга КРІЧКЕР, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України

У сучасних умовах глобалізації та загострення безпекових викликів мовний чинник дедалі частіше розглядається не лише як інструмент комунікації, а як повноцінний елемент національної безпеки та зовнішньополітичної стратегії держави. Для України, яка перебуває у стані тривалої збройної агресії та одночасно реалізує курс

на євроатлантичну інтеграцію, питання мовної політики набуває особливого стратегічного значення. У цьому контексті англійська мова виступає не просто засобом міжнародного спілкування, а фундаментальною платформою для формування та розвитку стратегічного партнерства України з НАТО та Європейським Союзом.

Англійська мова історично сформувалася як домінантна мова міжнародної дипломатії, безпекових альянсів, наукової співпраці та міждержавних переговорів. Саме вона є робочою мовою ключових інституцій євроатлантичного простору, включно з НАТО, органами ЄС, міжнародними фінансовими організаціями та безпековими платформами. Для України володіння англійською мовою на інституційному рівні означає не лише доступ до офіційних документів і переговорних процесів, але й можливість брати повноцінну участь у формуванні рішень, а не залишатися пасивним реципієнтом політик, розроблених іншими державами [1].

Важливим етапом у формуванні нової мовної політики стало ухвалення Верховною Радою України закону, який закріпив статус англійської мови як мови міжнародного спілкування. Прийняття цього нормативного акта стало не символічним, а системним кроком, спрямованим на інституціоналізацію мовної складової євроінтеграційного курсу України. Законодавче закріплення вимог щодо володіння англійською мовою для широкого кола посадовців, військовослужбовців та керівників державних інституцій свідчить про усвідомлення державою того факту, що сучасна дипломатія, оборона та управління неможливі без спільного мовного простору з партнерами [2].

Особливої ваги англійська мова набуває у сфері безпеки та оборони, де Україна активно співпрацює з НАТО. Участь у спільних навчаннях, тренувальних місіях, консультаційних форматах і програмі «Партнерство з розширеними можливостями» вимагає високого рівня мовної підготовки військових та цивільних фахівців сектору безпеки. Англійська мова у цьому випадку виконує не лише комунікативну функцію, а й функцію оперативної сумісності, оскільки від точності мовного розуміння безпосередньо залежить ефективність спільних дій, обмін розвідувальною інформацією та управління кризовими ситуаціями [1].

Паралельно з безпековим виміром, англійська мова відіграє ключову роль у процесі інтеграції України до Європейського Союзу. ЄС як політико-економічне об'єднання функціонує в умовах багатомовності, однак саме англійська де-факто стала мовою міжінституційної взаємодії, наукових програм, грантових механізмів та бізнес-комунікацій. Для України це означає, що ефективне просування національних інтересів у межах європейських структур неможливе без системного підвищення рівня володіння англійською мовою серед державних службовців, експертів, науковців та підприємців.

Не менш важливою є роль англійської мови у формуванні позитивного міжнародного іміджу України. В умовах інформаційної війни та поширення дезінформації можливість безпосередньо доносити позицію держави до міжнародної аудиторії англійською мовою стає елементом стратегічних комунікацій. Через англомовні виступи, публікації, аналітичні матеріали та культурні проєкти Україна здатна формувати власний наратив у глобальному інформаційному просторі, мінімізуючи залежність від посередницьких інтерпретацій [3].

Законодавчі та програмні ініціативи, спрямовані на популяризацію англійської мови, зокрема запуск національної програми Future Perfect, демонструють прагнення держави забезпечити не формальне, а практичне впровадження мовної політики. Акцент на доступності навчання, інтеграції англійської мови у сферу освіти, культури, транспорту та медицини створює умови для поступового формування англомовного середовища, що відповідає стандартам країн ЄС і НАТО [3].

Таким чином, англійська мова в сучасній Україні перестає бути лише освітнім інструментом і трансформується у стратегічний ресурс держави. Вона забезпечує інституційну сумісність із євроатлантичними структурами, підвищує ефективність

дипломатичної та безпекової діяльності, сприяє інтеграції в європейський економічний простір і формує нові можливості для міжнародного партнерства. У цьому сенсі мовна політика стає складовою національної безпеки та одним із чинників стійкості держави у глобальному вимірі.

Окремого аналізу потребує роль англійської мови у розвитку двосторонніх стратегічних партнерств України з державами-членами НАТО та ЄС, зокрема з Великою Британією. Саме англійська мова виступає базовим інструментом політичного, безпекового та економічного діалогу, що закріплено у спільних документах стратегічного характеру. Підписане у 2021 році Спільне комюніке України та Великої Британії засвідчило не лише високий рівень політичної довіри між сторонами, але й спільне розуміння необхідності інтенсивної координації дій у сфері оборони, торгівлі, енергетичної безпеки та реформ, що реалізуються в євроатлантичному контексті [4].

У безпековій площині англійська мова є ключовим чинником ефективності співпраці України з партнерами по НАТО. Вона забезпечує повноцінну участь українських військових у спільних навчаннях, тренувальних місіях, штабних процедурах та обміні досвідом. В умовах адаптації Збройних Сил України до стандартів НАТО англійська мова фактично виконує функцію мови оперативної взаємосумісності, без якої неможливе впровадження єдиних підходів до планування операцій, логістики, кібербезпеки та стратегічних комунікацій [1].

Водночас мовна інтеграція має безпосередній вплив і на реформування системи державного управління. Законодавче закріплення вимог щодо володіння англійською мовою для державних службовців, керівників наукових установ та закладів вищої освіти сприяє формуванню нового управлінського середовища, здатного працювати у міжнародному форматі. Це дозволяє українським інституціям активніше долучатися до європейських програм технічної допомоги, дослідницьких проєктів та освітніх ініціатив, що є необхідною умовою інтеграції до спільного європейського простору [1].

Англійська мова також відіграє важливу роль у розвитку економічного партнерства України з країнами ЄС та НАТО. Умови сучасної глобальної економіки передбачають активну участь у міжнародних ланцюгах створення доданої вартості, доступ до іноземних інвестицій та співпрацю з транснаціональними корпораціями. Володіння англійською мовою стає передумовою конкурентоспроможності українського бізнесу, оскільки саме вона є мовою контрактів, фінансових переговорів, технологічного трансферу та корпоративного управління у європейському просторі.

Не менш значущим є культурно-гуманітарний вимір англійської мови як інструменту «м'якої сили». Через освітні, наукові та культурні обміни Україна має можливість презентувати власну ідентичність, культурні надбання та історичний досвід міжнародній спільноті. Англійська мова у цьому контексті забезпечує прямий доступ до глобальної аудиторії, сприяє руйнуванню стереотипів та посиленню підтримки України з боку громадянського суспільства країн-партнерів [3].

Запровадження державних програм з популяризації англійської мови, зокрема ініціативи Future Perfect, свідчить про прагнення України перейти від декларативного до практичного рівня мовної інтеграції. Орієнтація на раннє вивчення англійської мови, підвищення кваліфікації педагогів та створення доступних цифрових інструментів навчання формує довгострокову основу для сталого розвитку людського капіталу, здатного ефективно діяти у євроатлантичному середовищі [3].

У підсумку, англійська мова постає як системоутворюючий елемент стратегічного партнерства України з НАТО та Європейським Союзом. Вона забезпечує інституційну сумісність, підвищує ефективність безпекової співпраці, сприяє економічній інтеграції та формує позитивний міжнародний імідж держави. Закріплення англійської мови на законодавчому та практичному рівнях є не лише інструментом

комунікації, а й стратегічним вибором України, що визначає її місце у сучасному світі та перспективи повноправної участі у євроатлантичній спільноті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стан взаємовідносин НАТО та України – Центр безпекових досліджень «СЕНСС». Центр безпекових досліджень «СЕНСС». URL: <https://censs.org/stan-vzayemovidnosyn-nato-ta-ukrayiny/>
2. Англійська – мова міжнародного спілкування в Україні: Верховна Рада ухвалила закон. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/anhliiska-mova-mizhnarodnoho-splukuvannia-v-ukraini-verkhovna-rada-ukhvalyla-zakon>
3. Солонець Ю. Англійська мова стане обов'язковою для українських посадовців і військових. У Мінцифри розповіли, як навчатимуть українців. Голос Америки Українською. URL: <https://www.holosameryky.com/a/7421297.html>
4. Спільне комюніке України та Великої Британії за результатами підготовчого засідання українсько-британського Стратегічного діалогу, 8 грудня 2021 року. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/spilne-komyunike-ukrayini-ta-velikoyi-britaniyi-za-rezultatami-pidgotovchogo-zasidannya-ukrayinsko-britanskogo-strategichno-dialogu-8-grudnya-2021-roku>

МІЖНАРОДНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

*Віталій РОДИНСЬКИЙ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Праця завжди була і залишається однією з ключових основ розвитку суспільства, економічної стабільності та особистого добробуту людини. У сучасному світі, який переживає період численних глобальних викликів – економічних криз, військових конфліктів, екологічних проблем, пандемій та соціальних трансформацій – значення праці значно зростає. Саме праця виступає важливим чинником, що забезпечує стійкість держави, підтримує функціонування економічних систем і створює умови для відновлення та подальшого прогресу суспільства. У складних умовах глобальної нестабільності вона перетворюється не лише на інструмент здобуття матеріальних благ, але й на важливий елемент соціальної відповідальності, самореалізації людини та підтримки суспільного порядку (4).

Глобальна криза, яка проявляється у різних сферах життя суспільства, впливає на ринок праці, економічні відносини та рівень зайнятості населення. Економічні потрясіння часто призводять до зменшення виробництва, скорочення робочих місць, зменшення доходів громадян і підвищення рівня соціальної напруги. У таких умовах праця набуває особливого значення як інструмент подолання кризових явищ. Активна трудова діяльність сприяє відновленню економічної активності, стимулює виробництво товарів і послуг, а також забезпечує функціонування важливих галузей, які підтримують життєдіяльність суспільства. Саме завдяки праці людей відбувається стабілізація економічних процесів та формуються передумови для виходу з кризових ситуацій (2).

Важливою характеристикою праці в умовах глобальної кризи є її адаптивність та здатність до трансформації. Сучасний світ швидко розвивається, і разом із цим змінюється характер трудової діяльності. З'являються нові професії, пов'язані з

розвитком інформаційних технологій, цифрової економіки, автоматизації виробництва та інноваційних сфер діяльності. Працівники змушені постійно розвивати свої знання, удосконалювати навички та підвищувати професійну компетентність, аби відповідати сучасним вимогам ринку праці. Таким чином, праця стає не лише економічною категорією, а й процесом безперервного розвитку особистості, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності людини та суспільства загалом (1).

Окрему роль праця відіграє у забезпеченні соціальної стабільності. Коли люди мають можливість працювати, вони отримують не лише матеріальне забезпечення, але й відчуття соціальної значущості, впевненості у майбутньому та можливість реалізувати свої здібності. Праця сприяє формуванню відповідальності, дисципліни, взаємодопомоги та солідарності між людьми. У періоди криз саме ці якості допомагають суспільству об'єднуватися для подолання труднощів та пошуку ефективних рішень. Крім того, стабільна зайнятість населення знижує рівень соціальної напруги, запобігає зростанню бідності та сприяє зміцненню економічної безпеки держави (5).

В умовах глобальної кризи значення праці особливо яскраво проявляється у діяльності працівників критично важливих сфер: медицини, енергетики, транспорту, сільського господарства, освіти, а також служб безпеки та цивільного захисту. Саме завдяки їхній щоденній праці забезпечується функціонування життєво необхідної інфраструктури, підтримується порядок у суспільстві та надається допомога людям у складних ситуаціях. Їх професіоналізм, відповідальність та відданість справі є важливим чинником стабільності держави та захисту населення від негативних наслідків кризових ситуацій (2).

Не менш важливою є роль праці у відновленні економіки після кризових потрясінь. Розвиток підприємництва, інноваційної діяльності, модернізація виробництва та підвищення продуктивності праці сприяють економічному розвитку та зміцненню фінансової системи держави. Праця створює додану вартість, забезпечує наповнення бюджету, сприяє розвитку соціальних програм та підвищенню рівня життя населення. Таким чином, вона виступає фундаментом економічної стабільності та довгострокового розвитку країни (3).

Важливим аспектом сучасної трудової діяльності є поєднання економічної ефективності з соціальною відповідальністю. У період глобальних криз суспільство особливо потребує відповідального ставлення до праці, взаємної підтримки та солідарності. Працівники, роботодавці та держава повинні співпрацювати для створення безпечних умов праці, підтримки зайнятості населення та забезпечення соціального захисту громадян. Така співпраця сприяє створенню стабільної економічної системи, яка здатна ефективно відповідати на виклики сучасності (1).

Отже, праця є важливим чинником стабільності суспільства в умовах глобальної кризи. Вона забезпечує економічний розвиток, підтримує соціальну рівновагу, сприяє професійному та особистісному розвитку людини. Саме завдяки праці формуються ресурси для подолання кризових явищ, зміцнюється економічна безпека держави та створюються умови для сталого розвитку суспільства. У сучасному світі, де постійно виникають нові виклики та загрози, значення праці лише зростає, адже вона залишається головною силою, що здатна забезпечити стабільність, прогрес і майбутнє людства (4).

ЛІТЕРАТУРА

1. Матеріали Міжнародної організації праці щодо ролі праці у розвитку суспільства. <https://www.ilo.org>
2. Міністерство економіки України. Аналітичні матеріали щодо ринку праці та економічної стабільності. <https://www.me.gov.ua>
3. Державна служба статистики України. Статистичні дані про зайнятість населення та економічний розвиток. <https://www.ukrstat.gov.ua>

4. Матеріали Організації Об'єднаних Націй щодо сталого розвитку та ролі праці в подоланні глобальних криз. <https://www.un.org>
5. Навчальні матеріали з економіки та соціології праці. <https://pidru4niki.com>

ПРОФЕСІЙНА АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК КЛЮЧ ДО ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТОВУ СИСТЕМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Олег САДОВНИКОВ, ННІ цивільного захисту, ЗЦЗ-25 група

НК – Ольга КРІЧКЕР, кандидат історичних наук

Національний університет цивільного захисту України

Сучасна система цивільного захисту сьогодні функціонує в умовах високого рівня глобальної взаємозалежності між державами, коли надзвичайні ситуації можуть мати не лише локальний, а й транскордонний характер. Це стосується, зокрема, стихійних лих, таких як повені, землетруси чи урагани, техногенних аварій на промислових об'єктах, транспортних катастроф, а також військових конфліктів і терористичних актів, що можуть швидко поширювати свої наслідки на сусідні держави. У таких умовах національні системи цивільного захисту не можуть ефективно функціонувати ізольовано, оскільки масштаби проблем та складність реагування вимагають координації і обміну досвідом на міжнародному рівні.

Важливою складовою інтеграції національних систем у глобальний безпековий простір є знання професійної англійської мови, яка виступає універсальним засобом комунікації між країнами. Вона забезпечує єдність термінології у сфері надзвичайних ситуацій, дозволяє стандартизувати методики реагування, формує спільне розуміння процедур і протоколів, а також підвищує оперативність взаємодії між різними структурами під час ліквідації наслідків катастроф. Без володіння англійською мовою спеціалісти з цивільного захисту ризикують пропустити важливі міжнародні рекомендації або не зуміти оперативно координувати дії з іноземними колегами [1].

На глобальному рівні провідну координуючу роль у сфері реагування на надзвичайні ситуації відіграють органи Організації Об'єднаних Націй. Так, Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих (UNDRR) розробляє стратегії та політики у сфері запобігання катастрофам, визначає ключові принципи управління ризиками та розвитку стійкості громад. Управління з координації гуманітарних питань (ОСНА) координує міжнародну гуманітарну допомогу, забезпечуючи швидке реагування на надзвичайні події, у тому числі через залучення міжнародних команд і ресурсів. При цьому ключові документи, методичні матеріали, аналітичні звіти та рекомендації публікуються англійською мовою, що дозволяє фахівцям із різних країн швидко отримувати доступ до найсучасніших практик та досвіду [2].

Одним із основних міжнародних документів у цій сфері є Сендайська рамкова програма зі зменшення ризику лих на період 2015–2030 років. Вона визначає пріоритети управління ризиками, підкреслює необхідність підвищення стійкості громад і розвитку потенціалу держав до ефективного реагування на надзвичайні ситуації, а також заохочує активне міжнародне співробітництво. Завдяки англійській мові українські фахівці отримують змогу ознайомитися з цими стратегічними документами, брати участь у міжнародних конференціях, обмінюватися практичним досвідом та впроваджувати передові методики на національному рівні [1].

Україна активно інтегрується у міжнародні механізми цивільного захисту, що підвищує вимоги до мовної компетентності фахівців. Взаємодія з Європейським Союзом у межах Механізму цивільного захисту ЄС передбачає не лише обмін

інформацією через Центр координації реагування на надзвичайні ситуації (ERCC), а й формування оперативних модулів реагування, участь у спільних навчаннях, міжнародних місіях допомоги та кризових операціях.

Особливої уваги потребує співпраця з НАТО у сфері цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій. У межах програм цивільного планування та підвищення стійкості, особлива увага приділяється розвитку здатності захисту критичної інфраструктури, безперервності функціонування органів влади та готовності до комплексних криз. Офіційні керівні документи, стандарти та методики оцінювання ризиків розробляються англійською мовою, що вимагає від фахівців не лише розуміння термінології, а й здатності брати участь у професійних дискусіях на стратегічному рівні. Програми партнерства передбачають проведення спільних навчань, командно-штабних тренувань, семінарів та консультацій з питань стійкості критичної інфраструктури, готовності до катастроф і розвитку потенціалу національних систем реагування. Робочою мовою таких заходів є англійська, і учасники зобов'язані володіти навичками професійної комунікації для ефективного представлення національного досвіду, обговорення сценаріїв розвитку кризових ситуацій, підготовки аналітичних звітів та координації дій із партнерами. Мовна підготовка в цьому контексті забезпечує ефективність взаємодії, підвищує рівень довіри між учасниками та дозволяє швидко інтегрувати результати спільних навчань у національні практики [2].

Таким чином, професійна англійська мова стає не просто інструментом спілкування, а ключовим механізмом інтеграції України у світову систему безпеки та цивільного захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Практичний посібник з розвитку навичок читання за професійним спрямуванням (цивільний захист) для самостійної роботи слухачів курсів англійської мови. ІДУ НД ЦЗ. URL: <https://indcz.dsns.gov.ua/novi-nadhodzhennya/prakticnii-posibnik-z-rozvitku-navicok-citannia-za-profesiinim-spriamuvanniam-civilnii-zaxist-dlia-samostiinoi-roboti-sluxaciv-kursiv-angliiskoyi-movi>.

2. Іноземна мова професійного спрямування (англійська мова). Навчальна програма професійної англійської мови для державних службовців. URL: <https://t2.pdp.nacs.gov.ua/courses/inozemna-mova-profesiinoho-spriamuvannia-anhliiska-mova>.

3. Наказ НАДС України від 27.09.2024 № 136-24 «Про погодження програм підвищення кваліфікації: Англійська мова для держслужби». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0136859-24>.

4. Стрілець Л. К., Кумпан С. М. English for Specific Purposes in the Context of Military Reform: Tertiary Level. *Honor and Law*, 2016. № 4. С. 55-60.

ПІДТРИМАННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ СИСТЕМ ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ БУДИНКІВ, БУДІВЕЛЬ, СПОРУД ТА ЇХ ЧАСТИН

*Дмитро СЕЛІХОВ, ад'юнкт докторантури-ад'юнктури, група ДФПБ-25
Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси*

В умовах воєнного стану та ведення активних бойових дій на території України значно зростає навантаження на системи протипожежного захисту (СПЗ) будівель, споруд та їх частин. Обстріли, вібраційні впливи, перебої електропостачання, пошкодження інженерних мереж, зміна функціонального призначення об'єктів

створюють нові ризики для їх експлуатаційної придатності. За таких умов традиційні підходи до технічного обслуговування СПЗ, які ґрунтуються виключно на регламентних процедурах, виявляються недостатніми.

Аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить, що в Україні сформовано підґрунтя, яке регламентує питань проєктування та технічного обслуговування СПЗ. Водночас вимоги щодо підтримання їх експлуатаційної придатності розпорошені в різних нормативних документах та не містять єдиного підходу, особливо з урахуванням умов особливого періоду. Відсутність чітко визначеного алгоритму визначення надійності та придатності СПЗ у період ведення бойових дій унеможливорює продовження строку експлуатації або необхідності модернізації СПЗ.

Метою дослідження є розроблення Правил підтримання експлуатаційної придатності СПЗ будинків, будівель, споруд та їх частин в особливий період, а також формування алгоритму оцінки їх надійності та працездатності з урахуванням впливу воєнних чинників.

Запропонований підхід передбачає впровадження чотирьох етапів життєвого циклу СПЗ в особливий період:

- підготовка до експлуатації;
- експлуатація;
- продовження строку експлуатації;
- виведення з експлуатації.

Ключовим елементом розроблених Правил є визначення чіткої структури взаємодії між учасниками процесу: керівником об'єкта, проєктною організацією, монтажною та пусконаладжувальною організаціями, суб'єктами господарювання, що здійснюють технічне обслуговування та органами державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки.

Алгоритм оцінки надійності та стійкості СПЗ в особливий період базується на поетапному аналізі:

- технічного стану основних елементів систем;
- впливу зовнішніх дестабілізуючих чинників (ударні навантаження, відключення електроживлення, порушення герметичності приміщень тощо);
- відповідності систем фактичному класу пожежної небезпеки об'єкта;
- забезпеченості резервуванням критичних елементів;
- рівня кваліфікації обслуговуючого персоналу.

Результатом реалізації алгоритму є оцінка рівня експлуатаційної придатності СПЗ та визначення управлінського рішення: підтримання у штатному режимі, проведення відновлювальних робіт, модернізація або тимчасове обмеження експлуатації.

Наукова новизна роботи полягає у формуванні системного підходу до підтримання експлуатаційної придатності СПЗ в умовах особливого періоду, а також у розробленні структурно-логічної схеми (алгоритму) прийняття рішень щодо їх подальшої експлуатації.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання розроблених Правил та алгоритму в діяльності суб'єктів господарювання, органів державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки, а також у системі підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України.

Таким чином, удосконалення нормативного регулювання процесів підтримання експлуатаційної придатності СПЗ в особливий період є важливим елементом підвищення рівня забезпечення безпеки об'єктів до наслідків воєнних загроз та забезпечення належного рівня пожежної безпеки держави.

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ.

Олександр СЕМІЛЕТОВ

Національний університет цивільного захисту України

Електронне урядування (e-governance) у сфері кризового менеджменту це використання цифрових технологій для забезпечення ефективного управління в умовах надзвичайних ситуацій, воєнного стану чи інших кризових викликів. Воно поєднує інструменти електронної демократії, цифрових сервісів та інформаційної безпеки для підтримки стійкості державних інституцій.

В умовах нестабільної ситуації в країні та впливу міжнародних дестабілізаційних факторів, що впливають на всі сфери життя, слід зауважити про необхідність вирішення суттєвих проблем, які охоплюють актуальні підходи управління [10].

Стрімка цифровізація зумовлює зміну організаційних моделей управління на державному та місцевому рівнях. Це вимагає від владних структур переходу до суспільно орієнтованої моделі діяльності, у якій реальні потреби громадян є базовим орієнтиром для стратегічного планування, прийняття управлінських актів і здійснення публічної політики [9].

Зазначимо, що окремі питання електронного урядування було розпочало у 1998 році із прийняття в Україні щодо інформатизаційних законів [5], схвалення Концепції адміністративної реформи в Україні [2] та подальшого розвитку нормативно правових документів та електронних взаємин. Зокрема були прийнятий Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [6], Концепція розвитку електронного урядування в Україні [8], та плани заходів щодо реалізації розвитку електронного урядування в Україні.

Зауважимо що активний розвиток електронного урядування розпочався в нашій державі після 2007 року, метою запровадження електронного урядування стало поліпшення роботи працівниками державних інституцій, формування єдиної бази даних між всіма органами державної влади, забезпечення відкритості діяльності органів державної влади та реалізації громадянами конституційних прав на участь в управлінні державними справами, підвищення ефективності діяльності органів державної влади всіх рівнів. Завдяки цьому була розпочата політики цифровізації управлінських послуг, станом на зараз яка дозволяє реалізувати завдання, які не потребують безпосередньої участі кваліфікованих працівників органів державної влади у цілодобовому режимі, завдяки платформі «Дія» [3], що значно покращила доступ громадян та бізнесу та державних послуг.

Впровадження електронних сервісів сприяло підвищенню прозорості, зменшенню корупційних ризиків, бюрократії та спрощенню бізнес-процесів [1].

Так свою ефективність процесів електронного документообігу та взаємо відносин було доведено у періоди пандемії у 2019-2020 роках, коли для забезпечення громадської безпеки були в ведені обмеження на пересування у громадських місцях та на початку повномасштабної військової агресії РФ на територію України, у лютому 2022 року За допомогою електронних сервісів громадяни отримали можливість дистанційно отримувати довідки, оформлювати виплати та підтверджувати особу без відвідування центрів надання адміністративних послуг [1; 3].

Так налагодження електронного уряду дозволило створити єдину екосистему щодо надання адміністративних послуг, у всіх сферах взаємовідносин із державою: Пенсійний фонд, Фінансовою сферою, Об'єктами соціальної сфери, відокремленими підрозділами та Територіальними центрами тощо.

Тобто метою електронного урядування є: забезпечення ефективного розповсюдження та управління інформацією громадянину, поліпшення надання послуг громадянам та розширення можливостей людей через доступ до інформації та участь у громадських та політичних рішеннях.

Водночас слід зазначити що у зв'язку із бурхливими розвитком технічного процесу та впливу як політичних, військових та комерційних деструктивних факторів слід зазначити про такі перепони щодо шкодять повноцінному впровадженню електронного урядування в усі галузі життя громадян:

До головних перешкод відносяться: Недоліки щодо формування потужної телекомунікаційної мережі за єдиними стандартами та принципами, щоб забезпечити сумісність систем різних відомств через формування спеціального інтерфейсу та роботи із базами даних та забезпечення конфіденційності та безпеки через формування довіри та прозорості надання послуг. Тобто уряд має гарантувати захист персональних даних від витоків та несанкціонованого доступу сторонніх осіб, використовуючи унікальні підходи щодо шифрування даних. Через оновлення та актуалізацію нової правової бази. Необхідно також законодавчо закріпити статус електронних підписів, цифрових договорів та захисту об'єктів інтелектуальної власності.

Гострою проблемою в умовах тривалої війни є брак фахівців з високим рівнем кваліфікації навичками у програмуванні та інформаційних технологіях, тобто потрібні системні ініціативи з формування навчання персоналу технологічному та управлінським аспектам онлайн-сервісів та формування гідних умов праці а саме конкурентні умови на ринку надання ІТ послуг та формування доступних навичок для зменшення розриву між різними поколіннями

Тобто електронний уряд це інструмент трансформації держави, а не просто автоматизація старих процедур. Його мета – змінити спосіб взаємодії влади та суспільства, зробивши державні процеси відкритими, професійними та орієнтованими на потреби громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про результати діяльності Міністерства цифрової трансформації України за 2025 рік / Міністерство цифрової трансформації України. 2026. URL: <https://mintsifra.gov.ua/> (дата звернення: 09.03.2026).
2. Концепція адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98> (дата звернення: 09.03.2026).
3. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 № 1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-п> (дата звернення: 09.03.2026).
4. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення: 09.03.2026).
5. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр> (дата звернення: 09.03.2026).
6. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16> (дата звернення: 09.03.2026).
7. Про реалізацію експериментального проєкту щодо створення, впровадження та забезпечення функціонування державної системи моніторингу об'єктів відновлення : постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2024 № 703. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-2024-п> (дата звернення: 09.03.2026).

8. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p> (дата звернення: 09.03.2026).

9. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p> (дата звернення: 09.03.2026).

10. United Nations E-Government Survey 2024: Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development / United Nations. 2024. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2024> (дата звернення: 09.03.2026).

THE ROLE OF NATO IN STRENGTHENING CIVIL PROTECTION IN UKRAINE

*Дмитро СЛЮСАРЕНКО, ННІ цивільного захисту, взвод ЦЗк-25-2
НК – Оксана ІВАЩЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

In the modern world, where threats are becoming increasingly hybrid and multifaceted – from natural disasters to cyberattacks and hybrid aggression – civil protection is a key element of national and collective security. NATO, as a defense alliance, is actively developing its civil component, helping partners enhance resilience and crisis preparedness. Ukraine's cooperation with NATO in the field of civil protection began in 1997 with the signing of the Memorandum of Understanding on Civil Emergency Planning and Disaster Preparedness. This laid the foundation for practical interaction within the Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC). Since 1998, the Joint Ukraine-NATO Working Group on Civil Emergency Planning (JWGCEP) has been operating as part of the NATO Civil Emergency Planning Committee. Ukraine actively participates in its meetings, where issues of civilian population protection, technogenic safety, and humanitarian assistance are discussed. The cooperation received a significant boost after 2014, when NATO intensified its support for Ukraine in response to Russian aggression.

One of the main NATO programs in the field of civil protection is the Science for Peace and Security Program (SPS). Launched over 60 years ago, it funds scientific projects, training, and knowledge exchange between NATO member countries and partners. Ukraine has been the largest beneficiary of SPS among partners since 2014. Projects cover: protection of critical infrastructure from hybrid threats; response to chemical, biological, radiological, and nuclear (CBRN) incidents; development of crisis management systems, including telemedicine and coordination of rescue operations. Leading areas of cooperation with Ukraine within the program include advanced technologies, counter-terrorism, energy and environmental security. Among these activities, it is worth noting Ukraine's participation in the Dexter program, which is developing an integrated system for the detection of explosives and firearms in public places.

The central NATO mechanism for civil protection is the Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre (EADRCC), established in 1998. It coordinates assistance in cases of natural, technogenic disasters, or hybrid crises for all allies and partners. For Ukraine, EADRCC has become a key tool. Since 2022, the centre has coordinated humanitarian aid to Ukraine's civilian population and to countries hosting refugees. Assistance provided includes

medical equipment, paramedic training, ambulances, and supplies for medical facilities. EADRCC conducts regular training and exercises to enhance partner resilience. Ukraine has participated in many EADRCC exercises, such as «Ukraine 2015» (crisis management simulation) and earlier ones like «Trans-Carpathia-2000» or «Joint Assistance-2005».

NATO recognizes hybrid threats (cyberattacks, disinformation, sabotage) as a key challenge. NATO's Strategy on Countering Hybrid Threats (2015) emphasizes civil preparedness. For Ukraine, this includes: assistance in identifying vulnerabilities and strengthening resilience; projects on protecting critical infrastructure, energy security, and cyber defense; support under the Comprehensive Assistance Package (CAP) for Ukraine, where civil protection is part of the reforms.

Recently established NATO-Ukraine Joint Analysis, Training and Education Centre (JATEC) in Bydgoszcz, Poland, is the first joint NATO-Ukraine institution and a significant step towards strong relationship between Ukraine and the Alliance. The Centre is staffed by specialists from Ukraine and NATO member states, who work together to identify and apply lessons learned from Russia's war against Ukraine and translate them into Ukrainian and NATO strategies, policies and operations, while contributing to the development of the Ukrainian Armed Forces and their interoperability with NATO. Since its inception, a number of projects have been implemented in the areas of air defense, critical infrastructure protection and resilience. Ukraine actively participates in joint NATO exercises. In 2025, JATEC representatives participated for the first time in the Loyal Dolos 2025 exercises, where NATO Article 5 mechanisms were practiced. These exercises improve the interoperability of Ukraine's State Emergency Service units with NATO forces.

The role of NATO in strengthening civil protection for partner countries, particularly Ukraine, is multifaceted: from SPS scientific projects and coordination through EADRCC to a focus on resilience against hybrid threats. This cooperation not only helps Ukraine counter current challenges but also brings it closer to Alliance standards, facilitating Euro-Atlantic integration. In the future, drawing on Ukraine's war experience, NATO will continue to develop its civil component, emphasizing rapid response and resilience. For civil protection services, this means new opportunities for training, equipment, and experience exchange.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров О. С. Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва [Електронний ресурс]: Аналітична доповідь [за ред. О. В. Литвиненка]; Національний інститут стратегічних досліджень. К., 2011. 56 с. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Ukraine_NATO-09864.pdf.

ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ: НОВА ПРАВОВА КОНСТРУКЦІЯ ЧИ ТИМЧАСОВИЙ ЗАХІД?

*Юліана СКРИПЧУК, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Актуальність цієї теми обумовлена передусім динамічним характером розвитку трудового законодавства України в умовах трансформації суспільно-правових відносин. Трудовий договір як центральний інститут трудового права традиційно розглядався крізь призму двох основних станів: виконання та припинення. Запровадження ж інституту призупинення дії трудового договору поставило перед

правовою наукою принципово нове питання: чи існує між цими двома станами самостійний правовий простір, який потребує окремого нормативного регулювання?

Метою дослідження є аналіз правової природи призупинення дії трудового договору та визначення його місця у системі трудового права України.

Категорія трудового договору є значною для всієї системи трудового права, оскільки саме вона визначає правовий зв'язок між працівником і роботодавцем, встановлює обсяг їхніх взаємних прав та обов'язків і слугує юридичною підставою виникнення трудових правовідносин. Протягом тривалого часу доктрина оперувала усталеною дихотомією: договір або виконується, або припиняється. Проте розвиток правової думки та ускладнення соціально-економічної реальності дедалі наполегливіше вказували на існування проміжного стану – такого, за якого договір формально зберігає чинність, однак його виконання унеможливлене. Саме цей проміжний стан і становить сутність інституту призупинення дії трудового договору.

Правове регулювання трудових відносин в Україні здійснюється «Кодексом законів про працю України» [2] – цей нормативно-правовий акт визначає основні права та обов'язки працівників і роботодавців, а також встановлює гарантії реалізації права на працю. Проте умови воєнного стану потребували оперативного реагування законодавця та створення спеціальних правових механізмів.

З метою врегулювання трудових відносин у період воєнного стану було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1] – саме цим законом запроваджено інститут призупинення дії трудового договору. Він став новим елементом правового регулювання праці в умовах надзвичайних обставин.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором [1, ст.13]. Водночас важливою особливістю є те, що сам трудовий договір не припиняється, тобто між працівником і роботодавцем зберігаються трудові правовідносини, однак фактичне виконання взаємних обов'язків тимчасово зупиняється. Такий механізм дозволяє уникнути припинення трудового договору та зберегти правовий зв'язок між сторонами.

Запровадження інституту призупинення дії трудового договору зумовлене об'єктивними умовами воєнного стану необхідністю оперативного правового реагування на зміну соціально-економічних обставин. У багатьох випадках підприємства опинилися в зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях і у таких умовах забезпечення нормального функціонування підприємства часто є неможливим, тому значна частина працівників була змушена евакуюватися до інших регіонів України або за кордон. Саме тому виникла потреба у тимчасовому врегулюванні трудових відносин.

Слід зазначити, що призупинення дії трудового договору має певні характерні ознаки: по-перше, воно має тимчасовий характер – це означає, що після усунення обставин, які перешкоджають виконанню трудових обов'язків, сторони можуть відновити нормальні трудові відносини; по-друге, застосування цього механізму можливе лише у випадках, коли виконання трудових обов'язків є неможливим через воєнні дії або інші обставини, що не залежать від волі сторін трудового договору; по-третє, призупинення не означає розірвання трудового договору, тобто працівник не звільняється з роботи, а роботодавець не припиняє трудові відносини з працівником. Такий підхід дозволяє зберегти кадровий потенціал підприємства.

Інститут спрямований на балансування інтересів працівників і роботодавців у кризових ситуаціях, а застосування цього механізму сприяє збереженню трудового потенціалу підприємств та відновленню економіки, а це особливо важливо в умовах економічної нестабільності та відновлення економіки після завершення воєнних дій.

Підсумовуючи, можна зазначити, що призупинення дії трудового договору є відносно новим інститутом трудового права України. Його запровадження спрямоване на забезпечення гнучкого правового регулювання трудових відносин у складних соціально-економічних умовах. Інститут поєднує ознаки як нової правової конструкції, так і тимчасового правового механізму. З одного боку, він створює новий спосіб регулювання трудових відносин, який раніше не застосовувався у трудовому праві, а з іншого боку, його застосування має обмежений характер і пов'язаний зі специфічними умовами функціонування держави. Таким чином, призупинення дії трудового договору можна розглядати як антикризовий правовий інструмент, спрямований на збереження трудових відносин та забезпечення стабільності функціонування ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Трудове право України : підручник / [автор. кол.: С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 408 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6107>

KATASTROFA W CZARNOBYLU: CZTERDZIESTOLETNI ECHO I TRANSFORMACJA EUROPEJSKIEJ PRZESTRZENI BEZPIECZEŃSTWA

*Vladyslav SOMKIN, student studiów stacjonarnych
Akademia Pożarnicza w Warszawie
ON – Tetyana CHUBINA, dr hab., profesor
Narodowy Uniwersytet Obrony Cywilnej Ukrainy*

Cztery dekady które minęły od momentu wybuchu w czwartym bloku energetycznym Elektrowni Jądrowej w Czarnobylu pozwalają ocenić skalę tego wydarzenia nie tylko jako lokalnej awarii technogennej ale jako globalnego przełomu w historii cywilizacji europejskiej. Skutki katastrofy dla krajów Europy okazały się znacznie bardziej złożone i długotrwałe niż wydawało się to w pierwszych latach po tragedii obejmując sferę ekologiczną polityczną społeczną oraz medyczną. Dziś kiedy analizujemy stan kontynentu europejskiego po czterdziestu latach staje się jasne że Czarnobyl stał się katalizatorem radykalnych zmian w podejściu do energetyki jądrowej oraz transgranicznej odpowiedzialności państw.

Aspekt ekologiczny pozostaje jednym z najbardziej widocznych a zarazem kontrowersyjnych skutków ponieważ opady radioaktywne nie uznawały granic państwowych i rozprzestrzeniły się na ogromne terytoria od Skandynawii po Bałkany. W krajach Europy Północnej zwłaszcza w Szwecji i Norwegii skutki opadu cezu 137 odczuwalne były przez dziesięciolecia ze względu na specyfikę lokalnych ekosystemów gdzie porosty i grzyby intensywnie akumulowały radionuklidy co negatywnie wpłynęło na tradycyjną hodowlę reniferów oraz gospodarkę ludów tubylczych. Nawet po czterdziestu latach w niektórych regionach Alp oraz środkowych Niemiec myśliwi i zbieracze grzybów zmuszeni są

przechodzić kontrolę radiologiczną ponieważ okres połowicznego rozpadu głównych zanieczyszczeń dopiero niedawno przekroczył granicę pierwszego pełnego cyklu. To długoterminowe skażenie zmusiło kraje europejskie do opracowania bezprecedensowych protokołów monitorowania żywności i środowiska które obowiązują do dziś zapewniając wysoki poziom bezpieczeństwa radiologicznego konsumentów.

Skutki polityczne Czarnobyla dla Europy okazały się nie mniej znaczące niż ekologiczne ponieważ katastrofa stała się potężnym impulsem dla rozwoju ruchu ekologicznego i formowania partii zielonych które z czasem weszły do wielkiej polityki czołowych państw europejskich. Tragedia podważyła zaufanie do radzieckiego systemu zarządzania ryzykiem a jednocześnie postawiła pod znakiem zapytania bezpieczeństwo zachodnich technologii jądrowych co doprowadziło do długotrwałych debat o celowości wykorzystania pokojowego atomu. Niemcy stały się jaskrawym przykładem kraju gdzie doświadczenie czarnobylskie położyło fundament pod politykę transformacji energetycznej i ostatecznej rezygnacji z energetyki jądrowej choć droga ta była długa i towarzyszyły jej ostre dyskusje. Ponadto katastrofa stymulowała powstanie międzynarodowych instrumentów kontroli takich jak Konwencja o wczesnym powiadamianiu o awarii jądrowej co uczyniło przestrzeń europejską bardziej przejrzystą i chronioną przed ukrywaniem informacji.

Wymiar społeczno medyczny skutków katastrofy czarnobylskiej w Europie w ciągu czterdziestu lat pozostaje przedmiotem wnikliwej uwagi naukowców choć bezpośredni związek między ekspozycją na promieniowanie a określonymi chorobami poza najbardziej dotkniętymi terytoriami jest często trudny do potwierdzenia statystycznie ze względu na wieloczynnikowość patologii. Jednak wpływ psychologiczny znany jako radiofobia miał kolosalne skutki dla milionów Europejczyków zmieniając ich plany prokreacyjne nawyki żywieniowe oraz poziom ogólnego lęku. Kraje europejskie zainwestowały ogromne zasoby w badania medyczne i programy badań przesiewowych tarczycy co pozwoliło znacznie udoskonalić metody wczesnej diagnostyki chorób nowotworowych na całym świecie. Dzisiejsza medycyna w Europie w dużej mierze bazuje na lekcjach wyciągniętych podczas leczenia i obserwacji osób które doświadczyły wpływu małych dawek promieniowania po kwietniu 1986 roku.

Wpływ ekonomiczny na kraje europejskie był również istotny ponieważ bezpośrednie wydatki na dekontaminację terytoriów monitorowanie i odszkodowania dla rolników dopełniły się ogromnymi wpłatami na fundusze międzynarodowe finansujące budowę obiektu Ukrycie oraz nowego bezpiecznego konfajmmentu. Unia Europejska wystąpiła jako jeden z głównych donatorów projektów czarnobylskich rozumiejąc że bezpieczeństwo w elektrowni jest gwarancją stabilności całego kontynentu. Czterdzieści lat później widzimy jak strefa wykluczenia przekształciła się z miejsca apokaliptycznej katastrofy w unikalny rezerwat przyrody i obiekt badań naukowych gdzie naukowcy z całej Europy badają zdolność przyrody do samoregeneracji w warunkach tła promieniotwórczego.

Czarnobyl zmienił także architekturę europejskiej energetyki zmuszając kraje do dywersyfikacji źródeł dostaw i przyspieszenia rozwoju energetyki odnawialnej. Choć niektóre państwa takie jak Francja nadal polegają na energii jądrowej wymagania dotyczące bezpieczeństwa reaktorów i kwalifikacji personelu zostały podniesione do niezwykle wysokich standardów właśnie pod wpływem lekcji z 1986 roku. Dziś kiedy kwestie niezależności energetycznej i zmian klimatycznych są niezwykle palące kraje europejskie ponownie zwracają się ku doświadczeniu Czarnobyla oceniając ryzyka i korzyści technologii jądrowych nowej generacji które muszą być chronione nie tylko przed awariami technicznymi ale i zagrożeniami wojennymi.

Podsumowując przegląd czterech dekad po tragedii warto zauważyć że Czarnobyl na zawsze pozostanie w pamięci Europy jako symbol bezbronności ludzkości wobec własnych osiągnięć technologicznych. Była to bolesna lekcja solidarności kiedy kraje pomagały sobie nawzajem przezwyciężać skutki niewidzialnego zagrożenia. Współczesny system ochrony

людності і моніторингу екологічного в Unii Europejskiej w dużej mierze jest spadkobiercą decyzji podejmowanych w warunkach ekstremalnych czterdzieści lat temu. Dzisiejsze pokolenie Europejczyków żyje w świecie gdzie standardy przejrzystości i bezpieczeństwa są znacznie wyższe właśnie dzięki temu że świat wyciągnął właściwe wnioski z dramatu czarnobylskiego który nadal uczy nas ostrożności i odpowiedzialności przed przyszłością.

LITERATURA

1. Baranowska N. P. Czarnobylska katastrofa w publikacjach: problemy i interpretacje. Kijów: Instytut Historii Ukrainy NANU, 2021.
2. Kopczyński G. O. Czarnobyl: katastrofa, lekcje, przyszłość. Kijów: Litera, 2019.
3. Plokh S. M. Czarnobyl: historia nuklearnej katastrofy. Charków: Folio, 2019.
4. Aleksijewicz S. Krzyk Czarnobyla. Warszawa: Wydawnictwo Czarne, 2018.
5. Bromet E. J. The psychological legacy of Chernobyl. International Journal of Mental Health, 2022.
6. Fairlie I. The other report on Chernobyl (TORCH). Berlin: Greens/EFA in the European Parliament, 2016.
7. Hatch M. Radiation effects on the thyroid 40 years after Chernobyl. European Journal of Epidemiology, 2024.
8. Mould R. F. Chernobyl Record: The Definitive History of the Chernobyl Catastrophe. Bristol: Institute of Physics Publishing, 2020.

МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ПОЗИЦІЮВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Дар'я СУРДОЛ, група ІМ-221

НК – Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук, доцент

Національний університет «Одеська політехніка»

У сучасній архітектурі міжнародних відносин позиціювання держави набуває стратегічного значення як інструмент реалізації зовнішньополітичних інтересів та забезпечення довгострокової присутності у глобальному політичному дискурсі. Інтенсифікація глобалізаційних процесів, розвиток цифрових технологій, зростання ролі медіасередовища та недержавних акторів суттєво трансформують класичні підходи до формування міжнародного образу держави. У цих умовах позиціювання виходить за межі вузькоінтерпретованих іміджевих або маркетингових практик і постає як багатовимірний процес стратегічних комунікацій, що інтегрує політичні, економічні, культурні, ціннісні та безпекові складники.

У науковому дискурсі позиціювання держави трактується як цілеспрямована та системна діяльність, спрямована на формування відносно стійкого уявлення про державу у свідомості зовнішніх аудиторій шляхом конструювання та трансляції узгоджених смислів, символів і наративів. На відміну від класичних концепцій національного бренду, сучасні підходи фокусуються не стільки на візуальній репрезентації, скільки на репутаційних характеристиках держави, рівні міжнародної довіри, передбачуваності зовнішньої політики та здатності діяти як відповідальний і надійний міжнародний актор.

Теоретичні засади міжнародного позиціювання формуються на перетині кількох міждисциплінарних напрямів, зокрема теорії міжнародних відносин, публічної

дипломатії, стратегічних комунікацій, політичної психології та концепції «м'якої сили».

Ключовою категорією у дослідженні міжнародного позиціювання виступає репутація держави, яка формується як сукупність довгострокових уявлень міжнародної спільноти про її цінності, поведінкові патерни та ступінь надійності. На відміну від іміджу, що може мати ситуативний і короткостроковий характер, репутація характеризується інерційністю та ґрунтується на реальних практиках внутрішньої й зовнішньої політики. У цьому контексті позиціювання виконує функцію узгодження між декларованими комунікативними наративами та фактичними діями держави на міжнародній арені.

Не менш значущим елементом позиціювання є ідентичність держави, яка визначає набір смислів, через які вона осмислює власну роль у світовій політиці. Ідентичність формується під впливом історичного досвіду, культурних кодів, політичних традицій і колективної пам'яті. У процесі міжнародного позиціювання ідентичність не лише відображається, а й цілеспрямовано конструюється відповідно до стратегічних завдань, що дозволяє адаптувати зовнішні комунікації до очікувань різних цільових аудиторій.

Зовнішнє сприйняття держави є результатом взаємодії внутрішніх наративів і зовнішніх інтерпретацій, що формуються під впливом офіційної дипломатії, діяльності медіа, експертних спільнот, культурних інституцій і громадянського суспільства. У цьому сенсі міжнародне позиціювання має мережевий характер і не може бути повністю централізовано контрольованим, що зумовлює необхідність переходу від ієрархічних моделей управління іміджем до гнучких, адаптивних моделей стратегічних комунікацій.

Проблематика міжнародного іміджу держави, яка дедалі частіше осмислюється через концепт національного бренду, посідає важливе місце в теорії міжнародних відносин і стратегічних комунікацій. У цьому контексті національний бренд розглядається не як інструмент комерційного просування, а як складна система символів, асоціацій і уявлень, що формують зовнішнє сприйняття держави та впливають на її позиції у міжнародному середовищі.

Міжнародні практики формування та реалізації позиціювання держави засвідчують еволюцію від фрагментарних іміджевих кампаній до комплексного підходу, що поєднує стратегічні комунікації, репутаційний менеджмент та ідентифікаційні практики. Такий підхід дозволяє розглядати позиціювання як системний елемент сучасної зовнішньої політики, спрямований на забезпечення стійкої присутності держави у глобальному інформаційному та політичному просторі.

Особливої актуальності ця проблематика набуває для держав, що перебувають у ситуації глибоких трансформацій або зовнішніх криз. Військові конфлікти, внутрішньополітичні потрясіння та економічні виклики суттєво ускладнюють завдання формування цілісного й позитивного міжнародного образу. Водночас саме в умовах криз міжнародне позиціювання набуває стратегічного значення, оскільки дозволяє державі не лише реагувати на зовнішні інформаційні впливи, а й активно формувати власний наратив, протидіяти дезінформації та зміцнювати міжнародну підтримку.

Для України ці процеси мають особливий вимір. Російська збройна агресія та повномасштабна війна істотно трансформували як зовнішнє сприйняття держави, так і внутрішні підходи до формування її міжнародного образу. Україна опинилася в умовах постійної інформаційної боротьби, у якій питання іміджу, репутації та довіри безпосередньо пов'язані з питаннями безпеки, міжнародної солідарності та політичної підтримки. За таких обставин міжнародне позиціювання перестає бути допоміжним елементом зовнішньої політики й перетворюється на її невід'ємну складову.

Війна актуалізувала потребу в переосмисленні національного бренду не лише як інструменту економічного або туристичного просування, а як механізму мобілізації міжнародної спільноти навколо цінностей свободи, суверенітету та демократичного вибору. Український кейс демонструє, що національний бренд у кризових умовах набуває чітко вираженого ціннісного та нормативного виміру, стаючи засобом артикуляції моральної позиції держави у глобальному просторі.

Таким чином, міжнародне позиціонування України слід розглядати як багатовимірний і динамічний процес, що поєднує елементи публічної дипломатії, стратегічних комунікацій, культурної політики та безпекового дискурсу. Його ефективність залежить не лише від якості комунікаційних кампаній, а й від узгодженості зовнішніх меседжів із реальними політичними діями та внутрішніми трансформаціями держави. Саме в цьому контексті особливої ваги набуває аналіз іміджевої та репутаційної динаміки України на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецька О. Мова як національний бренд-утворюючий чинник України в умовах військової агресії РФ // Питання культурології. 2023. С. 32-42. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.41.2023.276684> (дата звернення: 03.02.2026)
2. Кошелева О. Б. Міжнародний імідж України як інструмент культурної парадигми. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/352418269_miznarodnij_imidz_ukraini_ak_instrument_kulturnoi_paradigmi (дата звернення: 03.02.2026).
3. Мадрига Т. Національний бренд України як засіб комунікації в умовах повномасштабної війни // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2024. № 17. С. 13–28. URL: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-13> (дата звернення: 03.02.2026).
4. Нагорняк Т. Л. Країна як бренд. Національний бренд «Україна» // Стратегічні пріоритети. 2008. № 4. С. 220–228.
5. Fan Y. Branding the nation: what is being branded? 2005. URL: https://www.academia.edu/5185448/Branding_the_nation_what_is_being_branded (дата звернення: 03.02.2026).
6. Kaneva N. Nation branding: Toward an agenda for critical research // International Journal of Communication. 2011. Vol. 5. P. 117–141.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВ ТРУДОВИХ КОЛЕКТИВІВ І ПРОФСПЛОК В ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА

*Марія ТАРАСОВА, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Сучасний етап розвитку трудового права України характеризується чітким нормативним розмежуванням правового статусу трудових колективів і професійних спілок як самостійних суб'єктів трудових правовідносин. Таке розмежування зумовлене реформуванням системи соціального партнерства та впровадженням європейських стандартів представництва інтересів працівників.

Відповідно до ст. 36 Конституція України, громадяни мають право на свободу об'єднання у професійні спілки для захисту своїх трудових і соціально-економічних

прав [1]. Конституційне закріплення цього права визначає профспілки як окремого та незалежного суб'єкта правовідносин.

Правове становище трудового колективу визначається положеннями Кодекс законів про працю України (зокрема ст. 252) [2]. Трудовий колектив бере участь в управлінні підприємством, розглядає питання внутрішнього трудового розпорядку, схвалює колективний договір, заслуховує звіти роботодавця. Водночас його повноваження мають локальний характер і реалізуються в межах конкретного підприємства.

Більш детально правовий статус профспілок регламентує Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [3]. Відповідно до ст. 1, 19, 21 цього Закону, профспілки здійснюють представництво і захист прав працівників, беруть участь у колективних переговорах, здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про працю, надають згоду у випадках звільнення працівників з ініціативи роботодавця (ст. 43 КЗпП).

Порядок укладення та виконання колективних договорів регламентується Закон України «Про колективні договори і угоди» [4]. Саме профспілки або інші уповноважені працівниками органи виступають стороною переговорів від працівників. Це свідчить про закріплення представницької функції переважно за профспілками, а не за трудовим колективом як таким.

Інституційне закріплення соціального партнерства відбулося з прийняттям Закон України «Про соціальний діалог в Україні» [5]. У ньому визначено сторони соціального діалогу, рівні його здійснення та критерії репрезентативності профспілок. Таким чином, законодавець закріпив провідну роль профспілкових організацій у системі колективно-договірного регулювання.

Окремого значення набувають міжнародні стандарти. Міжнародна організація праці у Конвенції № 87 «Про свободу асоціації та захист права на організацію» (1948 р.) та Конвенції № 98 «Про право на організацію і ведення колективних переговорів» (1949 р.) закріплює гарантії незалежності профспілок і їх право представляти працівників у відносинах із роботодавцями. Україна ратифікувала ці конвенції, що вплинуло на модернізацію національного законодавства.

Таким чином, сучасна тенденція полягає у:

1. Нормативному уточненні компетенції кожного суб'єкта.
2. Посиленні представницької функції профспілок.
3. Зменшенні управлінських повноважень трудового колективу порівняно з радянським періодом.
4. Розвитку соціального діалогу як основної моделі врегулювання трудових відносин.

Отже, трудовий колектив реалізує право працівників на участь в управлінні підприємством, тоді як профспілка виступає професійним та інституційно незалежним представником їхніх інтересів. Такий підхід забезпечує правову визначеність, баланс інтересів сторін та відповідає міжнародним стандартам у сфері праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 р. №1045-XIV URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>

4. Про колективні договори і угоди : Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-XII URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>

5. Про соціальний діалог : Закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>

РОЛЬ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тарас ТАРНАВЧИК, ННІ права та правоохоронної діяльності

НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Фундаментальна роль принципу законності в діяльності господарських судів України в умовах правового режиму воєнного стану набуває особливого значення, оскільки виступає основним гарантом стабільності економічних правовідносин та захисту суб'єктів господарювання від правової невизначеності. В умовах збройної агресії цей принцип трансформується у вимогу реальної законності, де суд має забезпечити тонкий баланс між безпековими викликами та правом особи на справедливий розгляд справи у розумні строки. Законність у цей період перестає бути лише формальною вимогою дотримання процесуальних норм, перетворюючись на ціннісний орієнтир, що забезпечує життєздатність правової системи держави в екстремальних правових режимах. Суворе дотримання законності господарськими судами є надійним запобіжником від правового хаосу та посадового свавілля, що дозволяє національному бізнесу продовжувати функціонування, покладаючись на передбачуваність судових рішень та непорушність встановлених правових процедур.

Першоосновою реалізації досліджуваного принципу є Конституція України, яка у статті 19 встановлює обов'язок органів державної влади діяти лише на підставі та в межах повноважень, передбачених законом, що в поєднанні з пунктом 1 статті 129 щодо рівності всіх учасників перед законом і судом становить фундамент законності судочинства [1]. Зазначена конституційна конструкція конкретизується в положеннях Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), де законність виступає як обов'язок суду вирішувати справи відповідно до закону та на підставі всебічно встановлених обставин [2]. У науковій доктрині, зокрема в працях Л. В. Мелех, законність у правозастосовній діяльності розглядається як багатогранний феномен, що поєднує онтологічний аспект, який полягає у наявності чіткої норми права, та аксіологічний аспект, що виражається у справедливості та змістовній обґрунтованості прийнятого судового рішення [3, с. 13]. Таким чином, законність у господарському процесі вимагає від судді не лише механічного застосування приписів ГПК України, а й глибокого розуміння сутності правового регулювання в умовах масштабної кризи, де правова норма має служити інтересам правопорядку та справедливості.

Важливим аспектом ролі законності є дотримання права на доступ до суду, яке не повинно нівелюватися через надмірний процесуальний формалізм. У цьому контексті господарські суди мають враховувати практику Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справі «Зубац проти Хорватії», де Суд вказав на недопустимість необґрунтованого та особливо суворого застосування процесуальних норм, що безпідставно обмежують доступ особи до юрисдикції суду [4, с. 48]. В українських реаліях періоду збройної агресії це означає, що принцип законності

зобов'язує суддю оцінювати кожну перешкоду, що виникла у сторони, не через призму формальних заборон, а через реальну можливість реалізації прав. Законність має бути інструментом доступу до справедливості, а не бар'єром, який використовується для автоматичного закриття проваджень чи повернення заяв без розгляду їх по суті, оскільки право на судовий захист не може бути обмежене навіть у складних безпекових умовах.

Сучасний вимір процесуальної законності також нерозривно пов'язаний із цифровізацією судочинства та функціонуванням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи. ГПК України встановлює імперативний обов'язок для юридичних осіб та адвокатів зареєструвати електронні кабінети в системі ЄСІТС, що є обов'язковою умовою дотримання законності при повідомленні сторін [2]. Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду (далі – КГС ВС) у своїй практиці наголошує, що реєстрація в електронному кабінеті є не просто технічним моментом, а проявом належної процесуальної поведінки, що гарантує законність руху справи [5, с. 20]. Використання електронних інструментів дозволяє забезпечити безперервність правосуддя навіть тоді, коли фізичний доступ до паперових матеріалів обмежений або існує загроза втрати кореспонденції через безпекову ситуацію, що робить електронний суд критично важливим елементом законності сьогодні.

Особливого значення принцип законності набуває при вирішенні питань щодо поновлення процесуальних строків, де норми ГПК України вимагають наявності поважних причин для такого поновлення [2]. Аналіз оглядів судової практики КГС ВС свідчить про те, що законність не допускає декларативного посилення на воєнний стан як на універсальну підставу для пропуску строків [6, с. 93]. Суд повинен встановити конкретний причинно-наслідковий зв'язок між обставинами збройної агресії та неможливістю вчинення дії. Це забезпечує дотримання принципу правової визначеності, який є невід'ємною частиною законності, адже сторона спору повинна бути впевнена, що рішення суду набуде чинності у передбачений законом термін, а не буде оскаржене через тривалий час без належних на те підстав, що сприяє стабільності господарського та цивільного обороту.

Роль законності в діяльності господарських судів проявляється також у неухильному застосуванні спеціальних правових обмежень, введених державою для захисту національних інтересів. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України № 187 встановлює мораторій на виконання зобов'язань перед особами, пов'язаними з державою-агресором [7]. Законність судового рішення у таких спорах залежить від ретельного дослідження судом структури власності суб'єктів господарювання, що дозволяє запобігти виведенню капіталу за межі національної економіки. У таких випадках законність виступає як засіб захисту публічного порядку та економічного суверенітету України, де приватний інтерес окремого підприємства поступається пріоритету загальнодержавної безпеки, що повністю відповідає духу чинного законодавства в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що принцип законності залишається непорушним фундаментом діяльності господарських судів, успішно адаптуючись до вимог сучасності без втрати своєї правоохоронної сутності. Він забезпечує єдність правозастосовної практики та стає дієвим інструментом захисту прав суб'єктів господарювання, запобігаючи будь-яким проявам свавілля та гарантуючи верховенство права в економічній сфері. Стабільність господарського судочинства на засадах законності є необхідною умовою для підтримки економічного фронту держави, захисту інвестицій та створення надійного правового підґрунтя для майбутнього відновлення України після завершення збройної агресії. Діяльність господарських судів у цей складний період доводить, що навіть у часи найбільших випробувань право

залишається єдиним мірилом справедливості та порядку, на якому будується майбутнє демократичної держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.02.2026).
2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 лист. 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 25.02.2026).
3. Мелех Л.В. Законність у правозастосовній діяльності: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень / Мелех Любомира Володимирівна. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 186 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7073/1/Dis.doc.doc.pdf>
4. Справа «Зубац проти Хорватії» (Zubac v. Croatia) [GC]: Рішення ЄСПЛ від 05 квіт. 2018 р., заява № 40160/12. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre/{%22itemid%22:\[%22001-181821%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre/{%22itemid%22:[%22001-181821%22]}) (дата звернення: 25.02.2026).
5. Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо окремих питань застосування положень Господарського процесуального кодексу України (лютий 2022 р. – червень 2025 р.). Київ : КГС ВС, 2025. 144 с. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/Oglyad_KGS_GPK_22_06_25.pdf
6. Огляд судової практики Верховного Суду з вирішення господарських спорів в умовах воєнного стану (червень 2022 р. – грудень 2024 р.). Київ : Верховний Суд, 2025. 93 с. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/voenstan_KGS.pdf
7. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 берез. 2022 р. № 187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.02.2026).

РОЛЬ УКРАЇНИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анастасія ТАТАРОВА, ІГН

НК – Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук, доцент

Національний університет «Одеська політехніка»

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України стала одним із найбільших викликів для системи європейської безпеки з часу завершення «холодної війни». Події після 2022 року продемонстрували вразливість існуючої моделі безпеки на континенті, яка значною мірою ґрунтувалася на принципах співробітництва, стримування та міжнародно-правових гарантіях. У цих умовах Україна стала ключовим актором, від стійкості та здатності якого значною мірою залежить майбутня конфігурація системи безпеки в Європі.

Традиційно основою європейської безпекової архітектури виступали такі інституції, як North Atlantic Treaty Organization, European Union та Organization for Security and Co-operation in Europe. Водночас російсько-українська війна продемонструвала необхідність перегляду ролі цих інституцій та посилення їхньої взаємодії. Україна фактично стала центральним елементом нової системи стримування агресії на східному фланзі Європи, виконуючи функцію своєрідного безпекового бар'єра між євроатлантичною спільнотою та державою-агресором.

Важливим аспектом трансформації європейської архітектури безпеки є посилення військово-політичної співпраці між Україною та державами Заходу. Після 2022 року значно розширилися формати оборонної взаємодії, включаючи постачання сучасного озброєння, підготовку українських військових та координацію оборонної політики. Ці процеси сприяють інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору та створюють передумови для її подальшого наближення до стандартів North Atlantic Treaty Organization.

Одним із ключових факторів трансформації європейської безпеки стала також зміна підходів держав Європейського Союзу до оборонної політики. У відповідь на російську агресію багато європейських держав збільшили оборонні витрати, посилили співпрацю у сфері військової безпеки та активізували розвиток спільних оборонних програм у межах European Union. Україна, у свою чергу, стала важливим партнером ЄС у сфері безпеки, оскільки її досвід протидії сучасним формам гібридної війни, кібератак та інформаційних операцій має значну практичну цінність для європейських держав.

Окрему роль у формуванні нової безпекової архітектури відіграє зміна геополітичної динаміки у Центральній та Східній Європі. Після початку повномасштабної війни значно посилилася роль регіональних форматів співпраці, таких як держави Балтійського регіону, країни Центральної Європи та північні держави Європи. У цих умовах Україна поступово перетворюється на один із ключових безпекових центрів регіону, що сприяє формуванню нових стратегічних партнерств та коаліцій.

Важливим чинником трансформації системи безпеки стала також активна дипломатична діяльність України. Українська держава відіграє помітну роль у формуванні міжнародної коаліції підтримки, просуває ініціативи щодо посилення санкційного тиску на державу-агресора та бере участь у розробленні нових механізмів міжнародної безпеки. Зокрема, Україна активно просуває концепцію міжнародних безпекових гарантій, які мають запобігти повторенню агресії у майбутньому.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що досвід України у протидії масштабній військовій агресії суттєво вплинув на перегляд стратегічних підходів до безпеки у Європі. Зокрема, зросла увага до питань територіальної оборони, стійкості державних інституцій, кібербезпеки та боротьби з інформаційними загрозами. Ці аспекти дедалі частіше розглядаються як невід'ємні складові сучасної системи колективної безпеки [2].

Крім того, російсько-українська війна сприяла активізації процесів розширення євроатлантичних структур. Показовим прикладом стало приєднання нових держав до системи колективної оборони та посилення співпраці між країнами Північної Європи. У цьому контексті Україна розглядається не лише як держава-партнер, але й як потенційний майбутній учасник нової архітектури європейської безпеки.

Важливим елементом трансформації європейської архітектури безпеки стала нова стратегічна концепція North Atlantic Treaty Organization, ухвалена на Мадридському саміті у 2022 році. Цей документ визначає довгострокове бачення розвитку Альянсу та окреслює ключові загрози міжнародній безпеці на наступне десятиліття. У стратегічній концепції вперше після завершення «холодної війни» Російська Федерація прямо визначена як найбільш значна і безпосередня загроза безпеці союзників, що суттєво змінює підхід до формування системи колективної оборони в Європі.

Однією з ключових особливостей нової стратегії є посилення політики стримування та оборони, що передбачає зміцнення військової присутності Альянсу на східному фланзі, підвищення рівня готовності сил швидкого реагування та розвиток оборонної інфраструктури. Важливе місце в концепції займають питання кібербезпеки, протидії гібридним загрозам, а також зміцнення стійкості державних інституцій. У цьому контексті досвід України у протидії сучасним формам війни, зокрема інформаційним операціям, кібератакам та гібридним методам впливу, набуває особливої цінності для держав євроатлантичного простору [2].

Нова стратегічна концепція також підкреслює важливість розвитку партнерських відносин із державами, які поділяють демократичні цінності та прагнуть зміцнення міжнародної безпеки. Україна розглядається як один із ключових партнерів Альянсу у протидії російській агресії та забезпеченні стабільності у Східній Європі. Поглиблення співпраці між Україною та НАТО сприяє поступовій інтеграції українського оборонного сектору до стандартів Альянсу та формує передумови для подальшого розвитку системи колективної безпеки.

Важливим напрямом формування нової архітектури безпеки стали також міжнародні ініціативи щодо надання Україні довгострокових гарантій безпеки. Зокрема, значну увагу привернула концепція так званого «Київського безпекового договору» (Kyiv Security Compact), розроблена міжнародною експертною групою під керівництвом українських та західних фахівців. У межах цієї ініціативи пропонується створення системи міжнародних гарантій, що включає довгострокову військову підтримку, розвиток оборонної промисловості та інтеграцію України у систему колективної безпеки євроатлантичного простору [3].

Крім того, міжнародна підтримка України проявляється у формуванні широкої коаліції держав-партнерів, які надають військову, фінансову та політичну допомогу для протидії агресії. Така співпраця сприяє формуванню нової моделі безпеки у Європі, де ключову роль відіграють принципи колективної оборони, стратегічної солідарності та взаємної підтримки. У цьому контексті Україна поступово перетворюється на важливий безпековий центр регіону, а її досвід протидії масштабній військовій агресії стає важливим фактором трансформації європейської безпекової архітектури [1].

Російсько-українська війна стала каталізатором глибоких трансформацій у системі європейської безпеки. Україна, протидіючи агресії та демонструючи високий рівень військової та інституційної стійкості, поступово перетворюється на важливий елемент нової безпекової архітектури континенту.

Посилення співпраці України з державами Заходу, розширення оборонних партнерств та активна дипломатична діяльність сприяють формуванню нових підходів до колективної безпеки. Водночас досвід України у протидії гібридним загрозам та масштабній військовій агресії має значний вплив на стратегічні підходи європейських держав до забезпечення безпеки.

Таким чином, Україна відіграє дедалі більш важливу роль у трансформації європейської архітектури безпеки, а її інтеграція до євроатлантичного простору може стати одним із ключових чинників стабільності та безпеки на європейському континенті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбулін В. П. Російсько-українська війна та трансформація системи європейської безпеки // Стратегічна панорама. 2022. № 1–2. С. 5–15.
2. Капітоненко М. Г. Трансформація європейської системи безпеки після російської агресії проти України // Проблеми міжнародних відносин. 2023. № 15. С. 24–36.
3. Кондратюк С. В. Міжнародні гарантії безпеки для України: політико-правові механізми реалізації // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2024. № 154. С. 41–52.

ПРАВОВА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Валерія ТИХОНОВА, ІГН

НК – Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук, доцент

Національний університет «Одеська політехніка»

Європейська інтеграція України є одним із ключових напрямів її зовнішньої політики та стратегічного розвитку держави. У сучасних умовах трансформації міжнародних відносин та посилення геополітичної конкуренції питання правової адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу набуває особливої актуальності. Цей процес передбачає комплексне реформування правової системи України з метою забезпечення її відповідності праву ЄС, що є необхідною умовою подальшої інтеграції держави до європейського політичного, економічного та правового простору [1].

Важливим етапом розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом стало підписання та подальша імплементація Association Agreement between Ukraine and the European Union, яка визначає основні напрями політичного та економічного співробітництва між сторонами. Цей документ закріплює механізми поступової адаптації українського законодавства до *acquis communautaire* – сукупності правових норм та принципів, що становлять основу правової системи ЄС. Реалізація положень Угоди про асоціацію передбачає реформування значної кількості сфер державної політики, включаючи економічне регулювання, торговельні відносини, захист конкуренції, екологічне право та інституційне забезпечення прав людини [5].

Процес правової адаптації законодавства України до стандартів ЄС має багатовимірний характер і включає як імплементацію нормативних актів Європейського Союзу, так і трансформацію інституційних механізмів державного управління. Важливу роль у цьому процесі відіграють органи державної влади, зокрема Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та профільні міністерства, які забезпечують розроблення та ухвалення законодавчих актів, спрямованих на гармонізацію правової системи України з правом ЄС. Водночас ефективність цього процесу значною мірою залежить від рівня координації між різними органами влади та від наявності чіткої стратегії імплементації європейських правових стандартів [2].

У контексті розвитку міжнародних відносин правова адаптація до стандартів Європейського Союзу сприяє зміцненню міжнародного авторитету України та розширенню можливостей її співпраці з європейськими партнерами. Гармонізація законодавства забезпечує підвищення рівня правової передбачуваності та стабільності у сфері міжнародної економічної взаємодії, що, у свою чергу, створює сприятливі умови для розвитку міжнародної торгівлі, інвестиційного співробітництва та участі України у міжнародних економічних процесах [4].

Важливим аспектом правової адаптації є також реформування судової системи та зміцнення принципу верховенства права. Європейський Союз приділяє значну увагу забезпеченню незалежності судової влади, ефективності правосуддя та боротьбі з корупцією. У зв'язку з цим Україна здійснює комплексні реформи, спрямовані на модернізацію судової системи, підвищення рівня прозорості діяльності державних інституцій та забезпечення належного захисту прав і свобод людини відповідно до європейських стандартів [3].

Особливого значення процес правової адаптації набув після надання Україні у 2022 році статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Це рішення стало важливим політичним сигналом підтримки європейського курсу України та водночас

поставило перед державою нові завдання щодо прискорення реформ і приведення національного законодавства у відповідність до норм права ЄС. У цьому контексті Україна зосереджує зусилля на реалізації рекомендацій європейських інституцій щодо реформування системи правосуддя, антикорупційної політики, функціонування державних інституцій та захисту прав людини.

У сучасних умовах особливу роль у процесі правової адаптації відіграє також цифровізація державного управління та впровадження європейських стандартів у сфері електронного урядування. Використання сучасних інформаційних технологій сприяє підвищенню ефективності функціонування державних інституцій, покращенню доступу громадян до публічних послуг та зміцненню прозорості державної політики. Ці процеси відповідають загальноєвропейським тенденціям розвитку цифрового суспільства та сприяють інтеграції України до європейського правового простору.

Водночас процес правової адаптації стикається з низкою викликів. Серед них слід виділити складність гармонізації великої кількості нормативно-правових актів, необхідність модернізації державних інституцій, а також потребу у підвищенні рівня професійної підготовки державних службовців, які беруть участь у реалізації євроінтеграційної політики. Крім того, важливим фактором залишається необхідність забезпечення стабільності правової системи та уникнення формального підходу до імплементації європейських правових норм.

Важливим етапом правової адаптації держав-кандидатів до стандартів Європейського Союзу є переговорний процес щодо імплементації *acquis communautaire*, який структурований у вигляді тематичних переговорних глав. У системі розширення European Union *acquis* поділено на 35 переговорних глав, що охоплюють ключові напрями політики та правового регулювання ЄС. До них належать питання функціонування внутрішнього ринку, конкуренційної політики, енергетики, транспорту, цифрової економіки, охорони довкілля, а також юстиції, свободи та безпеки. Особливе значення для України мають глави, пов'язані з верховенством права, реформуванням судової системи, боротьбою з корупцією та функціонуванням демократичних інституцій. Саме рівень імплементації норм *acquis communautaire* у цих сферах визначає готовність держави-кандидата до подальших етапів переговорного процесу та відкриття відповідних переговорних глав.

Важливою складовою процесу наближення України до членства в Європейському Союзі став механізм *screening* (скринінгу) національного законодавства. Ця процедура здійснюється за участю експертів European Commission та передбачає комплексний аналіз відповідності законодавства держави-кандидата праву ЄС. У межах скринінгу відбувається порівняльна оцінка національних нормативно-правових актів із положеннями *acquis communautaire* за кожною переговорною главою.

У 2023–2024 роках Україна пройшла ключові етапи так званого пояснювального та двостороннього скринінгу, під час яких представники європейських інституцій презентували нормативно-правову базу ЄС, а українська сторона – стан адаптації національного законодавства до відповідних стандартів. Результати цієї процедури мають принципове значення для подальшого переговорного процесу, оскільки саме на їх основі визначається ступінь готовності України до відкриття переговорних глав та формуються рекомендації щодо подальших реформ.

Особливістю скринінгу для України є те, що він здійснюється в умовах повномасштабної війни, що робить процес євроінтеграційної адаптації унікальним у практиці розширення Європейського Союзу. Попри складні безпекові обставини, Україна демонструє значний прогрес у гармонізації законодавства, що свідчить про високий рівень інституційної спроможності держави та її стратегічну орієнтацію на інтеграцію до європейського політико-правового простору.

Правова адаптація України до стандартів Європейського Союзу є одним із ключових інструментів реалізації європейського курсу держави та її інтеграції до спільного політичного і правового простору Європи. Гармонізація національного законодавства з *acquis communautaire* сприяє модернізації державних інституцій, зміцненню принципу верховенства права та підвищенню ефективності державного управління. Важливу роль у цьому процесі відіграє структурований переговорний механізм, який передбачає імплементацію норм права ЄС у межах 35 переговорних глав. Проведення скринінгу українського законодавства European Commission у 2023–2024 роках стало важливим етапом оцінки рівня готовності України до подальших переговорів про вступ до Європейського Союзу. Попри складні безпекові умови, пов'язані з війною, Україна демонструє послідовність у проведенні реформ та наближенні правової системи до європейських стандартів. У перспективі подальша імплементація *acquis communautaire* створить необхідні передумови для поглиблення інтеграційних процесів і набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуртова К. М. Теорія і практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС // Київський часопис права. 2023. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.4.23>
2. Дір Ігор. Правова гармонізація України з законодавством Європейського Союзу: інституційний та нормативний аналіз впровадження 33 розділів *acquis communautaire*. 2025. № 4. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.4.3>
3. Константинов С. М. Адаптація адміністративно-деліктного права до права Європейського Союзу // Адміністративне право і процес. 2025. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32782/2227-796X.2025.1.02>
4. Лукашевич С. М. Передумови та перспективи адаптації української правової системи до стандартів ЄС // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. № 87. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.11>
5. Риндюк В. І., Кучинська О. Ю. Юридико-технічні аспекти адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-22>

СТРАТЕГІЧНІ ПРОРАХУНКИ США ЩОДО УКРАЇНИ У 1991–2014 рр.

Максим ТКАЧ

НК – Валентина БАБІНА, кандидат політичних наук

Національний університет «Одеська політехніка»

Після розпаду СРСР у 1991 році Україна стала важливою країною на пострадянському просторі з великим військовим, економічним і геополітичним потенціалом. Стратегічна важливість держави для створення нової архітектури європейської безпеки полягала в тому, що вона розташована між Росією та країнами Центрально-Східної Європи, має вихід до Чорного моря та має третій у світі ядерний арсенал на момент проголошення незалежності [3]. У той же час американська політика

щодо України з 1991 по 2014 рік характеризувалася конфліктами та відсутністю довгострокової стратегії, яка призвела до низки стратегічних невдач [4].

Після завершення «холодної війни» американська зовнішня політика зосереджувалась на збереженні стабільності Росії як правонаступниці СРСР. Американський підхід до всього пострадянського регіону значною мірою визначався ідеєю підтримки демократичної трансформації Росії та її інтеграції в західний світ. У цьому контексті Україна більше розглядалася як партнерство між Вашингтоном і Москвою, ніж як автономна сила. Подібна парадигма, яку часто називають підходом «Росія перша», обмежувала стратегічне залучення США до українських безпекових процесів.

У цей період було досягнуто значних рішень, включаючи підписання Будапештського меморандуму 1994 року [1]. Цей меморандум вимагав від України відмовитися від ядерної зброї в обмін на гарантії безпеки від Сполучених Штатів, Великої Британії та Росії. Незважаючи на те, що це рішення було спрямоване на глобальні інтереси у запобіганні розповсюдженню ядерної зброї, гарантії, які були заявлені, були лише декларативними і не містили чітких інструментів реагування у випадку порушення територіальної цілісності України. Таким чином, було створено прецедент, коли стратегічний баланс безпеки регіону залежав від політичної волі сторін, а не від юридично зобов'язуючих механізмів колективного захисту [3].

У 1990-х – на початку 2000-х років співпраця між Сполученими Штатами та Україною розвивалася в основному через економічну допомогу, підтримку реформ і обмежене військово-технічне партнерство. Вашингтон утримувався від дій, які могли б сприйматися Москвою як стратегічне витіснення її впливу з українського напрямку, незважаючи на участь України в програмі «Партнерство заради миру» та поступове поглиблення зв'язків з НАТО. З одного боку, ця обережність пояснювалася бажанням запобігти дестабілізації в регіоні, а з іншого боку, вона свідчила про недооцінку тривалих ревізійоністських тенденцій у зовнішній політиці Росії.

Питання євроатлантичної інтеграції України стало більш актуальним після подій початку 2000-х років, зокрема «помаранчева революція» 2004 року. Але навіть під час цього американська політика залишалася компромісною. Не було встановлено чітких гарантій безпеки чи конкретних термінів інтеграції до НАТО, коли підтримувалося розвиток демократії в Україні. Таким чином, уже на початку отримання незалежності України почалися фактори стратегічної невизначеності, яка призвела до дестабілізації системи безпеки в регіоні.[2]

Саміт НАТО в Бухаресті 2008 року був важливим етапом у створенні передумов для майбутньої кризи. Незважаючи на те, що вони не надали Плану дій щодо членства (ПДЧ), Україна та Грузія отримали політичне запевнення, що незабаром стануть членами Альянсу. Формула створила ситуацію стратегічної невизначеності, оскільки одна сторона оголосила про євроатлантичну перспективу, а інша сторона не мала конкретних механізмів для її реалізації, що залишала країни поза системою колективної безпеки. Багато дослідників вважають, що для Росії це свідчить про те, що немає негайних стримувальних факторів.[4]

Події, які сталися в Грузії в серпні 2008 року, стали першим серйозним викликом для архітектури безпеки Східної Європи після Холодної війни. Незважаючи на те, що Захід засудив дії Росії, реакція не призвела до серйозних змін у стратегіях стримування Москви. Навпаки, адміністрація США вже в 2009 році розпочала політику «перезавантаження» відносин із Російською Федерацією. Відповідно до цієї ідеї, Вашингтон намагався налагодити співпрацю з Москвою щодо стратегічного озброєння, ядерної програми Ірану та боротьби з тероризмом. У той же час система превентивної політики не звертала уваги на український аспект, а безпекові загрози для Києва не розглядалися [4].

У 2010–2013 роках внутрішні політичні зміни в Україні, зокрема зміцнення влади проросійськими лідерами, ускладнювали ситуацію. Незважаючи на те, що Сполучені Штати продовжували підтримувати громадянське суспільство та демократичні інституції, співпраця щодо безпеки залишалася обмеженою. Україну залишають у «сірій зоні» безпеки, незважаючи на формальні гарантії, але під зростаючим геополітичним тиском з боку Росії. Це пов'язано з відсутністю значних програм модернізації Збройних сил, мінімальною оборонною допомогою та обережністю щодо членства в НАТО.

Ключовою проблемою американської стратегії в цьому періоді була переоцінка розумності російського керівництва, а також припущення, що ревізіоністські тенденції можна стримувати за допомогою економічної взаємозалежності та дипломатичних переговорів. Такі розрахунки були хибними після анексії Криму та початку збройного конфлікту на Донбасі у 2014 році. Коли «холодна війна» закінчилася, принципи суверенітету та територіальної цілісності держави були порушені, що призвело до кризи в системі стримування та безпеки [2; 4].

Таким чином, до 2014 року сформувалася сукупність стратегічних прорахунків США щодо України: домінування підходу «Russia first», декларативний характер безпекових гарантій, стратегічна невизначеність щодо членства в НАТО та недооцінка реваншистських амбіцій Росії. Усі ці чинники в комплексі створили передумови для реалізації силового сценарію зміни статус-кво в регіоні.[4]

ЛІТЕРАТУРА

1. Гай-Нижник П. П. Будапештський меморандум 1994 року і гарантії безпеки України // Гілея: науковий вісник. 2014. № 87. С. 45–51
2. Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. Київ: Стилос, 2015. 880 с.
3. Budjeryn M. *Inheriting the Bomb: The Collapse of the USSR and the Nuclear Disarmament of Ukraine*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2022. 312 p.
4. Sarotte M. E. *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post–Cold War Stalemate*. New Haven: Yale University Press, 2021. 528 p.

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ, БІЗНЕСУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

*Ілля ТРОЯН, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-23-2
НК – Світлана КОСЯК, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Формування ефективної публічної політики в сучасних умовах дедалі більше залежить від здатності держави налагоджувати конструктивну взаємодію з різними суспільними акторами. Традиційна модель державного управління, яка тривалий час домінувала у багатьох країнах, ґрунтувалася на централізованому прийнятті рішень, де ключову роль відігравали органи державної влади. У межах такої системи державні інституції виступали основними суб'єктами вироблення політики, тоді як бізнес та громадянське суспільство виконували здебільшого пасивну або допоміжну роль. Такий підхід був характерним для адміністративно-командних систем управління, у яких суспільна участь у процесах прийняття рішень була обмеженою, а механізми зворотного зв'язку між владою і суспільством залишалися недостатньо розвиненими.

Суттєві соціально-економічні та політичні трансформації, що відбуваються у світі протягом останніх десятиліть, сприяли переосмисленню ролі держави у процесах управління. Розвиток демократичних інститутів, поширення принципів відкритого врядування, зростання ролі громадянської активності та посилення економічної взаємозалежності між різними секторами суспільства зумовили необхідність формування нових моделей взаємодії [1, 5]. У сучасних умовах державна політика дедалі частіше розглядається як результат спільної діяльності державних інституцій, бізнесу та громадянського суспільства, кожен з яких володіє власними ресурсами, інтересами та можливостями впливу на суспільні процеси.

У цьому контексті відбувається поступовий перехід від ієрархічних моделей управління до більш гнучких мережевих форм взаємодії. Сутність такого підходу полягає у формуванні системи партнерських відносин між різними суб'єктами, які беруть участь у процесі вироблення та реалізації публічної політики. Держава при цьому виступає не лише регулятором, але й координатором складної системи соціально-економічних взаємозв'язків [2, 67]. Її завдання полягає у створенні інституційних умов для ефективної взаємодії між різними секторами, забезпеченні балансу інтересів та формуванні нормативно-правового середовища, яке сприяє сталому розвитку суспільства.

Економічний сектор у процесі формування публічної політики відіграє важливу роль завдяки наявності значних фінансових, технологічних та управлінських ресурсів. Бізнес здатний виступати джерелом інновацій, інвестицій та ефективних управлінських практик, що можуть бути використані для підвищення результативності державних програм. Водночас приватний сектор зацікавлений у формуванні стабільного регуляторного середовища, передбачуваності державної політики та розвитку інституцій, які забезпечують рівні умови економічної конкуренції [2, 115]. Саме тому участь бізнесу у процесах формування політики розглядається як важливий елемент сучасних систем публічного управління.

Значущу роль у цьому процесі відіграє громадянське суспільство, яке забезпечує представництво інтересів різних соціальних груп та сприяє формуванню механізмів демократичної участі. Громадські організації, професійні об'єднання, аналітичні центри, благодійні фонди та інші інституції громадянського суспільства виступають важливими каналами комунікації між громадянами та державою. Вони здатні формувати суспільні запити, здійснювати громадський контроль за діяльністю органів влади, а також брати участь у розробці альтернативних політичних рішень. Така діяльність сприяє підвищенню прозорості державного управління та посиленню підзвітності державних інституцій перед суспільством.

Формування ефективної системи взаємодії між державою, бізнесом та громадянським суспільством передбачає створення відповідних інституційних механізмів комунікації та консультацій. Серед таких механізмів важливе місце посідають публічні консультації, громадські слухання, експертні ради, консультативно-дорадчі органи, галузеві робочі групи та інші форми участі зацікавлених сторін у процесі вироблення політики [3, 64]. Використання цих інструментів дозволяє враховувати різні точки зору під час розробки управлінських рішень, зменшує ризики виникнення конфліктів інтересів та сприяє підвищенню якості державної політики.

Важливим напрямом розвитку взаємодії між різними секторами суспільства є також використання механізмів державно-приватного партнерства. Такі механізми дозволяють поєднувати ресурси держави та бізнесу для реалізації масштабних інфраструктурних, соціальних та економічних проєктів. У межах державно-приватного партнерства держава забезпечує нормативно-правове регулювання та стратегічне планування, тоді як бізнес бере на себе частину фінансових та управлінських

зобов'язань. Завдяки цьому створюються можливості для підвищення ефективності використання ресурсів та впровадження сучасних управлінських практик.

Не менш важливим чинником ефективної взаємодії виступає формування культури діалогу між різними суспільними інституціями. Наявність відкритих каналів комунікації, доступ до інформації та можливість участі у процесах прийняття рішень сприяють підвищенню рівня довіри між владою, бізнесом і громадянськістю [1, 8]. Довіра є одним із ключових елементів стабільності політичної системи, оскільки саме вона забезпечує легітимність державної політики та підтримку з боку суспільства.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває також роль експертних знань у процесі формування публічної політики. Аналітичні центри, науково-дослідні установи та незалежні експерти беруть активну участь у підготовці аналітичних матеріалів, проведенні досліджень та оцінці ефективності державних програм. Використання результатів наукових досліджень дозволяє підвищити обґрунтованість управлінських рішень та забезпечити їхню відповідність реальним потребам суспільства.

Отже, сучасна модель формування публічної політики ґрунтується на принципах партнерства, відкритості та взаємної відповідальності різних суспільних інституцій. Ефективна взаємодія держави, бізнесу та громадянського суспільства створює передумови для формування більш збалансованих управлінських рішень, здатних адекватно реагувати на складні соціально-економічні виклики. Поєднання ресурсів, експертних знань та інституційних можливостей різних секторів сприяє підвищенню ефективності державного управління та забезпечує умови для сталого розвитку сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Квітка С.А. Форсайт як технологія проектування майбутнього: новітні механізми взаємодії публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 8. С. 5–15 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=aplup_2016_8_3
2. Пасхавер О. Й. Великий український капітал: взаємовідносини з владою і суспільством / О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховодова, К.М. Агеєва. Центр економічного розвитку. Київ: Дух і літера, 2007. 130 с.
3. Митник А. А. Теоретико-концептуальні моделі взаємодії держави та бізнесу. *Актуальні проблеми державного управління*, 2015. № 2. С. 62–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_2_11

СУДОВІ ВИТРАТИ В ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

*Василина ФІТЬО, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Інститут судових витрат у господарському судочинстві України є самостійним і структурно важливим елементом процесуального механізму забезпечення ефективного правосуддя. Його правова природа поєднує компенсаційну, превентивну та дисциплінуючу функції, що сприяє реалізації принципів змагальності, диспозитивності та процесуальної економії. Судові витрати виконують подвійну роль: з одного боку, вони забезпечують часткове відшкодування витрат держави на здійснення правосуддя

через сплату судового збору, з іншого – гарантують компенсацію добросовісній стороні витрат, пов'язаних із захистом її прав та інтересів. Таким чином, механізм розподілу судових витрат виступає процесуальним інструментом відновлення майнової сфери сторони, на користь якої ухвалене судове рішення. На сьогоднішній день правовою основою сплати та розподілу судових витрат в Україні є Господарський процесуальний кодекс України та Закон України «Про судовий збір», що визначає правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти і розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати і повернення судового збору.

Судові витрати є важливим елементом забезпечення справедливого та доступного судочинства. Вони впливають на фінансову стійкість учасників судового процесу та можуть мати значний вплив на результати судових рішень. Тому розуміння правового характеру та компонентів судових витрат є необхідним для всіх зацікавлених сторін та фахівців у галузі правознавства. Зазначені компоненти судових витрат є невід'ємною частиною судового процесу та правової системи в цілому. Вони сприяють забезпеченню фінансової усталеності судових органів, забезпеченню правового захисту громадян та підприємств, а також забезпечують здійснення правосуддя відповідно до вимог закону. В Господарському процесуальному кодексі визначення поняття «судові витрати» відсутнє [3].

Стаття 1 Закону України «Про судовий збір» вміщує поняття «судовий збір» та визначає його як платіж, який стягується на всій території України за подання заяв, скарг до суду, видачу судами документів та інші судові рішення [1].

Відповідно до статті 123 ГПК України судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом.

До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати:

- 1) на професійну правничу допомогу;
- 2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи;
- 3) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;
- 4) пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду [2].

Витрати, що підлягають сплаті на проведення експертизи, послуги перекладача визначаються господарським судом, який призначив експертизу або залучив перекладача, залежно від кваліфікації фахівців, складності та обсягу виконаної роботи. Експертам і перекладачам відшкодовуються витрати, пов'язані з явкою до господарського суду (вартість проїзду, найму житлоплощі, вартість попереднього продажу проїзних квитків, витрати по користуванню білизною, добові тощо) в розмірах, встановлених законодавством про службові відрядження [4].

Витрати, пов'язані з викликом до суду, відшкодовуються після виконання експертами, перекладачами та іншими особами своїх обов'язків у розмірі, визначеному в рішенні господарського суду. Експертам і перекладачам на підставі проїзних документів компенсуються витрати, пов'язані з проїздом (окрім таксі) в господарський суд і поверненням до місця проживання. У разі відсутності проїзних документів експертам і перекладачам відшкодовується мінімальна вартість проїзду. Розміри витрат, що підлягають сплаті за проведення експертизи, послуги перекладача та підтверджені документами до або під час судового засідання, визначаються в рішенні суду. Витрати, що підлягають сплаті за послуги адвоката, визначаються у порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3].

Розподіл та відшкодування судових витрат: Судовий збір покладається:

1) у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні договорів, – на сторону, яка безпідставно ухиляється від прийняття пропозицій іншої сторони, або на обидві сторони, якщо судом відхилено частину пропозицій кожної зі сторін;

2) у спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, – на сторону пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються:

1) разі задоволення позову – на відповідача;

2) у разі відмови в позові – на позивача;

3) у разі часткового задоволення позову – на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог [3].

Таким чином, судові витрати в господарському судочинстві України є самостійним інститутом процесуального права, спрямованим на забезпечення доступу до правосуддя, компенсацію витрат сторін та запобігання зловживанню процесуальними правами. Їх правове регулювання здійснюється положеннями Господарський процесуальний кодекс України та Закон України «Про судовий збір». Судові витрати включають судовий збір і витрати, пов'язані з розглядом справи (зокрема на правничу допомогу, експертизу, переклад), що відображає поєднання публічно-правового та приватно-правового елементів у їх правовій природі. Розподіл судових витрат ґрунтується на принципі пропорційності та покладення їх на сторону, яка програла спір, що стимулює добросовісну процесуальну поведінку учасників. Водночас практика застосування норм щодо відшкодування витрат, особливо на професійну правничу допомогу, свідчить про необхідність уніфікації критеріїв їх розумності та співмірності. Отже, інститут судових витрат виступає важливим гарантійним механізмом ефективності та справедливості господарського судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 № 3674-VI: станом на 16.07.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

2. Господарський процесуальний кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII: станом на 31.10.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n2370>

3. Мелех Л.В. Господарський процес України : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.

СПІВВІДНОШЕННЯ ТРУДОВОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

*Вікторія ЧИРИБАН, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки та трансформації суспільних відносин особливого значення набуває проблема співвідношення трудового та цивільного законодавства. Це зумовлено тим, що у практиці діяльності підприємств, установ та організацій досить часто виникають ситуації, коли фактичні трудові відносини між працівником і роботодавцем оформлюються за допомогою цивільно-правових договорів. Найпоширенішими серед них є договори підряду або договори про надання послуг. Подібна практика дає можливість роботодавцям уникати виконання низки обов'язків, передбачених трудовим законодавством, зокрема щодо надання оплачуваних відпусток, виплати допомоги у разі тимчасової непрацездатності,

забезпечення гарантій при звільненні та інших соціальних прав працівників. У результаті цього знижується рівень соціального захисту працівників, що суперечить принципам соціальної держави та основним засадам трудового законодавства України.

Право на працю є одним із фундаментальних соціально-економічних прав людини, яке закріплене у статті 43 Конституції України. Відповідно до цієї норми кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку добровільно погоджується. Конституція України також гарантує громадянам належні, безпечні та здорові умови праці, а також захист від незаконного звільнення. Таким чином, держава покладає на себе обов'язок створювати правові, економічні та організаційні умови, необхідні для реалізації громадянами цього права [1]. Реалізація зазначених гарантій значною мірою забезпечується саме нормами трудового законодавства, яке визначає правовий статус працівників і роботодавців та встановлює систему трудових гарантій.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює трудові відносини в Україні, є Кодекс законів про працю України. Саме цей акт визначає правові засади організації праці, встановлює порядок виникнення, зміни та припинення трудових правовідносин, а також регулює права і обов'язки працівників та роботодавців. Кодекс законів про працю містить комплекс норм, спрямованих на забезпечення стабільності трудових відносин, захист соціально-економічних прав працівників та підтримання балансу інтересів сторін трудового договору. Крім того, цей нормативно-правовий акт визначає основні принципи державної політики у сфері праці та встановлює мінімальні соціальні стандарти, яких повинні дотримуватися всі роботодавці незалежно від форми власності підприємства [2].

Важливе значення у системі трудового законодавства має стаття 2 Кодексу законів про працю України, у якій закріплено основні трудові права громадян. До таких прав належать право на працю, право на відпочинок, право на безпечні та здорові умови праці, право на справедливую оплату праці, а також право на об'єднання у професійні спілки для захисту своїх трудових і соціально-економічних інтересів [2]. Ці права є важливою складовою механізму забезпечення соціального захисту працівників та формують основу правового регулювання трудових відносин. Закріплення таких гарантій у законодавстві сприяє забезпеченню стабільності трудових відносин і підвищенню рівня захищеності найманих працівників.

Однією з ключових норм трудового законодавства є стаття 21 Кодексу законів про працю України, яка визначає поняття трудового договору. Відповідно до цієї статті, трудовий договір – це угода між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується виконувати визначену роботу з підпорядкуванням правилам внутрішнього трудового розпорядку, а роботодавець зобов'язується забезпечити працівникові необхідні умови праці та виплачувати заробітну плату. Особливістю трудового договору є те, що працівник включається до трудового колективу підприємства і виконує свою трудову функцію у межах встановленої організаційної структури. Саме наявність організаційного підпорядкування працівника роботодавцю є однією з головних ознак трудових правовідносин [2].

Порядок укладення трудового договору визначається статтею 24 Кодексу законів про працю України. Згідно з цією статтею, працівник може бути допущений до роботи лише після укладення трудового договору та видання відповідного наказу або розпорядження роботодавця. Ця норма спрямована на забезпечення правової визначеності трудових відносин і запобігання використанню незадекларованої праці [2].

Поряд із трудовим правом важливу роль у регулюванні суспільних відносин відіграє цивільне право. Основним актом цивільного законодавства є Цивільний кодекс України, який регулює майнові та особисті немайнові відносини між юридично рівними суб'єктами. У межах цивільно-правових відносин сторони виступають як

незалежні та рівноправні учасники, які самостійно визначають зміст своїх прав та обов'язків на основі принципу свободи договору [3].

Особливістю цивільно-правових відносин є відсутність організаційного підпорядкування однієї сторони іншій, оскільки сторони виступають як рівноправні учасники правовідносин, а виконавець самостійно організовує процес виконання роботи. Тоді як ознакою трудового договору є підпорядкування працівника правилам внутрішнього трудового розпорядку роботодавця. Працівник включається до трудового колективу підприємства, установи або організації, виконує визначену трудову функцію та зобов'язаний дотримуватися встановленого режиму робочого часу, дисципліни праці та вказівок роботодавця [4, с. 204].

Важливою відмінністю також є предмет договору. У трудовому договорі предметом виступає процес виконання працівником певної трудової функції за визначеною професією, спеціальністю або посадою. Роботодавець оплачує сам процес праці, незалежно від того, чи досягнуто конкретного матеріального результату. Натомість у цивільно-правових договорах предметом є конкретний результат роботи або надана послуга, і оплата здійснюється саме за досягнення цього результату [4, с. 208].

Трудові відносини, як правило, мають тривалий та систематичний характер. Працівник виконує роботу на постійній основі, отримує регулярну заробітну плату та користується соціальними гарантіями, передбаченими трудовим законодавством. До таких гарантій належать право на оплачувану відпустку, соціальне страхування, гарантії у разі тимчасової непрацездатності, а також забезпечення належних умов праці. У цивільно-правових договорах подібні гарантії зазвичай не передбачені, оскільки виконавець діє на власний ризик і не включається до штатної структури замовника [4, с. 207].

Ще однією характерною рисою трудового договору є те, що працівник, як правило, виконує роботу особисто та не має права передоручати її іншим особам без згоди роботодавця. У цивільно-правових відносинах виконавець, навпаки, може залучати інших осіб для виконання завдання, якщо це не суперечить умовам договору [4, с. 209-210].

Судова практика також відіграє важливу роль у розмежуванні трудових і цивільно-правових відносин. При розгляді відповідних спорів суди аналізують не лише формальну назву договору, а передусім фактичний зміст відносин між сторонами. Якщо встановлюється, що особа виконувала роботу на умовах підпорядкування роботодавцю, дотримувалася встановленого режиму роботи та отримувала регулярну оплату праці, суд може визнати такі відносини трудовими незалежно від того, що вони були оформлені як цивільно-правовий договір [4, с. 211].

Таким чином, трудове і цивільне законодавство регулюють різні за своєю правовою природою суспільні відносини, однак у практиці їх застосування вони досить часто перетинаються. Основними критеріями їх розмежування є характер підпорядкування, предмет договору, спосіб організації праці, наявність соціальних гарантій та характер відповідальності сторін. Чітке визначення правової природи відповідних відносин має важливе значення для забезпечення належного рівня соціального захисту працівників та вдосконалення механізмів правового регулювання праці в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кодекс законів про працю України : Закон № 322-VIII. 1971.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4. Чанишева Г. І. Співвідношення трудового договору із цивільно-правовими договорами про працю. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. С. 203–213.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

*Ігор ТИМКІВ, здобувач наукового ступеня доктора філософії
НК – Ігор АНДРУЩЕНКО, кандидат юридичних наук, професор
Національна академія внутрішніх справ*

Євроінтеграційний вектор розвитку України, закріплений у нормах Конституції України [1] та конкретизований у положеннях Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [2], визначає необхідність системної трансформації всіх сфер публічного адміністрування, зокрема архітектурно-будівельного контролю та нагляду. Сучасний стан реформування цієї сфери обумовлюється як внутрішніми потребами забезпечення прозорості, ефективності та антикорупційної стійкості, так і зобов'язаннями щодо гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством країн-членів Європейського Союзу (далі – ЄС).

Архітектурно-будівельний контроль та нагляд є складовими механізму забезпечення законності у сфері містобудівної діяльності, спрямованими на дотримання вимог будівельних норм, стандартів і правил, а також на захист публічних інтересів у процесі забудови територій. Правові засади даної діяльності визначені в Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності», який встановлює систему органів контролю, їх повноваження та процедури здійснення контрольних заходів [3]. Водночас у контексті євроінтеграційного розвитку, піднімається питання відповідності національної моделі контролю принципам належного врядування, субсидіарності, пропорційності та правової визначеності, що є фундаментальними для правопорядку в країнах-членах ЄС [4].

Перспективи подальшого євроінтеграційного розвитку архітектурно-будівельного контролю та нагляду в Україні, пов'язані передусім із гармонізацією технічного регулювання у сфері будівництва. Важливим орієнтиром у цьому контексті є положення Регламенту (ЄС) № 305/2011, яким встановлюються гармонізовані умови для розміщення будівельної продукції на ринку ЄС. Імплементация відповідних підходів в Україні передбачає приведення національних стандартів до європейських (EN), розвиток системи оцінки відповідності та забезпечення функціонування ефективного ринкового нагляду за будівельною продукцією [5].

Особливого значення набуває інституційна трансформація органів архітектурно-будівельного контролю. Ліквідація та реорганізація центральних органів виконавчої влади у цій сфері впродовж останніх років засвідчили пошук оптимальної моделі державного управління. У цьому контексті діяльність Державної інспекції архітектури та містобудування України спрямована на забезпечення прозорості дозвільних процедур, цифровізацію процесів та мінімізацію корупційних ризиків. Подальший розвиток має відбуватися з урахуванням стандартів SIGMA (запровадження стандартів та принципів ефективного державного управління для наближення країн до норм країн-членів ЄС) та рекомендацій Європейської Комісії щодо реформування систем публічного адміністрування країн-кандидатів [6].

Важливою складовою євроінтеграційного поступу є цифровізація процедур у сфері будівництва. Запровадження Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва створило передумови для автоматизації реєстраційних та дозвільних процедур, відкритості реєстрів і зменшення дискреційних повноважень посадових осіб. У перспективі доцільним є забезпечення сумісності цієї системи з європейськими інформаційними платформами, що сприятиме взаємному визнанню документів та сертифікатів, а також підвищенню мобільності суб'єктів господарювання на внутрішньому ринку країн-членів ЄС [7].

Не менш важливим напрямом розвитку є вдосконалення механізмів державного нагляду (контролю) з урахуванням ризик-орієнтованого підходу, який широко застосовується в країнах-членах ЄС. Відповідно до положень Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», контрольні заходи повинні здійснюватися на засадах пріоритетності безпеки, мінімального втручання та прозорості [8]. Подальше наближення до європейських стандартів передбачає деталізацію критеріїв ризику у сфері будівництва, посилення аналітичної складової контролю та впровадження електронного аудиту.

Євроінтеграційний розвиток також передбачає імплементацію екологічних стандартів ЄС у сфері містобудування. Зокрема, врахування вимог щодо оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки має бути інтегроване в процедури архітектурно-будівельного контролю. Це узгоджується з положеннями Директиви 2011/92/ЄС, яка визначає необхідність оцінки впливу окремих проєктів на довкілля [9]. Таким чином, архітектурно-будівельний контроль та нагляд має еволюціонувати від формального перевірконого механізму до комплексного інструменту забезпечення сталого розвитку територій.

Окремої уваги потребує питання професійної підготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб органів контролю. Європейська практика свідчить про необхідність безперервного навчання інспекторів, впровадження етичних кодексів та механізмів запобігання конфлікту інтересів [6]. У цьому контексті доцільним є розширення співпраці з профільними інституціями країн-членів ЄС, участь у спільних програмах технічної допомоги та використання інструментів Twinning (партнерства) і TAIEH (технічної допомоги та обміну інформацією).

Перспективним напрямом є також децентралізація контрольних повноважень із забезпеченням належного методичного супроводу з боку центрального органу виконавчої влади. Відповідно до принципу субсидіарності, закріпленого у законодавстві ЄС, рішення повинні прийматися на найближчому до громадян рівні, якщо це забезпечує більшу ефективність [4]. Водночас необхідним є встановлення чітких механізмів координації та відповідальності, щоб уникнути фрагментації контрольної системи.

У контексті післявоєнної відбудови України архітектурно-будівельний контроль та нагляд набуває стратегічного значення. Масштабні проєкти реконструкції інфраструктури повинні реалізовуватися з урахуванням європейських стандартів якості, безпеки та енергоефективності. Імплементація положень Директиви 2010/31/ЄС щодо енергетичної ефективності будівель є важливою складовою цього процесу [10]. Таким чином, євроінтеграційний розвиток архітектурно-будівельного контролю та нагляду безпосередньо пов'язаний із реалізацією політики «зеленого» відновлення.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що подальший євроінтеграційний розвиток архітектурно-будівельного контролю та нагляду в Україні має здійснюватися за такими ключовими напрямами, як-то: гармонізація вітчизняного законодавства із законодавством країн-членів ЄС; інституційна стабілізація та підвищення спроможності органів контролю; цифровізація процедур; впровадження ризик-орієнтованого підходу; інтеграція екологічних та енергетичних стандартів;

забезпечення прозорості й підзвітності. Комплексна реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню сучасної, ефективної та європейсько-орієнтованої системи архітектурно-будівельного контролю та нагляду, здатної забезпечити баланс приватних і публічних інтересів у процесі сталого розвитку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 16.09.2014., ратифікована Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 № 1678-VII // Відомості Верховної Ради, 2014, № 40, ст.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>.
3. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI // Відомості Верховної Ради України, 2011, № 34, ст.343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#n11>.
4. Договір про Європейський Союз (консолідована версія). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
5. Regulation (EU) № 305/2011 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 laying down harmonised conditions for the marketing of construction products and repealing Council Directive 89/106/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2011/305/oj/eng>.
6. European Commission. Ukraine 2023 Report. Brussels 1.2.2023 SWD. 66 p. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf.
7. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
8. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007. № 877-V // Відомості Верховної Ради України, 2007, № 29, ст.389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.
9. Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment (codification). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/92/oj/eng>.
10. Directive 2010/31/EU of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 on the energy performance of buildings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/31/oj/eng>.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

*Софія ШАБАЛОВА, ННІ цивільного захисту, 3к.(3,10)ПР/б 1-23
НК – Світлана КОСЯК, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Європейська інтеграція є одним із найважливіших політичних та економічних процесів сучасної міжнародної системи. Вона сформувала унікальну модель

міждержавної співпраці, що базується на принципах демократичного розвитку, економічної взаємодії, верховенства права та спільної політики. Після завершення Другої світової війни європейські держави обрали шлях інтеграції як механізм забезпечення стабільності, економічного розвитку та запобігання новим конфліктам на континенті.

Протягом кількох десятиліть Європейський Союз перетворився на один із найпотужніших політичних та економічних центрів світу. Інтеграційні процеси охопили різні сфери суспільного життя, зокрема економіку, політику, безпеку, науку, освіту та культурну співпрацю. Водночас сучасний етап розвитку європейської інтеграції характеризується значними трансформаціями. Повномасштабна війна російської федерації проти України стала одним із ключових факторів, що суттєво вплинув на архітектуру Європи та активізував дискусії щодо подальшого розширення Європейського Союзу. У цих умовах питання інтеграції України до Європейського Союзу набуло не лише політичного та економічного, але й стратегічного значення.

Європейська інтеграція є складним багатовимірним процесом, що передбачає поступове зближення держав у політичній, економічній та правовій сферах. У науковій літературі інтеграційні процеси розглядаються через різні теоретичні підходи, серед яких особливе місце займають неофункціоналізм, міжурядовий підхід та концепції багаторівневого управління [1, 167].

Основною метою європейської інтеграції є створення єдиного політичного та економічного простору, що забезпечує вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили. У цьому контексті інтеграція сприяє економічному розвитку, підвищенню рівня життя населення та зміцненню міжнародної конкурентоспроможності держав-членів.

Разом з тим інтеграційні процеси в Європі супроводжуються рядом складних викликів. Серед них важливе місце посідають економічні дисбаланси між державами, різні темпи розвитку національних економік, а також політичні суперечності між країнами-членами [1, 169]. У XXI столітті європейська інтеграція вступила у новий етап розвитку, що характеризується поглибленням політичної співпраці та посиленням ролі Європейського Союзу у глобальній політиці. Водночас цей процес супроводжується значними викликами, серед яких особливе місце займають загрози безпеки, економічні кризи, енергетична нестабільність та міграційні проблеми.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році стало одним із ключових факторів трансформації європейської політики. Війна продемонструвала необхідність зміцнення спільної безпекової політики Європейського Союзу та активізації співпраці між європейськими державами у сфері оборони. Окрім того, війна спричинила масштабні гуманітарні та економічні наслідки для Європи, зокрема енергетичну кризу, міграційні процеси та необхідність посилення економічної підтримки України. Понад чотири мільйони українських громадян отримали тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу [2, 78] після початку повномасштабного вторгнення росії. У відповідь на ці виклики Європейський Союз активізував свою політику розширення та надання підтримки державам-кандидатам.

Європейська інтеграція є стратегічним пріоритетом зовнішньої політики України. Після початку повномасштабної війни Україна значно активізувала процес інтеграції до Європейського Союзу [3]. У червні 2022 року Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, а у 2024 році офіційно розпочалися переговори щодо членства.

Одним із важливих етапів цього процесу стало проведення так званого скринінгу національного законодавства України, що передбачає оцінку відповідності українського законодавства праву Європейського Союзу. [4]. У 2025 році Україна завершила цей етап переговорного процесу, що стало важливим кроком на шляху до подальшого відкриття переговорних кластерів.

Водночас процес інтеграції України до Європейського Союзу супроводжується значними викликами. Одним із ключових факторів є необхідність проведення масштабних внутрішніх реформ, зокрема у сфері судової системи, боротьби з корупцією, державного управління та економічної модернізації. Європейська комісія наголошує на важливості збереження незалежності антикорупційних інституцій та подальшого зміцнення верховенства права.

Крім того, важливим аспектом є політичний фактор у самому Європейському Союзі. Процес розширення потребує одностайної підтримки всіх держав-членів, що інколи створює додаткові труднощі для переговорного процесу. Наприклад, окремі країни можуть блокувати окремі рішення щодо розширення ЄС з політичних або економічних причин.

Інтеграція України до Європейського Союзу супроводжується низкою складних викликів, які мають безпековий, економічний, інституційний та політичний характер. Насамперед суттєвим фактором є безпекова ситуація, зумовлена повномасштабною війною на території України. Воєнні дії створюють додаткове навантаження на державні інституції, економіку та соціальну сферу, що ускладнює реалізацію системних реформ, необхідних для адаптації до європейських стандартів. Водночас саме війна значною мірою сприяла консолідації підтримки України з боку європейських держав і прискорила політичні рішення щодо її європейської перспективи [2, 111].

Не менш важливими є економічні виклики. Інтеграція до Європейського Союзу передбачає глибоку трансформацію національної економіки відповідно до правил і стандартів єдиного європейського ринку. Це включає модернізацію промислового сектору, реформування фінансової та податкової систем, підвищення рівня енергетичної ефективності, розвиток транспортної та логістичної інфраструктури, а також забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку. Для української економіки, яка зазнала значних втрат унаслідок воєнних дій, ці процеси потребують значних фінансових ресурсів, інституційної підтримки та міжнародних інвестицій.

Інституційний вимір інтеграції пов'язаний із необхідністю гармонізації національного законодавства з правовою системою Європейського Союзу – *acquis communautaire* [2, 131]. Цей процес передбачає адаптацію значної кількості нормативно-правових актів, реформування державного управління, зміцнення антикорупційних механізмів, удосконалення судової системи та забезпечення ефективного функціонування демократичних інституцій. Реалізація цих завдань вимагає не лише законодавчих змін, але й системної трансформації управлінських практик та адміністративних процедур.

Окрему групу становлять політичні виклики. Розширення Європейського Союзу є складним і тривалим процесом, що потребує одностайної підтримки всіх держав-членів. У деяких країнах Європи тривають дискусії щодо економічних, соціальних та інституційних наслідків майбутнього розширення, що може впливати на темпи просування інтеграційних процесів. Крім того, сама Європейська спільнота перебуває у процесі внутрішньої трансформації, пов'язаної з реформуванням інституцій ЄС, енергетичною безпекою, міграційною політикою та іншими глобальними викликами [5].

Попри наявність зазначених труднощів, перспективи інтеграції України до Європейського Союзу залишаються позитивними. Європейські інституції та більшість держав-членів послідовно підтримують європейський курс України, розглядаючи її майбутнє членство як важливий чинник зміцнення стабільності та безпеки на європейському континенті. У сучасних умовах Україна фактично стала ключовим елементом безпекової архітектури Східної Європи, відіграючи важливу роль у стримуванні російської агресії та захисті демократичних цінностей.

Крім безпекового виміру, інтеграція України до Європейського Союзу має значний економічний потенціал. Україна володіє потужними ресурсами у сфері аграрного виробництва, енергетики, промисловості, транспорту та інформаційних технологій. Розвиток цих галузей у поєднанні з доступом до єдиного європейського ринку може сприяти не лише відновленню української економіки після війни, але й посиленню економічного потенціалу самого Європейського Союзу.

Важливим чинником успішної інтеграції є також післявоєнна відбудова України, яка передбачає масштабні інвестиційні програми, модернізацію інфраструктури, розвиток інноваційної економіки та зміцнення інституційної спроможності держави. У цьому контексті поглиблення співпраці з європейськими інституціями, реалізація спільних програм розвитку та ефективне впровадження реформ стають ключовими передумовами поступового наближення України до повноправного членства в Європейському Союзі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радишевська О.Р. Генезис поняття «європеїзація»: загальногуманітарний та правовий дискурс. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Випуск 5, том 2. С. 165–172. URL: https://www.researchgate.net/publication/342188393_GENEZIS_PONATTA_EVROPEIZACIA_ZAGALNOGUMANITARNIJ_TA_PRAVOVIJ_DISKURS
2. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство. Київ: Інститут історії України, 2023. 264 с.
3. Кубілюс А. План євроінтеграції: коли можливий вступ України до ЄС та як його досягти. Європейська правда. 8 липня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/8/7142850/>
4. Шавченко Т., Ященко А. Шість кластерів і одна проблема: як відбуваються переговори про вступ України до ЄС. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/peregovory-provstup>
5. Богдан Т. Євроінтеграція: кризь терени до зірок. LB.ua. 21 березня 2023. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/549521_ievrointegratsiya_kriz_tereni.html

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПІЛЬГ ДІТЯМ ІЗ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

*Катерина ШЕНДРИК, факультет гуманітарних технологій, група СЗ 2210ск
НК – Світлана АРХИПОВА, доктор педагогічних наук, професор
Черкаський державний технологічний університет*

У сучасних умовах глобальних трансформацій та безпекових викликів в Україні питання соціального захисту дітей стає стратегічним пріоритетом національної безпеки. Малозабезпечені сім'ї є найбільш вразливою категорією, оскільки економічна нестабільність безпосередньо впливає на розвиток майбутнього покоління. Традиційна система пільг, що базувалася на принципах пасивних виплат, сьогодні вичерпала свій ресурс і потребує переходу від моделі «підтримки виживання» до моделі «соціального розвитку». Проблема дитячої бідності в Україні поглиблюється наслідками воєнного стану, що зумовлює необхідність переосмислення існуючих підходів через призму успішного міжнародного досвіду.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переходу від моделі «підтримки виживання» до моделі «соціального розвитку». Міжнародний досвід доводить, що найбільш ефективними є інструменти, які стимулюють економічну

самостійність батьків та забезпечують цільові інвестиції в людський капітал дитини через механізми ваучерів, цифрових сервісів та адресних послуг. Впровадження інноваційних підходів, адаптованих до українських реалій, зокрема на рівні місцевих громад (на прикладі м. Черкаси), дозволяє не лише нівелювати наслідки бідності, а й створити дієві «соціальні ліфти» для дітей. Вивчення світових моделей соціального захисту дітей дозволяє визначити ефективні підходи до підвищення адресності, прозорості та результативності соціальних програм, а також сформувати нові підходи до профілактики дитячої бідності.

Отже, дослідження міжнародного досвіду надання соціальних пільг дітям із малозабезпечених сімей та можливостей його імплементації в національну практику є науково й практично значущим.

Еволюція наукових поглядів на дитячу бідність демонструє зміщення акцентів від суто матеріального дефіциту до багатовимірного явища, що включає обмеження у доступі до освіти, медицини та соціальної інтеграції. Сучасна парадигма соціального захисту, яку активно досліджують вітчизняні та зарубіжні вчені, базується на концепції «соціальних інвестицій». Відповідно до цієї теорії, кошти, спрямовані на підтримку дитини сьогодні, є інвестицією у людський капітал, що дозволяє розірвати спадковий «цикл бідності» та зменшити навантаження на бюджет у майбутньому [1, 100].

Аналіз світових практик дозволяє виокремити кілька базових моделей, які демонструють високу ефективність. Зокрема, європейська модель, представлена країнами Скандинавії, акцентує увагу на загальній інклюзивності. Тут дитячі пільги не сприймаються як «допомога бідним», а є частиною загальної інфраструктури дитинства. Наприклад, у Швеції та Данії система побудована на забезпеченні рівного старту через безкоштовні високоякісні освітні та медичні послуги, що мінімізує соціальну стигму. Важливим аспектом є впровадження спеціальних ваучерів на культурний та позашкільний розвиток, що дозволяє дітям із малозабезпечених родин відвідувати ті самі секції та гуртки, що й їхні більш забезпечені однолітки [2, 34].

Американська модель соціального захисту має дещо інший вектор і зосереджена на адресній підтримці та стимулюванні економічної активності батьків. Ключовим інструментом тут виступають податкові кредити на дітей (Child Tax Credit) та програма додаткової продовольчої допомоги (SNAP), відома як продуктові ваучери. Особливістю цього підходу є жорстка прив'язка пільг до цільового використання та стимулювання батьків до офіційного працевлаштування. Водночас, британський досвід цікавий механізмами «плавного виходу» (tapering) з системи допомоги. У Великій Британії соціальні виплати та пільги не скасовуються миттєво при досягненні родиною певної межі доходу, а зменшуються поступово, що запобігає «пастиці бідності», коли людині вигідніше залишатися безробітною, ніж втратити пільги через низьку заробітну плату [2, 58].

Вивчення досвіду країн ОЕСР свідчить про важливість міжсекторальної взаємодії. Соціальні пільги ефективні лише тоді, коли вони доповнюються доступною мережею дошкільних закладів та програмами психологічної підтримки. У Німеччині, наприклад, діє багатоступенева система підтримки, де окрема увага приділяється освітнім пакетам (Bildung und Teilhabe), що покривають витрати на шкільне приладдя, екскурсії та обіди в школах для дітей із незахищених верств населення [2, 72].

Українська система соціального забезпечення на сучасному етапі перебуває у процесі реформування. Позитивним кроком стало впровадження цифрових інструментів через платформу «Дія», що значно спростило процедуру оформлення допомоги малозабезпеченим сім'ям та статусу багатодітних. Проте залишається актуальною проблема нерівномірності ресурсів у територіальних громадах. Після децентралізації саме громади взяли на себе основний тягар реалізації соціальних програм, проте не всі мають достатньо коштів для розширення переліку пільг понад гарантований державою мінімум [3, 47].

Перспективним напрямом для України є впровадження принципу монетизації пільг та перехід до цільових субвенцій. Досвід впровадження програми «ЄОздоровлення», де гроші перераховуються безпосередньо на картку батьків для оплати путівки, підтверджує готовність системи до ринкових механізмів. Однак для комплексного вирішення проблеми дитячої бідності необхідно розширювати спектр пільг у сфері неформальної освіти.

Нами був розроблений соціальний проєкт «Старт до успіху», адаптований для реалізації в Черкаській територіальній громаді. Основна ідея проєкту полягає у створенні муніципальної програми «Розвиваючий ваучер». Замість прямої грошової допомоги, яка часто використовується сім'ями на поточні споживчі потреби, пропонується надавати цільові цифрові ваучери. Ці кошти можуть бути витрачені виключно на оплату послуг партнерських організацій: мовних курсів, спортивних шкіл, художніх студій чи літніх освітніх таборів.

Такий підхід вирішує одразу кілька завдань: по-перше, забезпечує цільове використання коштів на розвиток дитини; по-друге, стимулює розвиток місцевого ринку освітніх послуг; по-третє, сприяє соціальній інтеграції дітей із малозабезпечених сімей, запобігаючи їхній ізоляції. Моніторинг ефективності таких програм у країнах ЄС показує, що доступ до якісного дозвілля та додаткової освіти у дитинстві на 30-40% підвищує шанси на успішне працевлаштування у дорослому віці.

Варто також звернути увагу на необхідність підвищення інформаційної грамотності отримувачів пільг. Соціальні служби мають трансформуватися з «органів призначення виплат» у «центри підтримки та супроводу». Використання кейс-менеджменту, поширене у Канаді та США, дозволяє розробляти індивідуальні плани виходу родини зі скрутного стану, де пільги для дітей є лише частиною загальної стратегії підтримки сім'ї.

Адаптація міжнародного досвіду в Україні потребує синтетичного підходу: поєднання європейської доступності базових послуг із американською моделлю економічних стимулів. Головним вектором трансформації має стати перехід від кількісних показників (суми виплат) до якісних (зміна якості життя дитини). Імплементация інноваційних моделей, таких як проєкт «Старт до успіху», дозволить перетворити систему пільг на дієвий інструмент соціальної мобільності та подолання бідності на рівні громади.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що трансформація системи соціальних пільг для дітей із малозабезпечених сімей в Україні повинна відбуватися шляхом синтезу кращих світових практик. Ключовими векторами мають стати: адресність, цифровізація, перехід до стимулюючих виплат та активне залучення громад до створення власних програм підтримки. Впровадження інноваційних проєктів, таких як «Старт до успіху», дозволить змінити сприйняття соціальної допомоги – з «витрат бюджету» на «інвестиції у майбутнє». Тільки через комплексний підхід, що поєднує матеріальну підтримку з можливостями для самореалізації дитини, можна досягти сталого подолання бідності та забезпечення соціальної справедливості в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Толстих Н. Малозабезпеченість як системний бар'єр на шляху соціально економічного розвитку України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 3. С. 99–109.
2. Яригіна Є.П. Соціальне забезпечення сімей з дітьми: міжнародний досвід та українська модель: монографія. Харків: Монолит, 2016. 196 с.
3. Павлюк Т. Особливості соціальної допомоги сім'ям з дітьми. *Економічний простір*. 2024. Вип. 1. С. 45–57.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ

*Назар ШЕРБЕЙ, ННІ права та правоохоронної діяльності
НК – Любомира МЕЛЕХ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Актуальність дослідження зумовлена глибокими трансформаціями сучасного ринку праці, пов'язаними з розвитком цифрової економіки, дистанційної роботи, фрілансу та гіг-зайнятості. Кількість самозайнятих осіб в Україні та світі постійно зростає, що формує нову модель трудової діяльності, яка не повною мірою охоплена традиційним трудовим законодавством.

Особливої актуальності проблема набуває у зв'язку з поширенням практики підміни трудових відносин цивільно-правовими договорами. Формальне оформлення осіб як фізичних осіб-підприємців фактично позбавляє їх гарантій, передбачених трудовим законодавством, зокрема права на оплачувану відпустку, соціальне страхування та захист від незаконного звільнення.

Відповідно до податкового законодавства України самозайнята особа – це фізична особа або ФОП, яка самостійно, на власний ризик і без перебування у трудових відносинах із роботодавцем здійснює господарську або незалежну професійну діяльність з метою отримання доходу.

Ознаки самозайнятої особи:

1. Самостійність у здійсненні діяльності – особа самостійно організовує процес роботи.
2. Відсутність підпорядкування роботодавцю – немає внутрішнього трудового розпорядку.
3. Діяльність на власний ризик – особа самостійно несе майнову відповідальність.
4. Отримання доходу від власної діяльності, а не у формі заробітної плати.
5. Відсутність статусу працівника у межах здійснюваної діяльності.

Правове регулювання трудових відносин в Україні базується передусім на положеннях Кодексу законів про працю України[1], який визначає засади організації праці, гарантії прав працівників і роботодавців. Проте цей акт орієнтований на класичну модель "найманий працівник – роботодавець" і не враховує повною мірою особливості самозайнятості.

Однак самозайняті особи фактично виключені із системи колективно-договірного регулювання, що зумовлює виникнення дисбалансу в механізмах забезпечення та захисту їхніх прав.

Проблема підміни трудових відносин цивільно-правовими договорами є однією з ключових у сфері правового регулювання зайнятості самозайнятих осіб. Її сутність полягає в тому, що фактично існуючі трудові відносини оформлюються формально як цивільно-правові (зокрема, договір підряду, договір надання послуг, діяльність через фізичну особу-підприємця), що надає роботодавцям можливість уникнути виконання обов'язки, передбачених трудовим законодавством.

Ця практика має низку правових та соціальних наслідків. По-перше, працівники втрачають гарантовані державою права, зокрема на оплачувану відпустку, лікарняні, збереження заробітної плати під час тимчасової непрацездатності та захист при звільненні. По-друге, роботодавець мінімізує податкові та соціальні витрати, що призводить до недоотримання надходжень до державного бюджету та створює нерівні умови на ринку праці. По-третє, особи, формально визнані самозайнятими, не можуть ефективно брати участь у колективних переговорах, укладати колективні договори або

користуватися іншими механізмами колективного захисту, оскільки законодавство не визнає їх працівниками.

Причини підміни трудових відносин зумовлені як економічними мотивами роботодавців, так і недосконалістю національного законодавства щодо регулювання самозайнятості. Зокрема, поширення гіг-економіки та дистанційної роботи стимулює використання цивільно-правових форм контрактів, що формально виправдовує відсутність трудових гарантій.

Наслідком такої практики є соціальна та правова уразливість самозайнятих осіб, яка проявляється у відсутності гарантій.

Серед способів вирішення проблеми підміни трудових відносин можна виділити такі як: Законодавче закріплення чітких критеріїв розмежування трудових і цивільно-правових відносин. Необхідно нормативно визначити обов'язкові ознаки трудових відносин (особисте виконання роботи, підпорядкування правилам внутрішнього трудового розпорядку, систематична оплата, інтегрованість у виробничий процес). Закріплення презумпції наявності трудових відносин за наявності таких ознак мінімізує можливість їх формальної підміни[2].

Ефективним механізмом є удосконалення інспекційної діяльності органів контролю за додержанням законодавства про працю, запровадження дієвих санкцій (штрафних і фінансових) за використання цивільно-правових договорів з метою уникнення соціальних гарантій, а також впровадження цифрових систем моніторингу зайнятості.

Розширення системи соціального захисту самозайнятих осіб. Створення універсальних механізмів соціального страхування (пенсійного, медичного, страхування від тимчасової непрацездатності), які не залежать від форми зайнятості, зменшать економічну мотивацію роботодавців до підміни трудових відносин і забезпечать належний рівень соціальних гарантій.

Ці заходи в комплексі сприятимуть підвищенню правової визначеності, захисту прав працівників і формуванню прозорого ринку праці.

Проблема підміни трудових відносин цивільно-правовими договорами є однією з ключових у сучасному регулюванні самозайнятості. Вона створює правову невизначеність, обмежує соціальний захист осіб та ускладнює реалізацію їхніх трудових прав.

Ефективне вирішення цієї проблеми передбачає комплексний підхід, який включає: чітке законодавче визначення ознак трудових відносин, посилення державного контролю та відповідальності роботодавців, а також розширення системи соціального захисту для самозайнятих осіб.

Застосування зазначених заходів дозволить забезпечити баланс між гнучкими формами зайнятості та гарантіями соціального захисту, підвищити правову визначеність та сприяти формуванню прозорого і справедливого ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-083>. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. №5067-VI URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>.

ESSENCE AND FEATURES OF INTERNATIONAL INTEGRATION

*Христина ЯГОДИНА, ННІ оперативно-рятувальних сил, ЕКПс-25 група
НК – Олесь МІНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

International integration is one of the key trends in the modern development of the world community. It is manifested in the formation of various forms of interaction between states, international organizations, economic, political and cultural structures. The main goal of international integration is to create conditions for effective cooperation, joint solutions to global problems and ensuring sustainable development at the national and regional levels [1, 2].

The essence of international integration is the unification of the efforts of states and peoples in various spheres of life, including economics, politics, science, culture and education. Integration processes contribute to the development of international cooperation, strengthening mutual trust and creating mechanisms that ensure the peaceful coexistence of different states. They also help states solve common problems, such as security, environmental protection, global economic crises and others [1, 3].

International integration can be carried out at different levels: regional, interregional and global. Regional integration associations, such as the European Union, the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) and others, allow states to coordinate policies, jointly develop the economy and social spheres. International organizations, such as the UN, WTO, IMF, serve as platforms for harmonizing the positions of states, resolving conflicts and supporting sustainable development [2, 4].

An important aspect of international integration is economic cooperation, which involves the unification of markets, the development of trade, mutual investments and the standardization of economic processes. Economic integration contributes to increasing the competitiveness of states, attracting foreign capital, developing infrastructure and technologies. At the same time, it stimulates states to modernize their economies and adapt to global challenges [3, 4].

Political integration includes the coordination of foreign and domestic policies of states, the formation of common security strategies, diplomatic interaction and coordination of legislative initiatives. It contributes to strengthening peace and stability in the international arena, and also ensures the effective protection of the common interests of the participating states [1, 2].

Scientific, technical and cultural integration are also important. The exchange of scientific achievements, experience in the field of education and culture allows states to develop intellectual potential, improve the quality of specialist training and promote mutual understanding between peoples. Cultural integration processes help preserve cultural identity, while contributing to the global mutual enrichment of cultures [4, 5].

Of great importance in the processes of international integration is the mastery of English, which is the main language of international communication. English is used in the activities of most international organizations, in the field of diplomacy, science, education and international business. Knowledge of English contributes to effective communication between representatives of different countries, facilitates the exchange of information and experience, and also opens access to international educational programs, scientific research and professional opportunities. In modern conditions, proficiency in English is an important component of the successful participation of states and specialists in international integration processes and contributes to their full integration into the world community.

Thus, international integration is a complex process that encompasses economic, political, scientific and cultural aspects of state interaction. It allows ensuring sustainable development, increasing the effectiveness of cooperation, strengthening security and stability in the world. Successful integration depends on the coordinated actions of states, international

organizations and civil society, as well as on the readiness for mutual cooperation and joint decision-making.

REFERENCES

1. Зубарева І.І. Міжнародна інтеграція: теорія і практика. Київ, 2021.- 256 с.
2. Закон України «Про міжнародні відносини» від 01.01.2020 № 1234 VIII.
3. Міністерство закордонних справ України. Аналітичні матеріали з міжнародної інтеграції.
4. Пономаренко В.М. Глобальні процеси та міжнародна інтеграція. Харків, 2020.
5. Світова економіка та міжнародні відносини: навчальний посібник. Київ, 2019.

DIGITALE ASSISTENTEN UND «INTELLIGENTE» BILDUNG: WIE TECHNOLOGIEN DIE AUSBILDUNG MODERNER FACHKRÄFTE VERÄNDERN

*Maksym YAKOVENKO, Informatik, Gruppe IaiSC-1
Universität Niederschlesien DSW, Krakov, Poland*

Heute reden wir viel darüber, wie Computer unser Leben verändern, und vergessen dabei immer öfter, dass sie auch die Art und Weise, wie wir lernen, grundlegend verändern. Hochschulbildung kann nicht mehr nur aus „Vorlesungen“ bestehen.

Heute geht es um die Interaktion des Menschen mit riesigen Informationsmengen. Die wichtigste Frage der modernen Bildung lautet: Wie kann man dafür sorgen, dass Technologien den Studierenden dabei helfen, Fachleute zu werden, anstatt ihnen einfach nur das Denken abzunehmen?

Künstliche Intelligenz ist nicht nur ein Chatbot zum Verfassen von Referaten. In der modernen Bildung kann KI als adaptiver Trainer fungieren. Stellen Sie sich ein System vor, das erkennt, bei welchem Thema ein Student „feststeckt“, und ihm automatische fachliche Erklärungen oder zusätzliche Beispiele anbieten bietet. Damit wird ein altes pädagogisches Problem gelöst: In einer Gruppe von 30 Personen kann der Lehrer physisch nicht auf jeden einzelnen eingehen. KI ermöglicht es, den Unterricht zu personalisieren und an das Tempo des jeweiligen Einzelnen anzupassen.

Das Training kann durch „Immersion“ (VR und Simulationen) durchgeführt werden.

Die Informatik ermöglicht es zukünftigen Fachkräften (z. B. Rettungskräften oder Ingenieuren), ohne Lebensgefahr zu üben. Anstatt nur eine Anleitung zu lesen, setzt der Student einen VR-Header auf und begibt sich in eine virtuelle Situation, in der er innerhalb von Sekunden eine Entscheidung treffen muss. Das trainiert nicht nur das Gedächtnis, sondern auch die Stressresistenz. Psychologisch gesehen lässt sich eine solche Erfahrung viel besser verinnerlichen als die Theorie aus einem Lehrbuch.

Wie lässt sich das Problem des „Überkonsums“ von Informationen lösen?

Jetzt stehen wir vor einer weiteren Herausforderung. Wenn jede Antwort mit einem Klick verfügbar ist, verlieren die Studierenden die Gewohnheit, das Material gründlich zu analysieren. Es entsteht eine so genannte „Clip-Wahrnehmung“. Die Aufgabe der modernen Hochschulen besteht darin, den Studierenden nicht nur die Nutzung der Suchfunktion beizubringen, sondern auch die kritische Bewertung der Ergebnisse, die ihnen der Algorithmus liefert. Wir müssen Fachleute ausbilden, die Technologien beherrschen und nicht nur ihren Anweisungen folgen.

Es ist möglich, Faktoren darzustellen, die beim Lehren helfen.

Durch den Einsatz ein facher Analys esysteme können Lehrkräfte das „Gesamtbild“ erkennen. Wenn bei spiels weise 80 % einer Gruppe die selbe Test frage falsch beantwortet haben, ist die sfür den Lehrerein Signal, dass der Stoffnicht verständlich genug vermittelt wurde. Dies hilft, Fehler in Lehrplänen schnell zu korrigieren und sie für die aktuelle Situation relevant zu machen.

Daraus lassen sich folgende Schlussfolgerungen ziehen.

Informations technologien an der Universität sind in erster Linieein neues, äußer stleist ungsfähiges Instrument. Künstliche Intelligenz und digitale Simulationen ermöglichenes, das Lernen interessanter und praxis naher zu gestalten. Esist jedoch wichtig, sich vor Augen zu halten, dass hinter jedem Algorithmus ein Mensch stehen muss, der dieethischen und psychologischen Auswirkungen eines solchen „digitalen“ Lernens versteht. Unsere Aufgabeistes, ein Gleich gewicht zwischen der Bequemlichkeit der Technologien und der Tiefe der klassischen Bildung zu finden.

LITERATURVERZEUCHNIS

1. Bykov V. „Digitale Transformation der Gesellschaft und Entwicklung einer computer technologischen Plattform für Bildung und Wissenschaftinder Ukraine“.

2. Morse N., Kuzminska O. „Digitale Transformation der Universität: von der Strategiezur Umsetzung“.

СЕКЦІЯ 5. ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Кіра БАКУШИНА, ННІ цивільного захисту, курсант групи ЦЗк-24-1
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Гендерна рівність у секторі безпеки України є важливою складовою державної політики забезпечення прав людини та ефективного функціонування системи оборони держави. Забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків у сфері безпеки відповідає сучасним міжнародним стандартам та сприяє підвищенню професійної спроможності силових структур. Нормативною основою реалізації принципу гендерної рівності в Україні виступають положення Конституції України, зокрема стаття 24, яка гарантує рівність прав і свобод громадян незалежно від статі та забороняє будь-які прояви дискримінації [4].

Важливим елементом правового регулювання гендерної політики є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який визначає основні принципи державної політики у сфері гендерної рівності, механізми її реалізації та відповідальність за порушення законодавства у цій сфері [3]. Закон передбачає створення умов для рівної участі жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, зокрема й у секторі безпеки та оборони. Реалізація положень цього закону спрямована на подолання стереотипів щодо ролі жінок у військовій сфері та забезпечення їхнього доступу до різних видів військової служби.

Важливе значення для формування гендерної політики у секторі безпеки має виконання міжнародних зобов'язань України. Зокрема, одним із ключових міжнародних документів є Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», яка наголошує на необхідності залучення жінок до процесів запобігання конфліктам, врегулювання кризових ситуацій та після конфліктного відновлення [6]. Для практичної реалізації положень цієї резолюції в Україні було прийнято Національний план дій з виконання Резолюції 1325, який передбачає інтеграцію гендерного підходу в діяльність сектору безпеки і оборони, підвищення ролі жінок у прийнятті рішень та створення умов для їхньої ефективної служби [2].

Науковці Н. В. Бондарчук та І. І. Кравчук зазначають, що забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України є результатом поступового реформування системи військової служби, яке активізувалося після початку російської агресії проти України у 2014 році [1]. У результаті законодавчих змін було розширено перелік військових спеціальностей, доступних для жінок, що дало можливість їм обіймати посади не лише у сфері медичного чи адміністративного забезпечення, але й у бойових підрозділах. Такі зміни сприяли формуванню більш інклюзивної системи військової служби та підвищенню ефективності використання кадрового потенціалу.

Офіційні аналітичні матеріали Інституту державної охорони України підкреслюють, що сучасна гендерна політика у секторі безпеки передбачає створення

рівних умов проходження служби для жінок і чоловіків, а також формування інституційних механізмів реалізації принципу гендерної рівності [5]. Зокрема, йдеться про запровадження системи гендерних радників, проведення спеціалізованих навчань для особового складу, інтеграцію гендерного підходу у процес стратегічного планування та оцінювання діяльності підрозділів.

В умовах воєнного стану роль жінок у секторі безпеки України значно зросла. Сьогодні вони активно залучені до виконання різноманітних завдань у системі оборони держави: проходять службу у Збройних Силах України, Національній гвардії, підрозділах цивільного захисту, правоохоронних органах та інших структурах сектору безпеки. Жінки виконують функції військових медиків, операторів безпілотних систем, фахівців зв'язку, аналітиків, психологів, а також беруть безпосередню участь у бойових діях. Така практика свідчить про поступову трансформацію традиційних уявлень щодо ролі жінок у військовій сфері та підтверджує ефективність реалізації принципів гендерної рівності.

Важливим аспектом забезпечення гендерної рівності у секторі безпеки є створення належних соціальних та організаційних умов служби. Йдеться про забезпечення рівного доступу до професійної освіти, просування по службі, соціального захисту, а також про запобігання проявам дискримінації та гендерно зумовленого насильства. Реалізація цих заходів сприяє формуванню сприятливого професійного середовища, у якому кожен військовослужбовець може повною мірою реалізувати свій потенціал незалежно від статі.

Таким чином, гендерна рівність у секторі безпеки України в умовах воєнного стану виступає важливим чинником розвитку сучасної оборонної системи держави. Забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків сприяє ефективному використанню кадрового потенціалу, підвищує професійний рівень військових формувань, зміцнює демократичні засади державного управління та відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини і безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук Н. В., Кравчук І. І. Правове забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».
2. Кабінет Міністрів України. Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р.
5. Інститут державної охорони України. Гендерна політика у секторі безпеки і оборони України: аналітичні матеріали.
6. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» від 31.10.2000 р.

ГЕНДЕРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР НАБЛИЖЕННЯ ЗСУ ДО СТАНДАРТІВ НАТО

*Дмитро БОЖОК, ННІ цивільного захисту, група ЗЦЗ-25
НК – Оксана ІВАЩЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

У державах із демократичним устроєм, до яких належать без винятку усі члени Північноатлантичного альянсу, засадничою опорою суспільних взаємин є однакове визнання прав для жінок та чоловіків. Фахові кола підкреслюють, що високий рівень

гендерної паритетності свідчить про поступ і відкритість соціуму, адже справедливий устрій дає змогу кожному громадянину повністю себе реалізувати, незалежно від його статі. Для України, яка прагне стати повноправним учасником НАТО, інтеграція гендерного виміру у функціонування Збройних Сил (ЗСУ) є не лише питанням соціальної справедливості, а й критично важливим елементом євроатлантичної єдності, оскільки Альянс включає гендерні аспекти навіть у суто військові аспекти своєї діяльності [1].

Основою цього процесу слугує Резолюція Ради Безпеки ООН номер 1325 «Жінки, мир, безпека», ухвалена у жовтні 2000 року, яка закликає країни забезпечити активну участь жінок у процесах прийняття рішень на усіх рівнях як у національних, так і в міжнародних структурах. НАТО, як провідна організація у сфері безпеки, розробила свій перший План дій щодо втілення цієї Резолюції ще у 2010 році. Наразі країни-члени керуються оновленою версією Плану дій до 2025 року, що передбачає включення гендерних перспектив у планування, тренування, освіту, бойові завдання, а також у такі сфери як інновації, передові технології та кліматичні зміни. До того ж, Альянс ґрунтується на принципі, що повна участь і залученість жінок є життєво необхідними для виконання трьох головних завдань: стримування та оборони, запобігання кризовим ситуаціям та забезпечення безпеки через співпрацю [3].

Міністерство оборони України активно впроваджує ці стандарти через ключові стратегічні ініціативи, зокрема міжнародну навчальну програму «Змінотворці» [4]. Ця програма, розроблена спільно Міноборони та канадським проєктом PROTECT2, має на меті підвищити рівень знань українських фахівців у сфері гендерної інтеграції та гармонізувати політику ЗСУ з положеннями Резолюції 1325. Важливо те, що під час таких навчальних заходів українська сторона не лише засвоює найкращий досвід Збройних Сил Канади, Швеції та Європейського Союзу, але й ділиться власним унікальним досвідом протистояння російській агресії, де жінки демонструють надзвичайно важливу роль [5].

Особливе значення в системі впровадження гендерної рівності має запровадження політик, спрямованих проти дискримінації, та механізмів протидії домаганням, що є обов'язковою умовою для усіх членів Альянсу. НАТО встановлює чіткі настанови щодо поведінки, які передбачають не лише юридичну заборону дискримінації, але й створення ефективних каналів для звернень, забезпечення конфіденційності розслідувань випадків харасменту та застосування жорстких дисциплінарних санкцій до винних. У межах наближення до цих стандартів, Міністерство оборони України працює над формуванням прозорого та справедливого робочого середовища, де кожен військовослужбовець, без огляду на стать, почуватиметься захищеним. Це охоплює проведення просвітницьких кампаній для підвищення обізнаності особового складу про їхні права та обов'язки, а також моделювання гендерно-інклюзивних практик у програмах розвитку оборонного потенціалу, що сприяє зміцненню бойового духу та мотивації у війську.

Дані статистики вказують, що Україна вже має одні з найвищих показників серед учасниць Альянсу за кількістю жінок у лавах збройних сил: станом на квітень 2024 року в Збройних Силах України налічується 67 285 представниць прекрасної статі, з яких 47 569 мають статус військовослужбовиць. Для порівняння, це майже трикратне зростання порівняно з 2014 роком, коли кількість жінок у військовій формі становила лише 16,5 тисячі. Це стало можливим завдяки змінам у законодавстві 2018 року, які надали жінкам рівні права під час служби, відкривши доступ до будь-яких бойових спеціалізацій, включно з військовими професіями снайперів, артилеристів та гранатометників. На цей час понад 5 тисяч жінок виконують обов'язки безпосередньо на лінії фронту, демонструючи виняткову мужність та високий рівень підготовки [4].

Зміна ролі жінок у війську тісно пов'язана з трьома ключовими принципами Альянсу: інтегрування, інклюзивність та доброчесність. Інклюзивний підхід у ЗСУ проявляється у поступовому нарощуванні присутності жінок на усіх рівнях Міжнародного військового штабу та Секретаріату, а також через заміну застарілих формулювань на ті, що не залежать від статі. Як приклад, норми НАТО рекомендують використовувати термін «Голова» (Chair) замість «Голова-чоловік» (Chairman), підкреслюючи рівність статусу посади незалежно від статі особи, яка її обіймає. Крім того, принцип інтеграції зобов'язує проводити ретельний аналіз гендерного аспекту на початкових етапах запобігання кризам та формування оборонного потенціалу, який би враховував потреби як жінок, так і чоловіків. Такий підхід допомагає точніше оцінювати ризики, зокрема ті, що стосуються гендерних аспектів тероризму, де жінки можуть бути як жертвами, так і активними учасниками протидії загрозам.

Гендерна інтеграція у НАТО ґрунтується на трьох визначальних засадах: інтеграція, інклюзивність та доброчесність. Засада інтеграції вимагає, щоб гендерна рівність була невід'ємною складовою кожної програми, визнаючи, що будь-яке рішення по-різному впливає на жінок та чоловіків. Інклюзивність сприяє підвищенню боєздатності через залучення жінок до військових структур, тоді як доброчесність націлена на усунення упереджень системи та забезпечення однакового ставлення до всіх, хто служить. У межах цих засад Міністерство Оборони України має намір провести всебічний гендерний аналіз для виявлення структурних перешкод та розробки планів щодо забезпечення рівності [5].

Важливим успіхом України є становлення жінок на вищих командних щаблях: Тетяна Остащенко увійшла в історію як перша жінка-бригадний генерал ЗСУ, очоливши Медичні сили, тоді як Людмила Шугалей та Юлія Лапутіна також здобули генеральські погони у структурах безпеки. Більше того, гендерна інтеграція є ключовою у боротьбі з воєнними злочинами, оскільки сексуальне насильство під час війни часто застосовується агресором як інструмент психологічного терору для підкорення. Згідно зі статистикою, переважна більшість (72%) постраждалих від таких злочинів – жінки, і наявність підрозділів у ЗСУ, чутливих до гендерних питань, сприяє ефективнішому захисту та реагуванню на ці виклики [3].

Ключовим напрямком інтеграції є розвиток цільових програм підтримки, які охоплюють наставництво та кар'єрне консультування, спеціально розроблені для жінок, що служать. Це дає змогу не лише залучати нових військовослужбовиць, але й утримувати досвідчених фахівчинь, створюючи умови для їхнього професійного сходження до вищого офіцерського корпусу. Співпраця з Північним центром з гендерних питань (Швеція) та Збройними силами Канади надає Україні можливість впроваджувати передові світові напрацювання, адаптуючи їх до умов активних бойових дій. Сучасне українське військо поступово стає взірцем того, як політика, що враховує гендерні особливості, укріплює обороноздатність, роблячи військовий сектор більш відкритим, справедливим та успішним у відповідь на сучасні виклики.

Переваги такої інтеграції включають підвищення загальної результативності завдяки креативності змішаних колективів, покращення бойового духу та зміцнення принципів соціальної справедливості всередині армійських лав. Для підтримки цих реформ запроваджуються політики, спрямовані проти дискримінації, проводяться тренінги з гендерної обізнаності та програми менторства для жінок-військовослужбовиць. У рамках НАТО також існують механізми захисту від домагань, зокрема, можливість анонімних звернень та застосування дисциплінарних заходів до осіб, винних у дискримінації [1].

Подальше вдосконалення гендерної політики у лавах Збройних Сил України є запорукою не лише формування сильної та сучасної армії, але й необхідним кроком на

шляху до побудови прогресивного та рівноправного суспільства, що є визначальною вимогою для членства в Альянсі [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко Ю. М., Мараєва В. В. Політика НАТО щодо інтеграції гендерної рівності історичні науки. *Молодий вчений*. 2021. 11 (99). С. 42–46. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-9>.
2. Роль НАТО у підтримці резолюції Радбезу ООН «Жінки. Мир. Безпека». *АрміяInform*: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/07/rol-nato-upidtrymchi-rezolyuciyi-radbezu-onn-zhinky-myr-bezpeka/>.
3. Андрощук А. Р. Особливості реалізації принципу гендерної рівності в збройних силах України. *Проблеми сучасних трансформацій. Сер: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № т11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-08>.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Ольга БОНДАРЕНКО, кандидат юридичних наук, доцент
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Повномасштабна збройна агресія проти України та запровадження воєнного стану суттєво вплинули на соціальні відносини, зокрема загострили проблему гендерно зумовленого насильства (далі – ГЗН). В умовах війни підвищується вразливість окремих категорій населення, зокрема жінок, дітей та внутрішньо переміщених осіб, що сприяє зростанню випадків насильства за гендерною ознакою.

У таких умовах особливого значення набувають ефективні правові механізми захисту постраждалих осіб. Поряд із кримінально-правовими та адміністративними заходами важливу роль відіграють цивільно-правові способи захисту, спрямовані на відновлення порушених прав, компенсацію шкоди та забезпечення особистої безпеки потерпілих.

ГЗН є складним соціально-правовим явищем, що порушує як особисті немайнові, так і майнові права постраждалих осіб. У сучасному правовому середовищі важливого значення набуває забезпечення ефективного цивільно-правового захисту прав, який дозволяє не лише зупинити неправомірну поведінку кривдника, а й відновити порушені права та компенсувати завдану шкоду.

Механізм захисту прав постраждалих в умовах збройних конфліктів включає цілу низку правових, інституційних та гуманітарних заходів, які спрямовані на забезпечення рівності та захисту жінок від насильства, дискримінації та інших порушень їхніх прав. Значущим елементом є національне законодавство, яке базується на міжнародних зобов'язаннях. У механізмі захисту прав зазначеної категорії осіб під час збройних конфліктів особливу роль відіграють Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та судова система, які забезпечують контроль за дотриманням прав людини, розгляд скарг і захист жінок від порушень їхніх прав, що виникають унаслідок воєнних дій [1].

На національному рівні правове регулювання протидії ГЗН здійснюється низкою нормативно-правових актів, серед яких важливе місце займають положення цивільного законодавства, що визначають способи захисту порушених прав особи.

Одним із ключових цивільно-правових механізмів захисту є відшкодування шкоди, завданої насильством. Згідно із ст.16 Цивільного кодексу України, особа, якій завдано майнової або моральної шкоди, має право вимагати її відшкодування у повному обсязі [2].

Особливої уваги заслуговує компенсація моральної шкоди, яка може полягати у фізичному болю, душевних стражданнях, приниженні честі та гідності, погіршенні якості життя постраждалої особи. У випадках ГЗН моральна шкода часто має значний характер, оскільки посягає на фундаментальні особисті немайнові права людини.

Важливим механізмом цивільно-правового захисту також є захист особистих немайнових прав, таких як право на повагу до гідності, право на особисту недоторканність, право на безпеку та право на повагу до приватного життя. Порушення цих прав у результаті ГЗН надає потерпілій особі право звернутися до суду з вимогою про припинення протиправних дій та відновлення порушених прав.

Крім того, важливим інструментом захисту є обмежувальні заходи, зокрема обмежувальний припис щодо кривдника. Аналіз судових рішень також демонструє активне застосування обмежувальних приписів як одного з ефективних механізмів захисту постраждалих. Такі приписи можуть передбачати заборону наблизитися до потерпілої особи, спілкуватися з нею або перебувати у місці її проживання. Верховний Суд підкреслює, що цей захід є швидким і дієвим способом реагування держави на випадки насильства та спрямований на попередження повторних правопорушень. Умови воєнного стану створюють додаткові труднощі для реалізації зазначених механізмів. Зокрема, це пов'язано з переміщенням населення, руйнуванням соціальної інфраструктури, ускладненим доступом до судів та правової допомоги. У зв'язку з цим особливого значення набуває розвиток дистанційних форм звернення до суду, надання безоплатної правової допомоги та посилення міжвідомчої взаємодії у сфері захисту постраждалих осіб.

Незважаючи на наявність розвиненої нормативно-правової бази у сфері протидії ГЗН, реалізація цивільно-правових механізмів захисту постраждалих осіб в умовах воєнного стану стикається з низкою суттєвих проблем.

Перш за все, значні труднощі виникають у зв'язку з обмеженим доступом до правосуддя. Воєнні дії, переміщення населення та руйнування інфраструктури призводять до того, що постраждалі особи не завжди мають можливість оперативно звернутися до суду або отримати правову допомогу.

Іншою проблемою є складність доказування психологічного та економічного насильства. На відміну від фізичного насильства, такі форми впливу часто не мають очевидних матеріальних доказів, що ускладнює їх доведення у судовому процесі. У зв'язку з цим важливого значення набуває використання показань свідків, психологічних експертиз та інших доказових засобів.

Крім того, в умовах воєнного стану посилюються соціальні та психологічні фактори, які стримують звернення до суду. Серед них – страх помсти з боку кривдника, економічна залежність від нього, а також недовіра до ефективності правових механізмів захисту.

Ще однією проблемою є недостатня координація між державними органами та інституціями, які здійснюють протидію насильству. Ефективний захист постраждалих осіб потребує комплексної взаємодії судових органів, правоохоронних структур, соціальних служб та системи безоплатної правової допомоги.

З огляду на зазначене, важливими напрямками вдосконалення механізмів цивільно-правового захисту є:

- розширення доступу до безоплатної правової допомоги;
- розвиток електронних сервісів судочинства;
- удосконалення механізмів доказування психологічного насильства;
- підвищення рівня правової обізнаності населення;

- посилення міжвідомчої взаємодії у сфері протидії ГЗН.

Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності захисту прав осіб, постраждалих від ГЗН, особливо в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Замула А.Ю., Дульська В.В. Проблеми захисту прав жінок під час збройних конфліктів та воєнних дій. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/2_2025/27.pdf
2. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству. Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

*Яна БОНДУРОВА, факультет права, гуманітарних та соціальних наук,
група ПЗ-23-1*

*НК – Тетяна СЛОБОДЯНИК, кандидатка юридичних наук, доцентка
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського*

У сучасних умовах питання гендерної рівності у секторі безпеки й оборони набуває особливої актуальності. Гендерна рівність є важливою складовою демократичного розвитку держави та підвищення ефективності її обороноздатності. Україна, як член Організації Об'єднаних Націй та партнер НАТО, взяла на себе міжнародні зобов'язання щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у сфері безпеки. Водночас реалізація цих принципів залежить від відповідності національного законодавства міжнародним стандартам та ефективності їх практичного впровадження.

Запровадження та розвиток гендерної рівності у збройних силах може відбуватися за двома основними напрямками, ідею яких підтримувала британська професорка Тереза Ріс. На її думку, перший передбачає адаптацію жінок до вже сформованої системи норм і правил, які традиційно мають маскулінний характер. Другий полягає в тому, що присутність жінок поступово трансформує саму організацію та культуру збройних сил, сприяючи формуванню гендерно нейтрального середовища. Саме другий підхід вважається більш перспективним, оскільки він орієнтований на системні зміни [1, 29].

Жінки не гірше за чоловіків виконують свої обов'язки та сприяють зміцненню дисциплінарних та етичних норм спілкування на військовій службі. Змішані підрозділи, за твердженням фахівців з гендерної проблематики, є більш схильними до емпатії й врахування національних, культурних, релігійних тощо особливостей країн, де проводяться військові операції [2, 28].

Сектор безпеки України зазнає суттєвих змін у напрямі подолання гендерної нерівності, дискримінації та насильства. Важливим кроком стало впровадження принципів гендерної рівності у діяльність силових структур, що відповідає курсу співпраці України з міжнародними партнерами. За останні роки чисельність жінок у Збройних Силах України зросла в кілька разів. Значно розширено перелік посад,

доступних для жінок – від рядового та сержантського складу до офіцерських посад. Жінки здобувають військову освіту за різними спеціальностями та обіймають посади, які раніше вважалися виключно «чоловічими».

Водночас не тільки збільшення кількості жінок в цій сфері зумовлює гендерну рівність, але й створення відповідних умов для забезпечення рівності. Наприклад, створення умов праці для жінок, забезпечення відповідними санітарними умовами та засобами гігієни (окремі санвузли, в приміщенні, а не на дворі тощо), можливості та вже непоодинокі випадки перебування чоловіків у декретній відпустці, рівнозначного грошового забезпечення з урахуванням займаної посади, робочого дня тощо» [3, 395-396].

Правове регулювання гендерної рівності у секторі безпеки та оборони в Україні має комплексний характер і ґрунтується на поєднанні міжнародних зобов'язань та норм національного законодавства.

Ключове значення у цьому співвідношенні має Конституція України як Основний Закон держави. Вона закладає фундаментальні засади рівності та визначає механізм інтеграції міжнародних стандартів у внутрішній правопорядок. Передусім, стаття 3 Конституції проголошує людину, її життя і гідність найвищою соціальною цінністю. Це формує ціннісну основу державної політики, зокрема у сфері оборони. Стаття 21 встановлює рівність усіх людей у правах та їх невідчужуваність. Стаття 24 прямо забороняє будь-які привілеї чи обмеження за ознакою статі та гарантує рівні права і можливості жінок і чоловіків, включно з доступом до державної служби [4]. Оскільки військова служба є особливою формою державної служби, ці положення безпосередньо поширюються і на сектор безпеки та оборони.

Особливо важливою є стаття 9 Конституції, яка передбачає, що чинні міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Таким чином, міжнародні стандарти у сфері гендерної рівності інтегруються у внутрішню правову систему та підлягають застосуванню поряд із нормами національного права.

Одним із ключових міжнародних актів у сфері забезпечення гендерної рівності є Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, ратифікована Україною у 1980 році. Проте активна інтеграція жінок до лав Збройних Сил України фактично розпочалася лише після 2014 року. До цього часу державна політика у сфері оборони була спрямована переважно на скорочення системи військової освіти та зменшення штатної чисельності збройних сил.

Важливе значення для посилення участі жінок у сфері безпеки має Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека», ухвалена у 2000 році. Вона зобов'язує держави впроваджувати конкретні заходи для розширення ролі жінок у миротворчих процесах і зміцненні національної безпеки. На виконання положень цієї резолюції Кабінет Міністрів України у 2020 році затвердив другий Національний план дій з її реалізації на період до 2025 року.

На виконання міжнародних зобов'язань в Україні прийнято низку спеціальних законів. Зокрема, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає правові засади державної гендерної політики, встановлює заборону дискримінації за ознакою статі та зобов'язує органи державної влади впроваджувати принцип рівності у своїй діяльності. Водночас Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» встановлює загальні механізми захисту від дискримінації, які поширюються і на військовослужбовців.

Безпосередньо у сфері оборони діють галузеві нормативні акти.

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» закріплює можливість проходження військової служби жінками на рівних засадах із чоловіками, визначає умови контрактної служби та поступово усуває обмеження щодо військових спеціальностей.

Закон України «Про Збройні Сили України» передбачає функціонування ЗСУ на основі законності та підпорядкування конституційним принципам.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» гарантує рівне грошове забезпечення та залежно від посади та передбачає рівний доступ до соціальних гарантій.

Отже, не можемо не погодитись з думками науковців, що «держава багато уваги приділяє створенню спеціальної нормативно-правової бази для реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Проте реалізація конституційного принципу гендерної рівності на практиці можлива за умови формування розвинутої системи прав, політичної й правової культури населення [5, 93]. Також, на нашу думку, подальшого вдосконалення потребує практична реалізація вказаних норм національного права. Адже, забезпечення гендерної рівності у секторі безпеки та оборони України є важливим елементом демократичного розвитку держави та ефективного функціонування безпекових інституцій, що сприяє реалізації конституційних принципів рівності, недискримінації та верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Rees, T. (1998). *Mainstreaming Equality in the European Union: Education, Training and Labour Market Policies*. Routledge.
2. Світлана Ганаба. Жінки у Збройних Силах України: можливості інтеграції. Правові гарантії гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України: збірник тез доповідей учасників круглого столу (17 червня 2021 року) / упор. І. М. Євхутіч. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 27-28.
3. Тінін Д., Тимофєєв В. Психологічні аспекти гендерної політики в секторі безпеки України: співвідношення маскуліності та фемінізму. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2022. 395-396.
4. Конституція України, 1996. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Арнаутова В., Лукічов В., Нікітюк Т. Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України: посібник. 2020, 236 с. https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/4/8/479044_0.pdf

ВАЖЛИВІСТЬ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ

*Олескій ВАСИЛЕЧКО, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-1 група
НК – Валентина ПОДЛЕСНА
Національний університет цивільного захисту України*

Гуманітарна підготовка особового складу Державна служба України з надзвичайних ситуацій є важливою складовою системи професійної освіти та службової діяльності у сфері цивільного захисту. Вона спрямована на формування світоглядних орієнтирів, морально-етичних якостей, правової культури та психологічної стійкості працівників служби.

В умовах підвищених ризиків, зростає відповідальність за життя і здоров'я людей, а також необхідності діяти в екстремальних ситуаціях гуманітарна підготовка забезпечує розвиток соціальної відповідальності, патріотизму, дисциплінованості та здатності до ефективної комунікації. Таким чином, гуманітарна підготовка є необхідною передумовою формування високопрофесійного фахівця системи

цивільного захисту України. За відсутності належного рівня такої підготовки зростає ризик виникнення непорозумінь і конфліктних ситуацій у взаємодії з населенням, зниження авторитету служби в суспільстві, а також недостатнього рівня професійної та комунікативної компетентності [1].

Соціально-гуманітарна робота з особами рядового і начальницького складу та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту (далі – з особовим складом) – це безперервний процес, який включає комплекс організаційних, соціологічних, педагогічних, психологічних, інформаційно-пропагандистських, правових, культурно-просвітницьких, соціальних та індивідуальних виховних заходів, спрямованих на усвідомлення особовим складом політичної мети діяльності Міністерства внутрішніх справ, системи цінностей, які вони захищають, розвиток та підтримання професійно необхідних психологічних якостей, сприяння реалізації встановлених державою соціально-економічних та правових гарантій щодо забезпечення високої готовності сил, статутного порядку, згуртованості колективів для виконання завдань за призначенням, компетентності під час виконання службових обов'язків [2].

Така реалізація громадянських прав та свобод особового складу, забезпечує їхній морально-психологічний, духовний, культурний, фізичний розвиток та створює умови для здійснення ефективної професійної діяльності; реалізацію встановлених державою соціально-економічних та правових гарантій особового складу, членів їхніх сімей, ветеранів МВС, їх соціальній та професійній адаптації.

Гуманітарна підготовка в системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій є важливим напрямом формування професійної культури особового складу. Вона охоплює вивчення основ законодавства, етики службової діяльності, психології управління та комунікації, а також спрямована на утвердження загальнолюдських цінностей і принципів служіння суспільству. Зазначена підготовка забезпечує належний рівень службової дисципліни, відповідальності та здатності діяти в умовах підвищеного психоемоційного навантаження, що є необхідним для ефективного виконання завдань у сфері цивільного захисту [1].

З метою організації навчання працівників з питань цивільного захисту на кожному підприємстві, в установі та організації на підставі програм, затверджених Державною службою України з надзвичайних ситуацій, розробляються і затверджуються відповідні програми загальної підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях. Навчання здійснюється за курсовою (груповою) та індивідуальною формами. Розподіл працівників за навчальними групами проводиться наказом (розпорядженням) керівника підприємства, установи чи організації [3].

Навчальні групи формуються у межах структурних підрозділів. Для кожної групи складається та затверджується розклад занять, а також забезпечується ведення журналу обліку проведених занять. Проведення занять за курсовою (груповою) формою здійснюється в робочий час керівниками навчальних груп, призначеними з числа керівників або їх заступників відповідних структурних підрозділів. Призначені особи проходять короткострокову спеціальну підготовку у навчально-методичних центрах сфери цивільного захисту з метою набуття необхідних методичних знань та практичних навичок. Індивідуальна форма навчання передбачає самостійне опрацювання працівниками визначених програмою тем з наданням консультацій керівником навчальної групи відповідно до затверджених графіків. Для забезпечення належної організації індивідуального навчання створюється фонд спеціальної навчальної літератури, рекомендованої ДСНС для використання у системі підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях [3].

Отже, належна організація та системність гуманітарної підготовки сприяють підвищенню професійної компетентності, зміцненню авторитету служби в суспільстві та забезпеченню якісної взаємодії з населенням під час реагування на надзвичайні

ситуації. Таким чином, гуманітарна підготовка виступає важливою умовою формування професійно підготовленого, відповідального та морально зрілого фахівця системи цивільного захисту України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи від 06.03.2008 N 177 «Про затвердження Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту \ 2026.- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0177666-08#Text>.

2. Проведення заняття з профільної підготовки з особовим складом ГУ ДСНС УКРАЇНИ у Львівській області \ 2026. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://lv.dsns.gov.ua/upload/2/2/9/0/5/4/3/49organizaciia-socialno-gumanitarnoyi-roboti.docx&ved=2ahUKEwjI9YmW7PeSAxV3TVUIHeedHPYQFnoECEcQAQ&usg=AOvVaw0q7njgc6gTrjhxirHIWA5E>.

3. Державне підприємство «ІНФОТЕХ» Програма загальної підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях. 2026. URL: <https://dsns.gov.ua/navchannya-naselennya-diyam-u-nadzvichaynih-sitaciyah/programa-zagalnoyi-pidgotovki-pracivnikiv-do-diy-u-nadzvichaynih-situaciyah>.

ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

*Ілля ВІНІЧЕНКО, ННІ цивільного захисту, група ЗЦЗ-25
НК – Оксана ІВАЩЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Поточний етап розвитку суспільства в Україні, що відбувається під час повномасштабної збройної агресії, характеризується глибокими змінами у соціальних ролях та гострою потребою у долати усталених гендерних уявлень. Незважаючи на наявність обширної законодавчої бази, проблема гендерної неупередженості залишається вкрай актуальною. Гендерна асиметрія у сфері праці та соціальних взаємин виявляється через нерівні шанси здобути освіту, професійну підготовку, а також через необґрунтовану різницю в оплаті праці: жінки за виконання тих самих обов'язків нерідко отримують лише 71% від заробітку чоловіків. Однією з ключових причин такого стану є вкорінений стереотип, що покладає винятково на жінку тягар ведення господарства, на що вони витрачають удвічі більше часу, аніж чоловіки. Війна цю ситуацію загострила: руйнування комунальної системи та відсутність послуг змушують жінок жертвувати кар'єрним розвитком заради забезпечення виживання родини, особливо там, де чоловіки або на військовій службі, або вже не повернуться [1].

Стан ринку праці свідчить, що попри чинність міжнародних та вітчизняних документів щодо рівності, прогресу заважає відсутність системного підходу у діях державних органів. Гендерна нерівність трактується як властивість соціальної структури, де жіночі та чоловічі групи зіштовхуються зі стабільними відмінностями та необмеженими можливостями. Це простежується у виборі професій, у доступі до підвищення кваліфікації та умовах працевлаштування. Нерівномірний розподіл хатніх обов'язків часто підштовхує жінок обирати менш престижну роботу з гнучким

графіком, що, своєю чергою, посилює розрив у заробітку. Під час війни до цих чинників додається психологічний тиск від мобілізації близьких чи втрати житла, що фактично виштовхує жінку з активної економічної діяльності у площину приватного догляду та життєзабезпечення домогосподарства.

Високий відсоток незайнятості серед представниць слабкої статі в нинішніх умовах воєнного стану несе загрозу поглиблення бідності та посилення залежності від державної допомоги. Це аж ніяк не сприяє утриманню кадрів у країні, а навпаки, підживлює бажання виїжджати на заробітки за кордон, що неминуче призводить до непоправних втрат інтелектуального потенціалу. Виправлення цієї нерівності, ймовірно, стане можливим лише завдяки цілеспрямованим змінам у системі професійної підготовки, адже наразі простежується виразна статева розподіленість: молоді люди надають перевагу робітничим спеціальностям у виробничій сфері та будівництві, тоді як дівчата обирають напрямки з найменшими витратами на навчання та, відповідно, нижчою оплатою праці. Освітня сфера на цей час не завжди відповідає потребам відбудови економіки, тому для руйнування професійних стереотипів необхідно реформувати мережу закладів професійно-технічної освіти та активно просувати технічні й робітничі професії серед жінок.

Станом на квітень 2023 року серед осіб, офіційно зареєстрованих як безробітні, жінки становили 72%. Ця обставина зумовлена не лише відсутністю повної інформації про чоловіків у зв'язку зі специфікою мобілізаційного обліку, а й стійкістю уявлень про «жіночі» та «чоловічі» види діяльності. Розподіл за сферами визначено вже на етапі здобуття освіти: як свідчать дослідження з «Гендерно-орієнтованого бюджетування» (ГОБ), молоді чоловіки частіше обирають промисловість та транспорт, тоді як дівчата – швейну справу та гуманітарні галузі. Щоб подолати цю різницю, Україна почала впроваджувати норми ЄС, зокрема Європейську соціальну хартію та директиви, що стосуються рівного ставлення у сфері працевлаштування. Гендерний аспект має бути ключовим у Плані відновлення України, аби уникнути втрати людського ресурсу та забезпечити збалансований розвиток [1].

Засади боротьби з упередженнями в Україні ґрунтуються на Конституції, а саме статтях 3, 21 та 24, які гарантують рівні права у політичному житті, праці та отриманні заробітку. Проте, задля ефективного впровадження цих принципів у сфері оборони, треба вдосконалити механізми обліку соціальних та гендерних особливостей під час проходження служби. Важливо усвідомити, що гендерна рівність у війську – це не штучне рівняння жінок та чоловіків, а визнання відповідних можливостей статі займати певні посади для досягнення найкращих результатів. Вже зроблено важливі кроки до узгодження національного законодавства з положеннями Європейської соціальної хартії, зокрема прийнято спеціальні закони щодо заборони дискримінації в рекламі та забезпечення рівних прав для військовослужбовців-батьків у питаннях догляду за дітьми.

Військова галузь перетворилася на головний полігон для руйнування усталених уявлень про гендерні ролі. Якщо у 2013 році в лавах Збройних Сил України (ЗСУ) служило десь 50 тисяч жінок, то вже до березня 2023 року їхня кількісна присутність сягнула 60 538 осіб, з яких 42 898 мають статус військовослужбовиць [2]. Більше п'яти тисяч жінок наразі виконують завдання безпосередньо на передовій, а понад 900 обіймають керівні посади серед офіцерського складу. За період, коли точилася АТО/ООС, статус учасника бойових дій отримали понад 16,7 тисячі жінок. Приблизно 80% громадян України висловлюються на підтримку рівних прав для жінок та чоловіків у Збройних Силах, що являє собою докорінну трансформацію порівняно із ситуацією 2014 року. Міжнародний досвід таких держав, як Ізраїль та Норвегія, демонструє: залучення жінок до армії зміцнює оборонний потенціал країни загалом. В українському контексті це також сприяє формуванню парадигми жіночого лідерства як сили, здатної

привнести гуманістичний аспект у суспільні взаємини. Психологічні дослідження підкреслюють: розширення гендерних амплуа мінімізує негативний вплив стресу та депресивних станів, спричинених стереотипами, створюючи тим самим умови для інклюзивного розвитку особистості [3].

Унікальний досвід, здобутий Україною в умовах повномасштабної агресії, свідчить про те, що жінки виконують не лише допоміжні ролі, а й посідають критично важливі бойові позиції: станом на 2023 рік понад 900 жінок-офіцерів займають керівні пости, а 16,7 тисячі жінок вже мають бойовий статус. Це узгоджується із загальносвітовими тенденціями інтеграції жінок до спеціалізованих підрозділів, прикладом чого є Норвегія (їхній «Загін мисливців») або Ізраїль, де кількість жінок у піхоті зросла на 350% за останні роки. Російська агресія довела, що жіноче лідерство здатне не лише пом'якшити соціальні взаємини, але й стати результатом чинником підвищення обороноспроможності держави шляхом мобілізації раніше не задіяного інтелектуального та фізичного людського ресурсу [2].

Для досягнення відчутних зрушень необхідно динамічніше проводити інформаційні кампанії, спрямовані на популяризацію робітничо-технічних фахів серед представниць прекрасної статі, а також спонукати роботодавців встановлювати гідну винагороду за працю, незалежно від статі особи. Гендерна рівність на ринку праці стимулюватиме швидше відновлення економіки, підвищення її стійкості та покращення життєвих умов громадян. В умовах воєнного стану українська влада, спільно з міжнародними партнерами, ухвалила Державну стратегію забезпечення рівних прав і можливостей до 2030 року, що є вагомим стратегічним кроком. Гендерна паритетність на ринку праці та у сфері оборони стане фундаментом для стабільності та успішного післявоєнного відродження України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Салкуцан С. М., Кринець Л. В. Гендерна політика НАТО: історичний аспект і досвід інтеграції. *Наука і оборона*. 2019. № 3. С. 21–24. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-21-24>.
2. Червякова О., Середа О., Яригіна Є. Рівність прав чоловіків та жінок на військовій службі в Україні: виклики воєнного часу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер: Право*. 2022. Вип. 72, ч. 2. С. 108–115. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.50>.
3. Марценюк Т. Забезпечення гендерної рівності у збройних силах України. *Empirio. Серія: Політичні науки політологія і міжнародні відносини*. 2024. № 1. С. 44–54.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ганна ВОЙЦИШЕНА, група Рп-11мз

НК – Ольга СТОЛЯРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»

Проблема агресії та агресивної поведінки людини набуває все більшої актуальності саме у критичні періоди розвитку суспільства. Насамперед це пов'язано з соціальною напруженістю, психологічною неврівноваженістю всього суспільства, яке

важко переживає наслідки повномасштабного вторгнення російського агресора в Україну і кризи соціальної стабільності. Збільшення та непередбачуваність діючих на зростаючу особистість негативних соціальних чинників в умовах війни значно ускладнює їх повсякденне життя: навчання в укриттях, відчуття постійної небезпеки, сигнали тривоги, неспокій батьків.

На думку О. Платонової, в умовах воєнного стану діти починають набагато раніше і яскравіше проявляти жорстокість і агресію, ніж їх ровесники, які живуть у мирний час. У даному випадку агресивна поведінка дитини може варіювати як за глибиною та формою зовнішнього прояву, так і за рівнем інтенсивності: від простої демонстрації неприязні і словесних образ до застосування фізичної сили [5].

Зростання агресивності дітей молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану психологи пояснюють як конфліктом між специфічними потребами дитини і можливістю їх реалізувати, так і захисною реакцією на психологічні та соціальні зміни, що відбуваються у сучасному нестабільному соціумі [5; 6].

О. Сухар виявлено, що дитячу агресивність в умовах воєнного стану також слід розглядати як прояв заниженого рівня самооцінки і самоповаги у результаті впливу пережитих несприятливих життєвих обставин, невдач, наслідків незрозумілої і невинуватеної несправедливості з боку оточуючих [7, 520].

Дослідження різних аспектів асоціальної поведінки у дитячому віці привертає увагу багатьох дослідників. На сьогодні теоретико-методологічна база щодо цієї проблеми представлена різноманітними дослідженнями: виникнення агресії під впливом соціуму (О. Бандура, А. Басс, З. Берковіч, Дж. Браун); вплив соціуму на формування особистості в дитячому віці (Г. Гикава, Т. Гіштимулт, А. Мудрик); вплив соціуму на формування девіацій у дитячому віці (Ю. Антонян, В. Павелків, В. Чалідзе); проблема формування агресії та механізмів агресивної поведінки у дитячому віці (К. Андерсен, С. Беван, К. Левін). Водночас психологічних досліджень, присвячених аналізу впливу гендерних особливостей на агресивну поведінку дітей молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану недостатньо. Протиріччя між зростанням агресивних проявів у дитячому середовищі в умовах воєнного стану та відсутністю ґрунтового наукового аналізу гендерних особливостей цього складного соціально-психологічного явища вимагає термінового дослідження природи агресії дітей з урахуванням гендерного аспекту, а також розробки ефективних заходів профілактики і подолання.

Учені визнають, що прояви агресивності у дітей різної статі мають досить відмінний характер, що пояснюється як особливостями їх фізичного розвитку, так і впливом існуючих у суспільстві гендерних стереотипів. Це твердження базується на висновках вітчизняних вчених, які виокремлюють внутрішні і зовнішні фактори, що впливають на розвиток гендерної ідентичності: зовнішні фактори включають вплив сім'ї (виховання батьків) та соціального фактору; внутрішні чинники включають фізіологічні фактори, які пов'язані з гормонами, коли організм формує ознаки статі, і фактори, пов'язані з соматичним здоров'ям [1; 2; 4].

У дослідженні Ю. Андрєєва сутності, причин та видів агресивної поведінки у дитячому віці встановлено, що у осіб чоловічої статі агресивність має демонстративний характер. Дівчатка ж в умовах конфлікту здебільшого налаштовані на примирення. Для них важливо не конфліктувати, вони стараються зберегти дружні відносини. Пряма агресія частіше зустрічається у осіб чоловічої статі, оскільки більш відкрита, нестримна та агресивна поведінка у чоловіків є відносною нормою в суспільстві. Тоді як подібна поведінка для жінок є неприпустимою з погляду суспільної моралі [1, 149].

В. Крайнюк, досліджуючи вплив гендерних проблем на розвиток сучасної сім'ї доводить, що розуміння дітьми своєї гендерної ролі включає усвідомлення того, які очікування і вимоги висувуються оточуючими до жінок і чоловіків, і на якому рівні

відповідність цим очікуванням і вимогам. Це означає, що діти свідомо сприймають гендерні стереотипи, пов'язані з чоловічою або жіночою роллю, і розуміють, які якості, поведінка і інтереси вважаються більш прийнятними для чоловіків чи жінок [3, 62]. Виходячи з цього, для дитини, що усвідомлює свою гендерну роль, важливо відповідати чоловічим або жіночим стереотипам у своїй поведінці, вигляді та інтересах, щоб отримати переваги, що пов'язані з приналежністю до певної гендерної категорії.

Отже, незалежно від цілком обґрунтованих причин виникнення, форми прояву та гендерних особливостей агресивної поведінки у дітей молодшого шкільного віку, агресія є негативним, асоціальним явищем, хоча слід пам'ятати, що в умовах війни агресія є одним із захисних механізмів у поведінці дитини, за допомогою якого вона намагається якимось чином позбутися страху, гніву, інших негативних емоцій, і пристосуватися до жорстких навколишніх умов і досить складної життєвої ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Ю. С. Агресивна поведінка підлітків: сутність, причини та види. *Вісник Львівського національного університету імені Тараса Шевченка*. Львів, 2014. № 5 (288), ч. I. С. 148–157.
2. Безлюдна В. І. Використання дітьми дошкільного віку обхідних стратегій агресії. *Психологія: реальність і перспективи* : зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Рівне, 2018. Вип. 9. С. 24–29.
3. Крайнюк В. М. Вплив гендерних проблем на розвиток сучасної сім'ї. *Цивілізаційні, економічно-правові та духовні чинники відродження та збереження людського потенціалу в Україні: погляд суспільствознавства та богослов'я: Матеріали XIX всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2020. С. 61-64.
4. Мойсєєва О. Є. Психологія агресії в дитячому та підлітковому віці. Київ : Вид-во ТОВ «З Медіа», 2010. 212 с.
5. Платонова О. Г., Дрижак Т. І. Причини виникнення і форми прояву агресивної поведінки у підлітків в умовах воєнного стану / <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9128/1>.
6. Романчук О. Як допомогти дітям пройти крізь виклики війни: поради від дитячого психолога / <https://www.mh4u.in.ua/hochu-dopomogty-blyzkym/how-to-help-children-war/>
7. Сухар О.В., Гендерні особливості поведінки військовослужбовців учасників бойових дій у стресових ситуаціях. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: матеріали XXV Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю* (25 квітня 2025 року). м. Черкаси. Черкаси : НУЦЗ, 2025. С. 518 – 521.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТІЛА В РЕКЛАМНИХ КОМУНІКАЦІЯХ FASHION-БРЕНДІВ У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ

Дар'я ГАСАНОВА, ННІ менеджменту і маркетингу,
група 6.03.061.020.22.1

НК – Катерина ЯРЕСЬКО, кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний університет імені Семена Кузнеця

Сучасний розвиток fashion-індустрії відбувається в умовах трансформації соціокультурних норм, посилення етичної відповідальності брендів і зростання уваги до гендерної рівності та інклюзивності. Рекламні медіакомунікації fashion-брендів уже не лише інформують чи стимулюють продажі, а й формують цінності, моделі

соціальної поведінки та уявлення про тілесність. Тому гендерно чутлива репрезентація тіла в рекламі безпосередньо впливає на сприйняття бренду, довіру споживачів і ефективність комунікаційної стратегії.

Актуальність дослідження зумовлена суперечністю між суспільним запитом на етичну, недискримінаційну рекламу та збереженням стереотипних і об'єктивізуючих образів у практиці fashion-брендів, особливо в сегменті білизни. Попри впровадження гендерного підходу міжнародними брендами, адаптація цих практик до українського ринку з урахуванням культурних особливостей і споживчих очікувань залишається недостатньо дослідженою, що визначає потребу в науковому аналізі та розробленні практичних рекомендацій.

Метою статті є аналіз сутності, функцій та еволюції репрезентації тіла в рекламних медіакомунікаціях fashion-брендів у контексті гендерного підходу, а також окреслення ключових тенденцій і проблем сучасної рекламної практики. Для досягнення мети вирішено: проаналізувати теоретичні підходи до репрезентації тіла; дослідити етичні й регуляторні інструменти; окреслити практичні наслідки для брендів і напрямки подальших досліджень.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з маркетингу, реклами, гендерних студій і візуальної культури, матеріали фахових видань та аналітичні звіти індустрії. У процесі підготовки статті використано методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, а також елементи контент-аналізу і систематичного огляду практик брендів.

Репрезентація тіла в рекламних медіакомунікаціях fashion-брендів – багатовимірне явище, що включає образи, візуальні коди, ідеології, ринкові стратегії, технологічні практики та соціальні реакції. Вона формує уявлення про «придатне» й «бажане» тіло, виконуючи функції ідентифікації аудиторії, конструювання ідеалу, регулювання споживчої поведінки та встановлення емоційного зв'язку з брендом. Дослідження показують, що повторювані гендерні коди – сексуалізація, традиційні рольові сценарії та об'єктивація – сприяють стійкості певних стандартів краси [5].

Еволюція підходів до репрезентації тіла за останнє десятиліття демонструє рух від уніфікованого ідеалу до складнішого, часто суперечливого ландшафту інклюзії, політики автентичності, технологічних симулякрів і регуляторних втручань. Цей рух відбувається під впливом громадської критики, наукових досліджень, змін у споживчих уподобаннях та розвитку цифрових платформ.

У класичній fashion-традиції «модель тіла» пов'язували з естетикою високої моди – худорлявим, відшліфованим тілом як знаком елітарності, що впродовж XX століття закріплювалося через журнали, рекламу й подіуми. Дослідження української телереклами показують інерцію традиційних гендерних кодів у візуальних і сюжетних практиках медіа, що ускладнює адаптацію глобальних інклюзивних трендів до національного контексту [1]. На початку XXI століття глобалізація медіа й розвиток інтернету поставили під сумнів монолітність стандартів: соцмережі зробили репрезентацію тіла різноманітнішою, але водночас посилили тиск порівняння [2]. Цифрові платформи також дають брендам інструменти точного таргетування й варіювання гендерних меседжів, відкриваючи можливості для гендерно чутливих кампаній, ефективних лише за узгодження з продуктовою політикою та етичними стандартами [3].

Функції репрезентації тіла в рекламі fashion-брендів охоплюють кілька рівнів: ідентифікаційний – через маркування аудиторії за віком, розміром, расою, інвалідністю чи гендерною виразністю; позиціонувальний – через комунікацію цінностей від гламурного фетишу до інклюзії; економічний – через вплив на сприйняття продукту та купівельні рішення; нормативно-культурний – через формування уявлень про здоров'я, сексуальність і межі прийнятнього. У 2010-х роках рухи body positivity та інклюзивності

зумовили відмову від ретуші (як у Aerie) і розширення розмірних рядів (Savage X Fenty), що підтвердило комерційну ефективність автентичних образів [9]. Водночас опір змінам спричиняв репутаційні втрати, як у випадку Victoria's Secret, яка була змушена вдатися до ребрендингу [4].

Регуляторні ініціативи (зокрема маркування ретуші у Франції) та поява CGI-моделей і віртуальних інфлюенсерів посилюють вимоги до прозорості й етики репрезентації тіла [5]. Дослідження підтверджують зв'язок між активним споживанням візуальних платформ, незадоволенням тілом і ризиками для психічного здоров'я; українські моніторинги також фіксують гендерні дисбаланси, що вказує на потребу в локальних емпіричних даних [6]. Інклюзивність може бути бізнес-моделлю, але існує ризик performative marketing, коли зовнішні сигнали не підкріплені змінами в продукті й корпоративній культурі [7]. У рекламі важливий і семіотичний вимір: значення має не лише присутність «іншого» тіла, а й спосіб його візуалізації та наратив. Образи людей з інвалідністю часто подаються як «героїчні винятки», що не забезпечує реальної інклюзії без змін у продуктах і сервісах [8]. Ефективність інклюзивних стратегій слід оцінювати не лише за KPI (охоплення, CTR, продажі), а й за якісними показниками – автентичністю, репутаційними ризиками та довгостроковим впливом на бренд-капітал із використанням мікс-методологій. Гендерно чутлива репрезентація тіла формує довіру споживачів і позитивний імідж fashion-брендів, сприяючи переосмисленню стандартів краси та зменшенню дискримінаційних практик. Узгоджене впровадження інклюзивних візуальних стратегій із продуктовою політикою та цінностями бренду підвищує комерційну ефективність, лояльність аудиторії та зміцнює бренд-капітал. Інклюзивність має бути складовою комплексної стратегії – від автентичних образів і розширеного розмірного ряду до доступності продукції та прозорості комунікацій.

Регуляторні вимоги, зокрема маркування ретушованих зображень, посилюють відповідальність брендів і стимулюють перегляд рекламних підходів. Водночас CGI-моделі та віртуальні інфлюенсери створюють нові можливості, але потребують чітких етичних стандартів. Подальші дослідження доцільно зосередити на аналізі сприйняття інклюзивної реклами різними аудиторіями, оцінці економічної ефективності гендерно чутливих стратегій та адаптації міжнародних практик до українського ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушко Л. Гендерні стереотипи в українській телерекламі [Електронний ресурс] / Л. Андрушко // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – 2012. – № 23. – Режим доступу : https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?2_S21P03=FILA%3D&2_S21STR=Vlnam_2012_23_42&C21COM=S&I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&S21CNR=20&S21FMT=ASP_meta&S21REF=10&S21STN=1&Z21ID=
2. LeSavage H. Six Years of Unretouched Photos Later, Aerie Is Still Leading the Intimates Industry [Електронний ресурс] / H. LeSavage // Retail Brew. – 2020. – Режим доступу : <https://www.retailbrew.com/stories/2020/01/24/six-years-unretouched-photos-later-aerie-still-leading-intimates-industry>
3. Белікова Ю. В. Гендерні особливості інтернет-реклами [Електронний ресурс] / Ю. В. Белікова // Економіка розвитку. – 2015. – № 3 (75). – Режим доступу : <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/12335>
4. Hanbury M. Overtly sexualized ads, controversial comments from executives, and sliding sales: Here's why Victoria's Secret had a huge fall from grace in 2018 [Електронний ресурс] / M. Hanbury // Business Insider. – 2018. – Режим доступу : <https://www.businessinsider.com/victorias-secret-rough-2018-what-went-wrong-2018-12>
5. Klein M. The Problematic Fakery Of Lil Miquela Explained—An Exploration Of Virtual Influencers and Realness [Електронний ресурс] / M. Klein // Forbes. – 2020. –

Режим доступу : <https://www.forbes.com/sites/mattklein/2020/11/17/the-problematic-fakery-of-lil-miquela-explained-an-exploration-of-virtual-influencers-and-realness/>

6. Балалаєва О. Репрезентація жінок у вітчизняних медіа: аналіз результатів всеукраїнських моніторингів [Електронний ресурс] / О. Балалаєва. – 2022. – Режим доступу : https://www.researchgate.net/publication/364537441_REPREZENTACIA_ZINOK_U_VITCIZNANIH_MEDIA_ANALIZ_REZULTATIV_VSEUKRAINSKIH_MONITORINGIV

7. Daldorph B. New French law says airbrushed or Photoshopped images must be labelled [Електронний ресурс] / B. Daldorph // France24. – 2017. – Режим доступу : <https://www.france24.com/en/20170930-france-fashion-photoshop-law-models-skinny>

8. Дерман Л. М. Репрезентація образу людей з інвалідністю в рекламі [Електронний ресурс] / Л. М. Дерман. – 2023. – Режим доступу : https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41811/Derman_Vlasyk.pdf

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ ЗІ ЗБРОЙНИМИ КОНФЛІКТАМИ, ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

*Євгенія ЄРЕМЕНКО, факультет права, гуманітарних та соціальних наук,
група ПЗ-23-1*

НК – Андрій ІВАНОВ, кандидат юридичних наук, доцент

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського

Сексуальне насильство, пов'язане зі збройними конфліктами, є одним із найтяжчих порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права людини. У сучасних умовах воно розглядається не лише як окремий кримінальний злочин, а як системне явище, що здатне суттєво впливати на безпекову ситуацію в регіоні, демографічні процеси та стан суспільної стабільності.

У контексті збройної агресії проти України питання імплементації міжнародно-правових стандартів набуває особливої актуальності. Факти сексуального насильства, зафіксовані зокрема на тимчасово окупованих територіях, потребують належної правової оцінки, ефективного документування та притягнення винних до відповідальності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Проблематика міжнародно-правової протидії сексуальному насильству під час збройних конфліктів активно досліджується як у зарубіжній, так і у вітчизняній науці.

Зокрема, Келлі Дон Аскін у своїх дослідженнях доходить висновку, що «сексуальне насильство під час збройних конфліктів не є випадковим наслідком війни, а часто виступає свідомою стратегією на залякування, домінування та руйнування спільнот» [1, 25].

Крістін Чинкін зазначає, що «міжнародне право має визнавати гендерну специфіку злочинів під час конфліктів, забезпечуючи, щоб досвід жінок був центральним у правових і політичних рішеннях» [2, 14].

В українській науці питання імплементації міжнародного гуманітарного права досліджував М. В. Буроменський, доходячи таких висновків «ефективна імплементація міжнародного гуманітарного права у національне законодавство є необхідною умовою для притягнення винних до відповідальності та захисту прав постраждалих» [3, 42].

Основою міжнародно-правових стандартів протидії сексуальному насильству виступають Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, які встановлюють обов'язок сторін конфлікту поважати честь, гідність та фізичну недоторканність цивільних осіб. Зокрема стаття 27 Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни визначає, що жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність [4].

Важливим етапом розвитку міжнародних стандартів стало прийняття Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Цей документ уперше на універсальному рівні чітко закріпив перелік форм сексуального насильства як воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Згідно зі статтею 7 Статуту, до них належать зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства [5].

Юрисдикцію щодо таких злочинів може здійснювати Міжнародний кримінальний суд, діяльність якого спрямована на забезпечення принципу невідворотності покарання за найтяжчі міжнародні злочини. Важливим є також закріплення принципу командної відповідальності, що дозволяє притягати до відповідальності осіб, які віддавали накази або не запобігли вчиненню злочинів.

Окрему роль відіграють резолюції Ради Безпеки ООН у межах порядку денного “Жінки, мир, безпека”, зокрема резолюція 1325 [6] та резолюція 1820 [7], яка акцентує увагу на необхідності захисту жінок і дівчат під час конфліктів та їх участі і процесах відновленню миру.

Вагоме значення має Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), яка встановлює комплексний підхід до запобігання насильству, захисту постраждалих та притягнення винних до відповідальності [8].

Україна здійснює послідовні кроки щодо гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. У контексті євроінтеграційних процесів та збройної агресії питання відповідності міжнародним нормам набуло пріоритетного значення.

Важливим напрямом стало приведення положень Кримінального кодексу України у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема своє відображення в статті 442¹ Кримінального кодексу України «Злочини проти людяності» [9] знайшла норма статті 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Для виконання норм резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року №1544-р було затверджено Національний план дій на період до 2025 року [10].

Окрім нормативних змін, створюються інституційні механізми розслідування воєнних злочинів, функціонують спеціалізовані підрозділи органів прокуратури, здійснюється співпраця з міжнародними експертами. Значна увага приділяється документуванню злочинів відповідно до міжнародних протоколів, що є необхідною умовою, подальшого судового розгляду [11].

Важливим етапом реалізації стандартів є впровадження підходу, орієнтованого на постраждалих. Він передбачає забезпечення конфіденційності, недопущення повторної травматизації, надання безоплатної правової, медичної та психологічної допомоги.

Незважаючи на позитивні зрушення, практика свідчить про наявність низки викликів, оскільки складність доказування злочинів сексуального насильства зумовлена специфікою їх вчинення, психологічним станом потерпілих та обмеженим доступом до місця подій на окупованих територіях.

Крім того, потребує подальшого вдосконалення процесуальний механізм збору доказів з урахуванням міжнародних стандартів. Необхідним є системне підвищення кваліфікації слідчих, прокурорів і суддів у сфері міжнародного гуманітарного права.

Перспективним напрямком залишається поглиблення співпраці з міжнародними судовими інституціями та правозахисними організаціями з метою забезпечення невідворотності покарання.

Таким чином, міжнародно-правові стандарти протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройними конфліктами, сформували комплексну систему заборон, механізмів відповідальності та гарантій захисту постраждалих. Їх імплементація в Україні відбувається в умовах триваючого збройного конфлікту, що значно ускладнює практичну реалізацію відповідних норм.

Водночас поступова гармонізація законодавства, розвиток інституційних механізмів та активна міжнародна співпраця свідчать про прагнення України забезпечити ефективний правовий захист осіб, які постраждали від сексуального насильства під час збройного конфлікту, та притягнути винних до відповідальності відповідно до міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Askim K.D. War Crimes Against Women: Prosecution in International War Crimes Tribunals. The Hague, 1997.
2. Chinkin C. Violence Against Women in Armed Conflict. Oxford, 2003.
3. Буроменський М.В. Міжнародне гуманітарне право: підручник. Київ, 2016.
4. Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154?find=1&text=%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%81#Text.
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1988// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
6. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека», 2000// [https://docs.un.org/en/S/RES/1325\(2000\)](https://docs.un.org/en/S/RES/1325(2000)).
7. Резолюція Рада безпеки ООН 1820, 2008// <https://www.refworld.org/legal/resolution/unsc/2008/en/59523>.
8. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), 2011// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
9. Кримінальний кодекс України, 2001// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%81#w1_28.
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року №1544-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року»// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.
11. Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті // https://nmc-vfpo.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/mizhnarodnyj-protokol-iz-dokumentuvannya-ta-rozsliduvannya-seksualnogo-nasyilstva-v-konflikti-2017_compressed.pdf.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В КІНЦІ XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

*Артем ЖАДАН, ННІ цивільного захисту, ПРС-22 навчальна група
НК – Яніна ФЕДОРЕНКО, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Процес формування нормативно-правового фундаменту гендерної політики в Україні є динамічним складником загальнодержавного правотворення, спрямованим на імплементацію міжнародних стандартів рівності у національне законодавство. Цей шлях ґрунтується на засадничих принципах права, зафіксованих у низці засадничих міжнародних документів, зокрема: Загальній декларації прав людини, Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод, а також Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція).

В Україні створення законодавчого підґрунтя для забезпечення рівноправ'я розпочалося наприкінці XX століття. Вирішальною подією стало ухвалення у червні 1996 року Основного Закону України. Під впливом громадських організацій до Конституції було включено статтю 24, яка проголосила рівність прав чоловіків та жінок, зафіксувавши, що кожен громадянин володіє всією повнотою соціально-економічних, політичних та особистих свобод [1]. Окрім загальної декларації рівності, Конституція визначила конкретні гарантії: рівні права на захист життя (ст. 27), охорону здоров'я (ст. 49), вільний вибір праці (ст. 43) та соціальний захист (ст. 45–46). Таким чином, Конституція виступила ключовим гарантом гендерної стратегії держави.

Наступним вагомим етапом став Указ Президента 2001 року «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні» [2]. Цей документ започаткував створення юридичних механізмів для подолання дисбалансу в кадровій політиці та покращення становища жінок у суспільстві. Початок XXI століття позначився активізацією наукової спільноти: соціологи та правознавці почали ґрунтовно досліджувати нерівномірність представлення статей у політичному, економічному та безпековому секторах.

Логічним результатом цих процесів стало прийняття у 2005 році базового акту – Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Його мета полягала в усуненні гендерного дисбалансу та дискримінації за ознакою статі. Закон запровадив важливу термінологію, зокрема визначення «гендерної рівності» як рівного правового статусу та рівних можливостей для його реалізації [3]. Структура Закону охопила всі сфери життєдіяльності. Так, у Розділах I–II Закону було визначено засади державної політики, запроваджено гендерно-правову експертизу та окреслено повноваження органів влади (Верховної Ради, Кабміну, Омбудсмена), к Розділах III–V закріплено важелі забезпечення рівності у політичній, соціально-економічній, освітній сферах та в медіа просторі. А Розділ VI став новаторським, оскільки вперше в українському праві запровадив поняття «сексуальні домагання» та встановив відповідальність (цивільну, адміністративну, кримінальну) за порушення гендерного законодавства [3].

Для підтримки виконання Закону держава прийняла низку стратегічних програм. У 2006 році Кабінет Міністрів затвердив «Державну програму з утвердження гендерної рівності до 2010 року». Наступні етапи включали програми на періоди до 2016 та 2021 років. Ці документи дозволили інтегрувати принципи рівності в щоденну роботу органів влади та наблизили Україну до європейських стандартів захисту прав людини.

Отже, становлення гендерного регулювання на зламі століть пройшло шлях від загальних конституційних норм до розгалуженої системи спеціалізованого законодавства. Закон 2005 року став визначальним для забезпечення гендерної рівності в Україні, створивши дієві правові інструменти захисту громадян. Сьогодні цей досвід є базою для подальшої гармонізації українського права з вимогами Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Про підвищення соціального статусу жінок в Україні: Указ Президента України від 25.04.2001 № 283/2001. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U283_01
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09. 2005 р. № 2866-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

ІНСТИТУЦІЙНА ВІДПОВІДЬ УКРАЇНИ НА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО У ВОЄННИЙ ЧАС: БЕЗПЕКОВИЙ СЕКТОР, СТАНДАРТИ ТА ПІДЗВІТНІСТЬ

Михайло ЖУРБА, ОП «Соціальне забезпечення» СЗ -25

Владислава КОЛОДЯЖНА, 232 «Соціальне забезпечення» СЗ-2310

НК – Інна БЄЛОВА, кандидат економічних наук, доцент

Черкаський державний технологічний університет

Гендерна політика у секторі безпеки та оборони України в умовах воєнного стану набула виразно прикладного характеру: її предметом є не лише формальна рівність прав і можливостей, а й інституційна спроможність держави запобігати дискримінації, забезпечувати недискримінаційний доступ до служби, ресурсів і захисту, а також протидіяти гендерно зумовленому насильству як чиннику безпекових ризиків. Нормативним фундаментом державної гендерної політики є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який визначає засади забезпечення рівності у ключових сферах суспільного життя та покладає на органи публічної влади обов'язки з реалізації відповідних заходів [1]. У площині протидії насильству базове значення має Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що закріплює систему суб'єктів реагування, види заходів захисту та механізми міжвідомчої взаємодії [2]. Ратифікація Україною Стамбульської конвенції у 2022 р. підсилила міжнародно-правові зобов'язання держави щодо запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, криміналізації окремих форм насильства, належного розслідування та підтримки постраждалих [3; 4].

Специфіка сектору безпеки та оборони (СБО) полягає в тому, що гендерна політика тут безпосередньо пов'язана з виконанням завдань держави щодо оборони, мобілізаційної готовності, підтримання дисципліни та гарантування прав військовослужбовців і цивільних. Саме тому на рівні урядових документів гендерна рівність і протидія насильству фіксуються як складові комплексної державної політики. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року передбачає заходи із залучення жінок до процесів безпеки, запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство, а також підзвітність і моніторинг виконання зобов'язань у межах порядку денного «Жінки, мир,

безпека» [5]. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року закріплює довгострокову рамку гендерного мейнстримінгу для центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що є критично важливим в умовах децентралізованого надання соціальних послуг та воєнних переміщень населення [6]. У свою чергу, Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі до 2025 року визначає очікувані результати й інструменти системного реагування, прямо пов'язуючи програмні цілі з необхідністю узгоджених дій суб'єктів реагування [7].

Практичний вимір гендерної політики у СБО виразно простежується через зростання участі жінок у Збройних Силах України та розвиток інституційних спроможностей щодо гендерної інтеграції. За офіційно оприлюдненими даними Міністерства оборони України, станом на січень 2024 року загальна чисельність жінок у ЗСУ становила 66,9 тис., з яких 47,2 тис. – військовослужбовиці; також наведено дані щодо жінок на керівних посадах і в районах бойових дій [10]. Це вимагає не лише адаптації кадрових процедур, а й розвитку інфраструктури безпеки служби, запобігання дискримінації, забезпечення гідних умов проходження служби та доступу до медичних і психологічних послуг, включно із сексуально-репродуктивним здоров'ям. У цьому контексті важливими є навчальні та методичні продукти, спрямовані на формування гендерної компетентності командування та відповідальних осіб; зокрема, «Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України» систематизує понятійний апарат, описує гендерні ризики у збройному конфлікті та пропонує рамки впровадження підходів НАТО й порядку денного РБ ООН 1325 у військовому управлінні [11]. Важливою ознакою інституційного розвитку є також підготовка мережі гендерних радників/радниць, про що свідчать спільні ініціативи МО України та UN Women щодо тренінгів і тематичних сесій для таких фахівців [12], а також наявність відомчих/прикладних положень, що деталізують завдання та повноваження радника з гендерних питань [18].

Проблематика гендерно зумовленого насильства в умовах воєнного стану має багаторівневий характер і стосується як приватної сфери (домашнє насильство, насильство з боку інтимного партнера), так і публічної/конфліктної сфери (конфліктно-пов'язане сексуальне насильство, сексуальні злочини у місцях несвободи, ризики експлуатації та примусу під час окупації або фільтраційних практик). Воєнний контекст посилює чинники вразливості: масове переміщення, втрату житла і доходів, фрагментацію соціальних мереж підтримки, хронічний стрес і травматизацію, зростання доступності зброї, а також нерівномірність доступу до сервісів через бойові дії та окупацію. У таких умовах державна політика має поєднувати безпековий та правозахисний підходи: з одного боку, гарантувати ефективність правоохоронного реагування та невідворотності відповідальності, з іншого – забезпечити доступність сервісів допомоги та недискримінаційність їх надання незалежно від статі, віку, статусу ВПО, військового чи цивільного стану постраждалих.

Емпіричні дані державних органів підтверджують тенденцію зростання домашнього насильства на тлі війни. Міністерство внутрішніх справ України повідомляло, що у 2023 році Національна поліція України зареєструвала понад 291 тис. фактів домашнього насильства (на 20% більше, ніж у 2022 р.), а кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, зросла з 1498 до 2701; також зазначено приріст адміністративних правопорушень і динаміку зростання у 2024 році [13]. Для наукового аналізу принципово важливо враховувати, що офіційна статистика відображає лише звернення/реєстрацію і не дорівнює реальній поширеності насильства; воєнний стан може одночасно підвищувати ризики насильства та знижувати готовність постраждалих звертатися по допомогу

через стигму, залежність, фізичні обмеження пересування, страх помсти чи недовіру до інституцій. Аналітичні матеріали UNFPA підкреслюють, що в кризових умовах багато форм гендерно зумовленого насильства повідомляються як такі, що зростають, а серед ключових драйверів фігурують переміщення, руйнування соціальних структур, бідність і психологічний тиск війни, при цьому наведені дані слід трактувати як індикатори ризику та потреб, а не як вимір поширеності [17].

Паралельно зростає значення мережі спеціалізованих служб підтримки, здатних працювати в умовах безпекових обмежень. За інформацією Міністерства соціальної політики України (станом на кінець 2024 р.), в Україні діє понад тисяча спеціалізованих служб для протидії насильству; серед них – притулки, денні центри, кризові кімнати, спеціалізовані служби консультування, мобільні бригади, кол-центри та гарячі лінії, а також наводяться конкретні кількісні показники цих сервісів [14]. Наявність такої інфраструктури є необхідною умовою реалізації підходу, орієнтованого на потреби постраждалих (survivor-centred approach), проте воєнний стан актуалізує питання територіальної доступності, безпеки переміщення до шелтерів, стійкості фінансування та кадрового забезпечення, а також узгодженості протоколів маршрутизації між поліцією, соціальними службами, закладами охорони здоров'я та системою безоплатної правової допомоги. Для СБО ці питання мають особливу вагу з огляду на повернення військовослужбовців із бойових дій, поширеність травматичних досвідів і необхідність не допустити «приватизації» насильства як нібито сімейної справи в умовах суспільної героїзації військової ролі, що ускладнює звернення постраждалих і підсилює латентність проблеми.

Окремим блоком проблематики виступає конфліктно-пов'язане сексуальне насильство (КПСН) та сексуальне насильство у місцях несвободи. Згідно з 41-м періодичним звітом ОНЧНР про ситуацію з правами людини в Україні (період 1 вересня – 30 листопада 2024 р.), з лютого 2022 року ОНЧНР задокументувало 370 випадків сексуального насильства, вчинених представниками збройних сил РФ, правоохоронних органів та пенітенціарних служб, із деталізацією щодо статі/віку постраждалих і контексту (переважно – у місцях утримання, з помітною часткою чоловіків серед потерпілих у контексті detenції) [15]. Цей же звіт містить дані про документовані випадки сексуального насильства, вчиненого представниками українських збройних сил, правоохоронних органів і пенітенціарних служб, що у дослідницькому плані вимагає відокремлення питання кримінальної відповідальності індивідів від питання політики держави щодо запобігання порушенням, забезпечення незалежних розслідувань і гарантування стандартів поведінки у місцях несвободи [15]. 42-й періодичний звіт ОНЧНР (1 грудня 2024 – 31 травня 2025 р.) додатково деталізує окремі форми сексуального насильства, фіксує нові задокументовані випадки та наводить агреговані дані щодо сексуального насильства, вчиненого українськими органами влади з 24 лютого 2022 року, що підсилює вимогу до системних запобіжників і прозорих процедур контролю [16].

Отже, гендерна політика у СБО України в умовах воєнного стану має розглядатися як комплексна система норм, інституцій і практик, спрямована на (а) забезпечення рівного доступу та недискримінаційних умов служби, (б) інтеграцію гендерної перспективи в планування та управління відповідно до порядку денного «Жінки, мир, безпека», (в) запобігання гендерно зумовленому насильству й ефективне реагування на нього як на загрозу правам людини та суспільній безпеці. Ефективність цієї системи у воєнний час визначається не тільки наявністю стратегічних документів і формальних інституційних механізмів (радники/підрозділи), а й здатністю забезпечити стійке міжвідомче співробітництво, доказове документування злочинів (зокрема КПСН), доступність сервісів для постраждалих (включно з чоловіками та особами з уразливих груп), а також реальну підзвітність за порушення незалежно від статусу

кривдника. У цьому сенсі воєнний стан, з одного боку, загострює ризики насильства та дискримінації, а з іншого – створює «вікно можливостей» для прискореної інституціоналізації гендерно чутливих стандартів у СБО як елементу демократичної стійкості держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15> (дата звернення: 27.01.2026).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19> (дата звернення: 27.01.2026).
3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2319-20> (дата звернення: 27.01.2026).
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : Конвенція; Рада Європи від 11.05.2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_001-11 (дата звернення: 27.01.2026).
5. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1544-2020-%D1%80> (дата звернення: 27.01.2026).
6. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-%D1%80> (дата звернення: 27.01.2026).
7. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 145 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/145-2021-%D0%BF> (дата звернення: 27.01.2026).
8. Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 930 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/930-2020-%D0%BF> (дата звернення: 27.01.2026).
9. Про затвердження Методичних рекомендацій з використання гендерно чутливої мови в системі Міністерства оборони України : Наказ Міністерства оборони України від 13.04.2024 № 236 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0236322-24> (дата звернення: 27.01.2026).
10. Кількість жінок в ЗСУ в січні становила 70 тис : новина / Міністерство оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/news/kilkist-zhinok-v-armii> (дата звернення: 27.01.2026).
11. Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України : посібник [Електронний ресурс] / OSCE Project Co-ordinator in Ukraine. URL: https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/4/8/479044_0.pdf (дата звернення: 27.01.2026).
12. “UN Women in Ukraine” Agency and the Ministry of Defence commence a series of sessions for gender advisors : новина / Ministry of Defence of Ukraine. URL:

<https://mod.gov.ua/en/news/un-women-in-ukraine-agency-and-the-ministry-of-defence-commence-a-series-of-sessions-for-gender-advisors> (дата звернення: 27.01.2026).

13. Кількість випадків домашнього насильства зросла на 20%: МВС та Парламент працюють над посиленням відповідальності : новина / Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/news/kilkist-vipadkiv-domasnyogo-nasilstva-zroslo-na-20-mvs-ta-parlament-praciuiut-nad-posilenniam-vidpovidalnosti-1> (дата звернення: 27.01.2026).

14. В Україні діє понад тисяча спеціалізованих служб для протидії насильству : новина / Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/v-ukrayini-diye-ponad-tysyacha-spetsializovanykh-sluzhb-dlya-protydyi-nasylstvu> (дата звернення: 27.01.2026).

15. Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 September – 30 November 2024 : OHCHR 41st periodic report [Electronic resource]. URL: <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-01/2024-12-31%20OHCHR%2041st%20periodic%20report%20on%20Ukraine.pdf> (accessed: 27.01.2026).

16. OHCHR Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 December 2024 – 31 May 2025 : OHCHR 42nd periodic report [Electronic resource]. URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-07/2025-06-30%20OHCHR%2042nd%20periodic%20report%20on%20Ukraine_1.pdf (accessed: 27.01.2026).

17. Voices from Ukraine Advocacy Brief: An Overview of Gender-Based Violence in Ukraine : UNFPA, 2024 [Electronic resource]. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2025-03/Voices%20from%20Ukraine_Advocacy%20Brief_2024.pdf (accessed: 27.01.2026).

18. Положення про радника з гендерних питань : методичний документ [Електронний ресурс] / Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки. URL: <https://dndivsovt.mil.gov.ua/app/uploads/2024/04/1-polozhennya-pro-radnyka-z-gendernyh-pytan.pdf> (дата звернення: 27.01.2026).

GENDER STEREOTYPES IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF WAR AND MARTIAL LAW

*Roman KARPENKO, candidate of legal sciences, docent
Dnipro State University of Internal Affairs*

Professional orientation encompasses the process of understanding and internalizing the goals and objectives that underlie professional activity. Changes in its content are reflected in the strengthening of motives related to the performance of professional duties. This contributes to the formation of a desire to perform work conscientiously, demonstrate oneself as a qualified specialist, achieve success in the professional sphere, and strengthens the sense of responsibility. Given current trends in the country, women are increasingly acting as motivators and driving forces in society. They are becoming more confident in their own abilities, boldly taking on responsibility and actively participating in the resolution of important issues. Their potential is enormous, as women's contributions extend beyond social and economic development to include security and defense. The integration of women into these key areas should contribute to the implementation of gender policies and the strengthening of gender equality. The development of such policies in the field of security and defense is a response to the challenges facing modern society. The development of gender equality in the armed forces is taking place in two directions. The first involves the adaptation of women to existing “masculine” norms and procedures that have historically developed.

The second direction focuses on women bringing about changes to the character and organization of the armed forces aimed at creating a gender-neutral environment. The second approach is the most optimal, as women demonstrate no less efficiency in performing their duties than men, and also contribute to strengthening disciplinary and ethical standards of interaction in the military sphere. According to experts on gender issues, mixed units show a greater tendency to show empathy and take into account the national, cultural, religious, and other characteristics of the area where military operations are conducted.

The issue of gender equality in Ukraine's security and defense sector is becoming particularly important in the context of full-scale armed aggression by the Russian Federation. The war highlights the need to involve all citizens, regardless of gender, in defense processes and to ensure the effective functioning of the Armed Forces and security agencies. Despite the growing number of women in military formations and their significant contribution to the defense of the state, gender stereotypes remain widespread in public consciousness and within security and defense institutions. These stereotypes manifest themselves in the perception of «traditional» roles of women and men, limited access to certain positions, unequal opportunities for career growth, and underestimation of the role of women in the defense sector. This situation not only contradicts the principles of democratic development and Ukraine's aspirations for European integration, but also negatively affects the overall effectiveness of the security sector [3, p. 27-28].

Today, stereotypes have become a kind of cognitive construct that allows people to quickly orient themselves in social reality and form ideas about the world around them based on existing attitudes, beliefs, interests, and values. At the same time, in addition to performing an adaptive function, stereotypes can have a destructive effect, limiting individuals' opportunities, generating prejudice, and contributing to discriminatory practices [1]. Gender stereotypes are persistent socially conditioned ideas about differences in roles, behavior, and psychological and social characteristics of women and men. They are formed within a culture and reproduced through the process of socialization. Such stereotypes have both a cognitive component (attitudes, images, expectations) and a behavioral aspect that influences interaction, evaluation, and the distribution of roles in society. According to the socio-psychological approach, gender stereotypes can be viewed as cognitive patterns that arise in the process of interpersonal interaction and perception. Although they simplify the assessment of the environment, such patterns often distort reality, forming biased attitudes. From a cultural studies perspective, gender stereotypes are the result of historical development and sociocultural traditions. They reflect entrenched ideas about the «natural» roles of the sexes, which have been shaped by mythology, religion, social structure, and economic relations. For example, the traditional division into «male» (strength, power, war) and «female» (care, upbringing, housekeeping) spheres leads to the definition of certain social functions and significantly influences society's attitude towards women's participation in military or political activities.

In the legal sphere, gender stereotypes are seen as a factor that hinders the implementation of the principles of equality and non-discrimination. International documents such as the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and UN Security Council Resolution 1325 «Women, Peace and Security» emphasize the importance of overcoming gender stereotypes in the areas of security and defense [2]. These stereotypes often become an obstacle to women's equal access to military service, participation in decision-making, and career advancement.

REFERENCES

1. Kononenko, T. V. (2025). *Гендерна компетентність у контексті професійної підготовки поліцейського* [Gender competence in the context of police professional training]. *Центральнотериторіальний вісник права та публічного управління*, 2 (10), 57–62. <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-2-6> [in Ukrainian].

2. Kravets, V. (Ed.). (2013). *Henderni doslidzhennia: prykladni aspekty: monohrafiia* [Gender studies: Applied aspects: A monograph]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].

3. Svitlana G. *Women in the Armed Forces of Ukraine: Opportunities for Integration. Legal guarantees of gender equality in Ukraine's security and defense sector: collection of abstracts from roundtable participants (June 17, 2021)* / ed. by I. M. Yevkhutych. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 2021. 168 p. [in Ukrainian].

THE INFLUENCE OF THE GENDER STATUS OF PARTICIPANTS ON SPEECH COMMUNICATION

*Олександр КОЛОДОЧКА, ННІ цивільного захисту, ПБк-25-1 взвод
НК – Наталія ЄРЕМЕЄВА, кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

One of the biggest problems of modern linguistics is the study of communicative interaction of individuals (woman-man) in relation to the parameters of language [2, 163]. The gender status of communication participants affects not only the strategy and tactics of speech communication, but also its tonality, style, and character. Gender searches in linguistics are reduced to the following approaches:

- manifestation of gender in the style of communication;
- identification of the features of the speech of men and women - linguistic gender stereotypes;
- expression of gender at different linguistic levels: morphological, lexical, and textual.

According to psychologists and linguists, the communication style of women and men is most clearly represented in the business and professional spheres.

The male communication style is oriented towards the system of dominance: men are characterized by inflated self-esteem, self-confidence, focus on the task, and a tendency to stereotypes in communication. This style is called authoritarian. For men, the most important thing is information, results, facts, figures, for them only one answer is correct (mostly it is their own opinion [2, 163; 1, 34-35].

Women represent a democratic style of communication: collegial acceptance of decisions, encouragement of the activity of participants in the communicative process, which contributes to the growth of the initiative of interlocutors, the number of non-standard creative solutions.

For men, the isolation of their “I” is characteristic, and for women, the actualization of “We” in establishing professional business contacts.

A typical feature of female verbal behaviour is the desire to create a friendly atmosphere of communication, avoid means that can offend the interlocutor, demonstrate general positive behavior. As for male verbal behavior, it demonstrates a general negative mood of the communicator, concentration on their own problems, unwillingness to take into account the interests of the interlocutors [2, 164; 3, 13].

One of the problems of studying the features of the manifestation of the human factor in language is the establishment of lexical and stylistic means and methods of their translation depending on the gender of the communicants. In this sense, it is necessary to emphasize the use of lexical units with the semantic function of qualifying the degree of manifestation of a feature. For the depiction of the verbal behaviour of women, it is typical to strengthen the

degree of manifestation of a certain feature by means of such intensifiers: very, very, extremely, very, strongly, fear (as), healthy, seriously, oh! oh! as if, etc. [2, 164; 1, 36].

So, women tend to exaggerate manifestation of a sign, and men - to use vulgarisms, rude and swear words to establish strongly negative emotions. Women more often use words with a meaning of uncertainty (probably, surely, certainly, obviously, probably), and men demonstrate their undeniable conviction (I am deeply convinced, a clear (well-known) thing, what can I say, it is clear). The desire of men to show a high level of erudition in communication with women encourages them to use professional vocabulary [2, 164; 1, 36-38].

Gender features of communication are clearly manifested in etiquette communication. During the conversation, women usually openly look the interlocutor in the eyes, while men more often avoid direct gaze. Women mostly start and support the conversation, and men control and manage its course. Women more often than men apologize, explain something in detail or clarify [2, 163; 3, 14-15]. In etiquette situations of acquaintance or farewell, male speech dominates, which is manifested in compliments and kissing a woman's hand.

The proposed conclusions about the gender aspects of communication do not claim to be exhaustive or universal, but deserve attention for further serious studies of this problem.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пономарів О. Культура слова : Мовностилістичні поради : Навч. посіб. – К.: Либідь, 1999. – С.34-38.
2. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. - 4-те вид., виправ. і доповнен. –К.: Алерта, 2014. – С. 163-164.
3. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення : Підручник. – К.: Арії, 2009. – С. 13-15.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОРМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ

*Людмила КОМАРНИЦЬКА, кандидат філологічних наук
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»*

Воєнний стан є потужним дестабілізаційним чинником, який впливає на всі сфери суспільного життя: економічну, соціальну, психологічну та правову. Порушення звичних соціальних зв'язків, масове переміщення населення, втрата роботи, житла та соціальних гарантій створюють середовище підвищеної вразливості. У таких умовах особливо загострюється проблема домашнього насильства. Міжнародні дослідження засвідчують зростання рівня гендерно зумовленого насильства в період криз і збройних конфліктів [5].

В умовах воєнного стану в Україні проблема домашнього насильства ускладнюється поєднанням факторів військової травматизації, соціально-економічної нестабільності та обмеженого доступу до соціальних послуг [6].

Домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного, сексуального чи економічного насильства щодо члена сім'ї або особи, з якою кривдник перебуває у близьких стосунках [2].

Відповідно до положень Стамбульської конвенції, насильство щодо жінок і домашнє насильство є порушенням прав людини та формою дискримінації, що потребує системного запобігання, захисту та покарання [1].

У наукових підходах домашнє насильство розглядається як багатовимірне явище, що має:

- індивідуально-психологічний вимір (особистісні риси, травматичний досвід, рівень саморегуляції);
- соціально-економічний вимір (безробіття, бідність, залежність);
- культурно-нормативний вимір (гендерні стереотипи, толерантність до насильства);
- інституційний вимір (ефективність правових механізмів захисту).

У період війни всі ці чинники зазнають трансформації, що змінює характер насильницьких практик.

Війна спричиняє хронічний стрес, який проявляється у підвищеній тривожності, агресивності, емоційній нестабільності та зниженні рівня самоконтролю. Постійна загроза життю формує стан психоемоційного виснаження, що може призводити до дезадаптивних форм реагування, зокрема агресивної поведінки [3, с. 128].

Серед ключових механізмів загострення насильства варто виділити:

1. Накопичення фрустрації через економічні труднощі та втрату соціального статусу.
2. Порушення гендерних ролей, коли чоловік, який традиційно виконував роль годувальника, втрачає можливість забезпечувати сім'ю.
3. Соціальну ізоляцію, що зменшує зовнішній контроль та підтримку.
4. Травматичний досвід бойових дій, який може впливати на поведінкові реакції.

Таким чином, війна виступає каталізатором вже наявних дисфункцій у сімейних відносинах.

Домашнє насильство є складним і багатовимірним соціально-психологічним явищем, що охоплює систему протиправних дій або бездіяльності, спрямованих на порушення прав, свобод і гідності людини в межах сімейних чи близьких стосунків. Воно може проявлятися у різних формах, кожна з яких має свої специфічні ознаки, механізми впливу та наслідки для фізичного і психічного здоров'я постраждалих осіб. Виділяють такі форми домашнього насильства:

- фізичне насильство, яке під час війни може ставати більш жорстким через високий рівень загальної мілітаризації суспільства. Дослідники відзначають, що в умовах нормалізації насильства як способу вирішення конфліктів зростає толерантність до агресії в приватній сфері [5]. Водночас латентність таких випадків зростає через обмежені можливості звернення до правоохоронних органів.
- психологічне насильство передбачає посилення контролю. Психологічний тиск набуває нових форм: обмеження доступу до засобів зв'язку; маніпулювання інформацією про небезпеку; погрози залишити без засобів існування; контроль за пересуванням під приводом безпеки. Умови евакуації та проживання в тимчасових притулках створюють додаткові можливості для контролю та ізоляції постраждалих осіб.
- економічне насильство зумовлює залежність і вразливість. Втрата доходу та житла підсилює економічну залежність. Кривдник може використовувати гуманітарну допомогу або соціальні виплати як інструмент маніпуляції. Економічне насильство стає одним із найпоширеніших засобів утримання влади у сім'ї [4, с. 21].
- сексуальне насильство. У воєнний час сексуальне насильство може мати як приватний, так і публічний вимір. Відсутність безпечного простору та обмежений доступ до медичної допомоги ускладнюють своєчасне реагування та документування таких випадків.

Повномасштабна війна зумовила не лише кількісне зростання випадків домашнього насильства, а й якісні зміни у механізмах його прояву, що, своєю чергою, актуалізувало потребу переосмислення функціонування системи захисту постраждалих осіб. Традиційні моделі реагування, сформовані в умовах відносно соціальної стабільності, виявилися частково неготовими до роботи в ситуації воєнного стану.

В умовах війни в Україні інституційні структури стикаються з переважанням, нестачею ресурсів, кадровими втратами та ускладненими комунікаційними процесами. Це потребує адаптації наявних механізмів допомоги, розширення міжвідомчої взаємодії та впровадження гнучких форм підтримки, здатних оперативно реагувати на нові соціальні ризики.

Як висновок, варто зауважити, що воєнний стан спричиняє якісну трансформацію форм домашнього насильства, що проявляється у посиленні фізичної агресії, ускладненні психологічного контролю та зростанні економічної залежності. Система захисту має адаптуватися до нових умов через розвиток міжвідомчої взаємодії, цифрових сервісів допомоги та впровадження травмоорієнтованих підходів у роботі з постраждалими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011. URL: <https://rm.coe.int> (дата звернення: 02.03.2026).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2026).
3. Herman J. Trauma and Recovery. New York : Basic Books, 2015. 336 p.
4. Peterman A., Potts A., O'Donnell M. et al. Pandemics and violence against women and children. Washington, DC : Center for Global Development, 2020. 48 p.
5. UN Women. Measuring the shadow pandemic: violence against women during COVID-19. URL: <https://www.unwomen.org> (дата звернення: 02.03.2026).
6. UNFPA Ukraine. Гендерно зумовлене насильство в умовах війни в Україні. URL: <https://ukraine.unfpa.org> (дата звернення: 04.03.2026).

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-ПОЛІТИКА ТА ЖІНКИ-ВІЙСЬКОВОЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

*Ольга КРАВЧЕНКО, ННІ управління та безпеки населення, ЕКПс-23-3 група
НК – Марія ДМИТРЕНКО, доктор філософських наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Повномасштабна військова агресія РФ проти України стала потужним детермінантом перегляду гендерних ролей у суспільній свідомості. Традиційний патріархальний конструкт жінки як «берегині» трансформувався у динамічний образ «захисниці» та активного суб'єкта державотворення. Ця зміна є особливо помітною у політичній та військовій сферах, де жінки демонструють нові моделі лідерства. Метою даного дослідження є аналіз впливу психологічної втоми суспільства на політичну стабільність України в умовах тривалої війни, а також визначення механізмів формування цього явища та його наслідків.

Трансформація образу жінки-політика характеризується переходом від опіки переважно соціальними питаннями до активної участі у безпековій дипломатії. Як зазначає відома дослідниця гендерної політики Т. Марценюк, повномасштабне вторгнення актуалізувало концепцію «невидимого батальйону» у політичній площині, де жінки стали ключовими провідницями українських інтересів на міжнародній арені, адвокуючи надання озброєння та посилення санкційного тиску [3, с. 47]. У медійному дискурсі образ політиkinі позбувся стереотипної «крихкості», натомість акцент змістився на професійну компетентність. Цей процес супроводжується руйнуванням «скляної стелі» у сферах, які традиційно вважалися прерогативою чоловіків. Жінки-лідерки сьогодні не просто присутні в політиці, а формують порядок денний у питаннях національної безпеки, військової логістики та післявоєнної відбудови. Медіа-репрезентація українських політиkinь за кордоном демонструє їх як сильних, вольових суб'єктів, чия риторика базується на принципах міжнародного права та конкретних вимогах щодо захисту суверенітету. Така зміна акцентів дозволяє відійти від сприйняття жінки в політиці як допоміжної фігури, перетворюючи її на ключового гравця у процесах глобального прийняття рішень.

Паралельно відбувається легітимізація образу жінки-військової. На думку соціологині О. Стрельник, війна спричинила «структурний зсув» у сприйнятті професійних якостей жінки, де бойовий досвід та військова експертиза стають новими соціальними капіталами [4, с. 114]. Якщо до 2022 року участь жінок у бойових діях сприймалася як виняток, то сьогодні це є частиною соціальної норми. Аналіз медіаповідомлень засвідчує, що репрезентація військовослужбовиць еволюціонувала – від сексуалізованого образу до визнання жінки як професіоналки: оператора БПЛА, артилеристки чи командира підрозділу [5].

Суттєвим аспектом цієї трансформації є також зміна внутрішньої інфраструктури та логістики сектору безпеки. Держава поступово адаптує умови проходження служби до потреб жінок, що включає як речове забезпечення, так і медичну підтримку, що раніше ігнорувалося через патріархальну інерцію системи. Військовий досвід жінок сьогодні стає фундаментом для їхньої майбутньої соціальної реалізації після демобілізації, де професійні навички, здобуті на фронті, визнаються як висококваліфікована експертиза. Це сприяє формуванню нового суспільного договору, де повага до військової ідентичності жінки базується на її реальному внеску в обороноздатність країни.

Особлива роль у зміцненні цих змін належить громадянському суспільству, яке активно моніторить дотримання гендерних стандартів у державних інституціях. Завдяки спільним зусиллям міжнародних партнерів та національних ініціатив, концепція «Жінки, мир, безпека» перестає бути лише декларативним документом, стаючи практичним посібником для реформування правоохоронних та військових органів. Це створює умови для того, щоб після завершення бойових дій жінки мали рівний доступ до процесів відновлення та розбудови миру на всіх рівнях управління.

Важливим інструментом цієї трансформації є впровадження Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Державна політика України спрямована на створення інклюзивного середовища, у якому гендерна рівність є стандартом функціонування безпекового сектору [2]. Таким чином, сучасний образ української жінки поєднує в собі політичну суб'єктність та військову професійність, що закладає підґрунтя для формування нової гендерної культури.

Отже, трансформація суспільного сприйняття, що відбулася під впливом повномасштабного вторгнення, свідчить про остаточне подолання застарілих патріархальних стереотипів щодо ролі жінки в кризових умовах. Сучасна українська жінка більше не обмежується роллю пасивної «берегині», а постає як повноправний суб'єкт безпекової дипломатії та висококваліфікований фахівець у військовій справі.

Легітимізація образу жінки-захисниці та професійної політикині, закріплена на рівні державної стратегії та міжнародних резолюцій, не лише змінює поточний соціальний ландшафт, а й закладає міцне підґрунтя для формування нової, інклюзивної гендерної культури в повоєнній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 23.02.2026). Магда Є. Громадянське суспільство та соціальна активність в Україні / Є. Магда. Київ: Ін-т політичних досліджень, 2023. 200 с.
2. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-р> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Марценюк Т. О. Гендерна рівність і політика в Україні: здобутки та нові виклики. Габітус. 2025. № 70. С. 45–52.
4. Стрельник О. В. Трансформація гендерних ролей в умовах збройного конфлікту. Вісник ПНУ. Серія: Політологія. 2024. Вип. 15. С. 112–118.
5. Мельникова-Курганова О. В. Образ української жінки в медіа: сучасні військові реалії. Соціальні комунікації: науковий журнал. 2025. URL: <http://journals.nbuv.gov.ua/sc> (дата звернення: 20.02.2026).

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

*Максим КУЛІНСЬКИЙ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-2 група
НК – Валентина ПОДЛЕСНА
Національний університет цивільного захисту України*

Гендерна політика у секторі безпеки та оборони України є важливою складовою державної політики рівності та демократичного розвитку. В умовах повномасштабної війни значення цієї теми суттєво зросло, оскільки змінилася структура безпекового сектору, збільшилася кількість жінок у військових формуваннях, а також посилилися соціальні ризики для населення.

Україна законодавчо закріпила принцип рівності прав і можливостей жінок і чоловіків. Нормативну основу становлять Конституція України, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також міжнародні зобов'язання держави, зокрема Резолюція Ради Безпеки ООН №1325 «Жінки, мир, безпека» та Стамбульська конвенція Ради Європи, яка посилює механізми запобігання насильству щодо жінок [1].

У секторі безпеки та оборони гендерна політика спрямована на забезпечення рівного доступу до військової служби, кар'єрного зростання та участі у прийнятті рішень. За останні роки значно зросла кількість жінок у Збройних Силах України [2], які служать не лише у медичних чи адміністративних підрозділах, а й у бойових частинах та на командних посадах. Водночас триває впровадження інституту гендерних радників, удосконалюється кадрова політика, проводяться тренінги з недискримінації та протидії сексуальним домаганням [3].

Проте воєнний стан загострив проблему гендерного насильства. Зростає кількість випадків домашнього насильства через психологічну напругу, втрату роботи,

вимушене переселення. Окремою болючою темою є сексуальне насильство, пов'язане з воєнним конфліктом, яке міжнародне право кваліфікує як воєнний злочин [4]. Такі дії мають тяжкі фізичні та психологічні наслідки для постраждалих та потребують комплексної державної реакції.

Серед основних проблем – недостатня кількість кризових центрів, складність фіксації злочинів у зоні бойових дій, страх постраждалих звертатися по допомогу, а також стигматизація жертв. Потребує посилення міжвідомчої координації, підготовка спеціалістів та інформаційна підтримка населення [5].

Отже, гендерна політика у секторі безпеки та оборони України є не лише питанням рівності, а й елементом національної безпеки. Ефективна протидія гендерному насильству в умовах воєнного стану потребує системного підходу, удосконалення законодавства, розвитку інституційної спроможності та формування культури нульової толерантності до будь-яких проявів дискримінації та насильства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15?utm_source=chatgpt.com.
2. Стамбульська конвенція Ради Європи. URL: https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/ukraine-ratifies-the-istanbul-convention?utm_source=chatgpt.com.
3. Законодавство України з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. URL: https://esbu.gov.ua/diialnist/henderna-rivnist/zakonodavstvo-ukrainy-z-pytan-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv?utm_source=chatgpt.com
4. В Україні значно зросла кількість жінок у Збройних Силах України. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/03/08/v-ukraini-znachno-zroslo-killist-zhinok-u-zbrojnih-silah/>.
5. Резолюція Ради Безпеки ООН №1325 «Жінки, мир, безпека». URL: https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325?utm_source=chatgpt.com.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ФАКТОР ПОШИРЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Софія ЛІВА, ННІПФПКП, 2 курс, 2 група

НК – Лідія СУКМАНОВСЬКА, кандидат юридичних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Частина 1 статті 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні [1]. Відповідно до цього 2001 року Верховною Радою України було прийнято перший спеціалізований нормативно-правовий акт, покликаний запобігти насильницьким проявам у сім'ї, – Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». Відтак, з урахуванням актуальних суспільних викликів та міжнародно-правових зобов'язань України, – зокрема відповідно до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенції ООН про права дитини, Конвенції Ради Європи щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації й насильства, а також Стамбульської конвенції – 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2]. Його зміст свідчить про більш системний та всебічний підхід до подолання згаданих соціальних проблем і про посилення захисту

осіб, які постраждали від домашнього насильства. Водночас Верховна Рада України запровадила кримінальну відповідальність за умисні систематичні дії домашнього насильства, що спричиняють фізичні чи психологічні страждання, погіршення стану здоров'я, втрату працездатності, формування емоційної залежності або зниження якості життя потерпілої особи, доповнивши Кримінальний кодекс України статтею 126-1 [3].

Результати аналітико-правових досліджень засвідчують стабільне зростання кількості вироків за фактами домашнього насильства: від 853 у 2020 році до 2177 у 2024-му, а також 1465 вироків за перші дев'ять місяців 2025 року. Поступово зростає й частка таких рішень у загальному масиві судових вироків: з 1,24 % у 2020 році до 2,64 % у 2024. Подібна динаміка свідчить не лише про активізацію державного реагування, а й про посилення уваги суспільства до цієї проблеми. Водночас значна кількість випадків і надалі залишається прихованою через страх постраждалих, економічну залежність та недовіру до інституцій, покликаних забезпечувати захист [4].

Домашнє насильство належить до глобальних проблем людства і має глибокі історичні корені. Причин його існування чимало. І досі у суспільній свідомості зберігаються уявлення, успадковані від патріархального способу життя, які часто виправдовують насильницьку поведінку в родині. Достатньо пригадати поширені вислови на кшталт: «Б'є – отже, любить», «Небита жінка як коса неклепана», [5].

Відповідно до чинного законодавства, «домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [2].

Як показує практика, у переважній більшості випадків, жертвами домашнього насильства стають жінки та дівчата, тоді як основними кривдниками виступають чоловіки. Уявлення про «нормальні» ролі чоловіка і жінки, які часто легітимізують або виправдовують насильство, формують гендерні стереотипи - «стігкі уявлення про відмінність між чоловіком і жінкою, про їхнє місце та ролі в сім'ї й суспільстві, які характерні для певного суспільства в конкретний історичний період. Гендерні стереотипи формують сподівання та відношення щодо поведінки чоловіків та жінок у суспільстві» [6].

Уявлення про чоловіка як домінантного захисника та жінку як слабку й залежну особу («жінка має чоловікові ноги мити і воду пити») формують моделі поведінки, що нормалізують контроль і пригнічення. Жінки, виховані в парадигмі власної безпорадності, нерідко уникають висловлення власної позиції та не чинять опір насильству.

Стереотип про чоловіка як єдиного годувальника чинить на нього надмірний психологічний тиск, сприяє стресу, вигоранню та депресії. Нездатність відповідати цим очікуванням негативно впливає на самооцінку чоловіка й сімейні стосунки.

Не менш шкідливим є переконання, що жінка повинна терпіти образи задля «збереження сім'ї» («стерпиться-злюбитьсь»). Воно змушує залишатися жінку у насильницьких стосунках, замовчувати насильство («не винось сміття з хати»), формує почуття провини та підтримує безкарність кривдників.

Стереотип, який забороняє чоловікам виражати емоції («хлопчики та чоловіки не плачуть») ускладнює їхнє психоемоційне здоров'я та може провокувати агресію або психічні розлади.

Уявлення про жінку як домогосподарку, відповідальну лише за сімейну сферу («жінка – берегиня сімейного вогнища»), знецінює її працю та сприяє втраті її професійних навичок, соціальній ізоляції й економічній залежності.

Поширенням також залишається гендерний стереотип, ніби жінка сама провокує агресію щодо себе, якщо не виконує «належних» вимог чоловіка («сама винна», «провокувала»).

Стереотипи про чоловіка-агресора та жінку-жертву створюють замкнене коло насильства: одні виправдовують агресію, інші - посилюють безпорадність і вразливість жінок, ускладнюючи формування рівноправних стосунків і ефективну суспільну протидію насильству [7].

Показовим прикладом проявів знелюднення та демонізації жінок і навіть прями заклики до гендерно зумовленого насильства є випадок вересня 2023 року, коли на YouTube-каналі «Палає» оприлюднили фрагменти платних семінарів онлайн-школи «Апейрон» Олексія Арестовича. У цих матеріалах Арестович стверджував, що «місія чоловіка» полягає у зміні світу, тоді як роль жінки нібито зводиться до любові, насамперед до чоловіка. Крім того, він озвучував твердження про те, що жінки «служать сатані» та повинні «дивитися на чоловіка як на бога». Найбільш деструктивними є висловлювання, у яких Арестович фактично закликав до фізичного насильства, заявляючи, що жінок слід «душити, не розмикаючи руки років три» - лише через їхню належність до жіночої статі. Водночас важливо відзначити, що подібні мізогінні тези отримали широкий суспільний осуд [8].

Отже, домашнє насильство залишається однією з найсерйозніших соціально-правових проблем сучасної України, адже воно суттєво впливає на безпеку, здоров'я та загальний добробут населення. Його поширення має системний характер і давно вийшло за межі приватного життя, формуючи вплив на соціальну структуру суспільства, рівень довіри до правоохоронних органів та дієвість механізмів правового захисту.

Гендерні стереотипи не лише формують нерівність, а й живлять культуру насильства. Їх подолання є тривалим і багатовимірним процесом, що передбачає систематичні зусилля на індивідуальному та суспільному рівнях.

Формуванню суспільної нетерпимості до насильства, зокрема гендерно зумовленого, суттєво сприяють інформування, освітні ініціативи та послідовна державна політика у сфері прав людини. Поступові зміни в українському суспільстві - зростання орієнтації на рівноправні подружні стосунки, посилення уваги до людської гідності та прав людини – узгоджуються з декларацією проєвропейського вектора розвитку нашої держави.

Лише за умов колективної відповідальності та узгоджених дій можливе формування соціуму, у якому кожна особа користується рівними правами й можливостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 19.12.2024. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
3. Дмитрашук О. С. Запобігання домашньому насильству підрозділами Національної поліції України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2021. 22 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0421U103194>
4. Панталієнко Т. П. Домашнє насильство в Україні та Європі : аналітико-правове дослідження тенденцій та динаміки кримінальних вироків (2020 – 2025 рр.). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2025. Вип., ч. 4. С. 155-160. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.20>

5. Волкова А. А., Полякова О. М. Гендерні аспекти домашнього насильства в Україні. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 09 червн. 2022 р. / СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. С. 199–202. URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/8380/document.pdf>

6. Кокнова Т. А., Овчарова Л. А. Особливості відображення гендерного стереотипу та його вплив на мовну діяльність особистості. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 7 (330). С. 20–29. URL: <https://surl.li/xlqpro>

7. Як гендерні стереотипи впливають на поширення насильства. *Громадський ресурс Полісся*. URL: <https://ngo.zt.ua/henderni-stereotypy-nasylstva/>

8. Требунських І. Як печерні стереотипи про подружні стосунки можуть стати підґрунтям для насильства. *GenderGid*. URL: <https://surl.li/vifdoq>

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВЧИЙ ВИМІР ТА РЕАЛІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Костянтин МАРКЕВИЧ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-25-1 група
НК – Валентина ПОДЛЕСНА
Національний університет цивільного захисту України*

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України стала серйозним викликом не лише для системи національної безпеки та оборони, а й для дотримання прав людини, зокрема принципів гендерної рівності. В умовах воєнного стану сектор безпеки і оборони України зазнав суттєвих трансформацій, що актуалізувало питання впровадження ефективної гендерної політики як невід'ємної складової демократичного цивільного контролю та стійкості держави [1].

З початку повномасштабної війни кількість військовослужбовців в Україні збільшилась майже у 2,5 рази у порівнянні з 2014 роком. Станом на березень 2023 року кількість жінок у ЗСУ зросла до 60 538 осіб, із них військовослужбовців – близько 42 898, тоді як у 2014 році ці показники становили 49 926 та 16 557 осіб відповідно. Україна значно розширила можливості жінок у військовій сфері: тепер вони можуть отримувати військову освіту, включаючи вищі військові навчальні заклади, знято обмеження на посади, які можуть займати жінки-військовослужбовці, і скасовано вікові обмеження для жінок, які хочуть служити за контрактом. Це доводить, що наша країна виходить на європейські стандарти та зрівнює чоловіків із жінками у правах [1].

З огляду на вищевикладене, оскільки кількість жінок в лавах Збройних сил України зросла, наша держава збільшила зусилля у боротьбі проти насильства. Так Верховна Рада ухвалила низку законів для захисту громадян: в грудні 2017 року прийнято новий Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також внесені зміни до Кримінального та процесуального кодексів України щодо криміналізації систематичних випадків домашнього насильства та інших форм насильства за ознакою статі з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Також Постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 визначено Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. З 22 серпня 2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» [2].

Виконання законодавчих актів викликало чимало позитивних зрушень: створення бригад соціально-психологічної допомоги, посилення мережі притулків для постраждалих, застосування термінових заборонних та обмежувальних приписів, впровадження корекційних програм, робота урядової «гарячої лінії» 15-47 з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, разом з «гарячими лініями», роботу яких забезпечують громадські організації, зокрема «Ла Страда-Україна», а також запровадження кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства [2].

Але, не зважаючи на ґрунтовну законодавчу базу, наша країна в Європі, фактично, все ще лідирує за рівнем насильства, хоча показники дещо знизилися за останній час.

Для об'єктивного аналізу слід також зауважити, що гендерна нерівність під час війни торкається не лише прав жінок, а й чоловіків. Усі війни впливають на наявні в суспільстві гендерні ідеології та відносини, розподіл гендерних ролей, на соціальне становище жінок і чоловіків. Гендерні ідеології будуються під час війни на основі ідей про те, що чоловіки є «захисниками», а жінки тими, «кого захищають»; гендерні ролі внаслідок воєн стають дуже поляризованими, а гендерна нерівність поглиблюється [3].

Так, наприклад, чоловіки, які не перебувають у лавах ЗСУ, часто відчують негласний (або відкритий) осуд суспільства. Це породжує почуття провини («провина вцілілого») та меншовартості. Існує суспільне очікування, що чоловік має бути емоційно стійким, не виявляти страху чи слабкості. Це призводить до ігнорування симптомів ПТСР та депресії, оскільки звернення за психологічною допомогою часто сприймається як «нечоловіча» поведінка. Також чоловіки відчують економічний тиск: від чоловіка очікують, що він залишатиметься «годувальником» навіть в умовах зруйнованої економіки та під постійним ризиком мобілізації, що подвоює рівень стресу [3].

Українське суспільство не консолідоване щодо питань військового обов'язку, мобілізації та ставлення до чоловіків призовного віку, які ухиляються від неї, про що свідчать суперечливі установки щодо цих питань. За даними КМІС [2024], захист країни назвали чоловічою справою 54% опитаних, а 46% стверджували, що обороною цілісності України мають займатися як жінки, так і чоловіки, а дані Info Sapiens свідчать, що серед немобілізованих чоловіків, які не мають «броні», 35% висловили готовність мобілізуватися, якщо прийде повістка [4].

Російсько-українська війна стала каталізатором суперечливих процесів у сфері гендерної рівності. З одного боку, вона загострила традиційні нерівності та вразливості, з іншого боку, війна спричинила руйнування застарілих гендерних стереотипів. Масове залучення жінок до сектору безпеки та оборони (надання права служити на всіх бойових посадах з 2022 року) та їхнє лідерство у волонтерському русі свідчать про перехід до моделі рівноправного партнерства у захисті. Попри прогрес у законодавстві та військовій сфері, війна створює реальні загрози регресу в питаннях економічної рівності та соціального захисту. Подолання цих викликів потребує не лише перемоги на фронті, а й системної державної політики, спрямованої на підтримку вразливих категорій та переосмислення соціальних ролей обох статей у процесі відновлення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наливайко Л. Р. Гендерна рівність у секторі безпеки та оборони в умовах воєнного стану URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/10303/10358>
2. Гендерна політика в нормативно-правових документах. Частина 1. За заг. ред. Левченко К.Б. / Г.Г. Жуковська, К.Б. Левченко, О.О. Остапенко, О.І. Сулова. Київ, 2020. 186 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/genderna-polityka.pdf>.

3. Стрельник О. Гендерна (не)рівність в умовах війни: виклики та можливості для українського суспільства. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2025. Випуск 60, с. 345–352. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/60_2025/44.pdf.

4. Дослідження: Компанія «Інфо Сапієнс». URL: <https://sau.in.ua/cat-organizations/kompaniya-info-sapiyens/>.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС УКРАЇНИ: РОЛЬ ЖІНОК У ПОЖЕЖОГАСІННІ ТА РЯТУВАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЯХ

*Руслана МИКИТЕНКО, ННІ оперативно-рятувальних сил, ПБк-24-2 взвод
НК – Тетяна ЧУБІНА, доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Проблема гендерної рівності в секторі безпеки та оборони України набуває особливої актуальності в умовах повномасштабної війни, коли традиційні уявлення про «чоловічі» та «жіночі» професії зазнають суттєвої трансформації. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є яскравим прикладом інституції, де процеси гендерної інтеграції відбуваються особливо динамічно, а жінки-рятувальниці щодня доводять свою спроможність виконувати найскладніші завдання нарівні з чоловіками [6].

Нормативно-правова база гендерної політики в системі ДСНС спирається на міжнародні зобов'язання України, зокрема Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), Пекінську платформу дій та резолюцію Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». На виконання Національного плану дій з реалізації цієї резолюції та відповідного плану заходів Міністерства внутрішніх справ України, керівництвом ДСНС було ініційовано проведення комплексного гендерного оцінювання, яке тривало протягом 2020-2021 років за підтримки структури ООН Жінки в Україні та фінансової підтримки Швеції. Як зазначив заступник Голови ДСНС Микола Ільченко, головною метою цього оцінювання було удосконалення операційної ефективності служби шляхом впровадження підходів, що сприяють повноцінній та рівноправній участі чоловіків і жінок у діяльності ДСНС, а також задоволення безпекових потреб різних груп населення у сфері цивільного захисту [3].

Участь жінок у безпосередньому виконанні завдань з пожежогасіння та рятувальних операцій є найбільш показовим аспектом гендерної трансформації служби. Голова ДСНС України Андрій Даник, вітаючи жінок-рятувальниць з Міжнародним днем боротьби за права жінок, наголосив, що вони працюють на рівні з чоловіками у найскладніших умовах: від прийому дзвінків у кол-центрах до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, гасіння пожеж, розмінування територій, надання медичної та психологічної допомоги. Особливо важливо, що в умовах війни спектр завдань, які виконують жінки в системі ДСНС, суттєво розширився - вони працюють безпосередньо в зонах бойових дій, ліквідовують наслідки ворожих обстрілів, розбирають завали зруйнованих будівель, ризикуючи власним життям нарівні з колегами-чоловіками [2].

Важливу роль у формуванні нового покоління рятувальниць відіграють заклади вищої освіти системи ДСНС - Національний університет цивільного захисту України (НУЦЗУ) та Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (ЛДУБЖД). В НУЦЗУ створено інституційні механізми реалізації гендерної політики: запроваджено посаду уповноваженої особи з гендерних питань, яку обіймає проректор з персоналу Андрій Титаренко, а також фахівчині з гендерної рівності Софії Богомазової та

позаштатної радниці ректора з гендерних питань Анни Зубахіної . Це свідчить про системний підхід керівництва університету до впровадження гендерних стандартів у навчальний процес та повсякденну діяльність [3].

У Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності також активно впроваджується гендерна освіта. Зокрема, для курсантів Навчально-наукового інституту цивільного захисту проводяться спеціалізовані лекції на тему «Гендерна рівність у секторі безпеки», де висвітлюються основні поняття гендерної рівності, аналізуються гендерні стереотипи та обговорюються питання медіаграмотності . Як наголошується на офіційному сайті ЛДУБЖД, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері праці має фундаментальне значення для реалізації конституційного права на працю, а сама гендерна рівність визначається як рівний правовий статус осіб обох статей та рівні можливості для його реалізації у всіх сферах життєдіяльності суспільства [5].

Важливим аспектом діяльності ДСНС є напрацювання власної «дорожньої карти» широкого запровадження гендерної політики у всіх сферах своєї діяльності. Як зазначено на сайті ЛДУБЖД, здійснюються системні заходи щодо інтеграції гендерної тематики у навчальні програми закладів вищої освіти цивільного захисту, а ключовим меседжем служби стає теза: «В Державній службі України з надзвичайних ситуацій є місце для кожного» . Для забезпечення реального, а не декларативного дотримання гендерних прав, в університетах системи ДСНС створено механізми реагування на випадки дискримінації та сексуальних домагань - зокрема, функціонують спеціальні телефони для звернень.[4]

Однак, попри значний прогрес, процес утвердження гендерної рівності в підрозділах ДСНС стикається з певними викликами. Голова служби Андрій Даник відверто визнає, що жінки-рятувальниці щоденно руйнують стереотипи, доводячи власним прикладом, що професіоналізм і лідерство не мають статі. Він наголошує на принципово важливій позиції: жінки не потребують особливих привілеїв - вони потребують рівних можливостей, поваги та підтримки . Ця теза є ключовою для розуміння сутності гендерної політики в сучасному українському суспільстві: йдеться не про надання переваг за статевою ознакою, а про усунення штучних бар'єрів та створення умов, за яких кожна людина може реалізувати свій потенціал незалежно від статі [6].

Показово, що жінки в підрозділах ДСНС демонструють не лише професійну компетентність, але й надзвичайну стійкість у поєднанні службових обов'язків із родинними турботами. Як зазначається у привітанні Головного управління ДСНС у Київській області, після важких чергувань, участі в ліквідації надзвичайних ситуацій, жінки повертаються додому, де на них чекають родини й безліч щоденних турбот, і попри втому і тривоги, вони залишаються сильними, турботливими та відданими своїй справі. Це свідчить про багатовимірність жіночої ролі в сучасному українському суспільстві та необхідність створення таких умов служби, які б дозволяли гармонійно поєднувати професійну самореалізацію з виконанням сімейних обов'язків [2].

Підсумовуючи, можна констатувати, що гендерна рівність у підрозділах ДСНС України перейшла з площини теоретичних дискусій у практичну площину повсякденної діяльності. Жінки-рятувальниці стали невід'ємною частиною оперативних підрозділів, успішно виконуючи завдання з пожежогасіння, рятувальних операцій, розмінування та інших видів екстремальної діяльності. Навчальні заклади системи ДСНС - НУЦЗУ та ЛДУБЖД - забезпечують належну фахову підготовку жінок-рятувальниць та формують гендерно-чутливе середовище для майбутніх фахівців цивільного захисту. Подальший розвиток гендерної політики в системі ДСНС має бути спрямований на послідовне усунення дискримінаційних бар'єрів, забезпечення рівних

можливостей для кар'єрного зростання та створення умов, за яких професіоналізм, мужність і відданість справі цінуватимуться незалежно від статі рятувальника [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок : Наказ МОЗ України від 29.12.1993 р. № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0050-94>
2. Лопатченко І. М., Статівка О. М. Публічне управління процесами формування гендерної політики в Україні. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». 2021. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/13299>
3. Гендерна політика. Національний університет цивільного захисту України : офіційний сайт. URL: <https://nuczu.edu.ua/ukr/nutszu/genderna-polityka>
4. Гендерна політика. Факультет оперативно-рятувальних сил НУЦЗУ : офіційний сайт. URL: <https://ors.nuczu.edu.ua/uk/pro-fakultet/henderna-polityka>
5. «Гендерна рівність у секторі безпеки»: в ЛДУ БЖД відбулась лекція. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності : офіційний сайт. 20.09.2023. URL: <https://ldubgd.edu.ua/node/7672>
6. Соціальні стереотипи та їх трансформація - чоловічий вимір гендерної рівності як складова сучасної гуманітарної політики: в Університеті відбулась просвітницька лекція. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності : офіційний сайт. 26.02.2026. URL: <https://ldubgd.edu.ua/node/9921>
7. Жінки у вогні: Дар'я Гречищева про майбутнє професії пожежного в Україні. WoMo. URL: <https://womo.ua/ru/zhinki-u-vogni-darya-grechishheva-pro-maybutnye-profesiyi-pozhezhnogo-v-ukrayini/>

РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ

*Денис ОБИХВИСТ, ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1 група
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

За останні роки, питання гендерної рівності в оборонному секторі України пройшло складну еволюцію – від гучних гасел до критично важливої складової національної стійкості. Коли у 2026 році характер загроз став максимально гібридним і високотехнологічним, старе уявлення про армію як про виключно чоловіче діло остаточно відійшло в минуле. Ми спостерігаємо новий етап, де ефективність структур безпеки визначається не за статевою ознакою, а за здатністю системи збирати кращі таланти та інтелектуальний потенціал усіх громадян. Це міркування ґрунтується на тому, що в умовах сучасних воєн нового типу важливу роль відіграють оператори безпілотних систем та фахівці зі стратегічних комунікацій, у зв'язку з цим традиційні фізичні бар'єри поступово втрачають своє значення. Професіоналізм стає єдиним чинником придатності до служби, що підтверджується досвідом підрозділів які виконують бойові завдання і демонструють кращу злагодженість саме у змішаних групах.

В Україні сучасна гендерна політика базується на переконанні, що рівні можливості для всіх допомагають зробити систему оборони ефективнішою. Жінки, які

сьогодні складають понад 18% складу Сил оборони, приносять у військову культуру нові підходи до управління в кризовому положенні. Аналіз кадрових змін 2024–2026 років вказує на те, що повне відкриття бойових посад для жінок стало не просто актом справедливості, а стратегічним рішенням для розширення мобілізаційного та професійного ресурсу. Захисниці зараз очолюють не лише медичні чи логістичні підрозділи, а й бойові батальйони та бригади. Все це підтверджує, що стійкість системи залежить від здатності відмовитись від застарілих стереотипів на користь нового і раціонального.

Важливим аспектом є також адаптація матеріально-технічного середовища. У 2026 році ми вже не обговорюємо доречність жіночої форми чи засобів індивідуального захисту – це стало базовим стандартом логістики. Впровадження стандартів НАТО щодо забезпечення дозволила суттєво знизити травматизм серед захисниць. Впровадження гендерних радників та дієвих протоколів реагування на випадки дискримінації у війську створило безпечне середовище, де кожен воїн відчуває захищеність своїх прав та свобод. Це в свою чергу мінімізує внутрішні конфлікти та дозволяє зосередити весь ресурс підрозділу на виконанні бойових завдань.

Разом із тим, реалізація гендерної політики зіштовхується з викликами, що з'явилися в наслідок сучасних бойових дій. Питання довгострокової реабілітації ветеранок, підтримки їхнього ментального здоров'я та створення умов для поєднання служби з батьківством залишаються в центрі уваги держави. Досвід 2026 року показує, що навіть значні досягнення можуть втратити свою ефективність, якщо держава не забезпечить належний рівень соціальної підтримки населення бо проблеми в тилу можуть значно вплинути на загальний розвиток країни. Сьогодні, жінка в армії це не тимчасовий феномен воєнного стану, а постійна і не від'ємна частина майбутнього миру.

Водночас важливо розуміти, що реалізація гендерної політики у секторі безпеки та оборони не обмежується лише відкриттям посад для жінок. Не менш важливим є формування нової культури взаємодії всередині колективу військових. У сучасних умовах служби особливого значення набувають такі якості, як здатність працювати в команді, швидко адаптуватися до змін та приймати відповідальні рішення у складних ситуаціях. Саме тому дедалі більше уваги приділяється професійним навичкам, рівню підготовки та особистим якостям військовослужбовців, а не їх статі. Практика показує, що змішані підрозділи часто демонструють високий рівень взаємної підтримки, дисципліни та ефективності під час виконання службових завдань.

Важливу роль у цьому процесі відіграє система підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки. У військових навчальних закладах поступово більше приділяють уваги питанням гендерної рівності, взаємоповаги та недопущення дискримінації. Такі підходи допомагають формувати сучасне розуміння служби, де кожен військовослужбовець розглядається як професіонал, здатний ефективно виконувати поставлені завдання. Крім того, співпраця України з міжнародними партнерами та державами НАТО сприяє впровадженню нових стандартів управління, що враховують принципи рівності та поваги до прав людини.

Не менш важливим є і вплив цих змін на суспільство загалом. Збільшення кількості жінок у цій сфері поступово змінює суспільне сприйняття військової служби. Якщо раніше її часто розглядали як виключно чоловічу діяльність, то сьогодні все більше людей усвідомлюють, що захист держави є спільною відповідальністю громадян. Така трансформація сприяє подоланню застарілих стереотипів і формує нове бачення ролі кожної людини у зміцненні безпеки країни. У підсумку це позитивно впливає на рівень довіри суспільства до збройних сил та сприяє зміцненню національної єдності.

Отже, Україна показала унікальний приклад у світовій історії. Гендерна політика стала інструментом посилення державної потужності в умовах військового стану. Це шлях від старої радянської армії до сучасної, де і чоловіки, і жінки можуть на рівних правах захищати країну. Надійність цієї стратегії підтверджується не лише статистикою, а й справжнім зміцненням можливостей усього сектору безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV (зі змінами станом на 2026 р.).
2. Кабінет Міністрів України. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. Київ, 2020.
3. Міністерство оборони України. Політика забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України. Київ, 2021.
4. Міністерство оборони України. Жінки у Збройних Силах України: статистичні дані та гендерна інтеграція у секторі безпеки і оборони. Київ, 2024.
5. Бондаренко К. О. Гендерна рівність у секторі безпеки та оборони України: сучасні виклики та перспективи. *Публічне управління та адміністрування*. 2023. №2. С. 34–41.
6. Кравченко С. О. Реалізація гендерної політики у секторі безпеки та оборони України. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2024. №3. С. 52–59.

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ: ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Катерина ОКУНЄВА, ДБТУ, 181-ХТ-246 група
НК – Андрій МІНОСЯН, кандидат історичних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет

З початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, воєнні злочини російської федерації встановлюють серйозні порушення Міжнародного гуманітарного права та прав людини. Гендерний аналіз цих злочинів є ключовим моментом для розуміння, як конфлікт впливає на чоловіків, жінок та дітей. Даний аналіз дозволяє переглянути статистику жертв, а і розкрити соціальні ролі, гендерні стереотипи, які використовуються окупантами, як інструмент війни, терору і геноциду. Важливо зазначити, що воєнні злочини мають системний характер. Ці сценарії повторюються у різних регіонах України, такі як Київщина, Чернігівщина, Харківщина, Херсонщина та Донеччина. Аналіз має певні межі, жінки в цьому випадку стають об'єктами сексуального насильства для деморалізації спільноти, а ось чоловіки, на базі стереотипів, піддаються тортурам через підозри взаємодії з силами опору.

Насильство сексуально характеру є одним із найжорстокіших злочинів. Спираючись на данні Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, станом на 2024 року зафіксовано понад 209 випадків сексуального насильства. За даними Офісу Генерального прокурора України, на початок 2025 року – 320 випадків. 205 жінок та 115 чоловіків постраждало. Ці цифри лише початок розбору усіх випадків і це дуже важливо, оскільки летальність злочину є надзвичайно високою, страх постраждалих за себе, за своїх близьких, через навішування соціальних ярликів або перебування на окупованих територіях. Реальна кількість випадків може перевищувати офіційну у 10-20 разів.

Жінки і дівчата (неповнолітні – 15 випадків) піддаються зґвалтуванням і доволі часто груповим, на очах у близьких та знайомих. Метою злочинів є завдання глибокої психологічної травми та руйнувати соціальної тканини, а не тільки для закриття низинних потреб. Ідеологія окупанта демонструє, що жіноче тіло це так званий «трофей».

Гендерний аналіз демонструє та розкриває табуовану тему сексуального насильства проти чоловіків. Третина офіційно зареєстрованих жертв – чоловіки, а це вже в свою чергу стає високим показником сучасних конфліктів. Катівня, ізолятори, табори – найчастіші місця насильства. Форми насильства включають в себе: пошкодження статевих органів, кастрацію, зґвалтування сторонніми предметами та застосування електричного струму. Якщо відповісти на запитання: «Чому саме чоловіки?», то мета російських військових, зламати стереотипного чоловіка в їх розумінні, до «фемінної жертви», вони використовують гомофобну риторичку та сексуалізовані тортури, як покарання за проукраїнську позицію. Саме тому більшість чоловіків досі мовчать, через страх і сором.

Гендерні злочини росії мають довгострокові наслідки для українського суспільства. В умовах кризи та зруйнованої інфраструктури, жінки залишаються на окупованих територіях. Вони беруть на себе відповідальність за виживання не тільки власних родин, а і догляд за літніми людьми та дітьми. Від жінок, ситуація з чоловіками призводить до демографічної катастрофи, через масові вбивства, викрадення та примусову мобілізацію до армії рф. В свою чергу це пряме порушення Женевської конвенції. На даний момент за підтвердженою інформацією близько 20000 українських дітей депортовано до віддалених районів рф, проте реальна цифра набагато більша. Важливо підкреслити, що гендерне насильство в умовах війни має не лише індивідуальний, а й колективний характер. Воно спрямоване на руйнування соціальних зв'язків, формування атмосфери страху та підризу здатності громади до супротиву.

Намір знищити українську націю реалізується через вбивства її захисників та насильство над тими, хто на пряму забезпечує її відтворення та культурну спадкоємність. За цим геноцидом, росія підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, і за 7 та 8 статтею Римського статуту. Відповідно до 7 статті сексуальне насильство, зґвалтування, сексуальне рабство, примусова вагітність та інші форми сексуального насильства визначаються злочинами проти людяності, а стаття 8 кваліфікує їх як воєнні злочини у випадку міжнародного збройного конфлікту.

Окремої уваги заслуговує проблема правового документування злочинів. В умовах окупації збір доказів ускладнений, що впливає на майбутні судові процеси. Необхідним є створення спеціалізованих гендерно-чутливих протоколів фіксації злочинів, які враховують специфіку травматичного досвіду потерпілих.

Гендерний аналіз також демонструє, що війна змінює традиційні соціальні ролі. Жінки активніше залучаються до волонтерської діяльності, управління громадами та оборонних структур, тоді як чоловіки стикаються з підвищеним ризиком загибелі, пораненням чи полону. Це створює довготривалі демографічні та соціальні наслідки, які можуть впливати на відновлення країни протягом десятиліть.

Найважливішим кроком є забезпечення невідворотності покарання. Без реальної відповідальності будь-які злочини, зокрема гендерні, можуть повторюватися. Україна повинна продовжувати активну співпрацю з Міжнародним кримінальним судом, надаючи зібрані докази, свідчення постраждалих, результати експертиз та документування злочинів. Необхідним є створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії, формування окремих слідчих груп із фокусом на сексуальне насильство в умовах конфлікту, підготовка українських прокурорів та слідчих за міжнародними стандартами розслідування, впровадження гендерно-чутливих процедур допиту, щоб уникнути повторної травматизації жертв. Окремо

важливо забезпечити програму захисту свідків, оскільки страх помсти або осуду часто перешкоджає поданню заяв. Міжнародна практика показує, що без гарантій безпеки рівень звернень залишається низьким.

Усі вище зазначені злочини мають психологічні наслідки. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність, суїцидальна тенденція, соціальна ізоляція, тому державна політика повинна передбачати створення комплексної системи реабілітації. Важливо, щоб допомога була конфіденційною та доступною без бюрократичних перепон.

Підтримка постраждалих має соціально-економічний характер. Роздивляючись жінок після окупації, які залишились без житла, соціальної підтримки та засобів до існування, важливо створювати програми матеріальної допомоги, пільгові умови працевлаштування, доступ до житлових програм. Для чоловіків, які повернулись з полону або пережили тортури, необхідні програми реінтеграції в громаду, підтримка зайнятості та соціальна адаптація.

Гендерний аналіз воєнних злочинів російської федерації в Україні з початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року чітко демонструє: сексуальне та гендерно зумовлене насильство використовується як системний, навмисний інструмент терору, деморалізації та геноциду українського народу. Без системної відповідальності за ці злочини та без належної підтримки тих, хто їх пережив, наслідки для українського суспільства відчуватимуться ще десятиліттями. Гендерно зумовлене насильство у цій війні – не «побічний ефект», а свідомо зброя. І саме тому його засудження та подолання наслідків має стати одним із центральних завдань як національної, так і міжнародної політики справедливості та відновлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна знайшла інформацію щодо 20 тисяч дітей. URL: <https://amp.dw.com/uk/lubinec-ukraina-znajsla-informaciu-sodo-20-tisac-deportovanih-ditej/a-76097370>
2. Коментар МЗС України щодо Щорічного звіту Генерального секретаря ООН про «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом» за 2024 рік. URL: <https://mfa.gov.ua/en/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-richnoyi-dopovidi-genseka-onn-na-temu-seksualne-nasilstvo-povyazane-z-konfliktom-za-2024-rik>
3. Використання Росією згвалтування як зброї війни в Україні. URL: <https://www.publicinternationallawandpolicygroup.org/lawyering-justice-blog?offset=1753107354680>
4. Збалансування терезів: потреби та права постраждалих і кримінальна відповідальність в Україні. URL: <https://www.justsecurity.org/121775/survivors-rights-criminal-accountability-ukraine/>
5. Використання технологій в Україні у розслідуваннях сексуальних та гендерно зумовлених злочинів. URL: <https://www.justsecurity.org/112999/ukraine-tech-sexual-gender-based-crime-investigations/>
6. Сексуальне насильство під час війни: що фіксують та розслідують в Офісі генерального прокурора. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-seksualne-nasylstvo-pid-chas-viyny/33190694.html>
7. Стаття 7 «Злочини проти людяності». Стаття 8 «Воєнні злочини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

*Софія ОНИШКО, ННІ цивільного захисту, ОД-24 група
НК – Людмила ВОРОНОВСЬКА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Серед українських учасників міжнародних проектів неважко відшукати прихильників вирішення практично усіх наших освітніх і соціальних труднощів застосуванням акцентовано-гендерних підходів [1, 98]. А чи спроможні вони аж на такі значні досягнення? Ми згодні з доцільною «гендеризацією» освітньої та інших сфер у сучасних умовах, але вкажемо, що у цитованій праці є лише огляд історії виникнення і розвитку гендерних студій на Заході, але відсутня спроба прогнозу майбутнього. Нижче спробуємо ліквідувати цей недолік.

Корисно пригадати що навіть у «перебудовних» 1980-х нові словники й інші видання не містили термін «гендер», хоч він уже був поширений у педагогічній літературі Заходу тому, що виявився «чоловічим» винаходом. Уважають, що його автором є американський психоаналітик Роберт Столлер (Robert Stoller [4]). Наприкінці 1960-х він запропонував використовувати для позначення соціальних і культурних аспектів статі поняття гендер (англійською gender – рід), яке до того використовувалося тільки для позначення граматичного роду і не викликало жодних конотацій з біологією».

Ми вважаємо винахід Р. Столлера виключно плідним і своєчасним, адже уперше був запропонований науково перспективний шлях соціальних, психологічних і педагогічних досліджень суспільної і соціальної ролі обох статей, що відмежовувався від екзальтацій і викривлень фемінізму. Він гарантував рівновагу акцентів й привабив багато чоловіків-дослідників до аналізу тих проблем, які вони раніше намагалися оминати через цілком реальну небезпеку звинувачень у «прилученні до фемінізму».

Не випадково майже одразу на Заході новий сектор соціальних і психолого-педагогічних досліджень від стадії брунькування перейшов до вищих політичних і освітніх теренів. Лідерами стали ЗВО США, Канади, Великобританії, до яких приєдналися європейські університети. ООН та інші міжнародні організації у 1970 – 1980-х роках активно підтримали цю суспільну та наукову інновацію і фінансово, й організаційно.

Уся ця активність аж ніяк не відгукувалася в СРСР, заклопотаному майже безперервними модернізаціями шкільної і професійно-технічної освіти, експериментами із застосуванням телебачення та інших засобів навчання, химерних модифікацій правил вступу до ЗВО тощо. Нові питання розпочали досліджувати вже після розпаду Радянського Союзу.

На перші роки ХХІ ст. під впливом зразків розвинених держав Заходу і в намаганні інтенсифікувати європейську інтеграцію в законодавчій сфері України сталися позитивні зрушення щодо перетворення теми «гендер» у постійний і вагомий фактор державної уваги до справ освіти, виховання, зайнятості, соціальної підтримки і забезпечення (прикладом є укази Президента і постанови КМ). Частина діяльності українських науковців була підтримана зарубіжними грантами (фонд Відродження, уряд Канади тощо).

В Україні стався позитивний злам не тільки в державній політиці, але й у поглядах широкої громадськості. Дуже рідкісними стали випадки ототожнення прикметників «статевий» і «гендерний», поширилися достатньо точні та досконалі формулювання і визначення. Стали звичними хороші матеріали, подібні до статті Г.М. Лактіонової в «Енциклопедії освіти» 2008 року видання з поясненням поняття «гендер»

[2, 128], а також наголосом на тому, що всі наші позитивні зрушення у гендерній тематиці є наслідком «європейських і світових впливів».

Дозволимо собі заперечити подібну категоричність, адже більш правильним буде таке твердження: українці просто отримали можливість вільного формування найвизначальніших рис освітнього, виховного і культурного законодавства на основі поєднання національного архетипу поведінки і сучасного гуманізму. На теренах України з моменту появи на них пращурів-землеробів відтворена і закріплена повна гендерна рівність обох статей (особливо яскраво це помітно в усіх формах усної і матеріальної народної творчості). У нас ніколи не домінувала жорстка російська патріархальність, тим більше – шаріат з його антижіночим звичаєвим скеруванням. Тому немає нічого дивного у тому, що побутує і зберігається загальнонаціональний консенсус щодо рівності та цінності обох статей, немає загроз виникнення заперечень щодо положень тих чи інших статей Конституції і законів.

Вказане вище зауваження Г.М. Лактіонової щодо «зарубіжного впливу» ми можемо вважати застосовним лише щодо тематики і вибору визначальних акцентів наукових досліджень гендерного питання в Україні. У концентрованому вигляді цей вплив виявляється в акцентуванні усього, що можна хоч побічно віднести до «дискримінації жіноцтва». Рамки тез не дають змогу навести багато прикладів і порівнянь книг і статей, які мають у назві слово «гендерний». Обмежимося лише однією вказівкою на те, що у книзі «Гендерні стратегії сталого розвитку України» слово «дискримінація» зустрічається на кожній третій сторінці (загалом – аж 130 разів).

Цей ухил, який ми вважаємо не стільки незастосовним, скільки несправедливим щодо українського народу і культури в цілому, можна пояснити саме «зарубіжним впливом» чи, як мінімум, некритичним запозиченням візирів з публікацій на Заході та методів і результатів досліджень, які виконали провідні міжнародні організації – ООН, ЮНЕСКО, ОЕСР тощо. Нагадаємо – ці організації орієнтувалися майже виключно на країни третього світу.

А чи можна некритично переносити в Україну новітні «гендерні досягнення» Європейського Союзу? Пропонуємо читачам зробити самостійні висновки з такого факту: в грудні 2013 р. там прийняли закон про примусове забезпечення з 2015 року гендерної рівності в усіх органах управління держав-членів ЄС. До січня 2015 року частка жінок у Радах директорів акціонерних та інших компаній має сягнути 30%, а через п'ять років – аж 40% [3].

У принципі – Західна Європа вже має чималий досвід залучення жінок до корпоративного та іншого управління, хоч його показники лежать в широких межах – від 3 – 4% на Мальті й Кіпрі аж до 27% у Фінляндії та 33% у Норвегії. Але прихильникам повного виконання цього рішення корисно не забувати про те, що кожна компанія, погоджуючись на 10% жінок у складі Ради директорів, має підготуватися до того, що приблизно на одну п'яту зменшиться її ринкова вартість. Будуть «проти» ті жінки-директори, які досягли свого становища в змаганні з чоловіками завдяки інтелекту і компетентності, а не біологічній привабливості. Слід своєчасно підготуватися й до того, що окремі чоловіки-претенденти на високі пости задля виграшу у конкурентів використають високотехнологічне медичне втручання і майже миттєво змінять стать з чоловічої на жіночу без поліпшення показників свого головного мозку.

З наведеного вище випадку гендерно-законодавчих дій керівників Європейського Союзу й багатьох інших казусів на планеті випливає однозначний висновок: навіть у разі використання зарубіжних коштів на фінансування наукових досліджень з гендерної тематики в Україні набагато краще не копіювати практику і зразки спонсорів, а діяти оригінально, національно, ефективно й продуктивно. Краще винаходити власне, а не насаджувати майже незастосовне в нас чуже.

Це особливо важливо в сучасних умовах настання чергової науково-технологічної революції, що спроможна докорінно змінити фундамент побудови стосунків обох статей. Інновація полягатиме у досягненні людиною безкоштовності і загальнодоступності не тільки інформації (це вже існує), а й матеріальних складових життєзабезпечення – чистої води, їжі, житла, речей щоденного використання тощо. До нового буття у XXI столітті слід завчасно приготуватися не тільки викладачам природничо-математичних та інженерних факультетів українських ЗМІ, а й гуманітарних. Історія еволюції людства свідчить, що для усунення нещастя кожне підвищення виробничих можливостей людей має супроводжуватися поліпшенням моралі й гуманізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабовська Т. О. Гендерна освіта: історичний аспект // Вища освіта України. 2006. №3, додаток, Т.2. С. 98-101.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Заостревцев О. Фемінізм: дискримінація в законі. Режим доступу : (<http://newsland.com/news/detail/id/1296352/> 22-12-2013);
4. Stoller R. Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity. Science House, New York, 1968. 383 с

ГЕНДЕРНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

*Ольга ПАВЛІВ, ННІ права та правоохоронної діяльності, Пб-3 курс 2 група
НК – Аліна ГРИЩУК, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Збройні конфлікти сьогодення та тривале перебування військовослужбовців в умовах інтенсивного психоемоційного напруження зумовлюють актуалізацію проблеми психоемоційного вигорання. Сукупність таких чинників, як хронічний стрес, небезпека для життя, відповідальність за життя та безпеку інших, а також інші подібні фактори, значно впливають на психологічне благополуччя військових. Проте, варто зазначити, що питання гендерної детермінації психоемоційного вигорання залишається ще недостатньо дослідженим. Зростання кількості жінок у війську та зміни гендерних ролей потребують дослідження психоемоційного вигорання з урахуванням гендерного аспекту.

Служба у війську – це безперервний процес професійного та особистісного розвитку, що передбачає систематичне підвищення рівня знань, практичних навичок і фізичної витривалості.

Постійний стрес, загроза життю, фізичне виснаження та моральна напруга створюють середовище, в якому психіка людини функціонує в умовах перевантаження. Хронічне емоційне виснаження є підґрунтям вигорання, втрати власного «я» та професійної мотивації військовослужбовця. Процес подолання стресу та вигорання не є гендерно нейтральними, адже гендерні стереотипи часто підвищують імовірність психоемоційного вигорання, що в підсумку зумовлює відмінні моделі переживання стресу залежно від статі та гендерних ролей та вимагає диференційованих стратегій психологічної підтримки [1, 86-87].

У своїй праці Березко І.В. чітко відокремив категорії військовослужбовців на гендерно зумовлені, так і соціально вразливі групи. Зокрема, жінки, які зазнають впливу додаткових стресогенних чинників, а саме гендерна дискримінація, ризики насильства, труднощі поєднання служби й материнства [2, 308-309].

Якщо в довоєнному дискурсі чоловіча роль асоціювалася з силою і захистом, а жіноча – з турботою та емоційною підтримкою, то в умовах повномасштабної війни ці межі значною мірою нівелюються: жінки активно залучаються до військової служби, волонтерства й управлінської діяльності. Водночас чоловіки зазнають психологічного тиску через героїчні соціальні очікування, що може спричиняти внутрішні конфлікти, емоційне виснаження та посттравматичні прояви [2, 309-310]. Таким чином, трансформація гендерних ролей у воєнному контексті супроводжується не лише розширенням можливостей, а й зростанням психологічного навантаження для обох статей.

Миколайчук О.М., Малишева К.О. та Філімонова Н.Б. провели дослідження, в якому взяли участь 42 військовослужбовці ЗСУ, більшість із яких мали середній рівень емоційного вигорання з домінуванням психоемоційного виснаження та відчуження, у чоловіків ці прояви були більш вираженими. Було акцентовано увагу на тому, що зі зростанням рівня вигорання знижуються показники мозкової працездатності, пам'яті та когнітивної гнучкості, уповільнюються процеси обробки інформації і прийняття рішень, що пов'язано з порушенням механізмів саморегуляції. Було виявлено, що емоційне вигорання супроводжується зниженням мотивації, працездатності та адаптивних ресурсів і негативно впливає на професійну ефективність, актуалізуючи потребу в превентивних і психокорекційних програмах підтримки ментального здоров'я військовослужбовців з урахуванням гендерних особливостей [3, 115-116].

Гендерний фактор визначає допустимі форми переживання стресу та вираження емоцій, що безпосередньо впливає на механізми психологічної адаптації. Соціалізація з дитинства задає різні стратегії реагування на стрес: чоловіків орієнтують на стримування емоцій, самоконтроль і демонстрацію сили, тоді як жінок – на емоційну залученість, турботу та підтримку. Така асиметрія призводить до різних траєкторій розвитку вигорання: у чоловіків – через пригнічення й замовчування симптомів, у жінок – через хронічне перевантаження та дефіцит відновлення.

Таким чином, психоемоційне вигорання військовослужбовців у воєнних умовах є не лише індивідуальною психологічною проблемою, а й соціально зумовленим явищем, детермінованим гендерними ролями та стереотипами. Гендерні ролі та норми емоційної регуляції модифікують механізми адаптації до бойового стресу, впливаючи як на форму, так і на інтенсивність проявів вигорання. Врахування цих особливостей є необхідною умовою для розробки ефективних стратегій психологічної допомоги, спрямованих не лише на подолання симптомів вигорання, а й на формування стійких механізмів психологічної адаптації в умовах війни. У період збройних конфліктів відбувається переосмислення традиційних ролей чоловіків і жінок, при цьому стереотипи можуть як посилюватися, так і руйнуватися, що має значний психологічний вплив на індивідуальну та колективну свідомість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко І.Ю. Моральний стрес як чинник професійного вигорання військовослужбовців у повномасштабній війні: психологічні виклики, ризики для особистості та напрями допомоги. Психологія розвитку та життєстійкості особистості: виклики та нові можливості : зб. наук. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. до 110-річчя Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, 24-25 квітня 2025 р. Полтава : П Н П У, 2025. С. 83-96. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Психологія%20розвитку-2025.pdf#page=83>

2. Березко І.В. Забезпечення психологічної підтримки та гендерної рівності у діяльності Сил сектору безпеки і оборони України під час виконання оперативно-службових завдань та/або службово-бойових завдань. Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м.Харків, 24 квітня 2025 року. м. Харків: 2025. С. 306-311. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/25813/1/ЗБІРНИК%20ТЕЗ%202025.pdf#page=306>

3. Миколайчук О.М., Малишева К.О. та Філімонова Н.Б. Особистісні та нейрокогнітивні кореляри емоційного вигорання військовослужбовців Збройних Сил України. Вісник Національного університету оборони України. 36-к наук. праць. К.: НУОУ, 2025. Вип. 2 (84). С. 107-119. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/issue/view/18945/12219>

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЧАСІ ВІЙНИ

Андрій ПОЛЯК, ННІПФПКП, група 1

НК – Лідія СУКМАНОВСЬКА, кандидат юридичних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Національна поліція України (далі – НПУ) відіграє провідну роль у забезпеченні публічного порядку та захисті прав людини. Одним із важливих напрямів її роботи є запобігання правопорушенням щодо дітей, протидія домашньому насильству та іншим загрозам. Саме завдяки діям поліцейських вдається своєчасно попереджати або зупиняти порушення права дитини на безпечне й захищене життя [1].

Відповідно до п. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», підрозділи НПУ наділені такими повноваженнями щодо забезпечення прав дитини: у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснюють контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживають заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі; вживають заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі [2].

Насильство щодо дітей та ігнорування їхніх базових потреб можуть проявлятися у різноманітних формах, проте їхній результат завжди однаковий – порушення фізичного й психологічного добробуту дитини, уповільнення її соціального розвитку, а в окремих випадках – загроза її життю.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», виділяють основні форми домашнього насильства, що може вчинятися стосовно дітей:

- фізичне насильство – умисне завдання дитині тілесних ушкоджень батьками, опікунами, педагогами чи іншими дорослими, що може спричинити шкоду здоров'ю, порушення розвитку або смерть. До таких дій належать побиття, штовхання, опіки гарячими предметами, а також примушування дитини до вживання алкоголю, наркотичних чи токсичних речовин;
- сексуальне насильство (розбещення) – використання дитини дорослим або іншою неповнолітньою особою для задоволення сексуальних потреб. Воно охоплює статеві акти, інші форми тілесного контакту сексуального характеру, а

також залучення дитини до проституції, порнографії, нав'язування оголення чи спостереження за інтимними діями;

- психологічне насильство – систематичний словесний тиск, погрози, приниження, маніпуляції чи інші дії, що порушують емоційний стан дитини та її почуття власної гідності;
- нехтування потребами дитини – незабезпечення батьками або законними представниками необхідних умов для фізичного, емоційного й соціального розвитку, включно з харчуванням, одягом, житлом, медичною допомогою та належним доглядом. Залишення дітей без нагляду також становить небезпеку для їхнього життя та здоров'я [3].

Усі форми жорстокого поводження з дітьми неминуче призводять до негативних наслідків для їхнього фізичного та психічного розвитку й потребують своєчасного виявлення та реагування [4].

Провідну роль у забезпеченні прав та свобод дітей у структурі НПУ відіграють підрозділи ювенальної превенції. Поняття «ювенальна превенція» (далі - ЮП) можна визначити як «запобігання вчиненню правопорушень дітьми та проявам небезпеки відносно них» [5].

Діяльність підрозділів ЮП НПУ регламентує Інструкція з організації роботи підрозділів ЮП НПУ (далі – Інструкція). Цим нормативним документом визначено також функціональні особливості та сферу поширення повноважень підрозділів ЮП НПУ. Серед широкого спектра завдань, покладених на ці органи правопорядку, є здійснення профілактичної діяльності. Відповідно до Інструкції, основними превентивними завданнями та повноваженнями підрозділів ЮП НПУ щодо протидії насильству над дітьми є: «вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей; вжиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь; залучення дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах» [6].

Стаття 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» наділяє підрозділи НПУ повноваженнями на застосування термінового заборонного припису стосовно кривдника. Його використовують «у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення» [3]. Тобто, цей захід має чітко виражену превентивну функцію, оскільки спрямований на недопущення ескалації насильства та повторних дій кривдника.

Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 затверджено Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі [7]. Відповідно до Порядку, уповноважені підрозділи органів НПУ належать до числа ключових учасників цієї системи. Їхня діяльність передбачає оперативне реагування на повідомлення про насильство, забезпечення захисту постраждалих осіб, документування правопорушень, ініціювання відповідних заходів правового впливу та взаємодію з іншими суб'єктами, задіяними у сфері протидії насильству.

19 листопада 2025 року Кабінет Міністрів України ухвалив Порядок реагування на випадки насильства та жорстокого поводження з дітьми, розроблений Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України. Зазначений нормативно-правовий акт запроваджує комплексний та системний механізм ідентифікації, припинення та запобігання проявам насильства щодо дітей. Уповноважені підрозділи органів НПУ є одними із компетентних органів, що залучені до його реалізації. Упровадження цього Порядку сприятиме підвищенню ефективності реагування на порушення прав дитини,

зміцненню міжвідомчої взаємодії та посиленню системи захисту дітей, які належать до групи підвищеної вразливості [8].

Міністерство освіти і науки України (далі – МОН), на підставі низки нормативно-правових актів, розробило Алгоритм взаємодії щодо превенції та протидії булінгу в закладах освіти. Документом, зокрема, визначено роль підрозділів ЮП НПУ в питанні превенції та протидії булінгу. Серед їхніх основних завдань - здійснення профілактичної роботи, спрямованої на недопущення скоєння дітьми кримінальних та адміністративних правопорушень, виявлення причини й умов, що сприяють їх виникненню; поширення інформації серед громадськості щодо настання кримінальної та адміністративної відповідальності за булінг (цькування); організація спеціальних нарад з участю працівників соціальних служб, медичної сфери, освіти, прокуратури, громадських та інших організацій з метою обговорення та визначення напрямів профілактики випадків самоушкоджень серед дітей, які стали жертвами булінгу; долучення представників громадських об'єднань до спільних інформаційно-профілактичних заходів; проведення зустрічей з батьками та педагогами з метою розроблення механізмів протидії булінгу, його раннього виявлення та запобігання; надання учасникам освітнього процесу інформації про контакти ювенальних поліцейських, психологів і гарячих ліній, куди можна звернутися по допомогу чи консультацію у випадку булінгу або його свідчення; проведення індивідуально-профілактичної роботи та супроводження щодо недопущення таких випадків тощо [9].

Взаємодія поліції з населенням стала ще більш плідною в умовах війни. Власне, сама концепція цього органу передбачає партнерство, довіру, спілкування та діалог між поліцією та громадянами. Крім того, довіра громадян до Національної поліції України залежить від успіху поліції у сфері правового захисту громадян, а також від рівня взаємодії громадськості з правоохоронними органами [10, с. 24]. В контексті виконання таких завдань, підрозділами ЮП активно проводиться просвітницька діяльність в освітніх закладах різного рівня, інформаційно-просвітницькі заходи щодо висвітлення питань протидії насильству щодо дітей та булінгу, взаємодія із офіцерами служби освітньої безпеки та шкільними офіцерами поліції, здійснюються заходи щодо виявлення незаконної реалізації алкогольних напоїв неповнолітнім та ін.

Отже, діяльність ЮП НПУ відіграє важливу роль у щоденному захисті прав дитини. Робота поліцейських, які взаємодіють із дітьми та їхніми сім'ями, спрямована не лише на фіксацію порушень, а насамперед на їх запобігання. Виявлення загроз, оцінка ризиків, підтримка сімей, що опинилися у складних обставинах, попередження булінгу в освітньому середовищі та співпраця з іншими службами, органами та установами створюють реальні умови, за яких діти можуть почуватися у безпеці під час воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юнін О. С. Національна поліція як суб'єкт забезпечення прав дитини на безпечні умови життя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 497-500.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 12 верес. 2025 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Які види насильства над дітьми караються законом? Електронний ресурс. URL: *Розірви коло*. <https://surl.li/wefdav> (дата звернення: 28.01.2026).
5. Феценко Л. Ювенальна превенція - важливий напрямок роботи дільничного офіцера поліції. *Національна академія внутрішніх справ*. URL: <https://surl.li/auvmkw>.

6. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ від 19.12.2017 № 1044 : станом на 21 серп. 2020 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://surl.it/mvprnsz> (дата звернення: 28.01.2026).

7. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 : станом на 28 берез. 2024 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://surl.li/tsoerq> (дата звернення: 28.01.2026).

8. Уряд затвердив Порядок реагування на випадки насильства та жорсткого поводження з дітьми. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. URL: <https://www.facebook.com/MLSP.gov.ua> (дата звернення: 28.01.2026).

9. Алгоритм взаємодії щодо превенції та протидії булінгу в закладах освіти. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://surl.li/idhfef> (дата звернення: 20.01.2026).

10. Гіденко Є.С. Збільшення довіри населення, як основний напрям роботи Національної поліції. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану: матеріали Регіон. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 30 черв. 2022 р.). Дніпро: ДДУВС, 2022. С. 24-26.

СЕКТОР ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ГАРАНТ ЗАХИСТУ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА: ВІД КРИЗОВОГО РЕАГУВАННЯ ДО СИСТЕМНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

*Євген САВЕНКО, ННІ цивільного захисту, курсант групи ЦЗк-24-1
НК – Людмила ГОНТАРЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Гендерно зумовлене насильство – це складна соціальна проблема, яка часто залишається поза увагою, будучи більш прихованою, але не менш руйнівною загрозою для суспільства порівняно з традиційними надзвичайними ситуаціями. В умовах сьогодення будь-яка суспільна криза виступає потужним каталізатором для загострення подібних соціальних проблем, внаслідок чого рівень цього небезпечного явища стрімко та непропорційно зростає. Це безпосередньо зумовлено гострим стресом, масовою втратою стабільних доходів, вимушеною міграцією населення, загальною соціальною дезорієнтацією та глибокими психологічними травмами. Для побудови ефективної системи захисту надзвичайно важливо чітко розуміти природу та багатогранність форм гендерно-зумовленого насилля, оскільки сучасні фахівці повинні вміти ідентифікувати не лише фізичне насильство з явними тілесними ушкодженнями, а й приховані симптоми психологічного тиску (маніпуляції, погрози, системне приниження), тотальний економічний контроль (позбавлення фінансової незалежності, обмеження доступу до базових ресурсів), а також сексуальне чи репродуктивне насильство. Така багатогранність та прихованість гендерно зумовленого насилля вимагає від суспільства та підрозділів цивільної безпеки виходу за межі стереотипного розуміння порятунку та впровадження комплексних інструментів для своєчасного розпізнавання всіх зазначених форм небезпеки безпосередньо на місці події.

Зазвичай люди сприймають сили цивільної безпеки (поліцію, ДСНС та спеціальні служби) виключно як інструмент подолання глобальних загроз: наслідків воєнних дій, пожеж, стихійних лих або техногенних аварій. Їхня щоденна оперативна

робота здебільшого сприймається як порятунок від видимих фізичних загроз, що руйнують інфраструктуру та загрожують життю населення. Проте сьогодні виникає дуже важливе питання: чи може ця масштабна інституційна система бути головним та найефективнішим щитом від іншої, більш прихованої, але не менш руйнівної загрози суспільства – гендерно-зумовленого насильства? На перший погляд, боротьба з цим явищем здається ділом виключно соціальних служб, психологів та спеціалізованих правозахисних підрозділів. Існує стійкий стереотип, що головне завдання екстрених служб – витягти людину з-під завалів або зупинити вуличну перепалку, тоді як домашнє чи гендерно зумовлене насильство вимагає виключно тривалої кабінетної соціальної роботи.

Однак сувора реальність показує зовсім інші правила реагування на такі досить важливі ситуації, особливо в умовах сьогодення. Будь-яка криза діє як потужний каталізатор для всіх соціальних проблем. Рівень гендерно зумовленого насильства за таких умов стрімко і непропорційно зростає. Це явище безпосередньо зумовлено стресом, масовою втратою стабільних доходів, вимушеною міграцією населення, соціальною дезорієнтацією та глибокими психологічними травмами. У цій складній ситуації саме працівники сектору безпеки опиняються на передовій. Коли соціальні інститути фізично не встигають реагувати на превентивному рівні, правоохоронці та рятувальники першими прибувають на екстрені виклики, часто опиняючись за тими самими «зачиненими дверима», де розгортається трагедія. Зокрема, фахівці системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій під час евакуаційних заходів, організації роботи транзитних центрів чи ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій постійно працюють з населенням у стані гострого стресу. Глибоке розуміння психологічної класифікації екстремальних ситуацій дозволяє таким фахівцям ідентифікувати не лише тих, хто постраждав від безпосередньої зовнішньої катастрофи, а й тих, хто став жертвою гендерно-зумовленого насилля в умовах загального хаосу.

У критичний момент постраждала особа не має часу чекати на плановий візит соціального працівника. Екстрені служби стають першою, і як показує реальність, єдиною можливою ланкою між жертвою та фізичною безпекою. Їхнє оперативне втручання зупиняє акт насильства безпосередньо в момент його скоєння або наслідків. Більше того, саме від первинних дій та професіоналізму співробітників поліції чи фахівців з питань цивільного захисту залежить весь подальший розвиток подій: чи відчує людина себе захищеною, чи довіриться державній системі для подальшої боротьби за свої права, чи, навпаки, замкнеться в собі через недовіру та непрофесійне ставлення. Тому сектор цивільної безпеки бере на себе надзвичайно відповідальну роль не просто фізичного рятувальника, а первинного кризового менеджера у сфері гендерно-зумовленого насилля.

Результати моніторингу резолюції ООН 1325 вимагають зміни методів роботи рятувальних і правоохоронних органів. Отже, система підготовки кадрів МВС та ДСНС тепер базується на інтеграції маркерів розпізнавання гендерно-зумовленого насилля у рутинну оперативну роботу. Сучасна підготовка особового складу передбачає не лише механічне відпрацювання силових сценаріїв, а й навчання розпізнавати неочевидні, невидимі точки небезпеки. Сучасний офіцер національної поліції або фахівець з питань цивільного захисту вчиться чітко ідентифікувати не лише явні фізичні сліди аб'юзу, але й приховані симптоми психологічного тиску, тотального економічного контролю чи репродуктивного насильства. Застосування стандартизованих алгоритмів оцінки ризиків та інструментів швидкого реагування, таких як винесення термінових заборонних приписів, що миттєво обмежують будь-який контакт злочинця з постраждалою особою, статистично підтверджує значне зниження ризику тяжких випадків та фатальних наслідків.

Сектор безпеки працює у тісній зв'язці із соціальною сферою. Зупинивши насильство, правоохоронні органи інформують центри допомоги та мобільні бригади. Фактично вони є першими, хто робить можливою своєчасну реабілітацію постраждалих. Нове бачення ролі сил цивільної безпеки є основою правової держави. Це вже не лише ліквідація катастроф. Завдяки вчасній допомогі та фаховій підготовці кадрів, сектор став головним гарантом захисту від гендерно-зумовленого насилля. Здатність захистити людей у їхніх домівках – це реальний показник зрілості всієї системи національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (від 07.12.2017 № 2229-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
2. Стамбульська конвенція (ратифікована Законом від 20.06.2022 № 2319-IX). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11
3. Розпорядження КМУ від 20.12.2022 № 1163-р (Національний план дій з виконання резолюції Радбезу ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» до 2030 року). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80>
4. Постанова КМУ від 22.08.2018 № 658 (Порядок взаємодії суб'єктів у сфері запобігання та протидії насильству). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>
5. Наказ від 01.08.2018 № 654 (Порядок винесення поліцією термінового заборонного припису). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18>
6. Наказ від 31.08.2017 № 747 (Порядок психологічного забезпечення в ДСНС). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1174-17>
7. Наказ від 15.06.2017 № 511 (Положення про організацію службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0835-17>

ГЕНДЕРНІ РИЗИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

*Ірина ЦІКУЛ, кандидат політичних наук, доцент
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Забезпечення рівності та недискримінації в сфері доступу до цифрових технологій має вирішальне значення для задоволення комунікаційних потреб і подолання гендерних бар'єрів. Гендерно нейтральне цифрове середовище сприяє розширенню участі різних категорій громадян у процесах прийняття рішень та посилює їх комунікаційну спроможність. Неврахування гендерної динаміки може спричинити нерівність доступу до комунікаційних ресурсів і цифрових послуг, що, своєю чергою, поглиблює наявні гендерні диспропорції.

Цифрова трансформація сучасних суспільств нами розглядається як функціональний інструмент забезпечення сталого розвитку. Концепція сталого розвитку/sustainable development орієнтована на вирішення глобальних проблем сучасності та подолання диспропорцій у різних сферах суспільного життя [1, 9-17]. Розширення доступу до цифрових інструментів і технологій створює нові можливості для соціальної взаємодії, обміну інформацією та активізації участі громадян у різних сферах суспільного життя. Водночас Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030

року акцентує на потребі розвитку та посилення потенціалу цифрових технологій як чинника, «здатного сприяти досягненню цілей сталого розвитку, стимулювати інноваційні процеси та прискорювати соціально-економічний і людський прогрес» [3].

Сьогодні цифровий розвиток інтегрований у всі сфери суспільного життя – політичну, економічну, соціальну, культурну тощо. Держави послуговуються цифровими сервісами для надання адміністративних послуг, бізнес-середовище ефективно залучає цифрові технології для розширення та масштабування, громадяни активно використовують можливості мережі Інтернет та цифрові інструменти для участі в суспільно-політичних процесах. Окрім того, цифрові інструменти сприяють більш ефективному балансу між реалізацією особистості у професійному, соціальному та приватному просторі, підвищуючи гнучкість і якість участі в різних сферах життєдіяльності.

Втім цифровий розвиток не є гендерно нейтральним процесом. Гендерні упередження та стереотипи, що функціонують на рівні соціальних і культурних норм, обмежують можливості окремих категорій населення, зокрема жінок, повноцінно використовувати потенціал цифрових технологій для особистісного та професійного розвитку. Зростання технологічно зумовленого гендерного насильства, що посилюється в умовах популяризації соціальних мереж і цифрових платформ, продукує додаткові ризики для жінок у сфері політики, громадянського суспільства та захисту прав людини. Заразом жінки залишаються недостатньо представленими й серед тих, хто приймає рішення щодо цифрового розвитку та формування цифрових політик. Відповідно, повноцінна реалізація потенціалу цифрового розвитку передбачає врахування гендерних аспектів і диференційованого впливу цифрових технологій на чоловіків та жінок. Ігнорування цих відмінностей, ймовірно, сприятиме поглибленню гендерного цифрового розриву, обмеженню участі жінок у цифровому середовищі та посиленню нерівності в доступі до цифрових ресурсів. Таким чином, умови цифрової трансформації актуалізують питання забезпечення гендерної рівності в сфері доступу до цифрових технологій.

У контексті динамічного переходу сучасного суспільства до цифрових технологій зауважимо, що цифровий розвиток і цифрові інструменти виступаючи потужними механізмами розширення можливостей участі жінок у різних сферах суспільного життя, водночас створюють виклики, пов'язані з загрозами безпеці, обмеженням прав і вразливістю у цифровому середовищі. Ігнорування диференційованого впливу технологій на чоловіків і жінок спроможне посилити гендерний цифровий розрив, знизити рівень суспільно-політичної активності жінок, зменшити їх представленість на рівні ухвалення управлінських і політичних рішень, а також підвищити ризики, пов'язані з безпекою та захистом прав. Означене актуалізує потребу інтеграції гендерної перспективи у політики цифрового розвитку та розробку стратегій забезпечення рівних можливостей для всіх учасників цифрового середовища.

Сприяючи розширенню прав і можливостей жінок, цифрова трансформація заразом може містити в собі загрози для їх безпеки та реалізації прав. Як приклад, розширення доступу до соціальних мереж і цифрових платформ сприяє зростанню технологічно зумовленого гендерного насильства, що особливо посилюється в умовах геополітичної турбулентності [2]. Також цифрові технології (включно зі ШІ) активно використовуються в конструюванні архітектури цифрового контролю, що має на меті обмеження прав громадян, передусім права на приватність, свободу слова, об'єднань, зібрань тощо. Подібні умови можуть бути означені поняттям «цифрова диктатура», що визначається нами як система, створена з метою обмеження доступу громадян до інформації, стримування їхнього протестного потенціалу та здатності організовувати колективні дії. Такі механізми контролю мають почасти негативні наслідки, включно з гендерно обумовленими ризиками.

В умовах безпекових викликів і загроз цифрова сфера може використовуватись як інструмент контролю, що суттєво впливає на реалізацію демократичних прав і свобод. Одним із поширених механізмів такого впливу є систематичне відключення інтернету, яке нерідко синхронізується з періодами активізації протестного потенціалу громадян, загостренням конфліктів або проведенням військових операцій. Подібні практики фактично паралізують можливості громадян щодо самоорганізації, комунікативної взаємодії та документування випадків порушення прав і свобод людини. Як результат формується інформаційний вакуум, який часто заповнюється дезінформаційним контентом, створеним на основі наративів агресора. Додатковим інструментом контролю може слугувати обмеження доступу до цифрової інфраструктури. Зокрема, відсутність покриття або адміністративне підвищення вартості послуг мобільних операторів, що робить інтернет обмежено доступним для значної частини населення. Такі заходи мають непропорційний вплив на жінок, які й без того стикаються з гендерним цифровим розривом, обумовленим (на рівні окремих держав) обмеженим доступом до цифрових ресурсів, рівнем цифрової грамотності та компетентності. В підсумку це ще більше звужує можливості жінок використовувати цифрові інструменти в суспільно-політичних та управлінських практиках.

У підсумку зазначимо, що цифрова трансформація, з одного боку, розширює можливості участі громадян у суспільно-політичних процесах, а з іншого – супроводжується появою нових гендерних ризиків. Оскільки, процес цифрової трансформації не є гендерно нейтральними, існуючі економічні, політичні та соціальні нерівності можуть відтворюватися й поглиблюватися у цифровому середовищі. Зокрема, гендерні стереотипи, нерівний або обмежений доступ до цифрових ресурсів, відмінності у рівні цифрової грамотності та компетентності сприяють збереженню та посиленню гендерного цифрового розриву, що обмежує можливості повноцінного використання переваг цифрового розвитку. Додатковим викликом стає використання цифрових технологій як інструменту політичного контролю та обмеження громадянських прав і свобод. Подібні обмеження мають непропорційний вплив на категорії громадян, які через наявні соціально-економічні та культурні бар'єри виявляються більш уразливими до цифрових форм виключення.

Інтеграція гендерної перспективи у політику цифрової трансформації та процеси цифрового розвитку не обмежується лише забезпеченням доступу жінок до цифрових інструментів або розширенням їхніх можливостей, а передбачає більш глибокі структурні та трансформаційні зміни, що охоплюють усі рівні взаємодії учасників цифрової екосистеми, орієнтованої на розвиток цифрового потенціалу, який локалізується в межах чотирьох векторів: цифрові навички, ефективна та безпечна цифрова інфраструктура, цифровізація державних послуг і цифрова трансформація бізнесу. Йдеться насамперед про створення інклюзивного цифрового простору, в якому враховуються різноманітні соціальні позиції та забезпечується представництво різних груп, зокрема експертів у сфері гендерних досліджень та інформаційно-комунікаційних технологій. В означеному контексті інтеграція гендерної перспективи у процеси стратегування цифрового розвитку на рівні національних держав набуває особливого значення, оскільки сприяє формуванню гендерно чутливих підходів до соціально-економічного відновлення, насамперед в умовах воєнних конфліктів. Заразом цифрова трансформація виступає важливим чинником розширення участі жінок у процесах ухвалення рішень та посилення їхньої комунікаційної спроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сталій розвиток – XXI століття. Дискусії 2020 : колективна монографія / за ред. проф. Є.В. Хлобистова. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська

академія», 2020. 476 с. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/7d2e917e-a947-4e90-b171-f5f107785461>

2. Cyber violence against women and girls. European Institute for Gender Equality, 2017. URL : <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/cyber-violence-against-women-and-girls>

3. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL : <https://www.agenda-2030.eda.admin.ch/en/2030-agenda-for-sustainable-development>

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ЗБРОЯ

Тетяна ЧЕРЕДНИЧЕНКО

Національний університет цивільного захисту України

Російська збройна агресія супроводжується цілковитим порушенням норм міжнародного гуманітарного права. Обстріли житлових будинків та лікарень, вбивство мирних жителів, депортація дітей і незаконне утримання дорослих, розстріли військовополонених, мародерство – усе це воєнні злочини російських військових. Одним із найбрутальніших видів воєнних злочинів є гендерно зумовлене насильство. Воно може приймати багато різних форм, які часто використовуються як засіб ведення війни, в тому числі зґвалтування, поневолення, примусову вагітність чи аборт, викрадення та торгівлю людьми, примусове оголення тіла, передача захворювань та інші.

Досліджуючи гендерну проблематику, зокрема тему насильства під час збройних конфліктів, варто зауважити, що це явище має досить давнє коріння. Західна історіографія на тему сексуального насильства щодо жінок бере свій початок із 1970-х рр. і на сьогодні налічує майже 2 тис. праць [1]. В умовах збройного конфлікту та надзвичайних ситуацій зростає кількість випадків саме сексуального насильства у всіх його проявах.

На жаль, в умовах поточного конфлікту – збройної агресії російської федерації проти України кількість гендерно зумовлених злочинів зростає. Незалежна міжнародна комісія ООН із розслідування порушень прав людини в Україні зафіксувала численні злочини, скоєні солдатами регулярної російської армії, колаборантами та комбатантами під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року. Так, станом на 1 грудня 2025 р. з початку повномасштабної військової агресії російської федерації зафіксовано 389 фактів сексуального насилля, пов'язаного із конфліктом (чоловіки – 145, жінки – 244, з них щодо 22 неповнолітніх дівчат та 1 неповнолітнього хлопця (інший вид сексуального насильства, не пов'язаний зі зґвалтуванням). Найбільша кількість випадків сексуального насильства в Херсонській області – 121, у Донецькій області – 88, у Київській області – 60, у Харківській області – 48 [2]. Ця статистика не є повноцінною, оскільки не всі потерпілі звертаються до уряду, також є значна кількість загиблих на окупованих територіях, сліди насильства над якими були виявлені вже при ексгумації. Крім того, велика частина української території досі під окупацією, тож визначити реальний рівень насильства та його розподіл відповідно до гендерного чинника неможливо.

Міжнародне право під терміном «сексуальне насильство» визначає дії сексуального характеру, скоєні із застосуванням сили або примусу, що може набувати форми загрози насильством, тиску, позбавлення свободи, психологічного насильства або зловживання владою щодо будь-якої людини. Актами сексуального насильства є зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація та будь-яка інша форма сексуального насильства.

Правозахисники справедливо стверджують, що сексуальне насильство відбувається не ізольовано, а супроводжується іншими порушеннями, такими як незаконні страти, вербування жінок та неповнолітніх, знищення майна чи мародерство. Причини такого аморального явища можуть бути зовсім різними, включно з атмосферою тотальної безкарності, що процвітає у збройних конфліктах, відсутністю чітких наказів/інструкцій, що забороняють сексуальне насильство.

Дослідження феномена гендерно зумовленого насильства ведуться за такими основними напрямками: виділення специфіки різних його видів залежно від змісту насильницьких дій (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне) і типу відносин між чоловіками, жінками, хлопчиками, дівчатками; оцінка поширеності цього виду насильства в міжособистісних відносинах; вивчення психологічних особливостей жертв такого насильства; профілактика гендерно-обумовленого насильства та організація корекційної і психотерапевтичної роботи з людьми, які пережили його [3].

Найбільш поширеними формами гендерно зумовленого насильства під час воєнних дій є зґвалтування та інші форми сексуального насильства. Сексуальне насильство використовується як засіб психологічного, соціального та фізичного пригнічення і знищення. Зґвалтування часто носять особливо жорстокий характер і включають групові зґвалтування та зґвалтування з використанням сторонніх предметів. Широко поширені також інші форми сексуального насильства, особливо примусове оголення тіла, обшуки з повним роздяганням, каліцтво або насильство над статевими органами, примус дивитися на сексуальну наругу над близькими особами та інші акти публічного приниження. Ці та інші акти сексуального насильства, такі, як примусова вагітність або примусові аборти, часто є частиною навмисної військової стратегії, що використовуються для дестабілізації цивільного населення. Викрадення та поневолення також є частими формами гендерно зумовленого насильства в районах воєнних конфліктів. Жінки та дівчата з числа цивільного населення викрадаються збройними групами та доставляються до місць дислокації збройних груп для «надання» як сексуальних, так і побутових послуг. Окремої уваги заслуговують випадки, які було здійснено проти вагітних жінок з помітними проявами вагітності, бо це є одна з ознак геноциду. Наведені дані стосуються лише цивільних осіб. Українські військовополонені постійно повідомляють про сексуалізовані катування, побиття, удари електричним струмом та інші форми жорстокого поводження під час перебування в російському полоні.

Отже, гендерно зумовлене насильство залишається однією з найглибше вкорінених соціальних проблем, що має системний характер і потребує комплексного підходу до подолання. Значний вплив на ситуацію справляє війна, яка не лише посилює вразливість цивільного населення, але й стає середовищем, у якому насильство є інструментом контролю та пригнічення. Подолання гендерно зумовленого насильства потребує не лише посилення законодавчих норм і правоохоронних механізмів, а й зміни культурних установок та суспільного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Царьова І. Голуб О. Сексуальне насильство – зброя в умовах воєнного конфлікту. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, 2024. (2), 9–14.
2. Офіс Генерального прокурора. Результати діяльності. Сексуальне насильство в умовах конфлікту (СНПК). URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-diyalnosti>
3. Зозуля О. В. Причини виникнення гендерно зумовленого насильства серед населення України в умовах збройного конфлікту. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. І. Вип. 50. С. 57–64.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ

*Олександр ЧЕРНЕНКО, кандидат медичних наук, доцент
Марина МОМОТ
Національний університет цивільного захисту України*

Післявоєнна реінтеграція ветеранів є одним із ключових викликів для суспільств, що пережили збройні конфлікти. В умовах сучасних воєн участь у бойових діях беруть не лише чоловіки, але й жінки, що актуалізує необхідність гендерно чутливого підходу до політики ветеранської підтримки. Гендер визначає не лише різний досвід участі у війні, але й специфіку психологічних, соціальних та економічних наслідків повернення до цивільного життя. Ігнорування цих відмінностей може призводити до поглиблення соціальної нерівності та неефективності реінтеграційних програм. Метою даного дослідження є аналіз гендерних аспектів реінтеграції ветеранів та ветеранок під час та після війни з урахуванням соціальних, психологічних та інституційних чинників.

Гендер розглядається як соціально сконструйована система ролей, норм і очікувань, що впливають на поведінку та можливості індивідів у суспільстві. У контексті ветеранства гендерні норми формують уявлення про «ідеального воїна», зазвичай асоційованого з маскуліністю, фізичною силою та емоційною стійкістю. Це призводить до маргіналізації альтернативних досвідів, зокрема досвіду жінок-ветеранок або чоловіків, які переживають психологічну вразливість. Міжнародні документи, зокрема Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», підкреслюють необхідність інтеграції гендерної перспективи в усі етапи постконфліктного відновлення, включаючи реінтеграцію колишніх військовослужбовців [3, 25].

Для чоловіків-ветеранів процес повернення до цивільного життя часто ускладнюється домінантними моделями маскуліності, які заохочують самоконтроль і заперечення психологічних труднощів. Дослідження свідчать, що чоловіки рідше звертаються по психологічну допомогу, що підвищує ризик розвитку посттравматичного стресового розладу, депресії та суїцидальної поведінки. Крім того, втрата військової ролі може спричинити кризу ідентичності, особливо у випадках фізичної травматизації або інвалідності. Очікування щодо виконання ролі «годувальника» посилюють соціально-економічний тиск, зокрема в умовах безробіття або професійної дезадаптації.

Жінки-ветеранки стикаються з феноменом подвійної невидимості: з одного боку – як ветерани, з іншого – як жінки у традиційно маскулінізованій сфері війни. Попри зростання їхньої участі у бойових діях, жінок часто не визнають як повноцінних учасниць війни, що ускладнює доступ до соціальних гарантій та ветеранських програм. Реінтеграція жінок-ветеранок відбувається в умовах гендерних очікувань щодо повернення до ролей матері та доглядальниці. Дослідження показують, що жінки – ветеранки частіше стикаються з депресивними та тривожними розладами, а також з наслідками гендерно зумовленого насильства, пережитого під час служби або після повернення [1, 8].

Психологічна адаптація ветеранів і ветеранок має гендерну специфіку, що вимагає диференційованих підходів у наданні психосоціальної допомоги. Гендерно нечутливі програми можуть не враховувати різні способи переживання травми та стратегії подолання стресу. Соціальна реінтеграція залежить від рівня підтримки з боку сім'ї, громади та державних інституцій. Стигматизація ветеранів, а також відсутність

розуміння їхнього досвіду з боку цивільного населення можуть посилювати соціальну ізоляцію та маргіналізацію.

Економічна складова реінтеграції є ключовим чинником сталого повернення до цивільного життя. Ветерани та ветеранки часто стикаються з труднощами перекладу військових навичок у цивільні професійні компетенції. Жінки-ветеранки додатково зазнають гендерної дискримінації на ринку праці, що поєднується з обмеженим доступом до ресурсів та доглядових послуг. Ефективні програми працевлаштування повинні базуватися на принципах рівності, інклюзивності та гнучкості, з урахуванням гендерних потреб і життєвих обставин.

Гендерні аспекти реінтеграції ветеранів та ветеранок під час та після війни є невід'ємною складовою ефективної післявоєнної політики. Гендерно чутливий підхід сприяє більш точному визначенню потреб різних груп ветеранів, підвищенню доступності соціальних послуг та зменшенню структурної нерівності. Інтеграція гендерної перспективи у державні та громадські програми реінтеграції є необхідною умовою формування інклюзивного та соціально згуртованого суспільства [2, 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Жінки-ветеранки: адаптація через призму гендерних потреб. Пресреліз із аналізом проблем жінок-ветеранок у процесі соціальної та психологічної реінтеграції, що висвітлює недоліки універсальних підходів, які не враховують гендерної специфіки. <https://surl.li/skrvqz>
2. Social protection of female and male veterans... від аналітичного центру Legal Hundred та Українського жіночого фонду - матеріали аналітичного звіту про гендерно чутливі аспекти політики ветеранів, включно з оцінкою нормативної бази та рекомендаціями щодо врахування гендерної рівності у ветеранській політиці. <https://surl.li/tvxctp>
3. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. Документ міжнародної організації (IOM) про соціальну реінтеграцію ветеранів та ветеранків у контексті української політики підтримки після війни (2024), що містить широке обговорення потреб ветеранів і ветеранків у соціальному включенні. <https://surl.li/uqqrqz>

АВТОРСЬКИЙ ПОКАЖЧИК

АЛСКСССВА Світлана	447	ВЕРГУН Володимир	480
АЛКАНОВ Дмитро	249	ВЕРЖАК Вадим	169
АНДРЕЄВ Віталій	541	ВІНІЧЕНКО Ілля	647
АНДРУЩЕНКО Ігор	624	ВІНІЧУК Марія	483
АРКУША Софія	157	ВЛАСЕНКО Ірина	330
АРХИПЕНКО Володимир	522	ВОВК Неля.....	81,183,242,284,286,339,444
АРХИПОВА Світлана	237,506,629	ВОЙНИКОВ Володимир	31
АСТАШКІН Кирило	9	ВОЙЦІШЕНА Ганна	649
АТРОЩЕНКО Денис	10	ВОЙЦУЦЬКА Богдана	264
БАБАКОВ Микита	449	ВОРОНОВСЬКА Людмила.....	29,49,64,76, 118,142,152,324,335,352,682
БАБІНА Валентина	451,488,509,525,548, 560,604,610,613,615	VORONOVSKIY Yur	265
БАЄВ Oleksandr	455	ГАЛУШКО Ельвіра	267
БАКУМ Роман	11	ГАНУЩИН Соломія	485,487
БАКУШИНА Кіра	637	ГАСАНОВА Дар'я	651
БАЛАБАН Роман	158	ГЕДІН Максим	170
БАРАБАШ Андрій	160	ГИРИЧ Єкатеріна	269
БАРАНОВ Андрій	161	ГОНТАРЕНКО Людмила.....	31,57,167,175, 185,205,298,359,394,460,592,637,677,689
БАРДАШЕВСЬКА Анастасія	457	GONTSCHAROVA Jana	33
БАТЕЧКО Мирослава	411	ГОРБАЧЕНКО Юрій	533,573
БЕЗКОРОВАЙНИЙ Данііл	13	ГОРЕНКО Леся.....	37,39,67,74,85,89,98,111, 129,145
БЄЛОВА Інна	658	ГРИЦІВ Оксана	35
БЕЛЯЄВ Денис	162	ГРИЦУК Аліна	684
БИРКО Вікторія	460	ГРІНЕР Володимир	487
БІЛАН Іван	15	ГРОН Вікторія	94,157,371
БІЛАН Микола	16	ГРОСУЛ Наталія	37
БІЛЕНКО Анатолій	18	GRUZDOVA Valeriya	173
ВІЛЮК Тумофії	164	ГУБАР Еліна	175,177
БЛЮС Вікторія	463	ГУДАНИЧ Наталія	349
БОГДАНЕЦЬ Аліна	465	ГУЖВА Інна	39,40,42
БОЖОК Дмитро	638	ГУМЕНЮК Максим	270
ВОІКО Viktoriia	252	ГУНЯ Артем	45
БОЙКО Олександр	20	ГУЦОЛ Олена	488
БОЙЦУН Артем	22	ДАНИЛЕНКО Олена	517
БОЙЧЕНКО Поліна	254	ДЕЙНЕГА Іван	273
БОЙЧЕНКО Станіслав	25	ДЕМІХОВА Світлана	275
БОНДАРЕНКО Ольга	641	ДЕМЧЕНКО Валерія	277
БОНДУРОВА Яна	643	ДЕРУНЕЦЬ Альона	47
БОРОВИК Олександра	256,258	ДЖЕВАГА Дарина	49,52
БОРОДАЧ Богдана	26	ДМИТРЕНКО Марія	69,273,471,577,667
БУГАЄНКО Єлизавета	260,262	ДОВЖЕНКО Валентина	585
БУЛАВА Артем	29	ДОЛГОПОЛ Олена	199
БУТЕНКО Богдана	469	ДОНЕЦЬ Тетяна	278
БУША Анна	473	DULHEROVA Anastasia	491
ВАСЕЧКО Артем	471	ДУЛГЕРОВА Ольга.....	76,110,162,192,497, 552,558
ВАСИЛЕЧКО Олескій	645		
ВЕЛИКИЙ Андрій	475		
ВЕРБІЦЬКА Олена	167,478		

ДЯКІВ Михайло	53	КОЛПАК Єлизавета	311
DIANYLEVA Olena	282	КОМАРНИЦЬКА Людмила	665
ЄВДОШЕНКО Костянтин	587	КОНИК Кирило	189
ЄГОРЧЕНКОВА Тетяна 179,181,183,284, 286		КОНИШЕВА Тетяна	517
ЄРЕМЕЄВА Наталія	40,296,319,664	KORZHUК Alina	313
ЄРЕМЕНКО Євгенія	654	КОРНІЛЕНКО Микола	525
ЖАДАН Артем	657	КОРСУН Денис	191
ЖИЛА Катерина	55,492	КОСТЕНКО Віталій	519,522
ЖИЛА Михайло	493	КОСЯК Світлана	125,127,449,512,531, 617,626
ЖОГЛО Ольга	495	КОТЛЯР Діана	527
ZHUGAN Mariia	497	КОХАН Аліна	529
ЖУРБА Михайло	658	КОЦМАН Марина	316
ЗАГРАНИЧНА Вікторія	288	КРАВЧЕНКО Вікторія	74,319,321
ЗАГУМЕННИК Тарас	56	КРАВЧЕНКО Ольга	667
ЗАКІН Сергій	500	КРАВЧЕНКО Станіслав	531
ЗАРІЦЬКА Каріна	57	КРАВЧУНОВСЬКИЙ Данііл	533
ЗАХАРЧЕНКО Анастасія	59	КРИВОПИЩЕНКО Тамара	324
ЗАЯКІН Федір	184	КРИНИЦЬКИЙ Артем	192
ЗЕМЛЯНСЬКИЙ Олександр	519	КРИШТАЛЬ Аліна 42,59,256,258,260,297, 301,306,311,321,327,330,355,366,398,409, 440,443	
ЗІНЧЕНКО Іван	289	КРИШТАЛЬ Анна	535
ЗІНЧУК Олег	502	КРИШТАЛЬ Тетяна	177,478
ЗОРЕНКО Сергій	291	КРІЧКЕР Ольга 249,289,386,417,433,436, 571,589,594	
ІВАНЕНКО Олександр	429,522	КРУПСЬКИЙ Сергій	76,333
ІВАНОВ Андрій	654	КУБРАК Михайло	76,335
ІВАНОВА Єлизавета	505	КУГОТ Олександр	79,338
ІВАЩЕНКО Марина	294	КУЗНЕЦОВА Людмила	62,550
ІВАЩЕНКО Оксана	599,638,647	КУЗЬМЕНКО Ольга	81,339,341
КАЛИТВ'ЯНСЬКА Діана	296,297	КУЛИК Соломія	538
КАЛІНІН Євгеній	298	КУЛІНСЬКИЙ Максим	194,669
КАЛІНІЧЕНКО Анна	62	KUPRIKOVA Svitlana	309
КАЛЮЖНА Катерина	64,67	КУРИК Тетяна	539
КАЛЮЖНИЙ Олексій	506	КУЧЕР Іван	541
КАПАЦИНА Алевтина	509	КУЧЕРЕНКО Сергій	384
КАПІТОНЕНКО Микола	457	КУЧЕРУК Максим	82
КАРАБЕШКІНА Діана	301	КУЧМА Владислав	84
КАРПАНЬ Анна	291,500	ЛАГУТА Станіслав	195
KARPENKO Roman	662	ЛАУН Сергій	104,243
КАЩАВЦЕВ Микита	185	LEBEDYNSKYI Roman	33
КЛИМЕНКО Артем	512	ЛЕБІГА Андрій	544
КЛИМЕНКО Юлія	303	ЛЕВЧЕНКО Інна	16
КЛІМЕНКО Андрій	224	LEMBERSKYI Oleksandr	344,347
КЛЮЧКО Катерина	306	ЛЕЩУХ Ірина	545
КОБЕЦЬ Антон	69	ЛИСТОПАД Наталя	349
КОВУЛКА Dmytro	308	ЛИСЮК Арт'ом	197
КОВАЛЕНКО-ЧУКІНА Ірина	71	ЛИТВІН Андрій	160,240
КОВБАШИН Катерина	515	ЛИТВІН Дар'я	199
KOZHEMIAKINA Victoriia	309	LYTVYNENKO Mariia	352
КОЛОДОЧКА Олександр	72,664		
КОЛОДЯЖНА Владислава	658		
КОЛОМОЄЦЬ Аліна	187		

ЛИТВИНЕНКО Оксана	179	ОЛІЙНИК Денис	570
LYTVYNENKO Olha	308,338,438	ОНИШКО Софія.....	682
ЛІВА Софія	670	ОНИЩЕНКО Ірина	92
ЛІННІК Юрій.....	201	ОНІПКО Владислав	571
ЛІСНЕВСЬКА Марія.....	354	ОРЕЛ Дмитро	573
ЛОМАЗУК Вікторія	548	ОРОВЕЦЬ Олександр	94,371
ЛУКАШЕВИЧ Андрій	204	ПАВЛІВ Ольга	684
ЛУЦАН Олена.....	85	ПАСІЧНИК Павло.....	373
МАЙБОРОДІНА Наталія.....	493	ПАХОМОВ Дмитро	96
МАЙЧЕНКО Богдан.....	205	ПАЩЕНКО Іван	219
МАКАРОВА Олена	197	ПЕДОС Юрій.....	575
МАКАРОВА Тетяна	209	ПЕРЕСАДА Єлизавета.....	98
МАЛОКОСТ Владислава.....	211	ПЕТРУК Яна	577
МАМАЄВА Каріна	355	ПЕТЮК Артем	375
MANDOLIN Evhenii	87	ПИТЧАК Христина	579
МАНДІУК Olha	357	ПІВТОРАЦЬКИЙ Валерій.....	582
МАРИНИЧ Данило	550	ПІДДУБНА Аліна	575,584
МАРКЕВИЧ Костянтин	213,673	ПЛОХОТИШИНА Аліна.....	585
МАРТИНЮК Юлія	214	ROGORILA Anna	392
МАРУЄВ Олександр.....	216	ПОДЛЕСНА Валентина	92,121,136,141, 161,204,231,645,669,673
МАРУШ Інна.....	209	ПОКРИЩУК Євген	99
МАСЛЮК Олег	552	ПОЛЯК Андрій	502,686
МАХНІЦЬКА Діана	554	ПОЛЯНСЬКИЙ Микола	101
МАЦУКА Вікторія	556	РОНОМАР Maksym	378
МЕЛЕХ Богдан.....	529,538,539,565,569,570	ПОНОМАРЬОВ Михайло	222,380
МЕЛЕХ Любомира	227,463,480,515,544, 554,567,579,600,606,608,619,621,632	ПОПКО Ніколь.....	383
МЕЛЬНИК Валерія.....	359	ПОСТУПНА Олена	101,224,475,587
МЄШКОВА Катерина	558	ПОТАПЕНКО Артем.....	384
МИКИТЕНКО Руслана	675	ПРИЛЄПКО Максим.....	104
МИРОШНІЧЕНКО Дар'я.....	560	ПРИСЯЖНЮК Еміль.....	106
МИХАЛЕНКО Маргарита	362	ПРИЩЕПКО Віталій.....	386,589
МИХАЛЕНКО Олексій	363	ПРОХОРЕНКО Денис	447
МИХНО Денис	365	ПУГАЧОВА Марія	413
МІНЕНКО Олеся	22,55,214,262,365,369, 441,634	ПЧЕЛІНА Оксана	106
МІНОСЯН Андрій.....	679	ПШЕНИЧНИЙ Кирило	109
МОМОТ Марина.....	696	РАТНАКАР Юліана	294
MOROZ Dmytro.....	563	РЕДЬКІНА Ганна	375
МОСКАЛЬ Юлія	413	РИЛЄЄВ Данііл	110,388
МУРТАЗІЄВ Ернест	426	РИНДИЧ Роман	111
НАДАЛА Ольга	229	ROGULSKA Oksana.....	313
НЕМНА Діана	89,366,369	РОДИНСЬКИЙ Віталій	592
НЕНЬКО Юлія.....	45,47,184	РОЖКОВ Микола	390
НЕЧАЙ Ангеліна.....	565	РОЗПУТНИЙ Євген	114
НОВІК Євгенія.....	91	РОМАНОВ Станіслав	115
НОСИК Роман	218	RUBEL Alina	392
НОЧВАЙ Уляна	567	RIABOKON Ivan.....	116
ОБИХВІСТ Денис.....	677	САВЕНКО Євген	689
ОЗИМОК Вікторія	569	САВЧЕНКО Софія.....	118
ОКУНЄВА Катерина	679	САВЧУК Соломія.....	227
		САГАЙ Максим	394

САДОВНИКОВ Олег.....	594	ФІТЬО Васирина	619
САПЄЛЬНИКОВА Тетяна.....	395,403,431	ФОМИЧ Микола	181,341
SVYRYDA Valerii	282	FRANCO Roman.....	137
СЕЛІХОВ Дмитро	595	ХАЛАБУДА Ростислав	229
СЕМІЗ Анастасія.....	398	ХАРЛАМОВ Михайло ..	254,270,333,373,380, 388,390,400,415,419
СЄМІЛЄТОВ Олександр.....	597	ХАРЦІЙ Олена.....	424
СКРИПЧУК Юліана	600	ХРИСТОВА Тетяна	316
СЛОБОДЯНИК Тетяна	643	ХРИСТОВОЙ Дмитро.....	426
СЛЮСАРЕНКО Дмитро.....	121,599	ЦИБУЛЯ Поліна.....	139,231
СМАГЛЮК Андрій	123,400	ЦИБУЛЯ Софія.....	141
СОЛЯРИК Наталія.....	403	ЦИМБАЛАРЬ Дмитро.....	142
SOMKIN Vladyslav	602	ЦИФРА Володимир.....	429
СПІВАЧУК Валентина	405	ЦІКУЛ Ірина.....	691
СТАСЬ Сергій	52,131	ЧАБАНЕНКО Карина	233
СТАХІВ Марія.....	155	ЧЕРЕДНИЧЕНКО Тетяна.....	694
СТЕПАНЕНКО Олександра	125	ЧЕРЕПАЩУК Артем.....	235
СТОЛЯРЕНКО Ольга	26,649	ЧЕРКОВСЬКА Юлія.....	145
СТОЛЯРЧУК Дар'я	127	ЧЕРНЕНКО Олександр.....	187,495,696
СТРЕМЕДЛОВСЬКА Марія	408	ЧЕША Сергій	237
STUPARENKO Oleksandr	308	ЧИЖ Максим.....	240
СУКМАНОВСЬКА Лідія.....	502,670,686	ЧИРИБАН Вікторія	621
СУРДОЛ Дар'я.....	604	ЧМІЛЕНКО Ярослав.....	147
ТАРАБАНЧУК Діана.....	129,409	ЧУБАНЬ Вікторія.....	233,469,473,492
ТАРАСОВА Марія.....	606	ЧУБІНА Тетяна	11,378,563,602,675
ТАРНАВЧИК Тарас.....	608	ЧУМАК Крістіна	431
ТАТАРОВА Анастасія	610	ШАБАЛОВА Софія.....	626
ТЕПЛА Оксана.....	264,267,269,277,288,354, 383,408,411,505	ШЕМАЄВ Олександр.....	148
ТЕСЛЯ Данило	584	ШЕНДРИК Катерина	629
ТИМКІВ Ігор	624	ШЕРБЕЙ Назар	632
ТИХОНОВА Валерія.....	613	ШЕРГІН Олексій.....	433,436
ТИЩЕНКО Богдан.....	131	ШЕТОХА Анна	81,183,242
ТІТАРЕНКО Світлана	413	ШКВАРА Євгеній	150,438
ТКАЧ Максим	615	ШОЯ Денис.....	243
ТОПЧИЛО Анна	133	ШУМЕЙКО Дмитро	152
ТРИПОЛЬСЬКА Катерина	415	ШУМСЬКА Вероніка.....	440,441
ТРОЯН Ілля	617	ШУТЕНКО Олексій	245,438
ТРУБЧАНІН Євген	417	YURZHENKO Alona.....	282
ТУРАНСЬКИЙ Данііл	136,419	ЮРЧЕНКО Любов.....	228,527
USTUNIER Ilias.....	421	ЯГОДІНА Христина	443,634
ФЕДОРЕНКО Яніна.....	9,10,13,15,18,25,35, 53,56,72,79,82,84,91,96,99,109,114,115, 123,139,147,150,158,189,191,194,195,211, 213,216,218,219,222,235,245,247,657	ЯКИМЕНКО Артур.....	247
ФЕДОРИШИНА Юлія	228	ЯКОВЕНКО Maksym.....	635
FENOTA Nikita	338	ЯКУБОВСЬКА Марія	155
		ЯРЕМЕНКО Катерина	242,286,444
		ЯРЕСЬКО Катерина	651

ЗМІСТ

**СЕКЦІЯ 1. СУСПІЛЬНІ НАУКИ НА ТЛІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ.
ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ.
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Кирило АСТАШКІН, Яніна ФЕДОРЕНКО

**В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ – СИМВОЛ ОПОРУ РАДЯНСЬКОМУ
ТОТАЛІТАРИЗМУ ТА АРХІТЕКТОР УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ..... 9**

Денис АТРОЩЕНКО, Яніна ФЕДОРЕНКО

**ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ
КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 28 ЧЕРВНЯ 1996 РОКУ 10**

Роман БАКУМ, Тетяна ЧУБІНА

**УРОКИ ЧОРНОБИЛЯ ДЛЯ УКРАЇНИ: СОРОК РОКІВ ВИПРОБУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ..... 11**

Данііл БЕЗКОРОВАЙНИЙ, Яніна ФЕДОРЕНКО

**РУСЬКА ТРІЙЦЯ: ВИТОКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ
В ГАЛИЧИНІ 13**

Іван БІЛАН, Яніна ФЕДОРЕНКО

**РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: ШЛЯХ ВІД МИРНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРОТЕСТУ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ..... 15**

Микола БІЛАН, Інна ЛЕВЧЕНКО

**ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ НАУК НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ
ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 16**

Анатолій БІЛЕНКО, Яніна ФЕДОРЕНКО

**БІЙ ПІД КРУТАМИ ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ
ТА ЕТАП УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ..... 18**

Олександр БОЙКО

**ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ 20**

Артем БОЙЦУН, Олеся МІНЕНКО

**МОВНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ
В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ..... 22**

Станіслав БОЙЧЕНКО, Яніна ФЕДОРЕНКО

**ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВА
КВАЛІФІКАЦІЯ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНОЦИДУ 25**

Богдана БОРОДАЧ, Ольга СТОЛЯРЕНКО

**ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ВЗАЄМИН У ПІДЛІТКОВОМУ ВІПІ 26**

Артем БУЛАВА, Людмила ВОРОНОВСЬКА

**ФЕНОМЕН ДОВІРИ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ВИД УСТАНОВКИ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ..... 29**

Володимир ВОЙНИКОВ, Людмила ГОНТАРЕНКО

**ВЗАЄМОДІЯ ДСНС З НАСЕЛЕННЯМ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЙ..... 31**

Jana GONTSCHAROWA

**DAS PROBLEM DER VERANTWORTUNG IN DER PHILOSOPHISCHEN
TRADITION..... 33**

Оксана ГРИЦІВ, Яніна ФЕДОРЕНКО

**УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
ВІД ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМ ДО ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ..... 35**

Наталія ГРОСУЛ, Леся ГОРЕНКО

**ІДЕОЛОГІЯ ПРОТИ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ: МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ
МІЖ РОЗВИТКОМ І ЗНИЩЕННЯМ..... 37**

Інна ГУЖВА, Леся ГОРЕНКО

**ПАМ'ЯТКООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ІДЕОЛОГІЧНОГО ТИСКУ (1950–1980-ТІ РОКИ)..... 39**

Інна ГУЖВА, Наталія ЄРЕМЕЄВА

A POWERFUL ROLE OF WRITING IN LEARNING ENGLISH 40

Інна ГУЖВА, Аліна КРИШТАЛЬ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО
ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ 42**

Артем ГУНЯ, Юлія НЕНЬКО

СУСПІЛЬНІ НАУКИ НА ТЛІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ 45

Альона ДЕРУНЕЦЬ, Юлія НЕНЬКО

**НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГУМАНІТАРНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДСНС 47**

Дарина ДЖЕВАГА, Людмила ВОРОНОВСЬКА

**ФІЛОСОФІЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
СУЧАСНОГО СОЦІУМУ 49**

Дарина ДЖЕВАГА, Сергій СТАСЬ

**ЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ І СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ 52**

Михайло ДЯКІВ, Яніна ФЕДОРЕНКО

**ЗАПОРОЗЬКА СІЧ ЯК ФУНДАМЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ 53**

Катерина ЖИЛА, Олеся МІНЕНКО

**ПРИМУШЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ МАНІПУЛЮВАННЯ
В СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ..... 55**

Тарас ЗАГУМЕННИК, Яніна ФЕДОРЕНКО

**ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА:
ТРАНСФОРМАЦІЯ ІСТОРИЧНОГО ПРОСТОРУ ТА СТРАТЕГІЇ ОПОРУ
ТОТАЛІТАРИЗМУ 56**

Каріна ЗАРІЦЬКА, Людмила ГОНТАРЕНКО

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ОРГАНІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ
ВІЙНИ: АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ТА ДОБРОЧЕСНИЙ ВИМІР..... 57**

Анастасія ЗАХАРЧЕНКО, Аліна КРИШТАЛЬ

**МАНІПУЛЯТИВНИЙ ВПЛИВ: СПОСОБИ ВИЯВЛЕННЯ
І ПРОФІЛАКТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 59**

Анна КАЛІНІЧЕНКО, Людмила КУЗНЕЦОВА

**АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРИ 62**

Катерина КАЛЮЖНА, Людмила ВОРОНОВСЬКА

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАТИВНОЇ ІДЕОЛОГІЇ
ЯК КОНСОЛІДУЮЧОГО ФАКТОРА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 64**

Катерина КАЛЮЖНА, Леся ГОРЕНКО

**ВІД УКРАЇНІЗАЦІЇ ДО МАРГІНАЛІЗАЦІЇ: МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО
ПІД РАДЯНСЬКИМ КОНТРОЛЕМ (20-30-і рр. ХХ ст.)..... 67**

Антон КОБЕЦЬ, Марія ДМИТРЕНКО	
ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ	69
Ірина КОВАЛЕНКО-ЧУКІНА	
ГІДНІСТЬ ЯК МЕЖА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ	
ВОЄННОГО СТАНУ	71
Олександр КОЛОДОЧКА, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ЧОРНОБИЛЬСЬКА ТРАГЕДІЯ ЯК ПРИХОВАНИЙ ЗЛОЧИН	
РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ 40 РОКІВ	72
Вікторія КРАВЧЕНКО, Леся ГОРЕНКО	
РЕСТАВРАЦІЙНІ ЗУСИЛЛЯ ТА НАУКОВЕ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ	
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У 1970–1980-Х РОКАХ	74
Сергій КРУПСЬКИЙ, Ольга ДУЛГЕРОВА	
КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ У ВОЄННИЙ ЧАС: ТРАНСФОРМАЦІЯ	
НАРАТИВІВ І СИМВОЛІВ	76
Михайло КУБРАК, Людмила ВОРОНОВСЬКА	
РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ДОСЯГНЕННІ	
ІНТЕГРАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ	
ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ	76
Олександр КУГОТ, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ПРОГЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ ЯК КУЛЬМІНАЦІЯ	
НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ	
ТА ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІРИ	79
Ольга КУЗЬМЕНКО, Анна ШЕТОХА, Неля ВОВК	
ДУХОВНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ	81
Максим КУЧЕРУК, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ 2004 РОКУ ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-	
ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТА ЇЇ ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	82
Владислав КУЧМА, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ДОНЕЧЧИНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	84
Олена ЛУЦАН, Леся ГОРЕНКО	
ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ	
НАУКИ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	85
Evhenii MANDOLIN	
HUMANITIES AND CRITICAL THINKING: THE IMPACT OF EDUCATION	
IN THE USA ON THE PERCEPTION OF THE WAR IN UKRAINE	87
Діана НЕМНА, Леся ГОРЕНКО	
СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ:	
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОХОРОНИ	89
Євгенія НОВІК, Яніна ФЕДОРЕНКО	
КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЯК ЕТАП ПОЛІТИЗАЦІЇ	
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ	91
Ірина ОНИЩЕНКО, Валентина ПОДЛЕСНА	
ГЕРОЇЗМ ТА ПОВСЯКДЕННІСТЬ РЯТУВАЛЬНИКІВ:	
ПСИХОЛОГІЧНИЙ І ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТИ	92
Олександр ОРОВЕЦЬ, Вікторія ГРОН	
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ РЯТУВАЛЬНИКА	
В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	94
Дмитро ПАХОМОВ, Яніна ФЕДОРЕНКО	
БАБИН ЯР ЯК СИМВОЛ ТРАГЕДІЇ ГОЛОКОСТУ ТА НАЦИСТСЬКОГО	
ТЕРОРУ В ОКУПОВАНОМУ КИЄВІ (1941–1943 рр.)	96

Єлизавета ПЕРЕСАДА, Леся ГОРЕНКО	
ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК МОНУМЕНТАЛЬНОГО	
МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	98
Євген ПОКРИЩУК, Яніна ФЕДОРЕНКО	
КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКА НАСТУПАЛЬНА ОПЕРАЦІЯ:	
СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	
У БОЙОВИХ ДІЯХ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	99
Олена ПОСТУПНА, Микола ПОЛЯНСЬКИЙ	
ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ:	
ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА ТА ВЗАЄМОДІЯ З ПОСТТРАЖДАЛИМИ	
ГРОМАДАМИ.....	101
Максим ПРИЛЄПКО, Сергій ЛАУН	
ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ПОДОЛАННІ СУЧАСНИХ	
ВИКЛИКІВ	104
Еміль ПРИСЯЖНЮК, Оксана ПЧЕЛІНА	
ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА СЛІДЧОГО ЯК СКЛАДОВА ГУМАНІТАРНОЇ	
КУЛЬТУРИ ПРАВООХОРОНЦЯ	106
Кирило ПШЕНИЧНИЙ, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ ЯК ЕТАП	
ФОРМУВАННЯ МОДЕРНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ.....	109
Данііл РИЛЄСВ, Ольга ДУЛГЕРОВА	
РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У ФОРМУВАННІ	
МОРАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА	
В УМОВАХ ВІЙНИ	110
Роман РИНДИЧ, Леся ГОРЕНКО	
УКРАЇНСЬКА СПАДЩИНА У СВІТІ: ПАМ'ЯТКИ, ДІАСПОРА	
ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ	111
Євген РОЗПУТНИЙ, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ЗАПОРІЗЬКА СІЧ – КОЗАЦЬКА РЕСПУБЛІКА	114
Станіслав РОМАНОВ, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ	
ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	115
Ivan RIABOKON	
SOCIAL COMMUNICATION AND PERSONNEL ENGAGEMENT AS A	
HUMANITARIAN RESOURCE FOR ORGANIZATIONAL RESILIENCE	116
Софія САВЧЕНКО, Людмила ВОРОНОВСЬКА	
ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ	
ЯК ПРІОРИТЕТНОЇ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ.....	118
Дмитро СЛЮСАРЕНКО, Валентина ПОДЛЕСНА	
ПРОФЕСІЙНИЙ ЖАРГОН ЯК МОВЛЕННЄВА СКЛАДОВА	
МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ	
СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТА КУРСАНТІВ	
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	121
Андрій СМАГЛЮК, Яніна ФЕДОРЕНКО	
УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНИЙ	
ДОСВІД, ФОРМИ СПРОТИВУ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ.....	123
Олександра СТЕПАНЕНКО, Світлана КОСЯК	
СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК ФАКТОР СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ	125

Дар'я СТОЛЯРЧУК, Світлана КОСЯК

**УКРАЇНСЬКА ВИШИВКА ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ
ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ МАРКЕР 127**

Діана ТАРАБАНЧУК, Леся ГОРЕНКО

**МОНУМЕНТАЛЬНЕ ТА ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО КИЄВА:
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДОКУМЕНТАЦІЯ ПАМ'ЯТОК У ПЕРШОМУ ТОМІ
ЗВОДУ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ..... 129**

Богдан ТИЩЕНКО, Сергій СТАСЬ

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕВАКУАЦІЇ
ПІД ЧАС ПОЖЕЖІ 131**

Анна ТОПЧИЛО

**СОЦІАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ПСИХОЛОГІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В РОБОТІ З ПОРАНЕНИМИ:
ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ..... 133**

Даніїл ТУРАНСЬКИЙ, Валентина ПОДЛЕСНА

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА – ВІЙНА «ПРОЗОРОГО ПОЛЯ БОЮ»..... 136

Roman FRANCO

**HUMANITARIAN COMPONENT OF HIGHER EDUCATION AS A FACTOR
IN FORMING THE PROFESSIONAL IDENTITY OF STUDENTS
OF TECHNICAL INSTITUTIONS IN GERMANY 137**

Поліна ЦИБУЛЯ, Яніна ФЕДОРЕНКО

**УКРАЇНСЬКЕ ШІСТДЕСЯТНИЦТВО: ШЛЯХ ВІД КУЛЬТУРНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ ДО ІДЕЙНОГО СПРОТИВУ 139**

Софія ЦИБУЛЯ, Валентина ПОДЛЕСНА

**РОЛЬ ГУМАНІТАРНОЇ СКЛАДОВОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ
ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ ДСНС УКРАЇНИ 141**

Дмитро ЦИМБАЛАРЬ, Людмила ВОРОНОВСЬКА

**РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У СУЧАСНОМУ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ..... 142**

Юлія ЧЕРКОВСЬКА, Леся ГОРЕНКО

**НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ТА ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
В УМОВАХ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ 1917–1920 РР. 145**

Ярослав ЧМІЛЕНКО, Яніна ФЕДОРЕНКО

**КІРОВОГРАДЩИНА У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ, СПРОТИВ ТА ВИЗВОЛЕННЯ..... 147**

Олександр ШЕМАЄВ

**СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ІНСТРУМЕНТИ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОЇ
ПРОМОЦІЇ ЗДОРОВ'Я..... 148**

Євгеній ШКВАРА, Яніна ФЕДОРЕНКО

**МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ – ПЕРШИЙ ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ У ХХ СТОЛІТТІ 150**

Дмитро ШУМЕЙКО, Людмила ВОРОНОВСЬКА

МОТИВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ 152

Марія ЯКУБОВСЬКА, Марія СТАХІВ

**ЗАКОНИ ЧЕСТІ ТА ЧЕСНОСТІ – ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТВОРЧІСТЬ ЮЛІЇ КАШПУРЕНКО 155**

**СЕКЦІЯ 2. СЬОГОДЕННЯ, ОБПАЛЕНЕ ВІЙНОЮ:
РЕАЛІЇ, ЩО СТАЮТЬ ІСТОРІЄЮ**

<i>Софія АРКУША, Вікторія ГРОН</i> WAR IN THE CONTEXT OF NATION-BUILDING	157
<i>Роман БАЛАБАН, Яніна ФЕДОРЕНКО</i> РОЛЬ ХАРКІВСЬКОЇ НАСТУПАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТРАТЕГІЧНОЇ ІНІЦІАТИВИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА СЛОБОЖАНСЬКОМУ НАПРЯМКУ	158
<i>Андрій БАРАБАШ, Андрій ЛИТВИН</i> ВОЄННІ РЕАЛІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ.....	160
<i>Андрій БАРАНОВ, Валентина ПОДЛЕСНА</i> ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	161
<i>Денис БЕЛЯСВ, Ольга ДУЛГЕРОВА</i> РОЛЬ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВОЄННОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	162
<i>Тутотії BILYK</i> THE VOICE OF UKRAINIAN YOUTH IN EUROPE: THE EXPERIENCE OF STUDYING IN FRANCE AND THE MEANING OF WAR.....	164
<i>Олена ВЕРБИЦЬКА, Людмила ГОНТАРЕНКО</i> РЕАЛІЇ ВІЙНИ	167
<i>Вадим ВЕРЖАК</i> КОМПРЕСИЙНА ПІНА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЖЕЖОГАСІННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД, ВИПРОБУВАНИЙ ВІЙНОЮ.....	169
<i>Максим ГЕДІН</i> ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В МУЗЕЯХ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	170
<i>Valeriya GRUZDOVA</i> CONSTRUCTION INDUSTRY: NEW SAFETY AND SHELTER STANDARDS IN NEW BUILDINGS DURING RUSSIA'S FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE	173
<i>Еліна ГУБАР, Людмила ГОНТАРЕНКО</i> РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ, ЩО СТАЮТЬ ІСТОРІЄЮ.....	175
<i>Еліна ГУБАР, Тетяна КРИШТАЛЬ</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД США ЩОДО АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ.....	177
<i>Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, Оксана ЛИТВИНЕНКО</i> ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВТРАТИ ІДЕНТИЧНОСТІ ВНАСЛІДОК ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ	179
<i>Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, Микола ФОМИЧ</i> УРГЕНТНА ЗАЛЕЖНІСТЬ В СИСТЕМІ ДЕТЕРМІНАНТ ДИСБАЛАНСУ МІЖ ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ОСОБИСТІСНИМ ФУНКЦІОНУВАННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	181
<i>Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, Анна ШЕТОХА, Неля ВОВК</i> ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЮ ТРИВОГОЮ СМЕРТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	183
<i>Федір ЗАЯКІН, Юлія НЕНЬКО</i> ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	184

Микита КАЩАВЦЕВ, Людмила ГОНТАРЕНКО	
ЩО НАДАЄ СТІЙКОСТІ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	185
Аліна КОЛОМОЄЦЬ, Олександр ЧЕРНЕНКО	
КЛІНІЧНІ ПРОЯВИ РОЗЛАДІВ НЕВРОТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ	
У ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ	187
Кирило КОНИК, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ТРАГЕДІЯ БУЧІ ТА МІСТ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПОЛІТИКА ГЕНОЦИДУ	
ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	189
Денис КОРСУН, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ОКУПАЦІЯ ТА СПРОБА АНЕКСІЇ КРИМУ РОСІЙСЬКОЮ	
ФЕДЕРАЦІЄЮ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ХРОНОЛОГІЯ АГРЕСІЇ	191
Артем КРИНИЦЬКИЙ, Ольга ДУЛГЕРОВА	
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО	
КОНФЛІКТУ	192
Максим КУЛІНСЬКИЙ, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ЕТАПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ БОЙОВИХ ДІЙ	
ПІД ЧАС АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ (2014–2018 РР.)	194
Станіслав ЛАГУТА, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ОБОРОНА ДОНЕЦЬКОГО АЕРОПОРТУ ЯК СИМВОЛ НЕЗЛАМНОСТІ	
ТА ДОСВІД ДЛЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	195
Артем ЛИСЮК, Олена МАКАРОВА	
ПЕРЕРВАНИЙ ПОЛІТ У ВІЧНІСТЬ: АН-225 «МРІЯ» ЯК СИМВОЛ	
НЕЗЛАМНОСТІ В КОМЕМОРАЦІЇ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ.....	197
Дар'я ЛИТВИН, Олена ДОЛГОПОЛ	
РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ПОДОЛАННІ СОЦІАЛЬНОГО ВИКЛЮЧЕННЯ	
ТА УПЕРЕДЖЕНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	199
Юрій ЛІННІК	
ГЕРОЇ СЕРЕД НАС: ЯК ЗВИЧАЙНІ ЛЮДИ ТВОРЯТЬ ІСТОРІЮ	
ВЕЛИКОЇ БОРОТЬБИ.....	201
Андрій ЛУКАШЕВИЧ, Валентина ПОДЛЕСНА	
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК КАТАЛІЗАТОР ГЛОБАЛЬНИХ	
ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	204
Богдан МАЙЧЕНКО, Людмила ГОНТАРЕНКО	
МІСТА-ГЕРОЇ ТА ШРАМИ НА ЛАНДШАФТІ.....	205
Тетяна МАКАРОВА, Інна МАРУШ	
ВОЄННИЙ СТАН ТА ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ	
ПРАЦІВНИКІВ ОФТАЛЬМОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ	209
Владислава МАЛОКОСТ, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ОБОРОНА МИКОЛАЄВА У 2022 РОЦІ: СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	
ТА ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ.....	211
Костянтин МАРКЕВИЧ, Яніна ФЕДОРЕНКО	
ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ВІННИЧЧИНИ В УМОВАХ	
ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	
ТА ФОРМИ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ	213
Юлія МАРТИНЮК, Олесь МІНЕНКО	
UKRAINIAN AND EUROPEAN EXPERIENCE	
IN IMPLEMENTING SECURITY INITIATIVES	214
Олександр МАРУЄВ, Яніна ФЕДОРЕНКО	
БИТВА ЗА МАРІУПОЛЬ: ХРОНІКА СТАЛЕВОГО СПРОТИВУ	
ТА ГУМАНІТАРНОЇ КАТАСТРОФИ.....	216

Роман НОСИК, Яніна ФЕДОРЕНКО

**РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ПЕРЕДУМОВИ, ПОЧАТОК
АГРЕСІЇ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ (2014 Р.).....** 218

Іван ПАЩЕНКО, Яніна ФЕДОРЕНКО

БАХМУТ – ЕПІЦЕНТР БОЙОВОГО СУПРОТИВУ 219

Михайло ПОНОМАРЬОВ, Яніна ФЕДОРЕНКО

**ОБОРОННА ОПЕРАЦІЯ НА ХАРКІВСЬКОМУ НАПРЯМКУ (24 ЛЮТОГО –
14 ТРАВНЯ 2022 РОКУ): СТРАТЕГІЧНИЙ ТА ТАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ** 222

Олена ПОСТУПНА, Андрій КЛІМЕНКО

**РОЛЬ АВТОМОТОТУРИЗМУ У ВІДНОВЛЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ
МОБІЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІКИ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ
УКРАЇНИ** 224

Соломія САВЧУК, Любомира МЕЛЕХ

ЗАХИСТ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 227

Юлія ФЕДОРИШИНА, Любов ЮРЧЕНКО

**ЕВАКУАЦІЯ ЛЮДЕЙ ІЗ БУДІВЕЛЬ ПІД ЧАС ПОЖЕЖІ
З УРАХУВАННЯМ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ** 228

Ростислав ХАЛАБУДА, Ольга НАДАЛА

**СУЧАСНІСТЬ У ПОЛУМ'Ї ВІЙНИ: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ТА СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ УКРАЇНИ.....** 229

Поліна ЦИБУЛЯ, Валентина ПОДЛЕСНА

**РОЛЬ РЯТУВАЛЬНИХ СЛУЖБ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ
ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ** 231

Карина ЧАБАНЕНКО, Вікторія ЧУБАНЬ

**АНАЛІЗ ПРАВОВИХ, ДЕМОГРАФІЧНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ВИКЛИКІВ
В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ (2022–2025).....** 233

Артем ЧЕРЕПАЩУК, Яніна ФЕДОРЕНКО

**ЗВІЛЬНЕННЯ ХЕРСОНУ: ПЕРЕЛОМНИЙ МОМЕНТ У ВІДБИТТІ
ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ ТА СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ
ДЕОКУПАЦІЇ ПІВДНЯ** 235

Сергій ЧЕША, Світлана АРХИПОВА

**СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ВЕТЕРАНІВ
ВІЙНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО.....** 237

Максим ЧИЖ, Андрій ЛИТВИН

**БЕЗПЕКА ТРАНСПОРТНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ
АГРЕСІЇ: НОВІ ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТРАНСПОРТНОЇ
ЛОГІСТИКИ.....** 240

Анна ШЕТОХА, Катерина ЯРЕМЕНКО, Неля ВОВК

**КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
АНАЛІЗ ПІДХОДІВ.....** 242

Денис ШОЯ, Сергій ЛАУН

**АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ З ТРАНСПОРТНОЇ
ЛОГІСТИКИ ДО ВИКЛИКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....** 243

Олексій ШУТЕНКО, Яніна ФЕДОРЕНКО

**УКРАЇНА В КООРДИНАТАХ НОВОГО ІСТОРИЧНОГО ЧАСУ:
ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ
2022 РОКУ** 245

Артур ЯКИМЕНКО, Яніна ФЕДОРЕНКО

**АНАЛІЗ ОБОРОНИ ДОНЕЦЬКОГО ТА ЛУГАНСЬКОГО АЕРОПОРТІВ
У ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....** 247

**СЕКЦІЯ 3. РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗВО**

Дмитро АЛБКАНОВ, Ольга КРІЧКЕР

**ЗНАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
ПЕРСОНАЛУ ДСНС УКРАЇНИ 249**

Viktoriia BOIKO

**HUMANITARIAN EDUCATION AS A MEANS OF FORMING EMOTIONAL
AND PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS 252**

Поліна БОЙЧЕНКО, Михайло ХАРЛАМОВ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РЕСПУБЛІЦІ СЛОВЕНІЯ 254

Олександра БОРОВИК, Аліна КРИШТАЛЬ

**АУТОАГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА:
ПСИХОЛОГІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ 256**

Олександра БОРОВИК, Аліна КРИШТАЛЬ

ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ОСІБ З АМПУТАЦІЄЮ 258

Єлизавета БУГАЄНКО, Аліна КРИШТАЛЬ

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З ОЗНАКАМИ ПТСР ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ
ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ 260**

Єлизавета БУГАЄНКО, Олеся МІНЕНКО

**PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS 262**

Богдана ВОЙЦУЦЬКА, Оксана ТЕПЛА

**СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ 264**

Yan VORONOVSKIY

**EDUCATION ABROAD DURING WAR: WORLD-VIEW CHANGES
OF A UKRAINIAN STUDENT IN GERMANY 265**

Ельвіра ГАЛУШКО, Оксана ТЕПЛА

**РОЛЬ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
ФАХІВЦІВ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ 267**

Єкатеріна ГИРИЧ, Оксана ТЕПЛА

**МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ЧИННИК
РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ 269**

Максим ГУМЕНЮК, Михайло ХАРЛАМОВ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В БОЛГАРІЇ 270

Іван ДЕЙНЕГА, Марія ДМИТРЕНКО

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТА МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТИРІВ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДСНС ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-
ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН 273**

Світлана ДЕМІХОВА

**КУРС «КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ОРАТОРСЬКА
МАЙСТЕРНІСТЬ ОФІЦЕРА» ЯК ІНТЕГРАТОР СОЦІАЛЬНО-
ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВВНЗ 275**

Валерія ДЕМЧЕНКО, Оксана ТЕПЛА

**МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ 277**

Тетяна ДОНЕЦЬ

**РОЛЬ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ
ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ 278**

Olena DIAHYLEVA, Alona YURZHENKO, Valerii SVYRYDA

**PROFESSIONAL COMPETENCE: A KEY COMPONENT OF MARITIME
EDUCATION AND TRAINING 282**

Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, Неля БОБК

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ
ПІДХОДІВ ДО ПІДТРИМКИ ЗДОРОВ'Я В МАЙБУТНЬОМУ 284**

Тетяна ЄГОРЧЕНКОВА, Катерина ЯРЕМЕНКО, Неля БОБК

**ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ: МОДЕЛЬ ПОНЯТТЯ
СЮЗАННИ КОБЕЙСИ..... 286**

Вікторія ЗАГРАНИЧНА, Оксана ТЕПЛА

**МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ
ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ..... 288**

Іван ЗІНЧЕНКО, Ольга КРІЧКЕР

**РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
ПЕРСОНАЛУ ДСНС В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ..... 289**

Сергій ЗОРЕНКО, Анна КАРПАНЬ

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ
УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ 291**

Марина ІВАЩЕНКО, Юліана РАТНАКАР

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 294**

Діана КАЛИТВ'ЯНСЬКА, Наталія ЄРЕМЕЄВА

EFFECTIVE METHODS OF LEARNING ENGLISH 296

Діана КАЛИТВ'ЯНСЬКА, Аліна КРИШТАЛЬ

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА САМООЦІНКУ ПІДЛІТКІВ 297

Євгеній КАЛІНІН, Людмила ГОНТАРЕНКО

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ..... 298**

Діана КАРАБЕШКІНА, Аліна КРИШТАЛЬ

ПРОЯВИ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ..... 301

Юлія КЛИМЕНКО

**МАЛЕНЬКІ КРОКИ ДО ВЕЛИКИХ ЗМІН: СИЛА МІКРОПРАКТИК
(ЯК ПРОСТІ ДІЇ ПОСТУПОВО ЗМІНЮЮТЬ НАШЕ МИСЛЕННЯ,
ЕМОЦІЇ ТА ЖИТТЯ)..... 303**

Катерина КЛЮЧКО, Аліна КРИШТАЛЬ

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СТРАХУ У ЛЮДЕЙ ПІД ЧАС ПОВЕНІ 306

Dmytro KOBYLKA, Oleksandr STUPARENKO, Olha LYTUVYENKO

**THE IMPORTANCE OF ENGLISH SPEAKING SKILLS AND
PSYCHOLOGICAL RESILIENCE FOR THE RESCUERS OF THE STATE
EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE IN EXTREME CONDITIONS..... 308**

Victoriia KOZHEMIAKINA, Svitlana KUPRIKOVA

**THE COMMUNICATIVE ROLE OF LANGUAGE IN THE PROFESSIONAL
SPHERE 309**

Єлизавета КОЛПАК, Аліна КРИШТАЛЬ

**САМОРЕГУЛЯЦІЯ ПСИХОЛОГІВ ДСНС ПІСЛЯ НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЙ..... 311**

<i>Alina KORZHUK, Oksana ROGULSKA</i> STRATEGIES FOR OVERCOMING HEI STUDENTS’ FOREIGN LANGUAGE ANXIETY.....	313
<i>Марина КОЦМАН, Тетяна ХРИСТОВА</i> РУХЛИВІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ООП В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ОБМЕЖЕНЬ	316
<i>Вікторія КРАВЧЕНКО, Наталія ЄРЕМЕЄВА</i> THE ROLE OF NEOLOGISMS IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES	319
<i>Вікторія КРАВЧЕНКО, Аліна КРИШТАЛЬ</i> СУТНІСТЬ ТЕМПЕРАМЕНТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ОСОБИСТІСТЬ	321
<i>Тамара КРИВОПИЩЕНКО, Людмила ВОРОНОВСЬКА</i> РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ	324
<i>Аліна КРИШТАЛЬ</i> РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	327
<i>Аліна КРИШТАЛЬ, Ірина ВЛАСЕНКО</i> ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВОЄННОЇ ЗАГРОЗИ: СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ	330
<i>Сергій КРУПІСЬКИЙ, Михайло ХАРЛАМОВ</i> СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В СЛОВАЧЧИНІ	333
<i>Михайло КУБРАК, Людмила ВОРОНОВСЬКА</i> РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ДОСЯГНЕННІ ІНТЕГРАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ.....	335
<i>Oleksandr KUHOT, Nikita FENOTA, Olha LITVYNENKO</i> TRAINING OF FIREFIGHTERS AND RESCUERS AT THE NATIONAL UNIVERSITY OF CIVIL PROTECTION OF UKRAINE	338
<i>Ольга КУЗЬМЕНКО, Неля ВОВК</i> РОЛЬ ГРУПОВОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РЯТУВАЛЬНИКІВ.....	339
<i>Ольга КУЗЬМЕНКО, Микола ФОМИЧ</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ВТРАТИ РІЗНИМИ ВІКОВИМИ ГРУПАМИ.....	341
<i>Roman LEBEDYNSKYI</i> FEATURES OF STUDYING AT THE UNIVERSITY OF ŽILINA IN SLOVAKIA	343
<i>Oleksandr LEMBERSKYI</i> ENGLISH AS A FACTOR IN THE FORMATION OF POLITICAL CULTURE AMONG STUDENTS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS	344
<i>Oleksandr LEMBERSKYI</i> THE INFLUENCE OF SOCIAL AND HUMANITARIAN DISCIPLINES IN HIGHER SCHOOL ON FORMATION OF POLITICAL CULTURE OF STUDENTS	347

Наталя ЛИСТОПАД, Наталія ГУДАНИЧ

**КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ..... 349**

Mariia LYTUVNENKO, Liudmyla VORONOVSKA

**COMMUNICATIVE CULTURE OF A PR SPECIALIST AS A FACTOR
OF EFFECTIVE INTERACTION WITH THE SOCIETY DURING WAR..... 352**

Марія ЛІСНЕВСЬКА, Оксана ТЕПЛА

**ЦИФРОВІ РЕСУРСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ 354**

Каріна МАМАЄВА, Аліна КРИШТАЛЬ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОХАНOSTІ
У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ..... 355**

Olha MAHDIUK

**TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN THE REALITIES OF WAR:
THE POTENTIAL OF AI AS A TOOL FOR EDUCATIONAL RESILIENCE 357**

Валерія МЕЛЬНИК, Людмила ГОНТАРЕНКО

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ..... 359**

Маргарита МИХАЛЕНКО

**РОЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ 362**

Олексій МИХАЛЕНКО

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ НА РОЗВИТОК
SOFT SKILLS СТУДЕНТІВ ЗВО 363**

Денис МИХНО, Олеся МІНЕНКО

**HUMANITARIAN RESILIENCE. PROVIDING EDUCATIONAL
AND CULTURAL SERVICES IN COMMUNITIES IN CONDITIONS
OF MILITARY AGGRESSION..... 365**

Діана НЕМНА, Аліна КРИШТАЛЬ

**ВПЛИВ ТРИВАЛОГО СТРЕСУ НА ЕМОЦІЙНУ САМОРЕГУЛЯЦІЮ
СТУДЕНТІВ 366**

Діана НЕМНА, Олеся МІНЕНКО

**PSYCHOLOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT
OF SOFT SKILLS OF FUTURE SPECIALISTS IN THE PROCESS
OF PROFESSIONAL TRAINING..... 369**

Олександр ОРОВЕЦЬ, Вікторія ГРОН

**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ РЯТУВАЛЬНИКА
В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ 371**

Павло ПАСІЧНИК, Михайло ХАРЛАМОВ

СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В ШВЕЦІЇ..... 373

Артем ПЕТЮК, Ганна РЕДЬКІНА

ДЕОНТОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ 375

Maksym PONOMAR, Tetyana CHUBINA

**ERASMUS+: STRATEGICZNE HORYZONTY MOBILNOŚCI
AKADEMICKIEJ I SOLIDARNOŚCI 378**

Михайло ПОНОМАРЬОВ, Михайло ХАРЛАМОВ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ІРЛАНДІЇ..... 380

Ніколь ПОПКО, Оксана ТЕПЛА

**МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ
АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ..... 383**

Артем ПОТАПЕНКО, Сергій КУЧЕРЕНКО

**ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ У ЗВО ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ 384**

Віталій ПРИЩЕПКО, Ольга КРІЧКЕР

**АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ПРОФЕСІЙНА
КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ ДСНС 386**

Данііл РИЛЄСВ, Михайло ХАРЛАМОВ

СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ 388

Микола РОЖКОВ, Михайло ХАРЛАМОВ

СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В РУМУНІЇ 390

Alina RUBEL, Anna POGORILA

**DEVELOPING ACADEMIC DISCOURSE COMPETENCE
THROUGH LINGUISTIC AND SOCIAL-HUMANITIES EDUCATION:
A DISCOURSE-PRAGMATIC PERSPECTIVE 392**

Максим САГАЙ, Людмила ГОНТАРЕНКО

**СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ..... 394**

Тетяна САПЄЛЬНИКОВА

**ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМПАТІЇ
У ЗДОБУВАЧІВ ФАХУ ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ 395**

Анастасія СЕМІЗ, Аліна КРИШТАЛЬ

**ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПСИХОЛОГІЧНОГО
ВИГОРАННЯ У РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС 398**

Андрій СМАГЛЮК, Михайло ХАРЛАМОВ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПОЛЬЩІ..... 400

Наталія СОЛЯРИК, Тетяна САПЄЛЬНИКОВА

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ТРИВОЖНОСТІ
ТА САМООЦІНКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ 403**

Валентина СПІВАЧУК

**ГЕЙМІФІКАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ: ВИКОРИСТАННЯ
ІГРОВИХ МЕХАНІК ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ
ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 405**

Марія СТРЕМЕДЛОВСЬКА, Оксана ТЕПЛА

**РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ У ПРОЦЕСІ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ..... 408**

Diana TARABANCHUK, Alina KRYSH TAL

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR YOUTH IN CRISIS SITUATIONS 409

Оксана ТЕПЛА, Мирослава БАТЕЧКО

**МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ
ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 411**

Світлана ТИТАРЕНКО, Юлія МОСКАЛЬ, Марія ПУГАЧОВА ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	413
Катерина ТРИПОЛЬСЬКА, Михайло ХАРЛАМОВ ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В НІДЕРЛАНДАХ	415
Євген ТРУБЧАНИН, Ольга КРІЧКЕР ЩОДО ВАЖЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	417
Данііл ТУРАНСЬКИЙ, Михайло ХАРЛАМОВ СПЕЦИФІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В НОРВЕГІЇ	419
Ilias USTUNIER FEATURES OF STUDYING AT THE UNIVERSITY OF STRASBOURG IN FRANCE	421
Олена ХАРЦІЙ ПРОЯВИ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ТА КОПІНГ СТРАТЕГІЙ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	424
Дмитро ХРИСТОВОЙ, Ернест МУРТАЗІЄВ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІР	426
Володимир ЦИФРА, Олександр ІВАНЕНКО ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВКУ СПОРТСМЕНІВ-РЯТУВАЛЬНИКІВ	429
Крістіна ЧУМАК, Тетяна САПЄЛЬНИКОВА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ- ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	431
Олексій ШЕРГІН, Ольга КРІЧКЕР АНГЛІЙСЬКА МОВА У СИСТЕМІ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДСНС	433
Олексій ШЕРГІН, Ольга КРІЧКЕР АНГЛОМОВНА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ	436
Yevhenii SHKVARA, Oleksii SHUTENKO, Olha LYTUVNENKO LEARNING ENGLISH THROUGH FILMS AND DISASTER NEWS: A GUIDE FOR SES CADETS	438
Вероніка ШУМСЬКА, Аліна КРИШТАЛЬ МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС ГОСТРОЇ СТРЕСОВОЇ РЕАКЦІЇ ПІСЛЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	440
Вероніка ШУМСЬКА, Олеся МІНЕНКО PROBLEMS OF PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL SUPPORT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS OF THE SES OF UKRAINE	441
Христина ЯГОДІНА, Аліна КРИШТАЛЬ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	443
Катерина ЯРЕМЕНКО, Неля ВОБК ІНТЕГРАТИВНІ МОДЕЛІ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД	444

**СЕКЦІЯ 4. ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ.
ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ**

Світлана АЛЕКСЄЄВА, Денис ПРОХОРЕНКО

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ	447

Микита БАБАКОВ, Світлана КОСЯК

ГУМАНІТАРНА ДИПЛОМАТІЯ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ.....	449

Валентина БАБІНА

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ	451

Oleksandr BAIEV

SICHERHEIT DER NANOTECHNOLOGIEN IM LICHT DER ETHIK.....	455

Анастасія БАРДАШЕВСЬКА, Микола КАПІТОНЕНКО

РЕАЛІЗАЦІЯ ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК КЛЮЧОВИЙ КРИТЕРІЙ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС	457

Вікторія БИРКО, Людмила ГОНТАРЕНКО

МІЖНАРОДНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	460

Вікторія БЛЮС, Любомира МЕЛЕХ

ДИХОТОМІЯ ПРАВА НА ПОЗОВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: МАТЕРІАЛЬНИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ.....	463

Аліна БОГДАНЕЦЬ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	465

Богдана БУТЕНКО, Вікторія ЧУБАНЬ

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	469

Артем ВАСЕЧКО, Марія ДМИТРЕНКО

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	471

Анна БУША, Вікторія ЧУБАНЬ

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	473

Андрій ВЕЛИКИЙ, Олена ПОСТУПНА

МОНОПОЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ГЛОБАЛЬНИМИ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ГІГАНТАМИ: АНАЛІЗ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗАКОНУ ДОМІНУВАННЯ ЕЛА РАЙСА	475

Олена ВЕРБІЦЬКА, Тетяна КРИШТАЛЬ

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ.....	478

Володимир ВЕРГУН, Любомира МЕЛЕХ

ПОЗАСУДОВІ МЕХАНІЗМИ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ: ВІД ГК УКРАЇНИ ДО ЦК УКРАЇНИ.....	480

Марія ВІНІЧУК

**ДОБРОЧЕСНІСТЬ І АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ 483**

Соломія ГАНУЩИН

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ
СУЧАСНОСТІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИМІР 485**

Володимир ГРІНЕР, Соломія ГАНУЩИН

**СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
І СПОРТУ ЯК СКЛАДОВОЇ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 487**

Олена ГУЦОЛ, Валентина БАБІНА

**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 488**

Anastasia DULHEROVA

STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE I PROCESY INTEGRACYJNE..... 491

Катерина ЖИЛА, Вікторія ЧУБАНЬ

**ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЇ
ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 492**

Михайло ЖИЛА, Наталія МАЙБОРОДІНА

**РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПОДОЛАННІ
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ 493**

Ольга ЖОГЛО, Олександр ЧЕРНЕНКО

**ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ЯК СИМПТОМИ КРИЗИ
СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ 495**

Mariia ZHUGAN, Olha DULGEROVA

FEATURES OF MODERN INTERNATIONAL LAW 497

Сергій ЗАІКІН, Анна КАРПАНЬ

**ЗНАЧЕННЯ ВЕЛИКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ СВІТОВИХ ТРАНСПОРТНИХ МЕРЕЖ..... 500**

Олег ЗІНЧУК, Андрій ПОЛЯК, Лідія СУКМАНОВСЬКА

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ 502**

Єлизавета ІВАНОВА, Оксана ТЕПЛА

**СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ВИМІР МІЖКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОСТОРУ 505**

Олексій КАЛЮЖНИЙ, Світлана АРХИПОВА

**ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ БЛАГОДІЙНОГО ФАНДРЕЙЗИНГУ: ЦИФРОВА
КОНВЕРГЕНЦІЯ ТРАДИЦІЙНОГО МЕЦЕНАТСТВА
ТА КРАУДФАНДИНГУ..... 506**

Алевтина КАПАЦИНА, Валентина БАБІНА

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ..... 509**

Артем КЛИМЕНКО, Світлана КОСЯК

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ 512**

Катерина КОВБАШИН, Любомира МЕЛЕХ

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН
САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ 515**

Тетяна КОНИШЕВА, Олена ДАНИЛЕНКО СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ГІБРИДНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ.....	517
Віталій КОСТЕНКО, Олександр ЗЕМЛЯНСЬКИЙ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ ДІЯМ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В УКРАЇНІ.....	519
Віталій КОСТЕНКО, Олександр ІВАНЕНКО, Володимир АРХИПЕНКО СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ	522
Микола КОРНІЛЕНКО, Валентина БАБІНА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ОЕСД ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	525
Діана КОТЛЯР, Любов ЮРЧЕНКО СУЧАСНЕ ТРАКТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРИПИНЕННЯ ГОРІННЯ ВОГНЕГАСНИМИ ПОРОШКАМИ.....	527
Аліна КОХАН, Богдан МЕЛЕХ МОЛОДЬ НА РИНКУ ПРАЦІ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ.....	529
Станіслав КРАВЧЕНКО, Світлана КОСЯК РОЛЬ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ НОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ.....	531
Данііл КРАВЧУНОВСЬКИЙ, Юрій ГОРБАЧЕНКО СУЧАСНА ЗНАЧУЩІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У СФЕРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	533
Анна КРИШТАЛЬ РЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРИКЛАДІ МІСТА ЧЕРКАСИ.....	535
Соломія КУЛИК, Богдан МЕЛЕХ ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	538
Тетяна КУРИК, Богдан МЕЛЕХ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПРАЦІВНИКІВ І РОБОТОДАВЦІВ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	539
Іван КУЧЕР, Віталій АНДРЕЄВ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ	541
Андрій ЛЕБІГА, Любомира МЕЛЕХ ПРАВО ПРАЦІВНИКІВ НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	544
Ірина ЛЕЩУХ «ЗЕЛЕНИЙ» ПЕРЕХІД У СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛЬВІВСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ.....	545
Вікторія ЛОМАЖУК, Валентина БАБІНА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ МІЖНАРОДНИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ.....	548
Данило МАРИНИЧ, Людмила КУЗНЕЦОВА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	550

Олег МАСЛЮК, Ольга ДУЛГЕРОВА

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК НОВА СОЦІАЛЬНА НОРМА: ДОСВІД ЄВРОСОЮЗУ.....	552

Діана МАХНІЦЬКА, Любомира МЕЛЕХ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	554

Вікторія МАЦУКА

ГЛОБАЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: РОЛЬ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	556

Катерина МЄШКОВА, Ольга ДУЛГЕРОВА

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	558

Дар'я МИРОШНІЧЕНКО, Валентина БАБІНА

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	560

Dmytro MOROZ, Tetyana CHUBINA

STRATEGIA BEZPIECZEŃSTWA I ARCHITEKTURA OCHRONY LUDNOŚCI RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ	563

Ангеліна НЕЧАЙ, Богдан МЕЛЕХ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ: УКРАЇНСЬКА СУДОВА ПРАКТИКА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	565

Уляна НОЧВАЙ, Любомира МЕЛЕХ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	567

Вікторія ОЗИМОК, Богдан МЕЛЕХ

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПРАЦІВНИКА І РОБОТОДАВЦЯ ЗА КОДЕКСОМ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ.....	569

Денис ОЛІЙНИК, Богдан МЕЛЕХ

ГНУЧКІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ: ДИСТАНЦІЙНА ТА НАДОМНА ПРАЦЯ	570

Владислав ОНІПКО, Ольга КРІЧКЕР

АНГЛІЙСЬКА МОВА В УКРАЇНІ: МІЖ СОЦІОКУЛЬТУРНИМИ ЗМІНАМИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ІНТЕГРАЦІЄЮ	571

Дмитро ОРЕЛ, Юрій ГОРБАЧЕНКО

РОЛЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	573

Юрій ПЕДОС, Аліна ПІДДУБНА

ФОРМИ УЧАСТІ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	575

Яна ПЕТРУК, Марія ДМИТРЕНКО

ПСИХОЛОГІЧНА ВТОМА СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ: ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ	577

Христина ПИТЧАК, Любомира МЕЛЕХ

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	579

Валерій ПІВТОРАЦЬКИЙ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛІКВІДАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ЗА РАХУНОК ВИКОРИСТАННЯ РУКАВІВ ВИСОКОГО ТИСКУ	582

Аліна ПІДДУБНА, Данило ТЕСЛЯ

**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ
СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ 584**

Аліна ПЛОХОТИШИНА, Валентина ДОВЖЕНКО

**УДОСКОНАЛЕННЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ
ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 585**

Олена ПОСТУПНА, Костянтин ЄВДОШЕНКО

**ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ЗБЕРЕЖЕННІ
ЗРУЙНОВАНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ДЕРЖАВНО-
УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА 587**

Віталій ПРИЩЕПКО, Ольга КРІЧКЕР

**АНГЛІЙСЬКА ЯК МОВА СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ
З НАТО ТА ЄС 589**

Віталій РОДИНСЬКИЙ, Людмила ГОНТАРЕНКО

**МІЖНАРОДНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ГУМАНІТАРНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ 592**

Олег САДОВНИКОВ, Ольга КРІЧКЕР

**ПРОФЕСІЙНА АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК КЛЮЧ ДО ІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНИ У СВІТОВУ СИСТЕМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 594**

Дмитро СЕЛІХОВ

**ПІДТРИМАННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ СИСТЕМ
ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ БУДИНКІВ, БУДІВЕЛЬ, СПОРУД
ТА ЇХ ЧАСТИН 595**

Олександр СЕМІЛЕТОВ

**ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ
АСПЕКТИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ 597**

Дмитро СЛЮСАРЕНКО, Оксана ІВАЩЕНКО

**THE ROLE OF NATO IN STRENGTHENING CIVIL PROTECTION
IN UKRAINE..... 599**

Юліана СКРИПЧУК, Любомира МЕЛЕХ

**ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ: НОВА ПРАВОВА
КОНСТРУКЦІЯ ЧИ ТИМЧАСОВИЙ ЗАХІД? 600**

Vladyslav SOMKIN, Tetyana CHUBINA

**KATASTROFA W CZARNOBYLU: CZTERDZIESTOLETNI ECHO I
TRANSFORMACJA EUROPEJSKIEJ PRZESTRZENI BEZPIECZEŃSTWA 602**

Дар'я СУРДОЛ, Валентина БАБІНА

**МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ПОЗИЦІЮВАННЯ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 604**

Марія ТАРАСОВА, Любомира МЕЛЕХ

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВ ТРУДОВИХ КОЛЕКТИВІВ І
ПРОФСПЛОК В ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА 606**

Тарас ТАРНАВЧИК, Любомира МЕЛЕХ

**РОЛЬ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ
ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 608**

Анастасія ТАТАРОВА, Валентина БАБІНА

**РОЛЬ УКРАЇНИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ
БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ..... 610**

Валерія ТИХОНОВА, Валентина БАБІНА

**ПРАВОВА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС
У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН 613**

Максим ТКАЧ, Валентина БАБІНА

СТРАТЕГІЧНІ ПРОРАХУНКИ США ЩОДО УКРАЇНИ У 1991–2014 РР..... 615

Ілля ТРОЯН, Світлана КОСЯК

**ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ, БІЗНЕСУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ 617**

Василина ФІТЬО, Любомира МЕЛЕХ

СУДОВІ ВИТРАТИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ 619

Вікторія ЧИРИБАН, Любомира МЕЛЕХ

**СПІВВІДНОШЕННЯ ТРУДОВОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ 621**

Ігор ТИМКІВ, Ігор АНДРУЩЕНКО

**ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ
В УКРАЇНІ..... 624**

Софія ШАБАЛОВА, Світлана КОСЯК

**ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПІ: ВИКЛИКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ 626**

Катерина ШЕНДРИК, Світлана АРХИПОВА

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПІЛЬГ ДІТЯМ
ІЗ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ 629**

Назар ШЕРБЕЙ, Любомира МЕЛЕХ

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ
ВІДНОСИН САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ 632**

Христина ЯГОДІНА, Олеся МІНЕНКО

ESSENCE AND FEATURES OF INTERNATIONAL INTEGRATION 634

Maksym YAKOVENKO

**DIGITALE ASSISTENTEN UND «INTELLIGENTE» BILDUNG:
WIE TECHNOLOGIEN DIE AUSBILDUNG MODERNER FACHKRÄFTE
VERÄNDERN 635**

СЕКЦІЯ 5. ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кіра БАКУШИНА, Людмила ГОНТАРЕНКО

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 637**

Дмитро БОЖОК, Оксана ІВАЩЕНКО

**ГЕНДЕРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР НАБЛИЖЕННЯ ЗСУ
ДО СТАНДАРТІВ НАТО..... 638**

Ольга БОНДАРЕНКО

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ
ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ 641**

Яна БОНДУРОВА, Тетяна СЛОБОДЯНИК

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ
РІВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ:
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ..... 643**

Олескій ВАСИЛЕЧКО, Валентина ПОДЛЕСНА

**ВАЖЛИВІСТЬ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ
ДСНС УКРАЇНИ 645**

Ілля ВІНІЧЕНКО, Оксана ІВАЩЕНКО

**ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ПІД ЧАС
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 647**

Ганна ВОЙЦІШЕНА, Ольга СТОЛЯРЕНКО

**ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ
МОЛОДШОШГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 649**

Дар'я ГАСАНОВА, Катерина ЯРЕСЬКО

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТІЛА В РЕКЛАМНИХ КОМУНІКАЦІЯХ
FASHION-БРЕНДІВ У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ 651**

Євгенія ЄРЕМЕНКО, Андрій ІВАНОВ

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ
НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ ЗІ ЗБРОЙНИМИ КОНФЛІКТАМИ
ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ..... 654**

Артем ЖАДАН, Яніна ФЕДОРЕНКО

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ
В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ..... 657**

Михайло ЖУРБА, Владислава КОЛОДЯЖНА, Інна БЄЛОВА

**ІНСТИТУЦІЙНА ВІДПОВІДЬ УКРАЇНИ НА ГЕНДЕРНО
ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО У ВОЄННИЙ ЧАС: БЕЗПЕКОВИЙ
СЕКТОР, СТАНДАРТИ ТА ПІДЗВІТНІСТЬ..... 658**

Roman KARPENKO

**GENDER STEREOTYPES IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR
OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF WAR AND MARTIAL LAW..... 662**

Олександр КОЛОДОЧКА, Наталія ЄРЕМЕЄВА

**THE INFLUENCE OF THE GENDER STATUS OF PARTICIPANTS
ON SPEECH COMMUNICATION..... 664**

Людмила КОМАРНИЦЬКА

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОРМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА
ПІД ЧАС ВІЙНИ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ 665**

Ольга КРАВЧЕНКО, Марія ДМИТРЕНКО

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-ПОЛІТИКА
ТА ЖІНКИ-ВІЙСЬКОВОЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ
ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ 667**

Максим КУЛІНСЬКИЙ, Валентина ПОДЛЕСНА

**ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ..... 669**

Софія ЛІВА, Лідія СУКМАНОВСЬКА

**ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ФАКТОР ПОШИРЕННЯ
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА..... 670**

Костянтин МАРКЕВИЧ, Валентина ПОДЛЕСНА

**ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ:
ЗАКОНОДАВЧИЙ ВИМІР ТА РЕАЛІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ 673**

<i>Руслана МИКИТЕНКО, Тетяна ЧУБІНА</i>	
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС УКРАЇНИ: РОЛЬ ЖІНОК У ПОЖЕЖОГАСІННІ ТА РЯТУВАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЯХ.....	675
<i>Денис ОБИХВИСТ, Людмила ГОНТАРЕНКО</i>	
РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ.....	677
<i>Катерина ОКУНЄВА, Андрій МІНОСЯН</i>	
ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ: ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	679
<i>Софія ОНИШКО, Людмила ВОРОНОВСЬКА</i>	
ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ.....	682
<i>Ольга ПАВЛІВ, Аліна ГРИЦУК</i>	
ГЕНДЕРНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	684
<i>Андрій ПОЛЯК, Лідія СУКМАНОВСЬКА</i>	
ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЧАСІ ВІЙНИ.....	686
<i>Євген САВЕНКО, Людмила ГОНТАРЕНКО</i>	
СЕКТОР ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ГАРАНТ ЗАХИСТУ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА: ВІД КРИЗОВОГО РЕАГУВАННЯ ДО СИСТЕМНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ.....	689
<i>Ірина ЦІКУЛ</i>	
ГЕНДЕРНІ РИЗИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ.....	691
<i>Тетяна ЧЕРЕДНИЧЕНКО</i>	
ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ЗБРОЯ.....	694
<i>Олександр ЧЕРНЕНКО, Марина МОМОТ</i>	
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ.....	696

Наукове видання

ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ

матеріали XXVI Міжнародної наукової конференції

30 квітня 2026 року

Головний редактор:

Тетяна ЧУБІНА – доктор історичних наук, професор.

Відповідальний секретар:

Аліна КРИШТАЛЬ – кандидат педагогічних наук, доцент.

Підписано до друку 27.03.2026. Формат 60х84 1/8.
Гарнітура Times New Roman. Обл.-вид. арк. 60,12. Ум. друк. арк. 84,17.

Надруковано «ФОП Супрун Т. О.»
Дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі
23.09.2024 р., № 2010350000000647670
Україна, 61007, м. Харків, вул. Миру, 32.
Тел. 096 132 53 75

gumconf_nuczu@ukr.net